EMELIAN PUGACIOV

EDITURA
CARTEA RUSĂ
BUCUREȘTI

1955

V. I. ŞIŞKOV

EMELIAN PUGACIOV

POVESTIRE ISTORICA

VOLUMUL I

CARTEA RUSĂ

Traducere de

AL. ŞTEFĂNESCU-MEDELENI şi A. IVANOVSKI

Ilustraţiile, coperta şi prezentarea grafică

N. POPESCU

В. Я. ШИШКОВ

ЕМЕЛЬЯН ПУГАЧЕВ

Историческое повествование

Книга первая

Государственное Издательство

Художественной Литературы

Москва 1955

Dedic această carte soției
și prietenei mele Klavdia
Mihailovna Șișkova.

V. I. ŞIŞKOV

Numele acestui remarcabil scriitor sovietic este bine cunoscut în ţara noastră. Condeiului său i se datoresc numeroase schiţe, povestiri, nuvele, precum şi o serie de piese; el este autorul monumentalelor opere — povestirea istorică „Emelian Pugaciov" şi romanul „Rîul Ugrium" — care se bucură de o mare popularitate atît printre cititorii sovietici, cît şi printre cei din străinătate.

V. I. Şişkov şi-a început activitatea sa literară încă înaintea revoluţiei şi a îmbinat-o un timp îndelungat cu munca sa de inginer de căi de comunicaţie. Abia după octombrie 1917 a devenit scriitor profesionist. Ca şi cei mai buni reprezentanţi ai culturii naţionale ruse, Şişkov înţelegea cît de uriaşă este răspunderea scriitorului faţă de patria sa şi faţă de popor. De aceea el s-a dedicat în întregime creaţiei literare numai după ce şi-a format convingerea fermă că e îndreptăţit spiritual să se adreseze cititorului, că e în măsură să-i spună acestui cititor ceva într-adevăr important, de seamă. „Am socotit întotdeauna că drumul unui scriitor este un drum greu, plin de răspundere — scria V. I. Şişkov în autobiografia sa. ...Amintindu-mi în permanenţă... de acest lucru şi ţinînd seama de modestele mele forţe, am cedat, după mari ezitări şi la o vîrstă matură, ispitei de a mă lăsa ferecat de cătuşele aurite ale literaturii".

Convingerea sa că drumul unui scriitor este „o faptă eroică, o slujire neîncetată a poporului", îmbinată cu un mare, cu un uriaş talent, mereu îmbogăţit cu alte şi alte observaţii asupra vieţii patriei sale, toate acestea i-au îngăduit lui Şişkov să creeze opere cu adevărat remarcabile, de care poporul are nevoie, opere care se bucură de dragostea fierbinte a acestuia.

★

Veaceslav Iakovlevici Şişkov s-a născut la 21 septembrie (stil vechi) 1873 în oraşul Bejeţk, gubernia Tver (astăzi regiunea Kalinin). Tatăl său, de obîrşie ţărănească, avea o mică întreprindere de comerţ, dar în perioada în care Veaceslav devenise măricel s-a ruinat, şi familia sa a avut de trecut prin mari greutăţi materiale. Toate acestea însă nu i-au răpit tînărului vioiciunea şi dragostea de viaţă; firea sa cumpănită şi apropiată a făcut din Veaceslav copilul preferat al familiei. El învaţă bine, citeşte cu pasiune din copilărie, îşi face acasă o mică bibliotecă, ba chiar scoate şi o revistă manuscrisă. Prima lucrare literară a adolescentului a fost descrierea unor şezători la care a luat parte pe cînd se afla la ţară, la bunica lui. La vîrsta de paisprezece ani, Veaceslav a scris o nuvelă din viaţa tîlharilor, sub titlul „Bîrlogul lupilor". „De atunci şi pînă la deplina maturitate nu m-am mai îndeletnicit cu literatura — îşi amintea mai tîrziu Şişkov — şi nici prin gînd nu mi-a trecut că voi deveni scriitor". Absolvind şcoala elementară, tînărul s-a înscris la şcoala tehnică din Vîşni Volocek, care pregătea tehnicieni pentru căile de navigaţie şi pentru şosele. După ce şi-a făcut practica în construcţii şi a obţinut diploma de tehnician, Şişkov a plecat în 1894 în Siberia, la postul său. Serviciul la Direcţia districtuală a căilor de comunicaţie din Tomsk îi oferea posibilitatea să întreprindă numeroase şi lungi călătorii prin Siberia. Astfel Şişkov a vizitat canalul Obi-Enisei, a cercetat riurile Cearîş şi Ciulim, a lucrat pe Irtîş, Lena, Enisei şi Bie. Expediţia la care a luat parte în 1911 pe cursul fluviilor Lena şi Nijneaia Tunguska s-a întipărit în chip deosebit în mintea scriitorului. Participanţii la această expediţie au fost surprinşi de gerurile iernii departe de orice aşezare omenească şi erau cît pe ce să piară. Numai mulţumită ajutorului călăuzilor tunguşi expediţia a reuşit să se înapoieze la Tomsk, unde era socotită dispărută.

Profesia de inginer explorator, în pofida tuturor greutăţilor şi privaţiunilor legate de ea, a jucat un rol hotărîtor în viaţa şi creaţia lui Şişkov. Ea a îmbogăţit spiritul viitorului scriitor cu o sumedenie de impresii inspirate din viaţa oamenilor din Siberia, de natura ei. „Tematica siberiană" a devenit una din sursele de bază ale creaţiei lui Şişkov pentru întreaga perioadă a activităţii sale literare. „Cei mai frumoşi ani din viaţa mea — scria V. I. Şişkov în autobiografia sa — s-au scurs într-o muncă vie în mijlocul unei naturi variate. Am cunoscut vieţi dintre cele mai diferite, dar soarta mi-a hărăzit să cunosc mai ales viaţa oamenilor simpli. Am trăit cot la cot cu aceşti oameni şi adesea am mîncat cu ei din acelaşi cazan şi am înnoptat cu ei sub acelaşi cort. Prin faţa ochilor mei s-au perindat pe îndelete sute şi sute de oameni; întîlnirile mele cu aceştia n-au fost întîmplătoare şi de scurtă durată, ci au decurs adesea în împrejurări care-ţi permiteau să citeşti în adîncul sufletului lor ca într-o carte. Mi-a fost dat să văd ocnaşi şi de-

portați din Sahalin, care aveau la activul lor multe omoruri, vagabonzi, ocnași evadați, borfași, țărani siberieni vînjoși, puternici, colonişti veniți din Rusia, deportați politici și de drept comun, credincioși de rit vechi, scapeți și băștinași din diferite neamuri ; pe mulți i-am cercetat de aproape, iar figurile lor și-au găsit locul în pușculița memoriei mele". Șișkov a început să scoată materiale din această bogată „pușculiță a memoriei" la începutul celui dintîi deceniu al secolului nostru. Primii săi pași pe tărîmul literar au coincis cu perioada cumplitei reacțiuni „stolîpiniste" care a determinat înflorirea unei întregi game de curente decadente în literatură. Șișkov, însă, nu a fost pasionat de modernism niciodată. În prima perioadă a creației sale, el a pornit pe drumul croit de scriitorii clasici, continuînd cele mai bune tradiții democratice ale literaturii progresiste ruse. În lucrările lui Șișkov apărute, începînd din anul 1908, în publicațiile periodice din Siberia, iar mai tîrziu și în revistele din capitală, tema centrală a fost întotdeauna soarta grea a poporului subjugat și oropsit. Eroii nuvelelor din prima perioadă a creației lui Șișkov sînt vagabonzi din taiga („Vanika Hliust"), țărani siberieni („Frumoasa", „Floarea vrăjită"), exponenți ai „neamurilor mici" din Siberia — tunguși, telendiți, altaieni etc. („Ținuturile reci", „Judecata se apropie", „De cealaltă parte", „Rugăciunea"). Pînă și aceste lucrări — care, e drept, nu sînt lipsite de elemente naturaliste și etnografiste — sînt caracterizate prin vigurosul lor ascuțiș social. Scriitorul arată că situația mizeră a poporului este în strînsă dependență de orînduirea socială a statului autocrat capitalist. Caracterul demascator al primelor sale lucrări se manifestă mai ales în operele care înfățișează situația minorităților naționale din Siberia. Subliniind înaltele calități umane ale „minorităților" — puritatea lor sufletească, integritatea lor, remarcabila lor inteligență — Șișkov înfățișează soarta tristă a acestor oameni sortiți mizeriei, inculturii și dispariției treptate în condițiile Rusiei țariste. Uriadnicii, negustorii, clerul, toate autoritățile locale, de la mic la mare, jefuiesc cu nerușinare, otrăvesc cu alcool, corup pe naivii și credulii băștinași. Scriitorul nu precupețește culorile cu care zugrăvește figurile profund satirice ale celor ce asupreau minoritățile naționale, creînd parcă ilustrații artistice vii pentru istoria politicii naționale a țarismului rus.

Activitatea literară a lui Șișkov devine mai intensă începînd cu anul 1912. Numele său devine cunoscut nu numai în Siberia, dar și în întreaga țară. A. M. Gorki, care urmărea cu multă atenție primii pași ai scriitorilor din lagărul democratic, ia cunoștință de operele lui Șișkov. În scrisorile sale din acea perioadă, Gorki își exprimă nădejdea că „Șișkov poate deveni cu timpul un mare scriitor" ; el salută începutul muncii lui Șișkov la nuvela „Taiga", spunînd : „M-am bucurat aflînd că Șișkov scrie o lucrare de amploare. Era și timpul !" Șișkov este informat despre aceste

aprecieri ale lui Gorki. El visa să stabilească o legătură permanentă de creație cu marele scriitor, să participe nemijlocit la bogata viață culturală a capitalei. Toate acestea îl determină să ceară a fi transferat la Petrograd. Sosește în capitală în toamna anului 1915. La Petrograd, continuă să lucreze în instituțiile Ministerului Căilor de Comunicații și-și dedică tot timpul liber activității literare. Îl vizitează pe Gorki, îi împărtășește planurile sale de creație, îi citește lucrările pe care le scrisese. Întîlnirile și discuțiile cu Gorki au avut o influență pozitivă asupra scriitorului, l-au ajutat să înțeleagă mai profund realitatea înconjurătoare, să ridice în operele sale probleme sociale acute. Din anii premergători revoluției, un succes literar incontestabil al lui Șișkov a fost nuvela „Taiga", terminată în 1915 și publicată în revista „Letopisi" a lui Gorki. În această nuvelă Șișkov sintetizează observațiile sale asupra vieții țărănimii siberiene, dezvăluie stagnarea și incultura satului de dinainte de revoluție, cu felul său de trai împietrit, cu moravurile sale crude, cu tendințele individualiste de proprietate. Șișkov vede cauzele acestui fel de trai și a moravurilor îngrozitoare în incultura și înapoierea țărănimii, generate de orînduirea social-politică existentă. Atenției scriitorului nu-i scapă nici lupta de clasă de la țară, desbinarea socială dintre păturile înstărite și cele sărace ale țărănimii (chipul negustorului Borodulin) ; totuși, această temă ocupă în nuvelă un loc secundar. În această perioadă Șișkov nu ajunsese încă la o maturitate ideologică suficientă care să-i permită să dezvăluie profund și multilateral viața complexă și plină de contradicții a satului. Cu toate acestea, scriitorul simte clar inevitabilitatea năruirii principiilor patriarhale. Spre deosebire de o serie întreagă de scriitori contemporani lui (Bunin, Muijel și alții), care zugrăveau satul în culori exagerat de sumbre și susțineau că în sînul țărănimii ar dăinui instincte bestiale înnăscute, Șișkov dezvăluie chiar la țară mlădițele noului și înfățișează pe țăranii care ajung, uneori chinuitor de greu, cum s-ar zice pe dibuite, la ideea necesității schimbării vieții, năzuind la o soartă mai bună, mai luminoasă. Astfel de personaje sînt fata Anna și tatăl ei Prov, care întruchipează năzuința mujicului către dreptatea socială. Finalul nuvelei — incendiul din satul Kedrovka — are un caracter simbolic. El personifică pieirea satului patriarhal, stagnant, și apariția în focul mistuitor al incendiului a unor oameni noi, a unor relații noi între oameni. Cuvintele de la sfîrșitul nuvelei : „O, Rusie, ai încredere ! Prin foc te vei curăța, te vei purifica ! Te vei îneca în lacrimi, dar te vei înălța" — făceau aluzie la inevitabilitatea revoluției, deși scriitorul nu întrezărea concret căile pentru înfăptuirea revoluției și forțele care o vor realiza.

Nuvela „Taiga" a fost mult apreciată de Gorki. „Aceasta e o lucrare valoroasă, — i-a scris el lui Șișkov. De bunăseamă că va avea succes, îți

va face un nume, îți va inspira încredere în propriile-ți forțe". După apariția nuvelei „Taiga", Șișkov rămîne permanent în cîmpul vizual al lui Gorki, care devine sfătuitorul și prietenul său, „nașul său" pe tărîm literar. Influența ideilor lui Gorki se face evident simțită în numeroasele povestiri ale lui Șișkov despre războiul imperialist. În opoziție cu majoritatea scriitorilor burghezi, molipsiți de stări de spirit șoviniste, pseudopatriotice, Șișkov își dădea prea bine seama că războiul este dușmanul intereselor vitale ale maselor muncitoare. Scriitorul nu era încă în măsură să pătrundă adîncul sens politic al lozincii bolșevicilor cu privire la înfrîngerea Rusiei țariste în război și la necesitatea transformării războiului imperialist în război civil. Cu toate acestea, în toată creația sa din acea perioadă el sublinia caracterul antipopular al măcelului internațional. Șișkov descrie soarta oamenilor mutilată de război („Soția soldatului", „Visul Valiei") influența nefastă a războiului asupra moravurilor satului („Bita"); el arată că poporul își dă el însuși seama, încet-încet, de sensul evenimentelor, începe să-i vadă pe adevărații vinovați ai războiului, ajunge la concepția despre unitatea de interese a tuturor celor ce muncesc („Moșul din Siberia", „Visul Variei").

Scriitor democrat, înfățișînd în operele sale suferințele poporului aflat sub jugul autocrației, Șișkov a primit cu bucurie vestea răsturnării ei. În schița „La poalele turnului", scrisă imediat după revoluția din februarie, el vede în pieirea autocrației începutul unei ere noi, fericite, și compară poporul răsculat cu un viteaz care „și-a îndreptat spatele, și-a scuturat umerii puternici, iar lanțurile au sărit și au căzut zornăind la picioarele lui".

Înșelat de peroratiile demagogice ale liderilor guvernului provizoriu, Șișkov a împărtășit un timp scurt iluziile mic-burgheze asupra „noii puteri". Dar mersul ulterior al evenimentelor politice din țară, continuarea de către guvernul provizoriu a politicii țariste și, îndeosebi, lozinca lui „război pînă la victorie" — toate acestea au risipit rătăcirile vremelnice ale scriitorului, l-au ajutat să înțeleagă și să accepte Revoluția din Octombrie.

După Octombrie 1917 Șișkov a părăsit serviciul său de la Direcția comunicațiilor și s-a dedicat în întregime activității de propagare culturală și literaturii. Ca și majorității covîrșitoare a populației muncitoare din Petersburgul revoluționar, i-a fost dat și scriitorului să trăiască și să muncească în condiții foarte grele, dar el a rămas cu desăvîrșire străin de tristețea și deprimarea care cuprinsese o anumită parte a intelectualității. El se simțea cetățean sovietic, cu drepturi depline, împărțea cu poporul toate grijile pentru menținerea ordinei în capitală, pentru apărarea ei împotriva armatei lui Iudenici: săpa tranșee, curăța zăpada de pe străzi etc. „Cu toate că bătăturile nu dispar de pe mîini și n-ai cînd să-ți

îndrepți spatele, totuși nu numai că accept toate acestea, dar le și binecuvîntez" — scria V. I. Șișkov în 1920 într-una din scrisorile sale către Bahmetiev. Despre același lucru pomenește și mai tîrziu: „Cercetînd cu emoție extraordinarele evenimente din viața poporului am muncit cu un deosebit elan, voios, vesel. Și niciodată, nici măcar o clipă nu mi-a trecut prin minte că durerile și bucuriile mele, mai ales soarta mea de scriitor, pot să fie în afara soartei poporului".

În opera scriitorului, din primii ani de după revoluție și din perioada de reconstrucție, ocupă, ca și înainte, un loc considerabil temele legate de viața din timpul țarismului a minorităților asuprite din Siberia. („Înspăimîntătorul Kam", „Ceasul rău",) de viața țărănimii prerevoluționare („Nămeții purpurii", „Mericanul" etc.). În același timp, imaginația lui creatoare este preocupată și de situația satului contemporan, de acele complexe transformări sociale care se produceau la sate după Marea Revoluție din Octombrie. Șișkov continuă să creadă că locul scriitorului este în mijlocul vieții poporului, că el poate lucra rodnic numai observînd și studiind nemijlocit acele aspecte ale realității despre care vrea să scrie. În decursul unui șir de ani V. I. Șișkov a întreprins călătorii lungi și a colindat pe jos prin patria sa. În vara anului 1918 a vizitat mînăstirea Ostaşkovski, în anii următori a cutreierat guberniile Tver, Leningrad, Kostroma, regiunile Smolensk și Privoljie. Rezultatul acestor călătorii a fost ciclul de schițe „La prea cuviosul" (1918), „Cu traista în spinare" (1922), „Prin regiunea Volgăi" (1924). Schițele de călătorie ale lui Șișkov descriu real, fără înfrumusețări, satul din timpul revoluției. În viața de toate zilele a satului, în moravuri, în deprinderi, mai sînt încă multe trăsături ale orînduirii vechi de dinainte de revoluție, dar privirii scriitorului nu-i scapă trăsăturile noului din conștiința și traiul țărănimii. Satul este înfățișat într-o dezvoltare neîntreruptă, el se transformă odată cu transformarea înfățișării întregii țări. Îmbinarea bizară a trăsăturilor înapoiate și stagnante din viața țărănimii cu cele noi, revoluționare, devine tema multor opere literare ale lui Șișkov, și anume a povestirilor „Cocorii", „Vînt răcoritor", a unei serii de „povestiri șugubețe" — „Spectacol în satul Ogrîzov", „Alianța", „Zgripțuroaica", „Nunta", „Triumful", piesa „Țăranul" și altele.

Cu toate că și în anii Puterii Sovietice, Șișkov s-a preocupat îndeaproape de destinele satului, ar fi profund greșit să-l categorisim ca „scriitor al țărănimii", așa cum au încercat s-o facă criticii de la R.A.P.P.[1]) *pe la*

[1]) Asociația scriitorilor proletari din Rusia. Conducerea R.A.P.P.-ului în care se strecuraseră dușmani ai poporului sovietic, a împins asociația pe drumul vulgarizării și falsificării învățăturii marxist-leniniste, înlăturînd pe scriitorii considerați neproletari și manifestînd o atitudine de dispreț față de valorile culturale ale trecutului. Pe baza Hotărîrii Comitetului Central al Partidului din 23 aprilie 1932, R.A.P.P. a fost desființat. (N. red. rom.)

mijlocul deceniului al treilea și începutul deceniului al patrulea. Sfera creației lui Șișkov este largă, în unison cu viața întregii țări; creația scriitorului se dezvoltă pe făgașul întregii literaturi sovietice, tratînd aceleași probleme care-i frămîntau și pe alți scriitori sovietici. Dovadă sînt însemnatele lui opere din deceniul al treilea, ca de pildă nuvelele „Lacul Peipus" și „Pelerinii". Șișkov a început să lucreze la nuvela „Lacul Peipus" în 1920, dar a terminat-o abia în 1925, luînd în considerare critica justă ce i-a fost adusă cu privire la romanul precedent „Ceata" (1923). În acest roman este înfățișată activitatea unui detașament de partizani din Siberia în anii războiului civil. Romanul e nereușit pentru că autorul a luat drept bază fenomene întîmplătoare care au însoțit revoluția socialistă, dar care nu determinau nicidecum esența ei. Scriitorul a înfățișat mișcarea de partizani și pe participanții ei ca o forță cumplită, neorganizată, ca o stihie mînată de un singur instinct animalic: acela de a distruge și de a jefui. Șișkov a identificat acțiunile detașamentului anarhist condus de Zîkov cu mișcarea de partizani în ansamblul ei, mișcare care a jucat un rol pozitiv imens în opera de instaurare a Puterii Sovietice în diverse regiuni ale țării. Dîndu-și seama de concepțiile sale greșite, Șișkov a refăcut ulterior romanul, dar manuscrisul s-a pierdut în timpul războiului din 1941—1945. S-a păstrat numai o singură parte a lucrării, publicată anterior sub titlul de „Partizanii".

Nuvela „Lacul Peipus", consacrată de asemenea evenimentelor războiului civil, este scrisă de pe cu totul alte poziții ideologice. Scriitorul arată felul în care se trezește conștiința revoluționară în rîndurile părții celei mai înapoiate a maselor muncitoare și cum a fost reconsiderată în mod critic realitatea socială de către cei mai buni reprezentanți ai vechii intelectualități. Nuvela zugrăvește retragerea trupelor lui Iudenici în Estonia (după a doua înfrîngere a lor lîngă Petrograd) și descompunerea armatelor albe. Prin prizma eroului principal al nuvelei, tînărul Nikolai Rebrov, scriitorul înfățișează mîrșăvia și corupția corpului de comandă al armatei, completa prăbușire morală a acelor ofițeri care-și pierduseră credința în posibilitatea restaurării vechilor stări de lucruri în Rusia, dar nu aveau tăria sufletească și curajul ca să treacă de partea poporului revoluționar. Principala preocupare a lui Șișkov o constituie soldații de rînd ai armatei lui Iudenici, albii care în marea lor majoritate au fost mobilizați cu forța sau au intrat în ea din cauza înapoierii lor politice. Observînd comportarea „domnilor ofițeri", masa de soldați începe să simtă ură și dispreț față de ei; soldații fug unii după alții din Estonia, trecînd pe teritoriul Rusiei Sovietice. Mari schimbări se produc și în conștiința intelectualului Rebrov, care părăsește Rusia luîndu-se după scornelile răsunătoare ale „bestialităților bolșevice". Văzînd îndeaproape viața și moravurile

ofițerilor albi, fiind într-un permanent contact cu un bolșevic, sublocotenentul Nojov, Rebrov ajunge la concluzia că trebuie să se alăture celor care construiesc Rusia nouă, socialistă. Împreună cu un grup de soldați, Nikolai se întoarce în patrie. Nuvela „Lacul Peipus" este pătrunsă de un patriotism înflăcărat, de convingerea autorului că în afara patriei sale, pentru un om nu există viață, nu există fericire personală.

În anii 1928—1930 Șișkov a lucrat la nuvela „Pelerinii". Ea tratează viața vagabonzilor minori, a copiilor și adolescenților care în anii războiului și ai ruinei și-au pierdut părinții, au rămas fără adăpost și au căzut pradă străzii. Statul sovietic a arătat cea mai mare grijă acestor copii, organizînd numeroase case de copii, colonii de muncă, și a luat toate măsurile pentru transformarea acestor vagabonzi minori în demni cetățeni sovietici. Problema reeducării omului, problemă care a captat interesul multor scriitori sovietici, l-a atras și pe Șișkov. În nuvela „Pelerinii" apar multe personaje, dar scriitorul tratează amănunțit numai soarta a trei din ele, și anume adolescenții Filka, Amelka și micul Pavlik Moklîghin. După multe suferințe și peregrinări, ei ajung într-o colonie de reeducare prin muncă, unde, sub influența unor educatori experimentați, devin cetățeni sovietici conștienți.

La sfîrșitul lucrării, Filka devine muncitor la o mare uzină, Emelian — muncitor la o fabrică de mobilă, iar Pavlik învață foarte bine și în fața lui se deschide perspectiva de a deveni inginer plin de inventivitate.

Nuvela are și unele lipsuri. Uneori autorul se lasă prea mult antrenat de exotismul lumii interlope și prin descrierea omorurilor și a crimelor, a moravurilor și a vieții din închisori și din ascunzișurile hoților cade în naturalism. Nu sînt reușite toate chipurile educatorilor, a celor cărora li s-a încredințat sarcina plină de răspundere de a „transforma" oamenii. Dar aceste insuccese parțiale nu micșorează calitățile mari ale cărții, care e un îndemn la lupta împotriva plăgii sociale a vagabondajului minorilor, generată de anii grei ai războiului și de distrugerile acestuia.

Activitatea sa încordată pe tărîm literar nu l-a împiedicat niciodată pe V. I. Șișkov să participe activ la viața țării sale, să desfășoare o vastă activitate obștească. El a îndeplinit funcțiile de președinte al Comisiei de revizie a Uniunii scriitorilor sovietici, de președinte al filialei din Leningrad a Fondului literar, de membru al Colegiului de redacție al revistei „Literaturnîi sovremennik" [1]), de membru al redacției filialei din Leningrad a editurii „Sovetski pisateli" [2]). El s-a ocupat și de studierea și punerea la punct a manuscriselor scriitorilor începători.

---

[1]) „Contemporanul literar". (N. trad.)
[2]) „Scriitorul sovietic". (N. trad.)

In deceniul al patrulea, Şişkov a întreprins, ca şi în trecut, numeroase călătorii prin Uniunea Sovietică. Astfel, în vara anului 1930, împreună cu A. N. Tolstoi, a fost la Stalingrad, Rostov pe Don, Krasnodar, Azov, Tamani, Kerci, Feodosia, a vizitat o serie de şantiere de construcţii din sud. La începutul anului 1931 scriitorul a călătorit prin Ural, iar în toamna anului 1933 (tot împreună cu A. N. Tolstoi) dincolo de Cercul polar, la Hibinogorsk, Kandalakşa şi la construcţia canalului Baltica-Marea Albă. La Kandalakşa a asistat la scoaterea la suprafaţă a spărgătorului de gheaţă „Sadko" şi a scris pe această temă un vast reportaj asupra scafandrilor sovietici cu titlul «„Sadko" — oaspete sovietic». Succesele dobîndite în opera de construire a socialismului, intensa activitate creatoare a întregului popor sovietic trezesc în sufletul lui Şişkov dorinţa fierbinte de a lucra mai bine şi mai rodnic pe „frontul său literar", de a crea opere de înaltă valoare ideologică şi de o mare perfecţiune artistică, care să fie demne de cititorul sovietic. Şişkov şi-a exprimat părerile sale asupra acestor probleme în articolul „Hotarul dintre trecut şi viitor". Articolul a fost publicat imediat după primul congres unional al scriitorilor ţinut în 1934, la care Şişkov a participat printre delegaţii din Leningrad. „Alături de o profundă tematică de idei, în care sîntem bogaţi — scria el — trebuie să făurim noi forme literare, să fecundăm operele noastre cu apa vie a gîndirii filozofice". Creaţia lui Şişkov din deceniile patru şi cinci a fost un exemplu pregnant de îmbinare a unor idei profunde cu o desăvîrşită formă artistică. În această perioadă el a creat operele sale cele mai importante: romanul „Rîul Ugrium" şi povestirea istorică „Emelian Pugaciov".

Şişkov a lucrat aproape paisprezece ani la romanul „Rîul Ugrium" (1918—1932). La baza acestui roman stau observaţiile acumulate de scriitor, în decursul multor ani, asupra vieţii din Siberia. Şişkov le-a valorificat într-o largă măsură şi anterior. Totuşi vasta sa experienţă în munca de scriitor, schimbările radicale intervenite în conştiinţa sa în anii Puterii Sovietice i-au dat putinţa să arunce o nouă lumină asupra materialului vechi, demult cunoscut, să trateze în romanul său teme noi care în primele sale lucrări erau abia schiţate sau lipseau cu desăvîrşire. E vorba de temele centrale ale romanului „Rîul Ugrium", şi anume tema dezvoltării şi pieirii capitalismului rus, tema luptei clasei muncitoare împotriva asupritorilor ei şi a creşterii conştiinţei sale revoluţionare. Prima temă e întruchipată în istoria a trei generaţii din familia Gromov. La origina averii acestei familii stă o crimă de drept comun săvîrşită de înaintaşul lor, Danila Gromov. Piotr, fiul lui Danila, continuă acţiunea de acumulare a averii familiei, începută de tatăl său. El se mută într-un tîrg şi deschide o prăvălie. Setea de îmbogăţire e motivul întregii activităţi a

lui Prohor, reprezentantul celei de a treia generații a familiei Gromov, eroul principal al romanului. El este un afacerist de o talie mai mare decît bunicul și tatăl său; e proprietarul unor mari exploatări aurifere și visează să-și lărgească sfera de influență asupra a mii și mii de oameni. Dar aceste planuri grandioase și firea sa hrăpăreață, ca de animal de pradă, se îmbină cu dezechilibrul său sufletesc, cu psihicul său bolnav. Boala lui Prohor își are rădăcinile în conștiința faptului că situația sa de patron și de întreprinzător nu este solidă, în teama sa mereu crescîndă față de oamenii pe care-i exploatează. Un mare succes al lui Șișkov constă în faptul că el a reușit să descrie în roman pieirea inevitabilă a capitalismului rus, să înfățișeze acea forță socială care a devenit groparul burgheziei, să zugrăvească proletariatul în luptă. În urma studierii profunde a situației social-politice din Rusia în perioada în care se desfășoară acțiunea romanului, sprijinindu-se pe lucrările de specialitate ale istoricilor și economiștilor, studiind o serie de opere ale clasicilor marxism-leninismului, Șișkov a înfățișat creșterea conștiinței de clasă a muncitorilor, unirea lor în lupta pentru interesele comune — organizarea unei greve la exploatările aurifere ale familiei Gromov. Sinuciderea lui Prohor simbolizează falimentul inevitabil al întregii clase burgheze care dă înapoi în fața forței mereu crescinde a proletariatului. Din păcate, autorul n-a putut crea figuri reușite de conducători și organizatori ai mișcării muncitorești; ele sînt mai puțin complexe decît chipurile exponenților claselor exploatatoare. Cu toate acestea romanul „Rîul Ugrium" a constituit un eveniment însemnat în literatura sovietică, un mare succes artistic al scriitorului. Însemnătatea romanului nu se rezumă numai la conținutul de idei, ci și la măiestria artistică a autorului. El a reușit să stăpînească un imens material faptic, să-l încadreze într-o compoziție armonioasă, bine gîndită. Deși evenimentele de bază din lucrare se desfășoară în Siberia, acțiunea este adesea strămutată și în alte regiuni ale Rusiei. Aceasta îi oferă lui Șișkov putința de a zugrăvi o vastă frescă a vieții societății ruse de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, să înfățișeze în afară de eroii principali zeci de alte personaje. Subiectul romanului „Rîul Ugrium", care se desfășoară într-un ritm dinamic, ne îngăduie să urmărim personajele în continua lor dezvoltare, în acțiuni ce dezvăluie principalele lor trăsături de caracter. Șișkov e un maestru strălucit al portretului și totodată el caracterizează cu iscusință personajele prin limbajul lor. El folosește cu succes analiza psihologică. Toate aceste calități la un loc i-au dat putința să creeze o serie de personaje vii, individualizate, care rămîn mult timp în amintirea cititorului, indiferent de faptul că respectivul personaj are rolul principal sau un rol secundar. Bogat și plin de originalitate este limbajul autoru-

lui în acest roman. El se distinge prin simplitate şi preciziune, prin lipsa oricărei construcţii sintactice complicate şi e, în acelaşi timp, emoţionant, pitoresc, bogat în epitete, metafore, comparaţii şi personificări pregnante, pe care autorul le foloseşte în funcţie de evenimente şi de eroii săi.

Un loc important îl ocupă în roman descrierea naturii. Îndrăgostit de frumuseţea ţinuturilor dragi, pe care le cunoaşte atît de bine, scriitorul a creat multe imagini poetice ale întinderilor nemărginite din Siberia. Scriitorul însufleţeşte parcă natura ; ea trăieşte, simte, se bucură de revenirea primăverii, se întristează de trecerea verii, ceea ce comunică întregii lucrări un colorit specific şi original.

Romanul „Rîul Ugrium" a fost una dintre lucrările la care autorul a ţinut cel mai mult. „Cartea aceasta... reprezintă opera principală a vieţii mele ; poate tocmai pentru ea m-am născut" — scria Veaceslav Iakovlevici fratelui său cu puţin timp înainte de apariţia romanului. Autorul nu putea prevedea pe atunci că va crea minunata epopee istorică „Emelian Pugaciov", care va reprezenta apogeul creaţiei sale.

Şişkov a lucrat la volumul I al romanului „Emelian Pugaciov" în tot cursul deceniului al patrulea. Cartea a văzut lumina tiparului la începutul Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Scriitorul a continuat să lucreze la volumul al doilea în Leningradul asediat, iar apoi la Moscova. Manuscrisul celui de al doilea volum a sosit la editură cu puţin timp înainte de moartea autorului şi a fost publicat în 1946. Volumul al treilea al epopeii, rămas neterminat, a fost publicat după moartea autorului.

„Emelian Pugaciov" este unul din cele mai bune romane istorice sovietice şi poate fi pus pe acelaşi plan cu opere ca „Petru I" de A. Tolstoi, „Ivan cel Groaznic" de V. Kostiliov, „Stepan Razin" de S. Zlobin şi altele. Şişkov a desfăşurat o muncă uriaşă studiind documentele istorice ale epocii, memorii, lucrări speciale. El a înfăţişat materialul cules de pe poziţiile celei mai înaintate metode artistice — de pe poziţiile realismului socialist. Scriitorul zugrăveşte trecutul îndepărtat din punctul de vedere al omului din societatea socialistă, înarmat cu învăţătura marxist-leninistă, fără însă să modernizeze istoria.

Pentru ca să dezvăluie cauzele mişcării lui Pugaciov, Şişkov a trebuit să zugrăvească o largă frescă a întregii vieţi ruseşti din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Această sarcină a fost realizată în volumul I, care constituie un fel de expunere istorică pentru întreaga povestire. Evocînd complexa situaţie politică dinăuntrul statului rus în clipa morţii împărătesei Elisabeta, împletirea bizară a intrigilor de la Curte cu interesele diferitelor grupări de nobili, Şişkov îşi concentrează atenţia asupra soartei pline de suferinţă a maselor muncitoare ruse : soldaţi, ţărani iobagi, muncitori

mineri, căzăcime etc. Cu drept cuvînt, scriitorul considera mişcarea lui Pugaciov ca un rezultat al acumulării îndelungate a mîniei poporului care izbucneşte în cele din urmă, nemaiputînd răbda jugul neomenos la care e supus de către clasele dominante. Pugaciov, aşa cum este el înfăţişat de Şişkov, este exponentul năzuinţelor poporului, un om care-şi trage forţa din sprijinul şi simpatia fierbinte a maselor muncitoare. Epopeea ne înfăţişează în mod amănunţit şi istoria vieţii lui Pugaciov pînă în clipa cînd ajunge în fruntea poporului răsculat. De felul lui, cazac de la Don, Emelian a străbătut de-a lungul şi de-a latul ţara sa şi a văzut suferinţele „prostimii", a simţit cum creşte în inima sa ura împotriva asupritorilor, dorinţa de a se ridica la luptă împotriva lor. Pugaciov e înfăţişat ca un om inteligent, care iese din comun, ca un talentat conducător de oşti. El are trăsături de adevărat erou popular : vitejie, dragoste de libertate, dragoste fierbinte de popor şi ură faţă de clasele dominante. Totodată Şişkov nu-l idealizează pe „ţarul mujicilor". Privirii scriitorului nu-i scapă de asemenea nici laturile slabe ale mişcării conduse de Pugaciov. Urmărind consecvent întregul mers al răscoalei în volumul al doilea şi al treilea al romanului, Şişkov arată caracterul ei de forţă elementară a naturii, profundele rătăciri politice ale participanţilor care nu luptau împotriva autocraţiei ca atare, ci numai împotriva ţarilor „răi", în apărarea ţarilor „buni". El subliniază contradicţiile sociale din lagărul răsculaţilor, adică dezvăluie toate cauzele care au determinat în ultimă analiză înfrîngerea inevitabilă a răscoalei.

Obiectiv, just, în conformitate cu adevărul istoric, este zugrăvit în roman lagărul nobililor şi Ecaterina „cea mare". Şişkov a reuşit s-o înfăţişeze pe Ecaterina în întreaga ei complexitate, dezvăluind toate contradicţiile personalităţii ei. El a arătat inteligenţa şi perspicacitatea ei, a înfăţişat-o ca pe „o împărătească cu un larg orizont politic" şi nu a trecut sub tăcere farmecul ei exterior, subliniind totodată trăsăturile ei specifice de exponentă a intereselor nobilimii, interese profund duşmănoase poporului.

Ca şi romanul „Rîul Ugrium", „Emelian Pugaciov" este o operă izvorîtă din penelul unui maestru matur, a unui mare artist al cuvîntului. Genul epopeii istorice cerea din partea scriitorului să ştie şi să se „integreze", să „simtă" o epocă îndepărtată, să evoce prin imaginaţia sa creatoare figurile personalităţilor istorice reale, precum şi să creeze chipurile vii ale unor personaje imaginare. Romanul cuprinde sute de personaje care apar în faţa ochilor cititorului în toată originalitatea individualităţii lor şi care, în acelaşi timp, sînt exponenţii unor anumite pături sociale din societatea rusă a epocii respective. Depănînd subiectul romanului, Şişkov mută acţiunea lui cînd pe cîmpul de luptă, cînd într-un palat somptuos, cînd într-o staniţă căzăcească, cînd în cocioaba jalnică a unui ţăran şerb, făcîndu-l pe cititor să simtă contrastul izbitor dintre viaţa „înaltei

societăți" și a „prostimii", dintre interesele asupritorilor și a asupriților; să se pătrundă mai adînc de ideea principală a epopeii — justețea și însemnătatea mișcării lui Pugaciov, care exprimă năzuințele către libertate ale marelui popor rus.

Cu adevărat minunată este limba epopeii. Atît în lexical personajelor, cît și în narațiunea autorului, Șișkov a reușit să păstreze acea corelație necesară dintre limba literară contemporană și elementele ei arhaice care, fără să îngreuneze înțelegerea operei de către cititor, imprimă limbajului ei coloritul unui trecut istoric îndepărtat.

Curînd după publicarea primelor capitole ale romanului „Emelian Pugaciov" (în revista „Literaturnîi sovremennik" pe anul 1938), critica sociologiei vulgare a încercat să defăimeze munca scriitorului, comparînd romanul său cu scrierile asupra lui Pugaciov a unor beletriști burghezi de mîna a doua și în special cu romanul bulevardier al lui Salias [1]: „Pugacioviștii". La cererea lui Șișkov, a avut loc la Leningrad în 1938 o conferință a unor specialiști-istorici care au ajuns la concluzia că viziunea istorică a lucrării lui Șișkov este absolut justă. Aceasta l-a îndemnat pe scriitor să-și continue munca. Cele trei volume ale romanului „Pugaciov" au fost întîmpinate cu căldură de opinia publică sovietică. Pentru acest roman Șișkov a fost distins post-mortem cu Premiul Stalin de gradul I.

Scriitor patriot, strîns legat în permanență de țara și poporul său, Șișkov a continuat să rămînă alături de popor în anii războiului — ani de grea cumpănă pentru patria sa. Cu toată vîrsta sa înaintată și cu toate că muncea intens la romanul „Pugaciov", Șișkov creează în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei o serie de opere, ca un ecou viu al evenimentelor petrecute în țară. În povestirile și schițele „Un nume mîndru", „Furtuna", „Serioja", „Oaspete din Siberia", „Îl vom înfrînge", „Moș Andrei" și altele, Șișkov arată fapte eroice și patriotice ale oamenilor sovietici de pe front și din spatele frontului, curajul lor, vitejia lor, nesecata lor dragoste de viață, încrederea în forțele lor, care nu i-a părăsit pe oamenii noștri în fața tuturor primejdiilor și greutăților. În ultimul său articol, „Laolaltă cu poporul", scris cu puțin timp înaintea morții sale, autorul își exprimă credința sa nestrămutată în victorie și nădejdea că scriitorii vor reuși să redea în operele lor sensul profund al luptei poporului sovietic iubitor de libertate împotriva forțelor întunecate ale fascismului. Veaceslav Iakovlevici n-a apucat fericita zi a victoriei. El moare la 6 martie 1945 și e înmormîntat la Moscova în cimitirul „Novodievicie".

---

[1] *Salias-de-Turnemir, Evgheni Andreevici* (1840—1908) — scriitor rus, autor între altele al unor romane istorice care prezintă arbitrar și în spirit reacționar unele evenimente din istoria rusă. (N. red. rom.)

Guvernul şi poporul au dat o înaltă apreciere activităţii literare şi obşteşti a scriitorului. In 1939 el a fost decorat cu ordinul „Insigna de onoare" ; în 1943 — cu ordinul „Lenin", în ianuarie 1944 — cu medalia „Pentru apărarea Leningradului". Pentru eternizarea memoriei lui Şişkov s-au instituit după moartea sa burse care îi poartă numele, şi anume la Institutul de literatură „M. Gorki" şi la Universitatea din Leningrad. S-au pus plăci comemorative pe clădirile din Moscova şi Leningrad în care a locuit Şişkov.

In 1950, în oraşul natal al scriitorului — Bejeţk — s-a dezvelit monumentul său.

Conform hotărîrii Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S. din 24 martie 1945, editura „Goslitizdat" a întreprins editarea operelor lui Şişkov în şase volume ; în 1949 şi 1950 a fost editat romanul „Emelian Pugaciov" ; apoi s-au reeditat de cîteva ori romanul „Rîul Ugrium" şi culegerile de povestiri şi nuvele. Toate aceste lucrări au rezistat încercărilor timpului şi au devenit adevăraţi prieteni ai cititorului. Opera lui Şişkov continuă şi după moartea lui să slujească poporului, aşa cum a visat întotdeauna scriitorul.

V. BORISOVA

PARTEA ÎNTÎIA

CAPITOLUL I

Cazacul Pugaciov. Lupta de la Gross-Jägersdorf

1

CAZACUL Emelian Pugaciov a văzut lumina zilei în staniţa Zimoveiskaia, din ţinutul Oastei Donului. Părinţii lui o scoteau din greu la capăt cu roadele dăruite de ogorul pe care trudeau din zori şi pînă în noapte.

Feciorul lor, Emelian, crescuse un băietan poznaş, gata oricînd să sară la harţă; se pricepea de minune să şterpelească harbuji de prin bostane, călărea voinicește pe deşelate şi era mare meşter la cîntări şi la joc. Ivan Pugaci, tătîne-său, şi bătrînii stăniceri grăiau uneori către flăcăiaş:

— Ehei, măi Omelko, straşnic cazac are să iasă din tine! Să creşti mare şi voinic, fiule, ca să-l stropşeşti pe turc...

— Am să fug în Zaporojie [1]), la Sici [2]) ! — glăsuia drept răspuns feciorașul, fulgerînd din ochii negri ca smoala, mari şi oleacă piezişi.

Cînd şi cînd, răzbeau pînă în staniţă felurite zvoane despre anume războinici aprigi care hălăduiau la Nipru, pe ostroavele Hortiţa şi Tamakovski, şi în preajma rîului Podpilnaia.

Într-o zi de vară, Emelian şi cîţiva ştrengari de-o seamă cu el dădură năvală pe micul ostrov din dreptul staniţei lor de baştină.

— Cazaci! — cuvîntă Omelko spre soţii lui. — Să durăm aici Siciul Zaporojean. Puneţi tot tarhatul grămadă. Să fie avut

[1]) Ţinutul cazacilor ucraineni, ceva mai jos de pragurile Niprului. (N. trad.).
[2]) Tabăra cazacilor de pe Nipru. (N. trad.).

obștesc. Eu îs Omelko cel Cumplit, atamanul de tabără. Dacă-l prind pe careva cu furtișaguri, atunci — la radă [1]) cu el și-apoi bîldîbîc în apă, cu-n pietroi atîrnat de țurloaie. Aiasta-i pravila noastră!

Băietanii clădeau mormane de posmagi, turte și ouă. Vanka, feciorașul megieșului, adusese oleacă de bere, Eroșka — un cucoș viu, beteag de un ochi, pe care-l legară de o roabă. Toți purtau arcuri, săgeți, sulițe și paloșe de lemn.

Cu puțin înainte, Sonika, o fetișcană firavă, venise de la Esaulovskaia, stanița învecinată, în ospeție la tușă-sa. Băieții o ademeniră și pe ea în ceată, deși Omelko știa că muierile n-aveau învoire să intre în Siciul cel de-aievea.

Dar cu Sonika se vădi îngăduitor.

Atamanul porunci cazacilor să fie tuns chilug cu foarfeca de oi și să i se lase numai un moț în creștet.

— Aiasta e tunsoare căzăcească, — lămuri Omelko cel Cumplit. Apoi, își lipi deasupra buzei niște uriașe musteți zaporojene, făcute din coadă de cal, și înșfăcă toroipanul, cu un măr verde înfipt în capăt. — Iar istuia, cazacii îi zic buzdugan. Celui care n-o să asculte de mine îi zbor căpățîna de pe umeri!

Cucoșul chior trîmbița de zor; spre chindie, cînd zaporojenii simțiră că-i gîdilă foamea la lingurică, retezară capul trîmbițașului și-l jumuliră. Focul începu să ardă pălălaie, iar de la ceaunul în care fierbea cucoșul prinseră să se ridice mirezme ispititoare. Zaporojenii înfulecară pe săturate și apoi se cinstiră cu bere. Deși băutura fusese cam pe sponci, se prefăcură cu toții că umblă pe șapte cărări, după cel năravaș al zaporojenilor, cutreierînd îmbrățișați prin ostrov și răcnind cîntări. Din joacă, Vanka o smuci pe Sonika de codiță și fata dădu un răcnet pălindu-l cu o lingură peste obraz; băiatul începu să se zmiorcăie și-i repezi doi dupaci în nas. Întorcînd capul, fetișcana prinse și ea să se tînguie.

Atamanul cel Cumplit se iți din tufari:

— Ho, zdrahonule! Cum cutezi să dai în fată? Ți-arăt eu ție acușica... — Poruncind ca toată suflarea să se strîngă roată împrejurul lui, la radă, înșfăcă buzduganul cel cu măr drept măciulie, din care mușcase careva.

[1]) Sfat, consiliu, judecată (în limba ucraineană). (N. trad.).

Vanka fu osîndit la bătaia cu vergile. Îi dădură nădragii jos şi-l scărmănară straşnic.

— Să nu boceşti, că-ţi legăm un bolovan de picioare şi în bulboană cu tine...

Sonika se sumeţea, privindu-şi cu duioşie zaporojeanul ocrotitor cu mustaţă lungă, Atamanul cel Cumplit.

— Tabără, stingerea! — porunci Emelian. — Iar la noapte, cînd s-o auzi ţignalul, toată lumea să sară în picioare! Purcedem să cucerim Ţarigradul, cu sultan cu tot. Dacă găsiţi la el turcoaice tinerele, luaţi-le de păr şi aduceţi-le la noi, la Sici. O să ne însurăm cu nişte fetişcane sprinţare...

Voioşia Sonikăi pieri pe dată, de parcă nici n-ar fi fost. Privind bosumflată, pe sub sprîncene, spre Emelka, strigă:

— Năred chilug! Berbec ce eşti! Te spun eu mămucă-ti; ai să vezi tu ce chelfăneală o să-ţi tragă... Îi spun şi de cucoş.

— Hai, închide-ţi pliscul! — se răsti atamanul şi, aprinzîndu-şi luleaua tătîne-său, îndesată cu mahorcă, stupi înlături şi numai ce îl apucă o tusă cumplită. — Ei, căpetenii, stăniceri! — răcni el către băieţi. — Acu', cu toţii în corturi şi la culcare!

Noaptea sună deşteptarea: Sonika bătea din răsputeri cu băţul în ceaun. Emelian şuiera şi chiuia:

— Hei, Sici!...Toată lumea, încălecarea!... La drum, atamani viteji! La luptă, pentru credinţa pravoslavnică! Să cucerim Ţarigradul!

După un ceas, ajunseră la bostană şi dădură năvală asupra lui moş Naum, prisăcarul, un bătrîn gîrbov, pe care îl legară cobză. Beat turtă, acesta îşi holba ochii la droaia de ştrengari, mugind şi stupindu-i. Omelko cel Cumplit poruncea în dreapta şi-n stînga:

— Cetluiţi-l vîrtos pe sultan!... Săriţi cu toţii pentru legea cea dreaptă! Tăiaţi harbujii cei mai mari!

A doua zi de dimineaţă, toţi „zaporojenii din Sici" fură chelfăniţi straşnic de părinţi. Omelko cel Cumplit o păţi urît de tot pentru năzbîtiile sale şi pentru că-şi tunsese scăfîrlia, de arăta ca o oaie pricăjită. Nici Sonika nu scăpă neblagoslovită de mătuşă-sa.

De atunci au trecut zece ani. Fetiţa a crescut mare. Emelian, care acum era bărbat în toată firea, o luă de nevastă şi astfel Sonika ajunse Sofia Dmitrievna Pugaciova.

Dar săptămîna de bucurie trecu repede şi inima Sofiei se prăbuşi din vîltoarea nopţilor de patimă fierbinte într-un afund de gheaţă : Emelian fu luat la război în Prusia, sub steagul polcovnicului Ilia Denisov, ataman de tabără al Oastei Donului.

2

În primăvara anului 1757, oastea rusă, sub comanda bătrînului conte Apraxin, părăsi Polonia şi începu să treacă, regiment după regiment, hotarele Prusiei. Harabale, telegi şi droşti se întindeau pe verste întregi (în toată oştirea, erau aproape treizeci de mii de atelaje).

După ce văzuse şleahurile desfundate cumplit şi pe localnicii sărmani din Polonia, Emelian Pugaciov privea cu mirare înfăţişarea cu totul deosebită a locurilor pe care le străbăteau acum. Aşezările prusace erau curate, cu clădiri arătoase, drumurile bune, pietruite, cu copaci pe ambele laturi şi cu poduri trainice. Peste tot se simţea rînduială şi bună stare. Oamenii nu fugeau de ruşi — rămăseseră pe la casele lor ; femeile ieşeau înaintea ostaşilor cu apă proaspătă, cu cvas şi uneori chiar cu o bucată de pîine şi două ouşoare. Într-un cuvînt, oastea rusă înainta ca printr-o ţară prietenă. Acest lucru îl nedumerea pe Pugaciov.

Ca şi cei mai mulţi dintre ostaşi, nici el nu pricepea rostul acestui război. E adevărat că în zilele de sărbătoare, după liturghiile care se slujeau în faţa paracliselor de tabără, preoţii din regimente ţineau predici, îndemnînd pe ostaşi să-şi verse sîngele lor şi pe al vrăjmaşilor, spre slava lui dumnezeu, făgăduindu-le împărăţia cerurilor pentru moartea vitejească pe cîmpul de bătaie. Dar în ceea ce priveşte scopul vărsării de sînge, predicatorii tăceau mîlc. Mai marii oştirii încercau uneori să lămurească pe oameni, poruncind să se împartă proclamaţii şi tot felul de ucazuri ale ţarinei, dar cu prea puţin folos. Pugaciov cerea horunjilor [1]) şi esaulilor [2]) să-l desluşească, dar aceştia, toţi ca unul, răspundeau : „Luptăm din porunca măiestăţii sale imperiale, ţarinei Elizaveta".

Războiul de 7 ani, [3]) care a urmat războiului pentru aşa-zisa „succesiune austriacă", are o poveste destul de încîlcită. Frederic

[1]) *Horung* — grad militar la cazaci, corespunzător celui de sublocotenent.
[2]) *Esaul* — idem, corespunzător celui de locotenent. (N. trad.).
[3]) 1740—1748. (N. aut.)

al II-lea, regele Prusiei, era un strateg înzestrat şi un politician isteţ, fără scrupule. Nu se sfia să spună :

— Dacă jinduiţi un ţinut străin şi aveţi puteri îndestulătoare, cotropiţi-l numaidecît. De îndată ce-o veţi face, veţi găsi totdeauna destui oameni de lege, care să dovedească fel şi chip de drepturi pe care le aveţi asupra pămîntului ocupat.

Acesta fiindu-i principiul călăuzitor, şi-a pus în gînd să răsluiască o parte din pămînturile Austriei, aliata lui, unde domnea împărăteasa Maria-Tereza.

Cu puţin înainte de izbucnirea războiului cu Austria, Frederic încheiase o alianţă cu Franţa împotriva Angliei, care purta un crîncen război colonial cu Franţa. În acelaşi timp, Rusia menţinea tradiţionalele relaţii de prietenie cu Austria şi semnase un acord comercial cu Anglia. Dar războinicul Frederic a distrus dintr-o dată echilibrul politic european, care se menţinea de zeci de ani. Şi lucrurile evoluară în aşa fel, încît prin intrigi şi combinaţii tenebroase, Anglia, aliata Rusiei, se dădu, spre marea indignare a curţii ruse, de partea Prusiei, vechea ei duşmană, iar Franţa, înspăimîntată de creşterea forţei militare a Prusiei şi jignită de trădarea lui Frederic, fostul ei aliat, trecut cu perfidie de partea Angliei, declară că va lua apărarea Austriei. Îngrijorată de politica de cotropire a lui Frederic al II-lea, Rusia îşi exprimă hotărîrea fermă de a rămîne credincioasă Austriei, aliata sa.

Astfel, relaţiile lor din trecut destrămîndu-se, puterile europene s-au împărţit în două tabere vrăjmaşe. Prusia şi Anglia s-au pomenit cu trei mari puteri : Rusia, Franţa şi Austria, care se ridicau împotriva lor. Curînd, s-a alăturat acestora şi Suedia.

Frederic al II-lea nu se aştepta, pentru nimic în lume, ca Rusia să se amestece în acest război. E adevărat că preţuirea pe care o acorda oştilor ruseşti nu era dintre cele mai măgulitoare. „Moscoviţii sînt nişte hoarde de sălbatici, — spunea el ; — este exclus ca ei să poată înfrunta armata mea, perfect organizată".

Cu toate acestea, coaliţia atît de ameninţătoare care se ridica împotriva lui îl cam puse pe gînduri.

Avea două sute de mii de oameni sub arme, iar împotriva lui veneau trei sute de mii. Totuşi, nădăjduia că, pînă ce ursul rus îşi va strînge puterile şi va ieşi greoi din bîrlogul său, el, Frederic, va putea să-şi zdrobească vrăjmaşii, unul după altul. Visul său era de a ridica pe turci împotriva ruşilor, ca să-i slă-

bească pe aceştia, şi de a pune la cale o răsturnare la curtea din Petersburg. Dar Turcia, nefiind pregătită de război, refuză categoric să se ia la harţă cu Rusia. Deci, numai lovitura de la Petersburg rămînea în perspectivă.

Frederic ştia că împărăteasa Rusiei, Elizaveta, îl dispreţuia, dar, în schimb, era aproape sigur că ţareviciul, holsteinianul Petru, care spusese el însuşi că se consideră discipol pe viaţă al lui Frederic, îi va da o mînă de ajutor. S-ar fi putut aranja ceva şi cu Ecaterina, soţia lui Petru, care era de obîrşie germană. Ea ar fi intrat de asemenea în rîndurile partizanilor săi, dacă i s-ar fi putut aţîţa orgoliul, fluturîndu-i prin faţa ochilor coroana. Da, da, avea să prindă Rusia în iţele intrigilor de tot felul, iar, pe urmă, s-o îngenuncheze pe cîmpul de luptă !

Deci, cumpărarea de conştiinţe, intrigi, spionaj, iată pe ce aliaţi credincioşi se bizuia Frederic al II-lea.

Pe atunci, la curtea rusă era acreditat ca ambasador al Angliei, tînărul sir Williams, un om cult, energic şi abil. El intră imediat în slujba lui Frederic şi, camuflîndu-se cu multă dibăcie, începu să lucreze împotriva intereselor ruseşti.

3

Luna iunie era pe sfîrşite, dar vremea se menţinea rece. Iarba abia mijea, caii n-aveau hrană proaspătă, iar ovăzul şi fînul se cumpărau în drum. De aceea, se trimiteau mereu detaşamente de călăreţi, ca să caute nutreţ prin satele şi pe la moşiile din împrejurimi ; nutreţul era plătit cu bani gheaţă, astfel că oamenii aveau prilej de cîştiguri frumoase.

Curînd se petrecu însă o întîmplare foarte neplăcută. Un detaşament de vreo 500 de săbii, alcătuit din oameni luaţi dintr-un regiment de dragoni şi din cazaci de Ciuguev şi de Don, fu trimis în recunoaştere. Detaşamentul se afla sub comanda maiorului De la Rue, un franţuz uşuratic. După ce străbătură vreo douăzeci de mile, fără să fi dat de inamic, maiorul conchise că acesta trebuia să fie departe de tot, cine ştie unde. Cantonă, ca la el acasă, în satul Kummeln, cu tot detaşamentul, şi începu să petreacă şi să se veselească. Luînd pildă de la el, oamenii din detaşament se puseră şi ei pe chefuri. Deodată, se dădu alarma : „Inamicul ! Inamicul !“ Chefliii alergau pe uliţe, prindeau caii, răcneau. Maiorul beat, clătinîndu-se în şa, galopa de-a lungul uliţii, învîrtind

sabia, şi zbierînd cît îl ţinea gura : „Ieşiţi din sat ! Alinierea... Trageţi săbiile !..."

Dar dragonii nici n-apucară să se încoloneze cumsecade, că şi zăriră pe husarii prusaci, în mundire galbene şi negre, năpustindu-se asupra lor. Cazacii izbiră inamicul în flancuri, căutînd să-l sperie prin răcnete şi chiote năpraznice. Dar husarii prusaci nu erau din tagma fricoşilor: traseră cu pistoalele două salve asupra cazacilor ; aceştia întoarseră caii şi o rupseră la fugă care încotro, iar husarii se repeziră glonţ asupra dragonilor ruşi. Aceştia, fără să tragă măcar un foc, o luară la goană peste cîmp. Husarii, neslăbindu-i o clipă, îi goniră astfel prin două sate, pînă cînd ruşii fură sprijiniţi de ajutoarele sosite în grabă. Pierderile detaşamentului rus erau : şaizeci de oameni morţi şi douăzeci şi şase prizonieri. Inamicul pierduse doar un cal.

Această încăierare fu pentru Emelian Pugaciov, pe atunci în vîrstă de 18 ani, cel dintîi prilej de oţelire. Învăpăiat în obraji, cu moţul său lung zbîrlit, clocotind de mînie, zbiera la ai săi : „Aşa ştiţi voi să vă bateţi la război, feciori de cîini ?!" Aceştia îl dădeau dracului, scuturînd mînioşi din bărbi, şi-i ziceau „cap de ţînc".

Fuga ruşinoasă a călăreţilor stîrni o îngrijorare adîncă în sufletele ostaşilor ruşi : prin urmare, vrăjmaşul era tare, iar ei slabi. Scos din sărite, comandantul suprem îl degradă pe maiorul De la Rue, făcîndu-l simplu soldat, iar pe vagmistrul [1]) Dreabov, de sub comanda lui, care se luptase vitejeşte, îl înaintă la gradul de locotenent.

Curînd după această întîmplare oastea, împreună cu cartierul general al feldmareşalului Apraxin, trecu rîul Pregel, pe un pod de vase. Voinic şi gras, cu ochii bulbucaţi, impunînd prin corpolenţa sa, feldmareşalul călătorea într-o caretă strălucitoare, împodobită cu blazonul de conte, împreună cu doi căţei, unul lăţos, iar celălalt cu părul scurt şi roşu ; în urma lui veneau douăzeci şi cinci de harabale mari, trase de cîte trei cai, cu bagajele şi cu slugile sale : bucătari, lachei, camerişti, doi frizeri, un negru, un duhovnic şi un croitor, paraclisul de tabără, mai multe corturi, bucătăria şi butoaiele cu vin care ar fi alcătuit o adevărată cramă. Parcă feldmareşalul nu era un comandant care pornise la război în fruntea unei oştiri de o sută de mii de oameni, ci un mare demnitar care, neavînd altă treabă, făcea o călătorie

[1]) Plutonier de cavalerie (N. trad.).

prin ţările europene. Privind chervanul acesta nesfîrşit care îngreuia mişcările oştirii, oamenii necăjiţi schimbau păreri în şoaptă, cînd şedeau la popasuri, pe lîngă focuri.

În harabaua din coada chervanului, încărcată cu lăzi pline de afumături şi de tot felul de zaharicale, se afla un om iute în mişcări, cu priviri viclene, un oarecare Barîşnikov, care nu era chiar slugă, ci un fel de om de încredere al lui Apraxin. Acesta ţinea în mîini o colivie de aur cu un papagal. Întîmplător, Pugaciov trecu pe lîngă haraba, călare pe căluţul său care îl sălta la hopuri şi, dînd cu ochii de pasărea nemaivăzută, rămase cu privirile aţintite spre ea. Papagalul era sur, cu ciocul coroiat, cu moţ roşu în creştet, iar pe colivia lui se vedea o coroană princiară aurită. După o vreme de tăcere, pasărea strigă deodată spre cazac, cu glas gîjiit, nişte vorbe omeneşti:

— Să trăiţi, maiestate!

Holbînd ochii, Pugaciov sări într-o parte cu căluţul său, şi-şi duse repede mîna la cuşmă.

— Strașnică lighioană! —grăi el, venindu-şi în fire, şi se apropie iar de haraba. — Hei, frăţioare, cum se cheamă pasărea aiasta?

— Papagal.

— Papa? Ce papă ai zis?

— Mă, gugumane! Ăsta-i numele ei: papagal. Dar tu cine eşti şi ce te-nvîrţi pe-aici?

— Am primit poruncă să ridicăm cortul pentru domnul feldmareşal...

În clipa aceea, papagalul bolborosi destul de lămurit:

— Tunul, tunul... Lupta...

Pugaciov tresări spăimîntat; îşi făcu cruce cu limba şi-şi zise: „Al dracului păsăroi! Vîrcolac, nu altceva!"

Se uită posomorît la chervanul feldmareşalului, care se întindea pe o verstă, şi întoarse ochii spre haraba, privind cu jind spre o pereche de şunci grase, atîrnate de o prăjină. Era hămesit de foame, iar măruntaiele lui, nedeprinse cu cartofii, care nu erau cunoscuţi în Rusia, îl dureau cumplit... Îi strigă cu arţag lui Barîşnikov:

— Ehei, voi şi graful vostru mergeţi la Frederic, ca la nuntă! Vă cunună el, n-avea grijă! — Şi, cu aceste vorbe, şfichiui căluţul şi coti repede din drum, mistuindu-se în pădure.

Mai înainte cu cîteva zile fuseseră ocupate Gumbinnen, un orăşel curat, şi mai multe sate. Pe la sfîrşitul lui iulie, cazacii se

încăierară pentru a doua oară cu un detaşament inamic. De data aceasta, dădură pe prusaci peste cap şi-i înghesuiră într-un smîrc. Cu acest prilej, Pugaciov îşi înroşise, pentru întîia oară, sabia în sînge şi acum se simţea ca beat de fericire. Dealtfel, toată oştirea se învioră : văzuse că şi prusacii ştiu s-o tulească la fugă.

4

Vremea trecea în mici hărţuieli. Oştile înaintau în rînduială de luptă ; fiecare om trebuia să se afle la locul său, aşa că Pugaciov nu mai putea să umble de capul lui.

Pe la mijlocul lui august, ruşii trecură a doua oară peste rîul Pregel şi ieşiră pe cîmpia de la Gross-Jägersdorf. Oastea rusă îşi aşeză tabăra pe un loc minunat, bine întărit de la natură. Cel puţin, aşa socoteau mai marii oştilor.

Această poziţie arăta ca un platou de vreo două verste în lungime şi cam de una în lăţime. Inapoia ei era rîul, cu maluri rîpoase şi povîrnite, apărînd oştirea din spate ; în faţă, se afla o fîşie de pădure deasă, lată de o verstă şi jumătate, care ajungea, în dreapta, pînă la rîu. Pe a patra latură, în stînga, se căsca o rîpă largă şi adîncă. De pe acest platou nu existau decît două locuri de ieşire : în dreapta, între pădure şi rîu, o mică văgăună netedă, iar în stînga, între pădure şi rîpă, un loc oblu, lat de un sfert de verstă. Oastea, cu un efectiv de o sută de mii de oameni, se rîndui cu spatele la rîu şi cu faţa spre pădure. Dincolo de fîşia de pădure, se întindea cîmpia largă de la Gross-Jägersdorf.

Despre inamic nu era nici o veste, ca şi cum nici n-ar fi existat. Intocmindu-şi tabără de corturi, oastea îşi pierdea timpul în trîndăvie.

Dar Pugaciov nu stătea locului o clipă ; pentru el, trîndăvia era mai rea decît moartea. Incă pe cînd mărşăluiau prin Polonia, cunoscuse pe tunarul veteran Pavel Nosov. Acest oştean, om bătrîn dar încă vînjos, îndrăgise pe cazacul vesel şi îndemînatic, care ţinea să le ştie pe toate : cum e tunul, cum se ocheşte cu el, cum se trage. Şi nu numai că voia să le ştie pe toate, dar îşi arăta pe loc, sub ochii bătrînului, iscusinţa în mînuirea tunului.

Acum, şedeau amîndoi, ca şi în alte dăţi, lîngă un foc stins. Emelian pilea culata tunului, îngînînd nişte cîntări de la Don, iar bătrînul îşi cîrpea nădragii. Izmenele tunarului, spălate, se uscau

pe o prăjină ; picioarele lui goale erau ciolănoase şi pline de păr ; din pulpa stîngă îi lipsea o ciosvîrtă de muşchi, smulsă de o schijă de grenadă ; pielea albăstruie se întinsese peste rana veche.

— Se înţelege, locul e potrivit, te poţi apăra pe el, — zise tunarul, — numai că mai marii noştri nu prea au glagorie. Ar trebui să se taie drumuri prin pădure, spre cîmp. Şi noi amîndoi, Omelko, uite, stăm şi-i zicem la cîntări...

— Da, — răspunse Emelian. — De-o să ne înghesuie din toate părţile, atunci n-o să ai pe unde scoate cămaşa...

— Ei, n-o să ne poată lovi din toate părţile, — răspunse bătrînul, trăgînd din lulea ca să se aprindă mai bine, — dar ieşirile de aici îs cam strîmte, o să fie multă îmbulzeală cu chervanele.

Pugaciov stătu o clipă pe gînduri, privi cu ochii mari în spre rîu şi îşi dădu cu părerea :

— Dar la ce naiba au vîrît aici toate chervanele ? Le-aş fi lăsat dincolo de rîu, iar peste apă aş fi trecut nişte poduri ! — noroc că pădurea-i deasă.

Un surîs de bucurie înflori pe sub mustaţa căruntă a bătrînului oştean ; privi la flăcău printre gene, dădu voios din cap şi spuse cu duioşie :

— Să ştii că ai cap... Bine ai zis. Tu, Omelko, ai fi bun de comandir... Numai că îţi lipseşte, ca şi mie, lumina cărţii ; nu ştii nici să citeşti, nici să scrii.

— Nu prea mă am bine cu buchiile, tătucule.. Mie-mi place să mă bat. La ce-mi foloseşte cartea ? Uite, pe Dreabov l-au făcut comandir, chiar şi fără carte. Ai văzut ?

— Dreabov nu era ostaş de rînd, ci vagmistru.

— Na-ţi-o bună ! Nu-i tot aia ? Doar nu-i boier ! O să ajung şi eu la fel. Am să mă dau peste cap şi tot ajung !...

— Lăudăros mai eşti ! — bombăni bătrînul cu duioşie, trecînd aţa ceruită prin urechile acului. — Nici nu-i cine ştie ce mare scofală să fii comandir. Asta-i pentru boieri. Noi amîndoi, Omelko, am ieşit din prostime. Se cheamă că sîntem nişte golani.

Emelian rămase cu cîntecul în gît şi puse pila deoparte.

— Ce vorbă-i aia : prostime ? — întrebă el printre dinţi, cu o căutătură piezişă spre obrazul brăzdat de zbîrcituri al tunarului.

Gîfîind de încordare, bătrînul se apucă să-şi tragă pe el nădragii.

— Eu şi cu tine, Omelko, sîntem de neam prost. Neam de go-

lani ! Şi toţi oştenii noştri îs aşişderea nouă, golănime... Noi nu sîntem oameni.

— Dar ce sîntem ? ! — izbucni Pugaciov, izbindu-se cu pumnul în piept.

Un bubuit de tun răsună în depărtare, urmat de altul, ceva mai aproape. Nimeni nu le luă în seamă. Iată însă că încă trei lovituri de tun bubuiră deodată.

Se dădu alarma. Pe platou începuseră să gonească aghiotanţi călări şi oameni de legătură, strigînd :

— Adunarea !... Incolonarea !... Pas viu !...

Oamenii lăsau totul baltă, se năpusteau afară din corturi, înşeuau caii, înşfăcau armele, se echipau, alergau fiecare la locul de adunare al regimentului său, se încolonau. De pretutindeni, se auzea un vuiet uşor, zăngănit de arme, alergătură, comenzi de ale căpeteniilor. Regimentele se încolonaseră repede pe locurile lor şi aşteptau ordinele, ca să ştie încotro s-o pornească. Tuturor li se părea că inamicul se şi iţea colo, în dosul pădurii. Cei mai mulţi dintre ostaşi nu intraseră niciodată în foc. Pe toţi îi treceau fiorii ; închipuirea lor zugrăvea viu cea dintîi întîlnire cu vrăjmaşul şi lupta sîngeroasă care va urma.

Fanfara răsună, steagurile fîlfîiră în vînt şi regimentele porniră în pas viu dincolo de pădure, spre cîmpul larg de la Gross-Jägersdorf. Dar cînd ajunseră acolo — ce-i asta ? Nici pomeneală de duşman ; cîmpul era pustiu — doar în depărtare mijea o pădure neagră. Incolo, nici ţipenie.

Rămaseră pe loc pînă seara, apoi dădură foc unui sat şi se întoarseră spre tabără, în pas de defilare. Şi iară uitară de vrăjmaş. Comandanţii jucau cărţi, se îmbătau şi se ţineau de şotii. Generalul-maior Homeakov îşi cercetă încîntat, pentru a douăzecea oară, colecţia de bastoane ; feldmareşalul Apraxin se îndopă la masă, peste măsură, cu purcel fript pe hrişcă ; trebui să i se facă două clizme una după alta ; cazacii cîntau şi jucau ; ostaşii ceilalţi îşi spălau rufele la rîu, se căutau de păduchi în cap sau culegeau hribi în pădure.

Noaptea trecu în linişte deplină. Nu se auzi ropotul de alarmă al tobelor. Ele răsunară doar în zori, vestind deşteptarea. Prin urmare, oastea avea să petreacă şi acea zi în linişte, rămînînd pe loc.

Totuşi, la amiază, cînd ostaşii prînzeau, răsună bubuitul unui tun de alarmă. Tocmai în clipa aceea, tunarul Nosov lua de pe

pirostrie ceaunaşul cu ciorbă de berbec, iar Pugaciov îşi scotea din tureatcă lingura de lemn.

— Aha ! — făcu bătrînul. — Sună alarma ! Să ştii că n-o să ne lase să înfulecăm ca lumea.

— Dă-i zor !...

Amîndoi începură să înghită la repezeală ciorba, care le frigea gurile. Bubui o a doua lovitură de tun. Un freamăt uşor străbătu tabăra. Pugaciov pescui în ciorbă o bucată de carne şi o sfîşie cu dinţii, ca un lup.

O a treia detunătură. Atunci, o mare tulburare cuprinse toată oştirea şi ea începu să lărmuiască. Tunarul şi Pugaciov aruncară lingurile din mîini. Pretutindeni, oamenii alergau, strigau, se îndemnau unii pe alţii. Pămîntul se zguduia sub greutatea tunurilor care, huruind, erau duse pe poziţii, de caii bine hrăniţi. Aerul zbîrnîia de chiotele vizitiilor şi ale servanţilor, care biciuiau caii fără cruţare.

După un ceas, regimentele ieşiră în cîmp şi luară poziţia în front. Înaintea oştilor, călărea măreţ feldmareşalul Apraxin, înconjurat de strălucitul lui stat major. Calul de sub uriaşul feldmareşal galopa, juca pe loc, zvîrlea. Feldmareşalul gîfîia de încordare, dar îşi păstra ţinuta marţială şi rîgîia mereu scuipînd ca să-i treacă gustul de cocleală, ştergîndu-şi gura cu o batistă parfumată.

Printre însoţitorii săi era şi generalul-maior Piotr Panin, care călărea vioi şi sprinten pe un armăsar voinic, privind pieziş, ironic, cu buzele ţuguiate într-un zîmbet dispreţuitor, pîntecul mare al feldmareşalului.

Caii, bine hrăniţi şi ţesălaţi, luceau în soare ca atlazul. Şi totul sclipea, totul strălucea : armele, harnaşamentul bătut cu plăcuţe de metal, şeile ferecate în argint, valtrapurile scumpe cusute cu mătase şi fir.

Armata făcuse front în direcţia de unde trebuia să vină inamicul. Dar el nu se ivi nici de data aceasta de nicăieri. Oştile petrecură astfel un ceas, două, într-o aşteptare încordată.

— Să-i ia dracu' de prusaci ! — strigă feldmareşalul către suită, mînios şi cu ciudă, îndesîndu-şi tricornul peste ochi, ca să nu-l ardă soarele. — Unde s-or fi ascunzînd ? De ce naiba nu apar ?... Le-o fi frică ?...

— Nu, conte, inamicul e viteaz şi manevrează repede, — răspunse Piotr Ivanovici Panin, care avea faimă de om cutezător şi mucalit ; în ochii săi licăreau scîntei batjocoritoare, pe care

nu izbutea să le ascundă. — Probabil că în clipa aceasta îşi isprăveşte prînzul şi-şi bea şampania sau ne învăluie prin spate.

— Crezi ? — Contele Apraxin ridică sprîncenele stufoase şi, gemînd din greu, se întoarse pe jumătate în şa, aruncînd o privire piezişă înapoi, în urma oştilor. — Nu-i cu putinţă să se ivească din spate...

— Şi-apoi, — urmă Panin, ferindu-se de ţînţari cu o batistă roşie — mi se pare că nu s-a mai pomenit ca o oştire să aştepte, ca la paradă, încadrată de tunuri, iar inamicul să-i iasă în întîmpinare, tot ca la paradă, cu surle şi trîmbiţe. Lupta începe mai întotdeauna prin surprindere. Şi îmi îngădui, conte, să vă întreb : pentru ce am venit aici şi de ce ne înfoiem ca nişte curcani?

— Recunoaşterea a raportat în zori, — începu să explice contele Apraxin, strîngînd din umeri, ca şi cînd s-ar fi dezvinovăţit de ceva, — că cel mai bun general prusac, contele Dona, s-ar afla dincolo de pădure, cu patruzeci de escadroane de husari şi de dragoni, şi că grosul armatei prusace ar fi în marş spre pădure.

Ici-colo, în depărtare, răsunau împuşcături, schimbate între elementele de recunoaştere căzăceşti şi cele ale inamicului. De pe un colnic, se aruncară asupra pădurii mai multe ghiulele de către obuzierele cu bătaie lungă, tip Şuvalov. Satul de lîngă pădure luă foc. De dincolo de pădure, nu se răspunse cu nimic. Oştirea fu adusă din nou în tabără.

5

Cartierul general al lui Apraxin arăta ca un adevărat sat: corturi mari şi mici, pentru aghiotanţi şi pentru slugi, paraclisul de tabără, depozite, bucătărie, cancelarie, frizerie, baie.

În cortul rotund al feldmareşalului se deschise consiliul de război. Masa mare, ovală, era acoperită de o învelitoare roşie cu ciucuri de aur (contelui îi plăcea luxul în toate) ; în sfeşnice grele şi în candelabre ardeau patruzeci şi opt de lumînări ; în jurul mesei, şedea însuşi Apraxin şi tot statul-major, în ţinută de campanie. La dreapta lui Apraxin era generalul Weimarn (în tot timpul luptelor acesta l-a „condus" pe Apraxin, ca pe un viţel de funie) ; în stînga lui, şedea tînărul, dar mult înzestratul general Villebois, care nu rareori spunea prietenilor săi : „Faţă de starea actuală de lucruri, nu mai am nici un chef să mă războiesc. Mii de draci !... Aici trebuie să faci pe prostul, ca să fii

în ton... Altfel, ţi-i ridici pe toţi în cap"... Pe masă se vedea o hartă bună nemţească, pene de gîscă, creioane şi hîrtie; pe genunchii lui Apraxin se tolănea un mops negru, cu ochii bulbucaţi şi cu botul teşit, leit stăpînă-su. Pe pămînt, erau întinse covoare. În aer stăruia un nor gros de fum de tutun. Un ornic de bronz ticăia într-un colţ. Doi lachei tăiau mucurile lumînărilor, serveau cafele, turnau în cupe şi în păhărele vin şi lichioruri.

Gîfîind şi hîrîind, Apraxin vorbea alene, cu un glas subţirel, de tenor cam gîjîit:

— După cît se vede, inamicul nu se încumetă să angajeze o luptă deschisă; se teme să scoată nasul din pădure şi să iasă în cîmp deschis. Se pare că încearcă să ocupe o poziţie cît mai îngustă, să ne stăvilească înaintarea şi să ne împiedice astfel de a-l ocoli şi de a ieşi pe drumul Königsbergului. După o matură chibzuinţă, asta-i părerea mea. Domniile voastre, cei mai tineri, ce părere aveţi? Domnia ta, conte Rumianţev? Domnia ta, generale Villebois?

Cîrnul Rumianţev, cu obrajii bucălaţi, cu privirea ageră, ridică din umăr şi rosti puţin cam răguşit cu ton de comandant, hotărît:

— Vorba mea e scurtă, luminăţia voastră. Trebuie să pornim neîntîrziat în întîmpinarea inamicului, să-l silim să dea lupta şi să-l zdrobim.

„Lupta, lupta!" — ţipă papagalul din colivie, cu glas asemănător, gros, de comandant, şi se scărpină cu gheara după ureche.

Generalii zîmbiră. Villebois şi Rumianţev izbucniră într-un rîs zgomotos. Mopsul privi, cine ştie, cu pizmă sau cu dispreţ, spre pasărea cea îndrăcită şi, plin de demnitatea lui cîinească, îşi linse stăpînul pe bărbia puhavă.

Apraxin pupă mopsul după ceafă (contele Zahar Cernîşev se strîmbă cu dezgust). Rotindu-şi privirea lîncedă asupra celor de faţă, feldmareşalul întrebă:

— Dar, ia spuneţi-mi, încotro să mergem după el, şi ce drum să luăm? Dacă pornim de-a dreptul peste cîmpul de la Jägersdorf, n-o să putem răzbi: duşmanul pîndeşte în dosul pădurii celei mari, prin care nu trece decît un drumeag îngust, ocupat şi el de prusaci. Cum credeţi, domnilor, că veţi rezolva această problemă de tactică?

După o scurtă consfătuire, se hotărî să se forţeze trecerea

peste cîmp, ocolindu-se pădurea din stînga şi pornind la atac cu toate forţele.

— Dar, mai ales, mişcare vie; să se acţioneze repede! — rostiră, într-un glas, Rumianţev şi Cernîşev.

— Domnilor generali, sînt cu totul de acord cu domniile voastre! — răspunse Apraxin, dînd din cap în semn de aprobare. — Într-adevăr, îndeobşte, ne grăbim... cam încet... Chiar acum, am primit o epistolă de la cancelarul Alexei Petrovici Bestujev. Zice: „Dă-i zor, dă-i zor! Lumea de la Piter îndrugă tot felul de baliverne pe seama ta". Nici Elizaveta, maica noastră a tuturor, nu e mulţumită, nu binevoieşte să înţeleagă felul cum procedăm; zice că am zăbovit mult în Polonia. Dar cum să-i dai mai repede?... Graba strică treaba!

— Iar fără grabă, scăpăm duşmanul din mînă, luminăţia voastră, — rosti înciudat Piotr Panin, schimbînd priviri furişe cu Rumianţev. — Cine se grăbeşte cu înţelepciune, izbuteşte întotdeauna şi în toate. Să luăm pildă de la generalul Fermor. El şi-a întărit oştirea la Libava, cu forţele aduse din ţară pe calea mării, şi la 18 iunie a intrat în Prusia; la 20 a împresurat Memelul şi la 24 a şi cucerit această fortăreaţă. Iar noi, şase luni de zile am benchetuit în Polonia şi pînă acum n-am simţit mirosul pulberii duşmane... Nu cred ca maiestatea sa împărăteasa să ne mîngîie pe creştet pentru o asemenea grabă.

Apraxin se făcuse stacojiu, de parcă Panin nu l-ar fi biciuit cu vorbele, ci l-ar fi pleznit cu măturica, într-o baie fierbinte. Ca să-şi ascundă tulburarea, începu să caşte somnoros, făcîndu-şi semnul crucii peste gura cu dinţi găunoşi; apoi, căutînd sprijin în unul sau altul din cei prezenţi şi negăsindu-l, vorbi cu obidă:

— Vai, vai... Sînt un prost comandant. Sînt un feldmareşal de pace, nu de război. Chiar aşa i-am raportat şi maiestăţii sale. Ei bine, domnilor, chemaţi-l pe Fermor în locul meu! El e un general de ispravă. Luaţi-mi comanda, da, luaţi-mi comanda... dacă aveţi puterea s-o faceţi! Iar dacă n-aveţi această putere, atunci... orr-don!... — Apraxin dădu jos mopsul de pe genunchi şi se ridică. Toţi generalii făcură la fel. — Ordon: mîine, în zorii zilei, va începe înaintarea, după semnalul care se va da, la comanda mea, printr-un foc de tun. Iar domnia ta, Piotr Ivanovici, — urmă el, holbînd ochii şi întorcîndu-se către Panin, cel cu limba ascuţită, — ca luptător viteaz, precum te ştiu, vei avea prilejul să te distingi în chip deosebit. Pentru aceasta, îţi voi încredinţa misiunea cea mai fierbinte.

„Vai de capul tău, porc bătrîn ce eşti!", gîndi Panin, şi rosti tare:

— Eu nu mă tem de *fierbinţeală,* luminăţia voastră. Şi nu-i pot suferi pe cei care cred că mă pot face să tremur. Sînt un om mîndru, dar laş, nu! Cel care se teme de prusaci, n-are ce căuta la război. Aştept ordinele luminăţiei voastre!

Generalii fură concediaţi.

Apraxin se simţea obosit. Om leneş şi greoi în toate, nici nu se gîndi să întocmească dispozitivul trupelor pentru a doua zi; nu găsi timp decît să schiţeze un scurt ordin de zi pe armată şi se lungi ca să tragă un pui de somn. Celelalte lucruri aveau să se lămurească de la sine — noaptea era lungă.

Ieşind din cort, Panin îi şopti lui Rumianţev:

— Nu mi-e îngăduit s-o afirm în mod categoric, dar mi se pare că gugumanul ăsta, cu tărîţe în cap, nu s-ar da înlături să primească vreun plocon de la comandantul prusac.

— Da! — încuviinţă repede Rumianţev. — Încetineala lui cam miroase a trădare.

— Orice ar fi, dar e ca şi o trădare, — întări Panin.

Se dădu citire ordinului de zi: ostaşii vor primi hrană rece pe trei zile; trupele vor fi ţinute „gata de luptă"; toată tabăra va rămîne noaptea în stare de alarmă.

Cine ştie prin ce împrejurare, comandamentul prusac află despre planul de înaintare al ruşilor. Şi, pe cînd contele Apraxin dormea somn fără vise, inamicul isteţ plănuia o ingenioasă capcană, punînd la cale pieirea oştilor ruseşti.

6

In spre ceasul zorilor, la 19 august, ceaţa deasă se risipi. Caii picoteau cu capetele plecate. Roua se aşternuse pe iarbă, pe corturi, peste tot.

Tunul bubui, dînd semnalul, şi în tabără începu forfota. În loc de deşteptarea obişnuită, se sunase încolonarea pentru marş. Deci, toată oştirea trebuia să fie gata de plecare. Curînd după aceea, fu dat semnalul de încărcare şi ostaşii se apucară numaidecît să desfacă toate corturile, să ungă cu dohot osiile, să înhame caii la telegi, să încarce bagajele. Oamenii de la căruţe întrebau: „Să luăm opreliştile?". Drept răspuns, primeau ordinul: „Luaţi-le!" Cărau o pădure întreagă de bîrne. Acestea, o mare

povară pentru oaste, erau transportate în urma fiecărui regiment, pentru a se apăra cu ele împotriva cavaleriei inamice.

Douăzeci de minute mai tîrziu, trenurile regimentare se puseră în marş. Era încă întuneric.

Cîmpia pe care se afla tabăra arăta ca un furnicar, în care mişuna o puzderie de puncte cenuşii, roşii, negre, ţesîndu-se încolo şi încoace. Oamenii se adunau în mici pîlcuri vii, care ba creşteau, ba se subţiau într-o linie, ba se strîngeau şi luau forma unui pătrat. Pîlcurile erau din ce în ce mai numeroase. Pe urmă, sclipiră armele de oţel. Călăreţii începură să alerge în toate părţile. Din mii de locuri, fumuleţele focurilor aproape stinse se înălţau spre cer, ca nişte egrete cenuşii.

Emelian Pugaciov aştepta călare lîngă cortul atamanului Denisov. Calul de sub el era înalt, alb. Emelian îl adusese dintr-o recunoaştere de noapte : zburase căpăţîna unui ofiţer prusac de dragoni şi luase calul cu el. În acea zi, calul avea multe drumuri de făcut : pentru isteţimea sa deosebită, Pugaciov fusese numit, în ajun, om de legătură pe lîngă polcovnicul-ataman Denisov.

Cazacii de Don şedeau încă în linişte, sorbindu-şi la iuţeală apa clocotită, cu sare şi cu pîine. Denisov ieşi din cort greoi, buhăit de somn ; vistavoiul îi turnă să se spele. Dincolo de rîu, o geană de lumină se întindea încet în zarea îndepărtată. Un cuc, trezit devreme, cînta în pădure.

În partea dimpotrivă, aproape la două verste depărtare de Pugaciov, spre văgăunile întunecoase care dădeau în cîmpia de la Jägersdorf, se părea că domneşte un vălmăşag cumplit ; de acolo venea un vuiet mare şi cînd şi cînd se auzeau trosnete, scîrţîituri, strigăte răzleţe. Frecîndu-se cu ştergarul, Denisov îl întrebă pe Pugaciov :

— Ce-o fi acolo ?

— Pesemne că-s telegile ; s-or fi bulucit una în alta. Nu e rînduială deloc, înălţimea voastră !

— Hai ! Dă fuga pînă acolo şi vezi ce e !

Pugaciov trase un chiot şi o întinse la galop.

Într-adevăr, la ieşirea în cîmp, se petreceau lucruri îngrozitoare. În faţa văgăunii strîmte, prin care se scurgea şirul nesfîrşit de telegi, un pîrău se revărsase peste cîmpia mlăştinoasă, preschimbînd-o într-un smîrc cumplit, gros ca aluatul, şi de netrecut. Telegile din cap se împotmoliseră în smîrc ; cele din urmă voiau să le-o ia înainte şi se afundau, la rîndu-le, în mîlul care ajungea pînă la pieptul cailor, iar cei din coadă veneau peste

acestea. Totodată, printre telegi, mărşăluia pihota, pe batalioane.

În cele din urmă, puhoiul de mii şi mii de căruţe astupă trecerea, de nu mai era cu putinţă să răzbeşti nici dacă ai fi dat cu tunul. Toate se învălmăşiră : tunurile şi chesoanele cu muniţii, trenurile regimentare, carîtele generalilor, sute şi sute de harabale cu arici, [1]) droştele ofiţereşti.

Iar de la spate, tot vălmăşagul acesta de cai, de ostaşi, de telegi era împins cu putere de regimentele în marş. De pretutindeni, se auzeau strigăte : „Faceţi loc ! Faceţi loc !" Dar loc nu se putea face.

Şi tocmai în clipele acestea de forfotă nesăbuită, de sforţări deznădăjduite dar zadarnice, de a se croi drum prin văgăună, se stîrni deodată printre ostaşi un zvon, şoptit la început cu jumătate de glas : „Prusacii se apropie, sînt pe aici, primprejur" ; zvonul se întetea mereu ; apoi se auziră şi strigăte răzleţe, spăimoase : „Vrăjmaşul ! Vrăjmaşul !" Dar nimeni nu ştia ceva sigur.

Între timp, regimentul 2 Moskovski, care izbutise să iasă pe cîmpul de la Jägersdorf, zări deodată, înaintea sa, şirurile ameninţătoare ale inamicului înaintînd în grabă asupra lui. Regimentul se oprise chiar la ieşirea din văgăuna înfundată cu căruţe, şi acoperea drumul spre tabără. Comandanţii şi ostaşii erau nedumeriţi : cum fusese oare cu putinţă ca inamicul să străbată, neobservat, aproape patru verste de cîmp şi mai-mai să sară asupra lor ? Ce făcuse recunoaşterea ? Ce păzea comandamentul suprem ?

Cele cîteva tunuri, care se aflau pe lîngă regimentul Moskovski, deschiseră îndată focul asupra inamicului.

Bubuitul apropiat al acestor tunuri avu darul să buimăcească gloata de la telegi. Oamenii parcă îşi ieşiră din minţi dintr-o dată, cu toţii. Izbucniră răcnete îngrozitoare.

Într-un loc, comandanţii strigau : „Aici ! Aici ! Artileria să ia poziţie !" În altă parte, se auzea : „Cavaleria, cavaleria să vină mai iute !" Dar mai mînios decît toate era răcnetul : „Telegele să se tragă îndărăt, să facă loc !... La o parte, la o parte ! Telegile îndărăt, îndărăt, îndărăt !..." Chiuind şi suduind, vizitiii şi oamenii de la telegi biciuiau caii la sînge. Generalii, colonelii şi ofiţerii mai mici îşi pierduseră cumpătul cu desăvîrşire şi alergau năuci prin vălmăşag, fără să ştie ce aveau de făcut.

[1]) Obstacole pentru a bara trecerea inamicului. (N. trad.)

Aproape toate regimentele se aflau încă în spatele telegilor, în tabără, şi le era cu neputinţă să răzbească pe cîmp, prin pădurea foarte deasă, de netrecut pentru furgoanele cu muniţie şi pentru tunuri. „Să se taie drumuri, să se taie drumuri!" — răsună, fără rost, un ordin întîrziat. Nimănui nu-i mai ardea acum de drumuri. Regimentele aşteptau să se facă loc prin văgăuna cu ghinion. Numai generalul Lopuhin izbuti să-şi scoată divizia pe cîmpul de bătaie.

Şi tunurile bubuiau, bubuiau mereu. Ghiulele vrăjmaşe, şuierînd în zbor, începuseră de pe acum să explodeze printre telegi.

O parte dintre cazacii de Don se strecuraseră cu greu printre telegi şi liziera pădurii şi, descălecînd, se înşirară pe un colnic mai lăturalnic, în partea stîngă a cîmpului. Colnicul era apărat din spate de o mlaştină şi de hăţişuri. Răzbise pînă aici şi bateria bătrînului tunar Pavel Nosov. Curînd, sosi şi un regiment de pihotă.

Emelian Pugaciov, aşteptînd călare ordinele atamanului, îşi rotea privirile în toate părţile. In dreapta şi în faţa lui se vedea tot cîmpul de la Jägersdorf, pe care armata prusacă se desfăşura ca în palmă. Iar dincolo de cîmp, la vreo cinci verste, se întindea un uriaş codru verde. Atamanul Denisov privea fără încetare prin ochian.

Se luminase. Răsărea soarele.

Prusacii se răspîndiseră pe două coloane lungi, tocmai acolo unde, în ajun, luaseră poziţie ruşii. Izbucniră iar strigăte de mînie:

— Cum s-a putut ca prusacii să se furişeze pînă la noi? Ce ruşine! Să nu ştii că se apropie duşmanul! Asta-i vînzare, altceva nu poate fi!

7

Lupta de la Gross-Jägersdorf începu la ora 8 dimineaţa punct.

Puţinele regimente ruseşti de grenadieri abia se aliniau de-a lungul lizierei. Deodată, prima linie de prusaci porni în pas alergător la atac; cînd ajunse mai aproape, trase o salvă de focuri asupra ruşilor. Ruşii nu răspundeau. „De ce tac ai noştri?" — se întrebau oamenii de pe colnicul pe care stătea Pugaciov. Ruşii

nu răspundeau, fiindcă tocmai luau poziție, răspîndindu-se în linie de trăgători; dealtfel, deocamdată, gloanțele inamicului nu ajungeau pînă la ei.

Încărcîndu-și armele din mers, prusacii înaintară cu alți cîțiva stînjeni și traseră o a doua salvă. Rușii nu le răspunseră nici acum, tot întinzîndu-și linia de luptă. „Fuga marș, fuga marș!" — strigau ofițerii în sectoarele lor. Piotr Panin galopa, îndemnîndu-și ostașii: „Mai iute, băieți, să le tragem una, drept la mir!" Cea de a doua salvă atinse cîțiva grenadieri; vreo zece oameni se prăbușiră la pămînt. Încărcîndu-și din nou armele, prusacii traseră și o a treia salvă, bine ordonată. Treptat, frontul lor începu să se învăluie în fum.

Între timp, regimentele rusești izbutiră să-și desfășoare frontul pe o întindere de peste o verstă. Generalul Lopuhin, galopînd fără teamă de-a lungul frontului, comandă: „Trei șiruri, ochiți, tragere de salvă, foc!" Rafala trosni, ca o singură împușcătură. Tunurile rusești bubuiră și ele. Din amîndouă părțile se porni un foc de voie, bine susținut.

Totul se învălui în fum.

Peste cîmp, treceau în fugă unități răzlețe de întărire, din linia a doua a prusacilor, aducînd pulbere și obuze; tunurile săltau prin hîrtoape, agenții de legătură inamici se țeseau înainte și înapoi.

Dușmanul își îndreptă atacul îndîrjit asupra a două obiective: împotriva intrării principale în tabără, unde schimbul de focuri era în toi, și împotriva celei de a doua intrări, în partea stîngă. Dar acolo rezista cu îndîrjire regimentul 1 de grenadieri, sub comanda colonelului Iazîkov. Dușmanul acționa pretutindeni după planul alcătuit dinainte, pe cînd rușii se băteau la nimereală, fiecare pe socoteala lui.

Inamicul intenționa să-i închidă pe ruși în tabără și să-i strivească pe toți cei aflați înăuntru.

Apraxin, comandantul suprem, înconjurat de statul major, călărea greoi, destul de departe de locul luptei. Nu-și lua ochianul de la ochi, dar vedea prost și pricepea prea puțin din ceea ce se petrece. Nu dădea aproape nici un fel de ordine; striga doar: „Atacați! Atacați!"

Pugaciov zări cel dintîi călărimea care apăruse la flancul drept al dușmanului. Panin, care o văzuse și el, veni în galop la contele Apraxin:

— Luminăția voastră ! Ordonați cazacilor să șarjeze cavaleria inamică !

— Dă-i drumul, dă-i drumul, dragă, dă-i drumul ! A, domnia ta ești Piotr Ivanîci ? — strigă Apraxin, bîțîind ochianul și oftînd.

Panin se repezi ca o săgeată spre colnic, la atamanul Denisov. Iar Pugaciov zbură glonț de pe colnic, de la Denisov la Apraxin.

— Stai, cazace ! — strigă Panin, din goana calului. Amîndoi caii se opriră în aceeași clipă. Lăsîndu-se pe picioarele dindărăt, frămîntau pămîntul cu cele dinainte. — Încotro ?

— La comandantul cel mare ! Se vede călărime dușmană !

Du-i atamanului Denisov ordinul : să atace la suliță cavaleria inamică !

Pretutindeni mirosea a iarbă de pușcă. Șuvițe de fum pluteau prelungindu-se în smocuri albastre-cenușii. Peste tot, răpăiau împușcături mînioase și bubuituri grele de tun, cînd mai apropiate, cînd mai îndepărtate.

Pugaciov sosi vijelie la ai săi. Cei o mie cinci sute de cazaci de Don încălecară fără grabă. Răsunară comenzi. Stolul de cazaci, cu sulițele întinse înainte, scoțînd chiote sălbatice, se năpusti furtunos asupra vrăjmașului. Cavaleria prusacă îi aștepta neclintită. Lăsîndu-i să ajungă aproape, prusacii traseră asupra lor o salvă bine ochită. Cazacii se zăpăciră, rîndurile lor se învălmășiră, chiotele amuțiră și mai mulți călăreți lunecară jos din șa. Atunci, cazacii deschiseră foc de voie asupra prusacilor. Aceștia le răspunseră printr-o nouă salvă. Cazacii își întoarseră caii și o luară la goană îndărăt. Cuirasierii și dragonii prusaci, cu paloșele trase, se repeziră după ei. Lăsînd într-o parte smîrcul cu tufari, goneau după cazaci spre frontul oștirii rusești și, ajungîndu-i din urmă, începură să-i căsăpească. Cazacii n-aveau unde să mai fugă. Atunci, regimentele rusești din flancul stîng se dădură înlături, croind drum pentru puhoiul de cazaci, care se prăpăstui înainte. Primul escadron de cuirasieri prusaci, angajat în urmărirea cazacilor de Don, răzbi după ei, dincolo de liniile rusești, unde începu să treacă prin ascuțișul săbiei pe cine nimerea, stîrnind urlete și răcnete de spaimă. Iar regimentele inamice de cavalerie curgeau nestăvilite, în cea mai desăvîrșită ordine, pe escadroane, peste cîmp, asemenea unui rîu cu ape repezi, asupra liniilor înaintate ale rușilor. Părea că vrăjmașii nu cunoșteau frica, și că sfidau moartea și pedestrimea rusească, pe care amenințau s-o facă una cu pămîntul.

Atamanul Denisov vedea totul de pe colnic şi turba de mînie: „Ia uite, netrebnicii ! Ia uite, netrebnicii !“ — striga el spre Pugaciov, care stătea lîngă el : „Repede-te în goana goanelor la baterie ! Foc de mitralie ! Gugumanii, netrebnicii, gură-cască !“ Tremurînd din tot trupul, Pugaciov o luă la galop. Tunarii izbutiseră să întoarcă bateria spre puhoiul cavaleriei inamice şi încărcau tunurile cu mitralii.

Pugaciov se repezi la tunarul Nosov şi împreună îndreptară tunul de aramă spre inamic. Stîrnind nori de praf, escadroanele prusace galopau unul după altul. Pedestrimea rusească îşi veni în fire şi începu să tragă, încercînd să închidă la loc spărtura.

„Foc !“ Cele cinci guri de foc mugiră dintr-o dată. Salva lovi în plin : mitraliile doborîră zeci, sute de prusaci. În liniiile pihotei, la flancul drept, soseau în galop trei sotnii de cazaci de Ciuguev iar în urma acestora, gonea Panin. „Foc !“ O nouă salvă năpraznică. Escadroanele inamice se învălmăşiră, dădură înapoi şi se repeziră, în neorînduială, peste cîmp, înapoi, spre pădure. Cazacii de Don se dezmeticiră şi, năpustindu-se împreună cu cei de Ciuguev după prusaci, îi ciopîrţeau şi-i luau în suliţe. Escadronul care pătrunsese în liniile ruseşti fu nimicit pînă la ultimul om.

Pugaciov fusese cuprins de focul luptei într-atîta, încît îşi uitase îndatoririle sale de ştafetă. Ca o pasăre slobodă, zbura de colo colo, unde era chemat de inima sa de voinic.

Iar deasupra frontului, unde se desfăşura din plin o luptă crîncenă, în văzduh stăruia un nor de fum neasemuit de gros ; din ambele părţi trosneau necontenit împuşcăturile şi răbufneau bubuiturile tunurilor şi ale obuzierelor.

Inamicul copleşea efectivele ruseşti angajate în luptă, şi al căror număr era foarte redus : doar unsprezece regimente. Nu se puteau primi întăriri suficiente, cîmpul de luptă fiind tăiat de grosul forţelor din tabăra rusească.

Apraxin se zăpăci cu desăvîrşire. Totul se făcea de la sine, răzleţit, fiecare comandant luptînd pe socoteala şi pe răspunderea sa. Puternica artilerie prusacă acţiona perfect, pe cînd o mare parte a celei ruseşti se împotmolise prin smîrcuri sau rămăsese în tabără, blocată, şi nu-şi ocupa poziţiile decît încet, degajîndu-se treptat tun după tun. Cu toate că telegile din tabăra rusească se scurgeau îndărăt şi eliberau încetul cu încetul ieşirea spre cîmp şi deşi se părea că oştile vor putea acum, de bine, de rău, să-şi croiască drum din tabără, iar muniţia să fie adusă unde se simţea nevoie — totuşi inamicul, ager, îşi îndreptase toată puterea de foc

a artileriei sale asupra ambelor ieşiri din tabără după care aruncă în luptă forţe proaspete.

Cu primejdia vieţii, Pugaciov se strecură, călare, în tabăra rusească, închisă din toate părţile. Acolo părea că domneşte rînduială : regimentele stăteau sub arme, iar artileria cu atelajele gata de pornire. Totuşi, între oameni stăruia o aşteptare încordată şi o mîhnire adîncă. Ascultînd canonada şi larma surdă a luptei care se auzea dincolo de pădure, şi ştiind că nu puteau să sară în ajutorul fraţilor lor, mulţi ostaşi clătinau din cap cu durere şi îşi ştergeau pe furiş ochii umezi; unii plîngeau de-a binelea, mîniaţi pe bună dreptate de prăpădul pe care-l adusese pe capul ostaşilor tembelismul comandamentului.

Pugaciov cercetă prin pădure şi văzu că de la tabără puteai ajunge spre cîmpul de bătaie, pe două poteci. Ca să le lărgeşti erau prea puţine topoare şi apoi aici aveai de lucru pentru o săptămînă. „Lua-i-ar dracu' de generali ! N-are cine să le bage mintile în cap !" se gîndi el şi întrebă pe un bărbos, care tăia la copaci :

— De ce n-or trimite oamenii la luptă pe cîmp ?

— Prin pădure răzbesc într-acolo două regimente, — răspunse bărbosul. — Au pornit cu tunuri şi cu ghiulele. Dar le-au lepădat în pădure, n-au avut ce face... Uite un tun, uite şi pe celălalt. N-au cum să le ducă. Tocmai pentru asta facem drumul.

— Cine a trimis regimentele ?

— Chiar Rumianţev. Uite-l colo, şade la sfat cu graful Cernîşev... Uite-l, ăla cîrn, cu rît gros. N-ai cumva oleacă de mahorcă ?

Fără să stea pe gînduri, Pugaciov se îndreptă în fugă spre cei doi tineri conţi, care şedeau pe nişte tobe, faţă în faţă. Cînd ajunse la ei, sări jos de pe cal, încremeni smirna şi, încă aprins de focul luptei, îi vorbi cu îndrăzneală lui Rumianţev, cel cu ochii ageri :

— Înălţimea voastră ! Trimiteţi cît mai mulţi ostaşi... Cele două regimente nu-s mare ispravă. Ai noştri-s stropşiţi rău de tot.

— Cine te-a trimis ?

— Luminăţia sa contele Apraxin ! — minţi Pugaciov. — Aşa a poruncit...

Ochii lui Rumianţev se rostogoliră mînioşi pe sub sprîncenele arcuite mult în sus şi sări în picioare, strigînd :

— Să-l ia toţi dracii pe mopsul ăla bătrîn !... — Rumianţev nu se prea sinchisea în alegerea epitetelor folosite la adresa lui

Apraxin, ştiind că acesta nu era în graţia împărătesei Elizaveta. Apoi izbucni în sudalme grele împotriva lui Apraxin şi a celorlalţi generali (Pugaciov zîmbea încîntat). Întorcîndu-se spre Cernîşev, Rumianţev vorbi cu aprindere : — Din zece în zece minute, mi se trimit ştafete ; ba m-am trezit aici chiar cu Panin : „Trimite ajutoare, trimite-le îndată!" Dar cum să ajungă la ei, dacă noi, din milostivirea lui Apraxin, am rămas închişi aici ? Am trimis demult regimentul Reazanski prin văgăuna în care s-au împotmolit trenurile regimentare, dar cîţi oameni crezi că au răzbit la locul luptei ? Două companii... Şi să-i vezi ce băieţi voinici, de toată frumuseţea... — Rumianţev oftă, ridică din umeri şi, scuturîndu-şi luleaua scurtă, adăugă, cu ciudă :

— Vai de leii care-s conduşi de un măgar !

— Mda-a... — murmură Cernîşev. — Poate că-i mai bine cînd leul porunceşte măgarilor.

— Mult mai bine !

Contele Zahar Cernîşev tăcu o clipă şi apoi, fără a se sinchisi cîtuşi de puţin de Pugaciov, spuse :

— Acest Apraxin este un trîntor şi un laş cum nu s-a mai pomenit. Acum doi ani, hatmanul Razumovski, fiind beat, era cît pe ce să-l plesnească. Contele s-a mulţumit să gîfîie şi n-a zis nici pîs... Un laş !

Rumianţev scoase luleaua din gură, scuipă şi vorbi cu ură :

— Acest hipopotam burtos şi-a comandat la Petersburg douăsprezece perechi de uniforme de lux, sperînd să se războiască, la Riga şi la Varşovia, cu doamnele. Lichea bătrînă ! Cu un astfel de comandant, să nu te aştepţi la izbînzi.

Din pădure erau scoşi, sprijiniţi de braţe, ostaşi răniţi, cu capetele oblojite, cu feţele însîngerate, cu ochii scurşi, cu braţele legate de gît ; unii mergeau singuri, clătinîndu-se ; alţii, gemînd, se tîrau în patru labe. Schilodiţi pe cîmpul de la Jägersdorf, aceşti grenadieri se strecuraseră, cine ştie cum, prin pădurea greu de străbătut chiar şi pentru un urs. Se îndreptau cu toţii spre bolniţa de tabără, înjghebată în trei corturi mari. Din corturi răsunau ţipete şi blesteme. Aruncînd priviri piezişe spre bolniţă, Pugaciov îl întrebă pe Rumianţev :

— Porunciţi să plec?

În loc de răspuns, Rumianţev dădu din mînă şi chemă la el un rănit. Pugaciov nu se grăbi să sară în şa, biruit de o curiozitate copilărească.

— Unde ai fost rănit ?

— La flancul stîng, înălțimea voastră...

— Stai jos! — Rumianțev rostogoli spre grenadierul în vîrstă toba pe care șezuse. — Ei, e tare fierbinte pe acolo?

E fierbinte. Iar *el* [1]) vine și iar vine. Mulți de-ai noștri au pierit; au început să se tragă spre pădure, dar el nu-i slăbește, dă năvală înainte. Are rînduială bună; la noi, nu vezi așa ceva. Doar ghenerarul Lopuhin se frămîntă pentru toți...

Generalul V. A. Lopuhin își privea ostașii din divizie, care se retrăgeau pas cu pas, sleiți de puteri, și căuta să-i oprească, călărind prin fața primelor șiruri, sau descălecînd de pe armăsarul rănit și alergînd printre rînduri, cu lacrimi în ochi:

— Fraților, băieți! Stați, nu stricați formația! Pentru cinstea Rusiei! Fraților, după mine!

Pierdea sînge și ajunsese la capătul puterilor; brațul rupt i se bălăbănea neputincios și sîngele-i plescăia în cizmă.

Ghiulelele dușmane veneau în zbor, se spărgeau, mitraliile măturau oamenii, gloanțele șuierau, smulgînd din rîndurile celor vii pe cei sortiți pieirii. Vitejii grenadieri și alte regimente greu încercate de inamic se țineau mereu, ca un zid de neclintit.

Cu toate acestea, situația frontului rusesc era, din clipă în clipă, tot mai grea. De două ceasuri în șir se apărau, prin foc, de un inamic impetuos, dar și pulberea și plumbii erau pe sfîrșite. Cei mai îndrăzneți se repezeau deznădăjduiți înainte, luau pulberea și cartușele din tașca vreunui dușman mort și zvîrleau în inamic cu propriile lui gloanțe. Alții, răniți, însîngerați, rezemați cu spatele de cîte un copac, sleiți de puteri, se apărau cu baionetele, izbeau cu patul armei. În sfîrșit, unii, înnebuniți, se repezeau orbește în gloata de dușmani, cu gîndul de a-i răpune pe toți și piereau, ciopîrțiți de aceștia.

Rîndurile rusești se răriseră mult; ofițerii căzuseră morți sau răniți; deodată, tot frontul șovăi și se dădu brusc îndărăt, spre marginea pădurii. Inamicul, observînd mișcarea, sări cu o îndoită îndîrjire asupra celor care se trăgeau înapoi.

Se încinse o luptă înverșunată corp la corp.

Cei care nu mai aveau putere să lupte erau spintecați, călcați în picioare, ca niște leșuri hăcuiți, sugrumați. Liniile rusești se subțiaseră de tot, copleșite de inamicul care arunca mereu asupra lor forțe proaspete. Aproape la capătul puterilor, generalul Lopuhin își îndemna oamenii, strigînd cu glas nebunesc:

[1]) Inamicul. (N. trad.)

— Înainte ! Loviţi ! Loviţi !...

Inamicii se năpustiră asupra lui, îl prinseră, plin de sînge din cap pînă-n picioare, şi-l tîrîră spre ai lor. Trei dintre grenadierii ruşi, uitînd că se aflau şi ei în pragul pieirii, săriră ca nişte lupi turbaţi să-şi scape comandantul, şi-l tîrîră în liniile lor, mort, ciopîrţit.

Toată liziera pădurii răsuna de strigăte, de gemete, de ţipetele celor care erau răpuşi. Sîngele curgea gîrlă. Uriaşii grenadieri, împinşi pînă în preajma pădurii, se apărau mereu, cu înverşunare. Dar duşmanul îşi făcuse drum printre telegi şi alerga biruitor înainte, răzbind pînă în tabără. Înfrîngerea desăvîrşită a ruşilor era neîndoielnică.

Duşmanul scotea strigăte de izbîndă.

8

Dar deodată izbucni un glas răsunător, ca o goarnă de aramă :

— Ai noştri !... Vin ai noştri ! Ţineţi-vă băieţi !!!

Cel care strigase era Pugaciov.

— Hăcuiţi-i, mama lor !... Daţi-le la mir !!! — răcni el încă o dată şi, trăgînd sabia, se năpusti vijelie în rîndurile vrăjmaşului.

Din pădure ţîşniră patru călăreţi. Rumianţev, călare pe un cal negru, galopa în fruntea lor. În urma lui, companie după companie, ieşeau din bungetul nepătruns ostaşii regimentelor 3 de grenadieri şi Novgorodski.

Se apropiau în pas alergător, luînd din mers formaţia de luptă. Crîncen de mînie, Rumianţev trecu galopînd prin faţa frontului lor.

— Atenţiune, flăcăi ! — comandă el. — Ochiţi ! Salvă ! Foc !

Mai multe mii de puşti reci, încă neînnegrite de fumul pulberii, detunară asurzitor.

— Salvă!!! Foc !

Ţîşni o nouă rafală ucigătoare.

— Staţi ! — ordonă Rumianţev. Sabia lui sclipi în soare. — La baionetă, năvăliţi ! Ura !

Şi, răcnind năpraznic „ura ! ura !“, mai multe mii de ostaşi odihniţi se repeziră la luptă. După ei, uitîndu-şi oboseala, se

avîntară mult încercatele regimente de grenadieri, regimentele Moskovski, Reazanski şi ceea ce mai rămăsese din divizia lui Lopuhin.

Frontul bine închegat al inamicului fu dat peste cap pe o întindere de două verste. Prusacii încercau să reziste trăgînd cu armele, apărîndu-se la baionetă, dar ruşii, fără să se oprească, înaintau năvalnic, măturînd totul din calea lor.

Şi pînă la urmă vrăjmaşii o rupseră la fugă.

— Loviţi, loviţi, loviţi ! Cu noi e dumnezeu ! — răcnea trupeşul Apraxin, alergînd cu calul său greoi în spatele oştirii ruseşti. Era atît de zdruncinat de călărie, atît de emoţionat, întîmplările acelei zile îl buimăciseră într-atît, încît nu mai putea să se ţină în şa. Însoţit de aghiotant şi de un pluton de husari, alergă spre un loc cît mai ferit şi se trînti la umbră. Cu braţele şi picioarele date înlături, gîfîia ca o morsă pe un sloi de gheaţă.

Lupta continua sub ordinele generalilor Rumianţev şi Fermor. Tunurile inamicului hărţuiau încă pe ruşi, fără a trage însă tocmai precis. Dar dinspre aripa dreaptă a oştirii ruse şi începuseră să se ivească în goană pîlcurile de cai iuţi ai cazacilor de Ciuguev, năpustindu-se la şarjă asupra bateriilor duşmane.

La aripa dreaptă, galopau cazacii de Don, urmaţi de vreo cinci sute de kalmîci, care îşi lepădaseră de pe ei zăbunele roşii de postav şi, pe jumătate goi, cu suliţele proţăpite înainte, se repezeau chiuind să spintece şi să stropşească pe prusacii care fugeau.

Rătăcit demult de ai săi, Pugaciov lupta cot la cot cînd cu husarii, cînd cu pedestrimea, junghia şi tăia, scăpînd în chip norocos de moarte.

Aprigul general-maior Piotr Panin, înflăcărat de deznodămîntul fericit al luptei, se avîntase departe, pe urmele husarilor, acolo unde se încinsese o încăierare crîncenă. Inamicul făcea o ultimă sforţare, aducînd de dincolo de pădure ceea ce îi mai rămăsese din rezerve. Focurile răpăiau din toate părţile.

În vreme ce trăgea cu carabina asupra prusacilor, Pugaciov zări deodată, la aripa stîngă a pîlcului de luptători, cum calul lui Panin, din plină goană, se prăbuşeşte în genunchi. Panin zbură jos, peste capul calului care, străpuns de mai multe gloanţe duşmane, se răsturnă pe o coastă, dădu din picioare, şi rămase nemişcat. Răcnind: „E-hei! Gheneral, gheneral!“ vreo zece prusaci se îndreptară în fugă spre Panin. Pugaciov îşi şfichiui calul

cu arapnicul, ajunse într-o clipă lîngă general şi sări jos din şa.

— Încălecaţi ! — îi strigă el.

Alb ca varul şi vlăguit de spaima pe care o trăsese, Panin, ajutat de Pugaciov, se aruncă pe cal.

— Dar tu ?

— N-aveţi grijă, fug ca un lup ! Nu m-ajung ei ! — spuse Pugaciov şi plesni calul peste frunte.

— Mulţumesc, cazace ! — zise Panin, dînd pinteni calului ager.

Deasupra cîmpului de la Gross-Jägersdorf, de la o pădure pînă la cealaltă, stăruia un nor gros de praf şi de fum gălbui. Ardeau satele.

Lupta se sfîrşise. Pămîntul era scăldat în sînge de om şi de cal. Era în ziua de 19 august 1757, la ceasurile trei după amiază.

Mai tîrziu, Panin căută stăruitor, dar nu putu da de urma cazacului care-i scăpase viaţa pe cîmpul de luptă. Ar fi vrut să-i dovedească viteazului înalta-i preţuire pentru fapta sa.

Peste 17 ani, tot pe un cîmp de bătaie, dar în alte împrejurări, soarta va voi să pună faţă-n faţă pe contele Piotr Panin şi pe cazacul de la Don Emelian Pugaciov, „ţarul mujicilor". Cazacul îl va recunoaşte pe conte, dar n-o va arăta prin nici o mişcare. Contele nu-l va recunoaşte pe cazac, dar îl va răsplăti boiereşte, pentru că l-a scăpat de pieire, cu o palmă peste obraz, care va răsuna tunător în auzul întregii Rusii. Iar inima cazacului va fi podidită de sînge şi fiere.

Cînd zvonul luptei amuţi, Pugaciov fu chemat înaintea atamanului Denisov.

— Unde ţi-e calul ?

— A fost ucis.

— Ca un om de legătură trebuia să stai lîngă mine. Pe unde mi-ai umblat, mişelule ?

— M-am bătut.

— Unde e trăpaşul meu, Pegas ? Ţi-a fost dat în grijă.

— M-am bătut. Am căsăpit la prusaci. N-am avut cînd să am grijă de toate. Trebuie să fi fugit.

Polcovnicul Ilia Denisov, care ţinea cu străşnicie la deplina ascultare a ostaşului, strigă doi cazaci vîrstnici, de credinţă, şi le porunci să-l bată cu harapnicul fără cruţare pentru abaterile lui grele de la îndatoririle slujbei.

Cei doi cazaci vîrstnici se apropiară îndată de Pugaciov.

— Hai, flăcăule, dă-ţi nădragii jos, — mormăi printre dinţi unul zdravăn, cu barba roşcată şi cu harapnicul în mînă.

Răsuflînd greu, Pugaciov îşi aţinti privirea întrebătoare spre chipul mustăcios şi încruntat al polcovnicului Denisov, dorind parcă să ştie dacă mai marele său glumise, sau avea într-adevăr de gînd să-l ruşineze astfel.

— Hai ! Lungeşte-l la pămînt ! — porunci Denisov.

— Înălţimea voastră ! — îl rugă Pugaciov. — Dar ce vină am ? Doar am luptat ca un ostaş vrednic. Iar Pegas al dumnea-voastră...

— Gura !

— O să găsesc calul, înălţimea voastră... Vă fac eu rost de o mîndreţe de trăpaş, de...

— Gura, dobitocule !... Altfel o păţeşti şi mai rău !

Gîzii îl înşfăcară pe Pugaciov şi-l trîntiră jos.

— Nu mă faceţi de ruşine, înălţimea voastră, iertaţi-mă! Am să-mi răscumpăr vina ! — strigă Pugaciov cu glas deznădăjduit.

Întins cu faţa în jos, tăcu, se uită la cei dimprejur, care priveau şi ei posomorîţi, tăcuţi şi, închizînd ochii, încleştă dinţii şi-şi înfipse degetele în tufele înmirezmate de pelin.

Loviturile începură să curgă dar, cu toată sîrguinţa celui cu barba roşcată, Pugaciov nici nu crîcni : nu scoase nici un geamăt, nici un suspin, doar scrîşnea din dinţi.

— Ajunge ! — strigă atamanul Denisov.

Emelian se sculă clătinîndu-se şi îşi trase anevoie cămaşa. Scuipînd ţărînă din gură şi un firişor de pelin, stătea în faţa atamanului cu privirile pironite la picioarele lui.

— Poţi să te duci, Pugaciov, — porunci Denisov. — Şi ţine minte, altă dată...

Emelian plecă, împleticindu-se. Da, va ţine minte ! Nu va uita în vecii vecilor această răsplată pentru rîvna sa în luptă.

Sub cămaşa pătată de sînge, spinarea îl ustura, ca opărită cu uncrop.

— Te doare, Omelia ? — îl întrebau cu milă tovarăşii care îl însoţeau.

Drept răspuns, Pugaciov le aruncă o privire care-i făcu să amuţească.

Dar trecură cîteva zile şi Pugaciov galopa printre cazaci, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Doar că nu mai era atît de vor-

băreţ, deşi atunci cînd se stîrnea vreo şuguială nu-l întrecea nimeni. Cu mai marii oastei, se arăta dinadins taler cu două feţe : ţinîndu-le isonul şi întărindu-le vorba, tăinuia, totodată, în ochi scăpărările unui rîs batjocoritor, parcă grăind în sinea lui : „Eu îs, dar încearcă de mai pune gheara pe mine !“

Şi acelaşi ataman Denisov, uitîndu-se cu luare aminte la Emelian, nu găsea altă vorbă despre el, decît că e „cel mai mare mişel“.

— E îndrăzneţ şi dîrz flăcăul, dar tare îndoielnic. Prea puţină bătaie i-am tras.

Dealtfel, cu trecerea timpului, şi aceste trăsături noi din firea lui Emelian îşi pierdură din ciudăţenia lor şi încetară să mai stîrnească luarea aminte a celor din jur.

În seara zilei de 27 august, la ceasuri tîrzii, un mesager de pe cîmpurile de bătaie, generalul-maior Piotr Panin sosi în goana cailor la Ţarskoe Selo, reşedinţa împărătesei Elizaveta, însoţit de crainici care suflau în goarne de argint, aducînd ştirea deplinei izbînzi a oştilor ruseşti asupra feldmareşalului prusac Lehwaldt, dobîndită la 19 august, pe malurile Pregelului, în preajma satului Gross-Jägersdorf. Cu lacrimi în ochi, Elizaveta îl îmbrăţişă pe Panin. Iar a doua zi, la ceasurile 4 dimineaţa, o sută şi una lovituri de tun bubuiră din fortăreaţa Petropavlovskaia. Capitala începu să prăznuiască măreţ cea dintîi biruinţă asupra prusacilor.

CAPITOLUL II

Lupta de la Zorndorf. Sindrofia de la fraţii Orlov

1

De fapt, festivităţile se dovediră a fi prea timpurii : în loc să pornească în urmărirea vrăjmaşului, oştirea rusă începu să se tragă spre hotare, lăsînd în mîna duşmanului pămînturile cucerite cu atîta trudă. Retragerea grăbită a oastei semăna cu o fugă : se porunci să se dea foc la telegi, să se arunce în apă pulberea şi proiectilele, să se nituiască tunurile. Ostaşii erau nedumeriţi ; prin toate unităţile începu să zboare, din om în om, cuvîntul înfricoşat : „vînzare“. Aliaţii îşi arătau făţiş mînia faţă de acţiunile

prin nimic justificate ale comandamentului rus. Firește că cercurile diriguitoare de la Petersburg erau și ele nemulțumite de acest lucru, ceea ce le determină să ia comanda feldmareșalului Apraxin și să-l înlocuiască cu generalul Fermor.

Războiul se prelungea. Rusia era nevoită să trimită întăriri armatei operative. Efectivul recrutărilor se ridica la 43 de mii oameni din care 24 de mii fuseseră înrolați în regimente; ce-i lalți 19 mii parcă intraseră în pământ. Senatul [1]), ceru lămuriri în privința aceasta Colegiului de Război [2]), dar nu se putu afla nimic despre recruții dispăruți; poșta funcționa cu atîta încetineală, încît un ordin trimis, de pildă, de la Petersburg la Smolensk, ajunse la destinație abia peste o lună și 12 zile.

Spre sfîrșitul iernii, comisarul militar șef [3]), prințul Iakov Șahovskoi, trecînd cu careta pe ulițele Moscovei, întîlni în apropierea spitalului militar central un convoi ciudat de sănii pline cu recruți bolnavi.

— Stai! Incotro? — întrebă el pe vagmistrul care însoțea convoiul.

— A dat boala în oameni, luminăția voastră, — răspunse omul. — Am fost cu ei la spital și acolo mi-au spus că nu-i primesc — cică nu-s locuri și să-i ducem înapoi la regiment.

— Ia spune-mi, vagmistre, fără ocol: de ce s-or îmbolnăvi flăcăii în fiecare an? — întrebă prințul.

Încurcat, vagmistrul se uită la chipul blajin al bătrînului și-i răspunse:

— Ca să vă spun adevărul, luminăția voastră, lucrul acesta se întîmplă din lipsă de rînduială. Oamenii sînt aduși din sate, dar nu li se pregătește un adăpost și aproape că n-au bieții de ei nici ce mînca. Și astfel sînt siliți să aștepte în ger prin ogrăzi și pe ulițe. Iar de dormit, dorm pe la băile obștești, dacă se milostivește să-i lase acolo, ori de nu, se vîră pe sub poduri, ori prin șoproanele de lemne, ca niște cîini, și-i firesc să răcească. Muierile se uită la ei și plîng: iacă, zic, ce dulce-i slujba împărătească pentru feciorii noștri. Norodul îi tare nemulțumit din pricina asta...

— Ei, vagmistre, aici ai cam sărit peste cal, dar altminteri ai dreptate, ai dreptate, — rosti bătrînul, oftînd și clătinînd posomorît din cap.

---

[1]) Organ suprem administrativ. (N. trad.)
[2]) Corespundea Ministerului de Război de mai tîrziu (N. trad.)
[3]) General intendant. (N. trad.)

Bolnavii care zăceau in sănii, cu chipurile învineţite şi uitîndu-se îndureraţi şi uluiţi la prinţ, începură să se tînguiască sfielnic: „Boierule, nu ne lăsa, pentru numele lui dumnezeu. Ne prăpădim"... Unii păreau pe jumătate morţi, privind cu ochi sticloşi, fără viaţă, cerul friguros.

— Ocolire împrejur, după mine marş! — porunci Şahovskoi, vagmistrului.

Lîngă scara cea mare a spitalului, la care se opri careta prinţului, aşteptau alte patru sănii cu muribunzi şi cu bolnavi. Prinţul abia avu timp să coboare din caretă, că medicul şef şi comisarul spitalului veniră în fugă jos pe treptele scării, în întîmpinarea lui.

— E curată ruşine, domnilor! — se răsti la ei Şahovskoi.

Auzind că cineva le lua apărarea, bolnavii şi muribunzii din sănii izbucniră în urlete, în ţipete.

— Ne prăpădim, oameni buni, scăpaţi-ne!

Medicul şef şi comisarul se grăbiră să-l lămurească pe Şahovskoi, vorbind amîndoi deodată:

— Luminăţia voastră, binevoiţi a nu păşi mai încolo de scară — avem aici oameni care zac de friguri cumplite şi de lingoare care se ia. Toate încăperile, chiar şi tinda, sînt pline de bolnavi. Aerul e stătut rău, dar ferestrele nu se pot deschide din pricina frigului. Nu numai că se molipsesc unii de la alţii, dar îmbolnăvesc şi pe îngrijitori. N-avem ce face, trebuie să trimitem înapoi bolnavii care mai vin, spre a nu spori pe seama spitalului numărul morţilor.

În clipa aceea, doi subofiţeri veniră de la sănii şi raportară prinţului că mai mulţi oameni muriseră pe drum, iar unii, slăbiţi de tot, îngheţau...

Iată ce trebuie făcut, — porunci prinţul tulburat, medicului. — Mutaţi îndată din spital, în case particulare, toate serviciile celelalte, iar în încăperile golite primiţi bolnavii. Şi asta, chiar acum!

Plecîndu-se în faţa lui, medicul şi comisarul răspunseră:

— Luminăţia voastră, aşa ceva nu-i cu putinţă. Nimeni nu vrea să-şi dea casa, de teama molipsirii.

Prinţul îşi aduse aminte că nu departe de spital, pe malul gîrlei Iauza, se afla o clădire de lemn încăpătoare, în care se făcea bere pentru curtea imperială şi că acum nu prea mai avea de lucru, maiestatea sa lipsind din Moscova. Cu de la sine putere,

prințul porunci ca spălătoria spitalului și toți îngrijitorii să se mute în acea clădire. Porunca lui fu îndeplinită.

Întîmplarea aceasta avu darul să-i stîrnească lui Șahovskoi multe gînduri triste: dacă aici, la Moscova, recruții sînt tratați mai rău decît cîinii, era ușor de închipuit ce se petrece în restul Rusiei! Iată, deci, unde se aflau cei 19 mii de recruți lipsă!

Departamentul palatului, care se afla la Petersburg, ofensat de măsura arbitrară luată de Șahovskoi și în urma intrigilor fraților Șuvalov, trimise la Senat o reclamație împotriva lui. Curînd după aceea, sosi de la Petersburg un ofițer, care-i înmînă o hîrtie de la Alexandru Șuvalov, șeful cumplitei Cancelarii Secrete[1]). „Maiestății sale împărătesei i s-a raportat că ați ocupat samavolnic, în clădirea care aparține Curții, încăperile în care se face bere și cvas pentru folosința personală a maiestății sale, și ați instalat în ele pe îngrijitoarele care spală rufele murdare ale bolnavilor"... etc... Hîrtia se încheia astfel: „Să se mute neîntîrziat toți bolnavii și spălătoresele din acea clădire în casa dumneavoastră, urmînd ca aceștia să locuiască acolo, în toate camerele, fără excepție, inclusiv în iatacul dumneavoastră personal".

Consternat, prințul Șahovskoi își jură să nu mai ia niciodată apărarea oamenilor asupriți și suferinzi din scumpa lui patrie...

Între timp, oștirea își refăcea puterile în cantonamente de iarnă. Printre ofițeri circulau zvonuri insistente, după care Apraxin, fostul comandant suprem, urma să fie dat în judecată pentru înaltă trădare. După biruința de pe cîmpul de la Gross-Jägersdorf, mulți socoteau această retragere neașteptată drept un act de trădare.

Începu încărcarea uriașului convoi de telegi, cu bagajele personale ale lui Apraxin, pentru a fi trimis în Rusia. Cu vreo două luni în urmă, geambașul Barîșnikov, omul de încredere al contelui Apraxin, acela cu care stătuse de vorbă Emelian Pugaciov despre pasărea care se numea papagal, plecase la Petersburg, ducînd șapte butoiașe pline cu un soi de scrumbii vestite, pe care contele le trimitea în dar, împreună cu o scrisoare, luminăției sale contesei, soția lui.

Aceste scrumbii neobișnuite au stîrnit după aceea tot felul de bîrfeli și de prepusuri. Se povestea că Apraxin i-ar fi spus lui Barîșnikov:

— Ia-ți biletul de voie, drăguțule; ține și hîrtiile cu care să poți trece la bariere; dă-i contesei scumbiile, așa cum sînt, fără

[1]) Poliție secretă. (N. trad.)

lipsă ; ai grijă să nu pierzi scrisoarea. Scrumbiile sînt gustoase şi le-am cumpărat foarte ieftin.

Călătorind cu troica, Barîşnikov ajunsese la destinaţie, dăduse scrumbiile fără nici o lipsă şi primise o răsplată bună de la contesă. Aceasta îl întrebase :

— Cum dragă, nu ţi-a dat contele nici o scrisoare pentru mine ?

— Nu, luminăţia voastră !

Trei luni mai tîrziu, se întorsese şi contele. După ce îşi îmbrăţişase contesa, o întrebase, înainte de toate :

— Ei, aşa-i că scrumbiile au fost delicioase ?

— Minunate ! — îi răspunse contesa. — Aproape c-am isprăvit şi ultimul butoiaş.

Contele, alb ca varul, întrebă :

— Dar scrisoarea mea ? Dar aurul ?

— Ce aur, ce scrisoare ?

Atunci Apraxin, răsuflînd pentru cea din urmă oară, ar fi gemut : „Ah, ticălosul !" — şi ar fi căzut mort.

În realitate, lucrurile nu s-au petrecut tocmai astfel. Contele Apraxin nu fusese rechemat la Petersburg, ci la Narva, unde trebuia să fie judecat. Acolo sosise în taină şi „marele inchizitor" A. Şuvalov, pentru a-i lua interogatoriul. Cercetările şi judecata au ţinut mai mult de un an. Între timp Apraxin fusese mutat ceva mai aproape de Petersburg, în satul Cetîre Ruki, unde, în timpul unui interogator, a şi fost răpus de un atac de inimă.

Şi curînd după moartea lui, pe firmamentul Petersburgului îşi făcu apariţia şi îşi începu ascensiunea, un omuleţ fără nume, de felul lui mahalagiu nevoiaş din Viazma, acel Ivan Sidorovici Barîşnikov, care a ajuns mai tîrziu om mare şi de vază.

2

La începutul anului 1758, vestitul oraş Königsberg, capitala Prusiei Orientale, s-a predat fără luptă. Ruşii fură întîmpinaţi în dangătele clopotelor care răsunau de pretutindeni ; în turnuri şi la porţile oraşului, goarnele trîmbiţau şi tobele răpăiau ; cetăţenii stăteau înşiruiţi pe străzi şi, într-o tăcere posomorîtă, priveau oştile ruseşti.

Emelian Pugaciov călărea pe o iepuşoară roibă ; în plasele de la oblînc avea pezmeţi şi un purcel cumpărat într-un sat din

drum. Moţul lui de păr negru îi ieşise de sub cuşmă. Flăcăul se uita cu luare aminte la oraşul frumos, la localnicii îmbrăcaţi în straie curate. Zărind o fetişcană rumenă, cu cosiţele strînse în jurul capului, îi făcu cu ochiul şi-şi flutură cuşma.

— Hei, tu, cum îţi zice... Matrioşa ! Iată-ne, am sosit !

Deodată, simţămîntul de mîndrie pentru ţara sa lumină sufletul lui Emelian Pugaciov : oraşul îşi deschisese porţile fără luptă — asta însemna că oştirea rusă e puternică... Iar dacă pehlivanul de Frederic trage uneori cîte o scărmăneală bunicică ruşilor, asta-i din pricina comandirilor proşti. Unul din ăştia a fost graful Apraxin, cel rotofei şi plîngăreţ — s-a dovedit, zice-se, că-i un tîlhar, că a luat plocoane pentru care şi-a vîndut pe-ai lui. Acum l-au chemat la Piter. Al doilea e gheneralul Fermor, comandirul cel nou, dar nici ăsta nu-i prea ager la minte.

Detaşamentul de cazaci poposi pe piaţa tîrgului, în faţa bisericii şi a primăriei cu turn înalt. Era frig ; omătul mărunt se cernea alene. Ostaşii aprinseră focuri.

Pe cînd căuta să-şi rostuiască şi el un foc, Pugaciov rămase fără purcel ; pezmeţii îi dusese în dar lui Pavel Nosov, bătrînul său prieten şi învăţător în ale tragerii cu tunul.

Localnici, cei mai mulţi cu înfăţişare de calfe, cam cherchelíţi, şi băieţandri, începură să se apropie de focuri şi să turuie pe limba lor. Emelian nu pricepea nici o boabă pe nemţeşte. Făceau cinste cu oleacă de tutun, aduceau bere, cartofi şi peşte uscat. Uneori veneau şi femei.

De focul lui se apropie o nemţoaică, Matilda, cu dosul tare dolofan ; pesemne că era spălătoreasă, căci avea mîinile roşii şi degetele roase, iar pe umăr ducea un coş. Împreună cu ea venise şi o fată, cu ochii albaştri, strălucitori şi cu nişte buzişoare fragede. Trebuie să fi fost fata spălătoresei. Împrejurul altor focuri mai îndepărtate, lumea se strînsese buluc ; ostaşii cîntau şi jucau. Lîngă focul lui Emelka nu rămăseseră decît cele două vizitatoare. Fetişcana zîmbea şi se uita, se tot uita la Emelian... căci flăcăul avea obrazul neted, ochii zglobii şi tocmai îi mijea mustăcioara neagră. Fata se uită, se uită, şi în cele din urmă, îl întrebă :

— *Wie ist dein Name* ? [1])

— Vreţi ceva de mîncare ? — zise Pugaciov. — Ce să vă dau? Am mîncat tot ce-am avut. Aha, stai! — şi el scotoci prin

[1]) Cum te numeşti ? (In limba germană.) (N. trad.)

sacul de merinde și întinse fetei un pezmet de secară, ros de vechi ce era.

Fata dădu din cap, feri înlături, iar cea cu spatele dolofan puse coșul jos, încrucișă mîinile pe pîntece și izbucni într-un rîs de răsună toată piața. Întorcîndu-se spre cazac, fata ciripi iar, tot în graiul nemțesc. Emelian își netezi tuleiele mustăcioarei, chibzui ceva în gînd și răspunse:

— Nu, deocamdată nu-s însurat, sînt flăcău. Vrei să te măriți cu mine?

Fata schimbă priviri cu maică-sa, zîmbi și își plecă ochii în pămînt. Berea îl înveselise deabinelea pe Emelian. Se gîndi că, poate, fata nu s-ar da înlături să se mărite cu el, așa, vremelnic: bărbații erau cu toții la război și acasă rămăseseră numai moșnegii prăpădiți...

— Așezați-vă, ce stați în picioare! Tot banii ăia-i dați! — Lăsîndu-se pe șaua pusă lîngă foc, Emelian trase spre el o cergă de pîslă, o întinse alături și luă cuviincios pe fată de poala fustei: Stai jos, Nastia, n-avea frică!

Fata se aplecă iute și, rîzînd, îl lovi peste mîna poznașă. Emelian izbucni și el în rîs și-i spuse spălătoresei trupește, lămurindu-și vorbele, pe cît se putea, prin gesturi:

— Iar tu, mătușă, fă bine și ia-o din loc. Uite ce uliță măreață, ce biserică a lui dumnezeu... Du-te și te mai plimbă nițeluș.

— *Nein, nein!* — se împotrivi spălătoreasa, scuturînd din cap.

— Ei fie, *nai, nai.* Dracu' să te ia cotoroanțo! — rosti Emelian cu ciudă.

Deodată, sîngele lui aprins, de om al stepelor de la Don, își ceru aprig drepturile: sări în picioare, luă fulgerător în brațe fata care scoase un țipăt, o sărută de două ori pe obrăjor și încă o dată pe buze. Dar spălătoreasa cea greoaie, zbierînd răgușit, îi trase o scatoalcă peste grumaz de-l lăsă cu gura căscată, și amîndouă o luară la fugă, ocărîndu-l.

Străjerii strigau din post în post cu glasuri somnoroase, cîinii începură să latre. Cineva de la un foc apropiat rîse zgomotos.

— Hei, Omelko!... Muierea a fost mai sprintenă decît tine, straşnic ți-a tras-o la mir! — strigă un cazac trezit din somn, sticlindu-și dinții.

Emelian își frecă grumazul, se așeză iar lîngă foc și, pri-

vind cu ciudă după cele două muieri năbădăioase, care se îndepărtau, mormăi :

— Las' c-o să-ţi arăt eu ţie, vacă nemţească !

Scoase o piatră, scuipă pe ea şi începu să-şi ascută sabia. Ciinii amuţiră. Tăcerea se înstăpîni iar. Fulgii de zăpadă mărunţi, rari, se învîrteau în văzduh. Pe piaţă, se zăreau în negură dughenele şi tarabele negustorilor. O luminiţă licărea firavă dincolo, peste întinderea pieţei. Un zvon de argint răsună lin de pe turnul primăriei : erau ceasurile unsprezece. O strajă trecu în pas iute. Focurile căzăceşti se stinseseră.

Emelian căscă zgomotos, îşi trecu toate degetele prin hălăciugă, scărpinîndu-se, îşi legă de picior căluţul care moţăia şi, zîmbind dulce în întîmpinarea visurilor, se întinse jos, cu şaua sub cap. Visă tot de-ale ostăşiei : se făcea că aude tropot de copite, răpăit de tobe, zăngănit de săbii...

Pugaciov trăia războiul cu toată făptura lui. Îşi dorea cu înflăcărare să săvîrşească o ispravă măreaţă, să se arate neînfricat, să se avînte într-un iureş năvalnic. Se gîndea puţin la casă, la ai lui şi nu cugeta deloc la moarte. Se deprinsese cu viaţa ostăşească şi se simţea în tabără, ca peştele în apă.

Curînd, sotnia sa primi porunca să părăsească Königsbergul şi să se îndrepte spre cîmpul de luptă.

3

În ziua de 4 august 1758, oştile ruseşti ajunseră la Küstrin şi în cîteva zile făcură scrum aproape tot tîrgul, dîndu-i foc cu ghiulele încinse. Frederic, care se afla în apropiere de Praga, alergă să despresoare fortăreaţa. Trecînd pe nesimţite Oderul, mai jos de Küstrin, tăie grosul oştilor ruseşti de corpul generalului Rumianţev, aflat în dispozitiv la cîteva mile mai jos pe Oder.

Comandantul suprem, generalul Fermor, ridică împresurarea şi, retrăgîndu-se spre satul Zorndorf, ocupă poziţii favorabile de luptă.

În ziua de 14 august, la orele 9 dimineaţa, Frederic, folosind tactica sa preferată — atacul de flanc — se năpusti asupra aripei drepte a oştilor ruseşti, acoperită de unităţi de recruţi, voinici, e drept, dar care încă nu cunoşteau mirosul prafului de puşcă. Cu toate acestea, flăcăii întîmpinară lanţurile de

grenadieri cu focuri bine susţinute, iar călărimea rusă, năpustindu-se la şarjă asupra prusacilor, îi sili să dea îndărăt. Ruşii izbutiră să captureze 26 de tunuri inamice.

Dar atunci se întîmplă o nenorocire. Masa de călărime rusească, repezindu-se în şuierături şi chiote din careu, stîrni un praf cumplit. Din păcate, vîntul sufla puternic, de la rîu înspre liniile ruseşti. Linia a doua se învălui îndată în nori de praf şi fum. Praful orbea oamenii, şi aceştia nu mai puteau să vadă nimic. Trăgeau la întîmplare, salvă după salvă, iar gloanţele lor nimereau ba în călărime ba în ostaşii din linia întîia. Folosind acest prilej, cum nu se putea mai prielnic, generalul prusac Seydlitz aruncă toată cavaleria lui asupra celei ruseşti, izbutind s-o arunce înapoi peste pedestrime, căreia îi învălmăşi cumplit rîndurile; nu se mai cunoştea nici front, nici linii, soldaţii răzleţiţi se băteau acum în grupuleţe izolate. Iar norii de praf împiedicau din ce în ce mai mult vederea. Toţi se ciopîrţeau orbeşte. Încă un minut şi ruşii se amestecară cu prusacii. Tot cîmpul se cutremură de gemete; începuse măcelul.

Cazacii de Don, trăgîndu-se înapoi, se apărau cu înverşunare de loviturile călăreţilor lui Seydlitz. Pugaciov căsăpea nebuneşte cu sabia, icnind surd. Îşi zvîrli cekmenul [1]) — cuşma o pierduse — şi, deodată, sabia lui izbindu-se cu putere de fier străin, se rupse, iar iepuşoara se clătină sub el, se lăsă în jos şi se prăbuşi la pămînt. Emelian ar fi fost strivit sub potcoavele de oţel ale cavaleriei vrăjmaşe, dar praful orbitor îl mîntui. Uite, uite un copac, un plop! Ferindu-se după trunchiul lui, se lăsă într-o clipă în genunchiul stîng, înfipse aprig în pămînt coada suliţei legată de mîna dreaptă mai sus de cot, iar cu vîrful ei de oţel şi cu ochiul său ager pîndi duşmanul, ca un vînător hotărît să se măsoare cu un urs. Pe dinaintea lui, asemenea unei viforniţe înnegurate, se rostogoleau valuri de praf şi de fum; prin faţa lui, galopau călăreţii prusaci cu platoşele zăngănind. Clinchete, tropot, trosnete, împuşcături... şi deodată suliţa lui se înfipse în pieptul cuiva, răsărit din norul de pulbere. *„O, mein Gott!* [2]) — zbucni un strigăt şi călăreţul prusac se prăbuşi, cu trupul străpuns. Pugaciov se repezi la calul acestuia, sări fulgerător în şa şi dobitocul, turbat, o luă la goană. Toate acestea ţinuseră doar cîteva clipite. Puştile pocneau, tunurile bubuiau; oamenii suduiau, răcneau comenzi... La aripa

[1]) Haină lungă, căzăcească, strînsă pe talie. (N. trad.)
[2]) O doamne! (In limba germană.) (N. trad.)

dreaptă, unde se aflau ostaşii cei tineri, lupta stăruia cu înverşunare. Era spre amiază. Soarele arzător bătea drept în ochii ostaşilor ruşi şi le lua vederea. Sub năvala vrăjmaşului mai puternic, luptătorii îşi vindeau scump viaţa: se prăbuşeau, mureau, dar nu închinau steagul, nu se gîndeau să fugă. Insă pînă la urmă, prusacii îi dădură peste cap.

Spre ceasurile două după amiază, Frederic porunci să fie atacată şi aripa stîngă a oştilor ruseşti. Dar acolo, vrăjmaşul se izbi de ostaşi încercaţi, oţeliţi în lupte. Viteazul regiment de cuirasieri înfruntă cel dintîi izbitura năpraznică a duşmanului. Colonelul Piotr Dmitrievici Eropkin, un bărbat uscăţiv, cu chipul lunguieţ, se bătea aprig în primele rînduri. Cot la cot cu el, tînărul ofiţer Grigori Orlov izbea amarnic cu paloşul său lung; fusese rănit de două ori, dar nu dădea înapoi.

Focurile vii ale puştilor şi dezlănţuirea unui contraatac năvalnic stîrniră buimăceală în rîndurile prusacilor care îşi pierdură curajul şi o rupseră deodată la fugă în neorînduială. Sub privirile uluite ale regelui Frederic, ruşii începură să împingă pe prusaci spre baltă, spre smîrcuri, răpunîndu-i fără milă. Regele însuşi se pomeni curînd în primejdie de moarte: aproape toţi ofiţerii din escorta lui fuseseră ucişi sau răniţi; regele scăpă cu fuga, iar contele Schwerin, aghiotantul său, fu luat prizonier.

La aripa stîngă, biruinţa oştilor ruseşti era vădită.

Deodată, cavaleria lui Seydlitz se năpusti în galop spre această aripă. Prusacii, care fuseseră daţi peste cap şi-şi scăpau vieţile fugind, fură îmbărbătaţi de sprijinul cavaleriei şi împreună cu pedestrimea se năpustiră iar asupra ruşilor. Inverşunata luptă crescu din nou în încrîncenare.

Tunurile ruseşti trăgeau cu precizie, trimiţîndu-şi ghiulelele şi mitraliile drept în vălmăşagul de prusaci, care înainta.

Ofiţerul Grigori Orlov se apropie în fugă de un tun care amuţise.

— S-a înfierbîntat, înălţimea voastră, trebuie lăsat puţin să se răcească, — raportă Pavel Nosov. — Am tras de douăsprezece ori în şir... Să nu plesnească...

— La naiba... Mai trage o dată!

— Văleu, o să plesnească...

— Ia lasă-mă să ochesc eu! — Şi viteazul Grigori Orlov, rănit la mînă şi la picior, stăpînindu-şi durerea cumplită, se apropie de tun.

Lupta aprigă vuia pe tot frontul, cu sorţi schimbători. Ostaşii ruşi înfruntau cu îndîrjire năvala prusacilor, care-i copleşeau prin număr. Cel mai aprig luptau regimentele de puşcaşi. Regimentul 3 de puşcaşi, de sub comanda lui Bibikov, îşi pierdu în luptă aproape toţi ofiţerii şi numeroşi soldaţi. Tînărul locotenent Mihelson fu greu rănit cu baioneta la cap. De ambele părţi, pierderile erau uriaşe.

Pugaciov şi cazacul Semibratov duceau într-o plasă legată de cai, ca într-un leagăn, pe bătrînul general Braun, care avea 17 răni. Mulţimi de sanitari alergau cu tărgile, nemaiprididind să ridice pe ostaşii schilodiţi.

Soarele scăpăta, apunea, dar lupta stăruia cu înverşunare.

Seara tîrziu, cînd amîndouă părţile îşi arseseră toată pulberea, luptătorii se încăierară corp la corp. Baionetele, săbiile, paturile armelor, cuţitele, toate izbeau cu turbare. Oamenii se sugrumau, se sfîşiau cu unghiile, se muşcau ca fiarele. Toţi parcă erau cuprinşi de nebunie.

Dar iată că vălurile nopţii pogorîră asupra pămîntului. Odată cu ele, înverşunarea supraomenească a luptătorilor începu să scadă, voinţa slăbea, mădularele erau cuprinse de moleşeală, pleoapele li se îngreunară dintr-o dată ; oamenii erau năpădiţi de o toropeală buimacă, de nebiruit. Lupta se ogoia peste tot de la sine. Istoviţi de moarte, adversarii întrerupeau încăierarea crîncenă şi, clătinîndu-se, cu ochii închişi ca lunaticii, se prăvăleau la pămînt, acolo unde îi apucase noaptea, afundîndu-se aproape numaidecît într-un somn adînc. Ruşi şi prusaci, viii zăceau în întuneric laolaltă cu morţii. Deasupra înfiorătorului lăcaş al somnului lor se înălţau strigătele celor care aiurau, ţipete, hohote nefireşti de rîs, vaiete. Oamenii săreau năuci în picioare şi dădeau din mîini scîncind : „Împungeţi ! Foc ! Ura-a-a !“ — şi se prăbuşeau iar pe iarba scăldată în sînge.

Grosul celor două oşti stătu toată noaptea de veghe. După ce ronţăiră toropiţi cîţiva pezmeţi şi-şi potoliră setea, ostaşii nu închiseră ochii o clipă ; vrăjmaşul pîndea acolo, în apropiere, iar Frederic era viclean, de la el te puteai aştepta la orice. Pavel Nosov şedea pe afetul tunului său, îngînînd cîntece ostăşeşti, ca să nu se lase biruit de somn. Iar Emelian Pugaciov nici nu-şi dădu seama cum adormi buştean. Deschise ochii abia în zori, trezit de o bubuitură de tun care vestea deşteptarea.

Se crăpa de ziuă. Trîmbiţele sunară şi ele. În regimente,

ostaşii, împreună cu preoţii şi dascălii, cîntau rugăciunea de dimineaţă. Ici-colo începeau din nou mici încăierări cu vrăjmaşul.

Nimeni nu putea spune cine biruise. Tot statul major îl sfătuia pe Fermor să pornească asupra nemţilor: oştirea rusă era puternică, flăcăii abia prinseseră „gustul luptei"... Dar Fermor, năpădit de frică, ordonă retragerea, care începu fără grabă şi în rînduială deplină. Frederic nu cuteză să-i urmărească; n-avea pulbere, iar oamenii şi caii săi erau vlăguiţi. Plecă la Küstrin.

Ofiţerii de grad mai mic şi ostaşii ruşi începură să cîrtească din nou pe lîngă focuri.

— *Iritic*... neamţ... S-a vîndut... Ce căpetenie ne poate fi nouă aista! N-a ştiut să se adune laolaltă cu oştirea lui Rumianţev. Iar liniile le-a aşezat pe toate în bătaia vîntului şi cu faţa la soare, de era cît p-aci să ne prăpădim cu toţii... E un vînzător!...

Cuvîntul „vînzare" răsuna în rîndurile ruşilor chiar de la începutul războiului. Şi nu fără pricină.

Uneltirile ambasadorilor englezi Williams şi Keith, la Petersburg, îşi vădeau urmările. Izbutiseră să momească şi să atragă în mrejele trădării pe bătrînul cancelar Bestujev, pe feldmareşalul Apraxin, pe un conte Golovkin, prieten şi admirator al lui Frederic al II-lea, şi pe alţii. Frederic obţinea informaţiile de care avea nevoie şi de la alte persoane din Petersburg: de la prinţesa de Orania, sora lui, de la Funke, rezidentul Saxoniei, de la suedezul Horn, de la Mirbach cel din ţinuturile Kurlandei, de la van Svart, ministrul Olandei, care, datorită nepăsării lui Bestujev se bucura de toată încrederea curţii ruse.

Toţi spionii aceştia, şi împreună cu ei mulţi alţii, erau cumpăraţi cu aurul englezilor şi al prusacilor.

Doar ţareviciul Petru Feodorovici, moştenitorul tronului rusesc, lucra, ca spion prusac, fără nici o plată, împins pe de o parte de setea lui de ploconire faţă de Frederic al II-lea iar pe de altă parte de dispreţul pe care-l nutrea faţă de Rusia. Uneori, după ce asista la lucrările Consiliului militar, trimitea imediat informaţiuni, asupra tuturor planurilor de război discutate, la cartierul general al lui Frederic, care astfel lua cunoştinţă de ele înaintea comandamentului rusesc.

Sotnia în care se afla Pugaciov primi sarcina de a însoţi pînă la Königsberg pe ofiţerii ruşi răniţi. Cînd Pugaciov îşi luă

rămas bun de la bătrînul tunar Pavel Nosov, acesta îi spuse:

— Ei, sănătate şi noroc, băiete! Nu ştiu dacă o să ne mai vedem. Războiul îi cumplit, după cum vezi şi tu. Ei, doamne, milostive! Cînd te baţi uiţi de toate, te deprinzi. Dar cînd te uiţi îndărăt, te apucă fiorii. Viteji îs ostaşii, păcătoşii naibii!... Şi ai noştri, şi prusacii. Dar nici comandirii nu rămîn în urmă-le. Ia-l încaltea pe Grigori Grigorievici Orlov. Nu-i vultur? De bunăseamă că da!

4

Fraţii Orlov, moşieri de starea a doua, erau cinci la număr. Grigori Grigorievici Orlov se bucura de mare faimă la curte.

Avea douăzeci şi cinci de ani. Bărbat voinic şi frumos ca o cadră, ducea o viaţă plină de destrăbălare şi de veselie. În războiul cu Prusia, în crînceana luptă de la Zorndorf, Grigori Orlov uimi oştirea prin vitejia sa neînfricată, prin nepăsarea în faţa morţii, aruncîndu-se acolo unde era primejdia mai mare, ca într-un joc de noroc. Fusese rănit de trei ori, dar nu se lăsase doborît şi nu-şi părăsise ostaşii.

În martie 1759, contele Schwerin, aghiotantul regelui Prusiei, căzut prizonier în aceeaşi luptă, fu dus la Petersburg. Spre uimirea multora, i se puse la dispoziţie măreţul palat al lui Stroganov, care fusese clădit de curînd pe bulevardul Nevski, lîngă Podul Poliţeiski; îndeobşte, se poate spune că trăia în Rusia o viaţă nu de prizonier, ci de „oaspete nobil".

Ţareviciul Petru îl primi pe contele Schwerin cu braţele deschise; chefuia cu el şi se plimbau împreună cu caleaşca prin oraş fără să se simtă deloc stingherit. Într-o zi, Petru îi spuse:

— Aş socoti drept cea mai mare cinste pentru mine să servesc în armata marelui general, regele Frederic.

— Dacă alteţa voastră îmi îngăduie, voi fi nespus de fericit să aduc acest lucru la cunoştinţa maiestăţii sale, stăpînul meu! — exclamă Schwerin, uimit, privind ţintă chipul voios şi naiv al lui Petru.

— Nu, — răspunse Petru, după o clipă de gîndire; — vorba asta să rămînă între noi. Totuşi... ştii ceva, scumpe conte? Dacă aş fi împărat, domnia ta n-ai fi azi prizonier.

Contele Schwerin, fostul aghiotant al lui Frederic al II-lea, sărută mîna moştenitorului tronului Rusiei.

Grigori Orlov, care se întoarse şi el de pe cîmpul de luptă la Piter, fusese ataşat pe lîngă persoana contelui Schwerin şi amîndoi începură să frecventeze Curtea mică [1]). Acolo întîlni Grigori Orlov pentru întîia oară pe marea ducesă Ecaterina Alexeevna, soţia lui Petru Feodorovici, moştenitorul tronului, şi fu îndată cucerit de farmecul irezistibil al tinerei ducese.

Un an după aceea, în 1760, Orlov era locotenent de artilerie şi aghiotant personal al generalului conte Piotr Şuvalov, comandantul artileriei, cel mai strălucit dintre toţi demnitarii ruşi, văr cu Ivan Ivanovici Şuvalov, favorit atotputernic al împărătesei Elizaveta.

Uşuraticul Orlov nu fusese niciodată nepăsător la farmecul femeilor încîntătoare. El rămase şi de data aceasta credincios firii sale. Odată numit aghiotant al lui Şuvalov, căzu numaidecît în păcat, ademenind pe metresa falnicului său şef, prinţesa Elena Kurakina, vestită prin frumuseţea şi perversitatea ei. Din această pricină, contele Piotr Ivanovici Şuvalov căzu îndată grav bolnav: hemoroizi, colici, diaree cu sînge, tremurături. Şi Grigori Orlov, cel însetat de dragoste, ar fi păţit-o urît, dacă nu s-ar fi făcut simţită pe ascuns protecţia marii ducese Ecaterina Alexeevna.

Noiembrie. Întuneric beznă. Vreme ploioasă, rece. Neva spumegă mînioasă sub cerul posomorît, negru. Felinarele rare, cu ulei, de pe bulevardul Nevski scîrţîiau. Străjeri cu halebarde în mîini tropăiau lîngă gheretele lor, îşi suflau în palme ca să le încălzească şi răcneau trecătorilor din întuneric: „Stai, cine-i? Ocoleşte!"

Sankt-Petersburgul dormea. Numai la Grigori Orlov, pe Malaia Morskaia, se vedea lumină în ferestre. Uşa din faţă era larg deschisă şi casa plină de oaspeţi.

În primele două încăperi, grupuri de tineri ofiţeri, camarazii lui Grigori Orlov, aşezaţi în jurul meselor, uitaseră de ei jucînd cărţi. Din cea de a treia încăpere — cabinetul gazdei — se auzea o larmă veselă şi din cînd în cînd izbucneau rîsete puternice, răsunătoare: Grigori şi Alexei Orlov povesteau oaspeţilor anecdote decoltate. Erau de faţă: căpitanul Bredihin, din regimentul Preobrajenski, cei doi fraţi Roslavlev, din Izmailov-

[1]) Anturajul familiei moştenitorului tronului, spre deosebire de Marea curte (imperială). (N. trad.)

ski [1]), Lasunski, şi alţii, toţi tineri. Cînd şi cînd, se auzeau strigăte :

— Mitka, un ciubuc ! Mitka, un ciubuc !

Sprintenul căzăcel [2]), în rubaşcă sinilie şi cu ciuboţele de safian cu vîrfurile îndoite în sus, aducea musafirilor, fără întrerupere, ciubuce fumegînde, cu imamea de cireş, lungi de un arşin şi jumătate. Aerul era înţesat de valuri groase de fum, prin care făcliile din candelabre abia se mai zăreau.

Căpitanul Passek, din regimentul Preobrajenski, care sosise abia de o clipă de la aer curat, începu să strănute şi să tuşească, înăbuşit de fumul infernal :

— Phii, diavolilor... ce fumăraie-i aici ! Întocmai ca pe cîmpul de luptă cu prusacii ; Mitka, un ciubuc !

Vorbele lui din urmă fură întîmpinate de rîsetele celor prezenţi.

Grigori Orlov rosti :

— Ei şi ? Trebuie să ne placă aromele prusace : deşi ne războim cu ei, dar, ca să spunem aşa, prusacii nu ne sînt duşmani...

— Cum vine asta ? — întrebă Passek, ridicîndu-şi sprîncenele stufoase.

— Nu mai face pe prostănacul, băiete, — urmă Orlov, pe franţuzeşte, ca să nu fie înţeles de căzăcel. Nu se exprima prea strălucit în acea limbă străină şi se oprea mereu, căznindu-se să-şi amintească vorbele care-i trebuiau. Maiestatea sa împărăteasa Elizaveta o să plece curînd în lumea dreptilor, iar viitorul nostru împărat — e ştiut de toată lumea — îl socoate pe Frederic al II-lea drept prietenul său, şi-l imită în toate.

Passek îşi frecă nasul lung, cărnos, îl întinse în dreapta, în stînga, mormăi ceva şi se lăsă istovit pe sofaua turcească. Era un bărbat înalt, spătos, greoi, cu faţa prietenoasă şi inteligentă ; purta perucă şi ţinea mult să arate elegant, dichisindu-se cîte două ceasuri în faţa oglinzii. Era ahtiat după jocurile de cărţi, ca şi cei mai mulţi dintre ofiţeri.

— Da-da, flăcăi din garda imperială, — rosti gros Alexei Orlov, un mare zurbagiu, voinic ca un taur. Obrazul său stîng era brăzdat de o cicatrice adîncă, urma unei lovituri de sabie pe care o primise într-o încăierare, la beţie, cu Alexandr Ivano-

[1]) Două regimente de Gardă imperială. (N. trad.)

[2]) Băiat de serviciu, camerist ; se numea astfel, prin împrumutarea termenului folosit cîndva de magnaţii polonezi, cu înţeles de slugă. (N. trad.)

vici, un ofiţer din escortă. — Ne aşteaptă vremuri grele, pe noi cei din regimentele de gardă. Marele duce ne socoate nişte ieniceri, da ! Ha-ha-ha !... A spus că o să ne cumineţească el.

— Mai rău decît atît, — îl întrerupse Grigori. — Nu demult, alteţa sa a binevoit să se exprime astfel : „Cei din gardă nu fac decît să umble hai-hui prin Piter, nu-s buni de nimic ca ostaşi, şi prezintă tot timpul o primejdie pentru cîrmuire".

— E deştept prostul ! — bombăni cineva de lîngă sobă, cu glas năstruşnic, şi chicoti, tuşind sec şi răguşit.

— Cine-i prost, cine ? — Cu zîmbete largi, toţi îşi întoarseră privirile spre cotlonul întunecos de lîngă sobă.

— Eu ştiu cine-i prostul deştept de care a vorbit luminăţia sa ! — răsună din negura de fum glasul ghiduş al căzăcelului. Ştrengarul avusese vreme să soarbă din belşug vin dulce din clonderele destupate şi acum nespus de poznaş, turna tutunul alături de ciubuce şi se împiedica de toate cele. — Firește că înălţimea sa a vorbit de... ţarevici.

Toţi izbucniră în hohote de rîs, care se rostogoleau huruind ca nişte bolovani. Fumul începu să se tălăzuiască şi geamurile zăngăniră uşor. Auzind veselia ce se stîrnise, din încăperea vecină năvăliră Hitrovo, vagmistrul Potemkin, un tînăr de 17 ani, şi alţi doi ofiţeri. Noii veniţi se porniră laolaltă cu ceilalţi pe un rîs năbădăios, fără să ştie nici ei de ce rîd. Mitka, căzăcelul cel cîrn, hohotea şi el, ca să le ţină hangul.

Grigori Orlov se încruntă, bătu cu ciubucul în duşumea şi răcni :

— Mitka, mişelule, o să-ţi rup urechile, pramatie ce eşti. Chiar mîine te vînd la bazar ca pe o găină, şi-o să-mi iau în loc un pui de harap. Marş afară!

Căzăcelul, izbucnind într-un plîns cu sughiţuri, se frecă la ochi cu pumnii, şi o luă spre uşă, clătinîndu-se. Tuturor li se făcu milă de prichindel.

— Însuşi dumnezeu grăieşte adevărul prin gura copiilor ! — rosti căpitanul Passek, făcînd cu ochiul spre căzăcel.

— Aceşti dumnezei umblă pe la bucătărie, — zise Alexei Orlov : — acolo-s vistavoi, ostaşi, tarabagii, pe scurt — prostime. Aţi văzut, domnilor ? Tare-i isteţ.

— Mitka ! — ordonă stăpînul îmblînzit. — La mine, trap !

Căzăcelul, cherchelit, cu ochii roşii, sări de după draperie şi se prăbuşi la picioarele stăpînului.

— Văd, mişelule, tot ce se petrece în căpăţîna ta plină cu pleavă ! Văd ca-n palmă !— îl sperie el prefăcut, ameninţîndu-l cu degetul. — Scoală ! Dar dacă tu, cocoş jumulit, mai spui o dată, sau chiar dacă gîndeşti numai, că ţareviciul e un prost, atunci, ştii ce am să-ţi fac ?

— Ştiiiu, — scînci Mitka cu glas spăsit.

Toţi pufniră în rîs. Omul de lîngă sobă se înecă de rîs şi începu să tuşească amarnic. Mitka ieşi afară.

Grigori Orlov închise uşa după el şi începu să vorbească încet, dar cu gesturi grăitoare :

— Ehei, flăcăi din Gardă ! Ce fel de ţarevici e ăsta, lua-l-ar mama dracului ! Ostaşii noştri pier cu miile în războiul cu Prusia. Împărăteasa Elizaveta plînge cu lacrimi cît pumnul pentru atîţia băieţi care pier, iar acest aşa-zis mare duce rus se bucură şi se laudă peste tot că şi el e prusac get-beget... Mai poartă şi un inel cu mutra regelui Frederic. Ruşine, prieteni, ruşine !...

— Am auzit cu urechile mele ! — strigă Alexei Orlov, cu glas tunător, dar Grigori îl ameninţă cu degetul, şi glasul lui Alexei scăzu îndată. — Cînd ai noştri i-au snopit în bătaie pe nemţi la Gross-Jägersdorf, marele duce blestema vitejia ruşilor şi, de necaz, s-a îmbătat ca un porc...

— Ştiţi voi ce face ţareviciul cînd e beat? — îl sprijini Grigori Orlov, încheindu-şi feregeaua de Buhara şi începînd să păşească de colo-colo prin încăpere. — Cînd bea pînă nu mai încape în el vin negru şi bere, împreună cu gaşca sa de holsteinieni, face tămbălău şi suduie ca un grăjdar, scoţînd spada din teacă ! Şi cine suferă mai mult din pricina lui ? Fireşte, marea ducesă ! Cine să ştie mai bine decît mine !

Toţi îl priviră cu ochi sclipind de nădejde, de pizmă şi îngrijorare. Trupeşul Passek, care şedea tolănit pe sofa, se întoarse pe cealaltă rînă şi spuse muşcător :

— Nu mă tem să v-o spun: acest Karl-Peter-Ulrich din Holstein — alias Petru Feodorovici — e tare sărac cu duhul. Deşi are treizeci şi trei de ani împliniţi, e mult mai nătăfleţ decît căzăcelul Mitka. Gîndiţi-vă cum se tot joacă de-a soldaţii... sau cum declară, cu toată seriozitatea, că execută un şobolan după legile marţiale... Ruşine !

Grigori Orlov şi oaspeţii săi începură să bea vin, rom cu zahăr ars şi şampanie. Sorbeau posomorîţi, întărîtaţi. Vinul nu izbutea defel să-i înveselească ; în loc de dulceaţa ameţitoare a băuturii simţeau curgînd în vinele lor fiere amară.

— Dealtfel e uşor de înţeles, domnilor, — începu Passek batjocoritor. — Dar e o persoană ignorantă, nu ştie decît să scîrţîie din scripcă, să dănţuiască sprinten cadriluri... şi, îndeosebi, să tropăie din copite după muştrul prusac. Citeşte el ceva vreodată ? Nimic.

— Cum, nimic ? Greşeşti, căpitane ! — se auzi dinspre sobă, prin negura de fum, acelaşi glas necunoscut, batjocoritor. — Nu demult, a cumpărat o jumătate de haraba de molitfelnice luterane. Şi apoi citeşte sîrguincios, împreună cu Marfutka Şafirova, metresa lui, povestiri sîngeroase cu tîlhari...

— Bine, dar acum are pe lîngă el... — începu căpitanul Bredihin care tăcuse pînă atunci, dar nu îşi duse vorba pînă la capăt.

— Nu te sfii, nu te sfii, Bredihin, — zise, ivindu-se de după sobă, prinţul Mihail Ivanovici Daşkov, soţul tinerei Ekaterina Romanovna Voronţova, prietena marii ducese. Îşi scoase tabachera de aur încrustată cu briliante, luă o ţigară de foi străină, şi o aprinse de la o lumînare. — Voiai să spui, Bredihin, că acum marele duce — e încurcat cu cumnata mea, Lizka Voronţova, sora nevestei mele ? Ei şi ? Acest lucru îl ştie toată lumea... proştii nu ştiu să aleagă. Pe scurt, gustul ţareviciului nu-i cu nimic mai ales decît al celui din urmă caporal. Pe Marfutka Şafirova o cunosc prea bine : e ciolănoasă, slăbănoagă, cu gîtul ca de barză. Dar nici Lizka nu e mai acătării : leit o viţea grasă de Holmogorî. Şi, pe deasupra, o puturoasă. Duhneşte totdeauna a sudoare ca o capră. Phii ! Curat slujnică de crîşmă ! Şi apoi, e o proastă şi jumătate. Prin urmare, cine se aseamănă, se adună ; se potriveşte bine cu ţareviciul. Cît mă priveşte, nu aştept nici o favoare de la ei şi nu le cer nimic. Neghioaba, dracu' s-o ia, visează cai verzi pe pereţi ! Toanta, crede că are să ajungă nici mai mult nici mai puţin decît împărăteasa Rusiei, — încheie Daşkov oţărît şi, zvîrlind ţigara, gîfîi mînios şi se vîrî iar în cotlonul lui.

Uluiţi, musafirii nu ştiau cum să privească izbucnirea această tăioasă, a unui om mai în vîrstă. Tăcînd încurcaţi, ciocniră paharele şi băură.

Dar prinţul Daşkov ieşi din nou din cotlonul său întunecos. Voia să-şi verse tot focul :

— Şi dacă-i vorba pe aşa, — reîncepu el, cu sprîncenele încruntate şi privind într-o parte, — de ce avem atîtea pierderi în război, de ce se întîmplă să fim bătuţi uneori atît de zdravăn ?

Păi e foarte firesc... La mijloc e trădare. Spionii mişună. Ia gîndiţi-vă : Keith, ambasadorul englez, nu-i un spion ? Van Svart, olandezul, nu-i spion ? Generalul nostru Korf şi amanta lui nu-s spioni ? Şi cîţi, şi cîţi. Toţi sînt slugile regelui Prusiei, toţi sînt cumpăraţi cu banul prusac, în afară de ţarevici, care spionează pentru Frederic, pe gratis.

— Nu-i cu putinţă! — strigară toţi într-un glas.

— V-o spun cu totul confidenţial... Sînteţi liberi să mă credeţi sau nu. Într-adevăr, e ceva mîrşav, dar ăsta-i adevărul. Keith îi comunică permanent ţareviciului toate veştile de pe cîmpurile de luptă — bineînţeles cu menajarea intereselor prusace, iar ţareviciul îi transmite informaţii despre oştirea noastră.

— Ptiu ! — Grigori Orlov scuipă mînios şi slobozi o sudalmă soldăţească.

Cineva, care nu se vedea prin perdeaua de fum, vorbi cu jale, oftînd :

— Şi omul acesta e viitorul autocrat al Imperiului Rus...

— Ei, asta rămîne de văzut ! — tună Alexei Orlov, sorbind rom fierbinte cu zahăr ars. Asudase, şi cicatricea de pe obraz era roşie ca focul.

— Acest venetic ne scuipă pe toţi în obraz, — rosti Grigori Orlov mînios, umblînd agitat încolo şi încoace, cu paşi mari şi cu ochi crunţi, scăpărători. — Scuipă în obraz Rusia, credinţa şi toate datinile noastre. Dar mai ales, garda. Ne-ar înghiţi bucuros de vii, dar se teme de împărătească. Pe scurt... Se impune neapărat... Se impune neapărat, domnilor, să avem grijă şi de capetele noastre. — Rosti cele din urmă vorbe, nu prea tare, dar atît de semnificativ, încît ele răsunară în inima fiecăruia, asemenea unei chemări la luptă.

Cei de faţă tuşeau încrîncenaţi şi zornăiau mînioşi din pinteni. Roslavlev cel tinerel şi cu chip de femeie începu să fredoneze încetişor un cîntec războinic. Bredihin se chinuia groaznic de dureri de măsele. Apucîndu-se de falca umflată, spuse :

— Ha-ha ! Să desfiinţeze garda ? Garda !? Uşor de zis ! Garda are zece mii de oameni. Dar cu el, cine e ? Vreo două-trei mii de golani din Holstein... Se ridică de la masă şi sorbi puţină votcă, clătindu-se la măseaua care-l durea.

Fără să răspundă la vorbele lui Bredihin, Grigori Orlov, ducîndu-şi mîinile la spate şi lăsînd poalele feregelei să atîrne în jos, se rezemă cu spatele de soba de Olanda, zmălţuită şi cu basoreliefuri albastre.

— Şi luaţi aminte, — urmă el, cu ochii săi sclipitori, înroşiţi de chefuri dese : — această lepădătură se face din zi în zi mai obraznică. Altădată, îşi permitea să poarte uniforma Holsteinului, cu ordinul prusac al Vulturului Negru, doar în apartamentele lui, dar acum, se fudulește cu ea în toate părţile! Da, da! Iar în locul ţinutei noastre de gardă, rămasă de la Marele Petru, se introduc, precum o ştiţi, nişte bălţate mundire prusace strînse în talie şi cu brandenburguri. Ha-ha !

Atmosfera se încingea tot mai mult. Chipurile oaspeţilor erau încordate, ochii le scăpărau tot mai aprigi. Se aşternu o tăcere apăsătoare. Dar se simţea că în fiece clipă liniştea putea să se prefacă în ţăndări. Şi, deodată, ca un tunet din nori, răbufni glasul vlăjganului Alexei Orlov, cel iute la bătaie :

— Să trecem la fapte ! — şi, izbind cu piciorul în podea, învîrti deodată pumnii prin aer. — Să trecem la fapte, fraţilor, să trecem la fapte, pînă nu e prea tîrziu...

— Bine, dar cum, cum ? — întrebă mătăhălosul Passek, ridicînd din umerii vînjoşi şi săltîndu-se pe jumătate de pe sofa. — Dacă ai vreun plan, spune... Cum ?

— Ascultaţi, băieţi ! — tună Grigori Orlov, cu glas gros ca de goarnă. Şi, dîndu-şi capul pe spate, atinse soba cu ceafa. — Avem cu toţii aceeaşi credinţă, putem da chezăşie unul pentru altul. Iată care-i situaţia... Nu vă vorbesc din capul meu, sau din partea mea. Mă înţelegeţi, băieţi ? Din pricina aiurelilor acestui măscărici, căruia i-a fost sortit să poarte coroana, o fiinţă care suferă mai mult decît oricine e marea ducesă (Grigori închise o clipă ochii, amintindu-şi chipul Ecaterinei Alexeevna). Şi vă informez cu totul confidenţial : Petru Feodorovici e absolut hotărît ca de îndată ce se va sui pe tron să-şi închidă soţia într-o mînăstire, iar în locul ei s-o încoroneze ca ţarină pe Elizaveta Voronţova... (Nu v-am spus eu ? — întrebă prinţul Daşkov de după sobă.) Da, da. Şi pe Pavel Petrovici, fiul Ecaterinei, o să-l lipsească de dreptul său legitim de moştenitor al tronului. Auziţi, băieţi ? Iar pe noi, nobili ai Rusiei (îşi apucă poalele feregelei şi le scutură), iar pe noi, nobilii, o să ne zvîrle la toţi dracii şi o să cheme în locul nostru prusaci şi holsteinieni, aşa cum i-a adus din Holstein pe cei doi unchi ai săi. Iată care-i adevărul, dacă vreţi să-l ştiţi. Sînt gata să întăresc cu jurămînt cele spuse...

Cuprinşi de tulburare, cei de faţă îşi muşcau agitaţi buzele, înfigeau dinţii în imamelele ciubucelor, se înfiorau ca de frig.

Ţara era ameninţată de o mare primejdie. În faţa lor, a unor nobili de viţă veche, se ridica un necunoscut înspăimîntător.

Grigori Orlov nu mai putea suporta dogoarea sobei şi a propriului său sînge înfierbîntat. Îşi zvîrli feregeaua de pe umeri şi începu să păşească iarăşi încet de colo-colo prin încăpere. Lat în umeri, înalt şi zvelt, era îmbrăcat într-o cămaşă albă ca zăpada, plisată şi cu dantele, vîrîtă în pantaloni scurţi, liliachii, şi strînsă cu o cingătoare de argint stemuită. Picioarele sale vînjoase, cu pulpe pline, erau încălţate în ciorapi de mătase albă şi pantofi de catifea, cu tocuri înalte. Impresionaţi de înfăţişarea lui, oaspeţii îi admirau fără să vrea liniile sculpturale, ca ale unei statui ieşite de sub dalta unui mare maestru, mersul falnic şi chipul cu trăsături frumoase, expresive, cutezătoare. Toţi erau îndrăgostiţi de el — şi oaspeţii, şi fraţii săi.

— Deci, — urmă gazda, subliniind semnificativ ceea ce trebuia prin gesturi sau prin intonaţia glasului, — pe marea ducesă o pîndeşte nenorocirea ; pe nobili, fel şi chip de neajunsuri ; tronul Rusiei e ameninţat de zguduiri, iar pînă la urmă, toată ţara va cădea în puterea întunericului. Ce-i de făcut, prieteni, spuneţi ! — Îşi ţuguie buzele, îşi roti privirea întrebătoare asupra oaspeţilor şi trase aer adînc în piept.

Tăceau cu toţii. Aşteptau ca el să le dea o idee. Numai Alexei Orlov nu se stăpîni şi exclamă:

— Să îndrăznim! Iată ce-i de făcut! Să trecem la fapte!

Ridicînd mîna, cu un zîmbet rece, Grigori Orlov îl opri şi începu să vorbească, grăbit, gîfîind :

— Marele duce şi înfumuraţii săi holsteinieni disprețuiesc pe marea ducesă şi disprețuiesc tot ce e rusesc. Dar marea ducesă iubeşte poporul rus şi ţine la gloria armelor ruse. Ea nădăjduieşte că ofiţerii din gardă şi ostaşii se vor ridica în apărarea ei ; ea crede, de asemenea, că va găsi sprijin şi în societate... — Deodată tresări, încruntă sprîncenele şi dădu din cap. — Nu, nu... Greşesc. Dorinţa asta n-am auzit-o din gura ei, nici vouă nu v-am spus-o. Alteţa sa este doar tot timpul foarte mîhnită. Alteţa sa suferă nespus ; totuşi, nu caută să ia nici un fel de măsuri, pentru a-şi asigura liniştea, bizuindu-se numai pe pronia cerească...

Daşkov, în colţul său, zîmbi cu două înţelesuri. Călcînd cu paşi mari, în vîrful picioarelor, aplecat înainte, Grigori Orlov se apropie de uşa camerei de alături, o închise fără zgomot şi se

rezemă cu spatele de ea. Chipul lui luă un aer tainic, sprîncenele arcuite i se ridicară. Aplecîndu-se cu tot trupul înainte şi privind în ochii căpitanului Passek, vorbi în şoaptă :

— Şi încă ceva, băieţi : ţarina Elizaveta socoteşte că Petru Feodorovici e incapabil să cîrmuiască ţara ; nu-l crede vrednic de a ocupa tronul. Maiestatea sa a binevoit să se exprime astfel despre el. „Nepotul meu e o stîrpitură, naiba să-l ia !" Maiestatea sa înclină să-l proclame drept moştenitor al tronului pe minorul Pavel Petrovici. Şi chiar marea ducesă Ecaterina ar fi spus, şi nu numai o dată, baronului Osten, ambasadorul Danemarcei, că preferă să fie mamă de împărat, şi nu soţie. Aţi priceput, băieţi ? — încheie Grigori Orlov, cu glas tare, şi-şi roti privirea ochilor scînteietori asupra tuturor. — Ei, şi mai departe ? Ce spuneţi, băieţi ? Minorul Pavel, împărat ; alături de el, Ecaterina, mama lui, regentă. Dar cu Petru, cu stîrpitura de holsteinian, cum rămîne ? Îşi încrucişă braţele pe piept, ţuguie buzele pline şi începu să se legene, în aşteptare.

— Cu timpul o să vedem noi ce-i de făcut cu el, — rosti Passek, gînditor.

— Ha, ha, cu timpul! — zîmbi cu venin gazda; sprîncenele i se frînseră, pleoştite de mînie. — Aşa sîntem noi, ruşii, întotdeauna. Că aşa, că pe dincolo, că o se se facă într-un fel sau altul... Bine, dacă e vorba de timp, să ne arate timpul. — Păşind uşor, se apropie de masă, bău un păhărel de votcă, tuşi, apoi înfulecă o ciupercuţă. — Ei, băieţi, trebuie să băgăm asta în capetele ostaşilor — cîte puţin, încetişor, cu pricepere... Numai că pentru aşa ceva trebuie bani, iar bani la noi — ioc. E-eh, drace, ce ghinion... — Cu o lovitură de picior, Orlov răsturnă paravanul brodat cu mătase, din faţa căminului, se lăsă obosit pe sofa, îşi propti în palmă capul cu peruca pudrată, frizată în bucle, şi închise ochii.

Musafirii îşi dădură seama că obosise şi că era timpul să plece. Vîntul sufla în noapte, prelingîndu-se pe lîngă geamuri şi ţiuind în coşul sobei. Din uliţă se auzea zăngănind o foaie de tablă, smulsă din vreun acoperiş. Un tun bubui la fortăreaţa Petropavlovskaia : apele Nevei creşteau. Ornicul englezesc din fundul cabinetului bătu ora trei şi deodată răsună cristalin clinchetul adormitor al unei melodii. Alexei Orlov, care se cam cherchelise în lipsă de altă treabă, şedea lîngă sobă, tot rotind în mîini vătraiul de fier. După ce-l suci şi-l învîrti o vreme, murdărindu-se

pe mîini, îl îndoi brusc, gîfîind, şi îl legă nod, ca pe o frînghie. Toţi se uitau cu uimire la el.

Deodată, întrerupînd tăcerea posomorîtă, un baltag medieval, ros de rugină, se desprinse de pe covorul de Tebriz, bătut în perete, deasupra sofalei, şi acoperit de arme. Baltagul căzu drept în spinarea vînoasă, încovoiată, a lui Passek şi apoi sări pe genunchii lui Grigori Orlov, care moţăia. Toţi tresăriră, uimiţi de întîmplare, şi se uitară unul la altul. Grigori Orlov dădu din cap contrariat şi aruncă baltagul cît colo, cu scîrbă ; ochii săi somnoroşi se rotunjiră în obrazul care se albise deodată.

— O secure... O secure... — rosti el, hîrîind surd. — Ce să însemne asta, domnilor ?

— Nu înseamnă nimic, — răsună glasul de după sobă. — S-a slăbit un cui, şi atîta tot.

După ce rosti aceste vorbe, prinţul Daşkov ieşi la iveală, ridică baltagul, îl privi cu luare aminte, micşorîndu-şi ochii de miop, şi rosti cu un rînjet :

— Eh, toporaş, toporaş. Te privesc şi îmi tot aminteşti vorbele crude ale favoritului Biron. Acest blestemat gîde spunea : „Pe ruşi îi stăpîneşti ori cu cnutul, ori cu toporul". Dar cum de i-a rămas pînă acum pe umeri căpăţîna lui, asta nu pot s-o înţeleg.

CAPITOLUL III

Marea bătălie de la Kunersdorf

1

Curînd după lupta de la Zorndorf, generalul Fermor fu rechemat. La Königsberg sosi noul comandant suprem, contele Piotr Semionovici Saltîkov. Acesta era un moşneguţ mărunţel, simplu, cu părul alb ; se plimba pe străzile oraşului, îmbrăcat în jupanul modest, alb, al regimentelor ucrainene, fără lux, fără nici un fel de podoabe, însoţit numai de doi-trei ofiţeri din suită. Locuitorii Königsbergului se mirau, întrebîndu-se, cum se putuse încredinţa comanda „unei oşti atît de mari" acestei „găinuşe albe". Curînd însă, faima lui se răspîndi pretutindeni.

În vara anului 1759, oştile ruseşti cantonau în tabăra ridicată lîngă satul Kunersdorf, la patru verste de Frankfurt pe Oder. Acolo se dădu, în ziua de 1 august, cea mai mare, cea mai sîngeroasă luptă din tot războiul de şapte ani.

Oştirea luă poziţie pe un teren deluros, de-a lungul Oderului. Satul Kunersdorf se afla în centrul dispozitivului.

Pe toată lungimea frontului rusesc, cam de vreo trei verste, pîlpîia un lanţ de focuri. Întunericul nopţii coborîse demult; luna alburie plutea pe cerul spuzit de stele. Satul Kunersdorf era pustiu: de frica luptei apropiate, toţi locuitorii se ascunseseră prin păduri. Ostaşii mîncau păsat pe lîngă focuri; ici-colo, unii cîntau şi jucau. Uneori izbucneau rîsetele unui pîlc întreg. Cîinii de pripas hămăiau veseli, alergînd de la un foc la altul. Mulţi dintre ei se aciuiseră pe lîngă oştire de cîte doi-trei ani, împărtăşind laolaltă cu ostaşii toate greutăţile războiului, distrîndu-i şi înveselindu-i.

Alexandr Ilici Bibikov, comandantul regimentului 3 de muschetari, stătea pe creştetul pleşuv al unei movile. Ascultînd larma obişnuită a taberei, rătăcea cu privirea tristă de la bolta cerului străin, la pămîntul străin, învăluit în negura albăstrie. În zori, pe toată întinderea aceasta, înrămată în lanţul de lumini ale focurilor, în loc de cîntece şi rîsete avea să se prăpăstuiască urgia unei lupte sîngeroase. Şi se prea putea, ca aceşti cîntăreţi, aceşti dănţuitori fără grijă să-şi piardă ei cei dintîi capetele.

Tulburat, Bibikov privi în direcţia în care se afla îndepărtata lui patrie, oftă de mai multe ori în şir, îşi scoase pipa grecească, de spumă de mare, şi se îndreptă spre focul cel mai apropiat, ca s-o aprindă de la un tăciune.

Lîngă foc se strînseseră ostaşi mulţi, care lărmuiau veseli. Muschetarii, şi mai vîrstnici şi mai tineri, ascultau pe un bătrîn ostaş, pe nume Nikanor, de prin părţile Oloneţului, care cînta cu degetele lui aspre, butucănoase, dintr-o ţiteră mică răsunătoare, şi îngîna gîjîit o veche baladă despre isprăvile vitejeşti ale lui Ilia Muromeţ [1]). Nikanor moştenise ţitera cea veche, roasă şi cu urme de arsuri de pe la focuri, de la bunicul său, şi ţinea la ea ca la ochii din cap. În raniţă purta o icoană, ţitera şi o mînă de pămînt din patrie, legat într-o cîrpuşoară.

Dealtfel, mulţi ostaşi duceau cu ei puţin pămînt din patrie, ca cel mai sfînt lucru.

---

[1]) Erou principal al unor cîntece vechi de vitejie ruseşti. (N. trad.)

Toţi ascultau înduioşaţi cîntecul, cu ochii aţintiţi la gura ştirbă a cîntăreţului, la obrajii săi scofîlciţi şi la zbîrciturile încordate de pe fruntea lui năduşită.

Zărindu-l pe Bibikov, tînărul locotenent Mihelson, care îşi pierdea şi el vremea lîngă foc, sări deodată în picioare şi comandă :

— Drepţi !

Toţi ostaşii se ridicară şi încremeniră smirnă.

— Pe loc repaus, flăcăi, — le spuse colonelul, cu glas moale, de tenor, micşorîndu-şi din pricina luminii ochii căprui, care priveau cu atenţie. — Ei ? Ne batem mîine, fraţilor ?

— Ne batem, înălţimea voastră ! — răspunseră ostaşii într-un glas.

— Băgaţi de seamă că o să fie cam fierbinte... Avem de-a face chiar cu Frederic, — spuse Bibikov zîmbind.

— Or Frederic, or altul, totuna-i, înălţimea voastră ! — izbucniră ostaşii.

Toţi stăteau în picioare, numai Şaric cel lăţos se lăsase pe noadă şi mătura pămîntul cu coada, uitîndu-se la chipul blajin, prelung, cu fruntea înaltă, al lui Bibikov.

— Nu uitaţi, băieţi, — urmă Bibikov, pufăind din lulea. — În luptă să fiţi cu băgare de seamă la cei din jur, să vă păziţi tovarăşii. În caz de primejdie, săriţi-le neîntîrziat în ajutor. Nu vă temeţi ! Ascultaţi-vă şefii, dar mai gîndiţi şi cu capul vostru.

— N-o să ne facem de rîs... Ce, e întîia oară ?

Chipurile soldaţilor, tuciurii de arşiţă, erau voioase, glasurile răsunau încrezătoare. Bibikov se gîndi cu bucurie : „Ce mai voinici ! Iat-o, Rusia noastră de ţărani ! Cu asemenea viteji, poţi să cucereşti o lume întreagă".

— Ei, noapte bună, flăcăi ! Cred că e vremea de culcare, — rosti Bibikov. Şi, întorcîndu-se spre Mihelson, urmă: — Hai, domnule locotenent, să ne plimbăm puţin.

Tînărul ofiţer, cu faţa rotundă, pe care sclipeau ochii săi vioi, porni împreună cu colonelul.

Ei, dragul meu Ivan Ivanici, cum o mai duci ? Ce veşti mai ai din ţară ? Cum stai cu capul ? Te mai doare ?

— Nu, domnule colonel, — răspunse Mihelson, cu glas limpede, tineresc, şi-şi pipăi cicatricea adîncă de pe frunte, urmă a rănii pe care i-o făcuse o împunsătură de baionetă la Zorndorf. — Nu prea mă mai doare, dar simt vîjîieli în cap. Şi, uneori, nu pot să dorm...

— Ei, asta nu e bine. Trebuie să te îngrijeşti, prietene. Cîţi ani ai ?

— Împlinesc în curînd nouăsprezece.

— Eşti tînăr, tînăr de tot. Fereşte-te, nu te vîrî în primejdie fără rost. Vitejia fără înţelepciune nu face două parale.

— Nu pot să mă stăpînesc, domnule colonel. Eu mă simt la război, ca peştele în apă. Sînt născut pentru război. Din clipa cînd începe lupta, uit de toate şi îmi vin în fire numai după ce se sfîrşeşte. De moarte nu mi-e frică, domnule colonel.

Ajunseseră sus pe dîmb şi se plimbau în colo şi încoace pe lîngă cortul lui Bibikov.

— Domnule colonel, — vorbi Mihelson, — o fi adevărat, că Frederic are trupe de lefegii ?

— Ce, n-ai ştiut ? — Bibikov ridică sprîncenele şi-l luă de braţ. — Am aflat demult, la Petersburg, despre lucrul acesta. Frederic nu face recrutări. Cei mai mulţi dintre ostaşii lui sînt angajaţi cu soldă, prin mijlocirea moşierilor, chiar dintre şerbii acestora, sau din golanii de prin tîrguri. Iar un sfert din oştirea lui e alcătuită din tot felul de străini de adunătură: elveţieni, olandezi, englezi, spanioli, francezi — toate neamurile !

— Mă mir ! — spuse Mihelson, strîngînd din umeri. — Cum poate fi atît de vitează adunătura asta ?

— Dar ofiţerul care stă gata să tragă din spate în cel care ar fugi ? Dar bastoanele ? Dar acele *Spitzrutens* ?[1]) Crede-mă, Ivan Ivanîci, prietene, mai devreme, sau mai tîrziu, Frederic se va întîlni cu baioneta rusească şi praful se va alege din toată gloria lui militară. Tulburat, Bibikov vorbea tare şi păşea tot mai repede.

— Sînt convins de acest lucru, — încuviinţă cu voioşie Mihelson ; obrajii săi bucălaţi se roşiseră uşor.

Focurile se stingeau unul după altul ; zgomotele amuţeau, adormeau. Tabăra se cufunda în somn.

— Ei, dragă, noapte bună. Du-te de te culcă. Vino să te sărut. — Bibikov îl îmbrăţişă ca un frate pe Mihelson, care era mişcat. — Deci, mîine îl batem măr pe Frederic ?

— Îl batem, domnule colonel.

---

[1]) Pedeapsă cu vergi : cel condamnat la ea era trecut printre două şiruri de oameni înarmaţi cu vergi, siliţi de comandant să-i lovească peste spinarea goală. (N. trad.)

In noaptea aceea, Frederic cel iute şi sprinten se sculă la ceasurile două, îşi trezi soldaţii, ordonînd să se lanseze rachete de semnalizare, şi se puse numaidecît în marş.

Uscăţiv, puţin adus de spate, cu nasul drept, lung, cu gura mică, aspră, cu bărbia ascuţită şi cu ochii nefiresc de mari, de un albastru închis, care-i însufleţeau chipul muşchiulos, pîrlit de soare, Frederic îşi inspecta călare regimentele şi bateriile, strigînd cu glas tare, plin de bărbăţie:

— Soldaţi! Vă urez biruinţă! Odată începută lupta, nici un pas îndărăt! Mori, dar învingi! Regele vostru e tot timpul între voi... Înainte!

Drumul cel mai scurt trecea printr-o pădure şi peste nişte dealuri priporoase, care despărţeau cele două oştiri. Ca să nu-şi obosească soldaţii, mărşăluind cu ei peste dealuri, regele porunci să se facă un lung ocol şi ajunse în vederea ruşilor abia pe la amiază.

Nelăsînd răgaz comandamentului rus să se orienteze asupra situaţiei, după apariţia lui neaşteptată, şi fără să îngăduie soldaţilor săi să se odihnească, Frederic luă hotărîrea să atace repede aripa stîngă a ruşilor şi începu să-şi aşeze trupele în dispozitiv, concentrîndu-le în preajma unor mici crînguri.

Aripa stîngă a oştirii ruseşti, alcătuită din „corpul nou", format din ostaşi tineri, era sub comanda prinţului Goliţîn. Linia transversală, făcînd front spre inamic, se compunea numai din două regimente, atît cît permitea spaţiul îngust.

Goarnele sunară, tobele din liniile inamicului şi cele ruseşti răpăiră, iar fanfarele intonară marşuri. Lanţurile de grenadieri prusaci, ieşind din pădure, se repeziră spre văgăună, ca să coboare cît mai repede într-o rîpă adîncă.

— Baterie! Foc de mitralii!...

Bătrînul Pavel Nosov sări la tunul lui, cu o făclie de răşină aprinsă în mînă.

Numeroasele baterii trăgeau cu precizie în şirurile prusacilor care se apropiau în fugă de ruşi. Dar noi şi noi lanţuri de grenadieri inamici înlocuiau mereu pierderile, coborînd năvalnic în rîpă. În sfîrşit, ajunseră pînă sus. Ruşii îi împroşcară din belşug cu mitralii de tun şi cu focuri de puşti. Cu toate acestea, grenadierii prusaci, sărind peste trupurile camarazilor lor morţi, se

năpustiră turbaţi asupra celor două regimente ruseşti. Şi le zdrobiră curînd pe amîndouă.

Prinţul Goliţîn aruncă patru regimente de muschetari, în locul celor pierdute, ca să stăvilească năvala duşmanului.

Regimentul 3 de muschetari era dus în luptă de Bibikov. Cînd sosi clipa ca regimentul său să intre în acţiune, tînărul Mihelson, se simţi ca beat. Smulgînd suliţa de la vistavoiul său, răcni „Înainte flăcăi!" şi se repezi unde văzu şirurile inamice mai dese. In scurt timp fu rănit uşor de două ori, pentru ca în cele din urmă un glonţ să-i străpungă mijlocul. Şi el se prăbuşi fără cunoştinţă peste leşurile dimprejur. Observînd ce se întîmplase, Bibikov se avîntă înainte, strigînd: „Ostaşi! Scăpaţi pe locotenentul Mihelson!" Îl găsiră şi, fiindcă mai dădea slabe semne de viaţă, îl duseră, sub o ploaie de gloanţe, într-un loc ferit. Cel dintîi care sărise să-l scape fusese bătrînul ostaş Nikanor, cîntăreţul din ţiteră. Avea şi el obrazul crestat adînc de o baionetă vrăjmaşă ; sîngele îi curgea şiroind din rană, dar el n-o lua în seamă şi apucînd o sticlă murdară plină cu apă o vărsă peste faţa lui Mihelson, albă ca varul. Rănitul deschise ochii, se strîmbă chinuit de o durere groaznică şi scoase un geamăt.

Soarele strălucea orbitor pe cer. O dogoare toropitoare se revărsa de pretutindeni. Două sute de tunuri vrăjmaşe bubuiau necurmat, fumul de pulbere se răsucea în trîmbe, învăluind, pe o mare întindere, toate împrejurimile. Tunînd şi fulgerînd, explodau bombe, săreau în aer chesoane, roţi, afete de tun, trupuri de oameni şi de cai sfîrtecaţi.

Regimentele de muschetari se băteau întruna vitejeşte. Bibikov nu părăsea o clipă linia de luptă. Deodată, o ghiulea se sparse în apropierea lui. Calul său se prăbuşi pe loc şi prinse călăreţul sub el. Bibikov, stîlcit de greutatea animalului şi asurzit de explozie, se ridică cu mare greutate. Fu dus în altă parte.

Inamicul, primind mereu întăriri, începu să împingă înapoi şi regimentele de muschetari. Multe baterii ruseşti se şi aflau în mîinile duşmanului. Prusacii se năpusteau vijelios înainte.

Situaţia oştirii ruse începea să fie grea.

Comandantul suprem, Saltîkov, ordonă generalului Panin să arunce în luptă încă două regimente de grenadieri. Intrucît locul era strîmt, ruşii nu puteau să-şi desfăşoare îndată toate forţele. Iar Frederic, regrupîndu-şi trupele într-o coloană compactă, hotărî să arunce armata prusacă, ca un piston uriaş împins într-o

ţeavă, asupra aripii drepte ruseşti, pe care s-o strivească. Coloana compactă porni într-o năvală irezistibilă asupra poziţiilor ruseşti.

Satul Kunersdorf, aşezat chiar în centrul frontului rusesc, care se desfăşurase pe o fîşie lungă şi strîmtă de pămînt, rămăsese acum în spatele regelui prusac. Frederic triumfa. Vedea limpede că ruşii nu mai aveau nici o scăpare: în stînga lor era rîul adînc, în dreapta un smîrc de netrecut, iar în faţă rîpele. Trebuiau să se predea, ori să piară.

Comandantul rus îşi pierduse cumpătul. Saltîkov sări jos de pe cal, căzu în genunchi şi începu să se roage: „Ajută-mă doamne! Mîntuieşte oştirea care mi-a fost încredinţată!"

Frederic, strălucitor, se întoarse către suita sa şi ordonă:

— Mesageri! La Berlin, în Silezia, la fratele meu, prinţul Heinrich. Pînă la asfinţitul soarelui armata rusă va fi nimicită.

Ştafetele porniră îndată la galop, ducînd vestea îmbucurătoare.

Peste cîtva timp, lupta sîngeroasă începu să-şi piardă din îndîrjire, oarecum de la sine. Prusacii îşi slăbiră năvala înverşunată. Istoviţi, oamenii voiau să se odihnească. Unii generali din suită îl sfătuiau pe Frederic, care privea înflăcărat spre cîmpul de luptă, să ordone încetarea luptei, dat fiind că prusacii erau deplin învingători.

— Domnilor generali! — exclamă Frederic, scoţîndu-şi tabachera de aur şi luînd o priză de tabac. — Domnilor generali! Armata rusă trebuie nu numai învinsă, ci şi nimicită. Altfel va învia.

Generalul Seydlitz, un soldat bătrîn, i se adresă lui Frederic, deosebit de stăruitor:

— Sire! Victoria e evidentă. Ruşii sînt înghesuiţi în aripa dreaptă, unde nu se mai pot mişca. Cele mai multe tunuri ale lor se află în mîinile noastre. Soldaţii noştri sînt istoviţi de marşul de zece ceasuri şi de o încăierare atît de crîncenă desfăşurată pe o asemenea zăpuşeală. Oamenii stau în picioare de la ora două noaptea... Nimicirea ruşilor poate fi desăvîrşită mîine.

Frederic rămase pe gînduri, muşcîndu-şi buzele uscate, subţiri. Bărbia i se ascuţi şi mai mult, nasul drept asudat, atîrna posomorît deasupra gurii care i se strîmbase. În adîncul sufletului, îl ura pe Seydlitz, ca pe un adversar al său, gata să-i răpească gloria armelor.

— Bine, — rosti regele. Trăgîndu-şi greu răsuflarea, sorbi din bidon o înghiţitură de cafea rece. Pe tot obrazul său, sudoarea curgea şiroaie. — Şi tu, Wedel, cum crezi ? — se adresă el unui tînăr, la care ţinea foarte mult.

— Sînt de acord cu maiestatea voastră. Lupta trebuie continuată pînă la sfîrşit, ca să nu i se dea inamicului răgaz să-şi vină în fire.

— Excelent ! Revanşă ! — strigă regele, cu glas răguşit, trăgîndu-şi spada. — Ei, *Gott mit uns* [1]), marş !

Şi dădu furios pinteni calului. Generalii schimbară priviri între ei. Strîngînd din umeri, Seydlitz se uită pieziş, cu ură, la curteanul Wedel, o nulitate, şi se grăbi să-şi ajungă regimentele de cavalerie. Un detaşament de husari de escortă porni în urma regelui.

— Soldaţi, înainte ! — ordonă Frederic, holbîndu-şi ochii. — Regele vostru e cu voi !

Într-adevăr, prusacii obosiseră şi se chinuiau cumplit de căldură şi de setea groaznică, dar, văzîndu-l pe rege în mijlocul lor, se repeziră ascultători înainte, cu forţe noi. Aripa stîngă a oştilor ruseşti era încă departe de inamic. Numeroase regimente aşteptau acolo fără rost. Boii, înjugaţi perechi, perechi, cărau butoaie cu apă de la rîu. În acel sector domnea o linişte relativă, lupta fiind în toi la două verste depărtare. Totuşi, numeroşi vivandieri [2]) îşi strîngeau repede corturile şi încărcau mărfurile în harabale, pregătindu-se de fugă.

Înconjurat de statul său major, contele Saltîkov stătea pe un colnic înalt. Micşorîndu-şi ochii şi ferindu-se cu palma de soare, urmărea cu luare aminte mersul bătăliei. Fumul de pulbere plutea în smocuri cenuşii deasupra cîmpului de luptă.

— Îşi pierd avîntul, şi-l pierd... — murmura pe sub nas Saltîkov. Deodată, strigă tare : — Domnilor ! Prusacii îşi pierd avîntul ! Dar unde-s austriacii cu Laudon al lor ?

— La cimitirul evreiesc, luminăţia voastră, lîngă bateriile noastre.

— Să intre în luptă. Prea mult au stat pe loc.

Un aghiotant se repezi în galop, ducînd ordinul. Oameni de legătură, ştafete, aghiotanţi soseau la Saltîkov, din felurite locuri ale cîmpului de luptă.

---

[1]) Dumnezeu cu noi. (în limba germană). (N. trad.)

[2]) Negustori ambulanţi, mai ales cîrciumari, autorizaţi să însoţească armata. (N. trad.)

— Luminăţia voastră, — raportau ei, leoarcă de sudoare, gîfîind, şi cu privirile îngrijorate. — Luminăţia voastră ! Lupta intră într-o fază critică. Prusacii încearcă să ne închidă într-o pungă !

— O să le facem în această pungă o gaură atît de strașnică, încît neamţul n-o să mai aibă cum s-o cîrpească ! — răspunse comandantul suprem, simplu, cu umor şi cu un curaj nezdruncinat. Îşi regăsise stăpînirea de sine, voinţa, raţiunea limpede. Fără mundir, fără semne distinctive, cu capul gol, numai în cămaşa, cenuşie de sudoare, galopă, urmat de tot statul major, pe o altă înălţime, şi aici cuprinse încă o dată cu privirea cîmpul de luptă, care fierbea fumegînd şi clocotind.

— Apăraţi bine cota aceea... cum îi zice... Spitzberg, — ordonă el arătînd-o cu ochianul ; — şi celelalte culmi. Ca să isprăvească cu noi, neamţul va trebui să le ocupe neapărat. Spuneţi-i lui Fermor şi lui Rumianţev să se desfăşoare pe înălţimi şi să dea băieţilor noştri cîte o cană de votcă.

Trei ofiţeri voluntari străini, ataşaţi pe lîngă comandament, îl asigurau care mai de care pe Saltîkov, vorbindu-i în franţuzeşte :

— Soldaţii domniei voastre, conte, sînt demni de admiraţie. Am stat din zori chiar în mijlocul infernului. Sînt nişte oameni de fier...

Zîmbind cu recunoştinţă, Saltîkov le mulţumi cu o mişcare din cap şi-şi vîrî în gură o bomboană dulce de la Piter.

2

Erau ceasurile şase seara. Soarele scăpăta spre asfinţit, dogoarea se mai potolise, dar lupta începu să se aprindă cu o nouă înverşunare. Rumianţev şi Fermor alergară să ia poziţie pe înălţimile arătate de comandantul suprem, pe care se aflau amplasate bateriile ruseşti.

Într-adevăr, Frederic, intenţionînd să dea rușilor lovitura de graţie, îşi aruncă în curînd trupele asupra colnicelor. Grosul armatei prusace fu întors împotriva înălţimii Spitzberg. Galopînd neînfricoşat printre şirurile de soldaţi, îi îndemna la luptă cu strigăte războinice :

— Înainte, vitejii mei !

— La dracu' ! — bombăneau grenadierii istoviți, petrecîndu-și regele cu priviri mînioase.

— Domnilor comandanți de companii ! — urlau coloneii, care călăreau în spatele lanțurilor în atac, căznindu-se să acopere răpăiala necurmată a împușcăturilor : — Caporalii să-și îndemne mai viu oamenii !

Caporalii dolofani loveau în stînga și în dreapta cu bastoanele grele peste spinările soldaților care rămîneau în urmă.

— Înainte, draci mustăcioși, înainte !

Unul din caporali lovi cu sete în cap pe un soldat irlandez, care încetinise pasul. Omul se întoarse la caporal și, izbindu-l năpraznic cu patul armei, îl dădu grămadă. Trosni o împușcătură ; ofițerul-gîde, care pîndea din spate, îl ucisese pe irlandez și își lăsase în jos țeava fumegîndă a pistolului.

— Înainte, draci mustăcioși, înainte ! *Voran, voran* [1]) Acum îți trimit un glonț în spinare ! — zbierau caporalii. Și bastoanele plouau peste soldații prusaci istoviți, îi goneau din spate, ca pe o turmă mînată la abator.

Calul regelui, izbit de un glonț, se prăbuși la pămînt trăgînd și călărețul după el. În cădere, Frederic, își dădu seama cu amărăciune că pierduse lupta, că acum n-o mai putea opri. Măcelul dezlănțuit din nou bîntuia nestăvilit, și nu mai era în puterea omului să-l zăgăzuiască. Götz, aghiotantul regelui, îl ajută să se ridice și-i oferi calul lui.

— Sire ! Nu ne e permis să vă expunem viața — aici e un loc extrem de periculos, — îl sfătuiau din toate părțile cei din suită.

Frederic rînji strîmb și ochii săi mari scăpărară de furie.

— Sîntem datori să încercăm totul pentru a învinge, — răspunse el nervos, cu toate nădejdile spulberate, încălecînd. — Și eu sînt dator să-mi fac datoria în aceeași măsură ca toți ceilalți.

Ghiulelele tunurilor rusești și grindina de gloanțe secerau cumplit pe inamic. Cățărîndu-se pe povîrnișuri, prusacii asaltau turbați înălțimile. Rușii se băteau cu o vitejie nemaipomenită, cu o îndîrjire crîncenă. Lungiți la pămînt, stînd în genunchi, în picioare, întîmpinau pe vrăjmaș cu focuri vii, și după ce-și isprăveau pulberea, se aruncau în luptă corp la corp. Flăcăi voinici și bătrîni cărunți se năpusteau asupra dușmanului toți ca unul

[1]) Înainte ! (In limba germană.) (N. trad.)

neînfricați, vijelioși: „Pe ei, fraților năvăliți! Ia-l în spangă, blestematul!" Baionete și paturi de armă se învîrteau prin aer, săbiile ofițerilor scînteiau; gemete, țipete. Oamenii cădeau, cădeau, cădeau mereu și alții săreau să le ia locul.

— Fîrtați înainte, năvăliți! Stropșiți-i!

Și iată că, pas cu pas, prusacii începură să dea înapoi, să se tîrască spre vale, spintecați de baionetele rusești.

— *Voran, voran!* — zbierau răgușiți caporalii, îndemîndu-și soldații cu bastoanele. Dar șirurile de prusaci se răreau văzînd cu ochii și caporalii erau din ce în ce mai puțini. Plin de îngrijorare, întărîtat, Frederic arunca mereu forțe proaspete pentru întărirea rîndurilor sfărîmate. Și din nou:

— *Voran, voran,* draci mustăcioși! Înainte!

Tînărul locotenent-colonel Alexandr Vasilievici Suvorov, ofițer în statul major al diviziei lui Fermor, obținuse încuviințarea să intre în luptă cu patru companii: „Îngăduiți-mi, excelență. Nu mai pot să rabd — iau foc!" Mic de stat, uscățiv, cu părul zbîrlit, cu sabia lungă în mînă, alerga înaintea vitejilor săi, sărea sprinten șanțurile și rîpele. Ajuns la locul încăierării, răcni vesel, făcînd soldaților cu ochiul:

— N-avem timp să tragem — la baionetă, la baionetă!

Și îndată ce isprăveau cu o încăierare crîncenă la baionetă, după cum se înțeleseseră dinainte, le striga: „Morți!" Unul după altul, ostașii se prăbușeau la pămînt. Dar cînd vrăjmașul năvălitor, socotindu-i morți, alerga înainte peste trupurile lor, deodată, la ordinul tunător al lui Suvorov „Înviați!", săreau cu toții în picioare și, răcnind năpraznic „Ur-ra-a!", „Ur-ra-a", se năpusteau din spate asupra prusacilor, răpunîndu-i cu baionetele, ciuruindu-i cu gloanțele.

Între timp, cavaleria împlătoșată a generalului Seydlitz, cea din urmă nădejde a regelui, sărea la asaltul înălțimilor, regiment după regiment. Dar loviturile bine țintite ale gurilor de foc rusești o țineau la distanță. Însuși Seydlitz fu rănit și trebui să fie înlocuit cu prințul Eugen. Călărimea prusacă se avîntă de trei ori la asalt, și de fiecare dată trebui să se retragă cu pierderi. La cel de al doilea atac, prințul fu rănit și el de mitralii. În ajutorul călărimii greu încercate săriră husarii albi din escorta regească. Gloanțele și ghiulelele rusești îi măcinară iute. Comandantul husarilor fu sfîrtecat de o bombă rusească, împreună cu calul său.

Rumianțev și Panin angajau în luptă forțe proaspete, aruncîndu-le cu dibăcie unde trebuiau să lovească mai greu asupra inamicului. Contele Saltîkov cerceta cu atenție încordată, prin ochian, cîmpul de luptă. Părea liniștit, dar toată făptura lui ardea. Fornăia pe nas și își umezea mereu buzele uscate; mici zbîrcituri de bucurie îi strîngeau într-un păienjeniș ochii bulbucați, înrourați de lacrimi: „Așa, așa, așa... Măi, ce viteji flăcăi!" — striga scurt, în semn de încuviințare.

Prusacii slăbeau văzînd cu ochii. Multe unități de ale lor începură să șovăie, răzlețindu-se în neorînduială. Frederic galopa aprins de-a lungul liniilor învălmășite, uitîndu-se la vulturii săi care trăgeau cu ochiul spre păduricea din apropiere, gata s-o rupă la fugă în chip rușinos. Își ocăra generalii, se răstea la colonei, striga deznădăjduit soldaților: „Inainte viteji, sînt cu voi!" — dar prusacii, pierzîndu-și însuflețirea războinică, nu mai dădeau ascultare regelui lor.

Intunecat la față, regele galopa înainte. Deodată un glonț, țăcănind sec, îl izbi în piept. Frederic se clătină în șa, își struni calul, închise o clipă ochii și oftă din adînc. Apoi, își scoase din buzunarul stîng tabachera în care se înfipsese glonțul rusesc și, nespus de tulburat, strigă celor din suită:

— Mulțumiți providenței! Ea v-a salvat regele.

— Maiestate! — strigară într-un glas aghiotanții, speriați de moarte.

Frederic își scoase tricornul negru, cu panaș înalt din pene de struț, și mulțumi domnului. Buclele lui roșcate, înspicate de fire cărunte, fluturau în bătaia vîntului. Ridică din umăr, dădu pinteni calului și arătă spre dreapta, cu mîna tremurătoare:

— Priviți, priviți: cavaleria austriacă! Și cazacii în stînga. Unde-i Seydlitz?

In galopul nebun al calului, mantia lui roșie se umfla de vînt, ca o pînză de corabie însîngerată.

Intr-adevăr, generalul Laudon, după ce-și alinie mîndra cavalerie austriacă ceva mai departe de locul măcelului, o aruncă la șarjă din dreapta, asupra masei de prusaci. Iar la aripi și din spate, vitezele regimente Sibirski, Apșeronski, Pskovski și altele, aflate sub comanda lui Panin și a lui Rumianțev, loveau cu îndîrjire în infanteria inamică.

Tot frontul prusac se clătină, ca și cum ar fi auzit trîmbițele sunînd încetarea focului. Lanțurile din frunte se năpustiră

îndărăt şi, dînd peste cap şirurile din spate, împuşcîndu-şi caporalii pe care îi urau de moarte, o rupseră la fugă în gloată.

— *O, mein Gott!* Totul e pierdut!... — gemu maiestatea sa regele Prusiei, luîndu-se cu mînile de cap. Ochii săi mari, expresivi, căpătară priviri de nebun.

Şi, în aceeaşi clipă, zvîrlind dîrlogii şi săltînd în scări pe calul său care stătea cuminte, contele Saltîkov bătea din palme şi hohotea de rîs cu chipul schimonosit ca într-un extaz.

— Dumnezeule! Duşmanul fuge! Am învins! Am învins! Doamne, mulţumescu-ţi ţie! — strigă el, cu lacrimi în ochi, cu buzele tremurînd; şi mărunţelul conte cu păr alb cînd bătea din palme, cînd se închina. — Am învins, am învins!

Toţi ostaşii începură să lărmuiască:

— Am învins! Am învins!

Pretutindeni, de la dîmburi şi pînă la apele rîului, răsunau urale asurzitoare şi răpăiau tobele, iar prusacii înspăimîntaţi de moarte îşi căutau scăparea fugind val vîrtej, spre pădure sau spre poduri, unde se aruncau în rîu ca să-l treacă înot. Iar pe urmele lor, şuierînd şi chiuind, cu suliţele în cumpănire, cazacii de Ciuguev şi cei de Don galopau nebuneşte: „I-hi-hi-hi! Ura! Ura!"

Toată cîmpia dimprejur clocotea. Toată întinderea, cît vedeai cu ochii, era un vălmăşag de fugari, care se rostogolea ca o viforniţă neguroasă, ca o vijelie clocotitoare.

Prusacii îşi aruncau armele, fugind unde vedeau cu ochii, spre ascunzişul pădurilor dese.

Regele Frederic, călare pe o iapă bălţată, se vînzolea fără rost după ultimele rînduri ale armatei lui. Deodată, zărind cazacii ciuguieveni, care se năpusteau după el ca să-l prindă, îşi dădu seama că e pierdut...

— Prittwitz! Prittwitz! Ajutor!...

Căpitanul Prittwitz îl urma numai cu patruzeci de husari din escorta regească. Ofiţerul îşi trase sabia şi cei patruzeci de husari, jertfindu-se, se repeziră în întîmpinarea cazacilor şi pieriră aproape pînă la unul. Iar regele dispăru în goană. Ameţit de fugă, îşi pierdu tricornul cu panaş,[1]) care fu găsit de cazaci şi adus lui Panin.

Erau ceasurile unsprezece seara. Pe cer licăreau stelele şi printre ele luna răsări luminoasă. Cînd ici, cînd colo, se auzea

[1]) Tricornul lui Frederic se păstrează la Ermitaj (Leningrad). (N. aut.)

răpăitul unei tobe, un bubuit, o salvă, sau gemete înăbuşite de oameni...

Dar totul se isprăvise.

4

În urale necurmate, pornite din inimă, ostaşii îşi luară binişor comandantul suprem pe braţe şi începură să-l arunce în sus. Moşneguţul grăsuliu, cu picioare scurte, zbura în văzduh deasupra mulţimii şi cădea moale, ca pe arcuri, în braţele mlădioase ale ostaşilor. În sfîrşit, se lăsă pe picioare, oftă adînc, cu uşurare, şi îşi trase pantalonii, spunînd :

— Vă mulţumesc, dragii mei ! Vă mulţumesc, viteji ! Straşnic l-aţi mai tăvălit pe Frederic !

Ostaşii izbucniră din nou într-un „ura-a"' asurzitor şi începură să-şi zvîrle şepcile în sus. Saltîkov căută prin buzunarele pantalonilor, scoase o pungă cu bomboane şi o întinse ostaşilor :

— Luaţi... îndulciţi-vă... nişte caramele... — Era tot în cămaşă, fără perucă ; pe chipul său zbîrcit, îmbujorat, încadrat de părul alb, zburlit, ochii lui mari, osteniţi, ba se deschideau larg, ba se îngustau bătrîneşte.

— Noi, luminăţia voastră, venim cu o plîngere. Am cisluit în de noi şi am cutezat... — începu un ostaş între două vîrste, cu păr negru, şi cu un cercel în ureche, făcîndu-şi loc în faţă. — Tare e proastă mîncarea. Ne sculăm de la masă flămînzi... Să nu vă fie cu supărare.

„Ei, iacă-tă, au dreptate, îşi zise Saltîkov, şi eu, nărodul, i-am îmbiat cu dulciuri".

— Da, băieţi, stăm prost, e adevărat. Stăm tare prost cu proviantul. Ba chiar şi banii ni se trimit de la Piter tot cu întîrziere. Un bob zăbavă, rogu-vă.

— Înainte de a se începe lupta ni s-au dat numai pezmeţi, cartofi şi ceapă. Dar nu sîntem deprinşi cu cartofii. Nu-i putem mînca. Cîteodată, am vrea şi noi oleacă de carne proaspătă, luminăţia voastră. Aveţi grijă...

— O să am, o să am, băieţi.

— Într-o zi, am prins noi în pădure doi boişori, dar cînd neam apucat să-i jupuim au şi pus mîna pe noi. Luminăţia sa Panin a dat ordin să ne croiască cu biciuştile.

— Şi eu v-aş fi croit, şi eu, — zise Saltîkov, făcîndu-le cu ochiul. — Tot voi sînteţi de vină, băieţi, cu boişorii ăia. Aşadar, erau rătăciţi, ziceţi voi? — Şi Saltîkov le făcu iar cu ochiul. — Trebuia s-o faceţi, cum să zic... aşa, ştiţi... undeva mai departe, cît mai departe, prin desiş, ori în rîpă. Şi cînd e întuneric, ca să nu vadă nici Panin, nici Fermor. La pozne sînteţi meşteri, dar nu ştiţi să ascundeţi urmele.

Ostaşii izbucniră în rîs. Focul pîlpîia. Văzduhul se răcori. Era lună. Cortul comandantului suprem era străjuit de un şir de santinele cu puştile pe umăr. Steagul flutura uşor.

Un vistavoi îi aduse lui Saltîkov mundirul şi tricornul. Urîndu-i noapte bună, ostaşii începură să se împrăştie.

— Mai staţi oleacă, flăcăi... Aş vrea să vă... — Îşi duse mîinile la spate şi, păşind încet, se plimbă încolo şi încoace. — Da, viteji! — exclamă el şi ridică mîna. — Mă uit cu mirare la voi, fiii patriei mele, şi inima mi se umple de mîndrie. Regele Frederic i-a bătut pe franţuji, i-a bătut pe austrieci, i-a bătut şi pe englezi. Dar iată că noi l-am bătut. Toată lumea fuge din faţa lui, şi el fuge de noi. Şi ostaşii săi nu-s proşti; cu toate că-s simbriaşi, nu poţi să spui nimic urît de ei... Dar să vorbim drept, fraţilor: cînd s-a întîmplat ca ostaşul rus să spele putina buluc, în gloată, din faţa inamicului? Eu, unul, nu ştiu.

Tînărul aghiotant al generalului se strîmbă nemulţumit: socotea că o asemenea discuţie cu ostaşii e dăunătoare disciplinei.

Ostaşii răspunseră:

— Păi, luminăţia voastră, nu fugim din faţa duşmanului, că n-are rost...

— Cum n-are rost?... Nu prea înţeleg. Cum vine asta? — întrebă Saltîkov, schimbînd priviri cu aghiotantul.

— Păi, chiar aşa e: n-are rost. Aşa ceva nu-i de noi! — strigară ostaşii în cor, iar negriciosul cu cercel în ureche întregi:

— Cînd stăm în linie şi tragem, sau, să zicem că împungem cu baioneta, ne simţim alături unii de alţii, sîntem cu toţii laolaltă, şi atunci uităm de toate şi ne gîndim doar cum să doborîm cît mai mulţi nemţi şi să rămînem vii-teferi. Iar dacă unul, să zicem aşa, s-a prostit, tot îl scapă tovarăşul. Dar dacă o rupe la fugă din faţa vrăjmaşului, rămîne singur ca iepurele-n stepă: el fuge încoace, altul încolo, dar nici unul n-are ochi la ceafă ca să vadă ce se petrece în urma lui. Şi atunci, iată, ori îl striveşte un cal, ori îi zboară căpăţîna. Aşa că n-are rost să fugi.

Saltîkov sta cu mîinile la spate şi se uita cu interes la chipurile pîrlite de soare, ostenite, ale ostaşilor, ascultîndu-le cu luare aminte vorbele nemeşteşugite, pornite din inimă.

— Şi, totuşi, nu prea m-am dumirit... Uite, voi staţi pe poziţie, înfipţi în pămînt. Ori, muriţi, ori biruiţi. Dar nu fugiţi... nici de vii nu vă predaţi...

— Ei, o fi şi-aşa ! — zise soldatul cu cercel în ureche. Şi el se schimbă de pe un picior pe altul şi-şi trase cămaşa însîngerată la umăr. — Noi, de bunăseamă, sîntem oameni nepricepuţi. Dar de-ajungem la bătaie, mama ei, atunci stăm unul pentru altul. Se-nţelege, sîntem oameni proşti...

— Cum ? Cum ? Proşti ? — Saltîkov îşi încrucişă palmele pe pîntec, îşi dădu capul pe spate şi rîse încetişor. — Voi proşti ? Voi sînteţi nişte viteji ! Viteji !

Ostaşii prinseră inimă şi începură care mai de care pe întrecute :

— Aşa ni-i firea, luminăţia voastră. Gîndim că astfel ne nasc mamele noastre.

— Tocmai asta-i firea noastră ! — rosti Saltîkov cu tărie, şi ochii săi obosiţi prinseră viaţă. — Asta e, va să zică, firea rusească, şi nu numai cea rusească, ci şi a celorlalte noroade care trăiesc pe pămîntul Rusiei şi luptă în război : bărbăţie, dîrzenie, simţul datoriei către patrie...

— Aşa e, aşa e ! — încuviinţară ostaşii. — Acesta-i tot rostul nostru.. Deşi sîntem pe pămînt străin, dar tot ni se pare că ne apărăm ţara, că slujim Rusia. Şi ce bucurie-i pentru noi, cînd să zicem, ne aflăm undeva — ei, să zicem la Königsberg, ori aiurea, prin Lehia, în cvartire de iarnă — mergi cu nasul sus şi-ţi zici în gînd : sîntem fiii Rusiei. Va să zică, e tare maica Rusia !

— E drept, flăcăiaşilor ! E tare maica Rusia ! — rosti Saltîkov, arătînd deodată întinerit, luminat de un foc lăuntric, care-i răspîndea un zîmbet larg pe chipul ars de soare. Îşi trase încă odată pantalonii care-i cădeau şi spuse aghiotantului : — E folositor, e tare folositor pentru noi să pătrundem înţelepciunea omului simplu. Şi întorcîndu-se spre cort, strigă către ofiţerul de gardă : — Ascultă, vistiernicule ! — Hei, prietene, adu repede un săculeţ cu nişte rublişoare de argint, să le facem o bucurie băieţilor.

Cei vreo sută cincizeci de ostaşi strînşi împrejur mulţumiră într-un glas.

Pe tot cîmpul ce se alinase sub lumina palidă a lunii, umblau încoace şi încolo sute de oameni cu făclii aprinse : ostaşi şi sanitari care strîngeau răniţii lor şi pe cei străini. Pe coastele dealurilor, prin rîpe, prin tufişuri, cei vii zăceau, claie peste grămadă, laolaltă cu morţii. Ici şi colo răsunau gemete, horcăieli, ori strigăte neputincioase : „Veniţi aici, ajutor !“ Unii dintre răniţi se tîrau singuri spre sanitari, îi chemau, se tînguiau : „Fraţilor, fraţilor...“ Numeroşi nefericiţi cu şira spinării frîntă, cu mădularele rupte, zăcînd într-o baltă de sînge, se rugau să fie omorîţi. Un grenadier în vîrstă, sfîrtecat, cerea cu glas abia auzit : „Am în raniţă un bulgăraş de pămînt rusesc, presăraţi-l peste mine cînd o să mă îngropaţi...“

La cartierul comandantului suprem, erau aduşi generalii şi coloneii luaţi prizonieri.

În totul fuseseră capturaţi peste cinci mii de prusaci ; opt mii fuseseră omorîţi şi cincisprezece mii răniţi. Nici pierderile noastre nu erau mici.

În raportul — deocamdată necomplet — pe care-l isprăvi la iuţeală, contele îi scria împărătesei Elizaveta Petrovna : „Maiestate, nu vă miraţi de pierderile noastre atît de mari. Ştiţi prea bine că regele Prusiei îşi vinde totdeauna foarte scump înfrîngerile“.

Spre zori, predînd la trei ştafete raportul pe care trebuiau să-l ducă la Piter, contele Saltîkov spuse generalilor săi, cu un oftat de amărăciune :

— Da-a, domnilor... Încă o victorie ca aceasta şi va trebui s-o iau singur la drum, cu toiagul în mînă, ca să duc vestea celor de la Petersburg...

Între timp, mesagerii regeşti trimişi de Frederic în ajun, la orele cinci din zi, cu vestea zdrobirii totale a oştirii ruseşti, sosiseră în goană la Berlin, noaptea tîrziu.

Locuitorii capitalei încă nu se culcaseră. Tineretul umplea grădinile, parcurile, pieţele, bucurîndu-se de farmecul nopţii de vară. Lumea lărmuia prin cofetării şi prin locante. Şi iată că deasupra Berlinului, la acest ceas neobişnuit, răsună o bubuitură de tun, a doua, a treia.

Berlinezii alarmaţi scoteau capul pe ferestre, ieşeau în uliţe, strigînd tulburaţi :

— S-a întîmplat ceva ? Nu cumva duşmanul se apropie de zidurile oraşului ?...

Redactorul unei gazete berlineze, rotofeiul Fritz, dădu plapuma la o parte, sări jos din pat, îşi scoase pe fereastră capul cu scufie albă şi strigă :

— Hei, ce-i asta ?

Pe uliţe alergau pîlcuri de cetăţeni, întrecuţi de crainici călări, cu făclii aprinse, care se opreau la răscrucile străzilor şi, sunînd din trîmbiţe, vesteau cu glas tunător :

— Marele nostru rege Frederic a cîştigat o victorie deplină la Frankfurt, lîngă satul Kunersdorf ! Toată armata rusă e nimicită. Jalnicele ei rămăşiţe au fost capturate. Mîine mii de tîlhari de cazaci au să fie aduşi aici, cu funia de gît. Pregătiţi-le o primire frumoasă !

Mulţimea izbucni în urlete războinice de bucurie.

— Victorie, victorie !... Războiul s-a isprăvit !

Rotofeiul Fritz îşi aruncă halatul pe umeri şi fugi gîfîind sus pe scară, spre locuinţa fraţilor pictori Schulz, colegii lui de ziar. Ajuns la uşa de scînduri nevopsite, bătu şi strigă :

— Hei, diavolilor ! Dormiţi, dormir-a-ţi morţi ! Victorie !... La ziar, băieţi !

În redacţia uneia dintre cele cinci gazete berlineze, care se adăpostea în beciul primăriei, se şi pregăteau manifeste, se ticluia numărul de a doua zi, cu articolaşe mîrşave, sforăitoare, cu ocări josnice la adresa oştirii ruse, a împărătesei Elizaveta şi a întregii Rusii. Caricaturiştii îi zugrăveau pe cazaci cu înfăţişare de mujici păroşi, fioroşi, cu mutre monstruoase, bestiale, cu dinţi de cal în gurile rînjite, iar pe contele Saltîkov ca pe un porc gras dus în lanţ de un brav grenadier prusac.

Prin locante, prin crîşme, domnea o însufleţire neobişnuită. Cetăţenii cutreierau străzile gălăgioşi. Cu toată ora înaintată, pe alocuri casele erau luminate ; peste tot umblau grupuri vesele, cu felinăraşe de hîrtie colorată, cîntînd, jucînd şi sărutîndu-se în strigăte războinice :

— Trăiască marele Frederic cel neînvins !

6

În noaptea aceea, nefericitul Frederic se adăpostea în sătucul pustiit Etscher, într-o cocioabă dărăpănată, fără uşi şi fără feres-

tre. Regele stătea culcat pe o laviță, cu șaua sub cap, cu un braț de paie sub el, în loc de saltea de fulgi, acoperit pînă la bărbie cu mantia cea roșie, străpunsă de gloanțe în trei locuri.

Lumina lunii îi cădea peste față. De fapt, pe fața lui nu se vedeau decît ochii mari, înroșiți, și nasul lung. Doi aghiotanți stăteau deoparte și un grenadier făcea de gardă la intrare. În preajma cocioabei erau numai dărîmături, pustiu și o liniște de mormînt.

— Rușii, rușii... blestemații de ruși! — mormăi Frederic, scrîșnind din dinți; voia să închidă ochii, dar nu putea. — Dați-mi otravă! Se poate să nu aveți otravă la voi? — Și el căzu în nesimțire. Cu creierul muncit de coșmaruri, delira :— Tricornul, tricornul... Unde mi-e tricornul?

Unul dintre aghiotanți îi șopti celuilalt:

— Ar trebui să i se ia sînge maiestății sale. Dar de unde să luăm un doctor!

— S-a luat sînge întregii armate regești, — îi întoarse vorba celălalt, în șoaptă, cu o tristă ironie. Și scoțîndu-și batista, își suflă nasul.

Deodată, Frederic sări în picioare:

— Lumină!

Tremurînd din toate mădularele și ridicîndu-și mînios sprîncenele roșcate, scrise, la lumina unui sărăcăcios muc de lumînare, o epistolă la Berlin, către fratele său Heinrich; pe urmă alta către miniștrii Prusiei. Mîna în care ținea pana tremura.

„Pierderile noastre — îi scria fratelui său — sînt foarte grele: din cei patruzeci și opt de mii de soldați, nu știu dacă mi-au mai rămas trei mii. Toți fug. Nu mai am nici o autoritate asupra armatei. Sfătuiesc pe cei de la Berlin să se gîndească la apărarea lor. Eu n-am să pot supraviețui cumplitei nenorociri care m-a lovit. Urmările luptei vor fi și mai rele decît lupta însăși: nu mai am nici un fel de mijloace și o spun fără înconjur: consider totul pierdut. Nu voi supraviețui pieirii patriei mele.

Adio pentru totdeauna."

Ochii lui Frederic se tulburară și el gemu, zvîrli pana și se luă cu mîinile de cap:

— Blestemați moscoviți! Barbari! PE RUS NU-I DESTUL SĂ-L OMORI; MAI TREBUIE SĂ-L ȘI DAI GRĂMADĂ!

În zori de zi, începură să se sape mormintele. Fură îngropaţi două mii şase sute de ruşi şi şapte mii trei sute de prusaci.

Tot în zori, locuitorii paşnici se întoarseră din păduri la vetrele lor. Din întinsul sat Kunersdorf nu mai rămăseseră decît dărîmături fumegînde. Grădinile de pomi şi zarzavat înfloritoare erau acum pustiite, iar tot pămîntul răscolit de bombe şi de ghiulele. Locuitorii alergară pe cîmp. Dar şi aici grîul copt era strivit, făcut una cu pămîntul. Totul fusese nimicit în acea luptă care durase de la amiază pînă seara. Războiul îi făcuse cerşetori într-o singură zi.

Răniţii erau duşi la bolniţe în furgoane care săltau pe drumurile desfundate. Acolo, fără a fi adormiţi, fără narcoză, trebuia să li se taie cu ferăstrăul mîinile şi picioarele fărîmate, să li se scoată gloanţele şi schijele de tuci din rănile obrintite. Li se dădea doar cîte un pahar de votcă, pentru a-i ameţi. Mulţi erau sortiţi să moară în chinuri.

Curînd, Saltîkov trecu în revistă oştirea rusă. Luptătorii îşi păstrau acelaşi avînt vitejesc, aceeaşi forţă, aceeaşi voioşie în priviri.

Saltîkov raporta la Petersburg :

„Nu pot să descriu îndeajuns zelul, vitejia şi bărbăţia întregului corp de generali şi a neînfricatei noastre oştiri, dar mai cu seamă, disciplina acesteia ; pe scurt, *vitejia vrednică de laudă, fără seamăn, a ostaşilor i-a uimit pe toţi voluntarii străini.*“

Comandamentul rus căpătă recompense mărinimoase : Saltîkov fu avansat feldmareşal, iar Maria-Tereza îi trimise un inel de mare preţ, o tabacheră încrustată cu briliante şi cinci mii de galbeni. Ceilalţi comandanţi de oşti primiră şi ei de la Petersburg grade, decoraţii şi pămînturi, împreună cu ţăranii de pe ele.

Numai oştenii nu fură răsplătiţi.

— Cîte un mormînt fără cruce, asta-i răsplata noastră, — murmurau ostaşii, pe lîngă focuri.

— Vorba aia : pentru unul mumă, pentru altul ciumă.

— Unii cu foloasele, alţii cu ponoasele... Răbdări prăjite, băieţi !

— Şi dacă nu-ţi laşi ciolanele pe aici, cînd te duci acasă, în învoire, acolo dai de o viaţă şi mai scîrbavnică. Sărăcie lucie. N-ai nici după ce bea apă. Dreptu-i că te-aşteaptă o bucurie : să le faci pe toate după placul boierului, că de nu, odată te pome-

neşti la grajd, sub cnut. Ei, şi acolo îţi iei răsplata pentru slujba la ţarină. Ce, oare nu-i adevărat ?

— Şi totuşi, flăcăi, trebuie să ne batem, — rosti Pavel Nosov, gîfîind şi învîrtindu-şi deasupra focului cămaşa soioasă, care se umfla ca un clopot. Ursita noastră, fîrtaţilor, e să-l stropşim pe vrăjmaş cît om trăi. Uite, eu, de pildă, îs de-acu' bătrîn...

— Dar cine grăieşte ceva împotrivă ? — îl întrerupse Varsonofi Pereşibi-Nos, tunarul cel mustăcios care era ştiutor de carte şi avea darul vorbirii. — Aiasta-i slava noastră ostăşească şi a întregului norod, a tuturor urmaşilor. Doar ne vărsăm sîngele pentru ţară ! Asta o ştie fitecare şi noi o ţinem în cinste.

— De bunăseamă că aşa-i ! — strigă Pavel Nosov. În clipa aceea, poala cămăşii luă foc şi bătrînul stinse grăbit focul între palmele bătucite. — Nici gînd să mă ridic asupra ta, omul lui dumnezeu. Iată ce voiam să spun... Orînduiala de-aci e mai bună decît cea de la noi. Ţăranii lor îs mai curaţi — ia uită-te ce straie, ce mîncare au. Ţăranul de-aici nu înfulecă pîine cu lobodă şi cu pleavă, ca la noi. Are porci, gîşte, curcani. Sau priveşte-le grădinile : vezi tot felul de zarzavaturi şi habar n-ai cum le zice, ce-s acelea.

— Aici ţăranii îs ştiutori de carte, — urmă Pereşibi-Nos. Sînt chiar destul de mulţi cei care ştiu carte. Citesc bucoavne şi chiar gazete.

— Un bob zăbavă, frăţioare, un bob zăbavă, — spuse Pavel Nosov, trăgîndu-şi cămaşa peste trupul costeliv. De bunăseamă că încă n-a venit cesuleţul nostru...

— Cesuleţul, cesuleţul... — îl îngînă Varsonofi Pereşibi-Nos, scoţînd din spuză cartofii copţi. — Cu viaţa pe care o duci sub boierii noştri, rămîi întunecat şi prost pînă la sfîrşitul zilelor tale.

— Măi, măi, trebuie să ai răbdare, fătul meu, — îl domoli Pavel Nosov, oftînd, şi începu să-şi aprindă luleaua scurtă. — Pare-mi-se că aşa-i statornicit de însuşi cel de sus : boierii să se îngraşe, iar noi să flămînzim. La un boier bun, nici ţăranul n-o duce prea greu, dar la cel hain, pîrdalnică-i viaţa ţăranului. Iar acolo unde-i cîinoşie faţă de ţăran, se iscă uneori şi zurbale, răzmeriţe : ţăranul pune mîna pe furcă şi-o ridică asupra boierului...

— Aha ! — icni Varsonofi cu ciudă şi, trăgîndu-se de mustaţa-i lungă, îl privi batjocoritor, ţintă în ochi, pe Pavel Nosov.

— Şi te pomeneşti că şi tu ai înăbuşit răzvrătirile ţărăneşti, zurbalele cele, ai ?

— Ei da, le-am înăbuşit, — răspunse Nosov, ruşinat, după o clipă de tăcere.

— Dar de ce le-ai înăbuşit ?

— Ai în căpăţînă glagorie ori tărîţe ? — vorbi oţărît bătrînul. — Doar îndeplineam porunca. De nu le-aş fi înăbuşit, m-ar fi înăbuşit boierii pe mine, pînă-mi dădeam duhul...

Varsonofi cel spătos îşi roti privirea aspră peste roata de ostaşi şi spuse :

— Tocmai aiasta am spus-o şi eu ; nu ştim să ne adunăm laolaltă puterile. Iată, sîntem ţărani şi de frăţînele nostru ne doare inima, dar la o adică, tot pe el, pe ţăran, îl doborîm cu mîinile noastre în loc să-i răpunem pe boieri, da, pe boieri şi nu pe ţărani...

Un ofiţer din cei mari se apropia de foc, îngînînd un cîntec. Oamenii trebuiră să sfîrşească cisluiala cea cutezătoare.

Strălucita noastră victorie de la Kunersdorf fu sărbătorită cu mult fast la Petersburg.

Dar, cu toată cinstea, cu tot patriotismul său, contele Saltîkov nu putu să culeagă pe deplin roadele biruinţelor sale. Între el şi comandamentul austriac, care cerea doborîrea prusacilor printr-o sforţare comună, se iscară neînţelegeri. Saltîkov răspunse : „Nu pot să accept un asemenea risc, deoarece, chiar fără asta, oştirea încredinţată mie a luptat îndeajuns împotriva inamicului şi a fost greu încercată. Acum noi dorim să fim lăsaţi în pace, iar domniile voastre puneţi-vă pe muncă, din moment ce aţi lăsat să treacă toată vara fără rost". Arătînd că duce lipsă de nutreţ şi de proviant, Saltîkov porunci ca oştirea să treacă în cantonamentele de iarnă.

CAPITOLUL IV

Viaţa la Königsberg

1

Răniţii începuseră să sosească la Königsberg.

În faţa porţilor castelului ducal, în care locuia guvernatorul

rus, se opriră trei furgoane cu ofiţeri bolnavi, care urmau a fi duşi într-o aripă laterală de piatră, rezervată pentru ei. Văzînd furgoanele, tînărul locotenent Bolotov [1]) coborî scările în fugă şi strigă către cazacii de gardă care stăteau în curte:

— Băieţi, aduceţi tărgile!

Emelian Pugaciov şi cei trei tovarăşi ai săi se repeziră cu tărgile spre furgoane. Cel dintîi fu luat cu grijă Mihelson. Zăcea legat pe o scîndură cu aşternut moale, pentru ca şira spinării lui, spartă de un glonţ, să nu aibă de suferit pe drumuri desfundate. Pugaciov se uită cu luare aminte la chipul lui. Rotund şi rumen numai cu cîteva zile în urmă, acum era alb, cu obrajii şi cu buzele supte, ca de mort. Cazacii ridicară targa şi porniră. Pugaciov mergea lîngă căpătîiul rănitului.

— Vă doare rău, înălţimea voastră? — întrebă el cu milă.

— Mă doare, cazace, — murmură Mihelson şi, ridicîndu-şi cu o sforţare capul, se uită la Pugaciov. — M-a lovit în şira spinării, blestematul. Iar la Zorndorf m-a atins şi cu baioneta la cap.

— Greu aţi pătimit, înălţimea voastră. — Se cunoaşte că sînteţi om aprig... — zise Pugaciov oftînd. Îi era milă din inimă de tînărul ofiţer.

Nici prin gînd nu-i trecea că peste cincisprezece ani, Ivan Ivanovici Mihelson, acest boier pe jumătate mort, avea să fie cel mai îndîrjit, cel mai primejdios, cel mai înverşunat vrăjmaş al lui.

Curînd, Bolotov ieşi din casa în care se instalase spitalul şi-i strigă sprintenului Pugaciov:

— Hei, cazace, cum îţi zice... Ştii unde-i spiţeria? Du hîrtia asta acolo, frăţioare, ca să facă doctoria pentru locotenentul Mihelson.

Pugaciov luă hîrtiuţa şi sări în şa. Cum să nu ştie el unde se află spiţeria! Cunoştea Königsbergul ca buzunarul său. Chefuise la trei nunţi evreieşti, la două nemţeşti şi, fiind cel dintîi la joc şi la cîntări, se bucura pretutindeni de preţuire şi de cinste. Da, şi de cinste, cu toate că avusese parte de ruşine, sub biciuşca atamanului... Ei, asta era altă socoteală. De ce să se necăjească fără rost din pricina asta? Şi, pe deasupra, trebuia să nu uite: unul bătut face cît şapte nebătuţi.

[1]) A. T. Bolotov, care şi-a scris mai tîrziu remarcabilele memorii. (N. aut.)

Prusia Orientală şi Königsbergul, capitala ei, se aflau de un an şi mai bine în stăpînirea Rusiei. La Königsberg intraseră în funcţiune autorităţile ruseşti care administrau ţara. Se scotea o gazetă militară, iar la teatrul orăşenesc se reprezentau, cu concursul ofiţerilor, tragedii scrise de autori ruşi. La monetăria din localitate se băteau bani ruseşti, cu efigia împărătesei Elizaveta şi cu vulturul prusac. In timpul războiului, toată ţara fusese năpădită de moneda uşoară, pe jumătate falsă, pe care Frederic o scotea cu nemiluita; iată de ce populaţia germană sărăcită primea cu multă bucurie banii ruseşti. Uneori, la ordinul autorităţilor ruseşti, erau ridicaţi chiar şi nemţii de vază, care erau dovediţi că au comis delicte politice; aceştia erau înaintaţi la Petersburg, în ghearele cumplitei Cancelarii Secrete. Astfel, moşierul Wagner, din Pilau, fu judecat şi deportat pe viaţă în Siberia.

Pe scurt, ruşii se simţeau stăpîni deplini în Prusia Orientală.

Baronul Korff, guvernatorul, locuia în centrul oraşului, pe o colină, în străvechiul castel ducal, cu turnul său înalt în patru colţuri, deasupra căruia fîlfîia steagul imperial rusesc. In acest castel fusese găzduit şi Petru I, în timpul călătoriei sale cu Lefort.

Baronul Korff, care trăise toată viaţa în Rusia, vorbea binişor ruseşte, dar nu ştia nici să citească, nici să scrie ruseşte. Era un om de lume, dar nu excela ca administrator, aşa că toată sarcina cîrmuirii ţării apăsa pe umerii funcţionarilor săi. Incă în floarea vîrstei, foarte curînd după sosirea sa din Rusia, se îndrăgosti de baroneasa Keyserling, o frumuseţe locală, care, după cum spuneau gurile rele, îl cîştigase ca spion, în slujba lui Frederic al II-lea.

Korff cheltuia toate uriaşele venituri pe care i le aduceau moşiile sale, toată leafa — pentru „reprezentare": dădea baluri şi concerte săptămînale, la care participa nu numai toată nobilimea din Prusia Orientală, dar chiar şi magnaţi din Polonia. La balurile lui, veneau şi unii comandanţi militari sosiţi de pe cîmpurile de luptă, ca Piotr Panin şi generalul Villebois. Nu era mult de cînd, prin saloanele splendide ale castelului zburdase şi dănţuise şi prea frumosul locotenent Grigori Orlov, precum

şi tînărul conte Schwerin, aghiotantul lui Frederic, care acum era prizonier la ruşi.

Prin splendoarea vieţii lui mondene, guvernatorul Korff dădea tonul la toată lumea. Imitîndu-l, nobilimea se silea să nu rămînă în urmă, iar după nobilime, oamenii de rînd făceau la fel. În sălile primăriei, ale bursei, prin hoteluri, se dănţuia şi iar se dănţuia, ca şi cum războiul nici n-ar fi existat. Or, pe cîmpurile de luptă sîngele curgea gîrlă şi prin spitale mureau zilnic zeci de răniţi.

Tînărul locotenent Bolotov, aghiotantul guvernatorului, se tînguia într-un cerc de prieteni :

— De la o vreme pînă şi învăţătura am lăsat-o baltă. M-au zăpăcit de tot atîtea petreceri şi veselii. Trebuie să termin, să termin...

În zilele de sărbători, Korff organiza iluminarea oraşului, focuri de artificii şi serbări populare atît de strălucite, cum cei din Königsberg nu văzuseră nici în vis.

Trupele ruseşti erau cartiruite în oraş şi prin suburbiile Königsbergului. Cei mai mulţi dintre ofiţerii tineri duceau o viaţă trîndavă, îndeletnicindu-se cu chefuri, cu scandaluri sau desfătîndu-se în braţele nemţoaicelor îngăduitoare.

Totuşi, unii ofiţeri, ca de pildă A. T. Bolotov, Pisarev, Passek [1]) îşi întrebuinţau timpul liber cu cel mai mare folos pentru ei. Erau nelipsiţi de la licitaţiile de cărţi şi din librării, studiau filozofia şi ştiinţele naturale, învăţau limba germană, vizitau muzeul local şi galeria de artă şi ascultau prelegerile de la universitate.

În acele zile, cu tot războiul, ştiinţa era înfloritoare la Königsberg. Acolo era o pleiadă de savanţi fizicieni, matematicieni şi filozofi. Loc de frunte, printre filozofi, ocupa tînărul Immanuel Kant, care fusese preceptor particular şi obţinuse de curînd diploma de doctor.

Ofiţerii progresişti ruşi se preocupau de tot ce era folositor, asimilînd cu nesaţ tot ce nu puteau avea şi vedea în patrie. Renunţînd la orice plăceri, tinerii setoşi de învăţătură îşi cheltuiau toţi banii cumpărînd cărţi folositoare, manuscrise, aparate de optică şi de fizică.

Passek, care era cu dare de mînă, cumpăra şi trimitea în Rusia tablouri, stampe, cărţi de preţ şi laboratoare întregi de

[1]) Fratele lui Passek, cel care s-a făcut cunoscut cu prilejul „revoluţiei de palat" din 1762. (N. aut.)

fizică, cu maşini electrice, cu pompe de aer, cu camere obscure, cu microscoape, cu globuri etc...

Ostaşii erau şi ei însetaţi să prindă cîte ceva din nemaivăzuta şi uimitoarea civilizaţie străină. Oamenii priveau cu luare aminte marea sîrguinţă a localnicilor, casele şi portul lor curat, mărimea şi frumuseţea clădirilor din oraş.

Plimbîndu-se prin grădinile publice şi prin parcuri, privind livezile localnicilor, ostaşii se minunau mult de numeroasele soiuri de pomi roditori, şi de felul cum se muncea pămîntul.

Ţărani cu dragoste de gospodărie, ostaşii ruşi, fără să priceapă o iotă nemţeşte, izbuteau pînă la urmă să se înţeleagă cu stăpînii grădinilor şi căpătau de la aceştia seminţe, nădăjduind să răsădească şi ei cîndva asemenea minunăţii pe pămîntul lor drag — dacă dumnezeu nu le va lua viaţa.

Tînărul cazac Pugaciov era şi el setos să înveţe, să cunoască tot ce era nou pentru el. Adeseori patrula pe străzi, ziua sau noaptea, păzind liniştea oraşului, sau gonea cu plicuri de la cancelaria guvernatorului. Cunoştea Königsbergul tot atît de bine ca şi staniţa Zimoveiskaia în care se născuse. Cutreierase meterezul cu bastioane din jurul oraşului; fusese şi în citadela Friedrichsburg, de pe malul stîng al Pregelului, străbătînd păienjenişul de ulicioare dintre cartierele cu nenumărate silozuri de cereale cu şapte etaje. De sărbători, pornea cu cîte un pîlc de cazaci în luntri pe canale, plimbîndu-se pînă la gurile Pregelului, acolo unde acostau vasele străine, ai căror căpitani olandezi chefuiau şi se veseleau prin crîşme. De multe ori se înhăita cu ei la petreceri şi, cherchelindu-se, se încăiera cu unii şi cu alţii, stîlcindu-i zdravăn, sau fiind el însuşi bătut măr.

3

Pe o luncă, între două suburbii ale oraşului, unităţi de pionieri făceau exerciţii. Pugaciov, care trecea pe acolo, îşi opri căluţul, descălecă şi se apropie de tînărul sublocotenent.

— Ce fac flăcăii aici, înălţimea voastră? Sapă şanţuri? Nu vă supăraţi că vă întreb.

— Păi la ce să mai întrebi, nu se vede? — răspunse tînărul sublocotenent cu tricornul pus voinicește pe-o sprînceană şi fumînd o ţigară prusacă. — Uite, îndată o să aruncăm în aer

mesteacănul acela de pe dîmb. Îl vezi ? Acum o să zboare în aer... Face să vezi aşa ceva.

— S-a săpat dedesubtul lui ?

— Da, am făcut un drum sub pămînt. — Sublocotenentul suflă într-un corn, îşi adună ostaşii şi-i întrebă : — Cum credeţi că avem să potrivim totul, în aşa fel ca săpătura să ajungă la locul pe care trebuie să-l aruncăm în aer ? Doar sub pămînt e întuneric.

— E întuneric, înălţimea voastră, — întăriră soldaţii în cor.

— Uite, băieţi, pentru aşa ceva se foloseşte drăcovenia asta, — zise el, scoţînd din buzunar o busolă şi învăţîndu-i de mai multe ori cu pricepere cum să umble cu ea.

Pugaciov, cu poalele lungi ale cekmenului vîrîte în brîu, asculta cu nesaţ şi urmărea necontenit mişcările vii ale acului neastîmpărat.

— Şi acum, hai să zicem că acest mesteacăn e un turn al cetăţii vrăjmaşe, că trebuie să-l aruncăm în aer în aşa fel, ca să nu ne simtă duşmanul. Începem să săpăm, hai să zicem, de la o verstă sau de la două, şi ne vîrîm sub pămînt. Direcţia o aflăm acolo cu ajutorul busolei, iar depărtarea, pe care o cunoaştem după hartă, o măsurăm în săpătură, cu lanţul ori cu stînjenul. Ca să nu se năruie pămîntul peste noi, aşezăm prin toată săpătura nişte rame de lemn. Ei, băieţi, aţi înţeles ? Cazace, vîră-te şi tu, dacă vrei.

— Bucuros ! — strigă Pugaciov şi, zvîrlind cekmenul de pe el, se pregăti să intre în vizuina întărită cu cadre de lemn.

— Stai o clipă, cazace. Hei, Semionov, ia roata de fitil şi prindeţi amîndoi capătul fitilului la butoiul de pulbere.

Semionov se vîrî în vizuină cel dintîi ; Pugaciov îl urmă. Trebuia să se tîrască vreo sută de stînjeni. Curînd ostaşul şi Pugaciov se iviră din nou la suprafaţă deandăratelea, pe brînci, asudaţi şi mînjiţi de lut ; ostaşul ţinea în mînă capătul fitilului. Sublocotenentul scăpără şi aprinse fitilul.

— Uitaţi-vă, băieţi : fitilul ia foc fiindcă e îmbibat cu o materie arzătoare. De îndată ce focul va ajunge, prin fitil, pînă la pulbere, mesteacănul va sări în aer. Dar dacă explozia va răbufni undeva la o parte, alături de mesteacăn, asta va însemna că n-am socotit bine cum să aducem săpătura pînă la turnul inamic, iar duşmanului o să-i pară bine şi o să creadă că sîntem nişte proşti. Peste un sfert de ceas mesteacănul trebuie să cadă.

— Zău? Nu prea-mi vine să cred, — se îndoi Pugaciov.

Dar iată că pămîntul se cutremură, răbufni, iar mesteacănul țîșni în aer, într-un vîrtej de țărînă și de flăcări, și se prăbuși la pămînt.

— Ei, bravo! — își lăudă oamenii sublocotenentul.

Strigînd „ura", se repeziră cu toții, pe întrecute, spre uriașa pîlnie făcută de explozie.

După aceea, Pugaciov povestea adesea cunoscuților cum învățase meșteșugul acesta sau, după vorbele lui, „cum aflase mijlocul" prin care se poate săpa și arunca în aer cetățile vrăjmașului. Nici nu-i trecea prin gînd că aceste mijloace îi vor fi cîndva de trebuință. Și într-adevăr că i-au fost — cu cincisprezece ani mai tîrziu.

4

Cancelaria guvernatorului primi știrea, după care într-o mahala mai îndepărtată a orașului, într-un loc ferit de vedere, se recrutau oameni pe ascuns pentru armata lui Frederic.

Emelian Pugaciov primi ordin de la Bolotov să ia patru cazaci cu el, să se ducă pînă acolo și să-și ascundă cazacii prin apropiere, iar el să stea în mulțime, așteptînd porunci.

Soarele înălțat în crucea nămezii, dogorea. O mare coadă de oameni ieșea dintr-o fundătură pe unde nu se putea intra cu caii. Șirul de oameni se îndoia, intra pe poarta unei case de zid, cu acoperiș de țiglă, se întindea prin curte și pătrundea pe ușa de scînduri de la șopronul de carete, acum gol. Deasupra ușii scria:

„Se caută argați pentru moșia contelui Kaufmann".

Așteptau la rînd vreo două sute de oameni zdrențăroși, printre care se vedeau tineri cu chipuri destrăbălate, de bețivani, sau oameni în vîrstă, bărboși; erau și schilozi, ciungi, cocoșați, chiori, șchiopi sau flăcăi chipeși, care rîdeau și făceau cu ochiul fetelor în trecere pe acolo. Un vlăjgan despuiat pînă la brîu, desculț, cu vînătăi în jurul ochilor umflați, cu spinarea și cu pieptul pline de jilituri căpătate în încăierări, ba trăgea cu coada ochiului spre buzunarul vecinului, chitînd cum să dea iama prin el, ba își pipăia nădragii, cu gîndul vădit să-i dea

pe băutură. Între cei care se înghesuiau erau oameni din tot felul de seminţii. Un turc cu nasul coroiat, cu fes roşu pe creştet, un romîn mustăcios, în bundiţă albastră, cu zurgălăi de aramă în loc de nasturi ; un scoţian cu mustaţa rasă, dar cu o barbă roşcată sub falca de jos şi cu luleaua între dinţii mari, îngălbeniţi ; un grec bărbos şi arămiu, cu obrazul lucios ca dat cu grăsime şi cu smocuri de păr în urechi şi în nări. Grecul mesteca măsline, scuipînd sîmburii drept în spinarea vecinului.

Acoperindu-şi mundirul cu mantia şi ascunzîndu-şi tricornul, Bolotov intră în şopronul semiîntunecos, luminat firav printr-o ferestruică mică, şi plin de oameni. La o măsuţă de lîngă fereastră şedea un caporal prusac, gras, cu obrajii lăbărţaţi. Stătea cu capul, pe jumătate pleşuv, aplecat deasupra catastifului, în care înscria pe cei recrutaţi. Pe masă era o perucă murdară, o oală cu şnaps, o biciuşcă cu un glonţ de plumb la capăt şi o tabacheră mare de argint. Fără să-l zărească pe ofiţerul rus care se pitulase într-un colţ, caporalul îşi vedea înainte de treabă.

— Altul la rînd ! — rosti el, privind ţintă, aspru, cu ochii săi verzi şi înguşti, spre chipul naiv al unui vlăjgan cu umerii vînjoşi. Flăcăul îşi ridică sprîncenele stufoase şi spuse cu glas piţigăiat, nepotrivit cu statura lui :

— Sînt argat. Am nevastă şi trei copii. Dacă-mi daţi o simbrie bună, mă-nscriu. Plătiţi prea puţin...

Toţi cei de faţă se vînzoliră şi începură să strige :

— Plătiţi prea puţin ! Mai adăugaţi ceva... Că de nu, plecăm.

— N-am dreptul să dau nimic mai mult. Simbria o hotărăşte stăpînul. Patru taleri şi cinci groşi pe lună...

— Ne rămîn doar trei taleri, căci un taler şi cinci groşi se ia în fiecare lună, zice-se, pentru ţoale... Curat jaf !

— Totdeauna s-a plătit aşa, de ani de zile ! — strigă caporalul.

— E adevărat, de ani... Numai că, altădată nu ne răfuiam cu moscoviţii. Atunci ne băteam cu franţujii sau cu austriecii. Dar cînd te încaieri cu rusul, nu scapi cu una, cu două. Mai bine fugim în păduri, ne facem tîlhari, decît să ne dăm viaţa pentru banii voştri calpi...

— Ce-e ? Calpi ?! — răcni caporalul, sărind în picioare şi plesnindu-se cu biciuşca peste carîmbul cizmei. Dacă nu vă place, marş afară ! Nu vă ţine nimeni.

— Ascultă, domnule caporal, nu te răsti la noi. N-am venit de florile mărului la dumneata. Nevoia ne mînă.

— Hei, băiete! Primeşti? — întrebă caporalul, privind din nou ţintă obrazul plîngăreţ al vlăjganului.

— Cal n-am, vacă n-am, i-au luat husarii regelui... Nici de lucru n-am. Primesc, — răspunse vlăjganul, scuturîndu-şi lacrima din ochi.

— Na! — Caporalul îi întinse ţidula. — Înfăţişarea peste două zile, la cazarma cetăţuii Küstrin, ora şapte şi zece minute dimineaţa. Următorul!

Unul după altul, străinii îşi făceau loc pînă la masă şi se înscriau repede. Cercetîndu-le actele, caporalul bombănea, făcînd cu ochiul unui olandez zdravăn, cu nădragi cadrilaţi:

— Sînt acte furate... Nu-s ale tale... Nu-i aşa? Le-ai şterpelit de la vreun mort! Vă cunosc eu, jefuitori de leşuri! În luptă furaţi ce puteţi şi vă luaţi tălpăşiţa. Iar pe urmă veniţi cu actele altuia. Vă cunosc, vitejilor... Uite, era odată un vlăjgan lituanian: de cinci ori a fugit şi tot de cinci ori s-a înscris. A şasea oară, i-am tras cu mîna mea un glonţ la mir. Ei, fie! Numai să slujiţi cinstit. Următorul!

Făcîndu-şi loc cu coatele, patru golani zdrenţăroşi se apropiară de masă. Erau de aceeaşi statură şi semănau. În jurul lor se răspîndea o duhoare de murdărie stătută şi de coteţ de porci. Clipind şi rîzînd tîmpeşte, unul spuse:

— Noi sîntem borfaşi. Am fost borfaşi, domnule caporal. Am scăpat de la puşcărie acu' o săptămînă.

— Aha, bravo... Aşa să spuneţi, verde şi răspicat, — zise caporalul, ţuguindu-şi batjocoritor buzele cărnoase. — Noi nu-i gonim pe hoţi, îi primim cu braţele deschise. Hoţii, şi mai ales cuţitarii, sînt flăcăi îndrăzneţi. Vă scriem, de ce nu. Numai să ştiţi de la mine, vă iau în compania mea şi vă muştruluiesc de-o să vă sară ochii. La Zorndorf am atins cu bastonul în ceafă pe un grenadier, un fost găinar, de-a căzut grămadă. Iar acum, e înaintat caporal. Vă primim, cum de nu...

Gîfîind, caporalul completă o ţidulă şi le-o întinse.

— Dar banii? — întrebară borfaşii într-un glas.

— Banii, la cazarmă, flăcăi.

— Păi, n-am îmbucat nimic de aseară. Daţi-ne măcar cîte doi taleri de om.

— Vorba! — răcni caporalul, izbind cu piciorul în podea şi holbîndu-şi supărat ochii mici.

— Atunci ce să facem, să ne apucăm iar de furat? Nu mai

vrem să cădem în păcat. Poate că acum sîntem mai cinstiţi şi decît dumneata. Dă-ne un taler.

— Nu vă dau, cioflingarilor!

— Dracu' să vă ia, cu războiul vostru cu tot! Cei patru făcură ghemotoc ţidulele şi le zvîrliră în nasul caporalului, care-i privea uluit. Deodată sări de la masă, înşfăcă pe doi dintre ei de guler şi-i tîrî spre uşă. Hoţii se zmuceau şi zbierau, încercînd să scape. Caporalul îi zvîrli mînios în uliţă. Rîzînd cu hohote o luară cu toţii la fugă de-a lungul gardurilor.

Caporalul, gîfîind, se lăsă obosit pe laviţa care scîrţîi sub greutatea lui şi, scoţînd năframa ca să se şteargă de năduşeală, ţipă deodată ca muşcat de şarpe:

— Punga!... Punga mea!... Vai, vai! Şi tabachera de argint! — Tremurînd din toate balamalele, sări în picioare, cu buzele crispate, clipind des din ochi. — Puneţi mîna pe ei! — Se fîţîia de colo-colo, băgîndu-şi catastiful în saltar şi alungînd pe toţi oamenii din şopron. Hai, luaţi-o din loc... Am închis prăvălia... O, doamne!

— Eşti arestat! — rosti cineva tare, în limba germană, în spatele lui.

Întorcîndu-se şi dînd cu ochii de ofiţerul rus, caporalul se clătină pe picioare şi apoi, trăgîndu-şi pîntecul burduhos, îşi lipi mîinile pe vipuşcă şi întrebă zăpăcit:

— Pentru ce? Cine are dreptul să mă aresteze? Sînt vechilul moşiei contelui Kaufmann. Angajez argaţi pentru muncile cîmpului de la moşia luminăţiei sale...

— Minţi! Ştiu cine eşti şi în ce scop recrutezi oamenii. Pe un teritoriu care aparţine coroanei ruse nu ai dreptul să faci înrolări pentru armata inamică. Eşti arestat!

Pugaciov şi cazacii lui se şi iviseră în uşa şopronului.

— Luaţi-l şi duceţi-l la castel! — îi porunci ofiţerul lui Pugaciov.

Pugaciov cutreiera adeseori bucuros cheiurile portului. Gura Pregelului era plină de vase cu pînze, de corăbioare şi de luntri iuţi. Lîngă cheiuri erau acostate goelete de pescuit, vase cu lopeţi şi corăbii mari cu pînze înflorate. Încărcarea şi descărcarea vaselor de mare era în toi. Sute de hamali rostogoleau pe punţile groase butoaie de stejar cu peşte, cu ulei de vopselărie, cu carne sărată. Mateloţi olandezi, bărboşi, cu obrajii rumeni, fluierau, înjurau în gura mare şi, din cînd în

cînd, loveau cu bicele peste spinările hamalilor care se lăsau pe tînjeală. Deasupra portului stăruia larma mulțimii și un miros înțepător de smoală, de pește, umezeală și fum de la focurile aprinse pe cheiuri.

Două corăbii rusești aduseseră din patrie o sumedenie de saci cu ovăz și cu făină, lăzi solide cu echipament de război, butoaie cu pulbere, ghiulele, tunuri și mortiere.

„Dubinuška" [1]) răsuna cu foc în vreme ce grelele tunuri de aramă, așezate pe afete și prinse în chingi de frînghie, erau coborîte peste bord, pe puntea de bîrne, de pe care erau trase încetișor spre marele antrepozit militar de piatră cenușie.

Dornic de muncă, Pugaciov alergă spre apă și, dînd binețe ostașilor care cărau sacii sub un șopron, le strigă :

— Hai, fraților, lăsați-mă și pe mine să mă zbănțui oleacă !

— și, zvîrlindu-și cekmenul jos, își scuipă în palme și se puse cu însuflețire pe treabă.

Mormanul de saci se ridicase mai sus decît capul. Pugaciov apuca de urechi sacul greu de ovăz din spinarea hamalului care venea la rînd și-l zvîrlea sus, pe morman, ușor, de parcă ar fi fost o pernă de puf. Ostașii se mirau de puterea lui :

— Bagă de seamă, cazace, o să faci vătămătură la buric...

Dar el munci cu spor pînă tîrziu. Pentru truda lui, căpătă zece copeici de argint și o dușcă de votcă.

Munca îi încinsese sîngele, păhărelul îi înveseli inima. Ce chef ar fi avut acum să-i tragă un joc ! Dar cu cine ? Și, pentru cine știe a cîta oară, îi răsări din nou în amintire Donul cel slobod, stepele întinse, învălurarea ierburilor verzi, înalte, fetele și nevestele tinere, cu glasuri ca zvonul de cleștar, cazacii moțați, jocurile și povestirile tulburătoare ale moșnegilor cu bărbi albe, într-o noapte liniștită, undeva pe mal, lîngă foc. Și-i mai răsări în minte Sofia Mitrevna, nevestica lui cea iubită. Ce-o fi făcînd ea acum, acolo, în staniță Zimoveiskaia ?

Sări în luntrea lui, în picioare, voinic ca stejarul și, mînuind vîsla lungă, o luă pe Pregel în sus. Și Soniuška îi stăruia în închipuire, ca vie, zîmbindu-i, spunîndu-i ceva. Iar el îi făcu semn cu o mișcare din cap și începu să cînte :

[1]) Cîntec al edecarilor ruși, care oglindea munca grea, istovitoare a sărăcimii asuprite, și în care răsunau accente de protest. (N. trad.)

Nevestica cea sărmană
Din fereastră lung se uită...

5

Curînd, Pugaciov fu trimis de la Königsberg, împreună cu sotnia sa, pe cîmpul de luptă.

Într-o zi, spre sfîrşitul verii, avînd ceva răgaz Pugaciov luă cu el vreo zece cazaci tineri de Don şi plecă „să caute" ceva nutreţ pentru cai. Se înserase. Dînd de o tabără, cazacii luară hotărîrea să poposească acolo peste noapte.

— Ai cui sînteţi? — întrebă Pugaciov, apropiindu-se de un foc.

— Oamenii lui Suvorov, — răspunseră cu mîndrie ostaşii din regimentul de dragoni Tverskoi, aşezaţi în jurul focului.

Încă de pe atunci, numele acesta începea să fie vestit printre ostaşi. Pugaciov auzise şi el multe despre Suvorov.

— Am auzit c-aţi luptat din greu la Kunersdorf, — zise Pugaciov măgulitor, clătinîndu-şi bărbuţa neagră, care-i crescuse între timp, şi sări jos din şa.

— Oho, a fost iad, nu altceva! Un cal de sub Suvorov a căzut mort pe loc, iar altul, rănit, — strigară soldaţii într-un glas, dîndu-se la o parte, ca să-i facă loc cazacului. — Iar acum, avem ca răsplată o săptămînă întreagă de odihnă. Odihnă, pe săturate! Stăm aşa tolăniţi, ne războim cu păduchii şi-i frigem pe foc.

În clipa aceea, toate capetele se întoarseră spre stînga, şuşotind: „Suvorov, Suvorov..."

Pugaciov se uită şi el într-acolo şi văzu prin negura serii un om scund, uscăţiv, cu cămaşa albă vîrîtă în pantaloni negri, şi cu fundă neagră la gît; alerga peste cîmp, tîrîndu-şi mundirul de o mînecă prin iarbă; ceva ca un pachet îi umfla cămaşa la piept. După el se rostogolea, ca o minge uriaşă, bucătarul grec, gras, cu şorţ şi bonetă albă.

— Înălţimea voastră! — striga cu deznădejde bucătarul, holbînd ochii şi gîfîind de fugă. — Ce poruncîţi să gătim pentru cină? Avem curci tinere, miel...

— Păsat, păsat, păsat, — îl repezi Suvorov, dînd în fugă din mînă şi din picior. — Mănîncă tu curcani! Doamne ajută! Păsat, păsat. Nu vin la masă, mănînc cu ei... — Un-doi-trei-

patru; un-doi-trei-patru! — numără el alergînd şi mai iute spre cortul de pe un dîmbuleţ unde licărea de asemenea un foc.

— Alexandr Vasilici al nostru, făcătorul de minuni, se grăbeşte la bătrînii toboşari!

Rostind aceste vorbe, ostaşii rîseră cu duioşie.

— Mă duc şi eu, — zise Pugaciov, curios. — Dacă m-o goni, m-o goni! Doamne ajută! — Îşi potrivi cekmenul, îşi îndesă mai de nădejde cuşma pe-o ureche şi o luă sprinten pe urma lui Suvorov.

— Noroc, viteji toboşari! — strigă Suvorov care ajunsese în fugă în dreptul lor. Cei şase toboşari săriră în picioare şi cu glasuri tunătoare răspunseră la salut. — Pe loc, repaus! Staţi jos, voinicilor! — Îşi aruncă mundirul ponosit lîngă o tufă şi se aşează turceşte pe el. — Mai aveţi păsat? Hai, Filipp Ivanîci, pune-mi şi mie într-o gamelă. O lingură, o lingură! (Un toboşar cu părul alb împletit în codiţă scoase repede o lingură de lemn din carîmbul cizmei) — Începeţi, — comandă Suvorov pentru el însuşi şi începu să mănînce păsat mormăind: — O să ordon, o să ordon, o să ordon... N-are grăsime... Ah, cîinii! O să ordon să se pună. Scîrţîie pe gît. O clipă, îl ungem noi. Ivanîci, ia toarnă o duşcă! — Zicînd acestea întoarse capul şi se uită cu ochii săi mari, cenuşii, spre chipul arămiu al flăcăului care îl ajunsese din urmă şi stătea sfios lîngă cort. — Da'tu cine eşti?

— Sînt cazac, înălţimea voastră! Pugaciov, cazac de Don. Umblu după nutreţ.

— Pugaciov? Ei, cazace Pugaciov, stai jos lîngă foc. Ivanîci! — strigă el din nou pe bătrînul toboşar. — Ia blagosloveşte-l pe Pugaciov cu un şnaps. Bei, cazace?

— Niciciînd, înălţimea voastră, dar o să beau la poruncă.

— Ei, bravo ţie... — Îşi dezlegă bocceluţa pe care o scosese din sîn, luă un clondir de rachiu franţuzesc şi-l întinse lui Filipp Ivanovici. Ia toarnă cîte un păhărel la toată lumea!

Băură toţi cu voie bună, plescăiră de plăcere şi-apoi înfulecară cîte o bucăţică de pîine cu sare. Pugaciov nu-şi lua ochii de la comandantul acela atît de simplu în purtări, şi în sufletul său de cazac, care îndurase atîtea bruftuieli din partea mai marilor, clocotea simţămîntul cald al unui respect deosebit. Suvorov, ba făcîndu-le soldaţilor cu ochiul, ba strîmbîndu-se,

începu să-şi răsucească drept în sus moţul deasupra frunţii înalte de înţelept brăzdată de zbîrcituri timpurii. Şi tot chipul său, cu obrajii uscăţivi, rumeni, ars de vînt, era împînzit de zbîrcituri, în ciuda vîrstei sale tinere. Cu pieptul strîmt, puţintel la trup, nu putea sta locului: ba dădea din umerii ascuţiţi, ba-şi punea mîinile în şolduri, ba le ridica şi striga: „Război, război!"

Glasul său subţire era aspru şi răsunător. S-ar fi zis că tăia fiecare frază dintr-o foaie de metal zăngănitor. Dădu din coate şi strigă încă o dată:

— Război! E-eh, copii, copii... Dar pentru cine ne-om război noi? Pentru maica Rusie. Doamne ajută! Sînteţi nişte viteji.

Soldaţii îl ascultau în tăcere. Pugaciov căpătă curaj şi, cu glas tunător, înecat de plîns din pricina unei tulburări ciudate, rosti:

— Sîntem viteji, înălţimea voastră, dar dumneavoastră, îmi daţi voie să v-o spun, sînteţi cel mai viteaz dintre cei viteji.

— Iţi mulţumesc, cazace Pugaciov. Haide, Filipp Ivanîci, mai blagosloveşte-l pe Pugaciov cu încă o duşcă! Toboşarul! Bietul toboşar... Înainte, tot înainte... Tram-tam-tam... — Suvorov se închină iute, plecă fruntea şi rămase cam un minut, uitîndu-se în pămînt; cute adînci îi fugeau de la nasul drept, uşor coroiat, spre colţurile gurii, ocolindu-le. Stăpînindu-le cu îndemînare, Suvorov era în stare să dea chipului său mobil expresia dorită — ba tristă, ba aspră, ori veselă. Ridică repede capul şi-i făcu toboşarului cu ochiul. — Ivanîci! Toarnă-i lui Suvorov, lui Suvorov. Şi la toată lumea...

Toţi se ridicară cu cănile în mîini şi strigară într-un glas:

— Să ne trăieşti, tătucule!

— Sănătate, copii. Ce-o să-l mai stropşim pe vrăjmaş. Cu baioneta, cu baioneta! Impunge-n dreapta, împunge-n stînga! Glonţu-i prost — baioneta e totul! Dar şi săbiuţa de cazac, oho-ho... Hîrşt! şi a zburat căpăţina! Pugaciov, ştii să cînţi?

— Oricînd. Am glas tare.

— Stai! Mai întîi, am să vă cînt eu. Am o babă acolo, la Konceanskoie, în satul meu. Doică-mea. Of, ce mai meşteră e, ce pricepută. Nu cîntă, ci-ţi sfîşie inima. Te podidesc lacrimile.

Suvorov întoarse brusc capul şi smulse dintr-o prăjină obiala uscată a unui toboşar, care atîrna deasupra umărului acestuia. Omul ţipă speriat:

— Înălţimea voastră! Lăsaţi-o ciorilor! Iată un ştergar ceva mai curat!

— Nu ţipa, Ivanîci, doamne iartă-mă! — Suvorov îl ameninţă cu degetul, luă prosopul, se legă iute cu el la cap, ca o babă, îşi zbîrci tot obrazul, scoase bărbia înainte, şi aşa cum era arăta întocmai ca o bătrînică.

Pugaciov şi toboşarii nu-şi putură stăpîni zîmbetul. Suvorov se gheboşă, îşi duse mîna la falcă şi, cu glas gîjîit, începu să cînte, să se bocească băbeşte:

Din ţeste poduri s-au durat,
Rîuri de sînge s-au vărsat.
Of-of-of, şi vai de mine!

•

— E un cîntec despre război, fraţilor, despre vărsări de sînge, — urmă Suvorov, cu glasul său firesc şi se îndreptă numaidecît din şale. — Vai, ce frumoase sînt vorbele cîntecului, măi băieţi! Toţi ţipă: Homer, Homer! Dar uite cine-i Homer: o babă gîrbovită de la ţară! Nu-s vorbe, ci mărgăritare, nestemate. Păstraţi, fraţilor, moştenirea din bătrîni!

Se cocoşă din nou, se zbîrci şi boci iar:

Trag puştile în inimioară,
Dar gloanţele pe-alături zboară.
Pe o mamă o ucide dorul
Că nu-i mai vine-acas' feciorul...

Se tînguia cu glas tărăgănat, atît de dureros, cu atîta milă neprefăcută pentru jertfele războiului, încît soldaţii începură să se smîrcîie. Ivanîci îşi scutură o lacrimă. Buzele, deasupra cărora mustaţa era rasă prost, îi tremurau...

Se întuneca repede. In depărtare, suna stingerea. Suvorov sări în picioare, îşi smulse prosopul din cap şi o luă la goană spre cortul său, strigînd în fugă:

— Paie, mai puneţi ceva paie! Vin să dorm la voi...

CAPITOLUL V

Berlinul a fost cucerit

1

În anul 1760, o dată cu sosirea primăverii, începu din nou o mare mișcare de trupe.

După dezastrul suferit de armata prusacă la Kunersdorf, Frederic, care era un om întreprinzător, izbuti să strîngă o armată nouă — e drept, cu mari sforțări. Toată Prusia, istovită de birurile împovărătoare, ajunsese într-o situație foarte grea. Poporul murmura.

Ținuturile prusace erau înconjurate de vrăjmași.

Contele Saltîkov pornise și el asupra lui Frederic cu o puternică oștire, care iernase în Polonia.

Deocamdată trupele rusești se aflau în apropiere de Oder și nu făceau nimic. Saltîkov își cruța oastea cu prudență, ferindu-se de a da lupta cu Frederic numai cu forțele sale. Era revoltat de tactica generalului austriac Laudon, care mergea tot timpul pe urmele armatei prusace și nu îndrăznea s-o atace. Saltîkov i se plîngea mareșalului Daun, comandantul suprem austriac: „Dacă domnia voastră nu l-ați împiedicat pe rege să treacă Elba, Spreea și Boberul, atunci nimic n-are să-l împiedice să treacă și Oderul, să se unească cu prințul Heinrich și să se năpustească asupra mea cu toate forțele lui. Vă declar însă fără ocol: de îndată ce regele va trece Oderul, eu mă voi retrage numaidecît în Polonia, deoarece pe aici nu se găsește hrană nici pentru soldați, nici pentru cai".

În urma acestei observații, Daun luă hotărîrea să-l atace pe Frederic, dar după o luptă care dură cîteva ceasuri, fu zdrobit și fugi. Cu toată victoria cîștigată atît de repede, Frederic se pomeni într-o stare grea: furgoanele de proviant, ca și tezaurul său, erau goale. De aceea porni spre Breslau, baza sa de aprovizionare. Saltîkov nu știu să profite de încurcătura lui Frederic și, fără o pricină vădită, începu să-și retragă oștirea.

Or, timpul trecea. Veni toamna, Saltîkov căzu pradă ipohondriei și, obținînd aprobarea Petersburgului, își dădu demisia predînd comanda generalului Fermor.

Intre timp, Frederic, după ce-şi veni în fire, începu să-i preseze pe austrieci, încercînd să-i izoleze pe mănoasa Boemie, să-i încercuiască şi să-i nimicească.

Ca să sustragă atenţia lui Frederic de la armata austriacă, Fermor ordonă contelui Zahar Grigorievici Cernîşev să pornească asupra Berlinului.

Douăzeci de mii de ruşi, sprijiniţi de cincisprezece mii de austrieci, se îndreptară spre capitala Prusiei.

Generalul-maior Totleben, declarîndu-se un perfect cunoscător al elementelor slabe din sistemul de apărare a capitalei lui Frederic, obţinu de la Marele cartier general al lui Cernîşev trei mii de dragoni şi un număr de grenadieri şi, după un marş vijelios, ajunse la Berlin. Austriecii, care se aflau sub comanda lui Lacy, rămăseseră mult în urmă. La 23 septembrie (st. v.) Totleben ocupă cele trei drumuri care duceau spre porţile oraşului, dinspre Halle, Brandenburg şi Cottbus, iar curînd după aceea, trimise în oraş un ofiţer parlamentar, cerînd predarea capitalei.

Frederic nu prevăzuse posibilitatea unui atac atît de fulgerător asupra Berlinului şi nu luase din timp nici un fel de măsuri pentru sprijinirea lui Rochow, comandantul Berlinului, care nu dispunea decît de o mie cinci sute de soldaţi.

Era o zi senină de toamnă. Aflînd despre ofensiva ruşilor, tot oraşul fu cuprins de panică. „Cazacii, cazacii!" — strigau locuitorii, speriaţi de născocirile gazetelor, în privinţa cruzimii căzăcimii ruse. Curioşii dădeau fuga la porţi, se suiau pe acoperişurile caselor şi în clopotniţe, din care se puteau vedea marginile Berlinului. In vechea catedrală sf. Maria băteau clopotele a alarmă; din foişoare de foc se dădeau semnale de primejdie. Pe străzi stîrnind praful, călăreţii galopau încolo şi încoace şi strigau ceva. Ici-colo, pîlcuri de soldaţi prusieni treceau grăbiţi, bătînd pasul de zor, îndreptîndu-se spre castelul regesc. De undeva se auzeau împuşcături, bătăi de tobe şi sunetele unor goarne de aramă.

In două caleşti cu stema curţii, sosiră la primărie generalul Seydlitz, care fusese rănit în lupta de la Kunersdorf, şi bătrînul feldmareşal Lehwaldt, a cărui armată fusese bătută de ruşi la Gross-Jägersdorf. Amîndoi îşi îngrijeau sănătatea la Berlin.

Intr-o scurtă conferinţă militară, bătrînul Lehwaldt spuse, umflîndu-se în pene şi plescăind din buze:

— Cum să ne predăm? Ba îi vom răspunde vrăjmaşului cutezător cu glasul plumbului şi al pulberii. Să se mobilizeze toată lumea, pînă la ultimul invalid! Să se împarte arme la cetăţenii care sînt în stare să lupte... Cu toţii la luptă pentru apărarea capitalei! Eu îmi iubesc patria şi voi pleca la luptă... Auziţi, domnule comandant? Eu şi cu generalul Seydlitz, vom lua parte amîndoi la apărare. Nu-i aşa, generale?

— Excelenţă! — exclamă, ridicîndu-se cu vioiciune şi rotind ochii şireţi în toate părţile, micul, sprintenul Gotzkowski, un bancher de vază al Berlinului. — Fiind în cele mai bune relaţii cu contele Totleben, care a locuit mulţi ani la Berlin, — continuă el cu glas dulceag, uşor bîlbîit, şi făcînd plecăciuni în faţa mareşalului, — îmi iau îndrăzneala, cu încuviinţarea autorităţilor supreme (făcu o plecăciune spre Lehwaldt) şi a consiliului municipal al capitalei... A-ă... ă-ă... să depun toate eforturile, pentru a-l îndupleca pe contele Totleben să nu producă daune deosebite nici oraşului, nici statului, nici manufacturilor berlineze, nici... ă-ă... ă-ă...

— Dă-mi voie, — îl întrerupse Lehwaldt, înnegurîndu-se ameninţător şi izbind cu bastonul în podea. — Dar oraşul încă nu s-a predat şi nu se gîndeşte la predare. Despre ce vorbeşti dumneata? — Dintr-o dată obrazul bancherului fu năpădit de sudoare: cu o mişcare de broască ţestoasă, îşi strînse capul negru între umeri şi-şi acoperi gura cu două degete. Lehwaldt se ridică: — Domnilor! Continuaţi-vă şedinţa. Aici va fi sediul comandamentului apărării. Generale Seydlitz, noi amîndoi ne vom deplasa urgent pe teatrul de operaţiuni. Tîrîndu-şi piciorul şi proptindu-se în baston, feldmareşalul se îndreptă spre ieşire.

În urma refuzului de a i se preda oraşul, Totleben aşează două baterii pe dealul Tempelhof şi ordonă începerea bombardamentului asupra Berlinului.

Bombardamentul ţinu de la orele 2 de după amiază pînă la 6 seara. Asupra oraşului fură aruncate peste trei sute de proiectile de obuzier şi de bombe incendiare umplute cu răşină. O ghiulea străbătu acoperişul castelului regal. Echipele de pompieri stingeau repede incendiile care izbucneau. Pe uliţe forfoteau cetăţeni înarmaţi şi ştrengari care voiau să vadă totul. Invalizii se tîrau cu un aer marţial, în bocănitul cîrjelor, spre porţile oraşului. Huruind pe caldarîm, numeroase harabale şi căruţe încărcate cu mărfurile negustorilor înspăimîntaţi se în-

dreptau de la centru spre barierele oraşului. Pe străzile principale alergau lampagii sprinteni, cu scăriţe, aprinzînd felinarele.

Oraşul nu se preda. La orele zece, Totleben deschise din nou focul de artilerie asupra capitalei.

Pe la miezul nopţii, patrulele căzăceşti prinseră pe cîmpul de lîngă poarta Halle un prusac ciung, în uniformă militară. Omul spuse în ruseşte că are o misiune personală şi un plic din partea feldmareşalului Lehwaldt către luminăţia sa contele Totleben. Ciungul fu adus în cortul contelui. După ce trimise afară din cort pe aghiotant şi pe valet, contele se uită aspru în ochii ciungului. Omul căzu în genunchi şi-i înmînă lui Totleben un scurt bileţel de la bancherul Gotzkowski. Totleben citi bileţelul şi-l arse la flacăra lumînării. Pe urmă scrise pe o hîrtiuţă: „Pregătiţi bani pentru despăgubiri. Predaţi-vă". Iar în loc de iscălitură, îi puse un sigiliu de ceară cu inelul său personal. Dînd biletul ciungului, îi spuse încetişor în nemţeşte:

— Dă acest bilet domnului Gotzkowski şi spune-i să fie fără grijă. Iar asta e pentru tine. — Contele îi întinse trei imperiali de aur şi strigă pe aghiotant, ordonîndu-i în franţuzeşte: — Ascultă dragul meu, trimite doi agenţi de legătură cu omul acesta, care a venit cu un plic de la Lehwaldt, să-l ducă pînă dincolo de liniile noastre, şi spune-le, ca acolo, să-i dea drumul.

Ar fi fost cazul să se ia măsuri rapide; fiecare minut era preţios; dar Totleben stătea cu detaşamentul său fără să facă nimic. Iar duşmanul nu dormea: prinţul de Württemberg sosi din Pomerania, cu cinci mii de soldaţi, în ajutorul Berlinului asediat. Atunci Totleben se retrase în tîrguşorul Cöpenick, la douăsprezece verste de Berlin.

2

Contele Cernîşev sosi curînd şi el la faţa locului, cu corpul său de armată. Îl întîmpină destul de rece pe Totleben, despre care auzise în societate că e un om vanitos, uşuratic, flecar şi poate chiar un aventurier.

— Cum? N-aţi ocupat încă Berlinul? Nu cumva aşteptaţi sosirea lui Frederic?

— V-am aşteptat pe dumneavoastră, conte, — replică Totleben curtenitor.

Între timp, corpul prusac de zece mii de oameni, al genera-

lului Hilsen îşi făcu intrarea în Berlin. Unindu-şi forţele, prinţul de Württemberg şi Hilsen porniră în întîmpinarea ruşilor.

Contele Cernîşev ordonă înaintarea, respingerea prusacilor şi împresurarea capitalei.

Se încinseră încăierări sîngeroase. Pretutindeni, oştile ruseşti împingeau vrăjmaşul înapoi. Cazacii şi grenadierii călări nimiciră trei detaşamente de cavalerie prusacă. Artileria rusă acţiona cu multă destoinicie. Inamicul, hîrţuit, începu să se replieze grăbit spre oraş. Nici bastoanele caporalilor, nici gloanţele trase de ofiţeri, din spate, în fugari, nu mai foloseau la nimic. Peste tot se auzea înspăimîntătorul „Ura !" al ruşilor.

Urmăriţi de cazaci şi de călărimea kirghiză, prusacii o rupseră la fugă.

Informat de apropierea corpului comandat de Panin, care venea în ajutorul lui Cernîşev, comandantul prusac luă hotărîrea să predea oraşul, nădăjduind în mila adversarului. Sub ocrotirea nopţii întunecoase de septembrie, corpul prusac părăsi Berlinul şi se făcu nevăzut în pădurile din împrejurimi.

Cu toate că tunurile ruseşti amuţiseră, nimeni din oraş nu dormea.

Năpădit de spaimă, Fritz, cel gras şi pleşuv, redactorul gazetei oficioase, îşi aruncă pe umeri pătura din blană de iepure, se urcă gemînd şi oftînd în mansardă, la fraţii Schulz, şi bătu în uşa de scînduri nevopsite, întocmai ca în noaptea aceea neuitată.

— Hei !... Deschideţi odată !...

Uşa nu era încuiată ; strecurîndu-şi cu greu trupul pîntecos prin intrarea strîmtă, Fritz năvăli în bîrlogul celor doi holtei. Pictorii erau beţi turtă. Cel mai mic, roşcat, cu ochelari rotunzi, mari, zăcea sub masă şi sforăia, iar cel mai mare, cu chipul negricios scotea nişte sunete nearticulate, sprijinindu-se cu cotul în masă şi holbîndu-şi la Fritz ochii tulburi. Pe masă era un butoiaş de bere şi un opaiţ cu ulei de cînepă, abia licărind, iar pe o tipsie de cositor, resturi de mazăre murată şi de pezmeciori de secară săraţi. Intr-un ungher stătea un ursuleţ împăiat, ros de molii, cu luleaua-n gură ; pe pereţii prost tencuiţi atîrnau caricaturi ale cazacilor şi ale generalilor ruşi. Împărăteasa Elizaveta era zugrăvită cu capul încoronat dat pe spate, cu obrajii umflaţi, trăgînd la măsea, de-a dreptul dintr-un clondir de votcă. Fritz smulse repede toate desenele de pe pereţi, le zvîrli în cămin şi le dădu foc. Schulz cel mare scoase

un muget şi izbi cu pumnul în masă. Fritz îl apucă de umeri şi începu să-l zgîlţîie, să-i ţipe disperat drept în obraz :

— Schulz ! Johann !... Camarade ! Trezeşte-te ! Peste un ceas-două, cazacii or să ne prindă cu arcanele şi or să ne zvîrle în valurile Spreei... Vai-vai-ai ! Ce ne facem ? Trupele noastre ne-au părăsit. Predăm oraşul pe mîna barbarilor !...

— Nu se poate ! — zbiera Johann Schulz şi, desmeticindu-se, îşi strînse tîmplele în palme, încercînd să se ridice...

Iar în zori de zi, cînd spre răsărit prinse să se înfiripe o boare trandafirie, doi ofiţeri parlamentari călări, însoţiţi de un gornist, ieşiră cu steagul alb pe poarta dinspre Cottbus şi se îndreptară spre liniile înaintate ale oştilor ruse, ducînd lui Totleben documentul de capitulare, semnat de generalul Rochow, comandantul Berlinului. Pe săgeata turnului de la poarta Cottbus gungurea un porumbel alb ; în razele zorilor părea trandafiriu.

— Ia uite, un porumbel. O să ne meargă bine, — spuse nu fără durere unul dintre parlamentari către tovarăşul său.

În tabăra rusă sună deşteptarea. Ofiţerul de serviciu îl trezi din somn pe Totleben. Fără să se spele, în halat şi papuci, fără ciorapi, Totleben primi pe unul dintre parlamentari, iar peste puţin timp, porni spre Berlin, cu husarii, dragonii, cu grenadierii călării şi cu o parte din trupele pedestre. Lîngă poarta Cottbus, fu întîmpinat de generalul Rochow şi de o deputăţie a municipiului. La corpul de gardă de la poartă, Totleben semnă clauzele preliminare ale actului de capitulare. Deputaţii, posomorîţi, căscau şi se zgribuleau în aerul rece al dimineţii. Comandantul Rochow era nervos, palid şi îşi muşca mereu buzele care i se crispau de emoţie. Raportă lui Totleben că garnizoana Berlinului depusese armele.

— Predaţi spada, — îi ordonă Totleben. — Din clipa aceasta, nu mai sînteţi comandant al Berlinului, ci prizonierul meu.

Rochow se supuse. Ceilalţi ofiţeri prusaci îşi predară şi ei armele.

— Brigadier [1]) Bachmann, — porunci Totleben unui subaltern al său. — Începînd de azi, 28 septembrie, eşti comandantul rus al Berlinului. Dă ordin să se ocupe fără întîrziere, cu cazacii şi

[1]) În trecut, grad militar intermediar între colonel şi general. (N. trad.)

cu infanteria, toate porţile oraşului, precum şi dealurile pe care sînt amplasate bateriile inamicului.

Erau ceasurile 6 dimineaţa. Soarele răsărise. În razele lui, se vedeau licărind crucile bisericilor, vîrful ascuţit al turnului de la palatul regesc, tunurile inamice, înfundate, care zăceau lîngă poartă. Căpestrele, scările de şa, cocardele de aramă de la chiverele roşii ale husarilor, baionetele infanteriei care se alinia, toate sclipeau. Steagul rusesc se înălţă deasupra porţii.

La ora 7, în răpăitul tobelor răsună o comandă. Începu intrarea solemnă în Berlin a trupelor ruse.

Contele Totleben călărea în frunte cu statul major, urmat de numeroase escadroane de dragoni şi de grenadieri călări, în ţinută falnică de paradă, cu steagurile desfăşurate. Iar după călăreţi mărşăluia pedestrimea cenuşie, proţăpindu-şi baionetele ascuţite.

Istoviţi de luptele prin care trecuseră de curînd, ostaşii ruşi aveau o înfăţişare aspră; privirile lor scăpărau de sub sprîncenele încruntate, avînd o înfăţişare mîndră de învingători.

Fanfarele intonau marşuri de paradă; în aer se înălţau răsunător cîntecele voiniceşti, însoţite de fluierături, ale corurilor ruseşti. În vuietul de alămuri al fanfarelor şi în cîntecele corurilor, caii cu cozi tăiate scurt jucau, sforăiau şi dădeau din cap, salutînd parcă mulţimea care privea de pe ambele părţi ale străzilor. Cetăţenii întîmpinau într-o tăcere adîncă pe duşmanul care le cotropea oraşul.

Coloanele se îndreptau spre palatul regesc. Grosul forţelor fu cartiruit în suburbiile Berlinului. Locuitorii, care aşteptau cu spaimă să se întîmple devastări şi samavolnicii, priveau cu mirare spre infanteria rusă şi spre cazacii care treceau paşnici către cazărmile unde trebuiau să fie cartiruiţi.

Contele Cernîşev petrecuse toată noaptea în tîrgul Cöpenick, în castelul regesc din acea localitate, la 12 verste de Berlin. Nu putuse dormi deloc, chinuit de dureri cumplite de măsele. Dimineaţa devreme sosi în grabă un curier, aducînd vestea că Berlinul se predase, iar contele Totleben ducea tratative cu autorităţile capitalei asupra condiţiilor capitulării.

— *Să nu ducă* tratative asupra condiţiilor, ci *să dicteze* aceste condiţii! — izbucni Cernîşev mînios: — Aduceţi-mi mundirul! Cafeaua! Să vină îndată doi furieri!

Contele Cernîşev era tare furios pe Totleben şi pe el însuşi. „Dracu' m-a pus să scap atît de stupid prilejul de a ocupa capi-

tala! Na! Poftim... Berlinul n-a fost cucerit de generalul rus contele Cernîşev, ci de un oarecare Totleben, un aventurier, pripăşit cine ştie de pe unde... Măseaua e de vină, blestemata!" Cernîşev duse mîna la obrazul umflat, gemu şi strigă:

— Să vină doctorul!

Doctorul, un bărbat chel şi cu mîinile mari, roşii, după ce-l examină, îi spuse:

— Luminăţia voastră, aveţi un abces la gingie; trebuie să aşteptaţi pînă coace şi sparge. Vă pun îndată o prişniţă caldă...

— S-o ia dracu' de prişniţă! Scoate măseaua!

Cînd doctorul strînse măseaua cariată în cleştele rece de oţel, Cernîşev fu podidit de lacrimi, dar, din fericire, măseaua ieşi uşor şi pacientul îşi făcu semnul crucii.

3

Totleben, care îşi alesese drept reşedinţă castelul regesc, era acum stăpînul deplin al capitalei. În preajma sa se tot învîrtea sprintenul Gotzkowski, dibaciul bancher berlinez, care se bucura de o mare influenţă în lumea oamenilor de afaceri din capitală. La Berlin şi în împrejurimile lui se aflau concentrate cele mai mari manufacturi de postav, de mătase, imprimerii de stambă, ca şi fabrici de porţelan, de faianţă şi multe altele, aşa că grangurii din cercurile comerciale erau putred de bogaţi şi puternici. Gotzkowski se socotea prieten la toartă cu Totleben; cînd se întîlniră, se sărutară şi-şi amintiră de chefurile lor de altă dată de la Berlin. Bancherul îl copleşi pe Totleben cu vorbe linguşitoare, cu atenţii şi cu daruri. Gonea în toate părţile, în careta sa albastră, alergînd de la consiliul municipal, la fabricanţi şi de la aceştia la Totleben. Se încredinţase el însuşi că-i un mare patriot şi-şi închipuia că este îngerul ocrotitor al nefericitului oraş. Bogat, întreprinzător, Gotzkowski, nu precupeţea banul, iar Totleben era dispus la orice compromisuri.

În şedinţa consiliului municipal, la care erau prezenţi preşedintele Kirchhöhen, primarii, un consilier municipal, şi unde se citi textul actului de capitulare întocmit de consiliu, Totleben, făcînd pe mîniosul, izbea cu piciorul în podea, ţipa şi ameninţa:

— Patru milioane despăgubiri! Nici un pfennig mai puţin! Aşa a hotărît şi aşa a ordonat contele Cernîşev şi generalul

Panin, comandanţii corpului expediţionar... Altfel, manufacturile vor fi aruncate în aer şi Berlinul incendiat...

Dar la întoarcerea sa în castelul regal, Totleben îi dădu bancherului Gotzkowski asigurarea că va iscăli actul de capitulare. Textul acestui document istoric începe astfel:

„Punctele de capitulare, pe care oraşul-capitală Berlin nădăjduieşte să le obţină din mila maiestăţii sale împărătesei întregii Rusii, şi prin cunoscutul spirit de umanitate al luminăţiei sale generalului comandant:

„1) Acest oraş-capitală şi toţi locuitorii... etc."

Unele din condiţiile capitulării nu erau atît de avantajoase pentru ruşi cît pentru prusaci. Astfel, totalul despăgubirilor fu redus la un milion şi jumătate de taleri şi chiar din această sumă oraşul achita în numerar numai cinci sute de mii, iar restul era acoperit cu poliţe dubioase de-ale negustorilor.

Cînd află despre aceste condiţii atît de blînde, contele Cernîşev se mînie cumplit, dar, vrînd-nevrînd îşi dădu consimţămîntul ca să nu compromită autoritatea lui Totleben şi, odată cu ea, a întregii oşti ruseşti.

În urma unei tranzacţii atît de avantajoase pentru Berlin, Totleben nu rămase în pagubă. Dar îndată după ce binevoise să primească de la Gotzkowski un mare curtaj, cu alte cuvinte un şperţ, în cabinetul său intră un aghiotant şi-i înmînă un plic sigilat cu peceţi oficiale.

— De la excelenţa sa generalul Piotr Ivanîci Panin.

„Vă ordon ca în ziua de 29 septembrie curent, dimineaţa, să distrugeţi pînă în temelii toate manufacturile regeşti şi în primul rînd manufactura Lagerhaus, care furnizează postav întregii armate prusace, şi să confiscaţi toate mărfurile din depozite în folosul Imperiului Rus. Veţi proceda la fel cu aurul şi argintul statului, acesta fiind de asemenea proprietatea regelui Prusiei. Binevoiţi a vă conforma întocmai, raportînd neîntîrziat de executare.

PANIN"

Ordinul era scris în franţuzeşte, întrucît Panin ştia că Totleben era cam slab în limba rusă. Pentru acesta, tonul ordinului primit, ca şi cuprinsul lui, erau deosebit de neplăcute.

Trimise după Gotzkowski şi, cînd acesta sosi, îi întinse fără vorbe hîrtia lui Panin. Bancherul citi cele scrise, se zgribuli, dădu ochii peste cap şi rosti bîlbîind:

— E-e-e... e— cu neputinţă!

— De acord dragul meu, dar ia pune-te în situaţia mea. Ştii că sînt dispus oricînd să te servesc, dar nu pot în nici un caz să nu dau ascultare acestui ordin categoric!

— Luminăţia voastră, — începu Gotzkowski insinuant, — în afară de ceea ce aţi şi primit, vă ţinem la dispoziţie moşia din Pomerania, pe care v-aţi ales-o: valoarea ei e de nouăzeci şi şase de mii de taleri.

— Dar trebuie să înţelegi că nu pot să fac nimic! — gemu Totleben. — Am primit un ordin categoric să distrug pînă în temelie toate manufacturile care sînt proprietatea maiestăţii sale regelui...

Gotzkowski îngustă ochiul stîng, pocni din degete şi zîmbi enigmatic.

— Luminăţia voastră, — urmă el, îndrăznesc să vă asigur şi s-o susţin sub prestare de jurămînt, că acele manufacturi nu aparţin maiestăţii sale regelui, întrucît tot venitul lor... ă-ă-ă... nu se varsă la stat, ci se întrebuinţează în întregime pentru întreţinerea unui mare azil de orfani din Potsdam.

— O, atunci lucrurile se schimbă, — rosti Totleben înveselit. — Dacă într-adevăr aceasta este situaţia, atunci, scumpul meu Gotzkowski, sînt obligat să-ţi cer drept dovadă declaraţia cuvenită, ca şi întărirea ei sub prestare de jurămînt, şi... şi, de formă, declaraţiile unor martori cu renume.

— O, conte, dacă e vorba de martori, n-am nici o grijă. — Spunînd aceste cuvinte, Gotzkowski se îndreptă în grabă spre ieşire.

Totleben îşi trecu mîna prin părul blond, creţ, şi roti privirile împrejur. In patru candelabre de bronz întunecate ardeau patruzeci şi opt de lumînări. Tavanul înalt al cabinetului, în stil gotic, era învăluit într-un întuneric apăsător. Pe poliţa neagră a căminului, în care ardea un foc viu, ornicul de bronz înverzit de vreme arăta miezul nopţii. Pe pereţii mohorîţi, în lumina şovăielnică, tremurătoare, luceau armuri străvechi — scuturi, zale, şi coifuri. Prin colţuri se înălţau statui grele de fontă ale unor cavaleri în zale şi cu arme. Din tavan atîrna, legat de un lanţ gros, un policandru greu, negru. Totul era apăsător, sinistru, mort — numai focul care licărea în cămin şi pîlpîielile sfioase ale lumînărilor mai aminteau de viaţă.

...In timpul acesta bancherul Gotzkowski îşi freca mîinile, după obiceiul său, şi alerga în huruitul caretei albastre la primărie, unde tot consiliul municipal veghea fără încetare.

4

Noaptea trecu fără să se întîmple nimic. Pichete de cazaci, patrule de infanterie şi ronduri se străduiau să menţină ordinea. Bachmann, comandantul oraşului, nici nu se dădu jos din şa. Populaţia de o sută cincizeci de mii a capitalei, văzînd disciplina aspră care domnea în oştirea rusă, se linişti.

La ceasurile şase dimineaţa, Pugaciov şi cu Semibratov treceau peste vechiul pod Kurfürstenbrücke, întorcîndu-se din patrularea de noapte. Hămesiţi de foame, priveau la brutăriile ale căror obloane se deschideau sub covrigul poleit care slujea drept firmă, la precupeţele care se duceau repede spre piaţă, împingînd cărucioarele cu lapte şi verdeţuri. Pe străzile care se treziseră, era din ce în ce mai multă lume. Un cîrd de şcolari, care se sculaseră cu noaptea în cap, trecu în fugă, cu strigăte vesele; doi pastori se îndreptau grav spre biserică; un poştalion trecu în goană, huruind şi stîrnind praful; surugiul şedea pe capră, cu pistolul şi cu sabia la brîu. În drum, întîlneau milogi, schilozi în cîrje, femei, fete şi numeroşi muncitori în surtuce scurte care se îndreptau spre fabrici.

Unii dintre trecători, uitîndu-se spre semeţii călăreţi, îi salutau cu priviri zîmbitoare, fluturîndu-şi pălăriile sau batistele. Dar alţii îi ameninţau cu pumnii.

Oprindu-şi repede căruciorul, o negustoreasă întinse cazacilor un ulcior mic cu lapte; un plăcintar rumen le vîrî în mîini nişte plăcinţele calde cu varză.

— *Essen sie, essen sie!* Mîncaţi!

— Să ştii că gazetele au minţit, spunînd că toţi ruşii şi cazacii sînt nişte tîlhari, — vorbeau oamenii, — uite ce flăcăi de ispravă...

Cîţiva copii se sfătuiau gălăgios ce ar putea dărui cazacilor. Unul mai mare, cu păr bălai, se uită la straturile de bujori de lîngă o casă apropiată, cu acoperişul ascuţit de ţiglă, intră în grădiniţă şi, neavînd curaj să rupă fără voie florile din curtea străină, lovi cu ciocanul de lemn, atîrnat pe scară, într-o tablă bătută în uşă.

— Doamnă, — spuse el către o bătrînă cu bonetă albă, care se ivi în uşă. — Uitaţi-vă, sînt doi cazaci pe stradă... Îi vedeţi ? Nu s-ar putea să rup pentru ei doi bujori din grădina dumneavoastră ?

— Rupe, rupe... Ia stai o clipă, — adăugă ea, scoţînd două pere coapte din buzunarul flanelei tricotate. — Dă-le şi perele astea. Dar vezi, nu cumva să le mănînci tu.

— Vai de mine, se poate ?...

În timpul acesta ulicioara strîmtă de lîngă cazarmă se umplu de o gloată de privitori care lărmuiau. Cu zîmbete senine pe feţişoarele lor fericite, băieţii oferiră cazacilor florile şi perele.

O fereastră de la etajul al doilea al unei case de piatră cioplită grosolan se deschise cu zgomot ; un bătrîn ofiţer prusac rănit, cu o perucă roşcată pe cap, strigă dînd mînios din mîini :

— Hei, voi ! Le dăruiţi duşmanilor ţării ?! Duşmanilor maiestăţii sale regelui ? Hai, marş ! Căraţi-vă sau trag !

Pugaciov îşi şterse buzele, scuturâ moţul şi spuse :

— Ei, oameni buni, să trăiţi pentru cinste. Nu ştiu ce ziceţi de noi, dar eu şi cu prietenul meu rămînem tare mulţumiţi de voi. Rămîneţi cu bine !

Şi cei doi cazaci îşi văzură de drum.

În acea zi, din ordinul lui Cernîşev, fură aruncate în aer şi dărîmate pînă în temelii arsenalul, turnătoria, manufacturile regale de arme şi de săbii din Berlin, din Potsdam şi din Spandau, precum şi toate pulberăriile. O uriaşă pradă de război — tunuri, arme, săbii, pulbere — fu cărată imediat în depozitele oştirii ruse.

Corpul de armată austriac al generalului Lacy, care se apropiase dinspre Potsdam şi care nu luase parte la cucerirea capitalei, avea de gînd să intre şi el în Berlin. Dar austriecii fură opriţi la porţi de pichetele ruseşti, care arătară că în conformitate cu condiţiile capitulării, o mare parte chiar şi din oştirea rusească trebuia să rămînă pe cîmp. Lacy izbucni în rîs şi spuse : „Aici nu sînteţi stăpîni numai voi" şi, bătînd din tobe, ordonă ca mai multe regimente ale lui să intre cu forţa în Berlin şi să se încartiruiască prin case.

Odată cu venirea trupelor lui Lacy, în oraş izbucniră imediat dezordini. Abia intraţi în Berlin, austriecii se apucară să jefuiască pe locuitori şi să le devasteze locuinţele. De pe numeroase străzi se auzeau ţipete, blesteme, împuşcături de arme şi de pistoale şi izbucneau incendii.

Comandantul Bachmann, cu un mare detaşament de cazaci, alerga pretutindeni unde aveau loc tulburările, căutînd să facă ordine.

Contele Cernîşev cantona la Cöpenick. Observînd o văpaie deasupra Berlinului, sări în şa şi, însoţit de cinci escadroane de husari, străbătu în galop cele 12 verste. După ce-şi dădu seama ce se petrece, ordonă să se cureţe imediat străzile de jefuitori.

— Faceţi uz de arme! Jefuitorii să fie împuşcaţi pe loc!

La căderea nopţii, devastările erau stăvilite în tot cuprinsul oraşului. Fură postate gărzi puternice ruseşti lîngă grajdurile regeşti, la observator, la operă, la clădirile academiilor de ştiinţe şi de artă, lîngă spitalele civile şi militare, la universitate şi la alte clădiri publice.

Cernîşev se stabili la palatul regesc. A doua zi dimineaţă, Totleben, care ocupa cealaltă jumătate din palat, se prezentă la Cernîşev cu raportul. Acesta nu dădu mîna cu el şi nu-l pofti să ia loc. Totleben stătea smirna, simţind că-l străbat fiori de gheaţă.

— Ai cunoştinţă, conte, că regele se apropie de Berlin?

— Nu, luminăţia voastră.

— Ai cerut de la primărie cheile Berlinului?

— Nu.

— Foarte frumos! — exclamă Cernîşev închizînd ochii. Şi potrivindu-şi gulerul îngust al mundirului, scoase din geantă o foaie de hîrtie albăstrie, pe care o scutură în aer. — Actul de capitulare semnat de dumneata prevede condiţii prea blajine pentru Berlin, şi este puţin probabil că maiestatea sa împărăteasa să rămînă mulţumită de dumneata. — Cernîşev îl privi ţintă. In ochii lui Totleben se oglindi spaima din sufletul său. — Ai ridicat banii şi celelalte valori de la autorităţile din capitală?

— Nu, luminăţia voastră. Dar am să execut îndată acest ordin.

— S-a executat ordinul generalului Panin cu privire la confiscarea mărfurilor existente în manufacturile regeşti?

— Nu, luminăţia voastră, — răspunse Totleben, palid. — Sînt motive puternice care m-au oprit să fac acest lucru. Binevoiţi a vedea aceste acte. — Totleben îi întinse lui Cernîşev două coli de hîrtie pe care era scris ceva, întărit la urmă cu peceţi de

ceară. — Aceste acte certifică anume că așa-zisele manufacturi regești nu lucrează în folosul regelui, ci...

Cernîșev rupse cele două foi, fără să le citească, le făcu ghemotoc, le zvîrli și, abia stăpînindu-se, spuse:

— Binevoiește să trimiți chiar azi în tabăra noastră toate mărfurile din depozitele manufacturilor regești. Am să supraveghez personal acest lucru. — Se ridică, sprijinindu-se cu pumnii în masă și rosti cu asprime: — În conduita dumitale, conte, văd ceva mai grav decît călcarea disciplinei militare. La revedere.

5

La amiază precis, răspunzînd la invitația lui Cernîșev, tot consiliul municipal se prezentă la palat. Cernîșev ceru să i se predea imediat cheile orașului. Președintele consiliului, Kirchhöhen, un bătrînel înalt și slab, cu pieptul plin de ordine și medalii, făcu înaintea lui Cernîșev o plecăciune și, tușind discret, vorbi cu glas subțirel:

— Luminăția voastră, prea milostive comandant! Vă implorăm să vă retrageți cererea. Predarea cheilor capitalei în mîinile luminăției voastre ar aduce o jignire de moarte maiestății sale regelui și ar pricinui o veșnică rușine națiunii noastre.

— Îmi permit să vă asigur, — rosti Cernîșev, ridicîndu-se, — că națiunea n-are nici un amestec aci. Războiul împotriva noastră îl face regele, nu națiunea. Și se poate întîmpla ca națiunea domniei voastre să se afle cîndva alături de noi, nu împotriva noastră...

— Cînd contele Totleben a cucerit Berlinul, n-a pomenit nici o vorbă despre chei... — începu Kirchhöhen, dar Cernîșev îl întrerupse brutal:

— Tăceți! Contele Totleben n-a cucerit Berlinul! Berlinul a fost cucerit de ostașii ruși. Binevoiți să-mi aduceți neîntîrziat cheile.

Un ceas mai tîrziu, cheile aurite, închise într-un sipețel de stejar fiert, cu vulturul de fier pe capac, îi fură predate lui Cernîșev și trecură în palmaresul veșnic al Rusiei, spre gloria ei. Kirchhöhen, președintele consiliului municipal, cu ochii plini de lacrimi, aduse cheile cu o caretă a curții. Careta era escortată de trei escadroane de husari ruși, cu steagul în vînt și în sunetele fanfarei.

După sfîrşitul zilei, Cernîşev se plimbă prin oraş într-o caleaşcă deschisă, însoţit de o sotnie de cazaci. Pugaciov se uita curios la străzile uriaşei aşezări.

— Eu îmi închipuiam că Königsbergul e un oraş, şi cînd colo, faţă de Berlin, e un sat, — îi spuse el lui Semibratov care călărea alături.

Aleea Unter den Linden, foarte largă, dreaptă, cu patru rînduri de tei la mijloc, cu case minunat de frumoase, stîrni cu osebire uimirea cazacilor. După ce intrară la trap în desişurile verzi de la Tiergarten, un parc mare, lung de trei verste, cu o mulţime de alei, iazuri şi chioşcuri ciudate, Cernîşev o luă pe jos la dreapta, spre rîul Spree. Graurii, care încă nu plecaseră spre meleaguri mai calde, se întorceau de pe cîmp, fluierînd; prin tufari, sturzii şi alte păsărele ba ciripeau, ba fluierau, zburdînd şi săltînd de colo-colo. Frunzişul des, ars de brumă, căpătase un colorit pitoresc; îmbinarea galbenului, violetului şi purpuriului era o desfătare pentru ochi.

Dar iată şi Spreea: nu era un rîu prea lat. Apa încă nu se răcise pe deplin. Trei ostaşi ruşi se dezbrăcară repede şi, făcîndu-şi semnul crucii, se aruncară din fugă în apă; rîzînd cu hohote şi fornăind, o luară înot spre malul din faţă.

— Ei, e bună apa? — strigau cei de pe mal.

— De bună e bună... numai că tare-i udă! Ce să-i faci, apă nemţească...

Pe mal, pîlcuri de ostaşi ruşi ţesălau caii şi îşi spălau rufele, îngînînd încetişor un cîntec tărăgănat din Tambov. Un foc ardea pălălaie.

Pugaciov rătăcea cu privirile peste apele acestui rîu străin şi asculta cîntecul tărăgănat rusesc. Donul drag îi învie în amintire şi inima îi fu podidită de dor: „Acasă, acasă!" — parcă spunea ea svîcnind.

Seara, cercetînd în biblioteca castelului ziarele berlineze din anii războiului, Cernîşev îşi ieşi din sărite. În afară de numeroasele caricaturi neobrăzate şi perfide, prin care erau batjocoriţi conducătorii de oşti ruşi, cazacii şi Elizaveta, îl mînie îndeosebi minciunile sfruntate cu privire la cruzimea şi barbaria oştilor ruseşti. Ba că într-un tîrguşor oarecare ruşii ar fi tăiat braţele, pînă la cot, la trei bătrîni, ba că ar fi scos cu baionetele pruncii din pîntecele femeilor gravide, ba că ar fi luat din biserică un preot bătrîn,l-ar fi înfăşurat cu paie şi l-ar fi ars de viu.

— Eheĭ, le arăt eu mîine acestor pamfletari blestemaţi ! — scrîşni Cernîşev, şi zvîrli gazetele.

A doua zi dimineaţa, lumea care fusese vestită că se va da un spectacol nemaivăzut alerga din toate părţile spre piaţa din faţa castelului, acolo unde, încă sub domnia tatălui lui Frederic al II-lea, se întindea înfloritoarea grădină Lustgarten. Era duminică. Pe toată lungimea pieţii se aflau două şiruri de ostaşi şi fiecare dintre aceştia ţinea în mînă un mănunchi de nuiele. La mijloc stăteau, palizi şi uluiţi, redactorii tuturor gazetelor, fiţuicilor şi revistelor din Berlin. Lîngă ei se ridica o spînzurătoare înaltă cu ştreang. Sub spînzurătoare ardea cu flăcără vie un foc. Lîngă foc, călcînd cu cizma peste un teanc de ziare, stătea un călău voinic, cu cămaşă roşie şi cu o pălărie cu boruri largi. Cernîşev privea spectacolul prin ochian, de la fereastra deschisă a castelului.

Răsună o comandă. Cinci tobe răpăiră des. Călăul începu să arunce gazetele în foc, teanc după teanc... Caporalii şi cazacii scoteau hainele de pe gazetarii care dîrdîiau.

Sună o goarnă. Răpăitul tobelor încetă. Călare pe un cal alb, înalt, aghiotantul contelui Cernîşev ridică mîna. O linişte de mormînt se lăsă peste mulţimea care umplea piaţa. Privirile tuturor erau aţintite asupra aghiotantului. Acesta rosti cu glas tare în nemţeşte :

— Pentru calomniile laşe şi pentru minciunile murdare, prin care gazetarii adunaţi aci au ponegrit în tot timpul războiului Rusia şi glorioasa ei oştire, aceştia vor fi bătuţi cu vergi.

Osîndiţii, năpădiţi de groază, începură să bolborosească, să invoce argumente lamentabile, căutînd să se justifice : „Am fost siliţi de patroni". Unii căzură în genunchi la picioarele aghiotantului, cerînd îndurare.

— Ia dă-ţi nădragii jos, burduhănosule ! — răcni gîfîind un caporal mustăcios, aplecat deasupra lui Fritz cel grăsun. — N-auzi ? Scoate-ţi nădragii !

Dar Fritz îşi ţinea pantalonii din răsputeri, cu amîndouă mîinile, şi tremura tot. Gloata de gură-cască lărmuia, se vînzolea. Cînd şi cînd izbucneau strigăte aprinse :

— Schulz !... Fritz ! ! ! Raul !... Curaj ! Sîntem aici, sîntem cu voi !

Goarna sună din nou. Toată lumea amuţi. Gazetarii, pieriţi de ruşine, stăteau plouaţi, fără pantaloni. Aghiotantul ridică

mîinile şi vesti solemn, cu glas tare, ca să fie auzit peste toată piaţa :

— Împărăteasa Elizaveta a toată Rusia, în nespusa ei îndurare chiar pentru vrăjmaşi, dăruieşte de astă dată gazetarilor vinovaţi prea milostiva ei iertare şi le cere cuvîntul că nu se vor mai deda în viitor la asemenea obrăznicii.

Aghiotantul plecă. Cazacii săriră în şa. Ostaşii părăsiră piaţa, cîntînd voinicește. Mulţimea ajută gazetarilor dezonoraţi să se îmbrace. Gîfîind greu şi ştergîndu-şi de sudoare grumazul gros, Fritz îşi luă un mănunchi de vergi drept amintire.

În aceeaşi zi, se vesti plecarea oştilor din Berlin.

In urma ordinului dat de comandamentul rus, fură ridicaţi toţi banii găsiţi la trezorerie, la banca de stat şi la alte autorităţi, primindu-se de asemenea şi aşa-zisul „douceurgeld“ [1]), adică un dar în bani pentru ostaşii ruşi şi austrieci, în sumă de două sute de mii de taleri.

Bancherul Gotzkowski intenţiona să ofere comandamentului rus un banchet, dar Cernîşev nu încuviinţă această idee.

Consiliul municipal trimise o caretă după comandantul rus Bachmann. Copleşindu-l de mulţumiri pentru menţinerea în capitală a unei ordine atît de perfecte, consiliul îi oferi drept recompensă zece mii de taleri, în calitatea lui de comandant al oraşului. Refuzînd banii, Bachmann răspunse, nu fără ironie.

— Sînt îndeajuns răsplătit numai prin faptul că timp de cîteva zile am fost comandant al Berlinului.

Trupele ieşiră din oraş într-o ordine desăvîrşită. În fruntea lor, călăreau cazacii de Don, care avuseseră vreme să ticluiască şi un cîntec despre cele trăite de ei în ultima vreme. Fluturîndu-şi moţul cu un zîmbet zeflemitor, şiret, care-i licărea în ochii săi negri, uşor bulbucaţi, Pugaciov începu cu glas răsunător :

Pe Frederic l-am tot bătut,
Acum ca oaspeţi am venit.
Oraşul tot l-am străbătut
Însă pe el nu l-am găsit.

Răpăind în dairele şi duduind din toba cea mare, cazacii îl susţinură cu însufleţire, fluierînd de zor şi cîntînd :

[1]) Un fel de despăgubire deghizată ; termenul, după obiceiul timpului, era combinat din două cuvinte : cel dintîi francez, celălalt german. (N. trad.)

Frumos e fraţilor, frumos!
Frumos să-l batem pe duşman!
Cu bravul nostru ataman
Nu avem parte de necaz.
Hei, n-avem parte de necaz!

Pugaciov urmă singur cîntecul voinicesc:

Hei, în Berlin să tot petreci!
Frederic n-o să uite-n veci —
Rezervele i le-am cărat
Şi-n Spreea caii ne-am scăldat.

Şi din nou glasurile împreunate ale cazacilor răspunseră:

Frumos e fraţilor, frumos!
Frumos să-l batem pe duşman!...

CAPITOLUL VI

Cavalerii de tuci

1

Sosi anul 1761, bogat în evenimente importante. Astfel, spre surprinderea tuturor, în locul lui Fermor fu numit comandant suprem feldmareşalul Buturlin. Toată lumea era uimită că în cursul celor cinci ani de război, acesta era a patra persoană numită la comanda supremă a oştirii. Ceea ce era însă şi mai rău, toţi comandanţii aceştia cu ranguri înalte n-aveau nici unul suficiente calităţii de comandant suprem — nici chiar contele Saltîkov. Aplicau o tactică ciudată, foarte convenabilă pentru Frederic: hălăduiau vreo opt luni pe undeva, prin Polonia, mărşăluiau vreo două luni de zile pînă la cîmpul de luptă, pentru ca să se bată alte două luni, să zdrobească armata inamică şi, fără să exploateze pînă la capăt succesul, fără să doboare definitiv pe duşmanul înfrînt, să se întoarcă cu inima uşoară în Polonia, la iernat, adică la alte opt luni

de viață trîndavă pe spinarea țărănimii rusești, istovită de birurile cu care trebuiau acoperite cheltuielile de război. Pe urmă, cînd sosea vara, plecau iar să se bată cu Frederic. Și povestea se repeta în fiecare an.

Toți comandanții aceștia tembeli erau impuși vitezei oștiri ruse de cîrmuirea de la Petersburg, oarecum de Elizaveta în persoană.

Pus la treabă, feldmareșalul Buturlin se arătă și el un asemenea comandant nevrednic. Umbla vorba că n-ar fi în stare să comande nici măcar trei regimente: atunci cum ar fi putut să facă față la comanda întregii oștiri?

Și se mai spunea:

— Ei, dacă ar fi fost comandant suprem contele Rumiantev, pacea ar fi fost încheiată încă de acum trei ani.

Buturlin avea 67 de ani. Înalt, corpolent, cu nasul coroiat și stacojiu, cu ochii bulbucați, roșii, vorbea cu glas gros de bas; pe subalterni îi băga uneori în sperieți, dar față de ostași se purta cu bunăvoință. Își făcuse stagiul, pe vremuri, în marină, fusese ofițer de ordonanță al lui Petru I și luase parte la bătălia de la Poltava. La curte era prea bine cunoscut. Nu rare ori benchetuia chiar cu Elizaveta la tot felul de ospețe, iar la balurile curții, dănțuind cu țarina, mareșalul tropăia cu cizmele lui greoaie, izbind parchetul cu atîta foc, încît tot palatul răsuna ca de bubuitul tunurilor. Deși cam sărac cu duhul, era un om drept și cinstit, dar, din păcate, cam uita măsura la băutură. În tabără rămînea uneori în corturile ostașilor, unde se încingeau chefuri la toartă. Cînd toți cei de față, în afară de aghiotant, erau dați gata de băutură, feldmareșalul, biruit de înduioșare, se pupa cu grenadierii, îi avansa pe loc ofițeri, și apoi era dus pe sus la cortul său. A doua zi dimineață, după ce i se limpezea capul de aburii băuturii, ronțăia cîte un castravecior murat ca să-și vină în fire, îl chema pe aghiotant și îl întreba:

— Ei, ce s-aude?

— Iată, domnule feldmareșal, binevoiți a semna avansarea a șapte soldați în primul grad ofițeresc, — și conștiinciosul aghiotant punea dinaintea lui Buturlin lista noilor ofițeri.

— Care-s ostașii ăștia... ce au făcut? — întreba Buturlin cu ochii holbați. — A-a, mi-aduc aminte!... Hai, spune-le să vină-n-coace.

Şedea pe pat, numai în cămaşa descheiată şi în izmene. Pe pieptul lui năpădit de păr des, atîrna o cruciuliţă de aur, o miniatură cu chipul lui Alexandr Nevski şi o punguţă de safian în care era cusută o lăbuţă de broască — talisman împotriva glonţului duşman.

După ce grenadierii intrau şi răcneau salutul ostăşesc, Buturlin cobora ochii pe listă şi striga:

— Okunikov! Care eşti Okunikov? Tu eşti? Foarte bine. (Okunikov, un vlăjgan spătos, zîmbea fericit, încredinţat că va fi făcut neapărat ofiţer.) Ascultă, Okunikov, — urma comandantul suprem, în timp ce vistavoiul îi punea pantalonii, — ei, spune şi tu, ce fel de ofiţer o să fii, lua-te-ar mama dracului să te ia! Şi ce mare scofală e pentru tine, Okunikov, frăţioare, să fii ofiţer? Ca ostaş eşti o mîndreţe de flăcău, dar ca ofiţeraş o să fii dintre cei mai prăpădiţi. Ia gîndeşte-te şi tu, puiule, şi răspunde-mi cinstit, răspicat, ce e mai bine să fii: pîine de secară proaspătă, ori un colac scîrbos?

— Un colac scîrbos, luminăţia voastră, — răcnea ostaşul, holbînd spre feldmareşal ochii plini de nădejde. — Adică primesc!

— Hm, hm... Dar carte ştii?

— Nu prea, dar ca să zic aşa, o rup oleacă, luminăţia voastră.

— Bine, ia să te văd. Citeşte, — poruncea feldmareşalul, întinzîndu-i regulamentul ostăşesc.

Okunikov deschidea cartea, ridica din sprîncene şi mîinile începeau să-i tremure.

— Mi-a intrat ceva în ochi... nu ştiu ce... Aseară, sigur, m-am cam cherchelit. Şi pe deasupra am mai avut şi o rană la cap... mi-a zburat toată buchea din minte, luminăţia voastră!

— Cu atît mai bine, — încheia Buturlin, părinteşte. — Rămîi, drăguţule, ce-ai fost şi pînă azi. Iar voi, flăcăi, duceţi-vă cu dumnezeu, de unde aţi venit. Staţi, na-vă cîte cinci copeici de tutunaş.

2

Oştirea rusă ierna în Polonia. Ianuarie era pe sfîrşite. Din Rusia soseau întăriri, muniţii şi echipament. Buturlin primise

de-acasă o a treia scrisoare, care vestea starea gravă a sănătății țarinei și era năpădit de tristețe.

Într-o zi, cînd viscolul sufla cumplit și vîntul gemea sîcîitor în horn, Buturlin ședea la băutură între patru ochi cu aghiotantul său.

— Beau, — rosti Buturlin cu buzele care-i tresăreau, — beau pentru că mă doare inima de maica noastră a tuturor; rău o mai duce cu sănătatea, prea des cade bolnavă — ba varsă, ba leșină, ba o doare căpșorul. Mă gîndesc, nu cumva ne-au otrăvit-o iscoadele lui Frederic, năpîrcile alea care mișună la curte? Și ea, maica noastră, tare-i încrezătoare în oameni... Phii, și ce frumoasă-i! De-aș fi fost ceva mai tînăr... Uite, Alioșka Razumovski a lăsat locul liber, și acum lîngă ea, lîngă maica noastră, zburdă Vanka Șuvalov... Un țîngău. Ei, firește, știe să dănțuiască, e filfizon, fercheș.

Feldmareșalul ciocni paharul cu aghiotantul și mirosi o ceapă.

Căpătînd curaj, ofițerul îl întrebă pe cînd era de așteptat încetarea războiului.

— Curînd, drăguțule, curînd! — răspunse feldmareșalul. — Ne e lehamite de tărăboiul ăsta. Frederic e pe brînci, putem spune că-i chiar gata să-și dea duhul, dar și noi pătimim cumplit din pricina războiului. Cu toate că Elizaveta, maica noastră, a spus odată la mînie: „Dacă toți aliații, zicea ea, mă vor părăsi, atunci am să fac război singură; îmi vînd jumătate din toalete și din briliante, dar pe Frederic tot îl dobor". Așa femeie-i maica noastră. Dar cînd m-a trimis la luptă, a binevoit să-mi spună: „Ei, Alexandr Borisîci mergi cu bine; de învins știu ca-i să învingi, dar eu n-o să mai am parte de vestea biruinții tale, nu prea cred c-o să ne mai vedem pe lumea asta". Vorbind astfel, a plîns cu lacrimi amare. — Buturlin își șterse ochii cu batista și își suflă nasul. — Ehei, cu Frederic am fi isprăvit noi demult, chiar contele Saltîkov l-ar fi strivit... dar toată nenorocirea este că trebuie să tragem mereu cu ochiul spre Piter. Ce ne facem dacă piere maica noastră? Ce are să spună noul țar, Petru Feodorîci? Doar el se închină pînă la pămînt înaintea lui Frederic. Dacă o să lovim în prusaci cu sete... știi unde ne pomenim? În Siberia! Așa că tot dăm înapoi ca racul... Frățioare, să nu te bagi niciodată în politica înaltă. Stai și taci.

— Sînt mut ca un peşte, domnule feldmareşal, — rosti ofiţerul, zornăindu-şi pintenii. — Îmi permit să vă raportez că s-au primit o mulţime de plîngeri împotriva contelui Totleben.

— Împotriva lui Totleben? Ia spune, cum şi ce? — întrebă înviorat Buturlin.

— Ofiţerii superiori se plîng că e prea aspru. Toţi cei din preajma lui îl urăsc. Nu demult, a ordonat să fie bătuţi cu vergi treizeci de cazaci, pentru că nu şi-au făcut cum trebuie slujba în pichete; odată cu ei au fost bătuţi şi nişte subofiţeri. Azi s-a primit chiar de la Totleben un raport prin care vesteşte că a pedepsit cu arest pe brigadierul Krasnoşcekov şi pe colonelul Perfiliev.

— Mama lui, neam de căţea! — strigă Buturlin. — Cum a îndrăznit! Doar brigadierul e ca şi un general plin. Să bată pe nişte căzăcei de rînd, treacă-meargă, dar pe subofiţeri... Să vezi ce-am să-l mai scutur. I-auzi, prăpăditul! Un venetic, un simbriaş! Auzi, nemernicul, să bată pe ostaşii ruşi! Şi contele Cernîşev mi-a povestit multe despre acest fanfaron. Ticălosul, mişelul!... Ei, vistavoi! Strînge dracului totul de pe masă, lasă numai cepşoara. Domnule aghiotant, ia dă-mi nişte hîrtie şi o pană. Am să-i trag o beşteleală să mă ţină minte cît o trăi! — Buturlin îşi puse ochelarii pe nasul său stacojiu şi se apucă să scrie un sever ordin observator adresat lui Totleben, poruncindu-i să pună imediat în libertate pe brigadier şi pe colonel. Ca şi Cernîşev, Buturlin nu-l putea suferi pe Totleben, îl simţea duşman şi abia aştepta să-l prindă cu mîţa în sac.

Acest ordin sever al comandantului suprem îl învenină pe Totleben. Chiar şi fără el generalul era burzuluit foc din pricina lipsei de atenţie din partea Petersburgului. Pentru luarea Berlinului nu primise nici o recompensă, nici măcar nu fusese avansat în grad. Aceasta nu era oare curată bătaie de joc?!

Iată ce se întîmplase după mustrarea aspră, sau mai bine zis, după interogatoriul sever care-i fusese luat la castelul regesc din Berlin. Totleben, care era un lăudăros şi înfumurat, se făcuse foc pe contele Cernîşev, care avusese faţă de el o atitudine atît de jignitoare. Din clipa aceea îşi pusese în gînd să-şi facă de ruşine duşmanul în faţa întregii Europe.

„Convorbirea noastră n-am auzit-o decît noi şi pereţii; dar eu am să te încondeiez de o să se ducă vestea în toată lumea" — îşi spunea Totleben, chibzuind la fiecare rînd din raportul său, privitor la luarea Berlinului.

Şi, în sfîrşit, îl isprăvi. Fără să-l trimită la Petersburg, Totleben se grăbi să-l publice în presa străină. În raportul său, Totleben se aşeza cu fanfaronadă pe planul întîi, reducea la zero rolul contelui Cernîşev, căruia îi contesta cu asprime însuşirile de comandant şi, totodată, destăinui opiniei publice europene anumite lipsuri ale oştirii ruse. Acest raport ajunsese la timp în mîinile feldmareşalului Buturlin, care îl înaintase imediat la Piter. Elizaveta se mîniase cumplit pe Totleben. Scria că „acest raport e o sfruntare, întrucît Totleben îşi exagerează meritul în detrimentul întregii oştiri ruse, dar, mai cu seamă, pentru că îl ponegreşte pe contele Cernîşev şi trupele sale". Totleben era pe punctul de a o păţi urît, dar în favoarea dizgraţiatului intervenise atotputernicul Voronţov, cancelarul de stat; după aceea, din cercurile diriguitoare ale Petersburgului ieşi „înaltul ordin ca Totleben să fie din nou asigurat de mila suveranei, dîndu-se deplinei uitări toate cele petrecute". Totleben se mai linişti. Deci „acest dulău bătrîn, acest beţivan de Buturlin", nu-l lăsa deloc să trăiască. Uite, de pildă, acum... Să ţi se dea astfel peste nas, pentru nişte prăpădiţi de cazaci...

3

Veni şi primăvara. Totleben era cartiruit cu trupele lui în Pomerania. Oştirea contelui P. A. Rumianţev urma să vină tot acolo, spre a împresura împreună Kolbergul, puternică fortăreaţă maritimă. Se aştepta sosirea flotei şi artileriei grele ruse.

Isteţul de Buturlin se gîndi să-l ademenească într-o acţiune pe Totleben, care nu era mai puţin şiret decît el: oare viteazul conte n-ar fi dispus — uimind lumea întreagă — să-şi arate din nou eroismul şi, fără să aştepte sosirea flotei, să cucerească fortăreaţa Kolberg, printr-un atac curajos, într-un chip tot atît de iscusit, cum luase Berlinul? Văzînd în această propunere o bătaie de joc, Totleben refuză asemenea cinste. Atunci Buturlin îi ordonă să-i predea contelui Rumian-

521, 864, 960 noile schimbări. Credinciosul supus nu va înceta pînă la moarte să-şi slujească stăpînul 1284, 711, 6—45, 389".

Spre miezul nopţii, cînd Totleben se şi culcase, coloneii Bîlov, Marici şi Fugger intrară neanunţaţi în iatacul lui. Unul din ei, ţinînd în mînă o hîrtie, rosti:

— Din înalt ordin sînteţi arestat... — După o clipă de tăcere, adăugă cu asprime: — Pentru legături cu inamicul.

Totleben încremeni. I se păru că în faţa lui nu se aflau cei trei colonei, subalterni ai săi, ci cei trei cavaleri de tuci, de la castelul regesc din Berlin, care răsăriseră pe neaşteptate lîngă patul său şi izbeau greu în podea cu baltagurile. Îşi încleştă mîinile în plapumă şi cu obrazul schimonosit exclamă:

— Va să zică, aceasta e răsplata pentru serviciul meu credincios! Pentru ce, pentru ce să mă aresteze?

— Asupra lui Szabadka, spionul dumneavoastră, au fost descoperite documente care vă dezonorează.

— Bine, ridicaţi-mă. Vă rog să mă escortaţi la feldmareşal. Îmi voi dovedi îndată nevinovăţia, — spuse Totleben în franţuzeşte, emoţionat. — Faceţi cu mine ce vreţi... Dar prin aceasta, o să dăunaţi mersului campaniei pe care am început-o împotriva lui Frederic...

Cei trei colonei îi luară săbiile, pistoalele, banii, şi-i sigilară toate hîrtiile. Printre acestea fu descoperită ciorna unei scrisori lungi către regele Prusiei.

Totleben, împreună cu oamenii săi şi cu agentul Szabadka, fură duşi mai întîi la marele cartier general al comandantului suprem, iar de acolo la Petersburg, unde toţi fură depuşi în fortăreaţa Petropávlovskaia. Curînd după arestare, fură interceptate nişte scrisori ale regelui şi ale bancherului Gotzkowski. Bancherul îi comunica lui Totleben că regele făgăduia două milioane pentru a face curtea rusă să treacă de partea lui.

Instrucţia în procesul lui Totleben fu încredinţată unei comisiuni militare speciale, sub preşedinţia baronului Korff, fostul guvernator al Königsbergului. La interogatoriu, Totleben dădu din colţ în colţ, ca o fiară în cuşcă. Declară că legăturile pe care le întreţinea cu regele aveau ca scop numai interesele şi gloria Rusiei. Spuse că plănuise să-l atragă pe rege la o întrevedere personală şi, cu prilejul acestei întîlniri, să-l ia prizonier.

ţev trei regimente de infanterie, din cele pe care le avea sub comandă, urmînd ca, după aceea, el, Totleben, să iasă cu trupele uşoare din Pomerania, spre a se uni cu grosul oştirii.

Dar atunci se întîmplă ceva neaşteptat pentru Totleben.

Colonelul Asch, numit de Buturlin şef al cancelariei contelui Totleben, care cunoştea prost limba rusă, îi trimise lui Buturlin o scrisoare secretă, prin care îi comunica: „Contele Totleben se pare că nu-şi respectă jurămîntul de credinţă şi, după cît cred, întreţine corespondenţă cu inamicul". Colonelul Asch, ochii şi urechile lui Buturlin, îi scria mai departe că Totleben primea scrisori de la inamic, că generalul Werner, comandantul prusac din Pomerania, trimitea adeseori în tabăra rusă ofiţeri, însoţiţi de gornişti, pentru tratative aprobate, chipurile, de feldmareşalul Buturlin, cu privire la încheierea unui armistiţiu, că bancherul Gotzkowski din Berlin sosise de curînd în tabără, unde rămăsese trei zile pentru nişte afaceri băneşti, şi că Totleben, care fusese pus în încurcătură, îi dăruise lui Asch un ceasornic de aur de mare preţ, probabil pentru a-l face să tacă.

„Toate acestea, ca şi multe altele — încheia Asch — mă fac să cred că Totleben umblă cu vicleşuguri faţă de noi. Am pus la cale o cursă ca să-l prindem asupra faptului de care e bănuit".

După ce citi această scrisoare, Buturlin izbucni în rîs şi, strîngînd pumnii, strigă:

— Am crescut un şarpe la sîn.

Curînd după aceea, colonelul Asch întîlni în tabăra rusească pe un oarecare Szabadka, un confident venit de la Berlin, pentru a cere o întrevedere lui Totleben. Asch îi înlesni întrevederea. A doua zi, Totleben îi dădu drumul lui Szabadka, ordonînd căpitanului Fafius să-l escorteze cu cîţiva cazaci pînă la Küstrin, fortăreaţa inamică. Colonelul Asch îl opri pe Szabadka şi-l percheziţionă. Într-o cizmă a acestuia fu găsit un plic fără adresă, dar cu pecetea lui Totleben, conţinînd o hîrtie cu traducerea exactă în nemţeşte a ordinului lui Buturlin, care indica itinerariul marşului în perspectivă al oştirii ruse din Poznan în Silezia şi, în plus, o epistolă către Frederic al II-lea, scrisă personal de Totleben. „Sluga credincioasă a primit azi graţioasa scrisoare a stăpînului său şi speră că şi stăpînul a primit scrisoarea supusului său, pe care acesta a expediat-o prinţului 1086, comunicînd fără întîrziere la

Judecata hotărî ca „Totleben să fie condamnat la moarte pentru trădare, iar Szabadka achitat, întrucît acesta fusese numai purtător de scrisori şi agentul lui Totleben“ [1]).

4

Între timp, pe cîmpurile de luptă se stîrneau hărţuieli neînsemnate, dar uneori destul de sîngeroase, între micile formaţiuni ale beligeranţilor. Din ordinul Petersburgului, Buturlin trebuia să părăsească Polonia şi să se îndrepte spre Silezia, pentru a se uni cu corpul austriac al baronului Laudon. Amîndouă oştirile, cea rusească şi cea austriacă, urmau să meargă una în întîmpinarea celeilalte. Corpul lui Rumianţev trebuia să procedeze la asedierea Kolbergului.

Oştirile ruseşti şi cele austriace făcură joncţiunea abia în august şi curînd stabiliră contactul cu trupele lui Frederic. Văzînd în faţa sa o forţă atît de ameninţătoare, Frederic se sperie şi se retrase repede, sub protecţia tunurilor oraşului Schweidnitz, situat în Silezia, la patruzeci de verste de Breslau şi excelent fortificat. Sleit de puteri, Frederic, care pierduse pe mulţi dintre comandanţii capabili şi strîngea cu greu o armată de mîna a doua, nu mai cuteza să atace, ci prefera o tactică defensivă.

Aliaţii îl urmăriră şi-l împresurară din trei părţi. Regele se afla într-o situaţie din cale-afară de grea: era închis ca un urs în bîrlogul său. Dar vînătorii scăpară fiara şi de data aceasta. In loc să-l lovească îndată cu toate forţele, aliaţii pierdură o vreme preţioasă în consfătuiri militare, în certuri de prisos, în redactări de ordine de bătaie complicate. Lipsit de curaj, Buturlin nu ascultă de sfaturile îndrăzneţe ale lui Cernîşev şi, împiedicîndu-l pe Laudon să acţioneze, strică totul.

Dar Frederic nu dormea. Lucrînd de zor, ocrotită de întunericul nopţii, toată armata lui săpă şanţuri şi gropi de lup [1]) ridică redute, amplasă bateriile de artilerie şi, în trei zile, toată tabăra fu transformată într-un bastion de necucerit, apărat de cinci sute de tunuri. Momentul pentru executarea cu succes a unui atac împotriva lui Frederic fusese pierdut. Comandanţii

[1]) Petru al III-lea, urcat pe tron după moartea împărătesei Elizaveta, l-a graţiat pe Totleben, iar Ecaterina a II-a l-a expulzat. (N. aut.)
[2]) Gropi adînci, înguste, cu cîte un par ascuţit în fund. (N. trad.)

aliaţi îşi dădură seama că în aceste condiţii asaltul întăriturilor prusace ar costa nenumărate vieţi omeneşti.

Cu toate ordinele severe ale Petersburgului, care cereau atacarea lui Frederic cu forţe unite, feldmareşalul Buturlin nu se încumentă să facă acest lucru. El îi declară lui Laudon, cu prilejul unui consiliu militar :

— Dacă vreţi, sînteţi liberi să începeţi asaltul. Eu nu îndrăznesc să sacrific pentru aceasta mai mult de un corp. Şi la ce bun ? Oare nu pentru voi, austriecii, s-a iscat tot tărăboiul ?

Aceste evenimente se petreceau într-o regiune secătuită, unde oştile ruseşti nu puteau să se aprovizioneze decît cu pîine şi apă, aşa că Buturlin luă hotărîrea să-şi retragă oştirea în Polonia, lăsînd în tabără numai corpul lui Cernîşev, cu un efectiv de douăzeci de mii de oameni.

Retragerea lui pricinui multe neplăceri atît curţii vieneze, cît şi Petersburgului. Mîniată pe Buturlin, Elizaveta îi scria : „Nu vă ascundem că această ştire ne-a mîhnit mai mult decît dacă oştirea noastră ar fi fost lovită de un dezastru".

Cu toate acestea, Frederic nu îndrăzni să atace nici măcar oştile inamice al căror efectiv scăzuse aproape la jumătate, ci părăsi tabăra şi se retrase în interiorul ţării sale pustiite. Curînd după plecarea lui, întreprinzătorul Laudon, sprijinit de o parte din trupele lui Cernîşev, făcu o incursiune rapidă şi puse stăpînire pe Schweidnitz, un oraş bogat şi bine întărit. Cu prilejul asaltului, grenadierii ruşi se distinseră în mod deosebit.

Curînd căzu şi Kolbergul, puternica fortăreaţă asediată de Rumianţev. Iscusitul comandant trimise la Petersburg cheile fortăreţei, împreună cu un raport solemn care anunţa victoria. De la Kolberg şi de la Schweidnitz erau aduşi la Königsberg numeroşi generali şi ofiţeri prusaci luaţi prizonieri.

Oare ce rost a avut acest lung război care a adus atîtea nenorociri popoarelor ?

Oştile ruse şi austriece reprezentau o forţă proaspătă, de temut, cu un efectiv de două sute de mii de oameni. Iar Frederic dispunea numai de şaizeci de mii de soldaţi, instruiţi în pripă şi prost echipaţi. După lupta de la Kunersdorf, care făcuse faima armelor ruseşti, Frederic nu-şi mai putea veni în fire. Armata lui îşi pierduse spiritul combativ, iar cei mai buni ofiţeri fuseseră omorîţi sau luaţi prizonieri. Federic însuşi nu ascundea că armata sa nu mai era aceea de la începutul războiului.

— Armata mea de astăzi nu e bună decît ca să-l sperie de la distanţă pe inamic, — spunea el în cercul prietenilor.

Frederic îşi dădea seama că inamicul, care îşi păstrase capacitatea de luptă, nu putea fi împiedicat de a-şi atinge — deşi cu încetineală — ţelul urmărit, şi că el, Frederic, nu va mai rezista multă vreme. Nu vedea nimic care ar fi putut să-i îmbunătăţească situaţia. După atîţia ani de război, Prusia era secătuită. Nu se mai găseau nici oameni, nici bani, nici alimente. În ţară izbucneau tulburări. Cercul destinului său se închidea. Acum, nimic nu-l mai putea salva, afară de o minune sau de o întîmplare fericită.

CAPITOLUL VII

Petru Feodorovici al III-lea, împărat a toată Rusia

1

Ca orice viaţă de pe pămînt, viaţa stăpînitorilor se sfîrşeşte tot prin moarte.

În ziua de praznic a naşterii lui Hristos, 25 decembrie 1761, pe la ceasurile 3 după amiază, a încetat din viaţă în vechiul Palat de Iarnă, împărăteasa Elizaveta, fiica „acoperită“ [1]) a lui Petru I şi a Ecaterinei, ţarina fără neam de viţă veche.

Foarte corpolentă, înaltă, cu chipul buhăit, dar maiestos, calm, suverana răposată zăcea pe pernele uşoare de puf, boţite, acoperită pînă la piept cu o plapumă de mătase în culoarea tabacului deschis. Mîinile fine, cu unghiile înnălbite, le avea puse cruciş pe piept, după datina pravoslavnică. Căpătîiul de perne era umflat, ridicat. Faţa de pernă, în dreapta capului, mai purta urme proaspete de lacrimi: suveranei îi fusese peste măsură de greu să-şi părăsească viaţa de veselie şi de trudă, să lase întinsa împărăţie în mîinile slăbănoage ale nevolnicului ei nepot. Se părea chiar că îşi ridicase puţintel sprîncenele negre, expresive, ameninţînd pe noul împărat cu privirea ochilor morţi, urîndu-l, blestemîndu-l.

[1]) Elizaveta s-a născut înainte de cununia lui Petru cu Ecaterina. După datină, la cununia părinţilor ei, mica Elizaveta îi urma în jurul analoghionului, ţinîndu-se de rochia mamei. Asemenea copii se numeau „acoperiţi“. (N. aut.)

Cu un ceas înainte de moartea Elizavetei, moştenitorul tronului venise în încăperea de lîngă odaia de culcare, în care murea împărăteasa, şi aştepta cu nerăbdare clipa sfîrşitului. Iar în a treia încăpere, aşteptau demnitarii: prinţul Nikita Trubeţkoi şi generalul comisar militar A. I. Glebov, împreună cu un mic grup de nobili consternaţi. Aceştia vorbeau în şoaptă, dădeau din cap, prizau tabac şi se ştergeau la nas cu batistele. Aşezaţi la o masă de scris, Trubeţkoi şi Glebov chemau pe rînd, cu cîte un semn din deget, persoanele care aveau vreo legătură cu deschiderea succesiunii, discutau încetişor cu ele, scriau ceva şi se duceau cu raportul la moştenitorul tronului.

Prin galerii, pe coridoare, prin tot palatul era o mare forfotă.

La cea din urmă răsuflare a suveranei fuseseră de faţă: noul împărat Petru Feodorovici al III-lea, noua împărăteasă Ecaterina Alexeevna şi patru medici care nu erau în stare să prelungească nici cu patru secunde viaţa ce se stingea. Cel mai de vază dintre ei, Moonsay, medicul personal al muribundei, se întoarse către feţele domnitoare şi, cu capul plecat şi cu mîinile lăsate în jos, le vesti cu glas emoţionat decesul suveranei.

Petru Feodorovici, după ce privi cu coada ochiului spre răposată, spre medicul ei şi spre toţi cei de faţă, îşi luă o înfăţişare cît se putea de îndurerată. Ecaterina, sughiţînd de plîns, îşi acoperi cu palma ochii umflaţi de lacrimi îndelungate. Era năpădită de cea mai cumplită îngrijorare. Stăpînirea de sine de totdeauna o părăsise. In gîndurile ei învie deosebit de viu o scenă încă proaspătă, care avusese loc în dimineaţa acelei zile. Grigori Orlov intrase cutezător în iatacul ei. Tulburat, vorbind din partea prinţului Mihail Daşkov, căpitan în garda imperială, Orlov ridicase asupra Ecaterinei privirea ochilor săi plini de lacrimi, imploratori, spunîndu-i: „Porunceşte, stăpîna inimilor noastre, şi te vom sui pe tron!“ Speriată, Ecaterina sărise în picioare şi-i acoperise gura cu palma, şoptindu-i: „Pentru numele lui dumnezeu... Cum se poate aşa ceva? Lasă prostiile!“ După ce-i sărutase mîna parfumată, el stăruise şi mai dîrz, spunîndu-i repede: „Alteţă... Nu scăpaţi momentul... Clipele maiestăţii sale sînt numărate... Viitorul scumpei noastre patrii ne îngrijorează pe toţi... Murim cu toţii pentru alteţa voastră. Nu mai pierdeţi timpul, hotărîţi-vă!“ „Nu, nu — răspunsese ea,

simţind că i se sfîşie inima sub corsaj — acţiunea voastră e prematură, fructul încă nu s-a copt. Să mai aşteptăm... Cum va voi dumnezeu, aşa va fi". Şi iată că acum, lîngă patul defunctei împărătese, ea era gata să-şi reproşeze răspunsul nehotărît, femeiesc, dat viteazului om din gardă. „Doamne, ajută-mi, ajută-mi, ajută-mi!" — şoptea ea.

Uşile se deschiseră. Din salonul de recepţie intrară solemn, doi cîte doi, membrii Senatului, curtenii şi demnitarii de rang înalt. Salonul cel mare răsună de hohote de plîns. Ecaterina izbucni şi ea în plîns şi se repezi la răposată, lipindu-se cu o sinceră durere de pieptul ei.

Împăratul, îngust în umeri, se strîmbă „semnificativ" şi făcu repede stînga împrejur; pe urmă, tropăind pe picioarele sale ţepene, ieşi cu umărul drept ceva mai ridicat. Pe culoar, faţă de lume, ţarul păşi calm, apăsat, cu mîna stîngă pe garda spadei şi legănînd uşor pe cea dreaptă, dar, pe măsură ce se apropia de camera lui, călca din ce în ce mai iute; şi în sfîrşit intră în fugă la el, izbi cu piciorul în podea; izbucni într-un rîs nefiresc, luă în braţe căţelul care gîîîia şi începu să se învîrtească prin cameră, înecîndu-se, strigînd:

— Tommy, Tommy!... Sînt împărat! Sînt împărat, autocrat al întregii Rusii! In sfîrşit, Tommy!... S-a isprăvit cu întîlnirile neplăcute cu mătuşa... Ce, ce? În braţele cui eşti, javră? Marş, marş! — şi el zvîrli căţelul peste masă, în jilţ. — Drepţi! Prezentaţi — arm'! — Luă o poziţie semeaţă, dînd uşor din braţul lung, îndoit din cot, şi apropiindu-se de oglindă ciocni tocurile. — Maiestate! Noi, prin mila lui dumnezeu, împărat şi autocrat al întregii Rusii... — Îşi aminti parcă ceva, pocni din degete şi sări la o parte din faţa oglinzii. — Tricornul, tricornul, tricornul... — îşi îndesă pînă pe ochi tricornul greoi de Holstein, cu pană (chipul său mic păru deodată şi mai mic, copilăresc, ca un triunghi), trase spada din teacă, o ridică şi trecu în pas de defilare, după toate regulile parăzilor solemne, prin faţa portretului lui Frederic al Prusiei, strigînd: — Salut! Salut! — Se întoarse, trecu încă o dată, se întoarse iar şi trecu din nou, cu pieptul scos în afară, salutînd cu spada. — Frederic... Frederic cel Mare, fratele meu!... De azi înainte, eu, împăratul întregii Rusii, îţi sînt prieten pe vecie... Toată oştirea mea şi eu însumi, din tot sufletul, îţi stăm la dispoziţie, scumpul, bunul meu frate şi tată, marele Frederic! Hei, să vie cineva! O pipă la împărat! Şi... o cană de bere!

Harapul Narcis, un negru vîrstnic, buzat, pe care îl bătuse de multe ori, dar la care ţinea, îi îndeplini porunca imediat. Petru bău berea cu sete.

— Încă o cană! Şi să vină Melgunov... Împăratul îi ordonă să vină imediat. Împăratul!

A doua cană îi fu servită cu o deosebită reverenţă, grav şi ceremonios, pe o tavă de argint, de însuşi generalul-colonel Melgunov. Suveranul goli cu lăcomie şi această cană încăpătoare; pîntecul lui rotund, strîns de centură, i se umfla văzînd cu ochii.

— Ascultă, Alexei Petrovici! — strigă noul monarh, cu glas scîrţîitor, piţigăiat. — Eu, împăratul, îţi ordon... — Luă o înfăţişare falnică şi îşi încruntă sprîncenele rare. Ochii săi, de culoare închisă, zîmbeau pe chipul aproape copilăresc, silindu-se să ia o expresie de seriozitate; apoi iar zîmbeau şi îndată după aceea sticleau ameninţători. Pentru întîia oară în viaţă poruncea ca un stăpîn cu puteri discreţionare. Cuvîntul „împărat", pe care-l rostea mereu, făcea ca sîngele să clocotească plăcut în el, ca şampania, şi de fiecare dată i se urca la cap. — Să-i transmiţi maiestăţii sale împărătesei că împăratul o roagă pe maiestatea sa să rămînă lîngă trupul răposatei suverane şi să aştepte dispoziţii de la suveranul împărat, adică de la mine.

„Cam prosteşte, ca întotdeauna", îşi zise inteligentul Melgunov. Ascunzîndu-şi ironia, rosti:

— Am înţeles, maiestate, — şi plecă.

Zornăind din pintenii de argint, Petru binevoi să treacă măreţ în odaia lui de culcare. Uşa grea scîrţîi linguşitor: „împărat". Se uită împrejur: totul, cuprins de groază, stătea înaintea sa smirna. Sute de soldaţi de cositor şi de cocă, coloraţi, călăreţi prusaci, înşiruiţi sus pe dulapurile prăfuite, un războinic prusac, în zale, vioara, mesele, scaunele, patul, pipele cu imamele lungi, toate obiectele acestea neînsufleţite îşi priveau stăpînul cu respect şi cu uimire.

Creierul neajutorat al lui Petru se înflăcăra, inima îi bătea voios, nestăpînită: „Împărat, împărat, împărat". În colivii, scatiii şi sticleţii ciripeau: „Împărat, împărat!" Pendula orologiului de München bătea măsurat: „Îm-pă-rat". Monarhul îşi sumese colţurile buzelor, dezvăluindu-şi într-un zîmbet de recunoştinţă dinţii, cafenii de fumatul peste măsură şi de proasta îngrijire.

Şi, deodată, tocmai în clipele acelea de măreţie triumfătoare a unei făpturi îndrăgostite de ea însăşi, o canalie îndrăzni să-i ţipe suveranului, drept în obraz:

— Prostule!

Petru Feodorovici deschise larg gura, clipi din ochiul drept, trase spada, făcu o dublă fandare spre inelul de aramă, în care papagalul galben se ferea de el, şi lovi pasărea cu toată puterea. Papagalul scoase un fluierat, zbură pe sobă şi mai ţipă de acolo fonfăit de două ori: „Prostule!..."

Monarhul tropoti pe loc, scoase un răcnet de furie şi zvîrli în pasărea afurisită cu un tunuleţ de joacă. Pe urmă, înecîndu-se cu vorbe şi cu salivă, începu să strige repezit harapului care intrase în grabă:

— Prindeţi-l, prindeţi-l, prindeţi-l!... Prindeţi găina asta! Jumuliţi-o, aruncaţi-o la pisică... Cine a învăţat-o? Cine a învăţat-o? — Roşu, asudat, se repezi în sala de consiliu. — Le arăt eu, le arăt eu la toţi! Eu nu port sarafan[1]) ca mătuşa Elizaveta. Eu... eu... — scrîşnea el, nemaiputînd să se liniştească.

2

În camera mortuară se citeau stîlpii; ferestrele erau larg deschise, lăsînd aerul geros să pătrundă înăuntru. Slujba era oficiată de vestitul Dmitri Secenov, mitropolitul Novgorodului. Cînd corul curţii imperiale începu să intoneze „Odihneşte-o cu sfinţii", Ecaterina, în mare doliu, şi toată asistenţa îngenunchiară. Petru stătea ca ţeapăn. Ecaterina îi şoptea: „În genunchi, în genunchi!" El însă nu izbutea să îngenuncheze cu nici un chip; carîmbii lungi ai cizmelor, neobişnuit de strîmţi şi tari ca fierul, îi strîngeau picioarele atît de groaznic, încît genunchii nu se îndoiau. De obicei, Petru mergea împingîndu-şi picioarele ca pe nişte catalige de lemn, iar dacă trebuia să se aşeze, făcea un salt şi cădea cu dosul în fotoliu, ori executa o acrobaţie complicată: stînd cu spatele spre fotoliu se rezema în braţarele acestuia, cu picioarele întinse mult înainte şi alunecînd cu tocurile pe parchet, cădea cu bine în fotoliu.

— Îngenunchează, te rog, — repetă insistent Ecaterina, nevoind să admită scăderea înaltei poziţii a soţului ei în ochii noilor săi supuşi.

[1]) Rochie largă rusească, cu mîneci largi. (N. trad.)

Petru se schimonosi, dădu caraghios din picioare şi încercă să se lase în genunchi. Intinse piciorul stîng îndărăt, cît putu de mult, şi făcu o uriaşă sforţare spre a îndoi din genunchi şi piciorul drept. Carîmbul scîrţîi tare, ca un cristei în baltă, dar piciorul nu voi deloc să se îndoaie. Atunci Petru, deznădăjduit, se gîndi să-şi înfrîngă picioarele tari ca lemnul, şi se prăbuşi cu faţa înainte, culcat pe podea. Apoi se propti cu palmele de covor şi, ridicîndu-şi mult dosul, îşi încovoie spatele cu umerii înguşti, silindu-se să-şi aducă tîrîş picioarele pînă la pîntece, ca să le îndoiască cu sila şi să izbutească oarecum să se aşeze în genunchi. „O, drace!" gemea el, strîmbîndu-se de parcă era torturat, şi scrîşnind din dinţi. Văzînd poziţia urîtă şi neputincioasă în care se afla, doi aghiotanţi îl apucară îndată de braţe şi-l repuseră pe picioare.

Pe cînd Petru asuda şi se zvîrcolea pe jos, cîntările funebre se sfîrşiră; toată lumea se ridică în picioare, mînioasă în adîncul sufletului pe împărat, pentru că dăduse o reprezentaţie de bîlci, tocmai într-o asemenea clipă tragică. Obrajii Ecaterinei se vedeau prin pudră împurpuraţi de supărare. Era indignată de purtarea lui Petru, dar totodată plină de satisfacţie; cu cît era mai mare scăderea prestigiului noului împărat în opinia demnitarilor de la curte, cu atît mai bine va fi pentru ea.

Mitropolitul rosti o scurtă predică, lăudînd faptele răposatei şi exprimîndu-şi durerea faţă de moartea prematură a marei suverane.

— Slavă domnului, slavă domnului, slavă domnului, — bolborosea pe nerăsuflate noul împărat, zîmbind şi clipind dintr-un ochi spre ierarhul cu mitră de aur pe cap, în vreme ce toată asistenţa, în frunte cu Ecaterina, plîngea.

După aceea, toată lumea trecu în paraclisul palatului, pentru depunerea jurămîntului solemn. De pe fortăreaţă se traseră salve de tun.

In aceeaşi zi, într-o sală situată la trei încăperi depărtare de camera unde se afla răposata, fu servită o cină pentru 150 de persoane, la care, cu tot doliul oficial, ţarul poruncise ca toată lumea să vie în ţinută obişnuită, de zi.

O asemenea încălcare a celor mai elementare reguli de bunăcuviinţă fu privită de demnitarii uluiţi ca o provocare făţişă, ca o strigătoare injurie adusă datinelor statornicite din vechime.

Cina decurgea într-o atmosferă de veselie. Impăratul, după obiceiul său, bea zdravăn şi cocheta pe faţă cu Elizaveta

Voronţova, amanta sa, care şedea în dreptul lui. Posomorîtă, îndurerată, cu ochii plînşi, Ecaterina şedea lîngă ţar. În spatele fotoliului acestuia stătea în picioare Ivan Ivanovici Şuvalov, favoritul răposatei împărătese, rămas singur pe lume. Era sfîşiat de cea mai sinceră durere, dar trebuia şi el să se prefacă nepăsător, vesel. Lîngă Ecaterina şedea pîntecosul prinţ Nikita Trubeţkoi. Acest „pui din cuibul lui Petru cel Mare", acest prieten al bătrînului prinţ Cantemir, îşi trăise viaţa sub şapte ţari, văzuse prăbuşirea multora dintre ocrotitorii şi bunii săi prieteni, cîteodată contribuind şi el la pieirea lor. Dar, dibaci din fire, ştia întotdeauna să părăsească la timp pe cei slabi şi să sară de partea celui mai puternic.

— Maiestatea voastră imperială ! — exclama necontenit Nikita Trubeţkoi, întinzîndu-şi grumazul gras şi silindu-se să cucerească pe noul stăpînitor cu o privire de cîine adînc devotat. Mai înainte se prefăcea sărac şi neputincios ; acum însă socoti util pentru cariera sa să-şi îmbrace trupul gras, cu picioare scurte, în mundirul strîmt ostăşesc. — Nu găsesc cuvinte, maiestate, pentru a vă exprima bucuria ce mă stăpîneşte, văzînd că, în sfîrşit, s-a urcat pe tron un mare ţar rus, nepotul slăvitului şi neuitatului Petru... Mă bucur din toată inima că, prin voinţa celui de sus, zodia domniei femeilor a luat sfîrşit în Rusia. De azi înainte, peste noi, ruşii, domneşte un stăpînitor...

Multe doamne cu ochii plînşi şi numeroşi demnitari, printre care chiar şi marele cancelar Mihail Larionovici Voronţov, unchiul metresei lui Petru, cumpănind vorbele linguşitoare ale acestui vulpoi bătrîn şi dibaci şi neavînd deloc chef să cadă în dizgraţie, se apucară şi ei să se gudure pe întrecute, căutînd să-l copleşească de laude pe ţarul care se lăsa iute stăpînit de aburii beţiei. Ecaterina privea stupefiată împrejurul ei, părîndu-i-se că toată această societate înaltă îşi pierduse într-o clipă orice simţ al ruşinii şi al onoarei. În aceste clipe, viitorul o înspăimînta, după cum va povesti mai tîrziu celor din anturajul ei.

Ţarul era ameţit de vin şi de linguşelile care-i gîdilau vanitatea. Curînd, creierul său necopt fu străbătut de gînduri vulgare, înfumurate, şi închipuindu-şi că e cu adevărat un om mare, începu să se laude fără ruşine, ca un negustoraş îmbogăţit pe neaşteptate: el în sus, el în jos.

— Nu sînt iubit de Rusia... Ştiu, ştiu! — striga el, acoperind cu glasul său strident, scîrţîitor, corul unit al curtenilor lingu-

şitori, care căutau să-l încredinţeze că toată Rusia era gata să-i sărute, cu veneraţie filială, picioarele-i sacre. — Ştiu, ştiu! — exclama el, bătînd în masă, ba cu pocalul de cristal, ba cu furculiţa pe care era gravată coroana imperială. — Pe cel devotat mi-l voi apropia, îl voi înălţa sus de tot, — zise el făcînd o mişcare din cap, mult promiţătoare, spre Elizaveta Voronţova, — iar pe acel care mi se împotriveşte îl voi nimici... Cu Prusia va fi pace, pace... Cu Danemarca — război... Imi voi conduce eu însumi oştile la luptă, eu însumi!... — Incă nu ştiţi ce maestru al strategiei sînt eu! O să schimb faţa lumii întregi... Eu şi cu Frederic... O, marele Frederic! Apraxin e un trădător... Cernîşev — un nătărău... Aduceţi-mi-l pe Münnich, pe mareşalul Münnich! Daţi-mi-l pe Biron! Să fie cu toţi aduşi din deportare! Nu voi permite... Ce, ce? Te rog să nu te amesteci, să nu te amesteci! — ţipă el întorcîndu-şi obrazul spre Ecaterina şi, privind-o pieziş, lovi cu fundul pocalului înaintea ei, vărsînd lichiorul de fructe pe faţa de masă.

Dîndu-şi aere de măreţie, Elizaveta Voronţova, buhăită la obraz, se uita de sus şi la împărat, şi la oameni, şi la Ecaterina, rivala ei, care tăcuse deprimată tot timpul cinei. Prinţese, contese şi soţii de senatori, în toalete elegante, scînteietoare de briliante, aruncau ochiade trupeşei Elizaveta, alintînd-o cu privirile şi cu vorbele. Iar Ecaterina şedea într-adevăr ca în umbră, neobservată de nimeni.

Pe urmă, petrecu toată noaptea, plîngînd, şi o notă bine în carnetul ei de însemnări.

A doua zi dimineaţă, 26 decembrie, i se aduse o hîrtie, prin care i se ordona să fie prezentă, în toaletă de gală, la banchetul care se dădea în ziua aceea, şi să-şi ocupe locul la masă în ordinea indicată de cartonaşe.

Banchetul, la care fură invitaţi ambasadorii curţilor străine, care prezentaseră dimineaţa felicitări cu prilejul urcării pe tron a noului ţar, se desfăşură tot atît de zgomotos, ca şi cina din ajun. In timpul acelei cine, în odaia de dormit a Elizavetei, medicii făcuseră autopsia răposatei.

Baronul Breteuil, ambasadorul francez, un bărbat tînăr, frumos, şi soţia lui, care asistaseră la banchet, după ce se întorseseră acasă îşi împărtăşeau impresiile.

— Ai observat ce aer deprimat avea împărăteasa? — întrebă baronul, scoţîndu-şi peruca şi zvîrlind-o pe o etajeră.

— Pentru mine este mai mult decît limpede că suverana va fi o cantitate neglijabilă. A rămas izolată, — răspunse baroneasa. — Împăratul acordă tot mai multă atenţie acelei megere hidoase — Voronţova. Împărăteasa este într-o situaţie penibilă : toţi manifestă faţă de ea o răceală ostentativă. Sărmana Ecaterina !

— Fii liniştită, draga mea, — replică baronul, frecîndu-şi capul cu o esenţă parfumată. N-o cunoşti pe tînăra împărăteasă... Eu am aflat destule lucruri din care rezultă că e o femeie foarte curajoasă, vitează, îndrăzneaţă...

— Dar am văzut-o atît de... atît de...

— Iartă-mă, draga mea. N-ai văzut nimic, iar dacă ai văzut ceva, atunci, iartă-mă, dar ai privit cu ochi de femeie.

Baroneasa, jignită, plecă ochii cu genele înnegrite. Baronul se apropie repede, îi luă mîna şi i-o sărută. Era gata să adauge : „Sînt sigur că, mai devreme ori mai tîrziu, Ecaterina va recurge la vreo măsură extremă... Cunosc foarte bine ce fel de oameni sînt tinerii ei prieteni. Ei vor fi gata să facă orice pentru ea, punîndu-şi în joc chiar şi capetele, dacă le va porunci". Dar baronul socoti periculos să comită asemenea indiscreţii faţă de soţia sa. Consideraţiile sale le relată însă într-o depeşă cifrată, pe care o trimise regelui Ludovic al XV-lea.

Baronul Breteuil fu izbit şi de cuprinsul straniu al manifestului privitor la urcarea pe tron a lui Petru al III-lea. În manifest nu se pomenea nimic nici de împărăteasa Ecaterina, nici de Pavel, moştenitorul tronului. Acest fapt uimi toată societatea petersburgheză, dînd mai tîrziu naştere la fel şi chip de zvonuri în toată Rusia. Tinerii şi înflăcăraţii adoratori ai Ecaterinei, fraţii Orlov, şi cei din tabăra lor, erau şi ei uluiţi.

— Ei, spuneţi, amici, n-am avut dreptate?! — strigă Grigori Orlov, plin de indignare, la cea dintîi întîlnire cu prietenii săi.

Citind manifestul, senatorul Nikita Ivanovici Panin, fost ambasador în Suedia, guvernorul micului duce Pavel Petrovici, un om subţire, cu concepţii liberale, un bărbat politic inteligent, care îşi iubea elevul, dădu din mîini :

— Ce o fi asta ? Nu pot pricepe... Dar ce, nu avem un moştenitor al tronului? Şi de ce nu se spune nici o vorbă de împărăteasă ? Mi se pare mie că nătărăul acela bătrîn, cancelarul Voronţov, vrea să-şi cocoaţe nepoata, pe Lizka, pe tron.

Dar cea mai uluită de manifest fu chiar Ecaterina. Prin urmare, soţul ei voia s-o pună cu totul în umbră. Pe marele duce

Pavel, care avea pe atunci 7 ani, nu-l recunoştea ca fiu, iar pe ea în curînd n-o vai mai recunoaşte ca împărătească. Ecaterina îşi dădu seama că va avea de dus o luptă aprigă împotriva duşmanilor care o înconjurau. Va încerca însă să sfărîme complotul urzit împotriva ei.

— Ori pier, ori...

3

A doua zi, cu toate că fusese proclamat doliu în tot imperiul, Petru Feodorovici plecă să petreacă sărbătorile crăciunului la contele Şeremetiev. Acolo dădu de fina sa, prinţesa Ekaterina Romanova Daşkova, sora mai mică a metresei lui şi prietenă cu tînăra împărătească. Daşkova era mică de stat, cu obrajii bucălaţi, cu ochii mari, cu fruntea înaltă; părul ei era negru, iar privirea ochilor, adînc aşezaţi în orbite, inteligentă şi înţepătoare; părea o făptură vioaie şi, în genere, simpatică. Indoind un genunchi, ea îi făcu suveranului o reverenţă după ultima modă, cu cea mai desăvîrşită graţie, iar pe sora ei mai mare o învălui într-o privire ironică, pe jumătate dispreţuitoare. Petru dădu din cap de parcă s-ar fi apărat de un bondar, şi cu o mişcare nervoasă o luă pe Daşkova de braţ, ducînd-o într-un colţ retras, sub palmieri. Daşkova se uită întrebătoare în ochii lui mari, congestionaţi. Iar contele şi conteasa Şeremetiev conduseră pe Elizaveta Voronţova în salonul baroc, unde invitaţii în ţinută de mare ceremonie se şi adunaseră.

— Copila mea, — începu Petru în franţuzeşte, bătînd măsura cu piciorul, — n-ar strica să ţii minte, copila mea, că e mai sănătos să fii în bune relaţii cu nişte proşti cumsecade, aşa cum sîntem noi, eu şi Romanovna, sora dumitale, decît cu acei mari deştepţi care storc zeama din portocală, iar coaja o aruncă jos.

— Maiestate! — se aprinse ca o rachetă tînăra prinţesă, plină de temperament. — Mă străduiesc să-mi depun omagiul atît la picioarele suveranului meu, cît şi ale Ecaterinei Alexeevna, soţia sa...

— Ah, draga mea, dumneata nu pricepi, ori nu vrei să pricepi nimic. De ce nu te arăţi în palatul meu? De ce eşti prietenă cu maiestatea sa împărăteasa, iar Romanovnei îi întorci spatele şi nu vrei să ai nici o legătură cu ea? — răspunse el în şoaptă, gîfîind şi făcînd cu ochiul oaspeţilor care treceau pe

lîngă el şi chiar scoţînd limba la unii dintre ei. Deci, draga mea, dacă vrei să-mi asculţi sfatul atunci caută să ne fii mai ataşată, Romanovnei şi mie. Crede-mă că e spre binele dumitale. Dumneata nu-ţi poţi deschide drum în lumea mare, decît prevenind dorinţele surorii dumitale şi căutînd să-i cîştigi simpatia şi protecţia...

— Iertaţi-mă, sire, dar tot nu prea vă înţeleg, — rosti Daşkova încurcată, încercînd să pună capăt acestei discuţii neplăcute.

— Ei, caută să înţelegi, draga mea, caută să înţelegi! — strigă Petru, dar scăzu glasul numaidecît. Pe obrazul său caraghios, ciupit de vărsat, flutura un zîmbet afabil, dulceag. — Hai să facem o partidă de „campis“ [1]), — încheie el şi o trase pe Daşkova care se fîstîcise de tot, spre masa de joc.

La mese începuseră să joace cărţi cei doi Narîşkini cu soţiile lor, frumoasa contesă Brius, prietena ţarinei, Matriona Teplova, o femeie cu obraz alb, fostă metresă a lui Petru, tînărul Gudovici, prietenul ţarului, şi Angern, aghiotantul său. Toată lumea se sculă îndată în picioare, rămînînd într-o poziţie rigidă. Strîngîndu-şi talia cu mîinile sclipitoare de briliante, doamnele începură să facă reverenţe ceremonioase.

— Continuaţi, doamnelor şi domnilor, continuaţi! — Petru îşi scutură mîna în mîneca largă cu manşete roşii, şi se strîmbă. — Ingăduiţi-ne să jucăm şi noi: eu şi prinţesa. Oho! Dar pentru ce jucaţi pe mize atît de mici?

Cu gesturi largi, fără să fie atent la eleganţa lor, Petru îşi goli pe masă buzunarul, scoţînd o grămadă de aur, şi puse o miză de zece galbeni. Miza era exorbitantă, chiar şi pentru punga bine garnisită a prinţesei Daşkova. Toată lumea se strîmbă, dar fu silită să se supună toanei ţarului. Bătîndu-şi joc în gînd de Petru, de înfăţişarea lui caraghioasă, Daşkova îşi spuse: „S-a trezit deodată bogat, a dat norocul peste el. Şi nu e prea mult de cînd golanii săi de holsteinieni îl lăsaseră lefter, de nu mai avea nici cu ce să-şi întreţină pe Romanovna lui, iar Ecaterina Alexeevna fusese silită să onoreze cheltuielile metresei soţului ei!“ Şi, neputîndu-se stăpîni, Daşkova izbucni într-un rîs copilăresc.

— Ce, ce e? — strigă împăratul, intrigat. — Ce ai, prinţesito? Aha, vă bat! Gudovici, tu ce ai de zis? Şi pe tine te

[1]) Joc de cărţi. (N. trad.)

bat. Aha ! Ai mei sînt bănuţii, ai mei sînt ! — ţipă el, plin de bucurie, apucîndu-şi monezile de aur. Şi, ca un copil, începu să bată din palme. — Amîndoi aţi pierdut.

„Amîndoi aţi pierdut", — a zis un oarecare rajah indian, tîrînd de barbă pe un necunoscut prins în patul soţiei lui... — strigă, apropiindu-se în grabă şi ţinînd isonul lui Petru, baronul Stroganov, un om de spirit şi mare mucalit.

Neastîmpărata Daşkova chicoti, acoperindu-şi gura cu evantaliul. Petru clipi din ochiul drept, roşi şi dădu nervos din cap : într-un colţ plin de plante ornamentale, cu frunze mari, pe o sofa aurită, şedea un tînăr polonez de toată frumuseţea, îmbrăcat de sus pînă jos într-un costum de piele albă, cu garnituri din blană de castor, şi alături de tînăr, umăr la umăr, stătea trupeşa Elizaveta Voronţova, într-o toaletă luxoasă, dar fără gust. Voronţova rîdea veselă, îşi lovea uşor cavalerul cu evantaliul, iar acesta, săltîndu-şi coapsa stîngă, pe care pielea albă de elan se întindea ca turnată, îi îndruga cine ştie ce baliverne.

— Şezi, Stroganov ! — strigă aprins de gelozie împăratul şi izbi cu spada în parchet. Făcînd o respectuoasă reverenţă în faţa lui Petru, Stroganov se lăsă în fotoliu. Îşi reproşa vorba de spirit nelalocul ei, care îl atinsese drept la ţintă pe ţar... — Mizează, Stroganov. Zece galbeni miza... Ce, n-ai aur ? Atunci, mizează pe sare. Ai destulă... Unde e, la ce fluviu ? La Mississipi ? La-la-la Volga ? La-la... Vistula ?

— Baronul Stroganov, sire, — se amestecă cutezătoare Ekaterina Romanovna Daşkova, — are multă sare la rîul Kama, la Solikamsk, dar şi mai multă pe limbă, în vorbe...

— O-o-o-o ! — Petru se roti în fotel. — Dar văd, prinţesă, că dumneata cunoşti totul mai bine decît mine. Dumneata, dumneata ai... — se bătu cu degetul peste frunte, strîmbîndu-se. — Voi, cele două Ekaterine, sînteţi mari deştepte. O-o, tare deştepte sînteţi. Pe cînd noi, da, noi... Ei, cine-i la rînd ? — Împăratul se lăsă pradă ciudei, colţurile gurii ba îi atîrnau în jos, ba tresăreau în sus, iar privirea sa geloasă zbura de la Elizaveta Voronţova la ironicul Stroganov, de la Stroganov la polonezul care-i făcea, tot atît de asiduu, curte Elizavetei.

— Da, între altele !... — exclamă Petru şi-şi zvîrli cărţile pe masă.

Zornăind din pinteni, se apropiară de masă, nepoftiţi, doi holsteinieni pîntecoşi şi marţiali, generalul Schild şi colonelul von Berg.

Cei doi holosteinieni intraseră nepoftiți în palatul lui Șeremențiev și se apropiară de țar fără ceremonie, încălcînd astfel eticheta curții. Demnitarii aristocrați obișnuiau să-i socoată pe mulți ofițeri holsteinieni, fie foști cizmari, fie niște simpli caporali din armata prusacă. De aceea toată lumea, cu excepția împăratului, se strîmbă la apariția lor.

Cel dintîi care încălcă convenințele fu însuși Petru și observă îndată mimica acră a nobililor înfumurați. Ca să-i umilească, ca să-i mai desumfle, Petru, manifestînd intenționat o bunăvoință cordială, strigă celor doi holsteinieni, care stăteau în poziția de drepți :

— Luați loc, domnilor !

Mustăciosul von Berg se așeză fără farafastîcuri lîngă Dașkova. Aceasta, dîndu-se cu dezgust la o parte de lîngă vecinul ei nepoftit, își trase scaunul spre Petru, scoase un flaconaș venețian cu montură de aur și se parfumă ușor. Holsteinienii miroseau a votcă și a cizme. Nu știau cum să se poarte într-o societate atît de înaltă și, ca să-și ascundă stînjenirea, scoaseră numaidecît din buzunare niște pipe de lut și le aprinseră. Imitîndu-le manierele grosolane și dorind să pară și el milităros, Petru își scoase și el luleaua scurtă de lut și o aprinse. Doamnele, suflînd ușor, îndepărtau fumul urît mirositor, iar Dașkova, fără prefăcătorii, începu să se ferească de el cu batista și cu evantaliul : „Fi, fi"...

— Acum cîteva clipe, spuneam între altele... Dar despre ce era vorba ? — Petru trase din nou cu coada ochiului spre Elizaveta Voronțova și spre polonezul cel frumușel. — A, da ! Doamnelor și domnilor, vă aduceți aminte de băiețandrul acela... cum îi zice, hai ? Din gardă, elevul acela din școala de ofițeri...

— Celișcev ?

— Celișcev, Celișcev !... Nu, nu pot să-l iert... Cum ?! Să-și permită s-o ademenească pe contesa Ghendrikova, nepoata mea ?... E prea mult, e prea mult, doamnelor și domnilor !

Holsteinienii, care nu știau boabă franțuzește, holbau ochii la Petru, dădeau din cap a încuviințare și pufăiau pe întrecute.

— Vă jur ! Voi ordona ca acest tînăr să fie executat pentru dragostea lui prea cutezătoare față de o persoană din casa domnitoare, ca să fie pildă pentru ceilalți ofițeri ! Să fie executat ! — Zicînd aceste cuvinte, țarul, fără să știe de ce, amenință cu degetul înspre polonez.

— Iertați, sire, — obiectă Dașkova, dînd cu mîna la o parte rotocoalele de fum. — Dar e o cruzime prea mare să tai

capul unui tînăr uşuratic. Cu atît mai mult, cu cît nu s-a dovedit dacă e într-adevăr vinovat sau dacă nu e vorba decît de o calomnie odioasă. In orice caz, o asemenea sancţiune nu ar fi proporţională cu gravitatea delictului...

— Draga mea, dumneata eşti doar o copilă, — răspunse Petru, ridicînd din umeri. Scutură scrumul din pipă de-a dreptul pe jos şi o întinse colonelului von Berg (e de notat că von Berg, unul dintre spionii secreţi holsteinieni ai lui Frederic al II-lea, nu era nici un „von", ci Berg, pur şi simplu ; în armata prusacă fusese frizer. Petru al III-lea îi conferise gradul de colonel, încîntat de ţinuta lui marţială). Colonelul von Berg îndopă pipa cu tutun, o aprinse de la o lumînare, şterse saliva de pe imamea cu poala mundirului său, care nu era tocmai curat, descrise cu pipa un cerc în jurul gurii ţarului (ceea ce trebuia să fie un semn de politeţe extraordinară) şi vîrî imameaua între buzele împăratului, ţuguiate ca pentru sărutare. Toată lumea zîmbi pe ascuns, în batjocură. Stroganov îşi drese semnificativ glasul, accentuînd efectul scenei.

— Dumneata, copila mea, — urmă împăratul, adresîndu-se Daşkovei cea neastîmpărată, — ai să-ţi dai seama, cînd te vei face mai mare, că, desfiinţînd pedeapsa cu moartea, noi încurajăm nesupunerea, răzvrătirea. — Petru trase adînc în piept fumul din pipă şi tuşi violent.

— Dar, sire, — răspunse prinţesa sfidătoare, cu obrajii învăpăiaţi, — vorbiţi despre aceasta pe un ton atît de convins, încît înaltele voastre cuvinte au darul să ne îngrijoreze profund. Doar noi toţi, cu excepţia bravilor generali holsteinieni ai maiestăţii voastre, am trăit sub paşnica domnie elizavetană...

— Ei şi, n-are a face, n-are a face... De aceea la noi nu e nici ordine, nici disciplină. Nu, doamnă, sînteţi încă prea copilă şi nu vă pricepeţi deloc la asemenea chestiuni... Doamnelor şi domnilor ! Jocul continuă. Al cui e rîndul ?

Nu se poate spune că Petru ar fi jucat necinstit, dar, din cînd în cînd, trişa pe neobservate. Partenerii săi, în loc să-i dea una în cap cu un candelabru greu, erau siliţi să se uite printre degete la micile escrocherii de trişor ale suveranului lor. Petru cîştiga, făcea pe amabilul, glumea, trăgînd cu lăcomie aurul spre el. Tînăra prinţesă Daşkova, de optsprezece ani, care îşi pierduse la repezeală toţi banii aflaţi asupra ei, rosti cu o cutezanţă copilărească :

— Sire, îngăduiţi-mi să ies din joc.

— Joacă, joacă ! Norocul e schimbător.

— Nu sînt atît de bogată, ca să fac față jocului *subtil,* atît de *subtil,* al maiestății voastre.

— Da ! — răspunse țarul făcînd pe prostul. — Un maestru în strategie se vădește îndată, chiar la jocul de cărți...

— Aș prefera maestrului un strateg prost, care să nu calce regulile stabilite pentru joc... Să joace ca noi toți.

— Ha-ha-ha ! — începură să rîdă forțat, într-o clipă nepotrivită, holsteinenii cei bravi.

— E drac, nu femeie ! — îi șopti Narîșkinei contesa Brius.

Petru întoarse brusc umărul spre Dașkova și, auzind rîsul vesel al metresei lui, îl chemă pe Gudovici și-i spuse tare :

— Du-te la Elizaveta Romanovna și spune-i să poftească imediat aici, la masă.

În jurul mesei se făcu liniște, dar tot salonul vuia de larmă. De la masa de joc se ridicau nori de fum, ca de la un incendiu. Stroganov făcu dintr-o batistă un iepuraș cu urechi și-o sperie pe Dașkova cu el, căutînd să nu fie zărit de ochii posomorîți ai țarului. Petru se uita după Gudovici, care luneca pe parchet ca pe gheață, pînă la fotoliul Elizavetei Voronțova ; polonezul cel frumușel se sculă și începu să-și ciocnească tocurile zornăind din pinteni. Indoindu-și trupul într-o plecăciune respectuoasă înaintea Elizavetei Voronțova, care se încruntase subit, o părăsi cu un are sfidător și se amestecă în mulțimea pestriță a oaspeților care se plimbau prin salon. Elizaveta se ridică și ea, cu un gest de ciudă, își potrivi crinolina, și, fără să-i adreseze vreun cuvînt lui Gudovici, se îndreptă în mers legănat spre alt salon, ca să-l necăjească pe Petru. În aceeași clipă, doi cavaleri strălucițî se apropiară repede de ea.

— Succesul de care se bucură surioara mea e uimitor !

Prințesa Dașkova nu putu scăpa prilejul de a-l atinge pe țar în amorul propriu.

Potrivindu-și picioarele, Petru se propti de nădejde cu mîinile în masă și se ridică împins parcă de un arc. Jucătorii săriră în picioare, bărbații stînd smirna, doamnele, făcînd reverențe. Petru rosti poruncitor :

— Continuați, doamnelor și domnilor ! — și plecă repede după Elizaveta, călcînd cu picioarele întinse, țepene.

Cînd intră în micul salon azuriu, unde se strînsese un grup de nobili de la curte, ofițerii din regimentul Izmailovski și din alte regimente, și mai multe doamne cu crinoline cît niște

clopote, toată lumea luă poziția de rigoare. Bătrînul principe Nikita Trubețkoi, care se prefăcea totdeauna că-i doborît de podagră, ședea pe sofaua de lîngă perete, îmbrăcat în mundirul său strîns pe talie, cusut cu fireturi și plin de cruci și de stele. Picioarele scurte, umflate, îi erau vîrîte în botfori cu pinteni zornăitori. Gîtul de asemenea și-l strînsese atît de tare în lentă — accesoriu al uniformei lui — încît îi ieșeau ochii din orbite, iar obrazul i se făcuse stacojiu. Umflat ca un burduf mare, gîfîia și gemea încetișor. Lîngă el era o gașcă de lingăi, de lichele ale noii domnii. Fiecare sonda terenul, ca să vadă dacă e solid; fiecare năzuia să-și consolideze poziția, să-și doboare rivalul, să ajungă mai sus decît toți.

Îndată ce răsunară strigătele: „Suveranul! Suveranul!" toți săriră ca arși în picioare și se dădură înlături, lăsînd un drum larg de trecere. Bătrînul Trubețkoi, cu înfățișarea sa de burduf umflat, nu mai gemu și, uitînd de podagră, se preschimbă fulgerător într-un ostaș vajnic; spada îi zăngănea, pintenii zornăiau; ocupă loc în rîndul ofițerilor din regimentul Izmailovski, scoase pieptul în afară, supse burta și rămase încremenit, cu ochii holbați la prea puțin arătosul monarh care mergea țeapăn, ca pe picioroange, silindu-se parcă să-i spună: „Sînt aici, maiestate! Sînt trup și suflet al vostru, pînă la sfîrșitul zilelor mele!" Doamnele, îmbujorate de emoție, continuau să-i facă reverențe nostime, în mijlocul unei tăceri respectuoase și a ținutei marțiale, de rigoare, a bărbaților.

Țarul trecu repede, înciudat, pe drumul croit, fără să observe pe cineva, cu gura larg deschisă și cu o grimasă care-i schimonosea chipul. Adulmecînd aerul cu nările umflate, își ținea cu mîna garda spadei, preocupat în întregime de căutarea perfidei Elizaveta Romanovna.

4

Împărăteasa nu venise la Șeremetiev, sub pretext că tușește și ședea acasă, citind pe Helvetius. Cu cîteva zile în urmă, cele două încăperi de dincolo de vestibul, în care locuise cîndva Alexandr Ivanovici Șuvalov, șeful cumplitei Cancelarii Secrete, fuseseră amenajate pentru Petru care-și cedase apartamentul „Lizkăi" Voronțova. Ecaterina, ofensată adînc de această veni-

noasă idee, suferea atît de crîncen, de parcă ar fi fost supusă unor torturi inchizitoriale.

Petru şi iubita sa se întoarseră tîrziu şi certaţi rău de tot de la dineul dat de Şermetiev. El intră în apartamentul Romanovnei. Camerista favorită a împărătesei, Katerina Ivanovna Şargorodskaia, încurajată de ţarină, trăgea straşnic cu urechea. De îndată ce auzi gălăgie în apartamentul Lizkăi, camerista se strecură în culoar, ca o pisică, sări după un dulap şi se ascunse acolo, ca un vînător la pîndă. Cearta de după uşa de frasin se înteţea mereu. Lizka ocăra pe ţar, ţipînd strident, iar ţarul îi răspundea cu înjurături prusace, tropăind şi behăind ca un ţap înfuriat.

Deodată, uşa fu dată de perete, camerista văzu cum ţarul o plesni pe Lizka peste obraz, iar aceasta, femeie voinică, nu glumă, îi trase un ghiont bine plasat, zvîrlind pe tontălău în coridor şi trîntindu-i uşa în nas. Ghiontul cu care se trezise în ceafă îl făcu pe ţar să lase nasul în jos şi să sughiţă de plîns. Peruca îi căzuse pe o ureche şi coada ei mică, cu funda neagră, îi atîrna jalnic pe umăr ; jaboul răvăşit i se lăsase în jos, spada lungă i se bălăbănea între picioare şi zornăitul pintenilor amuţise. După ce rămase astfel o clipă, ca un şcolar dat afară, sări spre uşa cu bucluc, dar frica îl birui : sughiţă din nou de plîns, cu ciudă, îşi acoperi obrazul cu mîinile mici şi se îndreptă pe culoar, călcînd fără siguranţă. Spre marea mirare a cameristei pitite după dulap, de data aceea, picioarele ţarului, vîrîte în botfori, se îndoiau. Împăratul era beat turtă.

A doua zi spre seară, Ecaterina primi din partea Elizavetei Voronţova un bilet prin care aceasta o ruga umil să-i facă o vizită, ea neputînd ieşi, fiind bolnavă, pentru a avea împreună o convorbire care nu putea suferi întîrziere, cu privire la o chestiune dintre cele mai importante. Biruită de curiozitate, Ecaterina îşi înfrînse dezgustul şi se duse.

Elizaveta Voronţova, care avea pe atunci 25 de ani, zăcea în pat, răvăşită, cu părul despletit, şi plîngea.

— Eşti bolnavă ? — o întrebă Ecaterina, aşezîndu-se o clipă lîngă ea. Voronţova îi prinse mîinile, i le strînse cu disperare între ale ei, şi le acoperi cu sărutări. — Ce te doare ?

— Vă rog foarte mult, — răspunse Elizaveta, — să vă duceţi la Pierre şi să-l înduplecaţi în numele meu să mă trimită înapoi la tata... Nu mai pot să stau aici, în palat. Pierre e înconjurat de tot felul de ticăloşi, lichele şi spioni ; aseară, la Şeremetiev,

l-am ocărît şi pe el şi pe prietenii săi. Pierre, care se îmbătase, a început să facă scandal şi, ca să se răzbune, a încercat să-l aresteze pe tatăl meu. Duceţi-vă la el, vă conjur!

— Te rog, — spuse împărăteasa cu răceală, — să-ţi alegi o altă persoană pentru un asemenea comision... Cred că încercarea mea ar fi supărătoare pentru împărat...

— N-are decît să se supere! — spuse Elizaveta, ridicîndu-se cu ciudă într-un cot. — Nu mă refuzaţi, vă implor, nu am pe altcineva.

Seara, pe la orele şase, după ce se aprinseră luminile în palat, Ecaterina se duse la Petru. Îl găsi în halat, cu obrazul somnoros, veşted, măsurînd camera cînd într-o parte, cînd în în cealaltă.

— Bună seara, — rosti el. Şi apucîndu-se de falcă, îşi supse măseaua care-l durea şi scuipă într-un vas cu nisip. Ce surpriză... Dumneata vii atît de rar pe la mine...

— Dacă dumneata eşti atît de surprins de venirea mea, ai să fii şi mai mult cînd vei cunoaşte scopul venirii mele, — răspunse Ecaterina.

— Vorbeşte, te rog, — spuse Petru.

După încăierarea din ajun, se simţea vinovat faţă de Ecaterina şi dorea să fie cît se poate de politicos cu ea. Totuşi, gîndul că era un suveran cu puteri discreţionare şi că, prin urmare, nimeni nu putea îndrăzni să-i facă morală pentru nu importă ce purtări scandaloase, că pe Ecaterina n-o iubea şi nici nu putea s-o iubească, gîndul că Pavel, după toate probabilităţile, nu era copilul lui, ci al altcuiva, toate aceste reflecţii se oglindiră iute pe fizionomia lui de cabotin, neînchipuit de mobilă: colţurile gurii i se lăsară în jos şi obrazul său luă o expresie acră şi arţăgoasă. În ochii săi mari licări o văpaie de îndîrjire împotriva privirii care izvora din ochii împărătesei, de un azuriu închis şi cu sclipiri energice şi pline de ironie.

— Aştept... Te ascult.

Atunci Ecaterina îi spuse rostul vizitei sale şi-i transmise rugămintea Elizavetei Romanovna.

Petru fu mirat: „Spuneţi-o încă o dată, *madame*" — rosti el cu răceală. Ecaterina i-o spuse din nou. Intrară generalul-colonel Melgunov şi stallmeisterul[1]) Lev Narîşkin, amîndoi din anturajul lui Petru. Ţarul le povesti toate cele auzite cu

[1]) Nobil, care se îngrijea de grajdurile imperiale. (N. trad.)

cîteva clipe mai înainte şi le ceru sfatul. Chestiunea fu supusă unor dezbateri foarte lungi. Ecaterina se simţi obosită.

— Sire, — conchise Melgunov şi Narîşkin, adresîndu-i-se lui Petru: — Socotim că Elizaveta Romanovna trebuie să aştepte răspunsul personal al maiestăţii voastre.

— Da, da! — se bucură Petru, — tocmai la asta m-am gîndit şi eu! *Madame,* — spuse el Ecaterinei, pe un ton cu totul nepermis în prezenţa unor persoane străine, adresîndu-i-se ca unei femei de rînd. — Aţi auzit, *madame?* Chiar aşa să-i spuneţi Romanovnei.

Cei doi curteni schimbară priviri. Mîniată de această purtare a ţarului, atît de lipsită de politeţe, Ecaterina ieşi.

Melgunov şi Narîşkin alergară de cîteva ori de la Petru la Elizaveta Voronţova şi înapoi. Lucrurile se prelungiră astfel pînă la ceasurile 11 seara, cînd Petru se duse în persoană la ea. Văzîndu-l, Voronţova nici nu se gîndi să se ridice. Deşi pălmuit de ea în ajun, Petru îi făcu o plecăciune. Ea nu voi să-i răspundă. Ca să se răzbune pentru cele petrecute în ajun, Petru, cu un aer provocator, scuipă zgomotos pe covorul de blăniţe de maimuţă; pe urmă, zornăi din pinteni, se mînie şi strigă: „Te rog să rămii în palat, pînă la dispoziţia mea specială! Tăcere, tăcere!" — şi o zbughi ca ars afară, aruncînd priviri piezişe peste umăr, temîndu-se ca această femeie voinică, cu pieptul atît de planturos, să nu-l blagoslovească din nou cu o scatoalcă.

A doua zi seara, Petru, Narîşkin şi Melgunov se înfiinţară la Ecaterina. Tustrei erau băuţi.

— Îngăduiţi-ne, maiestate, — începu împăratul strîmbîndu-se, — îngăduiţi-ne să vă înfăţişăm o plîngere împotriva Elizavetei Romanovna.

— Mi se pare că aţi greşit adresa. Eu nu-i sînt nici tată, nici unchi şi nici soţ, — răspunse Ecaterina, apăsînd pe cuvintele „nici soţ". Tînăra împărătească era încîntătoare în seara aceea. Cu cîteva clipe mai înainte, isprăvise un bilet de dragoste adresat lui Grigori Orlov. Ochii ei de un azuriu închis, mai sclipeau la amintirea dulcilor bucurii încă proaspete, încredinţate rîndurilor scrise cu vorbe alese pe o filă roză parfumată.

Ţarul şi curtenii săi începură să spună, care mai de care, că Elizaveta Voronţova e grosolană, făţarnică, lipsită de gust şi de feminitate.

— Ce aveţi de spus la toate acestea, maiestate? — îşi întrerupseră de mai multe ori vorbele, cu două înţelesuri, ţarul şi cei doi prieteni ai săi.

Ecaterinei i se păru deodată ciudată dorinţa lor arzătoare de a o provoca să participe la o asemenea discuţie. Şi tăcu. Petru începu să se irite.

— Bine, închipuiţi-vă numai, maiestate, — spuse el dînd braţele înlături şi întinzîndu-şi buzele ţuguiate. — Am ridicat-o la rangul de doamnă de onoare a voastră şi ea, închipuiţi-vă, a refuzat portretul vostru şi l-a vrut pe al meu... Ei, cum să interpretăm acest lucru? Se uita drept în ochii soţiei sale, aşteptînd ca ea să se supere pe Voronţova, să-şi încrunte sprîncenele, să bată mînioasă din picior.

Dar, spre mîhnirea lui, Ecaterina primi această veste rîzînd.

— Se poate ca maiestatea voastră să nu ştiţi, — spuse ea, — că femeile sînt foarte capricioase, că inimile lor se lasă călăuzite mai mult de sentiment, decît de raţiune?

— Da, dar prin aceasta, ea v-a jignit pe dumneavoastră, draga mea, şi pe mine, împăratul, — spuse el. După ce se strîmbă în fel şi chip clipind mereu din ochiul drept, se întoarse brusc. — Hai să mergem, domnilor.

Plecară tustrei.

Buzatul Lev Narîşkin, poreclit „năstruşnicul", pentru că era vorbăreţ şi bun de pozne, se întoarse curînd la uşa Ecaterinei şi mieună pe culoar de cîteva ori (îi plăcea să miaune ca pisica sau să cînte cocoşeşte). Fu lăsat să intre. Cu o nuanţă de reproş, dar cu un zîmbet umil pe obrazu-i muieratic, pudrat cu dărnicie, începu să insinueze:

— Maiestatea voastră aţi binevoit să scăpaţi o minunată ocazie de a da afară din palat pe această persoană. Eu şi Melgunov am depus multe stăruinţe în vederea acestui scop, dar maiestatea voastră n-a binevoit să profite de prilejul ce i s-a oferit.

— Nu-mi pasă cîtuşi de puţin de ea, de această sultană, — răspunse Ecaterina, ascultînd nu fără plăcere cît de bine suna cuvîntul ales într-un chip atît de reuşit: „sultană".

Narîşkin se îndreptă din şale, făcu o plecăciune adîncă şi ieşi.

După aceea „sultana" se statornici şi mai temeinic în palat şi în inima ţarului. Începu să folosească orice prilej pentru a

o înjosi pe Ecaterina şi a se aşeza pe planul întîi. Dar ţarina suporta în tăcere toate umilinţele.

Iar în palat, sau la unul sau altul din prietenii ţarului — care erau cu toţii nişte lichele — se petreceau zilnic întîmplări din cele mai urîte. Adeseori, la dineuri, după sîrguincioase libaţiuni în cinstea lui Bachus, se stîrneau scandaluri grozave, care făceau vîlvă în societate. Noul ţar, un om năbădăios, ordona la beţie să fie arestat cutare sau cutare din musafiri, iar pe imbecilii, care izbuteau să-i intre pe sub piele, îi numea în suita sa şi, spre pizma altora, îi recompensa cu tot felul de distincţii.

— Tăcere, tăcere! — obişnuia să strige Petru, la beţie, dar toată lumea tăcea şi fără porunca lui.

Ecaterina nu lua parte la aceste sindrofii de beţivi; le evita scuzîndu-se că e bolnavă, şi-şi petrecea timpul stînd îndelung lîngă sicriul răposatei împărătese, în văzul publicului venit să se închine. Ecaterina depunea toate eforturile pentru a-i face pe oameni să uite că era o străină. Şi în vremea asta „sultana" nu se lăsa mai prejos de Petru Feodorovici, întorcîndu-se adeseori pe şapte cărări în apartamentul său.

5

Curînd după aceea, între Petru şi „sultană" izbucni din pricina unei menade încîntătoare, iar o ceartă. „Sultana" îi aduse lui „Pierre" un afront fizic, în modul cel mai brutal. Pierre zvîrli în ea cu pipa de lut din care mai ieşea fum şi o luă la fugă. Dar, după o jumătate de ceas, îmbărbătat de băutură, se înfiinţă iar şi începu să se gudure pe lîngă Elizaveta, să-i spună că e sufleţelul lui, durdulia, Psihea cea dulce şi să-i adreseze tot felul de alte asemenea epitete duioase. „Sultana", care zăcea în pat, îl privea cu lacrimi în ochi. Petru o privea şi el înlăcrimat. Începu să se plîngă de soarta lui, spunînd că toţi îl urau în această Rusie înspăimîntătoare; că singurul lui prieten credincios era tocmai ea, Romanovna, inimioara lui. „Sultana" se lăsă biruită de sentimente duioase, îşi strîmbă guriţa roşie şi începu să plîngă. Plînse şi ţarul, aşezîndu-se pe marginea saltelei de puf. Smiorcăindu-se, îşi zvîrli peruca, îşi şterse lacrimile cu faţa de pernă, toată numai dantelă, şi, rîgîind din pricina băuturii excesive, spuse cu glas jalnic:

— Şi tu, Romanovna, îmi faci mizerii... Mă şi... mă şi... — voia să spună „mă şi baţi", dar nu îndrăzni. — Şi doar sînt împărat.

Turmentată de băutură, Romanovna simţi sinceritatea şi durerea din glasul lui Petru şi i se făcu milă de el; deschise larg ochii şi, dîndu-şi seama de marea ei vină, era gata să izbucnească în hohote de plîns.

— Crede-mă, Romanovna, pe Katika am s-o închid la mînăstire, iar pe tine am să te sui pe tron împotriva tuturor şi oricui, am să te fac împărătească. Eu semăn la fire cu Petru cel Mare, bunicul meu. Numai să fii miloasă cu mine.

Atunci Romanovna îşi vîrî obrazul rumen în pernă şi, de atîta bucurie neaşteptată, izbucni în hohote de plîns amarnic, cu sughiţuri. Suveranul hohotea şi el. Îi cuprinse umerii plini, dezgoliţi, şi începu s-o sărute, copleşind-o cu făgăduieli:

— Tu eşti bucuria inimii mele, tu eşti soţia mea iubită...

Ea căută o batistă şi, negăsind-o îşi suflă nasul într-un cearceaf pe care erau brodaţi vulturi imperiali. Apoi îi spuse, sărutîndu-l:

— Dezbracă-te. Hai să te ajut.

El se ridică cu greu, se aşeză pe sofa şi mai anevoie, şi întinse picioarele. Trupeşa „sultană", desculţă, într-o minunată cămaşă subţire cu vulturi, apucă şi trase de un botfor al lui Pierre, încetişor, pe urmă tot mai tare. El îşi holba ochii ca un mops, ţinîndu-se zdravăn de sofa. Ea îl dădu jos de pe sofa de două ori, asudă, se înroşi, dar cizma nu se clintea, ca lipită cu cositor.

— Bei prea mult, dragă Pierre. Ţi s-au umflat picioarele, — spuse ea.

El se duse să se dezbrace în camera lui. „Mă-ntorc îndată, scumpa mea Romanovna". Pe cînd trecea prin faţa gărzii, se prefăcea că-i treaz, ţinîndu-se drept. Santinelele încremeniseră cu nasul sus, cu ochii ţintă la împărat. Totuşi, la uşă, Petru se lovi de pervazuri, mai întîi cu umărul drept şi apoi cu cel stîng.

— Gudovici, să vină oamenii să mă descalţe, — ordonă el, cu glas de om cherchelit, aghiotantului de serviciu.

Sosiră trei valeţi personali, bărbaţi voinici. Ţarul se aşeză în fotoliul masiv, prins cu şuruburi de parchet, anume amenajat pentru asemenea operaţie.

— Ingăduiţi, maiestatea voastră imperială, — rosti, stăpînindu-şi vocea de bas, Mitrici, uriaşul valet pleşuv, cu barba mare, roşcată, care începuse să încărunţească (în mod excepţional i se îngăduia să poarte barbă, pentru meritele lui). Ingăduiţi, mînuţele...

Împăratul, aşezat în fotoliu, ridică puţin coatele. Mitrici îi petrecu respectuos peste piept un prosop lung şi, înfăşurînd capetele prosopului în jurul mîinilor lui vînjoase, se pregăti să-şi ţină în hăţuri împăratul, din spate, ca pe un cal.

— Dre-epţi ! — scoase Mitrici un răcnet care se rostogoli ca tunetul prin palat (toată lumea spuse, ori se gîndi : „îl descalţă pe ţar"). Cei doi valeţi care stăteau la picioarele împăratului rămaseră smirna, înlemniţi. — Începeţi ! — comandă Mitrici, cu glas şi mai tunător, căscînd larg gura uriaşă. Amîndoi valeţii sărira la piciorul întins, ţeapăn, al împăratului, şi apucară de cizmă. — La loc ! — zbieră fioros Mitrici. Cei doi valeţi tineri şi făicoşi sărira înlături. Mitrici era şi el cam cu chef : fiind sărbătoririle crăciunului, fusese poftit la cină de cumătra lui, nevasta şefului sobarilor de la palat, unde dăduse pe gît trei pahare mari de votcă... Iată pentru ce comise o eroare în ritualul descălţării, alcătuit chiar de Petru. Zîmbind larg cu toată faţa lui bărboasă, roşie ca focul, Mitrici rosti cît se poate de duios : „Îndrăznesc să raportez maiestăţii voastre : n-aţi binevoit să întindeţi picioruşul care trebuie : binevoiţi să-l trageţi înapoi şi să-l întindeţi pe cel stîng, după regulament". Împăratul deschise ochii, bolborosind : „Cum ?" Mitrici repetă ruga pe acelaşi ton duios şi plăcut. „Ah, da !" — rosti împăratul, biruit de toropeală. Urmă din nou comanda tunătoare : „Drepţi ! Începeţi". Cei doi valeţi înşfăcară cizmele. Mitrici ţinea straşnic de prosop şi din cînd în cînd striga : „Mai uşor, mai uşor !... Să nu vătămaţi picioruşul ! Hei, acum trageţi, trageţi !"

Cizma stîngă fu trasă. Împăratul scoase un suspin de uşurare şi-şi lăsă capul pe piept. Harapul Narcis aduse apă caldă, ulei de trandafiri şi toate cele de trebuinţă pentru spălatul picioarelor. După cîteva minute de muncă înverşunată, cealaltă cizmă fu scoasă şi ea. Împăratul, prăbuşit înainte, dormea tun, răspîndind în juru-i o duhoare înecăcioasă de băutură. Mitrici continua să-l ţină în hărţurile prosopului. Cei doi valeţi

în livrele roşii, cu fireturi de aur, stăteau smirna. Nici unul nu ştia ce era de făcut. Mai trecu o jumătate de ceas. Mitrici se simţi şi el năpădit de somn : se clătina, îşi holba ochii în tavan, dar pleoapele i se lipeau şi, pierzîndu-şi cumpăna, împungea cu nasul în sus ; în cele din urmă, alunecă înainte şi căzu cu burta peste fotoliu, deranjîndu-şi suveranul. Andrei Vasilievici Gudovici intră, călcînd în vîrful picioarelor.

— Doarme ?

— Da, a binevoit să adoarmă pe neaşteptate.

Tuşind uşor la urechea împăratului, Gudovici îl strigă de două ori, îl scutură uşor de umeri şi apoi începu să-l zgîlţîie mai tare, legănîndu-l înainte şi îndărăt ; împăratul făcea plecăciuni, molfăia din buze, parcă mestecînd ceva, mugea, îngăimînd sunete nelămurite, dar nu se trezea.

— Haideţi să-l dezbrăcăm, — spuse Gudovici.

Se apucară cu grijă să-i scoată uniforma. Împăratul şedea ca mort ; capul i se bălăbănea, mîinile îi cădeau jos.

— Încet, încet... — şoptea Gudovici, ameninţînd cu degetul. — Încet, încet...

Cu chiu cu vai, îi scoaseră mundirul, jiletca şi ciorapii. Harapul începu să-i spele picioarele cu săpun parfumat.

— Încet, încet... — şoptea Gudovici.

Deodată împăratul răcni :

— Tăcere ! — Toţi rămaseră încremeniţi. — Pe loc repaus ! — ţipă împăratul şi închise din nou ochii. După ce îl dezbrăcară, îl duseră pe braţe în pat.

Ferindu-şi gura cu palma, Mitrici, îmboldit de aburul băuturii, îi şoptea generalului Gudovici, familiar :

— In fiece zi a lui dumnezeu, bea... Vai, va-ai ! Şi tare-i slab — trebuie să se păzească, altfel, doamne fereşte, e uşor să... Iată, măria sa binevoieşte să bea peste măsură, iar mătuşa sa, răposata împărătească şi ţarină, zace în coşciug, la trei odăi de aici. Treabă-i asta ? — şi Mitrici se strîmbă, ştergîndu-şi ochii cu manşeta brodată a livrelei.

Aşa şi-a început domnia ţarul Petru Feodorovici al III-lea, împărat a toată Rusia, nepot al lui Petru I, nepot de al doilea al lui Carol al XII-lea al Suediei şi văr de al treilea cu Ecaterina Alexeevna, soţia sa.

Odată cu mătuşa sa, Petru se îngroapă şi pe el. Duşmanul Rusiei, prietenul lui Petru

1

Jeremia Pauzier, giuvaergiu şi şlefuitor de briliante al curţii, orginar din Elveţia, se îmbuibase peste măsură la un ospăţ oarecare şi fusese cît pe ce să moară şi el odată cu ţarina Elizaveta. Venise în Rusia pe cînd era un băietan de 13 ani, iar acum avea 46. Înalta măiestrie şi dezinteresarea acestui franţuz erau foarte apreciate la curte. Elizaveta, deşi aproape în comă, îi trimisese medicul ei. Într-o singură zi, acesta îi luă sînge nu mai puţin de trei ori şi-i făcu nu mai puţin de şase clisme. În afară de asta, îi prescrise o mare doză de purgativ. Deşi Pauzier socotea că are o constituţie robustă, totuşi, după un asemenea tratament drastic, crezu de cuviinţă să cheme un pastor, ca să-i dezlege păcatele la trecerea în viaţa cea de apoi. Cînd starea bolnavului era deosebit de gravă, sosi un ofiţer cu rugămintea din partea marelui duce Petru Feodorovici de a-i procura, pe credit, o tabacheră de aur încrustată cu briliante. Întrucît din porunca împărătesei Elizaveta, orice credit pentru marele duce era oprit, soţia lui Pauzier, zdrobită de durere, lăsă pe ofiţer să plece cu mîinile goale, spunîndu-i că soţul ei trăgea să moară.

Elizaveta decedă; Pauzier, după ce-şi curăţi stomacul, se restabili, iar marele duce se urcă pe tron.

Înviat din morţi, Pauzier fu cuprins de deznădejde. Eticheta îi cerea să se ducă la palat, ca să-l felicite pe noul împărat cu prilejul suirii pe tron. Dar nu era sigur dacă avea să fie primit şi dacă nu-l aştepta deportarea în Siberia, pentru refuzul cutezător de a-i procura pe credit o tabacheră marelui duce de ieri.

De aceea, scrise contesei Elizaveta Voronţova, rugînd-o să-l ajute în nenorocirea lui. Ea îl invită în apartamentul său şi îl primi la ora 9 seara. Curînd intră şi Petru, vesel, împreună cu Gudovici şi cu Narîşkin. Pauzier, cu burticica-i rotundă, sclivisit din cale-afară, sprinten ca un cocoşel, se grăbi să sară la Petru, să-i sărute mîna.

— A, Pauzier, dumneata eşti? — rosti Petru îmbrăţişîndu-l. — Şi mie mi s-a spus că ai de gînd să mori.

— Aveam de gînd maiestate, dar m-am răzgîndit: doream să vă felicit pentru urcarea pe tron! — răspunse brav Pauzier, prinzînd curaj.

Petru rîse şi, făcîndu-i cu ochiul, continuă:

— Acum sînt bogat, îţi voi plăti totul. Am bani destui.

— Sînt extrem de fericit, sire, să privesc banii maiestăţii voastre, să le simt mirosul. De cincisprezece ani, maiestate, n-am văzut un ban din mîna maiestăţii voastre.

— Dragă Pauzier, ce vină am eu dacă mătuşa îmi dădea atît de puţini bani că eram dator la toată lumea? Şi cu ce pot să te servesc acum?

— Îngăduiţi-mi şi mie, sire, să slujesc maiestăţii voastre, dacă am fericirea să vă fiu pe plac.

— Bine, — răspunse Petru, săltîndu-şi piciorul pe loc. — Te numesc giuvaergiu al meu, cu gradul de brigadier, ca să poţi intra în cabinetul meu oricînd vei pofti. Andrei Vasilievici, îi spuse el lui Gudovici, — du-te, te rog, la Senat şi spune să se facă chiar acum un ucaz pentru aceasta.

Pauzier îi sărută ţarului mîna şi ieşi, mişcînd graţios din coate. Fu ajuns din urmă de Gudovici şi de Narîşkin, după care veni şi Melgunov; toţi îl felicitară pe întrecute pentru „înalta miluire". Pauzier le zîmbea, dar sufletul său era apăsat de o mare nelinişte: îşi dădea seama că o asemenea înaltă miluire îl făcuse să se vîre în gura leului. Într-adevăr, după două-trei zile, aceşti tineri, unul după altul, sosiră la casa giuvaergiului, cu caleştile curţii, şi apoi începură să-i calce des pragul. Veniră şi Dmitri Vasilievici Volkov, secretar al Conferinţei [1]), vestitul chefliu şi palavragiu; A. I. Glebov, cel de al doilea Narîşkin şi alţi tineri din înalta societate. Pauzier le cunoştea bine năravurile, plăcerea lor de a arunca în stînga şi în dreapta banul altuia, lăcomia de care dădeau dovadă în orice împrejurare. Nu erau bogaţi, dar faţă de giuvaergiu se arătau mult mai aroganţi decît împăratul însuşi, închipuindu-şi că-i făceau o mare onoare prin vizitele lor. Îi comandau tot ce le trăsnea prin cap, bineînţeles pe datorie definitivă. Pauzier nu-i putea refuza, fiindu-i teamă că asemenea persoane din

[1]) Conferinţa de pe lîngă Inalta Curte era un organ instituit de împărăteasa Elizaveta în anul 1741, organ menit să discute chestiunile mai importante de politică externă în prezenţa suveranei. (N. trad.)

lumea mare ar fi putut să-l întărîte pe ţar împotriva lui, în care caz, s-ar fi văzut silit să lichideze întreprinderea, care nu era deloc lipsită de profit pentru el.

Aceiaşi curteni dornici a-şi face cariera, urmărind foloase proprii, se sileau în fel şi chip să stîrnească vrajbă între ţarina Ecaterina şi soţul ei. În oraş circulau zvonuri insistente cu privire la acest lucru şi Pauzier avu curînd prilejul să se convingă în persoană de temeinicia acestor zvonuri.

Într-o zi, Pauzier, după ce primise o comandă de la Ecaterina, ieşea din apartamentul ei.

— De unde vii, Pauzier? — îl opri în coridor Petru, trecînd pe acolo cu suita.

Pauzier îi răspunse. Petru, umflîndu-şi pieptul, îi porunci grosolan.

— Îţi interzic... Auzi? Îţi interzic să mai vii pe la ea...

Pauzier rămase înmărmurit...

2

Petru al III-lea făcea gafe politice una după alta.

Astfel, la trei regimente din garda imperială, unde o tradiţie veche impunea ca însuşi monarhul să fie comandant, Petru numi comandanţi direcţi: la regimentul Preobrajenski pe prinţul Nikita Trubeţkoi; la Semionovski, pe contele Kirill Razumovski, la regimentul de gardă călare, pe prinţul Georges (Georg) de Holstein, unchi al împăratului, adus recent în Rusia şi pe care toţi cei din gardă îl urau.

Prin acest act, Petru aduse voit întregii gărzi o insultă de neiertat. Indignaţi, partizanii Ecaterinei se înverşunau şi mai mult, manifestîndu-şi pe faţă satisfacţia. „Această palmă grea n-o să fie uitată", prevestea sinistru Grigori Orlov.

Contele Roman Voronţov, tatăl „sultanei Lizka", îşi făcea calcule interesante, nădăjduind că fiica sa, după ce o va doborî pe Ecaterina, va ajunge împărăteasă. De aceea, era mai necăjit decît toţi, văzînd că Petru, chiar după atît de puţine zile de domnie, izbutise să ridice atîta lume împotriva sa. După ce se sfătuia între patru ochi cu Mihail Voronţov, fratele său, marele cancelar, el îi sugera cu orice prilej ţarului, pe şoptite:

— Sire, trebuie să manifestaţi un act de înaltă clemenţă, ca să atrageţi privirile supuşilor asupra maiestăţii voastre şi să le cuceriţi inimile.

Ţarul nu ştia în ce anume trebuia să conste un asemenea act înalt. Roman Voronţov îl sfătuia să recheme pe cîte cineva din deportare, să dăruiască nobilimii un „statut al libertăţii", adică să-i scutească pe nobili pentru totdeauna de îndatorirea de a presta o slujbă, aşa cum erau siliţi s-o facă pînă atunci, urmînd ca ei să aibă libertatea de a servi cît şi unde vor voi.

— Iar mai cu seamă, maiestate, se cade să nu-i uitaţi pe ţărani. Poporul acesta ticălos trebuie de asemenea să binecuvînteze numele sacru al maiestăţii voastre. Luaţi, sire, o măsură care să privească pe toţi oamenii de rînd. O asemenea înaltă milostenie ar putea să fie scăderea preţului la sare. E drept, această măsură va atinge oarecum veniturile statului, dar e un lucru reparabil: după ce maiestatea voastră veţi fi privit de popor ca un binefăcător, preţul sării va putea fi treptat ridicat din nou.

În ziua de 17 ianuarie, ţarul, urmat de suită, sosi cu caleaşca de gală la Senat, stătu acolo două ceasuri, iscăli ucazul dinainte pregătit pentru rechemarea din exil a lui Mengden, a familiei Lilienfeld, a Lopuhinei şi a feldmareşalului Münnich, faimosul emigrant prusac, un intrigant politic îndrăzneţ, deportat în Siberia de răposata Elizaveta. Pe urmă, „binevoi să poruncească" a se fixa un preţ al sării cît se poate de moderat.

La 25 ianuarie 1762, adică la o lună după deces, avură loc funeraliile ţarinei Elizaveta. Trupul neînsufleţit fusese expus, pentru a fi văzut de poporul ce venea să i se închine, în uriaşa sală a tronului, care ocupa o clădire întreagă, anexă a Palatului de Lemn.[1]) Această sală, cu două rînduri de ferestre, uimea chiar şi pe străini prin fastul amenajării sale. Vesela Elizaveta dădea foarte des acolo baluri mascate, la care participau pînă la o mie cinci sute de persoane. Într-o singură clipă se aprindeau nu mai puţin de zece mii de lumînări care se reflectau în oglinzile veneţiene. Mulţimea invitaţilor, în haine elegante, aluneca pe parchetul sălii în sunetele muzicii, dansînd cadriluri, menuete şi alte dansuri. Într-o încăpere de

[1]) Palatul de Lemn se afla pe Nevski Prospekt, colţ cu Moika, lîngă Podul Poliţeiski. (N. aut.)

alături, Elizaveta juca cu voioşie faraon sau pichet [1]) iar pe la zece se retrăgea în apartamentele ei, ca să se costumeze şi să-şi pună masca. Pe urmă, apărea din nou în sală şi dansa cu foc pînă la cinci-şase dimineaţa. Avînd picioare frumoase şi un trup vînjos, bine dezvoltat, ea prefera costumele de paji sau de cavaleri medievali.

Dar acum, vesela Elizaveta, îmbrăcată într-o rochie de brocart argintiu, cu mîneci de dantelă, zăcea în sicriu, pe catafalc, sub un baldachin somptuos cu draperii de brocart auriu, care se terminau cu volane bogate de hermină. Cu toate că ardeau esenţe aromitoare, în sală stăruia un miros uşor de cadavru. Doamnele din suită şi doamnele de onoare, toate în doliu, stăteau în jurul catafalcului Elizavetei, în ordinea rangului. Mitropolitul Dmitri Secenov şi clerul, în odăjdii negre, se pregăteau să înceapă slujba prohodului. Erau de faţă toţi demnitarii şi curtenii.

Ecaterina, micuţă, îndurerată, în mare doliu, intră cu pas maiestuos. Privirile tuturor se întoarseră îndată spre ea. Un paj frumos purta după ţarină coroana de aur, făurită de Pauzier. Răspunzînd la plecăciuni, ea urcă pe treptele catafalcului la căpătîiul sicriului şi voi să pună coroana pe capul uşor umflat al răposatei. Dar coroana nu se potrivea. Îndurerată, privind în jur cu smerenie creştinească, Ecaterina zări în mulţime pe pîntecosul giuvaergiu cu picioarele scurte, şi-i făcu semn s-o ajute. Luat prin surprindere, Pauzier făcu o grimasă jalnică, se apropie de catafalc cu mişcări foarte elegante, scoase din buzunar un cleştişor şi ajustă într-o clipă coroana, aşa cum trebuia.

Prohodul solemn începu. Fumul de tămîie se înălţa în rotocoale. Asistenţa asculta slujba, arborînd un aer evlavios şi ţinînd în mîini lumînări aprinse. Petru, fără a respecta bunacuviinţă, umbla printre rîndurile de doamne, călcînd ca un cocor şi vorbind franţuzeşte, destul de tare, tot felul de fleacuri, ba cu una, ba cu alta, se strîmba şi privea printre gene spre cler, spunînd: „Ţapi bărboşi... Voi ordona să-i radă pe toţi". În mulţime se auziră murmure... Mitropolitul Dmitri Secenov privi peste umăr spre ţarul poznaş, îşi încruntă cu asprime sprîncenele, dar Petru scoase limba la el şi-i întoarse spatele.

[1]) Jocuri de cărţi. (N. trad.)

În cele din urmă, trupul defunctei fu dus cu carul mortuar aurit, de la palat, peste Neva, la fortăreaţa Petropavlovskaia, prin faţa uriaşei mulţimi adunate, a trupelor înşiruite de-a lungul întregului parcurs, în accentele imnurilor funebre, în dangătele triste ale clopotelor, prin vîntul rece, prevestitor de viscol, care sufla dinspre mare.

În urma carului mortuar, înaintea tuturor, mergea împăratul; la douăzeci de paşi în urma sa, Ecaterina, iar mai departe, toţi marii demnitari, după ordinea strictă a rangurilor, în frunte cu baronul Lefort, maestru de ceremonii. Împăratul purta o mantie neagră de doliu, pe care erau brodaţi vulturi albi; trena lungă a mantiei o purtau, ţinînd-o sus, marii şambelani. Capul mic, cu feţişoară de copil, al împăratului, era acoperit de tricorn. Dar sub această pălărie mare nu existau meditaţii înţelepte, ci numai frînturi de gînduri şi de amintiri, zburînd cînd la una, cînd la alta, ca nişte fluturi.

„Da, da, da — îşi spunea el — mătuşa îmi tot da zor să mă duc la baie, la baia rusească, rusească... Pfii, phii! Iar mie... mie mi-e atîta de silă de baie! Eu aş muri în baie...“ Gîndurile îi zburară spre Holstein. «Sînt persecutat de mic copil. Asta mi-a fost soarta... Acolo, în Holstein, Brommer, guvernorul meu, mă speria cumplit — şi eram atît de mic — mă ameninţa bătînd cu piciorul în podea. „O să poruncesc să te bată cu vergi, pînă o să ţîşnească sîngele din tine. De-ai crăpa odată, tare m-aş bucura!“ Dar cum îndrăznea să spună asta? Ticălosul...»

— Tăcere, tăcere! — striga din mers împăratul, iar gîndul îi zbura îndată spre altceva. Vîntul bătea dinspre mare, codiţa de pe spatele monarhului flutura, trena mantiei susţinută de şirul de şambelani era umflată de rafale. Împăratul întoarse capul spre dreapta, spre stînga şi aruncă o privire piezişă înapoi: coada trenei o purta sus, contele Şeremetiev, şambelanul-şef al curţii, un bărbat înalt şi corpolent. Împăratul făcu o schimă năstruşnică, pufni în rîs şi deodată, se opri pe loc. Toţi cei din spatele său: Ecaterina, care păşea tristă, suita, tot cortegiul, se opriră şi ei, nedumeriţi. Iar carul cu sicriul, clerul, insignele puterii imperiale, coroanele de flori, numeroasele delegaţii cu prapuri şi toţi ceilalţi continuau să meargă pe drumul acoperit de crengi de ienupăr, peste Neva, pe gheaţă. Împăratul se strîmba şi, cu un aer poznaş, bătea

pasul pe loc. După ce lăsă carul să ajungă ca la vreo treizeci de stînjeni, comandă :

— Fuga, marş ! — şi se repezi înainte, cît îl ţineau picioarele, ca să ajungă cortegiul.

Contele Şeremetiev şi ceilalţi şambelani care îi susţineau trena mantiei o luară la goană după împărat. Şeremetiev fugea gîfîind, cu ochii holbaţi. Şambelanii, obezi, nu puteau să ţină pasul cu suveranul lor, uşor şi firav. Dădură drumul trenei şi se opriră, ştergîndu-şi sudoarea, horcăind, trăgînd aer din răsputeri, pe gură. Simţindu-se liber, împăratul gonea ca un cal înaripat. Luată de vînt, trena lungă de cincisprezece arşini fu umflată îndată de rafale, fîlfîind şi pocnind în aer, ca o pînză de corabie pe furtună. Împăratul rîdea cu hohote.

— Am îngheţat, am îngheţat !... Doar trebuia să ne încălzim, domnilor ! — spuse el şambelanilor care-l ajunseseră din urmă.

Pînă ce ei să apuce din nou trena, carul se îndepărtase destul de mult ; întrecerea începu iar. Pînza neagră fîlfîia şi pocnea din nou. Pe podul vremelnic înjghebat peste Neva, negustorii, care stăteau nemişcaţi în săniile lor, şi gură-cască, strînşi în grupuleţe, arătau cu degetele spre monarhul care alerga, holbau ochii uluiţi şi rîdeau între ei.

— Ia uitaţi-vă, fraţilor, uitaţi-vă ! Se pare că ţărişorul nostru a căpiat...

Zburînd pe aripi negre, ca zmeul din basme, ţarul ajunse din urmă carul aurit şi se uită îndărăt : contele Şeremetiev îşi pierduse răsuflarea, căzuse şi se tîra în patru labe prin zăpadă ; şambelanii, pieriţi de ruşine, se grăbeau să-l ajungă pe împărat, iar suveranul chicotea înfundat.

Ecaterina şi toată procesiunea rămăseseră departe, în urma carului cu sicriul. Ecaterina era palidă de mînie. Cînd împăratul a toată Rusia o luă pentru a treia oară la goană, ea trimise un aghiotant călare cu ordinul de a opri tot cortegiul.

După două ore, de pe forturile cetăţii bubuiră salve de tun cutremurînd văzduhul: rămăşiţele pămînteşti ale Elizavetei fuseseră înhumate. Ascultînd salvele, împăratul se strîmbă şi declară cu fanfaronadă, celor din suită, că avea să ordone curînd să se tragă o salvă cu o sută de tunuri de asediu, ha-ha ! Şeremetiev, care clocotea de furie, îndrăzni să obiecteze că în urma unei asemenea salve, toate clădirile din capitală aveau să se năruie. Ţarul clipi cu ochiul drept spre el şi rosti tăios :

— Dumneata, conte, nu te pricepi la nimic. Chiar de alergat, alergi ca o vacă... Am să te fac să înveţi... O să vă pun pe toţi să faceţi exerciţii... Instrucţie, muştruluială zilnică!... Da-aa !...

În acea zi, prin crîşme, prin locante, prin case, pretutindeni, toată lumea vorbea numai despre ciudăţeniile tînărului împărat. Spre marea desfătare a celor mari, copiii se jucau prin ogrăzi şi pe ulicioare de-a înmormîntarea : ţarul alerga cu o rogojină pe umeri, iar Şeremetiev cădea grămadă în zăpadă.

Seara, Petru intră posomorît, clătinîndu-se, în apartamentul soţiei lui.

— Nu, nu, — izbucni el răguşit, ba ridicîndu-şi mîinile la obraz, ba lăsîndu-se în jos. — Eu nu sînt bun pentru ruşi... Nici ruşii pentru mine... Sînt convins că voi pieri aici...

— Nu vă lăsaţi obsedat de această idee nefastă, — răspunse Ecaterina, — căutaţi să faceţi pe fiecare om din Rusia să vă iubească. Gîndiţi-vă cum v-aţi comportat astăzi ?

Petru făcu o grimasă şi, neputîndu-şi stăpîni sughiţele, se scuză : „Pardon, madame". Ecaterina strîmbă din nas şi ridică sprîncenele.

— Duceţi-vă la culcare. Mirosiţi a votcă ! Phii !

Petru se întoarse şi ieşi.

3

Camarila rudelor din Holstein creştea cu repeziciune în jurul ţarului. Prinţul Georges, unchiul ţarului, care sosise de curînd împreună cu soţia şi cu doi fii, fu îndată făcut feldmareşal şi numit comandant al regimentului de escortă imperială cu o soldă extraordinară: patruzeci şi opt de mii de ruble pe an. I se conferi şi titlul de „alteţă". Curînd sosi un al doilea unchi al ţarului, prinţul Peter de Holstein-Beck, cu nevasta şi cu fiica; fu şi acesta făcut feldmareşal şi numit guvernator general al Petersburgului şi comandant peste toate regimentele de linie şi de garnizoană din Petersburg, din Finlanda, din Estonia şi din Narva. O asemenea înălţare în ranguri, nemeritată, a pomanagiilor holsteinieni, care la ei acasă n-aveau nici

după ce bea apă, îi făcea pe ruşi să se revolte, contribuind la creşterea indignării în mijlocul ofiţerilor din gardă.

Despre prinţese se spunea: „Priviţi, străinele astea au venit la noi aproape goale şi au să plece bogate". Prinţesele făcură o vizită giuvaergiului Pauzier, îi arătară briliantele lor de calitate inferioară şi îl rugară să le sfătuiască cum trebuiau să se prezinte la marile ceremonii de la curte şi, în general, care erau uzanţele în Rusia.

— Alteţele voastre! — îşi începu Pauzier consultaţia. — În această ţară toate femeile, indiferent de starea socială, de la persoanele sus-puse pînă la ţărănci, se sulemenesc, socotind că le stă bine cu obrajii roşii. Toaletele doamnelor, ca şi bijuteriile lor de aur, sînt de mare preţ. Doamnele de la curte se împodobesc cu foarte multe briliante. Pînă şi doamnele de condiţie relativ inferioară poartă briliante cam pentru suma de douăzeci de mii de ruble.

Prinţesele cu părul roşcat scoteau strigăte de uimire, îşi dădeau ochii peste cap, cu invidie, iar micul şi pîntecosul Pauzier le aţîţa încă şi mai mult:

— Răposata împărăteasă a Rusiei era posesoarea unor podoabe de mare preţ cum nu are nici o suverană din Europa. Coroana de mare ceremonie a împărătesei Elizaveta e încrustată cu briliante, perle şi alte nestemate: rubine, safire, smaragde. Toate aceste pietre sînt vestite, ca cele mai mari din lume.

După ce Pauzier le făcu să transpire de emoţie, prinţesele îi spuseră:

— Te rugăm să ne ajuţi... Dintr-o scăpare de vedere noi ne-am lăsat briliantele mari în Holstein şi n-am luat cu noi decît bijuterii mărunte. Ce ne facem acum? Sîntem cam strîmtorate şi în privinţa banilor; ştim însă că împăratul Petru, nepotul nostru, e generos...

Generozitatea cu care fură întîmpinaţi holsteinienii de viţă nobilă costă mult Rusia, multe milioane de ruble. Deocamdată însă, Pauzier, bijutierul curţii, făuri pentru doamnele care-l vizitaseră şi pentru fata uneia din ele o serie de garnituri din pietre false de diferite culori, combinîndu-le atît de artistic cu briliante veritabile, încît toate doamnele din lumea mare se pierdeau în presupuneri, tot întrebîndu-se de unde aveau holsteinienele pribege atîtea bogăţii.

Cînd Pauzier, la ordinul lui Petru, se prezentă la curte, fu înconjurat de doamnele de onoare.

— Cum, se poate ca aceste pietre să fie veritabile?

— O, da, da! — le asigura discretul Pauzier.

Petru îl invită pe franţuz la el în cabinet şi, aflînd şiretlicul lui, rămase încîntat şi rîse cu poftă.

— Dumneata eşti ingenios ca un diavol!

La 7 februarie Petru declară în Senat:

— De azi înainte, Cancelaria Secretă de cercetări e desfiinţată!

Acest act politic, umanitar şi inteligent, făcut de ţar la sugestia unei persoane rămasă necunoscută, fu confirmat două săptămîni mai tîrziu, printr-o proclamaţie alcătuită de secretarul intim D.V. Volkov. În proclamaţie se spunea, între altele: «De azi înainte, Cancelaria Secretă de cercetări se desfiinţează pentru totdeauna, iar dosarele ei vor fi preluate de Senat şi, după ce vor fi pecetluite, se vor depune la arhivă, spre veşnica lor uitare. De azi înainte, odioasa expresie „o vorbă şi o faptă“ [1]) va trebui să nu mai aibă nici un înţeles şi se interzice oricui folosirea ei; cei care o vor folosi în viitor, la beţie sau în încăierări, ori ca să scape de bătăi şi de pedepse, vor fi pedepsiţi îndată aşa cum se pedepsesc de poliţie zurbagiii şi scandalagiii.»

Ţarul se ferea să scrie, mai rău ca de foc. De aceea, cel de al doilea manifest important, referitor la „libertatea nobililor“ făgăduită cam demult, fu întocmit tot de Volkov.

— Romanovna, îngeraşule, — îi spuse într-o seară Petru metresei lui. — Uite, eu şi Dmitri Vasilici ne închidem în odaie şi scriem toată noaptea. Să nu ne deranjezi. Avem treburi importante cu privire la buna rînduială a statului.

Romanovna mîncă la cină pateu de ierunci, bău vin de Burgundia, după pofta inimii, mai tăifăsui cu camerista ei şi se culcă. Cînd se înnoptă, ţarul îl încuie pe Volkov în cameră, şi în locul persoanei sale îşi lăsă cîinele danez, ca să-i ţină companie.

— Dmitri Vasilici, scrie, te rog, un ucaz straşnic şi eu o să-l cercetez mîine, — spuse el, clipind din ochi. Şi se făcu nevăzut, ducîndu-se să chefuiască cu bunii săi prieteni.

[1]) În secolul al XVIII-lea, această formulă prescurtată din: „Cunosc o vorbă şi o faptă în privinţa măriei sale“, strigată de orice denunţător, servea de semnal pentru deschiderea celei mai riguroase acţiuni de urmărire împotriva celor denunţaţi. (N. trad.)

Văzîndu-se în asemenea situaţie, veselul, inteligentul Volkov rîse de el însuşi şi se întoarse spre dulăul danez: „Tu eşti cîine, iar eu-s lup [1])... Vrei să te mănînc?" Pe urmă îşi bătu îndelung capul ca să găsească un subiect. „Eh, iată!... Despre libertate... Petru Feodorovici mă roagă demult"... — şi izbindu-se peste fruntea înaltă sorbi din berea englezească, şi se apucă să redacteze manifestul „despre libertatea nobilimii".

După ce isprăvi, rîse cu poftă: „Manifestul despre libertatea nobilimii e gata scris, iar eu, un nobil, stau închis aici între patru ochi cu un cîine, şi nu sînt liber să plec... Ha-ha!" A doua zi, la 18 februarie, acest manifest fu semnat de Petru şi publicat.

Astfel dădea ţarul multe proclamaţii şi ucazuri de o importanţă politică deosebită.

Tinzînd să înfăptuiască gîndul răposatei Elizaveta, dar, mai ales, ascultînd sugestia liberalului Nikita Panin, şi într-o măsură oarecare, îndemnurile interesate ale conţilor Voronţov, fu emis şi un al treilea ucaz imperial, referitor la secularizarea pămînturilor mînăstireşti, la preluarea de la mînăstiri şi de la biserici a şerbilor, care erau trecuţi în patrimoniul statului. Bineînţeles că Petru avea faţă de ţărani o atitudine de totală indiferenţă, că nu bunăstarea lor îl îndemnase la acest act. Totuşi, semnă cu o deosebită plăcere: una pe popi şi pe călugări.

Textul ucazului fu alcătuit de Volkov într-o formă inteligentă, ironică: „Îmbinînd evlavia cu folosul patriei... cinul monahal care s-a lepădat de această viaţă vremelnică va fi scutit de grijile traiului zilnic şi ale deşertăciunilor lumeşti... urmînd să fie împărţit ţăranilor pămîntul pe care aceştia l-au muncit pînă acum pentru arhierei, pentru mînăstiri şi biserici".

Acest ucaz merse drept la inima ţărănimii şi fu pomenit multă vreme.

Înzestrat cu o cultură insuficientă, avînd o voinţă slabă şi fiind un om mărginit din fire, Petru nu putea să privească în ansamblu nevoile uriaşei sale împărăţii şi, dealtfel, nici n-a năzuit cîndva acest lucru, neavînd nici o poftă s-o facă. Totuşi, sufletul său impulsiv, capricios, era adeseori dispus la realizări meritorii. Şi, sub imboldul unor împrejurări prielnice, îşi

[1]) Joc de cuvinte în limba rusă, plecînd de la numele de Volkov, care are la rădăcină termenul *volk*, adică lup. (N. trad.)

punea voios iscălitura sub o proclamaţie sau un act, care făgăduia o „milostenie" oarecare.

De acest lucru profitau unii din anturajul său, grăbindu-se să acorde poporului, sub semnătura lui Petru, avansuri care aveau menirea să contribuie la întărirea bunului renume al tînărului ţar, să chezăşuiască stabilitatea tronului său şi, prin aceasta, să-şi asigure propriul lor viitor.

Iată că şi Glebov, procurorul general al Senatului, începu să-i sugereze ţarului în şoaptă diferite idei. Petru le respingea sau se declara de acord cu ele, potrivit cu dispoziţia lui sufletească. Aşa văzu lumina zilei ucazul imperial care chema pe rascolnicii [1]) refugiaţi în Polonia şi în alte ţări, să se întoarcă în Rusia, asigurîndu-i totodată că nu li se va pune nici o piedică în exercitarea cultului lor, după datina lor şi după cărţi cu scriere veche, deoarece „în sînul Imperiului întregii Rusii sînt şi neamuri de altă credinţă, ca mahomedanii şi idolatrii", aşa că lepădarea rascolnicilor de credinţa cea veche să nu se facă prin constrîngerea şi persecutarea lor, ci prin măsuri de convingere.

Rascolnicii începură să-l socoată pe Petru al III-lea drept ocrotitorul lor, iar înfiorătoarele cazuri de sinucidere în masă, a oamenilor care piereau în casele aprinse de mîna lor în urma persecuţiunilor împotriva vechii credinţe, luară sfîrşit.

Acest ucaz a jucat de asemenea un rol de seamă in mişcarea lui Emelian Pugaciov, avînd darul să atragă pe numeroşi rascolnici de partea lui.

Cînd nu-i dădea nimeni sugestii, şi dacă găsea motive concrete, Petru se deda din proprie iniţiativă la opere de legiferare. Astfel, într-o noapte, pe cînd se întorcea călare, treaz, de la palatul Anicikov al hatmanului Kiril Razumovski, fu atacat de o haită de cîini fără stăpîn. A doua zi, apăru un înalt ucaz personal, vizînd pe Korff, căpetenia poliţailor.

„Să se stîrpească cîinii din Sankt-Petersburg, care hoinăresc prin împrejurimile palatului. Petru".

Sau, alt caz: într-o zi, deasupra lui Petru trecea în zbor un cîrd paşnic de ciori. Una dintre ele, fără vreo intenţie rău-

---

1) Aderenţii mişcării religioase numite rascol, care a apărut în Rusia în secolul al XVII-lea, îndreptată împotriva bisericii oficiale. Mişcarea a căpătat un caracter de masă, oglindind protestul maselor populare împotriva intensificării exploatării feudale. Totuşi această mişcare îndepărta masele populare de la lupta activă împotriva exploatatorilor; ideologia şi formele ei erau profund reacţionare. Rascolnicii erau persecutaţi de guvernul ţarist. (N. red. rom.)

voitoare, scăpă ceva pe tricornul tînărului monarh, fapt care provocă un nou înalt ucaz personal, nu tocmai strălucit ca limbă: „Vînătorii de la garda palatului să împuşte în străzile capitalei ciori şi păsări. Petru".

4

Autorizîndu-li-se întoarcerea din deportare, Münnich, familia Lilienfeld, contele Lestocq şi Mengden se strînseră în jurul tronului, plini de recunoştinţă faţă de împărat. Curînd după aceea, îşi recăpătă libertatea şi favoritul Biron, acela care, în zece ani de guvernare, omorîse unsprezece mii de suflete. Amant al ţarinei Anna Ivanovna, aceasta, înainte de a muri, îl numise regent al imperiului rus. Dar, după douăzeci şi două de zile de regenţă, Biron fusese arestat de feldmareşalul Münnich şi condamnat la deportare pe viaţă în Siberia [1]), unde trăise douăzeci şi doi de ani în surghiun.

Şi iată că Münnich şi Biron, cei doi duşmani de moarte, se întîlniră iar la curtea lui Petru al III-lea, binefăcătorul lor.

Demnitarii ruşi şi toată tabăra Ecaterinei priveau chiorîş spre aceşti străini, clocotind de ură împotriva lui Petru: ce-l făcea să-i aducă înapoi şi să-i copleşească de favoruri, în vreme ce atîţia ruşi zăceau încă prin închisori?

Dar partidul Ecaterinei şi chiar adepţii ţarului fură cuprinşi de o mare indignare, aflînd că Petru, fără să se consulte cu cineva, a încheiat pacea şi a intrat în legături de prietenie cu regele Frederic al II-lea al Prusiei, vechiul duşman al Rusiei.

Războiul cu Prusia durase cinci ani. In general, oştirile ruseşti ieşiseră învingătoare.

La sfîrşitul campaniei din 1761, Frederic, înfrînt, se retrăsese cu rămăşiţele armatei sale în fortăreaţa Breslau şi se închisese acolo, căzînd pradă unei descurajări de moarte; timp de două luni nici nu ieşi din camera lui temîndu-se să se arate trupelor. Nu mai avea nici o speranţă de salvare; nu mai putea conta pe încetineala trupelor ruseşti; în fruntea acestora era acum tînărul şi talentatul general Rumianţev, un om de o cultură aleasă; Elizaveta îl însărcinase să cucerească Kolbergul, cetate socotită inexpugnabilă, şi-l cucerise.

[1]) In 1742, la urcarea sa pe tron, Elizaveta Petrovna a poruncit ca Biron să fie adus din Siberia la Iaroslavl, de unde nu avea dreptul să se deplaseze. (N. aut.)

Situaţia lui Frederic al II-lea era fără ieşire; aliata sa Anglia nu-l mai ajuta cu bani. Poporul prusac se descurajase şi era tot mai pornit împotriva regelui său. Pe scurt, Frederic era în pragul pieirii.

Şi deodată... În faţa nefericitului Frederic se ivi cel mai fericit dintre toate prilejurile cu putinţă.

Vestea că Elizaveta, împărăteasa Rusiei, se află pe patul de moarte, îl înaripă dintr-o dată: pe tron se va sui Petru Feodorovici, care se prosterna înaintea geniului său. Şi Frederic nu-şi greşi socotelile. Evenimentele care se desfăşurară curînd în Rusia întrecură toate aşteptările lui: Elizaveta muri, Petru se sui pe tron şi îndepărtă cu îndîrjire din arena vieţii politice pe tînăra sa soţie, ţarina Ecaterina. Astfel, Frederic învie, iar aliaţii îşi pierdură curajul.

Iată ce se petrecu între timp: pe la mijlocul lui februarie 1762, generalul Gudovici, care fusese trimis la Frederic pentru a-l informa despre urcarea pe tron a lui Petru al III-lea şi a-i duce „prea înaltul" său mesaj prin care îşi exprima sentimentele de prietenie faţă de duşmanul de ieri al Rusiei, se întoarse la Petersburg dintr-un voiaj minunat, pentru care Rusia secătuită plătise bani grei: ţarul milui pe Gudovici, favoritul său, cu şase sate în gubernia Cernigov.

Frederic trimise curînd la Petersburg pe ambasadorul Goltz, adresînd prin el lui Petru un mesaj de mulţumiri („Vă urez o domnie lungă şi fericită") şi onorîndu-l cu un ordin prusac. Acest ordin nu-l costa absolut nimic pe şiretul Frederic, dar Rusia, sărăcită, plăti şi pentru aceasta din greu; sfîrşitul aproape victorios al războiului fu zădărnicit, fapt care stîrni mînia aliaţilor Rusiei.

Petru puse capăt războiului cu Prusia: preliminariile păcii fură semnate şi teritoriile prusace cucerite — evacuate. Şaisprezece mii de ostaşi de elită ai Rusiei fură alăturaţi armatei lui Frederic al II-lea, avînd ca scop să dea o lovitură decisivă Austriei, aliata din ajun a Rusiei.

Această pace neaşteptată, absurdă, arbitrară, încheiată cu Frederic al II-lea, jigni profund toate clasele societăţii ruse, de la guvernanţi, curteni, negustorime, cler şi pînă la cel din urmă ostaş lipsit de drepturi. Încheierea unei asemenea păci perfide cu vechiul duşman al Rusiei era socotită drept un afront din partea tînărului ţar, la adresa tuturor ruşilor.

Ostaşii din armata operativă începură să murmure: „Pentru ce ne-am vărsat sîngele? Am bătut pe nemţi, i-am bătut de atîtea ori, şi acum, poftim, ne trimit, cot la cot cu ei, să ne batem cu ceilalţi... Or fi căpiat cei din Piter? Ajunge cu războiul!..."

Dar, oricum, o pace strîmbă e mai bună decît o răfuială dreaptă. Petru însă răsturnă toată politica Elizavetei, nu din spirit pacific, ci pentru a sfîrşi un război şi a arunca oştile şi fondurile într-un alt război, vădit nebunesc, cu Danemarca, pentru cine ştie ce fleacuri holsteiniene.

5

Ecaterina învăţa arta prefăcătoriei. Vedea tot, ştia tot, pricepea tot. Ducea o luptă de culise împotriva politicii prusace a soţului ei, căutînd să obţină în această direcţie un reazim din partea opiniei publice. Laolaltă cu Nikita Panin şi cu partizanii ei din gardă, îşi exprima durerea, pentru că întreaga viaţă politică a Rusiei era dirijată nu de Petru al III-lea, ci de vicleanul Goltz, ambasadorul prusac, care lucra la ordinele lui Frederic al II-lea.

Goltz şi toţi cei din anturajul lui Petru atrăgeau atenţia tînărului suveran asupra necesităţii unei supravegheri atente a maiestăţii sale împărăteasa, dar mai ales a fraţilor Orlov din gardă. Dar Petru le desconsidera sfaturile, cu toată nepăsarea unui tînăr netot încăpăţînat. Ca toţi oamenii de nimic, el se credea un spirit pătrunzător, în stare să cunoască bine caracterul semenilor săi.

„Sultana" cea planturoasă aflase în ce ape se scaldă Ecaterina, prin contele Roman Voronţov, tatăl ei, şi prin alte iscoade, şi-l asmuţea pe ţar împotriva rivalei ei. Intr-o zi, după ce bău bine la dejun, acesta se duse la soţia sa pentru a avea o explicaţie cu ea. Ecaterina purta o rochie largă de doliu, pentru a-şi ascunde sarcina de ochii celor din jur şi, mai ales, de ai lui Petru, care încetase demult să se intereseze de ea, ca femeie.

— Începeţi să deveniţi insuportabil de orgolioasă, — o apostrofă el, tresărind din cap şi din umeri. — Voi şti eu să vă bag minţile în cap...

Ecaterina ridică spre el privirile ochilor săi sclipitori, şi întrebă calmă :

— În ce anume vedeţi că sînt orgolioasă ?

— Mergeţi prea semeaţă... Toată înfăţişarea... toată conduita voastră... şi, în general...

— Oare, ca să vă fiu pe plac, trebuie să-mi încovoi spinarea, aşa cum o fac robii înaintea sultanului Turciei ?

— Voi şti eu să vă bag minţile în cap, madame !...

— În ce chip ? — în ochii Ecaterinei licărea o ură dispreţuitoare şi pe buze îi juca un zîmbet.

Rezemat cu spatele de perete, Petru îşi scoase deodată spada din teacă şi, strîmbîndu-se, o scutură ameninţător.

— Ce înseamnă asta ? Nu cumva aveţi de gînd să vă duelaţi cu mine ?

— Ei, da !

— Atunci, maiestate, am nevoie şi eu de o spadă, — răspunse Ecaterina, înveselită. — Altfel, nu vă voi putea da satisfacţie.

— Tăcere, tăcere ! Sînteţi îngrozitor de rea ! Sînteţi o panteră ! — strigă Petru, şi-şi vîră zgomotos spada în teacă.

— Dar din ce deduceţi că sînt rea ? Fiţi bun şi explicaţi-mi şi mie...

Petru sări în sus şi, zornăind din pinteni, începu să alerge încolo şi încoace prin cameră, să îndruge tot felul de nerozii ; apoi ţipă ca un papagal : „Tăcere, tăcere !" — şi ieşi, clătinîndu-se pe picioare.

În capul lui era un vălmăşag. Şi, dominînd acest vălmăşag, o singură obsesie : va porni curînd la război împotriva Danemarcei ; curînd avea să se întîlnească cu Frederic, prietenul său, omul cel mai mare de pe lume ! O, ce memorabilă va fi această întîlnire !

După ce Petru ieşi, fermecătoarea contesă Brius, prietena intimă a Ecaterinei, sări din dosul unui paravan. Cele două tinere femei începură să rîdă, contesa — senină şi fără griji, iar Ecaterina — stăpînită de un tremur nervos.

— Foarte viteaz e soţul maiestăţii voastre ! — spunea printre hohotele de rîs, contesa, — l-am văzut printr-o crăpătură cum vă ameninţa cu spada !

— Scumpă Praskovia Alexandrovna ! — exclamă Ecaterina. — Cred că eu nu sînt un şobolan. Sînt femeie, sînt împărăteasă ! Ai auzit că odată a executat un şobolan ?

— Glumiţi, maiestate? — exclamă cu mirare contesa Brius, şi ridică sprîncenele arcuite, umezindu-şi buzele şi savurînd dinainte amuzanta povestire.

— Deloc. Pe atunci era încă mare duce. Şi nu poţi zice că ar fi fost nevîrstnic — avea aproape treizeci de ani. Într-o zi, intrînd la el, ce văd? În mijlocul camerei era o spînzurătoare, iar de ea atîrna un şobolan mort, un şobolan mare, mare de tot. Phii! L-am întrebat ce însemna panorama aceea? Mi-a răspuns: „Acest şobolan scîrbos a îndrăznit să treacă peste şanţul fortăreţei (mi-a arătat cu mîna o masă foarte mare pe care era ridicată o fortăreaţă pentru joacă) şi, într-un bastion, mi-a mîncat două santinele". „Bine, dar santinelele dumneavoastră sînt de cocă..." „Ei şi? Am convocat pe loc consiliul de război, la care au luat parte Mitrici, lacheul meu, toţi valeţii, ucraineanul Karnovici şi Narcis. Eu am prezidat şedinţa Conform legilor marţiale, consiliul l-a condamnat pe şobolan la pedeapsa cu moartea prin ştreang". Neputînd să mă stăpînesc, am izbucnit în hohote de rîs. Dar el mi-a spus: „Ah, voi femeile, n-aveţi nici o idee despre legile marţiale". Eu rîdeam de mă prăpădeam. El s-a bosumflat. I-am spus: „Tare-s bune legile dumneavoastră marţiale, dacă aţi spînzurat şobolanul fără să-l lăsaţi să se apere, să se dezvinovăţească".

Contesa Brius făcu mult haz de această povestire. Deodată observă că umerii prietenei sale se zguduie şi bărbia îi tremură. Ecaterina se prăbuşi într-un fotoliu, îşi puse pe umeri un şal de caşmir şi izbucni într-un plîns cu hohote, amarnic, sufocîndu-se de durere.

— Maiestate... scumpa mea... maiestate! — strigă speriată Praskovia Alexandrovna, repezindu-se spre ea. Cuprinzîndu-i mijlocul plin, contesa Brius îi atinse, fără să vrea, pîntecele tare, umflat, şi exclamă în şoaptă, cu mirare: „Maiestate! Sînteţi... V-aţi ascuns de mine! Vedeţi cum sînteţi, maiestate!...

Încălzită de duioşia feminină a prietenei sale, Ecaterina îi zîmbi cu recunoştinţă, îşi dădu şalul la o parte şi, suflîndu-şi nasul într-o mică batistă parfumată, pe care era brodată coroana imperială, rosti încetişor, printre lacrimi şi zîmbete:

— Da, Praskovia Alexandrovna, da, scumpa mea, sînt... sînt însărcinată. Am să nasc cam peste două luni. Dar să păstrezi cel mai strict secret, te implor ca pe o prietenă. Copilul îl voi da numaidecît cuiva. Sărmanul copil!

Adînc mișcată, contesa își rezemă fruntea albă de umărul slăbuț al Ecaterinei. Lacrimi picurau din ochii ei pe mătasea neagră a rochiei de doliu a împărătesei, în vreme ce murmura, înăbușită de emoție:

— Ce drăgălașă sînteți, maiestate, ce dulce... Zi și noapte am să mă rog lui dumnezeu pentru neprețuita sănătate a maiestății voastre.

— Și tocmai acum, pe vremea asta, gîndește-te, scumpa mea, — glasul, bărbia și obrajii Ecaterinei tremurară din nou, — sînt în dizgrație, în pragul pieirii, sînt înconjurată de dușmani, nu te am decît pe dumneata și pe Ketty Dașkova... Mai e cineva?... Nu mai știu...

— Maiestate! — Brius se lipi și mai strîns de ea. — Ați uitat, maiestate, să pomeniți numele unui cavaler, gata să-și dea viața pentru maiestatea voastră.

— O! — Ecaterina se îndreptă de șale și obrazul i se îmbujoră. — Acest cavaler e singura mea bucurie, unica mea nădejde... Doar o știi, draga mea...

— Maiestate! Cavalerul maiestății voastre, Grigori Grigrievici Orlov, vă solicită o întrevedere...

— Da, dar... cum se poate face acest lucru? Orlov e supraveghiat, din ordinul țarului, de Perfiliev, nesuferitul acela de aghiotant... Cum s-ar putea face?

Contesa Brius ar fi vrut să-i răspundă: „Ca și săptămîna trecută" — dar socoti un asemenea răspuns necuviincios și spuse:

— Foarte simplu, maiestate. În prezent, bărbatul meu se află la Moscova. Această întrevedere va avea loc în casa mea. La noapte, împăratul se va afla în palatul Anicikov, la hatmanul Razumovski... Or să chefuiască pînă dimineața. Perfiliev se va duce și el cu suveranul. Dar o știți, maiestate... La ora unsprezece fix, trec cu caleașca să vă iau...

— Am să ies împreună cu dumneata, îmbrăcată bărbătește, în pelerină largă și cu pălăria îndesată pe ochi?... — spuse țarina rîzînd.

— Nu, mai bine îmbrăcați-vă ca Ekaterina Ivanovna, camerista maiestății voastre.

— Ba nu, bărbătește!... Aș vrea ca Grișenka să nu mă recunoască numaidecît...

Din apartamentul ţarului se auzea o melodie tînguioasă de vioară : Petru cînta, şi nu prost, o mică piesă sentimentală melancolică.

Curînd după aceea, Curtea se mută în noul Palat de Iarnă, construit şi încă neisprăvit de celebrul Rastrelli. Petru făcu el însuşi repartizarea tuturor încăperilor. Pe Elizaveta Voronţova o plasă la antresol, mai aproape de el, iar pe ţarina Ecaterina în aripa cea mai izolată a palatului. În încăperile dintre vestibul şi apartamentul ţarinei urma să locuiască micul ţarevici Pavel împreună cu Nikita Ivanovici Panin, guvernorul său. Ecaterinei îi convenea poziţia izolată a apartamentului său : putea să-şi vadă mai cu uşurinţă oamenii de care avea nevoie şi, ceea ce era mai important ca orice, trebuia să nască în taină, ceea ce se şi întîmplă, în chip fericit, de paşte, la 11 aprilie, cînd văzu lumina zilei fiul său Alexei [1]). Tatăl noului născut, ofiţerul Grigori Orlov, nu era de faţă la naştere. Iar copilul fu îndepărtat curînd din palat.

6

Starea de lucruri dinlăuntrul Rusiei nu făgăduia nimic bun. Tulburări ţărăneşti izbucneau, cînd într-un loc, cînd într-altul. La moşiile lui Tatişcev şi Hlopov, în judeţele Tver şi Klin, ţăranii dărîmară pînă în temelii conacurile, jefuiră hambarele şi banii strînşi din dijmă, iar pe moşieri îi alungară, sfătuindu-i să nu se mai întoarcă ; pe vătafi şi pe oamenii de curte ai moşierilor voiră la început să-i ucidă, dar apoi se mulţumiră doar să-i izgonească. Mai erau în fierbere încă vreo 8000 de ţărani în judeţele Moscova, Belev, Galici, Kaşira, Tula, Epifan şi altele.

În Ural ridicau capul rascolnicii şi ţăranii puşi la munci în făurăriile contelui Cernîşev şi ale fraţilor Demidov ; veniră la Senat cu o jalbă care arăta că „slujbaşii şi vătafii îi asupresc, îi schilodesc, iar pe unii i-au ucis chiar".

Şi la Moscova începură tulburări printre lucrătorii postăvari : aceştia se plîngeau că li se reţineau banii munciţi şi că pentru facerea postavurilor li se dădea lînă proastă.

De fiecare dată, Senatul aducea aceste lucruri la cunoştinţa ţarului, dar el nu se sinchisea de nimic, răspunzînd : „Rezolvaţi totul singuri. Eu n-am cînd, sînt ocupat cu treburi

[1]) Mai tîrziu, contele Alexei Grigorievici Bobrinski. (N. aut.)

mai importante pentru stat. Mă pregătesc pentru războiul cu Danemarca. După ce am să mă întorc triumfător de pe cîmpul de luptă, atunci am să mă ocup şi de moşier, şi de ţăran, şi de fabricant".

Într-adevăr, Petru n-avea timp să se ocupe cu treburile mărunte ale Rusiei celor umili. Această Rusie n-o cunoştea, şi nu voia s-o cunoască — nici nu ştia că există. Era în întregime absorbit de pregătirile de război. Vedea şi în vis bătălii şi victorii. Bun din fire, dar prost crescut, îngîmfat, repezit şi sărac cu duhul, acest om cu totul ignorant nu putea să-şi dea seama că tronul lui imperial era aşezat pe un butoi de pulbere.

Nenorocirea lui Petru era faptul că el însuşi împrăştia materia explozivă în jurul tronului, închizîndu-şi existenţa şi destinul în cercul vitios al contradicţiilor şi al primejdiilor inevitabile, că ţinea el însuşi în mînă făclia aprinsă pe care n-o călăuzea inteligenţa, că părea chiar el cel dintîi atentator: încă o scînteie, încă un pas greşit — şi tronul lui va sări în aer. Prin firea sa bizară, Petru însuşi era cel mai cumplit, cel mai perfid, cel mai neîmpăcat duşman al său.

Desfiinţă compania de escortă imperială a Elizavetei, acea „gardă în gardă", acel element privilegiat din gardă, care o ridicase în 1741 pe tron. Ţara plătea pentru întreţinerea acestei companii două milioane pe an. Măsura luată de el era foarte bună, nimic de zis! Alungarea trîntorilor de la curte era un merit chiar în ochii duşmanilor săi. Din nenorocire însă, după ce desfiinţă fără teamă vechea companie de escortă imperială, înfiinţă imediat o gardă holsteiniană, alcătuită din străini, grăbindu-se s-o înconjure cu toată simpatia lui. Se-nţelege de la sine că nobilii din regimentul de gardă luară act de această ispravă, şi nu în favoarea împăratului. Cei din compania de escortă imperială clocoteau şi ei de mînie: „Prin ridicarea la tron a Elizavetei, i-am metezit şi lui Petru al III-lea drumul spre tron — spuneau ei. Şi iată acum răsplata."

Precum se ştie, rolul de frunte îl juca în oştire prinţul venetic Georg de Holstein (în limbajul soldaţilor i se spunea „Jorja"). Spirit cazon, beţivan, înfumurat, disprefuind tot ce era rusesc, prin purtarea lui prinţul Georg revolta nu numai pe nobilii militari, ci şi pe ostaşi de rînd.

Apoi Petru hotărî să reorganizeze toată garda, toată oştirea, după modelul prusac. În locul uniformelor ruseşti, largi, verzi, îmbrăcă pe ostaşi în mundirele strîmte, prusace, de felu-

rite culori, şi introduse în oştire o disciplină din cale-afară de aspră. Interzise bătaia ostaşilor cu vergi, cu gîrbaciul sau cu biciuştile împletite, dar porunci ca pe viitor aceştia să fie bătuţi cu bastoanele şi cu latul săbiei. Instrucţia trebuia să se facă zilnic, fie că ploua sau viscolea, ordonîndu-se în acest scop să se aducă la Petersburg cincisprezece mii de ostaşi pentru mustruluială.

CAPITOLUL IX

Cele două Ecaterine. Hatmanul Razumovski

1

Peste platoul de instrucţie din faţa Palatului de Iarnă se cernea o lapoviţă măruntă de primăvară. Sub tălpi clefăia zloata amestecată cu noroi şi cu balegă de cal. Frămîntînd glodul, mai multe mii de cizme de mujici şi de boieri mărşăluiesc încoace şi încolo. Toţi ostaşii poartă noile mundire, puştile pe umăr şi coditе de păr, care li se bălăbănesc pe spate.

Petru cel mărunţel stă ţanţoş călare, cu o mantie verde pe umeri, împodobită cu steaua trimisă de regele Prusiei; pe cap are un tricorn cu panaş. Tricornul este ud leoarcă — şiroaie de apă i se scurg pe umeri, pe spate, sub guler; dar Petru vrea să arate că nu-i pasă de nimic: el îşi dă examenul de soldat prusac oţelit. Sub tricorn îi sticlesc ochii mari, negri, cînd veseli, cînd posomoriţi, cînd severi, după felul în care ostaşii ruşi bat pasul larg prusac.

— Fuga-a... marş! — răcneşte ţarul. Glasul lui, tăios, răstit, răsună neplăcut peste toată piaţa. — Stînga-mpre-jur! (Deodată, ochii lui scapără mînioşi, în vreme ce buzele îi atîrnă în jos.) Hatmane Razumovski!... Comanda mea trebuie ascultată cu urechea, nu cu dosul! Încă n-am spus „marş"! Ruşine, ruşine!... — Ţarul îşi holbează ochii sub tricorn şi strigă din nou: — Stînga-mpre-jur!... Marş! (Soldaţii aleargă în pas cadenţat, gîfîind; armele zăngănesc, tălpile lor ude plescăie.) Stai!

În faţa plutonului întîi, încremeneşte pe loc, după ce făcuse doi paşi mai mult decît trebuia şi se dăduse speriat înapoi, un bătrînel scund, rotofei, cu o stea pe piept şi o eşarfă azurie sub

mundir. Bătrînul icneşte ca un cal bolnav de tignafes, cu gura larg deschisă, cu ochii holbaţi, plini de spaimă, privind pieziş spre locul unde şade călare ţărişorul măscărici, şi tremurînd în aşteptarea prea înaltului răcnet de mînie. Înfăţişarea bătrînelului e jalnică, vrednică de milă. „Ce m-aş mai lungi acum în pat, ce aş mai sorbi un punch [1]) fierbinte... Mama ta de maiestate, neam de căţea... Ce-ţi pasă ţie ? Stai călare, ca pe cuptor..."

În clipa aceea de scurt răgaz, bătrînelul îşi ridică ochii presbiţi spre ferestrele palatului... şi deodată zări în dosul unui geam de cristal două chipuri frumoase. „Măria ta, maica noastră, ocroteşte-ne, ocroteşte-ne ! Nu mă lăsa să-mi sfîrşesc zilele în muştruluiala asta chinuitoare, afurisită să fie !... Cînd ai să iei cîrmuirea în mîinile tale prea înţelepte, o maica noastră, măria ta ? Grăbeşte-te, binefăcătoreo !..." O mînă albă păru că arată spre el.

O, sărac, sărac, batrînica !... Dragă Ketty, dumneata ştii cine este acel grăsun mic ? — întrebă ţarina într-o rusească stîlcită, pe tînăra Daşkova, arătîndu-i cu lornionul pe bătrînul care se oprise gîfîind în faţa plutonului întîi.

— Acesta... acesta... Dar este drăgălaşul de prinţ Trubeţkoi, generalul! Maiestatea voastră nu l-aţi recunoscut? — îi răspunse tot în ruseşte prinţesa Ekaterina Romanovna Daşkova, născută Voronţova.

— Cum, Trubeţkoi ? Nikita Iurievici ?... O, doamne ! — se minună împărăteasa. — Nu este acest batrînica procuror general la Senat ?

— Da. Numai că, maiestate, batrînica e femeie, îngăduiţi-mi să vă corectez, iar el — bătrînel !...

— *Oui, oui,* [2]) bătrînel. Dar, dragă Ketty, dumneata exprimi *en russe* [2]) tot nu forte corect. Sau, poate, mă înşeli dinadins ?

— O, doamne ! — protestă Ekaterina Romanovna, dînd din mînuţele-i albe. Apoi ridică din sprîncene şi-şi ţuguie buzele în chip de inimioară. — Cum să îndrăznesc, maiestate... Dar şi eu stau foarte prost cu limba rusă.

Îşi zîmbiră ruşinate şi vorbiră mai departe în franţuzeşte.

— Dar nefericitul de Trubeţkoi are picioarele bolnave, suferă de gută ! — spuse ţarina. — De aceea am auzit că nu vine

[1]) Băutură alcoolică, care se prepară din rom fiert cu zahăr, apă şi zeamă de lămîie sau de alte fructe. (N. trad.)
[2]) Da, da (în limba franceză.) (N. trad.)
[3]) In ruseşte (în limba franceză.) (N. trad.)

cu lunile la Senat, şi nici la el acasă nu primeşte pe nimeni. Şi deodată....

— Şi deodată, maiestate, — continuă Ekaterina Romanovna, zîmbind mereu, veselă, vorbăreaţă, — şi deodată, împăratul îi acordă gradul de feldmareşal. Acum, poftim pe piaţă, să baţi talpa, la rînd cu cei voinici... Azi, maiestate, instrucţia militară e obligatorie pentru toată lumea : şi pentru bătrîni, şi pentru tineri.

— Ştiu, ştiu, draga mea. Acest lucru e foarte trist pentru mine, — rosti tînăra ţarină cu un aer mîhnit. — Pentru ce să chinuie oameni atît de respectabili ? Spune-mi la ce foloseşte acest lucru ?

— E voinţa înaltului dumneavoastră soţ, maiestate.

— Ce prostie ! Acesta e un capriciu orgolios, o fanfaronadă. Nimic mai mult ! — rosti ţarina, încruntată şi cu obrajii îmbujoraţi.

Ca să schimbe proasta dispoziţie a Ecaterinei, Daşkova urmă cu o veselie prefăcută :

— Închipuiţi-vă, maiestate... Numai Alexei Grigorici Razumovski a scăpat într-un chip oarecare de această căprărie în public.

— Sigur... Alexei Grigorici s-a răscumpărat. Da, da... Foarte simplu : a venit cu ploconul şi ţarul n-a şovăit să-l primească. Cînd ne-am mutat în Palatul de Iarnă, simpaticul bătrînel a oferit împăratului un baston de mare preţ şi i-a cerut voie să adauge la acest cadou... ştiţi cît ? — un milion de ruble... Iar maiestatea sa nu s-a dat înlături...

Ekaterina Romanovna clipi uluită.

— Iar mezinul Razumovski, hatmanul Kiril, acesta a trebuit să aducă în casă un tînăr ofiţer care face cu el în fiecare zi instrucţie, după modelul nou, prusac.

— Acest cap luminat, de om de stat, e vrednic să guverneze şi nu să facă instrucţie ca orice caporal, — o întrerupse ţarina, contrariată, şi ea se întristă din nou. — Sărmanul, sărmanul... Totuşi suveranul ţine la el şi-l respectă. Dar totodată îl batjocoreşte mereu în public, silindu-l să facă pe bufonul. Isprăvile acestea ale împăratului mă uimesc.

Afară, pe platou, muştrul continua. Răsuna glasul răstit al lui Petru :

— Domnul din flancul drept, plutonul trei, la arest ! Un' doi ! Un' doi ! Stîng ! Stîngul !... Cîrlanilor !... Scot eu untul din

voi, capete de draci! Un' doi! *Eins, zwei!* Plutonul patru, atenţiune! Tot plutonul la arest! Comandantul de pluton, trei nopţi consemn, la paza magaziilor!

Instrucţia ţinea de trei ceasuri în şir. Afară de Petru, care era călare, şi de suita lui, toţi cădeau din picioare de oboseală, tot frămîntînd glodul îngroşat, cleios. Sleiţi de puteri, şase ostaşi, unul după altul, se prăbuşiră la pămînt.

— La o parte, daţi-i la o parte! — striga turbat micul ţar, care se enerva întotdeauna cu prilejul exerciţiilor. — Alţii în loc!

Aghiotantul Perfiliev alerga mereu în galop, trimis de Petru în toate părţile cu ordine.

— Hatmane Razumovski! — strigă Petru. — Suge burta! Du piciorul înainte, mai drept! Iar mergi ca o cămilă! Umerii, umerii îndărăt!...

Ca şi prinţul Trubeţkoi, răsfăţatul Kiril Razumovski se strîmba de mînie, blestemînd viaţa şi pe ţar.

Răcnetele lui Petru nu puteau ajunge la urechile ţarinei, dar le auzea garda, le auzea oştirea. Împărţind larg ajutoare ostaşilor şi ofiţerilor săraci, Kiril Razumovski devenise idolul întregii gărzi. Batjocorirea în public, la care hatmanul era supus aproape în fiecare zi de ţar, stîrnea mînia tuturor.

— Maiestate, — şopti Daşkova, înflăcărată, cu mîinile pe piept şi cu o expresie misterioasă pe chipul său inteligent, — maiestate, de-aţi şti cîţi prieteni aveţi în rîndurile gărzii: cei cinci fraţi Orlov, Lasunski, Passek, Rosla...

— Sst! — şopti ţarina, venind mai aproape de Daşkova. — Taci, pereţii au urechi. Cunosc foarte, foarte multe lucruri, chiar şi ceea ce nu poţi să ştii dumneata, draga mea prietenă, fiind atît de tînără... Totuşi, sînt bucuroasă să te ascult. Hai la mine.

Emoţionată, Daşkova luă mîna Ecaterinei şi o copleşi de sărutări.

— Maiestate! Se strîng norii deasupra capului maiestăţii voastre. Aveţi încredere în mine. Sînt trup şi suflet a maiestăţii voastre. Viaţa mea vă aparţine. Porunciţi-mi, dispuneţi de mine. Sînt la curent cu totul. Spuneţi-mi, ce plan aveţi? Am legături sigure...

— Ssst... Nu am nici un plan. Totul e în mîinile domnului, — şopti Ecaterina, cu o prefăcută smerenie.

Pe culoar răsunau paşi grei, milităreşti. Petru se ducea spre antresol, la apartamentul Elizavetei Voronţova, ca să dejuneze.

— Romanovna ! Romanovna ! — izbucni el îndată, zgomotos, zvîrlindu-i harapului Narcis pelerina şi tricornul care şiroiau de apă. Astăzi instrucţia a mers prost, prost de tot... Noaptea a nins mult şi acum plouă... Oh, acest sibarit răsfăţat, acest Razumovski ! Are nişte picioare ca de vată şi umblă ca o cămilă ! M-am săturat să-i tot fac observaţii. Am răguşit strigînd la el... Narcis ! Un păhărel de rachiu de afine ! Şi totuşi, mi-e drag. Şi el ţine la mine, Romanovna. Să-l invităm la dejun, ce zici ?

— Cum doreşti, — rosti Voronţova, cu glas somnoros, şezînd în faţa oglinzii veneţiene şi lipindu-şi alene pe obraz o aluniţă. — Invită-l, Pierre... E un om respectabil.

— Ei da, ei da... Şi eu îl respect din toată inima. — Petru trase de mai multe ori de rozeta cusută cu mărgele, atîrnată de-a lungul uşii de la intrare. Auzind clopoţelul, bărbosul, plesuvul Mitrici, cel înalt de un stînjen, intră, bătu din tocuri şi rămase locului, cu pieptul scos în afară. — Bună ziua, Mitrici ! Ia spune ! Azi te-ai îmbătat ?

— Nicidecum, măria voastră împărătească ! — răcni bărbosul şi, ducînd palma la gură, tuşi într-o parte. — Noi nu bem...

— Ha-ha ! Drre-epţi ! (Mitrici încremeni.) — Înainte, marş ! Un' doi, un' doi... Stai ! (Mitrici făcu patru paşi şi se opri. Voronţova holba ochii la maimuţărelile împăratului.) — Stînga-mpre-jur ! Un'-doi (Mitrici se întoarse voinicește cu spatele spre Petru, conform regulamentului.) — Lipeşte palma, lipeşte palma ! Apleacă-te...

— Nu pot... Nu cutez, măria voastră, să-mi arăt dosul măriei voastre...

— Ordinul împăratului : apleacă-te !

— Cum porunceşte măria voastră... Dar, totuşi... — murmură gros Mitrici şi, întorcînd capul, se aplecă, vădit împotriva voinţei sale.

Petru îşi făcu vînt, sări peste el, ca la jocul de-a capra, şi strigă :

— Pe loc repaus, Mitrici ! Spune-i aghiotantului Perfiliev să mi-l aducă neîntîrziat pe hatmanul Razumovski Kiril Grigorici. E invitat la micul dejun : Frühstück, Frühstück ! [1]).

[1]) Gustarea de dimineaţă. (în limba germană.) (N. trad.)

Asudat tot, Mitrici ieşi greoi pe uşă. Atingînd cu un gest frivol, în treacăt, sînul dolofan al Elizavetei Voronţova, ţarul strigă :

— După asta mai pot avea încredere ?

Îngrijorată, ea îl întrebă cu glas lenevos :

— În cine, Pierre, în mine ?... O da, desigur...

— Ah, nu ! Nu ! Nu-i vorba despre asta. Mă gîndesc la Panin Nikita. Ce zici : îi dau înaltul rang de feldmareşal. *Ergo* [1]) poftim pe platoul de instrucţie, mărşăluieşte la un loc cu toată lumea, nu mai sta închis cu micul ţarevici prin odăi îmbîcsite. Dar el, dar el... Ha-ha ! El aproape a îngenunchiat, implorîndu-mă să-l scutesc de această onoare, de rangul de feldmareşal, de platoul de instrucţii, să-l las cu gradul lui de pînă acum... Ca să vezi ! Toată lumea îmi împuie capul : Panin e un om inteligent, Panin e un om politic luminat... Dar acum mai pot crede una ca asta ? Mofturi ! Nu e un om politic. ci un politician ; face jocul ţarinei Ecaterina, îi ţine partea. E împotriva mea. Neam de căţea ! Mă duşmănesc cu toţii, canaliile ! — se răţoia Petru, alergînd iute de colo-colo, cu picioarele ţepene, împleticindu-se în spada lui lungă.

— Pierre, daţi-vă espontonul [2]) jos, vă stînjeneşte mişcările !

— Mofturi ! Nu e esponton, e o spadă de model prusac ! Îl urăsc pe acest Panin, pe acest deştept ! Am să-l trimit din nou la Stockholm, să stea acolo cu nasul în constituţiile alea neghioabe !

Bogatul hatman Kiril Razumovski intră neanunţat. Era un bărbat frumos, îndesat, voinic, uşor adus de spate. Purta a jachetă roşie, brodată cu fir şi cu perle ; cataramele pantofilor erau împodobite cu safire ; lunga sa coadă de păr era legată la ceafă cu o fundă mare. Pe chipul cu nasul în vînt, ochii vioi sclipeau de inteligenţă şi de umor.

— A, ai apărut, bătrîne ! — strigă Petru şi sări spre el cu o voioşie băieţească, săltînd într-un picior.

— Nu-s deloc bătrîn, sire, mai am mult pînă atunci. Dealtfel, sîntem de aceeaşi vîrstă. Dar mi se pare că vreţi cu tot dinadinsul să vă îmbătrîniţi şi pe maiestatea voastră şi pe mine cu instrucţia aceasta zilnică.

— Mofturi, mofturi ! — Petru îl apucă de amîndouă mîinile şi-l trase spre Voronţova : — Romanovna ! Sînt fericit să-ţi re-

[1]) Deci, prin urmare (în limba latină.) (N. trad.)
[2]) Un fel de sabie pe care o purtau subofiţerii de infanterie. (N. trad.)

comand un fost cioban, azi luminăţia sa contele Kiril Grigorici Pastuhovski [1]), hatmanul întregii Rusii Mici... Adică...

— Eu şi contele Kiril ne cunoaştem destul de bine, — răspunse Elizaveta Romanovna, dînd din cap.

— Cum? Cu ce prilej v-aţi cunoscut? — se prostea Petru, schimonosindu-se.

Hatmanul zîmbea, iar în ochii săi licărea mînia.

— Am făcut cunoştinţă cu prinţesa Elizaveta, sire, pe cînd maiestatea voastră era un mic prinţişor în micul său Holstein, — spuse el aspru.

Jignit, Petru strîmbă din nas, închise ochiul drept şi începu să-şi salte pe loc un picior.

— Iar în privinţa ciobăniei mele, sire, aţi binevoit să rostiţi adevărul. Şi în caz că nu vă este cunoscut, binevoiţi să ascultaţi spre ţinere de minte: am petrecut multă vreme în străinătate — în Germania, în Franţa, în Italia, dar mai ales am ascultat îndelung şi cu sîrguinţă prelegeri la Berlin şi la Göttingen. Şi, îndrăznesc să v-o spun, ciobanul Pastuhovski, după cum aţi binevoit să-l numiţi, în treacăt, nu s-ar putea spune că e mai puţin instruit în ştiinţe decît suveranul său...

Răceala accentuată cu care vorbea hatmanul jignea adînc orgoliul bolnăvicios al ţarului. Petru îşi roti capul, se strîmbă, roşi, gata să izbucnească într-un acces de mînie, alergă prin odaie, ocolindu-l pe Razumovski, apucă vioara, îi atinse coardele cu arcuşul şi o aruncă la loc. Satisfăcut de ciuda pe care i-o pricinuise ţarului, hatmanul se aşeză nepoftit într-un fotoliu.

— Sînt nepotul lui Petru I cel Mare! — ţipă ţarul aprins, bătîndu-se cu pumnul în piept. — Sînt nepotul lui Carol al XII-lea al Suediei! Tu cine eşti? — sfîrşi el, scoţînd limba spre hatman.

— Sînt cioban, — răspunse hatmanul, cu mult sînge rece, ştergîndu-şi fruntea de sudoare. — Educaţia ce i se cuvine unui cioban am căpătat-o prin graţia răposatei împărătese Elizaveta, mătuşa maiestăţii voastre. Iar în prezent, sînt preşedinte al Academiei de ştiinţe a Rusiei.

— Romanovna! — strigă deodată Petru; obrazul său, mobil ca de actor, redeveni vesel. — Ştii tu cine şade înaintea

[1]) Joc de cuvinte: „Pastuhovski", în loc de „Razumovski", cu alterarea jignitoare a sensului celor doi termeni: *„pastuh"* înseamnă *cioban*, pe cînd *„razum"* înseamnă *înţelepciune*. (N. trad.)

ta? — Îl arătă pe hatman. — Unchiul meu... *Der Onkel*... Numai că nu e unul direct, ci... cum se spune în rusește?... Cum?

— De al doilea, Pierre... — sugeră Elizaveta.

— Minunat! De al doilea. Iar unchiul meu primar, auzi hatmane, e frățiorul tău, fratele tău, Alexei Grigorici Razumovski, soțul cu cununie al mătușii mele, un om pentru care am tot respectul... pe care-l stimez ca pe un tată.

— E un adevăr de netăgăduit, sire. — Cu un suspin, hatmanul lăsă capul în jos. Ca o umbră îndoliată, răposata Elizaveta trecu pe dinaintea ochilor minții lui.

Petru se repezi la hatman, care se sculase în picioare, și i se atîrnă de gît.

— Der Onkel!... Scumpul meu unchi! Te-am jignit? Ei, iartă, iartă-mă, te rog... Dar știi, știi ceva? Am primit o înaltă recompensă de la marele Frederic... Prietenul meu Frederic... (ochii lui Razumovski sclipiră disprețuitori și reci ca oțelul, iar Petru, făcînd trei pași îndărăt, dădu cu semeție capul pe spate, scoase un picior în afară și împunse cu degetul lenta de general a unui ordin prusac, petrecută peste pieptul lui). Prietenul meu Frederic a binevoit să mă numească general-maior în armata Prusiei.

Abia ascunzîndu-și mînia, Razumovski răspunse cu perfidie:

— Maiestate, puteți să i-o plătiți cu vîrf și îndesat: drept răzbunare, numiți-l feldmareșal al Rusiei.

Uluit, Petru rămase cu gura căscată și nu mai scoase o vorbă.

3

La 21 aprilie, Ecaterina își sărbători solemn ziua de naștere (împlinise treizeci și trei de ani) și acordă o audiență contelui Mercy d'Argentau, ambasadorul Austriei, în sala mică a tronului. Asista toată curtea și diplomații străini. Ecaterina purta încă doliu. Drept răspuns la discursul de omagiu al ambasadorului austriac, sărbătorita, cu capul sus și fără grabă, rosti pentru întîia oară un discurs oficial, în limba franceză. Aceasta fu una din zilele semnificative din viața ei: își dădea înaintea Europei examenul de maturitate politică. Limba rusă o vorbea încă prost, în schimb franceza o poseda la perfecție.

Roşeaţa vie, care-i îmbujora obrajii gingaşi, trăda adînca tulburare sufletească de care era cuprinsă. Totuşi, glasul ei, uşor ridicat, suna calm, cu accente de muzicalitate. Era mîndră de faptul că-şi compusese singură discursul, fără ajutorul cuiva. Dealtfel, cine ar fi putut-o ajuta? Doar Nikita Panin; dar nici cu el nu se sfătuise. E drept că semnificaţia cuvintelor sale era destul de banală, totuşi discursul era înveşmîntat într-un stil ales, după toate exigenţele curtoaziei diplomatice.

Modulîndu-şi cu iscusinţă vocea adîncă, ea capta atenţia ascultătorului, imprimînd o deosebită strălucire cuvintelor rostite. Toată asistenţa rămăsese uimită, ascultînd cu încordare; deodată, această femeie elegantă, nu prea înaltă, păru tuturor o figură remarcabilă, cu care Europa va avea de-a face. Pînă şi Nikita Ivanovici Panin, a cărui minte matură, de om de stat, era rece şi veşnic trează, se lăsă cucerit de acest farmec şi, cu privirea ochilor aprinşi aţintită asupra Ecaterinei, rosti încetişor: „Deşteaptă eşti".

Panin, fraţii Razumovski, I. I. Şuvalov, Trubeţkoi şi alţii, îngăduiţi să sărute mîna ţarinei, o felicitau în mod sincer pentru succesul repurtat. Indeosebi şi fără măsură se extazia prinţesa Daşkova. În adîncul sufletului ţarina jubila; totuşi, continua să se arate tristă, aproape deprimată.

Ţarul lipsise intenţionat de la recepţie: repeta nişte piese pentru vioară, pregătindu-se în vederea unui concert pe care urma să-l dea.

La 24 aprilie fu încheiat tratatul de pace cu Prusia, aşteptat cu atîta nerăbdare de Petru. Intr-un articol din tratat se spunea:

„Împăratul Rusiei va retroceda, în termen de două luni, regelui Prusiei, toate ţinuturile, teritoriile, oraşele, tîrgurile şi fortăreţele aparţinînd lui (regelui), care au fost ocupate în cursul războiului de armele ruseşti."

In inimile ruşilor, în special ale ostaşilor, semnificaţia groaznică a tratatului avu un răsunet surd, dureros, asemenea unei lovituri primite pe la spate. Sentimentele patriotice ale fiecăruia erau greu încercate: deci, sîngele rusesc fusese vărsat în zadar pe cîmpiile ţării vrăjmaşe.

De bucurie, uşuraticul Petru sărea într-un picior ştrengăreşte, salutînd cu strigăte de „ura" portretul lui Frederic. La paradă se arătă foarte prietenos cu trupele. Vesti sus şi tare, de pe cal:

— Ostaşi! Eu şi maiestatea sa regele Frederic al Prusiei am încheiat un tratat de pace şi prietenie veşnică! — Şi, pierzîndu-şi

stăpînirea de sine, răcni, drept încheiere, nesăbuita urare: — Ostaşi! Pentru amicul meu Frederic, „ura!!"...

Oamenii, nedumeriţi, strigau „ura", dar fără însufleţire. Ţarul ordonă să se distribuie de fiecare om cîte trei raţii de votcă.

Cinci zile după aceea, pacea cu Prusia fu sărbătorită printr-un dineu de gală. Diplomată, Ecaterina, care ştia cu cîtă durere primeau demnitarii ruşi încheierea acestei păci, refuză să asiste la masă, pretextînd că e bolnavă. Scos din sărite, Petru striga în antresol, la „Lizka, sultana":

— O vindec eu, las' c-o vindec eu!...

Katerina Ivanovna, camerista, ciuli urechea şi se grăbi să transmită ţarinei aceste cuvinte, mai adăugînd cîte ceva şi de la ea. Bătrînul valet Timofei Evreinov, cu lacrimi în ochi, o sfătuia pe Ecaterina:

— Măria voastră, maică ţarină! Ar trebui să vă duceţi la masă... Măria sa împăratul binevoieşte să se mînie. Să nu se întîmple vreo belea! Măria sa, cu voia lui dumnezeu, e cam zărghit la cap...

Ecaterina nu se lăsă înduplecată şi stărui în refuzul său. De aceea, la masă fură invitaţi numai bărbaţi. Ea se desfăşură într-o atmosferă deprimantă. Numai împăratul era în vervă. Venise în uniformă prusacă, cu lenta ordinului Vulturul Negru al Prusiei. Spre sfîrşit se îmbătă şi începu să facă pe caraghiosul, răcnind: „Voinţa lui Frederic este voinţa lui dumnezeu!" Sau: „Toată lumea va fi martoră, cum am să plesnesc Danemarca peste bot... Trăiască marele meu Holstein!" Deprinşi cu asemenea ieşiri ale lui Petru, diplomaţii străini îşi întipăreau în minte, batjocoritori, fiecare gest al său, ca, îndată după aceea, să relateze totul suveranilor lor.

Petru recunoscu şi el că masa era plictisitoare, neizbutită, fără rîsul zglobiu al femeilor; pe urmă, anunţă că, după schimbul instrumentelor de ratificare ale tratatului de pace, va dispune organizarea unui ospăţ ca lumea, la care îşi vor da concursul actriţele de comedie ale teatrului italian de la curte, drăgălaşele balerine şi alte fiinţe încîntătoare, că în cadrul programurilor lor poate va interpreta şi el ceva la vioară, fiind îndeobşte cunoscută perfecţiunea la care ajunsese în această artă, dintre cele mai dificile.

A doua zi, dezmeticindu-se după beţie, Petru porunci arhitectului curţii să plece urgent la Schlüsselburg, să aleagă un teren şi să se apuce să clădească o casă trainică, dar foarte sim-

plă. Cui îi era destinată casa aceasta n-o ştia decît Elizaveta Romanovna. Ţarul îi şoptise între patru ochi numele persoanei care urma să locuiască în curînd acolo.

Toate gîndurile lui Petru erau obsedate numai de chestiunea daneză. Toate celelalte rămîneau pentru el numai lucruri secundare. Îşi pierduse definitiv capacitatea de a judeca logic; îşi pierduse pînă şi instinctul de conservare firesc, şi se rostogolea fatal spre pieire.

Trupele primiră ordinul de a fi gata de plecare. Se zvonea că ostaşii ruşi urmau să fie puşi sub ordinele lui Frederic al II-lea.

Ostaşii începură să murmure, îndeosebi cei din gardă. Obişnuiţi cu traiul fără grijă de la curte, se pomeneau deodată că sînt siliţi să-l urmeze pe ţar pînă undeva la marginea lumii. Mînioşi, n-aveau nici un chef să părăsească Petersburgul şi se pregăteau să plece la război cu dinţii încleştaţi. Cei mai cutezători dintre ei întrebau pe ofiţeri: „Incotro şi la ce trebuie să plecăm de aici?" Aceştia le răspundeau în doi peri, ferindu-se să-i privească în ochi: „Împăratul ne duce în Holsteinul lui, fiindcă vrea să răzbune necazurile pe care Danemarca le-a făcut strămoşilor săi, şi să-i ia înapoi toate pămînturile răpite holsteinienilor". Cei din gardă răspîndeau repede aceste vorbe printre tovarăşii lor şi mulţi dintre aceştia fugeau cu curajul disperării din cazărmi, punîndu-se pe chefuri prin crîşme: dacă-i arest, arest să fie! După ce se îmbătau turtă, zbierau: „Nu mergem! Să se ducă singur la război dacă vrea, cu Frederic al său şi cu Jorja de gît! Chiar şi fără asta au scos sufletul din noi, cu atîtea gărzi şi cu muştrul după feleşag nemţesc!" Acei care îşi dădeau astfel drumul la gură erau înşfăcaţi, bătuţi cu vergi, cu latul săbiei şi trimişi în garnizoane disciplinare. Dar pedepsele aspre, aplicate celor care ridicau glasul, serviră ca semnal pentru începerea tulburărilor: „N-au decît să surghiunească toată lumea!... Sîntem cu toţii într-un cuget!" Izbucneau tulburări şi în unităţile gărzii şi în ale oştirii, şi erau reprimate cu cruzime.

Petru socotea minutele rămase pînă la pornirea lui marţială în război contra Danemarcii şi pînă la împlinirea visului întregii sale vieţi: întîlnirea cu Frederic! Fusese stabilit şi locul întîlnirii.

Dar Frederic, analizînd veştile trimise de agenţii săi politici, se sperie la gîndul că, odată plecat din Rusia, prietenul său, nu tocmai sănătos la minte, şi care privea toate lucrurile superfi-

cial, avea să înlesnească prin aceasta detronarea sa. Căderea lui Petru ar fi însemnat o lovitură grea pentru Frederic. De aceea, determinat de propriile sale interese, începu să-l sperie pe Petru cu tot felul de gogoriţe, aşa cum dădaca sperie copilul. Ştafetele sale goneau, zi şi noapte, cu epistole la Petru. Frederic scria:

„Aş fi foarte fericit ca maiestatea voastră să vă încoronaţi, această solemnitate producînd o impresie adîncă asupra unui popor obişnuit să-şi vadă suveranii încoronaţi. Vă spun pe faţă că n-am nici o încredere în ruşi... Presupuneţi că vreun nemernic ar putea unelti în lipsa voastră întronarea lui Ivan Antonovici, că va pune la cale un complot ca să-l scoată pe Ivan din temniţă, că va aţîţa armata şi pe alţi netrebnici. Nu va trebui atunci să lăsaţi baltă războiul împotriva danezilor şi să vă întoarceţi în grabă, ca să stingeţi incendiul din propria voastră casă?..."

Petru îi răspunse că nu mai avea timp să se încoroneze înainte de a pleca la război, că tot n-o să poată să facă rost atît de repede de artificii foarte frumoase şi că, pe deasupra, nici coroana încă nu era gata. „In ceea ce-l priveşte pe Ivan,[1]) îl ţin sub pază severă. Dacă ruşii ar vrea să-mi facă vreun rău, ar fi putut demult să-l facă, văzînd că nu iau nici un fel de măsuri de pază, că umblu pe străzi, pe jos, lucru de care Goltz e martor".

CAPITOLUL X

Intemniţatul fără nume

1

Ivan Antonovici, deţinutul de la Schlüsselburg, cel „născut fără noroc" pentru coroană şi tron, despre care scria Frederic, şi-a trăit toată viaţa în suferinţă şi a murit tragic, de mîna unui ucigaş.

Petru al II-lea, fiul ţareviciului Alexei Petrovici, care din ordinul lui Petru I, tatăl său, a fost trimis în faţa unei instanţe de judecată specială şi a murit din pricina torturilor, s-a îmbolnăvit de vărsat şi a încetat din viaţă la vîrsta de cincisprezece ani. După moartea lui s-a suit pe tron Anna Ivanovna, nepoata lui

[1]) Petru a avut o întrevedere cu Ivan Antonovici, la 22 martie 1762. (N. aut.)

Petru I. Aceasta a adus din Kurlanda pe amantul său, un oarecare Biron, un nobil cu pământ puţin.

Anna Ivanovna a domnit zece ani şi, înainte de a muri, a proclamat ca împărat al întregii Rusii pe Ivan Antonovici, un prunc în fașă, fiul prinţesei Anna Leopoldovna de Mecklenburg şi al prinţului Anton-Ulrich de Braunschweig-Lüneburg. Anna Leopoldovna mai avea în vine o picătură de sînge rusesc (era fiica Ekaterinei Ivanovna, nepoată bună a lui Petru I), dar Anton-Ulrich, soţul ei, era pur şi simplu un cavaler străin.

La 16 octombrie 1740 atotputernicul Biron, amantul Annei Ivanovna, a fost numit regent pe lîngă Ivan al III-lea [1]), copilul în fașă, împărat a toată Rusia, iar la 17 octombrie ţarina Anna a murit.

Poporul murmura. De ce să fie făcut ţar acel Ivan Antonovici, un prunc neputincios? De ce să fie preferat Elizavetei Petrovna, fiica legitimă a lui Petru I, o fată sănătoasă, frumoasă şi veselă?

Între timp, Anna Leopoldovna, mama împăratului, care venise cu copilul în Rusia, a fost proclamată mare ducesă şi numită regentă. În numele pruncului se emiteau ucazuri, se făceau războaie, iar de popor, de ţară şi chiar de prunc se uitase cu desăvîrşire. Cu prilejul solemnităţilor ca, de pildă, la ceremonia primirii la Petersburg a unei solii persane, pruncul în fașă era scos afară pe balcon, ca să fie arătat poporului. Dar mulţimea adunată manifesta prea puţin interes pentru el şi pentru mama lui, şi o căuta din priviri pe ţarevna Elizaveta Petrovna, întorcînd spatele cîrmuitorilor germani ai zilei, de care îi era lehamite.

Şi iată că în noaptea spre 25 noiembrie 1741 izbucni o „revoluţie de palat". Ţarevna Elizaveta, sprijinindu-se pe nobilimea de la curte şi pe grenadierii din gardă [2]), arestă pe micuţul Ivan al III-lea împreună cu părinţii lui, şi se proclamă împărătească.

Tînăra Elizaveta se distingea printr-o frumuseţe neobişnuită şi prin firea ei veselă. Cel puţin zece pretendenţi se prosternau demult la picioarele ei, printre care Ludovic al XV-lea, regele Franţei, prinţul moştenitor al tronului Persiei, fiul şa-

[1]) Socotit ca ţar este Ivan al III-lea (cel dintîi ţar cu acest nume a fost Ivan cel Groaznic, iar al doilea — Ivan Alexeevici, fratele lui Petru I). Iar în numărul cnejilor cu numele de Ivan, el e Ivan al VI-lea. Este însă mai logic să se numească Ivan al III-lea Antonovici. (N. aut.)

[2]) Mai tîrziu ei au primit denumirea de companie de escortă imperială. (N. aut.)

hului Nadir, şi tinerelul ei nepot Petru al II-lea, care era amorezat foc de fermecătoarea lui mătuşă. Dar ea preferă să rămînă nemăritată şi, menţinînd tradiţia obişnuită la curte, se delecta cu „robii inimii".

Prin proprie experienţă temeinică în materie de inimă şi de intimitate, Elizaveta ajunse la concluzia că în acele împrejurări nu era cazul să zămislească un fiu, un moştenitor al tronului. De aceea, ca să rezolve problema succesiunii, ea trimise în Holstein după nepotul ei în vîrstă de paisprezece ani, Peter Karl-Ulrich (viitorul Petru al III-lea), îl botează după ritul ortodox şi-l proclamă mare duce şi moştenitor al tronului.

Iar în 1744, pe cînd Petru Feodorovici împlinise cincisprezece ani, i-a fost aleasă ca logodnică prinţesa de neam mijlociu Sofia-Augusta-Frederika de Zerbst (Ecaterina a II-a de mai tîrziu). Aceasta fiind situaţia pe linia succesiunii, totul mergea în ordine şi fără dificultăţi. Iar despre soarta copilului arestat, împăratul Ivan al III-lea, nimeni — inclusiv cei din anturajul curţii — nu ştia nimic cu preciziune, şi numele său era rostit în şoaptă.

Or, soarta împăratului prunc a fost următoarea. La 12 decembrie, adică 17 zile după ce Elizaveta preluase puterea, au ieşit din Petersburg cîteva carete, sub o puternică escortă. Într-una din ele, pus într-un sac de blană, se afla Ivan cel „născut fără noroc", cu tatăl şi cu mama lui. Plecau în exil prin Narva, via Riga, în Braunschweig, patria lor. Ivan avea şaisprezece luni, din care vreme de treisprezece luni a fost socotit împărat. Nu-i era sortit să mai vadă niciodată Petersburgul.

Pentru propria sa linişte, Elizaveta căuta să şteargă la curte şi în popor orice amintire despre el: toate monedele şi medaliile cu efigia lui Ivan al III-lea au fost distruse; toate actele în care era pomenit numele său au fost strînse la Senat şi arse.

Neliniştea Elizavetei nu era fără temei. La şapte luni, în urma loviturii de stat, Turceaninov, lacheul împărătesei, şi doi oameni din gardă, fiindu-le milă de Ivan al III-lea, au pus la cale un complot, urmărind să ucidă pe Elizaveta şi pe Petru Feodorovici, prinţul de Holstein, şi să-l proclame ţar pe detronatul Ivan al III-lea Antonovici. Iar un an mai tîrziu a fost descoperit alt complot, tot în favoarea lui Ivan al III-lea, pus la cale de locotenent-colonelul Lopuhin. Între timp, familia de Braunschweig, cea exilată, era reţinută de un an întreg sub

pază puternică la Riga. Elizaveta se temea că, aflîndu-se în străinătate, Ivan al III-lea odată ajuns la majorat, ar putea deveni un pretendent primejdios la tronul Rusiei. De aceea, ea hotărî să-l aducă împreună cu părinţii săi la Oranienburg (Ranenburg) [1]) şi, curînd după aceea, porunci să fie transportaţi cu toţii la mînăstirea Solovki.

La plecarea din Oranienburg, copilul, acum în vîrstă de patru ani, din ordinul Elizavetei, fu despărţit de părinţi întîia oară şi pentru totdeauna. Micul Ivan călători într-o caretă separată, însoţit de maiorul Miller, care primise următoarea poruncă: «Veţi sui pe numit în caretă şi veţi călători împreună cu el. Îl veţi numi „Grigori". Veţi călători numai noaptea; trăsura va fi permanent închisă; nu se va da de ştire nimănui despre copil.»

Era în martie 1745, pe vremea dezgheţului. Copilului îi era urît şi plîngea. Exilaţii rămaseră împotmoliţi multă vreme la Holmogorî, în fosta reşedinţă a episcopiei. Aflînd despre acest lucru, Elizaveta porunci: „Persoanele în cauză vor rămîne acolo, sub pază severă, iar copilul va fi despărţit de ele".

Curînd după aceea, şambelanul baron Korff, care avea sarcina de a supraveghea aceste „persoane în cauză", primi un ordin strict secret. „Dacă prin voia lui dumnezeu se va întîmpla să moară vreuna din acele persoane, mai cu seamă prinţesa Anna ori prinţul Ioan, după ce se va face autopsia, cadavrul celui decedat va fi pus în spirt şi trimis numaidecît la noi, printr-un ofiţer-ştafetă."

Dar cei doi soţi din Braunschweig nu intenţionau deloc să moară, ci, dimpotrivă, se înmulţeau fără grijă în exil. Astfel, la Holmogorî, Anna Leopoldovna dădu naştere unui băiat. Elizaveta, şi împreună cu ea toată curtea, se strîmbă; la Riga se născuse o fetiţă, iar acum un alt prinţ, un nou pretendent, fratele lui Ivan. Nu trecu nici un an, şi întîmplarea se repetă: se născuse alt băiat. Primind raportul prin care i se vestea acest eveniment, împărăteasa Elizaveta, mînioasă, binevoi să-l rupă în bucăţi. „Ce uşor se prăsesc... Curat şobolani!" strigă ea.

Totuşi, după ce se născu Alexei, prinţesa Anna se îmbolnăvi şi în martie 1746, „de friguri grele şi prin voia domnului deceda". Elizaveta jubila: slavă domnului, familia de Braunschweig începe să se împuţineze. După autopsie, trupul Annei Leopoldovna sosi la Piter, de-a dreptul la mînăstirea Alexandr Nevski, unde răposata prinţesă a şi fost înmormîntată cu onoruri.

[1]) In fosta gubernie a Reazanului. (N. aut.)

Pe cînd se petreceau toate acestea, marele duce Petru Feodorovici, cu o constituţie debilă, care supravieţuise de curînd la două boli mortale — pojar cu complicaţii şi vărsat — se îmbolnăvi din nou. Elizaveta, Ecaterina, curtea, ambasadorii străini prevedeau că, în cazul morţii lui Petru Feodorovici, tot prinţul copil, fostul împărat Ivan al III-lea, avea să fie proclamat în mod inevitabil ca moştenitor al tronului.

Asemenea gînduri negre o făceau pe marea ducesă Ecaterina Alexeevna să simtă cum i se strînge inima ; îşi dădea foarte bine seama că închiderea lui Ivan era în propriul ei interes. Asculta tot, era atentă la tot ce se petrecea în jur, încuviinţa în sinea ei toate măsurile crude, chiar inumane, ale Elizavetei faţă de familia de Braunschweig şi de Ivan cel „născut fără noroc" ; se interesa de amănuntele revoluţiei de palat, în urma căreia Elizaveta se urcase pe tron şi găsea că asemenea acţiuni erau nu numai cu putinţă, dar şi uşor realizabile.

2

Vremea îşi urma crugul ei. Elizaveta împărăţea în zile fericite, aproape uitînd de Ivan, care creştea în închisoare. Petru Feodorovici îşi petrecea timpul, jucîndu-se cu soldaţii de plumb, exersa din cînd în cînd la vioară, dresa o haită de cîini şi se îndeletnicea un pic şi cu beţia, fără să uite nici desfătările amoroase, după care se căia cu sinceritate în faţa tinerei sale soţii.

Ecaterina Alexeevna, tînăra soţie, luînd pildă de la mătuşa sa după soţ, de la acesta din urmă şi de la lumea înaltă, se lăsa şi ea ispitită de chemarea inimii, dar nu-şi mărturisea plăcerile dragostei soţului ei.

La început şi pentru întîia oară, Ecaterina s-a lăsat stăpînită de pasiune pentru Andrei Gavrilovici Cernîşev, ofiţer de ordonanţă al marelui duce, unul dintre cei trei fraţi ofiţeri cu acelaşi nume. Deşi această pasiune avea un caracter platonic, toţi cei trei Cernîşevi „cutezători" au fost deportaţi din Petersburg. Se uita cu jind la Ecaterina şi tînărul conte Kiril Razumovski, hatmanul Rusiei Mici. În 1751, ea a început jocul dragostei cu kammerjunkerul [1]) conte Zahar Cernîşev, un tînăr vesel şi inteligent. Acest omonim al lui Andrei Cernîşev luase

[1]) Grad de noblețe inferior la Curtea Rusiei țariste. (N. trad.)

parte la războiul cu Prusia. Dar iubirea lor n-a ţinut mult [1]). Locul contelui Cernîşev l-a luat un nou adorator, Serghei Vasilievici Saltîkov, strălucitul şambelan al curţii ţareviciului. După expresia Ecaterinei însăşi, Saltîkov era „fermecător ca o zi de mai ; nimeni nu se poate asemui cu el, nici chiar la curtea cea mare a Elizavetei".

Jucîndu-se cu el de-a „mă iubeşti nu mă iubeşti", Ecaterina, datorită lipsei de experienţă a tinereţii, s-a trezit de două ori gravidă, dar ambele imprudenţe, ţinute în cel mai strict secret, s-au terminat prin avorturi cum nu se poate mai reuşite.

Curînd după aceea, Ecaterina s-a pomenit gravidă pentru a treia oară (nu s-a stabilit dacă autorul era soţul ori Serghei Saltîkov). Şi, în ziua de 20 septembrie 1754, l-a născut pe Pavel Petrovici, viitorul moştenitor al tronului. [2])

Aceasta era o mare sărbătoare pentru casa domnitoare, avînd o însemnătate mai mult politică, decît de eveniment în familie. Banchetele însoţite de salve de tun, de focuri de artificii şi de mascarade, începură să se ţină lanţ. In acest chip, problema succesiunii fusese rezolvată cît se poate de fericit. Spectrul exilatului Ivan al III-lea n-avea de ce s-o mai neliniştească pe Elizaveta. Acum, chiar dacă Petru Feodorovici murea, nu Ivan, ci Pavel, noul născut, avea să fie proclamat moştenitor al tronului. Iar Elizaveta putea să se desfete mai departe şi să doarmă liniştită.

Dar atunci s-a întîmplat ceva cu totul tragic pentru soarta lui Ivan cel „născut fără noroc". Ivan Zubariov, un tîrgoveţ din Tobolsk, căzu în ghearele cumplitei Cancelarii Secrete. Cu prilejul cercetărilor, însoţite de cazne înfiorătoare, el declară că, în 1755, făcuse o călătorie în Prusia, cu nişte mărfuri ale unor negustori ruşi fugari. Acolo fusese înrolat în garda prusacă şi trimis înapoi în Rusia, avînd sarcina de a vizita schiturile de staroveri, cu o misiune politică de răspundere : „Să-i înduplece pe rascolnici de a se alătura prusacilor, sprijinind urcarea pe tron a lui Ivan Antonovici. Tu să-l vesteşti, iar noi, anul viitor, în 1756, vom trimite la Arhanghelsk nişte corăbii, aşa-zise pen-

[1]) Mai tîrziu a fost descoperit un număr de douăzeci şi trei de bilete de dragoste ale Ecaterinei către conte, ascunse în zidul clopotniţei dintr-un sat din judeţul Zadonsk, fostă proprietate a familiei conţilor Cernîşev (N. aut.)

[2]) După naşterea lui Pavel, Serghei Saltîkov a fost expediat la Hamburg, ca ministru plenipotenţiar, fiindu-i interzis să se reîntoarcă la Petersburg. (N. aut.)

tru negoţ, care îl vor răpi pe Ivan Antonovici. După aceasta va fi stîrnită o răscoală cu ajutorul stareţilor rascolnici, pentru înscăunarea ca ţar a lui Ivan al III-lea. În clipa izbucnirii răscoalei, armata prusacă va fi concentrată la hotarele Rusiei".

Aflînd de această misiune primejdioasă a lui Zubariov, Elizaveta îşi pierdu îndată şi somnul,şi veselia, şi pofta de mîncare. Imediat porni înalta poruncă : Ivan să fie mutat cît mai neîntîrziat la Schlüsselburg, urmînd a fi închis pe veci în fortăreaţă. Intr-o noapte întunecoasă, sergentul Savin, din compania de escortă imperială, îl ridică, fără ştirea tatălui său.

Supravegherea lui Ivan la Schlüsselburg fu încredinţată căpitanului Şubin. În instrucţiunile pe care acesta le primi, se spunea, între altele : „În afară de dumneata şi de sublocotenent, nici o altă persoană nu va intra în cazemată, astfel ca deţinutul să nu poată fi văzut de nimeni. Dumneata nu vei spune în nici un caz subalternilor cum arată deţinutul, dacă e bătrîn ori tînăr, rus ori străin, sub pedeapsa cu moartea pentru acela care va vorbi".

„Întemniţatul fără nume" avea pe atunci şaisprezece ani.

Cazemata de la Schlüsselburg, în care fusese închis Ivan, era îngustă, lungă, pardosită cu piatră, iar geamurile de la singura ei fereastră fuseseră vopsite în alb. Un pat, un paravan, o masă, o bancă, mai multe scaune. În colţul din fund — icoana maicii domnului, cu o candelă dinainte. Pe o poliţă, un teanc de cărţi bisericeşti, cu scoarţe de piele. Cazemata nu se putea aerisi cumsecade, soarele nu pătrundea niciodată înăuntru, fiind cufundată într-o semiobscuritate jilavă, rece.

Deţinutul era un tînăr de talie mijlocie, cu plete încadrînd chipul neobişnuit de alb, bolnăvicios, cu nasul lung, cu cearcăne lugubre în jurul ochilor, în care se iveau din cînd în cînd sclipiri de mînie, de cele mai multe ori însă îngînduraţi. Purta jachetă, camizol, pantaloni de postav gros albastru închis, ciorapi negri, pantofi cu catarame şi cu potcoave la tocuri.

3

Vremea trecea. Sosi anul 1759. Deţinutul împlinise nouăsprezece ani. Preotul veni la el, aşa cum venea în fiecare an de crăciun şi de paşti, şi făcu o scurtă slujbă. Deţinutul sărută crucea şi întrebă aprins :

— Spune-mi, părinte, cine sînt eu ?

— Robul lui dumnezeu, — răspunse preotul cu teamă, grăbindu-se să plece.

— Minți, bătrîne, minți ! — strigă înnebunit deținutul. — Sînt prinț !... Sînt stăpînul acestui imperiu !... Stai, bătrîne !

Dar preotul și ieșise pe ușă ; în locul lui intră în fugă căpitanul Ovțîn, care-l schimbase pe Șubin ; sublocotenentul venea după el. Deținutul se repezi spre ei :

— Iar, iar veniți, zbirilor ?! Slujitori ai iadului !... Cine sînt eu ?

— Întemnițatul fără nume, — răspunse Ovțîn, tulburat, și făcu un pas înapoi din fața lui Ivan, care înainta spre el înfricoșător, copleșit de nenorocirea sa.

— Taci... călăule !... Am să-ți despic căpățîna ! Am să te sugrum !

— Pentru aceasta ai să fii tras la răspundere, — obiectă Ovțîn. — Pentru asemenea faptă ți s-ar tăia capul.

Întemnițatul făcu ochii mari și rămase cu gura deschisă, pradă unor amintiri care-i înviaseră deodată în minte.

— Capul ? — întrebă el, încet, deprimat. — Capul meu, oricum l-au tăiat demult. Sărmanul meu cap... — Își ridică mîinile mari, își strînse tîmplele între ele, se îndreptă cu pași nesiguri, clătinîndu-se, spre patul său, trînti zgomotos paravanul cu o lovitură de picior, se prăbuși pe pat cu fața în pernă și începu să urle, ca o fiară.

Căpitanul și sublocotenentul ieșiră, și în urma lor se auzi țăcănitul lacătului de la ușa de fier.

Era ziua întîia de paști. Ovțîn doar nu putea să rămînă priponit aici — era invitat de comandant să ia prînzul cu el. Doi șoareci se urcaseră pe masă și se înfruptau din mîncare. Urletul întemnițatului se schimbase într-un scîncet, întrerupt de țipete isterice. Deznădejdea îi fu curmată de un somn greu — acum gemea și delira. Și iată că deodată se trezi.

În odaia pe jumătate întunecată, un ostaș cu părul alb aținta focul care ardea în sobă cu flăcări vii ; lemnele trosneau, scăpărînd scîntei aurii ca niște stele ; ostașul stătea în lumina galbenă a focului, pufăind din lulea.

— Să trăiești, prietene !... Hristos a înviat !

— Adevărat a înviat, — răspunse bătrînul, așezat în genunchi în fața sobei și răscolind tăciunii cu vătraiul.

— Ce tot descînţi acolo! Faci farmece? Vrăjitorilor, toţi îmi meniţi moartea. Am să vă arăt eu! — mîrîi deţinutul, ameninţînd cu degetul. Şi urmă, încetişor: — De ce, drăguţule, nu mă laşi de atîţia ani să mă plimb şi eu în aer liber? Toată lumea se plimbă, numai eu stau închis aici.

— Ei, iacă, n-ai dreptate, — zise bătrînul ostaş, — aici nu se plimbă nimeni, aici toată lumea stă închisă... Uite, stau şi eu. Vezi?

— Dar de ce la Holmogorî se plimbau? Nu i-am văzut eu pe fereastră?

— Holmogorî e una şi aici e alta. Nu le pune, flăcăule, în aceeaşi oală...

— Dar unde sîntem aici, ce loc e acesta?

— E un loc sălbatic, băiete dragă, — răspunse ostaşul, pufăind din lulea. — Numai rîpe şi smîrcuri... Buturugi şi putregai.

— Dar cum se cheamă acest loc? E departe de Petersburg? De Moscova?

— Locului ista i se zice prăpăd... Şi nici Piterul, nici Moscova nu se văd de-aici.

— Minţi, ostaşule!... Văd bine că nu spui adevărul! Te-au învăţat şi pe tine să minţi. Şi doar eşti un om bătrîn — nu minţi, că-i păcat să umbli cu minciuna... Am mers treisprezece nopţi, pînă am ajuns aci. Dar pe ce drumuri m-au adus călăii, asta n-o ştiu. Să cadă păcatul pe capul vostru! O să fierbeţi cu toţii în iad, iar eu, amărîtul de mine, o să stau împreună cu Hristos. Aprinde felinarul, bătrînelule: aci e întuneric, umblă şoarecii... Am citit despre mine în cărţi, în Apocalips. „Şi i se va da numele de Ioan“...

— Ha-ha! — începu ostaşul să rîdă bătrîneşte, răguşit şi cam nefiresc. — Ai lovit-o! Tu şi Ioan!...

— Nerodule! Măgar bătrîn! Cară-te de aici, neghiobule! Pe mine m-au luat de mic de la mamă şi de la tată!... Eu sînt prinţ!... Sînt împăratul Ioan! Stai tu, o să ajung eu ţar — îţi tai eu ţie capul! — Sări în picioare, îşi rupse gulerul de la cămaşă, căzu din fugă în genunchi, înaintea icoanei şi, întinzîndu-şi mîinile spre luminiţa candelei, ţipă cu glas deznădăjduit şi înfricoşător: — Doamne, Isuse Hristoase, mîntuieşte-mă, mîntuieşte-mă! Doamne, Isuse Hristoase!!!

În zilele următoare, deţinutul a fost foarte violent: se repezea cu pumnii la căpitanul Ovţîn şi zvîrlea în el cu farfurii, cu sticle,

strigînd: „Cum îndrăznești, măgarule, să-mi spui să mă potolesc?... Am să te potolesc eu pe tine!... Sînt prințul acestui imperiu și suveranul vostru!

CAPITOLUL XI

Măcelarul Hreapov. „Caleașca maiestății sale!"

1

În luna mai, toate pregătirile pentru război împotriva Danemarcii erau terminate. Caii de șa ai țarului fuseseră expediați. Despărțindu-se de ei, Petru îi îmbia cu zahăr, gîngurind: „O să călcați în copite pămîntul dușmanilor neamului meu".

Dar cine urma să cîrmuiască în lipsa țarului imperiul Rusiei întregi? Lumea de rînd, negustorimea și toți locuitorii capitalei se așteptau, în naivitatea lor, că în locul țarului, Ecaterina va conduce singură treburile statului. Dar toți își greșiră socotelile: prin uneltirile holsteinienilor, neamurile țarului, ca și ale lui Roman Voronțov, tatăl „Lizkăi-Sultana", fu instituit un consiliu special, în frunte cu prințul Peter von Holstein-Beck. Alt holsteinian, alt nemțoi urît de popor.

La începutul lui iunie, Andrei Ivanovici Frolov, un mare grădinar, sosi de la Rostovul Mare la Petersburg, ca se încheie un contract cu administrația palatului, pentru aprovizionare cu zarzavaturi. Grădinarul trase la măcelarul Hreapov, de pe aceleași meleaguri cu el, care aproviziona curtea cu carne. Se îmbrățișară și se sărutară după obiceiul vechi. Măcelarul, stacojiu și mătăhălos, rosti gîfîind:

— Bravo, Andriușa, ai venit la vreme: mîine încep serbările — s-au poruncit petreceri pe trei zile. Țărișorul nostru, năstrușnicul, a încheiat pacea cu Frederic... Ai auzit?

— Am auzit, am auzit... — răspunse grădinarul, un om firav. — Mare năzdrăvănie: războiul nu s-a isprăvit, și el — hodoronc-tronc — încheie pacea cu dușmanul. Nu prea are glagorie țărișorul nostru.

Cînd se așezară la masă, sosi, cu o droșcă trasă de un cal, valetul țarului, lunganul Mitrici, cel pleșuv și cu barba roșcată.

— Am căpătat învoire de la tătuc: „Du-te, Feodor Mitrici, — zice — mai petrece și tu". Acum e vreme de vară, nu-i nevoie

să fac foc la sobe şi n-am altă treabă decît să scutur covoarele şi să opăresc ploşniţele la Lizaveta Romanovna. Pesemne că ţarul s-a procopsit cu ele, de la *holstinienii* ăia.

Mitrici era totdeauna cam cu chef, şi răsufla greu, şuierător, vorbind cu glas gros.

Nevasta măcelarului şi cei trei copii ai săi veniră să se aşeze şi ei la masă cu musafirii. Cel mai mare, Mişka, avea unsprezece ani. Dar tatăl îi goni pe toţi: „Duceţi-vă să mîncaţi la bucătărie; aici o să se spună tot felul de vorbe înţelemnate, şi nu face ca' o muiere şi, mai cu seamă, copiii să tragă cu urechea. Femeia se îmbufnă şi copiii, ieşind din odaie, începură să se smiorcăie: le era ruşine faţă de musafiri şi, apoi, tare ar fi vrut să asculte ce o să vorbească unchiul cel pleşuv, tot numai fireturi şi zorzoane: ce frumos trebuia să povestească despre palat, despre oamenii şi viaţa de acolo. Dar măcelarul izbi cu pumnul greu în masă, şi toţi se făcură nevăzuţi.

Măcelarul Hreapov, care era ţăran şerb şi plătea bir greu boierului său, trăia în îndestulare în casa lui de pe Sadovaia, vînzînd palatului păsări tăiate, mormane de carne de toate felurile şi chiar peşte, uneori cam împuţit. Ungînd bine unde trebuia, nu-i rămînea nevîndută nici marfa aceasta: „Las' c-o înfulecă ei, oricum ar fi".

Ciorba, din oala aşezată pe masă, era cum nu se poate mai grasă, aburind îmbietor; bucatele le aducea slujnica Sekletinia, neînchipuit de grasă şi ea, îmbrăcată într-un sarafan soios, pătat, cu poala prinsă în brîu.

Deşi era zi de lucru, tot Piterul, următor poruncii, petrecea; la ora prînzului prăvăliile fuseseră închise; stăpînul casei purta o rubaşcă de mătase; îşi unsese părul cu ulei de rapiţă şi-l pieptănase cu cărare la mijloc, lăsîndu-l să atîrne înlături, ca nişte streaşini de acoperiş. De la bucătărie duhnea a grăsime arsă; Sekletinia şi Kolea, tejghetarul de la măcelărie, topeau seu şi-l turnau prin tinichele: poliţaii porunciseră ca a doua zi tot oraşul să fie luminat.

Mesenii băură la început cîte trei păhăruţe de rachiu de coacăze, pe care îl lăudară cu încîntare. Apoi o dădură pe bere. Sekletinia aduse friptura de viţel. Gîndurile începură să umble mai în voie, limbile să se dezlege şi vorbele să salte de colo-colo. Grădinarul Andrei Ivanovici se trase uşor de bărbuţa neagră şi, sticlindu-şi dinţii albi, începu:

— Eu, dragii mei, slujesc cu rîvnă pe domnul, iar vlădicăi Arseni al Rostovului [1]) îi dau toată cinstirea, fiindcă-i un om drept şi cutezător. Cînd a sosit ucazul ţarului, ca să se ia mînăstirilor ţăranii şi pămîntul, să vezi ce poznă a mai fost, măiculiţă doamne!... Mujicii au sărit să taie pădurile mînăstireşti, să fure fînul, să prindă peşte din iazuri şi din gîrlele sfinte... Arseni a trimis împotrivă-le pe călugări: „Fiilor, apăraţi avutul lui dumnezeu!" Şi să vezi! Mujicii le-au tras călugărilor o mamă de bătaie, şi aceştia scăpînd din mîinile lor au luat-o la fugă mîncînd pămîntul. „Stropşiţi-i pe haraminii iştia cu coadă lungă — porunca ţarului!" Iată, frăţiorilor, ca să vedeţi şi voi, cum îi drăguţul aista de ţar şi împărat al nostru...

— Văleu, văleu!... — se minuna gazda, ştergîndu-şi cu un prosop obrazul leoarcă de sudoare.

— Şi în cea dintîi săptămînă din postul mare, mitropolitul Arseni ne-a strîns pe noi, poporenii de frunte, în sala albă. „Ei, cinstiţi pravoslavnici — zice — din mila noului ţar, noi, călugării, am ajuns muritori de foame. Iată, de pildă — zice — voevodul Piotr Protasiev al Rostovului, primind ucazul ţarului, atîta s-a înverşunat, că a şi pus peceţi la jitniţele de pe toate moşiile mînăstireşti, lăsîndu-mă pe mine şi pe toate feţele bisericeşti să flămînzim, ca să ne luăm toiagul pribegiei şi să plecăm după cerşit. Vai şi amar de noi, căci aşa — zicea vlădica — precum şi-a îngăduit ţarul pravoslavnic să facă cu noi, n-ar fi făcut, feţii mei, nici sultanul turcesc cu robii săi. Vai şi amar, vai şi amar de sufletul nostru!... Ţarul ne aduce la sapă de lemn..." Atunci vlădica Arseni a lăcrămat, şi noi toţi am plîns, de la mic la mare.

Ascultîndu-şi prietenul de pe meleagurile pe care se născuse, măcelarul prinse să plîngă şi el, clătinînd din cap şi suflîndu-şi nasul în prosop.

— Pe vlădica Arseni îl cunosc, îl cunosc... E un păstor aprig şi drept, — îşi dădu el cu părerea. Şi, de necaz, îşi îmbie musafirii cu un anason neînchipuit de tare.

Gazda şi grădinarul beau din păhărele; Mitrici nu se mai încurca — îi trăgea cu stacana.

— Ei, dragii mei, — urmă Andrei Ivanovici, muşcînd dintr-un castravecior murat, cu aromă de usturoi, — şi iată că vlădica scoate de sub rasă o hîrtie şi citeşte cu glas tare o jalbă către Senat, scrisă în lătineşte şi ruseşte, cu multă înţelepciune şi în-

[1]) Vestitul Arseni Maţievici. (N. aut.)

duioşare. „Iată — zice vlădica — plîngerea asta, întocmită după o ageră şi adîncă chibzuială, am s-o trimet chiar mîine cu ieromonahul Luka, la Sankt-Peterburg".

— Ştiu bine ce a pătimit acest stareţ Luka şi cum a binevoit să-l mîngîie pe creştet Petru Feodorovici! — tună valetul ţarului, învăpăiat de străşnicia băuturii.

— Stai, stai, Mitrici! Lasă-mă să isprăvesc, ai să mă îndrepţi dacă o iau razna pe cîte undeva. Şi iată că de atunci, prieteni, au trecut două luni şi într-o bună zi se întoarce de la Piter ieromonahul Luka al nostru, pierit... abia se mai ţinea sufletul în el, şi-i povesteşte lui Arseni al Rostovului. „Am dat păcătosul de mine — zice — jaloba ceea în mîinile măriei sale ţarului, căzînd la picioarele sale în Senat, toţi ghenerarii fiind faţă; şi pisarul cel mare a dat citire jalobei, cu glas răspicat. Atunci măria sa mîniatu-s-au foarte, au strigat la mine cu glas tare şi au bătut din picior: „Afară! Afară, ţap bărbos! La temniţă cu tine! Tăcere, tăcere!" Mi-am pierdut îndată simţirile; m-am clătinat şi am căzut la pămînt cît sînt de lung. Şi m-au vîrît pentru această hîrtie întocmită cu chibzuinţă ageră şi adîncă, la mînăstirea Nevski, sub pază, pe şase săptămîni, numai cu pită şi apă drept hrană...»

Sekletinia aduse purcelul pe păsat.

— Ia povesteşte-ne şi tu, Feodor Mitrici, tînăra ţarină ce face? Doar stai ziua şi noaptea numai în jurul lor, trebuie să ştii multe. Nu te feri, sîntem între ai noştri...

— Ştiu multe, dar îmi pun strajă gurii! — Mitrici făcea pe fudulul, dar capul său, greu de beţie, cădea mereu în jos. — Căci de m-aş fi ţinut de pălăvrăgeală, demult aş fi luat drumul Siberiei.

Tăcu o clipă, gemu uşor şi trase pe nas un picşor de tabac ca să se dezmeticească. Grădinarul şi gazda se uitau ţintă în gura lui de sub mustaţa tufoasă, aşteptînd curioşi ce le va povesti.

— Ţarina stă cuminte şi liniştită, în cămările ei, osebite de ale ţarului, iar ţarul stă tot cu Lizaveta Romanovna... L-a legat pe ţar de ea, ca pe un cal de conovăţ. Numai cu ea şi tot cu ea îşi face *blezirul*... [1]).

— Blezirul? I-auzi! — zise grădinarul plescăind din limbă.

— Iar ţarina nu cutreieră pe la sindrofiile lor de beţivi, ci şade cuminte şi le orînduieşte toate pe tăcute.

— Pe tăcute? Ce spui!

[1]) Plăcere (alterat, în loc de „plaisir", în limba franceză). (N. trad.)

Gazda îi puse lui Mitrici în blid o ciosvîrtă de purcel şi păsat. Mitrici gîfîi greu, îşi descheie betelia nădragilor şi începu să înfulece.

— Da, da, — rosti gazda. — Dar tot miroase în văzduh a nu ştiu ce, a ceva... O să fie răzmeriţă !... Vezi numai să nu greşească ţarina cu ceva şi să nimerească la mînăstire.

Grădinarul îşi făcu semnul crucii şi oftă. Mitrici grăi :

— Nu la mînăstire, ci şi mai rău ! Slugile, ştii, cunosc toate tainele mai bine decît ţarul, dar tac chitic. Uite, şi eu am tăcut.

Gazda zîmbi cu şiretenie şi mai turnă o duşcă de anason.

— Să bem în sănătatea lui Feodor Mitrici, marele tăcut !

Băură. Strîngîndu-şi barba în pumn, Mitrici şopti în taină :

— Dăunăzi, Lizka l-a pocnit pe măria-sa peste obraji — i-a cîrpit trei palme de-a văzut stele verzi... Ce ţar o mai fi şi aista de rîd şi curcile de el ? Petru cel Mare, bunică-su, pocnea el pe toţi peste bot. Aşa ţar, înţeleg şi eu ! Dar aista, cu toate că-i e nepot, dar e un bleg ! Aceeaşi tulpină, dar altă poamă. Nu-i nătîng de tot, dar tot calcă în strachini.

— Ţarul ! Ţarul ! — se auziră strigăte gălăgioase afară.

Copiii năvăliră în odaie.

— Tătucule ! Trece ţarul !

Toţi se repeziră la fereastră şi o deschiseră larg.

2

— Uite, uite, ăsta-i generalul Korff, oberpoliţaiul, — lămuri măcelarul Hreapov, arătînd cu degetul careta ce trecea în goană. — Iar călăreţul de lîngă el e Bolotov, aghiotantul lui, un boier tare isteţ.

În urma lui Korff trecu o altă caretă şi după ea încă una, stîrnind nori de praf, după care urmă un pluton de holsteinieni călări ; apoi veneau într-o caleaşcă lucitoare, deschisă, trasă de doi cai murgi, Petru şi Elizaveta Voronţova ; în urma lor, alte două carete, cu nişte fete şi ofiţeri care rîdeau cu hohote, pe urmă încă un pluton de dragoni holsteinieni, călări pe cai de rasă. Dragonii aveau mundire azurii, cu revere albe, şi mănuşi mari cu mînecare, cum purta Carol al XII-lea. De ambele părţi ale uliţei vînzolite alerga lume de rînd, strigînd în gura mare, fie „ura !",

fie „durak!“ [1]) La porți, la răscruci, în norii de colb, se înghesuiau de asemenea gură-cască fără treabă. Deodată, larma veselă a mulțimii fu acoperită de niște glasuri pițigăiate, poznașe:

— Hei, Lizaveta! Nu stai pe locul tău!

— Pentru Caterina Alexeevna, ura!!!

— Ia uitați-vă, fraților!... Noua țarină... Ibovnica țarului!

— He-i-i! Pune mîna pe el!... — zbierau polițaii călări, năpustindu-se asupra mulțimii. — Care a strigat? Care ești ăla, mă? Ha-a-a! — Rînjind, polițaii amenințau lumea cu nagaicele, dar fără să caute a o speria cu tot dinadinsul.

— Ura-a!!! Ura!... Durak!...

În sfîrșit totul trecu în goană, huruind, totul pieri într-un nor des de colb. Doar hămăielile cîinilor mai stăruiră o vreme. După norul de colb gonea întîrziată, hurducăind, o droșcă cu coviltir. În droșcă era un cufăr care sălta la hopuri; înăuntrul cufărului se auzea un zgomot sec, ca de oase lovite între ele. Vizitiul, cu pălăria trasă peste urechi, dădea alene bice căluților și fluiera.

— Ista e Naumîci al nostru, — mugi Mitrici, care se îmbătase turtă, și-și holba anevoie ochii împăienjeniți. — Duce după țar lulelele de pămînt. Adică pentru duhănit. Iar țarul s-a dus să-i tragă un chiolhan la unchiul său, afară din tîrg...

— La prințul Jorja?

— De ce la Jorja? La Petru de Holstein-Beck... Țarul are tot soiul de unchi pomanagii...

Proptindu-se în pereți, Mitrici se tîrî trudnic pînă la canapea, se prăbuși pe ea și adormi îndată.

Gazda se așează la masă și îl întrebă pe grădinar:

— Și ai de gînd să faci dever mare cu palatul?

— Pentru vreo cincisprezece mii; poate chiar și mai mult. Doar sînt aici pentru întîia oară. Am în grădini varză, ceapă, castraveți, morcovi. Și pe deasupra, e al doilea an de cînd pun cicoare pentru cafea; a rodit bine. Am niște grădini de nu le cuprinzi cu ochii...

— O să trebuiască, frățioare, să împingi vreo miișoară la cancelaria palatului, să ungi; de, știi, fără sfănțuială nu merge.

— Ce spui? Dar de unde să iau atîția bani?...

— Dar ce-ai crezut? Ehei, drăguțule, cum se face că n-ai căzut în nas pînă acuma tot umblînd pe calea cea dreaptă?! Ei, o să-ți dau eu dacă n-ai. — Și măcelarul puse pe masă o pungă cu aur, alături de o poliță timbrată. — Uite mia, numără banii bine.

[1]) Joc de cuvinte: „durak“ în rusește înseamnă prostănac, nătărău. (N. trad.)

Şi dă-mi o poliţă pentru o mie două sute. Ai crezut că merge altfel ? Nu-u. Ei, cum ai putut să te descurci pînă acum ? Prost negustor ai să fii, prost negustor... Şi încă ceva, prietene : cît or ţine serbările astea o să tot chefuim, dar pe urmă încheie învoiala la cancelaria palatului şi dă-i drumul cît mai repede înapoi, la Rostovul tău, strînge pe toţi grădinarii voştri mănunchi şi înjghebează cu ei un soi de artel, toţi pentru unul şi unul pentru toţi. O să-ţi dau o mînă de ajutor, ca să pui pe roate nişte alişverişuri strașnice. O să-mi mulţumeşti.

— Ce fel de alişverişuri, Nil Ivanîci ?

— Iată ce fel : să aduceţi pentru toată oştirea şi pentru flotă castraveţi acri, varză tocată, ciuperci la sare şi mere murate — asta-i o treabă de sute de mii, zău ! Pentru toată oştirea şi pentru flotă ! Îţi dai seama ? Altfel, aduc marfă boiernaşii, de pe moşiile lor... Dar ai noştri trebuie să-i strîngă cu uşa : să lase pe negustori să-şi facă negustoria, iar boierii să slujească în oştire şi să se ducă la război... Ai înţeles ce trebuie să faci? Ehei!... S-au vîrît patru coconaşi să facă negustorie cu carne, să ne dea peste cap pe noi, măcelari get-beget, de meserie. Dar le-am zis noi : ho, mai domol, fîrtaţilor ! Şi i-am lefterit pe toţi ; era cît p-aci să intru şi eu la popreală ca rău platnic, dar m-a ferit sfîntul Nikola, iar pe ei, pe toţi, i-am lăsat fără nădragi !

Măcelarul începu să rîdă în hohote ; musafirul rîdea şi el cu sfială, privindu-l lung.

— Ei, frăţioare, — rosti stăpînul casei, înduioşat, şi-şi îmbrăţişă prietenul. — Eu îs mujic, iar tu golan de mahala, şi iacă, am ajuns amîndoi negustori cu stare !

— Aşa e, aşa e, Nil Ivanîci, am ajuns negustori.

— Eu socot că mulţi ţărani or să se apuce de negustorie. Şi dacă n-or s-o facă, sînt nişte prostovani ; or să-i strivească boierii cu bănetul lor. Cu toate că nu fac două parale ca gospodari, dar au bănet mult. Iată cum stau lucrurile. Iar ţăranii, ori hai să zicem tîrgoveţii, au cap, au glagorie, îs oameni trecuţi prin ciur şi prin dîrmon şi ştiu să muncească. Uite, într-o zi o să fac aşa ca să-l cunoşti pe Barîşnikov, cel mai bun prieten al meu... Ce mai mehenghiu ! Ce mai mehenghiu ! — şi măcelarul povesti musafirului său potlogăria cu scrumbiile şi cu aurul.

— Păi, crezi că-i cu putinţă să se fi petrecut astfel ?

— De ce nu ? El, bineînţeles, tace chitic, dar lumea vorbeşte. Barîşnikov ista are acum două prăvălii şi o crîşmă. Într-o zi o

să mergem şi la el. Sekletinia! Mai adu un ulcior cu bere, şi spune-i nevesti-mi să vină încoace.

Mitrici se lăfăia pe sofa, beat turtă, sforăind cu un zîmbet fericit.

3

Ţarul fu întîmpinat la poartă de feldmareşalul prinţ Peter von Holstein-Beck, un bărbat de şaizeci şi cinci de ani, însoţit de aghiotanţii săi holsteinieni. Pînă la sosirea ţarului, în salon domnea, în general, o atmosferă oficială, apăsătoare: prinţul Peter şi familia sa aveau o adevărată manie a etichetei şi a manierelor de rigoare la curte. Dar îndată ce apăru în salon ţarul cel cu umerii înguşti, cu chip de copil şi cu ochii săi bulbucaţi care scăpărau sfidător, desumflă numaidecît şi morga şi rigiditatea etichetei.

— Bună ziua, domnilor! — salută el cu glas piţigăiat, intrînd repede în salon. Toată lumea se încovoie într-o adîncă plecăciune. Doamnele făcură reverenţe. Bărbaţii, printre care Gudovici şi cei trei burtoşi — bătrînul prinţ Nikita Trubeţkoi şi cei doi holsteinieni: generalul Schild şi colonelul von Berg, stăteau drepţi, ca încremeniţi. — Phiii! Duhneşte a balsamuri ca la spiţerie! Sîntem în timp de război, domnilor! *Mesdames,* vă rog luaţi loc! Gudovici, o lulea!...

Şi cele cîteva zeci de pipe olandeze de argilă, aduse de împărat, începură curînd să reverse valuri de fum. Pînă şi acei care nu fumaseră în viaţa lor îşi îndopară cu stîngăcie lulelele cu Knaster şi cu alte soiuri de tutun şi începură să pufăie, pentru a fi pe placul ţarului, înecîndu-se şi tuşind. Salonul luă curînd un aspect de crîşmă. Soldăţoii holsteinieni scuipau mereu printre dinţi pe covoare, iar ţarul avea chef să le imite pilda. Nori groşi de fum îmbîcsiră încăperea. Doamnele se fereau cu evantaliile şi îşi vîrau nasurile în mici batiste parfumate. Iar ţarul, ţopăind prin cameră ca un cocor, fumega mai mult decît toţi, zîmbind sau rîzînd cu gura pînă la urechi:

— Minunat, minunat!... Un soldat trebuie să fumeze. Toată lumea va trebui să fumeze, inclusiv femeile... Da, da, *mesdames!* O să dau un ucaz... Bărbaţii nefumători vor plăti amendă, femeile drăguţe, de asemenea... — Glumea ba cu unul, ba cu altul. Pe bătrînul Nikita Trubeţkoi îl bătu cu palma peste pîntecul tare: — Nu-ţi prea dai silinţă la instrucţie, prinţule, ai prea multă osînză...

Cum ai să mergi așa la războiul cu Danemarca ? *Mesdames,* îmi permiteți să vă recomand ! — glăsui țarul, împingînd înainte, prin norul de fum des ca ceața, niște fete împopoțonate, care tocmai intraseră în salon: — Dumneaei e balerina Polina; va executa un dans extra ; dumneaei e acrobata Karolinocika — umblă pe sîrmă, ca pe cîmpul de instrucție... Mai grozav decît prințul Trubețkoi... Iat-o pe Mary, pe Lisette...

Săltînd pe loc și zîmbind dulce, fetișcanele dezghețate ridicau vesel umerașii dezgoliți, făcînd reverențe. Cu grimase de dezgust, doamnele le cercetau prin lornioane, dar nu prea le vedeau din pricina fumului.

— Deschideți ferestrele, pentru dumnezeu! O să ne sufocăm! — strigau doamnele.

Deschiseră ferestrele. Fumul ieșea în grădină, ca dintr-o clădire cuprinsă de foc. Iar lulelele fumegau, fumegau de zor ; bravii holsteinieni, vreo douăzeci la număr, și Petru, pufăiau cu o rîvnă deosebită.

Neamțul, stăpînul casei, se simțea deprimat într-un asemenea mediu de dezmăț. Cu toate că se obișnuise cu ieșirile frivole, nesocotite, ale augustului său nepot, totuși... să fie cu iertare, ce mai e și asta ?... In casa lui onorabilă fuseseră aduse niște ființe sulemenite, niște... niște... O, ce rușine ! Mînia îi învăpăie obrajii scofîlciți, iar buzele începură să-i tremure. Se uită, zăpăcit, la chipul fardat al bătrînei și bunei lui prințese, grozav de gătită ; cerceii cu briliante, făuriți de meșterul Pauzier, pe jumătate faiși, se bîțîiau în urechile ei clăpăuge ; zîmbind forțat oaspeților antipatici și împăratului, cu o expresie prefăcută, suferindă, ea trecea de asemenea prin chinuri nespuse. Prințul își întoarse fără voie privirile spre diplomații străini. Cei doi miniștri — Keith al Angliei și Goltz al Prusiei — urmăreau neîncetat cu privirile pe țărișorul cel zevzec, fără a-l scăpa din ochi, schimbînd din cînd în cînd între ei cîte o frază scurtă, rece, și clipind semnificativ.

Prințul se posomora din ce în ce mai mult.

Obervaletul, împopoțonat ca un păun într-o livrea pestriță, se apropie fără zgomot de el, lunecînd ușor pe parchetul lucios și pe covoarele turcești.

— Alteță, masa e servită.

Prințul se apropie de țărișor.

— Sire, am plăcerea de a ruga pe maiestatea voastră și pe toți

oaspeții dragi să poftească la masă, — rosti el tare, zîmbind acru.

Fără să-i răspundă, țarul își zvîrli luleaua într-o vază de cristal ferecată în bronz.

Apropiindu-se măreț de Elizaveta Romanovna și zornăind din pinteni, prințul îi oferi cu o simplitate elegantă brațul și se uită întrebător la împărat. Acesta dădu să se apropie de prințesa bătrînă, ca să formeze prima pereche din șirul care trebuia să se îndrepte spre sufragerie, dar, deodată, se răzgîndi, alergă grăbit înainte, se întoarse cu fața spre perechile ce se formau și bătu de trei ori din palme.

— *Mesdames, messieurs !* Nu pot suferi ceremoniile ! Să luăm masa cu asalt ! Cuceriți locurile, prin luptă ! Fiecare pe socoteala lui... Fuga, marș ! — și țopăi pe picioarele-i țepene, alergînd prin camere spre sufragerie, urmat de toată societatea, ca de o turmă.

Cu riscul de a muri pe loc din pricina unui atac de apoplexie, burduhănosul prinț Nikita Trubețkoi alerga, gîfîind cumplit, leoarcă de sudoare, și sosi în goană la masă, al doilea după țar.

— 'Zent, maiestate ! — raportă el, radios, cît pe ce să se sufoce.

— Bravo, prințule ! Șezi lîngă mine !

Masa fu luată cu asalt. Actrițele de comedie, cîntărețele italiene, baletiștii se așezau din fugă lîngă țar, care-i privea mulțumit. Trupeșa Elizaveta Romanovna, legănîndu-și umerii plini, sosi în fugă cea din urmă și nu mai găsi loc.

— Gudovici, scoală-te ! — ordonă țarul. — Șezi, Romanovna. Gudovici, stai în spatele ei...

— Ce rușine, ce rușine ! — vorbeau în șoaptă aristocratele Trubețkaia, Razumovskaia, Stroganova, Brius și altele. — Cu cine ne-a așezat la masă, în ce societate !... Niște actrițe de comedie, niște frizeri !... Phii !

— *Mesdames !* — strigă Petru, care le auzise cu urechea lui ageră. — Femeile n-au grade... Toate sînt deopotrivă, deopotrivă...

Aruncînd o privire spre Goltz, ambasadorul Prusiei, împăratul se ridică, și toată lumea sări în picioare.

— Vă rog să ridicați cupele pentru marele Frederic, camaradul meu ! Ura-a ! Repnin, te numesc ministru pe lîngă maiestatea sa regele Frederic ! Volkov, să se emită un decret în consecință !

Prințul Repnin și Volkov făcură cîte o plecăciune.

Mesenii începură să bea și să mănînce. Prințul Peter, o gazdă cam cărpănoasă, privea cu amărăciune spre liota gălăgioasă a actorilor hămesiți : holsteinienii, fetișcanele și baletiștii înghițeau bucatele și băuturile, cu o lăcomie de lăcuste.

Supeul vesel ținu destul de mult, în rîsete, taifas și larmă. Aproape toți oaspeții, cu excepția feldmareșalului Münnich, a vicleanului Goltz, care lua seama la toate, și a cîtorva doamne mai simandicoase, se cherchelîră bine ; pînă și bătrînul Nikita Trubețkoi rămăsese cu buza de jos atîrnînd neputincioasă. Mucalitul și hîtrul Stroganov, care stătea în spatele țarului, umplea cu rîvnă cupa acestuia și pe aceea a prințului Trubețkoi.

— Hai, bea, moșnege, bea, — îndemna țarul chefliu pe nefericitul său vecin, strîmbîndu-se și clipind din ochiul drept.

Ciorovăielile și larma zumzăiau ca într-o crîșmă de iarmaroc, unde petreceau niște cărăuși cherchelîți bine cu votcă.

Țarul, cu mintea încețoșată, cu gîndurile învălmășite, îi domina pe toți cu glasul său pițigăiat, îndrugînd verzi și uscate. Dealtfel, nu-l mai asculta nimeni.

— O,*mein Friedrich!* [1]) — țipa el, amestecînd cuvintele nemțești cu cele rusești. — O să ne întîlnim curînd... Praf o să facem Danemarca ! Încă pe cînd eram tînăr, am împrăștiat, cu un detașament de carabinieri, o șatră de țigani tîlhari. Ce, nu mă credeți ?

— Nu erau tîlhari, sire, ci niște țigani pașnici, — obiectă din mijlocul negurii stîrnită în capul lui de băutură un glas tăios ce părea a fi al ambasadorului Austriei.

— Tăcere, tăcere ! — strigă țarul și, strîmbîndu-se de ciudă, începu să vîre în nasul fetișcanelor inelul său cu chipul lui Frederic. — Sărutați-l, adorați-l ! Drepți ! Ba nu... nu, la loc comandă ! Romanovna ! La Oranienbaum ! Actori, *mesdemoiselles !* [2]) La Oranienbaum ! Veți auzi acolo un violonist nu tocmai prost, în persoana mea. Polina, Lizocika ! Ha-ha-ha ! Țarul vostru e un tur-mentat, tur-men-tat !...

— Să ieșim la aer ! In grădină ! Aici e prea mult fum, aerul e greu...

— Maiestate, măria voastră, — îngăimă chefliul Roman Voronțov, beat turtă. Și el se aplecă înaintea țarului, clătinîndu-se pe picioare și împungînd cu nasul înainte. — Binevoiți a ieși în grădină. Acolo e aer cu-curat și... și... o noapte... (sughiță zgomo-

[1]) O, Frederic al meu ! (In limba germană.) (N. trad.)
[2]) Domnișoarelor (în limba franceză). (N. trad.)

tos) o noapte splendidă, maiestate... — Își lingea buzele groase și privea prosteşte, cu ochii săi bulbucaţi, ca de viţel.

Orologiul bătu ceasurile douăsprezece, cîntînd o melodie cristalină, necunoscută. Musafirii, îmbuibaţi peste măsură, gîfîind și clătinîndu-se, dădură buzna pe verandă și de aici în grădină. În fruntea lor, agăţîndu-se de umărul lui Stroganov, împăratul, beat mort, lipăia cu paşi mărunţi, caraghioşi.

4

O noapte albă [1]), cum sînt numai pe malurile Nevei, stăruia nemişcată în văzduhul liniştit. Spre asfinţit, cerul păstra încă o paloare gingaşă, cu nuanţe de sidef. Razele soarelui, demult apus, mai zăboveau în necuprinsul adormit. Micul parc din apropierea oraşului, împrejmuit cu gratii de tuci, împînzit de copaci neclintiţi de conifere și frunzari, cu pajişti smălţuite de flori, cu statui de ghips, lucrate într-o manieră cam naivă, cu havuzul secătuit de apă, cu cărărui galbene, trase în linii drepte, părea o acuarelă vie, zugrăvită cu mult gust. Învăluit în lumina visătoare a cerului străveziu al nordului, colţişorul acesta fermecător părea un miraj diafan pe care nu-l puteai contempla decît cu o privire plină de evlavie. Peste tot, pace binecuvîntată și liniște.

Dar iată că, sfîșiind tăcerea, călcînd-o în tropotul picioarelor îngreuiate de beţie, gloata de curteni, ţipînd, hohotind deșănţat, guiţînd pe toate glasurile, sparse, într-o clipă, în ţăndări, această noapte încîntătoare care plutea peste apele Nevei, o zobi ca pe un vas din cel mai fin cristal de mare preţ, și, după ce o făcu fărîme, începu să calce grosolan peste ţăndările ei.

Chefliii, năuciţi de băutură, cu ochii tulburi, holbaţi, umblau buimaci pe o alee largă, mărginită de şiruri de tufe tunse. În aerul curat, aburii băuturii se aşternură și mai necruţător peste minţi, se lăsară și mai greu în picioare. Curînd, oamenii beţi încetară să-și mai dea seama în ce loc se aflau, cu cine erau și, încurajaţi de împăratul lor, care, din cînd în cînd, le striga cu glas hodorogit: „Fără ceremonii, domnilor, fără ceremonii!" îşi dădură frîu liber tuturor apucăturilor.

[1]) În regiunea Leningradului, în perioada dintre 11 iunie și 2 iulie, iar uneori și înainte, cînd centrul soarelui coboară sub linia orizontului cu cel mult 7°, noaptea nu se întunecă complet. Acest fenomen se numeşte în Rusia „nopţi albe". (N. red. rom.)

Cei trei Narîşkini (Lev Narîşkin, bufonul curţii, avusese timp să se îmbrace într-o rochie de doică) începură să ţopăie, căzînd pe jos şi strivind răzoarele de flori. Doamnele se căzneau şi ele să joace, ţinîndu-şi cochet poalele crinolinelor, dar ameţeala le făcea să se împleticească de colo-colo, să se prăbuşească cu hohote de rîs în braţele tînărului general Melgunov sau în ale holsteinienilor. Gudovici se suise într-un mesteacăn şi croncănea de acolo ca un corb. Chefliii alergau, căutînd să se prindă unii pe alţii sau pe actriţele care ţipau piţigăiat (ţarul striga în nemţeşte, încurajîndu-i : „Puneţi mîna pe fete !“ „Puneţi mîna pe fete!“) îşi trăgeau fără ceremonie cîte un genunchi în dos, se jucau de-a capra, bătîndu-şi jos de burduhănosul prinţ Nikita Trubeţkoi; Lang şi Grün, doi ţîngăi de holsteinieni, nechezînd ca nişte armăsari, îl dădură grămadă pe prinţ, jos pe cărare şi, în rîsetele altor nătărăi, se apucară să-i îndoaie picioarele pînă la umeri.

Cherchelit, bătrînul era cît p-aci să-şi dea duhul în această tăvăleală. Plin tot de nisip pe mundir, strigă către holsteinieni : „Înlături, nemernicilor !“ Cu greu, ajunse tîrîş pe o bancă şi, lăsîndu-şi capul între mîini, izbucni în plîns : „Ce ruşine ! Ce înjosire ! Sînt prinţ ! Sînt prinţ rus de viţă veche, ticăloşilor !“ Capul său cu părul alb, fără perucă, se cutremura în hohote, lacrimile îi curgeau şiroaie ; le ştergea cu manşeta mînecii mundirului şi arunca priviri pline de ură înspre locul unde se afla ţarul.

Strîmbîndu-se, clipind din ochiul drept, ţarul, făcîndu-şi de cap, se urcă cu ajutorul bufonului Narîşkin pe postamentul de cărămidă al ceasului solar şi, cu un aer triumfal, strigă asurzitor :

— O să tai bărbile la toţi popii ! Afară cu icoanele !... Eu şi fratele meu Frederic vom cuceri lumea !... Voinţa lui Frederic este voinţa lui dumnezeu ! Tăcere, tăcere ! Unde-i Gudovici ?

— Aici sînt, maiestate ! Cîr... Cîr...

— Gudovici! Dă o fugă călare pînă la fortăreaţa Petropavlovskaia... Să se tragă o salvă de salut cu toate tunurile... În genunchi, în genunchi cu toţii ! Canalii, mizerabili, tîlhari, tîlhari, ticăloşi ruşi !... — răcni el, trăgîndu-şi spada lungă. Şi, clătinîndu-se, căzu jos pe iarbă.

Îndepărtîndu-se de grupul celor treji, spunînd : „Pardon, pardon !“ — lunganul prinţ Peter şi feldmareşalul Münnich veniră repede spre ţar, ca să micşoreze oarecum efectul unui asemenea

spectacol ruşinos. Tăindu-le calea, cît pe ce să-l dea grămadă pe Münnich, trecu în goană după nişte fetişcane căpitanul holsteinian Wittich, chiuind şi lătrînd ca un cîine. Ţinîndu-i hangul, Gudovici croncănea din mesteacăn. Alţi doi holsteinieni, von Berg şi maiorul Sztefany, îmbrăţişînd acelaşi copac, nas în nas, îşi deşertau scîrbos stomacurile. Izmailov, mareşalul curţii, care rămăsese pe verandă, bea vin direct din sticlă.

Netrebnicul ţar, toropit de beţie şi uitat de toţi din jur, stătea în capul oaselor pe iarbă, cu picioarele-i ţepene întinse; se rezemă cu spatele de postament, se propti cu palmele în pămînt, cu capul atîrnat pe piept, tot bolborosind ceva. Spada lui căzuse alături. Nimeni nu-i dădea atenţie, nici măcar Elizaveta Voronţova. Jucînd de zor „trepak" cu frumosul Volkov, secretarul intim al ţarului, obrazul ei lătăreţ şi măsliniu se înroşise, iar urmele de vărsat deveniseră şi mai vizibile. Beat, Melgunov, nemaiputîndu-se ţine pe picioare, se întinsese între tufari şi gemea. Chefliul Roman Vorontov îşi dădu jos jacheta, se luă la trîntă cu Narîşkin şi îl dădu peste cap. Amîndoi se rostogoleau urlînd, tăvălindu-se, dînd cu furie din picioare şi gîfîind. Toată insuliţa se transformase într-un maidan plin de gunoaie. Peste tot era hărmălaie, strigăte, ţipete, vînzoleală. Orchestra cînta cu disperare în chioşc.

— O, dragă unchiule, ajută-mă, ajută-mă! — gemu împăratul către prinţul care venea spre el. Făcînd eforturi ca să se ridice, chipul său galben se schimonosi dureros, iar sufletul lui neliniştit se zbuciuma, pradă nesiguranţei şi temerilor. — Da, da, au să mă omoare aici, în această ţară... Blestemată, urîtă Rusie! Unchiule, scapă-mă, scapă-mă, scapă-mă...

— Ce prostie! Dragă băiete, ai să te întorci învingător din războiul cu Danemarca. Domnia ta va fi mai glorioasă decît oricare alta...

Ajutat de Münnich şi de Alexandr Şuvalov, care veniseră în fugă, îl ridică cu grijă în picioare, îi scutură cum putu mundirul murdar, îi potrivi peruca lăsată pe o parte şi, vîrîndu-i spada în teacă, îl ajută să meargă. Din carîmbii botforilor ţarului ieşeau nişte flori — panseluţe şi rezedă. Prevenită, trupeşa Voronţova sosi, legănîndu-se, cu aer nepăsător. Întrebă cam cu ciudă:

— Gata, Pierre?

— Precum vezi, Romanovna... Gat-ta, gat-ta-a... Gudovici, dă-mi luleaua !

— Caleașca maiestății sale ! — porunci prințul Peter.

— Caleașca maiestății sale ! — repetă porunca oberpolițaiul Korff.

— Caleașca maiestății sale!!! — răcniră doi valeți și se repeziră spre grajduri.

Pe verandă stătea țeapăn, ca de piatră, baronul Goltz, ambasadorul Prusiei. Își strîmba gura și privea cu ochii îngustați, într-o expresie de dispreț.

— Și omul acesta e împăratul Rusiei ! — rosti el cu o îngîmfare rece.

Iar Keith, ministrul Angliei, care ședea lîngă contesa Brius, îi spuse :

— Credeți-mă, doamnă contesă, — împăratul dumneavoastră e cu adevărat nebun. Asemenea comportare nu poate s-o aibă decît un dement... Toți soldățoii ăștia din Holstein sînt buni de spînzurat de cîte un copac. Ce rușine!...

— Sărmana Ecaterina ! — rosti contesa încetișor, cu un oftat, și-și plecă privirea.

— Îndrăznesc să vă rog, doamnă contesă, să fiți interpreta omagiilor mele profunde și sincere pe lîngă maiestatea sa.

Clinchete de zurgălăi și strigăte de „ura" vestiră plecarea țarului. Toți înalții demnitari se împrăștiară treptat spre echipajele lor, clătinîndu-se, sprijiniți de lachei. Prințul Peter, înalt, tras la față și uscățiv, însoțit de valeți și de un pluton de grenadieri, înșfăca cu mîna lui de guler pe ofițerii holsteinieni beți și striga ostașilor :

— Zvîrliți afară, aruncați la căruțe ruse, duceți direct comenduire, arest ! Mizerabil !...

Și din nou :

— Cocote, cocote, actrițe și tot pușlama, afară, afară! Zvîrliți !

Parcul se goli curînd. În salon, strîngîndu-se la pieptul prințesei care se tînguia, tînăra ei fiică vărsa lacrimi amare. Plîngeau amîndouă vesela de porțelan de Saxa, de Sèvres, și parcul strivit în picioare ca de o turmă de vite.

— O, barbari... o, barbari...

CAPITOLUL XII

O „proastă" deşteaptă. Garda petrece

1

Solemnităţile ce aveau să dureze trei zile începură la 9 iunie, printr-un te-deum, oficiat în toate bisericile. Clădirile fură pavoazate cu steaguri prusace şi ruseşti. Ţarul primi în Piaţa Palatului parada regimentelor de gardă şi de linie, şi felicită trupele cu prilejul încheierii păcii ruso-prusace. Bubuiră salve de tunuri şi de puşti. Trupele şi mulţimea strînsă în piaţă primiră cu răceală felicitările ţarului. Mulţimea nu striga „ura", nu-şi zvîrlea în sus şepcile şi privea totul în tăcere.

Nikita Trubeţkoi lipsi de la slujba religioasă şi de la defilare: zăcea acasă, suferind de urmările petrecerii umilitoare din ajun.

Petru era şi el mahmur, posomorît, ros de amărăciune. Plecarea pe curînd la război, întîlnirea cu Frederic şi perspectiva întoarcerii triumfale de pe cîmpul de luptă nu-l mai bucurau. I se clătinase încrederea în succesele lui viitoare. Privea iscoditor, cu un tremur lăuntric, de sub borurile tricornului, mare, tras pînă la ochi, obrazurile aspre ale ostaşilor din regimentele de gardă, care treceau prin faţa lui. Inima i se strîngea. „Da, da, nişte ieniceri... Adevăraţi ieniceri. La dracu' cu garda, trebuie desfiinţată, scoasă afară din capitală — se gîndea el. — Poate că au dreptate Frederic şi Goltz, cînd spun că sînt înconjurat de duşmani..."

Se întoarse singur la palat, cu caleaşca aurită, tot spunîndu-şi cu glas tare:

— Această zi are să fie o zi de nenorocire pentru mine. Afurisită ţară... Doamne, apără-mă de duşmani şi nu mi-o răpi pe Romanovna. Doamne, striveşte-o, umileşte-o pe Ecaterina.

Ajuns la palat, se repezi s-o îmbrăţişeze pe Elizaveta Voronţova cu un fel de duioşie mistică; tremura din tot trupul, se uita în jur, se strîmba şi şoptea nervos:

— Romanovna, Romanovna... Prietena mea... Ajută-mă, apără-mă.

În ziua aceea împărăteasa Ecaterina nu se simţea nici ea în apele ei; o durea capul, nervii îi erau încordaţi; în adîncul sufletului era iritată, dar se silea să pară calmă.

— Într-un cuvînt, maiestate, — începu Ekaterina Romanovna Daşkova, în franţuzeşte, încetişor; — datorită străduinţelor mele neobosite şi ajutorului prietenilor mei, pregătirile se apropie de sfîrşit.

— Ce fel de pregătiri ? Pentru ce anume ? — întrebă ţarina, prefăcîndu-se că nu înţelege despre ce este vorba, şi ridicîndu-şi uşor sprîncene negre.

— Maiestate ! — exclamă Daşkova, jignită. — Dar evenimentele se apropie, totul este gata...

— Draga mea, ai de gînd să te laşi încă multă vreme stăpînită de darul profeţiei ? — Ecaterina îşi îndulcea vorbele usturătoare printr-un zîmbet fermecător, mirosind un buchet de rezedă. In privinţa situaţiei din culisele politice, ea era informată de zece ori mai bine decît Daşkova. Dar tinerica Daşkova, ţinînd în mîini unele fire din lupta taberelor de la curte, îşi închipuia, în naivitatea ei, că tocmai ea, şi nimeni altul, este resortul principal al „complotului" în favoarea Ecaterinei, faţă de care era plină de un devotament aprins, sincer şi pasionat.

— Dumneata eşti atît de lipsită de experienţă, încît nu te aranjează deloc să faci pe Pithya de la Delphi [1]), tînăra mea prietenă, — continuă împărăteasa. — În zadar îţi asumi rolul unei sibile.

Mîndră, orgolioasă pînă la manifestări de morbiditate, Daşkova era zguduită de atitudinea indiferentă a Ecaterinei. Ochii ei larg deschişi se umeziră ; dădu din mîini şi făcu o mişcare din tot trupul spre Ecaterina.

— O, maiestate ! — şopti ea tragic. — Continuaţi să nu aveţi încredere în mine... Să ştiţi că...

— Pentru dumnezeu, te implor, prinţesă, — o întrerupse Ecaterina, — nu te expune la pericole... Dacă ţi se va întîmpla ceva din cauza mea, îmi va părea rău toată viaţa...

— Maiestate ! Oricît de mare ar fi pericolul, el va cădea numai şi numai asupra capului meu. Dacă dragostea neprecupeţită pe care o nutresc pentru maiestatea voastră m-ar duce pe eşafod, credeţi-mă, personal n-aţi avea nimic de suferit...

Ecaterinei nu-i rămînea decît s-o atragă pe Daşkova spre sine, s-o sărute pe frunte şi să-i spună :

[1]) In Grecia antică preoteasă prezicătoare în templul lui Apollo din Delphi. (N. red. rom.)

— Ei, şi ce anume ştii, draga mea ? Sînt bucuroasă să te ascult. Numai, pentru dumnezeu, cît se poate de încet... La fiecare uşă, la fiecare crăpătură din ea, ascultă o ureche ascuţită.

De teamă să nu fie întreruptă de Ecaterina, prinţesa Daşkova îşi înăbuşi un oftat de amărăciune şi vorbi iute, emoţionată. Se întîlnise de două ori cu Nikita Panin, unchiul ei, şi-i făcuse cunoscut acestuia că se pusese la cale un complot, avînd ca scop răsturnarea lui Petru şi întronarea Ecaterinei. Panin încuviinţa totul, se declara de acord, spunea că nu există alt mijloc pentru salvarea Rusiei, dar îşi exprima temerea că ar putea izbucni un război civil. (Ochii Ecaterinei, frumos arcuiţi, schiţară un zîmbet abia perceptibil ; ea nu era în stare să-şi imagineze un contrast mai izbitor decît acela dintre tinerica, înflăcărata Daşkova şi Panin, care acţiona cu încetineală şi cu cea mai mare prudenţă). După aceea, Daşkova, însufleţindu-se din ce în ce mai mult, spuse şi numele complotiştilor : Repin, Lasunski, Passek, cei doi Roslavlevi, Bredihin, fraţii Orlov şi alţii. (La pomenirea fraţilor Orlov, inima Ecaterinei zvîcni năvalnic.) Iată, de exemplu, ea a vorbit despre asta cu unii ofiţeri tineri, camarazi ai soţului ei, şi ofiţerii au fost cu totul de acord cu ea. I-au spus şi numele tovarăşilor lor, gata să acţioneze şi ei, îndată după plecarea împăratului la oştirea de peste hotare. Ea ar fi vrut să-l atragă şi pe hatmanul Razumovski în complot ; avea de gînd să stea de vorbă despre aceasta cu Melgunov...

— Draga mea, mi-ai adus nişte noutăţi uimitoare, — o întrerupse Ecaterina, muşcîndu-şi buzele ca să-şi ascundă zîmbetul. — Nu mă aşteptam să fii atît... atît de curajoasă.

— Maiestate ! Fiţi gata. Ziua se apropie. Lovitura se poate întîmpla pe neaşteptate. Eu am organizat totul, firele complotului sînt în mîinile mele...

— Dar mie mi se pare că dumneata ţii numai firele convorbirilor, nu şi pe cele ale complotului, şi nu este acelaşi lucru, draga mea. Aşadar, Ketty, fii de două ori prudentă, te implor...

Ascultînd vorbăria melodioasă a prietenei sale, Ecaterina zîmbea în sine : înainte ca prinţesa Daşkova să fi auzit cel dintîi cuvînt despre posibilitatea unei lovituri de stat, Ecaterina, timp de şase luni, din clipa urcării lui Petru pe tron, întreţinea legături personale cu toţi factorii principali ai evenimentelor în perspectivă la palat, dar îşi făcea jocul primejdios într-un chip neobişnuit de discret, nestîrnind nici cea mai mică bănuială, nu

numai curtenilor ruşi din partida lui Petru, dar nici măcar isteţilor ambasadori străini, ageri şi atotştiutori.

Neputînd să ghicească gîndurile ascunse ale Ecaterinei, prinţesa Daşkova se simţea deprimată, ca o fetiţă în faţa unei mătuşi severe.

Bubui un tun vestind ceasul amiezei şi în clipa aceea intră camerista Katerina Ivanovna.

— Maiestate, coaforul Michel aşteaptă...

2

Două ceasuri mai tîrziu, Ecaterina şi prinţesa Daşkova asistau la un dineu de gală. În salonul cel mare al palatului se servea masa pentru patru sute de persoane. Ecaterina şedea la masa „augustelor feţe", în mijloc, la locul ei obişnuit; Petru era la un capăt al mesei, cu baronul Goltz lîngă el; urmau demnitarii de rangul întîi, cu soţiile, ambasadorii străini, Elizaveta Voronţova şi rudele ţarului şi, în sfîrşit, cei doi prinţi holsteinieni, Georg şi Peter. Ţarul era treaz, dar nu prea bine dispus. Îi arunca Ecaterinei priviri nimicitoare. Ea se străduia să pară calmă, dăruia din belşug vecinilor zîmbete fermecătoare, dar sufletul i se îneca în beznă.

Ţarul propuse trei toasturi: pentru familia imperială, pentru regele Prusiei şi pentru pacea care se încheiase cu el. Ofiţerii de serviciu strigară prin culoare, pe scări, pînă la stradă: „Salutul, salutul!" Santinela din stradă, dîndu-şi capul pe spate, strigă semnalizatorului de pe acoperiş: „Salutul!" Acesta flutură cruciş două steaguri; tunurile din fortăreaţă bubuiră.

Toată lumea se sculă în picioare; Petru se ridică şi el. Numai Ecaterina şedea; sorbi puţină şampanie şi-şi puse cupa la loc. Toţi strigară „ura!", băură şi se aşezară. Ţarul începu îndată să fiarbă de mînie, să se schimonosească furios, să-şi strîmbe buzele; ordonă generalului-aghiotant Gudovici, care stătea în spatele fotoliului său:

— Andrei Vasilici, întreabă numaidecît pe maiestatea sa, de ce n-a binevoit să se ridice în clipa cînd s-a băut în sănătatea familiei imperiale?

Tunurile bubuiau, geamurile de la ferestre şi cristalul de pe mese zăngăneau uşor, orchestra cînta în galerie. După ce-l as-

cultă pe Gudovici, Ecaterina lăsă privirile în jos şi răspunse cu tărie:

— Transmite-i maiestăţii sale că, după cît consider eu, familia imperială se compune din maiestatea sa, din mine şi din fiul nostru Pavel; în consecinţă, pretenţia împăratului de a mă ridica, mi se pare lipsită de sens.

În jurul mesei stăruiau conversaţiile; vorbele nu încetau nici o clipă, dar toată lumea observă îndată că ceva nu e în ordine şi-şi încordă auzul.

Gudovici veni la Petru şi-i raportă răspunsul împărătesei, atenuînd, pe cît se putea, cele rostite de ea. Petru îşi roti capul în toate părţile; degetele de la mîna stîngă îi tremurau; cu dreapta, într-o mişcare spasmodică, mototolea un şervеţel.

— Du-te şi spune-i că e o proastă. Trebuie să ştie că din familia imperială fac parte şi unchii mei, prinţii de Holstein... E o proastă... Du-te!

Gudovici dădu din umeri şi, făcînd feţe-feţe, se îndreptă în silă spre ţarină. Ţarul, surprinzînd privirea arzătoare a Ecaterinei, îi strigă deodată peste toată masa:

— Proasto!

Vorbele şi clinchetele cuţitelor de argint amuţiră. Cuvîntul grosolan căzu ca o piatră, ca un scuipat murdar. Toată asistenţa se simţi extrem de jenată. Baronul Goltz făcu o grimasă posomorîtă. Toţi ridicară capetele, întorcînd privirile mute de la Petru la ţarină. Pantomima ţinu doar o clipă. Dar tactul acestor oameni din înalta societate puse îndată capăt tăcerii confuze; lumea îşi reluă conversaţiile gălăgioase, cu gesturi ceremonioase, cu spirite de circumstanţă, oaspeţii se prefăcură cu abilitate surzi la orice fel de manifestări de vulgaritate „augustă".

Totuşi, se temeau cu toţii că va izbucni un scandal; toată lumea aştepta, speriată, o nouă ieşire furioasă a ţarului, fiindu-le tuturor frică să nu fie loviţi în persoană de mînia lui. Cîte nu se pot întîmpla?...

Ţarul apucă brusc o carafă şlefuită, plină cu vin de Burgundia, îşi turnă în cupă şi bău cu lăcomie. Sprîncenele lui rare zvîcneau în sus şi în jos; ochii ba i se îngustau dispreţuitor, ba se holbau deodată, într-un acces de o extremă mînie; din gîtlej îi ieşea un hîrîit clocotitor, nervos.

— Alexandr Sergheevici, — se adresă ţarina, întorcîndu-se cu ochii plini de lacrimi, cu urechile învăpăiate şi cu pete roşii în obraji, către contele Stroganov, care stătea în spatele foto-

liului ei: — Distrează-mă cu vreo istorioară veselă. Ai o minte atît de inventivă... Te rog.

Masivul Stroganov se îndoi într-o plecăciune stîngace şi rînji într-un zîmbet forţat:

— A fost odată, maiestate, o întîmplare rămasă în analele aventurilor amoroase ale ţăranilor francezi. Într-o noapte cu lună, o tînără şi prea frumoasă păstoriţă dădu pe cîmp peste un flăcău care adormise despuiat pe jumătate...

Ecaterina se silea să rîdă, dar lacrimile ei scandalos de mari picurau pe platoul cu gustări delicioase. Spiritualul conte îşi povestea anecdota în franţuzeşte. Îmbrăca obscenităţile flagrante într-un stil atît de elegant, încît acestea, pierzîndu-şi nuanţa cinică, sunau ca nişte picanterii uşoare, stîrnind rîsul zgomotos al vecinilor Ecaterinei.

Petru, uşor ameţit de băutură, îşi stăpîni accesul de furie şi începu să sporovăiască verzi şi uscate cu Goltz, vecinul său, lăudîndu-se pe sine, lăudîndu-l şi pe Frederic, aducînd vorba despre cîini şi pomenind de faimoasa lui vioară, opera italianului Guadanini; apoi îndrugă că Ivan Antonovici înnebunise şi era bine închis; că lui, ţarul Petru al III-lea, nu-i era deloc frică să se plimbe pe jos, singur, pe străzile oraşului, chiar în timpul nopţii; că el a studiat la perfecţie tactica militară prusiană şi se oferea să zdrobească oricînd pe Saint-Germain, comandantul francez. Tot flecărind, arunca priviri piezişe vorbăreţului Stroganov şi murmura pe sub nas: „Tăcere, tăcere, maimuţoiule!" Sorbea vin, închina, bea; pe urmă, începu să rîdă zgomotos, soldăţeşte, cu hohote. Goltz se întuneca tot mai mult, strîmbîndu-se şi spunîndu-şi cu amărăciune: „Bufonul ăsta nu-şi va putea păstra mult timp tronul".

Banchetul se sfîrşi. Afară, la ferestre, un cor de ostaşi urla cîntece de război, cu fluierături. Retrăgîndu-se în apartamentul său, ţarul porunci prinţului Bareatinski s-o aresteze imediat pe Ecaterina, iar pe Stroganov să-l expedieze la conacul său de la ţară. Bareatinski rămase uluit de ordinul pe care-l primise. Dădu fuga la prinţul Georg, implorîndu-l să repare într-un fel oarecare o asemenea încurcătură de necrezut, cu privire la arestarea ţarinei.

Roşcovanul, trupeşul prinţ Georg, nu mai puţin beat decît împăratul, năvăli gălăgios în apartamentul ţarului şi, fără să ia în seamă pe Elizaveta Voronţova, care, pe jumătate dezbră-

cată, sărise după un paravan chinezesc, se răsti îndată la nepotul său:

— Te rog, dragul meu Pierre, să revoci imediat ordin rușinos relativ la arestare soție tale.

— Nici-o-da-tă...

— Prin acest stupiditate, nenorocești pe tine... și pe noi toți.

— Cum îndrăznești să-mi spui așa ceva? Mie, împăratului? Tăcere! Drepți, mîinile jos!...

— Dragă Pierre... Lasă prostii. Eu vorbesc la tine ca un tată. Gîndește tu, dacă mai ești în stare, ce ispravă făcut? Ce spune de tine ambasadori străini?

— Să crîcnească numai o vorbă, și în cinci minute îi zbor peste hotarele Rusiei...

Așa vrei? Ai uitat, probabil, de cel închis la Schlüsselburg? O-o, ce are să-i scrie marelui Frederic?

— Tăcere! Toate scrisorile lui Goltz sînt interceptate de cancelaria mea, de Alexandr Șuvalov. Goltz îmi e prieten...

— Vrei ca în capitală să izbucnească chiar mîine o rebeliune? Așa vrei? Ai uitat, probabil, de cel închis la Schlüsselburg? Bine, îți amintesc eu de el. Și nu plec de-aici, pînă nu-ți vei revoca ordinul prostesc.

— Berbec bătrîn! — răcni Petru, sărind la unchiul său și trăgîndu-și din teacă spada nesfîrșit de lungă. — Cer satisfacție, satisfacție!

Prințul făcu un salt spre sobă și strigă:

— Scăpați-mă de acest bețiv! Hei, valeți! — și-și scoase, de asemenea, spada.

Tăișurile se încrucișară zăngănind.

— Îți zbor de pe umeri căpățîna ta proastă! — răcni prințul, clocotind și holbînd ochii.

— Te despic în două ca pe un buștean! — striga țarul cu glas hîrîit, împroșcînd cu scuipat.

Dar amîndouă spadele erau cu totul tocite; puteau folosi doar ca niște bețe. Elizaveta Voronțova, punîndu-și în grabă peignoirul [1]), țipă: „Pierre, Pierre, astîmpără-te! Alteță!" — și prinzîndu-l pe Petru de pulpanele mundirului, îl trăgea înlături; țarul dădea din picioare, gîfîind. Mitrici, lunganul cel pleșuv cu barba roșcată, căzu în genunchi între cei doi bătăuși și izbucni într-un bocet deznădăjduit, ca o muiere bătrînă:

[1]) Rochie de casă elegantă. (N. trad.)

— Nu vă las, Hristos mi-e martor, nu vă las! Mai bine mă tai singur, cu mîna mea! Hristos mi-e martor, mă tai!... Măria ta!... Luminăţia ta! Dragii mei... Pupaţi-vă!...

Bocetul muieresc al uriaşului cherchelit era atît de cumplit, iar obrazul său stufos, schimonosit de groază — atît de comic, încît cei doi scandalagii, care ţineau la Mitrici, izbucniră deodată în hohote de rîs şi-şi zvîrliră cît colo spadele neascuţite. Caraghioasa lor încăierare se sfîrşi. Prinţul hîrîia ca un mops, de emoţionat ce era. Ţărişorul, iute la mînie, se domoli îndată.

— Romanovna! Unchiule! — strigă el, călcînd cu paşi şovăielnici de colo-colo şi strîmbîndu-se. (Mitrici, înveselit, îi întinse respectuos spada.) — De îndată ce se termină solemnităţile, plec la Kronstadt să inspectez flota. Va porni şi ea spre Danemarca. Auzi, unchiule? Şi, prin urmare... Mitrici! Dă fuga la Bareatinski şi spune-i să execute ordinul cu privire la bufonul acela de Stroganov, iar în ceea ce priveşte cel de al doilea ordin, se revocă! Se re-vo-că!

— Am înţeles! — tună Mitrici, retrăgîndu-se iute din apartament, cu dosul înainte.

În urma lui, prinţul, cum nu se poate mai posomorît, se îndreptă spre ieşire, tăcut, cu morgă, dar cu paşi tot atît de nesiguri.

3

Seara, în dreptul multor case luminau opaiţe fumegătoare, iar în fiecare fereastră se aprinseseră cîte două lumînări. Străzile vuiau; pe Cîmpul Ţarinei [1]) călăuşeii se învîrteau, iar echilibriştii pe frînghie şi comedienii de bîlci dădeau reprezentaţii.

Pe la ora zece, după ce se ospătaseră zdravăn, măcelarul Hreapov şi grădinarul Frolov se plimbau prin oraş şi trăgeau cu urechea la cele ce vorbeau oamenii. Cei doi prieteni se mirau că pretutindeni, pe unde umblau, se şi aflase despre marele scandal petrecut la banchetul de la palat — toţi vorbeau despre ordinul de arestare şi despre „proastă"; toată lumea osîndea purtarea ţarului şi o compătimea pe Ecaterina. Cei treji îşi spuneau părerea pe ascuns, cu fereală; dar cei care se cherchelisera trăncăneau pe faţă prin crîşme şi prin ulicioare, avînd de multe ori de a face cu poliţaii. În alte vremuri, pentru asemenea vorbe s-ar

[1]) Mai tîrziu, Cîmpul lui Marte, în dreptul Grădinii de Vară. (N. aut.)

fi căit toată viața ; acum, însă, scăpau ușor de tot : polițaiul atingea ușurel, în treacăt, peste ceafă pe cel beat și-l amenința părinteşte cu degetul : „Trăncăneşte, trăncăneşte, dar mai uită-te și împrejur". Crîșmele și locantele erau înțesate de norod, de marinari, de ostași din gardă și din pihotă, de rîndași și de slujbași săraci.

Cei doi prieteni trecură Neva cu luntrea pe insula Vasilievski, îndreptîndu-se spre cunoscuta locantă „Dumbrava verde". Ușa locantei era încuiată și nu li se dădu drumul înăuntru numaidecît.

— Să avem iertare, astă seară primim muşterii pe alese, — spuse un flăcău în cămașă roșie și dădu fuga să-l „vestească" pe stăpînu-său.

— Să trăiești, Barîșnikov, prietene ! — strigă vesel măcelarul Hreapov, salutîndu-l pe stăpîn. — Iacă, am venit să te vedem. Ți-am adus un prieten. Ceva bere englezească ai ?

— De bunăseamă ! Cum să nu ! — răspunse de după tejghea, jucîndu-și ochii în toate părțile, stăpînul, un bărbat înalt, vînjos, cu obrazul uscățiv și cu o bărbuță, ca un moț, de păr roșcat. — Pentru muşteriii de ispravă se găsește oricînd... Treceți colea, în colțișorul ăsta.

— Da' ceva scrumbioare ai ? Cred că ai adus berechet din Prusia... — zise măcelarul chicotind și-i făcu viclean patronului cu ochiul, iar grădinarului îi dădu un ghiont în coastă.

— Nu mai îndruga cai verzi pe pereți, Nil Ivanîci, — se oțărî Barîșnikov, vorbind cu glas subțire, dogit. — Altminteri, acuși îți zic ceva de mamă...

Măcelarul Hreapov chicoti și mai vesel, dădu din mînă șugubăț și, purtîndu-și fudul pîntecul înainte, îl duse pe grădinar la masa din colț.

— Hi-hi-hi... Să n-audă de scrumbii, că-i sare mustarul. Ehei, mare pișicher, mare pișicher ! Măcelarul își scoase surtucul de postăvior, se descheie la gulerul cămășii și trecu cu pieptenele de aramă prin părul pomădat și prin barba stufoasă.

Chelnerul, cîrn, cu obrazul împestrițat de coșuri, cu șorț alb dinainte, aduse bere și pesmeciori de secară sărați. Locanta era largă și frumos împodobită ; pereții înalți fuseseră zugrăviți cu tapete înflorate, iar pe mese erau așternute învelitori curate ; dar mușteIe bîzîiau puzderie ; băietani desculți, în cămăși roșii, le alungau cu apărători făcute din păr de cal.

La o masă vecină, un moşier voinic, cu ochii bulbucaţi, pufăia din lulea şi vorbea cu un funcţionar de la Senat şi cu un mic slujbaş, despre vînzarea a trei muzicanţi şerbi şi a unei fete cu sprîncene negre. „Nu e o fată de rînd, e o zeiţă; pe lîngă ea, cucoanele nu fac doi bani". Ceva mai departe, în jurul a cinci mese împreunate, bea gălăgios rachiu verde un grup mare de ostaşi din gardă.

— Hei, fraţilor, în sănătatea maiestăţii sale regelui Frederic... Ura! — strigă provocator un sergent cherchelit, făcînd cu ochiul către ostaşi.

— Du-te dracului! — i-o retezară chefliii, în hohote de rîs. — Pentru maiestatea sa împărăteasa Ecaterina Alexeevna... Ura!

— Ssst!... — se auzi un sîsîit povăţuitor. Şi apoi:

— Flăcăi din gardă! Deocamdată împărat e Petru... Petru Feodorîci...

— Ha-ha-ha! — rîdeau ostaşii, fără teamă. — Aici ai zis-o bine: „deocamdată"! Gardă! Să bem pentru acest „deocamdată" al lui Petru Feodorîci... Ur-ra! Iar pe urmă, om vedea ce-o mai fi...

Chefliii băură, făcîndu-şi cu ochiul între ei şi către muşterii. Barîşnikov rînjea în dosul tejghelei. Moşierul îşi holbă ochii buimăciţi de băutură, pufăi din lulea şi rînji şi el pe sub mustăţi.

— Semnul vremii, semnul vremii... — spuse slujbaşul, oftînd veninos, cu gîndul la ţar, şi cu o prefăcută părere de rău în glas. Şi şopti, aruncînd priviri în jur: — Urîte zvonuri umblă prin Piter... Auziţi ce vorbesc cei din gardă. Nu-i a bună pentru ţarul nostru. Dar despre arestare şi despre „proastă" n-aţi auzit?... Păcat!

— Păcat, fraţilor, păcat! — îi ţinu isonul un bătrîn călugăr uscăţiv, care umbla cu cutia milelor. — Daţi-vă obolul pentru un lăcaş sfînt năruit, robii lui dumnezeu.

— Dar cine l-a năruit? — strigă de departe sergentul.

Ostaşii izbucniră într-un rîs zgomotos.

— Antihristul l-a năruit, sultanul Turciei, — răspunse călugărul cu o plecăciune, întinzînd cutia; pe chipul său aspru, în ochii pătrunzători, licăreau scîntei de mînie. — Pămîntul ni l-a luat, pe ţărani ni i-a luat... Am ajuns să umblăm după cerşit. Pentru numele lui Hristos, daţi-vă obolul, robii lui dumnezeu.

Grădinarul îl ghionti pe măcelar cu cotul în coastă: „Ai auzit?" Iar cei din gardă strigară:

— Nu cumva sultanul e vreun holsteinian?

— Ştiţi şi voi prea bine, fiilor. De ce mă vîrîţi în păcate pe mine, un călugăr bătrîn! Ţarul pravoslavnic le-a săvîrşit pe toate. Iată cine, — şopti bătrînul, ferindu-şi gura cu palma. — Cică a poruncit să radă pe toţi popii; a poruncit să se scoată icoanele din biserici... O-of! Vai şi amar, vai şi amar. Rugaţi-vă domnului, fraţilor, şi apăraţi de nădejde credinţa pravoslavnică... Cu noi e dumnezeu...

— Dar împărăteasa Ecaterina Alexeevna ce păzeşte? — întrebă cu glas tare, ridicîndu-se, un bărbos cu înfăţişare de negustor; pe chipul său rumen un zîmbet săpa două gropiţe. — De ce ţarina-mamă nu-şi ţine bărbatul în frîu? De ce îngăduie să se surpe credinţa noastră pravoslavnică, de ce să fie dată pe luterănie?

— Trăiască împărăteasa Ecaterina! — răcniră ostaşii din gardă.

— Trăiască împărăteasa Ecaterina! — strigă lumea de la toate mesele.

Barîşnikov lovi încruntat cu cuţitul într-o tavă de aramă: „Linişte, linişte, linişte!" şi sări de după tejghea, rugînd pe toţi cu glas speriat: „Domnilor!... Nu e voie să faceţi gălăgie... Cu toate că ne avem bine cu poliţaii, deşi pe aici nu trece nici picior de poliţai (toată lumea rîdea veselă şi cu recunoştinţă), totuşi, v-o spun dinainte: dragii mei, să nu mai strigaţi asemenea vorbe păcătoase... Părinte Paisi, du-te cu dumnezeu, hai, du-te de unde ai venit!" Spunînd aceste vorbe, se îndreptă spre măcelar, strecurîndu-se legănat printre mese.

Ceasurile erau tîrzii. Noaptea albă se întunecase. În locantă toate se făcuseră cenuşii. Băieţii aprindeau lumînările. Din uliţă răsunară sunete de armonică, cîntece, larmă.

— A-a, Barîşnikov, stai jos, frăţioare! — rosti măcelarul Hreapov şi-i spuse în şoaptă: — Ehei, frăţioare, ce tărăboi e la tine! Dar nici prin alte crîşme nu-i mai puţin. Ei, ce să-i faci, nu-i acătării ţarul, nu-i acătării, ca o vacă neagră...

— Sst!... — îl opri Barîşnikov, ameninţîndu-l. — Tăcere, vericule. Pune, doamne, strajă gurii mele! — adăugă el şi dădu să treacă mai departe.

— Stai oleacă, frăţioare, — zise măcelarul, ţinîndu-l de mînă. — Ia spune: o fi minciună ori e adevărat că ţi-ai adus de la război şapte butoiaşe cu aur?

— Lasă, lasă asta... Cum poţi să crezi asemenea bazaconii ?... — şi el strigă cu ciudă spre călugăr : — Du-te, părinte Paisi, du-te, caută-ţi de treabă !

Paisi dădu să iasă, cînd uşa se deschise şi din uliţă intrară iute, zornăind din pinteni, doi uriaşi în mundire de ofiţeri ai regimentului Preobrajenski, de pe vremea lui Petru I ; feţele lor erau ascunse după nişte măşti negre, cu dantela lăsată pînă la bărbiile rase ; ochii veseli le sclipeau prin deschizăturile măştilor. Toţi cei de faţă amuţiră ca la o poruncă.

— Petrecere frumoasă. Domnul cu voi, prieteni ! — rosti tare unul dintre cei doi uriaşi.

Un vuiet de saluturi îi întîmpină drept răspuns, şi în toate colţurile se stîrniră şoapte surde :

— Cine or fi, cine or fi ?

— Crîşmare ! — strigă gros al doilea uriaş. — Cîte două clondire cu bere la fiecare masă, pe socoteala noastră !

Sticlele începură să clinchetească. Din uliţă năvăli un pîlc de cîntăreţi şi de jucători, din gardă şi de la tunari, toţi afumaţi.

— Gardă, un cîntec ! Crîşmare ! Trage zăvorul !... Jucaţi, băieţi ! — porunciră cei doi uriaşi, bătînd din palme şi zornăindu-şi pintenii.

Cei vreo douăzeci de ostaşi noi sosiţi, unul mai vînjos şi mai frumos decît altul, dădură la iuţeală pe gît cîte o duşcă şi, cu mîinile în şolduri, începură cu glasuri tunătoare, toţi odată, un cîntec voinicesc :

Stă un călin, colo, bătut de soare
Pe el s-aşază o privighetoare
Din poamele-i amare ciuguleşte,
Cu smeură şi fragi le îndulceşte.

Dădură repede mesele înlături ; patru ostaşi din gardă se avîntară într-un joc îndrăcit. Totul începu să se rotească într-un vîrtej nestăvilit ; cîntec, tropot, fluier, ţivlitori. Prin crîşmă prinse să sufle o adiere ; glasurile tinere cîntau voinicește, chiuind şi şuierînd de-ţi vuiau urechile ; geamurile zăngăneau, pîlpîielile lumînărilor şovăiau, aplecate, teşite. Muşteriii se strînseră ciotcă în jurul jucătorilor. Chipurile lor vesele zîmbeau, ochii sticleau aprinşi de băutură. Cineva strigă :

— Mai repede, mai repede !... Gardă, zi-i mai cu foc !...

— Veseleşte-te, gardă ! — tună glasul unuia din uriaşi, aco-

perind larma tuturor. — Să nu mergem în Danemarca! Să nu lăsăm armele din mîini! S-o apărăm pe împărăteasă! Împărăteasa e în primejdie!...

— Ur-ra! — răcniră ostaşii şi muşteriii laolaltă. — Ce-i cu împărăteasa? E vie, sănătoasă?

— E vie, sănătoasă! — Uriaşul aruncă pe masă, în faţa ostaşilor din gardă, pumni de ruble de argint. — Luaţi, băieţi! Pentru petrecerea de mîine! Şi acum, să mergem! — ordonă el ridicînd mănuşa fină, într-un gest de chemare. O sută de gîtleje ale ostaşilor din gardă tună:

— Pentru Ecaterina Alexeevna, ur-ra!!! Să apărăm pe maica noastră!

— Ur-ra-a!!! Ura!...

Cei doi uriaşi bătură din palme:

— Gardă, la cazărmi!

Ostaşii se repeziră spre ieşire, ascultători. Uriaşii rămaseră în urmă. Unul din ei, Alexei Orlov, îl apucă pe Barîşnikov de umăr şi-l zgîlţîi de-i plesni cămaşa:

— Poliţai şi oameni suspecţi nu-s pe aici?

— Jur pe dumnezeu, înălţimea voastră! — se smiorcăi Barîşnikov, săgetat de durere. — Cunosc bine toţi muşteriii. Pe toţi, pînă la unul! N-am dat drumul înăuntru la necunoscuţi. Iar poliţaii şed închişi şi trag straşnic la măsea...

— Bagă de seamă, Barîşnikov... Dacă te prind cu şoalda, te spintec în două, — îl ameninţă Orlov, fără să glumească.

Cei doi uriaşi încălecară şi dispărură în galop. Pe uliţe plutea o duhoare înecăcioasă de la opaiţele care fumegau.

— Cine or fi fost, cine or fi fost? — îngăimau muşteriii tulburaţi. — Hei, crîşmare! Nu erau Orlovii? Unul, spătosul ăla grozav parcă ar fi fost Passek...

— Isprăviţi! Gata! — îşi linişti crîşmarul muşteriii, frecîndu-şi umărul amorţit de strînsoarea pumnului de fier al uriaşului. — Ce Orlovi, la naiba... Aţi căpiat? Erau nişte ostaşi mascaţi, doi vistavoi. Îi cunosc.

Clănţănind din dinţi, patronul făcu semn unui băiat:

— Stiopka, uită-te pe geam, din uliţă, şi vezi ce fac poliţaii.

— M-am şi uitat, jupîne... Îs beţi turtă, zac toţi pe jos.

— Stinge luminile. Hei, dragi prieteni!... Trebuie să închid.

Erau aproape ceasurile trei din noapte. Zorile unei zile noi mijeau în înălţimi. Pe uliţe, în mijlocul drumului, lîngă porţi zăceau petrecăreţii doborîţi de băutură. Străjerii picotau prin

gheretele lor. Luntrile pescarilor şi lotci cu călători brăzdau apele Nevei, luminate de zori. Noaptea albă se stingea, făcînd loc zilei. Prin case era liniște deplină. Oraşul adormise.

Dar Ecaterina veghea.

4

Îndată după insulta care făcu vîlvă prin toată Europa, Ecaterina, ofensată, se închise în cabinetul ei. Stăpînindu-şi gemetele care o sfîşiau, striga întruna: „O, doamne, ce nenorocită sînt... Grişenka, Grişa, unde eşti?" Îşi frîngea mîinile, se prăbuşea pe canapea, plîngea cu hohote. Dar nervii încordaţi cedară în curînd glasului raţiunii. Cuvîntul „proastă" o ofensa doar, pe cînd ordinul de arestare o speria şi o deprima. Ordinul, revocat astăzi, putea fi reînnoit mîine. Acum vedea limpede că-i fuge pămîntul de sub picioare, că existenţa ei personală şi destinele ţării erau în pericol, că vremea acţiunii sosise.

„Fii înţeleaptă, fii curajoasă şi prudentă", se sfătuia ea însăşi. Creierul îi era aprins de febră. Imaginaţia ei schiţa tabloul evenimentelor în perspectivă. Compunea în gînd proclamaţii, ucazuri, chemări. Spre marea ei ciudă, poseda limba rusă încă destul de slab. Putea să încredinţeze această treabă lui Grişenka, dar nici el, luminiţa ei, nu prea era tare în asemenea compoziţii de înalt stil. Va spune lui Volkov să redacteze, împreună cu Nikita Panin, o proclamaţie. „Noi, Ecaterina a II-a, prin graţia lui dumnezeu, împărătească şi autocrată a toată Rusia"... etc, etc...

Dar cum să-l prindă pe mizerabilul de Petru şi unde să-l închidă? Îşi amintea de Passek cel spătos şi posomorît, care îi era devotat cu tot sufletul. Nu era mult de cînd se aruncase în genunchi la picioarele ei şi strigase: „Maiestate, soţul vostru, împreună cu acea femeie odioasă, se plimbă pe jos spre casa lui Petru cel Mare. Maică ţarină, porunceşte numai, şi-ţi răpun duşmanul, ziua-n amiaza mare, în văzul întregii gărzi!" Ecaterina îi răspunsese: „Domnule căpitan de gardă! Nu face pe complotistul roman! Şi nu încerca să mă pătezi de sînge! Acest nenorocit Don Quijotte se va înjosi el însuşi prin faptele lui nesăbuite şi, înjosindu-se, se va prăbuşi."

Dar cu cine se va afla faţă în faţă Ecaterina? Cu Senatul, cu clerul, cu înalta nobilime, cu garda, cu oştirea, cu Grişenka. Nikita Panin are de gînd să-l înlocuiască pe Petru cu Pavel,

ţareviciul minor, iar pe ea, Ecaterina, s-o proclame regentă. Vorbea pe departe chiar despre o constituţie. Asta nu se va întîmpla nici-o-da-tă ! Lăsaţi-vă, monsenior Panin, de fantasmagoriile dumneavoastră politice. Nu, nu, Ecaterina e în stare să ia în mîinile ei prerogativele unei suverane absolute. Le va cuceri ! Fraţii Orlov şi „tovarăşii" lor i-au făcut jurămîntul cavaleresc că o vor ridica pe tronul Rusiei.

...Căţeluşa cu părul mătăsos, care dormea într-un fotoliu adînc, se trezi deodată din somn, ciuli urechile şi începu să latre asurzitor. Copite de cai tropoteau măsurat, duduind pe caldarîmul de lemn. Un avînt lăuntric o făcu deodată pe Ecaterina să alerge la fereastră. „N-o fi el?" Doi călăreţi, ridicîndu-şi respectuos tricornurile şi întorcîndu-şi spre palat obrazurile ascunse sub măşti negre, trecură în trap domol. Unul din ei o zări la fereastră, luă îndată o înfăţişare mai corectă, mai semeaţă, rămase puţin în urma celuilalt şi, ridicîndu-şi uşor masca, trimise doamnei de la fereastră o bezea abia zărită, dar plină de graţie.

Inima Ecaterinei tresări dulce, buzele ei şoptiră zîmbind: „Grişenka... Sufletul meu..."

Solemnităţile continuară încă două zile. Ziua se dădeau serbări populare, noaptea erau baluri, petreceri, focuri de artificii. Prin oraş umblau pîlcuri de ostaşi din gardă, beţi, ocărînd aproape pe faţă rînduielile prusace şi pe ţar. Peste tot mişunau oameni ciudaţi, răspîndind zvonuri: că hanul Crimeii ar pîndi la hotar, aşteptînd ca oştirea să plece în Danemarca, după care va năvăli în Rusia; că în multe gubernii ţăranii s-au răsculat împotriva boierilor; că ţăranii mînăstireşti se strîng grabnic în pîlcuri mari şi nu se supun noului ucaz cu privire la trecerea lor de sub stăpînirea mînăstirilor la stat.

Prin pieţe, pe poduri, pe Cîmpia Ţarinei, în jurul căluşeilor, prin crîşme şi locante, lumea asmuţită necontenit de ostaşii din gardă şi de inşi plătiţi, bombănea:

— Ce-o fi căutînd ţarul în Danemarca !? Să se ducă la Moscova să se încoroneze ca toţi ţarii. Pe un asemenea împărat neuns, nici nu-i păcat să-l dai peste cap...

Ecaterina cunoştea foarte bine starea de spirit a locuitorilor capitalei şi poate chiar contribuia în mod indirect la tot ce se vorbea. Deznodămîntul era tot mai apropiat. Ţarina îşi încorda puterile minţii şi ale voinţii, aşteptînd cu calm momentul prielnic.

În ziua de 12 iunie Petru plecă la reşedinţa de vară de la Oranienbaum, urmat de toată curtea cea mare — demnitari, curteni şi şaptesprezece doamne. Ecaterina primi ordinul să se mute fără întîrziere la Peterhof, în apropiere de Oranienbaum. Îndemnat de instinctul de conservare, Petru se temea s-o lase singură în capitală. Cu toate acestea, invocînd un pretext oarecare, Ecaterina rămase încă cinci zile în Sankt-Petersburg, întrebuinţînd acest timp spre cea mai mare pagubă a ţarului şi spre cel mai mare folos al ei.

CAPITOLUL XIII

Complotul

1

După ce ţarul plecă la Oranienbaum, prinţesa Daşkova îşi pierdu şi somnul, şi pofta de mîncare. Pînă şi cărţile, de care avea tot atîta nevoie ca şi de aer, nu mai existau pentru ea. În cele din urmă, împărăteasa Ecaterina aprecie afecţiunea fierbinte pe care o nutrea prinţesa pentru ea şi însuşirile personale ale acesteia : curajul, abilitatea, dîrzenia — şi, după ce le aprecie, se folosi de ea. Tinerelei Daşkova i se părea acum că ea e cea dintîi personalitate pe lîngă ţarină şi că ţesea ea însăşi iţele complotului. De fapt, Daşkova nu era decît o unealtă ascultătoare în mîinile Ecaterinei, care avea o experienţă bogată. Acum, cu ajutorul ei, începu să se organizeze legătura între înalţii demnitari Nikita Panin, hatmanul Razumovski, prinţul Volkonski — şi Ecaterina. Ofiţerii din gardă, în frunte cu Passek, aveau de asemenea, în repetate rînduri, întrevederi cu Daşkova, dar ei erau conduşi îndeosebi de fraţii Orlov, aceştia, la rîndul lor, fiind dirijaţi de însăşi Ecaterina.

Capul mişcării împotriva ţarului era, bineînţeles, Nikita Panin şi grupul de latifundiari progresişti care-l sprijinea. Pe vremea aceea, aristocraţii din Moscova se grupau atît în jurul universităţii cît şi în jurul poetului M. N. Heraskov [1]), care iniţial condusese tipografia universităţii şi curînd după aceea fusese numit rector. Dar moscoviţii erau aproape cu totul străini

[1]) Fiu vitreg al prinţului N. I. Trubeţkol. (N. aut.)

de frămîntările politice ale actualităţii imediate; ei duceau lupta cu condeiul, încercînd să stîrnească în ţară o mişcare progresistă şi culturală; idealul lor era monarhia luminată prin cultură. La Petersburg, dimpotrivă, lupta pentru putere se ducea cu prudenţă, dar stăruitor.

Om inteligent, Panin îl ura pe Petru al III-lea, ca pe o fire ce îi era diametral opusă, şi nu-şi punea nici un fel de nădejdi în domnia lui. De aceea, depunea tot talentul său, toată influenţa de care dispunea pentru „pregătirea" Ecaterinei. Prevedea, o dată cu întronarea ei, largi posibilităţi de înnoire pentru Rusia. Visul lui era să detroneze pe Petru al III-lea, pe urmă să-l proclame împărat legitim pe minorul Pavel, Ecaterina rămînînd regentă pe lîngă el, pînă la majoratul lui, ajutată de el, Panin, şi de grupul de aristocraţi demnitari. O, ei se pricepeau bine cum s-o strunească pe Ecaterina şi cum să pună capăt absolutismului.

Căutînd să influenţeze spiritele, Nikita Panin întreţinea relaţiuni amicale şi cu elementele literaturii înaintate, al cărei mentor era vestitul poet Sumarokov. Orgolios, socotindu-se egal cu Boileau şi cu Voltaire, Sumarokov se trăgea dintr-un neam de nobili de viţă veche şi, pe vremea aceea, era director al celui dintîi teatru rusesc din Petersburg, întemeiat de Volkov, un actor din Iaroslavl.

Atît Sumarokov cu prietenii lui, cît şi Nikita Panin cu ai săi, aveau acelaşi ţel: vrînd să se edifice asupra caracterului Ecaterinei, din cînd în cînd căutau s-o facă să-şi dea cărţile pe faţă. Fire prudentă, Ecaterina le răspundea prin vorbe în doi peri; dorinţa ei era ca literaţii şi nobilii s-o socoată ca aparţinînd frondei literare şi aceleia din cercurile palatului. Ţintind să facă din Grigori Orlov favoritul ei, se revolta făţarnic împotriva favoritismului în genere şi a spiritului hrăpăreţ al Şuvalovilor. Se străduia în fel şi chip să-şi sublinieze năzuinţa spre ideile liberale; ar fi fost dispusă să încheie cu Nikita Panin şi cu grupul său o alianţă secretă împotriva lui Petru al III-lea, dar îi era frică să nu cadă definitiv în mîinile lor; prin aluziile şi reflecţiile ce-i scăpau în treacăt, ea parcă voia să spună: „Aveţi încredere în mine — doar sînt discipola lui Bayle, a lui Montesquieu, a lui Voltaire. Aceasta ar trebui să vă facă să nu vă îndoiţi în privinţa profunzimii convingerilor mele politice. Sînt împotriva despotismului. Ca şi Montesquieu, sînt pentru o constituţie aristocrată. Doar sînt un filozof, şi nu un satrap asiatic

oarecare. Pe scurt, ajutați-mă să ajung la putere și veți cîrmui împărăția împreună cu mine".

A doua zi după plecarea lui Petru al III-lea la Oranienbaum, Nikita Panin fu invitat la Ecaterina. În seara aceea, țarina, foarte emoționată, îl primi pe Panin deosebit de binevoitoare, de amabilă. Părul ei coafat cu multă măiestrie era ușor pudrat; sprîncenele subțiri, ochii frumoși, de un azuriu închis, cu care știa să privească atît de expresiv atunci cînd era nevoie, aveau ceva disimulat. Zîmbetul de pe buzele ei mici, fragede, era fermecător; rochia, de un albastru închis, scoțînd în evidență albeața pieptului ei, pe jumătate descoperit, îi strîngea mijlocul subțire și se lăsa în jos, asemenea unui clopot mare, în crinolina pusă pe oase de balenă. De fiecare dată cînd se întîlnea cu Ecaterina, Nikita Panin era învins de farmecul acestei femei, și de fiecare dată se mînia pe el însuși; știa că avea în față un adversar, pentru că ideile lor politice nu coincideau întotdeauna. Cam aceleași sentimente nutrea și Ecaterina față de Panin.

— Scumpul și bunul meu prieten Nikita Ivanîci, — începu ea în franțuzește, modulîndu-și melodios glasul adînc. — Ți-am admirat întotdeauna spiritul iubitor de libertate. Dumneata ești omul cel mai cult din Rusia; dumneata ești un european care ai asimilat ideile constituționale ale Apusului, în timpul îndelungatei dumitale șederi în Suedia... — Tăcu și-și lăsă privirea în jos, parcă sufocată de vorbele ei.

Panin își dădu îndată seama că acum urma explicația definitivă și tocmeala pentru putere. Inima începu să-i bată mai tare.

— Am impresia că maiestatea voastră exagerați mult modestele mele însușiri și mă tem să nu aveți cîndva decepții...

— Am încredere în dumneata, dragul meu, ca în nimeni altul. Orizontul politic al iubitei noastre patrii e acoperit de nori. Nikita Ivanîci, să fim sinceri pînă la capăt. Dumneata nu vezi ce suveran are țara noastră?... Ce căi, ce destin pregătește acest om Rusiei? El urăște Rusia, te urăște și pe dumneata, prietene drag...

— O știu, maiestate, — răspunse Panin, încet, — dar suveranii autocrați sînt întotdeauna arbitrari și adeseori privesc lucrurile eronat, în timp ce supușii lor sînt întotdeauna niște robi cu totul lipsiți de drepturi.

La auzul vorbelor „suverani autocrați", subliniate de Panin,

o umbră de contrarietate, abia vizibilă, lunecă pe chipul Ecaterinei. Se priveau în ochi și se urmăreau reciproc.

— Da-a, — făcu ea îngîndurată și întrebă cu o naivitate simulată : — Totuși, totuși... Ce poate fi mai presus de drepturile suveranului ?... Poate, numai dumnezeu.

— Legea, maiestate ! Legile fundamentale ale statului sînt mai presus de orice. Lor trebuie să li se supună atît monarhul, cît și robii. Așa gîndește și Montesquieu.

— Da, da, — șopti Ecaterina, atingîndu-și fruntea înaltă cu degetele-i subțiri ; obrajii i se îmbujorară. — Și dacă providența ar face ca soțul meu ne-în-co-ro-nat să-și piardă tronul, ce fel de perspective vezi dumneata în viitor ?

— Dat fiind că nu avem o reglementare precisă a succesiunii la tron, maiestatea voastră ați binevoit să vă exprimați foarte just : destinul viitor al tronului e tot atît de nebulos ca și ceața. — Panin ședea în fotoliu, într-o atitudine degajată, rezemat de spătar și cu un picior peste celălalt. — Cu permisiunea maiestății voastre, socot că ar trebui să urmeze la tron țareviciul Pavel Petrovici, iubitul vostru fiu...

Cu o mișcare mîndră, bruscă, Ecaterina își dădu capul pe spate și bărbia ei ușor răsfrîntă tresări.

— Iar eu să fiu regentă pe lîngă fiul meu minor ?

Panin se ridică iute, lipi tocurile și rosti cu o plecăciune ușoară :

— Da, maiestate. — Și se așeză la loc.

Colierul de mare preț de pe pieptul țarinei începu să tresalte des. Ea își coborî sprîncenele, pleoapele și capul. Panin aștepta cu nerăbdare și curiozitate să-i audă părerea. N-avea de ce să se teamă : acum țarina și el erau doi conspiratori împotriva suveranului lor. Panin urmărea cu interes jocul iscusit al Ecaterinei. Privi cum capul i se lăsa mai jos, tot mai jos, cum nările nasului ei roman tresăreau, fremătînd în prada suspinelor tot mai dese. Și Ecaterina murmură cu un ton tragic :

— Sînt atît de nefericită, atît de umilită de soțul meu, încît, în caz de extremă nevoie, dacă interesele Rusiei o vor cere, voi prefera să fiu mai curînd mamă de împărat, decît soție... Sînt atît de nenorocită, atît de singură... — Din ochii ei închiși, lacrimile izvorîră ca niște mărgele.

Panin zîmbi, dar, în aceeași clipă, dîndu-și obrazului o expresie de durere, sări în picioare ; ca un actor desăvîrșit, în-

cepu să-şi frîngă mîinile, căzu într-un genunchi înaintea femeii care plîngea şi strigă emoţionat, imploră :

— Maiestate, fiţi tare, fiţi tare. O, maiestate, credeţi-mă : lacrimile maiestăţii voastre îmi pîrjolesc inima, ca un foc. Liniştiţi-vă. Ascultaţi sfatul unui om gata să-şi pună la picioarele voastre chiar viaţa, pentru fericirea maiestăţii voastre.

Glasul lui tremura, era din ce în ce mai stins, parcă înecat în hohote surde de plîns, dar toată fiinţa lui de curtean jubila.

Ecaterina îşi şterse ochii cu batista. Panin îşi lipi buzele de mîna ei tremurîndă şi începu să i-o acopere cu sărutări. Dar sărutările lui i se păreau Ecaterinei ca nişte atingeri de pumnal.

Panin se ridică, păşi spre fereastră, cu un aer grav, plin de importanţă, şi rosti în ruseşte, pe un ton insinuant :

— Maiestate, totul trebuie chibzuit, cîntărit, judecat sub toate aspectele. Momentul e favorabil, maiestate, şi proiectele de combinaţii politice sînt foarte variate. Nu vă neliniştiţi !

Ea îşi întoarse spre el chipul orgolios şi ochii îi sclipiră. Rosti clar şi răspicat :

— Dragul meu prieten Nikita Ivanîci, speranţa mea e în dumnezeu, în dumneata şi în garda cea scumpă inimii mele... Da, da, în gardă !... — repetă ea cu înflăcărare.

Nikita Ivanîci simţi cum îl străbate un tremur nervos. Totuşi, se stăpîni iute şi încercă încă o dată să smulgă acestei femei autoritare consimţămîntul de care avea nevoie. Rosti pe un ton foarte blînd, în care suna însă o aluzie subtilă :

— Garda e o forţă. Totuşi, maiestate, voinţa voastră sinceră e mult mai puternică decît garda: după cum veţi voi, aşa are să fie.

Ecaterina tăcea încruntată. Panin simţea că lupta lui pentru întronarea lui Pavel era irevocabil pierdută ; căci el nu se putea sprijini decît pe prestigiul lui personal şi pe un mic grup de oameni cu aceleaşi convingeri, pe cînd de partea Ecaterinei erau nobilii din gardă şi zece mii de baionete.

Totuşi, orice s-ar fi întîmplat, era exclus ca ţarina să se dispenseze de el, de cel care ţinea în mîna sa frînele întregului aparat de stat ; de cel care era inspiratorul complotului şi cel mai influent dintre demnitari, de el care conducea Colegiul de afaceri străine şi, în consecinţă, avea un cuvînt ascultat în toată Europa : dacă voia Panin, întronarea Ecaterinei va fi primită cu entuziasm de Europa, iar de nu, putea izbucni un război împotriva uzurpatoarei, care răpise drepturile „sacre" ale împăra-

tului detronat. În fine, cine, afară de Panin, putea îndruma primii paşi ai Ecaterinei a II-a la cîrmuirea unui stat atît de vast? Prin urmare, fără Panin, Ecaterina era neputincioasă. Cel puţin aşa credea el.

Passek şi fraţii Orlov izbutiră, după multe rugăminţi, să obţină de la Ecaterina, prin Daşkova, bilete scrise de mîna ei spre a-şi putea încredinţa prietenii de consimţămîntul ei.

„Să fie după voia lui dumnezeu şi a locotenentului Passek. Sînt de acord cu orice va fi folositor patriei. Ecaterina."

Biletul pentru fraţii Orlov suna:

„Socotiţi cele spuse de acela care va arăta acest bilet ca propriile mele cuvinte. Sînt de acord cu tot ce poate salva patria, împreună cu care mă salvaţi pe mine şi, totodată, pe voi. Ecaterina."

Ţarina îi recomandă, cu toată severitatea, Daşkovei, să aibă personal grijă ca ambele bilete să fie arse de îndată ce nu va mai fi nevoie de ele.

Orlovii şi Passek izbutiră să înroleze în tabăra lor patruzeci de ofiţeri şi zece mii de ostaşi din gardă. Acum trebuia să se înţeleagă definitiv cu Nikita Panin, cu prinţul Volkonski şi cu hatmanul Kiril Razumovski, comandantul regimentului Izmailovski, atîta de iubit de gardă. Hatmanul Razumovski, care era un om foarte bogat, ajuta cu dărnicie pe ofiţeri şi pe ostaşi, se purta îngăduitor faţă de slăbiciunile lor, le trecea cu vederea năzbîtiile. Aşadar, ţarina înţelegea prea bine că „unde-i hatmanul, acolo e şi garda".

Ca să preîntîmpine bănuielile, Ecaterina, prevăzătoare, plecă în ziua de 17 iunie la Peterhof, executînd ordinul lui Petru. Fiul ei, marele duce Pavel, care avea pe atunci şapte ani, fu lăsat la Petersburg, în grija lui Panin, mareşalul-şef al curţii şi guvernorul lui.

2

Petru îşi petrecea timpul la Oranienbaum, fără grijă, trîndăvind. Altminteri, asista zilnic la schimbarea gărzii şi la tot felul de exerciţii cu holsteinienii, iar seara organiza chefuri, ospeţe, spectacole intime: ţarul cînta la vioară, în orchestră, iar doamnele şi cavalerii de la curte jucau comedii.

Într-o zi, Petru uşor ameţit de băutură şi de nesfîrşitele lulele fumate, se duse după micul dejun să cerceteze şi să le arate musafirilor crescătoria sa de cîini, cu numeroase exemplare, precum şi proprietatea sa. Trecînd pe lîngă biserica holsteinienilor, spuse însoţitorilor săi :

— Pe cînd eram mare duce, visam să clădesc aci o mînăstire de caputini şi toată curtea, împreună cu mine şi cu soţia mea, să ne îmbrăcăm în rase de călugări caputini, să avem fiecare cîte un măgăruş propriu, şi să mergem cu ulciorul la apă... Şi, apoi... O, ce visuri, ce visuri !

— Sînteţi prea sentimental, sire, ca să puteţi fi un bun călugăr ! — îi spuse prea frumoasa contesă Brius, ameninţîndu-l în glumă cu degetul ei mic.

— Ai dreptate, — răspunse Petru scoţîndu-şi pieptul în afară. Şi, ridicînd umerii, luă o atitudine semeaţă. — Dar, în acest caz, mi s-ar fi deschis calea spinoasă şi dulce a păcatului.

Se abătură pe la micul „Ermitage", vizitară, glumind şi făcînd remarci spirituale, galeria unde erau expuse felurite ciudăţenii : un schelet de om cu două capete şi cu trei mîini, un copil cu „faţa ca de broască", trei degete ale mîinii unui tunar, păstrate în spirt, o curea din piele de om şi altele. Vizitară „Menajeria" cu animale şi păsări. Un ursuleţ, proprietatea căpitanului holsteinian Lang, zărind musafirii, îşi roti capul şi rînji la privitori. Pe urmă, se ridică în două picioare, strînse pe cele dinainte pe pîntec, făcînd plecăciuni şi mîrîind rugător. Petru îşi scoase mănuşa şi-i întinse palma cu o bucată de zahăr. Elizaveta Romanovna căscă fără prea multă ceremonie şi-şi exprimă dorinţa de a se da cu căruciorul de pe „montagne". Schelăria, construită anume în acest scop de Rinaldi, arăta ca o turlă înaltă de zece stînjeni, dominată de o cupolă aurită, de la care cobora spre pămînt o rampă lungă de o jumătate de verstă, încadrată pe ambele părţi de o bogată colonadă în stil toscan. Se dădură la vale cu cărucioarele aurite, sorbiră cîte o cupă cu o băutură răcoritoare şi mîncară nişte bezele fragede.

Întorcîndu-se la palat, Petru bău două pocale de bere englezească, cîntă puţin la vioară şi începu să alerge, ca un băieţaş, cu căţeluşa lui favorită, în jurul mesei de biliard. Căţeluşa dădea din coadă şi lătra tare ; Petru striga şi mai tare ; căţeluşa îi rupse pantalonii ; el o bătu cu cravaşa şi o zvîrli pe uşă afară. Apoi se tolăni pe sofa ; nu-i era somn. Privirea i se opri la portretul lui Petru I : „Bunicuţul meu, reformatorul ! Totul, în chip

nou. Eu, la fel"... Luă o carte luterană de rugăciuni, o răsfoi, strigă pe harapul Narcis şi-i porunci să-l cheme pe Gudovici.

— Uite ce e, Andrei Vasilici, — ordonă Petru generalului-aghiotant, — să se prezinte imediat la mine... popa... Ei, bărbosul acela... Dmitri.

— Dmitri Secenov, mitropolitul Novgorodului, maiestate?... Prim-preşedintele sinodului?

— Prim-preşedinte al sinodului sînt eu, şi nimeni altul!

Seara tîrziu, mitropolitul sosi la palat, cu o caretă trasă de două perechi de cai.

Ajuns în faţa suveranului, ierarhul îl binecuvîntă de departe, stingherit. Drept răspuns, ţarul se strîmbă la el şi, fără să-l poftească să ia loc, strigă piţigăiat pe nemţeşte:

— Împăratul Petru cel Mare, bunicul meu, rădea bărbile boierilor. Eu merg pe urmele lui. Iţi ordon să binevoieşti, domnul meu, a da dispoziţie ca toţi popii să se bărbierească şi în loc de anterie să poarte surtuce, ca preoţii străini!... Andrei Vasilici, tradu!

Petru îşi suci gîtul, întorcînd capul, şi luă o înfăţişare sfidătoare, aşteptînd să audă obiecţiunile mitropolitului.

Roşind, Gudovici începu să traducă. Mitropolitul îl întrerupse aspru:

— Nu te osteni, generale. Limba nemţească o cunosc... Nu cunosc însă pricina ce-l îndeamnă pe un monarh pravoslavnic să nu păşească pe urmele bunicului său, marele Petru, cel de fericită pomenire, ci pe cărările întortochiate ale bisericii luterane.

— Da, da, domnule arhiereu! Da, da... — bombănea Petru, strîmbîndu-se şi clipind din ochiul drept.

Dmitri Secenov ridică din umerii cărnoşi şi lăsă capul în jos. Barba-i bogată, înspicată de fire argintii, îi acoperi engolpionul de pe piept, încrustat cu briliante. Petru vorbi franţuzeşte:

— Ordon să nu se lase prin biserici decît icoanele mîntuitorului şi ale maicii domnului... Celelalte icoane, ale aşa-zişilor sfinţi ai voştri, să nu le mai văd. Posturile să nu fie obligatorii pentru toată lumea; să postească cine vrea... Păcatul preacurviei nu există! Acest păcat e născocit... Însuşi Hristos ierta acest păcat... Gudovici, tradu!

— Maiestate! Cunosc limba franceză, nu mai puţin decît germana! — exclamă arhiereul şi lovi în podea cu cîrja sa cu doi şerpi de aur în vîrf. Bătrînul simţea că se înăbuşă. Umbre negre zburau pe dinaintea ochilor săi scăpărători, sîngele îi

zvîcnea în tîmple. — Maiestate! Ordinul verbal al maiestăţii voastre trebuie expus în scris. Voi aduce aceasta la cunoştinţa înalt prea sfinţiei sale mitropolitului Petersburgului şi tuturor membrilor înalt prea sfîntului sinod. Conform regulamentului duhovnicesc, pentru o asemenea reformare radicală a canoanelor şi a dogmelor bisericii pravoslavnice ar trebui să se adune un sobor pe toată Rusia...

— Adunaţi, domnule arhiereu, chiar şi zece soboare! — strigă ţarul; Gudovici, care stătea lîngă el, tuşi semnificativ şi îi şopti ceva; ţarul se stăpîni şi coborî tonul. — Poţi să aduni soborul, dar voinţa mea e de neclintit. Căci eu sînt capul bisericii voastre.

— Faceţi o eroare profundă, maiestate, închipuindu-vă capul bisericii pravoslavnice, — obiectă liniştit Dmitri Secenov. — Capul bisericii este, în vecii vecilor, Hristos. Iar capul sinodului este monarhul încoronat şi miruit. Maiestatea voastră amînaţi însă încoronarea în catedrala Uspenski din Moscova, aşa cum au făcut-o strămoşii maiestăţii voastre... Prin urmare...

— Nici un prin urmare... Cu bine, domnule arhiereu! Sînt, domnul meu, foarte, foarte nemulţumit de dumneata.

Călcîndu-şi pe inimă, Dmitri Secenov binecuvîntă pe ţar, făcu o plecăciune uşoară şi ieşi, cu aer demn, dar tremurînd din tot trupul de mînie şi de durere.

La 25 iunie sinodul primi un înalt ucaz, prin care toate confesiunile erau declarate egale în drepturi cu religia dominantă de stat. Unele ritualuri ale bisericii ortodoxe se desfiinţau, averile bisericeşti erau preluate de stat.

Acest ucaz, ticluit peste noapte, şi discuţia absurdă a ţarului cu Dmitri Sečenov produseră o impresie penibilă asupra ierarhilor bisericeşti. Ca şi garda, biserica oficială se văzu în relaţii de ostilitate cu ţarul.

3

Într-o zi Jeremia Pauzier, giuvaergiul curţii, primi porunca să se prezinte la Oranienbaum. Prevăzător, francezul luă cu el o broşă de briliante pentru Elizaveta Voronţova şi se înfiinţă dimineaţa, devreme, la palatul din Oranienbaum, în apartamentul contesei.

— S-a sculat doamna contesă ? — întrebă el pe cameriste.

— Nu, *monsieur*. Doamna contesă încă nu s-a sculat, dar nici nu doarme, fiindcă este prost dispusă.

— În acest caz, am să plec.

— Cum se poate, cum se poate ! V-am şi anunţat. Binevoiţi să aşteptaţi.

După cîteva minute, Pauzier fu condus în camera contesei. Aceasta şedea în faţa toaletei. Buzele ei pline şerpuiau într-o strîmbătură capricioasă, iar în ochi i se citea curiozitatea şi aşteptarea cam naivă a unui cadou. Pauzier făcu o reverenţă ceremonioasă, se uită iscoditor la ea şi-i sărută mîna.

— Sînteţi indispusă ?... În consecinţă, îmi permiteţi să mă retrag.

— O, nu, de ce ! — spuse ea, sărind de pe scaun. — Mi-ai adus ceva frumos ?

— N-am nimic pentru cei indispuşi, — răspunse francezul cu o reverenţă servilă, îndoindu-şi trupul într-o plecăciune.

Rîzînd zgomotos, ea se repezi la el şi începu să-i scotocească buzunarele.

Ţarul, în halat, intră pe neaşteptate pe o uşă secretă.

— Ce înseamnă asta ? — întrebă el, pe jumătate mînios, pe jumătate în glumă, ridicînd din umeri.

— Maiestate ! — exclamă Pauzier, sărutînd mîna pe care i-o întinsese ţarul. — Mă bucur nespus că aţi binevoit să-mi veniţi în ajutor. Voiam să-i arăt doamnei contese un obiect dintre cele mai artistice, dar doamna contesă e prost dispusă, aşa că am renunţat la intenţia mea.

— Foarte bine ai făcut, Pauzier. Să nu i-l dai, dă-mi-l mie.

Pauzier scoase cu două degete o cutiuţă din buzunar şi, cu eleganţa specifică francezilor, i-o întinse împăratului. Elizaveta Romanovna făcu o mişcare iute, pentru a pune mîna pe cutiuţă. Printr-o manevră dibace, Pauzier o păcăli şi era cît pe ce să dea cutiuţa împăratului, dar Elizaveta Romanovna izbuti să apuce mîna giuvaergiului. Francezul trecu iute cutia în mîna cealaltă. Începu o învălmăşeală gălăgioasă. Francezul, pîntecos, gîfîia învîrtindu-se ca o sfîrlează, cu cutiuţa strînsă în mîna ridicată sus ; lîngă el contesa, cu sprinteneala unei viţele grase de Iaroslavl, ţopăia şi-şi sălta cărnurile, silindu-se să apuce bijuteria. Ochii îi sticleau, ca ai unei pisici care pîndeşte un şoricel. Iar ţarul, cu silueta lui de cocostîrc, sărea şi el, alergînd în jurul

lui Pauzier şi strigînd: *„À moi, monsier, à moi!* [1]). Deodată, repezindu-se, luă cutiuţa din mîna lui Pauzier, cît pe ce să-i dea peste cap şi pe acesta şi pe contesă. Giuvaergiul zîmbea şi răsufla şuierător. Elizaveta Romanovna îşi ţuguiase buzişoarele, ca o fetiţă cuminte nedreptăţită. Ţarul, cu o expresie de şcolar poznaş, îi arăta limba şi privea broşa de preţ, scînteietoare de briliante.

— Ţi-o fac cadou, Romanovna! — rosti el cu glas solemn şi glumeţ. — Dar numai cu o condiţie: să te văd veselă!

Contesa înşfăcă lacomă cadoul şi plecă. Petru comandă giuvaergiului mai multe piese, cu prilejul apropiatei sale onomastice, şi ordonă să i se dea acestuia cheile de la tezaurul de bijuterii din palatul de la Petersburg, poruncindu-i să le cureţe şi să i le aducă. Discuţia de afaceri luă sfîrşit. Pauzier se pregătea să-i sărute lui Petru mîna şi să se retragă, dar acesta spuse:

— Unde fugi? Azi ai să rămîi aci. Vreau să-mi vezi comedia. Iată biletul dumitale. Toate biletele le distribui eu. Poţi să iei masa cu medicii mei.

Înainte de masă, Pauzier se plimbă singur prin parc. Pe lacul întins din parc se dădea o bătălie între două mici galere. Îmbrăcaţi ca marinari, holsteinienii mînuiau de zor vîslele, trăgeau cu nişte tunuleţe, făceau abordaje şi se încăierau corp la corp. Stînd pe o platformă înaltă pe mal, ţarul dădea comenzi, flutura steagul, tropăia, bătea cu aprindere toba, participa însufleţit —cu toată făptura lui — la acest joc copilăresc de-a războiul. Urmară exerciţii obositoare, făcute de trupele holsteiniene, pe platoul pe care se desfăşurau parăzile. Patru drapele holsteiniene se plecară pînă la pămînt, cînd împăratul, călare pe o iapă sură, trecu pe dinaintea frontului.

Seara, la teatrul Curţii, se reprezenta comedia. Ecaterina fusese şi ea invitată, ceea ce echivala cu un ordin, şi ca atare venise de la Peterhof. Pauzier şedea în faţa scenei, dedesubtul lojei ocupate de împărătească. Ecaterina era în mare doliu şi avea pe lîngă ea două domnişoare de onoare şi un paj tinerel, în jachetă verzuie, jiletcă roşie, pantaloni verzi, ciorapi de mătase, pantofi albi cu catarame şi tocuri roşii, semn al nobleţei înalte a familiei lui. Doamnele, aşezate în lojile de lîngă or-

[1]) Mie, domnule, mie! (In limba franceză). (N. trad.)

chestră, își făceau vînt cu evantaliile și tăifăsuiau vesele cu cavalerii.

Țarul se ivi cu vioara subsuoară și cu arcușul în mînă. Toată lumea se ridică în picioare. El trecu repede printre șirurile de fotolii spre orchestra alcătuită din italieni și din ofițeri ruși, se așeză la pupitru, frunzări notele și începu să-și acordeze vioara. În clipele acelea era, poate, chiar frumos. Ochii lui sclipeau cu voioșie, buclele drepte, pudrate din belșug, îi scoteau în evidență chipul bronzat de soare și rumen. Cînta destul de bine și de curgător, și se producea întotdeauna la recepțiile de la curte. Avea mai multe viori, dintre cele mai bune ale vremii sale, făurite de Stradivarius, Ruggieri și Amati. Înființase la Oranienbaum o școală de muzică pentru copiii personalului de serviciu.

Cortina de mătase, cu stele de aur, fu trasă zgomotos într-o parte, și începu o comedioară cam anostă, acompaniată de orchestra care se auzea cam anemic. Puțini dintre spectatori se uitau pe scenă ; cei mai mulți priveau curioși spre Ecaterina care era tristă, îngrijorată, închisă în sine. După ce se sfîrși reprezentația, răsunară aplauze zgomotoase. Drept răspuns, în locul actorilor amatori, se ridică din mijlocul orchestrei însuși țarul ; strîngîndu-și vioara la piept, mulțumea cu eleganță publicului.

Un paj veni la Pauzier și-i transmise invitația Ecaterinei de a trece după spectacol pe la ea. Aducîndu-și aminte de riguroasa interdicție a țarului, Pauzier fu foarte necăjit. Totuși, reuși să ajungă la apartamentul ei, fără să-l observe cineva. Ecaterina ședea pe canapea, părînd obosită, secătuită sufletește. Pe genunchi ținea un cățel cu părul roșu și cu un zurgălău de argint la gît.

— Pauzier, mi s-a stricat steaua ordinului sfintei Ecaterina, — rosti țarina. — Ia-o dumneata și repar-o. (Porunci unei cameriste să-i scoată eșarfa de pe umăr și înmînă steaua franțuzului).

— Îndrăznesc să vă întreb, maiestate, — vorbi Pauzier cu o ținută respectuoasă, — nu vă întoarceți la Peterhorf ? Binevoiți să rămîneți aici la supeu ?

— N-aș vrea. La Peterhof mă simt mai veselă. Aici e plictiseală, plictiseală... Pauzier, te aștept mîine, la Peterhof. Am să-ți dau mai multe bijuterii de transformat. La revedere.

Lăsîndu-se într-un genunchi, Pauzier sărută mîna Ecaterinei și se retrase.

În urma lui, fu introdus în apartamentul împărătesei generalul-aghiotant Gudovici.

— Maiestate, — comunică el, stînd în poziție de drepți, cu fruntea sus : — Maiestatea sa împăratul a poruncit să vă anunț că dorește să-și petreacă ajunul zilei onomastice, adică ziua de 28 iunie, la Peterhof, în societatea maiestății voastre.

— Transmiteți-i maiestății sale, — rosti Ecaterina, cu un ton rece, — că sînt nespus de măgulită de proiectata vizită a maiestății sale și că, în ziua fixată, îl voi aștepta, cu toți oaspeții săi, la mine, în palatul Peterhof.

Generalul Gudovici nu putu să observe nici strălucirea deosebită a ochilor Ecaterinei, nici văditele intonații de sarcasm care sunau în glasul ei.

4

În seara zilei de 25 iunie avu loc o întrevedere între Nikita Panin și hatmanul Kiril Razumovski, în palatul Anicikov, proprietatea lui Alexei Grigorievici Razumovski. Cei doi demnitari se îmbrățișară și se sărutară prietenește. Pe urmă, privindu-se țintă drept în ochi, se ținură de mîini, timp de cîteva clipe, zîmbindu-și cu încredere și, în același timp, căutînd fiecare să pătrundă cu privirea în adîncul sufletului celuilalt. Privirea amîndurora era senină și deschisă.

Încuiară ușile, pășiră pe covoarele persane spre fundul încăperii cu tapetul din lemn de arțar încrustat cu bronz și drapat cu mătase de culoarea paiului, se așezară lîngă căminul rece de marmoră albă, și-și oferiră reciproc tabac din tabacherele de aur.

Panin, mareșalul-șef al Curții, purta perucă și era îmbrăcat într-o jachetă cu manșete de catifea galbenă și cu un jabou din cea mai fină dantelă de Bruxelles. Pe atunci era în vîrstă de patruzeci și patru de ani. Arăta puțin greoi, impunător, poate chiar frumos. Obrajii săi plini erau pudrați, ochii mari cenușii zîmbeau cu vioiciune, sclipitori de inteligență. Demnitar și curtean de rasă, călătorise mult, avea o cultură foarte aleasă, ocupase vreme îndelungată postul de ambasador la Copenhaga și pe urmă, de ministru plenipotențiar la Stockholm.

— Deci, scumpul meu prieten, să trecem direct la chestiune, — începu Panin, cu un glas profund insinuant. — Modul de a gîndi al împăratului nostru și comportarea lui sînt foarte ne-

plăcute. Îţi fac, parcă, impresia a ceva nechibzuit îndeajuns, nematurizat.

— Eu, chiar aş zice, — rosti hatmanul Razumovski cu accent ucrainean, — că priveşte lucrurile serioase cu ochi de copil mic iar în jocurile copilăreşti se comportă cu seriozitatea unui bărbat matur... Şi apoi, acest venetic din Holstein nu ţine deloc seama de oştire şi nici nu vrea să ţină. Se teme de ostaşii adevăraţi, aceştia îl stingheresc... Îşi procură soldaţi de plumb şi se joacă cu seriozitatea unui om matur. E ceva idiot, comic...

— *Militaire-marotte,* — întregi Panin, traducîndu-i ideea în franţuzeşte. — Gîndeşte-te bine, scumpul meu amic, la soarta lui. — Spunînd aceste vorbe, Panin întinse braţul înainte, înclină capul într-o parte şi privi printre gene, ca un vînător gata să tragă. — Soarta a hărăzit acestui prinţ de Holstein două tronuri : cel suedez şi cel rusesc ; dar numai micul tron holsteinian e pe măsura lui, sau poate chiar şi acesta e prea mare pentru el. Şi, deodată, destinul îl aruncă pe tronul uriaşului imperiu al Rusiei. Dar... mintea lui debilă nu poate fi în stare să-i vadă mărimea şi nevoile. El spune despre Rusia că-i o ţară blestemată mată, se teme de ea, ca un copil părăsit într-o casă mare, pustie. — Panin nu vorbea tare, dar glasul lui era plin de ură şi sarcasm. — Ei, şi acum, la ce asistăm ? — urmă el. — Sub presiunea fricii, a mediului şi a propriilor sale înclinaţii, ţarul s-a înconjurat de o societate nedemnă şi a creat o mică şi mizerabilă lume holsteiniană, încercînd în zadar să se ascundă în această lume de Rusia care-l îngrozeşte atît. Rusia însă el n-o cunoaşte şi nici nu vrea s-o cunoască. Pentru el, interesele statului şi însuşi statul s-ar limita parcă la interiorul palatului său. Astăzi, ţara noastră seamănă cu o corabie condusă de un căpitan dement. Consider, excelenţă, că o asemenea stare de lucruri e alarmantă.

— E limpede, e limpede ! — răspunse hatmanul, cu un ton ciudat de vesel ; îşi puse piciorul pe canapeaua tapisată cu brocart şi, gemînd înăbuşit, se apucă să-şi tragă ciorapul care-i alunecase în jos. — He-he... De curînd, a avut loc o scurtă şi interesantă convorbire între împărat şi mine. Sau, mai exact (hatmanul se îndreptă din şale, făcu cu ochiul lui Panin şi pocni din două degete, hazliu), între mine şi el. — He-he... (Panin dădu din cap a aprobare şi zîmbi). „Hatmane, am să te numesc comandant suprem al armatei mele în războiul pe care-l voi porni

împotriva danezilor". „Vă mulţumesc, sire, dar va trebui să se trimită o a doua armată în spatele ei"... „Pentru ce?" „Pentru ca aceasta s-o împingă din spate cu baionetele pe cea dintîi, ca să lupte într-un război ce-i este odios".

— Şi el? — exclamă Panin, curios, gata să izbucnească în rîs.

— Aş... — exclamă hatmanul, dînd din umeri şi, scoţîndu-şi repede batista, strănută. — A scos limba la mine, mi-a întors spatele şi a scuipat.

Panin dădu din umeri, rîse încetişor şi apoi spuse:

— Domnia ta, dragul meu prieten; eşti cunoscut ca om de spirit. — Dar, uite, ieri am stat de vorbă cu înalt prea sfinţitul Dmitri — Vlădica. Mi-a povestit cu durere în suflet convorbirea lui cu ţarul, care s-a desfăşurat cu totul în alt spirit decît disputa domniei tale — aş putea spune că a fost o altercaţiune.

— Am aflat, am aflat...

— Ai aflat şi despre chestia cu icoanele şi celelalte? L-am sfătuit pe vlădica Dmitri s-o lase deocamdată încurcată... Vremea vindecă totul — vorba înţeleptului Solomon. În concluzie... — Panin se îndreptă din şale, îşi potrivi eşarfa cu steaua ordinului sf. Andrei; — o spun fără ocol: din toate cele ce se ştiu, acest ţar ciudat va aduce în curînd un dezastru pe capul ţării noastre! — Glasul lui răsună ferm şi autoritar. — Hatmane conte Razumovski! Rusia, iubita noastră ţară, e în pericol.

— Nu Rusia, Nikita Ivanîci, ci maica Ecaterina...

— Just... Rusia noastră — vai! doarme adînc, e cu neputinţă s-o trezeşti.

— Asta e! — Hatmanul îşi scutură buclele pudrate şi exclamă: — Nikita Ivanîci, sînt gata, cu toată hotărîrea!

— Gata? Atunci acţionează, hatmane, acţionează. Să acţionăm împreună. Se apropie ziua. N-am să ascund, sînt dator să-ţi destăinui că şi generalul *en chef* [1]) prinţul Volkonski e iniţiat de mine în această chestiune. Generalul e un om curajos, prudent, şi se bucură de cea mai deplină încredere în rîndurile oştirii. Nu ştiu cum vor decurge evenimentele... Dar mă gîndesc la un singur lucru: fără prea mari zguduituri, fără vărsare de sînge şi, pe deasupra, satisfăcînd imperativul naţional: Pavel-împărat — doar are sînge rusesc în vine, iar Ecaterina Alexeevna regentă pe lîngă el.

[1]) General comandant (în limba franceză). (N. trad.)

— Ursul nu-i omorît, amice dragă. Pînă atunci, nu face să-i împărţim pielea.

— Omorît ? Nici un omor, nici o picătură de sînge.

— O, doamne milostive ! Dar aşa vine vorba !

Panin rămase o clipă gînditor, cu o expresie de ezitare şi de teamă în ochi. Chibzui repede şi spuse :

— Acest lucru mi se pare cel mai îndreptăţit şi cel mai admisibil. din punct de vedere logic. Dar nu resping nici altă combinaţie. O, nu, desigur, nu...

— Maiestatea sa ţarina pe tron !

Pe jumătate întors spre Panin, hatmanul îl privea ţintă ; ochii săi licăriră la fel, vicleni, şovăielnici.

— Fie şi aşa... Nu sînt împotriva ideii domniei tale. Totuşi, mi se pare că prerogativele absolute ale viitoarei suverane ar trebui limitate.

— Dar în ce chip ? — Zbîrcindu-şi bărbia netedă, hatmanul dădu larg braţele înlături. — Acest lucru nu-i prea uşor de rezolvat, cere multă migală şi atenţie.

Panin făcu o grimasă de nemulţumire.

Ca să-şi precizeze gîndurile, hatmanul spuse :

— Orlovii sînt cu ea, cu ţarina. La mijloc, garda !... — şi ridică semnificativ un deget.

— Dar şi domnia-ta reprezinţi garda ! — exclamă Panin. — Doar eşti colonel în regimentul de gardă Izmailovski !

— Pe dracu' ! — ripostă hatmanul, zîmbind cu amărăciune. — Azi colonel, mîine, la groapă cu el !... Ehei ! începe un tărăboi straşnic. Dar, vorba ceea : nu fii straşnic la început, ci atunci cînd treaba s-a făcut.

Panin vorbi cu un tremur sincer în glas :

— Mie mi-e scump viitorul pupilului meu, ţareviciul Pavel Petrovici, pe care-l iubesc mai mult decît pe un fiu. E un băiat înzestrat cu o minte ageră, în inima lui a pogorît harul domnului. — De emoţie, în ochii lui Panin izvorîră lacrimi. — Cînd am spus că el ar trebui să urmeze la tron, Ecaterina Alexeevna, înţelegînd că ar urma să fie redusă la rolul de regentă, s-a tînguit că e nenorocită. A şi plîns cu acest prilej şi m-a făcut să şovăi.

— Ei, lacrimile maicii ţarine se usucă iute.

Cei doi demnitari se luară din nou de mîini și, stînd față în față, se priviră pătrunzător în ochi. „Să am încredere în tine? Nu mă trădezi?" întrebau fiecare în gînd. „Ai încredere, n-am să te trădez. Și eu voi avea încredere în tine". Se îmbrățișară amîndoi cu căldură. Panin spuse:

— Dacă nu-i altă ieșire, fie, să se urce maica țarină pe tron. Ce să-i faci... De partea ei e puterea, de partea noastră — experiența treburilor de stat și înțelepciunea. O să ne zbatem să iasă bine.

Deodată hatmanul, tulburat, se aprinse, trase aer cu tot pieptul și ochii îi scînteiară. Izbind în palma stîngă cu muchia celei drepte, rosti mînios, șuierător:

— Dar cu Orlovii s-ar putea și altfel, uite-așa! Grișa la pămînt; Alioșa, la pămînt; iar cînd Pavel va ajunge la majorat, atunci și ea, țarina înlături!

Panin zîmbi. Cei doi demnitari își strînseră iar cu multă căldură mîinile. Cugetau îndelung, chibzuiau toate aspectele complicatei situații. Totuși, chestiunea succesiunii la tron — mama sau fiul — nu era îndestul de lămurită.

— După părerea mea, — zise Panin, luîndu-l pe hatman de braț și îndreptîndu-se cu el spre fereastră, — domnia ta, hatmane, trebuie neapărat să-l momești pe țar, ca să vină la Petersburg. Țarul are pentru domnia-ta un respect deplin, și cred că ai să izbutești.

— Nădăjduiesc s-o pot face. Numai să se găsească un motiv...

— Motiv? Războiul cu Danemarca, un serviciu divin, public, o paradă, ceva asemănător. Iar pe urmă, se va vedea. Poate fi arestat noaptea, în dormitor, în pat. Ei, cu dumnezeu înainte!... — încheie Panin posomorît.

— Cu dumnezeu și... cu voinicii din gardă! — întregi hatmanul, voios.

Două ore mai tîrziu, Nikita Ivanovici Panin avu o convorbire asemănătoare cu prințul Volkonski. După toate aparențele, lucrurile promiteau să iasă bine. Panin putea sta liniștit, în așteptarea evenimentelor în perspectivă.

CAPITOLUL XIV

„Visul unei nopți de vară"

1

Evenimentele se desfășurară pe neașteptate și cu totul altfel decît prevăzuseră partizanii Ecaterinei.

Întîmplarea avu rolul principal în tragicomedia care se petrecu la curte.

Istorica mascaradă începu printr-o întîmplare neașteptată: în seara zilei de 27 iunie, adică la 2 zile după întrevederea dintre Razumovski și Panin, fu arestat căpitanul Passek, unul dintre cei cîțiva capi ai proiectatei revoluții de palat. Această întîmplare avu darul să-i alarmeze îndată pe toți complotiștii, mai ales pe zvăpăiații frați Orlov, camarazii lui Passek. Ce era de făcut? Dar dacă Passek, supus la tortură, va da în vileag toate firele complotului? Atunci capetele aveau să zboare de pe umeri, ca niște căpățîni de varză. Și, mai știi? Nici „maicii țarine" nu i-ar fi mers prea bine. La început, toată lumea se zăpăci; părea că nu se prevăzuse nici o măsură pentru o asemenea eventualitate. „Accidentul" îi surprinse pe toți nepregătiți.

Alergînd după Panin, Grigori Orlov trecu pe la prințesa Daşkova, nepoata acestuia.[1]) Panin era la ea.

— Passek e arestat, — vesti Orlov.

Ekaterina Daşkova sări în picioare, își cuprinse capul între mîini și începu să alerge de la Panin la Orlov. Chipul ei era alb ca varul.

— Liniștește-te, mică prințesă, — rosti Panin calm. — E arestat, ei și? Ce mare nenorocire e asta! O fi făcut vreo năzbîtie la serviciu și l-au băgat la arest...

— O, de-ar fi așa! — exclamă Daşkova frîngîndu-și mîinile, cu o mimică tragică și căutînd totodată să-și prindă imaginea în oglinda din perete. — Nu, unchiule, dumneata greșești. Passek e arestat din ordinul împăratului. La cercetări poate să ne divulge pe toți! Grigori Grigorievici, e clipa să se înceapă neîntîrziat rebeliunea!

[1]) În cercurile de la Curte existau presupuneri că Ekaterina Daşkova ar fi fost fiica nelegitimă a lui Nikita Panin. (N. aut.)

— Dragă prietenă, — o întrerupse Panin, începînd să argumenteze. — Te consider o patriotă înflăcărată. Ştiu că eşti străină de calcule interesate şi de orgoliu. Dar... cum să începi astfel rebeliunea? Trebuie, mai întîi, să se afle despre ce e vorba, să se chibzuiască sub toate aspectele, şi nu s-o porneşti aşa, orbeşte. Mai întîi, pentru ce a fost arestat Passek; al doilea — care e actuala stare de spirit în regimentele de gardă...

— Starea de spirit e favorabilă, — îl întrerupse la rîndul său pe Panin Grigori Orlov, care stătea lîngă măsuţa de scris, cu capul frumos dat pe spate, şi se uita cu şiretenie printre gene, aruncînd din cînd în cînd cîte o privire ironică spre gazdă. — Ostaşii sînt bravi. Demult aşteaptă ei momentul acesta. Da, ascultaţi: mai adineauri l-am întîlnit pe subofiţerul Gavrila Derjavin. La cazarmă, i-a şterpelit cineva nişte parale de sub pernă. Umblînd ca să descopere hoţul, vede în curte cîţiva ostaşi din regimentul lui, care strigau: „Numai să ne pornească la război în Danemarca, că o să întrebăm noi, ştim noi pe cine, încotro ne duc... Nu mergem... N-o lăsăm pe maica ţarină! Sîntem bucuroşi să-i slujim!" Asemenea scene se întîmplă adeseori.

Daşkova rîse zgomotos, ca o copilă, bătînd din palme:

— Bravo, bravo! Auzi, Nikita Ivanîci, auzi?... Pricepe o dată! Ah, unchiule, cît tărăgănezi lucrurile! Curat cunctator[1])! Mai multă însufleţire, unchiule! Trebuie să acţionăm!

Panin se strîmbă şi, acoperindu-şi gura cu mîneca jachetei, căscă cu multă poftă.

— În viaţă, tînăra mea prinţesită, chibzuinţa e lucrul cel mai de seamă, — rosti el şi se ridică în picioare. — Iar în politică, sîngele rece e prima regulă.

Se întoarse seara tîrziu la Palatul de Iarnă, bău un pahar de sirop de merişoare de munte şi se culcă numaidecît. Demult cumpănise totul, pînă în cele mai mici amănunte, şi dispoziţiile secrete fuseseră date. Acum putea să tragă un pui de somn.

La aceeaşi oră, împărăteasa Ecaterina se culcă la Peterhof, în palatul Mon Plaisir[2]), o clădire scundă şi lungă.

Curînd după aceea, prinţesei Daşkova i se aduse de la croitor un costum bărbătesc. Îmbrăcîndu-l ca să-l încerce, se tot

[1]) Poreclă dată lui Fabius Maximus Quintus, om de stat şi general roman. În timpul celui de al doilea război dintre Roma şi Cartagina (218—201 î.e.n.), a luptat împotriva lui Hanibal, folosind tactica de slăbire a inamicului în timp, fapt pentru care a fost supranumit „Cunctator" (Tărăgănitorul). (N. red. rom.)

[2]) Plăcerea mea (în limba franceză). (N. trad.)

învîrtea prin faţa oglinzii : ici o strîngea, colo o ţinea ; se mişca greu în el, din neobişnuinţă. Apoi se dezbrăcă, pentru că, pleoapele i se lipeau de somn ; soţul ei nu era acasă ; îşi făcu rugăciunea la iuţeală, înaintea icoanei : „Doamne, dă-mi curaj pentru fapta ce mă aşteaptă. Ajută-le celor două Ecaterine, roabele tale". Adoratoare ferventă a lui Voltaire, credea condiţionat în dumnezeu, dar acum se apropia un moment excepţional şi trebuia să-şi încordeze toate forţele sufleteşti. Se culcă. Camerista scoase afară din dormitor uriaşul buchet de iasomie, adus de Panin, pentru ca să nu-i stîrnească prinţesei dureri de cap.

— Somn uşor, luminăţia voastră !

— Noapte bună, Lisette ! Pregăteşte-mi costumul, botforii şi pelerina. Dacă bate cineva, chiar în toiul nopţii, trezeşte-mă imediat... Şi spune la grajd ca totul să fie gata.

Obosită de atîtea frămîntări neobişnuite, se întinse, adormi îndată adînc, şi somnul o răpi din mijlocul preocupărilor spre care năzuia cu atîta pasiune firea ei romantică.

Şi tînăra Daşkova se trezi sub o nouă domnie.

2

Dar garda nu dormise în noaptea aceea.

Nu dormise nici ţarul Petru la Oranienbaum.

Încă în dimineaţa zilei de 27 primise din capitală un raport amănunţit, prin care i se făcea cunoscut că tînărul ofiţer Rehbinder s-a adresat colonelului Budberg, sfătuindu-l să se unească cu garda, împreună cu regimentul său ; că în ajun, în seara zilei de 26 iunie, un simplu caporal l-a întrebat pe locotenentul Izmailov, dacă împăratul va fi răsturnat curînd ; la interogatoriul care i s-a luat, în cancelaria regimentului, caporalul ar fi mărturisit că l-a întrebat despre acelaşi lucru pe căpitanul Passek, care l-ar fi dat afară. Cu toate acestea, în cancelarie exista mărturisirea unui soldat oarecare, cunoscută împăratului, şi care spunea că nu mai departe decît cu o zi înainte Passek îl insultase pe împărat cu nişte vorbe murdare.

După ce citi acest raport extrem de neplăcut, Petru se aprinse de mînie şi începu să alerge prin cabinet, cu obrazul desfigurat de un tic nervos. Pe urmă se opri, se plesni cu

palma peste frunte şi începu să strige către generalul de serviciu, care îl privea uluit:

— Nişte laşi! Toţi sînt nişte ticăloşi, au căpiat cu toţii! Rehbinder, un ofiţeraş oarecare. Mare scofală! Sau un nerod de caporal... S-o întroneze pe Ecaterina! Ha! Dar eu, dar eu? Cu mine ce-o să facă? Ce, eu sînt un pion de şah? Ticăloşii! Acolo veghează omul meu de nădejde, aghiotantul Perfiliev. Perfiliev tace — asta înseamnă că totul e în ordine. Generale! Spune să li se împartă holsteinienilor cîte o duşcă de votcă. Iar pe Passek, să-l aresteze, să-l aresteze, de îndată! Ai auzit? Cum a cutezat?! Peste un ceas plec la vînătoare... Las'că le arăt eu lovitură de stat!... Ticăloşii! Mîine, cu toată curtea, în vizită la împărătească. Iată porunca mea către maiestatea sa. — Petru scoase din manşeta mundirului său prusac un bilet şi-l înmînă generalului. — Să fie expediat fără întîrziere. La revedere, generale! Eşti liber!

Intre timp, Grigori Orlov aflase că Passek fusese pus sub pază la regiment şi că nu mult după aceea compania lui, aflînd că fusese arestat, se adunase în fugă, cu echipamentul de luptă, fără nici un ordin, pe platoul de instrucţie al companiei şi că după ce stătuseră în front o vreme, oamenii se împrăştiaseră dezorientaţi.

Intors acasă, găsi — lua-l-ar toţi dracii! — pe aghiotantul Perfiliev (ochii şi urechile ţarului).

— A, Grigori Grigorievici! De cînd te aştept! Nu eşti amator de o partidă de cărţi?

— De ce nu? Mitka, luleaua!...

Jocul şi beţia se încinseră straşnic. Dîndu-şi seama, descumpănit, că, într-o asemenea clipă plină de răspundere, era supus la un fel de arest la domiciliu, Orlov turba, neştiind cum să scape de vizitatorul atît de inoportun. Scrîşnea furios şi pierdea banii în neştire, tot îndemnînd cu votcă pe musafirul primejdios.

Hatmanul Kiril Razumovski era foarte agitat. Feodor, al treilea dintre fraţii Orlov, care făcea de asemenea parte din grupul secret, plecase de la el cu cîteva clipe mai înainte. Hatmanul porunci să fie chemat îndată directorul tipografiei Academiei de ştiinţe, asistentul Taubert, şi-i ceru cum nu se poate mai aspru:

— Uite despre ce e vorba, dragul meu... In subsolurile Academiei stau un zeţar şi un om care lucrează la maşina de tipă-

rit ; la noapte au să tipărească proclamaţia cu privire la urcarea pe tron a maiestăţii sale împărătesei Ecaterina. Textul îl veţi primi la timp... Să stai şi dumneata cu ei, ca să ai grijă de corectură...

— Luminăţia voastră ! — se codi Taubert.

— Nici o vorbă, drăguţule... Îţi dau această dispoziţie ca preşedinte al Academiei. E drept, capetele noastre sînt în joc, dar dumneata, îngeraşule, ştii prea multe despre treaba asta... Du-te !... Dumnezeu să te aibă în pază.

Cîteva ceasuri mai tîrziu, sosi clipa cînd Petru Feodorovici trebuia să se culce, iar Ecaterina să vegheze.

3

Aproape de ceasurile trei ale albei nopţi nordice, patru cai voinici, înhămaţi la un poştalion de rînd, alergau în trap, îndreptîndu-se spre Peterhof. Cei doi tineri călători, Alexei Orlov şi Vasili Ilici Bibikov, nu-şi osteneau prea mult caii. Înaintea plecării lor din capitală, îşi schimbaseră pistoalele încărcate şi se îmbrăţişaseră ca doi fraţi. Alexei Orlov spusese :

— În caz de insucces, tu ai să mă dai gata pe mine, iar eu pe tine. Fără şovăială !

— Îţi jur, Alioşa ! — răspunsese Bibikov.

Micul pavilion *Mon Plaisir,* care servea ca loc de distracţii, unde dormea Ecaterina, nu era păzit de nimeni : nu se vedea nici santinelă, nici portar. Pe pajiştea verde, păştea un viţel roşcat. O pisică sură se tîra printre straturile de flori spre o păsărică zglobie care ciripea de zor. Orlov zvîrli cu o piatră în ea şi intră în pavilion.Toată casa dormea. În camera de toaletă văzu o rochie de ceremonie a Ecaterinei : a doua zi trebuia să aibă loc masa de gală, dată de maiestatea sa în cinstea lui Petru. Orlov se înclină cu veneraţie în faţa rochiei şi o ocoli în vîrful picioarelor.

— Maiestate, maiestate, treziţi-vă ! — şoptea lîngă împărăteasa adormită doamna de onoare, Ekaterina Ivanovna Şargorodskaia.

Ecaterina tresări şi se ridică într-un cot, ca împinsă de un resort. Părul ei castaniu închis, era încurcat, răsucit pe moaţe, şi boneta îi alunecase pe-o ureche ; ochii albaştri, tulburi de somn, priveau miraţi :

— Maiestate! Alexei Grigorovici Orlov e în odaia de alături.

— Orlov?!

De după uşă se auzi:

— Maiestate, e timpul să vă sculaţi! Totul e gata pentru proclamarea maiestăţii voastre!

Dînd pledul la o parte, Ecaterina sări în picioare:

— Un pieptene!... Părul!... Un pahar cu apă! Udă buretele... — Privirea ei căzu asupra ornicului de bronz de sub clopotul de sticlă: erau ceasurile cinci dimineaţa.

Camerista trase storurile şi deschise larg fereastra. Lumina zorilor, trandafirie, năvăli în odaie, împreună cu mireasma răcoroasă a dimineţii.

Orlov, care aştepta în camera alăturată, era adînc emoţionat; inima îi zvîcnea năvalnic şi cerul gurii i se uscase; ar fi dat de duşcă cu sete un pahar de votcă. Pe o măsuţă în stil maur, într-o fructieră de cristal în formă de lebădă, văzu nişte fragi mari de Peterhof. Luă o mînă din fructele răcoritoare şi le vîrî iute în gură. Mestecînd şi privind cu teamă spre uşa dormitorului împărătesei, îşi aminti cu mînie că ţarul interzisese grădinarilor să furnizeze pentru masa ţarinei fructele ei preferate. Camerista le cumpăra de la Jelonkin, un grădinar din împrejurimi. „Bine, bine... ne răfuim noi curînd, ţărişorule!“ — şopti cu ciudă Orlov şi-şi scoase batista albă, ca să-şi şteargă mîna pătată de sucul roşu, dar se răzgîndi — o frecă mai întîi pe pînza de sub fotoliul moale, şi apoi o şterse cu batista.

Bătu la uşă şi rosti cu glas tunător:

— Nu întîrziaţi, maiestate! Totul e gata. Garda aşteaptă cu nerăbdare. Grăbiţi-vă!

Din dormitor se auzeau zgomote pripite, vorbe scurte, şoapte. După ce-şi şterse la repezeală obrazul cu spirt aromat, Ecaterina, îmbrăcată numai pe jumătate, terminîndu-şi toaleta din mers, trecu sprintenă în camera unde o aştepta voinicul Orlov.

În mica odaie a pavilionului, acesta părea cu adevărat un uriaş, aproape atingînd plafonul cu capul. Chipul lui posomorît deveni deodată radios, de parcă femeia micuţă, în toaleta ei neagră obişnuită, ar fi fost un soare strălucitor; îi sărută iute, cu o înflăcărare nespusă, mîna întinsă, şi o luă la fugă înainte, pe aleile parcului, pustiu în clipa aceea, urmat de Ecaterina, de camerista Şargorodskaia şi de Şkurin, valetul ei personal. Mergeau cu toţii grăbiţi, alergînd pe urma lui Orlov.

Soarele răsărea; Ecaterina și camerista ei se urcară în poștalion; Șkurin și locotenentul Bibikov se postară pe treptele dindărăt, Orlov se sui lîngă vizitiu și caii se avîntară în goană.

Ecaterina era într-o dispoziție minunată.

— „Răpirea sabinelor", — rosti ea, zîmbind. — Sau „Visul unei nopți de vară". Nu găsești?

— Da, da, maiestate, — răspunse Șargorodskaia. — Leit un basm din Șeherezada... Ah, aveți un mic moț uitat în păr.

— Unde? — Ecaterina își luă de pe cap năframa de dantelă spaniolă. — Scoate-l... Ah, doamne, mi-a căzut ciorapul... Am uitat să punem jartiera... — Ecaterina rîdea nervos, trăgîndu-și ciorapul pe piciorul alb ca zăpada.

Orlov zîmbea și el: jartiera țarinei era în buzunarul său. „N-o dau pentru nimica-n lume... O voi purta la piept, lîngă inimă", se gîndea el și strigă la vizitiul cu barba lungă:

— Zi-i, bărbosule, nu-i cruța! Arde-i! Mai cu foc!

Drumeții din telegi, cu care se încrucișau la acea oră matinală, nu știau cine se află în poștalionul închis, dar, pentru orice eventualitate, se descopereau ca să nu fie plesniți cu biciul.

Ecaterina ridică ușor micul oblon, scoase capul pe fereastră și strigă deodată:

— Michel! Michel!

Coaforul franțuz, un tînăr uscățiv, o pramatie și un muieratic, care dormise la vreo nouă cameristă drăguță de la o vilă boierească, se grăbea să ajungă la Peterhof, ca s-o coafeze la timp pe împărăteasă; doar în acea zi primea vizita înaltului oaspete de la Oranienbaum, îl aștepta pe țar în persoană. Ridicînd privirea, rămase împietrit: în poștalion era țarina... cu niște oameni pe treptele dinapoi... În față — un ofițer.

— *Oh, mon dieu!* [1]) — își șopti el înspăimîntat, dînd din mîini. — Împărăteasa e arestată.

— Michel, urcă-te.

Zăpăcit, încurcîndu-se în pelerina lui cenușie, coaforul se cățără cu chiu cu vai pe trepte, între Bibikov și Șkurin, se îngălbeni deodată și începu să tremure; dinții îi clănțăneau, abia mai sta pe picioare. *„Oh, mon dieu!* — bolborosea el. — Maiestatea sa e deportată în Siberia... O, ce ghinion am avut..." Se uită la Bibikov, cu o figură plîngăreață. Tînărul ofițer, din-

[1]) O doamne! (în limba franceză.) (N. trad.)

du-şi seama îndată de starea sufletească a nefericitului Michel, arătă din ochi, cu o mîhnire prefăcută, spre interiorul poştalionului, unde şedea împărăteasa, şi se lovi scurt cu muchia palmei peste ceafă :

— *Finir...* [2])

Fire sensibilă, franţuzul gemu şi fu cît pe ce să se prăbuşească de pe trepte.

— Mînă, mînă, bărbosule ! — striga Orlov.

Se făcea cald. Caii asudaţi îşi încordau ultimele puteri şi, fornăind, scuturau jos, în colb, spuma albă care ieşea din gurile lor cu dinţii rînjiţi.

Din faţă se apropia un car cu fîn, tras de un cal voinic, pesemne boieresc. Deasupra fînului şedea un ţăran zdravăn.

— Stai, mujice ! — strigă Orlov şi, sărind jos de pe capră, se repezi să deshame calul ţăranului.

Ţăranul cu barba roşcată sări şi el jos din car şi-l îmbrînci pe Orlov. Acesta, mînios, îl zvîrli cît colo, într-un şanţ. Văzînd asemenea treabă, omul, ocărînd de mama focului, ieşi din şanţ şi dădu fuga spre un gard, pesemne ca să-şi facă rost de un par. Dar îndemînaticul Orlov lucră repede, lăsînd ţăranului unul din caii săi, pe cel mai ostenit. Îşi continuară drumul.

De-a lungul şoselei se zăreau palatele elegante ale nobilimii din capitală, toate înecate de verdeaţă ; marea liniştită, azurie, se întindea foarte aproape ; luntri de pescari treceau cu iuţeală ; nori albi, prevestitori de furtună, se grămădeau în zare.

Caii stîrneau în goană nori de praf înecăcios, care pătrundea şi în poştalion. Ecaterina începu să strănute. Dispoziţia ei sufletească, veselă, voioasă, pierise, făcînd loc unor clipe de îngrijorare deprimantă. Gîndurile ei şovăielnice se schimbau cu repeziciune, prin faţa ochilor îi trecea ba sceptrul şi coroana de diamante, ba butucul şi toporul. Scutura nervoasă din umeri ; nu se mai recunoştea. Unde era tot curajul ei ? În clipele acestea simţea nevoia unui sprijin bărbătesc, altfel va izbucni în hohote de plîns şi va porunci să se întoarcă din drum...

Deodată răsună un „Sta-ai !“ tunător şi cei patru cai se opriră. Cineva smuci violent uşa poştalionului. Ecaterina scoase un strigăt şi începu să plîngă. Braţele vînjoase ale lui Grigori Grigorievici Orlov o luară pe sus şi o puseră pe pămînt. Apoi îngenunchie şi îi sărută mîna.

---

[2]) A sfîrşi (în limba franceză). (N. trad.)

— Maiestate, vă invit respectuos în caleașca mea...

Lîngă el, cu pieptul scos în afară, dînd onorul cu spada, stătea neclintit prințul Feodor Bariatinski. Cu un zîmbet fermecător, printre lacrimi, Ecaterina îi răspunse la salut cu o mișcare din cap și, plină de praf, se așeză în caleașca modestă, deschisă, alături de Grigori Orlov.

Caii o luară repede din loc, trecură în zbor prin fața „Cîrciumioarei Roșii", gonind spre capitală.

— Grișenka, Grișa... — șoptea Ecaterina, emoționată și recunoscătoare, strîngîndu-se ușor lîngă dragul ei prieten.

— Maiestate, luminița mea... Lucrurile stau excelent... Oamenii de la Izmailovski vă așteaptă.

Grigori Orlov răspîndea un miros puternic de votcă, ochii săi mari erau obosiți, tulburi de nesomn. Nu putuse să scape toată noaptea de Perfiliev, pierduse la cărți multe parale și amîndoi se înfruntaseră și chefuiseră pînă-n zori, cînd, în sfîrșit, Perfiliev, beat turtă, bolborosise: „La revedere sub masă", și se prăbușise, începînd îndată să sforăie.

Cazărmile regimentului Izmailovski erau în satul Kalinkina, la marginea capitalei. Grigori Orlov sări jos și alergă înainte, cît îl țineau picioarele. Caii tropăiau la pas spre corpul de gardă al regimentului.

În poartă era de santinelă ostașul Nikolai Novikov, un tînăr de optsprezece ani, eliminat cu doi ani în urmă de la liceul din Moscova „pentru absențe și lenevie". Novikov ridică semeț capul și prezentă arma pentru onor. Ecaterina îi zîmbi binevoitoare. Nu-și putea închipui că, după ani de zile, va vărsa lacrimi de ciudă și de amărăciune, din pricina condeiului caustic al lui Novikov, ajuns bărbat în toată firea.

Toba răpăi brusc, dînd alarma. Ostașii ieșeau în goană din cazarmă, echipîndu-se din mers. Străbătînd platoul, un ofițer alerga spre Orlov. Gornistul trîmbița, umflîndu-și obrajii; răpăitul tobei se făcu și mai des.

Erau orele opt dimineața.

Ecaterina cobori din caleașcă.

4

Nu cumva acest răpăit de tobă și acest strigăt de luptă al goarnei îl treziră pe împărat? Petru sări din pat și se așeză pe margine, cu picioarele pe covor.

— U-uf... Am împuşcat o raţă... Unde-i? Ce vis tîmpit... Gudovici!

Valetul Mitrici intră în fugă, urmat curînd de generalul-aghiotant Gudovici, pe jumătate dezbrăcat.

— Ciudat vis, domnilor, — filozofa împăratul ridicîndu-şi piciorul stîng şi zgîrmîndu-şi bătătura. — Se făcea că mă privea o pisică... cu ochii galbeni, răi, neagră. E semn bun, ori rău? Mitrici, tu ce zici?

— Păi, măria voastră, — începu valetul cel bărbos, gîndind greu, încîlcit, — de bunăseamă, dacă un ţăran prost, ori o muiere năroadă, vede în vis o mîţă, atunci, cu adevărat, îi de rău. Dar dacă e o făptură sfîntă, ca să zicem aşa, ca măria voastră, ei, atunci, să vezi mîţa în vis înseamnă... cum să spun... adică... — Zări prin fereastră norii ce se vînzoleau tot mai groşi pe cer şi trînti: — Cînd apare împăraţilor în vis o mîţă, înseamnă tunet, furtună!... Aşa am auzit... — Mitrici tuşi cu fereală, în pumn, aruncă pe furiş o privire piezişă spre Petru, trecu în vîrful picioarelor într-un colţ şi se apucă să scuture pantalonii ţarului.

— Acest animal scîrbos se furişa spre coroana mea! Am tras în ea şi... închipuiţi-vă, nu mai era pisică, ci o raţă.

— A, o raţă? Păi trebuia s-o spuneţi aşa de la început, măria voastră, — zise Mitrici şi mai scutură o dată pantalonii. — Una-i raţa, şi alta-i mîţa. Să se facă o raţă dintr-o mîţă, ori, hai să zicem, dintr-un motan, e întotdeauna ceva minunat. Dacă era o raţă friptă, atunci e de bine...

— Era vie, vie! — strigă Petru cu ciudă, şi-şi scoase limba.

— A, o raţă vie, măria voastră? Şi mai bine! Asta înseamnă petrecere pentru toată lumea, luminaţii, muzici...

— Urît vis, urît vis, urît, urît! — bombăni iute Petru, — încă n-am coroană, n-am... Ce coroană? Mitrici, vreau să mă spăl! Cît e ceasul? Opt? Aţi trimis artificierii la Peterhof?

— De acum două zile, maiestate, — răspunse generalul-aghiotant.

— Gudovici, dă ordin să fie adus aici Passek! Am să-l biciuiesc cu mîna mea, am să-i strivesc limba... Ba nu... După serbări. Pe urmă, pe urmă.

În dimineaţa aceea Petru fu deosebit de voios şi împrospătat de odihnă. Cafeaua o bău singur, plimbîndu-se; Elizaveta Ro-

manovna, ca mai toţi cei din palat, dormea încă. Apoi coborî de pe colina pe care se afla palatul şi ajunse pe mal, la debarcader. Înaintea sa, despărţit de o întindere de apă nu prea lată, se vedea Kronstadtul, cu meterezul său de cetate. Lîngă insula fortificată flota, echipată de luptă, aştepta ordinul împăratului.

Iar dincolo de ea, undeva departe, dincolo de contururile Kronstadtului — în dreapta ori în stînga, Petru n-o ştia prea bine — se întindea Danemarca cea odioasă. Da, da! Avea să arunce asupra danezilor toată flota lui, avea să-şi ducă personal pe uscat regimentele invincibile, să strivească în picioare năpîrca, să dea înapoi scumpului său Holstein pămînturile care fuseseră ale lui din totdeauna. Avea să se întoarcă victorios, într-un car triumfal de aur, strălucitor de glorie, pe un drum presărat cu trandafiri.

Şi atunci, să te fereşti perfidă Ecaterina!

...Ostaşii din regimentul Izmailovski se repeziră la Ecaterina, sărutîndu-i mîinile, rochia, numind-o, „izbăvitoare", „mamă". Strigau: „Călăuzeşte-ne! Murim cu toţii pentru măria ta!" Erau mînioşi pe Petru şi măguliţi că împărăteasa venise la ei, la nişte ostaşi de rînd, căutînd apărare. Mai umbla şi vorba că Grigori Orlov ar fi făgăduit: „Numai să nu ne facem de rîs, flăcăi, că de băut o să bem după pofta inimii."

Uralele însufleţite alternau cu strigătele: „Trăiască Ecaterina, maica noastră!" Iar pîlcul de ostaşi, mic la început, creştea necontenit. Înalţi, voinici, priveau prelung, ca la o icoană, pe frumoasa şi micuţa femeie cu părul castaniu, cu ochi strălucitori.

— Faceţi loc! — tună glasul lui Grigori Orlov.

Prin pădurea de oameni se croi numaidecît un drum de trecere, ca o cărare. Pe această cărare se apropia Alexei Mihailov, preotul regimentului cu crucea şi cu evanghelia în mîini. Bătrîn, umbla anevoie, aşa că doi flăcăi voinici îl sprijineau de braţe. Însuşi comandantul regimentului Izmailovski, hatmanul Razumovski, sosi în goană, călare pe un armăsar uriaş. Se lăsă în genunchi şi, cu ochii înlăcrămaţi, sărută mîna ţarinei.

Acolo, sub cerul liber, începu depunerea celui dintîi jură-

mînt de credinţă către noua suverană, Ecaterina a II-a. Ostaşii izbucniră din nou în urale.

Din clipa aceea, Rusia avea trei suverani; doi erau la putere, iar al treilea şedea după gratii.

Ecaterina se urcă din nou în caleaşcă (părintele Alexei, cu părul alb, cu patrafir, ţinînd crucea în mîini, şedea pe capră, lîngă vizitiu, iar hatmanul Razumovski mergea alături pe armăsarul său) şi, înconjurată de mulţimea de ofiţeri şi de ostaşi ai regimentului Izmailovski, în uralele lor entuziaste, plecă la regimentul Semionovski, zîmbind cu recunoştinţă şi salutînd din cap. Părea că strigătele asurzitoare: „Trăiască Ecaterina!" făceau să se cutremure umbra împăratului Petru Feodorovici al III-lea şi să alunece încet în neant, pe vecie...

5

Vestea neobişnuitului eveniment străbătu în zbor pe la toate regimentele. Fraţii Orlov cutreierau Petersburgul cu trăpaşii lor iuţi. Ştafetele şi trimişii galopau de la palat la Panin, şi de aici la Volkonski. Vestitorii lui Panin alergau la Senat, la sinod, la războinica prinţesă Daşkova, care continua să-şi doarmă somnul dulce.

Curînd începu o mare forfotă prin tot oraşul, care se trezise din somn. Ostaşii din regimentele Izmailovski, Semionovski, o parte din cei de la Preobrajenski, se îndreptau în grabă de la cazărmi spre Nevski Prospekt.

Civili şi ostaşi alergau pe Liteinaia, pe Sadovaia, pe ulicioare şi pe uliţe, îndreptîndu-se spre Palatul de Iarnă. Pe Nevski, oamenii se tălăzuiau într-o masă compactă, învălmăşiţi, gălăgioşi, veseli, schimbîndu-şi impresiile şi strigînd „ura" pînă ce răguşeau. Negustorii închideau prăvăliile şi se uneau cu mulţimea.

Colonelul Melissino fu trimis după Pavel, moştenitorul tronului. Băiatul, care dormea dus, fu trezit din somn de Nikita Ivanovici Panin. Nu era vreme de pierdut şi Pavel, pe jumătate dezbrăcat, fu dus cu o caleaşcă la catedrala Kazanski, la ceremonia depunerii jurămîntului. Pavel era foarte tulburat,

neputîndu-şi explica de ce e atîta grabă. Pînă atunci ajunseseră şi la cunoştinţa lui diferite zvonuri ciudate despre fel şi chip de evenimente care se pregăteau la curte. Şi acum, şezînd alături de Nikita Ivanovici în caleaşca uşoară care gonea înconjurată de escorta de călăreţi, băiatul se uita cu îngrijorare şi cu frică împrejur, la mulţimea zgomotoasă a locuitorilor grăbiţi, şi inima i se strîngea. Îşi întoarse privirea întrebătoare spre chipul de obicei duios, dar acum închis în sine, aproape aspru, al guvernorului său, şi deodată ochii lui rugători se umplură de lacrimi.

— Nikita Ivanîci, ce s-a întîmplat ? Unde ne ducem ? De ce strigă lumea ?

— Liniştiţi-vă, alteţă, liniştiţi-vă. Nu-i cazul să vă speriaţi. Doar sînteţi bărbat. Lumea strigă de bucurie. Aleargă spre biserica Kazanski. Şi noi ne ducem tot acolo, ca să depunem jurămîntul către noua împărătească, prea graţioasa mamă a alteţei voastre.

— Noua împărătească ? Dar unde-i tatăl meu ? — îngăimă ţareviciul. — Ce-i... ce-i cu el ? — Şi băiatul izbucni în plîns, acoperindu-şi, ruşinat, obrazul cu mîneca jachetei azurii, care-i fusese pusă pe umeri.

Panin îl îmbrăţişă cu toată duioşia, îl sărută pe părul nepieptănat, îşi scoase repede batista de dantelă şi începu să şteargă cu grijă ochii şi obrajii băiatului, uzi de lacrimi.

— Curaj, alteţă. Trupele fidele şi poporul supus vă privesc cu credinţă.

Cortegiul în care se afla Ecaterina părăsise strada Sadovaia şi înainta, în mijlocul unei mulţimi uriaşe, pe Nevski Prospekt. Deodată, călărind la trap, se iviră cîteva escadroane din regimentul de escortă călare, într-o aliniere impecabilă. Strigînd înflăcăraţi „ura !", se alăturară Ecaterinei şi aceşti ostaşi. Înconjurat din toate părţile de regimentele de gardă, cortegiul se opri lîngă catedrala Kazanski. Clopotele începură să sune într-un dangăt solemn, de sărbătoare. După o scurtă slujbă oficiată în catedrală, după urările de viaţă lungă pentru „împărăteasa Ecaterina a II-a şi pentru ţareviciul Pavel Petrovici, moştenitorul tronului", împărăteasa îşi făcu intrarea în Palatul de Iarnă. Era aproape zece dimineaţa.

CAPITOLUL XV

Alarma. Ecaterina a pus şaua pe cal şi pe Rusia. Kronstadtul şi-a încărcat tunurile cu mitralii

1

Iar la ora 11 se termina obişnuita ceremonie a schimbării gărzii la trupele holsteiniene, în prezenţa ţarului. La apariţia Elizavetei Romanovna, drapelele holsteiniene se aplecară ca înaintea împărătesei. Nespus de încîntat, Petru îi răsplăti pe soldaţi cu cîte o duşcă de rachiu.

După schimbarea gărzii fură puse la dispoziţia oaspeţilor caleşti, carete şi docare.

Ţarul invită pe toată lumea la Peterhof, spre a participa la dejunul de gală de la *Mon Plaisir,* dat de maiestatea sa împărăteasa, în ajunul zilei de sf. Petru. Seara, urma să i se prezinte ţarului felicitări, cu prilejul onomasticii sale de a doua zi, şi invitaţii toţi trebuiau să fie prezenţi la supeu.

Petru se aşeză în caleaşca de mare ceremonie, împreună cu Elizaveta Voronţova, cu Goltz, ministrul Prusiei, şi cu trei doamne tinere. Elizaveta Voronţova se fudulea cu steaua ordinului sf. Ecaterina, prinsă de eşarfa de mătase roşie, petrecută peste umăr. Petru, şi toţi demnitarii care îl însoţeau, erau în ţinută obişnuită şi nu purtau insemne deosebite, pe cînd Elizaveta îşi pusese eşarfa, cu singurul scop de a o umili pe împărăteasă, rivala ei.

Caleaşca împăratului era urmată de o escortă falnică de husari. Trăsurile mergeau una după alta pe drumul neted, umezit de ploaia uşoară ce căzuse de curînd. Ministrul Prusiei, Goltz, era prost dispus. Toată această mare discordie de la curtea micului împărat nu prevestea nimic bun nici pentru cariera lui Goltz, nici pentru ţara lui.

— Nu ştiţi, domnule ministru, ce înseamnă cînd visezi o găină friptă ? — începu Petru. — Am visat ceva asemănător azi noapte.

— O găină nu ştiu, — răspunse Goltz, aşezat în faţa lui Petru, — dar cînd visezi că un cocoş fript cîntă cucurigu, înseamnă întotdeauna un chef straşnic, maiestate.

Doamnele rîdeau. Ţarul răspunse :

— Aveţi dreptate, domnule ministru. O să chefuim şi azi, şi mîine, şi poimîine. Artificierii mei pregătesc nişte focuri bengale splendide. Am ordonat să li se dea o sută douăzeci de puduri de pulbere. Noaptea vom face o promenadă cu bărcile iluminate. Voi da ordin să vină toată flota la Peterhof. — Începu să se schimonosească şi, atingînd cu augusta-i mînă genunchiul contesei Brius, în semn de bunăvoinţă, spuse: — Contesă, aerul de la Oranienbaun are un efect minunat asupra dumitale: obrajii au început să ţi se îmbujoreze, iar cînd zîmbeşti, faci nişte gropiţe adorabile.

Frumoasa contesă se ruşină; o roşeaţă naturală îi învăpăie deodată obrajii sub fard; chicoti molcom, pe nas, şi se privi în oglinjoara de argint.

— Ah, maiestate, nu vă tulburaţi captiva, — gînguri ea surîzătoare, descoperindu-şi dinţii albi.

— Captiva? — exclamă Petru, hîhîind, şi o înghionti uşor pe Elizaveta Vorontova. — Auzi, Romanovna? Dar, dragă contesă, atîta timp cît inima dumitale nu e cucerită de mine, să nu te consideri captiva mea.

— În faţa forţei armate a maiestăţii voastre cad nu numai inimile de femei, ci chiar cetăţile, — rosti contesa Brius, poate măgulitor, poate chiar intenţionînd să-l persifleze pe ţar, care o silise să rămînă în anturajul lui şi nu al Ecaterinei, şi-şi plecă ochii.

— Uneori, pentru stăpîna unei inimi poţi da toate cetăţile lumii, şi viaţa pe deasupra, — replică Petru.

— Viaţa monarhilor, maiestate — vai! — nu le aparţine lor, ci supuşilor, — obiectă Goltz, insinuant, şi în ochii săi sclipiră luminiţe de ironie. Fraza avea, în mod vădit, două înţelesuri: unul de linguşire, iar celălalt — batjocoritor.

— Ha-ha! Tot dumneata ai spus foarte bine, Goltz: cînd un cocoş fript cîntă cucurigu... Domnilor, haideţi să cîntăm cu toţii ca găinile... Cot-codac! — şi, dînd din mîini, ca găina din aripi, Petru începu să se strîmbe năstruşnic şi să se scălîmbăie (vizitiul privi pieziş, peste umăr, spre împăratul bufon, şi rînji în barba-i uriaşă). — Haideţi, cîntaţi, cîntaţi o dată! *Mesdames,* domnule ministru...

Grijuliu cu demnitatea sa, Goltz răspunse iar printr-o vorbă înţepătoare la adresa ţarului, faţă de care stăruia într-o atitudine de dispreţ, rău ascunsă:

— Mi-e teamă că Frederic, suveranul meu, o să fie nemulţumit dacă va auzi că am cîntat ca o găină.

Ţarul clipi spasmodic din ochiul drept şi răspunse răstit:

— Dacă pentru *dumneata* e suveran, pentru *mine* e prieten! Şi voi şti să te apăr pe lîngă maiestatea sa. În afară de aceasta, îmi permit să te socot o găină, care şade înaintea unui vultur! (Goltz stătea tocmai în dreptul ţarului.)

Înghiţind hapul, neamţul îşi duse mîna la inimă şi făcu în faţa împăratului o plecăciune respectuoasă.

...Intre timp, cei de la Peterhof fură cuprinşi de panică: comandantului palatului i se raportase că împărăteasa a dispărut împreună cu o cameristă, cu un valet şi cu coaforul Michel. Căutară peste tot, prin parc, prin pavilioane, prin toate ungherele. Un ostaş cam cherchelit mărturisi că dimineaţa, cînd se întorsese de la crîşmă şi sărea gardul, zărise două femei ieşind din parc, dar nu observase cine sînt.

Rarii drumeţi care veneau de la Petersburg erau opriţi şi întrebaţi, dar nu ştiau absolut nimic; dealtfel, pe şosea nu mai apăru nimeni; din ordinul expres al lui Nikita Panin se pusese pază pe toate drumurile, ieşirea din Petersburg fiind interzisă.

În clipele acelea, generalul-aghiotant Gudovici sosi călare la Peterhof. Aflînd ce se întîmplase, dădu pinteni calului şi făcu cale întoarsă. Caleaşca lui Petru ajunsese la o jumătate de verstă depărtare de Peterhof. Oprindu-se în dreptul ţarului, Gudovici rosti:

— Maiestate, binevoiţi a opri caleaşca.

— Ce-i asta!? Pentru ce? — strigă Petru.

Gudovici descălecă şi, apropiindu-se de Petru, începu să-i spună ceva la ureche, în şoaptă. Stupefiat, ţarul se îngălbeni şi spuse oaspeţilor:

— Permiteţi-mi să cobor, — apoi se dădu cu Gudovici mai la o parte şi, înciudat, îl întrebă cum şi ce fel, după care începu să strige: — E imposibil, imposibil! Exclus să nu dea ascultare ordinului pe care i l-am dat, de a mă aştepta astăzi... Romanovna şi domniile voastre, domnilor, faceţi o mică plimbare pe jos, pînă la palat, nu-i departe. — Sări apoi în caleaşcă şi se îndreptă în goană spre Peterhof.

Cei rămaşi dădeau din umeri nedumeriţi. Elizaveta Romanovna, presimţind ceva rău, începu să se smiorcăie încetişor. Toată lumea mergea în tăcere.

Petru şi Gudovici cercetară tot palatul cel mare şi pavilionul *Mon Plaisir*. Dîndu-şi frîu liber mîniei, Petru aruncă de pe fotoliu rochia de gală a Ecaterinei şi o zvîrli cît colo cu piciorul. Trînti de parchet lebăda de cristal cu fragi, făcînd-o ţăndări. În dormitor găsi dezordine. Patul era acoperit în pripă, fără grijă; ici-colo, se vedeau urme de pudră, de apă vărsată. Scrîşnind din dinţi, Petru scotoci cu bastonul sub pat şi se uită prin dulapuri. Clocotind de mînie, fugi afară şi respirînd sacadat, strigă Romanovnei şi doamnelor care sosiseră şi ele:

— Ei, nu vă spuneam eu că este capabilă de orice?

În acea clipă fu tîrît pînă la Petru un prăpădit de bătrînel cam băut. Cu o bărbuţă de ţap, în zdrenţe, cu gura băloasă, omul se aruncă la picioarele lui Petru, duhnind respingător a basamac şi a usturoi. Petru strîmbă din nas, cu scîrbă, şi făcu un pas înapoi. Ţăranul bolborosea:

— Iacă, m-or înşfăcat, da' de ce m-or înşfăcat, habar n-am. Mă duceam, ştii, pe la cumătrul meu, că el, cumătrul, ştii, slujeşte la Ranbov[1]), curăţă grajdurile măriei tale. Mîine-i Petru şi Pavel, ştii, mîine e ziua lui, a lu' cumătru-meu... Da' oştenii de la rohatcă nu mă lasă: „Un'te duci? Nu-i voie!..." Şi iaca, m-am tot rugat de ei pînă mi-au dat drumul. Acu', măria ta, luminate ţar, nu te necăji, că ea, ţarina, îi teafără-sănătoasă, ştii, e la Piter. Şi la Piter, slavă lui Hristos, totu-i bine. Lîngă biserică, la Kazanski, stă oştime făr' de număr, strigă „ura!" cu toţii...

Petru se făcu verde în obraz şi zvîrli cu mănuşa în el.

— Imbecilule! Arestaţi-l!... *Muşic*[2]) ! Dobitoc împuţit! Bateţi-l cu vergile! În fiare! În Siberia! — Petru se strîmba alergînd încolo şi încoace pe alee şi zvîcnind din cap.

Un bărbat înalt, îmbrăcat cu îngrijire într-un suman de rînd, se opri smirna înaintea ţarului, căzu în genunchi şi-i întinse lui Petru un bilet:

— Maiestate, vi-l trimite alteţa sa prinţul Georg de Holstein. Sînt servitorul său; m-am îmbrăcat ţărăneşte ca să ajung pînă aici.

Petru luă biletul, îl citi iute, închise ochii şi se clătină pe picioare. Apoi, stăpînindu-se, rosti cu glas deznădăjduit:

— Ascultaţi, ascultaţi numai ce scrie George al meu...

Münnich, Gudovici, Trubeţkoi, prinţul Peter de Holstein-Beck,

[1]) Pronunţarea populară a localităţii Oranienbaum. (N. aut.)
[2]) Pronunţarea germană a cuvîntului mujic (ţăran). (N. trad.)

toată societatea se apropie de împăratul copleşit, făcînd cerc în jurul său. Înăbuşindu-se, el citi încetişor:

— „Regimentele de gardă s-au revoltat; împărăteasa e în fruntea lor; acum, la ceasurile nouă, se îndreaptă spre catedrala Kazanski; se pare că tot poporul este atras de această mişcare. Unde ţi-s supuşii fideli? Unde-s trupele credincioase? Scriu în grabă. Mi-e teamă să nu-mi pierd şi viaţa. Grăbeşte-te..." Ei, domnilor, acum vedeţi că am avut dreptate? E o fiinţă josnică şi ticăloasă...

Uluiţi de această veste cumplită, toţi cei de faţă rămaseră cu capetele plecate. Erau convinşi cu toţii că Ecaterina va învinge. Toţi erau ameninţaţi de dizgraţia noii domnii, de năpastă. Elizaveta Romanovna îşi duse batista la obraz. Obezul Trubeţkoi, simţi tulburări la stomac, dispăru şi lipsi îndelung. Prinţului Peter îi amorţise piciorul stîng care nu mai asculta de voinţa lui.

Obosit, descurajat, Petru plecă împreună cu Goltz, cu Roman Voronţov, cu Volkov, cu Gudovici şi cu Narîşkin prin parc, de vale, spre canal. Ceilalţi oaspeţi umblau pe lîngă palat, ca nişte umbre, se aşezau pe zidul cu gratii, împrejmuitor, chibzuind, tăcuţi, cum s-o şteargă mai repede în tabăra Ecaterinei. Nici ziua însorită, nici cîntecele păsărilor nu-i mai bucurau.

Petru fu asaltat cu o sumedenie de sfaturi inteligente sau prosteşti. Goltz îi propunea să fugă neîntîrziat la Narva, la trupele care mărşăluiau spre armata operativă. Volkov socotea necesar ca ţarul să se prezinte la Petersburg, însoţit de o mică suită.

— Sire, veţi arăta trupelor şi poporului sfintele drepturi ale maiestăţii voastre, înalta obîrşie a maiestăţii voastre: doar sînteţi nepotul marelui Petru; veţi întreba poporul de nevoile lui, veţi face o generoasă promisiune...

Cineva îi propunea, fără ocol, să fugă în Holstein. Umilit înaintea supuşilor lui, nehotărît, strivit sub povara evenimentelor, Petru ba respingea sfaturile, ba se declara de acord cu ele, ca apoi iarăşi să le respingă.

2

În clipele acelea, în sala tronului din Palatul de Iarnă, Ecaterina primea solemn jurămîntul de credinţă al Senatului, al

Sinodului și al demnitarilor din înaltele instituții de stat, al generalilor și ofițerilor.

Douăzeci de mii de ostași din toate armele așteptau gata de luptă lîngă palat, păzind-o pe suverană. Toți aceștia depuseseră de asemenea jurămîntul. Ușile palatului erau larg deschise, putea intra oricine, fiecare se simțea măgulit că poate s-o vadă pe țarină, să-i sărute mîna. Amețită de farmecul puterii, ea zîmbea în toate părțile, vorbea cu blîndețe, mulțumea tuturor. Obrajii ei, îmbujorați de la natură, ardeau ca para focului. Emoționată peste măsură, ca orice ființă omenească ridicată pe culmile vieții prin impetuozitatea unor evenimente neobișnuite, ea era însuflețită de un avînt patetic, sublim; sîngele îi clocotea, creierul i se înfierbîntase, ochii ce uitaseră de somn scăpărau scîntei de febră. Toată lumea se prosterna înaintea ei. Se simțea divinizată, amețită, cu sufletul prins într-o vîltoare, ca și cum ar fi făcut un zbor primejdios, cu aripile crude încă, deasupra unei prăpastii.

Panin sosi în goană de la catedrala Kazanski, aducînd pe micul țarevici Pavel Petrovici, îmbrăcat în pripă, fără grijă. Ecaterina îl arătă de pe balcon trupelor și poporului.

Privind din balcon imensa mulțime de ostași, de oameni curioși, care o priveau în extaz și-și zvîrleau căciulile în sus, ascultînd vuietul de bucurie ce ieșea din zeci de mii de piepturi, ea crezu deodată cu toată naivitatea că poporul o iubește cu adevărat. Înconjurată de generali, emoționată pînă în străfundul ființei, radioasă, țarina se întoarse, în uralele necontenite ale mulțimii, în sala tronului și, abia stăpînindu-și lacrimile de fericire, îi șopti lui Panin:

— Auzi, Nikita Ivanîci? De astă dată, nu e o revoluție de palat, ca atunci, cînd o companie oarecare de escortă i-a dat tronul Elizavetei. Auzi? Pe mine mă încoronează poporul...

Înțeleptul curtean gîndi cu ironie: „Dar tot acest popor știe să strige și altfel; atunci să te văd cum te-ai simți". Totuși, respectînd măreția momentului și călcînd cu mîndrie alături de suverană, rosti cu glas tare:

— Maiestate, totul prevestește domniei maiestății voastre un viitor foarte fericit.

Peste tot cutreierau crainici călări, cavaleri falnici, cu panașe la tricornuri, împărțind proclamații cu privire la urcarea pe tron a Ecaterinei. Oamenii citeau cu înfrigurare foile proaspăt tipărite, și se întrebau nedumeriți: „Unde e împăratul

Petru? Trăiește ori a murit? De ce nu se pomenește nimic despre el în proclamație, nici măcar pe departe?"

În vremea aceasta, prin oraș umbla, încă din zori, un zvon răspîndit anume de cineva, după care împăratul ar fi căzut de pe cal și și-ar fi găsit moartea.

3

Petru își tot făcea curaj. Pășea ca un cocoș, cu picioarele-i țepene, înainte și îndărăt, de-a lungul unui strat de flori din minunatul parc de la Peterhof, mormăia amenințări, care acum nu mai puteau să sperie pe nimeni, și reteza mînios florile cu bastonul. Cancelarul M. L. Voronțov îi ieși înainte, din grupul de generali.

— Îngăduiți-mi, maiestate, să mă duc la Petersburg. Cu autoritatea pe care o am asupra cugetelor și a împărătesei, și punîndu-mi la contribuție toată puterea mea de convingere, tot prestigiul, voi face pe împărăteasă să se răzgîndească, îi voi deschide ochii asupra caracterului condamnabil al faptei ei.

— Te rog, conte. Și întoarce-te aici cît mai curînd.

— Voi socoti acest lucru ca o sfîntă datorie a mea, sire.

— Și spune-i că va fi spînzurată ca un șobolan! — scrîșni țarul, îmbrățișîndu-l pe Voronțov.

Careta cu pajură îl duse iute pe cancelar în capitală.

În urma lui, prințul Trubețkoi și contele Șuvalov fură trimiși, chiar de Petru, cu porunca de a aduce garda la ascultare. Țarul le spuse că dacă vor putea s-o răpună pe uzurpatoare cu o lovitură de pumnal, vor rămîne neuitați în memoria lui.

— Gudovici! Fii bun și redactează numaidecît un ordin către fidelii mei holsteinieni. Să se grăbească, să vină fără întîrziere de la Oranienbaum, cu toate tunurile...

Deodată începu să alerge încolo și încoace ca un dement, cerînd mereu de băut și strigînd: „O masă, două mese! Hîrtie!" Dicta ordine: husarii să cutreiere drumurile care duc spre Petersburg și să mîne încoace cu sila țărani, cu topoare și cazmale, din satele apropiate, să oprească regimentele în marș și să le atragă la Peterhof, prin promisiuni de favoruri din partea țarului.

Colonelul Neelov fu trimis la Kronstadt, cu porunca de a aduce la Peterhof trei mii de ostași, cu munițiile de război.

Starea deprimată a lui Petru făcu loc unei izbucniri de energie dezordonată. Îl căută din priviri pe Goltz : ministrul Prusiei nu se afla prin apropiere. Atunci își dădu jos mundirul prusac, cu eșarfa ordinului dăruit de Frederic, și porunci lacheilor să-l îmbrace în uniformă rusească și să-i pună toate insignele Imperiului Rus.

Curtenii și patru copiști scriau ucazurile, țarul le iscălea din mers, undeva pe parapetul ecluzei, iar husarii le duceau la destinație. Dar în ordinele lui contradictorii nu exista nici logică, nici idei chibzuite. Dealtminteri, ucazurile lui Petru nu mai foloseau la nimic, și nimeni n-avea să le mai citească.

— Aduceți-mi ceva de băut, de băut ! — striga el.

I se aduse votcă, rachiu de fructe, bere, dar el nu bău decît cvas de Moscova, cu stafide, fără să se atingă de spirtoase. Se apucă să zmîngălească el însuși manifeste pline de insulte la adresa Ecaterinei, scrise în rușește, dar certate cu gramatica. Le scria, le sfîșia și, în cele din urmă, îl puse pe consilierul secret D. V. Volkov să le scrie. Iar el, luîndu-și o atitudine războinică, arătînd cu un gest amenințător înălțimile de la Peterhof, țipă atît de strident, încît toată lumea sări în picioare :

— Să se sape tranșee în menajerie !... Redute !... Să se pună tunurile în bătaie ! Lașii ! Comanda o voi lua chiar eu ! Am să-i strivesc cu mitralii, cu ghiulele pe toți afurisiții ei de ieniceri, și pe ea împreună cu ei ! O să-i îngrop aici pe toți !

— Sire, — rosti bătrînul Münnich apropiindu-se de el cu pași fermi pe aleea de arțari. Nutrea visul tainic că venise vremea să ajungă iarăși în primele rînduri ale demnitarilor și să pună mîna pe putere, ca sub țarina Anna. — Sire, ceva mai mult calm, și tronul maiestății voastre va fi salvat.

Petru, epuizat, își pironi privirea ochilor săi mari, naivi, ca de copil, pe chipul grav al bătrînului, și lăsă în jos brațele neputincioase.

Înalt, robust, Münnich se încruntă și, luîndu-l de braț pe firavul Petru, îl conduse pe aleea de arțari, mai departe de ceilalți.

Mulți dintre curtenii rămași se gîndeau cum să fugă în tabăra țarinei — situația lor, a tuturor, nu era cîtuși de puțin de **invidiat.**

— Sire, ascultați-mă cu luare aminte, — începu Münnich, cu glas straniu, surd, parcă lătrînd. — Peste cîteva ceasuri, soția maiestății voastre poate sosi aci cu o oștire de douăzeci

de mii de oameni și cu o puternică artilerie... (Petru împunse aerul cu capul și clipi des din ochi.) Sînt un soldat bătrîn, credeți-mă că nici Peterhofu, în care ne aflăm, nici împrejurimile lui nu pot rezista mai mult de douăzeci de minute împotriva unor forțe superioare. Și eu cunosc năravul ostașului rus: în urma slabei împotriviri pe care i-o veți opune, ostașii înfuriați au să vă omoare, și-i vor omorî de asemenea și pe cei din jurul maiestății voastre!

Petru se îndepărtă brusc de Münnich și, ridicînd capul, clipi din ochiul drept și șopti supărat:

— Ce vorbești, mareșale!... Nu te mai recunosc...

Feldmareșalul dădu din umeri și în ochii săi severi, sub sprîncenele stufoase, sclipiră scîntei de dispreț abia perceptibile. Se priviră cîteva clipe, față-n față. Deodată, ochii larg deschiși ai lui Petru luară o expresie de spaimă.

— Dar ce ne rămîne de făcut, mareșale? — întrebă el.

Münnich îl luă din nou de braț și îl duse mai departe pe aleea de arțari.

— Înainte de toate, sire, păstrați-vă calmul. Doar sînteți un soldat oțelit, un amic al marelui Frederic.

— O, da! — exclamă Petru cu emfază, fără să-și dea seama de ironia feldmareșalului. Și, umflîndu-și pieptul ca un curcan, străpunse aerul cu bastonul. — Continuă, mareșale...

— Sire, maiestatea voastră poate fi salvat de Kronstadt: acolo flota așteaptă gata de plecare, iar garnizoana vă e credincioasă. Norocul e schimbător. E mare lucru să se cîștige măcar o zi. Atunci, toată răscoala care a izbucnit noaptea în capitală se va potoli de la sine. Și chiar în cazul că ar continua, atunci, sire, veți avea la dispoziția maiestății voastre forțe puternice, în stare să facă Petersburgul răzvrătit să tremure... Să tremure! — rosti șuierător Münnich și amenință în direcția capitalei.

Petru zvîcni de lîngă Münnich, ca un cățel scăpat din lanț, și, învîrtindu-și bastonașul, se repezi în goană spre grupul de curteni, strigînd:

— Domnilor, sîntem salvați!

Generalul Dewier, comandantul detașamentului de holsteinieni, și prințul Ivan Sergheevici Bariatinski plecară îndată la Kronstadt cu înaltul ordin de a pregăti fortăreața pentru primirea împăratului. Țarul dispuse totodată să se retragă primul

ordin, cel cu privire la trimiterea la Peterhof a unor forțe armate de trei mii de baionete.

Între timp, de la Oranienbaum sosi detașamentul holsteinian, cu drapelele desfășurate, și cîteva unități rusești neînsemnate. Însuflețit de venirea lor și de sfaturile feldmareșalului, Petru fu cuprins de o stare de înflăcărare războinică. Ordonă ca detașamentul să se echipeze de luptă și, întorcîndu-se spre suită, spuse cu un aer arțăgos:

— Nu se cuvine să fug din fața inamicului, trebuie să lupt! Iar voi sînteți cu toții niște lași, niște lași! Și Münnich e un laș!

Ordonă trupelor să ocupe înălțimile de la menajerie, să sape tranșee, să pună în bătaie toate tunurile. Cei din jurul lui Petru nu-i spuseră că tunarii aveau foarte puține ghiulele, iar mitralii deloc. Petru încredință comanda generală, a detașamentului holsteinian și a unităților rusești, generalului-maior Izmailov, favoritul lui.

— Mihailo Lvovici, te-am socotit întotdeauna un prieten. Ai să-mi fii oare fidel?

— Am să fiu, sire.

— Mi-o juri?

— Jur!...

Erau ceasurile patru după amiază.

4

La ora aceasta, în preajma Palatului de Iarnă, începu o mascaradă costumată: magazionerii aduseră cu furgoane speciale vechile uniforme de pe vremea Elizavetei; ostașii aruncau de pe ei odioasele mundire prusace, zvîrleau chiverele și se îmbrăcau în vechea lor uniformă.

Cînd ieși din Palatul de Iarnă, încă neisprăvit, pentru a trece în acela care fusese reședința Elizavetei, aflat lîngă Podul Politeiski, Ecaterina nu-și mai recunoscu trupele care-și schimbaseră uniforma, dar care o salutau cu același entuziasm.

În Palatul Elizavetan avu loc un consiliu al generalilor, care trebuia să hotărască ce se va face cu Petru, țarul detronat, și, în general, cum se va proceda mai departe? Decrete, ordine, dispoziții personale se scriau în grabă, și ștafetele alergau din nou în toate direcțiile.

Nikita Ivanovici Panin puse asistența în gardă:

— Ceea ce-i mai de temut acum pentru noi, e Kronstadtul.

Împărăteasa scrise numaidecît, cu mîna ei proprie, un scurt ordin pentru amiralul Talîzin, care participa la consiliu :

„Domnul amiral Talîzin este împuternicit de noi să se deplaseze la Kronstadt ; garnizoana va executa întocmai ordinele domniei sale.

Iunie 28, 1762

Ecaterina".

Talîzin se grăbi să se suie într-o lotcă obişnuită şi plecă în secret la Kronstadt. Dar, după cum s-a arătat mai sus, într-acolo plecase, înaintea lui, şi generalul Dewier, mesagerul lui Petru. Întîlnirea între cei doi duşmani era inevitabilă. Iar Kronstadtul avea să asculte de cel mai tare şi cel mai şiret dintre ei.

Delicata problemă a soartei personale a lui Petru al III-lea fu rezolvată repede. Panin priză tabac din tabachera de aur a ţarinei şi începu :

— Întrucît nu-i posibil ca doi monarhi să ocupe un singur tron...

— Fostul împărat urmează să fie arestat ! — rosti cu îndrăzneală Ecaterina, întregindu-i gîndul.

Generalul-maior Savin primi porunca să se ducă de îndată la Schlüsselburg, pentru a pregăti acolo o reşedinţă corespunzătoare pentru Petru. Fu indicată chiar casa pe care Petru o clădea pentru a o închide pe Ecaterina în ea.

Între timp, trupele soseau mereu din împrejurimile capitalei şi se alăturau celor răsculate, aliniindu-se de-a lungul străzilor Moika şi Morskaia.

Pînă la urmă, cancelarul conte M. L. Voronţov sosi de la Oranienbaum la Ecaterina. Îşi făcu loc cu greu prin sălile palatului, ticsite de lume, pînă la cabinetul în care se ţinea şedinţa consiliului, într-o atmosferă încordată.

— Maiestate ! — îi spuse el emoţionat, Ecaterinei. — Ca supus credincios al monarhului meu, căruia i-am jurat credinţă...

— Ştiu, — îl întrerupse Ecaterina, privindu-l printre gene, cu un zîmbet enigmatic, — dumneata ai sosit, fiind însărcinat de fostul împărat să arăţi ilegalitatea faptei mele, ori să mă asasinezi... (Voronţov îşi dădu larg braţele înlături a uimire şi făcu un pas îndărăt.) Dar, dragă conte... — Ecaterina se

ridică, îl luă de braţ şi îl duse la fereastră. — Priveşte această mare de oameni şi această pădure de baionete, şi înţelege-mă. Nu eu iau iniţiativa, ci mă supun dorinţei poporului.

În privirea ei se simţea ironia şi dispreţul faţă de inamicul strivit. Cancelarul era ameţit, inima îi zvîcnea istovită, raţiunea striga : „Alege mai repede, hotărăşte-te, hotărăşte-te ; ori moartea, ori trădarea !"

După şovăieli chinuitoare, cancelarul Voronţov, ca şi Şuvalov, ca şi Trubeţkoi, sosiţi în urma lui, îi prestară necondiţionat jurămîntul de credinţă şi nu se mai întoarseră la Petru, care îi aştepta.

Dealtfel, nici unul din trimişii împăratului nu se mai întoarse la el. Acest lucru îl deprima pe Petru, îl făcea să turbeze de furie. La orele şapte seara mîncă la repezeală, ca într-o tabără ostăşească : pe banca pe care şedea, îi serviră friptură, tartine, vin de Burgundia şi şampanie. Presimţind că toată lumea avea să-l părăsească curînd, ţarul, buimac de ciudă, bău mult şi se îmbătă deabinelea. Dar însufleţirea îl părăsise pentru totdeauna.

Între timp, activitatea Ecaterinei creştea ceas cu ceas.

Ecaterina şi curtenii vedeau limpede că Petru nu putea face nimic pentru apărarea lui. Fără să-şi piardă timpul, ea lepădă masca de fantoşă supusă „voinţei poporului" şi dădu cea din urmă lovitură nevolnicului ei soţ.

Pe la zece seara, aşternu pe hîrtie, cu scris larg, dar ferm, o dispoziţie scurtă către Senat :

„Domnilor senatori, plec cu trupele, pentru a întări şi asigura tronul, lăsîndu-vă în pază, ca instituţie supremă de guvernămînt, cu deplină încredere, patria, poporul şi pe fiul meu.

Ecaterina."

Cuprinsă de înflăcărare războinică, sigură de victoria finală, de triumful său deplin, se transfigurase cu totul : ochii îi scăpărau sub impulsul puterii şi al curajului, glasul răsuna autoritar, gesturile îi deveniră imperioase, tot chipul său luă o expresie orgolioasă, cutezătoare.

Curtenii simţiră dintr-o dată că aveau de a face cu o femeie de o inteligenţă vie şi de o voinţă nu mai prejos de inteligenţa ei. Mulţi dintre ei începură îndată să se umilească, pierzîndu-şi pînă şi cea din urmă umbră de demnitate personală. Mulţi îşi

încovoiară slugarnici spinările, făcînd pe vulpile linguşitoare; dădeau din coadă şi se lingeau pe buze, pofticioşi, prevăzînd bucăţile grase pe care preagraţioasa mînă a augustei suverane le va arunca umililor ei sclavi.

Mascarada îşi urma cursul, totul mergea strună. Ecaterina îmbrăcă uniforma regimentului de gardă imperială Semionovski şi îşi petrecu peste umăr eşarfa ordinului sf. Andrei. Fiind o călăreaţă iscusită, sări cu aer brav pe un cal înşeuat, alb ca neaua, şi, cu spada trasă din teacă, trecu în revistă trupele de gardă. Ostaşii izbucniră iar în urale frenetice, împreună cu gloata uriaşă. Fanfarele cîntau. Şepcile zburau în văzduh. Ecaterina se adresă generalilor care o urmau:

— Acest entuziasm al poporului şi al trupelor îmi aminteşte de înflăcărarea mulţimii pe vremea lui Cromwell.

Cînd se potoli larma, ea trecu printre rîndurile de ostaşi, se proclamă colonel de gardă şi, cu un uşor gest al mîinii, ordonă regimentelor să pornească spre Peterhof. Garda plecă pe plutoane, cu fanfară, în pas de paradă. Dar înaintea gărzii, la orele opt seara, plecase cavaleria uşoară — husarii şi cazacii — sub comanda locotenentului Alexei Orlov. În urma cavaleriei uşoare înainta artileria, cu cîteva regimente de linie. Iar în ariergarda comandată de însăşi Ecaterina, mergea garda.

Alături de Ecaterina cea mare, călărea, bălăbănindu-se cumplit, Ekaterina cea mică, îmbrăcată şi ea în uniforma gărzii. Ambele femei întreţineau o conversaţie uşoară şi veselă. În suită erau doi feldmareşali: Buturlin şi Trubeţkoi, apoi hatmanul Razumovski, prinţul Volkonski, contele Şuvalov şi alţii.

5

În fine, slavă domnului, slavă domnului! O barcă luneca pe marea încreţită, plumburie, îndreptîndu-se spre Peterhof. Toată lumea se repezi spre mal. Prinţul Ivan Sergheevici Bariatinski, trimisul împăratului, se întorcea din Kronstadt, aducînd lui Petru veşti de la Dewier, generalul holsteinian: „Kronstadtul e gata să-şi întîmpine împăratul şi să-l apere pînă la cea din urmă picătură de sînge".

Toată lumea fu cuprinsă deodată de bucurie... Mare e dumnezeul ţării ruseşti! Prin urmare, încă nu era totul pierdut.

— Nu v-am spus eu, sire, că salvarea maiestății voastre e în Kronstadt! — exclamă Münnich cu elan, dar și lingușitor, rotindu-și privirea pătrunzătoare asupra oaspeților care vădeau o deosebită însuflețire.

Toată lumea făcu cerc în jurul monarhului. Cu o mișcare impetuoasă, acesta îl îmbrățișă pe Münnich și pe prințul Bariatinski, care radia. Pe chipul mobil al lui Petru juca din nou un zîmbet ironic; iarăși începu să glumească, să se strîmbe și chiar să se joace de-a prinselea cu prințesa de Holstein, o fetiță de doisprezece ani, însă Goltz, ministrul Prusiei, spuse:

— Trebuie să plecăm fără întîrziere spre fortăreață!

— Spre Kronstadt, spre Kronstadt... Fără întîrziere! — exclamă țarul.

Dar acest lucru nu se putea face chiar așa, bătînd din palme; galera trebuia să fie împodobită cu covoare, cu vase de preț și flori, iar bucătăria și vinurile să fie mutate pe iaht: doar la Kronstadt nu venea oricine, ci augusta persoană a împăratului.

Înaripat de speranță, încrezător în fidelitatea flotei și a garnizoanei din fortăreață, Petru ordonă: „Trupele holsteiniene să plece înapoi, la Oranienbaum, și să rămînă acolo în liniște".

Deodată sosiră în goană doi husari, cu caii numai spumă, care strigau, vestind de departe înaintarea cazacilor și a tunurilor spre Peterhof. Nu-i mai arse nimănui de flori și de covoare: fără să mai stea pe gînduri, Petru și oaspeții se repeziră în fugă spre mal.

La 11 noaptea amîndouă vasele, împinse de un vînt prielnic, se îndreptau spre Kronstadt. Pe galeră erau numai 29 de persoane — demnitarii, Petru și Elizaveta Voronțova, iar pe iaht se urcase Goltz și încă optsprezece persoane, precum și servitorii, care coborîseră în cală.

Așadar, vasele pluteau repede spre forturile inexpugnabile ale amenințătorului Kronstadt: izbăvirea era aproape, slavă domnului, slavă domnului! Noaptea luminoasă adia miresmele mării și înviora pe toată lumea.

— Șampanie! — porunci Petru.

Galera împărătească și iahtul aruncară ancora aproape de intrarea în port, care era barată cu un lanț. Petru coborî cu suita într-o barcă, se apropie de lanț și ordonă cu glas tare:

— Ascultă comanda la mine!... Lanțul jos!

Plutonier Kojuhin, de serviciu pe bastion, strigă prin portavoce :

— Retrageţi-vă pe mare ! Nu-i voie să intraţi în Kronstadt !

Petru urlă furios : „Idiotule, canalie !“, zvîcnind nervos din cap. Dar îşi aduse îndată aminte : generalul Dewier îi raportase prin prinţul Bariatinski că garnizoana din Kronstadt avea consemn să nu lase pe nimeni să intre în fortăreaţă, că Kronstadtul rămăsese fidel împăratului şi era gata să-l apere. Deci, ofiţerul de serviciu era un om vrednic, el proceda conform ordinelor primite şi, îndată ce va afla că însuşi împăratul vorbea cu el, îl va lăsa imediat să intre.

Petru sări în picioare pe o banchetă din barcă, îşi dădu mantia jos şi, scoţînd mai în evidenţă eşarfa ordinului sf. Andrei, petrecută peste umăr, strigă cu glas tăios :

— Ofiţer de serviciu, uită-te bine !... Ai înaintea ta pe împăratul Petru în persoană !...

— Nu mai avem nici un împărat Petru ! — răspunse cutezător prin portavoce plutonierul Kojuhin. — Suveranul nostru e împărăteasa Ecaterina. Retrageţi-vă !

Petru simţi că i se urcă sîngele la cap, că-i vîjîie în urechi, şi inima i se răci ca un sloi de gheaţă.

— Ce înseamnă asta, prinţule ? — se răsti el, schimonosit, cu glas şuierător, la Bariatinski. (Inima tînărului aghiotant se făcu cît puricele.) — Fii bun, repetă ce ţi-a spus Dewier al meu !

— Generalul Dewier a ordonat să raportez maiestăţii voastre că fortăreaţa Kronstadt este gata să-şi întîmpine împăratul şi să-l apere pînă la ultima suflare.

— Atunci ce s-a întîmplat ?

Dar nici Bariatinski însuşi nu ştia ce se întîmplase.

Or, lucrurile se petrecuseră într-un chip foarte simplu. De îndată ce prinţul Bariatinski plecase cu barca de la Kronstadt la Peterhof, ducînd vestea îmbucurătoare, amiralul Talîzin, trimis de Ecaterina, sosise cu bine la Kronstadt, la orele nouă seara. Acolo îl convinsese repede şi cu pricepere pe comandantul Nummers să treacă de partea Ecaterinei, arestase pe generalul holsteinian Dewier, trimis de Petru, şi pusese pe ofiţeri şi pe matrozi să jure credinţă împărătesei.

Plutonierul Kojuhin striga prin portavoce de pe bastion, tot mai tare, tot mai insistent :

— Retrageți-vă ! În caz contrar, ordon să se tragă !

— Trădătorule !!! Arestați-l ! Arestați-l ! — zbiera țarul, disperat, scos din minți. Tremura din toate încheieturile, tropăia furios, gîfîia ; înaintea ochilor săi totul se întunecă, iar malul cu bastioanele lui începu să se legene. Însoțitorii îl sprijiniră de brațe.

La Kronstadt se dădu alarma. Soldații alergau pe bastioane, spre tunuri. Începu să sune alarma pe toate navele. Tunari și pîlcuri de soldați răcneau cu furie sus pe bastion :

— La fund cu galerele ! La fund cu galerele !... Reperațile !...

Iahtul și galera, cu otgoanele ancorelor retezate la iuțeală, se grăbiră să iasă în larg, cu ajutorul vîslelor.

Uluit, adunîndu-și cele din urmă puteri, Petru ordonă ca galera să se îndrepte spre Oranienbaum, iar iahtul spre Peterhof.

Neașteptata perfidie a Kronstadtului, care-i fusese credincios, îl zgudui adînc.

Din uriașa împărăție a Rusiei, din puterea sa discreționară, nu-i mai rămîneau decît două vase, Oranienbaumul și liota holsteinienilor, prost înarmată.

Era istovit. Galben ca un cadavru, tremurînd, abia izbuti să coboare în cabină, unde se prăbuși pe canapea și, cu un geamăt, căzu în nesimțire. Hohotind de plîns, Elizaveta Vorontova alergă spre el. Erau ceasurile unu noaptea.

CAPITOLUL XVI

Tragedia s-a terminat

1

Iar la 5 dimineața, lîngă „Circiumioara Roșie", în tabăra Ecaterinei, trupele trezite din somn primiră ordinul de a se pregăti să continue înaintarea asupra Peterhofului.

„Circiumioara Roșie", o dugheană murdară, era popasul preferat al birjarilor. Fără să se dezbrace, Ecaterina se culcase în patul nu tocmai curat, plin de ploșnițe. Micile vietăți gustau nepedepsite, pentru întîia oară și cu deosebită plăcere, sînge de

ţarină. Ecaterina răsufla într-un somn dulce. Iar la şase dimineaţa era din nou călare, în fruntea trupelor.

Pînă acum nu aflase nimic în privinţa lui Petru, a atitudinii lui. Abia cînd ajunse lîngă schitul Serghievskaia se lămuri totul. Prinţul Goliţîn îi aduse de la Oranienbaum o scrisoare personală a lui Petru, în care acesta recunoştea că fusese nedrept faţă de ea, împărăteasa, şi jura că în viitor îşi va îndrepta purtarea, oferindu-i pacea veşnică şi domnia în doi.

După ce citi scrisoarea, pe chipul Ecaterinei flutură un zîmbet crud. Prinţul Goliţîn îi jură pe loc credinţă. Scrisoarea rămase fără răspuns.

Curînd după aceea, Ecaterina îşi făcu intrarea ca stăpînă atotputernică la *Mon Plaisir,* chiar în acel loc, din care fugise pe furiş cu 24 de ore mai înainte.

La amiază primi o a doua scrisoare din partea fostului ţar, adusă de generalul Izmailov. Cuprins de jale, Petru cerea iertare, consimţea să abdice şi implora să fie lăsat să plece în Holstein, împreună cu generalul Gudovici şi cu domnişoara de onoare E. R. Voronţova. Ecaterina citi această scrisoare cu o atenţie îndoită. Îşi dădea limpede seamă că Petru nu trebuia în nici un caz lăsat să iasă de pe teritoriul Rusiei. Petru trebuia arestat. Or, era greu de făcut acest lucru, fără vărsare de sînge; oricum ar fi fost, era înconjurat de cei trei mii de holsteinieni devotaţi, iar Ecaterina nu voia deloc să păteze cu sînge urcarea ei pe tron; se temea de judecata istoriei, de opinia reprobatoare a posterităţii.

In zadar îşi bătea capul N. I. Panin şi generalii, chibzuind cum să pună mîna pe ţar, fără o încăierare violentă: de data aceasta n-aveau inspiraţie. Spre satisfacţia lor, fură ajutaţi de generalul Izmailov, prietenul intim al ţarului, acela care adusese scrisoarea de la Petru şi-l trădase cu perfidie. El îşi oferi Ecaterinei serviciile pentru îndeplinirea acestei misiuni grele şi delicate, făgăduind să-l aducă viu pe fostul ţărişor la Peterhof. Ecaterina îşi dădu „prea graţioasa" aprobare.

Panin redactă împreună cu Ecaterina actul de abdicare. Urma ca Petru să-l transcrie cu mîna lui proprie şi să-l semneze:

„In scurta vreme cît am domnit în chip absolut peste Statul Rus, am cunoscut prin experienţă proprie greutatea şi povara, nepotrivite cu puterile mele, a guvernării Statului Rus, nu numai în chip absolut, ci şi în orice alt fel. Din această pricină

am simţit că înlăuntrul imperiului se petrece o schimbare care duce la dezagregarea lui şi la dezonoarea mea eternă. Drept care, reflectînd adînc, declar solemn prin aceasta, liber şi nesilit de nimeni, nu numai întregului Stat Rus, ci şi lumii întregi, că renunţ pentru totdeauna la tronul Rusiei. Drept care întăresc această declaraţie cu jurămînt, pe care-l fac sincer, fără făţărnicie, înaintea lui dumnezeu şi a oamenilor, scriind această abdicare cu mîna mea proprie. Luna iunie, în 29, anul 1762".

2

Izmailov se întoarse la Oranienbaum, împreună cu Grigori Orlov şi cu prinţul Goliţin. Tratativele cu Petru le ducea generalul Izmailov, în sala de audienţe, între patru ochi. Petru arăta mai slab şi mai abătut. În acea zi, 29 iunie, era onomastica sa.

— Permiteţi-mi, sire, să vă felicit de ziua numelui, — începu generalul Izmailov, prietenul lui Petru, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. O asemenea urare rostită nelalocul ei suna ca o batjocură.

Petru dădu din cap ; avea gîtul înfăşurat într-o batistă albă, de sub care ieşea nişte vată, şi vorbea cu glas răguşit : răcise, probabil, noaptea trecută, pe mare.

— Mi-a trimis vreun răspuns împărăteasa ? — strigă Petru, fără să se uite la general.

— V-a trimis, maiestate, — răspunse perfidul general Izmailov şi, luîndu-şi o mască de durere, îi înmînă fostului ţar textul actului de abdicare şi un bileţel din partea ţarinei.

Cu ochii tulburaţi de nesomn, Petru cercetă actul, izbi cu inelul în masă şi rupse hîrtia la margine.

— Nu consimt !... Ce vor să pună la cale cei de acolo ? Am să plec numaidecît la armată, în Prusia, în Holstein... Am să pornesc cu război împotriva mizerabilei uzurpatoare... Tăcere, tăcere ! Unde ţi-e jurămîntul, Izmailov ?! — exclamă el, cu glas de om răcit, ba pipăindu-se la gît, ba apucînd spada. — Peste tot, numai trădători !

— Trupele maiestăţii sale se află la două ceasuri de drum de aici, — răspunse Izmailov, calm. — Un detaşament format din mai multe unităţi de cazaci, sub comanda lui Alexei Orlov, a şi împresurat Oranienbaumul. Iar maiestatea sa împărăteasa

ordonă să vă prezentaţi fără întîrziere la Peterhof. Şi eu, ca un servitor credincios al maiestăţii voastre, vă sfătuiesc amical, sire, să executaţi înaltul ordin, — sfîrşi Izmailov, cu o expresie vizibil maliţioasă.

Petru scrîşni din dinţi, îl fulgeră pe trădător cu o privire plină de dispreţ, întredeschise uşa şi strigă: „O lulea!..." Apoi începu să pufăie şi să umble repede prin încăpere. Ochii îi erau împăienjeniţi. Îşi dădea seama că acum nu mai era vorba de nişte soldaţi de plumb, ci trebuia să se măsoare, corp la corp, cu nişte bărbaţi în carne şi oase. Tremura de umilinţă şi de furie neputincioasă, mintea i se tulbura, sîngele îi îngheţa în vine. Se repezi în sala de dans de alături, strigînd acolo, între pereţii muţi: „Tăcere, tăcere!" Se întoarse, îşi strînse capul între palme şi rămase cîteva clipe în picioare, cu ochii închişi, ca trăsnit; pe urmă, gemînd, dădu fuga spre masa ovală şi, cu o mişcare spasmodică, apucă foaia de hîrtie curată, strecurată de Izmailov.

Curînd după aceea, generalul Izmailov ieşi, înmînînd lui Grigori Orlov şi prinţului Goliţîn actul de abdicare scris de mîna lui Petru. Cei doi porniră în goană spre Peterhof.

După ce izbutise, cu ajutorul cazacilor, să dezarmeze detaşamentul de 3 000 de holsteinieni, Izmailov îl zori pe Petru să plece mai repede. Toţi servitorii ieşiră să-l petreacă pe fostul ţar. Sughiţau de plîns, îi sărutau mîinile, îi şopteau pe ascuns, ca să nu fie auziţi de Izmailov:

— Tătucul nostru... Ascunde-te undeva, caii măriei tale sînt înşeuaţi, fugi în Holstinia [1])... Altfel, ea o să poruncească... să te omoare...

Petru îl îmbrăţişă pe Narcis, care plîngea, şi spuse:

— Copiii mei, acum nu mai avem nici un preţ...

După o jumătate de ceas, trista caretă se urni din faţa palatului. În ea şedeau: Petru, copleşit de jale, Elizaveta Voronţova, Gudovici şi Izmailov; acesta era triumfător. Deodată, numeroşi cîini din crescătoria aflată în curte începură să latre, să urle sinistru, luîndu-şi parcă rămas bun de la stăpînul lor arestat. Petru îşi astupă urechile cu palmele, se strîmbă şi închise ochii. Pe obraji, lacrimile îi curgeau şiroaie. La ieşirea din parcul verde, careta fu înconjurată de un detaşament de husari ecaterinieni. Între husari galopa, călare pe un armăsar negru

[1]) Holstein. (N. trad.)

ca pana corbului, un tînăr caporal, înalt şi frumos — iscusitul Grigori Potemkin.

La Peterhof, lui Petru îi fu rezervat un pavilion. „Sultanei" îi smulseră îndată eşarfa cu ordinul sf. Ecaterina. Petru îi înmînă el însuşi ofiţerului de serviciu spada lui. Prizonierului i se luă eşarfa ordinului sf. Andrei şi uniforma regimentului Preobrajenski. Rămase în picioarele goale, numai în cămaşă şi în izmene, strivit, jalnic. Era atît de emoţionat, încît nu mai putea rosti nici o vorbă.

Ceva mai tîrziu, trecu pe la el senatorul Nikita Panin, îmbrăcat într-o jachetă cu broderii, autoritar, strălucitor, înălţînd capul cu mîndrie. Dar cînd îşi privi fostul suveran, aproape lungit în fotoliu, într-un halat simplu, mototolit, şi cu o compresă pe cap, Panin se înmuie.

— Nikita Ivanîci! Numai domnia voastră, binefăcătorul meu sincer, mă puteţi apăra... — strigă Petru copleşit de durere şi, ridicîndu-se cu stîngăcie, îşi încheie halatul care nu avea cordon şi se apropie de Panin cu paşi de om extenuat. — Nu vreau nimic, nu cer nimic, — continuă el grăbit, în franţuzeşte. Spuneţi-o împărătesei... Rog numai să nu mă despartă de Romanovna... Da, da... De Romanovna...

Încercă să prindă mîinile parfumate ale demnitarului stupefiat şi deodată izbucni în hohote amarnice de plîns.

Pe chipul îngrijit al lui Panin se oglindi o expresie involuntară de dezgust şi o cumplită durere: toată viaţa lui nu trecuse printr-o clipă atît de chinuitoare. „Da, sînt călău, sînt călău fără voie, se gîndi el, cutremurîndu-se şi se rugă în gînd: Doamne, iartă-mă!"

— Liniştiţi-vă, liniştiţi-vă, — repetă el, cu glas extrem de tulburat, căutînd să dea cît de cît curaj „victimei" lui.

Dar Petru, întorcînd capul şi nemaivăzînd nimic, continua să plîngă cu hohote deznădăjduite, înecîndu-se în lacrimi.

Iar Elizaveta Romanovna, în genunchi lîngă Panin, se tînguia:

— Nikita Ivanîci, Nikita Ivanîci! Eşti un om atît de bun... Te rog mult...

Desfigurat de o nespusă milă şi cu tot sufletul răvăşit, Panin se retrăgea cu spatele spre uşă. Petru şi Elizaveta se tînguiau sfîşietor şi, văzînd în Panin singurul lor salvator, se tîrau după el, implorîndu-i cu deznădejde sprijinul. Panin abia izbuti

să deschidă uşa şi cu ochii holbaţi, se repezi, aproape în fugă, spre palat, la împărătească. Gîfîia chinuitor, tremura din tot trupul.

Ecaterina porunci ca Petru să fie dus neîntîrziat la Ropşa, de unde nu va mai avea voie să iasă, iar prinţesa Elizaveta Voronţova, fostă domnişoară de onoare, să fie deportată sub escortă la Moscova.

La ora patru din zi, o caretă de patru locuri, cu ferestrele acoperite de perdele, trasă de şase cai, plecă la Ropşa, ducîndu-l pe Petru, sub o puternică escortă de grenadieri. Escorta se afla sub comanda lui Alexei Orlov, care avea drept ajutoare pe Passek, pe Baskakov şi pe prinţul Feodor Bariatinski. Iar fosta „sultană", însoţită de doi ostaşi, fu expediată şi ea la Moscova, într-un rădvan. Generalul Gudovici fu de asemenea arestat.

Lovitura de stat izbutise. Ecaterina vesti:

„Harul domnului s-a revărsat asupra noastră şi peste ţara întreagă; vă fac cunoscut prin aceasta, domnilor senatori, că mîna dumnezeiască a hărăzit un sfîrşit binecuvîntat întregii fapte săvîrşite".

În aceeaşi seară, toate trupele porniră în marş de la Peterhof, întorcîndu-se la Petersburg. Şi, a doua zi, în dangătele clopotelor, în cîntecele nesfîrşite ale fanfarelor militare şi în bubuituri de tun, Ecaterina îşi făcu intrarea solemnă în capitală.

Era duminică. O zi cu soare, dogoritoare. Capitala petrecea, chefuia. Toate crîşmele, locantele şi pivniţele cu băuturi fură puse la dispoziţia ostaşilor. Aceştia, ca şi mulţimea de rînd, beau pe săturate şi-şi mai făceau şi provizii; şi votca, şi berea, şi vinurile erau turnate în aceleaşi vase, la un loc; în gamele, în găleţi, în ploşti, iar acei care n-aveau nimic potrivit la îndemînă, la turnau în cizme.

Aşadar, Ecaterina se urcase pe tron. Petru, fostul împărat Petru, era deţinut în palatul din Ropşa. Ivan Antonovici, fostul împărat, uns de pe cînd era în faşe, se chinuia în fortăreaţa de la Schlüsselburg.

Nu degeaba bătrînul mareşal Münnich spunea odată, mai tîrziu, într-un cerc de prieteni:

— Mi-a fost sortit, între altele, să jur credinţă la trei împăraţi: lui Ivan Antonovici, lui Petru Feodorovici şi Ecaterinei.

Şi, pînă azi, tustrei sînt în viaţă. Un caz unic în istoria universală. Unde eşti, o, Shakespeare ? !

3

Petru cel Mare clădise palatul de la Ropşa şi-l dăruise prinţului Romodanovski, favoritul lui; mai tîrziu, palatul fu trecut în patrimoniul statului. Ţărişorul arestat sosi la Ropşa în seara zilei numelui său, 29 iunie, şi fu instalat în dormitorul palatului. Rămase singur, cu o santinelă la uşă. Ferestrele erau ascunse de draperiile verzi, grele. În odaie stăruia un semiîntuneric ca de închisoare. Ros de tristeţe, Petru se apropie de o fereastră şi dădu draperia la o parte. Afară era un parc înflorit iar undeva, dincolo de zare, Holsteinul lui drag.

— Înapoi de la fereastră ! — strigă santinela din dreptul uşii.

— Înapoi de la fereastră ! — răcniră brutal grenadierii din parc şi, repezindu-se la fereastră, îşi îndreptară puştile spre pieptul lui Petru.

Erau mulţi, afară, de jur împrejurul palatului, şi îl urau.

Cu capul plecat, Petru se retrase în fundul odăii.

— Trage perdeaua la loc ! — strigă santinela.

Petru ascultă şi o trase la loc.

— Să nu vii la ferestre, drac slăbănog. Nu-i voie ! Altfel, să ştii că bag baioneta-n tine !

Un ostaş de rînd dispunea brutal acum de fiecare paş, de fiecare mişcare făcută de el, împăratul de ieri.

A doua zi în zori, în afară de santinelă, în camera lui Petru veni şi ofiţerul de serviciu. Fostul ţar îi ceru voie să iasă la plimbare, în parc. Ofiţerul îl refuză.

Sosi şi Alexei Orlov. Înalt, zvelt, intră la Petru rîzînd mereu tunător, voios.

— Ei, să trăieşti, Petru Feodorovici ! Cum ai binevoit să dormi ?

— Prost. Domnul ofiţer de serviciu vorbeşte urît, santinela se poartă cum nu se poate mai rău, mojiceşte.

Zornăind din pinteni, Orlov se apropie de ostaş şi-l lovi uşor cu palma peste ureche. Petru strigă :

— Nu-i vorba de acesta !... Altul... S-a schimbat !

— Nu face nimic. Să-i fie de arvună ! — zise Orlov.

Obrazul ostaşului se făcu stacojiu, bărbia îi tremura.

— Vreau să fac o plimbare prin parc, dar nu-mi dă voie ofiţerul de serviciu.

— De ce nu? — întrebă Orlov. — Hai să mergem, Petru Feodorovici. — Şi el deschise larg uşa care dădea pe terasă, în parcul întins, scăldat în lumină, dar pe terasă făcu pe furiş cu ochiul grenadierilor de gardă. Aceştia îşi încrucişară numaidecît baionetele, barînd ieşirea. — Ei, prin urmare, nu se poate! — spuse Orlov. — Întoarce-te în cameră, tătucule Petru Feodorovici. Nu se poate, Nikita Ivanîci Panin a poruncit...

— Ce spui, Panin?! — strigă Petru cu glas slab, suspinînd prelung, greu. — Nu cred, am impresia că Ecaterina...

— Deloc, — se opuse Orlov. — Maica ţarină îţi poartă de grijă, ca unui... ca... Ehei, ia priveşte! — strigă el. În uşă se iviră doi ostaşi, aducînd în cameră un cufăr mare. — E pentru dumneata, Petru Feodorovici. Împărăteasa a binevoit să-ţi trimită un dar. — Orlov deschise cufărul şi începu să scoată pe masă gustări, băuturi, dulciuri, migdale prăjite în zahăr, portocale amare zaharisite, caise, piersici, mormane întregi de turtă dulce, de mezeluri, sticle de *porter*[1]) englezesc, vin de Burgundia şi pachete cu tutun aromat. — Ei, să gustăm din ce dă dumnezeu... Să prindem puteri. Pe urmă îi tragem şi o partidă de cărţi.

— N-am nici un ban, locotenente, — spuse Petru, cu o strîmbătură jalnică.

— O, doamne! — exclamă Orlov şi zvîrli pe masă o punguţă de piele cu monete de aur. — O să-ţi dea statul, după pofta inimii, cît doreşti!

— Nici nu-mi trebuia prea mult. Pentru ce? Numai să-mi lase pe lîngă mine pe Lüders, medicul meu. Sînt foarte bolnav... Mă doare capul rău.

— Văd, — spuse Orlov, înfulecînd cu poftă feliile groase de şuncă de Westfalia şi stropindu-şi gustarea cu bere. — Ai gîtul subţire şi toată înfăţişarea de om bolnăvicios; părul rar de tot, ochii roşii...

— Din pricina supărărilor...

— Ei, ce supărări? Toţi sîntem în mîna domnului. Cu toţii, Petru Feodorovici, tătucule, cu toţii!... Dar gîtul, Petru Feodorovici, îl ai cam subţirel, adevărat, prea subţirel...

[1]) Bere englezească, neagră, tare şi amăruie. (N. trad.)

— Dar ce-ţi pasă ţie de gîtul meu? — strigă Petru. — Nu cumva ai de gînd să mă spînzuri?! — Petru începu să alerge prin odaie, să se strîmbe, să se smîrcîie pe nas.

— Doamne fereşte! Ce vorbeşti! — protestă Orlov, dînd din mîini, ca să-l liniştească. — Vorbesc şi eu aşa, prietenește...

— Tăcere, tăcere! — mormăi Petru şi, alergînd la cămin, se propti cu cotul de muchia de marmoră şi îşi cuprinse capul între palme. Umerii lui tresăreau. Stătea cu spatele la Orlov, care-l privea mirat. Strigă printre sughiţurile de plîns, cu glas hodorogit: — Daţi-mi-o pe Elizaveta Romanovna! Pentru ce mă chinuiţi, barbarilor?! Daţi-mi-o pe Romanovna!...

Lui Orlov i se opri îmbucătura în gîtlej; privea cu ochii holbaţi spatele fostului împărat, capul său, pe jumătate chel, dat pe spate, strîns între palme. Buzele roşii ale lui Orlov se strîmbau într-un rînjet prevestitor de rele.

— Daţi-mi vioara şi căţeluşul, şi valetul... Daţi-mi-l pe Narcis... Ticăloşii!... Uzurpatorii!... — îngăimă printre suspine deţinutul.

Pe uşă intrară mai mulţi ofiţeri: Bredihin, prinţul Feodor Bariatinski (acela care nu executase cîndva ordinul dat de Petru pentru arestarea Ecaterinei), Passek şi alţii. Îl liniştiră pe Petru şi se aşezară la masă, începînd să bea, să vorbească tot felul de măscări, rîzînd cu hohote. Pînă şi santinela rînjea şi-şi strîngea aprig buzele, ca să nu pufnească în rîs. Numai Petru stătea posomorît, se plictisea şi suspina.

Aflînd de rugămintea deţinutului, Ecaterina trimise porunci numaidecît la Oranienbaum generalului V. I. Suvorov [1]: „După primirea acesteia, binevoiţi a trimite la Ropşa pe medicul Lüders, pe harapul Narcis şi pe valetul Timmler, şi spuneţi-le să ia cu ei vioara fostului suveran şi mopsul, căţelul lui..."

A doua zi, atmosfera din camera deţinutului se însufleţi. Cîntecele triste ale viorii răsunară jalnic sub arcuşul lui Petru; valetul şi Narcis stăteau nemişcaţi lîngă cămin şi urmăreau privirile stăpînului lor, sărind cu cea mai mare grabă să-i satisfacă cutare sau cutare dorinţă.

Mopsul, îngrăşat, ba se gudura, scheunînd, pe lîngă Petru, ba îl privea lung în ochi, în care stăruia durerea. Cîinele se întreba, nedumerit, de ce stăpînul său nu mai sare într-un

[1]) Tatăl generalissimului Suvorov. (N. aut.)

picior, de ce nu mai rîde cu hohote şi de ce nu mai aleargă împreună cu el pe aleile parcului ? Şi unde o fi tanti aia bună, grasă, care îl îndopa cu dulciuri ? De ce o fi venit aci stăpînăsu, de ce nu mai sînt pe lîngă el oamenii de altă dată, ci alţii, noi ?... Ciudate lucruri se petreceau, foarte ciudate... Mopsul sărea pe patul larg de sub baldachin, se culca la picioarele lui Petru, suspina, şi în ochii săi de cîine credincios licăreau lacrimile tristeţii.

4

A doua zi, pe lîngă Petru erau de serviciu doi ofiţeri, la fel de grosolani, ca şi cel din ajun.

Petru îi trimise Ecaterinei o scrisoare în franţuzeşte :

„*Madame,* rog pe maiestatea voastră să-mi acorde încrederea sa şi să nu refuze a dispune ca santinelele să stea în camera alăturată, întrucît încăperea în care mă aflu este atît de mică, că abia mă pot mişca, şi pentru că, după cum o ştiţi, umblu întotdeauna prin cameră, fără aceasta riscînd să mi se umfle picioarele. Vă rog, de asemenea, să dispuneţi ca ofiţerii să nu mai stea în aceeaşi cameră cu mine, în timp ce îmi fac nevoile firesti fiindcă aşa ceva e cu neputinţă pentru mine. Încredinţîndu-mă generozităţii voastre, vă rog să-mi permiteţi să plec cît de curînd în Germania, împreună cu persoanele cunoscute...

Al dumneavoastră prea plecat servitor,

Petru".

Dar Ecaterina nici nu concepea să-l lase pe Petru să plece undeva peste hotarele Rusiei. Ecaterina, ca şi toţi cei din anturajul ei, inclusiv Panin, judecau şi chibzuiau mereu ce era de făcut cu el. Petru reprezenta o permanentă ameninţare pentru participanţii la lovitura de stat şi pentru liniştea întregului imperiu. Această chestiune fusese discutată pînă atunci de două ori, în prezenţa Ecaterinei, dar, ascultîndu-le argumentele, împărăteasa tăcea, lăsînd pe cei din anturajul său să-i citească gîndurile. Bineînţeles, cel mai bun lucru dintre toate cele cu putinţă ar fi fost moartea lui Petru, venită în mod

firesc. Dar viaţa fiecărui muritor, deci şi a nefericitului Petru, era „în mîinile domnului".

În cele din urmă, cei din jurul ei îşi dădură seama că Petru, într-un chip sau într-altul, trebuia înlăturat de pe orizontul politic. Începură să caute, fără ştirea împărătesei, o modalitate, un plan potrivit, pe care să-l pună în aplicare, fără consimţămîntul ei expres.

Între timp, chefliul Alexei Orlov şi ceilalţi ofiţeri din grupul său continuau să-l viziteze pe Petru, făcînd chefuri, jucînd cărţi şi certîndu-se cu fostul ţărişor. Petru mînca puţin, bea puţin, gemea şi se plîngea că-l doare stomacul. Adeseori se culca. „Doamne, nu cumva m-a otrăvit tilharul acela de Orlov?" se întreba el, clocotind de mînie, neputincios şi neştiind cum să-şi salveze viaţa.

Aşteptînd favoruri largi pentru fratele său şi pentru el, Alexei Orlov scria împărătesei, ca un beţiv-agramat, în grabă şi fără grijă:

„Mult prea milostivă maică împărătească, vă dorim cu toţii să trăiţi ani mulţi, făr'de număr. Acum, cînd vă scriu rîndurile acestea, sîntem bine şi noi şi toată trupa, numai că urîtul nostru s-a îmbolnăvit rău şi l-au apucat pe neaşteptate nişte colici, şi mi-e teamă să nu moară la noapte, dar mă tem şi mai mult c-o să trăiască, şi acestea le scriu marţi la ceasurile opt şi jumătate.

Credinciosul vostru rob pînă la moarte

Alexei Orlov".

A doua zi, la 3 iulie, Ecaterina îl trimise la Petru pe medicul Lüders, după care sosi la Ropşa medicul-şef militar Paulsen. Nici unul, nici celălalt nu constatară vreo înrăutăţire deosebită în starea deţinutului.

Noaptea, după ce rămase singur, Petru plînse mult, şi după ce adormi, o chemă mereu în somn pe Romanovna. Dimineaţa scrise două bilete, ultimele din viaţa lui. Unul era în franţuzeşte:

„Maiestate, dacă nu doriţi într-adevăr moartea unui om, care şi aşa e îndeajuns de nenorocit, aveţi milă şi lăsaţi-o lîngă mine pe Elizaveta Romanovna, singura mea consolare... Iar dacă

maiestatea voastră aţi binevoi să mă vedeţi, aş fi pe deplin fericit.

Al dumneavoastră prea plecat servitor,

Petru".

(Citind această scrisoare, singură, Ecaterinei îi dădură lacrimile. Îşi spuse însă imediat: „Spiritul trebuie să-mi fie neclintit şi tare ca piatra. Şovăiala e slăbiciunea celor săraci cu duhul")

Cealaltă scrisoare era în ruseşte:

„Maiestate,

Eu care V-am împlinit întru totul voinţa Vă rog să mă lăsaţi să plec în străinătate cu acei pe care i-am cerut altădată Maiestăţii Voastre, şi-mi pun de asemenea nădejdea în generozitatea Voastră că nu mă veţi lăsa muritor de foame.

Servitorul vostru credincios,

Petru".

5

La 6 iulie Ecaterina semnă un amplu manifest. Manifestul expunea într-un stil pompos sensul evenimentelor care se produseseră recent. Printre reformele mult promiţătoare, care figurau în manifest, se găseau şi idei sănătoase: Puterea absolută a unui monarh, neînfrînată de omenie, este un rău care poate determina multe consecinţe nefaste". Şi Ecaterina făgăduia „în chipul cel mai solemn" să dea poporului legi care vor face ca „slujitorii credincioşi ai patriei să trăiască o viaţă scutită de amărăciuni şi jigniri". Toate aceste idei erau rodul sugestiilor stăruitoare ale lui Panin.

În aceeaşi zi, adică la 6 iulie, dimineaţa, pe cînd Petru dormea încă, Timmler, valetul său, care ieşise să se plimbe în parc, fu prins, urcat într-o droşcă şi dus într-un loc necunoscut. Aceeaşi soartă o avu şi Narcis, care ieşise să-l caute pe valetul dispărut. Lîngă Petru rămaseră mopsul cel gras, ofiţerul Bredihin şi santinela cu puşca lui.

Petru se plictisea şi privea cu tristeţe spre vioară. Se plictisea şi mopsul. Dar curînd sosi o societate veselă: Alexei Orlov, cei doi fraţi Bariatinski — prinţii Ivan şi Feodor —

G. N. Teplov,[1]) adjunct la Academie[2]), actorul Feodor Volkov, fost negustor în Iaroslavl, care obţinuse recent un titlu de nobleţe, tînărul caporal Grigori Potemkin, artileristul Alexandr Şvanvici, care servise pe vremuri în compania de escortă imperială, şi alţii. În total, „duzina dracului", adică 13 oameni. La uşi erau de gardă doi sergenţi de grenadieri.

După drumul de 40 de verste, de la Petersburg pînă acolo, musafirii erau hămesiţi de foame. Se puseră pe mîncare şi pe băutură. Petru se plîngea de indispoziţie, era moleşit şi nu voia să bea. Dar oaspeţii, mai cu seamă Alexei Orlov, ridicară toasturi atît de curtenitoare, încît lui Petru îi era cu neputinţă să refuze. Se bău pentru maica ţarină şi pentru dragul Holstein, pentru Elizaveta Romanovna şi pentru Frederic, regele Prusiei.

Încet, încet, Petru începu să se cherchelească, obrazul său ciupit de vărsat se rumeni, colicile îi trecură.

Se încinse o conversaţie gălăgioasă. Comesenii rîdeau şi beau zdravăn. Actorul Volkov — întemeietorul teatrului rusesc — îşi înfăşurase cu un şervet capul cu păr buclat şi maimuţărea năstruşnic pe o prescurăreasă de la Iaroslavl, iar Orlov — pe un voevod sfănţuitor. Voinicul Potemkin, care avea un trup de hercule, se dezbrăcă la piele, se încinse în jurul coapselor cu un prosop şi, cu toate că picioarele lui erau oleacă strîmbe, se fălea că-l întruchipează ba pe Apollo[3]), ba pe Venus[4]). Pe urmă, începură să cînte cu toţii, într-un vălmăşag de glasuri. Volkov cînta bine şi juca minunat „Rusească". Basul grosolan al lui Orlov îi asurzea pe toţi, iar vioara lui Petru îi răspundea viu. Mopsul începu să latre furios. Orlov se aruncă în patru labe şi se apucă să mormăie la cîine ca un urs; mopsul, speriat, se vîrî sub pat, ceea ce stîrni alte rîsete.

Camera era cam întunecoasă. Aprinseră lumînări şi se aşezară să joace cărţi.

Petru, ameţit, juca cu arţag, contrazicea, îi smulgea lui Feodor Bariatinski cărţile, îndruga verzi şi uscate, striga:

— Ştiu, ştiu!... Împărăteasa are să mi-o dea înapoi pe Romanovna şi o să mă lase să plec la prusaci. I-am scris maiestăţii sale... Ce?

---

[1]) Teplov era fiul celebrului Feofan Prokopovici, dar se dădea drept feciorul unui îngrijitor al focurilor din sobele unei case boiereşti. (N. aut.)

[2]) În Rusia ţaristă, titlu purtat de ajutorii membrilor Academiei. (N. trad.)

[3]) În mitologia greacă zeu al soarelui şi luminii, protector al artelor. (N. red.rom.)

[4]) Zeiţă italică veche, a primăverii şi fertilităţii. Ulterior, sub influenţa grecilor, a fost identificată cu Afrodita, ca zeiţă a dragostei şi frumuseţii. (N. red. rom.)

Prinţul Feodor Bariantinski, care avea pe atunci douăzeci de ani, căutînd să-l provoace pe Petru la scandal, îi trînti brutal:

— Nici nu-i trece prin gînd împărătesei să te lase să pleci în Prusia. Tu eşti un zero!

Petru îşi strîmbă gura, aprins de ciudă:

— Cum îndrăzneşti, *miserable,*[1]) să-mi spui „tu"?

— Dar tu cum îndrăzneşti să mă tutuieşti pe mine? Sînt prinţ! Cine eşti tu?

— Sînt de sînge împărătesc, tîmpitule! — ţipă Petru.

— Sîngele tău e de teuton, nu de rus...

— Tăcere!...

Amîndoi săriră în picioare, gîfîind şuierător. Petru apucă o sticlă, Feodor Bariatinski puse mîna pe spadă.

— Stai jos, Fedka! — porunci Orlov, despărţindu-i cu mîna lui vînjoasă. — Petru Feodorovici, aşază-te. Şi... nu lătra la oameni! Aici nu eşti la Oranienbaum, nici în Holstein... Iar noi nu sîntem soldaţi de plumb. Joacă, e rîndul tău. Uite, ţi-au venit nişte cărţi pe cinste. Fedka Bariatinski are dreptate: dacă te lăsăm în Prusia, ai să-l aduci încoace pe Frederic...

— Are să vină şi singur!... — răspunse Petru, înecîndu-se, tremurînd şi zvîcnind din cap. — Frederic a fost înştiinţat despre nenorocirea mea... O să vină şi singur!...

— Să poftească! — răspunse Orlov, cu glas răguşit, şi goli pe nerăsuflate un pahar de rom. — N-are decît să vină Frederic al tău, avem celule berechet în fortăreaţa de la Schlüsselburg...

— Va veni cu armata sa, — strigă Petru, clocotind, şi zvîrli cărţile în obrazul lui Orlov, cu mîinile tremurătoare. — Cu armata!... Canaliilor... Imbecililor!

— A, ăsta-mi eşti?! — răcni Orlov, sărind în picioare, cu ochii injectaţi de sînge. — Va să zică, eşti un trădător, eşti împotriva împărătesei?!

Petru privi chipurile schimonosite de furie ale cheflilor şi-şi dădu îndată seama că e încolţit, că soarta sa e pecetluită. Dar, în loc să se înspăimînte, furia sa de om beat şi disperarea explodară subit şi el strigă cu disperare:

— Nu eu sînt trădător, ci voi toţi sînteţi nişte trădători, nişte sperjuri! Tăcere! Tăcere! Cui i-aţi jurat credinţă, bandiţilor?!

[1]) Mizerabile (în limba franceză). (N. trad.)

— Iată cui! — răcni Feodor Bariatinski, buimac de băutură, şi îl izbi din răsputeri cu pumnul în cap.

Petru gemu şi căzu jos. Orlov, beat turtă, cu faţa schimonosită, se prăbuşi ca un munte peste el, îi puse genunchiul în piept şi îi înfipse în gît, cu o turbare fioroasă, mîna lui înspăimîntătoare. Se iscă un tărăboi cumplit. Toţi săriră la Orlov, trăgîndu-l îndărăt; mopsul, înfuriat, îi sfîşia ca turbat pantalonii. Petru horcăi, se izbi cu ceafa de parchet, scoase limba însîngerată, într-o ultimă şi groaznică strîmbătură, se cutremură şi rămase deodată nemişcat.

Abia trăgîndu-şi răsuflarea, leoarcă de sudoare, cu cicatricea din obraz stacojie, Orlov se ridică, se uită cu ochii dezmeticiţi la Petru, care rămăsese chircit într-o poziţie jalnică şi, răsturnînd totul din drum, începu să se tragă încet îndărăt. Gîfîia greu, cu gura căscată; ochii holbaţi i se tulburaseră; cu mîinile tremurătoare se apuca spasmodic de coaste, de obraji, îşi strîngea cu putere tîmplele, silindu-se parcă să-şi vină în fire. Pe urmă, hohote de rîs tunătoare, nebuneşti, se revărsară din gîtlejul lui de fiară.

Toţi rămaseseră pe loc, încremeniţi, fiindu-le frică să se apropie de uriaşul scos din minţi, privind cu toţii ca într-un delir.

— A-a-a! — urla Orlov, cuprins de deznădejde; o putere cumplită, turbată, îl cuprinse: înşfăcă un fotoliu şi îl trînti de podea; răsturnă masa, apucă o bancă de stejar şi o izbi de cămin; banca se făcu ţăndări, din cămin zburară cărămizile desprinse.

Musafirii, dînd grămadă santinelele, se repeziră în goană afară pe uşă. Rămaseră numai Şvanvici şi Feodor Bariatinski.

— Alioşa, Alioşa, — strigau ei cu glasuri prietenoase către Orlov.

Acesta întrebă, cu aer de zmintit: „Aud?", apoi se vîrî într-un ungher, se propti cu fruntea de perete şi începu să ţipe cu glas subţire, scîncind:

— Ce am făcut!... O, doamne, iartă-mă! Iartă-mi nelegiuirea!

Dar, deodată, în conştiinţa lui rătăcită nu apăru vedenia butucului, ci o speranţă vie: nu era un asasin, era un erou... Viziunea unor favoruri magnifice licări, străluci pe dinaintea ochilor săi.

Tot trupul său păru că se încordează ca un ghem de oţel. Răsuflă uşurat şi-şi recăpătă îndată conştiinţa trează.

CAPITOLUL XVII

Petru a fost înmormîntat ca un ofiţer oarecare. Gura lumii vorbeşte

1

La orele şase seara, o ştafetă, gonind într-un suflet, sosi de la Ropşa la Petersburg. Ecaterina lua masa într-un cerc restrîns de curteni, conversa cu voioşie, spirituală, ca întotdeauna. I se aduse un plic sigilat, pe care era scris: „Strict secret, maiestăţii sale, personal, de la pr. Bariatinski". Împărăteasa citi repede biletul şi începu să respire des, tulburată. Se scuză: „Iertaţi-mă numai o clipă", şi, zîmbind mereu, se retrase în apartamentul ei.

Ceva mai tîrziu, Panin fu chemat la ea. O găsi plîngînd.

— Fostul împărat e mort, — rosti ea, stăpînindu-şi lacrimile.

— Vai, maiestate! — exclamă Panin, cu glas îndurerat. Şi, împreunîndu-şi degetele, îşi ridică privirea spre plafon. — Totul în lume e trecător... Scurta noastră viaţă e atît de nestatornică, speranţele sînt atît de amăgitoare. Curaj, maiestate...

— Sînt zguduită de această moarte, ca femeie, şi pusă în cea mai oribilă situaţie, ca împărăteasă. O, într-adevăr, ce tragedie! Citeşte biletul, Nikita Ivanîci...

Cu o expresie de dezgust, Panin luă foaia de hîrtie sură, urîtă, cu un colţ rupt, şi îşi puse ochelarii. Mîna nesigură, de om beat, a lui Alexei Orlov, scria:

„Mult graţioasă suverană, maica noastră. Cum să explic, cum să descriu cele întîmplate? N-ai să-ţi crezi robul credincios, dar voi spune adevărul, ca înaintea lui dumnezeu. Măicuţo! Sînt gata să mă duc la moarte, dar nu ştiu nici eu cum s-a întîmplat această nenorocire. Sîntem pierduţi, de nu ne vei ierta. Măicuţo, el nu mai este pe lume... Dar nimeni nu s-a gîndit la fapta aceasta; cum ne putem noi gîndi să ridicăm braţul împotriva unui suveran? Dar, maiestate, nenorocirea s-a-ntîmplat. S-a luat la ceartă, la masă, cu prinţul Feodor; nici n-am avut timp să-i despărţim, şi el nu mai trăia. Nici nu ne dăm seama ce am făcut; dar sîntem vinovaţi toţi pînă la unul, sîntem vrednici de moarte. Iartă-mă, măcar pentru fratele

meu. Ţi-am pus la picioare pocăinţa mea, şi nu face să se mai cerceteze. Iartă, ori porunceşte să se isprăvească mai repede cu noi. Nu ne e dragă nici viaţa : te-am mîniat şi ne-am prăpădit sufletele pe vecie".

— Da, — rosti Panin, emoţionat. — E scris cu toată sinceritatea, dar e un caz extrem de neplăcut, şi grijile guvernului vostru se complică foarte mult.

Ecaterina, mirosind săruri de amoniac dintr-un flaconaş, spuse :

— Viaţa te pune în situaţii foarte stranii... Dar, Nikita Ivanîci, amicul meu, toate acestea rămîn în cel mai strict secret.

— Da... Dar Europa are un extraordinar spirit de intuiţie... Şi umbra acestei întîmplări, dacă nu vor fi luate măsuri în consecinţă, poate cădea asupra maiestăţii voastre, — obiectă Panin, cu o notă de ameninţare în glas, încercînd în gînd ca s-o strîngă pe Ecaterina cu uşa. Simţind din nou cît de mult depindea de Panin, Ecaterina ridică brusc sprîncenele :

— Duceţi-vă înapoi la masă. Vin îndată şi eu.

După ce Panin se retrase, ea îşi îndreptă spatele şi rămase pe loc, perplexă, rigidă. În mintea ei învie chipul lui Petru. Trist, cu ochii mari, el întindea spre ea braţele neputincioase şi o implora cu glas răguşit : „Maiestate, maiestate... Nu mă nenorociţi"...

Ţarina încruntă sprîncenele; vedenia pieri. Îşi ridică privirea spre mica icoană a maicii domnului, atîrnată în colţ; bărbia îi tremură, ochii i se umeziră. Dar nu simţămîntul de milă pentru soţul asasinat se oglindea pe chipul ei emoţionat; el reflecta din plin bucuria ei lăuntrică. „Facă-se voia ta!" — rosti ea cu glas ferm. Şi, ascunzînd biletul lui Orlov într-o casetă secretă, se grăbi să intre în sufragerie. (Acest bilet, care dovedea nevinovăţia Ecaterinei, zăcu în casetă timp de 34 de ani şi fu găsit de contele Rastopcin după moartea Ecaterinei; acesta făcu o copie după el; pe urmă, biletul ajunse în mîinile lui Pavel I, care nu-şi iubea mama; el îl citi şi, cu un gest batjocoritor, îl zvîrli în cămin.)

După masă, Grigori Orlov, care avea acum înaltul rang de şambelan al palatului şi de general-aghiotant, se gudura la picioarele stăpînei inimii lui. Uşa cabinetului era încuiată. Îmbrăţişînd genunchii tremurători ai împărătesei, o implora :

— Să nu-l nenorociţi pe frăţiorul meu Alioşka, prostul de

el !... L-am învățat eu minte... Maiestate, doar acum îmi sînteți soție înaintea lui dumnezeu.

Ecaterina se strîmbă ușor, ridică sprînceana dreaptă și replică :

— Să nu o luați înaintea realităților, excelență. Înaintea lui dumnezeu, nu înseamnă înaintea oamenilor.

Fîstîcit, Grigori se ridică, o privi implorator și plecă ochii. Înălțîndu-se în vîrful picioarelor, Ecaterina îl sărută cu răceală pe frunte și, foșnind din fuste, plecă repede.

A doua zi urmă proclamația „de doliu" — o impostură. Prin ea se făcea cunoscut că, în ziua de 6 iulie, „fostul împărat Petru al III-lea, avînd un acces obișnuit de hemoroizi, ceea ce i se întîmpla adeseori, a dat în colici violente" și, cu toată asistența medicală, „spre cea mai mare durere și tulburare a inimii noastre... prin voia celui-de-sus, a încetat din viață..."

2

În ziua de 8 iulie, rămășițele pămîntești ale lui Petru fură transportate la Petersburg, fiind depuse la mînăstirea Alexandr Nevski, pentru a fi văzute de popor, într-o încăpere întunecoasă, cu pereții drapați în postav negru. Sicriul, îmbrăcat în catifea smeurie, cu ceapraz bogat de argint, era așezat pe catafalc. Defunctul nu era îmbrăcat ca împărat a toată Rusia, ci ca un ofițer oarecare, în uniforma dragonilor din Holstein, cu mîinile puse cruciș, în mănuși lungi cu mînecare. Obrazul său, pudrat din belșug, era totuși foarte întunecat, plin de vînătăi. Un șal lat îi ascundea gîtul strivit. Nu i se pusese perucă — era pieptănat fără bucle. Prin ferestrele deschise, acoperite cu voal, șuvoiul de aer flutura părul rar al mortului. Lîngă sicriu nu se vedeau nici decorații, nici insemne de distincție : răposatul era un simplu ofițer și nimic mai mult... Santinelele vegheau cu un aer posomorît. Lumînările din sfeșnice pîlpîiau șovăielnic. Încăperea era aranjată anume ca să fie cufundată în semi-obscuritate.

În curtea mînăstirii și pe piață se îmbulzea o mulțime de oameni. Asemenea unei panglici curgătoare, oamenii pătrundeau repede în casa îndoliată, intrau din prima încăpere în aceea cu sicriul, călcîndu-se unii pe alții pe întuneric, treceau repede prin fața catafalcului, suspinau făcînd o plecăciune în

fața mortului, încercau să se uite mai atent la chipul său tumefiat, dar ofițerii strigau răstit:

— Circulați, circulați!

Înmormîntarea fusese hotărîtă pentru ziua de 10 iulie. Pajiștile din jur și cimitirul erau ticsite de oameni. Așteptau cu toții, plini de nerăbdare, să asiste la un spectacol neobișnuit. Înalții demnitari ai statului se adunaseră.

Dar Ecaterina, pretextînd că e bolnavă, ori fiind sfătuită astfel de Senat, lipsea.

Bătrînul feldmareșal Münnich plîngea, luîndu-și rămas bun de la răposat. Petru îl adusese din deportare și-l copleșise de favoruri...

Petru nu fu înmormîntat în mauzoleul imperial din catedrala fortăreței Petropavlovskaia, ci în biserica Bunei Vestiri din mînăstire, alături de Anna Leopoldovna, fosta regentă.

Poporul se întreba mirat de ce se făceau funeraliile atît de modeste, de ce lipsea țarina. Umblau fel și fel de zvonuri.

Astfel își încheie viața Petru Feodorovici al III-lea, „oaspete întîmplător pe tronul rusesc", împărat și autocrat a toată Rusia.

Dar, după unsprezece ani, în vîltoarea unei furtuni cumplite, spectrul lui va bîntui din nou pe paginile istoriei ruse. Și, mult mai tîrziu, în decembrie 1796, la moartea Ecaterinei, rămășițele pămîntești ale lui Petru al III-lea vor fi încoronate de Pavel, noul împărat, și înmormîntate pentru a doua oară. Ridicîndu-se în apărarea onoarei tatălui său asasinat, și răzbunîndu-se pe mama lui cea perfidă, Pavel I va porunci: rămășițele lui Petru vor fi așezate într-un sicriu nou, bogat, pe sicriu va fi pusă coroana și insignele puterii imperiale, după care vor fi transportate solemn de la mînăstirea Alexandr Nevski, mai întîi la Palatul de Iarnă, și apoi în catedrala fortăreței Petropavlovskaia, urmînd ca ambele sicrie — al Ecaterinei și al lui Petru al III-lea — să fie expuse alături în catedrală, iar după slujirea prohodului, de față cu toată lumea, cei doi răposați să fie înmormîntați cu onoruri împărătești.

3

Orașul arăta ca în fiecare zi: nu se arboraseră steaguri îndoliate. După înmormîntare, cei care n-aveau ce face umplură crîșmele și locantele, pomenind pe înaltul răposat și tăifăsuind.

Era o zi foarte caldă. Măcelarul Hreapov şi grădinarul Andrei Ivanovici Frolov se duseră să se scalde în Neva. Pe malul pe care erau grămădite stive de lemn de foc se îmbulzeau o mulţime de oameni. Aflară că tocmai fusese scos din apă şi readus la viaţă un om care încercase să-şi pună capăt zilelor. Sinucigaşul era harapul Narcis. În ajunul funeraliilor, i se dăduse drumul din închisoare, iar în ziua aceea, după ce-l petrecuse pe împărat pînă la mormînt, se apropiase de rîu, umblînd mult timp încoace şi încolo pe mal, şi deodată se aruncase în apă, voind să-şi curme viaţa. Ud, cu înfăţişarea jalnică, şedea pe nisip şi, legănîndu-se, spunea mereu, ca în somn:

— Omorît, omorît... Peter meu... Tot n-am se pot trăi...

Poliţaii sosiră în grabă, îl urcară pe Narcis într-un docar şi plecară cu el. Oamenii se tot întrebau cine era acest harap şi ce tot îndruga el. Măcelarul Hreapov spuse:

— Cum, nu ştiţi? E un om cunoscut. A fost slujitorul răposatului Petru Feodorovici, dumnezeu să-l odihnească.

Atunci mulţi din gloată se descoperiră, făcîndu-şi semnul crucii. Un dulgher cu barba neagră, în opinci, rosti, fără a vorbi cuiva anume:

— Cînd te gîndeşti... Un harap, ca să spunem aşa, negru la mutră, dar are o inimă miloasă... Nimeni altul nu s-a gîndit să-şi curme viaţa de dragul ţarului... Iar ăsta, cu mutra neagră, iată că a sărit în apă... Să ştii că ţarul n-a fost rău cu oamenii de rînd, cu slugile lui.

— A, a, acum n-a fost rău?! — îl întrerupse cu ciudă un flăcău cu părul roşu, în şorţ, cu capul gol şi cu cercel într-o ureche. — Dar de ce ai strigat „ura" pentru maica ţarină de Sînpetru?...

— Striga norodul, am strigat şi eu, ce, era să tac? — răspunse dulgherul cel cu barba neagră. — Ai zbierat şi tu, zevzecule... Doar eram amîndoi unul lîngă altul.

— Minţi! Ai barbă lungă, dar tot minţi... Eu n-am zbierat... Şi am spus şi altora să nu zbiere.

— Ha, a spus şi altora, dracul roşu! — strigă dulgherul în zeflemea. — Dar şapca unde ţi-e? Ţi-ai pierdut-o cînd urlai... Şi te mai şi sborşeşti la mine; eu, eu...

Lumea începu să rîdă de ei, să-i zădărască. Flăcăul cel roşcat îşi smulse de pe umeri un coş de scoarţă, umplut cu vîrf şi, fără să lungească vorba, blagoslovi cu el pe dulgher,

trîntindu-i-l în cap. Dulgherul împunse aerul cu capul, lepădă ferestrăul, îşi suflecă mînecile şi, cu pieptul scos în afară, se repezi la roşcat. În sprijinul roşcatului săriră îndată trei vlăjgani; dulgherul cu barba neagră primi şi el ajutor de la patru tovarăşi. Coşuri, traiste, şepci zburară cît colo, şi se încinse o încăierare aprigă. Oamenii, puşi pe pîruială, beţi sau fără să fi luat strop de băutură în gură, se alăturau unora sau altora şi se încăierară împărţiţi în două tabere. Mulţimea stîrnită alerga din toate părţile spre mal şi se arunca în învălmăşeală, fără să mai stea pe gînduri. Pumni, opinci noi, legate una de alta cu nojiţele, săltau pe deasupra capetelor. Totul vuia, în icnete şi în sudălmi de mamă.

Cunoscutul măcelar Hreapov, aducîndu-şi aminte de anii tinereţii, şi sub influenţa stării de spirit a mulţimii, se năpusti şi el la luptă. Lucra dibaci cu pumnii săi zdraveni, doborînd oamenii fără alegere, la nimereală. Era o hărmălaie cumplită, nu se mai putea înţelege nimic. În urechi ajungeau crîmpeie de vorbe: „Petru Feodorovici a scăzut preţul sării. Atingeţi-i!!!" „Ţarul a luat pămîntul de la mînăstiri!" „A slobozit pe ţărani! Ur-ra-a!" „Şi maica ţarină e femeie de ispravă. Ura! Ura!" „Juruinţă!" „Am pupat crucea!!!" „Las'că te pup eu acu'! Na!" „Ura pentru maica Ecaterina!" „N-a jucat în struna boierilor, d-aia l-au doborît!" „L-au ucis!" „L-au ucis!"

— Pe cine au ucis? — Fluierături, străjeri cu halebarde. o patrulă de cazaci, poliţaii. — Îm-prăş-ti-a-ţi-vă!

Oamenii îşi veniră în fire şi se repeziră care încotro, ca o turmă de oi la ivirea unui lup. Pe nisip rămăseseră opinci, coşuri, tot felul de straie şi trei inşi vătămaţi rău în încăierare. Cazacii şi poliţaii croiau cu nagaicele pe fugari.

Plin de sînge, dar sprinten, Hreapov, cu toată povara pîntecului care i se bălăbănea, fugea înaintea tuturor, de-a lungul malului prăfuit şi înţesat de lemne; înăbuşindu-se, se aşează pe vine lîngă apă şi, gîfîind, începu să-şi spele în Neva nasul strivit.

Clopotele sunau de vecernie. Apele largi ale Nevei licăreau sub razele soarelui. Pescăruşii se roteau deasupra apei, scîncind jalnic.

Seara, măcelarul cu nasul umflat şi grădinarul cu un ochi oblojit găsiră vreme să tragă ceva la măsea în crîşma lui Barîşnikov, „Dumbrava Verde". Patronul veni spre ei cu un omuleţ

scund, firav, cu o bărbuţă de ţap, cu ochii ageri jucîndu-i în cap.

— Dumnealui e Ostafi Trifonîci Dolgopolov, [1]) negustor din Rjev, primiţi-l la voi, — rosti Barîşnikov şi, îndupleeîndu-l pe musafir să stea pe scaun, se aşeză şi el.

— Am auzit, am auzit de dumneavoastră, — zise Dolgopolov cu glăscior subţire, răguşit şi fonfăit, uitîndu-se umil în obrazul puhav al lui Hreapov. — Dumneavoastră aduceaţi carne pentru masa măriei sale, şi eu — ovăz pentru grajdurile împărăteşti. Am cunoscut personal pe răposatul ţar.

— Eu n-am avut cinstea să beau cafele cu împăratul, dar tot am agonisit ceva de pe urma lui. — Negustorul cu dare de mînă din Piter se uită pieziş, cu o semeţie dispreţuitoare, la pipernicitul de Dolgopolov, care era îmbrăcat într-un surtuc ponosit şi avea nişte ciubote grosolane, nelustruite. Apoi îşi scoase tabacherea de argint şi îi pofti pe toţi să ia cîte o priză, zicînd: — „Dacă-ţi umpli nasul cu tabac, n-o să-ţi intre moliile în cap." — Apoi îşi răsuci inelele, făcîndu-le să sclipească, şi scoase de fudulie ceasul străin de aur, uitîndu-se la el. Dolgopolov lăsă capul în jos, fistîcit. Măcelarul făcu un semn cu degetul băiatului care servea.

— Ascultă, frate, dă-ne de fiecare căciulă cîte o ciorbă tare cu ficat de mihalţ şi nişte plăcinte cu măruntaie. Adu-ne la repezeală şi un clondiraş de votcă.

Dolgopolov se învioră deodată, foi pe scaun şi spuse cu un suspin:

— Am venit de la Rjev ca să iau nişte bani de la vistieria palatului, dar acolo mi-au spus: vino peste vreo două luni, că nu' de astă ne arde nouă acum. Iată ce straşnică afacere am făcut. Şi am rămas la Piter fără o leţcaie. N-aţi vrea să-mi daţi vreo două sute pe datorie, cu poliţă? — îngăimă, atingînd uşor umărul moale al măcelarului. — Sînt un om de ispravă; pe deasupra şi Barîşnikov poate să chezăşuiască pentru mine...

— Ei, dacă poate să chezăşuiască Barîşnikov, atunci să-ţi dea el, — răspunse măcelarul, tăios. — Şi, pe urmă, bănetul lui nu se măsoară nici pe departe cu al meu; a cîştigat milicane cu scrumbiile.

— Ia vezi! — se răsti la el uscăţivul Barîşnikov şi, răsfirîndu-şi bărbuţa, chicoti cu plăcere.

[1]) Negustoraşul Dolgopolov din Rjev s-a dus în 1774 în tabăra lui Pugaciov şi a trăit cîtva timp pe lîngă el. (N. aut.)

Ciorba era strașnică, clondirul se golea cu repeziciune și băutura dezlega limbile. În crîșmă era destulă larmă. Printre mușteriii de tot felul nu se zărea de astă dată nici un ostaș.

În odaia de alături, trei cheflii cîntau împreună un viers jalnic. Cînd tăcură se auzi tunînd glasul gros, nespus de tare, al unui ieromonah dat afară din mînăstirea Alexandr Nevski pentru neînfrînare la beție. Mulți se sculaseră de la mese și se înghesuiau în uși, ascultînd înduioșați, cu gura căscată.

Tuciuriu de tot, cu părul vîlvoi, cu înfățișare de grec, ieromonahul se ridicase în picioare, cît era de lung și, ținînd în mîna stîngă stacana cu votcă, cînta „veșnica pomenire împăratului Petru al III-lea, răposat întru domnul". Glasul său tuna năpraznic și jalnic, iar pe obrajii scofîlciți i se prelingeau șiroaie de lacrimi iscate de beție. Niște moșneguți din odaie dădeau din cap și își făceau semnul crucii, gata și ei să se smiorcăie.

Ieromonahul goli pe nerăsuflate stacana, sughiță și spuse:

— Țarul bea tare mult, și eu, păcătosul, mă chinuiesc de aceeași boală. Priviți: dacă am să răcnesc în stacană, sticla plesnește în țăndări de tăria glasului meu! Dați o rublă și vă arăt!

Niște mușterii puși pe petrecere strînseră banii la iuțeală. Ieromonahul puse stacana goală pe masă, își apropie de ea gura căscată ca a unei fiare și răcni: „Ha!" Paharul se sparse în două. Încîntați, toți cei de față izbucniră în hohote de rîs. Ieromonahul primi altă stacană umplută cu votcă și oamenii îi spuseră:

— Hei, părinte, cîntă acum „Întru mulți ani" pentru binecinstitoarea și singura stăpînă...

— Nicidecum! — zbieră ieromonahul, holbînd ochii și scuturînd îndîrjit capul cu părul vîlvoi. După ce dădu pe gît votca din stacană, își șterse mustățile și începu pe nas, ca un stih:

— Fecioară păcătoasă a Babilonului, cum te sui-a-a-ai pe tron...

Barîșnikov trase cu urechea din odaia vecină și porunci ca zurbagiul beat să fie dat afară în brînci și să i se tragă după ceafă cîteva scatoalce, ca să nu pîngărească religia pravoslavnică prin purtarea lui necuviincioasă. Monahul fu scos afară. Corniștii fălcoși și țiteristul începură să cînte din nou. Mulți dintre mușteriii care ceruseră clătite și turte ca la pomenirea morților, strigau către lăutari:

— Lăsaţi zdrăngăneala, că vă snopim în bătaie!... Azi ne-am îngropat ţarul, şi vouă vă arde de cîntat!

In jurul numeroaselor mese era un zumzet necurmat: oamenii vorbeau numai despre cele din urmă întîmplări din capitală. Aproape toţi se chercheliseră bine şi sporoviau în gura mare, fără să se sinchisească de cineva. Un fierar bătrîn, cu o cureluşă trecută peste frunte, bombănea mereu acelaşi lucru, tot pufăind din lulea:

— Frumos, tare frumos a ieşit... Garda, oştirea, moartea năpraznică... Se vede că-i chiar mîna satanei...

— Dar de ce, mă rog, — începu un vopsitor chior, cu cămaşa mînjită de vopsele, învîrtindu-şi lingura, — de ce să spună: treci, treci, nu te opri! Ba nu, neam de căţea, nu-i aşa! Lasă-mă să văd chipul răposatului. O fi el, răposatul, ori altul pus în locul lui?...

— Ha! Ia uite, te pomeneşti că-i chiar aşa! — rosti cineva, tărăgănat, a mirare, din negura norilor de fum.

— Da-da-da... — bolborosi măcelarul Hreapov, ameţit. — Se săvîrşesc lucruri cumplite! Te trec fiorii. Da-da-da. De-aţi asculta ce vorbesc oamenii! Cu totul altceva decît cele tipărite în chemări! Vreţi să ştiţi cine? Hai să zicem nişte chirigii de-ai mei...

4

Intr-adevăr, în tot Piterul umblau sumedenie de zvonuri, de bîrfeli şi palavre. În staţiile de birji, prin hanuri şi crîşme, prin spelunci de hoţi, între femeile care se strîngeau prin pieţe, între cerşetorii de pe treptele bisericilor, în cazărmi, în odăile vînzătorilor din dughene, pretutindeni, umblau aceleaşi vorbe.

Poliţia înhăţa oamenii cu sutele, smulgea bărbi şi frîngea coaste.

Generalul Korff, oberpoliţaiul şi fostul favorit al lui Petru, făcîndu-şi slujba cu zel ca să intre în graţiile împărătesei, strîngea toate aceste informaţii politice confuze.

Cele mai caracteristice bîrfeli sunau astfel:

1. «Tătucul ţar n-a murit de moarte bună, ci, după cum se aude, i-au făcut felul.

„— Cine i-a făcut felul?

„— Încearcă de află şi tu, dacă vrei să ştii cine. I-au făcut

felul aceia care au avut de tras un folos. De bunăseamă că niște boieri! Firește! Doar n-o să-și murdărească mîinile un om din norod! Ptiu!».

2. «În locul țarului cică au îngropat pe altul, iar țarul ar fi șters-o în Holstinia, la el acasă.

„— De unde știi?

„— De la cumătrul Egor. Lui i-a spus Mavra, noră-sa, iar Mavra, noră-sa, aflîndu-se la piață, l-a auzit vorbind astfel pe un cerșetor în cîrje.

„— Dar cine l-a trimis pe fostul țar în Holstinia?

„— Încearcă de află și tu. Poate țarina însăși s-a îndurat de el și i-a dat drumul, poate că boierii cei mari l-au ajutat, sfănțuind unde trebuia. Dar mai sigur e că însuși dumnezeu, tatăl nostru, s-a milostivit de el, orînduindu-le pe toate cu înțelepciunea lui cea nemărginită».

3. «Țarul Petru Feodorovici e viu și nevătămat. Spune lumea că feldmareșalul Münnich l-a făcut scăpat. Cică i-ar fi îmbătat pe toți Orlovii cu niște rachiu dres cu buruieni nevătămătoare, iar cînd au adormit, graful Münnich i-ar fi zis: „Măria ta, foste împărat, du-te încotro vezi cu ochii; m-ai scăpat de năprasnă odată, eu te scap acum de moartea cea de neînlăturat".

„— Și pe unde o fi acum fostul împărat?

„Dumnezeu să-l știe. S-a ascuns undeva în norod, și-a schimbat chipul... Ce, parcă-i treabă grea?

„— Dar norodul o să-l primească, n-o să-l dea pe mîna stăpînirii?

„— De ce să-l dea? N-a făcut norodului nici un rău, cîtuși de puțin.

„De unde ai auzit toate vorbele astea?

„— Am auzit vorbele astea prostești la crîșma de lîngă biserica Pocroavelor. Eram beat, de bunăseamă; nici nu mă puteam ține pe picioare. Cine a trăncănit, n-o țin minte, chiar dacă mi-ați scoate și toate vinele din mine.»

Generalul Korff își dădea foarte bine seama că trebuia cu cu orice preț să pună capăt acestor zvonuri stupide, acestor „vorbe de bîlci" — altfel aveau să se împrăștie în afara Petersburgului și să tulbure toată Rusia. Dar cum, în cel fel să le pui capăt?

Cumătrul Egor plecase cu o luntre mare cu coviltir pe Neva, pe canalele Ladoga, pe Svir, cu negoțul său de olărie, și în

drum povestea tuturor, în cea mai mare taină, despre întîmplările de la Piter; cuscrul Matvei se dusese cu mărfuri la iarmarocul din Makarie, purtînd cu el în lumea largă o mulţime de veşti din capitală; prescurăreasa Nastasia Nikolaevna plecase la Ostaşkov, ca să se închine la Nil, făcătorul de minuni, iar acolo se aduna omenire de pe toate meleagurile Rusiei; moş Makar scrise feciorului său, caporal la oştire, în Prusia: cică Petru Feodorovici ar fi murit pe neaşteptate de o pîntecariţă cumplită, dar se poate întîmpla că tot mai trăieşte ţarul; cerşetorii care umblau după pomană cutreierau Rusia cu traista pe umăr; nişte „coţofene cu coaste albe" zburaseră de la Piter în tuspatru vînturile, ducînd în coadă zvonuri, bîrfeli şi palavre.

Nu, nici generalul Korff, nici senatorul Nikita Panin n-aveau cum să stăvilească sub un ciur găurit fumul stîrnit de un foc mare; nu era cu putinţă să curmi zvonurile prin nici un fel de manifeste, prin nici un vicleşug iscusit. Adevărată e vorba: marea e tălăzuită de vînturi, iar norodul — de zvonuri.

Zvonurile ajunseră şi la urechea tînărului cazac de Don, Emelian Pugaciov.

PARTEA A DOUA

CAPITOLUL I

Ecaterina a II-a, împărătească a toată Rusia

1

AZACII de Don fuseseră chemaţi înapoi de pe cîmpul de luptă din Prusia şi, după moartea lui Petru al III-lea, lăsaţi la vatră. Emelian se întorsese întreg şi nevătămat în staniţa Zimoveiskaia, locul său de baştină, la tînăra lui nevastă Sofia Dmitrievna.

Peste tot, prin staniţe, se slujeau parastase pentru odihna sufletului lui Petru; pretutindeni se înălţau rugi pentru sănătatea prea măritei stăpîne Ecaterina şi a lui Pavel, moştenitorul tronului. Dar în norod umblau zvonuri tulburi, după care împăratul ar trăi. Aceste zvonuri n-avură crezare şi, sub înrîurirea preoţimii şi a mai-marilor, ele se stinseră curînd şi pentru vreme îndelungată.

Încoronarea împărătesei Ecaterina fu celebrată solemn la Moscova, cu mult fast, nepotrivit cu mijloacele Rusiei secătuite. Se făuri o coroană de aur, o mantie de hermină şi o sută douăzeci de butoaie de stejar, cu cercuri de fier, încăpînd în fiecare cîte cinci mii de ruble în monedă de argint, în total şase sute de mii de ruble, care urmau să fie zvîrlite mulţimii. Fără îndoială că trei sferturi din aceşti bani rămăseseră în buzunarele celor puşi cu dirijarea, cu supravegherea şi cu împărţirea lor.

Ecaterina porunci lui Nikita Panin, mareşalul curţii, să vină cu marele duce Pavel Petrovici la solemnităţile de la Moscova. Tocmai pe atunci băiatul era bolnav, iar drumul obositor îi agravă boala. Rugăminţile insistente ale lui Nikita Panin ca bolnavul să rămînă un timp undeva pe drum, spre a se putea odihni, rămaseră

fără rezultat; primi porunca de a executa întocmai dispoziția primită inițial.

O asemenea cruzime, de neînțeles, a Ecaterinei față de fiul ei se explică foarte simplu. De multe ori ajungeau la cunoștința ei zvonuri, după care niște ambițioși din gardă ar fi fost dispuși să intervină în apărarea drepturilor violate ale lui Pavel Petrovici. Interesele și drepturile strănepotului lui Petru cel Mare erau în opoziție cu acapararea arbitrară a puterii de către o nemțoaică străină de neam. Ecaterina aflase acest lucru și din mesajele diplomatice, interceptate, ale baronului Goltz, trimise la Berlin, și ale lui Béranger, la Paris. Știa că asemenea vorbe umblau și printre oamenii de rînd.

Deci, în jurul numelui marelui duce Pavel Petrovici, chiar fără voia acestuia, se grupau cei nemulțumiți de starea lucrurilor. Vrînd-nevrînd, Ecaterina vedea un rival primejdios în persoana propriului său fiu. Și, de obicei, nu este recomandabil ca rivalii să fie lăsați fără supraveghere, să fie scăpați din ochi. Iată de ce Ecaterina, în dorința de a evita — ca să zicem așa — anumite neplăceri, nu ținea socoteală de nici un fel de primejdii care i-ar fi putut amenința fiul în drum.

Împărăteasa își făcu intrarea solemnă în Moscova la 13 septembrie 1762. Moscova își schimbase fața. Gardurile lungi mohorîte, care împrejmuiau terenurile virane, fuseseră ascunse în dosul unor brazi înfipți în pămînt, zidurile palatelor și ale caselor erau acoperite cu covoare de preț, iar balcoanele împodobite cu mătăsuri înflorate. La răscruci și pe piețe fuseseră ridicate galerii și arcuri de triumf. Lumea se îmbulzea pe uliță, în balcoane și chiar pe acoperișuri. Moscova vuia de dangătul clopotelor, tunurile bubuiau, uralele mulțimii nu mai conteneau.

Ecaterina și suita ei strălucită de demnitari mergeau în calești. Caleașca Ecaterinei era urmată de o escortă călare. Cortegiul era străjuit de trupele înșiruite pe ambele părți ale drumului. Toaletele doamnelor de la curte luau ochii prin podoabele lor de aur, argint și nestemate. Uimiți, oaspeții străini se întrebau de unde se luau bani pentru un asemenea lux orbitor. Dar acesta era acum un obicei vechi: curtea imperială rivaliza în lux cu risipitoarea curte regală a Franței, imitînd „splendidul Versailles"; înalții demnitari căutau să țină pasul cu țarina; neamurile de viță veche, dar scăpătate, se sileau să-i imite și, urmînd pilda marii nobilimi, cei mijlocii, de mîna

a doua, se încordau din răsputeri : ipotecau şi vindeau cele din urmă moşii ale familiei, tăiau păduri scutite de tăiere, luau şapte piei de pe ţărani, vindeau la mezat sate întregi, cu gloate de şerbi. Iar lumea mai măruntă, a boiernaşilor, şi cîteodată chiar unii dintre demnitari, sucombau sub povara cheltuielilor insuportabile, se ruinau, decădeau, ajungînd să se înjosească cerşind la treptele tronului.

Se înţelege că, în cele din urmă, tot poporul era acela care plătea acest lux orbitor.

Solemnitatea încoronării, care a avut loc la 22 septembrie în faţa unei asistenţe numeroase, a fost urmată de baluri şi de recepţii de gală ; tronul acordă mari recompense : fraţii Orlov fură ridicaţi la rangul de conţi, iar Grigori Orlov avansat general-aghiotant — steaua lui atinsese punctul culminant.

O săptămînă încheiată tot Kremlinul, cu catedralele şi cu clopotniţa Ivan cel Mare a sclipit, cu iluminaţiile sale, în întunericul adînc al nopţilor de toamnă. Pe uliţe, pe pieţe şi pe Cîmpul Ţarinei erau aşezate mese, iar „postamentele lucrate cu măiestrie şi împodobite cu sculpturi minunate de lemn poleit gemeau de boi fripţi şi de numeroase alte vite, precum şi de pîine ; în dosul meselor se ascundeau butoaie aurii şi argintii pline cu bere şi cu mied". In piaţa din Kremlin [1]), jos sub ferestrele palatului Granovitaia [2]), începu să ţîşnească din havuzuri vin roşu şi alb. De la ferestre se aruncau gloatei pumni de aur şi argint. Uralele se transformau în urlete de încăierare, din care ieşeau o mulţime de fălci mutate, de bărbi smulse, de coaste frînte. Unii fură atît de tăvăliţi, de striviţi în picioare, că ţinură minte încoronarea pînă în ceasul morţii.

În pofida acestora, Ecaterina rămase mulţumită de solemnităţile de la Moscova, fiind hotărîtă să folosească orice prilej pentru a amăgi minţile oamenilor simpli şi a-şi cîştiga simpatia poporului.

Călăuzită de aceleaşi calcule, Ecaterina se duse la lavra Troiţe-Serghievskaia, unde călugării, nădăjduind mari binefaceri de la împărătească, dădură în cinstea ei serbări care ţinură trei zile.

---

[1]) Pe viitor, pieţele Ivanovskaia, Dvorţovaia, Senatskaia şi celelalte pieţe din Kremlin vor fi numite prescurtat „Piaţa din Kremlin". (N. aut.)

[2]) Edificiu din Kremlin, îmbrăcat în lespezi de pietre lucii, tăiate în faţete. (N. trad.)

Mă rog, după cucernicile rugăciuni de la mînăstire şi după suspinele de smerenie, putea să guste din nou plăcerile mondene. Ecaterina rămase la Moscova mai mult de şase luni. Şi zi de zi, teatre, baluri fastuoase, mascarade la curte, recepţii de gală la demnitari, promenade în afară de oraş. Bineînţeles, toate acestea erau extrem de costisitoare, dar străluceau prin splendoare, prin somptuozitate şi eleganţă.

Nu degeaba pînă şi contele Buckingham, ambasadorul Angliei, un bărbat taciturn, veşnic posomorît, stînd de vorbă cu ambasadorul francez Breteuil, la un spectacol de la curte dat de amatori, îi spuse :

— Domnule baron, talentul acestor ruşi mă uimeşte. Iată, de pildă, contesa Brius ori contele Grigori Orlov, sau tînărul conte Şuvalov. Interpretează rolurile principale cu atîta inteligenţă, cu atîta artă şi dezinvoltură, încît ar fi de dorit ca şi actorii europeni celebri să joace la fel...

— Eu însă prevăd că cea mai bună actriţă se va dovedi împărăteasa însăşi.

— Credeţi ? — întrebă contele Buckingham, cu glas răguşit, ridicînd asupra interlocutorului său ochii bulbucaţi, înroşiţi de un guturai violent. Şi-şi răspunse îndată singur : — O, desigur că aşa e. Bineînţeles, domnule baron, nu vă referiţi la scenă, ci la acea arenă politică în care se produc protagoniştii marilor puteri europene ?

— Dar femeile ? Ce femei încîntătoare, domnule conte ! — îl întrerupse ireverenţios înflăcăratul Breteuil, ahtiat de farmecele feminine. — Iată, a început dansul... De unde au apărut aceste nimfe vaporoase, aceste domnişoare de onoare încîntătoare, aceste doamne superbe, voinice, cu decolteuri atît de mari ?... Nu vă vine să credeţi, domnule conte, că vă aflaţi în Olimp, printre zeiţe ? Oriunde ai căuta, nu cred să poţi găsi atîtea frumuseţi cu adevărat clasice...

— Mă simt chiar într-o situaţie dificilă, — rosti fonfăit şi confuz englezul, indispus, cu o admiraţie rău ascunsă şi cu un sentiment de invidie naţională, — nu ştiu în ce termeni să redactez depeşa către guvernul meu, cu privire la această serată excepţională. Chiar şi o descriere obiectivă poate trece drept o exagerare...

— O, da, da ! — confirmă Breteuil, cu căldură.

Deodată săriră amîndoi în picioare şi, luînd o expresie radioasă, se grăbiră să iasă, lunecînd repede, uşor şi cu eleganţă, pe parchet, în întîmpinarea Ecaterinei, care se apropia de ei urmată de suită. Împărăteasa purta o toaletă purpurie „Adrienne" de tafta cu garnitură brodată cu fir de argint; coafura castanie, pudrată, era împodobită cu o agrafă de perle, iar la gît purta un colier de briliante.

Curtenii, şi mai ales străinii cu spirit de observaţie, începeau să-şi dea seama de marea schimbare ce se producea în dispoziţia sufletească a Ecaterinei. Într-adevăr, ţarina nu putea în nici un chip să scape de îngrijorarea care o chinuia. Şi această dispoziţie se reflecta pe obrazul ei, ca într-o oglindă.

Ecaterina îl invită pe Buckingham să joace cu ea o partidă de şah. Prinzînd un moment potrivit, Buckingham îi spuse:

— Maiestate, mă neliniştește foarte mult faptul că, în pofida tuturor solemnităţilor încoronării, atît de strălucite, chipul maiestăţii voastre poartă umbra unei îngrijorări.

— Da, domnule conte, — răspunse Ecaterina, plecîndu-şi ochii şi ridicînd uşor sprîncenele subţiri. — În ultimul timp, melancolia mă vizitează frecvent. Mi-e teamă, domnule conte, să v-o mărturisesc, dar am impresia că nu sînt pe deplin fericită. Dealtfel, nu ştiu dacă există pe lume măcar un singur om fericit.

Briliantele de pe pieptul ei tresăltară, mişcate de un suspin.

— Dar care să fie cauza nedoritei indispoziţii a maiestăţii voastre? — insistă diplomatul, curios peste măsură.

— Nu ştiu, — răspunse Ecaterina, cu un aer nervos, scuturînd din capul dat cu mîndrie pe spate, şi punînd prin acest gest capăt viclenei curiozităţi a interlocutorului său.

Da, Ecaterina avea de ce să fie îngrijorată: abia trecuseră trei luni de la lovitura de stat care o urcase pe tron, cînd fu descoperit un complot, de care fu informată pe cînd se afla la Moscova.

La 28 octombrie, într-o dimineaţă cu brumă, devreme, oamenii fură alarmaţi de bătăile tobelor şi de răpăielile pîrîitoarelor care răsunau pe uliţele Moscovei ce-şi trăia zilele de veselie; în Piaţa Roşie se ridicase un eşafod înfiorător, iar sus, pe el, patru osîndiţi fură puşi la cazne cumplite în faţa miilor de privitori care se adunaseră în fugă.

Nici mulţimea şi nici chiar cei din sferele înalte nu ştiau nimic de cele întîmplate. Totul era învăluit în cel mai desăvîrşit secret. Numele osîndiţilor nu fură date publicităţii. Comunicatul de rigoare era redactat în termeni foarte vagi. În el se vorbea de osîndiţii fără nume, ca de nişte răzvrătiţi care plănuiseră s-o răstoarne pe împărăteasă şi rostiseră cuvinte ofensatoare la adresa ei. Iar în circulările trimise diplomaţilor ruşi din străinătate, complotiştii erau calificaţi drept „monştri ai întregii societăţi umane".

Mai tîrziu, se putu afla că aceşti „monştri" erau ofiţerii de gardă Piotr Hruşciov şi cei trei fraţi Guriev. Îndată după terminarea torturilor fură trimişi cu toţii, pe viaţă, sub escortă puternică, în ţinuturile îndepărtate de la marginile Siberiei.

Pe scurt, iată despre ce era vorba. La Petersburg, printre ofiţerii din gardă, începuse să se vorbească despre existenţa a două tabere politice: una ar fi tins să aducă la tron pe prinţul Ioan, întemniţatul de la Schlüsselburg, iar cealaltă ar fi vrut să-l proclame împărat pe minorul Pavel Petrovici, Nikita Panin rămînînd regent pe lîngă el.

Comisiunea de anchetă stabilise că în ultima zi a serbărilor încoronării, la un ospăţ dat de Piotr Hruşciov, se încinsese o mare beţie, şi că Piotr Hruşciov, care avea faima unui om de viaţă şi de mare mucalit, fiind beat, ar fi înjurat-o de mamă pe „maiestatea sa" şi ar fi strigat: „N-avem nevoie de Ecaterina, să-l facem ţar pe Ivan Antonovici!" Iar Semion Guriev sporovăise că în tabăra lor erau aproape o mie de oameni, printre care se aflau Panin, hatmanul Razumovski şi Şuvalov.

În tărăboiul stîrnit la beţie, cei din gardă, învinuindu-se reciproc, pe bună dreptate, de cele comise de fiecare, ar fi strigat:

— Sîntem nişte nătărăi! Am cocoţat pe tron o venetică!

Iar Piotr Hruşciov, trîntind de podele cupele de cristal şi călcîndu-le în picioare, ca scos din minţi, răcnise:

— Orlovii ne-au nenorocit! Au nenorocit Rusia! Iar noi, cei din gardă, am vîndut pe un butoiaş de votcă cele din urmă picături din sîngele împăratului Petru cel Mare! Să ne fie ruşine tuturor!

Fuseseră arestaţi 15 ofiţeri. La interogatoriu respinseseră cu toţii acuzarea adusă, declarînd că se îmbătaseră, dar că nimeni n-ar fi rostit vorbe criminale, iar acela care îi denunţase trebuie să fie un mincinos şi un provocator. Încheind cercetările, comisiunea de anchetă nu constată existenţa vreunei infracţiuni,

fiind de părere că, în limbaj comun, nu era vorba decît de niște trăncăneli de beţivi, fără vreun substrat oarecare. Raportul prezentat împărătesei era redactat tocmai în aceşti termeni liniştitori.

Dar Ecaterina văzu altfel lucrurile şi dispuse :

— Să nu se treacă cu vederea nimic, să se afle cu seriozitate tot adevărul !

Şi atunci, pentru „aflarea adevărului", se hotărî ca cei suspectaţi să fie puşi la tortură !

Piotr Hruşciov şi Semion Guriev, „fiind supuşi, în timpul interogatorului la bătaie cu bastoanele, ca să spună adevărul, şi-au menţinut amîndoi declaraţiile anterioare". Comisiunea de anchetă decise ca vinovaţii principali să fie degradaţi şi trecuţi în controale ca ostaşi de rînd, pe viaţă.

Dar nici această hotărîre n-o satisfăcu pe Ecaterina. Ea îşi dădea seama că orice îngăduinţă într-un asemenea caz era periculoasă, că tronul ei se clătina şi că era nevoie de un exemplu înfricoşător pentru a se curma odată pentru totdeauna orice fel de tentaţiuni subversive.

Comisiunea de anchetă se arătă foarte înclinată la concesiuni ; îşi repară repede greşeala şi, crezînd că „maica ţarină" dorea cu acest prilej să facă un gest de clemenţă, pronunţă un nou verdict, cum nu se poate mai aspru, şi dat, ca să zicem aşa, pe deasupra : Piotr Hruşciov şi Semion Guriev erau condamnaţi la moarte prin decapitare, iar ceilalţi doi Gurievi, Ivan şi Piotr, să fie aduşi pe eşafod, dar să nu fie executaţi, ci trimişi la muncă silnică pe viaţă etc...

Şi „maica ţarină" avu într-adevăr prilejul de a vărsa o lacrimă de clemenţă şi de a-şi alina inima sensibilă, dăruind viaţa infractorilor politici.

Toţi cei vinovaţi fură trimişi la muncă silnică. Curînd această întîmplare fu dată uitării, în vîltoarea serbărilor. Dar Ecaterina n-o putea uita. Iată de ce fruntea ei era umbrită de îngrijorare ; iată de ce nu se putea socoti pe deplin fericită.

Simţea însă, într-un chip deosebit de acut, ciocnirile ei continui, în chestiunile curente, cu Nikita Panin, ireproşabile din punct de vedere al exigenţelor etichetei, dar, în fond, ofensatoare pentru ea.

In proclamaţia din 6 iulie 1762, privitoare la suirea pe tron a Ecaterinei, prin insistenţele lui Nikita Panin, fuseseră introduse următoarele rînduri :

„Făgăduim în chipul cel mai solemn, pe cuvîntul Nostru împărătesc, *să legiferăm un aşezămînt de stat,* după care guvernarea scumpei Noastre patrii să se desfăşoare conform prerogativelor şi în limitele cuvenite."

După ce subscrisese o asemenea poliţă, de o uriaşă însemnătate politică, Ecaterina rămăsese pe gînduri şi, sub influenţa fraţilor Orlov şi a lui Bestujev, începu să caute căile potrivite pentru a putea bate în retragere. Între timp, Nikita Panin, prezent la solemnităţile încoronării de la Moscova, într-o lungă discuţie avută cu împărăteasa, îi sublinie în mod insistent că formele de guvernare din trecut erau acum învechite şi că, sub acest raport, Rusia rămăsese prea mult în urma Europei, chiar a Suediei, care, de fapt, era o republică aristocrată:

— Îngăduiţi-mi, maiestate, să supun aprecierii voastre proiectul meu detailat cu privire la reforma puterii supreme din Rusia, — zise Panin, înmînînd Ecaterinei un volum in folio cu scriere citeaţă, dreaptă, şi, ca un diplomat fin, adăugă: — Maiestate, nutresc speranţa că, studiindu-mi propunerile, aprobîndu-le şi traducîndu-le în viaţă, vă veţi îndeplini prin aceasta *cele mai solemne promisiuni* faţă de Rusia, pe care aţi binevoit să le vestiţi poporului în proclamaţia recentă.

Cu un zîmbet contrariat, chiar cu repulsie, Ecaterina luă manuscrisul şi începu să-l răsfoiască într-o doară, muşcîndu-şi buzele. Îşi aduse aminte cum se tocmise exaltatul acesta de Panin, chiar în ajunul loviturii de stat, cît de dur, cît de insolent aproape fusese faţă de ea. Dar pe atunci, soarta ei era încă nebuloasă şi toţi ceilalţi puteau să se joace cu Ecaterina, să-i dicteze voinţa lor. Acum însă, „prin graţia lui dumnezeu şi prin voinţa poporului", ea nu era o regentă pe lîngă fiul său, aşa cum dorise Nikita Panin, ci, slavă domnului, era împărătească absolută, încoronată la Moscova.

— Bine, Nikita Ivanîci, voi citi cu atenţie cele scrise şi voi reflecta. Te preţuiesc mult ca pe un foarte înţelept bărbat de stat care apără neclintirea promisiunilor mele! — rosti ea, fără să scape prilejul de a-şi înţepa maliţiosul adversar.

Conform proiectului lui Panin, Senatul urma să fie împărţit în departamente (adică în ministere) şi să capete o mai mare independenţă. Iar punctul cardinal al proiectului era înfiinţarea unui Consiliu Imperial special, compus din opt demnitari care

să se fi ilustrat în domeniul activităţii de stat; acest Consiliu Imperial urma să rezolve afacerile curente şi să legifereze, *împreună cu împărăteasa.* Panin explica astfel acest punct de proiect: „Suveranul nu poate, în nici un caz, să-şi exercite în mod util prerogativele decît prin împărţirea raţională a puterii cu un mic număr de persoane alese în vederea acestui scop".

Şi Ecaterina şi toţi adepţii ei care citiseră proiectul manifestară faţă de el o atitudine cu totul negativă. Ecaterina îşi dădu seamă, că mult înţeleptul bărbat de stat încerca în mod evident să-i restrîngă prerogativele unei guvernări absolute. Cu toate acestea, se ferea să-i respingă proiectul în forma în care era acum: orice ar fi fost, era necesar să se ţină cont de partida lui Panin.

Începu un joc perfid, cu cele mai agasante tărăgăneli. Panin prezentă Ecaterinei o proclamaţie corespunzătoare, gata pentru semnat. Ecaterina descoperi în ea nişte greşeli. Panin o refăcu. Ecaterina iar îi căută nod în papură. Panin o refăcu de cinci ori. Ecaterina tot amîna semnarea. Dar iată că, la 28 decembrie 1762, ţarina semnă la Moscova proclamaţia privitoare la înfiinţarea Consiliului Imperial. Înaripat de succesul obţinut, Panin jubila: oricum, despotismul din Rusia era, în fine, limitat; absolutismul nu mai exista; de acum înainte, puterea Orlovilor va lua sfîrşit!

În aceeaşi seară, Ecaterina convocă în palatul din Kremlin o consfătuire cu Bestujev şi cu cei doi fraţi Orlov. Masa ei era ticsită de cărţile ruseşti recent apărute la Librăria Academiei. Părea neobişnuit de emoţionată, ca ameţită: obrajii şi ochii îi ardeau.

— Alexei Petrovici, tătucule! — rosti ea cu glas plîngător, adresîndu-i-se lui Bestejev, care şedea lîngă soba caldă, zgribulit ca o bufniţă. Bătrînul purta o perucă uriaşă, de modă veche, numită *allongée* [1]) — Alexei Petrovici, tătucule! — repetă ea, de astă dată tare, cu glas strident, tot către bătrîn, care era cam tare de urechi.

Acesta sări în picioare.

— Aud! Aud! — şi alergă cu paşi mărunţi la ţarină, gemînd uşor, gheboşîndu-se şi punîndu-şi mîna la ureche ca să audă mai bine.

[1]) Lungă (în limba franceză). (N. trad.)

Ecaterina citi tare, supărată, textul proclamației, imitînd vocea lui Nikita Panin, și spuse:

— Domnilor, astăzi am întărit acest act cu semnătura mea!

Tăcură toți cîteva clipe. Bestujev tresări din cap și molfăia. Cicatricea de pe obrazul lui Alexei Orlov se întunecă. Iar Grigori Orlov sări deodată în picioare, își dădu mîinile înlături, cu un gest tragic și, apropiindu-se de Ecaterina, exclamă cu glas tunător:

— Maiestate, maiestate! Maică țarină, maică țarină! — Nu mai era în stare să scoată nici o vorbă, sugrumat de mînie împotriva lui Nikita Panin, acest om perfid, setos de putere.

Strigătul lui Orlov insuflă în conștiința Ecaterinei puterea necesară pentru a se apăra, iar șovăielile ei luară îndată sfîrșit. Chipul i se liniști; se ridică încet, își făcu semnul crucii, ridică sus proclamația proaspătă, mirosind a cerneală de tipar și, fără grabă, cu o ascunsă satisfacție răutăcioasă, o rupse în două.

Grigori Orlov suflă șuierător, căzu la picioarele ei și începu să-i sărute marginea rochiei.

Așadar, năzuința partidei lui Panin de a limita puterea împărătesei nu se realiză nici de data aceea. Nikita Panin suferi a doua înfrîngere.

Curtea se distra mereu cu frenezie. În cele din urmă, locuitorii de rînd ai Moscovei obținură și ei partea lor la petrecere. Veni săptămîna brînzei. Pe zidurile Moscovei se iviră afișe vestind că în ultimele trei zile înainte de lăsatul secului de brînză, de la orele 10 dimineața, pe ulițele Nemețkaia, cele două Basmannaia, Measnițkaia și Pokrovka va trece zilnic un mare cortegiu de mascaradă denumit „Minerva triumfătoare", care avea să reprezinte „ticăloșia viciilor și calea științelor și a virtuții". Oamenii „de toate stările" erau invitați să asiste la prezentarea mascaradei și seara să se dea cu săniuțele pe derdelușul de zăpadă. Iar la un teatru, făcut anume cu prilejul acestor petreceri, urma să se reprezinte pentru popor felurite jocuri, comedii cu păpuși, scamatorii și altele.

Și toți moscoviții, dintre care nu lipseau moșnegii și babele, veniră buluc să vadă mascarada alcătuită cu multă iscusință de vestitul actor Feodor Volkov.

— Hai repede, bunicuță, — se grăbea sărăcimea de prin sub-

soluri, căsuţe şi cocioabe. — O să treacă aia... Biruitoarea. O Vinerică, dracu' s-o pieptene...

— Ba nici o Vinerică... Pare-mi-se că-i chiar ţarina. S-a îngrăşat, d-aia îşi face de cap, că-i nemăritată. Îi trebuie bărbat, zău aşa.

Vremea era plăcută, o zi înnorată, călduţă şi fără nici o adiere de vînt. Cortegiul de mascaradă, înşiruit pe două verste, era alcătuit din douăsprezece părţi, cu două sute de care şi patru mii de oameni. Mascarada avea ca scop practic să prezinte în imagini comice, pentru moralizarea poporului, beţia, ignoranţa, dezbinarea, desfrîul, corupţia, trufia, risipa, dezmăţul. Pe dinaintea ochilor treceau ştiute şi neştiute: munţi mişcători, balansoare, care, trîmbiţaşi, furii călări pe cămile, arlechini, lilieci, tigri, uriaşi, pitici caraghioşi; iată Adevărul, şchiop şi în cîrjă; iată prostul viteaz, călare pe un taur, cu faţa spre coadă; iată o cămilă trăgînd un car uriaş, cu un leagăn în el; în leagăn şade o babă care joacă aprinsă cărţi şi suge din biberon, iar lîngă ea, o fetiţă cu o nuia; iată „Corupţia clocind ouă din care ies trei harpii", şi altele şi altele — în total patruzeci de alegorii. Totul înainta în ordine, fără grabă. Şi, cu toate că pe lîngă fiecare alegorie cîte un cor însoţitor cînta armonios versuri cu glasuri răsunătoare, lămurind înţelesul ei, oamenii se holbau în tăcere şi nu pricepeau deloc rostul corupţiilor şi al harpiilor, şi al babei cu biberonul în gură.

Or, sensul satiric al mascaradei viza nu atît poporul, cît clasele de la putere şi lipsa de legalitate şi de drepturi din Rusia. Cel puţin, aşa o concepuseră Sumarokov, Heraskov şi tovarăşii lor, adică „statul major literar" al partidei lui Panin. Aceşti poeţi primiseră sarcina să compună versurile lămuritoare pentru alegorii, precum şi cupletele satirice. Numărul principal al satirei „Cor către lumea schimbătoare" fusese însă interzis de Ecaterina. Prin aceasta, Sumarokov primise peste obraz o „prea înaltă" palmă răsunătoare. Ecaterina îi acordase lui Sumarokov un venit lunar, fără să-l împovăreze cu vreo slujbă; dispusese ca Academia de ştiinţe să editeze cărţile poetului pe cheltuiala ei, îl recompensa cu onoruri şi primea cu recunoştinţă odele solemne scrise de el; dar îndată ce îndrăznise să-şi vîre nasul în politică, îi arătase care îi e locul.

Solemnităţile încoronării luaseră sfîrşit. Începu marele post de 7 săptămîni.

În zilele serbărilor încoronării, Ecaterina primise aproape o mie de jalbe de la robii ei în suferinţă. Ţăranii şi argaţii se plîngeau de chinurile neomenoase la care erau supuşi de moşieri; lumea orăşenească, cea de la Moscova, se plîngea şi ea de instanţele de judecată nedrepte, de serviciile venale, de corupţia nerușinată ce domnea prin diferite despărţăminte şi cancelarii. Părea că jalbele sînt scrise cu sînge şi cu lacrimi. Iată tonul lor general: „Pierim, pierim cu toţii, ocroteşte-ne, o, maică milostivă!“ Erau şi cereri de la moşieri, de prin locurile mai oropsite ale Rusiei; s-au ivit prin părţile noastre nişte tîlhari — dau foc conacelor, taie vitele boiereşti, iar ţăranii şerbi nu le pun piedici şi chiar trec şi ei de partea tîlharilor; nu s-ar putea să se trimită nişte ostaşi cu tunuri?

Erau însă şi cereri stupide de tot; ele aveau darul să stîrnească un zîmbet trist pe chipul Ecaterinei. Astfel, Anna Vatazina, nevasta ajutorului de voievod [1]) de la Kostroma, o boieroaică de neam neînstărit, rugînd-o pe Ecaterina să-i înainteze bărbatul, scria: „Ai milă, măicuţă, de mine, sărmana, dă poruncă printr-un ucaz, iar eu am să-ţi aduc, măria-ta, patru căţeluşi tare frumuşei: Epolit şi Julka, Janeta, Marchiz“ etc.

Întinzîndu-i lui Nikita Panin „această mostră“, Ecaterina spuse:

— Chiar şi pe mine vor să mă mituiască!

— Da, maiestate, — răspunse Panin cu un oftat, după ce citi „mostra“, — mita, vai, sapă în chip funest la rădăcina copacului care se numeşte Rusia. Maiestatea voastră veţi avea prilej să vă îndreptaţi privirea spre treburile interne. De pildă, justiţia: toţi judecătorii trebuiesc îndepărtaţi şi numiţi în locul lor oameni cinstiţi...

— Dar de unde să-i luăm?! — exclamă Ecaterina. — Judecătoriile s-au prefăcut în tarabe unde cel sărac se îmbogăţeşte, iar cel bogat sărăceşte.

— Cu o oarecare rezervă, maiestate, — răspunse Panin. — Judecătoriile nu-l îmbogăţesc niciodată pe un om sărac, ci îl nimicesc.

---

[1]) Pînă în 1775, şef al administraţiei unui judeţ şi comandantul lui militar. (N. trad.)

Cît dură postul mare, Ecaterina — obosită de banchete şi recepţii — se ocupă în mod asiduu cu afacerile de stat.

Iar după paşte făcu pe jos un pelerinaj de la Moscova pînă la străvechiul Rostov cel Mare. Într-acolo se îndreptau mulţimi de credincioşi, adunîndu-se din toate părţile Rusiei, pentru a se închina la moaştele de curînd descoperite ale sfîntului Dmitri. Ce bucurie pentru inima împărătesei: toată Rusia va afla cît este ea de evlavioasă şi de hotărîtă să apere credinţa pravoslavnică.

Dar la Rostov era reşedinţa mitropolitului Arseni Maţievici, vrăjmaşul ei notoriu, şi acest lucru o indispunea adînc. Cutezătorul, neobrăzatul bătrîn îndrăznise să-i vorbească cu asprime lui Petru al III-lea, pentru că deposedase mînăstirile de ţărani, dar nici pe ea, „jefuitoarea bisericii", n-o trecuse cu vederea. O învinui în public, fără frică, de tot felul de fapte pentru care ispravă oamenii de rînd îndrăzneţi plăteau de obicei cu capul. (O lună după „prea înaltul" pelerinaj, Arseni fu arestat, dat în judecată pentru „lèse maiestate", decăzut din cinul său şi surghiunit la o mînăstire din Karelia „spre straşnică supraveghere".)

Pelerinajul pe jos întreprins de Ecaterina, această admiratoare zeloasă a literaturii liber cugetătoare franceze, fu o adevărată mascaradă. Ieşea, e drept, pe jos dintr-un sat oarecare şi mergea astfel vreo zece verste însoţită de o caretă şi de un escadron de escortă călare. Undeva, într-un loc pustiu, unde nu era ţipenie de om, se urca în caretă şi era dusă înapoi, în satul din care ieşise dimineaţa. Acolo binevoia să ia masa şi să se odihnească după pofta inimii; pe urmă, se urca iar în caretă, mergînd cu ea pînă la locul în care îşi întrerupsese drumul şi o lua iar pe jos. Apoi, era din nou dusă la odihnă. În ziua următoare, lucrurile se repetau întocmai. E drept, starea timpului nu era prielnică; uneori se întîmpla chiar să viscolească. Atunci scria către Panin: „Pelerinajul meu pe jos nu e pe placul lui dumnezeu; pe-alocuri, sîntem nevoiţi să mergem cu careta".

Autorităţile se sileau să dea oarecare faţuială satelor prin care trecea cucernica pelerină, să ascundă neorînduiala prea izbitoare; înaintea izbelor şubrede se înfigeau brazi proaspăt tăiaţi şi se dregeau acoperişurile de paie; cu chiu cu vai se vopseau gardurile cu catran subţiat ori cu fiertură din coji de ceapă; drumul era presărat cu nisip şi unele cocioabe, aplecate într-o rînă, erau ascunse în dosul unor panouri mari cu cifrul ţarinei;

se poruncise ca toţi cîinii să fie ucişi ori închişi în şure, legîndu-li-se zdravăn boturile cu funii pentru ca nu cumva dulăii răpănoşi să latre la ţarină, care mergea pe jos.

În fiecare sat, era pregătită pe o pajişte cîte o masă cu gustări şi cu băutură: brînză de vaci, colaci, merişoare de munte murate, faguri de miere, lapte, cvas — pentru împrejurarea cînd ţarina ostenită de drum ar dori să guste ceva.

Odată, Ecaterina avu inspiraţia să se oprească lîngă o astfel de masă. Poliţaiul fălcos care stătea de pază fu năpădit de spaimă: îşi holbă ochii la ţarină, căscă gura şi rămase încremenit. În mîna dreaptă ţinea o nagaică groasă care-i atîrna de-a lungul cizmei.

Iar fetele, în straie de sărbătoare, dimpotrivă, o înconjuraseră fără frică pe maica ţarină şi o priveau zîmbind, sorbind-o din ochi.

— Ei, frumoaselor, vă pare bine că mă vedeţi? — întrebă Ecaterina cu un aer prietenos.

Fetele bătură din mîini şi-i răspunseră cu o naivitate fermecătoare:

— Vai, că toantă mai eşti! Cum de nu! Sigur că ne pare bine! Doar numai una-i ţarina noastră!...

Ecaterina zîmbi, satisfăcută. Iar poliţaiul, înlemnit, auzindu-le vorbele „vai, că toantă mai eşti!", se plesni cu nagaica peste carîmbul cizmei şi privi cu coada ochiului ameninţător spre fetele poznaşe. Of, ce are să le mai biciuiască spinările!

Ecaterina rămase foarte mulţumită de această întîlnire. Ce fete simpatice, ce maniere degajate! Ce o să mai rîdă atunci cînd va povesti nobililor de la curte această scenă. Dărui fetelor o monedă de aur — ca să-şi cumpere alune — şi-şi văzu de drum. Poliţaiul, care nu se dezmeticise încă, îşi zvîrli şapca sus şi, buimac, răcni înfricoşat „ura"!

Într-o zi, ajungînd-o din urmă, focosul Grigori Orlov sări jos din caretă. După ce sărută cu evlavie mîna „stăpînei inimii lui" spuse:

— Cred, maiestate, că vă simţiţi obosită, că v-aţi trudit îndeajuns picioruşele. Îndrăznesc să vă rog să poftiţi în caretă, ca să mergeţi la masă. Prînzul e gata, căţeluşilor maiestăţii voastre le e dor de voi, iar suita vă aşteaptă şi ea cu nerăbdare.

Vorbea repede, cu trupul uşor îndoit într-o plecăciune. Eca-

terina nu-şi lua ochii de la frumosul voinic, dar în privirea ei se simţea o oarecare răceală.

— Dumneata, dragul meu, eşti astăzi extrem de vorbăreţ. Nu cumva te-ai înfruptat prea mult din băutură? — întrebă ea zîmbind.

El o luă grijuliu de braţ, o conduse spre careta închisă, şi spuse:

— Nu, maiestate... Sînt treaz... Dar mă ameţeşte glasul, privirea şi întreaga făptură a măiestăţii voastre. — Ea nu răspunse nimic; el se aşeză alături şi careta porni înapoi. Orlov continuă:

— Sînteţi înger, nu femeie. Demult mă ispiteşte dorinţa de a căuta pe umerii voştri divini să văd dacă nu cumva aveţi aripioare.

Fără să deschidă gura, Ecaterina rîse uşor şi-l ameninţă cu degetul. Uitînd repede de mitropolitul Arseni, „flecarul" de la Rostov, şi de picăturile de ploaie rece care se cerneau afară, în fereastra caretei, se simţi fericită. Cu un zîmbet cochet, răspunse:

— O suverană trebuie să aibă aripi, nu aripioare. Suverana trebuie să fie asemenea unei vulturiţe atotvăzătoare.

— Maiestate, maica noastră! — exclamă proaspătul conte. — Voi sînteţi o vulturiţă, iar eu sînt Orlov... Poate fi ceva mai potrivit?... [1]) — Şi, uitînd cu desăvîrşire de eticheta le la curte, o îmbrăţişă atît de năvalnic, încît împărătesei îi plesniră şireturile de la corset.

Drumul cînd urca, cînd cobora; vizitiul cîrlionţat fluiera încetişor, cuviincios, supraveghind cu pricepere cei şase cai. Prin ferestruica cu geam a peretelui din faţă al caretei, i se vedea spinarea vînjoasă, uşor încovoiată.

După o tăcere confuză, Ecaterina rosti tulburată:

— Tu, Grişenka, eşti un diavol. Eşti un corupător şi un om uşuratic, cunoscut de toată lumea. Îţi face plăcere să duci în ispită o pelerină pioasă care se roagă lui dumnezeu. E păcat, Grişenka, e păcat.

Orlov, sărutînd cu nesaţ mîna gingaşă a prietenei sale, suspină şi răspunse:

— Dumnezeu e milostiv, îşi pleacă repede urechea spre frumoasele păcătoase care se pocăiesc.

Deodată, Ecaterina se posomorî... Fără să mai asculte vorbele lui Orlov, tăcea cu încăpăţînare, adîncită cu desăvîrşire în

[1]) Joc de cuvinte: cuvîntul „vulturiţă" sună în ruseşte „orliţa". (N. trad.)

gîndurile triste care puseseră stăpînire pe ea. Își aduse aminte un episod recent care se petrecuse la Țarskoe Selo, cu puțin timp înainte de încoronare, la un supeu intim, în societatea lui Nikita Panin, a hatmanului Kiril Razumovski și a lui Grigori Orlov; acesta din urmă, după ce făcuse abuz de băuturi alcoolice, devenise extrem de deplasat și de fanfaron. Convivii întrețineau o conversație animată cu privire la recenta lovitură de stat din 28 iunie, aducîndu-și aminte tot felul de episoade eroice și hazlii. Dar iată că Ecaterina luă cuvîntul și tăcură toți. Ea spuse în franțuzește:

— Toate se rezumau ori la pieirea împreună cu un dement, ori la salvarea împreună cu poporul, care voia să scape de un asemenea țar.

— Ce să mai vorbim, măicuță! — exclamase Orlov, adresîndu-se fără ceremonii Ecaterinei; pe urmă, fie în glumă, fie serios — Ecaterina nu putea pricepe nici acum — începu să se laude, cu o naivitate prefăcută: — Am o influență atît de mare asupra gărzii, încît dacă aș vrea eu și frățiorii mei, atunci, măicuță, peste o lună v-aș putea răsturna și pe maiestatea voastră de pe tron. Peste o lună!

Ecaterina îi aruncase o privire rece, scînteietoare și, zîmbind în silă, plecase fruntea. Dar mucalitul hatman Razumovski, luînd un aer hazliu, îi rîse lui Orlov în ochi și, de asemenea, fie serios, fie în glumă, replică:

— Nu prea cred, Grișa... Peste o lună, spui? Dar, amice, noi te-am spînzura nițel mai înainte, știi, fără să așteptăm luna ta, ci așa, peste vreo două săptămîni. He-he-he...

Ecaterina dăduse din cap a recunoștință, satisfăcută de riposta hatmanului.

Dezmeticindu-se îndată, Grigori Orlov umplu în grabă două cupe de șampanie.

— Hatmane! Hai să ne sărutăm!... — strigă el fals. — Și să bem în sănătatea prea milostivei noastre mame. Sînt un idiot, un idiot!... Măicuță, am glumit. Pedepsește-mă... — și îngenunchie înaintea ei. Ea îi dădu în silă mîna să i-o sărute și, cu ochii pe jumătate închiși, tot în silă, îi atinsese o clipă fruntea cu buzele.

Și iată că acum, șezînd în caretă, lîngă favoritul ei, Ecaterina își cîntărea stăruitor și temeinic viitorul. Trebuia să se poarte cu inteligență și cu precauție. Toți ochii erau ațintiți asupra ei. Știa prea bine că mai fiecare soldat din gardă socoate

că el i-a dat tronul, că mulţi dintre ofiţerii din gardă cred că au fost răsplătiţi insuficient pentru participarea lor la lovitura de stat şi că de aceea, printre oamenii din gardă stăruie un spirit ascuns de ostilitate şi de nemulţumire, că Grigori Orlov are numeroşi duşmani.

Şi dacă el se va prăbuşi zgomotos, atunci probabil nu-i va merge bine nici ei.

Pe deasupra, pîndeşte spectrul acela hidos, naiba să-l ia, Ivan Antonovici, acel pretendent la tron! Existenţa lui e ca o albeaţă pe ochiul Ecaterinei, e cum nu se poate mai periculoasă pentru ea!... Cum, oare complotul acela mîrşav al lui Hruşciov şi al Gurievilor nu e un semn? Iar Pavel, bolnăviciosul ei fiu de opt ani... Partida celor doi Panini doar atîta doreşte, atîta visează: să aşeze băieţandrul pe tron, în locul Ecaterinei, folosind o ocazie favorabilă. Dar, într-un fel sau altul, va şti ea să se ferească de o asemenea surpriză...

Pentru Ecaterina, era îngrijorător nu ceea ce se trăncănea, ci ceea ce se trecea sub tăcere!

Cît de grei, cît de necrezut de grei sînt cei dintîi paşi ai domniei! Cît de efemeră e puterea pămîntească! Şi în ochii Ecaterinei se iviră lacrimi.

— Maiestate, maiestate! Vă salută poporul. Am să deschid uşa, fluturaţi din mînuţă! — îi spuse Orlov.

— Nu, nu, lasă, — răspunse ea. Acum nu-i ardea de popor.

Aruncă o privire piezişă înspre Grişenka, iubitul ei. În el îi era toată nădejdea. „Soţul! Dragul meu soţ!" îşi şoptea în gînd, şi cît ar fi dorit să rostească cu glas tare acest cuvînt îmbărbătător, viguros, să-i amintească uşuraticului ei însoţitor că o pîndeau atîtea primejdii.

Careta se opri. Cele două căţeluşe, chelălăind de bucurie, se repeziră la stăpîna lor: nu exista nimeni mai credincios pe lume! Toba răpăi, răsună o comandă, un ofiţer şi ostaşii lui dădură voinicește onorul.

În depărtare, un subofiţer de poliţie, cu nasul stacojiu şi cu nagaica în mînă, călare, dădea îndărăt ţăranii în straie sărăcăcioase şi cu opinci, ca să nu jignească cu înfăţişarea lor ochii dătători de lumină ai împărătesei.

Foşnind din fuste, Ecaterina urcă în zbor sprinten treptele scării, răspîndind în jur cea mai suavă mireasmă de parfum parizian.

Şi iată că Ecaterina se apucă deodată să rezolve afacerile complicate de stat.

Şi dădu cea mai riguroasă atenţie necinstei, corupţiei, delapidării banului public, justiţiei venale. Toată Rusia se prăpădea, roasă de plaga venalităţii. Începînd cu guvernatorii şi voievozii, care „storceau prin toate mijloacele pe cei aflaţi sub ocrotirea dreptăţii lor", şi terminînd cu cei mai neînsemnaţi slujbaşi, toată lumea îşi tîrguia situaţia oficială. Un manifest judicios, redactat în spirit liberal, sugerat de Nikita Panin şi scris de Ecaterina, cu mîna ei proprie, viza stîrpirea acestei plăgi nefaste. N-avu însă nici un ecou şi nici nu putea să-l aibă : răul nu se lecuieşte numai prin cuvinte, oricît de frumoase ar fi ele.

A fost interesant şi rodnic manifestul relativ la coloniştii străini, chemaţi în Rusia, publicat în multe limbi şi în multe ziare străine. Continuînd politica lui Petru cel Mare, Ecaterina se gîndi să populeze întinderile pustii din regiunea Volgăi, între Saratov şi Astrahan, cu emigranţi din ţările apusene învecinate, pentru ca aceşti colonişti, aducînd cu ei civilizaţia europeană, să poată „spori prosperitatea imperiului". Guvernul rus cheltui şapte milioane de ruble cu aducerea de peste hotare a douăzeci de mii de familii, în majoritate nemţi, sumă care, pe atunci, era colosală. [1])

În legătură cu această măsură, se ridică şi chestiunea aşazişilor „fugari" Din timpuri străvechi, numeroşi ruşi — ţărani, rascolnici, ostaşi — nemaiputînd îndura asupririle, fugeau ca orbeţii în Ural, la Don, la Volga, în Suedia, în Turcia şi mai cu seamă în Polonia vecină ; fugeau unde vedeau cu ochii, chiar şi la mama dracului, numai ca să se afle cît mai departe de ţara lor, de care le era silă.

Invitînd străinii să vină în Rusia, Ecaterina, firește, nu putea să nu-şi „aducă aminte cu părere de rău de supuşii ruşi de baştină care-şi părăsiseră patria lor dragă". Ecaterina îşi continua examenul de maturitate politică înaintea Europei, publicînd un manifest liberal referitor la fugari, care nu era decît o parafrazare a ucazului sumar, dat la repezeală de Petru al III-lea.

[1]) Bugetul de stat al anului 1763 însuma la venituri 16 497 381 ruble, iar la cheltuieli — 17 235 596 ruble. (N. aut.)

Totuşi, o asemenea chestiune acută fu soluţionată de Ecaterina prea pripit şi prea superficial. Manifestul ei oferea cel mult un paleativ şi nu un tratament radical al bolii.

Fronda nobilimii începu să caute alte mijloace de însănătoşire, mai sigure, şi generalul Piotr Panin îi prezentă Ecaterinei reţeta lui.

Fraţii Panin (şi cei care ţineau cu ei) erau partizani ai şerbiei, dar, fiind oameni liberali şi de o cultură superioară mediului lor, nu numai că luptau pentru reforme largi în administraţia de stat, dar puneau şi problema reformelor sociale, a instituirii unui regim de strictă legalitate în relaţiile dintre moşier şi ţăran — bineînţeles cu condiţia ca aceasta să nu dăuneze direct intereselor nobilimii.

În „memoriul privitor la fugari" redactat de el, Piotr Panin arăta cu curaj multe din cauzele principale care provocau fuga ţăranilor în Polonia, cea mai de seamă dintre ele fiind „puterea fără limită a moşierilor... luxul nestăvilit... folosirea supuşilor la munci, care nu numai că erau mult mai grele decît în ţările străine, dar întreceau deseori marginile puterii omeneşti..." Generalul Panin cerea să se interzică vînzarea de şerbi fără familii, şi vînzările pentru oştire [1]). Totodată propunea instituirea unei curatele asupra moşierului care făcea abuz de dreptul său asupra şerbilor şi insista să se acorde ţăranilor dreptul de reclamaţie împotriva moşierilor.

Piotr Panin recomanda extinderea acestei reforme în tot imperiul.

Ecaterina se temea că formula lui Panin avea să dea naştere la o explozie de nemulţumiri în sînul boiernaşilor, pe care, după cum era încredinţată, se sprijinea îndeosebi puterea ei. A aproba linia preconizată de Panin, însemna pentru ea a-şi pierde tronul şi, poate, chiar viaţa. De aceea, respinse fără ezitare, „fantasmagoriile" liberale ale lui Panin.

Un asemenea afront avu darul să-l descurajeze foarte mult pe Piotr Panin, iar antipatia lui faţă de Ecaterina crescu.

Manifestul dat publicităţii de Ecaterina, prin care fugarii erau chemaţi înapoi în Rusia, n-avu succesul scontat de împă-

[1]) Serviciul militar obligatoriu pentru toată populaţia Rusiei a fost introdus în 1874. Pînă atunci, armata se completa cu voluntari şi, mai ales, cu cei înrolaţi prin constrîngere: şerbi, condamnaţi etc. (N. red. rom.)

rătească, așa cum o prevăzuseră frații Panin: oamenii se întorceau de peste hotar cu sutele, dar fugeau într-acolo cu miile.

În cele din urmă, guvernul luă hotărîrea să lupte cu „fugarii" prin mijloace drastice. În 1764 fu organizată o expediție specială de pedepsire, sub comanda generalului Maslov, pentru „alungarea" rascolnicilor fugari și a altor oropsiți care se așezaseră la Vetka. [1])

Pentru această expediție fu repartizat și un detașament de cazaci de Don, în frunte cu esaulul Iakovlev. Emelian Pugaciov nimeri și el în detașament; tare nu voia să ia parte la această ispravă sălbatică, dar, fiind cazac nevoiaș, n-avea cu ce să se răscumpere.

De astă dată, din ordinul generalului Maslov, pedeapsa aplicată fugarilor de la Vetka fu foarte aspră: schiturile și așezările de rascolnici fură jefuite, incendiate, numeroși fugari fură prinși și deportați pentru colonizare în Siberia.

Emelian Pugaciov a privit cu luare aminte pe fugari, pe acești oameni dornici de viață slobodă, s-a gîndit la pricinile fugii lor din Rusia, a iscodit drumurile tainice care duceau peste hotar, la Vetka: poate că aceste drumuri aveau să-i fie de folos cindva.

Dar pînă una alta, se întoarse iar la ai lui și, scoțînd-o greu la capăt, începu să se îndeletnicească cu plugăria.

Curînd după aceea, Ecaterina se izbi de o problemă foarte dificilă, aceea a țăranilor din turnătorii. Cunoștea încă prea puțin viața și nu vedea toate consecințele „proiectelor" sale. Cînd în Urali izbucni o răscoală a lucrătorilor, fu nevoită să se lepede de volterianism și să facă uz de baionete și de tunuri împotriva răzvrătiților, în locul asigurărilor pline de dragoste din manifest.

Truda țăranilor din turnătorii era socotită mai grea decît munca silnică. Nimeni nu intra să muncească acolo de bunăvoie; de aceea, încă înainte cu vreo 50 de ani, fusese edictat un regulament care acorda stăpînilor de turnătorii dreptul de a cumpăra de la moșieri sate întregi de țărani, cu pămînt sau fără pămînt. În acest chip mii de țărani fuseseră cumpărați, mutați cu sila în Ural și înrobiți pe viață de stăpînii turnătoriilor.

[1]) Așezare de rascolnici pe malul rîului Soj, nu departe de Gomel. (N. aut.)

Aceştia, fie că erau nobili demnitari, fie negustori îmbogăţiţi, trăiau în capitală, iar turnătoriile rămîneau pe seama administratorilor, a vătafilor. Tocmai ei, aceşti simbriaşi, urmărîndu-şi foloasele proprii şi profitînd de îngăduinţa stăpînilor, băgau de vii în mormînt pe cei care munceau.

Încă de pe timpul lui Petru al III-lea, izbucniseră tulburări în Ural. Măsurile de pedepsire nu dăduseră nici un rezultat, şi în momentul urcării pe tron a Ecaterinei, numărul de ţărani răzvrătiţi de la turnătorii ajunsese la patruzeci şi nouă de mii.

Cu o iscusinţă şi o energie ce-i erau proprii, Ecaterina voi să stîrpească din rădăcină acest rău social şi, ridicîndu-se în apărarea oamenilor muncitori, vesti prin ucaz :

„De azi înainte, stăpînii de turnătorii nu mai pot cumpăra sate, fie cu pămînt, fie fără, ci să se mulţumească cu cei tocmiţi de bunăvoie, cu acte în schimbul plăţii după învoială".

Prin urmare, munca obligatorie, munca silnică era înlocuită cu munca prin bună învoială.

Un asemenea act al Ecaterinei, care ului pe stăpînii bogăţaşi ai turnătoriilor, aduse chiar de la aplicarea lui multe neplăceri Ecaterinei şi bogăţaşilor, şi chiar acelor bieţi truditori pe care ea visa să-i fericească. Într-adevăr, acest manifest ar fi fost în stare să tulbure chiar şi nişte oameni liniştiţi ; or, acolo, în Ural, era în curs o grevă, şi cînd se află cuprinsul ucazului ţarinei, lucrătorii îşi făcură semnul crucii :

— Oho, fraţilor ! Va să zică, n-am izbit-o cu oişteam-n gard... Nu ieşiţi la muncă, şi de-o fi ceva, la streang cu vătafii ! Iar cine poftеşte, e slobod să se întoarne cu tot calabalîcul la vatra lui. Acum sîntem slobozi. Maica ţarină e pentru noi !

În scurtă vreme, tot Uralul cu turnătoriile lui fu cuprins de răscoală. Lucrătorii îşi închipuiau în naivitatea lor că luptă cu încuviinţarea maicii ţarine, că libertatea lor era consfinţită prin lege, şi că, deci, nu trebuia să le mai pese nici de dracu'.

Între timp, speriaţi, aristocraţii — stăpînii turnătoriilor — contele Şuvalov, cei doi conţi Voronţov, conţii Iagujinski, Sievers, Cernîşev, Demidovii, care acum aveau titluri de noblеţe, şi alţii şi alţii, se aruncară — ca să spunem aşa — în genunchi înaintea Ecaterinei şi, folosind expresii elegante ca formă, dar cu ascunsă mînie împotriva manifestului, strigară într-un glas : „Ce ne-ai făcut, măicuţă ! Dintr-o singură trăsătură de condei ai năruit turnătoriile, pe care marele Petru le-a ridicat cu atîta hotărîre în Ural !"

— Maiestatea voastră imperială! Binevoiți a porunci să se ia măsuri pentru stingerea pîrjolului, pentru ca această urgie să nu se întindă asupra ținuturilor învecinate și chiar asupra inimii Rusiei. Maiestate! Prostimea e fioroasă și de neîmblînzit în lăcomia ei...

Țarina se sperie deabinelea și, sub imboldul lui Grigori Orlov, își întoarse brusc spre truditori „prea înaltul" ei spate. Vorbind mai simplu, însărcină imediat cu stingerea incendiului siberian pe tînărul și sprintenul „comandant de pompieri", prințul A. A. Veazemski.

„Lucrul necesar este — scria ea prințului, fără să roșească — a-i aduce pe țărani la cuvenita ascultare a robului și a-i potoli. Iar dacă se vor împotrivi, să se facă împotriva lor uz de arme, chiar și de tunuri".

Prințul Alexandr Veazemski, un om crud și mărginit, dar nespus de prompt în îndeplinirea ordinelor, era foarte potrivit pentru rolul de „comandant de pompieri". Partizan înverșunat al șerbiei, dușman în devenire a frondei curtenilor, era odios grupării fraților Panin, în schimb era drag inimii Orlovilor — îndeobște, aceștia țineau mult la asemenea oameni.

Așadar, Veazemski se pomeni la dispoziție cu o însemnată putere armată. Țăranii-lucrători de la turnătorii copleșeau de ocări detașamentele de ostași care soseau împotriva lor:

— Ați vîndut-o pe împărătească! V-au cumpărat stăpînii, nelegiuiților. Noi ne-am ridicat în temeiul manifestului. Nu vă lăsați, fraților!...

— Împrăștiați-vă! Toată lumea la muncă! — strigau ofițerii.

— Nu mergem! Să ne facă socoteala cancelaria... O să ne împrăștiem în pace și în liniște prin satele noastre... Noi ascultăm cuvîntul țarinei... Dacă săriți pe noi, trimitem oameni la împărătească... Ticăloșilor!

— Foc! — răsună drept răspuns. — Și mitraliile împroșcau mulțimea, răpuneau oamenii. Mulți o rupeau la fugă, îngroziți, mulți se prăbușeau la pămînt și-și dădeau sufletul.

Astfel bunele intenții se isprăviră în bubuitul tunurilor și în sîngele celor uciși.

Muncitorii îi vor aminti Ecaterinei de acest sînge; în loc de lacrimi și de gemete, îi vor răspunde prin salvele tunurilor, atunci cînd cumplitul Pugaciov se va ivi la turnătoriile siberiene.

Încă pe cînd era mare ducesă, şi pe urmă, în timpul domniei lui Petru al III-lea, Ecaterina îşi dădea seama că nimeni nu se interesa de treburile de stat ale Rusiei, că maşina de stat funcţiona de la sine, ca vai de ea, scoţînd fum înecăcios, scîrţiind, poticnindu-se, mergînd în virtutea inerţiei. Îşi dădea seama că lucrurile nu puteau continua mult timp astfel şi, odată cu suirea ei pe tron, luă hotărîrea să facă rînduială în „scumpa sa patrie". Dar pe lîngă ea, în mediul aristocraţilor curteni, nu găsea oameni talentaţi, inteligenţi, pentru realizarea reformelor proiectate. Pe acoliţii lui Petru al III-lea : Roman Voronţov, delapidator de bani publici şi şperţar, pe fratele său, cancelarul M. Voronţov, mărginit şi venal, pe fraţii Şuvalov, pe Münnich şi pe alţii îi îndepărtase din preajma tronului, dar, deocamdată, nu găsise noi colaboratori, cu excepţia lui Nikita Panin, un om înzestrat care-i rămăsese — cum s-ar spune — drept moştenire de la domnia precedentă. Îi dădea tîrcoale, e adevărat, un om politic cultivat, fostul cancelar A. P. Bestujev-Riumin, readus de ea din exil, şi căruia îi datora mult.[1]) Dar Bestujev, acest din urmă „pui" al lui Petru I, era senil, îndărătnic, şi devenise peste măsură de slugarnic. Ba îi dădea ghes cu un proiect linguşitor, prin care se propunea să se confere împărătesei titlul de „mare şi prea înţeleaptă mamă a patriei", ba — se vede, din îndemnul fraţilor Orlovi — strîngea semnături pe o petiţie adresată Ecaterinei prin care i se cerea să se cunune cu Grigori Orlov. Dar cel dintîi proiect slugarnic îl respinse ca inoportun, ceea ce o onorează, iar în ceea ce priveşte petiţia nu voi să se coboare pînă într-atîta, încît să devină *madame* Orlova. În pofida tuturor acestora, Bestujev se bucura de o deosebită încredere din partea Ecaterinei.

Dealtfel, personajul principal de la Curte era luminăţia sa contele Grigori Grigorievici Orlov. Totuşi, Ecaterina, cîntărindu-l repede, îşi dădu seama că el, din păcate, nu poseda inteligenţa unui bărbat de stat şi nu era îndeajuns de cultivat ; uşuratic, îi plăcea să se dedea la beţii, să zvîrle bani în stînga şi

[1]) Pentru trădare politică în timpul războiului cu Prusia, trădare în care fusese amestecată în parte şi marea ducesă (viitoarea Ecaterina a II-a), A. P. Bestujev fusese condamnat, la insistenţele împărătesei Elizaveta, la moarte prin decapitare. Ulterior, Elizaveta i-a comutat pedeapsa cu moartea în degradare, anularea decoraţiilor şi deportarea pe viaţă la moşia lui, unde „i s-a poruncit să trăiască sub pază pentru ca alţii să fie feriţi de a se lăsa prinşi în mrejele uneltirilor unui nelegiuit îmbătrînit în aceste uneltiri". (N. aut.)

în dreapta şi, în general, să trăiască după pofta inimii. Ea îşi mai dădea limpede seama că frumuseţea, numai ea singură, nu-i de ajuns să poată oferi un reazem pentru tron. Dimpotrivă, Orlov, care izbutise prin trufia lui să-şi facă mulţi duşmani printre foştii săi camarazi, avea el însuşi nevoie de înalta ocrotire a Ecaterinei. Dar puterea lui Orlov consta în devotamentul lui sincer faţă de ea. Era singurul om în care ţarina avea o încredere absolută.

Ambiţios, orbit de strălucita lui carieră, Orlov năzuia să împartă tronul cu Ecaterina şi să devină ţar; credea în posibilitatea unui asemenea „mariaj", visînd la el şi ziua şi noaptea. Dar Ecaterina nu-i dădu decît inima ei, rezervîndu-şi dreptul de a guverna imperiul, în chip absolut şi fără a împărţi guvernarea cu nimeni altul.

Bineînţeles, şi la Curte, şi în afară, în cele două capitale, ca şi în provincie, erau numeroşi oameni înzestraţi, pe care îi durea inima de nevoile poporului (să-l luăm, de pildă, chiar pe Lomonosov), dar aceştia, din întîmplare, sau chiar intenţionat, nu au nimerit în orizontul politic al împărătesei. În aceasta constă orbirea ei istorică.

De două ori pe săptămînă asista la şedinţele Senatului, uimindu-i pe senatori prin caracterul ei dîrz, prin maturitatea sa politică, prin amploarea viziunii sale în afacerile de stat.

Senatul, alcătuit din marea nobilime, bun, rău, era totuşi o mare forţă politică în stat, cu care Ecaterina avea prilejul nu numai de a lucra, ci şi de a ţine în mod serios seamă de el. Nu degeaba purta el denumirea de „Senat diriguitor".

Dintre senatori făcea parte şi Piotr Panin, avansat de împărăteasă, după terminarea războiului cu Prusia, la gradul de general plin. Acest feudal liberal se ridicase în fruntea frondei curtenilor de la Senat, împotriva împărătesei, şi se purta cu multă independenţă. Într-o zi, Ecaterina prezentă Senatului un nou ucaz şi-i dădu citire. Toţi senatorii, cu excepţia lui Piotr Panin, se ridicară în picioare, declarîndu-se de acord.

— Dar dumneata, domnule senator? — i se adresă ea lui Panin.

— Nu pot să fiu de acord cu ceea ce consider că nu este just, dar, dacă suverana îmi va porunci, atunci voi fi obligat să mă supun.

Avînd intenţia de a zdrobi în Senat fronda curtenilor, Ecaterina numi la începutul anului 1764 procuror-general (şef) al

Senatului pe prințul A. A. Veazemski, acela care înăbușise recent mișcarea muncitorilor din Ural. Dușman al progresului, acest prinț, un bărbat de 37 de ani, era devotat țarinei și Orlovilor.

După ce-i expuse intențiile ei, Ecaterina căută să-i dea sugestii:

— Alexandr Alexeevici, trebuie să ai în vedere că la Senat vei avea de-a face cu două partide. Fiecare va căuta să te ademenească de partea lui. Într-unul din ele sînt oameni cinstiți și morali, dar nu prea capabili să vadă departe; aceștia nu sînt periculoși pentru noi. Vederile celuilalt partid se întind mai departe. De pildă, generalul Piotr Panin, care a văzut multe în străinătate, critică tot ce este rusesc și visează să introducă la noi orînduielile de peste hotare. Să procedezi în așa fel, încît ambele partide să dispară cît mai repede și pentru totdeauna. Se mănîncă între ele ca niște cîini, în dauna intereselor țării. Nu vor să priceapă că Senatul este înființat numai pentru punerea în aplicare a legilor care-i sînt prescrise. Or, nu o dată Senatul și-a depășit competența și a comis ingerințe. Totuși, atîta vreme cît sînt eu în viață, am să le spulber visurile irealizabile. — Și, ridicînd glasul, Ecaterina sfîrși prin fraza devenită celebră: — Imperiul Rus este atît de vast, încît orice altă formă de guvernare, în afară de monarhia absolută, e vătămătoare pentru el!

Fronda de la Senat fu zdrobită curînd. Supus, umilit, Senatul, din instituție supremă în stat, se transformă într-un fel de cancelarie de justiție și într-un „azil de demnitari bătrîni".

CAPITOLUL II

Pronia cerească. Ivanuşka cel născut fără noroc

1

Așadar, mașina de stat se puse în mișcare, începu să funcționeze din plin.

Dar un spectru cumplit, în persoana întemnițatului de la Schlüsselburg, avea darul să deprime permanent, implacabil, sufletul Ecaterinei.

Anul 1764 era în curs.

„Gura lumii", aţîţată prin recentul proces politic al ofiţerului Hruşciov şi al tovarăşilor săi, continua să vorbească stăruitor despre prinţul Ioan, cu toată opreliştea unui ucaz foarte aspru care poruncea „tăcere". Încet, zvonurile ajunseseră pînă şi pe cele mai uitate de dumnezeu meleaguri ale ţării. Poporul rus, înclinat spre simţiri nobile, se interesa mereu de soarta osînditului fără vină, poreclit de norod „nefericitul Ivanuşka", şi-l plîngea. Această stare de spirit a ţării era foarte bine cunoscută de Ecaterina.

Într-o zi îi căzu în mînă copia unei epistole a lui Voltaire către d'Argenteuil (o adusese de la Paris I. I. Şuvalov, mare admirator al lui Voltaire, pe care îl cunoştea personal). Între altele, Voltaire scria: „Mă simt oarecum îngrijorat pentru împărăteasa Ecaterina a mea: nu cumva prinţul Ivan s-o răstoarne pe binefăcătoarea noastră!" Această presimţire a unui înţelept îi răpi cu desăvîrşire liniştea sufletească a Ecaterinei. Ce trebuia să facă, ce să întreprindă, pentru preîntîmpinarea catastrofei? Ecaterina nu putea să conteze pe moartea firească, subită, a prinţului: era sănătos, avea 24 de ani şi nu era întunecat la minte. Doar curînd după ce se urcase pe tron, Ecaterina avusese o întrevedere secretă cu prinţul şi dacă ar fi observat că acesta e dement, ar fi publicat numaidecît un manifest cu privire la o constatare atît de fericită pentru ea: un pretendent dement nu se putea urca pe tron. Dar ea nu publicase nici un astfel de manifest.

Deci, Ecaterina nu vedea decît o singură cale pentru apărarea drepturilor ei: moartea prin violenţă a prinţului Ioan.

„Facă-se voia celui de sus" — îşi spunea Ecaterina, fătarnică cu ea însăşi, silindu-se în zadar să-şi înfrîneze marile ispite, să-şi aline chinurile sufleteşti.

Şi iată că „pronia cerească" începu să ţească pe îndelete mreaja perfidă, invizibilă.

Mreaja începuse să fie ţesută demult. Vlasiev şi Cekin, cei doi ofiţeri puşi de pază pe lîngă Ivanuşka, primiră în completarea ucazului lui Petru al III-lea, care glăsuia: „Deţinutul nu va fi predat viu în mîinile nimănui", o nouă instrucţiune secretă, purtînd semnătura lui Nikita Panin: „Dacă se va întîmpla să vină cineva cu forţă armată sau singur, fără ordin expres iscălit chiar de mîna Maiestăţii Sale Împărătesei, sau fără ordin în scris din partea mea, şi va vrea să ia pe deţinut, acesta

să nu fie predat nimănui. Iar dacă acea persoană va fi atît de puternică, încît nu va putea fi înfruntată, atunci deţinutul va fi omorît şi nu predat" etc.

Vlasiev şi Cekin, cei doi temniceri pomeniţi mai sus, care trăiseră opt ani în fortăreaţă alături de prinţul Ivan, deveniseră şi ei pînă la urmă ca nişte întemniţaţi; li se interzisese de a ieşi din incinta fortăreţei, de a scrie rudelor, de a-şi vedea cunoştinţele. Aşadar, implorau disperaţi pe Panin: „Fie-vă milă!"

Panin le răspunse politicos, printr-o scrisoare foarte semnificativă pentru toată această poveste obscură. [1]).

„Prea nobililor domni, căpitanul Vlasiev şi locotenentul Cekin.

Nu m-am îndoit că domniile voastre, aflîndu-vă în acel post, suferiţi greutăţi care durează cam demult... Binevoiţi a vă mai înarma cu puţină răbdare... totodată, vă asigur, că *misiunea domniilor voastre va lua curînd sfîrşit,* şi că nu veţi rămîne fără răsplată.

Al dumneavoastră, întotdeauna binevoitor,
la dispoziţie,

N. Panin.

August, ziua a 10-a, anul 1763."

Trecură însă patru luni şi sfîrşitul făgăduit al „misiunii" lor tot nu venea. Atunci nefericiţii ofiţeri temniceri se rugară din nou de Panin: „Nu mai putem îndura, daţi-ne drumul de la Schlüsselburg." Pe la finele anului 1763, Panin îi ruga printr-o nouă scrisoare să mai rabde puţin: *„această dezlegare a domniilor voastre nu poate să întîrzie decît cel mult pînă la cele dintîi luni ale verii"*. Iar drept acont asupra răsplăţii viitoare, le trimise cîte o mie de ruble pentru fiecare.

În primăvara anului 1764, feluritele zvonuri fantastice privitoare la Ivan Antonovici, care nu încetaseră niciodată, deveniseră deosebit de abundente, de alarmante şi stăruitoare. Se vorbea la Petersburg de o anume catastrofă în perspectivă. Sursa acestor zvonuri e necunoscută. S-ar părea că prudenţa ar fi trebuit să dicteze stăpînirii luarea unor oarecare măsuri

[1]) Scrisoarea se citează în extras. (N. aut.)

împotriva vorbăriei. Dar Petersburgul rămînea nepăsător față de aceste zvonuri periculoase. Ciudat, dar nici Ecaterina nu era prea îngrijorată de ele. După paști, începură să umble prin Petersburg fițuici atițătoare, instigări la răzvrătire, care prevesteau o catastrofă pe curînd. Într-o fițuică se spunea:

„De îndată ce, prin voința lui dumnezeu, Ioan se va urca pe tron, Münnich, Osterman și Biron vor fi înlăturați..." În alta se amenința: „Se apropie ziua răzvrătirii". În a treia se scria: „Contele Zahar Cernîșev va fi sfîșiat, Alexei Razumovski și Grigori Orlov așijderea, țarina va fi trimisă în țara ei, iar pe tronul țarilor va fi întărit Ioan Antonovici, țarul cel fără de prihană și fără de vină."

Ecaterina citea aceste avertismente anonime cu o liniște de neînțeles și odată, dîndu-i prințului Veazemski un teanc voluminos de asemenea fițuici, rosti:

— Toate prostiile acestea sînt demne de dispreț.

Deasupra capului Ecaterinei norii se îngroșau, tunetul sta gata să bubuie în orice clipă. Întotdeauna ageră și prudentă, Ecaterina ar fi trebuit să nu se miște de la Petersburg, ca să întîmpine catastrofa cu toate forțele de care dispunea. Dar... se întîmplă altceva. Sub ocrotirea milostivei „pronii cerești", fără să se sinchisească de ceva, la 20 iunie, însoțită de Orlov, ea părăsește țara și întreprinde cu mare pompă o călătorie în Livonia, pentru a rezolva, chipurile, niște afaceri de o mare importanță politică.

2

Se părea că la Petersburg aceeași „pronie cerească", același har divin pogorî și asupra tînărului sublocotenent Vasili Iakovlevici Mirovici.

Firav, de statură mijlocie, cu picioarele strîmbe, cu fruntea mare, boltită, și cu ochii negri arzînd de flacăra fanatismului, el își făcea anevoie serviciul, trăind în cea mai neagră mizerie, ținînd cu chirie o cămăruță sărăcăcioasă „deasupra sălii de intrare" în clădirea unui șantier naval particular, în cartierul Liteinii din Petersburg. Întrucît se trăgea din vechiul neam al Mirovicilor, era cum nu se poate mai ambițios și nu o dată făcuse demersuri infructuoase ca să i se restituie moșiile bunicului

său, un trădător care-l urmase pe Mazepa. Izbuti chiar să obţină o întrevedere cu hatmanul Razumovski.

— Ha! Al nostru eşti, flăcăule! Ia, spune, îţi trebuie ceva carboave? — îl întîmpină hatmanul prietenos.

Cu ochii scînteietori, Mirovici îi explică cu glas nervos, ţipător, scopul vizitei sale.

— Moşiile bunicului, spui? Nu, flăcăule. Mortul de la groapă nu se mai întoarce. Tu, flăcăule, croieşte-ţi singur drum. Caută să înşfaci fortuna de păr, uite-aşa, haţ! Şi o să te căpătuieşti şi tu ca şi alţii.

Fire influenţabilă, Mirovici luă în serios povaţa hatmanului. Îi intră adînc în cap gîndul de a apuca cu adevărat norocul de coarne. Dar în ce chip? Şi cam unde ar putea da de acest noroc misterios? Compania lui era adesea de gardă, sub propria sa comandă, la fortăreaţa Schlüsselburg. Atenţia îi fu atrasă de faptul că între cazematele din fortăreaţă era una, cazemata Nr. 1, lîngă care se afla întotdeauna acelaşi post de gardă permanent, fără schimb. Acolo lîncezea „întemniţatul necunoscut, omul fără nume". Cu un an în urmă, un toboşar în retragere scăpase o vorbă la beţie, spunîndu-i lui Mirovici că întemniţatul fără nume era fostul împărat Ivan al III-lea Antonovici. În sfîrşit! Norocul venea singur în braţele lui!

Această veste îl zguduise pe Mirovici şi-i răpise pentru totdeauna liniştea.

Cunoştea bine episoadele revoluţiilor de palat. Ca să-şi croiască drum spre glorie, se gîndi nici mai mult, nici mai puţin, decît să-l urce pe Ivan Antonovici pe tron.

La începutul lui iulie, îi veni rîndul să intre de gardă la fortăreaţa Schlüsselburg. Pe atunci locuia într-o suburbie, dincolo de Neva, chiar în faţa fortăreţei. În ultimele zile, se apucă îndrăzneţ şi cu înflăcărare să-i convingă pe cei trei caporali şi pe ostaşii din compania lui să ia parte la lovitura de stat.

— Precum ştiţi, Ecaterina nu e în Petersburg, — le şoptea ostaşilor, agitat, cu ochii negri scînteietori. — A plecat la Riga cu Grigori Orlov, ca să se cunune cu el. E nemţoaică, şi sfîntul Nicolae, făcătorul de minuni, o să ne ajute să nu se întoarcă de acolo. Dar Ivan Antonovici se trage din neamul lui Petru cel Mare. Tronul Rusiei e tronul lui!

Ostaşii erau şovăielnici, dar ţineau la Mirovici şi aveau încredere în el.

Ecaterina, Grigori Orlov, generalul Piotr Panin şi suita înaintau încet spre Riga. Drumul nisipos şi căldura de nesuferit făceau călătoria anevoioasă, obositoare.

Era cald şi în capitală. Mareşalul-şef al curţii imperiale, Nikita Panin, şi Pavel, moştenitorul tronului, care era acum un băiat în vîrstă de 10 ani, petreceau lunile de vară la Ţarskoe Selo.

Repausul de după amiază se sfîrşise. Nikita Panin, tînărul ofiţer S. A. Poroşin [1]) preceptorul moştenitorului, şi însuşi moştenitorul tronului, cu bastonaşul său chinezesc, de fildeş, în mînă, ieşiră la plimbare, urmaţi de doi valeţi ferchezi şi de un cazac uriaş, cu cuşmă miţoasă.

Coborîră din aripa dreaptă a palatului Ecaterinei în micul parc intim al maiestăţii sale. Răsună comanda: „Drepţi! Pentru onor, arm'!" Bravii grenadieri izbiră cu paturile puştilor în lespezile aleii, scoaseră pieptul în afară, îşi holbară ochii la Pavel Petrovici şi rămaseră încremeniţi. „Pe loc repaus!" — strigă moştenitorul tronului cu glas subţire de copil şi, învîrtind bastonaşul, o luă la fugă, sărind într-un picior.

— Alteţă! — strigă Panin, dojenitor, şi porniră tustrei fără grabă la vale, spre lacul întins. — Cînd daţi o comandă ostaşilor, purtaţi-vă, alteţă, în chip cuviincios, nu căutaţi să păreţi un satir cu picioarele de ţap, ţopăind de colo-colo. Asemenea lucru e oprit de regulamentele ostăşeşti.

— De ce e oprit? Demonstraţi-mi, domnule, de ce? Nikita Ivanici, azi vreţi să vă legaţi de mine, — vorbi băiatul iute şi graseind. — Poroşin! Aşa e că unchiul se leagă de mine?

— Nicidecum, alteţă. Excelenţa sa Nikita Ivanici a vorbit just... — răspunse Poroşin pe un ton blînd, zîmbind uşor.

Impunătorul Panin îşi scoase cu un gest lenevos batista de dantelă, îşi şterse ceafa asudată şi-l luă cu grijă pe moştenitorul tronului de braţ. Răsuflînd ceva mai greu după masa copioasă, demnitarul rosti cu voce groasă:

— Încă de data trecută v-am spus, Pavel Petrovici, dragul meu...

— Iar morală?

— Da, morală. — Panin rosti această vorbă ceva mai apăsat.

[1]) Fost adjutant al lui Petru al III-lea. (N. aut.)

— Dar lăsați-mă să mai alerg și eu, domnule. Unde-i Vanka, băiatul grădinarului? Chemați-l pe *garçon* [1]). Să ne luăm la întrecere...

— Nu Vanka, ci Vanea, alteță, — observă Porosin povățuitor. — Peiorativul este propriu animalelor, nicidecum oamenilor.

Băiatul cîrn, cu ochii bulbucați, se bosumflă, silindu-se zadarnic să scape de mîna fierbinte și asudată a lui Panin, și începu să gîfîie supărat. Totuși, în cele din urmă, izbuti să scape de Panin, alergă iute la un răzor, rupse trei floricele — albă, galbenă, roșie — și veni repede înapoi, spre Panin, sărind într-un picior:

— Nikita Ivanîci! Poftiți, domnule, puneți-le la butonieră... Nu vă supărați. M-ați mustrat, gata.

Panin zîmbi și sărută cu buzele sale groase mîna țarevici-ului. Soarele apunea deasupra lacului de la Țarskoe Selo. Insulița verde, cu pavilionul de concerte, se învălui într-o lumină roză-cafenie. Oglinda întinsă a lacului licărea în razele asfințitului.

Cărăruia de aur sclipea învăpăiată, iar pe luciul nețărmurit al Lacului Ladoga se zăreau în depărtare, trandafirii, pînze albe de vase pescărești. Pretutindeni domnea o liniște adîncă pe întinderea fără de sfîrșit, sub cerul albicios, cu ușoare pete de azur.

Dar întemnițatul fără nume, lipindu-se cu tot trupul de fereastra boltită, cu gratii de fier, nu vedea această privelițte a naturii nemărginite și slobode; privirea lui chinuită ba se înflăcăra, ba se stingea, oprindu-se mereu în aceeași curticică respingătoare, pietruită și înconjurată cu ziduri blestemate. Și așa, zi de zi, an de an... Cînd va fi oare izbăvit? De-ar veni moartea să-l ia odată...

Era un tînăr subțire, adus de spate și neobișnuit de alb la față. Nasul mare, acvilin, i se ascuțise, obrajii îi erau scofîlciți, arăta ca un copac pipernicit, lipsit de aer și lumină. Părul bălai, ușor înspicat de fire argintii, îi cădea în neorînduială pe umeri, ca unui călugăr. Haina lui era murdară, veche, peticită.

— Grigori, Grigori, Grigori e numele meu... Dar Ioan? Nu! Toată lumea îmi spune că nu există Ioan. Dar a existat, a existat. Mint cu toții, vrăjitorii, solomonarii. M-au vrăjit, au întins

[1]) Băiat (în limba franceză). (N. trad.)

o negură blestemată peste mintea mea. Peste mine suflă foc, duhoarea iadului. Dar eu țin minte că mă chema Ioan. Sînt prinț, sînt stăpînitorul acestui imperiu...

— Ce tot boscorodești acolo, Grigori? — îl întrebă un ostaș bătrîn, cu glas gîjîit, cu fălcile acoperite de peri aspri, albi, care ședea lîngă masă, împletindu-și o punguță de tutun din lînă subțirică.

— Nimic, nimic, unchiule. — Ioan se întoarse spre el, își acoperi o clipă fața cu palmele albe, ca și cum îi venea să izbucnească în hohote de plîns. Pe urmă, își duse brusc mîinile la spate și, tropotind cu bocancii grei, începu să măsoare cu pași repezi celula boltită, cugetînd ceva cu fruntea îngîndurată, cu privirile tulburi pironite în pardoseala de piatră. Pașii lui bocăneau măsurat cu potcoavele de fier în lespezi, iar bătrînului ostaș i se părea că afară o mînă grea bate cuie într-un coșciug. Întemnițatul se opri, se uită cu o privire jalnică în ochii ostașului și începu iar, încet, bîlbîindu-se ușor:

— Ai auzit, tu, ostașule, despre viața lui Alexei, omul lui dumnezeu? Viețile sfinților, asta carte! A fost fecior de împărat. A părăsit în tinerețe casa tatălui său, și-a lăsat soția iubită, s-a lepădat de toată strălucirea împărătească și, scuturîndu-și praful de pe picioare, a plecat în lume... Auzi, ostașule?

— Zi-i, zi-i că aud. Mie-mi plac istoriile astea sfinte. — Bătrînul își lăsă lucrul, se rezemă cu coatele de masă și-și sprijini umerii obrajilor cu pumnii oșoși, ridicîndu-și colțurile ochilor pieziș, spre tîmple, ca la chinezi. Asculta cu luare aminte povestirea întemnițatului.

— Și astfel au trecut ani mulți. Iar Alexei, feciorul de împărat, a ajuns cerșetor. Într-o zi, vine el la curte, în zdrențe, cu traista în spate. Și se roagă de slugi: „Ajutați-mă, în numele lui Hristos, dați ceva unui sărman, pentru hrana lui". Iar slugile nu l-au cunoscut și, punînd mîna pe reteveie, l-au gonit afară... — Deodată, întemnițatul se repezi la ostaș și, aruncîndu-și mîna pe umărul acestuia, cu trupul încovoiat, strigă: — Eu sînt Alexei, feciorul de împărat! Iată-mă, sărman, calic, întorcîndu-mă la casa mea împărătească... Iar voi, slugile mele, necunoscînd pe feciorul de împărat, mă goniți pre mine!...

Ostașul sări în picioare și, apucîndu-și punguța și ghemul de lînă, se dădu îndărăt.

— Nu-ți fie frică de mine, ostașule... Sînt un om blajin. Cînd s-o îndura dumnezeu de mine și or să mă așeze în scau-

nul împărătesc, am să fiu omul cel mai blînd de pe lume, pe nimeni n-o să pun la cazne. Dar n-am trup, ostaşule, mi-a pierit trupul, a rămas din mine doar duhul sfînt, duhul lui Ioan. O să-ţi fac mult bine! Şi lui Vlasiev şi lui Cekin... — strigă el, bîlbîind şi înaintînd spre ostaş.

— Stai, stai odată! — strigă acesta, dîndu-se îndărăt şi ferindu-se cu ghemul şi cu lucrul său. — Care Ioan, la naiba! Eşti Grigori, Grişka nătîngul, bîlbîilă...

Toată faţa întemniţatului se brăzdă de zbîrcituri; icnind într-un sughiţ de plîns, dădu deznădăjduit din mîini şi se prăbuşi în genunchi la picioarele ostaşului:

— Spune-mi, hai spune, frăţioare, drăguţule... Cine-o fi femeia aceea în strai negru, care a venit la mine, mai demult, acum un an ori doi? Cine-i ea, frumoasa care mă tot iscodea, tot luneca cu privirea ochilor ei cereşti peste obrazul meu de sărman?... M-au dus atunci, m-au dus undeva, m-au legat la ochi cu o cîrpă... Nu cumva e mireasa mea, ursita mea cea dragă? Ori a adus-o satana întru pierzania sufletului meu? Hai, spune, hai, spune-mi, ostaşule!... Aibi milă de mine, îndură-te! — se tîngui el, prosternîndu-se la pămînt. Pieptul i se zguduia de hohote de plîns. Iar cînd se ridică în picioare nu-l mai află pe ostaş dinaintea sa — nu mai era decît uşa de tuci cu lacăt, numai zidurile jilave şi candela dinaintea icoanei din colţ.

Ioan se clătină, îşi dădu îndurerat capul pe spate, îşi strînse tîmplele în palme şi, cu glas nefiresc, hodorogit, ca năpădit de tuse seacă, înecîndu-se, începu să zvîrle din piept jalnicele vorbe:

— Doamne! Multe patimi mă biruie... Mîntuieşte-mă! Mîntuieşte-mă!

Lui Panin i se înmînă un plic. El rupse sigiliul, duse hîrtia aproape de ochi, străbătu rîndurile şi, lăsîndu-l pe moştenitorul tronului în grija lui Poroşin, se îndreptă grăbit spre palat. Scrise iute un ordin secret: să se posteze puternice posturi militare pe amîndouă malurile Nevei, la trei verste mai sus de Petersburg; posturile să vegheze cu străşnicie, să înhaţe pe toţi cei care călătoresc pe apă ori se îndreaptă pe mal spre capitală, indiferent de starea şi de rangul lor.

Vălul sur al cerului se subțiase. Noaptea albă de iulie pogorîse pe pămînt.

Ecaterinei îi era cald, aerul era greu. Ieși din alcovul aurit, își potrivi boneta în fața oglinzii și, punîndu-și peignoirul liliachiu cu dantele, se apropie de fereastra deschisă. Lîngă scara vechiului castel feudal, în care își avea reședința, străjuiau patru oșteni, în platoșe și coifuri medievale, cu tesacele scurte scoase din teacă. Cavalerii străini păzeau liniștea împărătesei Rusiei. Ecaterina străbătu dormitorul, încăperea de alături, și ieși pe balcon. Înaintea sa se întindea o mare de flori răspîndind fel și chip de miresme, licărind în toate culorile. Tufele de iasomie gemeau de puzderia florilor; mai încolo, un boschet de liliac era aproape de sfîrșitul vremii lui de înflorire — și mai departe se ridica un zid verde de stejari și de arțari vînjoși. Privighetorile cele neadormite cîntau. Ecaterina trase în piept aerul amețitor, cu nările fremătînd. Ce frumos era totul împrejur! Inima i se strîngea însă de îngrijorare; privea printre gene spre răsărit, unde rămăsese Petersburgul, lăsat de ea în voia soartei. Un suspin adînc, greu de tot, îi zbură din piept. Ce-o fi acum acolo, ce s-o întîmpla? Veghează oare Nikita Ivanîci Panin? Doar lui i-a încredințat și pe moștenitorul tronului și țara.

Da, la Țarskoe Selo, Nikita Panin veghea. În toiul nopții, sună deodată mînios cu clopoțelul de argint și-i porunci aghiotantului somnoros, care n-avusese timp să-și pună peruca cu coditță, să se pregătească îndată careta, ca să plece la Petersburg.

4

Da, da. Era noapte. Trebuia să se acționeze, să se acționeze neîntîrziat. În creierul lui Mirovici mișunau gînduri arzătoare. Își holbă ochii nebunești în semiîntunericul din odaie: acolo, lîngă soba de teracotă, era tronul de foc; tînărul Ioan ședea pe tron, iar în fața lui, îngenunchiat, el, Vasili Mirovici, întinzînd lui Ioan pe o tipsie de argint coroana, globul puterii și sceptrul...

Orologiul bătu ora unu. Mirovici se dezbrăcă în semiîntuneric și se culcă.

Ușa scîrții: furierul Lebedev intră, vestind că primise ordin de la comandant ca, fără să-l mai deranjeze pe Mirovici, să

dea drumul din fortăreață la niște vîslași cu o luntre. La unu și jumătate, același furier veni din nou: comandantul ordonase să se lase în fortăreață un slujbaș de cancelarie și vîslașii. Iar după cîteva minute, un nou ordin: vîslașii pot ieși din fortăreață.

— Basta! — exclamă Mirovici, cu glas fatal. — Înlături cu șovăiala! Nici o clipă mai mult! Dacă-i glorie, glorie să fie, iar de-i moarte, moarte să fie! — Își înșfăcă mundirul, eșarfa, spada, tricornul și, îmbrăcîndu-se din mers, se repezi de la corpul de gardă în dormitorul trupei. — La ar-rme! — răcni el, din răsputeri.

Adunat la iuțeală, plutonul de 37 baionete se alinie în curtea fortăreței.

— Încărcați armele! — ordonă cu glas tare Mirovici.

Ostașii executau ordinul. Închizătoarele puștilor țăcăneau zgomotos.

Comandantul fortăreței, numai în halat, sări afară pe scară și-l întrebă mînios pe Mirovici:

— Ce s-a întîmplat? Din ordinul cui?...

Mirovici se repezi la el, îl izbi năpraznic cu patul armei în frunte și strigă:

— Ticălosule! Ții închis pe împăratul nevinovat!

Și ordonă să fie închis.

Trecuse de ceasurile 3 din noapte. Era lumină și răcoare. Peste turnuri, peste zidurile de granit, peste acoperișurile cazematelor începu să se prelingă ceața deasă de pe Lacul Ladoga care înecă deodată văzduhul într-o tulbureală albă: zidurile fortăreței, contururile casei comandantului, șirurile de ostași, cerul, totul pieri din fața ochilor. Oamenii priveau buimaci.

După ce cu chiu cu vai își alinie din nou plutonul pe trei rînduri, Mirovici o luă pe bîjbîite prin ceață, împreună cu ostașii, spre cazemata Nr. 1.

— Stai! Cine-i? — strigă santinela.

— Mergem la maiestatea sa! — răspunse Mirovici, tare.

Atunci dinspre cazemată țîșniră niște licăriri stinse și trosni o salvă de focuri dezordonată, trasă din șaisprezece puști. Dar ceața era deasă și albă ca laptele; cazemata și totul în jurul ei pieri ca într-un basm cu vrăji. Mirovici comandă:

— Foc!... Cu tot plutonul, foc! — Pîrîiră împușcături în direcția cazematei topite în ceață.

După două salve, ostașii, cuprinși de spaimă, începură să se împrăștie în fugă; se auziră murmure de cîrtire.

— Stai! — tună glasul lui Mirovici, de undeva din ceață. — Ascultă proclamația! — și, scoțînd o hîrtie, Mirovici începu să citească ostașilor dimprejur. Pe urmă, strigă trupei din garnizoana fortăreței: — Băieți, nu trageți! Trădătorii...

Din ceață i se răspunse:

— Trădători sînteți voi! Vom trage! — și o nouă salvă oarbă, nevătămătoare, trosni din ceață în ceață.

— Un tun, să se aducă un tun!... Am să trag cu tunul în voi!... — zbieră Mirovici nevăzut prin ceață. — Ostași, pe bastion! — Orbecăind prin norii albi, ostașii se duseră după tun; Mirovici se repezi în casa comandantului, după cheile de la pulberărie, strigînd din mers santinelelor din drumul său: — Să nu fie lăsat nimeni nici să intre, nici să iasă din fortăreață. Dacă se strecoară cineva, trageți în el!

Aduseră cu greu un tun, puseră încărcătura de pulbere și începură să vîre ghiuleaua. Mirovici trimise un sergent la trupa garnizoanei cu ordinul să se predea și să trimită lui Mirovici pe cei doi ofițeri, Vlasiev și Cekin; în caz contrar, „înălțimea sa" avea să deschidă neîntîrziat foc de tunuri.

Un glas tare răspunse prin ceață:

— Încetați focul! Nici voi să nu cutezați să trageți cu tunurile în noi!

Atunci Mirovici, plin de bucurie, se repezi cu ostașii săi în cazemată și, dînd peste Cekin, îl înșfăcă și-l tîrî într-o săliță:

— Vorbește, spune, unde-i împăratul?

— N-avem împărat, ci o împărătească.

Mirovici îl izbi peste ceafă și, învîrtindu-și pușca, urlă ca un nebun:

— Deschide ușa! Te omor pe loc! — și îndreptă baioneta spre pieptul lui.

Zgribulit, de parcă i-ar fi fost frig, Cekin descuie ușa fără împotrivire.

Mirovici și cu ostașii coborîră în goană cele șapte trepte de piatră care duceau în cazemata întunecoasă.

— Lumină!

Făclia de rășină pîrîi, împroșcînd scîntei; în întuneric pluteau rotocoale de fum, de ceață, în lumina șovăielnică, tremurătoare. Pe lespezile de piatră, într-o băltoacă de sînge, zăcea

Ioan, nemişcat. Între coastele din partea stîngă şi în piept era străpuns de spadă, şi mai avea o tăietură la gît. Zăcea cu degetele zgîrcite, cu gura întredeschisă ; ochii săi mari, puţin întunecaţi, priveau cu uimire bolţile de piatră.

Mirovici şi ostaşii se cutremurară.

Cei doi ucigaşi, Cekin şi Vlasiev, galbeni, buimaci, stăteau deoparte. Mirovici se lăsă în genunchi înaintea leşului şi-i sărută mîna.

Mortul fu pus în grabă, cu şoapte şi suspine, pe pat, acoperit cu o burcă roşie, şi dus la locul de adunare.

Ceaţa se împrăştiase. Spre răsărit cerul era împurpurat. Se luminase deabinelea.

Mirovici ordonă să se sune deşteptarea şi dădu comanda „pentru onor". Tobele răpăiră sinistru. Pe ostaşi îi treceau fiori de gheaţă. Mirovici dădu defunctului onorul cu spada. Pe urmă, pierzîndu-şi cumpătul, cu inima sfîşiată, străin de tot ce era împrejurul său, se apropie de cadavru, sărută din nou mîna lui Ioan şi spuse ostaşilor :

— Fraţilor ! Prieteni ! Iată-l pe suveranul nostru... Acum s-a dus fericirea noastră, sîntem nişte nenorociţi. Iar eu voi pătimi pentru aceasta mai mult decît toţi. Voi nu sînteţi vinovaţi. Eu voi răspunde pentru voi, şi tot eu voi îndura toate chinurile. — Lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraji. O luă de-a lungul frontului, îmbrăţişînd pe fiecare ostaş, mulţumindu-i şi sărutîndu-l.

Deodată, un caporal se repezi, din spate, spre el : „Hai, boierule !" — şi, cu ajutorul ostaşilor care-şi veniseră în fire, îi luă sabia. Comandantul, căruia îi dăduseră drumul ostaşii, se apropie şi-i smulse lui Mirovici insigna de ofiţer. Mirovici şi ostaşii săi fură arestaţi, iar fortăreaţa închisă. Raportul către Nikita Panin fu scris la iuţeală.

Aşadar, voind să-l salveze pe Ioan şi să o detroneze pe Ecaterina, Mirovici provocase moartea lui Ioan şi o salvase pe Ecaterina ; de acum înainte, nimic nu-i mai ameninţa tronul ; întemniţatul de la Schlüsselburg era mort.

Nu află despre această „întîmplare minunată" de la Schlüsselburg decît după 4 zile, în dimineaţa de 9 iulie, îndată după sosirea ei la Riga.

Ridicînd mîinile, cu lacrimi în ochi, exclamă :

— Nepătrunse sînt căile domnului !

De la Petersburg la Riga goneau ştafete după ştafete. Ecaterina scrise în franţuzeşte lui Panin:

„Providenţa mi-a arătat un semn evident al milei sale, dînd un asemenea deznodămînt acestei încurcături..." Şi, mai departe, în ruseşte: „Acum mă grăbesc şi mai mult să mă întorc la Petersburg, ca să termin mai repede cu acest caz şi să pun capăt noilor zvonuri prosteşti.

Nu se întoarse în capitală decît la finele lui iulie, iar la 17 august fu dat publicităţii, „spre cunoştinţa întregului popor", comunicatul privitor la moartea „violentă" a lui Ioan.

Curtea supremă de justiţie, care judecase de urgenţă procesul, semnă la 9 septembrie sentinţa: „Mirovici e condamnat la moarte prin decapitare, iar trupul său va fi lăsat în vederea poporului pînă seara, după care va fi ars, împreună cu eşafodul pe care se va îndeplini această pedeapsă cu moartea".

5

Executarea lui Mirovici avu loc în dimineaţa zilei de 15 septembrie, pe ostrovul Petersburgski, în Piaţa Mîncăilor.

Se strînsese o mare mulţime de oameni. Peste tot, pe podul sprijinit de piloni, pe acoperişuri, pe garduri, în copaci, se grămădeau sumedenie de privitori.

Măcelarul Hreapov şi prietenul său Mitrici, fostul valet de la curte (acum dat afară pentru beţie), stăteau ţinîndu-se unul de altul, ca să nu cadă, pe o lăvicioară adusă pentru cinci copeici de un rîndaş, dintr-o casă din apropiere.

Eşafodul, pe care aştepta călăul, era înconjurat de ostaşi şi de o gloată deasă de gură-cască. Toată lumea privea cu gîtul întins. Vuiet, strigăte, gălăgie. Prin grupurile de oameni, se vorbea:

— O să-l ierte, ţine minte vorba mea, o să-l ierte... Mirovici nu-i vinovat, nu l-a ucis el.

— Cum, nu el?! În osîndă e scris limpede: „...ucigaş al acestui prinţ nenorocit trebuie socotit Mirovici". Na, citeşte.

— Vai, Mitrici, Mitrici! — îi spuse Hreapov valetului. — De ce am venit noi să vedem aşa ceva?

— Ca să fim de faţă cînd se va vesti mila măriei sale.

— Mila? Ha! Aşteaptă mult şi bine!

— Ba da, crede-mă. Eu să nu ştiu? Doar am trăit toată

viaţa la curte. Chiar şi cavaleria crede la fel. Mi-a şi spus un colonel, o cunoştinţă de-a mea : lui Mirovici i se va dărui viaţa.

Aproape toată lumea era sigură că Mirovici va fi graţiat. Tot astfel credea şi G. R. Derjavin, subofiţer din regimentul Preobrajenski, stînd în frontul companiei lui.

— Hai să punem rămăşag, — îi şoptea vecinului său, fără să se mişte, stînd cu arma la picior. — Prea milostiva ţarină are să-l ierte. Chiar şi contele Alexei Grigorievici Orlov a binevoit deunăzi să spună aşa ceva.

— Ia uite, ia uite, au isprăvit cu citirea osîndei, — îi şopti drept răspuns camaradul său de companie. — Bat tobele, călăul se apropie...

— Pot să fie chiar şi o sută de călăi ! — rosti cu siguranţă Derjavin, în răpăitul tobelor, scuturîndu-şi buclele pudrate, care-i atîrnau de sub pălăria albăstrie. — Ţii minte cum a fost cu Hruşciov, la Moscova ? I-au pus capul pe butuc, de ochii lumii, şi nimic mai mult. Tot aşa va fi şi cu Mirovici...

Dar deodată securea sclipi. Valetul Mitrici se întoarse, închizînd ochii. Hreapov, de spaimă, căzu de pe laviţă. Securea sclipi, mulţimea oftă adînc din mii de piepturi, capul cu priviri „disperate" al lui Mirovici se înălţă deasupra eşafodului, ridicat de mîna gîdelui. Oamenii rămaseră încremeniţi, se prăbuşiră de pe acoperişuri, de pe garduri ; mulţimea de pe pod se cutremură atît de năpraznic, încît podul trosni, clătinîndu-se.

Aşadar, acest „coup [1]) exaltat şi nesăbuit", după cum se exprimase Ecaterina, începuse şi fusese încheiat cu vărsare de sînge.

Cei doi ofiţeri, Vlasiev şi Cekin, asasinii direcţi ai lui Ioan, în loc de pedeapsa cuvenită, căpătară, drept recompensă, cîte 7 000 de ruble, grade mari şi posturi bune. Primiră ordin să păstreze cea mai strașnică tăcere în privinţa întregului caz. Înlănţuirea tragicelor evenimente li se părea celor mai mulţi firească, punînd-o pe Ecaterina în afară de orice bănuială. Dar aceeaşi nesuferită „gură a lumii", necruţătoare cu Ecaterina, începu să despice firul în patru şi să judece în felul său. Încheierea era că toată „lovitura" de la Schlüsselburg fusese pusă cu dibăcie la cale.

Totuşi, aceasta nu era decît o presupunere ; pe atunci nimeni nu cunoştea nici actele secrete, nici ordinele verbale, date con-

[1]) Lovitură (în limba franceză). N. trad.)

fidenţial, nici resorturile ascunse, care lucrau pentru consolidarea puterii.

Dar, în zilele noastre, totul e dat pe faţă înaintea judecăţii istoriei. Şi vechile enigme de la curte pot să-şi găsească dezlegări verosimile.

Ca să liniştească sufletul zbuciumat al Ecaterinei, Nikita Panin îi spuse într-o zi, cu toată delicateţea ce-i era proprie:

— Nu fiţi mîhnită, maiestate. Providenţa a găsit un mijloc înţelept de a salva de cele mai mari zguduiri patria cea dragă inimii de mamă a maiestăţii voastre. Dacă — doamne fereşte — prinţul Ioan, un om cu mintea slabă, nepregătit pentru cîrmuirea unui stat atît de întins, s-ar fi urcat pe tron, acest eveniment ar fi avut multe consecinţe nefaste.

— Da, bunul meu Nikita Ivanovici, — răspunse Ecaterina, plecîndu-şi capul cu o prefăcută durere. — Eu şi cu dumneata am acţionat, călăuziţi de mîna celui de sus şi de aceleaşi motive, care l-au determinat pe marele Petru să nu-l cruţe nici pe propriul său fiu.

— Slăvit să fie numele maiestăţii voastre printre popoare! Suspinară amîndoi.

CAPITOLUL III

Lomonosov. Micul moştenitor al tronului are musafiri. O filipică necruţătoare

1

Careta contelui A. S. Stroganov plecă cea dintîi de la locul execuţiei. Contele se ducea grăbit la Palatul de Iarnă, la moştenitorul tronului.

Mitrici, care locuia acum pe Linia a 7-a [1]) de pe ostrovul Vasilievski, plecă şi el, cu trăsurica lui sărăcăcioasă cu două roţi. Măcelarul Hreapov şedea posomorît lîngă el. Făcură o bună bucată de drum în tăcere. Spectacolul oferit poporului le luase amîndurora orice chef de vorbă.

Mergeau de-a lungul malului drept al Nevei, prin faţa podului de vase care lega ostrovul Vasilievski de oraş, în dreptul

[1]) Mai multe străzi de pe acest ostrov se numeau linii şi purtau un număr de ordine. (N. trad.)

catedralei Isaakievski. Petersburgul avea pe atunci 62 de mii locuitori, cea mai populată fiind partea oraşului de pe malul stîng al Nevei; cartierele Petersburgskaia şi Viborgskaia aveau mai puţini locuitori. Cheiul şi portul Galernaia de pe ostrovul Vasilievski erau înţesate de clădiri, pe cînd părţile lui dinspre răsărit şi apus erau acoperite de mlaştini, întrerupte de dîmburi cu păduri şi tufişuri. În timpul nopţii cazurile de jefuire prin locurile acestea erau destul de frecvente.

— Şi de ce te-ai aşezat într-un loc atît de păcătos? — întrebă Hreapov, uitîndu-se de jur împrejur.

— Viaţa mi-a întors spatele, ei, şi... — răspunse Mitrici, plîngăreţ. — Ştii şi tu, m-au dat afară.

— Nici treburile mele, Mitrici, n-au de ce să mă învesele-ască, — spuse Hreapov, oftînd. — Ticălosul ăsta de Barîşnikov caută să mă dărîme. Cred că tilharul l-a uns pe Feodor Grigorievici Orlov cu un plocon. Am auzit că vor să mă mătrăşească de la curte, să nu mai cumpere nimic de la mine. Barîşnikov, pramatia, are de gînd să pună mîna pe toate aprovizionările.

Deodată, Mitrici opri calul şi sări jos din trăsurică. Traversînd luminişul, tăiat prin pădure pentru Bulevardul Bolşoi, mergea călcînd greu, sprijinindu-se în baston, un bărbat în vîrstă, foarte înalt şi de o constituţie atletică, îmbrăcat cu o pelerină cenuşie şi cu pălărie neagră pe cap. Uriaşul Mitrici se apropie repede de el, îşi descoperi capul pleşuv şi, plecîndu-se adînc, căută să prindă mîna omului, ca să i-o sărute, după obiceiul său de slugă, şi strigă tunător!

— Să trăiţi, Mihailo Vasilici, tătucule!

Observînd manevra lui Mitrici, omul îşi duse iute mîinile la spate; obrazul său plin, cu buze cărnoase, cu ochi mari albaştri-cenuşii, prinse a zîmbi. Cu glas tare, de bas, întrebă:

— Nu cumva vii de la „priveliştea" obştească, cetăţene?

— De la ea, tocmai de la ea, Mihailo Vasilici, tătucule. Rugaţi-vă pentru odihna sufletului robului lui dumnezeu Vasili; i-au zburat capul de pe umeri.

Mihailo Vasilici dădu din mînă, încreţi fruntea şi privi undeva de-a lungul luminişului, spre Neva:

Triumfaţi, Nemesidelor [1]) şi Minervelor [2]), — rosti el

[1]) *Nemezis* — zeiţa răzbunării la greci. (N. red. rom.)
[2]) *Minerva* — zeiţa înţelepciunii la romani. Aluzii sarcastice la Ecaterina. (N. red. rom.)

ca pentru sine. — Te pomenești că acum ucigașii cei adevărați vor fi ridicați la rangul de conți, la fel cu domnii Orlovi... Ai? — adăugă el încet, ca să nu-l audă Hreapov, rămas la o oarecare distanță.

— Nu știu, nu știu... — răspunse Mitrici, încurcat, mîngîindu-și barba mare. — După cum va porunci mult prea milostiva mama noastră...

— Ehei, tare mulți tătuci mai sînt pe lîngă maică... Ai? — spuse el, zîmbind numai din ochi, și-și scoase tabacherea de baga.

Mitrici se grăbi să-și tragă din buzunar tabacherea de argint aurită, o deschise cu unghiile cernite și, făcînd o plecăciune, îl îmbie:

— Poftiți, luați din al meu. Strașnic! E chiar din al răposatului Petru Feodorovici. Mihailo Vasilici, tătucule, tare mult vă sîntem recunoscători eu și nevasta mea, pentru nepoțelul nostru. Vă spunem bogdaproste că i-ați dat de lucru la atelierul dumneavoastră.

— Muncește, e harnic. Nădăjduiesc c-o să ajungă meșter de ispravă. Se pricepe la podoabe și are ochi foarte sigur la asortarea pietricelelor colorate...

Se apropie o caretă, ușa se deschise, și un bărbat chipeș, într-o strălucită uniformă militară, scoțînd capul afară, spuse cu glas autoritar:

— Iată-l pe unde umblă. De cînd te caut, Mihailo Vasilici... Urcă!

— A-a, Alexei Grigorici! — rosti necunoscutul cu o plecăciune ușoară și, ajutat de Mitrici, intră cam anevoie în careta contelui Alexei Orlov.

— Cine-i? — întrebă Hreapov pe fostul valet, cînd trăsurica lor porni înainte, fîșîind pe pietriș.

— E chiar contele Orlov.

— Păi nu vorbesc de conte, de Alioșka Orlov, mama lui de cîine. A rămas dator firmei mele peste cinci mii. Știe să înfulece la ierunci și să se bețivească, dar la plată n-are de unde.

— Cum, pe celălalt nu-l cunoști? E Lomonosov. Cel mai învățat om din Rusia.

— De unde să-l cunosc!... Ăsta n-o să facă datorii la mine. Cu cărturarii n-am nici în clin, nici în mînecă. Nu-mi pasă mie

de ei... Atîta că-i o namilă de om; socot că nu-i prea mulţumit de picioarele lui...

— Oho, ce voinic e! — se împotrivi Mitrici, cu un surîs încîntat. — Se trage din pomor [1]), din neam de ţărani de pe lîngă Arhanghelsk. E de pe aceleaşi meleaguri cu mine, drăguţul de el. Taică-său e cel mai de vază pescar la Holmogorî. Iar el a învăţat de toate prin străinătăţi.

Trăsurica coti în Linia a 7-a.

— Uite colo, vezi, în crîngul cela de pini? — zise Mitrici, arătînd în capătul aleii tăiate pentru Bulevardul Bolşoi. — Într-o noapte, domnul profesor Lomonosov a bătut măr trei hoţi... Da-a... — făcu Mitrici, tărăgănat şi dus pe gînduri. — Straşnic om a fost, dar acum a mai îmbătrînit şi el. Îi cam plăcea să bea, drăguţului. Îi plăcea să petreacă. Ehei, îl cunosc de cînd era ţînc. Trr! Iată că am sosit...

2

...Careta lui Alexei Orlov se oprise şi ea. Lomonosov îşi conduse musafirul în atelierul său de mozaicuri, aflat într-o clădire cu etaj de pe terenul din dosul casei lui proprii din strada Novoisaakievskaia, pe cheiul Moikăi. Tot acolo era şi o clădire de cărămidă, cu zece odăiţe, pentru meşteri.

— Ei, industriaşule, ia arată-mi şi mie ce ai pe aici, — întrebă Orlov, mereu vesel şi fără griji.

Într-adevăr, M. V. Lomonosov era pe jumătate industriaş. Firea sa clocotitoare, veşnic activă, se simţea apăsată între pereţii Academiei. Era atras irezistibil, de la experienţe de fizică şi de mecanică, de la nesfîrşite calcule, de la elaborarea tratatelor ştiinţifice, spre o muncă vie, în plin vălmăşag al vieţii. În capul său genial se strecurase ideea de a introduce în Rusia măiastra artă italiană a mozaicului. Cu zece ani în urmă, la cererea sa, i se rezervase 9.000 deseatine de pămînt în judeţul Koporie, fuseseră trecute pe numele lui patru sate cu două sute de ţărani, şi i se acordase un împrumut nu prea mare în numerar. Lomonosov clădise o mică sticlărie în satul Ust-Rudiţî, la vreo 70 de verste depărtare de Petersburg. Laboratorul cu mai multe cuptoare pentru fabricarea de geamuri colorate era instalat în clădirea principală, lungă de opt stînjeni şi lată de şase.

[1]) Străvechea denumire a ruşilor din ţinutul de pe litoralul Mării Albe: „cel de la mare". (N. trad.)

Lîngă această clădire era un mic atelier. Numai atîta; așa arăta toată întreprinderea lui.

În atelierul din Petersburg, în care intrase cu Orlov, se făceau mai cu seamă smalțuri, baghete de sticlă în toate culorile și lucrări în mozaic.

— Iată, poftiți. — Lomonosov își dădu pelerina jos, o aruncă pe o bancă și-l conduse pe Orlov spre un dulap cu uși de sticlă. — În afară de smalțuri, facem și mărgele. Iată mici garafe și căni, tabachere, cupe, farfurioare, butoni, vîrfuri de bastoane... Din toate cîte puțin.

— Frumoase, Mihailo Vasilici, frate, de acord, de acord! Lucrușoarele astea de toată lauda sînt bune și pentru curte. Numai că eu cred că nu asta e puterea dumitale, nu în garafe, nici în mărgele. În știință e gloria dumitale, Mihailo Vasilici.

Zîmbind din ochi, Lomonosov mulțumi cu o plecăciune și apoi spuse:

— Poate și în liră. Stihurile sînt desfătarea mea. Cu fizica mă îndeletnicesc ca să fac exerciții.

Cei doi bărbați voinici — cel tînăr și cel de cincizeci și doi de ani — unul fost boiernaș, celălalt fost țăran de rînd, se priveau în ochi, cu aer zîmbitor. Lomonosov purta o bluză largă de mătase vîrîtă în pantalonii de culoarea tabacului, la gît un jabou alb spumos, plisat, iar în picioare, în loc de ciorapi lungi și pantofi, avea niște cizme de postav cu nasturi: picioarele lui bolnave se umflaseră.

— Îmbătrînești, Mihailo Vasilici. Ai început să umbli cu bastonaș. Înzdrăvenește-te, frate și poftește pe la mine să-i tragem un joc...

— Nu, Alexei Grigorici, acum nu-mi mai arde de jocuri și de distracțiile voastre de la curte. Greu m-am sculat de pe patul morții, — răspunse Lomonosov, silindu-se să-și stăpînească glasul tunător. — Pot să spun, totuși, că gîndul morții nu mă înspăimîntă — mi-am trăit viața, am pătimit îndeajuns. Iar cînd o să mor, o să le pară rău de mine fiilor patriei, — adăugă el cu o scînteiere de mîndrie în ochi și-și dădu pe spate capul cu bucle cărunte.

Era ora pauzei pentru masă; în atelier nu se afla nimeni. Orlov își aprinse luleaua. Pe degetele lui îngrijite sclipeau briliante. Bluza de mătase scumpă și pantalonii lui Lomonosov erau pătați de reactivi chimici, iar manșetele de dantelă de Bruxelles arătau cam soioase.

— Dar cine te-a făcut să pătimeşti ? — întrebă Orlov.

— Păi toată lumea, fiecare cîte puţin. Am pătimit şi voi pătimi, pînă la sfîrşitul zilelor mele. Am atîţia duşmani...

— Dar şi dumneata eşti colţos, Mihailo Vasilici.

— Colţos, colţos, Alexei Grigorici... Bine ai zis, sînt colţos. (Orlov se aşează, iar Lomonosov, sprijinindu-se în baston, începu să măsoare odaia, călcînd pe pardoseala de cărămidă.) Dar pentru ce sînt lovit de toţi duşmanii mei ? Fiindcă mă străduiesc să apăr opera lui Petru cel Mare, să-i îndemn pe ruşi spre înţelepciunea cărturăriei şi spre artă, ca să-şi scoată la iveală talentele ! — strigă Lomonosov şi, ridicînd bastonul, dădu din cap făcînd să-i tremure obrajii graşi, arşi de vînt. — Un lucru vrea Mihailo Lomonosov — luminarea largă a ruşilor, ca să fie mîndri de patria lor, s-o cerceteze cu toată sîrguinţa. Iată, la noi, în aşa-zisa Academie, sînt profesori nemţi şi tot felul de străini. Dar, dragă Alexei Grigorici, profesorul trebuie să se îngrijească şi de tineri, să scoată treptat din ei învăţaţi. Iar străinii n-au bunăvoinţă să-i înveţe pe tinerii ruşi. Şi doar ruşii sînt flăcăi înzestraţi de natură, sînt mici Lomonosovi. Iar Rusia, fără Lomonosovi, e un ogor fără seminţe. Să luăm chiar pilda mea... Ce am fost eu ? Cu toate că mă pîndeşte moartea, o spun cu trufie : de ani de zile sînt o podoabă a Academiei de ştiinţe. — Lomonosov luă o priză de tabac şi strigă ca la bîlci : — O să pun mîna în gît şi istoricului Miller şi cronicarului Nestor al nostru ! De ce, în scrierile lor, dau preferinţă celor străini, în dauna ruşilor ?... Uneori mă apucă nebuniile.

Orlov privea cu interes pe Lomonosov care se înfierbîntase şi, fără să-şi scoată luleaua din gură, întrebă din mijlocul rotocoalelor de fum :

— Spune, Mihailo Vasilici : e adevărat că deunăzi ai venit în sala de şedinţe ale Academiei şi a binevoit să le arăţi celor adunaţi o combinaţie din trei degete, după care ai plecat, trîntind uşa după dumneata ?

— Le-am dat cu tifla, cu tifla-n nas ! — strigă Lomonosov ; ochii săi mari jucau, sprîncenele arcuite îi zvîcniră în sus. — Şi i-am suduit de mama lor nemţească. Mie îmi place să-i sudui pe nătărăi.

— La curte s-a aflat de scandalul dumitale şi s-a rîs mult pe chestia asta ! — zise Orlov, rîzînd tunător.

— Duşmanii, adversarii, răuvoitorii ! — exclamă Lomonosov, izbind cu bastonul în pardoseala de cărămidă. — Mă tot

lucrează, vor să mă înjosească, să pună şaua pe mine. Dar nu mi-e frică, ştii — s-ar putea întîmpla să-l trăsnesc pe vreunul peste mutră. Dacă se ajunge la bătaie, ştii dumneata cine sînt eu! Eu sînt dintr-un neam de pescari vînjoşi. Toată ziua, bună ziua, mă pîrau la urechea măriei sale Elizaveta, iar acum mă pîrăsc împărătesei de azi. Cine sînt aceşti oameni? Aceşti alde Miller, ori Traubert? Nişte venetici. Cît despre Sumarokov, ăla ticluieşte nişte cîntecele siropoase...

Orlov ştia că între Lomonosov, omul aceasta din popor, şi Sumarokov, care se făiea cu vechea lui spiţă de boiernaş, era o veche duşmănie. Unii nobili poznaşi, şi chiar el, Alexei Orlov, pofteau dinadins la masă, pe cei doi inamici, ca să-i facă să se încaiere în cuvinte. Lomonosov, deşi nu tocmai abil în viaţa de toate zilele, şi deşi nu-i plăcea să lege cunoştinţe noi, accepta, totuşi, unele dintre asemenea invitaţii. Iar cînd Sumarokov, cam cu chef, începea să-l agaseze, legîndu-se de el, Lomonosov îi răspundea răstit, cu toată aprinderea, şi această pornire se transforma aproape întotdeauna într-o grosolănie nepermisă, în insulte. Iar Sumarokov îi răspundea cutezător, dar calm; deşi nu era spiritual, izbutea să fie tăios. În ultima instanţă, izbînda rămînea de partea lui.

Acum, ascultîndu-l cu interes pe Lomonosov, musafirul îi zîmbea cu aer de înţelegere.

— Pe Saşka Sumarokov îl cunosc demult. A lins şi la maica Elizaveta blidele la bucătărie. Dar să ştii că milostivei noastre ţarine i-e lehamite de el: a tocit toate pragurile de prin palate şi casele mari. Dă ghes nobilimii... Dar şi Vaska Trediakovski, colivarul ăla zaharisit, nu-i mai breaz: mîzgăleşte pamflete contra mea în „Trudoliubivaia pcela“ [1]), îşi vărsă fierea — ceea ce se cheamă pe greceşte diatribă: cică pictura în culori e superioară imaginilor în mozaic... Zevzecul! Dar Academia de ştiinţe din Bologna m-a ales deunăzi membru de onoare, tocmai pentru mozaicuri. Şi sînt mîndru de aceasta. Iar el... un mîzgălitor de stihuri! Stihurile lui sînt bune doar ca să te ştergi cu ele într-un loc... Şi-a găsit tocmai el să facă pe expertul în materie de iambi şi de trohei. Hai să mergem, Alexei Grigorici, să mergem, luminate conte, acolo, sus, e lumină mai multă; o să-ţi arăt „Bătălia de la Poltava“. Cu o singură lucrare în mozaic am să dau gata nu numai pe Vaska Trediakovski, ci şi pe toţi italienii.

[1]) „Harnica albină“. (N. trad.)

Cei doi bărbaţi voinici se urcară sus pe scara întunecoasă, care se clătina sub picioarele lor. După ce-şi trase sufletul şi-şi frecă genunchiul drept, Lomonosov îl conduse pe Orlov spre o schelă masivă făcută din grinzi, pe care se afla un tablou uriaş al bătăliei de la Poltava — doisprezece arşini în lăţime, unsprezece în înălţime, cu Petru I călare în primul plan.

— Tabloul e alcătuit din zece mii de cioburi de sticlă — spuse Lomonosov. — E montat pe un talger de aramă care, cu scoabe cu tot, cîntăreşte o sută treizeci de puzi. Colosal!

Razele soarelui cădeau alături de chipul lui Petru. Orlov apucă de schelă, cu intenţia s-o mute în aşa fel încît figura lui Petru să ajungă chiar în bătaia ochilor. Schela scîrţîia şi nu se clintea. Lomonosov spuse:

— E mai uşor să clinteşti soarele, decît schela.

Orlov îşi smulse mănuşile din mîini, şi le vîrî în buzunarul jachetei, puse iar mîna pe schelă şi îşi răschiră picioarele, muşcîndu-şi buzele; muşchii, tari ca tuciul, de pe umerii săi se încordară, sîngele îi năvăli în faţă, cicatricea de pe obraz se întunecă; gura i se strîmbase şi tot trupul tremura; schela răspunse prin trosnete şi scîrţîituri, alunecînd greu pe podea. Chipul lui Petru I căzu sub razele soarelui. Spre a-şi împrăştia sîngele din obraz, Orlov începu să se frece tare, cu vîrfurile degetelor, pe frunte şi de la rădăcina nasului spre tîmple. Ochii îi sclipeau. Uluit, Lomonosov se dezmetici şi începu să rîdă în hohote de admiraţie, aplaudînd şi strigînd în gura mare:

— Bine, dar toate astea au vreo trei sute de puzi, Alexei Grigorici, zău, eşti un Hercule! Ei, să ne ajute Zeus să curăţim grajdurile lui Augias [1]), — continuă el pe alt ton. — Cîte gunoaie îs pe la noi, cîte gunoaie! Ptiu! Toată Rusia e plină de gunoaie.

Răsuflînd greu şi aproape neputîndu-i auzi vorbele, Orlov se întoarse spre tablou şi zise:

— Ei, aşa da... Acuma văd că Petru Alexeici e într-adevăr frumos...

— „A fost un zeu, zeul tău, Rusie"... — rosti cu jumătate de glas Lomonosov, cu un semn din cap înspre Petru şi cu mîinile împreunate, ca pentru rugăciune, recitînd un fragment dintr-o odă veche a sa. — Şi nu numai eu, ci şi alţii spun acest lucru... Să-l luăm pe contele Ivan Grigorici Cernîşev: şi el a

[1]) In mitologia greacă grajdurile imense şi extrem de murdare ale regelui Augias, pe care Heracle (Hercule la romani) le-a curăţat într-o singură zi cu ajutorul apelor rîului Alpheus. In sens figurat, un loc extrem de murdar. (N. red. rom.)

spus despre Petru cel Mare: „Adevărat, în vremea părinților noștri a fost un zeu coborît pe pămînt!"

— Frumos mai e Petru Alexeici, frumos mai e... Și tot tabloul e minunat. Cine l-a făcut?

— Cum cine?! Tot Lomonosov cu ciracii lui. Buni băieți am. La Marburg, știi, la nemți, nu numai că am învățat le perfecție cîteva limbi străine, dar obțineam succese frumușele și în pictură. Lomonosov e un chefliu, trăncănesc lichelele. Dar să-l auzi pe careva spunînd că Lomonosov e un rus mare, că acum zece ani, el a pus temelia Universității de la Moscova... Pînă și mult prea milostiva noastră mamă, protectoarea artelor și științelor... — Obrazul lui Lomonosov tresări, buzele îi tremurau.

Orlov îi aruncă o privire posomorîtă.

— A fost, a fost la mine... A fost nu demult, cu toată suita, — se grăbi să adauge Lomonosov surprinzîndu-i căutătura. — Maiestatea sa a binevoit să-mi viziteze atelierul, a cercetat în chip amănunțit tabloul acesta, și a binevoit să stea de vorbă cu mine, timp de două ceasuri și mai bine.

A zilelor de aur pe veci făuritoare
Ecaterina-n pilda lui Petru, țarul mare,
Cu măreția-i pînă la știință a privit
Sporind acel răsunet de glorii, cuvenit.

— recită Lomonosov fără elan. — Și acesta e adevărul curat: zelul ei pentru arte este lăudabil, și vorbele de încurajare, pe care maiestatea sa le-a găsit pentru mine, au fost foarte binevoitoare, — spuse el, și se gîndi: „Șireată nemțoaică, perfidă — mi-a făgăduit marea cu sarea, dar ce folos? Pe rușii care nu-s de viță îi ține la distanță, nu-i lasă la cîrma corăbiei statului". Și, gîndind astfel, Lomonosov se sperie: nu cumva din pricina ciudei, rostise cu glas tare aceste gînduri? Își aruncă repede privirea asupra lui Orlov. Dar nu, Orlov privea atent sticlele colorate din numeroasele lădițe de pe jos și de pe lavițele lungi. Liniștindu-se, Lomonosov spuse: — Împărăteasa m-a miluit cu bunăvoința ei... Dar Mihailo Lomonosov are și acum un rang mic și o leafă cu totul necorespunzătoare. De ce oare? Fiindcă nu vreau să mă prostesc la mesele unor demnitari, ori a unor stăpînitori pămîntești, și nici chiar în fața domnului dumnezeu.

Lomonosov aştepta să audă răspunsul lui Alexei Orlov. Dar acesta tăcea. Lomonosov oftă şi pe chipul său rotund, cu obrajii cărnoşi, se ivi o grimasă la gîndul nedreptelor ofense la care era supus. Spuse :

— Acest smalţ de sticlă, Alexei Grigorici, pe care binevoieşti să-l priveşti, crezi că l-am făcut bătînd din palme ? Crezi că am pisat ceva, i-am adăugat nişte vopsea şi hai cu el la cuptor, la topit ? Ba nu, luminăţia ta ! În trei ani, Lomonosov a făcut trei mii de experienţe. Trei mii ! Iată, în cufărul acesta se păstrează toate datele, scrise latineşte de mine — să rămînă acolo, pentru posteritate.

Observînd că musafirul începea să se plictisească, Lomonosov îl luă de braţ, îl conduse în micul său cabinet de lucru, scoase dintr-un dulăpior vienez cu incrustaţii o carafă cu un lichid tulbure portocaliu şi, umplînd un păhărel de argint, îi făcu cu ochiul lui Orlov :

— Hai, conte, gustă o „lomonosovkă" să-ţi treacă oboseala.

— Dar dumneata ?

— Sufăr de picioare. Cu dragă inimă, dar m-au oprit esculapii... [1]).

Orlov dădu de duşcă băutura, cu lăcomie, pe nerăsuflate, căscă larg gura, holbă ochii, speriat, şi nu mai putu să răsufle. Pe urmă, dădu disperat din cap şi suflă aerul din piept : „U-uf, drace !" scuipă ca într-o crîşmă şi, ştergîndu-şi lacrimile care-l podidiseră, îi spuse gazdei cu dojană :

— Halal „lomonosovkă" ! Nu cumva m-ai otrăvit, Mihailo Vasilici ? Toate măruntaiele mi-au luat foc...

— Ce vorbeşti, Alexei Grigorici ! — exclamă Lomonosov dînd din mîini, şi, făcîndu-i un semn poznaş, ştrengăreşte, cu ochiul, izbucni în rîs. — E spirt curat... Dres cu ardei turcesc. Au fost pe aici nişte soli turci, ei, şi Ivan Tilh, cumnatul meu, mi-a făcut rost de ardei.

Băutura îi deschisese gustul lui Orlov. Se aşeză şi goli toată carafa, însoţind-o cu o gustare de cegă afumată. În vreme ce el bea, Lomonosov povestea mai departe una şi alta. Vorbea de trăsnet, de puterea electricităţii, de nenumăratele bogăţii care se ascund în pămîntul ţării sale, de destinele mari împărăţii. Lui Orlov îi era lehamite de flecăreala stearpă, în franţu-

[1]) Medicii. (N. trad.)

zeşte, a doamnelor şi a cavalerilor de la curte şi acum asculta cu plăcere cum se revarsă o vastă ştiinţă, plină de spirit, dintr-o gură de rus, în limba rusească.

8

În aceeaşi zi, ţareviciul Pavel Petrovici, băieţelul de zece ani, avea oaspeţi pe: A. S. Stroganov, holsteinianul Soldern, prinţul Meşcerski, contele Zahar Cernîşev şi stallmeisterul Lev Narîşkin, înalt demnitar, om de viaţă şi prieten al Ecaterinei; în cercurile de la curte era poreclit „bufonul". Se aşezară cu toţii, împreună cu Pavel, în jurul uriaşei colivii cu păsări cîntătoare, ca nişte spectatori în faţa unei arene. Pavel dădu drumul apei din minusculul havuz făcut în colivie; păsărelele începură să zboare de colo-colo, să se vînzolească, ciorovăindu-se pe limba lor păsărească. Spectatorii le aplaudau... Făcînd mare haz, lucru care-l amuza nespus pe Pavel, strigau de fiecare dată, ca nişte copii, ori de cîte ori vreun botgros ori un sticlete făcea vreo săritură mai năstruşnică; „Bravo, Sticlete Ivanîci! Încă o dată!... *Encore, encore!*" [1]) „Bufonul", cu chipul său lunguieţ, cu obrajii lăbărţaţi ca aluatul, se scălîmbăia mai mult decît toţi, tuşind şi chicotind.

Intră Alexei Orlov, cam cu chef, şi îi dărui lui Pavel un harnaşament, împodobit cu pietre de cristal şi cu topaze.

— De la atelierul lui Mihailo Lomonosov, — lămuri Orlov. — L-am plătit cu o mie de ruble.

— Mulţumesc, mulţumesc. Cînd am să fiu mare, am să-ţi dau un sat, două sate. Ah, ce frumos e, — exclamă băiatul, graseind. — Petru Ivanîci Panin mi-a făgăduit că mă lasă la revistă. Am să mă duc călare cu... cum se numeşte, Poroşin? Acesta-i un ham?

— Harnaşament, alteţă, — răspunse frumosul preceptor al lui Pavel.

— Aş vrea să-mi facă Lomonosov o maşină electrică mai interesantă. Doar e fizician. Nu-i aşa că-i un om puternic? — întrebă copilul.

— De ce credeţi asta, alteţă?

[1]) Încă o dată (în limba franceză). (N. trad.)

— Păi dacă se numeşte Lomonosov ! — exclamă Pavel. — Probabil că rupe nasul [1]) la toată lumea.

Musafirii, care cercetau curioşi cadoul, izbucniră în rîs. Orlov rosti cu mîinile în şolduri :

— Da, Lomonosov e un om puternic, alteţă, aveţi dreptate... (Fireşte, băiatul nu ştia că Orlov ucisese pe tatăl său ; cu toate acestea, simţea o surdă duşmănie împotriva lui ; se uită pieziş, de jos în sus, la uriaşul Orlov care stătea într-o atitudine prea degajată, cu mîinile în şolduri ; ar fi vrut să-i poruncească arţăgos : „Drepţi !“ dar, amintindu-şi de cadou, se feri să se arate necuviincios faţă de cei mari.) Domnilor, ascultaţi una bună, — tună Orlov cu glasu-i de bas. — Chiar acum mi-a povestit-o Lomonosov. (Musafirii îl înconjurară ; Saldern, prinţul Meşcerski şi „bufonul“ Narîşkin, cu burticica lui proeminentă, îl ascultau cu aer slugarnic. Gura îi mai ardea după „lomonosovkă“) «Pe atunci, — zice Lomonosov, eram încă voinic. Şi mi s-a întîmplat odată, zice, să mă încaier straşnic cu trei matrozi. Mergeam, zice, de la Neva, prin luminişul de pe Bulevardul Bolşoi, îmi făceam plimbarea pentru menţinerea sănătăţii. Era o noapte întunecoasă şi în jurul meu nu se vedea ţipenie de om. Deodată, sar la mine din pădure trei derbedei. Eu, zice, l-am pocnit pe unul peste mutră, de a căzut lat... L-am atins şi pe al doilea atît de bine, de s-a rostogolit deaberbeleacul într-un tufiş... Iar pe al treilea, zice, l-am înşfăcat şi l-am lungit jos, sub mine. Şezînd călare pe el, strig : „Ce, pe mine, profesor de chimie, voiaţi să mă omorîţi, nelegiuiţilor ?“ „Nu, răspunde el, voiam să vă dezbrăcăm niţel şi să vă dăm drumul“... Iar eu, zice, strig la el : „A, ticălosule ! Acum am să te dezbrac eu pe tine !“... şi i-am poruncit să dea jos tot ce avea pe el. Derbedeul a lepădat tot, pînă la izmene, iar eu, zice Lomonosov, am pus pe umăr boarfele lui proaste şi am plecat cu trofeele la Academie, la mine...»

Văzînd că nu mai e în centrul atenţiei generale, Pavel îl atinse pe Lev Narîşkin pe mîneca cusută cu fir, şi, privind spre Orlov pieziş, neprietenos, îi spuse încetişor :

— Hai să mergem de aici, domnule... Vreau să-ţi arăt ceva. Acest om minte şi miroase tare a vin... — Luîndu-se de mîini, amîndoi, băiatul cu ochii bulbucaţi, în jachetă albăstrie, şi „bufonul“ curţii, o luară la fugă spre salonul galben, sărind într-un picior.

[1]) Joc de cuvinte de la *lomati* — a rupe şi *nos* — nas (în limba rusă). (N. trad.)

Între timp, în încăperea în care se aflau musafirii, intrară cei doi fraţi Panin: elegantul, măreţul Nikita Ivanovici, mareşalul-şef al Curţii, şi Piotr, generalul, fratele său mai mic, care călca marţial. Toţi tăcură îndată luînd o atitudine respectuoasă şi privind în faţă pe Nikita Panin. Atotputernicul senior, primministrul imperiului, plin de o ură crîncenă faţă de toţi fraţii Orlov, care ţeseau intrigi perfide împotriva lui, se îndreptă cu cel mai prietenos zîmbet în întîmpinarea lui Alexei Orlov, care zîmbea şi el, urîndu-l tot atît de aprig. Cei doi duşmani schimbară salutări cu o politeţe rafinată. Un valet vesti că masa e servită. Orlov sărută mîna moştenitorului tronului, care intră în fugă şi, după ce-şi luă rămas bun de la toată adunarea printr-o plecăciune, se îndreptă spre antresol, către apartamentul fratelui său Grigori, spre a se duce cu el la masa împărătesei.

Dejunul de la moştenitorul tronului fu foarte animat. La masă mai veniră G. N. Teplov şi colonelul Beloselski. În spatele fiecărui oaspete stătea cîte un valet. Stroganov începu să povestească despre execuţia la care asistase cu puţin timp înainte:

— Mirovici avea pe eşafod, ca şi în timpul judecării procesului, o atitudine neobişnuit de curajoasă. Pînă la butucul călăului. Freza lui era după ultima modă, şi se îmbrăcase în haine noi. Păşea înainte, saluta mulţimea prin plecăciuni şi glumea cu lumea care mergea în stînga lui...

Nikita Panin se uită cu îngrijorare la emotivul moştenitor al tronului, care asculta cu luare-aminte.

— Mai pe urmă, conte, mai pe urmă... Fără amănunte, — îl întrerupse pe Stroganov şi, văzînd că la masă se aşternuse tăcere, schimbă subiectul conversaţiei, vorbind spiritual şi expresiv: — Pe cînd mă aflam la Stockholm, mi s-a povestit următoarea întîmplare... Un tînăr pastor s-a dus în vizită la un prieten al său. Cînd a intrat la el, ce să vadă? Omul, cu un laţ de frînghie petrecut pe sub braţe, spînzura, viu şi nevătămat, într-un cui. „Ce-i cu tine?“ — a strigat musafirul. „Păi, uite, vreau să-mi pun capăt zilelor, dar nu izbutesc deloc, de două ore stau atîrnat aşa.“ „Dar n-ai aşezat şireangul ca lumea, trebuia să ţi-l pui de gît“. „Am încercat! — a strigat celălalt, cu tristeţe în glas. — Am încercat, dar nu pot: deîndată ce şireangul îmi strînge gîtul, încep să mă sufoc...“

Ţareviciul rîdea şi bătea din palme mai tare decît toţi. Băiatul, cu părul buclat, nu purta perucă. Coaforul Dufour îi aranja zilnic părul şi-i făcuse de data aceasta cîte trei bucle de fiecare parte.

— Nikita Ivanîci, hai, mai spuneţi ceva, Nikita Ivanîci! — se rugă el. — Povestiţi întotdeauna atît de nostim. Semion Andreici, — i se adresă el lui Poroşin, — ai grijă, te rog, să treci în jurnalul tău toate lucrurile amuzante pe care le spune Nikita Ivanîci...

Poroşin roşi şi făcu o plecăciune. Nikita Ivanovici îi aruncă lui Poroşin, care se fîstîcise, o privire nu tocmai amabilă, şi spuse:

— Mai bine, alteţă, binevoiţi să scrieţi povestirea aceasta în franţuzeşte şi să mi-o arătaţi.

Se servea măduvă de oase, macaroane, care abia atunci începeau să fie la modă, şi cele mai proaspete stridii.

— A, stridii! Minunat! — strigă Lev Narîşkin cel cu faţa lunguiaţă, strîmbîndu-se şi lingîndu-se pe buze. Şi-i făcu ţareviciului cu ochiul. — Am cunoscut o coniţă, bună gospodină, dar cam prostuţă, care s-a mutat de la moşia ei din gubernia Tambov, la Petersburg. Cînd a venit în capitală, a primit în dar nişte stridii. Asta era în martie. Econoamă, ea s-a gîndit să păstreze stridiile pînă la ziua onomastică a soţului ei, de sfîntul Petru, adică pînă la sfîrşitul lunii iunie...

Rîzînd zgomotos, Stroganov îl întrerupse:

— Îmi închipui ce delicioase s-au făcut stridiile ei!

Nikita Ivanovici ceru un vas cu mangal încins bine, se apropie de măsuţa de rezervă pusă lîngă masa cea mare, îşi suflecă mînecile şi se pregăti să pună stridiile la fiert în bere englezească. Ţareviciul ceru să i se aducă lîngă scaun o banchetă şi, suindu-se cu picioarele pe ea, se uita cum trebăluieşte Panin.

— Ei, ascultaţi, — începu Panin, aruncînd stridiile în bere şi mestecînd cu linguţa. — Am să vă povestesc o întîmplare recentă. La opera de la Ermitaj, unde dintre militari pot intra numai ofiţerii superiori, s-a înfiinţat un feldwebel de rînd. Ştiţi, alteţă, ce este un feldwebel? E un simplu subofiţer. Valetul care făcea control la uşă şi verifica rangurile, l-a întrebat: „Gradul dumneavoastră?" „Feldwebel!" — a răspuns cu îndrăzneală subofiţerul. „Dar ce fel de grad e acesta?" — a întrebat valetul neştiutor. Subofiţerul a luat o atitudine mîndră şi a răspuns:

„În oştirea rusă sînt numai trei grade cu feld: feldmareşal, feldzeugmeister [1]) şi feldwebel. Judecă şi tu ce grad e". Atunci valetul, plecîndu-se respectuos, l-a lăsat pe ingeniosul militar să treacă.

Toată lumea izbucni iar în rîs. Aplecîndu-se înainte, ţareviciul strigă speriat:

— Arde, arde!

Toţi săriră în picioare. Panin aruncă lingura şi apucă manşeta de dantelă care luase foc.

Supa de bere cu stridii ieşi delicioasă, dar moştenitorului tronului nu-i fu îngăduit s-o savureze: „Ameţeşte, nu e indicată pentru alteţa voastră". Primi în schimb plăcinţele cu ciuperci şi ciorbă de potroace. Holsteinianul Saldern, socotit de toată societatea un intrigant şi un om mărginit, începu deodată să povestească, smîrcîindu-se, că în Franţa se făceau nişte carete în care, între două staţii de poştă, se putea găti o mîncare. Piotr Panin, întrerupîndu-l cam grosolan, soldăţeşte, îi răspunse:

— Mare scofală! Am văzut nişte cizme, în care, stînd călare, poţi frige o ieruncă sau o bucată de carne, — şi, spunînd aceste cuvinte începu să rîdă în hohote. Era mai dur la înfăţişare decît fratele său Nikita, şi mai simplu, dar mai voios, mai vesel.

Veni vorba despre jocurile de cărţi. Ţareviciul, înviorat, strigă:

— Hai să facem după masă o partidă de trei-trei! [2])

Nikita Ivanovici povestea:

— Contele Alexei Grigorici Razumovski punea întotdeauna mize enorme şi pierdea dinadins — doar era putred de bogat. Şi cîţi profitau de aceasta. Iată, de pildă, Nastasia Mihailovna Izmailova fura adeseori. Şi alţii — la fel. Pe prinţul Odoievski l-au observat odată cum şterpelea banii pe furiş, îi vîra în pălărie şi ieşea în vestibul; se întorcea, şterpelea iar, şi ieşea din nou în vestibul. A cărat astfel cu pălăria vreo trei mii. În vestibul, îi trecea servitorului său. Ce moravuri, domnilor, ce ziceţi?

Toată lumea începu să mănînce prepeliţe cu dulceaţă de merişoare de munte, după care urmară pepeni verzi şi struguri, aduşi la Petersburg în butoaie cu glucoză. Piotr Panin povestea întîmplări din războiul cu Prusia; spuse că un viteaz cazac de

[1]) General de artilerie (sau de trupe tehnice). (N. trad.)
[2]) Joc de cărţi. (N. trad.)

Don îl salvase de captivitate şi, poate, chiar de la moarte. Ţareviciul era numai urechi. Pe urmă, trecură la treburi civile. Nikita Panin spuse că la el, la Colegiul Afacerilor Externe, slujbaşii arătau cu totul altfel decît la celelalte despărţăminte, şi că tot stilul de lucru al Colegiului de Externe era altfel. Dar de ce? Fiindcă el se silea să introducă acolo oameni tineri, culţi, ca, de pildă, pe Fonvizin.

Moştenitorul tronului se sculă şi toată lumea se ridică în picioare.

— Mulţumesc pentru că mi-aţi ţinut companie! Îmi permiteţi, domnilor, — rosti el ca un om mare şi începu să alerge în jur prin sală.

Trecură în încăperile de primire ale ţareviciului. Şase pitici, în jachete de atlaz verde şi cu peruci mici pudrate, stăteau ca nişte statuete de-a lungul pereţilor sălii de concerte. Sultan, uriaşul cîine franţuzesc, pe care ţareviciul îl primise în dar de la contele Cernîşev, începu să se gudure pe lîngă moştenitorul tronului. Băiatul îl apucă de zgardă şi făcu semn cu degetul unui pitic bătrîn să se apropie.

— Hai, Saveli Danilîci, suie-te!

— Unde, tătucule? — întrebă piţigăit bătrînelul, alunecînd iute, ca o minge, spre Pavel.

— Cum „unde"? Pe Sultan!

Dintr-o săritură, bătrînelul încălecă cu dibăcie pe cîine, ca un adevărat călăreţ.

— *Allez, allez* [1]), Sultan! — strigă ţareviciul şi plesni cîinele cu palma.

Acesta, dînd vesel din coadă, dădu roată împrejur.

— Hop-hop, hop-hop! — striga piţigăiat piticul, făcînd pe semeţul, dar tremurînd tot, leoarcă de sudoare.

— Ei, Saveli Danilîci, — spuse Nikita Panin, în rîsetele oaspeţilor, — eşti un călăreţ straşnic... Cazac sadea!

Contele Stroganov se aşeză la clavir şi cîntă cu sentiment cîteva melodii italiene, stîrnind aplauze.

Apăru un cîntăreţ din ţiteră, cu părul cărunt, cu barba albă, în cămaşă albastră cu fireturi, făcu trei adînci plecăciuni, se aşeză şi începu să cînte din strunele răsunătoare „baletul cavaleresc", acompaniat de trei fluierari. De după draperia pe care o dădură la o parte doi pitici, ţîşni în zbor, din salonul cavalerilor, frumoasa prinţesă Hovanskaia; după ce făcu în faţa

[1]) Mergi, mergi (în limba franceză). (N. trad.)

asistenței o reverență, începu să danseze sprintenă și cu grație. Ochii bărbaților se aprinseră. Țareviciul nu-și mai putea lua nici el ochii de la fermecătoarea făptură.

4

Apartamentul lui Nikita Panin din Palatul de Iarnă era aranjat elegant, cu covoare pe jos, cu gobelinuri de preț, și cu tablouri de maeștri italieni pe pereți; într-un colț era așezat bustul în marmoră albă al contesei A. P. Șeremeteva, logodnica lui, executat artistic; mobilă elizavetană, draperii de stofă grea. Cabinetul avea însă o înfățișare mai simplă: mobilă de stejar afumat, într-un stil sobru, în linii drepte, dulapuri masive cu uși de cristal, pline cu cărți. Masa uriașă dispărea sub manuscrise, dosare de la Colegiu și de la Senat.

În dreptul mesei stătea un tînăr cu fața rotundă, cu obrajii rumeni; purta perucă mică și costum modest; numai cu cîteva clipe în urmă încetase să scrie: pana lui nu se uscase încă; degetele de la mîna dreaptă îi erau mînjite cu cerneală. Îi făcu lui Piotr Panin o plecăciune adîncă. Îngîmfatul general nu găsi de cuviință să-i răspundă nici măcar cu o înclinare din cap. „O fi vreun șleahtic [1]), un coate goale!" — își zise el cu o atitudine arogantă și se așeză de partea cealaltă a mesei. Adresîndu-i-se fratelui său, Nikita Panin spuse:

— Excelență, îmi dai voie să-ți recomand pe Denis Ivanovici Fonvizin, nobil, feciorul unor oameni respectabili.

— A, — făcu neglijent Piotr, abia învrednicindu-l pe tînăr cu o privire ursuză.

Fonvizin se simți jignit adînc; buzele lui groase se crispară, din pricina durerii pe care o simțea în piept și în pîntec. «Doar și eu sînt un „von", nu un oricine... De ce să mă privească atît de disprețuitor?» se gîndi el cu amărăciune, uitîndu-se pieziș la general, în vreme ce inima îi zvîcnea năvalnic.

— Denis Ivanîci cunoaște la perfecție limba latină și cîteva limbi europene, a absolvit Universitatea din Moscova. Face bune traduceri; a scris comedia „Corion", care se va juca la teatrul de la Ermitaj, — se străduia Nikita să-l recomande cît se poate de frumos pe tînărul Fonvizin. — Am de gînd să-i dau un post la Colegiul de Externe.

[1]) Nobil, proprietar al unei moșii mici. (N. trad.)

— Cîţi ţărani are tatăl dumitale? — întrebă Piotr, pufnind pe nas.

— Aproape cinci sute, excelenţă.

— Cum vine asta, aproape? Precis, precis!

— Patru sute optzeci şi nouă.

— A... — exclamă Piotr Panin, satisfăcut, şi, fără să se ridice, îi întinse mîna alene peste masă. — Bună ziua.

Zîmbind cu buzele sale pline, Nikita Panin nu ştia cum să atenueze grosolănia fratelui său. Punînd mîna pe umărul lui Fonvizin, îl întrebă:

— Ia spune, ai studiat diplomaţia turcească?

— Da, excelenţă.

— E încîlcită, perfidă... Ei bine, o să ne descurcăm noi printre şiretlicurile ei asiatice. Du-te sănătos, Denis Ivanovici, odihneşte-te... Zilele acestea, am să te prezint prietenului meu, baronul Asselburg, ambasadorul danez.

Cei doi fraţi rămaseră singuri. Nikita lămuri:

— Tînărul e dintr-un neam vechi. Are opinii asemănătoare cu ale noastre: detestă cu sinceritate despotismul şi deplînge adînc starea ţăranului şerb lipsit de drepturi.

Intrară hatmanul Kiril Razumovski şi vestitul comandant de oşti, contele Piotr Alexandrovici Rumianţev, acela care bătuse pe prusieni pe cîmpul de la Gross-Jägersdorf şi repurtase numeroase victorii în Războiul de 7 ani, împotriva lui Frederic al II-lea; amîndoi erau cu piepturile pline de stele, de medalii şi cruci. Cu cîteva clipe mai înainte luaseră dejunul la împărăteasă. Umblînd uşor, ca o umbră, un valet servea fructe, cafea şi romanee. [1]). Hatmanul Razumovski, chipeşul sibarit era strălucitor de aurării şi diamante; în mînă îşi ţinea tricornul cu o cataramă de briliante. Pe chipul său frumos, dar cam comun, era oglindită o expresie de ciudă.

— Uf, uf... — izbucni el. — Maica ţarină se mînie pe mine. Dar de ce şi pentru ce habar n-am. M-a chemat la ordin din Malorusia [2]) şi iată că stau şi aştept de aproape o jumătate de an.

— Hatmane, prea puţin îi săruţi mînuţele măicuţei, d-aia se mînie, — zise Piotr Panin şi se încruntă. — Măicuţei trebuie

[1]) Denumirea unui vin italienesc, cunoscut în Rusia din secolul al XVI-lea. (N. trad.)

[2]) Denumirea oficială a Ucrainei, în Rusia ţaristă. (N. trad.)

să-i spui vorbe mieroase şi să-i cînţi în strună. Trebuie să-ţi încovoi spinarea, dar tu te ţii mîndru, mîndru...

— Cine se încovoaie, se rupe în două, — răspunse hatmanul, oftînd.

— Încovoaie-te astfel, ca să te îndoi fără să te rupi.

— Eu nu-s corn de berbec, — răspunse hatmanul cu demnitate şi se apucă să-şi frece cu o periuţă briliantele inelului.

— Cum, conte Kirilo, nu ştii de ce te-a chemat împărăteasa de la Gluhov ? — întrebă Nikita.

— Pesemne că pentru alcătuirea unor instrucţiuni cu privire la organizarea hătmăniei, — răspunse Razumovski ; ochii săi şireţi sclipiră. — În afară de asta, am îndrăznit să-i prezint împărătesei spre aprobare şi o suplică prin care am cerut să decreteze rangul de hatman ereditar în familia noastră, a conţilor Razumovski...

Nikita îngustă ochii cu ironie şi spuse :

— Da, conte Kirilo, problema hătmăniei e încurcată, e ceva rămas din vechime... Treaba asta trebuie rumegată bine... Maiestatea sa se preocupă de acest lucru, deşi nu ţi-a dat răspunsul nici pînă în ziua de astăzi... Dar tocmai domnia ta, Kirilo Grigorici, să-ţi faci inimă rea pentru atîta lucru ?

Contele Razumovski tăcea, pufnind pe nas şi tot lustruindu-şi briliantele.

— Nikita Ivanîci, ia spune-ne şi nouă în cîteva cuvinte cum e cu hătmănia, — ceru Rumianţev, curios, aşezîndu-se mai comod în fotoliu. — Tu vezi chestia asta limpede ca în palmă ; dar eu, ştii, nu prea mă pricep...

— Da, — consimţi Nikita. — Chestiunea ţinuturilor mărginaşe de la miazăzi am studiat-o temeinic. Iată, dacă vrei, sub aspect istoric. Ei bine... Încă pe cînd în această ţară, în acest stat uriaş, care e Rusia, Petru cel Mare era un băieţel de doisprezece ani, Jan Sobieski, regele Poloniei, a zdrobit pe turci la Viena. Şi atunci, soseşte la cei doi ţari-copii ai noştri, la Petru şi la fratele său Ivan, o solie şi-i sfătuieşte să cucerească Turcia, această pasăre de pradă, luînd-o sub stăpînirea coroanei ruseşti. „Toată Grecia şi Asia vă aşteaptă. Puneţi piciorul de nădejde în Krîm şi luaţi Constantinopolul". Drept urmare, Goliţîn, amantul ţarevnei Sofia, a pornit de două ori cu război spre Crimeia, şi de fiecare dată s-a făcut de ruşine. Petru cel Mare a deschis o fereastră, nu numai spre Europa, ci şi spre Marea Neagră, a asediat Azovul de două ori... Iar maica noastră...

— Cea mult preamilostivă... — întregi Piotr Panin cu un rînjet.

— Iar împărăteasa noastră, cu mintea ei ageră, n-a întîrziat să-şi dea seama, că cea dintîi stavilă împotriva incursiunilor hanilor din Crimeia, tributari ai Turciei, asupra ţinuturilor noastre mărginaşe de la miazăzi, sînt zaporojenii. Nu degeaba ţarii Moscovei i-au numit „apărătorii creştinătăţii". După cum ştiţi, Siciul Zaporojean e alcătuit din căzăcime malorusă şi din tot felul de fugari. Această frăţietate războinică slobodă s-a osîndit singură la o viaţă grea, chinuitoare, ca să-şi apere ţara iubită de hoardele bisurmane şi de leşi. Şi mari sînt meritele lor faţă de statul rus...

— Hai să bem, pani, pentru Siciul Zaporojean cel slobod! — închină hatmanul şi, silindu-se să se înviorezе, bătu din palme şi făcu ştrengăreşte cu ochiul.

— Mai aşteaptă niţel, hatmane, — răspunse Nikita Panin, pe acelaşi ton glumeţ. — E prea devreme să-ţi ridici paharul pentru căzăcime: cu prilejul luptei de la Poltava, precum ştiţi, ea a trecut de partea suedezilor, iar Mazepa, hatmanul Ucrainei, a trădat Rusia. Petru I, cel de fericită amintire, a făcut una cu pămîntul Siciul şi a binevoit să întemeieze Colegiul Malorusiei în loc de hătmănie. Dar, sub domnia fiicei sale, împărăteasa Elizaveta, dacă nu mă înşel în anul 1750, hătmănia a fost restabilită. Şi hatman al Malorusiei a fost numit... a fost numit... — Aici Nikita Panin făcu o mică glumă ca să-şi învioreze ascultătorii: îşi frecă fruntea, îngustă ochii, silindu-se parcă să-şi amintească ceva. — Cine a fost numit?... Conte Kirilo, cine a fost numit?

— Eu! — exclamă Kiril Razumovski. Recăpătîndu-şi veselia, se izbi cu mîna-n piept, scărpinîndu-se uşor ceva mai sus de genunchi.

Toţi izbucniră în rîs. Nikita umplu repede cupele cu romanee şi exclamă cu glas puternic:

— Să bem, amici! Hai jîve[1]) *fostul* hatman Razumovski.

— Cum, fostul? — se alarmă hatmanul.

— Maiestatea sa a hotărît să desfiinţeze hătmănia, — răspunse Nikita, după ce-şi goli cupa, mestecînd grăbit strugurii. — Maiestatea sa a şi dispus să se întocmească un ucaz în acest sens.

[1]) Să trăiască (în limba ucraineană). (N. trad.)

Razumovski se uită cu ochi mari la Nikita Panin şi, ridicînd sprîncenele, se aşează abătut. Chipul său se întunecă.

Generalul Piotr Panin rămase o clipă cu capul plecat, apoi, începu deodată să păşească prin cameră în lung şi în lat. Rămăsese văduv de curînd. Nu izbutea deloc să-şi uite singurătatea, să se împace cu această lovitură a soartei... Acum era deosebit de indispus, de trist, de îndurerat.

— Da, pare că-i chiar opera Katiei, — bombăni el. — Katiei nu-i plac ţărişori răzleţi în împărăţia ei. Iar hatmanul e ţarul Malorusiei.

— Împărăteasa se teme cumplit, — urmă Nikita, — ca ţinuturile mărginaşe să nu tindă spre independenţă. E permanent preocupată de restrîngerea şi suprimarea izolării lor politice. Să luăm, de pildă, Malorusia, regiunile căzăceşti...

— I-au şoptit la ureche una şi alta ! — strigă Piotr Panin, tot măsurînd odaia cu paşi mari ; pintenii botforilor săi zornăiau a mînie. — Canaliile de Orlovi ! Şi Bestujev, mîrţoaga aia bătrînă...

Nikita avu impresia că aude pe cineva în dosul uşii. Uitîndu-şi demnitatea, se repezi aproape în fugă la uşă, o deschise larg şi se uită în coridor. Nimeni. Încuie uşa şi trase bine draperiile grele.

— Nu, excelenţă, de data aceasta nu-s Orlovii, — îi spuse el fratelui. — De astă dată, Teplov a fost acela care i-a sugerat ţarinei să desfiinţeze hătmănia.

— Nu se poate, Teplov ?! — strigă hatmanul uluit. — Dar el... Cînd m-am dus la maica ţarină, după ce am sosit din Malorusia, în martie, el, cîinele, s-a repezit şi m-a pupat cu foc !

Piotr Panin rîse maliţios. Rumianţev, cel cu obrajii cărnoşi, preciză fără să-şi scoată luleaua din gură :

— E sărutarea lui Iuda. „Şi l-a sărutat pe cel vîndut". Iar Nikita Ivanovici întregi pe acelaşi ton:

— „Decît să primeşti sărutul dragostei de la vrăjmaş, mai bine să fii lovit de mîna prietenului".

Hatmanul dădu larg braţele înlături şi goli pe nerăsuflate ceaşca de cafea. Făcînd pe prostănacul, pe ageamiul, dar înţelegînd prea bine tot ce se întîmpla, şiretul ucrainean se scărpină la picior şi rosti plîngăreţ :

— Se mînie maica noastră, se mînie... supărare după supărare...

— Las-o să se mînie! — exclamă Piotr Panin. — A pişcat-o bondarul, dar, se vede, că n-a nimerit unde trebuie. Văd totul prin ea, de parcă ar fi de sticlă... Suverană absolută, auzi! Cînd boiernaşii, cu ajutorul nostru, au urcat-o pe tron, a făgăduit cîte-n lună şi-n stele şi, cînd a sosit sorocul să plătească poliţa, a rupt-o hoţeşte. Şi cine o instigă? Oamenii de teapa Orlovilor şi a Teplovilor... Golănime de şleahtici, netrebnici. Iar noi, nobilii de rang, oameni de ispravă... cavaleri vrednici, din neamuri de viţă veche, sîntem daţi deoparte, puşi în umbră. Regentă, asta trebuia să fie! — zise el, dînd din mînă şi izbind din picior; pintenii îi răspunseră printr-un clinchet metalic. — Atît, destul! Iar garda, boiernaşii, au cocoţat-o împărătească... Slugoii!...

— În luptă trebuie să ai totdeauna în vedere forţele pe care contezi, excelenţă, — replică Nikita, pe un ton oarecum jignit.

— O ştiu prea bine, excelenţă, — îi răspunse Piotr fratelui său (faţă de străini, cei doi Panini, respectînd tradiţiile lor de familie, îşi vorbeau întotdeauna ceremonios). — Noi, deşi puţini, sîntem aristocraţi, floarea politicii şi a naţiunii ruse. Şi dacă Ecaterina vrea să se sprijine numai pe dvorenii mărunţi, pe boiernaşi, atunci va da greş. O pildă e procesul lui Hruşciov... Ei, ce să mai vorbim, peste tot e nemulţumire, peste tot.

— Deocamdată, ţarina se sprijină şi pe noi şi pe partida Orlovilor, — observă calm Nikita.

— Ehei! Asta-i bună! Dacă vrea să stea în două luntri, o să cadă cu dosul în apă.

— Şi-o să cadă, — tună Rumianţev. — Ar trebui să se ţină bine într-una singură.

— Mult prea milostiva observă, se instruieşte, — rosti hatmanul, privind posomorît pe fereastră, spre Neva cea largă. Pe oglinda apelor ei cenuşii, gonite de şuvoi, lunecau agale şlepuri mari încărcate cu cărămidă, cu mangal, cu cherestea, numeroase luntri şi lotci de plimbare împodobite cu picturi, cu umbrare, părînd nişte gondole veneţiene; vîslaşii cîntau.

Nikita îşi scoase peruca şi o puse după paravan, pe o calotă de lemn. Urmîndu-i pilda, ceilalţi îşi dădură şi ei perucile jos. Chipurile rase, îngrijite, ale celor patru demnitari pierzîndu-şi înfăţişarea teatrală şi feminină, deveniră îndată de nerecunoscut, arătînd acum mai bărbăteşti, mai sobre. Piotr Panin avea

o chelie destul de mare ; fire cărunte, dese, înspicau părul ondulat al contelui Razumovski ; părul contelui Rumianțev era scurt, negru și bățos ca o perie. Fără perucă, Nikita Panin arăta cu mult mai tînăr. Se îngrămădiră cu toții în fața oglinzii, cercetîndu-se. Nikita își pudră nasul și-și stropi părul cu parfum. Își turnară romanee, ciocniră cupele și băură. Contele Rumianțev își aminti de prințesa Hovanskaia, tinerica cea frumoasă, își prinse cu degetele poalele jachetei lungi ca o rochie de femeie și, zîmbind frivol, săltă într-un joc vesel.

Hatmanul își lepădase jupanul și era cît pe ce să se avînte la un hopak îndrăcit, dar se răzgîndi ; își aduse aminte de fățărnicia lui Teplov, și picioarele i se îngreunară îndată. În timpul îndelungatei conversații, alergase de două ori după paravan, dîndu-și jos pantalonii și încercînd zadarnic să prindă un purice care-l chinuia.

Piotr Panin, luîndu-și peruca de coadă, și învîrtind-o ca pe o praștie, bodogănea înainte :

— Katia se crede o roză, o iasomie, cu buzișoarele ei, cu piciorușele, cu ochișorii ei — eh, n-are decît să uimească niște curcani străini cu farmecele sale. După părerea mea de ostaș, ea nu e o roză, ci o tufă de zmeură răsărită la drumul mare : o culege orice trecător...

— Da, da ! — încuviință cu parapon hatmanul care fierbea de mînie împotriva „mult prea milostivei maici".

— Ei, asta nu ne privește, — vorbi Rumianțev, luînd apărarea Ecaterinei. — Femeia e tocmai în floare, își trăiește viața, ca să spunem așa.

— Ă înșirat pe toți flăcăii chipeși. Te pomenești că și domnia ta, hatmane, i-ai gustat buzele ? — zise neastîmpăratul și causticul Piotr Panin, nelăsînd deloc din mînă cupa cu romanee. Pare-mi-se că nici Pavel nu-i feciorul ei... Se zice că a făcut o fetiță cu Seriojka Saltîkov, iar băiatul, Pavel, e un finez adus de la o fermă oarecare.

Luîndu-și un aer discret, Rumianțev răspunse printr-un mormăit, clipi des și se scărpină după ureche.

— Piotr, Piotr ! — exclamă Nikita speriat, apropiindu-se de fratele său și luîndu-l îngrijorat de umăr. — Vorbești prăpăstii, da, prăpăstii, zău așa. Minciuni. Bazaconii... Îmi permit să ți-o spun, că ești un nou Esop, un fabulist. Nu te înjosi tu însuți prin asemenea absurdități și nu mă jigni în sentimentul pe care

îl am față de moștenitorul tronului. Doar știi cît de mult îl iubesc.

— Iartă-mă, frățioare, iartă-mă... Știi că și eu îl iubesc pe țarevici. Afurisita de romanee, ea este de vină... — Înfierbîntat, Piotr asuda, clipea, cu o expresie de vinovăție, și-și ștergea cu peruca boțită obrazul său îmbujorat, cu trăsături cam aspre, militărești.

Dar, odată pornit, nu-și mai putea reține răutățile la adresa Ecaterinei, care îi făcuse zile fripte.

— Domnilor! — exclamă el, înfierbîntat. — Să-l luăm, de pildă, pe Bestujev... Doar acest drac bătrîn a băgat Rusia în războiul cu Prusia, și tot el a fost agent secret al lui Frederic... Pînă și pe Katenka noastră a momit-o ca să spioneze în favoarea lui Frederic. Wiliams, ambasadorul Angliei, i-a dat patruzeci de mii, chipurile, pe datorie, din partea regelui Engliterei, și i-a spus: „După moartea Elizavetei, vă facem împărătească; soțul dumneavoastră nu contează. Căutați numai din răsputeri să-i puneți Rusiei piedici în războiul cu Prusia". Ce, domnilor, nu vorbesc adevărat?

— Lasă, Piotr. Toate acestea sînt născociri. Dar de unde ai auzit tu asemenea lucruri?

— Păi chiar de la tine, Nikita, — i-o întoarse cu ciudă Piotr Panin. — Ce să ne mai ascundem după deget? Sîntem între noi, în mijlocul nostru nu-s trădători... O spun pe față, fără ocol: Katenka noastră e o fostă spioană a lui Frederic. Tăiați-mi și capul, tot nu retrag ce-am spus! — strigă el. — Pe soțul ei l-a omorît cu mîinile Orlovilor, pe Ivan întemnițatul a poruncit să-l omoare!

Deodată chipul lui Nikita Panin făcu o grimasă care trăda amărăciune; ridicînd o sprînceană și privind înspre fratele său, spuse:

— Ecaterina Alexeevna nu putea nici să spioneze și nici să comită vreun alt act de trădare pe vremea cînd era mare ducesă, fiindcă, chiar de pe atunci, se pregătea pentru rolul de împărătească. E posibil ca să fi pus la cale un oarecare joc politic, o intrigă sau alta cu curtea Engliterei. Și Piotr, dă-mi voie să aduc un corectiv la filipica ta necruțătoare împotriva maiestății sale: nu Bestujev a atras-o pe marea ducesă Ecaterina într-o intrigă politică, ci, dimpotrivă, ea l-a atras pe el.

Drept răspuns, Piotr Panin rîse cu răutate și-și îndopă îndîrjit amîndouă nările cu tabac.

Hatmanul își luă rămas bun. Se sărută prietenește cu toți trei și ieși agale, legănat.

Încă nu-mi pot da seama ce fel de om e, — spuse Rumianțev cu gîndul la hatman.

— E un trîntor, un leneș, — răspunse Piotr, grosolan și, zvîrlindu-și peruca pe măsuța de la oglindă, se lungi pe sofaua lată, gemînd ușor, chinuit de podagră.

— Da, e un sibarit, umblă după trai ușor și plăcut, — se grăbi să adauge Nikita Panin, ca să mai atenueze replica lui Piotr.

— E adevărat: hatmanul e un ageamiu în politică... Nu se măsoară nici cu noi, nici cu Orlovii. Totuși, am toată stima față de el, — rosti Piotr, — a deprins manierele europene elegante, deși se trage dintr-un neam de ciobani.

— Bine, dar și taică-meu a fost ordonanță pe lîngă Petru cel Mare, — replică contele Rumianțev și, cu aer de așteptare, îl privi țintă pe Piotr Panin.

— Las' că-l știm noi, îl știm noi pe ilustrul tău tată! — răspunse Piotr Panin, făcîndu-i cu ochiul prietenos și, totodată, soldățește, grosolan.

Ochii bulbucați lui Rumianțev, de sub sprîncenele arcuite mult în sus, zîmbiră cu jenă, dar pe fața lui expresivă, cu obrajii plini, se oglindi un sentiment lăuntric complicat: era și un reproș la adresa lui Panin, pentru excesul lui de familiaritate și, în același timp, o nuanță de mîndrie pentru că el, Piotr Rumianțev, și nu altcineva, era fiul natural al lui Petru cel Mare. Acest lucru era cunoscut de toate „sferele înalte"; contele Rumianțev se bucura de o considerație deosebită și la curtea Elizavetei și la aceea a Ecaterinei.

Se întoarse pe călcîie, își aduse mîinile la sapte și, fredonînd un cîntec ostășesc, călcă în pas cadențat, rar, prin cabinet.

Pe urmă, își scoaseră tustrei jachetele (Nikita își puse o bonetă de noapte) și se lungiră unul lîngă altul pe canapea. Un valet în livrea azurie se apropie, plutind ca un nor pe covoarele persane, și trase încetișor storurile de la ferestre.

În ziua de 10 noiembrie 1764 ieși ucazul privitor la desființarea hătmăniei. „Pentru cîrmuirea cuvenită a Rusiei Mici se înființează Colegiul Malorusiei" al cărui președinte fu numit contele P. A. Rumianțev. Printr-o instrucțiune secretă, Ecaterina îl sfătuia „să aibă dinți de lup și coadă de vulpe". Împărăteasa

ştia că, sub cîrmuirea lui Razumovski, numeroasele căpetenii, profitînd de slăbiciunea acestuia, jefuiau poporul, grăbindu-se să acapareze pămînturile şi satele slobode „în stăpînire veşnică a lor şi a moştenitorilor". Ecaterina îl trimise pe Rumianţev, care era un om activ şi cinstit, ca să-i struneaască pe nacealnici şi să uşureze poporul de povara dărilor excesive, căci ea avea nevoie de cazaci „voinici şi războinici". După asemenea uşurări, ei o vor ajuta să-l scoată pe hanul Crimeii din Taurida şi să se măsoare cu Turcia.

Iar fostul hatman Razumovski, acest trîntor şi sibarit, posesor al unor mari avuţii, pe care i le dăruise împărăteasa Elizaveta, primi de la Ecaterina o pensie egală cu solda lui de hatman, adică 50 000 ruble pe an, încă 10 000 ruble din veniturile Malorusiei, tîrgul Gadeaci cu satele şi cătunele din jur, plasa Bîkov şi un palat la Baturin.

CAPITOLUL IV

Societatea Economică Liberă. Nakazul [1])

1

Pe la mijlocul lunii martie 1765, Mihailo Vasilievici Lomonosov căzu grav bolnav. Academicianul Stählin, cel mai bun prieten al său, era nelipsit de la căpătîiul lui. Istovit de boală, Lomonosov i se plîngea :

— Iakov Iakovlici, prietene!... Îmi dau seama că voi muri în curînd. Privesc moartea cu nepăsare şi cu linişte. De un singur lucru îmi pare rău : n-am putut să desăvîrşesc cele întreprinse spre folosul patriei, pentru înflorirea ştiinţelor, pentru gloria Academiei Ruse... Mă tem, mă tem foarte mult, că toate intenţiile mele cele bune vor pieri odată cu mine, iar Rusia noastră va fi învăluită din nou în întuneric... — Buzele lui tremurau, lacrimile îi şiroiau pe obraji.

Marele patriot, marele gînditor, savant şi poet, încetă din viaţă la 4 aprilie.

[1]) Instrucţiuni ; directive (N. trad.)

Aproape toată capitala ţinu să asiste la funeraliile lui. O mulţime nesfîrşită urma sicriul. Cortegiul funebru se îndreptă spre mînăstirea Nevski.

Academicianul Stählin se pomeni la el cu poetul Sumarokov, care se arătase întotdeauna duşmănos faţă de Lomonosov.

— Acum s-a potolit! — rosti acesta cu o bucurie răutăcioasă şi cu cinism. — N-o să mai facă gălăgie, n-o să se mai umfle în pene.

— De ce n-ai cutezat să-i spui aceste vorbe cînd trăia, — replică academicianul, demn. — Înaintea noastră sînt rămăşiţele pămînteşti ale unui geniu, nu ale unui înfumurat.

O scenă asemănătoare se petrecu între zidurile palatului. Aflînd despre moartea lui Lomonosov, micul ţarevici Pavel îi spuse ofiţerului Poroşin, educatorul său:

— De ce să ne pară rău de un prost? A mîncat banii statului şi n-a făcut nimic.

Băieţandrul repeta aceste vorbe, pesemne, auzite de la alţii, neputînd încă să înţeleagă cele ce se petreceau în jurul lui. Bineînţeles, Poroşin ar fi putut să-i explice, dacă ar fi putut şi ar fi avut şi curajul necesar, că nu Lomonosov, cu biata lui pensie, ci încoronata lui mamă ruina fără milă statul, irosind uriaşe sume de bani pentru favoriţii ei şi pentru luxul în care trăia.

Cu toate acestea, Poroşin nu se temu să se ridice în apărarea onoarei şi gloriei marelui defunct, făcîndu-i băiatului o aspră mustrare. Dar curînd, acest om de o cinste exemplară fu eliberat din sarcina lui de educator.

Aşadar, Lomonosov murise. Rusia rămăsese orfană.

Lomonosov trebuia să aibă de drept cel dintîi loc la cîrma statului; cu toate acestea, nobilii demnitari îl socoteau un om primejdios şi abia îl tolerau, iar împărăteasa se dezinteresa de soarta lui. Din porunca ei, îndată după moartea lui Lomonosov, toate hîrtiile găsite în locuinţa marelui savant fură sigilate de contele Grigori Orlov.

Dar mulţi oameni luminaţi ai ţării şi unii dintre demnitarii liberali plîngeau adînc greaua pierdere, pe care o suferise Rusia prin moartea acestui geniu.

Lomonosov a fost însufleţit în toată viaţa sa, plină de trudă, de năzuinţa de a fi folositor Rusiei şi poporului său. Ba apărea ca om de stat, expunîndu-şi cu temeinicie ideile într-o lungă scrisoare către Şuvalov, protectorul său, cu privire la

„înmulțirea și ocrotirea poporului rusesc", ba scria un tratat cu privire la calea se duce prin „Oceanul Siberian", din Rusia spre India, și izbutea să obțină credite pentru o expediție de explorare, pe care o pregătise cu sîrguință pentru drum. Cu toate că pregătirile fuseseră întrerupte de moartea sa, cîteva săptămîni mai tîrziu, amiralul Ciceagov ieșise cu trei fregate din Arhanghelsk în Oceanul Înghețat [1]). Apoi studia și scria articole despre îmbunătățirea moravurilor, despre o mai mare luminare a poporului, despre înflorirea meșteșugurilor și a artelor, despre o mai bună economie de stat, despre ridicarea agriculturii etc.

Mai limpede decît toți contemporanii săi, Lomonosov și-a dat seama că era timpul să se preocupe de chestiunile privitoare la situația economică internă a Rusiei, trezind prin toate mijloacele forțele ei somnoroase și împingîndu-le înainte.

Cîrmuirea, curtea și oamenii înaintați cunoșteau starea anormală a înapoiatei economii naționale; populația rurală sărăcea, tulburările țărănești ajunseseră un fenomen banal.

Într-o zi din toamna anului 1765 Ecaterina invită la o ceașcă de ceai pe demnitarii cei mai apropiați Curții. Într-una din încăperile plăcute ale Palatului de Iarnă se adunaseră cei trei frați Orlov, Nikita Panin, șeful guvernului, conții Zahar și Ivan Cernîșev, Sievers, Olsufiev, Bibikov, Cerkasov, Roman Vorontov, Taubert [2]), bibliotecarul Curții și alții.

La ceai, conversația decurgea într-o atmosferă nesilită. Zahar Cernîșev, fost favorit al Ecaterinei, povestea cu vervă anecdote din viața de război. Ecaterina, ca întotdeauna, făcea spirite reușite, presărîndu-și frazele franțuzești cu zicale rusești, uneori nu tocmai bine plasate. Dealtfel, acum vorbea bine rusește.

— Domnilor, — spuse ea. — Să isprăvim cu glumele; privighetoarea nu se hrănește cu povești. Să vorbim despre lucruri serioase...

— Deși nu sînt privighetoare, ci o pasăre de alt gen, — o întrerupse în mod nepermis Grigori Orlov, — tot mi-e o foame cumplită. Ce-aș mai mînca acum un biftec vînătoresc, în sînge! Măicuțo, cum stăm cu piinea cea de toate zilele?

— Grigori Grigorici, taci o clipă, — rosti Ecaterina, fără să se supere cîtuși de puțin, ba chiar cu un surîs îngăduitor.

---

[1]) Încercarea lui Ciceagov de a răzbi printre ghețuri a durat doi ani și s-a dovedit irealizabilă; n-a atins decît 80° latitudine nordică. (N. aut.)

[2]) Inițiatorul societății. (N. aut.)

Un fermoar elegant de smaragde sclipea viu pe colierul ei de perle, subliniindu-i parcă buna dispoziție sufletească. — Domnilor, vă invit să fiți atenți. — Se uită în carnetul ei de notițe. — După cum știți, starea finanțelor imperiului meu este foarte departe de a fi strălucită. La suirea mea pe tron, am găsit un mare dezechilibru. Monetăria statului, înființată de țarul Alexei Mihailovici, evalua totalul monedei în circulație la 100 de milioane de ruble aur și argint, din care 40 de milioane au ieșit din imperiu, luînd calea străinătății. Ar trebui, domnilor, să ne gîndim la emiterea unor bancnote de hîrtie. În timpul războiului cu Prusia, țarina Elizaveta, cea de fericită memorie, a căutat să obțină din Olanda un împrumut de 3 milioane, dar creditori nu s-au găsit, cu alte cuvinte, n-a existat credit sau încredere în Rusia. Iată, domnilor, starea din trecut, în puține, foarte puține cuvinte. Anul trecut, am încheiat bugetul statului fără deficit; în schimb, anul acesta veniturile statului, de la 19 milioane, cît au fost anul trecut, au scăzut la 10 milioane. E un lucru cu totul inadmisibil. Sîntem prea risipitori. Dar noi trebuie să ne întindem cît ni-e plapuma. Plapuma noastră e prea scurtă, ne rămîn picioarele afară. Și ar trebui să fie tocmai invers...

— Dacă e vorba să fie invers, măicuțo, atunci ar trebui să înnădești plapuma, — încercă să facă un spirit Grigori Orlov, îndreptîndu-și cheia de aur, prinsă de o panglică azurie la șoldul stîng, semnul demnității lui de șambelan.

Ecaterina lăsă jos pleoapele cu gene lungi și bătu cu linguriță în marginea ceștii, făcînd semn tuturor să tacă.

— O, domnilor, cît de mult aș dori, — exclamă țarina, desfăcîndu-și larg evantaliul și strîngîndu-l la loc, — cît de mult aș dori să cunosc chipul adevărat al patriei mele, să cunosc nevoile poporului meu! Vreau să călătoresc mult, mult prin Rusia!

— Știi ceva, măicuțo, — rosti Grigori Orlov, cu glas gros, și, ridicîndu-se uriaș și zvelt, se apropie de Ecaterina, micuță pe lîngă el, se aplecă, îi puse fără ceremonie mîna pe umăr și urmă: — Ei, măicuțo, dacă ți-a dat prin gînd să călătorești, atunci trebuie să faci rost de o căciulă năzdrăvană [1]) de la vreun vrăjitor. Altfel, măicuțo, o să ți se arate atîtea, încît ai să zici: oh, ce frumoasă e Rusia, ce bogată e! — Îi sărută

[1]) „Căciula năzdrăvană" din basme, care ar fi avut proprietatea de a-l face invizibil pe eroul basmului. (N. trad.)

apoi mîna şi începu să păşească încoace şi încolo pe covorul de Lyon.

Toată lumea rămase tăcută ; şedeau cu toţii, ca încremeniţi, scandalizaţi de purtarea favoritului care cam întrecuse măsura. Îndrăzneţ şi mărginit, Grigori Orlov se purta cu Ecaterina pînă şi în prezenţa străinilor fără nici o jenă, de parcă i-ar fi fost soţ. Uneori, tachinîndu-se cu ea, îşi îngăduia să-i adreseze vorbe tăioase şi grosolane. Glasul său avea intonaţiile proprii omului care îşi dă seama de influenţa pe care o are asupra femeii iubite, gata să-i ierte orice. Se făIea parcă înaintea altora cu trecerea lui de ales al inimii suveranei. Ecaterina răbda cu mărinimie purtarea lui Orlov, silindu-se să-i întoarcă în glumă ieşirile cam grosolane. În asemenea clipe, mintea şi voinţa ei se supuneau sentimentului : îl iubea pînă la uitarea de sine. Totuşi, demnitarii prezenţi aveau o repulsie lăuntrică faţă de asemenea scene intime. Iar Nikita Panin se gîndea în astfel de cazuri, cu un zîmbet veninos : „Ei, slavă domnului că-l tolerează ca favorit pe Grişka Orlov. Un favorit inteligent şi cu simţul demnităţii ar fi mai primejdios pentru mine".

— Dacă-mi îngăduie maiestatea voastră, — rosti cu o plecăciune contele Sievers, care şedea aproape de Ecaterina, — v-aş putea face o relatare asupra unor regiuni nefericite ale ţării noastre.

— Te rog, dragă Iakov Efimîci ! Te consider un om foarte instruit şi foarte activ. Te ascult... Dar stai o clipă, numai o clipă ! — Sună cu clopoţelul şi porunci domnişoarei de onoare de jurnă să-i aducă coşuleţul cu lucrul său. După ce-şi scoase împletitura începută, trei gheme de lînă în culori felurite şi andrelele de os, se apucă să lucreze la hăinuţa groasă de iarnă, pentru căţeluşa ei favorită, care-i dormita pe genunchi.

Olsufiev, Cerkasov şi Roman Voronţov se repeziră spre masa la care şedea Ecaterina, ca să pună candelabrele cu lumînările aprinse mai aproape de ea, dar Orlov, sărind ca un arc, dădu cu dibăcie la o parte pe curtenii serviabili şi mută candelabrele cu mîna lui. Ecaterina îi mulţumi cu un zîmbet ; andrelele din mîinile ei îndemînatice prinseră să se mişte, ghemele de lîngă începură să se desfăşoare.

— Aşadar, — începu contele Sievers, un bărbat tînăr şi viguros, trăgîndu-şi în jos poalele jachetei sale modeste de postav albastru închis, — ocupînd de anul trecut, din porunca şi mila maiestăţii voastre, postul de guvernator al întinsei gu-

bernii Novgorod, în care intră provinciile Oloneț, Tver, Pskov și Velikie Luki, am trecut prin multe tîrguri și sate, și ochii mei s-au izbit peste tot de cea mai tristă privelişte. Iată, de pildă, Pskovul. Aşezarea lui, pitorească şi propice comerţului, i-ar putea crea cu totul altă situaţie, care n-ar mai stîrni atîta compătimire. N-am cuvinte, maiestate, ca să exprim ce-am simţit văzînd starea jalnică a acestui tîrg! Voi spune doar atîta: el este tot atît de nefericit, ca şi Novgorodul cel Mare, şi suferă de aceeaşi plagă. Ostaşii — şi sînt acolo două regimente — n-au cazărmi şi se adăpostesc prin casele locuitorilor, ceea ce dă naştere la proteste îndreptăţite din partea acestora. Atît în primul, cît şi în cel de al doilea oraş, cauzele decadenţei lor sînt aproape aceleaşi — şi nu numai de ordin politic, ci şi moral: moravurile sînt atît de pervertite, încît pînă şi înmulţirea populaţiei a stagnat aproape cu desăvîrşire.

Pe chipul fin al Ecaterinei se oglindi mirarea; sprîncenele i se ridicară uşor, andrelele din mîinile-i îngrijite, se opriră. După o pauză, Sievers continuă:

— În instanţele de judecată e peste tot o corupţie şi o tărăgăneală de neînchipuit. La Novgorod, dintr-un număr de trei sute de reclamaţii, se rezolvă două-trei cazuri pe an. Clădirea de zid a cancelariei provinciale din Pskov s-a năruit şi voievodul nu are o reşedinţă. Mi-a fost ruşine şi frică să intru în casa lui, atît de dărăpănată era. Tîrgul Ostaşkov e pur şi simplu un sat; în casa voievodului n-am văzut altceva decît coţofene şi ciori; nu există nici piaţă, nici prăvălii. La Holm, unde sînt peste o mie de locuitori, numai un om ştie să scrie...

— Cum e cu putinţă?! — exclamă împărăteasa.

— Din păcate, aşa e, — răspunse Sievers, dînd braţele înlături. — Raportez suveranei mele purul adevăr.

— Ce ruşine, ce ruşine! — izbucni împărăteasa, bătînd din picior. — Ei, şi ţăranii?

— Despre ţărani, trebuie să notez, în genere, că ei sînt şi mai de plîns. Neştiind carte, sînt expuşi la tot felul de neajunsuri. Şi apoi pămîntul se cultivă după metodele cele mai primitive, se îngraşă prost, iar recoltele sînt neînsemnate. Fiind exploataţi peste măsură de moşieri, ţăranii ajung la sapă de lemn. Moşierii pun pe capul ţăranilor dăjdii după bunul lor plac şi le pretind tot felul de munci grele.

Imitînd pe Sievers, ceilalţi invitaţi îşi exprimau şi ei observaţiile în privinţa situaţiei satelor. Din cînd în cînd, Ecaterina

îşi lăsa lucrul şi scria cu creionaşul de aur însemnări în carnetul de notiţe.

— Domnilor, aştept de la dumneavoastră găsirea mijloacelor pentru îmbunătăţirea stării economice a patriei noastre, — rosti ea, cu glas blînd şi totodată poruncitor.

— Mult prea milostivă suverană, — începu Sievers, ridicîndu-se. Toţi ceilalţi se sculară de asemenea. Grigori Orlov mai stătu cîteva clipe, ostentativ, dar se sculă şi el, lenevos şi neglijent. Sievers scoase din geanta de piele de voiaj o hîrtie cu mai multe iscăliturі. — Binevoiţi a porunci să depun la picioarele maiestăţii voastre, spre apreciere, proiectul de statut al unei societăţi iniţiate de noi, — rosti el şi, cu o plecăciune, îi înmînă împărătesei hîrtia. — Maiestate! — urmă Siveres, tare, solemn. — Cincisprezece oameni, în frunte cu contele Grigori Grigorici Orlov, ne-am constituit prin liber consimţămînt într-o societate, în care, prin muncă comună, să ne străduim să îmbunătăţim agricultura şi construcţiile de case în patria noastră. Vă rugăm, maiestate, să luaţi această societate sub augusta voastră protecţie şi să îngăduiţi ca ea să fie administrată prin străduinţa şi prin oamenii noştri, şi pentru aceasta să se numească „Societatea Economică Liberă" [1]).

Ideea creării societăţii era demult cunoscută de Ecaterina, prin Grigori Orlov. In scopul înfăptuirii acestei opere fuseseră convocaţi acum cei din anturajul Ecaterinei. Cu o săptămînă înainte luase în mod oficial cunoştinţă de proiectul de statut, dar acum, prefăcîndu-se că-l vede pentru întîia dată, împărăteasa parcurse la iuţeală cu privirea filele scrise şi le răspunse celor adunaţi cu o frază pregătită din vreme:

— Aducem elogii planului şi statutului prin care domniile voastre aţi creat societatea. Binevoiţi a fi pe deplin încredinţaţi că o primim sub o protecţie specială a noastră.

Ornicul bătu ceasurile zece. Ecaterina se sculă, îşi trecu privirea prietenoasă asupra tuturor, îi salută printr-o înclinare din cap şi, însoţită de cei doi căţei, de Grigori Orlov, de domnişoara de onoare şi de patru paji, se retrase în apartamentele din interiorul palatului. Valeţii, cu candelabrele ridicate sus, îi luminau drumul prin coridoarele lungi, întunecoase. Doi crainici alergau înaintea împărătesei strigînd răsunător, cu glasuri subţiri, santinelelor din garda care păzea pe coridoare:

[1]) A existat pînă în 1917, adică un secol şi jumătate (N. aut.)

— Maiestatea sa! Maiestatea sa!

Ostaşii luau arma pentru onor; ofiţerii salutau cu sabia trasă din teacă. Pereţii înalţi ai coridorului îngust se dădeau parcă de o parte şi de alta în lumina făcliilor tremurătoare, făcînd loc stăpînei casei şi a imperiului. Răsunau numai paşii siguri, iuţi, ai Ecaterinei, şi mersul încet, apăsat, al olimpicului Grigori Orlov. Ceilalţi muritori, prea plecate slugi, lunecau fără zgomot pe parchet, în vîrful degetelor, neauziţi.

Însufleţit de bucurie, contele Sievers se repezi să-l îmbrăţişeze pe Nikita Panin. Acesta rosti, nu fără patetism intenţionat:

— Această instituţie liberă a domniilor voastre este aurora activităţii social-economice din Rusia. Să vă ajute lumnezeu!

Împărăteasa hotărî ca emblema societăţii să reprezinte nişte „albine cărînd miere la stup", sub care să figureze o inscripţie: „Utilul", şi-i alocă un fond de şase mii de ruble pentru cumpărarea unui local.

Cel dintîi preşedinte al societăţii fu Grigori Orlov.

Curînd după aceea, societatea începu să desfăşoare o largă activitate. În toată ţara fu răspîndit un chestionar cu şaizeci şi cinci de întrebări cu privire la agricultură, la meşteşuguri şi la manufacturi. Răspunsurile la aceste întrebări urmau să dea societăţii posibilitatea de a lua cunoştinţă de starea economică a Rusiei agrare.

Trebuie remarcat că societatea mergea în această iniţiativă a ei pe urmele lui Lomonosov, care încă în 1760 trimisese, prin mijlocirea Senatului, în oraşele, tîrgurile şi mînăstirile din întregul imperiu chestionare cu numeroase întrebări de ordin geografic şi economic. Ecaterina sprijinea activitatea societăţii. Predispusă din fire la mister şi la joc actoricesc, se gîndi să trimită societăţii o scrisoare semnată de un bărbat „necunoscut" cu iniţialele „I.E."

În şedinţa în care se discută scrisoarea „necunoscutului", Grigori Orlov declară:

— Ce să ne mai muncim mintea degeaba! A scris-o maica ţarină. Dar să ne înţelegem: să ne facem că nu ştim şi să păstrăm secretul. Nu suflaţi măicuţei nici o vorbă despre asta...

În anul următor, societatea a primit o casetă elegantă conţinînd o mie de cervoneţi şi o scrisoare din partea aceluiaşi anonim, cu aceeaşi iscălitură: „I.E." Scrisoarea punea o între-

bare: „În ce constă proprietatea agricultorului: în pămîntul pe care-l cultivă, ori în averea mobilă, şi ce drept poate să aibă el asupra uneia şi a celeilalte, în vederea folosului obştesc?“ Cu alte cuvinte, se întreba dacă pentru binele obştesc şerbia ar trebui desfiinţată şi ţăranii împroprietăriţi cu pămîntul moşieresc pe care-l muncesc, ori, lăsîndu-se totul neschimbat, să se dea ţăranilor numai dreptul de a poseda avere mobilă? În scrisoare se făcea cunoscut că suma de o mie de cervoneţi alăturată era destinată a fi dată recompensă celui care ar propune soluţia cea mai potrivită şi, în general, pentru acoperirea cheltuielilor societăţii. Adunarea extraordinară a societăţii decise să anunţe un concurs pentru soluţionarea justă a întrebării care urma să fie publicată. Pentru cea mai bună lucrare fu instituit un premiu de 100 de cervoneţi şi o medalie de aur.

Anunţul provocă imediat un răspuns din partea poetului Sumarokov. Acest răspuns exprima nu numai părerile lui, ci şi opinia numeroşilor oameni care aveau acelaşi crez în privinţa acestei chestiuni.

Sumarokov scria [1]):

«...E oare necesară eliberarea şerbilor, în vederea bunăstării generale? Acestei întrebări, am să-i răspund întrebînd: dar canarul care mă distrează trebuie să fie liber ori în colivie? Dar cîinele care-mi păzeşte casa are oare nevoie de lanţ? Canarul se simte mai bine fără colivie, iar cîinele fără lanţ; totuşi, cel dintîi o să-şi ia zborul, iar cel de-al doilea o să muşte oamenii; aşadar, una-i nevoia ţăranului şi alta a dvoreanului...

«...Şi ce o să se facă dvoreanul, cînd nu va mai avea nici ţărani, nici pămînt? În principiu, eliberarea ţăranilor este nu numai vătămătoare, dar de-a dreptul păgubitoare pentru societate.»

La data fixată, fură primite o sută douăzeci de răspunsuri în diferite limbi. Cea mai bună fu recunoscută lucrarea neamţului Béardé de l'Abaye, doctor în drept de la Aachen, care locuia la Petersburg. Concluzia lui generală suna: ţăranul trebuie să fie liber şi să posede pămîntul, dar eliberarea ţăranilor trebuie să se realizeze *treptat*. Între altele scria:

«...O, voi, ţarilor! Dacă nu vreţi să fiţi priviţi ca nişte călăi ai popoarelor voastre, atunci purtaţi-vă părinteşte cu supuşii

[1]) Se citează în extras. (N. aut.)

voştri. Ţăranii sînt copiii voştri; atunci, cum puteţi să vă vedeţi copiii robi?»

«...Dar aud glasurile unor demnitari uimiţi de această afirmaţie, care nu vor să renunţe la barbarul drept [al şerbiei]...»

«„...Ce se va alege de pămînturile noastre? — vor întreba, fără îndoială, unii proprietari, incapabili să vadă altceva decît aspectul exterior al lucrurilor. Cine va ara pămînturile noastre, atunci cînd robii noştri vor deveni liberi? Cine va lucra în manufacturile şi atelierele noastre, atunci cînd nu vom mai avea dreptul de a-i reţine robi şi de a-i sili să muncească?" Nu-i aşa, domnilor! Redînd libertatea ţăranilor, dumneavoastră nu veţi pierde nimic, ba dimpotrivă, vă veţi spori veniturile etc.»

Totuşi, autorul iubitor de libertate nu recomanda emanciparea imediată a ţăranilor.

«...Robii vor fi pregătiţi pentru eliberare, înainte de a li se da ceva în proprietate... Cînd li se va lumina mintea, cînd moravurile lor se vor însănătoşi, numai atunci vor putea fi desfăcute lanţurile robiei...»

Adunarea Societăţii Economice Libere, alcătuită aproape numai din mari stăpîni de şerbi, acordă, dezorientată, premiul pentru această scriere. Majoritatea era împotriva publicării unor asemenea profesiuni de credinţă cutezătoare, care zguduiau statul din temelii. Ce era de făcut? Bineînţeles, o puteau tipări uşor. Dar ce se întîmpla dacă după publicare, „I.E.", binefăcătorul anonim, avea să se supere şi... să deporteze toată „societatea liberă" în Siberia?

2

Apartamentele lui Grigori Orlov se aflau la antresolul Palatului de Iarnă. Petrecea însă cu împărăteasa, în apartamentul ei intim, aproape toate serile cînd nu chefuia în altă parte sau cînd nu cutreiera îndelung prin pădurile de la Gatcina sau de la Novgorod, la vînătoare.

In peignoirul de mătase strîns cu cordon, fără crinolina toaletelor de gală, care ascundeau liniile naturale ale trupului, Ecaterina arăta bine făcută şi era foarte sprintenă în mişcări. Şedea, cu boneta de dantelă albă pe cap, la o măsuţă de scris, terminînd traducerea în rusește, pe care o începuse demult, a

romanului filozofic „Belizariu“ de scriitorul francez Jean Marmontel

Strîngîndu-şi picioarele încălţate în pantofi de casă, Grigori Orlov şedea tolănit într-o rînă pe o sofa confortabilă, răsfoind numărul recent din „Sankt-Petersburgskie vedomosti“ [1]). Orlov era într-un halat de atlaz cu broderii de fir, cu pieptul şi gîtul descoperite; părul blond, uşor frezat, îl purta rotunjit căzăceşte. Ochii săi se opriră asupra unui anunţ din ziar, aşa cum ochiul călătorului se opreşte pe un dîmb din cîmpie:

„În strada Meşceanskaia IV, la Nr. 111, sînt de vînzare două fete tinere, chipeşe, pieptoase; ştiu să coasă albituri şi să brodeze, se pricep bine la călcat, la scrobit şi la gătit. Ultimul lor preţ e 1 000 ruble. Tot acolo sînt de vînzare un armăsar, un taur şi o haită de ogari în număr de cincizeci, cu preţuri convenabile“.

Orlov se strîmbă. Ştia că şerbii erau nu numai vînduţi, ci şi pierduţi la cărţi, oferiţi ca mită, ori ca onorariu medicilor. Ar trebui să-i atragă atenţia ţarinei; ei, cu alt prilej...

— Da! Măicuţă!.... Iartă-mă că te deranjez. Ţărănelul Vaska Bezuhi, ursarul meu, care a fost deunăzi aici, mi-a spus că a descoperit doi urşi în bîrloguri lîngă Gatcina. Va trebui să mă duc să-i vînez.

Lăsîndu-şi lucrul, Ecaterina îşi potrivi repede boneta, aruncă o privire fugară în oglinjoara de lîngă ea, îşi umezi maşinal buzele şi se întoarse spre Orlov.

— Şi o să ţină mult această promenadă?

— Dumnezeu ştie... Poate vreo săptămînă.

— Vezi, îţi laşi treburile baltă, şi pleci; pe mine mă părăseşti, mă laşi singură. Ei, Grişenka, toată lumea ştie că eşti un afemeiat.

— Las'că îţi găseşti tu consolatori, — izbucni Orlov, fără să se poată stăpîni, cu o pornire de gelozie în priviri şi în glas. Şi, încruntîndu-se, zvîrli gazeta jos.

Privindu-l ţintă, Ecaterina tăcea cu un aer de aşteptare. Se pregătea să se apere, gata să-şi arate ghiarele, dar, mărturisindu-şi în gînd că reproşurile lui Orlov erau îndreptăţite, lăsă pleoapele în jos şi buzele ei făcură o grimasă capricioasă.

Un kalmîk fălcos, surdo-mut, îmbrăcat în jupan roşu, intră cu un braţ de lemne şi se apucă să facă focul în cămin. Era seara tîrziu; făclioarele lumînărilor de ceară aruncau o lumină

[1]) „Buletinul Sankt-Petersburgului“. (N. trad.)

vie din policandru, din sfeşnice şi din candelabrele de pe pereţi. Focul se aprinse viu în cămin; kalmîkul plecă şi Orlov încuie uşa în urma lui.

— Ei, Grigori Grigorici, ce se aude pe la Societatea ta Economică Liberă? A, da!... Ce uşuratic e acest Sumarokov! Prin scrisoarea lui către societatea ta şi-a compromis pe veci numele în ochii posterităţii. Reflecţiile sale sînt departe de a fi la fel cu sunetele lirei lui. Uite, poftim. — Ecaterina scotoci prin sertarele mesei, scoase un teanc de hîrtii cu apostila „Interzis" şi găsi în el poezia „Cor către nestatornica lume" de Sumarokov, scrisă cu înfloriturl. — Ascultă ce scria el într-o satiră, cu prilejul încoronării mele, comparînd stările de la noi cu cele din străinătate:

Acolo nu sînt jupuiţi ţăranii,
Nici satele nu sînt la joc mizate,
Şi nu-s vînduţi nici oamenii, sărmanii.

Iată şi sfîrşitul scrisorii adresate societăţii tale: „Îndeobşte, eliberarea ţăranilor este nu numai vătămătoare, dar de-a dreptul păgubitoare pentru societate". Cum vrei s-o califici? Asta se cheamă făţărnicie...

— Vai, Katenka, maică dragă... Eşti atît de înţeleaptă, că... — Orlov se ridică în picioare, făcînd arcurile sofalei să scîrţîie. — Dă-mi voie să-ţi sărut toate degeţelele cele mici...

— Sînt numai două...

— Ba nu, patru... Zău, patru! — strigă el şi, apropiindu-se repede de Ecaterina, îi dădu capul pe spate şi o sărută pătimaş pe gura ei mică.

— Gata, Grişenka, gata! — protestă Ecaterina. — Ziua mea de lucru încă nu s-a terminat, excelenţă. Vă fac o admonestare... Gelosule!

— Vai, măicuţă! — exclamă Orlov, dînd mîinile înlături şi ocolind masa, ca să vină în faţa Ecaterinei. — Am să-ţi prezint pe stihuitorul Denis Fonvizin — se zice că e un băiat inimos şi vesel. Am avut odată prilejul să-l aud.... Îl imită pe Sumarokov în glas, maniere şi chiar în reflecţii atît de bine, încît nici Sumarokov însuşi nu ar avea nimic de spus. Cred că ai să te prăpădeşti de rîs, ai să savurezi ceea ce spune cînd ai să-l auzi. Vrei?

Ecaterina tăcea. Orlov o privea cu admirație. Așezînd în ordine hîrtiile scoase, le puse la loc, în sertar și, fără să-i dea atenție lui Orlov, luă o pană de gîscă, pentru a-și vedea de lucrul întrerupt. Descurajat, Orlov făcu cîțiva pași prin cameră, răscoli cu cîrligul în focul din cămin, mai puse cîteva lemne, luă un ciorchine din mormanul de struguri care se afla în fructiera de Sèvres. „Sînt un nerod, gîndi el; am zvîrlit gazeta, am supărat femeiușca... Sînt un măgar... Trebuie să mă stăpînesc."

În dorința de a atrage atenția Ecaterinei, Orlov o luă pe altă coardă, încercînd să aducă vorba asupra lucrurilor serioase.

— Maiestate! Ce atitudine ați binevoit să luați față de scrierea lui Béardé de l'Abaye? După ce au citit-o, ai noștri s-au speriat cu toții și au rămas nedumeriți: s-o tipărească, să n-o tipărească? Cei doi Cernîșevi — Vanka și Zaharka —, Sievers, Bibikov, Teplov, Roman Voronțov și alții sînt pentru publicare, dar Cerkasov se opune, Veazemski, procurorul general al Senatului, șovăie, nu vrea să-și spună părerea, se teme de tine, șiretul. Sînt unsprezece voturi pentru publicare, iar șaisprezece contra. Dar tu, măicuță, ce părere ai?

— Să se tipărească, — răspunse Ecaterina fără ezitare.

Orlov puse cîrligul în colț și o privi cîteva clipe, mirat.

— Dar, măicuță.. — rosti el. — Acest neamț cere să se elibereze țăranii și să li se dea pămîntul boieresc. Îi convine să facă filozofie — cred că în afară de nădragi n-are nimica.

— Părerea mea este că trebuie să se tipărească, — repetă Ecaterina. — Tu, Grișenka, pe cît văd, nu ești prea departe de domnul Sumarokov. Nu degeaba se spune rusește: doi pescari dintr-o pereche.

— Măicuță! — exclamă Orlov, izbucnind în hohote de rîs, — Pînă cînd ai să întorci proverbele pe dos? Nu pescari, ci cizme. Două cizme dintr-o pereche![1])

— Nu, nu... pescari, — se opuse Ecaterina, cu o mină capricioasă, jignită de hazul deplasat al lui Orlov.

— A, atunci: pescarii de departe se cunosc. Asta ai vrut să spui, nu?

— Fii bun și dă poruncă să mi se facă o listă de proverbe.

— Bine, bine... Am să-i spun lui Ciulkov. Mișka e meșter în materia asta.

[1]) Adică „cine se aseamănă se adună". (N. trad.)

Dorind, la rîndul ei, să-l înţepe pe Orlov, ea întrebă :

— Dar tu cum stai cu franceza ? Cred că ar fi timpul.

— Nu mă mai întreba, măicuţă, nu-mi intră în cap. Tare-i greu, — spuse Orlov, clipind des din ochi. — Şi prăpăditul meu de franţuz, drept să-ţi spun, nu face două parale. Turuim, turuim amîndoi pe franţuzeşte şi bem la votcă, pe rusește, pînă nu mai putem, — şi, ca să pună capăt acestei discuţii neplăcute, aduse iar vorba asupra aceluiaşi lucru : — Mi-e teamă, măicuţă, să nu se întîmple ceva dacă vom tipări pe acest Béardé. O să se stîrnească tot felul de vorbe, de interpretări deşuchiate, răuvoitoare.

— Nu te teme, prietene, — replică Ecaterina, sculîndu-se de la masă. Obosită de cele trei ceasuri de lucru, ridică braţele, cu o mişcare sprintenă, se înălţă în vîrful picioarelor şi se întinse. — Béardé de l'Abaye recomandă în scrierea sa să nu se elibereze ţăranii decît după ce vor fi luminaţi. Iar aceasta... aceasta...

— Va să zică, o să ţină cît om trăi noi ? — întrebă Orlov zîmbind. Şi, fără să capete răspuns, puse fără ocol o nouă întrebare : — Bine, măicuţă, dar tu, tu ai dori să-i eliberezi pe mujicii pravoslavnici ? Ia spune...

— Dar tu ce crezi prietene ? — întrebă şi Ecaterina cu o ciudă neaşteptată, privindu-l pe Orlov printre gene şi scuturîndu-şi capul dat pe spate.

— Eu nu cred nimic.

— Regretabil...

— De trei ani şi mai bine trăiesc cu tine, măicuţă, cu trup şi suflet, dar tot nu ştiu care-ţi sînt gîndurile ascunse. În privinţa treburilor importante, ştii să-ţi ascunzi bine gîndurile, măicuţă. Nu e uşor să te înţeleagă omul, — rosti Orlov cu glas înăbuşit, dar cu o nuanţă de ironie. Rezemat cu spatele de perete, se aştepta la o izbucnire de mînie a împărătesei.

Pe chipul Ecaterinei se oglindi suferinţa. Cu glas uşor tremurător, cu note de tristeţe sinceră, dar destul de rece, ea răspunse :

— Vă apreciez, excelenţă, pentru credinţa desăvîrşită a domniei voastre faţă de mine, pentru cinstea dumneavoastră, pentru devotamentul dumneavoastră faţă de tron, dar regret foarte mult că natura v-a înzestrat cu o minte leneşă, incapabilă să pătrundă mecanismul complicat al afacerilor de stat. Să terminăm cu această discuţie...

— Ei, măicuţă, poate că sînt un prost, — rosti Orlov, cu aer vinovat, după o pauză voită, — dar în locul tău, aş mai aştepta cu eliberarea ţăranilor pravoslavnici.

Ecaterina tăcea, muşcîndu-şi buzele, încruntată. Deodată, însă, probabil un adînc sentiment uman de prietenie se ridică în sufletul ei. Începu să zîmbească şi pe obrajii ei se iviră gropiţe; ochii radioşi se îndreptară cu bunăvoinţă asupra lui Orlov, care aştepta liniştit.

— Grişenka, dragul meu! — exclamă ea. — Ia închipuie-ţi că mîine împărăteasa Ecaterina a II-a ar publica ucazul: „De acum înainte, ţărani vor fi eliberaţi. Pămînturile moşiereşti vor trece pe vecie în proprietatea ţăranilor". Ei, ce-ar fi atunci? Tu ce crezi?

— Ţăranii ţi-ar binecuvînta prea luminosul tău nume în vecii vecilor...

— Dar moşierii?

— Ei, moşierii... — Orlov se încurcă şi dădu braţele înlături. — Moşierii, cine ştie... Ei, poate chiar...

Văzîndu-şi prietenul încurcat, Ecaterina zîmbi şi, ştiind că, mai curînd ori mai tîrziu, vorbele ei tot aveau să intre în istorie, ameninţă cu degetul undeva în spaţiu şi rosti cu multă expresie:

— Grişenka, mă tem că atunci *moşierii m-ar spînzura, înainte, ca ţăranii, eliberaţi de mine, să sară să mă salveze.*

— Măicuţă! — strigă Orlov, ameţit de entuziasm. — Îţi spun încă o dată: eşti o înţeleaptă!

3

Ecaterina îl velea pe ţareviciul Pavel destul de rar; nu-l iubea, dar tot era nevoită să se ocupe de educaţia lui. Dorea foarte mult să-l vadă la Petersburg pe filozoful d'Alembert, celebrul matematician francez. „Nu este oare măgulitor să întreţii relaţii personale cu un liber-cugetător, persecutat în patria sa de părinţii bisericii? N-ar fi oare plăcut să conversezi cu el despre subiecte liberaliste, în palatele Semiramidei Nordului[1]). Să afle Voltaire, Diderot, înfumuratul Frederic al II-lea, să afle toată lumea că Ecaterina a II-a este o mare

[1]) Poreclă dată Ecaterinei a II-a de unii scriitori şi poeţi linguşitori. (N. trad.)

femeie a secolului ei, marea mamă a Marii Rusii"... își spunea Ecaterina în gînd.

Așadar, încă pe cînd se afla la Moscova, la serbările încoronării, îi scrise lui d'Alembert o scrisoare, propunîndu-i să-și asume educația fiului ei. D'Alembert refuză. Într-o epistolă amicală către Voltaire, scrisă pe un ton glumeț, spiritual, el își lămuri motivul refuzului astfel: „Sufăr de hemoroizi, și această boală e prea periculoasă în acea țară". (Aluzie la decesul subit al lui Petru al III-lea, care murise, după cum glăsuia manifestul „de colici hemoroidale".)

Ecaterina îl invită de două ori și de două ori fu refuzată. Cu toate acestea, îi servi lui d'Alembert o pensie pînă la moartea lui.

Ecaterina nu-l neglijă nici pe cel de al treilea filozof, pe celebrul Diderot. Aflînd de dificultățile lui materiale, îi cumpără biblioteca cu 15 000 livre, i-o lăsă în folosință viageră, îi acordă o leafă, în calitate de conservator al bibliotecii, în sumă de 1 000 livre pe an și dispuse să-i fie achitată pe cincizeci de ani înainte. D'Alembert și Voltaire răspunseră la acest gest al Ecaterinei prin scrisori pline de entuziasm.

Condeiul lui Voltaire avea o mare influență asupra cugetelor din Franța. Poate că, datorită părerilor lui măgulitoare despre împărăteasa rusă, cît și faptului că străinătatea încă nu-și dăduse pe deplin seama de caracterul ei, numele acestei femei neobișnuit de înzestrată era, după toate probabilitățile, mai popular în țările occidentale, îndeosebi în Franța, decît în Rusia.

Numind-o între prieteni „Cateau a mea", Voltaire o ridica necontenit în slăvi și o apăra de atacuri, justificîndu-i pînă și faptele crude.

„O apăr cavalerește împotriva tuturor, — îi scria doamnei du Deffand. Știu că este acuzată de tot felul de fapte în privința soțului ei, dar acestea sînt treburi de familie, în care nu mă amestec. În general vorbind, nici nu e de condamnat; cînd ai de reparat o greșală, trebuie să faci mari eforturi pentru a izbuti să-ți cîștigi respectul și admirația tuturor."

A o admira pe Ecaterina de la distanță era explicabil și nu chiar atît de greu. Acțiunea și intențiile ei de a-și ferici supușii nu puteau să pară sincere și valabile decît din depărtare: asemenea unor pietre false, aveau multă strălucire, dar puțină valoare.

Sub presiunea necesității de a revizui și completa legile fundamentale învechite ale imperiului, necesitate devenită imperioasă în stat, Ecaterina, urmînd sfatul lui Nikita Panin și a unor demnitari cu concepții liberaliste, plănui convocarea la Moscova a Marii Comisiuni alcătuite din reprezentanții tuturor stărilor sociale, în vederea elaborării Noului Cod, adică a legilor de bază. Iar pentru îndrumarea acestei Comisiuni, scrise celebrul ei Nakaz. Lucrase la el între treburi și distracții, timp de doi ani și mai bine, sfătuindu-se numai din cînd în cînd, în cursul celor din urmă șase luni, cu Sievers, guvernatorul Novgorodului, cu Orlov, cu Bestujev și cu Bibikov. Nakazul nu conținea cine știe ce idei noi, originale. În esență, el oglindea opiniile lui Montesquieu din cartea lui „Spiritul legilor", interpretate după propria ei concepție, și ideile italianului Beccaria din cartea sa recent apărută „Despre crime și pedepse", care avusese darul să stîrnească admirația Ecaterinei.

Ecaterina spunea fără să se rușineze:

— I-am prădat pe Montesquieu și pe Beccaria. Ca autoare arăt ca o cioară în pene de păun.

Nakazul era scris într-un spirit destul de liberal. În el, Ecaterina întrecu în multe privințe, poate, ca o provocare, programul politic al adepților lui Panin și al lui Sumarokov. Ediția în limba franceză a Nakazului, tipărită la Paris, fu socotită acolo ca vătămătoare din punct de vedere politic, și interzisă imediat. Frederic al II-lea întîmpină apariția Nakazului cu o mină de dezgust.

După ce citi această mostră de lucru manual feminin, Nikita Panin exclamă:

— Maiestate! Pînă și zidurile se vor nărui, zguduite de axiomele maiestății voastre.

Iar Sievers, bărbatul inteligent și posac, spuse:

— Dacă viitorul legiuitor s-ar putea ridica la nivelul Nakazului alcătuit de maiestatea voastră, Noul Cod ar fi cel mai măreț monument al domniei voastre.

Printre lingușirile josnice ale curtenilor, se strecura o notă de ironie. Ca și Voltaire, aceștia își dădeau perfect de bine seama de valoarea Nakazului, care stîrnise atîta vîlvă. Nu era scris în vederea ușurării soartei poporului (lucru dovedit mai tîrziu cu prisosință), ci era expresia sforțărilor orgolioase ale Ecaterinei, care voia să treacă în ochii Europei drept cea mai luminată, cea mai blîndă suverană, și altele, și altele.

În Nakaz ea se pronunța împotriva pedepsei cu moartea. Chestiunile de procedură penală erau tratate de ea în mod umanitar: „Trebuie să se depună mai multe eforturi pentru a se înrădăcina prin legi în mințile cetățenilor bunele moravuri, decît să li se întunece sufletul prin execuții". „Vreți să preveniți crima ? Faceți ca lumina culturii să se răspîndească printre oameni."

Și totuși, în Nakaz, împărăteasa apără cu fermitate principiile absolutismului. „Existența unui stat vast presupune puterea absolută a persoanei care-l conduce". „Năzuința și scopul final al guvernărilor absolute este gloria cetățenilor, a statului și a suveranului."

În schimb, despre șerbie, despre relațiile dintre țărani și boieri nu se spuneau multe lucruri, dar ceea ce se spunea era atît de tare, încît ideile Ecaterinei stîrniră o explozie de proteste în tabăra numeroșilor adepți ai șerbiei, cărora le fu distribuită pentru observații cea dintîi versiune a Nakazului.

Mai tîrziu, generalul Piotr Panin, numind Nakazul „plăcinţica cu nimica", cîrtea pe ascuns, blamînd-o pe Ecaterina.

— Șiretenia și perfidia abundă din plin la această nemțoaică. În Nakazul ei, a așezat în calea noastră niște capcane ca pentru fiare. Ia să văd — și-a zis ea — cam ce părere au ei despre șerbie ?...

4

Sumarokov, care se socotea el însuși drept un Voltaire al Rusiei, își puse ochelarii, încreți fruntea și începu să răsfoiască încet „înaltul" manuscris, primit de el cu cîteva clipe mai înainte. Filele groase, albăstrui, trosneau și miroseau a cerneală.

Feciorul Danilîci, îmbrăcat într-o haină de nanching mai lungă de genunchi și cu pîslari cenușii în picioare, făcea focul în cămin, vîrînd sub lemnele jilave teancuri de manuscise ale poeților începători, aruncate de boierul său la coș. Danilîci era pleșuv, înalt și adus de spate, cu pieptul îngust. În ochii săi cenușii, supuși, se citea un devotament de cîine față de stăpînul său.

Sumarokov, un bărbat de statură mijlocie, avea un umăr mai sus decît celălalt, dar arăta foarte elegant ca înfățișare ge-

nerală, şi avea maniere oarecum prea degajate. Obrazul său, uşor buhăit, era destul de atrăgător, încadrat de părul des, roşcat, cu un început de cărunţeală. Avea buzele zîmbitoare şi ochii căprui adînciţi în orbite. Purta un halat de postav moale englezesc, verde închis. Chefuise toată noaptea cu Denis Ivanovici Fonvizin, acel om simpatic şi plin de viaţă, şi acum se sculase tîrziu, cu dureri de cap. Bătrînul Danilîci îl dojenea părinteşte, sfătuindu-l să ia pe nemîncate o gură de aghiazmă, o ceşcuţă de saramură de castraveţi şi oleacă de varză murată.

— Isprăveşte, isprăveşte, Danilîci, — răspunse Sumarokov graseind uşor. — Ce-mi trebuie mie aghiasmă, mai bine dă-mi să mă aghesmuiesc cu un rachiaş. Iar saramura de castraveţi, iat-o! — Poetul plesni cu palma albă peste filele albăstrui ale Nakazului. — Tremură, Danilîci! Asta-i o operă plină de nespusa înţelepciune a prea cinstitei noastre împărătese.

— Ştiu, Lexandr Petrovici, ştiu, tătucule! A adus-o un curier, mi-a spus că-i de la palat. Şi mai zicea că ea, maica noastră, se scoală la cinci dimineaţa şi-şi fierbe singură o cafeluţă, pe urmă se aşază şi scrie pînă la prînz. Iar după masă binevoieşte să lucreze ceva de mînă. Iată, Lexandr Petrovici, ar trebui să luaţi şi dumneavoastră pildă de la ea. Dar dumneavoastră, cînd v-aţi sculat astăzi? O să sune curînd clopotele de vecernie...

Biroul mic, dar aranjat cu gust, era împodobit cu dulapuri de cărţi şi cu portretele vestiţilor actori Volkov, Dmitrievski şi Şumski. Deasupra mesei era un portret oval, în ulei, foarte expresiv, al împărătesei, care privea zîmbitoare. Pe masa de lucru se vedeau manuscrise, ziare, numere recente de reviste şi, printre tot felul de nimicuri, trei potcoave „aducătoare de noroc", una din ele aparţinînd calului alb istoric, pe care norocoasa „măicuţă" călărise în ziua cînd luase prizonier pe nefericitul ei soţ.

După ce-şi bău cafeaua şi dejună, Sumarokov începu să strige:

— Ehei! Ha-ha... Nu, nu, maiestate. În privinţa asta, o să ne certăm straşnic. Cum?! Să se desfiinţeze şerbia? *Merçi, merçi* [1])... — Citea cînd ici, cînd colo, pasaje din Nakaz, amuzîndu-se şi rîzînd răutăcios. — „Nu trebuie să se elibereze dintr-o dată şi printr-o legiuire generală un număr prea mare

[1]) Mulţumesc, mulţumesc (în limba franceză). (N. trad.)

de şerbi". Ha! Asta-i o cugetare înţeleaptă, dar e prea, prea... Ha! Şerbii nu pot fi eliberaţi *dintr-o dată,* dar, va să zică, asta se va putea face treptat. Ha, ha! Nu! Vorbeşte nerozii, îndrugă snoave... Auzi, Danilici? Ce firoscoasă e maica noastră, doreşte să elibereze cu încetul pe toţi mujicii. Păi, se poate una ca asta, Danilîci?

Omul, care nu înţelesese îndată tot sensul vorbelor stăpînului său, dar bănuia cam ce însemnau, îşi făcu cu evlavie semnul crucii şi cu lacrimi de bucurie în ochi luă cîrligul, începînd să răscolească tăcut lemnele din cămin.

— Ascultă, ascultă: „Agricultura nu se poate să înflorească acolo unde nimeni nu posedă nimic". A-ha, va să zică, dă-le pămînt ţăranilor? Ascultă mai departe: „Legile pot crea o situaţie care să favorizeze înfiriparea unor averi proprii ale robilor, ajutîndu-le să ajungă la starea în care să-şi poată cumpăra singuri libertatea". *Merçi,* maiestate, *merçi...* Numai luaţi aminte: Rusia nu e nici Englitera, nici Suedia şi nici Ucraina; Rusia, maiestate, îşi are vechea ei orînduire de veacuri... — Fiind un om îngîmfat, nestăpînit, pornit pe gîlceavă, pe ciorovăieli, Sumarokov se gîndea că a sosit clipa răfuielii cu Ecaterina, care, uneori, nu se sfia să-l privească dispreţuitor. Dădu de duşcă un păhăruţ de argint plin cu anason, se apropie de sofa, şchiopătînd uşor, se tolăni şi-şi puse mîinile sub cap.

— Danîlici, ia vino încoa', hai aşază-te aici. Ei bine, să admitem că va ieşi ucaz ca să li se ia boierilor ţăranii şi argaţii. Dar eu, eu ce fac? Cine are să mă dezbrace, să-mi dea să mănînc? (Bătrînul Danilîci îşi freca chelia, suspina şi se lăsa de pe un picior pe altul.) Nu, Danilîci, ia judecă şi tu: stăpînii rămaşi fără slugi o să înceapă să îîncezească, să se prăpădească. Treabă-i asta? Dar la ţară, prin sate! O să se stîrnească o mare dihonie între moşieri şi şerbi, o să se încingă gîlcevi şi omoruri; va trebui să se trimită trupe, regimente întregi pentru potolirea ţăranilor, o să se facă vărsare de sînge! Iar acum, cum să spun... acum moşierii şed liniştiţi la moşiile lor, trăind în bună înţelegere cu ţăranii.

— Lexandr Petrovici, cică în judeţul Kaşin, săptămîna trecută, argaţii au tăiat o cucoană, iar lîngă Novgorod, au răpus pe un boier bătrîn şi pe doi domnişori, — spuse Danilîci cu compătimire, dar Sumarokov nu-şi putea da bine seama pentru cine era această compătimire.

— Ei, ia mai taci din gură. I-auzi-l cum cîrîie... Au tăiat... au tăiat...

— Eu, Lexandr Petrovici, spun adevărul.

— Adevărul.. Acum, moşule, adevărul nu stă în cinste. Şi eu, în scrierile mele, n-am spus decît adevărul curat, dar prea milostiva împărătească se răsteşte din cînd în cînd la mine şi izbeşte cu picioruşul în podea. Asta-i adevărul. Dar ştii tu cine sînt eu? Sînt cel dintîi poet al Rusiei. Mă cunoaşte toată lumea. Parisul scrie despre mine. De n-aş fi eu, n-ar fi teatru în Rusia. Nu sînt un conte oarecare, sînt Su-ma-ro-kov! Iar tu: „oameni tăiaţi"! Cap de ţăran! Dă-mi anason!...

Bău, ronţăi puţin peşte uscat şi scuipă cu dezgust.

— Iar eu, Danilîci, critic şi pe acei moşieri care pregătesc asuprirea ţăranilor. înjghebînd manufacturi şi alte drăcovenii. Acum sînt la modă manufacturile de postav. Dar ce folosesc ele oare agriculturii? Nu numai manufacturile de postav ale nobililor, dar şi mătăsurile de Lyon aduc în Franţa mai puţină bogăţie decît agricultura. Rusia trebuie să-şi pună toată nedăjdea în agricultură! Iar turnătoriile să aducă folos nu numai moşierilor, ci şi ţăranilor. Şi atunci, ţăranii ar fi muncitori, şi nu ocnaşi ca acum. Atunci n-ar mai tăia pe moşieri. E-eh, toate astea sînt nerozii. Treabă de boier e aceea, să te ocupi de manufacturi? Să nu luăm pildă de la Mişka Lomonosov: el, dumnezeu să-l odihnească, era ţăran, cîndva înfuleca şi peşte viu. Pe el îl aranja mai bine să fie manufacturist decît poet...

Înviorîndu-se cu tutun şi cu anason, Sumarokov lucră toată noaptea la Nakaz.

Ecaterina citi mînioasă memoriul lui Sumarokov. Subliniind un pasaj în care Sumarokov o contrazicea în mod izbitor, ea scrise pe margine: „Domnul Sumarokov e un bun poet, dar judecă prea pripit ca să fie un bun legiuitor. Nu face asociaţii logice de idei, ca să poată critica ceva". Sumarokov scrisese în legătură cu un paragraf: „Termenul fiind prea scurt, am lăsat paragraful fără nici o observaţie". Ecaterina adăugă cu ironie: „Nu e nici o pagubă".

Dar şi în afară de Sumarokov, Nakazul fu înţepat îndeajuns de demnitari care aveau „opinii foarte diferite". Nobilii adepţi ai şerbiei, ca înţeleşi între ei, îi spuneau într-un glas Ecaterinei:

— Maiestate! Să nu faceţi un pas atît de primejdios! Instituţia serbiei e binecuvîntată de biserică şi de dumnezeu. Un rob legat e ascultător, dar unul eliberat e cumplit. E cumplit şi pentru moşieri, şi pentru maiestatea voastră, şi pentru liniştea imperiului maiestăţii voastre. Atunci tot pămîntul Rusiei se va zgudui, temeliile lui se vor clătina, edificiul statului se va prăbuşi şi noi vom pieri cu toţii... Iar acum, toate se fac spre binele imperiului vostru; avutul ţăranilor şerbi sporeşte an cu an, moşierii îşi dau silinţa să-i ocrotească pe cît pot, cu toată grija. Şi, slavă domnului, ţăranii se poartă cu o dragoste vrednică de laudă faţă de moşieri, socotindu-i ca părinţi ai lor...

— Şi se întîmplă, — îşi dădu cu părerea Ecaterina, privind printre gene cu ironie, — se întîmplă că ţăranii să şi taie cîte puţin pe moşierii cei iubiţi...

Asemenea discuţii o înveseleau mult pe Ecaterina. La presiunile adepţilor şerbiei, ea făcea pe victima nevinovată şi se arăta intimidată.

Dealtfel, jocul era reciproc. Moşierii proprietari de şerbi socoteau Nakazul drept un balon de săpun, nişte exerciţii literare, fără conţinut ale împărătesei. Ştiau că o femeie atît de inteligentă, cum era Ecaterina, n-avea să îndrăznească niciodată să desfiinţeze şerbia, fiindcă această măsură ar fi adus pieirea în primul rînd a ei însăşi. În acelaşi timp, pozînd în Nakaz drept apărătoare a ţăranilor, Ecaterina îşi dădea seama limpede că moşierii nu cred cîtuşi de puţin în sinceritatea ei şi numai pentru a respecta cerinţele de etichetă de la curte, se prefac speriaţi de reforma care urma să vină de la înălţimea tronului.

Trebui să se taie jumătate din cuprinsul Nakazului. Cele mai mari amputări le suferi capitolul şerbiei.

CAPITOLUL V

La Palatul Granovitaia

1

Odată cu înfiinţarea Societăţii Economice Libere şi cu alegerile pentru Marea Comisiune, se părea că începuse o perioadă de înviorare în viaţa socială a Rusiei. Cînd sosi vremea

alegerilor, toată Rusia, pînă în cele mai îndepărtate unghere, se puse imediat în mişcare. Viaţa somnolentă şi searbădă a ţării, stătută asemenea unei mlaştini, începu să fermenteze intens. Acest aspect pozitiv al politicii interne a Ecaterinei era însă întunecat prin faptul că alegerile se făceau sub o puternică presiune exercitată de agenţii guvernului şi că deputaţii proveneau mai ales dintre marii aristocraţi, moşierii bogaţi, negustorii, manufacturiştii şi funcţionarii superiori. Iar milioane şi milioane de ţărani şerbi nu aveau posibilitatea de a fi reprezentaţi în Marea Comisiune.

La Moscova sosiră 564 de deputaţi din toată Rusia. Din acest număr, nobililor le reveneau 150 de locuri, reprezentanţilor oraşelor 200, fermierilor, cazacilor, ostaşilor împroprietăriţi cu pămînt 50; naţionalităţilor mici — circa 50.

Printre deputaţii cazacilor, atrăgeau atenţia prin ţinută şi prin firea lor vioaie Padurov, sotnic în Oastea Orenburgului, şi V. Gorski, sotnic în Oastea Astrahanului, viitori participanţi la mişcarea lui Pugaciov.

Deschiderea solemnă a Marii Comisiuni avu loc în ziua de 30 iulie 1767 la Kremlin, în prezenţa împărătesei, care tocmai se întorsese dintr-un voiaj plăcut pe Volga, de la Tver pînă la Kazan. Înconjurată de curteni, avînd în stînga ei pe marele duce Pavel, Ecaterina stătea pe o treaptă, lîngă tronul bogat aurit. După discursurile rostite de mitropolitul Dmitri Secenov (singurul deputat al clerului), de vicecancelarul prinţ Goliţîn şi de Veazemski, procurorul general al Senatului, după „urale", se îngădui deputaţilor să sărute mîna împărătesei.

Deputaţii fuseseră lămuriţi din timp, în ce chip trebuiau să se poarte cu acest prilej. Urcînd cele trei trepte ale tronului, deputatul era dator să-i facă suveranei o plecăciune adîncă, pe urmă, cu mîinile la vipuşca pantalonilor, fără grabă, în chip cuviincios, să atingă cu buzele prea graţioasa mînuţă, să facă o altă plecăciune adîncă şi să treacă frumuşel deoparte. Se mai precizase, de asemenea, că acei dintre deputaţi care mîncaseră ceapă şi mai ales usturoi, ori băuseră cît de puţină votcă, trebuiau să se abţină de la ceremonia sărutării de mînă; iar dacă şi aceştia, în zelul lor, doreau să se apropie de sacra persoană a împărătesei, atunci cel ce o făcea era dator să-şi reţină cu totul răsuflarea.

După o asemenea îndrumare, mulţi se feriră să se apropie de ţarină.

În schimb, sotnicul Timofei Ivanovici Padurov, deputatul Oastei de Cazaci de Orenburg, nu renunță la ceremonia de la curte, cu toate că dis-de-dimineață băuse zdravăn votcă și mîncase pe săturate carne de berbec cu usturoi. Ei, dar el nu era un om oarecare, nici un ostaș plugar, nici un prăpădit de fermier, fără nădragi ca lumea: era sotnic, adică avea al treilea grad ofițeresc! Iar usturoiul... ehei! Să simtă și țarina mirosul voinicilor din semințiа căzăcească. Da, da! Și-apoi sotnicul era un bărbat tare chipeș și voinic; purta barba rasă, mustățile negre răsucite și moțul de păr lung și bogat; obrazul lui rotund era roșu-arămiu: toată lumea spunea despre el că e o frumusețe de bărbat.

Deputații se apropiau de tron, unul după altul. Înaintînd pas cu pas pe postavul roșu, Padurov nu-și lua ochii de la chipul zîmbitor al Ecaterinei. O contempla, nu ca pe o zeitate care-și părăsise în zbor înălțimile de deasupra norilor, ca să vină pe pămînt, ci simplu și fără fasoane, ca pe o boieroaică drăgălașă, cu fețișoara minunat de frumoasă; sotnicul, bărbat cu sînge fierbinte, avea o mare slăbiciune pentru partea feminină; de aceea îi bătea atît de năvalnic inima în piept, iar ochii lui negri, bulbucați, aveau sclipiri atît de pătimașe. E-eh, de-ar fi amîndoi undeva într-un ascunziș, ce-ar mai cuprinde-o pe maica țarină de mijloc, ce i-ar mai pupa buzișoarele trandafirii, fără farafastîcuri, căzăcește.

În fața lui, acum aproape de tot, pe treapta de sus a tronului, stătea făptura fermecătoare a Ecaterinei. Rochia de brocart cu crinolină i se lăsa, de la talie în jos, ca un clopot de aur, larg de tot; peste pieptul înalt își petrecuse o lentă cu stea; pietre scumpe străluceau cu scînteieri orbitoare la gîtul ei zvelt, ca sculptat; o mică coroană de diamante îi împodobea coafura înaltă, cu părul pudrat; pe umeri purta o mantie de brocart purpuriu, țesut cu aur, căptușită cu hermină, albă ca zăpada; trena lungă a mantiei era așternută înapoi, spre tronul aurit, dominat de un mare vultur cu două capete. De sub marginea rochiei de brocart îi ieșeau piciorușele mici, în pantofi de aur. Pantofarul moscovit făcuse pantofii cam strîmți și ei o strîngeau rău; Ecaterina își lăsa ba un picior, ba celălalt pe toc, cu vîrful în sus; dispoziția ei sărbătorească scădea cu fiecare clipă, sprîncenele-i subțiri se încruntau, bărbia îi ieșea înainte, într-o expresie neplăcută.

„Dar mînuţele... o admiră în gînd Padurov, ştergîndu-şi cu o mişcare iute sudoarea de pe obraz. O, doamne, ce mînuţe !... Albe ca pana de lebădă, mici, frumoase... Nici o femeie de pe lume, nici o cazacă, nici o boieroaică de la Piter n-are aşa mînuţe gingaşe". Împărăteasa ţinea în mîna stîngă sceptrul — un buzdugan turnat din aur, cu un briliant de o mărime nemaivăzută drept măciulie — iar pe cea stîngă o vîra repede în mustăţile şi bărbile deputaţilor, ca să i-o sărute.

Ecaterina îşi ridică privirea asupra lui Padurov, care ajunsese în faţa ei. Fremătînd din toată făptura lui, cazacul făcu o plecăciune aproape pînă la pămînt înaintea vederiei ca din basme şi călcă pe ultima treaptă a tronului. Privind cu aer de implorare şi de speranţă în ochii radioşi ai Ecaterinei şi rostind cu glas tare, plin de bărbăţie, din băierele inimii : „Îngăduie, stăpîno", îşi aplecă gîtul cu grumaz vînjos şi-şi lipi cu putere buzele fierbinţi de mîna ei. Cu laba lui uriaşă de ţăran, deprinsă să strunească din goană un cal sălbatic, înşfăcă mînuţa diafană ca aerul şi o pupă zgomotos de trei ori, cu atîta avînt şi înflăcărare, încît prinţul Veazemski, care stătea în stînga Ecaterinei, doţeni pe cazac cu un sîsîit de gîscan burzuluit, iar micuţa Ecaterina, uitîndu-se ţintă, mirată, la obrazul aprig al uriaşului aplecat asupra mîinii ei, binevoi să-l miluiască cu un zîmbet graţios, în loc să se mînie.

Iar după vreo şapte ani, această mînuţă diafană va semna una din sentinţele cele mai crude, prin care Timofei Ivanovici Padurov, deputat al Marii Comisiuni, va fi pedepsit cu moartea, pentru participarea la marea răzvrătire a lui Pugaciov.

2

Cîteva zile mai tîrziu, începură şedinţele de lucru ale Comisiunii. Preşedinte sau mareşal de şedinţe fu ales A. I. Bibikov, deputat de Kostroma, erou din războiul cu Prusia. I se înmînă bastonul de mareşal.

Palatul Granovitaia, în care se ţineau şedinţele, avea înfăţişarea unui templu străvechi. Bolţile lui în cruce, sprijinite pe stîlpi groşi, prismatici, erau împodobite cu picturi în culori vii, cu subiecte religioase. Pereţii erau tapetaţi cu postav roşu. Muchiile bolţilor şi ale capitelurilor stîlpilor erau îmbrăcate

în bronz lucitor. Uşile aveau podoabe măiestrit cioplite în lemn aurit, cu pilaştri şi cu arcuri înalte, dăltuite. Din tavan atîrnau policandre minunate, făurite de meşteri italieni. Stîlpii groşi care susţineau bolţile erau înconjuraţi de sus pînă jos de vitrine pline cu obiecte vechi de aur încrustate cu pietre preţioase şi vase de argint stemuite. Toate aceste bogăţii ale ţarilor moscoviţi scînteiau şi străluceau. Ochii deputaţilor nici nu mai ştiau la ce să se uite, orbiţi de atîtea comori.

Lîngă peretele din dreptul intrării principale, pe o estradă, se afla o masă acoperită cu catifea roşie cu ciucuri de fir. La masă şedea Bibikov, mareşalul adunării, Veazemski şi Şuvalov, directorul Comisiunii. În primele rînduri ale asistenţei se aflau mitropolitul Dmitri Secenov, în mantie albastră, cu potcap, cu cruce de briliante şi cu cîrjă aurită în mînă, prinţul Volkonski, contele Alexei Orlov, voinic ca un atlet, cu obrazul brăzdat de marea lui cicatrice, generalul conte Piotr Panin, contele Stroganov, prinţul Şcerbatov şi alţii. În partea aceasta a sălii, totul licărea în fel şi chip de culori: jachete fastuoase, cusute cu fir, lente roşii sau azurii petrecute peste umăr, stele mari sclipitoare pe piept, peruci involte, albe ca zăpada, cu bucle; chipuri îngrijite — arogante sau prietenoase.

Deoparte, şedeau deputaţii mai de rînd; boiernaşi, ofiţeri, negustori, meşteşugari, cazaci, soldaţi din coloniile militare, reprezentanţi ai naţionalităţilor mici, cu feregelele lor multicolore. Toţi cei de faţă purtau la butonieră o insignă de deputat, de aur, ovală, atîrnată de un lănţişor tot de aur; pe o parte avea cifrul împărătesei, iar pe cealaltă inscripţia: „Fericirea fiecăruia şi a tuturor".

Între băncile deputaţilor şi masa mareşalului se aflau nişte pupitre înalte, pe care secretarii scriau procesele-verbale ale şedinţelor şi de unde se transmiteau mareşalului comunicările în scris ale deputaţilor.

Unul dintre cei mai de vază secretari ai Comisiunii era Nikolai Ivanovici Novikov, un om vestit mai tîrziu. L-am văzut ca ostaş de rînd la vîrsta de 18 ani, în urmă cu cinci ani, cînd în ziua revoluţiei de palat, fiind santinelă la poarta regimentului Izmailovski, a salutat-o pe Ecaterina care intra în regiment, prezentînd arma pentru onor. Acum, în funcţia lui de secretar al Marii Comisiuni, avea sarcina de a redacta la secţia a VII-a a Comisiunii procesele verbale relative la „oamenii de stare mijlocie; redacta de asemenea buletinul zil-

nic al adunării generale a deputaţilor, prezentîndu-l personal împărătesei. Acest lucru îi oferea posibilitatea de a se afla în societatea lui Bibikov, de a veni la palat şi de a lua parte la audienţele de lucru ale ţarinei. Cu spiritul ei pătrunzător, de totdeauna, Ecaterina aprecie aptitudinile, clarviziunea şi caracterul progresist al opiniilor sale şi ţinu bine minte pe acest tînăr serios, fără să prevadă cîtuşi de puţin că mai tîrziu el avea să-i pricinuiască multe neplăceri.

Era cald, zăpuşeală. Deputaţii îşi ştergeau feţele asudate cu batiste ori cu poalele feregelelor. Un kalmîk mătăhălos, cu obrajii stacojii, cu feregea roşie, care şedea în ultimul rînd de bănci, uitînd în ce loc se află, îşi scoase luleaua şi dădu s-o aprindă. Chestorul adunării se apropie de el, îl împunse cu bastonul în burtă şi-l ameninţă cu degetul.

De fiecare dată cînd mareşalul urca treptele estradei, ca să deschidă o nouă şedinţă, sotnicul Timoftei Padurov aştepta cu emoţie apariţia împărătesei. Dar se deschise a VII-a şedinţă şi împărăteasa tot nu se ivi. Dezamăgit, Padurov se încruntă, mormăind cu ciudă printre mustăţi: „E-eh!“ Lîngă el şedea sotnicul Gorski. Schimbară o privire, apoi uitîndu-se ţintă spre oratorul chel, ascultară distraţi, fără chef, o nouă înşiruire de baliverne boiereşti...

— ...ţăranii din judeţul Kargopol sînt leneşi, îndărătnici şi beţivi.... — îndruga Glazov, un deputat al boiernaşilor, citindu-şi de un ceas şi mai bine cuvîntarea, cu glas monoton, pe care-l ridica la unele fraze pentru a accentua cele spuse.

— Cum, cum?! — strigă tunător, de pe banca din faţă, contele Alexei Orlov, deputat de Sankt-Petersburg. — Să nu cumva să te mai exprimi astfel!

Mareşalul Bibikov sări în picioare de la masă. Agitîndu-şi clopoţelul, ceru deputatului să înceteze cu citirea cuvîntării. În sală se stîrni un freamăt, se auziră murmure de aprobare.

— Domnilor deputaţi! — se adresă mareşalul către adunare. — Deputatul boiernaş Glazov şi-a permis să jignească în mod neîngăduit pe ţăranii din Kargopol, al căror reprezentant e de faţă aici, făcîndu-i leneşi, îndărătnici şi beţivi. Asemenea vorbe sună ca o insultă pentru orice om, indiferent de starea lui, inclusiv starea ţărănească, deoarece şi ţăranii au virtuţi şi sentimente nobile. Domnilor deputaţi, ce măsură să luăm faţă de deputatul Glazov?

— Să fie exclus din adunare, — propuse Alexei Orlov, cu glas gros, tunător.

— Să fie amendat.

În urma votării efectuate de două ori, o sută cinci persoane se pronunțară pentru excludere, iar trei sute și trei pentru amendă.

Pe ordinea de zi figura cuvîntarea vestitului orator Șcerbatov [1]), un istoriograf foarte erudit, dar cu mentalitate de conservator destul de pronunțată. Membru al cercurilor înalte ale marii aristocrații [2]), Șcerbatov nu făcuse niciodată parte din anturajul curții și nu prea o simpatiza pe Ecaterina. Ales deputat de dvorenii din județul Iaroslavl, el se ridica dîrz în apărarea intereselor clasei sale.

Cînd, la invitația lui Bibikov, se ridică, înalt, zvelt, îmbrăcat elegant, cu chipul energic, dar îngîmfat, toată asistența se întoarse spre el, cu o neascunsă curiozitate, ca pregătindu-se să asculte un mare actor la teatru.

Luînd o atitudine impunătoare și lăsînd asistenței un răgaz ca să-l admire, prințul începu prin a proclama deschiderea campaniei împotriva unor ofițeri și oameni de obîrșie îndoielnică care, invocînd anii lor de slujbă, „se infiltrau din prostime în nobilime". După părerea lui, nu putea fi dvorean decît acela care se trăgea din străbuni merituoși.

— Pe un asemenea nobil de viță, sfînta noastră patrie îl primește în brațe, chiar de la nașterea lui, parcă spunîndu-i: „Te-ai născut din străbuni plini de virtuți, de aceea, mai mult decît alții, ești dator să-mi arăți virtutea și vrednicia ta..." Născut în asemenea condiții, crescut în asemenea idei, omul, cugetînd la faptele glorioșilor săi străbuni, va fi îndemnat spre săvîrșirea a fel și chip de fapte glorioase...

Încrucișînd brațele pe piept și plimbîndu-și privirea trufașă asupra acelora care nu erau nici de neam vechi, nici de rang înalt, ca să-și susțină raționamentele construite după exigențele retoricei, începu să prezinte citate din vechiul scriitor roman Varro și din celebrul jurist, baronul Pufendorf, care scria:

[1]) Servindu-se de sfaturile vestitului istoric Miller, el scria pe vremea aceea vasta lucrare „Istoria Rusiei". (N. aut.)

[2]) M. M. Șcerbatov aparținea uneia dintre cele mai vechi familii din Rusia, care se trăgea din neamul cneazului Mihail de Cernigov. Sub Ivan cel Groaznic, strămoșii săi au fost „ocolnici", [unul dintre cele mai înalte ranguri de boieri curteni din Rusia veche N. red. rom.] și „boieri de sfat". (N. aut.)

„Gradele în sine nu implică noblețea, dar suveranul poate acorda ranguri cui va socoti de cuviință".

Ridicînd în slăvi aristocrația de viță veche și continuînd să înjosească ofițerimea, Șcerbatov adăugă:

— Să-mi fie îngăduit să adaug că oamenii de stare mijlocie, care slujesc în oștire, ca să dobîndească gradul de ofițer, nu se vor da îndărăt de a încuraja slăbiciunile superiorilor și de a folosi tot felul de mijloace josnice, pentru a le cîștiga bunăvoința. Ajunși ofițeri, asemenea oameni sînt roși de dorința de a se îmbogăți și nu neglijează nici o cale pentru a-și ajunge scopul. Astfel iau naștere luarea de mită, fraudele și alte rele asemănătoare.

Prințul scoase o hîrtie și-și citi concluziile.

— Așadar, întîi: nici un om din starea de mijloc să nu poată intra în rîndurile nobilimii decît numai prin voința suveranului. Al doilea; nobilii să aibă dreptul cu preferință față de celelalte stări, să slujească patriei, pentru a li se acorda favoruri deosebite. Al treilea: socot potrivit că numai *clasa nobililor* să aibă dreptul de a poseda manufacturi și turnătorii miniere, precum și de a vinde produsele lor casnice etc...

— I-auzi! — strigă cineva de pe locul său. — Dar cu noi, negustorii, cum rămîne?

Discursul lui Șcerbatov [1]) era tot timpul însoțit, ba de murmure de reprobare, ba de strigăte înciudate. Se agitau cu deosebire reprezentanții tagmei militare.

Deputații se împrăștiau pe la casele unde erau găzduiți, discutînd cu aprindere. Un grup de negustori, traversînd piața Kremlinului, criticau în gura mare cuvîntarea lui Șcerbatov.

— Ha! Auzi, auzi! Cică ofițerii nu-s dvoreni! — vorbea mînios negustorul Alexei Popov, deputat de Rîbinsk, un bărbat lat în umeri, cu labele picioarelor strîmbe, cu barba deasă, roșcată, înspicată de fire cărunte, cu sprîncene stufoase și privirea inteligentă. Era îmbrăcat într-un surtuc lung de postav englezesc, în picioare avea cizme înalte, lustruite, și pe cap șapcă. Ha! Ofițerii nu-s dvoreni! Așa ar vrea el! Dar eu, uite, am o fiică măritată cu un ofițer. E boieroaică, ori nu e?

— E boieroaică, e boieroaică, Lexei Petrovici! Nu te îndoi! — răspunseră negustorii în cor, călcînd grăbiți pe urma sprintenului Popov.

[1]) Toate cuvîntările deputaților se citează în cele mai scurte extrase. (N. aut.)

— Tocmai, e boieroaică. Şi nu el, cneazul Şcerbatov, e acela care o s-o dea afară din boierime. Ia uite, ha, ce spune! Aţi auzit, prea cinstiţilor, ce părere avea în privinţa stării negustoreşti?... Să nu facă negoţ, zicea dumnealui, decît boierii de viţă veche... Ha! Ehei, prea cinstiţilor, o să vedeţi ce am să-i mai frec eu ridichea acestui cneaz...

Cuvîntarea prinţului era dezbătută cu aprindere şi într-un alt grup, de mici nobili din tagma ostăşească, ce ieşiseră în Piaţa Roşie prin porţile Nikolskie...

— Multe năzdrăvănii mai trec prin mintea acestui boier încrezut, — spunea maiorul Kozelski, deputat al regimentului de lăncieri Dneprovski. — Deşi e de neam mare, şi cu toate că stăpîneşte de minune retorica, n-o să poată schimba el cele statornicite de Petru cel Mare, care a dăruit rang de noblеţe oricărui ofiţer, fie că e provenit dintre ostaşii de rînd, fie dintre ţărani.... Iată, de pildă, eu sînt ofiţer. Mi-am vărsat sîngele pentru ţară şi n-am să preget să mi-l vărs şi în viitor. Dar el ce a făcut?

— El scrie cărţi de istorie.

— Scrie ce vrei, dar n-ai voie să insulţi rangurile de slujbaşi. Şi eu scriu şi, îndrăznesc să cred, că-mi folosec condeiul şi mintea nu mai prost decît el [1]), — spuse maiorul cu ciudă, strîngîndu-şi mai tare în jurul mijlocului lenta elegantă de ofiţer.

Şi negustorul Popov, care trăsese în casa unui cunoscut al său, un preot, şi maiorul Kozelski, care închiriase o odaie la un birt de la Ostojenka, se apucară să-şi pregătească cuvîntările „de întîmpinare" la discursul lui Şcerbatov care-l mîniase atît.

În Piaţa Roşie se îngrămădeau tot timpul curioşii, aşteptînd ieşirea deputaţilor din Kremlin. În mulţime se aflau mai cu seamă slugi boiereşti, care se găseau la Moscova în număr de peste 60 000, ori negustori mărunţi, ţărani, meşteşugari, sau mici slujbaşi de pe la cancelarii. Aceştia se luau pe furiş după pîlcurile de deputaţi, ascultîndu-le cu nesaţ fiecare vorbă, ori, alegînd cîte un deputat cu o înfăţişare mai simplă şi mai prietenoasă, îi făceau o plecăciune şi vorbeau cu el făţiş:

— Ia spuneţi-ne, înălţime, — începu un moşneguţ mărunţel,

[1]) I. P. Kozelski a fost un om de o cultură superioară, traducător, publicist, filozof; a publicat în 1768 cartea „Propuneri filozofice", plină de spirit critic liber. (N. aut.)

cu urechile clăpăuge, cu o tichie roşcată şi cu iurca peticită:
— Ce se vorbeşte despre ţărănime? Încă nu se simte nimic?

— Nu se simte, frate, nu se simte. Deocamdată, boierii se fălesc cu vorbe. Pe urmă, o să înceapă negustorimea să-şi spună păsul, iar după ea, vine şi rîndul ţăranilor. Vrei să ştii ce o să se vorbească, moşule?

— Cum să nu, boierule!... La noi vin oameni de la ţară în fiecare sărbătoare a lui dumnezeu, ba cu curcani, ba cu purcei şi cu raţe. Ei, şi tare vor să ştie: ce-i cu Comisia, ce vorbesc deputaţii despre ţărani? Eu îs argat la curtea boierilor Melgunov.

În cîteva clipe, peste o duzină de ţărani se şi adună lîngă deputat — unii în opinci, alţii desculţi, cu ferăstraie sau cu topoare în mîini. Oamenii aveau chipurile posomorîte şi mişcările repezite, nerăbdătoare.

— Dar maica ţarină vine şi ea la adunările dumneavoastră? — răsună o întrebare şi privirile tuturor se înfipseră drept în gura deputatului.

— Tocmai, că nu vine deloc, — răspunse deputatul.

Ţăranii plescăiau din limbă şi dădeau din bărbi a neîncuviinţare.

— Se aude, — rosti cu glas gros un uriaş cu barba căruntă şi cu un sac mare în spinare, — că ţarina ţine cu mujicul, vrea să-l facă slobod, dar boierii i se împotrivesc...

— Nu ştiu, drăguţule, nu ştiu, — răspunse deputatul în doi peri şi se făcu nevăzut pe uşa unui birt de pe Iliinka, cu firma „Bine aţi venit".

Ţăranii rămaseră pe loc scărpinîndu-se după ceafă. Cel cu barba căruntă îşi dădu sacul jos, se aşeză pe o laviţă lată de lîngă birt, şi rosti cu glasul său gros:

— Să mergem la Maslov, acela-i de-ai noştri. Cu toate că-i boier, tot de-ai noştri e...

— Îl cunosc! — strigă cu glas subţire argatul cu urechi clăpăuge: — Maslov ista e mai nevoiaş decît un ţăran, dar stă cu tot sufletul pentru ţărani! Ehei, pe mulţi îi cunosc eu. De pildă, iată, pe comandirul Kozelski. Vistavoiul lui, un flăcău rumân la faţă şi fălcos, vine mereu prin cuhne pe la noi de se hîrjoneşte cu fetele, iar lor, iepelor, tare le place. Spunea cela că comandirul Kozelski s-ar ridica straşnic pentru ţărani.

— Ei, fîrtaţi, haideţi la comandir şi la Maslov, să le spunem năduful nostru... — se auziră mai multe glasuri.

— De bunăseamă! Haideţi să mergem... La ei vine lume duium, tot de-ai noştri...

— Da' poţi găsi destui dipotaţi săritori... Spunea cineva că mai este un ofiţer, vajnic, numai c-am uitat cum îi zice.

3

În şedinţa următoare, maiorul I. P. Kozelski, un bărbat foarte instruit, cu înfăţişare posomorîtă, ţinu o cuvîntare de răspuns la discursul prinţului. Purta mundir verde şi botfori; obrazul său simplu, cu pometii laţi, era ciupit de vărsat; sprîncenele se încruntau într-o expresie ursuză.

— N-am să vă explic cît de trudnică este slujba la marină, sau la oastea de uscat, pentru că ar trebui să nu mai sfîrşesc tot vorbind, — începu el. Poate că mulţi prinţi şi demnitari n-o ştiu; atunci le pot povesti ostaşii, care au slujit, despre greutăţile de necrezut prin care au trecut în războaiele împotriva Turciei şi Prusiei, fiind răniţi sau cît pe ce să-şi piardă viaţa.

Prinţul Şcerbatov asculta cuvîntarea lui Kozelski cu ochii închişi, parcă dormitînd.

— Şi vorbele care au fost rostite aici de unii deputaţi, — urmă Kozelski, — îşi pot găsi motivarea, cel mai probabil, în orgoliul lor nemărginit. Ei vor ca privilegiile nobleţei să le poată aparţine numai lor. Da, da!... Numai lor... (Deodată prinţul Şcerbatov deschise ochii şi ridică iute capul, uitîndu-se spre orator). Iar pe alţii, indiferent de vrednicia lor, de cinstea lor, de credinţa lor faţă de împărat şi de patrie, să-i lipsească pentru totdeauna de aceste privilegii.

— Chiar aşa trebuie! — zvîrli Şcerbatov, răstit.

— Ba nu, nu trebuie aşa, luminăţia voastră! — obiectă Kozelski mîndru. Trebuie să se caute, luminăţia voastră, să se realizeze binele tuturor, pe cît e cu putinţă.

Prin toată sala răsună un vuiet de aprobare; pleoapele prinţului Şcerbatov se lipiră iar cu dispreţ.

Deputatul oastei de Terek, polcovnicul Mironov, un bărbat îndesat, cu ochii ironici şi cu barba negricioasă, exprimă, între altele, în cuvîntarea sa pătimaşă, un adevăr categoric, supărător pentru nobilii de neam:

— Demnitatea de nobil nu se moşteneşte, ci se cîştigă prin merite faţă de patria ta. Pot oare nobilii ruşi să spună despre strămoşii lor că aceştia s-au născut cu toţii nobili? Nu, domnilor de ranguri înalte, strămoşii dumneavoastră au fost la început tot de obîrşie de rînd: ori ţărani, ori nişte simpli tîrgoveţi.

Atmosfera începea să se încingă. Prinţul Şcerbatov, înviorat, îşi strîmbă obrazul pudrat într-o expresie de dispreţ. Şi îndată ce polcovnicul de cazaci Mironov termină, prinţul se ridică:

— Cer respectuos prea onoratului nostru mareşal să-mi dea cuvîntul.

— Luminăţia voastră, prinţe Mihailo Mihailîci, — rosti Bibikov, ridicîndu-se pe jumătate. Vă rugăm să vă exprimaţi părerea.

Privirile tuturor se aţintiră din nou asupra prinţului Şcerbatov, care stătea neclintit ca o statuie. Şi el începu cu emoţie, cu glas tremurător, „cu cel mai puternic avînt sufletesc":

— Am auzit chiar acum că toate vechile familii ruseşti se trag din oameni de rînd. Mă mir foarte mult că aceşti domni deputaţi reproşează obîrşia de rînd străvechilor neamuri ruseşti, cu toate că nu numai Rusia, — prinţul ridică mîna şi o scutură în aer, — ci şi tot universul poate fi martor al contrariului! — Glasul prinţului se ridică şi răsună tunător prin toată sala palatului. Cum poate Rusia, de faţă aici în persoana reprezentanţilor ei, să audă că-s de rînd neamurile care, în cursul neîntrerupt al multor veacuri, i-au adus serviciile lor? Cum să nu-şi amintească Rusia de sîngele vărsat pentru ea al acestor bărbaţi prea vrednici de cinstire? Prinţul îşi întinse mîinile tremurătoare, îşi dădu pe spate capul cu bucle pudrate şi, privind ţintă bolţile în cruce ale sălii, începu să reverse un torent de vorbe pline de imagini plastice: — Eşti martoră, patrie mult iubită, de serviciile ce ţi-au fost aduse de fii tăi credincioşi, nobili de neam străvechi! Sînt martore chiar aceste locuri unde ne-am adunat pentru propăşirea noastră! N-au căzut ele cîndva în puterea unor braţe prădalnice? Aceste lăcaşe sfinte n-au fost oare pîngărite de oameni de altă credinţă? Şi cine ţi-a întins, Rusie, o mînă de ajutor în ceasul pieirii tale? Fiii tăi credincioşi, vechii nobili ruşi. Ei, ei, renunţînd la toate şi jertfindu-şi viaţa, ei te-au mîntuit de sub jugul străin, ei ţi-au redobîndit libertatea de altădată! — Întoarse capul, privi în

toate părţile, ca şi cum ar fi vrut să descopere cu privirea pe toţi cei ce nu erau de acord cu el, şi termină : — Dar urmaşii neamurilor străvechi nu închid orgolioşi poarta pentru virtute, ci vor ca acei care doresc să intre în frăţia lor să fie vrednici de aceasta, prin virtutea pe care însuşi monarhul ar încununa-o cu demnitatea de nobil. Înclină capul şi, dîndu-şi înlături poalele jachetei de catifea reiată, se aşeză.

Emoţionaţi şi uluiţi de retorica prinţului Şcerbatov, deputaţii rămăseseră nemişcaţi, în aceeaşi poziţie ţeapănă în care îi ascultaseră cuvîntarea.

Cu asemenea vorbe sforăitoare decurgea „marea dezbatere" dintre înalţii aristocraţi — demnitari, dvoreni şi slujbaşi. Discuţiilor asupra nobilimii le fură rezervate zece şedinţe.

După aceea îşi făcu apariţia în arena disputelor sociale pătura negustorilor şi a proprietarilor de manufacturi.

Într-una din şedinţele care s-au ţinut în toamnă, negustorul Popov din Rîbnaia Sloboda [1]), un om inteligent, îşi rostea cuvîntarea :

— Azi, domni dvoreni doresc ca negustorii să nu mai aibă dreptul de a stăpîni felurite manufacturi şi turnătorii miniere, care au fost făcute de negustori, cu banii lor, şi ca numai boierii să poată fi proprietari de manufacturi şi turnătorii. Acest lucru, domnilor deputaţi, îl socot drept o nebunie, adică o întunecare a minţii boierimii de neam !... — Sprîncenele lui stufoase se ridicară, în obrajii cărnoşi i se iviră gropiţe de ironie, iar glasul subţire i se făcu aspru, usturător. — Iată şi o pildă grăitoare.Dacă un negustor clădeşte o manufactură, ţăranii din împrejurimi au tot felul de foloase de la ea : vînd lemne, piatră, scînduri, muncesc la construcţie, cu plată bună, iar cînd manufactura începe să lucreze, se tocmesc la muncă, tot cu bani buni. Ei, dacă un boier ridică o manufactură, atunci ţăranii sînt siliţi, cu vaiete şi bocete, să-i aducă toate materialele fără plată şi să-i slugărească toată viaţa, fără bani, singura încurajare de care au parte aceşti nenorociţi fiind pumnii şi biciuştile...

Astfel, prin învinuiri reciproce aduse de reprezentanţi ai unor interese opuse, ieşea la iveală adevărul despre soarta grea a ţăranului rob...

[1]) Oraşul Rîbinsk (N. aut.)

— Domnilor deputaţi ! — exclamă negustorul Popov, înconjurînd cu privirea-i inteligentă toată sala. Dacă toate aceste năzdrăvănii, pe care le susţin boierii de neam vechi, se vor întări prin lege, atunci tot negoţul ţării va ajunge la decădere şi la ruină.

Încheindu-şi cuvîntarea, îşi expuse părerea pe puncte. În punctele cinci şi şase se spunea :

— Boierul să nu aibă voie să facă negustorie şi să nu-şi poată cumpăra de la nimeni brevet de negustor, nefiind firesc şi cuviincios pentru rangul lor să aibă manufacturi şi să se îndeletnicească cu felurite treburi negustoreşti... (Un zîmbet şerpui pe buzele prinţului Şcerbatov, dar ochii îi căpătară o expresie de încordare, de răutate). Şi dacă vreunul dintre dvoreni se va apuca de îndeletniciri de negoţ, — urmă Popov, despicînd aerul cu palma, — adică va cumpăra şi vinde, atunci să i se confişte toată marfa în folosul statului !

Conţii Şuvalov, Voronţov, Iagujinski şi alţii, care aveau turnătorii miniere şi se ocupau intens de afaceri comerciale, priviră ţintă, cu răutate, spre orator, iar Iagujinski, nu fără ironie veninoasă, rosti cu glas tare :

— Oho ! Un nou legiuitor cu caftan de aba...

Dar negustorul nu era din tagma sfioşilor. El cunoştea foarte bine pe demnitarii incapabili, cu totul nepricepuţi în comerţ, dar care, sub protecţia împărătesei, îşi întindeau mîinile hrăpăreţe spre surse de cîştig nepotrivite pentru poziţia lor, ca să poată huzuri şi zvîrli în vînt banii cîştigaţi fără muncă. Negustorul îi ura de moarte.

— Aceasta nu-i numai părerea mea, înalţi domni, toată cinstita negustorime, care m-a trimis aici, cugetă la fel. Să nu vă fie cu supărare, — rosti el liniştit. — Şi, am să vă mai spun ceva : pe noi, negustorii de meserie, ne împiedică să ne vedem de treburi nu numai boierii, ci şi slujbaşii şi ţăranii. Şi noi, negustorii, am hotărît în memoriul nostru : acei dintre ţărani şi dintre slujbaşi, care vor voi să se bucure de dreptul de negoţ, sînt datori să se înscrie pentru totdeauna în negustorime.

Negustorul Zabrev se ridică şi dădu citire memoriului negustorimii din Tula. Zabrev era un bărbat înalt şi osos, cu chipul mic, spînatic ; părul pieptănat cu cărare dreaptă, pe mijloc, îi atîrna peste urechi ca nişte streaşini. Avea un glas piţigăiat. Ascultîndu-l, deputaţii zîmbeau. Negustorii din Tula

cereau voie să-şi cumpere „pentru nevoile lor gospodăreşti, şerbi fără pămînt, cîte trei suflete de parte bărbătească, iar de cea femeiască — potrivit cu numărul celor dintîi". Unele dintre cerinţele negustorilor erau de-a dreptul caraghioase, stîrnind zîmbete vesele şi chiar rîsetele adunării. Tuşind uşor, Zabrev citea piţigăiat :

— Să se dea un ucaz prin care să se sporească amenda pentru lovirea şi necinstirea negustorului. Şi anume : dacă cineva smulge, la bătaie, barba unui negustor de clasa întîia, să plătească o sută de ruble amendă ; pentru barba unuia de clasa a doua, cincizeci de ruble, iar pentru barba unuia de clasa a treia, treizeci şi două de ruble şi jumătate.

Auzind aceste vorbe, contele Alexei Orlov se apucă de coaste, îşi dădu capul pe spate şi, rotunjindu-şi gura, scoase mai întîi un sîsîit, de parcă se înăbuşea cumplit, pe urmă, neputînd să se stăpînească, izbucni în hohote tunătoare de rîs. Mareşalul, zîmbind din ochi, apucă clopoţelul şi-l scutură în semn de avertisment.

Între timp, acelaşi prinţ Şcerbatov se ridică în rîndul întîi de fotolii. Amintind năzuinţa lui Petru cel Mare de a aduce comerţul extern al Rusiei la o stare de înflorire, prinţul tună la adresa negustorilor :

— Au răspuns oare negustorii unei asemenea griji ? Au înfiinţat ei reprezentanţe în alte state ? Şi-au trimis copiii peste hotare ca să înveţe negustoria ? Nu ! N-au făcut nimic din toate acestea !

Alături de fraze de efect, cu caracter de polemică, prinţul Şcerbatov exprimă şi destule idei sănătoase, în spirit liberal.

— Dacă vom cerceta felul cum sînt folosiţi şi cum trăiesc lucrătorii, vom vedea că, înafară de un mic număr de meşteri pe care stăpînii se îngrijesc să-i lipsească doar de libertate, spre a nu-şi dezvălui meşteşugul la alţii, în afară de aceşti meşteri, zic, ceilalţi lucrători sînt într-o stare nespus de rea, atît din punctul de vedere al traiului, cît şi al moralităţii. Pînă şi Moscova, oraşul acesta de scaun, ne poate oferi o privelişte a beţiei, a vieţii destrăbălate pe care o duc oamenii lăsaţi fără nici o îngrijire din punct de vedere moral. Şi de aceea... — prinţul făcu o pauză şi, trăgînd aer în piept, termină cu glas tunător : — Ar trebui ca stăpînii de manufacturi să fie povăţuiţi să caute a face încetul cu încetul din lucrătorii lor oameni liberi, cu purtări frumoase şi stăpîni pe meşteşugul lor.

Şcerbatov se ridică cu o deosebită violenţă împotriva negustorilor din Tula, pentru pretenţia lor de a li se da dreptul să cumpere şerbi.

— Să ne îndreptăm privirile asupra omenirii şi să ne fie ruşine numai la gîndul de a fi atît de cruzi, încît să aducem la o stare de vite şi să vindem cu bucata pe cei egali nouă din natură. Ne îngrozim cînd ne amintim de timpurile cînd oamenii erau vînduţi ca nişte vite în tîrguri.

— Şi acum sînt vînduţi, cîţi pofteşti ! — strigă sotnicul Padurov, sticlindu-şi ochii.

— Nu cred, — zise prinţul, întorcîndu-se spre el. — Ce dovezi ai ?

— Luminăţia voastră ! Citiţi anunţurile din gazete, pentru vînzări de oameni ! — strigă colonelul de cazaci Mironov.

Încreţindu-şi înciudat fruntea înaltă, prinţul Şcerbatov dădu din cap a încuviinţare înspre Mironov şi continuă cu o şi mai mare însufleţire :

— Soarta noastră deosebită ne-a făcut stăpîni peste ţărani. Totuşi, domnilor deputaţi, nu trebuie să uităm că ei sînt semenii noştri, — prinţul îşi umezi buzele uscate şi exclamă patetic. — Ce inimă nu se va înduioşa la priveliştea unui nenorocit vîndut, care varsă lacrimi părăsindu-şi locul în care a trăit şi pe părinţii săi în apropierea cărora era obişnuit să-şi trăiască viaţa ?! Cui nu-i va fi milă de vaietele, de lacrimile celor rămaşi în urma lui ? Nu mă îndoiesc, domnilor deputaţi, ca onorata noastră Comisiune va legifera interdicţia vînzărilor individuale de oameni fără pămînt [1]).

Negustorii ridicară cu toţii obiecţiuni la cele spuse de prinţul Şcerbatov, apărîndu-şi cu îndîrjire interesele. Totuşi, nici unul n-a vorbit atît de frumos ca el, nici unul nu poseda cunoştinţe atît de bogate şi de variate în materie de comerţ.

În timpul pauzei, negustorul Solodovnikov, deputat al oraşului Tihvin, îi spuse prinţului Şcerbatov, clătinîndu-şi barba lungă :

— Luminăţia voastră, deşi vorbiţi cam multe lucruri de prisos, de aprins ce sînteţi, dar, spuneţi şi multe adevăruri despre noi. Cu luminăţia voastră e greu să se măsoare omul, fiindcă sînteţi înzestrat de la dumnezeu cu o minte înţeleaptă.

Drept răspuns, prinţul Şcerbatov îl cuprinse pe negustor în

[1]) Vînzarea de ţărani fără pămînt s-a practicat în tot timpul domniei Ecaterinei a II-a. (N. aut.)

braţe şi-l sărută de trei ori, fără sfială. Negustorul cel bărbos era foarte încurcat de o asemenea cinste care i se făcea de faţă cu toată lumea ; de bucurie, nu mai ştia ce să facă şi nu găsi nimic mai potrivit, decît să verse în tricornul cu panaş al prinţului Şcerbatov doi pumni de alune prăjite care-i plăceau foarte mult şi de care nu se despărţea niciodată.

Dezbaterile asupra chestiunilor în legătură cu negoţul şi cu industria durară mai multe şedinţe, luînd aspectul unei lupte între revendicările a două clase, între două grupări de deputaţi, cele mai numeroase, nobilimea şi negustorii, care luptau „pentru a se îngrădi una pe alta, cu maximum de profit pentru fiecare pe socoteala altuia".

4

Prin rapoartele lui Bibikov şi ale altora, Ecaterina, care îşi avea reşedinţa în palatul lui Golovin, dincolo de Iauza, era informată cu regularitate asupra celor ce se petreceau în palatul Granovitaia. Îndrumînd mersul şedinţelor pe făgaşul potrivit cu vederile sale, nu o dată îi exprima lui Bibikov nemulţumirea ei vădită în legătură cu discursurile prinţului Şcerbatov, pe care îl antipatiza demult.

Era nemulţumită şi de Bibikov, un militar excelent, dar un conducător nepriceput al şedinţelor. Nu rareori i se întîmpla să încurce procedura, să complice chestiuni simple, ori să treacă nepermis peste cele complicate : ba dăscălea fără rost pe deputaţi, cerîndu-le să facă linişte şi să fie cuminţi, ca unor şcolari, ba lăsa lucrurile să meargă în voia lor.

În tot timpul şederii ei la Moscova, Ecaterina se ocupă cu afacerile complicate ale statului. Astfel, la începutul anului 1768, fu înfiinţată, printr-un ucaz al ei, Banca de asignate de stat şi fu emisă hîrtie-monedă, pentru prima oară în Rusia. Această măsură importantă, luată cu concursul Societăţii Economice Libere, fu de un mare sprijin pentru negoţ şi industrie.

În acelaşi an, fu introdusă vaccinarea contra variolei şi decretată obligatorie în toată ţara. Variola era o plagă pentru Rusia. Pînă şi în cele două capitale, oamenii întunecaţi la minte nu voiau să se lase vaccinaţi, socotind tăieturile de la braţ drept „pecetea lui anticrist". Ca să dea pildă altora, în ciuda insisten-

ţelor lui Grigori Orlov, care o sfătuia să nu facă aşa ceva, Ecaterina ceru să fie vaccinată cea dintîi.

Împărăteasa era serios îngrijorată de starea de spirit a maselor ţărăneşti în legătură cu lucrările în curs ale Marii Comisiuni. Primise numeroase scrisori anonime prin care, rostindu-şi cea mai mare supunere şi dragoste faţă de împărătească, ţăranii o întrebau cînd anume se vor ocupa deputaţii de treburile ţărăneşti : trecuseră şase luni, dar ei nu căpătau nici pămînt, nici libertate. Dacă boierii cei mari şi moşierii îi pun maicii ţarine beţe în roate, ea n-are decît să facă semn cu strălucitii ei ochi, şi ei, ţăranii, sînt gata în orice clipă să se răfuiască cu boierii. Alte scrisori conţineau ameninţări directe la adresa Ecaterinei : ne pusesem nădejdea în tine ca într-o pavăză, ca într-un zid de neclintit, dar, după cît se vede, te-ai înţeles cu boierii.

Ecaterina dispuse cu severitate ca ţăranii care locuiau în Moscova să fie supravegheaţi îndeaproape, cei guralivi să fie închişi, iar cei care umblau fără rost să fie trimişi în satele lor. Grigori Orlov îi spunea mereu :

— Katenka, măicuţo, ţi-ai găsit beleaua cu Nakazul tău şi cu Comisia asta. Le-ai făgăduit mujicilor marea şi sarea. Acum, cum ai să te descurci ?

— Tot ce era primejdios a fost scos din Nakaz, — obiectă Ecaterina.

— Aşa e, măicuţă, a fost scos. Numai că vreme de trei ani, cît ai binevoit să-l alcătuieşti, gura lumii a fost slobodă. Crezi tu că puţin au trăncănit oamenii de teapa lui Sumarokov sau a frăţiorilor Panin ? Ce le mai merge gura ăstora !... Te-ar mînca de vie dacă ar putea. Ţine minte vorba mea : o să izbucnească răzvrătiri.

Ecaterina regreta proiectele pe care şi le făurise în legătură cu Nakazul şi cu Comisia. De aceea începu să caute un pretext potrivit prin care să poată lichida opera iniţiată, vastă dar sterilă.

Guberniile din interior începeau iar să se mişte. După deschiderea Marii Comisiuni, tulburările ţărăneşti se potoliseră ; oamenii aşteptau cu răbdare o viaţă mai bună, dar, pînă la urmă, pierzîndu-şi nădejdea, ţărănimea întărîtată începu din nou să se ridice împotriva moşierilor, ajungînd uneori pînă la cel din urmă argument — uciderea stăpînilor ei.

Senatul raporta Ecaterinei că pretutindeni se înmulţiseră

hoţii, vagabonzii, tîlharii şi că în guberniile din ţinutul Volgăi era periculoasă orice deplasare fără pază.

În existenţa bandelor de tîlhari nu era nimic uimitor: tîlharii nu răsăreau spontan, din pămînt; ei erau produsul moşierilor, al faptelor acestora. Dar e de mirare că în plin centrul Moscovei, sub nasul autorităţilor locale, în văzul tuturor moscoviţilor, se ascundea de şapte ani în şir, nepedepsit de nimeni, cel mai sîngeros, cel mai fioros tîlhar.

Isprăvile acestui tîlhar erau bine cunoscute stăpînirii şi Ecaterinei în persoană.

Acest tîlhar era Daria Nikolaevna Saltîkova, o moşiereasă de vază. Poporul îi spunea „Saltîciha mîncătoarea de oameni".

CAPITOLUL VI

„Chinuitoare şi de suflete ucigătoare"[1])

1

Stăpînă a numeroase sate, Daria Saltîkova locuia în casa ei proprie de pe Lubeanka, colţ cu Kuznetţki Most. Omorurile le săvîrşea fie în această casă, fie la moşioara ei, Troiţkoie, de lîngă Moscova, unde petrecea lunile de vară.

Rămînînd văduvă în 1756, la vîrsta de 25 ani, deveni stăpînă deplină a averii şi începu să-şi schingiuiască supuşii. Chinuia oamenii nu pentru cine ştie ce nelegiuiri îngrozitoare făptuite de ei, ci pentru cele mai mărunte greşeli: cutare femeie ar fi spălat prost duşumelele ori rufele, sau ar fi răspuns cam grosolan moşieresei.

Omorî pe soţia unui grăjdar, cu numele de Ermolai Ilin. Omul se însură a doua oară. Ea îi omorî şi pe cea de a doua nevastă. După cîtva timp, el se căsători a treia oară. Saltîciha îi omorî şi pe a treia nevastă, Feodosia, cu mîna ei, lovind-o cu o vergea pentru aluat şi cu un lemn.

Acest ultim omor se petrecu la Moscova. Preotul nu voi s-o înmormînteze pe Feodosia. Saltîciha porunci ca trupul să fie dus la moşioara Troiţkoie şi să fie îngropat acolo. Iar pe soţul femeii ucise îl ameninţă:

[1]) Toate relatările despre nelegiuirile Dariei Saltîkova din acest capitol sînt luate din documentele oficiale ale timpului. (N. aut.)

— Ştiu eu, puiule, ştiu eu că ai să te duci să mă pîrăşti ! Dar n-ai să faci nimic. La Despărţămîntul Cercetărilor [1]) o să te snopească în bătăi cu cnutul şi o să te trimită în Siberia, la ocnă.

Ucigaşa fusese în pelerinaj la Kiev. La întoarcere, se opri la Vokşino, una din moşiile ei, unde o omorî pe o slujnică a ei, Maria Petrovna. Mai întîi Saltîciha sări la ea şi o lovi cu o vergea grea, pentru că n-ar fi spălat curat pe jos. După ce-şi satisfăcu pofta bestială, porunci vizitului Bogomolov s-o bată cu harapnicul. Apoi, fata schingiuită fu silită să intre în apa unui iaz ; era în noiembrie şi apa avea pe margini o pojghiţă de gheaţă. Înnebunită de spaimă, nefericita stătu vreo jumătate de oră în apa rece care-i ajungea pînă la gît. Saltîkova îi porunci să spele din nou pe jos, dar Maria nu mai era în stare să muncească. Tremura din toate mădularele şi gemea. Atunci ucigaşa o răpuse, pălind-o cu o ghioagă ghintuită. Spre seară, Maria îşi dădu sufletul, chiar în casa boierească.

În diferite perioade şi locuri, — fie la Moscova, fie la Troiţkoie, — fură ucise în acelaşi chip încă şase fete. Cea mai nevîrstnică dintre ele, Paşa Nikitina, n-avea decît doisprezece ani.

O femeie măritată, Praskovia Larionova, fu bătută chiar de Saltîkova cu un baston de fier şi cu un ciomag, după care fu răpusă de vizitiu şi de grăjdar cu lovituri de bîtă. Moşiereasa le striga de la fereastră :

— Bateţi-o pînă moare !... Eu răspund ! Să ştiu că-mi dau toate moşiile, dar vă muştruluiesc eu pe voi ! Nimeni nu se poate lega de mine...

Trupul femeii omorîte în chinuri, acoperit cu o rogojină, fu dus de la Moscova, la Troiţkoie, din porunca Saltîkovei. Pruncul ucisei fu aşezat peste ea şi, în drum, copilul muri îngheţat pe cadavrul mamei.

În acelaşi chip bestial erau ucişi şi bărbaţii.

2

O seară de iarnă, cu cerul mohorît, jos, plumburiu. Pe pămînt începea să se tălăzuiască zăpada măruntă, prevestitoare de viscol.

Daria Saltîkova se întoarse acasă cu o butcă de modă veche. Ascultase vecernia la catedrala Uspeniei din Kremlin. Slu-

[1]) Despărţămîntul Cercetărilor avea rol de poliţie judiciară şi de parchet. (N. trad.)

gile, care-i ieşiseră înainte buluc, se aruncară la picioarele ei:
— La mulţi ani cu bucurie, stăpînă dragă!

Drept răspuns ea scoase numai un mîrîit şi, scuipînd într-un troian de zăpadă, intră în casă. Fetele, abia suflînd de frică, se repeziră să-i ia de pe umeri şuba de samuri şi alergară cu lumînări prin odăi, aprinzînd policandrele şi sfeşnicele. Sobele erau bine încinse, preşurile colorate aşternute cum trebuie, păsărelele dormeau în colivii.

Bătrîna doică Vasilisa şi Axinia, fata din casă, o duseră de braţe la măsuţa pusă lîngă sobă, pe care samovarul de argint clocotea şi sfîrîia.

Daria Nikolaevna, smucindu-şi coatele şi strigînd grosolan către femei, „neroadelor!", se smulse din braţele lor, se apropie greoi, cu tot trupul aplecat înainte, de ungherul cu icoane şi începu să se închine cu evlavie la icoana mare aurită, cu trei candele mari pîlpîind înaintea ei, care-i luminau trupul voinic, adus de spate. N-avea decît treizeci de ani, dar arăta cu mult mai în vîrstă. Faţa ei tuciurie, fălcoasă, avea o expresie rece, respingătoare, cu gura mare, umedă, cu nasul coroiat şi ochii bulbucaţi. O căpiţă de păr negru îi ieşea de sub boneta de dantelă; buza de sus, răsfrîntă, era umbrită de o mustăcioară. Nimeni din cei ai casei n-o văzuseră vreodată zîmbind. Nu avea aproape nici o legătură cu lumea din afară. Îi plăcea votca, dar o sorbea într-o singurătate sinistră. Rămînea ore întregi cu privirea pironită într-un loc, golită de gînduri, ori ameninţătoare şi fioroasă, cu luminile ochilor crunţi mărite, şi atunci slugile se simţeau năpădite de groază.

În acea casă blestemată nimeni nu cunoştea liniştea. Fiecare se simţea fără drepturi, fără apărare, osîndit la moarte, fiecare îşi aştepta rîndul. Se întîmplă ca unul sau altul, îngroziţi de schingiuirile care-i aşteptau, să-şi iasă din minţi şi să-şi pună capăt vieţii.

— Doamne, iartă-mă, păcătoasa de mine, — rosti Saltîciha cu evlavie şi se închină.

În spatele ei, Vasilisa şi Axinia îşi făcură şi ele semnul crucii.

După ce se plecă pînă la pămînt înaintea icoanei şi-şi lipi fruntea de podea, Saltîciha zbieră deodată:

— Ia uite, duşumeaua! Ah, ticăloasele! Iar, iar n-au spălat-o cum trebuie! Am să le arăt eu!

— Au frecat-o cu nisip de rîu şi cu săpun, stăpînă dragă... De două ori... — încercă bătrîna doică să apere cu sfială femeile care spălau pe jos.

— Gura ! Să vină Hrisanf !

La porunca ei veni repede tînărul ţăran Hrisanf Andreev, un flăcău uscăţiv, cu o rumeneală gingaşă de fată în obrazul alb, cu bărbuţa blondă, uşor încreţită, şi cu ochii blînzi. Bolnăvicioasă în destrăbălarea ei, Saltîciha încercase să-l ispitească, dar Hrisanf, om aşezat şi pe deasupra însurat de curînd, dăduse îndărăt din faţa „Sodomei". Saltîciha îl pusese să supravegheze femeile care spălau pe jos şi făceau curăţenie în casă. Treabă de bărbat era asta ? Ei, cucoană, cucoană... Acum stătea în genunchi înaintea fioroasei Saltîciha şi o privea speriat în faţă. În ochii ei aprinşi nu citea nici o urmă de milă pentru el ; în ei creştea o furie animalică. Îl străbăteau fiori de gheaţă : „N-o să mai calc pe pămînt... mi-a sosit ceasul morţii"... se gîndea el îngrozit şi barba îi tremura jalnic.

La vederea tînărului ţăran smerit, noua ei jertfă, toată făptura evlavioasei boieroaice fu zguduită de un tremur.

— De ce, netrebnicule, n-ai supravegheat cum trebuie muierile ? Ce ţi-am poruncit eu ? Vorbeşte !

— Am greşit... Iertare... Şi-au dat silinţa, — spuse el, supus, împreunîndu-şi mîinile ca pentru rugăciune. Dacă ar fi strigat la acea sîngeroasă femeie, dacă ar fi sărit în picioare şi ar fi trăsnit-o cu un pumn în tîmplă, poate că ucigaşa s-ar fi dezmeticit. Dar înfăţişarea lui de om blajin, cu voinţa strivită, ochii săi blînzi de viţel, rugători, o umplură îndată de o mînie cumplită. Demult nu mai gustase desfătări sălbatice ; o pornire sadică îi aprinse sufletul. Ochii ei de lupoaică se încrucişară, sprîncenele zburlite se împreunară la rădăcina nasului, privirea i se împăienjeni. Scrîşnind din dinţi, apucă un scaun şi-l izbi pe Hrisanf în cap. Hrisanf scoase un geamăt, căzu în patru labe şi se făcu alb ca varul.

— Axiutka ! Adu-l pe Fedot, aleargă, — mugi surd Saltîciha şi, smulgînd din cui gîrbaciul greu, începu să lovească cu mîna ei vînjoasă în ţăranul ameţit. Ridicîndu-se în genunchi, acesta ridica din coate silindu-se să-şi ferească ochii : ucigaşa îl plesnea cu gîrbaciul unde nimerea. Sîngele îi udase cămaşa, pantalonii, şi-i curgea şiroaie pe obraz. Atunci Saltîciha se năpusti asupra lui ca o ursoaică furioasă, îi smulse într-o clipă hainele şi înşfăcă din nou gîrbaciul însîngerat.

Bărbosul Fedot, un om în vîrstă, unchiul celui schingiuit, veni în fugă.

— Unchiule! Apără-mă, dă fuga la Despărţămîntul Cercetărilor! — ţipă Hrisanf, despuiat, plîngînd şi suflîndu-şi nasul podidit de sînge.

— Dă în el pînă moare! — răcni Saltîciha şi zvîrli gîrbaciul lui Fedot.

Fedot scoase un scîncet jalnic, ca de copil, şi fiindu-i frică să nu asculte, începu să lovească în nepot.

— A-a, drac bătrîn! Dai cu milă, cu milă! — urlă din nou Saltîciha. — Loveşte din răsputeri! Altfel isprăvesc şi cu tine!

— Stăpînă... — bîigui Fedot, strîmbîndu-se jalnic şi scăpînd gîrbaciul jos. — Îngăduie, stăpînă, cruţă-mă... Nu pot... Doar mi-e rudă... Îndurerat, deznădăjduit, bătrînul parcă îşi ieşise din minţi; se tîra la picioarele Saltîcihei, întinzîndu-i un cuţit şi bolborosind: — Ţine cuţitul... ţine-l! Tot ai să-l omori pe Hrisanf, mai bine înfige-i cuţitul în inimă... Şi odată cu el loveşte-mă şi pe mine... Vai, doamne! N-are cine să ne ia apărarea. Sîntem pierduţi!

Fără să mai ştie ce face, Saltîciha sări de cîteva ori prin odaie, apucă un fier de călcat care-i căzu sub mînă şi-l izbi pe Fedot cu el în cap; bătrînul scoase un ţipăt şi căzu în nesimţire. Muşcîndu-şi buzele, holbînd ochii, femeia începu să-l schingiuiască din nou pe Hrisanf, căutînd să-l atingă cu gîrbaciul în părţile cele mai gingaşe. Hrisanf se zvîrcolea, ţipa şi urla de vuia toată casa. Vasilisa şi Axinia fugiră afară, sughiţînd în hohote de plîns nebuneşti.

Saltîciha, nemaivăzînd nimic înaintea ochilor în afară de victima ei, turbase. Lovea mereu sălbatic, ba cu gîrbaciul, ba cu ghioaga ghintuită.

Toată suflarea din ogradă şi din casa groazei se ascunse ca în gaură de şarpe. Prin odăile pustii vuia trosnetul mobilelor răsturnate, sudalmele cumplite ale Saltîcihăi, cuprinsă de nebunie, gemetele şi ţipetele lui Hrisanf. Dar iată că Hrisanf amuţi şi căzu leşinat, alături de unchiul său, care zăcea în nesimţire.

Leoarcă de sudoare, stropită de sînge, Saltîciha îşi puse mîinile în şolduri şi izbucni într-un nechezat nebunesc. Cu trupul aplecat înainte, se apropie de dulap, goli pe nerăsuflate o ceaşcă de anason, scuipă, aruncă o privire piezişă spre icoana

aurită, luminată de cele trei candele, apoi spre trupurile celor doi oameni doborîţi de chinuri, şi rosti cu glas hîrîit :

— Las' că vă scol eu ! Axiutko, Vasilisko !

Dar nimeni nu-i răspundea, totul amuţise, numai viscolul dezlănţuit şuiera în geamurile negre şi urla în hogeacuri.

Gîfîind greu, Saltîciha încinse la roşu, în jăraticul din sobă, un cleşte de fier, şi, apucînd cu el de ureche pe Hrisanf, mai mult mort decît viu, îl ridică în capul oaselor. In odaie se răspîndi o duhoare de carne arsă şi de fum ; Hrisanf lăsă capul într-o parte, gemu slab şi se prăvăli. Ea îl sprijini de jur împrejur cu cîteva scaune, ca să nu poată cădea, şi-i arse iar obrazul cu cleştele. Nefericitul nu mai avea puteri nici să geamă, nici să se apere.

— Ticăloaso... — şopti el stins şi se prăbuşi cu faţa în jos.

— Aha, aha, ai crîcnit... Las' că-ţi arăt eu ţie ticăloasă, îţi închid eu gura, — şi, apucînd samovarul, turnă apa clocotită în capul lui Hrisanf. Din nebăgare de seamă, se opări rău la mîini şi la picioare, dar, turbată de furie, nici nu simţi arsurile. Ghemuită cu tot trupul în cotlonul dintre perete şi sobă, dădu capul pe spate şi începu să tragă aer ca un somn scos pe nisip. Pieptul cărnos îi tresălta. Simţea că se înăbuşe. Privind în gol cu ochii holbaţi, pe jumătate închişi, ucigaşa se schimonosea, sufocată, şi îşi rupea gulerul rochiei cu degetele chircite spasmodic.

Cineva — nepotul sau unchiul — gemu de două ori.

Deodată, tot trupul i se strînse ca un ghem. Îşi lipi coatele de corp. Genunchii îi tremurau — abia putu să se ridice în picioare. Făcînd o ultimă sforţare, se repezi afară, în ogradă.

— Hei, slujitori, slujitori ! — zbiera ea sălbatic prin viscol. Porunci oamenilor să-l lege pe Fedot, care îşi venise în simţiri, cu lanţul, în baie, iar pe Hrisanf, care mai dădea semne slabe de viaţă, orbit şi opărit cum era, să-l arunce afară în zăpadă.

— Să zacă acolo pînă o crăpa ! Vă arăt eu vouă, mişeilor ! — răcnea ea, ameninţînd slugile cu pumnul. Glasul ei era străin, nu cel obişnuit — hodorogea răguşit şi întretăiat, ca al unui bîlbîit.

Cînd plecară toţi şi în odăi se aşternu iar liniştea, răsunînd numai şuierul viscolului care luneca afară pe luciul negru al ferestrelor, ea bău cu sete încă o ceaşcă de votcă, apoi se apropie de pat, clătinîndu-se şi ţinîndu-se de perete, se prăbuşi cu

pieptul în perne şi izbucni în hohote de plîns. Tremura, se zvîrcolea, tresărea, ca zguduită de un delir violent.

Galbene de spaimă, Vasilisa şi Axinia intrară repede cu lumînarea.

— Popa, să vină popa... Părintele Matvei cu crucea... Să vină bărbierul... să-mi lase sînge... Rugaţi-vă, rugaţi-vă cu osîrdie... — bîiguia boieroaica, zvîrcolindu-se şi clănţănind din dinţi.

Blestemînd în gînd pe fioroasa ucigaşă, Vasilisa o stropi cu aghiasmă de la bobotează.

3

Aceasta era moşiereasa Daria Saltîkova, un tip omenesc neobişnuit, de o cruzime fără pereche. În cei şapte ani de văduvie, izbutise să ucidă pe loc sau prin schingiuiri o sută treizeci şi opt de oameni, în cea mai mare parte femei şi fete.

Dar de ce nefericiţii şerbi răbdau fără cîrtire, de atîţia ani, fărădelegile înfiorătoarei lor stăpîne? Răspunsul e simplu. Cu prilejul judecării procesului ei, şerbii au declarat într-un glas că nu îndrăzneau nici să crîcnească măcar împotriva groaznicei moşierese, deoarece fuseseră băgaţi în sperieţi de ea şi-şi aşteptau moartea din clipă în clipă.

Totuşi, şi printre ei se găsiseră oameni îndrăzneţi. Nişte şerbi de-ai moşieresei veniseră de trei ori la Despărţămîntul Cercetărilor de la Moscova cu jalbe împotriva ei, dar, întrucît poliţaii fuseseră mituiţi de Saltîciha, lucrurile se sfîrşiseră de fiecare dată prin bătaia nemiloasă cu cnutul a reclamanţilor şi prin trimiterea lor la ocnă, pentru motivul că pîra fusese mincinoasă.

Dar iată că în vara anului 1762, curînd după suirea pe tron a Ecaterinei a II-a, două slugi ale Saltîkovei izbutiră să înmîneze o jalbă chiar împărătesei. Aduşi la disperare, ţăranii scriau:

„Pentru numele lui dumnezeu, rugăm cu lacrimi în ochi să fim miluiţi cu a măriei tale înaltă ocrotire de mamă prea milostivă".

Ecaterina porunci ca Daria Saltîkova să fie pusă sub pază la locuinţa ei şi dispuse Colegiului de Justiţie să cerceteze cazul.

Dar Saltîkova nici nu se sinchisi, plină de o încredere nestrămutată în puterea de neînvins a mitei.

Cercetările ţinură şase ani. Saltîkova negă toate învinuirile

aduse, iar slujbaşii de la colegiu, mituiţi, se sileau din răsputeri s-o scoată de-a dreptul basma curată.

În cele din urmă, Ecaterina luă ea însăşi în mînă dosarul acestui caz. Studie personal tot materialul cercetărilor, o găsi pe Saltîkova vinovată de tot ce i se punea în sarcină şi porunci colegiului de justiţie s-o judece cu severitate.

Colegiul de justiţie rosti un verdict aspru: pedeapsa cu moarte prin decapitare, după care trupul osînditei, întins pe roată, va fi expus în vederea poporului.

Dar tocmai atunci, Ecaterina, care între timp se şi întorsese cu toată curtea la Petersburg, fu nevoită să stea în cumpănă. Socoti primejdios pentru ea să pedepsească cu moartea o dvoreancă dintr-un neam atît de mare, rudă apropiată după soţ cu familiile Saltîkov, Stroganov, Golovin, Tolstoi, Goliţîn, Narîşkin... Dacă reprezentanţii acestor neamuri nobile se vor simţi adînc jigniţi şi-i vor purta pică? Aceasta o făcu să-i dăruiască Saltîkovei viaţa.

În ucazul ei din 2 octombrie 1768 către Senat, numind-o pe Saltîkova un monstru al umanităţii şi confirmînd că ea se făcuse vinovată de omorîrea multor slugi ale ei, că avea un suflet nemilos şi cu totul lepădat de dumnezeu, iar inima pervertită şi fioroasă, Ecaterina poruncea, între altele:

«Să fie scoasă într-o piaţă din Moscova pe eşafod şi acolo să fie legată în fiare de un stîlp; să i se atîrne de gît o foaie de hîrtie pe care să se scrie cu slove mari: *„Schingiuitoare şi de suflete ucigătoare"*. După ce va sta astfel un ceas întreg, ca o privelişte ruşinoasă... cetluită în fiare, să fie dusă de acolo la una din mînăstirile de maici din Moscova şi închisă într-o hrubă, anume făcută, în care să fie ţinută pînă la moarte, în aşa fel, ca să nu aibă lumină de nicăieri. Să i se dea acolo o hrană obişnuită pentru bătrîni, împreună cu o lumînare care se va stinge de îndată ce va isprăvi de mîncat.»

Prin toată Moscova fură lipite publicaţiuni vestind pedepsirea răufăcătoarei Saltîkova, care urma să aibă loc în Piaţa Roşie la 18 octombrie.

Deputaţii fură informaţi de acest lucru într-o şedinţă a Marii Comisiuni.

În ziua fixată, o duminică, dis-de-dimineaţă, toată Moscova, tot oraşul fu în picioare. Peste tot vuia dangătul sărbătoresc al clopotelor mari şi mici; cea dintîi zăpadă se aşternea în fulgi deşi pe pămînt. Moscova, murdară, neîngrijită, părea mai ară-

toasă, albă, pudrată. Sporovăind cu veselie, lumea se îndrepta în gloată grăbită spre Piaţa Roşie.

Cei doi deputaţi ai cazacilor, sotnicii Gorski şi Padurov, se duseră şi ei să vadă interesanta „privelişte". Amîndoi tineri şi mustăcioşi, îmbrăcaţi în cekmene lungi blănite cu vulpi, pe cap cu cuşme ale căror moţuri le purtau date pe ceafă, coborau la vale pe Tverskaia. Ronţăind alune şi scuturîndu-şi cîrlionţii, făceau cu ochiul femeiuştilor cu obrajii rumeni.

Împroşcîndu-se cu bulgări de zăpadă şi ferindu-se de cei mari, care le dădeau cîte un ghiont după ceafă, ştrengarii alergau în cîrduri gălăgioase. La răscruci, vînzătorii de sbiten [1], cu nasurile înroşite, îmbinau trecătorii cu băutura dulce, pe care o scoteau din nişte oale mari, învelite în plăpumi.

— Ieftin, ieftin! Un sfert de copeică ceaşca, cu plăcintă o jumătate de copeică. Veniţi de luaţi, moşnegi şi bărbaţi, beţi fete şi băieţi!

— Da-s proaspete plăcintele tale?

— Vai de mine, se poate? Cele mai proaspete: aburesc de două zile şi mai bine!...

Deodată toată ulita începu să lărmuiască:

— Vine, vine! — strigau oamenii şi, ridicîndu-şi poalele, o luară la fugă spre Kremlin, pentru a-şi face loc repede cît mai aproape de eşafod.

Un călăreţ trecu, urmat de al doilea şi de încă unul.

— Loc! Faceţi loc!

Prin vălul tulbure al ninsorii trecu un pîlc de husari descălecaţi, urmat de un şir de grenadieri, cu patru toboşari în frunte, iar după ei, într-o sanie grosolană, largă, nelegiuita de Saltîciha, îmbrăcată în giulgiul alb al morţii, străjuită de ambele părţi de grenadieri cu spăngile trase. Mulţimea striga:

— Mîncătoare de oameni! Ucigaşă! Acum îţi zboară căpăţîna de pe umeri!... Satană!...

Legată în lanţuri, parcă nevăzînd şi neauzind nimic, Saltîciha, şedea în sanie, gheboşată, privind posomorîtă în jos şi numai cînd era scuturată la hopuri se apuca de genunchiul grenadierului din faţa ei. Temnicerii îi spuseseră criminalei că va fi decapitată şi acum o înspăimînta ceasul morţii. Ochii i se strînseseră şi toată făptura ei slăbise, se prăbuşise, totul amuţise în ea.

[1]) Băutură caldă din miere şi apă. (N. trad.)

Piaţa Roşie era înţesată de lume. Poliţai, călări şi pe jos, lovind cu spăngile şi cu nagaicele, izbuteau anevoie să croiască drum pînă la eşafod pentru convoi. Acoperişurile prăvăliilor, zidurile zimţuite ale Kremlinului, dughenele de lemn, copacii, acoperişurile rădvanelor şi ale caretelor, ferestrele caselor şi ale cocioabelor erau pline oameni. Oriunde se găsea cît de cît un loc, şedea negreşit agăţat un om.

Prin mulţime trecu un freamăt ca tălăzuirea mării, legănînd umerii, capetele.

— Vine, vine !

În răpăitul şi duduitul tobelor, Saltîciha fu urcată pe podina înaltă. Buimacă, se înăbuşea, trăgea cu lăcomie aer în piept, iar picioarele n-o mai ascultau, păşind anevoie. Privirile ochilor ei umflaţi fixau cu înfrigurare eşafodul, căutînd să vadă uneltele de execuţie. Dar nu zări ştreangul, nici butucul cu topor... Era cu putinţă să fie iertată ? Inima-i zvîcni cu putere, sîngele îi năvăli în cap, obrajii îi dogoreau.

O legară cu lanţuri de un stîlp şi-i atîrnară de gît un carton alb, cu litere mari de tipar : *„Schingiuitoare şi de suflete ucigătoare"*. Neştiind că citească, întrebă cu glas răguşit pe un slujbaş :

— Ce scrie aici ?

— Ai s-auzi şi tu, — răspunse el şi, îndată ce tobele amuţiră, un sunet ascuţit de trîmbiţă şi un strigăt puternic zbură deasupra întregii pieţi :

— Norod mocovit !... Ascultă-ă !

Oamenii rămaseră muţi, cu gurile căscate. Un slujbaş trupeş începu să citească osînda cu glas răspicat şi tunător.

Aflînd pentru întîia oară că Saltîciha omorîse în chinuri o sută treizeci şi opt de oameni, Padurov se cutremură. Şi, odată cu el, se cutremură toată piaţa, toată mulţimea. Un vuiet năprazznic se rostogoli prin gloată.

Padurov fu cuprins de o senzaţie de greaţă şi în acelaşi timp de setea unei răzbunări cumplite.

— Ucigătoare de suflete... Ucigaşă... Dă-i capul jos !... Hăcuieşte-o cu toporul ! — urlau mii de gîtlejuri, răguşite de mînie. — Moarte ei ! Moarte ei !

Padurov privi ochii scăpărători ai mulţimii fără număr, turbată de mînie, privi gurile schimonosite şi degetele zgîrcite de

încrîncenare şi sufletul său fu năpădit de o nespusă bucurie. Padurov simţea, îşi dădea seama că răsuflă laolaltă cu norodul, că îl aprinde aceeaşi năzuinţă de răzbunare împotriva duşmanilor săi ; simţea şi vedea că în tot norodul, ca şi în el, trăia unul şi acelaşi suflet de răzvrătit, că acest suflet al norodului, legat în nişte fiare uriaşe, nu aştepta decît o căpetenie cutezătoare, ca să-şi sfarme dintr-o singură lovitură cătuşele robiei.

Un simţămînt tulburător îi tăie răsuflarea şi, laolaltă cu norodul, învîrtind pumnii ca şi el, răcnea aceleaşi vorbe: „Moarte ei ! Moarte, moarte ei !"

În vremea aceasta slujbaşul cu perucă albă isprăvea citirea ucazului Ecaterinei :deci, fioroasei făpturi i se dăruia viaţa.

Obrajii Saltîcihăi tremurară şi un suspin zgomotos de uşurare îi ţîşni din piept ; zornăind din lanţuri, începu să se plece înspre biserica preafericitului Vasili, închinîndu-se.

Padurov şi Gorski stăteau lîngă podină, într-un pîlc de slugi ale Saltîcihăi. Amenințînd pe răufăcătoare cu pumnii, cu ciomegele, cu cîrjele, zvîrlind în ea cu ce găseau, slugile îi strigau în bătaie de joc :

— Ucigătoare de oameni !... Uite-ne ! Aici sîntem ! Vino-ncoace, cucoană dragă, vino de-ţi pune slugile la cazne... Ha, ha!...

— Hei, ostaşi ! Daţi-ne zgripţuroaica pe mînă s-o jupuim.

Saltîciha îşi întoarse deodată capul spre slugi, aruncîndu-le o privire rea şi batjocoritoare : Fedka, sluga de la bucătărie, o pocni dibaci cu un bulgăre de zăpadă drept în obraz şi, sub imboldul unei vechi obişnuinţe, se lăsă pe vine în mulţime, speriat. Slugile izbucniră în hohote de rîs. Saltîciha dădu cu mînie din cap. Clipind des, scuturînd anevoie zăpada care o orbise, simţi că o trec fiorii. Slugile începură să-şi bată joc de ea, să se strîmbe, să ţipe. Saltîciha fu apucată de o mînie turbată. Tropotind pe podină cu ciubotele, îşi rînji dinţii înfiorător şi, încleştînd pumnii, zvîcni ca o ursoaică spre slugi. Lanţurile de fier i se înfipseră în carne, stîlpul se clătină şi podina trosni :

— Vă arăt eu, ţopîrlanilor !... Vă arăt eu !... În genunchi !...

Călăul o păli cu pumnul peste grumaz :

— Stai acătării... muiere !...

Saltîciha se ghemui, podidită de lacrimi mari cît boabele de mazăre, şi-şi lăsă neputincioasă capul pe pieptul pe care

atîrna cartonul cu cuvintele: „Schingiuitoare şi de suflete ucigătoare".

Încetul cu încetul, oamenii începură să se împrăştie. Întorcîndu-se şi el să plece, Padurov spuse cu jumătate de glas unui om din preajma lui, care îmbrăcat într-un cojoc de oaie cu guler mare, părea argat de curte boierească:

— Zi, aşa-s moşierii ăştia ai voştri, hai? În streang cu ei...

— Aşa-s! — răspunse omul, tare, fără frică. — Buni de streang şi de butuc. Toţi îs nişte fiare fioroase, frate cazac. Toţi pînă la unul. Pot s-o jurui în faţa sfintei cruci...

— Ei, nu-s toţi astfel, nu, dar sînt şi d-ăştia, — vorbi blajin un moşneag înalt, impunător, îmbrăcat cu un zăbun de dimie negricioasă, fără căciulă, cu capul pleşuv şi cu barba neasemuit de lungă şi de inelată.

— Toţi, toţi! Cu toţii, o jurui pe Hristos! — stărui aprins argatul cel cu cojoc de oaie.

— Nu te burzului, fătul meu, — grăi bătrînul cel aşezat, cu aceeaşi linişte. — Vreme de zece ani am adunat prin ţară oboluri ca să clădim o biserică nouă în locul celei vechi, care a ars. Am bătut toată Rusia cu opincile — tocmai eu să nu-i cunosc pe moşieri? Sînt oameni şi oameni, prietene. Am avut prilej, fiule, să aud şi de unii care ar fi bucuroşi să-l slobozească pe ţăran, dar... — bătrînul îşi roti cu fereală capul în toate părţile şi urmă în şoaptă: — dar nu dă voie ţarina...

— I-auzi!... Nu dă voie?!... — rosti, plescăind din limbă, veninos şi batjocoritor, un omuleţ scund, cu bărbuţa zbîrlită şi cu ochii bulbucaţi, care stătea lîngă Padurov. — I-auzi... Ha! Aşteaptă, n-avea grijă, — zise el, sforăind şi umflîndu-şi nările păroase. — O să vină ea, vremea noastră, o să aibă şi ţăranul parte de praznic... Atunci n-o s-o mai întrebe nimeni ce şi cum, pe ea, pe ţarină... Oliu-liu ce-o să mai fie! — scrîşni el, ridicînd pumnii şi învîrtindu-i prin aer. Cu ochii scînteietori, mic, slăbuţ, omul se topi în mulţime.

„Un răzvrătit... Vînă de om viu..." îşi spuse Padurov.

După un ceas, ucigaşa fu ridicată şi dusă de acolo. Călăii începură să bată cu cnuturile şi să însemneze cu fierul roşu pe vătaful de slugi al Saltîcihăi, pentru că se bucurase de hatîrurile ei deosebite, pe lacheu, pe vizitiu şi pe ceilalţi care o ajutaseră pe schingiuitoare să omoare oameni. Cel din urmă fu bi-

ciuit şi înfierat un popă de la ţară, pentru că îngropa în taină pe slugile ucise în chinuri, fără să înştiinţeze poliţia asupra omorurilor săvîrşite.

Saltîciha fu întemniţată în beciul de lîngă biserica mare a mînăstirii Ivanovski, unde stătu fără întrerupere unsprezece ani [1]).

Multă vreme se vorbi prin toată Moscova despre Saltîciha. Numeroşi ţărani din Moscova trăiau această întîmplare cu o deosebită înfrigurare. Limbile lor îi făceau praf pe moşieri, fără să uite şi cîrmuirea, iar ori de cîte ori aveau prilejul, o copleşeau de ocări şi pe Ecaterina.

Toţi vătafii de slugi, toţi feciorii şi vizitiii ştiau amănunţit din vorbele boierilor, pe care le ascultau pe furiş, într-o împrejurare sau alta, numele tuturor amanţilor Ecaterinei şi numărul sufletelor de ţărani dăruite acestora de maica ţarină, „nesătulă de dragoste". După unele socoteli, ieşise un milion, după altele, ceva mai mult de şapte sute de mii de suflete de oameni.

La auzul acestor vorbe, ţăranilor nu le venea să-şi creadă urechilor şi se închinau oftînd :

— Halal maică... Aşa maică, s-o... — grăiau ei cu mare mirare ici şi colo, în cîte un cotlon mai ferit, şi-i trimiteau mult prea milostivei maici cîte o vorbuliţă cu miez, atît de tare, că pesemne în acele clipe urechile ei ardeau.

Ţăranii începură să-i piseze cu şi mai multă aprindere pe deputaţi, aţinîndu-le calea peste tot, îmbulzindu-se pe lîngă locuinţele lor şi tot bătîndu-i la cap pe ocrotitorii lor, aşa cum apa macină o piatră tare. Cu toată dorinţa deputaţilor de a-i lămuri că, spre marea lor părere de rău, în Marea Comisiune nu existau deputaţi ai ţăranilor moşiereşti, iar în revendicările înmînate deputaţilor de către ţăranii statului şi de cei cu gospodării de sine stătătoare nu figurau decît unele nevoi mărunte ale plugarilor, ţăranii şerbi, care locuiau la Moscova, nu-i slăbeau, tot cerîndu-le :

— Ba vorbiţi în numele nostru... În nakazurile lor se scriu verzi şi uscate. Ce, nouă nu ne pasă de aşa ceva ? Sîntem şi noi, slavă domnului, suflete de oameni. Chiar aşa să le spuneţi : ţăranul şerb cere să fie slobod, cere pămînt.

[1]) După aceea, a fost mutată în beciul de piatră al bisericii altei mînăstiri, în care a şi murit spre sfîrşitul anului 1801, după 33 ani de detenţiune. (N. aut.)

CAPITOLUL VII

Cuvîntări de luptă

I

În sfîrşit, veni vremea cînd Comisiunea trebui să ia în discuţie treburile ţărăneşti. Nakazul Ecaterinei, care slujea drept călăuză deputaţilor, fusese scris cu atîta isteţime, cuprinzînd atîtea lucruri în doi peri, încît nu oferea nici cea mai mică posibilitate pentru ridicarea serioasă în Comisiune a „chestiunii ţărăneşti". De aceea, în recomandările date deputaţilor ţărani nu era nici pomeneală de suprimarea şerbiei. Ele nu cuprindeau decît anumite revendicări ale ţăranilor liberi (proprietatea statului şi cei ai economiei) [1]) care se plîngeau că nu le ajunge pămîntul şi că cel pe care-l au e prost, de traiul lor sărăcăcios, de angaralele împovărătoare în folosul boierilor, ca şi de munca peste puteri şi de înşelarea la socoteli a ţăranilor trecuţi în proprietatea turnătoriilor, din care pricină turnătorii „ajunseseră într-o stare de sărăcie şi de mizerie cumplită".

Deocamdată, toţi deputaţii se aflau sub impresia cazului Saltîcihăi. Moşierii mari şi cei mijlocii se potoliseră în chip vădit, pe cînd ceilalţi deputaţi ridicaseră glasul.

O problemă de mare însemnătate, esenţială, aceea a fugii ţăranilor de pe moşii, stîrni largi dezbateri.

De pe locul pe care se afla contele Piotr Ivanovici Panin, general distins în lupte şi adversar al Ecaterinei, făcu o declaraţie:

— Încă la începutul domniei mult prea milostivei noastre suverane, am prezentat personal maiestăţii sale un memoriu detailat, cu privire la cauzele fugii silite a ţăranilor de pe moşii, propunînd măsuri menite să pună capăt acestei calamităţi ruşinoase, printre care cea mai importantă măsură socoteam că trebuie să fie înfrînarea cruzimii moşierilor faţă de supuşii lor. Mă mîngîiam cu nădejdea că propunerile vor fi luate în consideraţie de iubita noastră suverană; or, maiestatea sa, negăsind de cuviinţă să ţină seamă de ea, a crezut folositor pentru

[1]) Ţăranii economiei sînt foştii ţărani şerbi ai mînăstirilor, care după secularizarea averilor mînăstireşti, erau administraţi de Colegiul economiei averilor bisericeşti. (N. trad.)

binele patriei să înlăture această chestiune din faţa ochilor ei prea luminoşi.

Mulţi dintre deputaţi simţiră nuanţa de ironie cutezătoare din vorbele lui Piotr Panin. Iar cei care îi erau mai apropiaţi şi cunoşteau antipatia cu care o privea pe împărăteasă, nu-şi putură stăpîni un uşor abia vizibil zîmbet de înţelegere.

După el, profesorul Ursinus din Derpt rosti un discurs cu mult miez.

Vorbi apoi Korobin, un tînăr locotenent din artilerie. Acesta nu-şi ţinu cuvîntarea de pe locul său, după cum era obiceiul, ci se urcă la tribună, de unde se adresă adunării. Tînărul avea un chip semeţ, deschis, cu fruntea înaltă. Privirea ochilor săi vioi, adînc aşezaţi în orbite, ba trecea peste rîndurile de demnitari, ba se oprea asupra chipurilor tulburate ale deputaţilor de la ţară.

Învinuind fără frică pe moşieri de cruzime, el rosti între altele:

— Sînt moşieri care, după ce-şi irosesc avutul şi se înglodează în datorii, îşi vînd oamenii. Sînt şi din cei care, pîndind ţăranii care, prin munca braţelor lor, şi-au agonisit oarecare bunuri, îi jefuiesc dintr-o dată, cu lăcomie, de toate roadele trudei lor. Jalnică e priveliştea ţăranului care îşi strînge încet, încet, printr-o muncă istovitoare a pămîntului, o brumă de avere, pe care o socoteşte o comoară nepreţuită, nădăjduind să aibă astfel cu ce se hrăni el şi ai lui, în caz de boală sau de bătrîneţe. Şi, deodată, din porunca moşierului, ţăranul este jefuit de tot avutul său, agonisit cu atîta trudă. — Locotenentul Korobin ridică glasul şi, încleştînd pumnul drept, încheie cu o deosebită expresivitate: — Această faptă e un josnic atentat la proprietatea ţărănească!... (În mijlocul deputaţilor moşieri se stîrni o rumoare vie; îşi suflau nasurile cu ciudă, tuşeau, gesticulau ameninţător, căutînd să-l intimideze pe Korobin.) Dar el continuă: — Acest lucru, spun, va duce la sărăcirea întregii ţări, fiindcă o societate e puternică numai atunci cînd toţi membrii care o alcătuiesc sînt mulţumiţi. Acesta e izvorul liniştii lor, şi aceasta îi însufleţeşte să-şi apere patria. Poporul este talpa ţării! — rosti el, cu glas ridicat, după care făcu o pauză.

Ascultînd aceste vorbe, Padurov, care şedea în rîndurile din fund, se ridică în picioare, cît era de înalt; simţea o dorinţă vie să se apropie de ofiţer şi să-l îmbrăţişeze frăţeşte.

— Iar cei vinovaţi de fuga ţăranilor, — urmă Korobin, — sînt moşierii care îi aduc la deznădejde prin samavolnicia lor.

Cumplitele cruzimi ale răufăcătoarei Saltîciha sînt o pildă grăitoare în acest sens.

— Adevărat, adevărat! — izbucniră strigăte de pretutindeni.

— Şi de aceea trebuie să se caute pe orice cale prevenirea unor astfel de cazuri, insuportabile pentru ţărani, vătămătoare pentru toţi membrii societăţii şi păgubitoare pentru stat. Propun: să se îngrădească prin lege dreptul moşierilor de a percepe venituri de la şerbii lor; de asemenea, să se ia măsuri pentru ocrotirea ţăranilor împotriva lăcomiei, bunului plac şi silniciei moşierului.

Sotnicul Padurov auzi în spatele său sughiţuri de plîns înăbuşite, şi, întorcîndu-se, văzu cum şiroiau lacrimile pe obrajii unor deputaţi, nişte oameni de rînd.

Clopoţelul mareşalului sună anunţînd o pauză. Atinşi unde-i durea, moşierii îl înconjurară pe Korobin, copleşindu-l de reproşuri.

— Domnia ta, stimate domn, nu prea cunoşti starea reală de lucruri... da, da! Eşti încă prea tînăr, — îi strigau unii.

— Dumneata, domnule ofiţer, n-ai destulă experienţă şi nu-i cunoşti pe ţărani, — îi dădeau ghes alţii. — Ţăranii sînt stricaţi din fire, le place să bea, să fure şi să umble hai-hui pe drumuri. Pe mujic trebuie să-l struneşti zdravăn, nu să-i slăbeşti frîul.

— Domnilor, toate reproşurile pe care mi le faceţi dumneavoastră, nu sînt demne de nişte nobili, — îi întrerupse deodată brusc Korobin, în focul discuţiei, şi se îndepărtă.

Cu toată nemulţumirea vădită a marilor latifundiari revoltaţi de comportarea lui Korobin, cei mai mulţi deputaţi, printre care chiar numeroşi boiernaşi cu moşii mici, erau de partea lui, şi acest lucru fu dovedit în chip strălucit, cu prilejul alegerii lui în comisiunea specială „de minerit şi de negoţ". Locotenentul Korobin, pe care nimeni nu-l cunoştea pînă atunci, obţinu 260 bile albe din cele 306. Aceasta era o demonstraţie categorică în favoarea lui Korobin: tot timpul de cînd fiinţa Marea Comisiune, nici un deputat nu fusese onorat cu o încredere atît de înaltă din partea adunării.

După votare, vorbi maiorul Kozelski, un bărbat cu pometi proeminenţi şi cu o înfăţişare posomorîtă, care se făcuse cunoscut adunării. [1])

[1]) Iakov Pavlovici Kozelski, mic moşier, a fost profesor la Şcoala de artilerie (din Petersburg), iar de pe la sfîrşitul anului 1768 s-a înrolat în armata care acţiona împotriva turcilor. (N. aut.)

— Chestiunea ocrotirii dreptului de proprietate al ţăranului, — spuse el, — se ridică la momentul oportun, fiindcă apăsarea robiei înjoseşte pe ţărani, scade folosul adus de munca lor, iar moşierii, care, spre paguba lor şi a societăţii, îşi sărăcesc ţăranii, se înmulţesc, sporesc.

— Aha, zi aşa ? ! — răsună un glas ameninţător dinspre fotoliile nobilimii.

— Şi ce, nu e adevărat ? — tună contele Alexei Orlov, cu vocea lui răsunătoare de bas.

— E adevărat, e adevărat, luminăţia voastră ! — strigară cu satisfacţie mai multe glasuri de pe locurile din fund.

Contele Alexei Orlov trecea drept un om sincer, care nu se arăta prea slugarnic faţă de Ecaterina, ţinîndu-se rezervat, independent, ceea ce îi cîştigase respectul opiniei publice.

Kozelski îşi ridică poalele mundirului verde, se încruntă şi spuse :

— O albină care a adunat miere socoate că aceasta e proprietatea ei, apărînd-o, înţepînd, pierzîndu-şi viaţa, de îndată ce vede pe cineva că se apropie de stup. Iar ţăranul, un om cu simţuri umane, ştie dinainte că, orice ar agonisi, i se spune că nu este al său, ci al moşierului. Izba, calul, vaca, răschitoarea, cojocul lui — toate sînt ale moşierului... Domnilor deputaţi ! Ia gîndiţi-vă cu mîna pe inimă, cum poate ţăranul, în asemenea condiţii să aibă moravuri frumoase şi virtuţi, dacă nu are pentru ce să le aibă ? Poate tocmai de viaţa asta amară se mai îmbată cîteodată şi ţăranul — numai că nu prea cred să bea el mai mult decît boierul său.

Cuvîntarea lui Kozelski stîrni emoţie în sufletele tuturor. Pe chipurile multora jucau zîmbete triste.

— Acum în ceea ce priveşte pămîntul... urmă Kozelski. — Astăzi, în toată Rusia se fac lucrări de hotărnicie. Şi noi credem că toate pămînturile trebuie să fie repartizate şi hotărnicite aşa fel ca ţăranii care trăiesc sub autoritatea moşierilor să-şi aibă pămîntul lor propriu, nu pămînt moşieresc, ci al lor, propriu ! — sublinie Kozelski. — Aceasta pentru ca, văzînd în acest pămînt proprietatea lor, ţăranii să se aşeze mai temeinic, să trăiască mai statornic...

— Ce, ce spui ? ! — Ochii mînioşi ai dvorenilor revoltaţi se aţinteau scăpărători asupra lui Kozelski, întrerupîndu-l. — Ce face-e ? Să se măsoare loturi de pămînt pentru ţărani, să fie

împroprietăriţi ? Dar, domnule deputat, îţi dai seama ce vorbeşti ?

— Da, îmi dau seama. Perfect, — le azvîrli răspicat Kozelski, încruntîndu-şi sprîncenele negre şi ridicînd din umeri. — N-ar fi rău ca şi dumneavoastră, domnilor moşieri, să vă gîndiţi mai temeinic la această chestiune. E vremea, e vremea ! Mulţi moşieri spun şi scriu că e greşit să uşurezi viaţa unui popor neinstruit, incult, cu mintea neluminată. Eu cred însă că unii dintre ei vorbesc astfel din necunoştinţă de cauză, sau din pricina amorului lor propriu nemăsurat, socotind că stăpînirea neîngrădită a oamenilor le-ar fi spre cel mai mare folos. La aceasta vă spun cu tot curajul : drumul către lumină trece prin libertate şi nu invers...

Deodată în sală se stîrni o larmă ca de bîlci. Nemaiştiind ce să facă, Bibikov, secretarii şi chestorii adunării, se străduiau să restabilească ordinea.

...Aşadar, cei mai mulţi dintre moşieri, negustorii şi fabricanţii, în cuvîntările rostite de ei, îşi apărau numai interesele lor de clasă. Numai Kozelski şi Korobin, cei doi curajoşi ofiţeri, apărînd oarecum ca nişte premergători ai viitorilor decembrişti, şi alături de ei mai mulţi alţi deputaţi însufleţiţi de concepţii liberale, se ridicau cu căldură în apărarea ţăranilor.

Înfuriat deabinelea de cuvîntările răzvrătitoare ale deputaţilor prinţul Şcerbatov luă cuvîntul. Cum ?! Să se împartă ţăranilor pămînt ? Să fie cu iertare, dar asta miroase a reforme, a ceea ce înseamnă pe franţuzeşte : re-vo-lu-ţi-e ! Pe obrazul său se aşternu o expresie mai arogantă ca oricînd. Vorbea gesticulînd şi ridicînd sprîncenele :

— Deputaţii Korobin şi Kozelski propun să se dea ţăranilor o parte din pămînt în proprietatea lor. Să ne fie îngăduit a întreba : din care pămînt să li se taie această proprietate ? Am să amintesc că cea mai mare parte din pămînturi a fost dată de suverani, încă din vremuri străvechi, dvorenilor, drept răsplată pentru slujba lor credincioasă către ţară, pentru dîrzenia lor în luptele cu tătarii şi cu polonii, pentru eliberarea de mai multe ori a Moscovei...

— Doar nu dvorenii singuri eliberau Moscova. Nu v-au ajutat oare şi ţăranii ?! — răsună un strigăt, întrerupt de clopoţelul lui Bibikov.

— Aşadar, cum e cu putinţă să li se ia moşierilor aceste pămînturi ? — Tonul lui Şcerbatov era tot mai aspru şi mai cate-

goric. — Cum e cu putinţă să se ia nişte pămînturi date drept răsplată dvorenilor, care au scăpat Rusia de jugul tătărăsc, care şi-au dovedit credinţa şi vrednicia faţă de suveranii lor, cu prilejul răzvrătirilor şi al răzmeriţelor, prin moartea lor în chinuri, care au cucerit atîtea ţinuturi pentru Rusia ! Deci, acestora să li se ia pămînturile primite drept răsplată, pentru a fi date... cui ? Supuşilor lor ! Ei bine, eu spun : acest lucru n-ar fi drept ; dealtfel şi marea Ecaterina s-ar împotrivi la aceasta.

Şi, uitîndu-se peste umăr, adăugă :

— Mi-a ajuns la urechi un glas, spunînd că şi ţăranii au ajutat pe dvoreni în războaie. Da, e adevărat. Dar mujicii singuri, fără căpetenie, n-ar fi izbîndit niciodată, ei n-au făcut altceva decît să-şi urmeze căpeteniile şi să le îndeplinească poruncile. Dealtfel, nădăjduiesc, — încheie prinţul, — că nici ţăranii cei care au frică de dumnezeu şi sînt însetaţi de dreptate, ei înşişi n-or să îngăduie a se săvîrşi împotriva nobililor o asemenea silnicie.

„Ce mai prostănac... Şi cînd te gîndeşti că e şi istoric..." — cugetau despre el Korobin şi Kozelski, în vreme ce Padurov dădea cu ciudă din cap, plescăia din limbă şi zîmbea în batjocură.

Dar iată că şedinţa atît de ceremonioasă fu tulburată cu totul pe neaşteptate de glasul îndrăzneţ al deputatului Maslov, pe care ţăranii din Moscova îl socoteau drept un apărător credincios al lor.

Scund, firav, cu obrajii scofîlciţi, cu bărbuţă negricioasă ca de ţap, începu cu glas slab, sfios, tuşind, şi bîlbîindu-se.

— Eu, domnilor deputaţi, sînt un om cu oleacă de avere.

— Dar unde eşti ? Nici nu te vedem... — se auziră mai multe glasuri dinspre fotoliile din faţă şi din cele laterale. — Arată-te tuturor, treci la tribună...

— Nu face nimic... O să vorbesc şi de aici...

Deputaţii se ridicară şi îi cercetară trupul mic, îmbrăcat sărăcăcios şi, zîmbind, se aşezară la loc.

— Aşadar, spuneam, — urmă Maslov, — că sînt un om cu oleacă de avere. Sînt un boiernaş, am o sfoară de pămînt. Despre noi, boiernaşii se spune : „Ară, seamănă, strînge ban pe ban şi toate le face cu mîna lui." Ca supuşi ori şerbi, n-am decît un om, pe Keşka moşneagul, dar şi acela-i surd şi nu prea întreg la minte. Iar lighioane am... un cîine şchiop şi doi cucoşi.

Asta-i tot. Cînd mă înham eu la plug şi ţine de coarne Keşka, cînd dimpotrivă. Asta-i.

Învioraţi la auzul acestor vorbe vii, fireşti, deputaţii se întoarseră spre Maslov.

— Domnilor deputaţi! În Nakazul mult prea milostivei ţarine stă tipărit: „Cei mai mulţi ţărani au cîte doisprezece, cincisprezece şi chiar douăzeci de copii dintr-o cununie şi totuşi rareori ajung la majorat măcar a patra parte." Şi am să spun, cinstită adunare, care-i pricina. Cum poate un om sărman să-şi crească pruncii, cînd boierul său duce o viaţă care întrece puterile lui de trai şi pentru asta trebuie să-şi împovăreze oamenii peste măsură. Să luăm, de pildă, un astfel de moşier: are el, hai să zicem, numai douăzeci de oameni, dar şi dintre aceştia numai jumătate muncesc pămîntul, căci cealaltă jumătate slugăreşte la curte. Şi moşierul ista face tot mai dese vînători cu cîini, fălindu-se cu aceasta, şi se străduie mereu să-i silească pe ţărani a munci de zor pentru huzurul lui, dar nu se gîndeşte că din pricina lui mulţi copii ai ţăranilor mor de foame. În vreme ce el, boierul, se veseleşte, desfătîndu-se la vînătorile cu cîini, ţăranii plîng amar, privindu-şi copiii goi şi flămînzi. — Încreţindu-şi nasul şi îngustîndu-şi ochii miopi, Andrei Maslov aruncă o privire pe hîrtia din faţa sa şi urmă: — Domnilor deputaţi! S-au ridicat aici învinuiri împotriva ţăranilor care fug, dar nu s-a întrebat nimeni ce bucurie îl face pe ţăran să-şi părăsească pruncii, lucru pe care nu-l face nici fiara din pădure, nici pasărea din cuib, cu puii lor, ci numai omul năpăstuit care e silit s-o facă de nevoie... — Boiernaşul Andrei Maslov se scărpină la ceafă, se uită îndărăt, parcă cerînd sprijin de la sărăcime, holbă ochii şi încheie cu hotărîre: — Iată, aici, chiar de la începerea şedinţelor, s-a iscat gîlceavă între boierii de viţă veche, de neam, şi boiernaşii cu pămînt puţin, pentru a se şti care soi de boieri o fi mai abitir? Iar după mine, cu mintea mea cea proastă, zic că toţi boierii sînt o apă şi un pămînt, boieri şi pace, scriindu-se toţi cu aceeaşi slovă. Şi au cu toţii aceeaşi datorie înaintea lui dumnezeu şi a oamenilor. Da, poate că dvorenii cei mari îi asupresc pe ţărani mai puţin decît cei mărunţi, cei răsăriţi dintre slujbaşi şi dintre poliţai, de vroiţi s-o ştiţi. Şi iată părerea mea în privinţa asta, pe care de vreţi o ascultaţi, iar de nu vreţi, pace bună... Eu cred aşa, domnilor înalţi deputaţi, c-a sosit vremea să se desfiinţeze pe deantregul toată puterea moşierească... Cum? Da, da, să se desfiinţeze pe deantregul! Destulă vreme

au avut boierii putere asupra oamenilor. Iar țăranii șerbi, luați de la moșieri, să fie trecuți sub oblăduirea unui colegiu guvernamental, anume înființat de dumneavoastră, urmînd ca acel colegiu să-i administreze pe acești țărani, cu aceleași drepturi, pe care le are față de foștii țărani economici, care-s acum ai statului. Să strîngă de la ei birul în folosul moșierului, care bir să fie cît se poate de mic, ca să nu-l istovească pe țăran. Atîta am avut de spus. Și iată părerea mea și în scris. — Spunînd aceste cuvinte, Maslov se apropie de secretarul Novikov și-i întinse o hîrtie.

Cuvîntarea lui Maslov păru nobililor din adunare atît de ireală, de neserioasă, și însuși deputatul Maslov atît de jalnic, atît de năstrușnic, încît vorbele lui sfidătoare sunaseră în urechile lor ca trăncăneala unui măscărici caraghios.

2

Deși conform legii, deputații se bucurau de imunitate, totuși ghinionistul deputat Maslov primi de la poliție un avertisment neoficial, prin care era invitat ca în viitor să nu mai rostească asemenea cuvîntări, ci să-și țină limba în gură, altcum, fiind în primejdie să rămînă pentru totdeauna și fără limbă și fără dinți.

Deputații Korobin, Kozelski și Padurov fură puși sub supravegherea secretă a poliției. Se mai dădu ordin ca toți țăranii care veneau pe la ei să fie prinși și înaintați locului în drept.

Cu toate acestea, continuau să se adune pe ascuns; pîlcuri de țărani, oameni care pentru un bir bun erau învoiți de boierii lor să plece după cîștig la Moscova, slugi din casele boierești, sau delegați trimiși anume la Moscova de plugarii din ținutul Volgăi, din acela al Kamei și al Dvinei de miazănoapte, ca și din alte ținuturi ale Rusiei. Toți așteptau, ca și bolnavii din biblie, tulburarea apelor scăldătoarei de la Siloam de suflarea îngerului pogorît din ceruri: apa avea să se vînzolească, să se învîltoreze, iar cel care intra în ea, să se tămăduiască deapururi.

La începutul lucrărilor Marei Comisiuni, ei credeau că maica Ecaterina e un asemenea înger tămăduitor, dar, mai apoi aflînd că ea nu arată prea multă înflăcărare pentru cauza țărănimii, își îndreptară nădejdile spre unul sau altul dintre deputați. Însă,

pe măsură ce vremea trecea şi oamenii îşi dădeau seama de neputinţa desăvîrşită a acestor deputaţi faţă de marii demnitari aroganţi şi faţă de nobilii bogătaşi, ţăranii vorbeau cu încrîncenare:

— N-avem ce aştepta nici de la ţarină, nici de la boieri, nici de la negustori. Ei îşi au socotelile lor. Iar noi, noi de-acu' să ne ascuţim topoarele.

Ţăranii treceau încă în ascuns pe la deputaţi, iar aceştia, la rîndul lor, îl vizitau adesea pe tînărul Novikov, secretarul Comisiunii, care avea legături cu cercurile liberale ale lui Panin şi Sumarokov. Deputaţii aceştia, ostaşi, plugari, cazaci, stăpîni ai unei sfori de pămînt sau ai unei moşioare, oameni de felul lui Korobin, un fel de boiernaşi, stăteau îndelung de vorbă cu Nikolai Ivanovici, zugrăvindu-i realitatea vieţii ruseşti. Veninul amar care-i rămînea în suflet în urma acestor discuţii avea să-i fie în curînd de un mare folos. Un an mai tîrziu, aşezîndu-se în fruntea publicisticii progresiste, Novikov va edita revista de satiră „Truten" [1]), începînd în paginile ei lupta împotriva organelor puterii, împotriva Ecaterinei însăşi. Atunci avea să se servească el din plin de convorbirile pe care le avusese cu deputaţii Comisiunii, folosindu-le ca material.

Marea Comisiune lucră timp de 16 luni, şi în iarna anului 1768 fu dizolvată, chipurile, din pricina războiului iminent dintre Rusia şi Turcia. Ideea Ecaterinei, mult promiţătoare, dar departe de a fi fost dusă la capăt, izvorînd din Nakazul ei şi din instituirea Marii Comisiuni, deşi născută moartă, după cum au arătat rezultatele pe care le-a dat, a avut totuşi o influenţă uriaşă asupra conştiinţei sociale a Rusiei.

Afundată în întuneric, lipsită de publicitate, ţara, în care pînă şi cea mai slabă licărire de gîndire vie era înăbuşită, scoase deodată la iveală, la cea dintîi încercare a cîrmuirii de a slăbi asuprirea, numeroşi, oameni destoinici, adevăraţi fii ai patriei. În cuvîntările lor combative, perfect construite, care avură mai tîrziu un ecou răsunător pe tot cuprinsul Rusiei, aceşti ruşi eminenţi criticau fără teamă ordinea de stat existentă şi ridicau cu curaj în şedinţele Comisiunii chestiuni politice importante, a căror abordare era considerată de Ecaterina cea absolutistă un drept sacru şi exclusiv al ei.

[1]) „Trîntorul" (în limba rusă). (N. trad.)

Şedinţele furtunoase ale Comisiei o speriau pe Ecaterina şi totodată o mîniau.

Neavînd chef să-şi pună în primejdie nici tronul, nici viaţa, ea curmă deodată cu hotărîre jocul de-a liberalismul.

De îndată ce în ţară se răspîndi zvonul despre închiderea Comisiunii de la Moscova, care nu adusese nimic ţăranilor, şerbii din multe părţi ale Rusiei răspunseră prin răzvrătiri.

Ţăranii de pe pămînturile moşierilor Olsufiev, Leontiev, Lopuhin, Tolstoi, Izmailov şi ale altora trimiseră jalbe Ecaterinei, arătînd prin ele că nu vor să mai rămînă în stăpînirea moşierilor. Se răzvrătiră de asemenea ţăranii daţi în proprietatea topitoriilor lui Cernîşev, Pohodeaşin şi Voronţov. Se răzvrătiră şi ţăranii şerbi de la fabrica de ace de cusut a lui Riumin din Reazan.

Ecaterina era nespus de îngrijorată din pricina unor asemenea manifestări cutezătoare ale ţărănimii.

— Grişenka, se împlineşte prevestirea ta. Ai avut dreptate, — îi spunea ea lui Orlov.

Ecaterina a II-a, această exponentă încoronată a aşa-zisului absolutism luminat, era incomparabil mai inteligentă şi mai prevăzătoare decît mulţi dintre contemporanii ei. În epistola pe care o adresă lui Veazemski, procurorul general, cu privire la intenţia Senatului de a aplica pedepse aspre unor ţărani care-şi uciseseră stăpînii, ea îl rugă să facă astfel ca sentinţele să fie îmblînzite.

„Situaţia ţăranilor este atît de critică — scria Ecaterina — încît răzvrătirea lor nu poate fi evitată decît prin calm, prin înfiinţarea unor instituţii umane. Şi dacă noi nu vom înţelege de bunăvoie necesitatea unei atitudini mai blînde şi a îmbunătăţirii situaţiei insuportabile a ţăranilor, *mai curînd sau mai tîrziu, îşi vor cîştiga libertatea ei înşişi şi împotriva voinţei noastre*".

Dar acum nu prea mai foloseau la nimic „instituţiile umane". Răzvrătirile se ţineau lanţ. Însă toate aceste izbucniri ale instinctului de libertate, mărunte, deşi multe la număr, se iscau spontan şi nu aduceau ţăranului nimic în afară de necazuri: *oamenii păşeau răzleţi.*

Şi totuşi, sîmburele unei furtuni mocnea în adîncurile vieţii poporului. Deocamdată numai scăpărări de fulgere îndepărtate luminau cerul satelor.

CAPITOLUL VIII

La drum. Cufărul negustorului

1

Trecuseră trei ani şi mai bine de cînd Pugaciov se întorsese din Polonia pe meleagurile lui.

De acum, viaţa lui urma să se scurgă, îndeplinindu-şi trudnica slujbă la oaste şi muncindu-şi pămîntul laolaltă cu ai lui. Curînd însă, cazacul simţi că-i e lehamite de viaţa amărîtă de-o zi pe alta. Avea umeri laţi, vlagă din belşug, dar ai săi — maica, nevasta şi pruncii — rămîneau uneori nemîncaţi, în vreme ce doi vecini, fîrtaţi de-ai săi, trăiau în îndestulare, iar alţi cinci cazaci, un esaul, un sotnic şi trei horunji, îşi duraseră case mari lîngă biserică. Iar lui nimic nu-i mergea din plin, măcar că nu era un om de lepădat, ci un cazac voinic şi de toată frumuseţea.

Năpădit de amărăciune, cazacul se gîndi să plece iară în căutarea norocului.

„De mi-ar ieşi şi sufletul din mine, dar tot trebuie să-l aflu!"

Îl momea cugetul să pornească prin Rusia, să cerceteze, să adulmece, să vadă ce gîndeşte norodul de rînd, „cum ştie el să-şi prindă norocul de coadă".

Curînd se ivi şi prilejul. Într-o zi, Sofia îl luă la rost:

— Vezi să nu te betejeşti. Ce tot stai tolănit ca un nevolnic?

Pugaciov cercetă agale trupul dolofan, larg în şolduri, al nevestei sale, şi-i spuse:

— Stau culcat, dar gîndurile îmi zboară. Mi-e urît.

— Nu mai avem pînză, albiturile de pe noi s-au ponosit de tot. Nici dohot nu mai e. Ce ar fi să te repezi pînă la Ţariţîn? Poate că-i găsi ceva pe-acolo.

Şi astfel cei doi tineri prieteni, Pugaciov şi Vanka Semibratov, după ce îşi scoaseră ţidulă de învoire de la atamanul staniţei, dădură goană într-un suflet pînă la Ţariţîn, cu iepuşoarele lor. Băură cîte o duşcă la crîşma cîrmuirii, însoţiră băutura cu ceva mazăre bătută cu ulei de cînepă şi se duseră să rupă inima tîrgului. Dar muierile cereau atîta pe pînza lor, de te cruceai, nu alta.

Se îndreptară spre oborul de cai. Acolo, dădură într-o dugheană de un moşneag şi de nepotul său. Aveau două butoaie şi

trei butoiaşe pline cu dohot. Băieţaşul, cu părul bălai, cu feţişoara arsă de soare, mînjit de dohot, zîmbea prietenos spre muşterii, îmbiindu-i negustoreşte :

— Poftiţi la miere neagră, cinstiţi cazaci !...

Cei doi cazaci se aşezară lîngă dugheană, îşi scoaseră punguţele cu tutun şi se apucară să duhănească. Intrară în vorbă cu moşneagul. Bătrînul era pleşuv şi avea barbă sură ; purta un cămeşoi de pînză aspră, pînă la genunchi, mînjit cu dohot şi cu ulei. Un ulcior cu cvas era pitulat în umbră, la răcoare.

— Noi, drăguţule, am venit iaca de departe, cu tot tarhatul. Uite, colea, în sac, avem şubuliţele şi alte bulendre. De fel sîntem de prin părţile Kungurului — ai auzit de tîrgul ista ? Noi şedem în Bogorodskoe, în sat. Fac şi eu oleacă de neguţătorie. Iac-aşa... Dar acu' am îmbătrînit, a venit vremea să mă las de toate, să-mi îngrijesc de suflet... O-of, of, păcatele mele, păcatele mele...

— Dar cum ai putut, moşulică, să ajungi pînă aici ? — întrebă Pugaciov. — Doar e aşa departe...

— Păi, pe apă, fătul meu, pe apă, drăguliţă. Mai întîi am cărat marfa cu caii la Osa, pe rîul Kama. Iar de acolo, într-un ceas bun, cu o luntre mare, pe Kama şi pe maica Volga, la vale în jos... Aşa ne-a adus cel de sus, vezi, pe aripile apelor.

Cazacii mai aflară că moşneagul îşi avea sălaşul în mijlocul codrilor deşi din ţinutul Kungurului, că avea şi o prisacă mare, că albina ţinea la el şi-i aducea la miere, slavă domnului, cu toptanul, nu ca a altora.

Aflînd că prin acele părţi găsea dohot aproape pe degeaba, Pugaciov începu să se lase cuprins de gînduri îmbietoare. Of, de-ar avea parale, multe parale ! S-ar duce împreună cu Semibratov la Kama, ar aduce marfă cît mai multă şi ar desface-o cu cîştig frumuşel la Don. Şi atunci, el, Pugaciov, s-ar putea mîndri cu o casă nouă, luminoasă, iar Sofiuşka şi toţi ai lui ar avea ce îmbrăca şi încălţa ; şi-şi mai vedea doi cai în ogradă, şi o sabie cerkeză, bătută în argint, cu crestături de aur.

— Ehei, ce m-aş mai duce la Kama, după marfă, dar n-am o leţcaie în buzunar... — zise Pugaciov privind posomorît, în ochii moşului.

— Da-a... toate atîrnă de parale, — întări bătrînul, oftînd înăbuşit ; — fără parale, nici o cale...

Pugaciov lăsă capul în jos şi rămase pe gînduri. Hotărît, n-avea noroc în viaţă ; nu era chip să scape cazacul de sărăcie. Ehei, ce ar fi să-şi vîndă el şi Semibratov caii la iarmaroc ?

Tot au să capete cîte trei-patru ruble de fiecare; pe deasupra, el mai avea o şa de luptă, pe care o luase pradă de pe calul unui ghinărar nemţesc, în războiul cu Prusia. O mîndreţe de şa, nu altceva! Pentru asemenea şa oricine ar da bucuros doi cervoneţi de aur....

2

În vremea asta, norocul venea el singur spre Pugaciov. Şi iată cum: pe maidan, prin faţa dughenei moşului, începu deodată o vînzoleală: oamenii alergau, arătînd cu degetul spre Volga şi ţipînd:

— S-a înecat!... S-a înecat un neguţător!...

Fără a-şi mai lua rămas bun de la moşneag, cazacii săriră în şa şi se repeziră într-acolo.

O mulţime de oameni se zărea pe limba de nisip galben, chiar lîngă apă. Omul înecat, care înghiţise apă din belşug, era zvîrlit în sus, pe o pînză de luntre. Cîte doi inşi bărboşi ţineau bine de fiecare colţ al pînzei şi, la porunca: „Zi-i! Zi-i! Mai tare! Încă o dată!" — aruncau cu rîvnă în sus trupul celui care nu mai dădea nici un semn de viaţă.

— Stai! — strigă deodată unul, roşcovan, cu opinci. — Varsă. A înviat. Puneţi-l jos...

Apa ţîşni pe gură şi pe nările celui înecat; fu întors pe o coastă şi apăsat de zor pe burtă şi pe piept. Careva din mulţime strigă:

— Limba, să i se apuce limba şi să i-o tragă uşurel din gură, pînă zice „a-a-a"...

Sosi în goană un felcer. Doi popi veneau după el repede, ţinînd sus crucile luate de pe pristol. Aproape tot tîrgul se adunase la locul întîmplării.

După o jumătate de ceas, negustorul, un bătrînel cu bărbuţa căruntă, arătînd încă destul de zdravăn, zăcea pe perne lîngă un foc, suspina, gemea şi plîngea. Era gol puşcă şi-l acoperiseră pînă la piept cu un cearşaf, hainele şi rufele lui se uscau tot acolo, lîngă foc. De o parte şi de cealaltă a celui scăpat de la moarte cei doi popi stăteau în genunchi, cu crucile ridicate în mîna dreaptă, cetind răspicat rugăciuni deasupra lui. Negustorul sughiţa des şi se închina cu ochii plini de lacrimi. Felcerul îi deschise o vînă, ca să-i lase sînge.

Văzduhul era încropit, greu ; vîntul aducea dogoarea de peste Volga ; soarele asfinţea şi vălurelele apei licăreau ca aurul, atît de viu, încît te dureau ochiii privindu-le.

Pugaciov cercetă întîmplarea în toate amănuntele. Negustorul Meşkov din Saratov trimisese pe feciorul său Mitka cu mărfuri, la Nijni [1]) la marele iarmaroc care se deschidea de sf. Makarie, şi el o pornise pe apele umflate spre Ţarîţîn. Îşi pusese în gînd să se ducă la Don, ca să cumpere de acolo o herghelie de cai de care avea mare nevoie : voia să trimită iarna viitoare chervane cu mărfuri prin tot ţinutul. Dar, ceasul rău vine cînd nu te aştepţi. Plutind pe lîngă malul stîng, prin faţa Ţarîţînului, voiseră să treacă peste apă, dincolo, pe malul drept al Volgăi. Un ostaş cu picior de lemn, care şedea la cîrmă, fiind cam ameţit de băutură, repezi luntrea greu încărcată drept asupra unei plute alcătuită din două bîrne, care era dusă şuvoi. Luntrea luă apă şi se răsturnă numaidecît cu fundul în sus. Trei inşi pieriră, înecaţi : ostaşul, un vătaf, ceremiş [2]) de felul lui, şi un tejghetar, iar negustorul, care înghiţise şi el destulă apă, înainte ca să se ducă la fund, ieşise de cîteva ori deasupra apei şi fusese apucat de păr şi tras la mal.

Mustăcios, fudul, cu moţul negru ieşindu-i de sub şapca albă, ajutorul de voievod gonea cu droşca prin tîrg, stîrnind nori de colb, iar în urma sa, abia ţinîndu-se după droşcă, alergau străjerii şi ostaşii de poliţie, ducînd cu ei un năvod legat de o prăjină lungă, pentru a-l scoate din apă pe înecat. Ajutorul de voievod venea cam tîrziu la locul întîmplării, deoarece, îndată după masă, se culcase şi trebuise mai mult de un ceas pînă să poată fi trezit din somn. Nu ştiuse din capul locului cine anume era negustorul care se înecase, dar aflînd în drum că numele acestuia era Meşkov, se luă cu mîinile de păr şi strigă :

— O doamne sfinte ! E un binefăcător al nostru. Şi-a dat întotdeauna obolul pentru milostenii !

Îndată ce ajunse pe mal şi află că binefăcătorul scăpase cu viaţă, se aşeză pe nisip, lîngă negustor, şi tot oftînd începu să-l căineze şi să-şi arate încîntarea faţă de minunea dumnezeiască, care mîntuise viaţa unui om cucernic. Drept răspuns, negustorul, vlăguit de tot, dădea uşor din cap şi mişca din buze. Ajutorul de voievod întrebă pe negustor, dacă nu cumva, doamne

[1]) Nijni Novgorod. (N. trad.)
[2]) *Ceremişi* — vechea denumire a poporului *mari*, care locuieşte în regiunea Volgăi de mijloc. (N. trad.)

fereşte, rudele lui, sau altcineva la care ţinea, s-au înecat în Volga ? „Nu — răspunse negustorul — erau nişte străini.“ „Ei, slava domnului“ — zise ajutorul de voievod liniştit pe deplin şi porunci străjerilor şi ostaşilor să lase năvodul jos şi să alunge mulţimea de pe malul nisipos.

— Of, of.... De nimic nu-mi pare rău, — se văicărea încetişor negustorul, — ca de cufărul ferecat, plin cu banii scoşi din vînzare. Ce de argint şi de aur... O-of-of, doamne, dumnezeule...

„Auzi, ce hrăpăreţ e, diavolul ! se gîndi Pugaciov, îl doare mai rău de pricopseala lui decît de oameni.“ Cazacul îl întrebă :

— Cît mi-ai da dacă ţi-aş aduce cufărul ferecat chiar aici ?

Bătrînul ridică anevoie ochii tulburi asupra lui. Flăcăul spătos, cu mijlocul subţire, cu ochii vioi, cu bărbuţa neagră îi plăcu. Rosti cu voce stinsă, aproape în şoaptă :

— Dacă m-aş ţine de treaba asta vreo săptămînă, l-aş scoate chiar eu, cu ajutorul oamenilor. Ştiu cum se face asta. Numai că n-am vreme. Dar tu cum crezi c-ai s-o faci ? O-of...

— Dă-mi voie să văd ce şi cum, — răspunse Pugaciov, — mă dau la fund pînă la el. Nici n-ai să ai vreme să strănuţi că mă şi întorc, tătucule, şi-ţi spun totul precum va fi.

Fără să aştepte răspuns, Pugaciov sări în cea dintîi lotcă pe care o văzu şi curînd ajunse la locul în care se scufundase cufărul cu pricina. Acolo se şi strînseseră cel puţin cincizeci de lotci. Bărbaţi şi flăcăi goi se dădeau la fund, unul după altul, şi, fornăind, înăbuşindu-se, ţîşneau deasupra apei cu ochii holbaţi, strigînd care mai de care :

— E adîncă !... Am stat cu picioarele pe cufăr ! N-are să-l scoată cît o trăi ! N-ai cum să răsufli !

— Hei, creştini, ia lăsaţi-mă oleacă şi pe mine, — strigă un pescar pleşuv, beteag de un ochi. — Tare-mi place mie sub apă ! — Lepădă la iuţeală ţoalele de pe el, îşi făcu semnul crucii şi se zvîrli cu capul în jos.

Rămase acolo sub apă multă vreme, îndelung. Cei de pe lotcă începură să strige :

— Hei, flăcăi !... Daţi-vă la fund ! Nu cumva s-o fi înecat Lukici ?

În vreme ce oamenii lărmuiau, vînzolindu-se încoace şi încolo, Lukici ieşi deasupra apei. După ce-şi trase răsuflarea, vorbi :

— Nu e de ridicat în nici un chip, creştinilor. E tare greu, îi lipseşte o toartă de fier într-o parte. Ar trebui să-i petreci o funie împrejur, dar cum s-o vîr pe sub fundul cufărului, asta n-o văd...

Trebuie să aştepte pînă la iarnă, poate că atunci, pe gheaţă... Acum n-are nici o noimă să te căzneşti...

Pugaciov rîse în zeflemea. Vîrîndu-şi piciorul gol în cracul nădragilor, pescarul îi strigă cu ciudă:

— Şi tu, ţigane, nu-ţi mai rînji colţii... Nu te-oi pricepe tu mai bine ca mine...

— Ia daţi-mi o prăjină încoace, — ceru Pugaciov poruncitor. Oamenii îi întinseră bucuroşi trei prăjini deodată. Încercînd fundul cu una din ele, dădu de cufăr şi află cît e de mare. Pe urmă, scoase prăjina şi cu palma larg desfăcută, măsura pe prăjină adîncimea apei în locul unde era cufărul, numărînd patru arşini fără ceva...

— Fraţilor, vreţi să vă pricopsiţi cu două vedre de votcă! — întrebă Pugaciov.

— Vrem! — răspunseră oamenii de pe lotci în şagă, crezînd că voinicul glumea; dar multora le lăsa gura apă.

— Ei, atunci aduceţi două plute mari şi două mai mici, şi puneţi pe fiecare din plutele cele mari cîte un par în picioare, iar deasupra lor bateţi o grindă. Aruncăm frînghia peste grindă, prindem cufărul şi-l scoatem din apă. Hai, mişcaţi-vă!

Vreo cincizeci de lotci se strînseră ciotcă în jurul luntrii lui Pugaciov. Oamenii priveau ţintă, cu încredere, în ochii flăcăului sprinten.

— Nu ne-oi păcăli, ţigane!...

— Ia mai daţi-vă naibii, că nu-s ţigan, sînt cazac de la Don. Uite calul meu pe mal, îl vedeţi? Îl pun zălog dacă nu mă credeţi!

— Te credem, cazace! — strigară fără glumă cei din lotci. — Pînă mîine la prînz, mîntuim treaba...

— Pînă mîine la prînz, cufărul o să fie astupat de mîl şi nici n-o să-i mai dai de urmă, — rîse din nou Pugaciov, arătîndu-şi dinţii albi, sclipitori. — Deştepte căpăţîni mai aveţi... Se cunoaşte că nu ştiţi să adulmecaţi. Nu-i de nasul vostru...

— Dar tu cînd crezi că ai să isprăveşti treaba?

— Peste un ceas, toate să fie aci. Ei, daţi-i drumul, mişcaţi-vă, destul cu vorbele de clacă.

— Hai! — strigară oamenii. — Numai vezi să nu ne păcăleşti, frăţioare... Să nu ne tragi chiulu' cu băuturica... Cele cincizeci de lotci o luară la goană pe întrecute spre plutele înşirate de-a lungul malului.

— Ei, boierule, află că s-a făcut, — îi spuse Pugaciov negustorului care şedea pe perne, înconjurat de cinci negustori bogătaşi din Ţariţîn şi de ajutorul de voievod, care se tolăneau pe nisip. Negustorul se îmbrăcase şi chipul i se îmbujorase, părînd ceva mai vesel. În dreapta lui, înfipt în nisip, era un clondiraş de votcă dres cu muguri de mesteacăn, şi lîngă el un păhăruţ de argint. Pugaciov făcu în faţa negustorului o plecăciune.

— Du-te cu dumnezeu, tătucule, du-te de te hodineşte ; mie să-mi spui doar atîta : în ce loc să-ţi aduc cufăraşul cu banii... Se face totul îndată, nici n-o să ai cînd să strănuţi de două ori... Dar cît îmi dai pentru osteneala mea ?

— Ah, drăguţule... — Negustorul se uită printre gene la cazac şi zîmbi. — Îţi dau vreo cincizeci de ruble de argint, fără părere de rău.

Inima lui Pugaciov zburda de fericire. Cincizeci de ruble — nu era glumă ? Nici în vis nu văzuse el atîta bănet...

— Ce rău ţi-am făcut, de mă iei aşa peste picior ? — rosti Pugaciov, prefăcîndu-se adînc mîhnit. — Ce, e uşoară treabă, să scoţi cufărul de pe fund ? Poţi să-ţi pierzi şi viaţa. La ce să mor de pomană ? Nu se prinde. Nu fi zgîrcit, tătucule, dă o sută...

— Bine, fie şi o sută, — încuviinţă cu uşurinţă negustorul. — Dar ştiu dinainte că tot n-are să iasă nimic... În cufăr, ca să ştii, sînt şapte puzi numai argint... — Negustorul se închină repede de trei ori şi întinse mîna spre păhăruţ. Cei cinci negustori căutară să ia clondirul toţi deodată, dar ajutorul de voievod mugi gros, îi dădu la o parte fără fasoane şi-i turnă negustorului rachiu. Acasă voievodeasa dădea în crop, înfoind pilotele pentru odihna musafirului atît de ales : pe un bogătaş nu strică să-l îngrijeşti ; în urma lui nu rămîi niciodată cu mîna goală.

— Dar în ce chip ai să-l ridici, voinice dragă ? — întrebă negustorul, după ce dădu rachiul pe gît.

— O să văd eu cum fac, tătucule, n-ai grijă. Ne pricepem. noi, cei de la Don, la d-alde astea. Atîta numai că avem nevoie de frînghii...

Din porunca ajutorului de voievod, doi poliţai se repeziră în goană spre dughenele negustorilor, după frînghii. Semibratov şi Pugaciov dădură o fugă pînă la bazar ca să caute nişte trestii, iar ajutorul de voievod duse la el pe negustorul păţit.

Soarele încă nu asfinţise cînd totul era gata. Două plute mari, mînate de oameni cu prăjini, se apropiau de locul în care se scufundase cufărul. Înconjurat de oameni, Pugaciov lucra lîngă un foc, cu jungherul ascuţit care parcă juca în mîna lui. Îmbină două ţevi de trestie, făcînd astfel una lungă, pentru a putea răsufla sub apă prin ea. Locul de împreunare a celor două ţevi îl lipi cu smoală topită, care fierbea într-un ceaunaş pe foc. Vîrî un capăt al acestei ţevi, lungi de cinci arşini, într-un corn de vacă teşit, cu vîrful retezat.

— Dă drumul la lotcă! — îi strigă el lui Semibratov. — Oameni buni, ajutaţi-i să pună frînghiile în lotcă.

Legară curînd amîndoi lotca de cele două plute împreunate printr-o grindă bătută deasupra celor doi pari de pe ele, aşa cum poruncise Pugaciov. Pe amîndouă plutele se aflau aproape patruzeci de oameni. Lukici, pescarul cel pleşuv, îşi scoase pălăria şi vesti:

— E gata, jupîne.

După ce cercetă cu prăjina cum e aşezat cufărul, Pugaciov trecu peste grindă un capăt al frînghiei groase, prinse de el o piatră şi-i dădu drumul la fund. Pe urmă, se dezbrăcă repede. Muşchii vînjoşi îi jucau sub pielea albă; îşi legă în spate un pietroi de vreo jumătate de pud, pentru ca apa să nu-l ridice de la fund, luă în gură cornul de vacă cu ţeava de trestie, suflă în ea, îşi făcu semnul crucii şi se cufundă în apă; un capăt al ţevii rămase deasupra apei — prin el i se auzea răsuflarea gîfîitoare.

— Ia uite ce a născocit sarsailă, — vorbeau oamenii de pe plute. — Păi, aşa cu ţeavă poţi să stai şi o săptămînă sub apă!

Pescarul Lukici tăcea şi-şi întorcea capul în toate părţile. Frînghia se mişcă, lunecînd şi mai mult în apă: pesemne că flăcăul petrecea frînghia în jurul cufărului...

— Daţi drumul la frînghie, daţi-i drumul, mai iute! — strigă Semibratov. — Lăsaţi-o să joace.

Răsuflarea şuiera în capătul ţevii, tot mai zgomotoasă, tot mai deasă. În cele din urmă, ţeava se ridică iute, drept în sus, ca o plută de undiţă, şi se culcă pe apă. Iar după ea, Pugaciov ţîşni şi el deasupra. Apa îi curgea şiroaie din barbă şi din părul negru, des; pielea udă i se făcuse trandafirie.

— Ei, voinici, acum beţi sănătoşi! — rosti el, îmbrăcîndu-se

repede. — Cu dumnezeu înainte, puneţi mîna pe frînghie şi trageţi.

Bătrînul Meşkov se simţea iar rău : zăcea pe perne şi gemea ; cu toată căldura înăbuşitoare din casă, el rugă să se facă foc în sobă.

Pe o canapea de stejar îmbrăcată în piele cu desene imprimate, colonelul Ţîpletev, comandantul garnizoanei, burgmistrul [1]) şi un ratman [2]) în uniforme, cu spade, şedeau ţepeni, cu mîinile puse pe genunchi şi cu capetele întoarse spre negustor. Ajutorul de voievod, gazda, zburlindu-şi mustăţile, stătea cu un aer de compătimire lîngă binefăcător, privindu-l mieros în ochi. Negustorii de vază din Ţariţîn se lăsaseră şi ei pe scaune, toropiţi cu toţii de căldură, gîfîind din greu, cu gurile larg căscate, făcîndu-şi vînt cu batistele şi asudînd.

Dar iată că un zgomot greoi îi învioră pe toţi şi făcu să se însufleţească totul : doi cazaci aşezară lîngă patul binefăcătorului un cufăr de Vologda, legat cu fier alb-mat, „brumat". Negustorul, înviorat deodată, zîmbi şi se ridică în capul oaselor. Dîndu-şi larg înlături gulerul de la cămaşă, scoase o cheie mare cît un pistol, atîrnată la gît alături de cruciuliţa de aur, şi o întinse ajutorului de voievod :

— Hai, drăguţule, descuie mai iute... Nu cumva să-l fi umplut derbedeii cu pietre, în loc de argint şi de aur... De la ei te poţi aştepta...

Pugaciov tuşi surd a mîhnire. Cufărul se deschise cu un clinchet melodios. Uitîndu-şi de boală, gemînd încetişor şi cu aer mulţumit de sine, negustorul, numai în cămaşă şi izmene se lăsă în genunchi lîngă cufăr, numără în grabă toate pungile, le pipăi, pe urmă se întoarse cu faţa spre ungherul din faţă, ridică evlavios mîinile şi bătu mătănii de trei ori pînă la pămînt înaintea icoanei mîntuitorului, dîndu-şi ochii peste cap şi izbindu-se cu fruntea înaltă, încreţită, de scîndurile de stejar ale duşumelei.

— Hai, scoate o pungă, — îi spuse el lui Pugaciov. — Dezleag-o şi numără bine o sută de ruble în cap. Dar numără bine, fără înşelăciune. Că vă ştiu eu pe voi... — Şi, zvîcnind din umeri ca străbătut de fiori reci, se vîrî din nou, sprijinit de ajutorul de voievod şi de burgmistru, în pat, sub plapuma înflorată, cusută din petice de mătase.

[1]) Primar (N. trad.)
[2]) Consilier comunal. (N. trad.)

Pugaciov numără clinchetind rublele cu chipul zîmbitor al Ecaterinei.

— Ia-le, după cum ne-a fost învoiala, — zise negustorul, şi chipul său deschis se îmblînzi într-un zîmbet binevoitor. — Acum, frăţioare dragă, mai numără o sută. Dar fără înşelăciune, căci am să le număr şi eu.

Numărînd, Pugaciov îşi spunea în gînd: „Acestea trebuie să fie pentru lingăul de ajutor de voievod".

— Răsplata asta să fie tot a ta, pentru voinicia pe care ai dovedit-o. Tare m-ai uimit, frăţioare, — rosti negustorul.

Inima lui Pugaciov tresăltă de bucurie.

— Mai numără o jumătate de sută! — porunci negustorul cu gravitate.

Pugaciov numără, întrebîndu-se: „Dar astea pentru cine or fi?"

— Aceasta e răsplata pentru dibăcia ta. Nu mă aşteptam să se poată face aşa repede o treabă atît de grea. Ziceai adineauri că nici n-o să strănut de două ori şi cufărul are să fie aici; dar eu n-am strănutat nici măcar o dată, numai am sughiţat de zor.

Boierii rîdeau, încuviinţînd slugarnic din cap, cu încîntare, vorbele binefăcătorului. Ochii lor luceau uleioşi. Pugaciov, care şedea încă pe vine lîngă cufăr, sări în picioare, podidit de atîta bucurie, încît îşi puse mîna în şold şi izbi cu călcîiul în podea, rotindu-se pe loc cît pe ce să înceapă un joc, dar se ruşină de boierii care rîdeau cu înduioşare.

Luînd rublele de jos şi umplîndu-şi cu ele buzunarele largi şi cuşma de miel, cu toată făptura pătrunsă de o bucurie amară şi totodată dulce, strigă cu glas tare negustorului:

— Bogdaproste, tătucule!... Drept ai fost cu mine... Nu tendoi, tătucule, am să dau din ei şi tovarăşului meu şi oamenilor care m-au ajutat... Să ştii, tătucule, că de va voi dumnezeu cel milostiv să te îneci iar, ori să-ţi iasă răii în cale, şi de-mi va fi dat să mă aflu în locul acela, să n-ai nici o teamă, am să te mîntui cît ai clipi. Nici să strănuţi n-o să ai vreme! — tot turuia Pugaciov, într-o înflăcărare de bucurie, fără să-şi dea bine seama ce vorbeşte.

Dar boierii şi binefăcătorul pricepură îndată că aceste vorbe erau pornite din inimă, dintr-o inimă de om simplu, şi izbucniră din nou în rîs.

— Cum te cheamă, voinice? — întrebă negustorul, ştergîndu-şi ochii de lacrimile bucuriei.

— Emelian Pugaciov, jupîne ; sînt cazac de Don.

— Scrie pe o hîrtiuţă, rogu-te, Ermolai Fomici, — spuse negustorul ajutorului de voievod. — Am să le cer popilor din tîrgul meu să se roage pentru sănătatea lui Emelian, robul lui dumnezeu.

— Dar matale cum te numeşti ? — întrebă Pugaciov, strîngîndu-şi zdravăn cu brîul cekmenul cu poalele lungi.

— Numele meu e Piotr Silîci Meşkov.

— Bine, tătucule... Poate o să ne mai întîlnim noi cîndva. Am să-mi amintesc şi eu de matale. Rămîi cu bine, tătucule. Iţi doresc sănătate, — rosti Pugaciov, plecîndu-se mereu şi, bucşit de bani, o luă spre ieşire.

După ce-i cinsti pe oameni şi-i dădu o parte din bani lui Semibratov, pentru ajutorul lui, Pugaciov se duse cu el călare pînă la sobor ; acolo, într-o chiliuţă de sub clopotniţă, locuia ţîrcovnicul care vindea lumînări şi prescuri. Cu toate că erau unsprezece ceasuri seara, ţîrcovnicul încă nu dormea. Vanika Semibratov cumpără de cinci copeici o lumînare groasă, împodobită cu hîrtiuţă aurită, şi îi spuse ţîrcovnicului s-o pună a doua zi înaintea icoanei maicii domnului, iar Pugaciov schimbă la el şaptezeci de ruble în 7 imperiali de aur.

— Zici că nu mai ai aur ? — îl întrebă el pe ţîrcovnic. — Mai am cam vreo sută de ruble în argint. Îmi atîrnă toate buzunarele, iar mîine pornim la drum îndepărtat, eu şi tovarăşul meu...

— Dacă aveţi de făcut drum lung, atunci, cazace, te sfătuiesc să-ţi coşi aurul în nădragi, sau în cuşmă. Doar ştii şi tu, trăim vremuri tulburi, cine ştie ce se poate întîmpla omului.

Pugaciov încuviinţă sfatul lui. Ţîrcovnicul cocoşat, cu laţe lungi ca de călugăr, cu căftănelul picat pe alocuri cu ceară, luă ochelarii, un ac şi foarfeca. Pugaciov îi dădu patru cervoneţi şi se întoarse cu spatele la el, rugîndu-l să coasă banii de aur în turul nădragilor. Se apucă să coasă chiar el ceilalţi trei imperiali în cuşmă, găsind în acest scop şi o ruptură potrivită.

Cum ieşi împreună cu Semibratov din chilie, un om cam băut, scund, cu o codiţă de păr pe spate, se agăţă de ei turuind cu un glas piţigăiat, puţin gîngav. Avea gîtul înfăşurat cu un şal şi era îmbrăcat într-un caftan destul de bun, cu găitane.

— Fraţi cazaci, — gîngăvi el, — văd c-aveţi bănet berechet ; m-am uitat pe geam cum aţi schimbat banii la ghebos. Haideţi

cu mine într-un colţişor vesel... Vinişor, muieruşti, tot ce vă poftește inima...

— Dar tu cine-mi eşti? — întrebă Pugaciov, încruntînd sprîncenele.

— Nu vă fie teamă, stăniceri. Sînt slujbaş al stăpînirii, cunoscut în tot tîrgul, cinovnic cu catastiv la un aşezămînt de binefacere...

— Un fel de zgîrie-hîrtie, va să zică?

— Cam aşa ceva, he-he! Prea cinstitul negustor Meşkov, pe care satana a vroit să-l înece, dar l-a mîntuit dumnezeu, mi-a botezat doi copilaşi, aşa că mie mi-e cumătru. N-aveţi nici o grijă, haideţi cu mine. Ştiţi, toate prăvăliile cu băuturi sînt închise, pentru că-i ajun de sărbătoare, şi s-a înnoptat. Dar la Feodosia Larionovna e totdeauna veselie. Mi-e cumătră. N-o să vă plictisiţi, ha-ha...

Cazacii stătură oleacă în cumpănă, codindu-se... Dar apoi cugetară că după chilipirul căzut tam-nisam pe capul lor nu era păcat să-i tragă şi o zbănţuială! Aşadar, plecară tustrei călare: Pugaciov urcă pe gîngav în şa, la spate, şi-i spuse să se ţină zdravăn de cingătoarea lui.

Dacă a fost sau nu vesel în casa veseliei, asta nici Pugaciov, nici Semibratov n-o mai ţineau minte cînd se treziră a doua zi dimineaţa la ţintirim între morminte. Caii lor erau amîndoi legaţi de un mesteacăn şi păşteau; păsărelele ciripeau de zor prin tufari, iar într-un colţ mai îndepărtat se făcea o înmormîntare; popii şi dascălii îngînau jalnic „veşnica pomenire".

— Alei! — strigă Pugaciov, bătîndu-se peste buzunare. — Vanika, unde mi-or fi banii?

Semibratov se scotoci buimac prin buzunarele goale, se aşeză pe un mormînt, clătină amărît din cap şi izbucni în plîns. Ah, cît de rău îi părea de cele douăzeci şi cinci de ruble! Inima lui Pugaciov se strîngea şi ea la gîndul pagubei.

— Ia uite cum ne-au potcovit. Bogdaproste, bogdaproste, — mormăia el, uluit, pipăindu-şi dosul nădragilor şi cuşma. — De ce urli, drac botos? Frumos e pentru un cazac să bocească aşa? Nu te mai tîngui, netotule. Aurul meu e neatins. Şi cel din cuşmă, şi cel din nădragi. Nu l-au dibuit acolo. Dar ştii, acum îmi aduc aminte: se învîrteau multe puşlamale, mulţi pungaşi pe lîngă noi. Mie mi-au furat peste un sutar... Phii, tîlharii!

Nelegiuiții ! Ia spune, să ne ducem chiar acum să-l căutăm prin canțelarii și să-l ciopîrțim cu sabia pe dracul cela gîngav, ori să ne răfuim cu el, cînd ne întoarcem de la Kama ?

— Nu merg la Kama, mă duc să-mi văd de gospodărie, — mormăi Semibratov, ștergîndu-și lacrimile cu pumnul.

— Nerodule... Dar ce ai lăsat tu la Zimoveiskaia ? Nevastă, prunci ? Cazacul trebuie să umble toată viața după norocul lui prin lume. Iar tu ? Parc-ai fi o muiere !

— E prea lung drumul pînă acolo.

— Ce, ai uitat, — strigă Pugaciov sărind pe mormînt și îndreptîndu-i crucea aplecată, — ai uitat oare cum au fugit craiul Frideric și oastea lui cale de o mie de verste, în două săptămîni ? Cu ce sîntem noi mai prejos de Frideric, ia spune ! Hai, dă-i drumul !

Pugaciov scoase din cușmă un cervoneț de aur și curînd după aceea ședea împreună cu Semibratov, amîndoi încărcați cu tot felul de merinde, în sălașul moșneagului dohotar de la oborul de cai. După ce aflară de la acesta tot ce trebuiau să știe în privința drumului, cei doi cazaci se duseră în iarmaroc, unde dădură de un stănicer de-al lor. Pugaciov trimise prin el cinci ruble alor săi, rugîndu-l să dea binețe Sofiei Mitrevna și maică-si, și să le spună să nu-și facă griji, căci el a plecat împreună cu Semibratov la Kama, după marfă. Semibratov trimise și el o carboavă bătrînei lui mame.

Fără să mai stea la gîndeală, cazacii trecură către amiază peste Volga cu caii legați de-o luntre, se odihniră oleacă pe mal, se închinară spre bisericile din Țarițîn, de peste rîu, se sărutară, săriră în șa și o luară spre miazănoapte.

CAPITOLUL IX

La drum. Biciușcă de boier. Un nobil inimos

1

Vremea era caldă. Cei doi cazaci făceau o călătorie plăcută. Noaptea poposeau în preajma unui foc, pe cîmp, sub vreo margine de pădure, ori în vreun crîng boieresc. Dar cînd ploua, se întîmpla să înnopteze prin izbe țărănești. Multe văzură cazacii

pe drum — şi rele şi bune. Dar în traiul ţăranilor nu avură prilej să vadă prea multe bune.

Într-o zi de sărbătoare — erau rusaliile — o privelişte ciudată se ivi înaintea cazacilor. De pe un colnic împădurit, cobora un lung şir de călăreţi. În frunte, pe un cal negru, călărea un moşier în vîrstă, mustăcios, cu obraz stacojiu, îmbrăcat cu nişte nădragi galbeni, cu un surtuc verde pus pe umeri, iar pe cap cu o şepcuţă proastă, teşită ca o foaie de clătită. Omul şedea neîndemînatic, lăbărţat, în şaua de preţ, cu coatele înlături, iar în spatele său, pe acelaşi cal, era o fată rumenă, frumoasă, cu sarafan roşu, lipită de spinarea moşierului cel gras. În dreapta şi în stînga calului negru mergeau, învîrtindu-se şi jucînd în mers, încă vreo zece fete zdravene, rumene, una mai frumoasă ca alta, unele cu dairele, altele cu balalaici, iar altele cu chitare în mîini. În urma lor, călări pe cai bine îngrijiţi, veneau cîte doi, slujitorii boierului — pehlivani, măscărici, scutari, hăitaşi, în zăbunuri albastre, cu tichii roşii şi cu gîrbace la cingătoare. Toţi erau beţi. Călăreau legănîndu-se în şa şi mulţi împungeau cu nasul înainte, cît pe ce să cadă de pe cal, aproape ajungînd cu capul la pămînt. Prin luncă alergau trei ogari. Dar iată că moşierul îşi netezi cu palma mustaţa-i uriaşă, făcu cu ochiul fetelor şi căscînd larg gura, răcni cu glas răguşit şuierător:

Fata după smeură-a plecat
Iu-ha!

Dădu voinicește din mînă şi fetele, însoţite de slugi, urmară tunător:

Într-un ştiap piciorul şi-a-nţepat!

Strunele prinseră a zbîrnîi, daireaua zurui, cornurile de scoarţă buciumară şi, fetele cam băute, se avîntară din mers la joc. Ridicîndu-şi mult poalele fustelor, se învîrteau, săltau, ţopăiau cu picioarele albe, goale, stîrnind colbul. Toată gloata înainta, rîzînd cu hohote, cîntînd, şuierînd în strigăte şi larmă.

Cazacii se opriră pe marginea drumului. Tare ar fi avut poftă Pugaciov să reteze căpăţîna boierului.

— Jos căciulile! — strigă moşierul, zărindu-i pe cazaci, şi-şi opri calul. Toată lumea făcu la fel. — Cine sînteţi voi, mişeilor?! Jos căciulile!

— Dar ce scofală e de tine, ca să mă descopăr înainte-ţi! — răcni şi Pugaciov, încruntînd sprîncenele.

— Hai s-o întindem; cu unul ca tine, o să ne prăpădim amîndoi, — îl povăţui Vanka Semibratov şi nu mai aşteptă, dînd pinteni calului.

Apropiindu-se de cei doi cazaci, moşierul ridică biciuşca şi urlă din afundul bojocilor:

— Jos căciulile, mîrlani ce sînteţi!

— Ba dă-ţi tu jos căciula, burtosule! — îi strigă Pugaciov drept răspuns, aprins de mînie, şi-şi trase sabia încovoiată. — Dacă nu vrei, ţi-o dau jos cu căpăţîna ta de ciine cu tot! Sîntem trimişi chiar de măria sa, cu o treabă de taină. Măria sa a poruncit să se lege mîinile la spate celora de teapa ta, care smulg fete de la părinţi pentru plăcerea lor, şi să fie însemnaţi cu fierul roş în frunte. Înlături, neam de căţea! — răcnea Pugaciov, fără să-şi mai dea seama de vorbele lui, cuprins de o turbare fără frîu, primejdioasă.

Moşierul rămase o clipă locului, încremenit, cu gura larg căscată. Iar fetele, auzind vorbele ameninţătoare şi de căinare, rostite de voinicul cu barba neagră, se aruncară unele în braţele altora, începînd să plîngă cu lacrimi amare.

Moşierul se dezmetici din abureala beţiei.

— Hei, flăcăi! — strigă el ascuţit. — Daţi drumul la cîini! Pe ei, mîrlanii!... Croiţi-i cu gîrbacele!

Şi toate slugile se repeziră ascultătoare asupra cazacilor, învîrtind gîrbacele în vînt.

— Valea, Vanka, întinde-o, — strigă Pugaciov, — n-avem cum să le stăm împotrivă! — Şi cei doi cazaci o rupseră la fugă pe cîmp, în hohotele tunătoare de rîs ale moşierului.

Dar caii boiereşti erau mai iuţi ca ai cazacilor; gîrbacele slugilor îi croiau de zor pe cei doi voinici care îşi căutau scăpare prin fugă, peste cîmp; numai colbul stîrnit rămînea în urmă. Spre norocul lor dădură peste un zaplaz, pe care căluţii căzăceşti îl săriră păsăreşte, iar gloata de slugi nu-i mai putu ajunge.

Pugaciov strînse din umeri, înfiorat ca de frig, privi înapoi şi rîse cu ciudă:

— Ei, Vanka, iată că am avut parte şi de gîrbacele boiereşti...

— Cu unu ca tine, nu-i de mirare, — răspunse Semibratov, năduşit de fugă şi nu tocmai prietenos. — Cu tine, drac împie-

liţat, nu-i greu să ajungă omul şi în temniţă. Tare aprins eşti şi buiac...

— Măi, Vanka, — rîdea Pugaciov, fără să-i asculte vorbele, — am spălat amîndoi putina, ca în războiul cu Prusia, la Zorndorf, din faţa călărimii lui Seydlitz...

— Dar cuşma unde ţi-e? — strigă Semibratov, speriat.

— Nu-ţi fie frică, am vîrît-o în sîn. — Pugaciov scoase căciula şi pipăi banii cusuţi în ea.

Cei doi prieteni o cotiră spre un drumeag de ţară. Pugaciov călărea tăcut, cu totul cufundat în gînduri: pentru întîia oară în viaţă, se întîlnise cu un boier rus, deprins să facă tot ce-i trăsnea prin minte.

2

Intrară în sat şi bătură la fereastra unei izbe noi, înalte. Fereastra se ridică în sus, descoperind o faţă zbîrcită de bătrînă, cu broboadă în cap.

— Ce vreţi, maică?

— O pîine, bunico; nu cumva ai şi ceva cvas? Plătim.

Bătrîna îi chemă în izbă, cîntări pe terezie o pîine proaspătă şi le dădu o oală cu lapte şi două linguri de lemn.

— Mîncaţi sănătoşi. Avem o vacă bună; avem şi pîine, — bătrînul meu e vătaf de clăcaşi, aşa că are grijă boierul de noi. Dar alţii n-au nici o coajă de pîine, umblă şi cerşesc pe drumuri. Aşa e, maică, aşa e... — Bătrîna se aşeză în faţa lor, îşi sprijini capul cu mîna şi îşi strînse buzele uscate.

Cazacii hăpăiau cu poftă pîinea şi laptele. Bătrîna avea chef de vorbă.

— Iar boierul nostru, Kolpakov Lexei Lexandrovici, — ajutor de horunj în oaste, — începu ea cu glas gîjîit, — a ieşit dimineaţă cu fetele la plimbare, în zi de praznic al lui Hristos. Ei, s-a dus şi bătrînul meu cu el, din poruncă. Din poruncă, maică, din poruncă, altfel n-ar fi primit în nici un chip să meargă, că-i păcat, e zi de sărbătoare.

Cei doi cazaci ciuliră urechea. Încă simţeau pe spinarea lor şfichiuirile arzătoare ale gîrbacelor. Pugaciov spuse:

— Am văzut pe boierul vostru cu toate slugile lui. Şi cine vă sileşte pe voi, ţăranii, să vă daţi fetele unui porc ca el? La noi, la Don, n-am văzut una ca asta.

— Vai, maică, ce vorbeşti ! — Bătrîna dădu larg mîinile înlături. — Se cunoaşte că nu eşti de pe-aci, că vii de departe... Dar cum să nu-i dai, hulubaşule ? Doar el e boier, iar noi sîntem robii lui credincioşi ! Ne smulgem părul, şi tot îi dăm.

— Ticălosului trebuie să-i smulgi părul, cu carne cu tot, nu vouă, — mormăi Pugaciov înciudat ; bătrînica asta smerită nu-i plăcea.

— Dar pentru ce să-i smulgi părul maică ? Are o inimă bună ca pîinea caldă — creştinilor care îi sînt supuşi nu le face nici un rău. Dar cu cei care nu-i fac pe plac, apoi să nu fie cu supărare... Şi fetelor, dacă le ia la el, le poartă de grijă. Ei, Lexei Lexandrîci boierul nostru, din tot neamul său cel mare, a rămas singur cuc. Pe maică-sa, Maria Stepanova a băgat-o în mormînt Lexei Lexandrîci ajutor de horunj în oaste, din pricina fetelor. E tare ahtiat după fete, sărmanul, şi maică-sa îi sta împotrivă, iar el o bătea de o smintea ; de cîte ori n-a zăcut biata Maria Stepanovna, dumnezeu s-o hodinească, în colţ sub icoane ; ei, şi aşa, pînă ce într-o zi şi-a dat sufletul. Oh, păcatele mele, păcatele mele... Încolo, e un boier bun. Mîncaţi, flăcăi, poftă bună ; să vă mai torn niţel lapte...

— Dar eu, babo, nu mi-aş da fata ; l-aş tăia pe căpcăunul blestemat, — rosti Pugaciov aprins, ştergîndu-şi mustaţa cu palma.

— Ehei, fătul meu, — răspunse gazda, — avem un megieş, un bătrîn îndărătnic, da, şi nărăvaş. Şi are o fată, Dunia o cheamă ; o mîndreţe de fată. Odată fetele s-au dus la scăldătoare şi Dunia a fost şi ea cu ele. Iar boierul s-a tîrît pe burtă şi le-a văzut prin tufe pe toate. Şi Dunia-i albă, Dunia-i pieptoasă şi înaltă, ca un oştean. I-a plăcut boierului, mai mult decît celelalte. Şi atunci a chemat boierul pe tătîne-său şi i-a dat poruncă straşnică să-i aducă pe Dunia. — „Eu — zice — am să-ţi durez o izbă nouă, am să te ţiu ca în palmă". Dar Gavrilo, nărodul, s-a ridicat împotrivă. Da, da... Cu toate că mi-i văr, dar e neghiob rău. Boierul tot i-a luat-o pe Dunia, iar el netotul, a avut parte numai de cazne cumplite, în loc de-o izbă nouă.

— Şi în ce chip l-a răsplătit boierul ?

— Oh, nu mă mai întrebaţi ! — zise bătrîna dînd din mînă şi îndreptîndu-şi broboada pe capul coliliu. — Cînd încep să povestesc despre el, nătîngul, mă înfior toată şi mi se încleştează

inima... Şi bătrîna îşi strîmbă gura, clipi repede din ochii albicioşi şi rămase tăcută.

Pugaciov înţelese totul, ofţă, se uită neprietenos la bătrînă şi întrebă :

— Cît avem de plătit ?

— Cît să fie, maică ? Leapădă vreo două copeicuţe pe pîine, iar pentru lapte, măcar o copeică.

— Mi se pare că nu degeaba ţi-a durat boierul izbă nouă ! — Zicînd aceasta, Pugaciov zvîrli banii pe masă. — Ian spune, nu cumva ai dat şi tu boierului o fată, ori o nepoată, ca să-şi facă mendrele cu ea ?

— Da' ce-ţi pasă ţie ? — Ochii şireţi ai bătrînei sclipiră, iar obrazul i se încreţi răutăcios. — Ei da, i-am dat... Marfonka mea, uite, de doi ani şi mai bine de cînd şade la boier, trăieşte în huzur... Iar cu ajutorul ei, nici eu şi nici bătrînul n-avem nici o supărare... Pe-un boier să-l îmbunezi, băieţi...

— Codoaşă bătrînă ! — strigă Pugaciov, şi amîndoi cazacii o luară spre uşă. — Ţi-aş zbura capul de pe umeri, ca unei găini, cotoroanţă ce eşti !... Şi boierului tău totodată, la un loc cu tine !

— Să-ţi fie de cap, botosule ! — Bătrîna puse mîna pe vătrai, îl împinse sprintenă cu el pe Pugaciov, de parc-ar fi fost o oală şi, opintindu-se îl îmbrînci afară pe uşă. — Căraţi-vă, lipsiţi din ochii mei ! Afară din casa mea ! Sta-ţi-ar în gît pîinea pe care ţi-am dat-o !... Crăpa-ţi-ar burta în patruzeci de laptele meu, plesni-ţi-ar bojocii, ieşi-ţi-ar măruntaiele ! — Tot ocărînd, îl plesni la repezeală pe Pugaciov cu vătraiul peste ceafă, apoi pe Semibratov, închise uşa şi trase zăvorul.

Cazacii săriră în uliţă rîzînd.

— Aprigă baborniţă ! — strigă Pugaciov, — să ştii că asta nu e mai prejos nici de cazacele noastre ! Straşnic se pricepe să mînuiască vătraiul...

Semibratov tăcea şi-şi freca grumazul. Priviră amîndoi împrejur. Printre cele douăzeci de cocioabe dărăpănate, intrate în pămînt, învelite cu paie putrede, se făleau trei izbe arătoase : a babei şi altele două peste drum.

— Hai să intrăm la moşneagul cela, cum îi zice... Gavrilo ? Să-l vedem şi noi, — zise Pugaciov.

Cîteva clipe mai tîrziu, se şi aflau într-o cocioabă aplecată într-o rînă, sprijinită în trei pari groşi. Afară era o zi însorită, dar în izbă stăruia întunericul. Cei doi cazaci căutară pe bîjbîite o laviţă pe care să se aşeze.

In ferestruică era întinsă băşică de bou, în loc de geam; pe jos, pe pămînt, erau răspîndite paie, ca în grajd; pereţii erau negri şi un roi de muşte speriate se vînzolea sus, sub tavan; pe lîngă cuptor foiau gîndacii. Pe poliţă se aflau oale de pămînt în împletituri din scoarţă de mesteacăn, un opaiţ în care ardeau nişte aşchii, iar pe laviţă două vîrtelniţe şi un fus. Lîngă uşă, se afla o măturică, o copaie şi un lighean — asta era tot ce se vedea în casă.

Pe un pat care scîrţiia din scîndurile aşezate pe două capre, gemea întruna, cu picioarele întinse, oblojite, stăpînul casei, un uriaş cu barba bălaie, cu trăsături vioaie de om voinic. Ochii săi mari, cenuşii, priveau aspri şi posomorîţi de sub sprîncenele stufoase.

Cazacii îi spuseră amănunţit cine sînt, încotro se duc, pe unde au trecut şi cu cine s-au întîlnit în drum. Pomeniră şi de babă.

— Tîlharul cela mi-a prăpădit picioarele, sărmanele de ele; ascultaţi, să vedeţi cum s-a întîmplat, — vorbi Gavrilo cu glas răsunător bărbătesc, fără să mai geamă. — Îmi putrezesc picioarele, n-am hodină nici ziua, nici noaptea, chem moartea şi nu vrea să vină. — Se ridică puţin, anevoie, şi-şi desfăcu oblojelile de pe un picior schilodit.

Văzîndu-i rănile, cei doi cazaci dădură jalnic din cap. Toată laba piciorului era umflată, cu talpa şi degetele negre, pline de băşici ude, sîngerînde, din care se scurgea puroiul.

— Putrezesc, putrezesc tot, — spunea mereu dureros stăpînnul izbei. — Oameni buni, nu cumva, ştiţi voi vreun leac? Le-am încercat pe toate, dar degeaba: m-au uns cu găinaţ, cu bojoc de oaie, am pus prişniţe cu gîndaci pisaţi şi cu ud de copil... Vracii de oameni şi de cai spun că va trebui să mi se taie de sus amîndouă picioarele. Vai, vai... gîndiţi-vă... am fost un om întreg, teafăr, iar acum nu mai sînt. Şi el, fiara, boierul nostru, blestematul, n-a lăsat pe oameni ca să mă aducă acasă... „Lasă-l zice, — să se tîrască singur în patru labe". Cînd m-au ridicat de pe foc, am căzut în nesimţire.

— De pe care foc? — întrebă mirat Pugaciov.

— Cum, nu v-a spus baba? Cînd a fost atunci vorba ceea între mine şi boier, pentru fata mea, i-am spus răspicat: în care lege stă scris să-şi dea omul singura lui copilă la boieri, să se joace cu ea? Eu, zic, ajung pînă la guvernator, pînă la ţarină, dar, mai întîi, pe tine, lipitoare, te sfîşii de viu! L-am apucat

de beregata şi l-am trîntit la pămînt. O-of, dragii mei... ce a urmat după aceea... M-au înşfăcat, m-au zvîrlit jos, iar boierul s-a apucat să mă calce în picioare, aşa cum eram, doborît... P-ormă, a poruncit să se facă un foc straşnic. O, doamne iartă-mă, doamne iartă-mă... Iar cînd au ars lemnele, boierul a poruncit să mă ţină de mîini şi să mă plimbe desculţ pe jăratic încolo şi încoace. Am urlat ca un nebun, mi s-a întunecat totul în faţa ochilor. Voiam să ridic picioarele, — da' ce-a fost chip ?! Cînd a răcnit o dată boierul la slugoi, aceia m-au înşfăcat de picioare, ca nişte dulăi. Mai bine m-ar fi aruncat în foc. Mi-ar fi fost mai uşor...

Uriaşul ridică mîna grea ca barosul, îşi acoperi ochii cu palma şi zbucni în plîns.

Pugaciov se înăbuşea. Se uita pierdut ba la piciorul schilodit, ba la faţa bărbosului care stătea în capul oaselor, ofta greu şi nu mai vedea nimic.

— Auz că se ridică o izbă nouă pentru mine, — mi-a făcut-o Duniaşka. Dar la ce-mi mai trebuie mie izbă ? De-un coşciug am nevoie acu'... — Răbdarea lui Gavrilo ajunsese la margini ; îşi încreţi obrazul, îşi şterse lacrimile, se făcu alb ca varul, pradă unor chinuri cumplite, şi, gemînd prelung, căzu pe spate.

Din toată sărăcia lui, Pugaciov lăsă pe masă o rublă de argint. Amîndoi cazacii făcură în faţa stăpînului izbei o plecăciune adîncă, îi urară : „Îţi dorim sănătate" şi se îndreptară spre ieşire.

— Şi nu-s singur în casă, oameni buni, — spuse omul, în urma lor. — Sîntem patru suflete în casă, dar au luat tot satul la clacă cu toate că e zi de mare praznic... O-of, doamne, n-are cine să-mi dea o cană de apă... Duniuşka mea, Duniuşka... fetiţa mea...

Ieşind pe uşă, cei doi cazaci îl auziră pe uriaş gemînd şi plîngînd iară.

Şi apoi, multă vreme merseră amîndoi în tăcere.

3

Multe şi mărunte se zvoneau pe o sută de verste în jur, despre bogatul şi milostivul moşier Ivan Petrovici Rakitin.

Micul său sat Rakitino era străjuit de bisericuţa de lemn din vîrful dealului, de crîngul de mesteceni şi de conacul alb boie-

resc. Sătucul avea izbe bune, cu geamuri în ferestrele înalte; deasupra acoperişurilor de scînduri se înălţau hogeacuri. Era vădit că boierul nu se zgîrcea la lemne de foc — casele nu se încălzeau cu vetre negre fără horn. Înaintea izbelor se înălţau zaplazuri dese, iar în dosul lor, grădini întinse de zarzavat. Şi ţăranii erau îmbrăcaţi mai curăţel decît în alte sate, arătînd mai chipeşi, mişcîndu-se mai nesilit, mai sprinteni şi fără înfăţişare de îndobitocire şi de slugărnicie în ochi: oameni aşa cum se cuvine să fie, aşa cum cazacii nu mai văzuseră demult în calea lor.

Într-o zi poposiră să se odihnească în izba unui moşneag, pe numele lui Arhip. Nu erau multe suflete în casă: bătrînul cu nevasta şi cu feciorul lor Vlas, un flăcău de toată frumuseţea, fierar vestit în tot ţinutul: înalt, voinic, cu plete şi cu ochii voioşi. Fetele nu mai puteau de dragul lui, dar el nu se grăbea cu însurătoarea, voind să-şi aleagă o gospodină după placul inimii.

Bătrîna gătea pentru prînz borş cu pesmeţi de secară şi cu ceapă tocată, mazăre şi hrişcă fiartă.

— Toată lumea zice că-i tare bun boierul vostru... E adevărat? — începu vorba Pugaciov, după ce se închină la icoane.

— Aşa e, aşa e, călătorule, — se grăbi să încuviinţeze bătrîna.

Dar fierarul Vlas rise strîmb şi întregi:

— Laudă-ţi secara cînd îi în hambar, iar pe boier, cînd zace în coşciug, Toţi sînt la fel.

— Ce tot vorbeşti, băiete, vino-ţi în fire! — strigă bătrîna dînd din mîini.

— Slavă domnului, cu Ivan Petrovici al nostru se poate trăi, — grăi bătrînul, care în timp ce aducea la masă îi arunca feciorului său priviri piezişe. — Ia încearcă să-i zici boier — să-l vezi cum răcneşte îndată la tine: „Ce boier, numele meu e Ivan Petrovici! Să nu mai îndrăzneşti să-mi zici boier, că pun să te omoare în bătaie la grajd!“

— Cum, bate şi el, boierul vostru cel bun? — întrebă Pugaciov.

— N-a bătut pe nimeni, de cînd se ştie. Nu te atinge nici măcar cu degetul... Ca să vezi cum e... Ei, cucoana, ea, de... are harţag... Mai avea şi un frate, Boris Petrovici, fost polcovnic în oştire; stăpîneau împreună moşiile, cu peste două mii de suflete... Auzi ce de omenire! Şi Boris Petrovici şi-a lepădat par-

tea lui. A strîns lumea din sătuc de la noi, s-a urcat în butcă şi-a zis: „Rămîneţi cu bine, ţărani. De azi încolo nu mai sînt moşierul vostru, plec cu ceea ce am avut pe mine, cînd am venit." Şi dus a fost. Aşa om era Boris Petrovici. Iar Ivan Petrovici, ca să-i urmeze pilda — ori poate după vreo înţelegere între ei — voia şi el să ne facă oameni slobozi. A făcut şi o hîrtie pentru asta şi a trimis-o la Piter. Trece cîtăva vreme, mai mult ori mai puţin, şi-l cheamă ţarina la ea în stoliţă şi-i zice, ea, ţarina: „Ce te-a apucat, Ivan Petrovici, drăguţule? Vrei să-ţi faci ţăranii oameni slobozi? Nu, drăguţule, una ca asta să nu încerci s-o faci, că, zice, o să afle ceilalţi ţărani şi o să stîrnească răzmeriţă prin toată împărăţia mea, ca să-i slobozesc. Dară eu nu pot să fac toată ţărănimea slobodă, că de-l laşi pe ţăran slobod, o să se mînie rău moşierii pe mine, stăpîna lor, şi, mai ştii? O să-mi facă seama undeva, ori o să-mi pună otravă în mîncare, doar — zice — palatul meu e plin de ei, foiesc în jurul scaunului meu împărătesc. Nu-ţi dau voie, Ivan Petrovici dragă; paşte murgule iarba pe care ai mai păscut-o. Şi nu fi mai firoscos ca alţii, iar de n-ai să fii aşa, o să te pun chiar pe tine-n lanţ!" Cu vorba asta ni s-a-ntors el, Ivan Petrovici. Dar uite-l şi pe el — vorbeşti de lup şi lupul la uşă!

Arhip îşi scoase barba pe fereastră şi bătu o temenea grăind:

— Să ne trăieşti, Ivan Petrovici! Să trăieşti părintele nostru!

— Să trăieşti, Arhip Ivanîci, — răspunse boierul, mărunţel, uscăţiv, cu ochii mari, negri, pe obrazul isteţ, ras, cu plete cărunte ieşindu-i de sub pălărie. Era îmbrăcat într-un surtuc pestriţ englezesc şi ţinea în mînă un toiegel cu bumb de aur, iar la picioarele lui se zbenguia căţeluşa Kroşka.[1]) micuţă cît un pisoi. — Ce fel de oameni au sosit la tine? Ehei, ce mai şa! Şa căzăcească! Şi căluţi buni, alergători... Nu cumva oaspeţii tăi sînt cazaci? Ian arată-mi-i, arată-mi-i...

Pugaciov şi cu Semibratov ieşiră în uliţă şi se plecară în faţa lui. Moşierul Rakitin îi întrebă cine sînt, încotro se duc, cu ce treburi; pe urmă, zise:

— Haideţi la mine!... Arhip Ivanîci! Nu te supăra... Sînt musafirii mei, ai mei. Tare îmi place să am musafiri... Mi-e urît singur. Ajungem tocmai la masă. N-am luat nimic în gură din

[1]) Fărîmiţa. (N. trad.)

zori. Mănînc puţin. Am şaptezeci de ani, dar mă iau la întrecere şi cu cei tineri. Hai, luaţi-vă caii şi să mergem. Să-mi povestiţi despre război. Mi-au murit doi feciori la Zorndorf. Nu mai am pe nimeni. Frate-meu a plecat. Tare îmi place să am musafiri, — turuia el cu un glas ascuţit, arţăgos, ca într-o ciudă.

Cazacii îi făcură pe plac. Boierul porunci grăjdarului să ducă cei doi cai căzăceşti la grajd, să le dea ovăz, să-i ţesale, să-i îngrijească.

Şi iată-i pe cei doi cazaci în bucătăria boierească, pufăind din lulele şi privind pe bucătar şi pe bucătăreasă cum scot plăcintele din cuptor, cum înfig surceluşe în ele ca să vadă dacă-s coapte. Cazacilor le lăsa gura apă: ar fi înfulecat orice, toate bucatele, ispitiţi cum erau de miroznele care veneau în valuri dinspre vatră. Pe uşă tot intrau nişte babe şi nişte moşnegi cu oale şi cu blide în mîini; un băietan — ajutor la bucătărie — le turna în oale ciorbă şi le dădea carne. Oamenii mulţumeau, se închinau şi plecau.

— Cine-s oamenii aceştia? — întrebă Pugaciov.

— Păi, nişte fini şi cumetri de-ai lui Ivan Petrovici — că n-are puţini — să tot fie cam la jumătate din sat. Ni-e lehamite de ei, ca de muşte, zău aşa! Cucoana se mai burzuluieşte — dă-i afară zice — dar boierul porunceşte să le dăm de pomană. Aşa că ne tot batem capul cu ei, — bombănea bucătarul pîntecos, cu nasul crestat pe mijloc. — Is fel şi chip de boieri pe lume, dar bobleţ ca Ivan Petrovici al nostru nu s-a mai văzut, să mă ierte dumnezeu! Şade şi tot scrie, el ştie ce, şi tot culege drumeţii de pe şleah... Deunăzi a adus doi orbi, doi cerşetori beţivi, şi s-a închis cu ei în odăile lui, unde le-a poruncit să-i zică la cîntări bisericeşti. Cucoana s-a temut să nu lase golanii niscai mişcotei prin casă şi i-a dat afară. Boierul s-a oţărît foc şi vreme de trei zile n-a mai vorbit cu cucoana, şezînd bosumflat. Dar ca să se încaiere între ei, asta nu s-a pomenit la boierii noştri...

— Pare-mi-se că ţăranii de pe aici n-o duc tocmai prost zise Pugaciov.

— De ce s-o ducă prost? — se miră bucătarul, întorcînd cu lopăţica puii care se părpăleau pe grătar. — Mulţi ţărani de-ai noştri îşi văd de meşteşuguri aiurea, la Moscova ori la Nijni. Scot cîştig bun şi-i plătesc boierului bani frumoşi. De-o pildă, ia-l pe măcelarul Hreapov, Nil Ivanîci: duce carne la palat, în Piter. Hreapov e şerbul boierului nostru, iar boierul

nu vrea să-i dea zapiscă de slobozenie. E îndărătnic boierul nostru, alei doamne! N-ai cum să-l înduplecl, cu nici un chip.

Bucătarul se scărpină pe pîntec, ciuguli o cojiță rumenă de pe un pui, și adăugă:

— Hreapov acela a fost deunăzi p-aici și-a spus că țarina gîndește să-i facă pe toți țăranii oameni slobozi; cică s-au strîns la Moscova niște *dipotați* din toată țara, moșieri și negustători, printre care se află și cîțiva *dipotați* din partea țăranilor slobozi, dar de-ai șerbilor nici unu'. Așa că stăm și așteptăm să se afle hotărîrea cea mare... Numai că, poți spune ce vrei, dar atîta vreme cît trăiesc moșierii, țăranii n-o să se vadă niciodată slobozi.

Din odăile boierilor veni o femeie de vreo treizeci de ani — pirpirie, cîrnă, cu fața ciupită de vărsat, fără sprîncene, și cu straiele neîngrijite. Fără a privi spre cazaci, femeia adulmecă aerul, se strîmbă, mormăi ceva spre bucătar și se duse, legănîndu-și șoldurile.

— Cine-i muierea asta? — întrebară cei doi cazaci.

— E slujnică, fata din casă, Mariuška îi zice, au crescut-o stăpînii de mică.

Cazacii, gîdilați amarnic de foame la lingurică, nu mai putură răbda. Pugaciov se rugă de bucătar:

— Frățioare, ce-ar fi să ne dai măcar o ciorbuliță goală, hai?

Dar, în aceeași clipă, un fecior tînăr, în surtuc cenușiu, intră iute în bucătărie.

— Ei, Platonici, sînt gata plăcintele?

— Gata, — răspunse bucătarul.

Atunci feciorul făcu spre cazaci o plecăciune și spuse:

— Boierii mi-au poruncit să vă poftesc să mîncați cu ei.

— Cum? — strigară cei doi cazaci, sărind ca opăriți. — Mulțumim, putem mînca și aici... Cum să ne ducem acolo?

— Așa vrea Ivan Petrovici... Poftiți.

— Stai o clipă, fîrtate, — zise Pugaciov. — Venim de-a dreptul de pe drum. Să ne scuturăm măcar colbul de pe nădragi și să ne ungem oleacă ciubotele cu dohot.

Feciorul zîmbi, bătu din palme și porunci unui băiat care venise fuga din odăi:

— O perie, trap! Curăță pe scară straiele musafirilor, și toarnă-le să se spele. (Pugaciov îi făcu lui Vanka cu ochiul, și-și înăbuși rîsul în pumn). Cizmele șterge-le cu o cîrpă udă... — Și, întorcîndu-se către cazaci, adaugă: — Nu se poate să le

ungeți cu dohot: mai întîi, că o să răspîndească duhoarea prin odăi, și apoi e vătămător pentru cățelușă, poate s-o doară căpșorul.

Pugaciov se veseli deabinelea și întoarse capul rîzînd pe înfundate.

În sfîrșit cazacii intrară în sufragerie, îmbrăcați în cekmenele lor curate, lungi, cu răsfrînturi roșii și cu săbii. Cățelușa, clinchetind din zurgălăi, sări înaintea musafirilor în trei piciorușe subțiri ca bețișoarele și, ridicînd pe al patrulea, lătră atît de subțirel, de parc-ar fi ciripit o cănăriță. Spătosul Pugaciov aproape că n-o vedea, părîndu-i-se mititică cît un purice. Totuși, cățelușa se grozăvea nevoie mare: se uita tot timpul la stăpînii ei, își holba ochișorii ca mărgelele și își rînjea fioros gura mică: „te mănînc, te mănînc, te mănînc!" parcă spunea, repezindu-se spre ciubotele lui Pugaciov și părînd gata să-l sfîșie și să-l rontăie cu încălțări cu tot.

— Nu vă fie frică, — îi liniști cucoana de la masă, — nu mușcă.

— Poți să știi? — răspunse Pugaciov, zîmbind, trăgîndu-se în șagă din fața cățelușei și acoperindu-și gura cu palma. — Sare la om și gata, l-a crîmpoțit.

Ivan Petrovici rîdea cu hohote.

— Șo pe el, șo pe el, Kroșka! Mușcă-i, mușcă-i! Ei, așezați-vă. Marfa Timofeevna, să nu-ți fie cu supărare, — îi spuse soției, cu aer rugător, — flăcăii sînt cazaci de Don... S-au întors din războiul cu Prusia... O să ne povestească ce-au văzut pe acolo...

Cucoana dădu din umeri și rămase încruntată.

— Înălțimea voastră, îngăduiți-ne să ne scoatem săbiile! — zise Pugaciov, stînd drept, ostășește; Vanka îi urmă pilda.

— Dragul meu! Eu, ca să fim înțeleși, după cinul meu, nu sînt înălțimea voastră, ci luminăția voastră...

— Vai, am greșit, boierule...

— Nu sînt nici boier, ci... Ivan Petrovici.

— Iar am greșit! — strigă Pugaciov. — Ivan Petrovici, dați-ne voie, mie și lui Ivan Semibratov, să ne scoatem săbiile.

— Bine, scoateți-le... Puneți-le în colț... Bun, — încuviință stăpînul casei, iar soția lui, care-și dădea aere de cucoană mare, cu bonetă de horbote pe cap, privea cu luare aminte spre cei doi vajnici cazaci. — Unde ați învățat să vă purtați așa frumos? — întrebă gazda.

— În războiul cu Prusia, precum şi în Königsberg şi la Berlin, am văzut că domnii ofiţeri se aşezau la masă numai după ce-şi scoteau săbiile... — Văzînd între ce oameni se află, Pugaciov căuta să folosească vorbe cît mai alese.

Bucatele erau aduse de doi feciori. Pugaciov se uita cu luare aminte la boieri, ca să vadă cum mănîncă : văzîndu-i cum taie plăcinta cu cuţitul şi cum mănîncă bucăţelele, făcea şi el la fel ; privindu-i cum desprind carnea peştelui numai cu furculiţa, fără cuţit, le urmă pilda. Iar cînd Vanka Semibratov începu să clefăiască prea de tot, îl lovi cu piciorul pe sub masă :

— Nu plescăi... Ce, eşti porc la troacă ?

Stăpînul casei îi întreba despre întîmplările din război, Pugaciov răspundea în chip meşteşugit, înflorind pe ici pe colo. După ce bău oleacă, începu să înflorească mai de nădejde. Drept răzbunare, Vanka Semibratov îl ghionti şi el cu cotul şi îi şopti :

— Nu mai îndruga verzi şi uscate neobrăzatule ! Crezi că ai de-a face cu nişte proşti ?

Stăpînul casei se chercheli şi el, tot cinstindu-i pe cazaci cu votca „denisovka".

— Chiar Petru cel Mare o preţuia mult. După războiul cu suedezii, m-am dus la ţar, *la asamblee*. Asta era un fel de sindrofie — aşa-i zicea pe atunci : *asamblee*. Ce beţie a mai fost... Eu m-am trezit sub masă.

Pugaciov zîmbi larg, ciocni cu gazda şi spuse :

— Tare mult vă laudă ţăranii, Ivan Petrovici.

— De lăudat mă laudă ei, dar eu nu prea îi laud... Uneori nu vor să mă asculte. Mă strădui să fac în aşa fel, ca să trăiască mai bine, dar ei nu înţeleg ce vreau, cred că e spre răul lor şi mă duşmănesc. Uite, e unul Prov Mihailîci, un ţăran de treabă, harnic ; într-o zi îi strig : „Să trăieşti, Prov Mihailîci !" Iar el, fără să-mi răspundă măcar o vorbă, se întoarse repezit, uite-aşa, cu barba-n vînt, şi o ia la picior. Şi toată vina mea era că el voise să deschidă o crîşmă şi mă rugase să-i dau ceva bani pentru început, şi eu n-am vrut să-i dau.

— Asta înseamnă, Ivan Petrovici, că el îi cam zărghit la cap, — răspunse cuviincios Pugaciov şi, închipuindu-şi că pentru a se purta aşa cum se cuvine între oameni de soi, trebuia să rîdă cît mai des, rîse din nou. Aşa făceau pe vremuri ofiţerii la Königsberg, la masa guvernatorului Korff. De obicei, Pugaciov rîdea zgomotos, cu nesaţ, dar aici, căutînd să dea dovadă de cumpăt, rîdea încetişor, ca un om bine crescut. Vanka Semi-

bratov se uita încruntat, mînca în tăcere şi, privind pe tovarăşul care tot rîdea, pufnea de fiecare dată în palmă ruşinat. Ehei, îşi spunea Pugaciov, să fi avut o năframă, ar fi arătat el cum îşi dovedeşte omul buna creştere...

Stăpînul casei punea mereu cazacilor plăcintă, bucată după bucată. Plăcinta era făcută din foi, cu ouă şi cu lapte: cazacii nu mîncaseră în viaţa lor aşa ceva. Pugaciov nu mai primi a cincea bucată:

— Mulţumesc, m-am îndopat straşnic, nu mai încape, — zise el şi rîgîi zgomotos, după năravul căzăcesc. Dar îndată îşi dădu seama că făcuse o greşeală mare şi încremeni cu ochii holbaţi la cucoana cea aspră.

Cucoana zîmbi în semn de iertare şi, luînd din mîinile feciorului castronul în care se aflau căpşuni cu frişcă bătută, puse din ele în farfuria lui Pugaciov.

Seara, cazacii şedeau în bucătărie, bînd ceai cu bucătarul, cu bucătăreasa şi cu băiatul care ajuta la treabă. După o vreme veniră doi ţărani bătrîni.

— Voi veniţi de departe, aţi trecut prin multe locuri, — zise bucătarul scărpinîndu-şi cu degetul cîrligat nasul cu crestătură. — Aţi auzit pe acolo că ţarul Petru Feodorovici al III-lea ar fi viu şi teafăr, că ar fi fost văzut în carne şi oase undeva lîngă Smolensk, ori lîngă Poltava, în chip de vagmistru de rînd?

— Parcă ne-a ajuns şi nouă la urechi asemenea zvon, — răspunse Pugaciov. — Dar cîte poveşti nu îndrugă oamenii?... E o minciună.

— Că-s poveşti ori ba, asta nu putem s-o judecăm, — se împotrivi bucătarul, rupînd un covrig făcut de el şi copt pe plită. — Boierul nostru zicea şi el că-s minciuni, dar, ca să spunem aşa, — cîte lucruri nu se petrec pe lume!

Pugaciov se gîndi puţin şi îşi dădu cu părerea:

— Dacă Petru Feodorovici s-ar ivi, s-ar urca iară în scaun.

— Dar cine-l lasă? Oare ar îngădui ţarina noastră aşa ceva? Aş! Pidosnic mai eşti, pe legea mea... Şi unde mai pui că eşti şi cazac de Don...

Pugaciov răspunse cu ciudă:

— Dacă norodul va voi, are să fie din nou ţar, de nu, să nu fie cu supărare.

— Asta, aşa e! — răspunse bucătarul, împungîndu-l pe Pugaciov cu degetul în piept. — Dacă el, tătucul nostru, trăieşte

cu adevărat, atunci trebuie să-şi afle sprijinul în norod. Iar norodul va porni într-un suflet....

— Va porni-i ! — întăriră cei doi ţărani bătrîni. — Obştea ar porni după orice, numai să fie cu folos pentru ea.

4

Cazacii fură duşi ca să doarmă într-o odăiţă de lîngă tindă. Aici se dezbrăcară şi se culcară. Clopotul bisericii bătu ceasurile nouă. Fiind sărbătoare, tineretul mai juca hora pe pajişte. În odaia de alături ardea lumina. Ivan Petrovici umbla încolo şi încoace, mormăind ceva de unul singur. Apoi începu să cînte la clavir şi din gură, cu un glas gros, răguşit. Dar curînd îşi curmă cîntecul şi strigă :

— Mariuşka, Mariuşka ! Să vină încoace Mariuşka.

În dosul peretelui se auzeau nişte vorbe ciudate. Pugaciov se apropie în vîrful picioarelor de uşa cu geamul acoperit de o perdea şi dădu uşor la o parte marginea perdelei. Nu era văzut, dar el vedea totul : în odaia de alături, un snop întreg de lumînări ardea sub tavan ; Mariuşka cea caraghioasă stătea lîngă sobă ; boierul umbla de colo-colo, pe parchet, cu mîinile la spate şi cu obrajii aprinşi de băutură, clătinîndu-se uşor pe picioare.

— Uite ce, Mariuşka, — spunea Ivan Petrovici, aşezîndu-se în fotel şi bînd cvas dintr-un ulcioraş de argint. — Tu, Mariuşka, ai mundit cu multă tragere de inimă în casa mea, de mică. Am jurat înaintea lui dumnezeu să mă îngrijesc de soarta şerbilor mei. Tu împlineşti curînd treizeci şi cinci de ani, dară viaţa ta nu e deloc rînduită. Ai rămas fată... Eu, Mariuşka, am de gînd să te mărit...

— Vai, Ivan Petrovici, — se împotrivi Mariuşka, cea cîrnă şi roşcată, ridicînd din umeri şi dînd din mîini. — Dar cine o să mă ia pe mine, aşa cum sînt ? Nimeni n-o să se uite la mine, n-o să mă vrea... Poate, doar văcarul Garaşka, prostănacul cel şchiop...

— Las'că dacă am să fiu eu peţitorul tău, o să te mărit cu un voinic dintre cei mai chipeşi... Fii pe pace. Du-te şi te găteşte.

Mariuşka rîse bucuroasă şi, acoperindu-şi ochii cu palmele, fugi din cameră, lipăind zgomotos şi greu cu călcîiele goale. Pugaciov îi şopti lui Semibratov :

— Vanka, să ştii că boierul vrea să te-nsoare cu Mariuşka...

— Nu mă însor nici mort.

Între timp, boierul porunci să fie chemat la el Vlas, fierarul.

— Uite ce e, Făt-Frumos, — rosti el, aruncînd o privire chipeşului flăcău. — Eu, Vlas, vreau să te însor.

— Cum va fi voia dumneavoastră de stăpîn, tătucule Ivan Petrovici, — şi clipind des, Vlas se aruncă la picioarele boierului.

— Scoală-te, fugi acasă, îmbracă-te frumos, şi vino repede înapoi.

Vlas o zbughi.

Inima lui Pugaciov se strînse. „O, doamne dumnezeule! se gîndi el. Cum îl poate sili pe fierar să se însoare cu pocitania aceea? Dar nu, nu-i cu putinţă aşa ceva!"

Mariuşka se întoarse cea dintîi; încălţase ghete cu scîrţ şi-şi pusese o polcuţă de stambă roşie; îşi unsese părul roşcat cu unt şi-l împletise în cosiţe pe care le legase cu o panglică galbenă; obrajii graşi şi-i boise cu rumeneală, iar în locul sprîncenelor trăsese două dungi cu plută arsă. Prost alcătuită, cu pieptul teşit şi cu şolduri late ca de iapă, rînjea slugarnic înaintea boierului, arătîndu-şi dinţii mari, aşezaţi strîmb, parcă la nimereală.

— Bine, — zise boierul, bine... soseşte acu' şi ursitul tău.

Ea îşi trecu degetul pe sub nas, se scărpină la subsuori şi se rezemă ca şi mai înainte cu spatele de sobă.

Kroşka, căţeluşa cea neagră cu zurgălăii clinchetind sări sprintenă pe luciul mesei din mesteacăn de Carelia, se săltă uşor cu lăbuţele, subţiri ca nişte beţigaşe, pe umărul stăpînului, şi începu să-i lingă urechea. Se auziră paşi grăbiţi, sunînd bărbăteşte, şi frumosul Vlas, în scurtă de postav albastru închis, intră în odaie. Deodată se opri în loc, încremenit, şi se uită cu ochii aprinşi de la boier la Mariuşka; capul îi căzu pe piept şi mîinile-i de uriaş începură să mototolească pălăria de pîslă.

— Ei, Făt-Frumos... iată-ţi ursita. Mi-a fost slujnică bună... N-am să vă las fără sprijin, — adăugă boierul şi, culcînd-o pe Kroşka pe palmă, începu să-i gîdile cu degetul burtica. Căţeluşa scîncea încetişor şi se ferea cu lăbuţa.

— Îţi place? — întrebă boierul pe Vlas, cu glas tare şi-şi strînse buzele cu asprime, aşteptînd răspunsul.

Mariuşka chicoti, sclifosindu-se, cu obrazul ascuns sub mîneca roşie, iar Vlas, sughiţînd într-un hohot de plîns, se luă cu mîinile de păr şi se aruncă la picioarele boierului.

— Cum porunciţi, cum porunciţi, — îngăimă el, înăbuşindu-se. — Numai că nu pot s-o iau... Nu mă năpăstuiţi, boierule!...

— Foarte bine, minunat! — îi reteză vorba boierul, făcîndu-se că n-a auzit; pe urmă se răsti la el: — Să te văd că îndrăzneşti să n-o iei!... Te vînd, te trimit la oaste, prostule!

Cucoana intră cu paşi uşori, cu o mantilă de dantele pe umeri, încălţată cu nişte pantofi cusuţi cu mărgeluşe, primiţi în dar de la stariţa unei mînăstiri de maici. Se aşeză gravă în faţa soţului.

— Maria Timofeevna, iată-i pe viitorii soţi. — Vorbind astfel, boierul făcu cu mîna sa îngrijită o mişcare, cuprinzîndu-l în acelaşi cerc pe Vlas şi pe Mariuşka.

Cucoana îşi duse lornionul la ochi, ridică din umerii plini, se încruntă şi, supărată, începu să vorbească ceva, iute, într-o limbă străină. Moşierul bătea cu palma în masă şi-i răspundea cu glas tăios. Vorbiră cam un minut. Cucoana ridică iar din umeri, dădu capul pe spate şi închise ochii negri, bulbucaţi, sub sprîncenele negre, cu un aer obosit.

— Deci, Maria Timofeevna, înzestreaz-o pe Mariuşka din avutul boieresc, — spuse Ivan Petrovici soţiei sale. — Dă-i de toate, din belşug, umple un cufăr mare. Dă-i lui Vlas un zăbun de postav bun, cîte o pereche de pîslari şi de cizme din piele. Dă-le o vacă bună cu lapte şi zece oi. Berea şi bucatele la nuntă le punem tot noi... S-a isprăvit! Duminica viitoare, vă cununaţi! Duceţi-vă.

Fierarul ieşi în coridor, clătinîndu-se pe picioare. Mergea împleticindu-se, cu palma la ochi, tresărind din umeri şi icnind în hohote de plîns.

— Vlas, cum se poate una ca asta? — îi şopti Pugaciov, care-i ieşise în cale desculţ şi numai în izmene, atingîndu-i umărul. — Cum, e cu putinţă aşa ceva?...

— O znopesc în bătăi, otrava, — scrîşni Vlas, cu ochii fioroşi. — N-o să ţină nici un an, îi fac eu seama...

După ce Vlas plecă, Pugaciov îşi trase pantalonii, îşi puse cekmenul şi sabia şi intră tiptil în odăile boierilor. Înaintea sa zări şezutul slăbănog al boierului şi tălpile pantofilor săi: îngenunchiat, acesta bătea mătănii pînă la pămînt în faţa unei icoane a mîntuitorului cel născut, iar nu făcut. Căţeluşa cea mititică şedea lîngă el, lăsînd în jos cînd o urechiuşă, cînd pe cealaltă, lătrînd cristalin spre icoană. Pugaciov tuşi. Căţeluşa făcu

un salt, dădu iute-iute din lăbuţe, se repezi la străin şi izbucni într-un lătrat subţirel, cu glas ca de canar. Boierul se sculă repede şi se încheie la halat. Pugaciov stătea smirna, cu călcîiele lipite.

— Ce doreşti, Emelian Ivanîci, oaspete drag? — întrebă moşierul stăpînindu-şi nemulţumirea. — Nu te-ai culcat încă?

— Nu, Ivan Petrovici, tătucule. Am auzit fără să vreau vorbele dumneavoastră, ştiţi, în privinţa fierarului... Plînge băiatul, e amărît rău... Nu s-ar putea, tătucule, să vă întoarceţi vorba?... Fie-vă milă de bietul om...

— Nu, Emelian Ivanîci, — răspunse moşierul, rece. — Porunca unui comandant suprem e sfîntă; asupra ei nu se revine. Doar ştii şi tu.

— Văleu, boierule, nu-i sfîntă! — se împotrivi Pugaciov, încruntîndu-se la rîndu-i şi zicîndu-i lui Ivan Petrovici, boier. — Dacă o poruncă nu-i bună de nimic, atunci o calcă chiar oştenii, ca să scape cu viaţă. Ia gîndiţi-vă, boierule; vă rugaţi dumneavoastră lui dumnezeu, dar dumnezeu nu prea o să vă primească ruga. N-aţi săvîrşit lucrurile după dreptate, boierule. Să fie cu iertare, vorbesc şi eu aşa, din prostia mea.

Gura boierului se căscă încet şi, în ochii săi mari, neguroşi, scăpărară scîntei de mînie.

— Credeţi că i-aţi făcut Mariei un bine! Ba nu, i-aţi făcut un mare rău: să ştiţi c-o omoară fierarul... Şi lui îşi face seama... O să piară două suflete nevinovate... Şi cine va răspunde înaintea lui dumnezeu, înaintea oamenilor?

— Se înţeleg ei, toate or să iasă bine, cazace! — rosti cu ciudă boierul şi, scuturîndu-şi poalele halatului, începu să umble iute, încoace şi încolo; laţele lui cărunte i se legănau pe lîngă urechi. — Şi, pe urmă, cu ce drept te amesteci în poruncile mele? Eu am peste două mii de suflete în stăpînirea mea... Ştiu eu singur ce trebuie să fac... Du-te şi te culcă, cazace! — isprăvi el, făcînd un gest poruncitor înspre uşă.

— Suflete ai multe, e drept, — rosti Pugaciov, tăios, întorcîndu-se spre ieşire, — dar în dumneata n-ai suflet adevărat de om, ci doar nişte aburi, ca un cîine...

— Ieşi afară, neghiobule! — strigă boierul, izbind cu piciorul în podea, şi fugi în odăile sale.

— Adevărată e vorba: mîngîierea boierească e scurtă de tot... Rămîneţi cu bine, luminăţia voastră! — îi strigă din urmă Pugaciov, cutezător. Şi deodată, fără să-şi dea seama de ce, îi

învie în amintire acea întîmplare îndepărtată şi cruntă prin care trecuse în timpul războiului cu Prusia, din porunca atamanului Denisov. Îşi aminti totul, pînă în cele mai mici amănunte şi i se păru chiar că simte gîrbaciul cazacului-călău şfichiuind, muşcîndu-i spinarea ; îşi simţea obrazul arzînd de ruşine şi de durere... Parcă întîmplarea s-ar fi petrecut ieri !

Intrînd în odăiţa în care erau găzduiţi, îi strigă lui Semibratov :

— Strînge-ţi bulendrele şi hai să mergem... Mai bine înnoptăm pe cîmp.

— Dar de ce tremuri aşa, ca o căţea ?

— Am stat de vorbă cu Ivan Petrovici, cu binefăcătorul, şi am ajuns la sudalme. Ei... ce să mai vorbim... Se ştie că toţi boierii sînt de aceeaşi teapă... — Şi, vorbind astfel, îşi ridică şaua şi scoase de sub pernă, cu o mişcare repezită, cuşma cea scumpă, cu comoara lui cusută în ea.

Şi cazacii ieşiră amîndoi, trîntind uşa în urma lor.

CAPITOLUL X

Satul Bolşie Travî[1]). Bubuie tunetul

1

După vreo zece zile, cei doi cazaci se depărtară de Volga ; fluviul rămase la stînga şi ei o luară la dreapta.

Secara îşi umfla spicul, dar în acele ţinuturi vara era secetoasă ; popii ieşeau cu icoanele la cîmp, slujind sfeştanii pentru ca „să dea dumnezeu ploaie". Gloate dese de ţărani, istoviţi de sărăcie, ajunşi la deznădejde, se închinau cu osîrdie, căzînd în genunchi şi lipindu-şi frunţile de pămîntul secătuit de arşită.

Trecînd pe lîngă asemenea privelişti, cei doi cazaci se descopereau şi îşi făceau semnul crucii, rugîndu-se şi ei pentru ploaie : din pricina secetei, căluţii lor abia de găseau puţină iarbă pe care s-o pască... Dar cerul parcă îşi încuiase izvoarele dătătoare de rod : ploaia nu venea deloc.

Oamenii îşi pierdeau cele din urmă nădejdi şi aşteptau foametea şi coasa morţii.

[1]) Ierburi Mari. (N. trad.)

Intr-o zi, la vreo cinci verste depărtare de drum, cazacii zăriră un sat de care aflară mai apoi că se cheamă Bolşie Travî: o biserică albă pe deal, un conac boieresc arătos, o grămădeală de cocioabe sure, înghesuite ca o turmă de oi; ceva mai la o parte, mîjea dunga albăstrie a unei păduri.

Un dangăt de clopot, sunînd abia auzit, a primejdie, plutea în văzduh, venind, pesemne, dinspre sat. Cazacii stătură locului o clipă. Să fi izbucnit vreun foc? Dar nu se vedea nici fum, nici foc.

Vîntul sufla, făcînd să foşnească secara şi încovăind răchitele.

Prin faţa cazacilor, trecură în goană spre sat, cu limbile scoase, doi flăcăi cu păr bălai retezat în jurul capului, învîrtind în mîini nişte bîte; după ei fugea un ţăran tuciuriu ca un ţigan, cu toporul în mînă, urmat de două femei tinere care alergau în salturi, ţinînd sus îmblăciile. In stînga, drept de-a lungul hatului, un şir lung de oameni se apropiau de drumul mare; în dreapta, pe un drumeag, goneau alţi oameni, printre care se vedeau băieţandri ce-şi trăgeau din fugă nădragii, şi fetişcane cu cosiţe mici ca nişte codiţe de şoarece: la chemarea dangătului de primejdie, toţi se grăbeau să ajungă cît mai repede în sat, pe deal.

Vîntul lua cu el strigătele celor care fugeau, învălmăşindu-le; cazacii nu putură să audă decît atîta:

— Ostaş... A bătut un ostaş... A dat foc cuibului boieresc!

Un bărbat vînjos, cu capul gol şi cu opinci în picioare se opri lîngă cazaci, îşi înfipse furca în pămînt, şi se propti în coada ei; răsuflarea îi hîrîia în piept şi sudoarea îi curgea şiroaie de pe obrazul roşu.

— Fraţilor, n-aveţi oleacă de tutun?

Pugaciov îi dădu luleaua sa şi-l întrebă:

— Da' ce s-a întîmplat la voi?

— Nu ştiu nici eu ce-i... Am văzut că fuge toată lumea, şi am fugit şi eu, — răspunse ţăranul, în doi peri, încruntat, cu un glas gîjîit, dînd cu amnarul în cremene. — Deunăzi, m-a ţinut boierul trei zile şi trei nopţi la lanţ, în beci, şi am răcit rău,de-aia mă înăbuş... Boierul nostru, afurisitul, îi cumplit, mai rău ca un cîine turbat... Iar vechilul, neamţ de felul lui, e şi mai rău ca el. — Boierul îi zice Peregudov, după neam; a slujit pe vremuri ca poliţai, a strîns acolo bănet din gros şi

s-a însurat cu cucoana, stăpîna noastră, o slută şi o şchioapă putredă de bogată. Şi-acuma, am fugit. Bogdaproste.

— Mai stai... Zici că nu ştii ce s-a-ntîmplat în sat la voi?

Iacă ce s-a-ntîmplat... Acu' vreun ceas, a sosit în goană pe cîmp un călăreţ din sat; a venit călăreţul cela şi a strîns toată lumea, strigînd: daţi fuga-n sat, creştini pravoslavnici, să vedeţi ce năpastă a dat peste noi. Boierul a biciuit pe destoinicul căprar Ivan Ivanîci Kapustin. Căprarul, zice, venit la ai săi în învoire, e un ostaş straşnic — avea pieptul plin de medalii căpătate toate drept răsplată pentru vitejii în luptele cu nemţii. Şi, zice, şi-a peţit şi el o fată bună, şi avea de gînd să meargă le boier, ca să le dea voie să se cunune. Dar azi a fost zi de praznic mare. Căprarul, zice, şi-a găsit să stea în biserică alături de fiara noastră de boier, aşa cum era, plin de medalii şi în haine ostăşeşti din postav bun. Iar boierul nostru, blestematul, n-are nici o medalie, nici o cruce, nici măcar o stea, d-alea ca la ghenerali. Ei, şi toată lumea se zgîia la ostaşul cel viteaz, îi făcea plecăciuni, îi dădea bineţe iar pe boier nu-l băga nimeni în seamă... Şi atunci l-a cuprins pizma şi a poruncit să-l bată pe ostaş cu vergi, faţă cu tot norodul. Cînd s-au apucat, zice, să-i smulgă ostaşului cel viteaz, căprarului, mundirul şi nădragii de pe el, a căzut căprarul în genunchi înaintea boierului şi a strigat: „Rogu-vă, nu mă faceţi de ruşine pe mine, un ostaş vrednic, faţă cu toată cinstita lume; ce vină am?" Şi cînd au început să-l bată, zice, a strigat către norod: „Ţărani, se varsă sîngele vostru! Săriţi, ajutor!" Ei, norodul s-a mîniat, a făcut gălăgie, a strigat la boier: „Pentru ce baţi un om nevinovat, tîlharule?" Atunci boierul, scos din sărite, a poruncit să-i prindă pe cei ce strigau şi să-i croiască fără milă cu gîrbacele. Cînd am auzit una ca asta din gura călăreţului, am turbat cu toţii. Eu am pus mîna pe o furcă. Ah, de-aş putea să înfig furca în bojocii boierului. Pe mine Mitrodor mă cheamă... U-uf, iar mă înăbuş. Nu cumva sînteţi ostaşi?

— Sîntem cazaci. De la Don.

— Vai flăcăi... Pentru dumnezeu, nu ne lăsaţi, daţi-ne o mînă de ajutor... Se aude că nemţoiul, blestematul de vechil, a cerut oaste de la tîrg, iar tîrgul nu-i departe de noi. O-of, cum o să se sfîrşească, cum... U-uf...

Pugaciov îi spuse lui Mitrodor să încalece şi o luară tustrei spre sat.

Uliţa cea mare şi hudiţele satului întins, în care intrară cei doi cazaci, vuiau de hărmălaie şi de forfotă. Ţărani şi ţărănci de toate vîrstele alergau spre şura boierească, strigînd :

— S-a spînzurat, s-a spînzurat !...

Cazacii alergară şi ei după lume. Şura era înconjurată de o mulţime deasă. După ce-şi legară caii de un zaplaz, cei doi drumeţi îşi croiră drum înainte. Sub şopron, spînzurat de o grindă, atîrna un om între două vîrste, voinic, pe jumătate dezbrăcat. Spinarea, coastele şi pieptul lui erau scrîjelite în lung şi-n lat de vergi, cu urme de sînge închegat pe pielea învineţită ; pe obrazul său sluţit, un ochi era închis, iar celălalt arunca spre mulţime o privire înfiorătoare. Lîngă el, prăvălită pe un pietroi cenuşiu, cu părul alb vîlvoi, mama mortului urla sălbatic, frîngîndu-şi mîinile şi întinzîndu-le spre feciorul schingiuit.

Taci, maică, tot nu-l mai aduci înapoi de pe lumea cealaltă, — căuta s-o întărească Ivan Kapustin, un bătrîn spătos, stînd în genunchi înaintea ei şi mîngîind-o pe spinarea încovoiată ; barba lui căruntă tremura, iar lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraji şi pe barbă. — Vai, feciorăşule, băiatul tatii... Nu ţi-a răbdat sufletul batjocorirea, ţi-ai făcut seama... Nu te-au răpus gloanţele nemţeşti, ai pierit de nagaica boierească. Oare n-ai fost un ostaş vrednic, tu, care te-ai întors din război cu capul spart, cu piciorul străpuns de glonţ, cu umărul tăiat de sabie... Vai, feciorăşule, trup din trupul meu..

În faţa mulţimii, strîngîndu-se la pieptul maică-si, plîngea cu hohote o fată frumoasă, logodnica celui schingiuit.

— Priviţi, fraţilor, uitaţi-vă, cum a batjocorit cîinele de boier pe un căprar al măriei sale ! — strigă deodată cu glas gros, tunător, un ostaş voinic, cu mustăţi roşcate mari, în mundir de tunar.

„Dar acesta e Pereşibi-Nos“ — îşi zise îndată Pugaciov.

— Scoateţi-l din şreang, ce să mai aşteptăm pînă vin poliţaii ! — porunci mustăciosul. — Unde-i mundirul lui cu medalii ? Să-l îmbrăcăm şi să-l aşezăm în coşciug...

Vorbele acestea sfîşiară inima mamei care-şi plîngea fiul ; ea scoase un ţipăt ascuţit şi se prăbuşi leşinată la pămînt. Mustăciosul îşi făcu semnul crucii şi, strigînd : „Taie frînghia !“ apucă pe mort de picioare, în vreme ce un flăcăiaş care se

căţărase sus, pe grindă, reteză frînghia cu cuţitul. Mortul fu culcat pe paie. Cineva îi aduse mustăciosului mundirul răposatului, cu trei medalii agăţate pe el: pentru Zorndorf, pentru lupta de la Kunnersdorf şi pentru luarea Berlinului.

— Să trăieşti, Pereşibi-Nos! — rosti Pugaciov, atingînd umărul vechiului său tovarăş.

— Ehei, Pugaciov, tu să fii oare? — răspunse mirat Pereşibi-Nos. — Ce vînt te-a adus pe meleagurile noastre?... — Dar îndată strigă către oameni: — Unde-i cîinele de boier, unde-i vechilul?! Puneţi mîna pe toţi slugoii!

Mulţimea se repezi pe deal, spre conac, ca o turmă de oi.

Pugaciov şi Semibratov, luînd-o înaintea tuturor, cu caii lor, ajunseră cei dintîi la clădirea de zid, cu coloane.

— Păziţi la uşi şi la fereastre! Să nu sară nici un şoarece afară!... Legaţi slugile! — porunci Pugaciov şi dădu buzna cei dintîi în casă, urmat de gloată.

Slugile fugiseră. Bătrînul vătaf de casă, în caftan cusut cu fireturi, se lăsă tremurînd în genunchi şi spuse, bîlbîind, că la cele dintîi bătăi de clopot boierul şi boieroaica porunciseră să se pună caii la butcă şi plecaseră în goană la tîrg.

— Dar vechilul unde-i?

— Vechilul a binevoit să plece şi el cu boierul, — bîigui vătaful, încreţindu-şi obrazul ras, cu pielea zbîrcită.

— Minţi! De ce minţi, slugoi bătrîn? — izbucniră în strigăte flăcăii care pătrunseseră cu cîteva clipe în urmă în conac. — Adineauri l-am văzut... Nemţoiul, dare-ar holera în el, alerga prin ograda conacului, cu tichia în cap.

Mitrodor cel roşcat îl plesni pe vătaf peste bot şi, căzînd în patru labe, bătrînul se tîrî într-un ungher, gemînd sub ploaia de ghionturi îndesate pe care i le cărau ţăranii. Oamenii, bărbaţi şi femei, înşfăcară de pe masă sfeşnicele, farfuriile, feţele de masă şi începură să smulgă perdelele de dantelă din ferestre.

...Afară, în ogradă, mulţimea sfărîma lacătele de la hambare, de la cămări, de la magazii, trăgea caretele afară, scotea hamuri, lăzi cu vin, şunci, borcane cu dulceaţă, rostogolea butoaie cu miere, cu castraveţi, cu merişoare de munte murate.

— Aici, pune-le aici! Toate, grămadă, — striga un bătrîn uscăţiv, cu barba mare, într-un cămeşoi alb, arătînd locul cu toiagul.

Ciinii scăpaţi din coteţele lor lătrau scoşi din sărite, cît îi

ţinea gura. Vreo zece dintre ei, cu capetele sparte, cu spatele otînjit, se zvîrcoleau pe jos, dîndu-şi duhul încovrigaţi.

...O ceată de ţărani, cu bîte în mîini, cercetă toată ograda, toate ungherele, dar vechilul nu era de găsit, parc-ar fi intrat în pămînt.

Copiii care puteau să se vîre peste tot alergau cu şi mai multă rîvnă. Căutară pe acoperişuri şi în poduri, se holbară în puţ, coborîră şi în groapa de gunoaie, dar nu-l găsiră nicăieri.

— Poate c-a fugit în pădure, blestematul! — strigă Mitrodor cu un hîrîit, alergînd într-un suflet cu furca la subţioară şi înfulecînd grăbit o plăcintă boierească ce-l făcea să tuşească şi să se înece.

Deschiseră larg uşa hambarului. Înăuntru se afla un uriaş morman auriu de grîu. Rîndunelele ţîşniră în zbor de sub streaşini.

— Ia uite ce mai bogăţie! — se minunară ţăranii, cercetînd hambarul cu privirile. — Şi vechilul nu e nici aici. Unde s-o fi ascuns?

Pugaciov se urcă pe mormanul de boabe de grîu şi, prinzînd cu urechea un zgomot ciudat, un şuierat care-l puse pe gînduri, se uită ager în jur, şi un zîmbet şiret i se ivi o clipă pe buze.

— Ei, pravoslavnici, o să vedeţi acum o minune, — zise el vesel, dîndu-şi seama de unde venea şuieratul. — O să vă fac să rîdeţi mîţel... Ia uitaţi-vă! — Şi, vorbind astfel, se plecă şi astupă cu degetul mare capătul unei ţivlitori, abia văzut, care se ridica de un lat de palmă deasupra grîului.

Ţăranii căscară gurile şi rămaseră cu răsuflarea tăiată. Deodată, grîul începu să se mişte.

— Aoleo! E vechilul! — strigară ei într-un glas şi, cu nările fremătînd, se dădură îndărăt.

Din mormanul de grîu, răsări îndată, ca dintr-o apă adîncă, un cap rotund ca mingea, cu obrajii puhavi şi cu bărbia grasă, guşată, cu o tichie albastră pe creştet. Capul căscă gura largă ca de peşte, îşi zbîrci nasul teşit, răsuflă adînc, îngustă ochii fără sprîncene, strănută zgomotos şi sforăi ca un motan. Toată lumea izbucni într-un rîs duşmănos.

Roşcatul Mitrodor, încrîncenat de ură, nu mai putea să rostească o vorbă; simţea un îndemn năpraznic să-i vîre vechilu-

lui furca în coastă, dar se temea de Pugaciov. Ţinîndu-se de piept, hîrîia, scuipa şi scrîşnea din dinţi. Muşchii încordaţi noduri-noduri jucau sub pielea fălcilor sale acoperite de păr roşcat.

3

Toată ograda largă a conacului era înţesată de lume. Oamenii forfoteau, strigau, alergau fără rost, ba spre şura unde era dus vechilul, ba spre casele boiereşti, ba către ograda bisericii. Acolo, lîngă biserică, la umbra unor mesteceni, un pîlc de petrecăreţi dădeau iama în vinurile străine, cîntau în gura mare, jucau şi plîngeau. Ospăţul era în toi şi în preajma cămărilor boiereşti: ţăranii flămînziţi, folosindu-şi cuţitele şi dinţii, înfulecau şunci, ierunci marinate, nisetri afumaţi, iar copiii se băteau pe borcanele de dulceaţă; mînjiţi, năclăiţi, scoteau dulceaţa cu mîna şi o înghiţeau cu nesaţ, privind printre gene. Cîinii ieşiseră din cotloane; acum se mai împrieteniseră cu lumea şi dădeau din coadă, căpătînd şi ei cîte ceva.

Nişte ţărani băuţi dădură grămadă pe oamenii de pază puşi de Pugaciov lîngă casă, îl călcară în picioare pe ostaşul Pereşibi-Nos, care încerca să oprească mulţimea, şi el fugi ocărînd.

Moşneagul cel cu barba afumată, cu sprîncene stufoase, în cămeşoi lung, dădea porunci prin camere, învîrtindu-şi toiagul.

— Paie, aduceţi paie, oameni buni!... Să dăm foc la toate. Să piară cuibul spurcat. Şi-au strîns avuţii din sîngele nostru...

Înfriguraţi, cu luciri bolnave în ochi, ţăranii alergau în toate părţile prin casă.

— Creştini pravoslavnici, luaţi icoanele încetişor, cuviincios, — poruncea moşneagul cel sprîncenat, întinzînd toiagul spre ungherul din fund şi închinîndu-se. — E mare păcat să ardă sfintele icoane, o să le luăm în izbele noastre. Luaţi şi chipul lui Petru Feodorîci, el avea milă de ţărani, şi boierii l-au omorît în chinuri... Luaţi-l şi pe Petru Lixeici, pe cel Mare...

— Da' pe ţarină n-o scăpăm de foc? — întrebă o femeie cîrnă, cu părul ciufulit, ţinînd în braţe portretul împărătesei.

— Pe Caterina las-o, n-o scoate, pune-o în perete, să ardă... Nu prea ţine la noi, mai mult îi are la inimă pe boiernaşi. A poruncit să-i pună în fiare pe trimişii noştri!... Hei, oameni buni, paie, aduceţi paie!

Pe ferestre zburau afară, rostogolindu-se, scaune, foteluri, oglinzi, dulapuri cu uşi de cleştar. Portretele de boieri, în cadre aurite, erau străpunse cu furcile, smulse din pereţi şi călcate în picioare.

Odăile şi ograda vuiau de zgomote, de larmă.

Pe cer apăru un nor ; un tunet bubui în depărtare, dar în mijlocul hărmălaiei, nu-l băgă nimeni în seamă.

...Vechilul, pîntecos, cu picioare scurte, fu adus la şura boierească, fără jachetă, numai în camizolul de mătase prăfuit, cu pantaloni de postav, cu ciorapi lungi şi pantofi frumoşi. Starostele boierului, urît de toată lumea, prins cu cîteva clipe în urmă de mulţime şi spînzurat, se holba cu ochi morţi la el, aruncîndu-i o privire înfiorătoare.

— O, *mein Gott,* la mine frică mult, mult de mort, daţi-mi drumul, rog foarte mult, — gîngăvi neamţul, cu dinţii clănţănind şi dirdiind ca în frigurile morţii ; grumazul gros, ca de taur, şi obrajii buhăiţi, lăbărţaţi, i se făcuseră stacojii, ochii săi fără sprincene clipeau des.

— Duceţi-l... În gîrlă cu el, cu un pietroi de gît ! — răcni asurzitor oamenii, iar cei care erau mai aproape săriră la el ca să-l sfîşie.

— Vai, lăsaţi-mi viaţa... *muşicei* — ţărănei *puni !* O să trăim în pace, *pine...* — îngăima neamţul cu glas subţirel, încrucişîndu-şi mîinile pe piept şi cerînd mulţimii îndurare, din glas, din ochi, din toată făptura lui. — Am să iubesc mult la voi, forte mult...

— Ha-ha ! — hăhăi mulţimea cu răutate, într-un glas, izbucnind ca o împuşcătură. — Ne iubeşti ca pe gîndaci : cum ne vezi, ne şi striveşti...

Alte glasuri răzbunătoare izbucniră deodată, făcînd şi văzduhul, şi inima neamţului să se cutremure.

— Nelegiuitule ! Ucigaşule !... Ai omorît în bătaie cu gîrbacele doi oameni bătrîni ; pe muierea ceea borţoasă n-ai cruţat-o, a murit de pe urma ciomegelor tale ! Pe Vavila l-ai împuşcat ; azmuţi cîinii boiereşti să sfîşie oamenii — au rupt gîtul pînă acum la trei ţărani ! Pe Vanka şi pe Kuzka i-ai trimis la oaste înainte de rînd ! Şaisprezece morminte sînt la ţintirim din mila ta şi a boierului, ucigaşule !... N-ai lăsat nici un om de pe moşie nebătut ! Aşa ne iubeşti tu pe noi !... Fraţilor, dar azi n-a vărsat sîngele nostru ? Am venit în ajutorul căprarului nevinovat, şi tu ai sărit cu harapnicul, cu bita şi cu biciuşca pe noi !

Fraţi ţărani, moarte lui! Îţi plăcea, lepră, să ne smulgi bărbile, acum să-ţi placă să ţi-o rupă şi pe a ta alţii... În gîrlă cu el! În apă!

— Ţăraneii mei iubiţi şi *puni*... Boierul poruncit... boierul, boierul... stăpîn al vostru... Aveţi milă!...

Deodată totul împrejur fu luminat de o răbufnire orbitoare şi îndată tună năpraznic, făcînd pămîntul să se cutremure. Oamenii de sub şură, care lărmuiau ca o furtună, tresăriră şi, ridicînd mîinile deodată, începură să se închine şi să cînte: „Sfînt, sfînt, sfînt e domnul"... Vechilul, alb ca varul, căzu în genunchi, îşi astupă urechile cu palmele şi ţipă:

— *O, mein Gott, mein Gott!* Mor! Daţi drumul la mine, plec acasă...

Ţăranii izbucniră într-un ris batjocoritor; ştiau că vechilul se temea cumplit de trăsnet.

— A-a, te-ai speriat de un mort şi de tunetul ceresc?! — rosti un flăcău pletos. — Ia ridicaţi-l în streang lîngă celălalt. Daţi-l încoace!

Vechilul amuţi de groază. Mîini răzbunătoare îi trecură laţul în jurul gîtului.

— Stai, nu aşa. Să nu-şi dea duhul prea repede. — Flăcăul cel pletos, cu un cercel într-o ureche, îi mută frînghia de la gît pe sub braţe; laţul îi cuprinse pieptul, trecu pe la subţiori şi se strînse la spate, în dreptul lopăţelelor umerilor.

Îl atîrnară astfel de grindă, şi acum vechilul se legăna faţă în faţă cu starostele spînzurat.

— *Donner... Blitz...* [1]) Mort... O, *mein Gott!* — Ce faci voi?! *Soldaten, soldaten* vine aici... *Offizieren,* tun... Daţi la mine jos! Golani *muşicesc!* Puşlama!

Tunetul bubui iar şi vechilul urlă, bălăbănindu-se în aer; lumea goli repede şura încăpătoare, sprijinită pe stîlpi.

Norul se apropia cu un vuiet asurzitor. Întunericul pogorî pe pămînt din cerul înnegurat. O răbufnire de vînt învîltoră spre înălţimi un nor de praf şi de gunoaie, ridică strengăreşte poalele sarafanelor, făcu straiele să fîlfîie, smulgînd şepcile şi răvăşind bărbile.

— Golani *muşicesc!* Puşlamale! Toţi, la ocnă! Sibir!... — ţipă ca din gură de şarpe vechilul, învîrtindu-se atîrnat de frînghie şi pierzîndu-şi orice nădejde că va mai scăpa cu viaţă.

[1]) Tunet... Fulger... (În limba germană.) (N. trad.)

Vîntul zburdă puţin şi se potoli. În urma lui, luîndu-i locul, se năpusti în iureş vijelia, vuind, trosnind şi învîrtejindu-se. Crîngul începu să freamăte zgomotos, plecîndu-şi copacii ; tinerii mesteceni se îndoiră coardă pînă la pămînt. Căzură cele dintîi picături mari. Un fulger scăpără iar, tunetul bubui asurzitor şi văzduhul rămase deodată neclintit sub ploaia care se revărsa îmbelşugată din negura cerului.

Peste tot se auzea tropotul picioarelor clefăind prin noroi. Cu straiele ridicate peste cap, oamenii fugeau care încotro, căutînd să scape de iureşul ruperii de nori.

— Plouă, plouă, — ţipau băieţii, bucuroşi, sărind prin băltoace. — Acum o să avem bucate... Plouă !

Şura din cîmp, depărtată de conac, rămase pustie. Înăuntru nu mai era ţipenie de om şi nimic nu mai mişca în jur.

— Vai, ce faceţi ! Daţi-mă jos... — urla vechilul atîrnat de funie, după ţăranii care se îndepărtau.

Mitrodor rămase puţin în urma mulţimii, îşi smulse furca de pe umăr şi, aprins de setea răzbunării, o luă la fugă înapoi, spre şură. După cîteva clipe se auzi de acolo un ţipăt scurt, înspăimîntător.

4

Seara trecu şi veni noaptea.

Pugaciov şi Semibratov îşi găsiră adăpost la părinţii caporalului mort. Tunarul Pereşibi-Nos veni şi el acolo.

O aşchie de brad ardea pîrîind în opaiţ ; scîntei aurii cădeau jos, în copăiţa cu apă şi se stingeau sfîrîind scurt.

În colţul din fund, sub icoane pe masa acoperită cu o faţă cusută cu izvoade, zăcea trupul caporalului Ivan Ivanovici Kapustin, fost ostaş în slujba împărătească, cu medaliile pe piept şi cu cîte un ban mare de cinci copeici ecateriniene pe fiecare ochi.

Nimeni nu se culcase, toţi erau năpăditi de îngrijorare şi de o durere sfîşietoare. Gemînd surd şi lăcrimînd, bătrînul, ajutat de Semibratov, făcea coşciugul feciorului său. Bătrîna stătea împietrită pe laiţa de scînduri, suspina şi plîngea amarnic. O pisică bălţată se tolănea pe genunchii lui Pugaciov şi torcea,

privind cu ochii îngustaţi spre luminiţa firavă. Pugaciov întrebă cu jumătate de glas pe tunar despre Pavel Nosov.

— Ţineam mult la unchiaş... Pe unde o fi acum, ce-o mai face?

— E învoit şi el, ca şi mine, — răspunse încetişor Pereşibi-Nos şi suspină. — Noi, cei din oaste, o ducem greu. Nu trăim ca voi, cazacii slobozi. Cazacul a isprăvit războiul şi p-aci ţi-e drumul, drept acasă.

— Ba nu, frăţioare, nici noi n-o ducem boiereşte, — se împotrivi Pugaciov, mîngîind pisica. — Sărăcia ne mănîncă sufletul. Uite, eu şi Semibratov am pornit-o la drum lung, nu de bine, ci împinşi tot de sărăcie, crede-mă. Şi acum, în loc s-avem tihnă, ne-am găsit beleaua pe aici.

Să nu ne părăsiţi, cazaci dragi, în asemenea năpraznă, — se rugă gazda.

Pugaciov scoase din torbă o pilă şi o piatră şi se apucă să-şi ascută sabia.

— Da-a... — făcu tărăgănat Pereşibi-Nos. — Îţi vine să crezi c-a fost ferice traiul nostru în războiul cu Prusia, mama lui de război. Păi, acolo, ca să zicem aşa, am trăit boiereşte. Dar cînd ne-am întors în Rusia, doamne, dumnezeule, mi-a sîngerat inima. La Piter ne-au pus la muştruluiala cea straşnică, după feleşagul nemţesc; şi-apoi de cîte ori ne pedepseau cu bătaie! Ostaşii îşi pierduseră cumpătul, îşi făceau singuri seama, se spîntecau cu cuţitul ori îşi vîrau capul în laţ. Şapte inşi s-au spînzurat într-o singură iarnă, îmi amintesc, numai la cazarma noastră, mama ei. Iar unii au dat bir cu fugiţii. Aşa era viaţa noastră la Piter, şi cînd să vii şi tu în satul tău, în învoire, apoi aici dai numai de amar şi jale: foamete, sărăcie şi urgie boierească. E-eh, mama lor...

Deodată, vorbele lui fură întrerupte de tropotul unui cal care trecea în goană pe uliţă şi după el se auzi altul.

— Oştire! Vin ostaşii! — se auzea cineva strigînd afară.

Pugaciov se repezi în uliţă. Ploaia încetase. Pe cer se înălţa cornul lunii. Ducîndu-şi de frîu calul asudat, un flăcău cu straiul peticit, ud, şi cu pălăriuţa ca o ciupercă, udă şi ea, se apropie de Pugaciov. Oamenii se adunau în grabă.

— Gospodari, apropiaţi-vă, — strigă flăcăul tulburat. — Am alergat într-un suflet cu Mişka Suslov, de la Sukromnii; acolo au sosit din tîrg nişte ostaşi cu telegile; sînt patruzeci şi nouă

de suflete şi un comandir... Ziceau că mîine dimineaţă au să pornească încoace, aşa că să-i aşteptăm spre prînz...

De undeva se auzeau glasuri de beţivi care cîntau. Cîinii lătrau. În clopotniţă iar bătea clopotul într-o dungă, a primejdie. Nu trecu multă vreme şi toată ograda conacului, plină de noroi lipicios, se umplu de ţărănime. Oamenii aprinseră focuri, adunîndu-se în pîlcuri, fiecare cu cei din satul lui — Maşkina, Ciuprînova, Karasikova ; alergaseră cu toţii la Bolşie Travî încă de cu seară, la chemarea clopotului, iar acum, după vorbele lor răzleţe, după zumzetul acestor vorbe, era vădit că cei din alte sate voiau s-o ia la sănătoasa.

— Pe cine să punem în frunte ? — strigau glasuri voioase.

— Haideţi să-i rugăm pe cazaci !

— Ascultă aici, obşte ! — vorbi Pugaciov, înălţîndu-se în scări şi fluturîndu-şi cuşma. În jurul său se grămădiră strîns numai localnicii din satul Bolşie Travî. — Cine are puşti, flinte, să le aducă încoace ; iarba de puşcă o s-o căutăm în casa boierului... O să iasă o încăierare straşnică... Numai să nu vă fie frică, ţărani...

— N-avem de nici unele, cazace ! — strigară ţăranii. — Ce poţi să faci cu pumnii împotriva puştilor ? O să ne stropşească !

Multe alte glasuri le ţinură isonul :

— O să ne strivească ostaşii !... Valeu, măiculiţă, ce ne facem, amăriţii de noi ?

Auzind aceste vorbe, cei din alte sate începură să ferească înlături, să se depărteze de ţăranii din Bolşie Travî ; unii duceau în cîrcă boccele cu lucruri din avutul boieresc. Atunci Pugaciov strigă de pe cal, cît putu mai tare :

— Unde vă duceţi ? Staţi pe loc ! Nu se poate, voinici, să fugiţi acasă, într-un ceas de năpastă ca acesta. Nu se cuvine să vă lăsaţi fraţii... Dacă o să vă strîngeţi laolaltă, dacă o să izbiţi toţi odată, praful se alege de răcani ; doar sînteţi la număr vreo cinci sute de oameni, dacă nu şi mai mulţi. Aşadară, cîte zece ţărani de fiecare ostaş — fără doar şi poate că o să-i doborîţi ! Iar noi o să vă dăm tot ajutorul... Doar l-am snopit şi pe Frederic şi i-am luat Berlinul !

Ţăranii din satul Bolşie Travî se lăsau de pe un picior pe altul, se smîrcîiau, iar acei care aveau de gînd s-o şteargă, strigau din depărtare :

— Ţie ce-ţi pasă, cazace ! Ai sărit pe cal, ţi-ai răşchirat pi-

cioarele şi ai spălat putina... Dar nouă o să ne lase sînge ostăşimea. Doar n-o să ne pupe în bot comandirul lor.

Ici-colo se auzeau şi strigătele răzleţe ale celor cu totul slabi de fire :

— Să ne plecăm la picioarele boierului, să ne pocăim în faţa lui ! Asta-i...

— Aha, acum vă pocăiţi ?! Aţi jefuit avutul boieresc, v-aţi luat boccelele, v-aţi umplut burţile cu băutură boierească, şi acum vă pocăiţi, ai ?

— Luaţi-vă boccelele, luaţi-le, crăpaţi pe ele ! — zbierau cei din alte sate, trîntind cu mînie poverile grele drept în noroi. — Hei, megieşi, uitaţi-vă !... Plecăm cu mîinile goale !

Era o noapte cenuşie. Stăncuţele se legănau cîrîind pe crengile mestecenilor. Ţăranii erau năpădiţi de frică. Ici-colo mîini tremurătoare începuseră să care în conac mobilele zvîrlite mai înainte pe fereastră, să aducă înapoi boccelele cu boarfe, cu straie, să bage în magazie butcile jupuite de toate podoabele, să vîre înăuntru pielea tăiată de pe ele. Prinzînd inimă şi îndrăzneală, slugile umblau prin odăi, ascultînd poruncile vătafului, care încerca să facă, măcar, cît de cît puţină rînduială prin casă.

Gloata din jurul lui Pugaciov se rărea, se topea pe margini, ca un bulgăre de zăpadă pus lîngă foc. Vorbele spăimoase ale celor rămaşi zburau pe lîngă urechile celor doi cazaci şi ale lui Varsonofi Pereşibi-Nos, care era şi el călare lîngă ei. Dînd din mîini şi scuipînd oţărîţi, ţăranii sporovăiau că ostaşii aveau să-şi facă de cap ca să-i astimpere, spînzurînd un om din zece. Ziceau că aşa se făcuse şi în satul Voznesenkoie, cale de o sută de verste de acolo ; trei oameni, care asmuţiseră pe ceilalţi, fuseseră spînzuraţi, iar alţi patru biciuiţi de moarte. Iar undeva, lîngă Penza, în judeţul Tambov şi lîngă Tver, toţi asmuţitorii îşi găsiseră moartea, tuturor li se cîntase veşnică pomenire.

Pugaciov simţi că e cuprins de nelinişte. Tocmai el, un cazac în trecere, era cel dintîi asmuţitor. Şi va avea parte de ştreang, înaintea tuturor. Nu era mai bine să-i lase pe ţărani în plata domnului, să scape de belea, făcîndu-se nevăzut în toiul zarvei, împreună cu Semibratov ?

Deodată însă, un zdrahon de flăcău ieşi înainte şi strigă cu glas tunător :

— Fraţilor! — Îşi smulse de pe capul lăţos căciuliţa ponosită şi o trînti de pămînt. — Părinţi, fraţi, unchеşi!... Azi, aşa ori altminteri, tot ne prăpădim. Să ne apărăm, fraţilor, cu toţii, pînă la unul! Să-i batem pe răcani şi să-l căsăpim pe boier. Atunci o să vie alt boier — poate că sub acela o să avem parte de un trai mai slobod. Trebuie să pătimim, fraţilor, pentru dreptate!... Ie-eh! De ni-e scris să pierim, pierim! — şi voinicul sări în sus şi dădu încă o dată cu căciuliţa de pămînt.

Împărţiţi în pîlcuri, oamenii se sfătuiau gălăgioşi, ciorovăindu-se. În cele din urmă, se întoarseră cu faţa spre flăcău, spre cazaci.

— Bine ai grăit, Mikita, dreptu-i... — şi se îmbulziră roată în jurul lui Pugaciov. — Dar matale ce ai de zis, Omelian Ivanîci?

Din sufletul lui Pugaciov pieriră îndată toate temerile, toată frica pentru soarta lui.

— Obşteni! — rosti el cu glas tare, scuturînd din cap. — N-avem vreme de pierdut. Alegeţi-vă o căpetenie. Fără căpetenie, nu-i chip... Ştiţi şi voi: cîrma duce corabia pe drumul cel bun...

— Matale să fii căpetenia noastră, matale! — răcniră obştenii într-un glas. — Haideţi să-l trezim pe popa!... Să juruim cu toţii la biserică, pe cruce, ca să ne ţinem cu sfinţenie, toţi pentru unul şi unul pentru toţi.

— Porniră în gloată spre biserică.

În fierăria boierească patru meşteri din sat, îndrumaţi de Pugaciov, se apucară să făurească înfrigurаţi vîrfuri pentru suliţe.

În vreme ce norodul jura în biserică, afară mijeau zorile.

5

În ograda conacului, femei înnebunite de spaimă îşi strîngeau pruncii în braţe şi, plîngînd amarnic, strigau la ţăranii îulburaţi de îndoieli.

— Vai de capul vostru, nelegiuiţilor, beţivi afurisiţi! Ce v-a trăsnit prin minte?! Doar vine oştire!... Fugiţi mai iute în pădure, blestemaţilor... Ascundeţi-vă!

Ţăranii care în vremea aceasta mai prinseseră inimă, se oţărîră dintr-o dată şi începură să-şi ocărască muierile şi să le

ghiontească, din care pricină se iscă un tărăboi întreg; bărbaţii care săriseră „să-şi înveţe minte“ nevestele le bușeau cu pumnii peste grumaz şi pe ici, pe colo, le mai şi păruiau oleacă. Văzînd învălmăşeala, copiii începură să ţipe, în vreme ce femeile zbierau şi bărbaţii răcneau la ele cu glasuri răguşite. Văzduhul vuia de atîtea urlete şi hărmălaie.

— Linişte! — strigă Pugaciov, sosind în goana calului la locul tămbălăului. Avea un prosop alb, semnul puterii, legat peste umăr, semănînd cu o lentă de general. Tînărul nepăsător la toate de mai deunăzi, părea acum mai în vîrstă, mai înţelept.

Bătaia se potoli. Femeile ruşinate îşi potriveau părul şi straiele în neorînduială; bărbaţii îşi pieptănau şi ei, cu degetele, bărbile cam încîlcite, îşi ridicau de pe jos căciulile ajunse acolo în toiul încăierării.

— Hei, ascultă! — dădu glas Pugaciov, tunător. — Cei mai tineri şi mai voinici, aduceţi-vă caii! Dacă om strînge vreo cincizeci de călăreţi, sîntem tari. Haideţi, mişcarea vie, trap! Adunarea aici, în ograda boierească!

Mai mulţi oameni o luară la goană, fără altă vorbă, spre casele lor, după cai. Femeile strigară:

— Hei, nătăfleţi bărboşi, dar cu ce o să vă apăraţi? Măcar să aveţi pietre la îndemînă... Haideţi, suratelor, la rîu, după pietre...

Prin grija lui Pugaciov şi prin sîrguinţa sătenilor, toate pregătirile fură isprăvite cu bine: podul de peste pîrău, din drumul mare, fu dărîmat; cele trei porţi ale ogrăzii conacului fură închise şi întărite pe dinăuntru cu bîrne; caii înşeuaţi, suliţele împărţite la oameni, pietrele aşezate grămezi prin toată ograda; ţăranii se înarmaseră cu topoare, cu coase, cu biciuşti cu plumb la vîrf, cu cîntare de mînă, cu cîrlige legate de frînghii, cu cuţite lungi. Se găsiră şi cinci puşti, dar pulberea era cam pe sponci.

Pugaciov se îndreptă în goana calului spre biserică. Ajuns acolo, se urcă repede în clopotniţă, unde stăteau necontenit de veghe un moşneag cu gura strîmbă şi un flăcăiaş. Clopotniţa înaltă se ridica pe culmea dealului; în dreapta era o pădure, în stînga alta, şi drept în faţă şleahul mare şi lat. În zare se vedeau ca în palmă cinci sătucuri sărăcăcioase.

Soarele care se înălţase deasupra pădurii se învăpăia tot mai

mult, pămîntul jilav aburea, ceaţa deasă stăruia deasupra bălţilor şi de-a lungul gîrlei.

Pugaciov îşi îngustă ochii şi, punînd palma streaşină la ochi, segetă cu privirea întinderea şleahului, învăluit într-o pîclă fumurie. Ager e ochiul omului de stepă. Uitîndu-se cu luare aminte, Pugaciov răsuflă deodată mai des; umerii îi tresăriră.

— Iată-i, vin... Multe telegi. Trage clopotele, zi-i! — strigă el şi, coborînd în fugă treptele scării, sări în şa. Intrînd pe poarta cea mică a conacului, răcni cît putu de tare: — Vi-in!... Fraţilor, fiţi gata!... Ascultaţi: Varsonofi Pereşibi-Nos rămîne căpetenia voastră în ogradă. Să-l ascultaţi fără murmur... Zăvoriţi porţile şi portiţele! Nimeni nu mai intră şi nimeni nu mai iese!... Semibratov şi călăreţii să vină după mine!...

Clopotul de aramă îşi zvîrlea mînios în toate părţile chemarea la luptă.

Femeile se împrăştiară în fugă prin izbe. Ţăranii rămaşi în ogradă se închinau cu evlavie şi îşi strîngeau mai de nădejde cingătorile...

Cei vreo cincizeci de călăreţi înarmaţi cu suliţe porniră după Pugaciov spre păduricea din apropiere, ca să stea ascunşi acolo, pînă va sosi vremea lor.

Doi ţapi uriaşi, răspîndind o duhoare de dulăi, ieşiseră în uliţă şi rămăseseră pe gînduri în faţa portiţei. Gîştele gîîîiau, cocoşii trîmbiţau, raţele măcăiau, iar stăncuţele îşi luau zborul spre cîmp, croncănind vesel.

— Omeliane! — izbucni, fără hotărîre în glas, Semibratov, care călărea alături de Pugaciov. — Fă cum vrei, dar eu plec. O să pier aci, lua-te-ar naiba.

— Ei, cară-te la toţi dracii, nătîng botos. O să ne descurcăm şi fără tine... Pădurea nu plînge după copac şi nici marea după un peşte.

— O întind spre casă. Spre Don. Fă cum vrei... Aici, n-ai pentru ce să te baţi... — Semibratov oftă; se ruşina să-l privească pe Pugaciov în ochi. — Să-i dau bineţe Sofiei tale?

— Cară-te la naiba, nerodule, — mormăi Pugaciov şi intră în pădure, urmat de călăreţi.

Semibratov stătu pe loc, cu ochii plecaţi în pămînt, înciudat pe el însuşi pentru că-şi părăsea prietenul, apoi scoase un suspin şi o luă după Pugaciov.

CAPITOLUL XI

Un mic război şi un chef la toartă

1

Soarele se înălţase în slăvi. Ceata de ostaşi se opri lîngă biserică. Sună o trîmbiţă. Vreo cincizeci de ostaşi cu puşti săriră jos din zece telegi şi se strînseră roată în jurul ofiţerului, un bărbat între două vîrste, cu chipul amărît şi şters, care şedea călare gheboşat. Picioarele, burta calului sur, ca şi cizmele scîlciate, cu pinteni, ale ofiţerului, erau stropite din belşug cu noroi.

Moşneagul cu gura strîmbă şi băiatul fură daţi jos din clopotniţă. Băiatul muşcă mîna unui ostaş, se smuci şi o luă la fugă. Ofiţerul lovi de două ori pe moşneag cu nagaica şi îl întrebă unde se află răzvrătiţii. Bătrînul mugea surd şi dădea din mîini. Era surdo-mut.

Pe uliţa pustie, cocoşii cîntau de zor şi pisicile treceau în goană peste drum. Ostaşii cercetară în fugă vreo douăzeci de izbe şi le găsiră pe toate pustii. Numai într-una era o babă de o sută de ani, culcată pe cuptor.

Ofiţerul răcise pe drum şi îl dureau măselele; era posomorît şi arţăgos. În sinea lui, îşi blestema soarta, comandanţii şi pe ţăranii aceştia zurbagii. În ultimii doi ani era trimis a patra oară la înăbuşirea tulburărilor, dar cînd era vorba de înaintare în grad, îl uitau. Hotărît — n-avea noroc.

Ostaşii scoaseră cîlţii din ţevile puştilor şi vîrîră în loc gloanţe, apoi luînd formaţie de marş, se îndreptară cu toţii spre ograda boierească în răpăitul tobei.

Ofiţerul cerceta împrejurimile. Casa boierească, înconjurată de livezi, era aşezată cu faţa la cîmp. La vreo jumătate de verstă începea pădurea verde de pini. În curtea conacului domnea o linişte adîncă.

— Ograda e plină de oameni, înălţimea voastră, — spuseră ostaşii, care priveau printre crăpăturile gardului trainic. — Sînt vreo două sute, dacă nu şi mai mulţi...

— Deschideţi! — strigară ostaşii, bătînd tare cu paturile puştilor în portiţă. Pe creasta gardului erau înfipte cuie lungi şi ascuţite, ca să ferească conacul de hoţi. Numai deasupra porţilor înalte nu se aflau cuie.

Ofițerul se apropie călare de poartă și, poruncind unui ostaș să-i țină calul, se ridică în picioare pe șa; acum marginea de sus a porții îi ajungea la brîu. Se proptise cu mîna stîngă în streașina porții năpădită de mușchi, iar în dreapta ținea pistolul.

— Hei, voi! — strigă el răstit. — Răzvrătiți împotriva puterii sfinte a maiestății sale împărătesei! Deschideți porțile îndată! Predați numaidecît pe toți asmuțitorii!

Toată ograda se puse în mișcare. Întunecați și curioși, oamenii se apropiau cu fereală de poarta deasupra căreia se ridica ofițerul.

— Împrăștiați-vă! Altfel trag! Predați pe asmuțitori, ticăloșilor!...

Se auziră strigăte răzlețe de răspuns:

— Plesni-ți-ar limba-n gură! N-avem asmuțitori! Sîntem toți pentru unul și unul pentru toți!

— Nu sîntem împotriva măriei sale, ci împotriva tîlharului de boier. E un ucigaș!

— Șaisprezece morminte!... Pe căprar l-a biciuit de moarte. Vino și vezi, căprarul împărătesc zace în coșciug. Vezi bine, cercetează...

— Tăcere, ticăloșilor! — răcni ofițerul mînios. — Predați-vă, altfel înec toată ograda în sîngele vostru!...

Mulțimea izbucni în urlete; pietre, ciomege zburară asupra ostașilor cățărați pe gard.

— Trage, lovește! — îi îmbărbăta Varsonofi Pereșibi-Nos, sărind de la un pîlc la altul. — Zvîrle vîrtos!

Holbînd ochii de ciudă, ofițerul răcni:

— Na-vă, draci păduchioși! — și trase un foc de pistol.

Mulțimea sări înlături; roșcatul Mitrodor, care se ținea cu furca în mîini, se prăbuși, răpus.

— Foc, — porunci ofițerul ostașilor. Dar o piatră grea îl izbi în cap și, amețit de lovitură, căpitanul dădu din mîini, căzu cu pîntecul peste poartă și se rostogoli leșinat în ogradă conacului.

— Uraa! — răcniră țăranii bucuroși și, lărmuind asurzitor, se repeziră să-l strivească în picioare.

— Stați, nu-l atingeți! Duceți-l la baie, să se spele! — porunci Pereșibi-Nos și, sărind în mijlocul ogrăzii, își învîrti căciula în aer și strigă:

— Fo-oc!... Trageți în răcani!... Împușcați-i, împușcați-i!

Pitiți în casa slugilor, țăranii deschiseră de la ferestre asupra ostașilor un foc nu prea bine țintit.

Începu un schimb de împuşcături. Împresuraţii alergau încolo şi încoace strigînd.

— Hei, ţărani! — zbieră deznădăjduit un flăcău care pîndea într-un tei înalt. — Vin slugile! Cu puşti!

Într-adevăr, vreo douăzeci de slugi, în frunte cu primarul satului, un bogătan, se apropiau călări în goană de conac. În ajun, slugile boiereşti însoţiseră pe moşierul care fugea, iar acum se întorceau, venind în ajutorul ostaşilor.

— Trageţi, trageţi mai cu viaţă, flăcăi, — striga de pe cal primarul cu priviri viclene, pe care-l urau toţi ţăranii. Avea un glas piţigăiat, bărbuţa spînatecă şi obrajii ciupiţi de vărsat. — Sîntem slugi credincioase stăpînului nostru! Ce vă mai uitaţi? Fărîmaţi gardul!

Topoarele izbiră duduind în scîndurile de brad. Aduseră două bîrne. Laolaltă, slugi şi ostaşi, începură să lovească de zor cu ele în poartă.

Schimbul de focuri nu înceta. Ţăranii mai aveau foarte puţină iarbă de puşcă. Doi vînători boiereşti se căţărau pe gard ca nişte fiare. O ploaie de pietre dădea peste cap ostaşii şi slugile care se urcaseră pe gard. La fiecare lovitură bine ţintită, împresuraţii răcneau într-un glas „ura"!

— Băgaţi gloanţele în puşti! — porunci un ostaş bătrîn, care luase comanda în locul ofiţerului.

Poarta trosni cu zgomot. Gardul se prăbuşi în două locuri, cu un pîrîit puternic.

O intrare largă se deschise în ograda conacului. Zărind spăngile ostaşilor, ţăranii se dădură grăbiţi îndărăt, ţinîndu-se mai aproape de locuinţe, de casa slugilor, de acareturi.

— Vaska! — strigă Pereşibi-Nos, ridicîndu-şi obrazul mustăcios spre vîrful copacului. — Nu se vede Pugaciov cu călăreţii?

— Vin, vin, mama lor!... Ura! — Vaska lunecă de pe crengi, iute ca o veveriţă, şi sări jos.

— Puneţi iarbă de puşcă pe tigăiţă! — porunci ostaşul bătrîn.

Cei cincizeci de călăreţi goneau pe cîmp, ca un nor cenuşiu.

— Pe ei, pe ei, voinici! — răcnea Pugaciov, galopînd în fruntea lor cu Lastocika, iepuşoara lui cea dragă... Scară la scară cu el, cu cuşma îndesată pînă la sprîncene, călărea Vanka Semibratov, cu suliţa în cumpănire.

— Ur-ra-a !... Ur-ra-a ! — strigau țăranii din ogradă, văzînd că le sosesc ajutoare de nădejde și repezindu-se toți odată spre spărtura din gard. În fruntea lor alerga Pereșibi-Nos, cu o spangă grea de tunar în mînă. — Ur-ra ! Ura-a !

Toba răpăi cu înfrigurare. Zărind călăreții care se repezeau spre ei în iureș și pe țărani dînd năvală, ostașii și slujitorii se înspăimîntară îndată. Slugile săriră pe cai.

— Pe ei, pe ei, voinici ! — strigară Pugaciov și Vanka Semibratov, doborînd din șa, într-o clipită, cu lovituri de suliță, trei slugoi boierești.

Ostașii speriați se lipiră cu spatele de gard, traseră o salvă la întîmplare și urlară deodată : „Ne dăm bătuți !“ Parii și topoarele răzbunătoare ale țăranilor izbeau cu sete. Primarul zăcea la pămînt într-o băltoacă de sînge, cu capul despicat. Țăranii călcau încrîncenați peste trupul lui. Slugile care scăpaseră cu viață fugeau de mama focului, biciuindu-și caii.

Căzuți pradă groazei, ostașii își zvîrliră puștile și se prăvăliră în genunchi :

— N-am venit de voia noastră !... Nu ne omorîți !...

Li se legară mîinile. Îndărătnicii care nu lepădaseră spăngile erau uciși fără milă.

Totul se isprăvi.

2

În ograda boierească se încinse ospățul. Biruitorii prinseră pe Mișka, ajutorul de bucătar, și aflară de la el că sub casa boierească era o hrubă în care se afla un butoi de votcă veche și un morman de clondire. Gloata de țărănci, venite fuga la conac, făceau foc la bucătărie, fierbeau într-un cazan boabe nemăcinate de cafea, peste care turnau zahăr și lapte : „Măcar o zi să trăim bine și noi !“ — și se ciorovăiau în privința chipului cum făceau boierii cafeaua, ocărîndu-se în glumă.

Țăranii care se chercheliseră tăiau și jupuiau oile și porcii boierești. Cărînd la bucătărese carne sau varză murată, le spuneau, rînjind în barbă :

— Barem să mîncăm și noi carne proaspătă... Oliliu, strașnic e fără boier. Paștile lui dumnezeu, nu alta !

— Mai stați, mai stați ! — îi speriau femeile. — Credeți voi c-are să vă ierte boierul ?... Mai stați... mai stați... O să vă rupă pe toți în bătaie și o să vă spînzure...

— Hai, hai, leagă căţeaua... N-o să aibă el atîtea funii. Nici noi nu sîntem damblagii. O s-o întindem spre ţinuturile slobode.

Trimiseră să se tragă sărbătoreşte clopotul cel mare. Aduseră în ogradă analoghionul, prapure, icoane, pe popă şi pe dascăl, aprinseră tămîia în cădelniţă, îi porunciră popii să-şi pună odăjdiile şi să facă o sfeştanie pentru biruinţa cîştigată, punîndu-i popii în vedere că, dacă se încăpăţînează, o să se aleagă cu nişte pumni după ceafă, şi or să-l alunge la toţi dracii...

Popa, un om blajin, cu laţe lungi, în opinci şi cu anteriul peticit, din pînza groasă, îşi puse odăjdiile, luă cădelniţa în mîna-i trudită şi clănţănind de spaimă începu să slujească. Avea nasul gros, obraşii groşi şi glasul aşişderea. Ţăranii îi ţineau isonul, în gura mare. Holbîndu-şi cu mînie ochii, bărbaţii mugeau ca nişte tauri ; femeile cîntau piţigăiat.

După slujbă se aşezară să prînzească pe o pajişte şi băură toţi după pofta inimii, chiar şi copiii. Acum popa Sidor, care luase achiu, nu mai tremura ca frunza, ci leorpăia de zor ciorba grasă, hăpăia carne de porc, se pupa cu poporenii, răcnea cîntări lumeşti şi plîngea, clătinîndu-şi bărbuţa căruntă.

— Of, of, vai şi amar de noi, fiilor... — se tînguia el, legănîndu-şi laţele. — O să vă ducă pe toţi în Siberia şi pe mine, odată cu voi, să pătimim asemenea protopopului Avvacum...

— Lasă-i să ne ducă ! — se oţărau ţăranii. — Să vedem atunci cine o să se mai spetească pentru tîlhar ? Hai ?

Sorbecăiau cu lingurile cafeaua dulce, îmbulzindu-se lîngă cazan, voind cu toţii să guste din băutura boierească. Ronţăiau boabele cu dinţii lor tari şi le scuipau în iarbă : cumplit de amare ! Se burzuluiau pe muieri, mai în glumă, mai cu adevărat :

— Na-ţi gătit bine mazărea voastră !... Trebuia s-o fierbeţi şi iar s-o fierbeţi.

Mişka, ajutorul de la bucătărie, sticlindu-şi ochii negri, cherchelit, gătit cu tichie şi cu şorţ alb, se prăpădea de rîs :

— Păi, boabele trebuiau fărîmate, aşa se face cafeaua... Vai de capul vostru, năroadelor !...

— Ce tot îndrugi acolo ? Cum să le fărîmăm ? La moara de vînt ?

— De ce la moara de vînt ? Pentru treaba asta, e o rîşniţă de mînă ; cucoana cea şchioapă le rîşnea singură...

— Păi, de ce ai tăcut pînă acuma, mutră de ţigan! — chicotiră femeile băute, năpustindu-se asupra lui. Şi, hohotind de rîs, îl trîntiră jos, îi aduseră picioarele la umeri şi, prăvălindu-se peste el, începură să-l pupe. Mişka zbiera ca din gură de şarpe şi dădea din picioare, ferindu-se de pupături.

Mai mulţi ţărani îşi aduseră aminte de ostaşii prinşi şi se duseră să-i cinstească cu cîte ceva. Mergeau îmbrăţişaţi, clătinîndu-se, pe zece cărări.

Din cei cincizeci de ostaşi, doi fuseseră omoriţi, treizeci şi cinci erau închişi, iar ceilalţi pieriseră fără urmă — pesemne că fugiseră.

— Ei, flăcăi, gustaţi şi voi oleacă de băuturică... Să nu fie cu supărare... — Vorbind astfel, ţăranii începură să împartă votcă ostaşilor şi să le dea bucăţi de pîine.

Ostaşii, şi mai bătrîni şi mai tineri, cu mîinile legate, şedeau pe paie într-o magazie. Pe spate le atîrnau codiţe de păr împletite ca ale fetelor. De aceea cînd treceau prin sate, în drum spre Bolşie Travî, băieţaşii strigau, arătîndu-i cu degetul:

— Mămuco, bunicule, tătucă! Ia uitaţi-vă, trec nişte muieri cu nădragi pe ele!

Ţăranii deslegară mîinile ostaşilor pentru cîteva clipe şi aceştia băură votcă, înfulecară cîte o bucată de pîine şi îşi stinseră setea cu apă. Apoi începură să se roage de ţărani:

— Pentru dumnezeu, daţi-ne drumul, nu ne faceţi de ocară!...

— Nu, nu ne rugaţi, nu ne rugaţi! — răspundeau ţăranii, dînd din mîini. — Nu se poate ce vreţi voi! O să veniţi iar peste noi...

Lîngă fierărie se strînse o gloată deasă. Bărbaţii îşi luaseră de pe capetele ciufulite pălăriile sărăcăcioase de pîslă şi se închinau. Pe pămînt zăcea întins trupul neînsufleţit al lui Mitrodor cel cu barba roşcată, în cămaşa fără brîu, udă de sînge. Chipul său fălcos era liniştit, mîinile care i se odihneau, puse una peste alta pe piept, n-aveau să mai ţină furca, iar ochii închişi, cu pleoapele strînse, n-aveau să mai vadă cerul.

Lîngă el, şedea pe un pietroi căpitanul Nesmenov, prăvălit, zdrobit, gheboşat de deznădejde. Era plin de noroi pe mundir, pe pantaloni, peste tot, din cap pînă-n picioare. Şedea cu capul în jos, strîngîndu-şi tîmplele între palme, privind stăruitor în pămînt, fără să vadă şi să audă ceva; pe degetul lui lucea verigheta de aur. Nesmenov fusese legat zdravăn cu un lanţ de

trupul lui Mitrodor, ucis de el. Fierarii îşi dăduseră toată silinţa să facă pe voia ţăranilor răzvrătiţi.

— O să-l îngropăm de viu, împreună cu răposatul... În acelaşi mormînt. Să-i judece dumnezeu... De ce taci, comandirule? N-auzi? Vorbeşte!

Nesmenov lăsă mîinile în jos, ridică trudnic capul şi privi mulţimea cu ochi tulburi. Avea chipul urît, nasul lung, buzele groase, o vînătaie sub un ochi şi sfîrcul unei urechi rupt. Nu rosti nici o vorbă, ci doar oftă şi, lăsînd iară în jos capul care începuse să-i cărunţească, îşi strînse din nou tîmplele în palme. Trupul său, călcat în picioare, snopit în bătăi, îl durea; inima i se strîngea dureros, chinuită de o grea suferinţă.

— Te pomeneşti că ai şi tu pe undeva vreo moşioară? Îţi schingiui şi tu robii?... Hei, ai prune în gură? N-auzi?

Nu, căpitanul Nesmenov n-avea nici o moşioară; avea în schimb nevastă, mamă, patru copii şi trăia într-o sărăcie înjositoare şi în lipsuri.

Mitrodor cel roşcat, care zăcea fără viaţă pe pămînt, avea şi el mamă, nevastă şi cinci copii. Era şi el cumplit de sărac, nu mai bogat decît ofiţerul, ba, poate, mult mai sărac decît acesta. Acum, ai lui rămîneau singuri; cel care le aducea hrană şi vedea de ei era mort. Dar ai săi nu ştiau încă de moartea lui — şi ce bine ar fi fost să nu ştie niciodată ce năpraznă îi lovise!

Stepanida murmură încetişor:

— Bine ar fi fost să-l fi pus aşa în lanţuri pe fiara de boier. Că ista e un om cumsecade, se vede... Nu ştiu de ce, suratelor, dar mi-e milă de el, de comandirul ista...

Deodată, umerii şi capul pe jumătate cărunt al ofiţerului, care şedea gheboşat, se zguduiră; lanţul zornăi şi un horcăit — de tuse ori de geamăt — îi ieşi din piept.

— Plînge... — spuseră femeile în şoaptă.

Cineva puse la picioarele ofiţerului un ulcior cu apă şi o jumătate de pîine.

— Mănîncă... Bea... E şi el om... — se auziră glasuri miloase.

Fără să-şi ia mîinile de la obraji, ofiţerul dădu mînios cu piciorul în ulcior şi în pîine. Lanţul care, asemenea unui cordon ombilical, unea pe cel viu de mort, se întinse, zornăi, şi mortul se mişcă uşor.

Iar mai încolo, în mijlocul ogrăzii, sub trei tei înalţi petrecerea norodului era în toi. Trei balalaici cu cîte trei strune zumzăiau, daireaua răpăia, cornurile ciobăneşti buciumau şi vreo

zece flăcăi băteau măsurat în niște clondire goale. În sunetele acestei muzici vesele, jucătorii săltau voinicește, fluierînd, bătînd pămîntul cu opincile; fetele, în sarafane de stambă înflorată, își mlădiau umerii rotunzi, cu mîinile în șolduri și, călcînd cu pași mărunței, treceau plutind ca păunițele. În jurul lor, lăsîndu-se pe vine, făcînd sărituri și tumbe, se roteau flăcăii.

În altă roată popa, cherchelit, se veselea strașnic. Își lepădase anteriul, își smulsese potcapul de pe cap și, în hohotele de rîs ale tuturor, se repezise de trei ori la joc, dîndu-se peste cap tot de atîtea ori, cu opincile în sus.

— Te-ai cam întrecut cu băutura, părințele! — îi strigau chefliii, hohotind, prăpădindu-se de rîs.

Peste tot stăruia veselie: și în ograda conacului, și lîngă biserică, și pe ulița satului. Țăranii umblau îmbrățișați și răcneau cîntări, cu glasurile dogite de băutură. Nu se stîrni nici o bătaie.

Era seara tîrziu, dar satul tot nu se ogoia. Graurii, stăncuțele și feluritele păsărele întoarse de la cîmp nu mai văzuseră asemenea veselie, nu mai auziseră astfel de cîntări voinicești.

3

În casa boierească țăranii bătrîni și vîrstnici se strînseseră în jurul mesei, în jurul aceleiași mese, la care nu demult benchetuiau boierii.

În locul boierilor, ședeau acum la masă niște moșnegi cu bărbiile înspicate de fire albe și cu toiege în mîni; împreună cu ei ședea și Emelian Ivanovici Pugaciov, precum și dascălul cel cîrn, cu ochii cenușii ca de cositor și cu coadă caraghioasă. Oamenii se grămădiseră în jurul lor. Toți erau treji, și Pugaciov de asemenea. Tare ar fi avut și el poftă să dea pe gît o dușcă; arzătoare fusese ispita, dar nu-l lăsase cugetul să săvîrșească o ispravă atît de nechibzuită. Pugaciov își vîrîse în tolbă opt sticle de vin străin, iar Vanka Semibratov luase și el vreo șase, socotind amîndoi că dacă totul va trece cu bine, or să petreacă și ei poate în satul vecin, or să tragă un chef atît de strașnic cu flăcăi și fete, încît să zburde sufletul în ei și să uite de toate necazurile!

De atîta băutură și de înfricoșare, mîna dascălului Paramonîci tremura; pana de gîscă, bine ascuțită, scîrțîia, poticnin-

du-se pe hîrtia albastră boierească, slovele jucau, cîrligele şi codiţele săreau înlături, rîndurile se aplecau în jos. Dascălul îşi îngustă ochii, îşi şterse cu poala cămăşii de pînză groasă, înflorată, ochelarii rotunzi, în ramă de fier, oftă, îşi făcu semnul crucii şi bolborosi :

— Of, of, of şi-aoleu... Fraţilor, lăsaţi-mă-n pace... Mi-e frică să mă ridic împotriva boierului... Are să mă arunce la cîini pe mine, un biet calic...

— Scrie, scrie ! — îl îmboldeau ţăranii. — Doar piinea noastră o mănînci, nu a boierului. De-o fi s-o păţim, apoi o s-o păţim cu toţii. Încotro ne-om îndrepta noi, într-acolo mergi şi tu. Hai, scrie !

Pana scîrţiia, scriind jalba tînguitoare către „drept-credincioasa, prea sfinţita, prea milostiva şi stăpînitoarea împărăteasă Ecaterina Alexeevna, prea cinstita maică a celor oropsiţi şi năpăstuiţi".

— Ei, ce-ai scris acolo ? — întrebă Pugaciov, cu glas adînc, îmbinîndu-şi sprîncenele stufoase.

Îngustînd ochii şi zbîrcindu-şi nasul, dascălul citi :

— „...şi, de vreme ce pomenitul moşier, în cumplita lui cîinoşie, merge împotriva pravilelor..."

— Scrie, — zise Pugaciov, — împotriva tuturor pravilelor dumnezeieşti şi omeneşti. Iar noi, urgisiţii, nu vedem nici unde ocrotire împotriva unor chinuiri şi a unei asupriri atît de crunte. Ai scris ?

— Stai, stai, grăieşti prea iute, nu văd bine, — vorbi dascălul, scîrţiind şi cu glasul şi cu pana, şi duhnind a băutură şi a ulei de candelă, în vreme ce sudoarea îi curgea şiroaie pe nasul teşit.

— Cinstiţi bătrîni, ia spuneţi, de ce fel de chinuri aţi avut parte ? — întrebă Pugaciov pe ţărani, fără a-şi descreţi sprîncenele.

Moş Nikita, cu barba cît un măturoi, cu chelia lucioasă, mîrîi surd, ridică din umerii aplecaţi şi, izbind cu toiagul în podea, grăi cu glas gros :

— Fata mea, mezina, măritată, era grea şi gata să nască... Boierul a pus s-o bată cu gîrbaciul, cică ar fi luat o bucăţică de slănină din casa boierească... Au bătut-o peste burtă şi a lepădat pruncul mort, iar a treia zi, şi-a dat şi ea duhul în mîinile domnului... — Nikita clipi des şi întoarse capul.

Pugaciov oftă şi mîrîi surd, cu mînie.

Un alt bătrîn spuse :

— Intr-o zi boierul trecea pe cîmp, şi baba mea nu s-a grăbit să se plece în faţa lui, iar boierul a plesnit-o din răsputeri cu biciuşca peste cap, dar biciuşca avea sfîrcul de plumb, şi boierul i-a spart capul, i l-a spart pînă la creier. Şi baba şi-a pierdut minţile, de umblă şi azi smintită. Frumos îi ?

— Scrie ! — strigă Pugaciov dascălului. — Ce stai ca un netot cu balele la gură ?

Se sculă şi un al treilea moşneag, gîrbov şi acoperit numai de zdrenţe, petic peste petic.

— Scrie, Paramonîci, cu grijă, — spuse el dascălului. — Marfutka, nepoţica mea, a fost slujnicuţă pe lîngă boieroaica cea gheboasă. Era o fetiţă slăbuţă şi cuminte... Nu ştiu ce n-a făcut pe placul cucoanei, că tîlharul de boier a bătut-o cu harapnicul, chiar cu mîna lui, şi p-ormă a apucat-o de picioare şi a izbit-o de vreo cinci ori cu căpşorul de sobă... A zăcut greu Marfutka de fierbinţeală şi a murit, dumnezeu să-i odihnească sufletul ei curat în împărăţia lui...

Jalba către „maica ţării, cea iubitoare de fiii ei", fu scrisă vreme de un ceas, de două, arătîndu-se pilde spăimîntătoare de schingiuiri şi de obide. Deasupra celor adunaţi răsunau suspine grele :

— Şaisprezece morminte, şaisprezece morminte...

Ochii scăpărau, sîngele clocotea ori îngheţa în vine.

Lîngă uşa care dădea în coridor stăteau de pază un flăcău cîrlionţat, cu securea în mîini, şi Vanka Semibratov.

Dascălul era istovit de tot. O mînă milostivă aşează un clondir de votcă înaintea lui.

— Scrie, — porunci Pugaciov. — Nici chiar în ţara turcească nu e cu putinţă de crezut să se făptuiască asemenea isprăvi, aşa cum face pomenitul nelegiuit de moşier, darămite în ţara noastră de baştină, în Rusia. Ei, ai scris ? Şi ne-am hotărît noi, obijduiţii, să ne apărăm singuri cu braţele noastre...

Alcătuirea jalbei mai ţinu multă vreme. Patru lumînări aprinse fură puse înaintea dascălului. Acesta dădu de duşcă un pahar de votcă, mai goli o jumătate, nasul îi învineţi, gura i se umplu de bale şi coada i se despleti. In încheierea hîrtiei, dascălul scrise :

„Din pricina neştiinţei de carte a celor 392 de gospodari din satul Bolşie Travî, precum şi din cătunele Maşkina, Ciuprînova, Karasikova şi Tiomnaia, a scris aceste rînduri cu mîna lui Ioan

Novopredtcenskoi, dascălul bisericii Invierea Domnului din Bolşie Travî, fiind silit cu mare înfricoşare şi străşnicie."

Lăsînd jos pana şi mişcîndu-şi degetele ca să-şi desmorţească mîna, dascălul clăti de mai multe ori din cap şi spuse cu un zîmbet amar :

— Vai, oameni făr' de minte... Îmi pare rău de voi şi de mine aşişderea. Doar este un prea înalt şi aspru ucaz care nu dă voie ţăranilor să se plîngă la măria sa, împotriva stăpînului lor.

— Las' că trimitem noi la ea nişte oameni aleşi de noi pe sprînceană, au să găsească ei mijlocul să vîre jalba în mînuţele-i albe... la biserică, ori în altă parte... Iar de va fi nevoie, apoi poate că o să şi sfănţuim acolo unde trebuie... Daravera o să spună singură ce şi cum... Doar n-o să ne prăpădim ! — strigară oamenii.

— Oameni făr' de minte... O să vă prindă trimişii, o să-i pună în fiare... — Dascălul bău toată votca, tuşi şi o luă spre ieşire, cocîrjat şi împleticindu-se.

CAPITOLUL XII

Urmărirea. Tare a fost vinul

1

O altă noapte se aşternu pe pămînt. Luna răsări iară pe cerul albastru, deasupra bisericii albe. În vîrful clopotniţei şedea de strajă Sîsoi, om cu ochi ageri şi treaz la minte. Doi flăcăi mai sprinteni plecaseră călări, pe drumul spre oraş, cu puşti de vînătoare şi cu alice. La nevoie urmau să se întoarcă grabnic în sat să vestească primejdia.

Cei doi cazaci îşi petreceau noaptea în pătulul popii. Îşi dăduseră ţăranilor cuvîntul că nu-i vor părăsi în asemenea ceas de cumpănă. Varsonofi Pereşibi-Nos, care căpătase învoire să vină în satul lui, dormea în izba bătrînilor săi părinţi ; nevasta lui se bolnăvise la tîrg şi murise iarna trecută.

Toată firea era cufundată în somn. Dormeau pădurile, florile, ierburile ; dormeau cîinii, găinile, caii ; îşi dormea somnul de veci în coşciug căprarul schingiuit, bătut de moarte.

Dormea tot ce e viu : numai privighetorile nu dormeau, iar luna „rece" plutea ca totdeauna pe bolta cerului, oglindind lumina soarelui şi trimiţînd-o spre pămîntul adormit.

Totuşi, erau multe izbe în care amărîţii de ţărani nu închideau ochii, căci nu le ardea de somn. Ce-o să fie mîine, cum se va isprăvi tot tărăboiul, cine va fi atîrnat în streang, cine va fi bătut cu cnutul, cine va fi surghiunit pe viaţă în Siberia, ori trimis peste rînd la oaste? Inima se zbuciuma, creierul se înfierbînta, ochii se holbau în beznă, mai mai să plesnească.

Nu dormea nici crîşmarul cel lacom, bătut măr de răzvrătiţi. Capul său cu părul roşcat, vîlvoi, era oblojit cu un prosop ud, pe obrazul puhav avea vînătăi însîngerate, piciorul stîlcit la încheietură i se umflase, îl ustura, îl durea, sub cîlţii săpuniţi cu care se legase. Gemea cu glas subţirel şi arunca priviri piezişe, înciudate, spre icoana care nu ştiuse să-l ocrotească de asemenea năpraznă.

— Oamenii noştri, ai noştri... Oh, lua-i-ar dracu' de prăpăditi! — mormăia el. — Păi, şi eu sînt ţăran şerb la stăpînul nostru, frate bun cu ţăranii. Şi m-au lovit, m-au lovit şi pe mine... pe unul de-al lor... pentru ce, de ce? Arde-i-ar focul să-i arză pe toţi! Vedea-i-aş pe toţi spînzuraţi de boier, în acelaşi copac, blestemaţii, ticăloşii! Va-ai de soarta mea... De unde o să-i mai plătesc acum moşierului boierescul?... Îmi stoarce cîte cinci sute de ruble pe an! De unde să iau bănetul ăsta? Totu-i fărîmat, totu-i prădat... Iar boierul e hapsîn rău, are să-mi ceară tot, o să-mi ia izba, cele trei vaci, o să-mi ia căluţii şi să mă lase muritor de foame, cerşetor... O-of, vai şi amar de zilele mele...

Crîşmarul zăcea în pat; nevasta lui plîngea; cei patru copii dormeau pe jos — visau ceva frumos căci zîmbeau în somn.

Părintele Sidor n-avea chef de somn. Iţindu-şi în jos, de pe patul înalt, capul zburlit, strigă :

— Măiculiţă! Fugi după dascăl. Să tragă clopotele la mort, pentru prohod. Azi e înmormîntarea căprarului, a lui Ivan Ivanîci Kapustin.

— Dormi! — se zborşi la el preoteasa, somnoroasă, legănînd pruncul. — Încă n-au cîntat cucoşii a treia oară... Beţiv prăpădit!

Un şoarece trecu în goană pe pieptul şi pe obrazul lui Pugaciov care dormea iepureşte. „Văleu!" — gemu el prin

somn şi îşi deslipi anevoie pleoapele, ridicîndu-se buimac în capul oaselor. Era întuneric beznă. Pipăi cu mîna stîngă şi auzi fînul foşnind. Bîjbîi cu dreapta şi dădu peste un obraz lătăreţ. Era al lui Semibratov, care sforăia lîngă el, înecîndu-se şi scoţînd din gîtlej nişte sunete răpăitoare, ca de tobă. Pugaciov se desmetici, îşi ghionti tovarăşul în coastă şi spuse:

— Scoală, Vanka... Bate Matrioşka la poartă...

Semibratov deschise mai întîi ochiul stîng, apoi pe cel drept, plescăi din buze şi bolborosi cu glas somnoros:

— Ce tot îndrugi? Care Matrioşka?

— Pesemne că ai şi uitat-o în somn. Păi, n-ai momit-o chiar tu pe Matrioşka, pe fata ceea, să vină încoace?

— Mă, să nu mă prosteşti tu pe mine, talangă de bou! — se răsti Semibratov, mînios.

Pugaciov zbucni în rîs. Semibratov se ridică, se scărpină cu toate degetele prin hălăciuga părului, căscă şi se prăvăli iar în fîn.

— Da' ce ai, diavole! — strigă Pugaciov şi îl apucă de guler, zgîlţîindu-l. — Haide iute cu mine să vedem ce fac caraulele.

Nu prea se bizuia pe chibzuinţa ţăranilor moleşiţi de cheful din ajun; era nerăbdător să vadă dacă străjile puse de el vegheau lîngă hambarul boieresc, în care fuseseră închişi ostaşii luaţi prinşi.

Pugaciov deschise larg uşa pătulului popii: cei doi cazaci ieşiră la aer curat. Luna apusese, stelele, pălite, încă nu se stinseseră, dar noaptea era pe sfîrşite, făcînd loc zorilor cenuşii. Caii celor doi cazaci păşteau în ogradă. O fereastră de la izba popii era deschisă. Se auzea scîrţîitul leagănului de mesteacăn şi glasul neostenitei preotese care, legănîndu-şi pruncul, îngîna un cîntec:

Cînd t-ei face mare, draga mamei, zău că nu te mint,
O să porţi pe tine aur, numai aur şi argint...

Cei doi cazaci se întoarseră cu faţa spre biserică şi se închinară, îşi scuturară straiele de fîn şi îşi potriviră săbiile. În jurul lor stăruia încă liniştea nopţii; numai nişte cîini răzleţi hămăiau alene dinspre conac. Pugaciov şi prietenul său o luară într-acolo. Pugaciov mergea drept, cu pas iute; Semibratov abia se ţinea după el, călcînd legănat.

Cu cît se apropiau de curtea boierească, cu atît auzeau mai limpede lătratul unui cîine şi nişte strigăte răzleţe.

— S-or fi deşteptat ţăranii? Ori, poate, strigă slugile? — se întrebară cazacii, iuţindu-şi paşii.

În sfîrşit, ajunseră la gardul vopsit. Cazacii aplecară capetele şi se strecurară prin spărtura făcută în ajun în gardul ogrăzii boiereşti.

Deodată, Pugaciov rămase cu gura căscată, cu ochii holbaţi şi se opri ca trăsnit.

— Vanka... —îngînă el în şoaptă. — Ce-o mai fi şi asta? Visez ori e aievea?...

Ca să-şi alunge pe deplin buimăceala somnului, Vanka se trase de nas şi, simţind că-l doare, rămase şi el cu gura căscată. O privelişte uluitoare se înfăţişă înaintea ochilor celor doi cazaci.

Conacul se înălţa cenuşiu în negura tulbure din preceasul zorilor; în ceardacul înalt stătea bătrînul vătaf de slugi, în livrea cu ceaprazuri, înconjurat de slujitorime.

Pe pajiştea din faţa conacului se zăreau nedesluşit două şiruri de ostaşi aliniaţi, iar lîngă ei se afla un ofiţer, cu mîna ţinută în feşe, cu capul oblojit cu un ştergar. „Se poate oare să fie el? Ostaşii aceştia sînt oare cei prinşi de noi?“ se gîndiră cazacii. Da, era chiar căpitanul Nesmenov. Începuse să-şi strige ostaşii după nume şi să însemne ceva pe o hîrtie:

— Mitrofanov!

— Aici!

— Palkin!

— Aici!

— Deduşkin!

— Lipsă... A fost ucis...

Păşind încetişor, cei doi cazaci se traseră înapoi, în uliţă, deandaratelea, ascunzîndu-se lîngă spărtura din gard.

„Asta-i vînzare! se gîndi Pugaciov. Vreun duşman a dat drumul tuturor ostaşilor prinşi... Şi ofiţerului odată cu ei. Vai, ce neghiobi sîntem!“

Cazacii ciuliră urechile. Ofiţerul isprăvise cu strigarea oamenilor şi, ridicîndu-şi privirea spre ceardac, întrebă cu glas de om suferind, abia rostind vorbele:

— Ascultă, prietene, Luka Platonîci: nu cumva ştii ce s-au făcut puştile noastre?

— Păi, înălţimea voastră, mujicimea a şterpelit puştile, —

răspunse vătaful, aplecîndu-se peste parmalîc. — S-au mai furat şi trei arme boiereşti... V-aş sfătui, înălţimea voastră, să-i căutaţi întîi şi-ntîi pe cei doi prăpădiţi de cazaci de pripas şi să-i prindeţi, împreună cu al treilea, cu ostaşul Varsonofi Pereşibi-Nos, din satul nostru, care stă la părinţii săi, în învoire... Tustrei sînt capii, asmuţitorii... Dacă o să-i stîlciţi în bătăi, au să spună totul de-a fir-a-păr. Iar după aceea, n-ar strica să fie spînzuraţi.

Pugaciov şi Semibratov se priviră ochi în ochi, simţind deodată un gol la lingurică.

— Fără puşti, nu putem face nimic, — zise ofiţerul mîhnit şi gemînd uşor, apoi se aşeză pe o ladă de sticle de vin spartă. — Va să zică, boierul vostru a făgăduit că se întoarce curînd?

— Îl aşteptăm din clipă-n clipă. A venit azi noapte un om trimis de el. Cică vin trei tunuri şi călăreţi... cum le zice?... *draguni,* pare-mi-se. Nu mai e mult, or să sosească îndată. Uite, mijesc zorile, cerul a şi îngălbenit spre răsărit... Acum n-o să mai poată trage clopotele, nu-u... Din porunca mea, înălţimea voastră, clopotarii au fost ridicaţi din clopotniţă şi închişi în beci. Iar hăitaşii şi îngrijitorii cîinilor au prins pe şleah doi călăreţi de-ai răzvrătiţilor, nişte flăcăi de la noi; acum stau şi ei în beci şi-şi aşteaptă rîndul la cnuturi. Iar opincarii noştri, precum ştiţi şi dumneavoastră, au băut zdravăn, or să doarmă tun pînă la amiază. — Vătaful trase tabac pe nări, îşi suflă nasul şi întrebă: — Înălţimea voastră, nu doriţi să luaţi la iuţeală o ceşcuţă de ceai tare? Samovarul a şi dat în clocot...

În clipa aceea, trei dragoni trecură în trap pe lîngă Pugaciov şi Semibratov, care stăteau pitulaţi după gard. Zărind pe cei doi cazaci, îşi întoarseră caii şi, apropiindu-se de ei, îi întrebară:

— Aici o fi conacul moşierului?

— Aici e, — răspunse Pugaciov.

— Dar voi cine sînteţi? — întrebă cel mai în vîrstă dintre dragoni.

— Sîntem slujitori ai boierului. Îi păzim avutul, — îl lămuri Pugaciov. — Intraţi în curte, acolo e gata ceaiul pentru voi, fierbe samovarul.

Fără să mai spună o vorbă, dragonii se îndreptară spre poartă, iar cazacii o luară la goană spre ograda popii. Ajunşi acolo, se apucară să se gătească cu înfrigurare de plecare: puseră şeile pe cai, vîrîră în saci pîine, ceapă şi clondirele cu

vin boieresc aşezate între şomoioage de fîn, ca să nu se spargă pe drum. Tare ar fi vrut să-l trezească din somn pe Pereşibi-Nos, dar nu ştiau unde înnoptase...

— Hai, hai, mişcă-te, — îl zorea Pugaciov pe Vanka.

Spre răsărit cerul se lumina din ce în ce mai mult; păsările începură să ciripească printre ramurile mestecenilor; un motan cu fruntea lată păşea fudul pe acoperişul de paie al casei preotului; vacile începură să mugească surd prin staule, dar oamenii încă nu mişcau.

Deodată, undeva în apropiere, poate chiar lîngă ograda conacului, bubui un tun; caii cazacilor începură să joace pe loc, speriaţi, iar motanul căpăţînos zvîcni pe picioarele dinapoi şi căzu de pe acoperiş; stăncuţele se înălţară toate odată cu zgomot din cuiburi, rotindu-se deasupra satului. Cazacii săriră în şei.

— Vanka, Vanka! — strigă Pugaciov. — Dă-i drumul, diavole, îndată!...

Un alt tun mugi ameninţător şi spăimos. Tot satul se puse în mişcare într-o clipă, vuind de zgomotele portiţelor trîntite şi de scîrţîitul porţilor; strigăte scurte se auzeau ici şi colo.

Un escadron de dragoni trecu în galop pe lîngă biserică; ostaşii fără arme veneau după el. Sună o trîmbiţă. Dragonii descălecară.

2

Biciuindu-şi caii, cei doi cazaci galopau spre pădure. Înconjurată de slujitori călări, o butcă greoaie cu boieri gonea pe şleah, spre satul Bolşie Travî.

Necutezînd s-o ia pe drumul mare, cazacii mergeau pe marginea pădurii, căutînd o cărare spre drumeagul de peste cîmp.

— Omelka, — zise Semibratov. — Ia spune: e adevărat că Matrioşka a bătut la poartă, că mă chema afară?

— Vai de capul tău prost! — răspunse Pugaciov rîzînd. — O să fim urmăriţi negreşit, iar lui îi arde de Matrioşka...

Cotiră pe un drumeag şerpuitor, care trecea printr-un desiş de mesteceni şi dădea într-o poiană împestriţată cu flori de cîmp. Acolo păştea o herghelie mare de cai boiereşti. Mînjii, de un an şi de doi, ba se tăvăleau în iarba înrourată, ba se încurau vesel încoace şi încolo, cu coada în vînt, zvîrlind din

copite. Un armăsar înalt şi voinic, căpetenia hergheliei, pîndea pe un dîmb, cu capul înălţat şi cu urechile ciulite. Scăldat în razele blînde ale soarelui care se înalţa în zare, armăsarul roib părea turnat din bronz.

— Phii, drace! Ce mîndreţe de cal! — rosti Pugaciov, privind armăsarul cu încîntare şi fluierînd.

Armăsarul îşi întoarse spre cazaci capul frumos, cu stea albă în frunte, şi necheză răsunător. Căluţii căzăceşti răspunseră printr-un scîncet chemător. Atunci aproape toţi caii din herghelie ridicară capetele din iarbă şi-şi întoarseră privirile cercetătoare spre cei doi călăreţi. Caii de soi, bine îngrijiţi, începură să dea aprig din cap, parcă urînd bun sosit căluţilor căzăceşti, şi chiar se îndreptară în întîmpinarea lor. Dar armăsarul de bronz, ca să pună capăt neorînduielii, sări de pe loc, îşi flutură în vînt coada lungă pînă la chişiţă şi, dîndu-şi pe deplin seama de frumuseţea şi de puterea lui, trecu prin poiană falnic şi fără grabă, dînd ocol hergheliei. Cînd se opri în loc, neclintit, mînzişorii se năpustiră spre el şi începură să-i zburde veseli împrejur. Săreau în sus, cu picioarele dinainte strînse într-o mişcare plină de gingăşie, pînă la capul său mult ridicat, încercînd să se alinte, sau, cu gîtul încovoiat, treceau în goană pe sub burta lui, ca pe sub un arc. Încremenit ca o statuie, armăsarul de bronz dădea uşor din coadă şi ciulea urechile, privindu-şi puii lung, cu blîndeţe. Iepele mari, dolofane, păşteau iarba grasă, aruncînd priviri piezişe mîndrului armăsar şi poate suspinînd în sinea lor.

— Trebuie să luăm cîte un cal de schimb, — zise Pugaciov. — Cu ai noştri nu ajungem departe — mi-e teamă să nu ne prindă.

— N-o să ne lase armăsarul, ne mănîncă de vii, — îşi dădu cu părerea Semibratov.

— Alungă-l şi, dacă se încăpăţînează, croieşte-l zdravăn cu nagaica. Eu am să pun mîna pe doi cai de nădejde. Avem noroc că herghelegiii nu s-au trezit.

Pugaciov tăie o felie mare de pîine, turnă pe ea sare din belşug şi, legîndu-şi calul de un mesteacăn, intră cu îndrăzneală în mijlocul hergheliei. Umblînd printre cai şi fluierînd după obiceiul ţiganilor, puse ochii pe un cal vînjos. „Surule, Surule..." îl strigă el şi, plesnindu-l peste greabănul vînjos, rupse o bucată de pîine şi i-o vîrî între buzele moi. Calul mestecă bucăţica gustoasă şi, fornăind, linse palma sărată a omului străin.

Pugaciov scoase felia din buzunar, atinse cu ea buzele calului, şi chemîndu-l încetişor, se îndepărtă repede şi, pe urmă, o luă la fugă spre pădure, momind cu pîinea sărată calul care alerga ascultător după el. După ce ieşi din herghelie, Pugaciov prinse calul de coamă şi îl încălecă într-o clipă. Semibratov învîrtea nagaica, urmărind mişcările armăsarului roşcat şi dibăcia cu care lucra prietenul său. Armăsarul izbea înciudat pămîntul cu piciorul dinainte. Deodată, necheză ascuţit, într-un fel anume şi, arcuindu-şi greabănul, se repezi în galop spre dîmb.

Soarele abia se înălţase deasupra zării, cînd cazacii puneau şeile în crîng pe doi cai boiereşti bine îngrijiţi.

Deodată, cu totul pe neaşteptate, o haită de cîini, care se apropiase pe furiş, se năpusti asupra lor.

Cîinii alergau vijelioşi dinspre herghelia care păştea. Pesemne că o păziseră credincioşi toată noaptea împreună cu herghelegiul, dar, spre ghinionul lor, fuseseră doborîţi de un somn greu tocmai cînd mijeau zorile. Un dulău lăţos, plin de scaieţi, înfipse colţii cu turbare în şezutul lui Semibratov şi-i smulse într-o clipă o fîşie mare din pantaloni. Semibratov scoase un urlet sălbatic, izbi năpraznic dulăul cu cizma, dar îşi pierdu cumpăna, căzu pe spate şi, zbierînd cît îl ţinea gura, se ferea de cîine, dînd nebuneşte din picioare. Asupra lui Pugaciov săriră trei dulăi deodată.

— Vanka, Vanka! — strigă el cu sabia în mînă. — Ţine calul, diavole! — Dar, dîndu-şi îndată seama că Vanka era încolţit rău, apucă fulgerător cu mîna stîngă dîrlogii cailor boiereşti, şi izbi cu sabia în cîinele lăţos care nu-l slăbea pe Vanka, retezîndu-i coada cu o parte din şezut. Ţinînd zdravăn caii care săreau în două picioare, încrîncenat de mînie, lovi cu sabia alt cîine cu atîta sete, încît îl despică în două, dar sabia nimeri într-o buturugă de mesteacăn şi se rupse.

Semibratov sări în picioare, scoţînd şi el sabia. Dulăul ciuntit se zvîrcolea pe jos, chelălăind ascuţit, iar ceilalţi doi, rămaşi neatinşi, săriră într-o parte, cu urechile lipite de cap şi cu părul de pe spinare zburlit. Doi herghelegii cu harapnice se apropiau în goana mare.

— Încălecarea! — porunci Pugaciov, luînd iute de jos capătul rupt al săbiei. Răzbind de-a dreptul prin deşiş, cei doi cazaci o porniră la goană fără să se mai uite înapoi; căluţii lor căzăceşti, legaţi de şei, alergau după ei.

Şfichiuiţi cumplit de crengi şi de tufărişuri, cu obrajii zgîriaţi, ieşiră curînd la drumul mare şi goniră pe nerăsuflate cale de vreo treizeci de verste. Caii erau numai spume ; clăbuci mari se scurgeau din gurile lor cu dinţii rînjiţi. Calul lui Pugaciov era cel mai ostenit : spătosul cazac nu era gras, dar destul de vînjos — numai muşchi vînoşi şi oase groase.

Cei doi prieteni călăreau în cămăşi. Cekmenele făcute sul le legaseră cu curele de şei. Pugaciov sări cel dintîi de pe cal, grăbindu-se să-şi desmorţească picioarele. Aruncînd o privire poznaşe spre Vanka Semibratov, care descăleca obosit, se plesni peste şolduri şi izbucni în hohote năvalnice de rîs : şezutul flăcăului era desgolit de-o ruptură cît o tigaie de mare.

— Îţi vine să rîzi, drac bărbos ! — mormăi Vanka, cu mutra posomorîtă, pipăindu-şi dosul gol şi începu să caute peticul rupt pe şa, sub şa, împrejurul calului, pe cîmp. — Văleu, ce jelanie ! — rosti el, aproape plîngînd de ciudă şi privind timp în gol. — Am pierdut peticul pe drum. Ce să mă fac acum ?...

Drept răspuns Pugaciov se apucă de pîntec şi se prăvăli la pămînt, pradă unor hohote de rîs cu neputinţă de stăpînit.

Mîniat, Semibratov se repezi la el şi îl izbi cu botul cizmei în coastă.

— Diavole, împieliţatule ! — strigă el. Şi, ţuguindu-şi buzele înciudat, îl copleşi de mustrări : — Ai furat caii boierului ; ce-or să mai pătimească acu' herghelegiii din pricina ta !

— Ia uită-te la el, milosul... Herghelegiii n-or să fie traşi la răspundere, odată ce i-am tăiat pe cei doi dulăi. Iar noi, deocamdată, ne-am scăpat gîtul de ştreang.

În aceeaşi clipă, amuţiră amîndoi, zărind un călăreţ care venea în galop drept spre ei, stîrnind valuri de colb.

— Varsonofi ! — strigară într-un glas amîndoi.

— Căzăceii mei ! Dragii mei !... îngăimă tunarul Pereşibi-Nos, sărind jos de pe calul neînşeuat şi repezindu-se să-i îmbrăţişeze pe cei doi prieteni. — Abia am izbutit s-o şterg. M-a scăpat dumnezeu, că altfel... A, ce bine-mi pare că v-am întîlnit iar !

— Şi acum încotro ai s-o iei, Varsonofi ?

— Nu mă mai întorc la oaste, fraţilor... M-am hotărît s-o întind. Altcum, or să mă răpună. Fie ce-o fi !

Ca să nu fie văzuţi, se ascunseră pînă seara în desişul unei păduri. Acolo, aţîţînd un foc, într-o rîpă împădurită cu molidiş, se aşezară să prînzească şi scoaseră două clondiraşe de vin boieresc.

— Văleu ce-o să mai pătimească țăranii, — zise Pereșibi-Nos, și obrazul său mustăcios, ciupit de vărsat, se întunecă. — Mă îngrijorează mai cu seamă soarta părinților mei.

— Multă vărsare de sînge are să fie. Și fără nici un rost, — răspunse Pugaciov. — Fără folos.

— Multe asemenea războaie mici se petrec prin Rusia... dar, nici una, nici două, s-a și potolit. Pentru țărani, nici o brînză, numai urgie. Iar boierii nici că se sinchisesc!

Pugaciov se gîndi și spuse:

— Ei, de-ar fi cu putință să se azmută toată țărănimea dintr-o dată, ar fi altceva.

— Strașnic e gîndul tău, de laudă, — zise Pereșibi-Nos cu privirile deodată înviorate. — Ușor e s-o pui la cale cu gîndul, dar încearcă s-o faci... Ehei!

— Da, e greu de văzut cum i-ai putea urni pe toți țăranii dintr-o dată, — încuviință Pugaciov, oftînd. — Și de unde s-o trage stirpa asta boierească? Cine i-o fi pus stăpîni pe tot pămîntul, cine le-o fi dat țăranii pe mînă, ca să-și bată joc de ei? Oare țarii să-i fi pus?

— Nu țarii, nici pomeneală, — se împotrivi Pereșibi-Nos, trăgînd o dușcă din clondir și mușcînd dintr-un codru de pîine. Totdeauna îi plăcea, ca tuturor oștenilor bătrîni, să grăiască cugetări. — Dumnezeu i-a lăsat. Așa-i rînduiala. Iar țarii se ridică tot din boierime. Norodul îi așază. Uite, țarul Mihail Feodorîci a fost boier. Se chema Romanov. Dar cine a fost țar înaintea lui, naiba știe. Cu toate că am învățat buchile, dar despre țari nu știu nici o iotă.

— Cum, știi carte? — întrebă mirat Pugaciov.

— Știu, — întări Varsonofi, nu fără mîndrie. Își șterse buzele și rîgîi. — Am fost vistavoi la un comandir pre nume Persin, și ibovnica dînsului m-a învățat, lucru pentru care îi dau mulțămită. Dar tu, Omelian, bîjbîi cu buchile, ai?

Pugaciov se ruși nă; clipi fîstîcit, arcui sprîncenele și răspunse roșind:

— Eu, uite, știam bine buchile, m-a învățat dascălul, dar să vezi, în războiul cu Prusia am căzut dintr-un copac, și m-am lovit cu capul de niște pietre. De atunci, dracu' știe, am uitat tot ce învățasem. Mi-a zburat totul din cap ca o bășică de săpun. Dac-om avea cînd, în drum, învață-mă tu, Varsonofi... Deocamdată haide cu noi...

Ziua era însorită, dar în pădurea deasă de brazi domnea o adumbrire răcoroasă. Se culcară tustrei, cu șeile puse drept căpătîi. Țînțarii și furnicile năvăliră îndată asupra lor ; dar cei trei fugari, adormiți, după vinul băut și după atîta oboseală, nu mai simțeau nimic.

3

Nici Vanka Semibratov, nici Varsonofi, care se culcase lîngă el, nu putură să-și dea numaidecît seama ce se petrece cu ei : se treziră din somn, legați de mîini ; doi dragoni, așezați călare pe ei, le cetluiau picioarele cu frînghii.

— Săriți, ajutor ! — răcni Vanka buimăcit de somn.

Alți doi dragoni voinici se luptau cu Pugaciov care era întins la pămînt.

— Căraţi-vă, căraţi-vă de aici ! — striga Pugaciov, zvîrcolindu-se în strînsoarea lor. Îndoind o clipă picioarele, izbi cu ele în burtă pe un dragon năsos, cu atîta putere, încît acesta se dădu de cîteva ori peste cap, ca un iepure care se rostogolește la vale, din fugă, iar pe celălalt îl înșfăcă de gît și începu să-l sugrume. Omul holbă ochii și scoase un horcăit. Ceilalți doi dragoni se repeziră la Pugaciov, lăsînd baltă pe cei doi prieteni ai săi legați cobză. Pugaciov sări în picioare și, cu dinții dezveliți într-un rînjet, începu să se apere de ei, ca un urs încolțit de cîini. După ce lovi în dreapta și-n stînga cu pumnii, smulse un copăcel și-l ridică deasupra capului, strigînd turbat :

— Praf vă fac ! Numai încercați să vă apropiați !...

Dragonii săriră înlături. Mai marele lor porunci :

— Trageți !...

Dragonii îndreptară cele patru puști asupra lui Pugaciov. Vanka Semibratov începu să se văicărească :

— Omelka, dă-te prins, dă-te prins numaidecît ! Văleu, ne paște moartea...

Făcînd o sforțare, Varsonofi, care era legat burduf, se ridică puțin și strigă către dragoni :

— Ostași ! Fraților !... Ce faceți ? Trageți într-un semen al vostru...

Pugaciov zvîrli copăcelul și se așeză la pămînt, cu aer pașnic. Ostașii lăsară țevile puștilor în jos și se apropiară cu fereală de cei trei fugari.

— Sînteţi puşi sub pază, — rosti mai marele dragonilor, care avea obrazul brăzdat de urma unei răni. — Avem poruncă să vă prindem şi să vă ducem la Bolşie Travî.

Fugarii tăceau. Varsonofi întrebă :

— Şi ce ne aşteaptă acolo ?

— Ştreangul, — răspunse dragonul.

Urmă o tăcere lungă. Vanka Semibratov făcu o mutră plîngăreaţă. Varsonofi Pereşibi-Nos suspină şi spuse :

— Bogdaproste. Se cunoaşte ce buni ostaşi sînteţi. Aveţi multă milă de fraţii voştri. — Mustăţile lui mari tresăriră.

— Ne ţinem juruinţa, — răspunse mai marele dragonilor, cu glas înciudat. — O să vă ducem acolo, iar voi aruncaţi-vă la picioarele boierului şi ale căpeteniilor, pocăiţi-vă, poate c-au să vă ierte. Vreau să vă fac un bine...

— Noi ne zbatem să ajungem la mal, ca să scăpăm cu viaţă, iar tu ne vrei binele afundîndu-ne în apă, — zise Pugaciov, ridicînd batjocoritor capul şi uitîndu-se pe sub sprîncene la dragon. — Ehei, o să vă dea nişte *dicoraţii* şi cîte un ban de zece copeici pentru vrednicia voastră, pentru că v-aţi vîndut fraţii, ca şi Iudă. Dar eu *dicoraţii* pentru voi n-am, ci numai nişte vin. Cinci sticle. Vreţi să beţi ?

— În vremea slujbei, nu bem, — răspunse mai marele dragonilor şi începu să toarne din leduncă pulbere pe tigăiţa pistolului. — Iar vinul tău tot al nostru are să fie. Haideţi, daţi-i drumul !

— E-eh, păcat că mi s-a rupt sabia în două, — zise Pugaciov, uitîndu-se printre gene la mai marele dragonilor, — că ţi-aş arăta eu cum se zboară capetele de pe umeri !

Dragonii, mînioşi, stăteau cu ochii în patru, ţinînd pistoalele în mîini, gata să tragă. Mai marele lor se răsti la Pugaciov :

— Pe noi nu ne sperii, că nu sîntem din tagma celor speriosi ! Vezi să nu ajungi în ştreang cu grumazul tău gros ! Am auzit eu de tine. Eşti capul răutăţilor, un răzvrătitor, Pugaci [1]) — cazacul !

— Las'că nici eu nu-s din cei fricoşi. Pot să mă ard, dar tot n-am să mă plîng ! — se oţărî Pugaciov.

— Dragoni, dragii mei, — începu Pereşibi-Nos, cu glas prietenesc, — doar n-am sărit pentru oricine, ci pentru ţărănime. Şi voi sînteţi tot neam de ţărani. Poate că şi voi, în locul nos-

[1]) *Pugaci* (prescurtare de la Pugaciov, folosită mult pe vremuri) înseamnă „sperietoare" sau „buhă de pădure". (N. trad.)

tru, aţi fi făcut la fel. Noi ne-am alăturat ţăranilor, împotriva cîinelui de boier, lua-l-ar toţi dracii! N-ar trebui, dragii mei, nici pe noi să ne prindeţi, nici să trageţi în ţărani. Pe boieri trebuie să-i stîrpiţi, nu pe ţărani!

Mai marele dragonilor, lăsînd ochii în pămînt, răspunse:

— N-ai ce face: asta ni-e juruinţa. O să ne tragă la răspundere.

— Dar n-aţi aflat, fraţilor, cum l-au schingiuit de moarte pe căprarul Kapustin, din oştirea măriei sale, cu pieptul plin de *decoraţii?* — întrebă Pugaciov.

— Nu, răspunse mai marele dragonilor, — n-am auzit de aşa ceva.

— Ei, atunci duceţi-vă să-l vedeţi. Zace în coşciug, în satul Bolşie Travî. Şi-a vărsat sîngele în războiul cu Prusia, iar cîinele de boier l-a bătut cu vergile! Iată ce ucigaş sîngeros v-au trimis să apăraţi.

Dragonii se tulburară, se uitară unul la altul şi plecară ochii.

— Cum, să fie adevărat? — întrebă mai marele dragonilor, şi se aşeză.

Pereşibi-Nos, care văzuse cu ochii lui tot ce se petrecuse, povesti cu de-amănuntul întîmplarea din satul Bolşie Travî.

— Haideţi, dezlegaţi-le mîinile şi picioarele! — porunci mai marele dragonilor. Ochii şi glasul i se îmblînziseră. — Bine, — adăugă el, — fie ce-o fi, nu vă mai ducem înapoi, dar vă luăm caii.

— Luaţi-i, nu-i mare pagubă! — încuviinţă Pugaciov, făcînd pe furiş cu ochiul lui Pereşibi-Nos. — Vanka! Adu vin şi pîine. Vezi că mai e acolo nişte ceapă şi carne de porc afumată. Şi un dar ventru voi, prieteni dragoni, luaţi-l — zise Pugaciov, scoţînd din căciulă un cervoneţ de aur şi dîndu-l mai marelui dragonilor.

Ochii acestora sclipiră, buzele li se lărgiră într-un zîmbet de bucurie: „două ruble şi jumătate de căciulă, ce mai pleaşcă". Văzînd dărnicia lui Pugaciov, Vanka Semibratov se necăji şi-şi blagoslovi bine în gînd prietenul.

Dragonii luară şeile de pe cai şi îi lăsară să pască. Apoi aţîţară focul. Se încinse un chef vesel. Pugaciov desfundă cu o sulă cinci clondire, gustă din fiecare şi puse la umbră două dintre ele, cu vin mai tare. Sorbeau pe rînd, din aceeaşi stacană de lemn. Era cald şi vinul li se urcă la cap. Începură să îngîne

cîntece ostăşeşti şi să se îmbrăţişeze. Mai marele dragonilor îşi răsuci mustaţa, se izbi cu pumnul în piept şi strigă:

— Chiar pe mine, de cîteori nu m-au stîlcit în bătăi cu vergile... Şi am optsprezece ani de slujbă la oaste. Sînt *dicorat* cu o medalie. Iar polcovnicul nostru e o fiară, tot caută să te plesnească peste bot, pentru nimica toată... — se tîngui el şi, clătinînd din cap, îşi suflă nasul şi izbucni în plîns.

Cei trei tineri dragoni erau şi ei ameţiţi; se descinseră, îşi dădură jos leduncile, îşi scoaseră mundirele şi, fără să se asculte unii pe alţii, sporovăiau toţi deodată verzi şi uscate şi tăbărau pe mai-marele lor ca să-l pupe:

— Părintele nostru... Părintele nostru... Ivan Nazarîci... Sîntem gata să murim!... Slujba... Ur-ra-a! Să-l batem pe turc... Dar pe ţăran — nicidecum!...

— Stîrpiţi-i pe boieri!... Sînt mai spurcaţi decît turcii! — le ţinea hangul Pugaciov.

Cei trei fugari nu întreceau măsura la băutură, însă se cherchelisera şi ei, iar Pugaciov mai abitir decît toţi. Cîntînd voinicește şi jucînd, dădu să se urce pe coasta rîpei, dar de patru ori veni de-a dura pînă jos devale, în hohotele de rîs ale dragonilor.

Ţupăind cu giumbuşlucuri năstrușnice, luă de la umbră cele două clondire cu vin tare şi începu să-i cinstească pe dragoni:

— Luaţi şi beţi... Pentru ţara părinţilor noştri! E-eh, vinişorule, băuturică beţivă!

Vinul vîrtos ardea gîtul de tare ce era. Mai marele dragonilor bău pe nerăsuflate, holbă ochii, se propti cu pumnii în pămînt, lăsă capul jos, sforăi ca un motan şi se cutremură din tot trupul. Clătinîndu-se pe picioare, Pugaciov mai turnă cîte o duşcă.

— Şi acum să bem pentru prietenia noastră, pentru frăţie! — *Vestival, sablee...* — bolborosea el nişte vorbe pe care le auzise de la un „boier inimos".

— Dar tu de ce nu bei, cazace?

— Ce-o să mai beau! — bîigui Pugaciov dînd din mînă şi se aplecă atît de mult, încît rămase anevoie în picioare. — Noi tot bem încă de azi noapte. Hei, Varsonofi! Vanka!...

Dar amîndoi tovarăşii săi sforăiau pe întrecute, cu braţele larg desfăcute şi cu picioarele răşchirate. Pugaciov rîse în hohote, sughiţă şi bîlbîi:

— Mu-mutre... de beţivi... Boturi... spurcate...

Dragonii dădură de duşcă a doua stacană şi încă una. Cucul încă îşi mai striga numele, cînd toţi dragonii se prăvăliră la pămînt, fără să mai ştie de ei. Bolborosind şi scîncind, căzură curînd într-un somn de plumb. Pugaciov se uită la ei, rînjind, şi se lungi lîngă ai săi.

Cucul începu iar să cînte ; o ciocănitoare cu scufiţă roşie se lăsă în zbor pe un copac şi începu să răpăie înciudată în trunchi, cu pliscul său de oţel, ca o pîrîitoare.

Văzînd că dragonii sforăie de zor, Pugaciov se ridică încetişor şi spuse alor săi :

— Băieţi, e vremea.

Plecară tustrei să-şi prindă caii şi să pună şeile pe ei. Vanka era de părere să le ia dragonilor pistoalele şi puştile.

— Nu, asta nu se poate, — răspunse aspru Pugaciov. — De ce să-i băgăm în belea ?... Nici nu mai vorbi de aşa ceva.

După aceste vorbe ale lui Pugaciov, Pereşibi-Nos nu se mai gîndi să ia nici măcar o şa a dragonilor — şi cît îi trebuia o şa ! Acum nu prea mai aveau dece să se teamă, puteau călări şi pe drumul mare. Vanka Semibratov îşi mai făcu de lucru pe lîngă foc şi căută în buzunarele mai marelui dragonilor.

În cele din urmă îşi şfichiuiră caii şi porniră. Pugaciov se uită îndărăt, la dragonii care sforăiau, şi spuse rîzînd :

— Juruinţa...

În vreme ce străbăteau prin desiş, Semibratov îi întinse lui Pugaciov un cervoneţ de aur.

— Ia-l şi pune-l bine. O să ne folosească, de ce să li-l lăsăm lor... Dar straşnic te mai prefăceai cherchelit, diavole ! Iar noi am ştiut să-ţi ţinem hangul.

— Ei, Varsonofi... — începu Pugaciov. Dar acesta îl întrerupse grăbit :

— Măi, am uitat să-ţi spun ceva, uita-te-ar necazurile... Acolo, în sat, fîrtaţilor, a izbucnit un foc straşnic, cum nu s-a văzut. Ţăranii au dat foc la două şuri de fîn şi la armanul boieresc... În şuri sînt aproape două mii de puzi de fîn. Iar la arman, sînt stoguri de grîu de anul trecut, netreierat... Focul se înalţa mai sus de clopotniţă...

— Foarte bine, foarte bine... Is oameni dîrzi, laudă lor, — zise Pugaciov zîmbind larg. — Dar cum de au scăpat prăpădiţii de ostaşi de sub pază ?

— Vătaful, diavolul cel bătrîn, el i-a păcălitt pe prostăvanii de mujici... Mi-a povestit Mişka, ajutorul de bucătar, cum a fost. Băietanul voia şi el s-o întindă, strengarul, şi s-a ascuns în pădure, unde plîngea de rupea pămîntul. Zicea că vătaful a trimis nişte ciorbă de carne caraulelor, ieşind şi el la dînşii. „Luaţi, zice, mîncaţi că mi-e milă de voi, nărozilor. Măi băieţi, măi băieţi!" Dar el, scîrba de vătaf, le pusese în ciorbă nişte buruieni de somn. Gugumanii au şi început să înfulece şi au căzut cu nasul în pămînt, fiecare pe unde se afla. Şi chiar aşa, adormiţi cum erau, i-au vîrît în beci, lua-i-ar toţi dracii! Iată cum i-a învăţat minte pe nătărăi, pe căscăunzii ceia.

Drumeţii ajunseră la şleah şi o luară întîns la galop.

CAPITOLUL XIII

Pescarul. Pugaciov lecuieşte straşnic măselele. La zmeură, în doi

1

Încheind lungul lor drum, Pugaciov şi Semibratov ajunseră, în cele din urmă, la aşezarea Mamadîş, trecură Viatka, mai străbătură vreo zece verste şi ieşiră la Kama.

— Hei, surioară! — strigă Pugaciov unei femei tinere, zvelte şi chipeşe. — Cum îi zice satului ista?

— Oare nu ştii? Kotlovka, aşa de cheamă. E satul Kotlovka, — răspunse femeia cu chipul rotund, zîmbitor, şi-şi apucă ciuturele cu cobiliţa.

— Nu cumva ştii unde s-ar putea să mînem la noapte?

— Unde?... Aşa ceva nu ştiu... Încercaţi şi cereţi găzduire la pescar. Se numeşte Karp, dar lumea îi mai zice şi Karas [1]) Peşte şi iar peşte. Toţi cei ce trec pe la noi trag la el. Da' voi ce sînteţi oare, ostaşi? Umblaţi după niscai tîlhari?

— Nu, sîntem cazaci de Don. Mergem după nevoile noastre, să cumpărăm ceva pînzeturi şi dohot.

— A-a, aşa-i vorba... Pe aici, pe Kama, ştii, zice lumea că

[1]) Karp — crap; Karas — caracudă (în limba rusă). (N. trad.)

bîntuie nişte tîlhari de-i jefuiesc pe neguţători şi pe bogătaşi. Chiar deunăzi a trecut oştire pe aici.

— În afară de dohot, mai cumpărăm şi femei sprinţare, — adăugă Pugaciov, făcîndu-i cu ochiul. — Cinci copeici funtul.

— Ieftin vrei să le cumperi, năzdrăvanule... N-ăi fi oare boier, de cumperi oameni vii? — întrebă ea, ridicîndu-şi cobiliţa pe umăr şi pornind. — Ei, rămîneţi cu bine.

Cei doi călăreţi voinici se luară după ea. Vanka nu-şi mai lua ochii de la femeia rumeioară, trupeşă; ar fi vrut să-i spună ceva, dar nu găsea vorbele şi doar mişca din buze, zîmbind şi roşindu-se. Văzîndu-l că s-a fîsticit de tot. Pugaciov îi strigă rîzînd:

— Sărman de tine, Vanka, ţi-a luat piuitul! — Şi, trăgîndu-şi voiniceşte cuşma pe-o ureche, grăi către tînăra femeie: — Ian ascultă, buzatul ista zice să-ţi spun că tare ne eşti pe plac, şi să vii în poieniţă, să ne hîrjonim pe iarbă...

— Vai, neruşinaţi flăcăi, — răspunse tînăra femeie, plecîndu-şi ochii ruşinată şi, încetinindu-şi oleacă pasul; — nu ni-i nouă aminte de hîrjoană, dar dacă aveţi nevoie de niscai pînzeturi, v-aş vinde eu... Iar socrul meu are şi ceva dohot.

— Mulţumim dumitale, — zise Pugaciov vesel, împieptoşindu-se ţanţoş şi netezindu-şi bărbuţa. — Matale dai pînzeturile şi dohotul, iar eu îţi dau pe buzatul ista... Ca să fie tocmeala dreaptă... Vrei?

— O, nu, nu... Schimbăm doar păpuşi şi fuioare pe stămburi, pe care le aduc tătarii, — răspunse tînăra femeie, privind în jur, şi, legănîndu-şi gaieş umerii durdulii, adăugă cu glas tărăgănat: — Dar pe tine, ţigănelule cu bărbuţa neagră, te-aş schimba pe ceva, de-ar fi după voia mea. Tare chipeş mai eşti, o să te văd în vise.

Vanka se întunecă îndată şi-şi ţuguie buzele îmbufnat, iar obrazul lui Pugaciov se lumină de un zîmbet larg; smulgîndu-şi din cap cuşma de miel, o vîntură aprig în dreapta şi în stînga, apoi îi făcu femeii o plecăciune voinicească:

— Mulţumesc înc-odată! Vai, puicuţa mea! Mi-ai tulburat toată fiinţa... Vai, că sprinţară mai eşti!...

— Nu te zbănţui într-aiurea, cazacule... Se uită lumea la noi, — spuse ea, cu asprime; şi, încruntîndu-se, arătă cu mîna o izbă mare. — Uite, acolo şade Karp Stepanîci, — apoi o luă cu paşi iuţi spre casă.

Cei doi cazaci se opriră. Pugaciov rămase cu privirile vrăjite pe urmele tinerei femei care se îndepărta.

2

Karp Stepanovici, poreclit Karas, era un om între două vîrste, mic de stat, rotunjor, spîn ca un scopit, cu umerii vînjoşi şi ochii ageri, uşor piezişi.

Omul se dovedi a fi de ispravă, căci ajută cazacilor să cunoască pe ţăranul Vavilov, de la care Pugaciov tocmi ieftin un barcaz încărcat cu dohot.

Pugaciov avea doi cervoneţi în cuşmă şi alţi patru cusuţi în turul nădragilor ; în sîn îi mai zuruiau cîteva ruble. Tot drumul lor de vreo mie de verste, cazacii nu cheltuiseră pentru hrană decît patruzeci şi trei de copeici, iar lui Vavilov trebuiră să-i plătească, pentru barcaz şi pentru dohot, patruzeci şi două de ruble, nici mai mult nici mai puţin.

Pugaciov se vîrî cu Semibratov într-un coşar, scoase jungherul, dădu nădragii jos şi se apucă să scoată banii de sub peticul de postav cusut pe deasupra. Văleu ! În loc de cei patru cervoneţi, nu mai găsiră sub petic decît unul singur, şi trei copeici de aramă... Pugaciov se cutremură de ciudă şi scăpă jungherul jos, scrîşnind din dinţi.

— Omelka, ce ai ? — întrebă neliniştit Semibratov.

— N-avem decît trei cervoneţi a cîte zece ruble şi trei copeici de aramă, — rosti Pugaciov, cu glas răguşit. — Ceilalţi trei cervoneţi de aur au rămas în Ţariţîn, la paracliserul cel de sub clopotniţă. Ne-a înşelat, dracul ghebos, a cusut nişte bani de aramă, în loc de aur... Ehei, frate Vanka, nu ne-au fost cu noroc banii negustorului.

Se oţărîră, se văietară, dar n-avură încotro, trebuiră să-şi vîndă caii. Emelian lăsă pe Lastocika, iepuşoara lui de Don, lui Karp Stepanovici, cu nouă ruble douăzeci şi trei de copeici ; după apriga tocmeală, băură aldămaşul. Iar în privinţa calului boieresc, gazda sfătui să nu se încurce la obor cu ţiganii, că aveau să-l păcălească într-o clipă, ci să-l ducă la Elabuga, de-a dreptul la voievod, care, deşi era un cîine, ţinea la cai zdraveni şi avea bani berechet, de puteai acoperi toată ograda cu ei, tîlharul, hoţomanul !

Surul, calul boieresc, era al lui Semibratov, iar pe celălalt cal, al său, Pugaciov îl dăruise, cu dragă inimă, lui Varsonofi Pereşibi-Nos, care se abătuse la jumătatea drumului într-un codru, ca să se ascundă de urmăritori şi să-şi înjghebeze pe undeva o gospodărie. De treabă om! Pe drum, îi învăţa carte pe cei doi cazaci: buki-az, ba, ba! Vedi-az, va, va! Emilian Ivanîci învăţase şi el, cu chiu cu vai, să-şi zgîrie numele cu o nueluşă pe nisip: „Pu-ga-ciov".

— Ei, Vanka, pupă buzele Surului, pupă-le... că n-o să-l mai vezi... — Pugaciov sări pe iepuşoara lui vîndută gazdei, îl înşfăcă pe Surul de frîu şi porni de-a lungul malului Kamei, stîrnind nouri de colb.

Iată satul Ponaika, iată şi Podmonastîrka, în sfîrşit, iată că se zăreşte şi tîrgul Elabuga, numai la vreo douăzeci de verste depărtare.

Lăsă caii să se odihnească, îi scăldă în Kama, îi ţesălă, aşteptă să se usuce şi se îndreptă glonţ spre casa voievodului.

Casa voievodului era arătoasă, clădită temeinic. La poartă, într-un chioşc vărgat, moţăia un străjer cu dardă; un cîrd de gîşte umbla legănat prin ogradă, ciugulind iarba; o scroafă şi purceii ei horpăiau plescăind lăturile din troacă; doi poliţai, unul rus, celălalt meşcereak[1]) şedeau lîngă grajdul deschis jucînd ahtiaţi cărţi. În grajd; doi cai ronţăiau ovăz; zărind pe cei doi veniţi, tropăiră din copite şi nechezară.

— Pe cine cauţi? Vii cu răvaşul? — mormăi de la o fereastră deschisă voievodul care avea falca stîngă umflată şi oblojită cu o basma mare, de sub care ieşea un fuior de in. Nasul său stacojiu, plin de bubuliţe, se iţea dintre ochii mici, înguşti, deasupra cărora se ridica părul negru, ţepos ca de arici.

— Pe dumneavoastră... — răspunse Pugaciov, scoţîndu-şi cuşma. — Am un cal straşnic de vînzare... Am auzit...

— Hai, intră în casă! — strigă voievodul, uitîndu-se încîntat, cu coada ochiului, la calul de soi, voinic, cu părul mătăsos, rotat.

În vreme ce Pugaciov urca scara, voievodul bătu din palme şi porunci ceva celor doi poliţai din ogradă.

— Ei, să trăieşti, frăţioare, să trăieşti, drăguţule! — îl întîmpină el cu bunăvoinţă pe Pugaciov.

Văzînd că e primit atît de prietenos, Emelian Ivanovici simţi că-i zburdă inima de plăcere şi răcni:

[1]) *Meşcereaci* — popor care locuieşte în regiunea Volgăi de mijloc. (N. trad.)

— Să trăiţi, înălţimea voastră !...

Voievodul îşi încheie poalele beşmetului [1]) tătărăsc, se aşează la masă şi, proptindu-şi bărbia în pumni, îşi îngustă cu viclenie ochii, privind printre gene spre Pugaciov.

— Şi cît ceri pe căluţ, drăguţule ?

— Păi, măcar o sută de rublişoare...

— O sută de rublişoare ? — zise şi voievodul, strîmbîndu-şi uşor gura. — Tare ieftin, tare puţin ceri.

— Păi, asta-i numai pentru înălţimea voastră ; la obor, un ţigan şi nişte burtă-verde mi-au dat o sută douăzeci şi cinci !...

— Ieftin, ieftin, îţi mulţumesc...

Voievodul gemu încetişor, îşi pipăi obrazul umflat şi dădu ochii peste cap. — Dar cine eşti tu, drăguţule ? — întrebă el cu un zîmbet blajin.

— Sînt cazac de Don, — răspunse Pugaciov, zîmbind şi el prietenos. — Am zapisca la mine.

Deodată, voievodul sări în picioare, izbi cu pumnul în masă şi zbieră cu glas de cocoş :

— Mă, ticălosule ! Eşti hoţ de cai, mişelule, nu cazac !... Hei, poliţai ! — răcni el, apucînd un clopoţel şi sunînd asurzitor. — Iapa asta ai furat-o de la protopop, de la protopopul nostru ! Iată ce fel de cazac eşti !... Ticălosule !

Pugaciov căscă gura uluit, zvîcnind din sprîncene :

— De ce mă faceţi de ocară ? Şi-apoi nici nu e iapă, e cal...

— Îţi arăt eu ţie cal !... Vai de capul tău ticălos ! Păziţi uşa ! — porunci el celor doi poliţai, rusului şi meşcereakului, sosiţi în goană. — O să-ţi arăt eu ţie, să mai furi iepe de la protopop ! Te vîr, hoţule, în butuc, în fiare, în lanţ ! Iar mîine pe medeanul iarmarocului, o să jupoaie călăul trei piei de pe tine, potlogarule ! Ticălosule ! Tîlharule !

Inima lui Pugaciov clocotea de mînie, ochii i se însîngerară.

— Mă, năpîrcă spurcată ! — răcni el, scos din sărite şi se năpusti asupra voievodului. — Nu ţi-a crescut destul laba ca să faci de ocară pe un cazac de la Don ! Stai că încă n-ai dat de dracu'. Încă...

— Legaţi-l ! — croncăni cocoşeşte voievodul, alergînd în jurul mesei şi înşfăcînd un sfeşnic. — Poliţai !

Dar nici n-avu cînd să închidă gura şi să ridice sfeşnicul asupra cazacului, că Pugaciov îl şi păli din răsputeri cu pumnul

[1]) Un fel de caftan scurt, tighelit. (N. trad.)

său zdravăn peste falca bolnavă. Voievodul scoase un urlet şi se prăbuşi la pămînt, iar Pugaciov, ferindu-se cu lovituri de picioare de poliţai, sări pe fereastră afară.

— Calul! Unde mi-e calul? — strigă el, alergînd prin ogradă, dar, negăsindu-l pe Surul, sări pe Lastocika, iepuşoara lui de Don. — Leprele! Mi-au furat calul! Daţi-mi calul, calul!... Hoţilor!...

Se iscă un tărăboi cumplit. Toată lumea se năpusti afară din casă: voievodeasa, copiii, dădaca, slujbaşii, bucătarul cu ajutorul său; la chemările răpăitoarelor şi ale fluierelor, poliţaii, ostaşii bătrîni, străjerii, podarii dădeau buzna în curte, împreună cu gură-cască: femei, ciubotari, tarabagii, otgonari de pe Kama, cerşetori, golani.

— Aole-o-o! Ao-le-oo! — urla fără contenire voievodeasa cea grasă, arătîndu-l pe cazac. — Prindeţi-l! Mi-a tăiat bărbatul, tîlharul... Mi-a ucis bărbatul...

— Demult trebuia jugănit! — strigă în bătaie de joc careva din gloată.

— Strigaţi să vină ajutoare! Închideţi poarta, poarta... Văleu, vă e-eu!

Dar mulţimea nu se clintea din loc. Ostaşii bătrîni, cu părul alb, şi poliţaii se repeziră la Pugaciov. Aprins de mînie, el îşi trase sabia — mînerul cu crîmpeiul de tăiş, lung de vreo două palme — şi răcni năpraznic: „La o parte, la o parte!" Mulţimii îi păru atît de fioros, iar sabia lui, atît de lungă şi de sclipitoare, încît oamenii săriră înlături. Iepuşoara care trecuse prin multe încercări se ridică pe picioarele dindărăt şi apoi zvîrli din copite. Pugaciov îşi îndreptă cuşma şi, dînd grămadă nişte gură-cască înghesuiţi în poartă, ţîşni afară, în uliţă.

Toată întîmplarea ţinuse doar cîteva clipe. Şfichiuind iepuşoara, petrecut de hămăitul cîinilor, Pugaciov goni prin nişte ulicioare întortochiate, străbătu tot tîrgul şi, ca să-i înşele pe urmăritori, ieşi la cîmp în partea dimpotrivă a drumului spre Kotlovka. Dar nu zări nici un urmăritor. Ajungînd pe un mal priporos, împădurit, răsuflă uşurat şi-şi întoarse iapa spre Kotlovka.

— Ei, ai vîndut calul? — îl întrebă Vanka Semibratov, care şedea jos lîngă izbă.

— Vîndut... — mormăi Pugaciov.

— Şi-ai luat un preţ bun?

— Potrivit, — răspunse Pugaciov, încruntat. — M-am socotit bine.

Seara cinau pe malul Kamei, aproape de apă, lîngă barcazul cu dohot. Karp Stepanovici îşi ospăta musafirii cu vestitul morun de Kama. Nu duceau lipsă nici de rachiu. Pugaciov bea cu lăcomie, în tăcere.

Înfulecară pe săturate. După ospăţ, Vanka se lungi pe nisip, cu faţa în sus, rîgîind de atîta îmbuibare. Pescarul aţîţa focul. Se înserase. O femeie zveltă, cu ciuturele în mînă, se apropie de apă şi le dădu bineţe cu glas alintat.

— Noroc şi bună pace!

— Mulţumim, — răspunseră oamenii de lîngă foc. Gazda o îmbie:

— Ia aşează-te, Katerinuşka, mai stai un picuşor de vorbă cu noi.

Ea prinse privirea încordată a lui Pugaciov, îşi puse îndată ciuturele jos şi, curăţind cu palma nisipul de gunoaie, se aşeză. Pugaciov văzu numaidecît că era femeia pe care o cunoscuse în ajun, dar n-o arătă prin nimic.

— A plecat bătrînul socru? — o întrebă pescarul.

— Plecat... L-au cerut la topitorie, în locul lui bărbatu-meu, — răspunse ea tărăgănat. — Iar soacră-mea a plecat la Svinîie Gorî, la soru-sa. Am rămas singură cu toată gospodăria.

— Şi pesemne, că ţi-e cam teamă singurică? întrebă Pugaciov. — Şi eu, uite, dorm singur aci, pe barcazul ista, şi mi-e frică noaptea, să nu mă tragă cumva de barbă, la fund, iazma apei.

Katerina zîmbi; văpaia dorinţei luci în ochii ei mari. „Vine!“ îşi zise Pugaciov în gînd.

— Nu, nu mi-e frică să stau singură. Şi-apoi, chiar dacă mi-ar fi frică, ce să fac?

În clipa aceea, în tufarii de pe micul ostrov, o privighetoare îşi slobozi trilurile. Inima lui Pugaciov fu năpădită de o moleşeală dulce. Privirea lui se lipi de buzele Katerinei — zîmbitoare, fragede, — tare ar fi vrut să le sărute.

Karp Stepanovici tăie două felii de pîine, puse pe ele o bucată mare de morun, şi i le dădu femeii:

— Ia, Katerinuşka, mănîncă. Cine să aibă grijă de tine, singurică precum eşti.

— Bogdaproste, — îi mulțumi Katerina. — O să le duc acasă. Vecina noastră, tușa Lukeria, o duce greu de tot, am să le împart cu ea.

Apoi se sculă, își umplu ciuturele cu apă, ridică de jos feliile de pîine și peștele, își luă rămas bun și plecă.

— Eh, greu, greu trăiesc oamenii, sărmanii, — rosti pescarul oftînd. — Satul nostru e trecut în stăpînirea topitoriei Avzeano-Petrovski a boierului Evdokim Demidov. Satul are zemstvă. Aproape pe toți țăranii îi ia la topitorie. Pe toți — și mici și mari. Unii ard mangal, alții scot mineraiuri. Foame, frig, apăraie, iar hrana scumpă foc, cumpără-ți-o de la dugheana topitoriei, dacă ai cu ce, cînd cîștigi nimica toată. Oamenii se umflă de foame și mor. Se spetesc muncind din zori și pînă în noapte, nici n-au timp să doarmă. Se răzvrătesc, dar fără folos, își iau lumea în cap, dar îi prinde. Eh, amară e viața în topitorii.

— Ptiu ! — făcu Pugaciov, scuipînd cu ciudă. — Sub boieri, țărănimea o duce prost, la topitorii e și mai rău. Dar unde-i bine ?

— În mormînt, — rosti pescarul, după o clipă de tăcere.

3

Noaptea Semibratov plecă cu caii la păscut. Pugaciov se culcă pe barcazul cu dohot, tras la mal, trebuind să-și păzească marfa. Ședea tolănit pe punte, privind cerul ; era o noapte albă, fără stele.

Auzind plescăitul unei vîsle pe apă, se ridică într-o rînă. Prin pîcla alburie zări o lotcă plutind aproape de tot.

— Katerino, — strigă el cu jumătate de glas, și se sculă. — Ia-mă-n lotcuța ta. Ce, nu ți-e somn ? Te duci să asculți privighetorile ?

— Mă duc să ascult privighetorile. Și să plîng. Vino, țigănelule.

Vîslind amîndoi, se apropiară de ostrovul privighetorilor. Mirosea a smeură, a fragi, adiau mirezme dulci, amețitoare ; rațele sălbatice măcăiau prin stufăriș. Pugaciov privea tulburat chipul femeii, pal în noapte, buzele-i zîmbitoare. Dar ochii ei albaștri erau mîhniți și înrourați de lacrimi.

— De ce plîngi cînd ești atît de frumoasă ? — o întrebă Pugaciov, și inima lui zvîcni năvalnic.

— Îmi plîng bărbatul, stîlpul casei. A murit. L-au ucis... L-au împuşcat ostaşii, cînd a fost răzvrătirea la topitorie. Am rămas singură pe lume... — Vîsla îi căzu din mîini şi lacrimile începură să-i picure pe genunchii acoperiţi de sarafanul cam vechi, dar curăţel, cu bumbi de aramă ca nişte zurgălăi.

Lotca se oprise în stufăriş. Pugaciov tăcea. Femeia îşi şterse lacrimile cu mîneca cămăşii de pînză şi spuse:

— Tare mi-e milă de el... Îl văd în vis. Vine mereu la mine, vorbeşte întruna, nu se mai satură vorbind. Uneori mă apucă groaza... Mă înspăimînt. Nu mai am pentru ce trăi... Un pietroi de gît şi în apă...

— Pe răposat nu mai poţi să-l aduci înapoi, — zise Pugaciov, rupînd o ramură unduioasă de răchită. — Ai să-l jeleşti şi ai să-l uiţi. Ai să te măriţi.

— Cine să mă ia? — răspunse ea, plecînd capul şi buzele începură să-i tremure. — Nici nu mai sînt flăcăi ca lumea, pe cei zdraveni îi ia pe toţi la topitorie. În sat au rămas doar cei nevolnici. Şi apoi, mă gîndesc că pe el, pe bărbatul meu, n-o să-l uit toată viaţa.

— Ai să-l uiţi, — zise Pugaciov, tărăgănat, mîngîindu-i mîna. — Eu, Katerinuşko, te-aş lua de nevastă, dar...

— Ei, şi de ce să nu mă iei?...

— Păcatele mele, sînt însurat. La ce să mint. Am şi copilaşi... O pereche.

— Ferice de nevasta ta, — rosti cu un suspin Katerina.

— O fi ea ferice, dar eu nu-s. Tare-mi plac muierile. Am o inimă cum nu se poate mai pîrdalnică.

Katerina tăcu îndelung. Se temea să-şi ridice privirea spre bărbatul oacheş din faţa ei. Tăcea şi el, ascultînd trilurile privighetorilor, şi inima sa, ca într-un leagăn, începu să se avînte larg, de la Kama pînă la Donul cel drag, acolo unde acum era aceeaşi noapte a privighetorilor, de pe pămînt pînă în tării.

Katerina şopti:

— Am avut un copilaş... un băieţel. Petiunka. A trăit numai un anişor şi l-a luat dumnezeu. L-am jelit amarnic; mi se sfîşia inima să îngrop în pămînt carne din carnea mea, — şi ea lăsă capul în jos, rămînînd cu braţele puse cruce peste genunchi, în vreme ce lacrimile îi picurau iară din ochi. — Pentru ce m-a pedepsit dumnezeu, de ce mi-a luat bărbatul şi băieţelul?

— O să mai ai copii, — zise Pugaciov, — o să uiţi năpasta care te-a lovit; de ce să mai verşi lacrimi zadarnice? Cine vrea să-şi clădească o casă, nu plînge, ci-şi cară buşteni. O să-ţi lecuieşti durerea ta, nu te îndoi.

Katerina suspină, ridică ochii la Pugaciov, voi să zîmbească, dar buzele ei tresăriră şi se strîmbară iar într-un tremur.

Pugaciov o luă în braţe şi o sărută de trei ori pe ochii uzi, pe obraji şi pe buzele de pe care zbură un ţipăt. O îmbrăţişase atît de vijelios, încît lotca se clătină, iar o privighetoare sură, ca o vrabie mare, ţîşni dintr-o tufă apropiată şi-şi luă zborul, lăsîndu-se ceva mai departe.

Ea îl împinse îndărăt şi spuse cu o dojană alintată:

— Nerușinaţi mai sînt cazacii — vor să culeagă smeură în grădini străine.

Pugaciov îşi şterse buzele, îi făcu cu ochiul şi rîse înăbuşit.

Ea îşi luă coşul, se agăţă de o tufă de răchită, trase lotca la mal şi se dădu jos pe ostrov.

— Rămîi cu bine, — rosti ea cu durere în glas. — Mă duc în pădure, după poame.

— Nu „rămîi cu bine", ci „bine ai venit"! — răspunse Pugaciov, sărind şi el pe mal.

Noaptea, în vreme ce Pugaciov culegea poame, o iscoadă, un poliţai al voievodului, veni în satul Kotlovka, bătu la uşa izbei lui Karp Stepanovici, cumătrul lui, şi-i puse o seamă de întrebări: nu cumva a trecut pe acolo un om călare, cu barba neagră, cu înfăţişare de ostaş; cică voievodul a poruncit să se afle ce se ştie de acest om, iar de va fi găsit pe undeva, să fie prins îndată.

Karp Stepanovici Karas era un om ager la minte; ghici îndată că cel căutat era chiar cazacul care trăsese la el şi răspunse:

— Nu, la noi nu s-a auzit de asemenea drumeţ. Dar de ce îl caută voievodul?

— Păi, cică acela l-ar fi cîrpit pe voievod peste bot. Voievodul avea o măsea stricată, şi i se umflase obrazul, de nu mai putea. Ei, şi cînd l-a pălit peste falcă omul cu barba neagră, i-a zburat îndată măseaua, iar mutra i s-a dezumflat, tămăduindu-se îndată.

Pescarul rîse; iscoada zîmbi şi ea în barba încîlcită.

— Dar pentru care pricină s-a iscat gîlceavă între ei? — întrebă Karp Stepanovici, cinstindu-şi oaspetele cu o duşcă.

Poliţaiul povesti cu de-amănuntul toate aşa cum au fost, şi adăugă:

— După tăraboi, voievodul a bătut-o pe voievodeasă cu biciuşca: „M-ai făcut de ruşine faţă de tot norodul, netoato. Cine să cuteze a da în mine, un voievod? Omul cu barba neagră nu m-a bătut, ci m-a curarisit de măsele, din porunca mea..." Toată Elabuga se strică de rîs, dar voievodul, pas să se sinchisească. Aseară a alergat prin tîrg, cu calul de furat.

Cei doi cumetri se despărţiră în preajma zorilor. Iscoada plecă înapoi la Elabuga, beat turtă, cîntînd în gura mare.

Aflînd de poliţai, Pugaciov îi mulţumi pescarului, plecîndu-se adînc în faţa lui.

— Bogdaproste... N-am să-ţi uit binele cît oi trăi.

Pentru orice împrejurare, îşi coborî barcazul în josul apei, la vreo două verste de satul Kotlovka. Acolo mai stătu împreună cu Semibratov trei zile şi trei nopţi.

Primenelile lor se ponosiseră de tot şi acum, la plecare, aveau pe ei amîndoi rufe bune de pînză, făcute cu cheltuiala lui Pugaciov. El mai făcu rost şi de două băsmăluţe subţiri. Vanka Semibratov nu voi să ia şi el băsmăluţe, spunînd că n-are ce face cu ele. Pugaciov îl mustră, zicînd că nu se putea şti ce întîmplări îi mai aşteptau pe drum, la întoarcere, şi poate că băsmăluţele vor folosi şi ele la ceva...

Pugaciov mai veni de cîteva ori la Kotlovka s-o vadă pe Katerina şi să cumpere pînzeturi şi dohot. Cumpără pînzeturi cu toptanul, numai de la Katerina luă cincizeci şi trei de arşini, cu două copeici arşinul, adică în totul de o rublă şi şase copeici, şi-i mai dădu Katerinei pe deasupra un cervoneţ de aur, pentru poame. Katerina se prăpădea plîngînd.

— Hai la Don, să fii cazacă slobodă, puiculiţa mea. Te ia Vanka de nevastă.

— Cum să-mi părăsesc meleagurile pe care m-am născut? — răspunse plîngînd Katerina. — Aici, în ţintirim, îmi zace copilaşul, iar în Ural, bărbatul ucis...

Karp Stepanovici Karas, pescarul, luîndu-şi rămas bun de la Pugaciov, privi ţintă chipul vesel, cutezător, cu barbă neagră, al musafirului său, şi întrebă:

— Ei, ce zici, Omelian Ivanîci, o să ne mai vedem noi vreodată?

— Poate că ne-om mai întîlni, — răspunse Pugaciov, îmbrățișîndu-l cu inima deschisă. — Numai că nu prea cred. Tare-i departe pînă la tine.

Putea oare Pugaciov să-și închipuie că, după puțini ani, avea să vadă din nou satul Kotlovka, și nu ca un cazac de rînd, ci ca temutul țar al mujicimii, în desăvîrșită putere și slavă; că avea să cheme la el pescarul și să-l pună polcovnic peste toată plasa?...

Emelian Pugaciov se despărți de iepușoara lui de luptă cu o duioșie mișcătoare, așa cum te desparți de un prieten credincios. Lastocika, albă-gălbuie la păr, deși nu prea arătoasă, era voinică, răbdătoare și de o blîndețe și vioiciune deosebite.

— Ei, Lastocika, surioară, tu rămîi aici. Mi-ai slujit cu dreptate și cu credință... Rămîi cu bine... — O mîngîie și o bătu cu palma peste greabănul mîndru, vînjos. Sforăind ușor, Lastocika îi făcea plecăciuni și se uita cu ochii ei negri, cuminți, în obrazul cu barba smolită, atît de drag, al fostului ei stăpîn.

Pugaciov plecă fără să se uite îndărăt. Lastocika necheză subțirel.

— O-of... Un cazac de Don nu-și poate uita niciodată căluțul...

Plecară cu barcazul în trei: Pugaciov, Vanka Semibratov și Vavilov, țăranul de prin partea locului. Cazacilor nu le ajunseseră banii ca să plătească lui Vavilov tot ce i se cuvenea pentru barcazul cu dohot, așa că aveau să se socotească la Țarițîn, din cîștigul bun pe care-l așteptau.

La Țarițîn ajunseră toamna tîrziu. Peste tot, pe drum, poposind prin așezări, auzeau multe și mărunte despre lucrările comisiei de aleși de la Moscova. Unii ziceau că au să iasă legi noi, după care țăranul va avea pămînt și va fi slobod. Alții dădeau din cap a îndoială și rîdeau pe față de cei lesne încrezători:

— Nici să nu vă gîndiți la asta! Toate au să rămînă așa cum au fost.

Țăranul Vavilov și Emelian Pugaciov nu prea credeau nici ei că boierii vor lăsa de bunăvoie pămîntul din mînă. Iar Vanka Semibratov nici nu se amesteca în vorbă, prea puțin ademenit de asemenea treburi încîlcite.

Ei, și călătoria plină de învățăminte pentru tînărul Pugaciov se sfîrși. Trecuse cu prilejul ei prin multe încercări, aflase

multe, judeca lucrurile cu mai multă înţelepciune şi acum privea viaţa cu alţi ochi, mai puţin încrezători.

Nu-l frămîntau, e drept, nici năzuinţi deosebite, nici cine ştie ce gînduri mari ; era un om ca toţi oamenii. Nu-şi închipuia că întîlnirile lui întîmplătoare cu negustori, cu voievozi, cu moşieri, şi acel mic război ţărănesc în satul Bolşie Travî aveau să-i slujească mai tîrziu la fel de mult ca şi aerul pe care îl respira.

PARTEA A TREIA

CAPITOLUL I

Priveliști istorice. Turcia și Polonia. Finul lui Petru cel Mare

1

ÎND se urcase pe tron, Ecaterina spunea că, după războiul ruinător cu prusacii, Rusia avea nevoie de mulți ani de pace. „Pacea e indispensabilă întinsului nostru imperiu ; avem nevoie de înmulțirea locuitorilor, și nu de pustiiri".

Totodată, chiar de la începutul domniei ei, Ecaterina voi să se bucure de înrîurire și de geutate în Europa. Deși se străduia să conducă politica externă singură, nelăsîndu-se influențată de favoriți și, mai ales, de ambasadorii străini de pe lîngă curtea Rusiei, sfetnicul ei principal, de neinlocuit, a fost întotdeauna contele Nikita Panin, capul Colegiului Afacerilor Externe.

Curînd, Rusia a început să joace un rol politic, egal cu al marilor puteri din Europa Centrală, și predominant în zona țărilor nordice.

Procedînd cu diplomație și cu tact, Ecaterina a știut să-l dispună pe Frederic al II-lea în favoarea ei, întreținînd cu el o intensă corespondență cu privire la afacerile europene generale.

În schimb, relațiile Rusiei cu Franța și cu Austria erau încordate. Legînd soarta Rusiei de Prusia, diplomația rusă se lăsa călăuzită în acțiunile ei de sistemul așa-zisei „coaliții nordice", din care făceau parte : Rusia, Prusia, Anglia, Danemarca, Suedia și Polonia. „Coaliția nordică" era contracarată de alianța franco-austriacă.

Dar acest sistem nu se arăta destul de trainic, de statornic: mărul discordiei părea că va fi Polonia, amenințată cu împărțirea.

Ecaterina a izbutit fără război să pună Polonia și Kurlanda într-o situație de dependență față de Rusia. Ea acționa pe cale diplomatică, prin dispoziții cu caracter polițienesc și prin demonstrații militare.

În timpul acela, Polonia decădea treptat. Țărănimea și meșteșugărimea ei zăceau în mizerie. Puterea regelui August al III-lea era numai cu numele; în țară erau stăpîni marii magnați și șleahta, sprijiniți de clerul catolic. Dar panii [1]) se dușmăneau necontenit între ei și Polonia era sfîșiată de tulburări interne, ceea ce convenea statelor străine, dimprejurul ei.

În 1763, regele August muri, și Rusia fu nevoită să se amestece energic în treburile Poloniei. Ecaterina făcu astfel ca să fie ales rege al Poloniei Stanislav Poniatowski, un vechi prieten intim al ei, odinioară acreditat pe lîngă Curtea rusă. De atunci, politica Poloniei a fost dictată în întregime de Ecaterina, iar Polonia a devenit stat vasal al Rusiei. În Europa începură să circule zvonuri răuvoitoare cu privire la intenția Ecaterinei, care rămăsese văduvă, de a se căsători cu noul rege și de a anexa la Rusia — prin această manevră abilă — toată Polonia.

Influența rusească în Polonia avu darul să întărîte mult Europa. În februarie 1768, în Polonia izbucni o răscoală îndreptată împotriva politicii rusești. Răscoala era condusă de Stanislaw Pulawski, nucleul ei fiind alcătuit de pani, magnați și șleahtici.

Răsculații declarară pe Stanislaw Poniatowski detronat, iar pe ei se proclamară capii așa-zisei Confederații de la Bar, întemeiată cu menirea de a ocroti privilegiile șleahtei. Pentru înăbușirea răscoalei fură trimise unități militare din Rusia, care se uniră cu trupele lui Stanislaw Poniatowski. Începură ciocniri care luară sfîrșit prin înfrîngerea confederaților. Polonezii ajunseră într-o situație grea, care se înrăutățea prin răscoalele țăranilor îndreptate împotriva șleahtei. Pînă la urmă, împrejurările politice luară o asemenea întorsătură, încît Polonia se pomeni în pragul unei împărțiri între Rusia și Prusia. Diplomația polonă își spunea cu lașitate:

— După dumnezeu, prima și singura putere care ne poate veni în ajutor e Turcia.

[1]) *Pani* — aici în sensul de nobili. (N. trad.)

Pe de altă parte, Rusia se războise de mai multe ori cu Turcia, căutînd să alipească Crimeia şi să-şi deschidă porţi largi spre Marea Neagră. Pentru a smulge Polonia din mîinile Rusiei şi a slăbi astfel influenţa din ce în ce mai mare a Rusiei în Europa, Franţa se gîndi să asmută pe sultanul Turciei împotriva ei. Ecaterina se mînie cumplit pe Franţa. Vorbind despre noul ambasador francez, ţarina spunea :

— Domnul Sabatier va fi primit de mine ca un cîine care încurcă jocul de popice.

Turcia se arătă gata să joace după cum i se cînta. La aceasta a contribuit o întîmplare neprevăzută : un detaşament rusesc, care-i urmărea pe confederaţi, năvăli în tîrgul turcesc Balta. Îndemnat de Franţa, sultanul ceru pe un ton arogant imediata evacuare a întregii Polonii de către trupele ruseşti, şi curînd după aceea declară război Rusiei.

Ecaterina prevedea că războiul cu Turcia avea să ţină mulţi ani. Peste tot începu să clocotească o muncă aprigă pentru organizarea oştirii. Ecaterina muncea şi ea din răsputeri. Se scula de obicei la orele şase dimineaţa şi, după observaţiile lui Münnich, lucra cîte cincisprezece ore pe zi. Între altele... ea spunea cu satisfacţie :

— Marinarii noştri au fost atît de bine îmboldiţi ca să-şi înveţe meşteşugul, încît au ajuns iuţi foc.

În primăvara anului 1768, oştile ruseşti, sub comanda contelui Rumianţev, a lui Piotr Panin şi a prinţului Goliţîn, ajunseră la graniţa turcească.

Căutînd să trezească în sufletul contelui Rumianţev înflăcărarea războinică şi ambiţia, Ecaterina îi scria :

„Ni-e dat să fim martorii unor fapte mari ale vremii noastre ; colosul turcesc va începe să se clatine... Ochii Europei sînt aţintiţi asupra Domniei Voastre!"

Cu prilejul unei şedinţe a Consiliului de Stat, Grigori Orlov sugeră ideea unei expediţii în Marea Mediterană.

— Voi stărui necontenit asupra acestui lucru. Ţelul final al războiului trebuie să fie după mine, dobîndirea dreptului de liberă navigaţie pe Marea Neagră.

O flotă rusă se construia pe ţărmurile mării de Azov în ritm viu, fără pierdere de vreme.

După ce-şi împinse forţele principale spre hotarele turceşti, Rusia mai trimise încă o oştire în Polonia, ca să termine cu con-

federații. În primăvara anului 1769, generalul de brigadă Alexandr Vasilievici Suvorov porni asupra Varșoviei. Trupele ruse din Polonia se aflau sub comanda supremă a generalului Weimarn.

Confederații ocupaseră poziții lîngă Brest, fiind conduși de fiii bătrînului Pulawski, care murise între timp, anume Franc și Kazimierz. Dînd dovadă de isteține, de vitejie și de o înaltă tactică militară, Suvorov zdrobea pretutindeni pe confederați. Misiunea lui era ușurată prin atitudinea simpatizantă a țărănimii ruse, a celei polone și a celei bieloruse, crunt asuprite de șleahtă.

Kazimierz Pulawski pieri într-una din lupte: nenorocosul Franc fugi în America, iar frățele lor mezin căzu prizonier și fu înaintat la Kazan, guvernatorului Brandt. Mari transporturi de confederați prizonieri se îndreptau spre interiorul Rusiei: la Kazan, la Orenburg, la Perm, la Tobolsk, la Celiabinsk.

În ianuarie 1769, se produse o năvală neașteptată a tătarilor din Crimeia peste hotarele Rusiei. Numeroși ruși fură duși în robie. Dar această incursiune tîlhărească a fost cea din urmă.

La începutul primăverii anului 1770, toată flota părăsi Kronstadtul, ieșind pentru prima dată în ocean. Deși nu făcea parte din cadrele marinei, contele Alexei Orlov, care se afla în vremea aceea în Italia pentru un tratament, primi misiunea de a conduce o expediție în arhipelag. Flota se afla sub comanda lui Spiridov și a lui Elphinston. Elev talentat al lui Petru cel Mare, amiralul Spiridov pregătea intens echipajele în cursul navigației, instruindu-le în tirul naval și în manevrarea vaselor. Spre uimirea Europei, flota, mișcată de vele și de vîsle, parcurse destul de repede lungul drum, luă pe bord în Italia pe contele Orlov, ocoli Grecia și pătrunse în arhipelag.

Ajunsă la Navarin, flota cuceri forturile și le aruncă în aer.

Apoi, navele rusești porniră în urmărirea flotei turcești și o ajunseră din urmă lîngă insula Chios, nu departe de golful Ceșme. Flota inamică era de cîteva ori mai mare decît cea rusească, dispunînd de șaisprezece vase de linie, înarmate cu 1 200 tunuri, de șase fregate și de circa o sută de vase mai mici. Rușii nu aveau decît nouă corăbii cu borduri înalte, plus cîteva brandere [1]) și alte vase auxiliare mai mici.

[1]) Vase încărcate cu materii inflamabile sau explozive, folosite în trecut pentru incendierea navelor inamice. (N. trad.)

Faţă de această inegalitate de forţe, atît de evidentă, Orlov căzu pradă pesimismului. Cu toate acestea, la consiliul de război marinarii ruşi îşi exprimară dorinţa unanimă să învingă sau să moară. Înaltul moral războinic al întregului efectiv făgăduia victoria.

În ziua de 24 iunie 1770, flota începu operaţiunile navale.

Aripa stîngă a flotei turceşti se sprijinea pe insula stîncoasă Chios, iar cea dreaptă, luase poziţie în ape puţin adînci, astfel că nu putea manevra cu uşurinţă.

Flota rusă începu atacul pe două coloane. Amiralul Spiridov, avînd pe bordul navei sale „Evstafi" pe Feodor Orlov, comanda avangarda ; contraamiralul Elphinston rămase în ariergardă, iar Alexei Orlov, comandantul suprem, conducea grosul forţelor.

Tunurile bubuiau necontenit. Escadra rusă se apropia încet de cea inamică. Focurile puşcaşilor începeau să susţină salvele de tunuri. Nava „Evstafi", condusă de viteazul amiral, lupta împotriva a trei vase mari şi unei canoniere. După cîteva minute, „Evstafi" abordă vasul-amiral turcesc, cea mai puternică navă a escadrei inamice. Matrozii ruşi săriră pe puntea navei turceşti ; începu un măcel crîncen.

Un subofiţer bărbos rus se repezi la pupă şi smulse pavilionul amiral turcesc. Răcnind sălbatic „Allah ! Allah !", turcii săriră pe el şi în încăierare îi tăiară o mînă. Strîngînd pavilionul între dinţi, bărbosul se apăra înverşunat cu cealaltă mînă, dar fu ridicat în baionete. Ruşii săriră în ajutorul său şi, luptînd aprig, smulseră vrăjmaşilor trupul tovarăşului lor, împreună cu pavilionul, pe care-l înmînară îndată amiralului Spiridov, ca un trofeu de luptă.

Între timp, vitejii matrozi ruşi izbutiră să incendieze vasul turcesc. Turcii alergau nebuneşte pe covertă, cu strigăte deznădăjduite, stingînd focul : în cală era pulbere şi vasul putea sări în orice clipă în aer. Dîndu-şi seama de primejdia care ameninţa şi nava lor, Spiridov şi Feodor Orlov se grăbiră să sară într-o barcă. Nici n-avură timp să se îndepărteze, cînd arborele mare, aprins, al vasului turcesc, se prăbuşi în flăcări pe „Evstafi" ; o ploaie de scîntei se revărsă peste el, incediindu-l. Oamenii se grăbiră să se arunce în apă. Bubuind şi vuind înspăimîntător, vasul inamic sări în aer. După acesta, „Evstafi" explodă şi el. Cei de pe navele turceşti tăiau în pripă parîmele şi se îndepărtau repede.

Urmărind mersul crîncenei bătălii şi văzînd că nava „Evstafi“ sărise în aer, contele Alexei Orlov era sigur că fratele său Feodor pierise şi, cuprins de deznădejde, căzu în nesimţire. Venindu-şi repede în fire, ordonă să se ridice toate velele şi se repezi cu navele lui în mijlocul celor inamice, împroşcîndu-le cu ghiulele. Cuprinsă de panică, flota turcească fugi în neorînduială în golful Ceşme. Cu aceasta, lupta acelei zile luă sfîrşit.

Ruşii petrecură toată ziua următoare pregătindu-se pentru un nou atac, în care scop umplură patru brandere cu substanţe inflamabile. Aceste vase cu destinaţie specială aveau menirea de a fi agăţate cu cîngile de navele inamice şi a fi aprinse, incediind astfel vasele duşmanului. Operaţiunile cu brandere erau foarte primejdioase. Totuşi, la chemare, se prezentară numeroşi voluntari, mai mulţi decît era nevoie.

In noaptea liniştită, cu lună, care urmă, spre 26 iunie, escadra rusă începu să se apropie de cea turcă. Pe la orele unu şi ceva noaptea, o fregată turcă fu incendiată de tirul navelor ruseşti. Trei rachete de luptă ţîşniră în sus, semnalizînd ordinul: „Brandere, înainte!“ Cele patru brandere se repeziră asupra inamicului. Pe cel din frunte se afla tînărul şi viteazul locotenent Ilin.

— Ei, fraţiori matrozi, ce minunate focuri de artificii o să vedem curînd! — spuse el, dîndu-şi bereta pe ceafă şi îmbărbătîndu-şi echipajul compus din oameni îndrăzneţi. — Iar dacă murim, cel puţin murim cu tămbălău!...

Iată-i în mijlocul escadrei inamice, iată-i abordînd un vas turcesc.

— Aprin-deţi! răsună comanda.

Din încărcătura inflamabilă ţîşni o flacără vie. Snopi de scîntei erau împroşcaţi peste coverta inamică.

— In şalupă! — comandă Ilin. Curînd şalupa luneca pe oglinda apelor negre, scăpînd pe viteji de pieire.

Nava inamică sări în aer. Echipa de viteji de sub comanda lui Ilin lăsă vîslele şi începu să strige „ura!“. A doua corabie turcă sări în aer, şi încă una...

Acţiunea branderelor avu un succes strălucit. Dinspre uriaşele focare de incendiu sufla un puternic şuvoi de aer; vîntul bătea cu tărie în direcţia escadrei turceşti. Inamicul îşi pierdu cumpătul.

Entuziasmaţi de nemaivăzuta privelişte, marinarii ruşi nu mai conteneau cu uralele şi trăgeau cu tunurile în turcii năuciţi.

Limbi de foc zburau prin întuneric, asemenea unor balauri fioroşi, şi se prăvăleau peste navele turceşti, incendiindu-le. Două fregate inamice săriră în aer, cu un bubuit năpraznic.

Toată întinderea dimprejur se cutremura de explozii : vuietul necontenit al detunăturilor se rostogolea peste ape. Marinarii aveau impresia că marea clocotea, revărsîndu-se peste maluri, că oglindirile incendiilor însîngerau valurile, şi că luna pălise, săltînd îngrozită, din nor în nor.

Exploziile se ţineau lanţ. Impreună cu trombele de foc şi cu sulurile de fum vînăt-trandafiriu, ţîşneau spre cer pînze aprinse, catarge cuprinse de foc, fărîmături de vase, cadavre sfîrtecate, şi toate se prăbuşeau apoi în abisul mării, sfîrîind şi trosnind. Văzduhul se zguduia, vuind asurzitor. Zarea împîclită de o pînză deasă de fum se legăna înaintea ochilor.

Privind prăpădul care se abătuse asupra escadrei inamice, Alexei Orlov, emoţionat la culme, tremura, plesnea din limbă şi pocnea din degete, strigînd cu glas răguşit :

— O, maica noastră, o, prea mărită împărăteasă !... Ne vezi oare ? Ne auzi oare ? Slava prealuminatului tău nume e înălţată cu cinste de scumpii noştri marinari !

Pe sub mustăţile sobrului amiral Spiridov se ivea din cînd în cînd un zîmbet de entuziasm.

Orlov se repezi la el, îl apucă în braţe, îl zvîrli în sus şi, prinzîndu-l în aer, îl sărută :

— Victorie, amirale, victorie !

Exploziile vuiau necontenit. Înainte de mijirea zorilor, toată escadra turcă fu făcută scrum. Pieriră şaizeci şi cinci de vase turceşti, cu douăzeci de mii de oameni. Ruşii pierdură o corabie şi şase sute opt oameni, dintre care treizeci de ofiţeri.

Adînc impresionat de focul bătăliei, Spiridov scrise contelui Ivan Cernîşev, prietenul său :

„Am atacat flota turcească, am zdrobit-o, am sfărîmat-o, am ars-o, am aruncat-o în aer, am scufundat-o, am spulberat-o, am lăsat pe acele locuri o privelişte înfricoşătoare şi am pus mîna pe tot arhipelagul"...

Curînd după bătălia de la Ceşme, care a acoperit flota rusă de o glorie nepieritoare, oştile ruseşti izbutiră să dea turcilor lovituri zguduitoare şi pe uscat.

2

Primăvara, după ciocniri victorioase cu turcii, un mare detaşament din Oastea Donului, sub comanda colonelului Kuteinikov, porni împreună cu armata a II-a a contelui Piotr Panin spre Bender, o cetate dintre cele mai puternice.

Chemat la oaste odată cu alţi cazaci, Emelian Pugaciov nu mai avusese prilejul să ia parte la o campanie atît de grea. Oştile mărşăluiau printr-un ţinut pustiit de război; aşezările omeneşti fuseseră pustiite, pîrjolite încă cu un an în urmă; nu se găsea nici nutreţ, nici merinde... Localnicii fugiseră care încotro. Pînă şi vremea de primăvară se arăta vicleană: ziua ba era o căldură de nesuferit, ba ploua cu găleata, iar noaptea stăruia un frig pătrunzător; Pugaciov începu să simtă dureri în picioare.

Şi, pe deasupra, altă năpastă: în împrejurimi, peste tot, bîntuia molima groaznică a ciumei. Ca să se împiedice răspîndirea ei, ostaşilor şi cazacilor li se împărţea din cînd în cînd cîte o raţie de votcă cu usturoi şi cu ardei iute turcesc.

Într-o zi, cazacii avură norocul să găsească trei butoaie mari de vin într-o crîşmă părăsită. Bucuria aceasta dădu peste ei tocmai cînd făceau un popas mare de două zile. Traseră un chef la toartă. Pugaciov nu se lăsă mai prejos decît ceilalţi.

Oamenii şedeau în jurul focului, îşi aminteau de meleagurile lor de la Don şi istoriseau tot felul de năzdrăvănii, care de care mai cu moţ, despre vrăjitoarele şi vrăjitorii turci. Pugaciov era mare meşter în îmbinarea adevărului cu născocirile.

Vanka Semibratov luase frumoasa sabie pe care Pugaciov şi-o rezemase de o tufă, şi o privea cu luare aminte. Toţi ceilalţi întinseră şi ei mîinile spre sabia cu prăseaua bătută în aur, şi cu nişte slove tot de aur, săpate de-a lungul tăişului de oţel.

— De unde ai făcut rost de sabia asta strașnică? — îl întrebă pe Pugaciov sotnicul Kavun, un bătrîn cu barba căruntă.

Pugaciov luă un aer serios şi, împleticindu-se în limbă, răspunse:

— Mi-a dăruit-o... însuşi împ-păratul Petru Intîiul.

Sotnicul, care se îmbătase bine, îşi holbă ochii la Pugaciov şi-l întrebă:

— Petru cel Mare? Chiar el?

— El însuşi... La botez. Sînt finul răposatului împărat Petru cel Mare, chiar el m-a botezat...

Cazacii rămaseră cu gurile căscate şi, privind ţintă pe sotnic, aşteptau să-i audă părerea. Sotnicul zise:

— Asta e... e ceva, frate... Oho! S-o păstrezi bine. Sabia asta e de mare preţ. In fiecare duminică s-o săruţi ca pe o icoană sfîntă. Dar de ce n-ai spus nimic pînă acum, zevzecule?

— La ce era să mă laud? Mie nu-mi plac lăudăroşii, — răspunse Pugaciov, ascunzînd sub mustaţă o umbră de zîmbet şiret.

Povestea minunatei săbii se răspîndi curînd prin toată tabăra. Cazacii începură să arate o cinstire deosebită lui Pugaciov, care se veselea de acest lucru.

După trei zile, fu chemat în cortul colonelului Kuteinikov unde găsi şi pe atamanul de tabără Timofei Grekov, mai marele lui Pugaciov.

— Ei, Emelian, ia arată-ne şi nouă sabia lui Petru cel Mare, — zise atamanul, privindu-l printre gene. — Aşadar, te-a botezat într-adevăr ţarul Petru?

Pugaciov îi întinse sabia şi spuse că, într-adevăr, fusese botezat de Petru cel Mare. Că, în vremea aceea, ţarul trecuse spre Voronej, ca să echipeze nişte corăbii. Astfel îi povestise mama lui; el nu ţinea minte: pe atunci era mic de tot, prunc, sugea la ţîţa mamei.

Atunci amîndoi mai marii săi izbucniră deodată în hohote de rîs. Pugaciov lăsă capul în jos. Strîngîndu-şi în pumn barba stufoasă şi îngustîndu-şi ochii ghiduşi, atamanul spuse:

— Păi, chiar dacă Petru I te-ar fi botezat în cel din urmă an al vieţii lui, şi tot ai avea acum vreo cincizeci de primăveri. Iar tu cîţi ani ai? Pesemne că nici treizeci! — Umerii şi pîntecul rotofeiului ataman se zguduia de un rîs mut.

Pugaciov călcă pe loc, lăsîndu-se pe un picior şi scărpinîndu-se la ceafă.

— Dealtfel şi slovele săpate pe ea sînt arăbeşti, — urmă colonelul, dînd sabia înapoi lui Pugaciov. — Mi se pare, băiete, c-ai luat sabia asta de la un paşă turc. Ia spune cinstit: nu-i aşa că ai născocit povestea c-ai fi fost botezat de Petru cel Mare? Şi dacă-i aşa, atunci în ce scop ai născocit-o?

— Am născocit-o; aşa e, am născocit-o, — mărturisi Pugaciov, cu privirea în pămînt. — Dar n-am născocit-o pentru cine ştie ce folos, ori pentru vreo ticăloşie, ci ca *să ies într-un fel deasupra gloatei.*

— Aha! — zise Grekov, ridicînd un deget. — Tare bine, cazace Pugaciov! Bine ai zis: ca să ieşi deasupra gloatei.

Ciupindu-şi mustaţa căruntă, colonelul Kuteinikov dădu din cap a încuviinţare. Pugaciov tuşi voios şi privi în ochii mai-marilor săi, fără să clipească.

— Numai că uite ce e, cazace Pugaciov, — zise colonelul. — Trebuie să cauţi să ieşi deasupra gloatei pe cîmpul de luptă, nu...

— În luptă, înălţimea voastră, nu mă gîndesc la moarte, mă arunc cel dintîi în foc.

— E cunoscută vitejia ta, Pugaciov, — rosti atamanul, pufăind din pipa turcească, mare cît pumnul. — Ei, du-te cu dumnezeu şi vezi-ţi de slujbă!

În vara anului 1770 începu o luptă crîncenă pentru împresurarea Benderului, puternica cetate turcească.

Emelian Pugaciov, care dădu dovadă de o vitejie deosebită cu prilejul acestei acţiuni sîngeroase, fu înaintat horunj, adică dobîndi cel dintîi grad ofiţeresc.

În noaptea spre 16 septembrie, după un asalt înverşunat, cetatea căzu.

„Ursul a fost doborît" — raportă Piotr Panin Ecaterinei. Totuşi, el n-a căzut fără plată în mîinile învingătorilor: armata a II-a rusă a pierdut în asalt o cincime din efectivul ei.

Între timp, armata lui Rumianţev cîştiga şi ea o victorie după alta. Din nenorocire, în Turcia bîntuia molima ucigătoare a ciumei, şi comandanţii ruşi erau siliţi să-şi ducă trupele prin regiuni slab populate.

La vărsarea rîului Larga în Prut, Rumianţev întîlni o oaste a inamicului de optzeci de mii de oameni. Rumianţev avea aproape douăzeci de mii de ostaşi, cu bolnavi cu tot. În ordinul său de zi către trupe spunea:

— Slava şi vrednicia noastră nu ne îngăduie să răbdăm pe inamic în faţa noastră, fără a-l lovi!

Ruşii atacară în ziua de 7 iulie. Turcii fură înfrînţi, zdrobiţi, puşi pe fugă.

În această luptă gloarioasă se distinse tînărul ofiţer Ivan Ivanovici Mihelson, pe care Bibikov îl preţuia mult. Nici rănile grele, pe care le căpătase în războiul cu Prusia, nici sănătatea şubredă nu-i slăbiseră curajul. Împreună cu escadronul său, năvăli cel dintîi în tabăra turcească, capturînd în iureş opt tu-

nuri inamice, dar îndată după aceea un glonț îi străpunse brațul. Pentru această faptă vitejească fu înaintat la gradul de maior.

Doi mari viziri fură înlocuiți, unul după altul, pentru înfrîngeri repetate. Al treilea, Halim-bei aflînd că Rumianțev avea numai șaptesprezece mii de ostași, își trecu peste Dunăre oștirea sa de o sută cincizeci de mii de oameni, nădăjduind să-l zdrobească. „Cantitatea asiatică se ciocni cu calitatea europeană" la 21 iulie, pe malurile rîului Kahul. La un moment dat, mulțimea ienicerilor îi dădu peste cap pe ruși și-i puse pe fugă. Dar îndată le sări în ajutor însuși Rumianțev, cu regimentele de grenadieri de elită. Auzindu-i glasul tunător: „Stați, flăcăi!" — rușii se opriră și făcură un zid de neclintit în jurul comandantului lor; grenadierii atacară la baionetă, iar artileria desăvîrși lovitura. Inamicul fugi în neorînduială, lăsînd pe cîmpul de bătaie douăzeci de mii de morți, toată artileria și toată tabăra lui. Armata rusă pierduse trei sute cincizeci și trei de oameni.

În raportul său asupra victoriei de la Kahul, Rumianțev, asemuind tactica oștilor sale cu aceea a vechilor romani, scria, între altele, Ecaterinei: „Nu procedează, oare, astăzi aidoma oștirea maiestății voastre, cînd nu întreabă care-i puterea inamicului, ci numai îl caută?"

Această victorie îi aduse lui Rumianțev rangul de feldmareșal. Ceva mai tîrziu, la Țarskoe Selo, fu înălțat un obelisc de marmoră în cinstea biruinței de la Kahul.

Admirînd eroismul glorioaselor oști ruseșți, Ecaterina rosti aforismele:

— Victoria e un dușman al războiului și un început al păcii Prin victorie se curmă războiul și se croiește calea spre pace.

Între timp, recrutările se țineau lanț; țărănimea înrobită, stoarsă, muncind silnic pentru moșieri patru zile pe săptămînă, își pierdea toată vlaga, se prăpădea.

3

După lupte crîncene, regimentul din care făcea parte horunjul Pugaciov, fu retras în cantonamente de iarnă, în satul Golaia Kamenka. Începu perioada de acalmie a iernii.

Într-o zi, aflîndu-se în tîrgul Elizavetgrad, Pugaciov intră de curiozitate într-o cafenea turcească şi se aşează lîngă fereastră. I se puse pe masă o ceaşcă cu o băutură neagră, necunoscută.

Înăuntru erau numeroşi militari care vorbeau zgomotos. De pildă, trei ofiţeri tineri, fercheşi, de la o masă de lîngă fereastră, deşi erau cam cu chef, discutau cu seriozitate. Pugaciov nu înţelese totul, dar ceea ce pricepu i se păru foarte interesant. Ofiţerii vorbeau despre războiul cu turcii, spunînd că el avea scopul să deschidă grînelor ruseşti drumul peste Marea Neagră, spre străinătate, fără de care negoţul rusesc din sud avea să încezească de tot. Din aceste vorbe reieşea că războiul cu turcii se dezlănţuise pentru ca moşierul şi negustorul să-şi poată duce bucatele şi alte mărfuri pe pieţele străine. Ehei, iată, deci, pentru ce se făcea războiul!... Bine, fie şi aşa...

Luarea aminte a lui Pugaciov fu atrasă şi mai mult de o convorbire de la o masă de lîngă tejghea, la care şedeau un tînăr ofiţer de husari şi patronul localului, un bărbat gras, cu mustăţi negre şi cu ochii tot negri cu luciri albăstrii. După cît se putea deduce din cele ce spuneau, patronul era muntenegrean, locuise de mai multe ori la Petersburg şi vorbea binişor ruseşte.

— Da, da, domnule locotenent, ciudate lucruri se mai petrec pe lume, — vorbea, cu glas tare, muntenegreanul, cu accent străin. — De un an şi mai bine, prin Dalmaţia şi prin Muntenegru colindă un necunoscut, care ba se dă drept medic, ba umblă îmbrăcat în straie ţărăneşti rupte. Şi nimeni nu poate afla de unde e, cine e. Dar iată că, deodată, spune că e, ştiţi cine, domnule locotenent? Petru al III-lea al Rusiei!

Pugaciov căscă gura şi ascultă cu răsuflarea oprită, setos să audă tot felul de zvonuri. Ofiţerul de husari holbă şi el ochii, uimit.

— Da, da, — urmă muntenegreanul, cu un glas care nu îngăduia împotrivire. — Şi atunci, mulţi oameni au început să se strîngă în jurul lui. Iar un anume Mark Iamovik a rostit în faţa mulţimii o cuvîntare, spunînd că omul acela ciudat este într-adevăr împăratul Petru al III-lea, care a scăpat din temniţă şi a fugit din Rusia, că-l văzuse cu ochii lui la Petersburg. Şi acest Mark Iamovik punea chezăşie pentru adevărul celor spuse avutul său şi chiar capul.

— Şi ce s-a întîmplat după aceea? — întrebă repede husarul, isprăvindu-şi cafeaua.

Muntenegreanul dădu din umeri, luă un aer de nedumerire şi spuse:

— Ce a fost pe urmă, asta n-o ştiu nici eu. Aştept veşti de la un cunoscut al meu din Muntenegru, de la Boro Stanissek, feciorul guvernatorului care a murit la Petersburg. Dar, dumneavoastră, domnule ofiţer, l-aţi văzut pe răposatul împărat?

— Cum să nu! — exclamă husarul.

— Ei, cum arăta?

— Arăta ca... arăta ca... — întorcînd capul, ofiţerul se uită fără grabă la numeroşii muşterii de la mese, militari şi civili, ruşi, polonezi şi turci, şi deodată privirea sa încordată se opri asupra chipului slăbit, cu ochi mari, al lui Pugaciov. — Vezi pe horunjul de colo?... Cel de la fereastră, cazacul de Don... Tare bine seamănă cu Petru Feodorovici... Şi la obraz, dar mai cu seamă la ochi. De şi-ar rade bărbuţa...

Cu toate că husarul nu vorbea cu glas tare, urechea ageră a lui Pugaciov îi prinse vorbele, chiar prin larma din cafenea.

A doua zi dimineaţă, se strecură pentru o pricină oarecare în casa boierească, în care se găsea comandamentul regimentelor căzăceşti de Don, şi începu să se privească pe ascuns, cu luare aminte, în oglinda de deasupra căminului.

„Se poate oare să fie în viaţă răposatul? Să ştii că nu deasurda vorbeşte norodul de el", îşi spunea în gînd şi se tot învîrtea prin faţa oglinzii, trăgîndu-şi pe-o ureche cuşma din blană de miel.

Un cazac de strajă, cu sabia scoasă din teacă, se apropie de el:

— Veniţi la raport, domnule horunj?

— Nu, — răspunse Pugaciov aspru, şi ieşi afară.

Vorbele ciudate ale muntenegreanului, care avuseseră darul să-l uimească atît de mult pe Pugaciov, fură date curînd uitării. În locul lor veniră alte griji şi frămîntări. Începu să răsune iarăşi glasul războiului, plin de primejdii. Dar Pugaciov nu mai plecă la luptă. Căzu greu bolnav. Avea abcese la piept, din pricina hranei proaste, şi suferea de reumatism la picioare, în urma unor răceli grave; picioarele îl dureau tot timpul, ziua şi noaptea. Fu trimis înapoia frontului pentru îngrijire.

În spitalul în care fu internat Pugaciov, mulţi bolnavi zăceau pe jos, pe paie, dar el izbuti să-şi facă rost de o targă. În acest spital se aflau „cazuri uşoare"; nu se auzeau nici ţipete, nici gemete. Bolnavii erau îngrijiţi de ostaşi scutiţi medical, care

făceau pe sanitarii, iar medicii veneau de două ori pe zi. Fără să ştie dece, ostaşii nu prea îi aveau la inimă, zicîndu-le în lipsă „stîrpitori de oameni". Tovarăşii lui Pugaciov, nişte ţărani nu prea bătrîni, erau toţi oameni de treabă. Tăifăsuiau fără fereală, vorbind despre starea lucrurilor, dar, mai ales, despre război.

— Uite, ne războim, — rosti unul din gubernia Tambov, cu obrazul năpădit de un păr roşcat şi cu capul oblojit. — Dar ai vrea să înţelegi şi tu, pentru ce e război ?! Dracu' să-l pieptene.

— Pentru ce ?... Aşa e porunca ! — răspunse tărăgănat un altul, cu obraz tuciuriu. — Dacă aşa e porunca, apoi, bate-te !

Pugaciov zîmbi cu tîlc şi spuse :

— Ei, porunca... Nu se porunceşte aşa, în bobote... Mai întîi, se cugetă la treabă şi pe urmă se dă drumul la pumni.

— Aşa e ! Fără asta nu se poate, fără chibzuinţă, — rosti peltic un flăcău, cu dinţii rupţi într-o luptă corp la corp. — Nu-i ca între ţărani, care sar cu pumnii unii la alţii, fără socoteală.

Pugaciov tăcu o vreme şi apoi, deodată întrebă :

— Boierii voştri au, pesemne, mult pămînt, nu ?

— Pămînt ? — întrebă tamboveanul cel cu obrazul acoperit de păr roşcat. — Să tot aibă vreo mie cinci sute de deseatine.

— Iar moşierul nostru, Hitrovo, sublocotenent de artilerie în retragere, stăpîneşte şapte mii de deseatine, — se alătură tuciuriul. — Toată iarna cară la grîne.

— Încotro ?

— Încotro ? La Volga, iar de acolo, cînd vine primăvara, la Piter. Se opintesc edecarii la şlepuri — fac într-o vară cîte două-trei drumuri pe apă.

— Şi boierul nostru trimite grînele pe apă tot la Piter. De-a mirare : oare cîtă suflare să stea la Piter, de înfulecă pîinea din toată Rusia ?

— Măi, cap de ţăran ! — zise Pugaciov, în glumă, fără răutate, şi-şi puse mîinile sub ceafă. — De la Piter, pîinea noastră pleacă în toate părţile, peste mări şi ţări, spre tot felul de tîrguri. Uite, am fost la Königsberg, unde-i un iarmaroc vestit ; găseşti acolo grîne şi fuioare de la noi, cîte poftești. Ei, ţărani, aţi priceput acum, unde se duce pîinea muncită de voi în sudoarea frunţii ?

— Priceput, Omeliane, ne-ai dat mură-n gură ; de rumegat, rumegăm acu' şi singuri, — răspunseră rîzînd ostaşii. — Se cunoaşte, cazace, că ai glagorie în cap.

— De bunăseamă, — încuviinţă Pugaciov. — Că, altminteri, porcul fără minte e crîmpoţit de lupi. Dar dacă luăm, de-o pildă, părţile noastre — Donul şi Ţara de Jos — apoi nu face să cari grîne de la noi la Piter, că-i tare departe, ci trebuie să cauţi să le vinzi mai pe aproape. Ei, tocmai aici, fraţi ţărani, ne-ar fi de mare folos Marea Neagră. Ţi-ai încărcat corăbioarele, le-ai înzestrat cu tot ce trebuie şi nu mai stai, le dai drumul pînă la tîrgul cutare din străinătăţi.

— Cam aşa e, cum spui, — încuviinţară ascultătorii.

— Dar a cui e Marea Neagră ? — zise Pugaciov, ridicîndu-se într-un cot. — E a turcului, iată a cui e. Aţi priceput, fraţilor ?

— E-eh, — făcură ţăranii şi zîmbiră. — Va să zică, ţara şi stăpînirea noastră vrea să croiască o cale şi-un drum peste marea sultanului ?

— Cam aşa ar fi, — răspunse Pugaciov. — D-aia ţine atîta pacostea asta de război. Petru cel Mare, la Piter, a dibuit drumurile spre marea de acolo şi le-a cucerit, iar acu' noi ne zbuciumăm aici pentru aceeaşi treabă.

O vreme tăcură cu toţii. Roşcatul îşi potrivi feşele pe cap şi întrebă :

— Dar la ce naiba ne trebuie nouă marea ? Totul e să nu mai umblăm flămînzi.

— Să nu umblaţi flămînzi ? — sări la el Pugaciov. — Multe pofte mai ai, frăţioare. Să nu umbli flămînd... Ha ! Dar nu cumva vrei să fii şi slobod, să-ţi dea şi pămîntul boierului, şi chiar să te faci şi tu boier ?

— De ce nu ? — răspunse cu o întrebare ostaşul cel roşcovan, ridicîndu-se într-o rînă. — Ţăranii nu s-ar da niciodată înlături de la o viaţă slobodă, toţi ar lupta pentru ea, numai să aibă sprijinul obştei.

— Aşteaptă mult şi bine... Sprijină lupul pe miel de-un picior... Ha ! ha ! — rînji Pugaciov. — Ehei, frăţioare, dacă ai ajunge moşier, ai umbla şi tu cu alte vorbe. Te pomeneşti ca-i zbiera şi tu, cît te-ar ţine gura : „Am nevoie de mare ! Vreau să trimit peste ea corăbii cu bucatele mele !"

Toţi rîseră în hohote. Tamboveanul cel cu barba roşcată, ţepoasă, prinse un purice sub cămaşă şi spuse :

— Nouă nu ne trebuie mii de deseatine, ci două-trei, dar să fie ale noastre.

— Aşa e, da ! — strigară ostaşii într-un glas. — Al nostru să fie pămîntul, nu al moşierului, că aşa, crede-ne, ţinem şi cu-

coşul legat cu sfoară, ca să nu se zburătăcească pe pămîntul boierului. Căci noi atîta pămînt avem, cît cocorul sub el.

— Cam aşa e, — întări Pugaciov. — Eu, cu toate că-s cazac, dar am înţeles viaţa moşierului, aşa cum e ea în totul, căci am văzut multe şi mărunte. Da, da : grînele voastre se cară în ţări străine, de acolo vine argint, aur, dar în care pungă intră oare? In a voastră ?

— Da' de unde... Intr-a noastră bate vîntul... Vai şi-amar... Noi ne amărîm zilele pe aici, iar cei de acasă te pomeneşti că se îndoapă cu scoarţă de copac.

— Gata, fîrtaţilor, ajunge, nu vă mai tînguiţi, — zise Pugaciov, ca să-i liniştească. — Sînt şi aşezări moşiereşti care trăiesc în belşug. Le-am văzut cu ochii mei. — Tăcu o clipă şi apoi adăugă : — Iar de luptat, prieteni, luptăm binişor, n-ai ce zice. Nu-i pe lume oştean mai dîrz ca ţăranul şi cazacul. Şi nici un norod pe lume nu poate să ne doboare, n-are atîta vîrtoşie.

— Da, cînd năvălim deodată cu toţii, o ia la picior de-i scapără călcîiele !

In clipa aceea intră „stîrpitorul de oameni" cu ochelari. Ţinea în mînă o butelcă mare cu balsam peruvian, iar din buzunar îi ieşea coada lingurii de cositor, învelită într-o cîrpuşoară. Toţi cei dimprejur tăcură posomorîţi.

4

In Polonia se ţineau lanţ mici hărţuieli, care prin proporţiile lor nu puteau mulţumi spiritul războinic al lui Suvorov. El dorea să dea lupte mari şi de aceea ceru să fie mutat pe frontul turcesc. Pe deasupra, Suvorov nu se afla în raporturi bune cu generalul Weimarn, un comandant care tărăgănea lucrurile şi pe deasupra tolera cruzimi fără rost faţă de confederaţi. O asemenea conduită îl mînia pe Suvorov şi-l făcea să sufere.

Ecaterina chemă la ordin pe Bibikov. Acesta se prezentă într-o ţinută ireproşabilă, vesel ca întotdeauna, şi cu privirea ageră.

— Dragă Alexandr Ilici, — începu ţarina. — Am o misiune pentru dumneata. Te rog să pleci neîntîrziat în Polonia. Am hotărît să iau comanda generalului Weimarn, care nu-i bun de nimic. Comanda o preiei domnia ta. Salută-l în numele nostru pe Alexandr Suvorov şi comunică-i că e înaintat la gradul de ge-

neral-maior. El nu se dezice, îi bate bine pe polonezi. — Pe obrajii trandafirii ai Ecaterinei se iviră gropiţele unui zîmbet şi ea adăugă pe un ton glumeţ, dar totodată insistent: — Numai, dragă Alexandr Ilici, te pun în gardă: ţine-ţi inima zăvorîtă faţă de farmecele domnişoarelor poloneze, ca să nu fie ispitită şi să nu aibă de suferit...

— Inima mea e veşnic la picioarele şi la dispoziţia deplină a maiestăţii voastre, — îi răspunse pe acelaşi ton Bibikov, cu o plecăciune şi cu un gest delicat, reverenţios.

Strîngîndu-şi buzele subţiri, Ecaterina zîmbi din nou şi-l ameninţă binevoitor cu degetul.

Bibikov se îndreptă spre apartamentele lui Pavel Petrovici, moştenitorul tronului, pentru care avea o deosebită afecţiune şi cu care întreţinea corespondenţă. Iar înainte de a pleca la Varşovia, se prezentă pentru instrucţiuni la cabinetul contelui Nikita Panin [1]), primul ministru al Imperiului Rus.

— Binecuvîntaţi-mă, conte!

— Dumnezeu şi marea Ecaterina să te binecuvînteze, — răspunse Panin, cu un zîmbet şiret de diplomat. Era ceva mai rotofei, mai greoi, dar arăta voios ca întotdeauna şi avea aceleaşi maniere aristocratice. — Nişte nouraşi, Alexandr Ilici, nişte nouraşi s-au ivit deasupra treburilor noastre din Polonia. Şi numai pe dumneata te-aş putea trimite acolo. Va trebui să spulberi nouraşii.

—Numai să nu trăsnească zdravăn din nouraşii aceia, — zise Bibikov.

— Pe acolo n-o să trăsnească, dar furtuna se anunţă în Turcia. Puterile europene sînt furioase împotriva noastră: nu pot să ne ierte golful Ceşme, Kahulul şi Larga. Austria s-a aliat cu Turcia şi a concentrat trupe la graniţa poloneză. Iar regele Frederic... vai, acest cavaler sprinten, acest mare pehlivan... şi-a îndreptat şi el armata spre hotarele Poloniei, dar pe ascuns. Însă Franţa e cea mai sinceră dintre toţi: a trimis în Polonia pe generalul Dumouriez cu un mare detaşament de francezi.

— Ei şi?

— N-am zis nimic! — răspunse Panin, făcînd o grimasă uşoară şi ridicînd din umărul său rotund. — O să aibă Suvorov treabă berechet pentru săbiuţa lui...

— În privinţa asta, nu încape nici o îndoială, — zise Bibikov, care se aşeză în fotoliu şi-şi puse picior peste picior.

[1]) Fraţii Panin au primit titlul de conte în 1767. (N. aut.)

Panin se uită țintă în ochii lui Bibikov, pe care îl socotea un prieten.

— Da, și vrei să mai știi încă ceva? — Șchiopătînd ușor pe piciorul amorțit și strîmbîndu-se, Panin începu să umble prin cabinet. — Dar să fim înțeleși: e confidențial, deci rămîne între noi... În țară, în Rusia, nu e liniște, Alexandr Ilici, drăguțule, vai, nu e liniște. Țăranii se țin de năzbîtii, sar în gîtul stăpînilor, dau foc la moșii. Iar trupe nu avem — oștirea e în Turcia și în Polonia. Precum vezi și domnia ta, situația internă din țara noastră nu este dintre cele mai fericite...

— Dar unde sînt tulburări, conte?

— Unde? Păi, în multe locuri, cîte puțin. Lîngă Penza, lîngă Tver, în gubernia Nijni-Novgorod, la Kazan... și unde nu-s... Uite, acum vreo doi ani, a fost o răzvrătire sîngeroasă lîngă Volga, în satul Bolșie Travî...

— Bolșie Travî? — Bibikov ridică sprîncenele. — Păi acolo e moșier Peregudov, un mare ticălos. Îl cunosc ca pe un cal breaz!

— O fi el ticălos, — obiectă Panin, oprindu-se din mers, — dar ordinea a fost tulburată.

— Și-au primit pedeapsa instigatorii?

— Tocmai asta-i, că nu! — exclamă Panin. — Țăranii au fost răzvrătiți de doi prăpădiți de cazaci și de un soldat de prin partea locului. I-au azmuțit și s-au făcut nevăzuți. N-au putut fi prinși.

— Dar Peregudov?

— Peregudov a scăpat teafăr.

— Păcat, — zise Bibikov zîmbind. — E un zbir, un călău.

— Da, da, — rosti Panin, aprinzîndu-se. — Nici nu s-a isprăvit cu pedepsirea tulburătorilor din satul Bolșie Travî, că a izbucnit o nouă răzvrătire la un pas de noi, pe o moșie din gubernia Pskov, proprietatea contelui Iagujinski. Acolo a iscat tot tărăboiul vechilul, un anume de Valse, un francez. Sau iată, poftim!... — Contele lovi cu mîna un dosar legat care se afla pe masă: „Extras din actele procesului tulburărilor stîrnite de lucrători la turnătoriile Petru I, din ținutul Oloneț".

— Aha. Știi, eu am stat aproape un an de zile la țară, — zise Bibikov, — am auzit în treacăt despre acest caz, dar nu cunosc amănuntele.

— La turnătoriile Petru I se făuresc, între altele, tunuri. — Panin se așeză la masă și trase dosarul spre el. — Peste

zece mii de țărani — ruși și carelieni — au fost puși la dispoziția turnătoriilor. Vrînd-nevrînd trebuie să muncească. Fără să chibzuiască bine, administrația chema pe țărani la lucru în toiul celor mai grabnice munci agricole. Acest lucru i-a scos din sărite pe țărani. Cum pentru războiul cu turcii e nevoie de tunuri, țăranii erau siliți să muncească ziua și noaptea sub amenințarea bicelor și a ciomegelor. Pe deasupra le-a mai venit și altă poruncă: să scoată marmoră pentru catedrala sf. Isaakievski, care e în construcție. Așa că oamenii nu mai aveau timp nici să doarmă. Turnătoriile ajunseseră în ochii lor ca o ocnă! Ei, și oamenii s-au zburlit. Au apărut numaidecît și niște instigatori: un tînăr țăran, Kalistratov, și alți cîțiva palavragii. Într-un cuvînt, s-a iscat o întreagă dandana. Mulți țărani au fugit de la lucru, luîndu-și lumea în cap. A urmat un val de persecuții, de bătăi cu gîrbacele, de torturi: unii au fost chiar omorîți. Senatul, alarmat, a trimis la turnătorii o comisiune formată din trei beți vani, care au stat acolo mai multe luni de zile, chefuind cu șperțurile luate de la conducerea turnătoriilor. Senatul a rechemat pe acei trei nătărăi și a numit în locul lor un om deștept, pe contele Sievers, guvernatorul Novgorodului. Ei, știi și dumneata: Sievers e un om foarte cult și de o cinste exemplară. Fiind bolnav, Sievers nu s-a dus în persoană la fața locului, ci a cercetat cazul pe baza actelor, prezentînd Senatului un raport în care a constatat întreaga vinovăție a administrației turnătoriilor, iar pe țărani i-a declarat complect nevinovați.

— Ce spui?! — exclamă Bibikov, nu fără satisfacție.

— Ce te miră? — Sievers scrie că țăranii au fost împinși la nesupunere de modul de repartizare al lor, foarte împovărător și dezordonat, pentru aducerea materialelor, a cărbunilor și a lemnelor, în toiul celor mai importante munci agricole. Nemaiputînd să-și cîștige hrana din îndeletnicirile lor agricole, țăranii au fost cuprinși de deznădejde. Și cauza principală a exasperării acestor nenorociți a fost, după părerea lui Sievers, neghiobia conducătorilor administrației turnătoriilor Petru I. Iată cum își încheie raportul, — adăugă Nikita Panin, răsfoind dosarul. — „Aș fi tăcut, dacă n-aș fi auzit plîngerile surde, ale căror cauze trebuie să fie importante, dacă se aud de la atîta depărtare". Întrucît argumentele lui Sievers erau juste, Senatul a lăsat raportul său fără urmări și în locul celor trei nătărăi, a trimis la fața locului pe un al patrulea nerod, pe generalul Lîkoșin, ca să facă ordine. În

timpul acesta tulburările se întindeau din ce în ce mai mult : Lîkoşin a trebuit să trimită în păduri un detaşament de o sută de ostaşi, sub comanda lui Lammsdorff un tînăr ofiţer. Şi acum, dragă Alexandr Ilici, ascultă... Aha ! A sosit şi ceaiul ! Serveşte-te...

Valetul puse pe masă tava pe care se afla ceai şi un morman de dulciuri, şi ieşi.

— Lammsdorff a ajuns cu detaşamentul său într-un sat mare, Kiji, unde se strînsese o gloată de peste şase mii de oameni, cu puşti, cu topoare şi ţepoaie : acolo, aproape toţi localnicii sînt vînători de fiare. Nătăfleaţa de Lammsdorff, după ce s-a îmbătat ca să-şi facă curaj, a început să se vînture încolo şi încoace cu căluţul său, strigînd : „Predaţi pe tulburători ! Treceţi la muncă !“ Oamenii i-au răspuns :

„Mai bine ne-ai preda mătăluţă, boierule, proclamaţia ţarinei şi te-ai căra de aici cu răcanii, cît mai eşti viu. Altminteri, aici v-aţi găsit cu toţii mormîntul !“ Lammsdorff s-a speriat şi a dat ordin ostaşilor s-o ia înapoi. Mulţimea a izbucnit în rîs şi s-a luat după detaşament, înjurînd şi strigînd : „Ehei, răcanilor, mare noroc aţi avut că n-aţi cutezat să trageţi !“ — Şi aşa au petrecut detaşamentul vreo opt verste, fluierînd şi ocărînd. Fiind înştiinţat despre această întîmplare, Senatul l-a destituit pe Lammsdorff şi a trimis împotriva răzvrătiţilor pe căpitanul-locotenent Rjevski cu un ucaz din partea împărătesei. Acest ucaz acorda ţăranilor anumite înlesniri şi îi soma să treacă la lucru. Rjevski a liniştit spiritele, cu înţelepciune, şi mai multe mii de ţărani s-au întors la muncă. Dar în ţinut rămăseseră totuşi mulţi nesupuşi. Pentru pacificarea acestora, a fost trimis colonelul prinţ Urusov. Ei, şi acesta i-a potolit... De astă dată, toţi ţăranii au făcut act de supunere...

Panin îşi isprăvi ceaiul şi, începînd să umble iar prin cabinet, exclamă :

— Of, supunerea prin forţă a acestor ţărani e nenorocire curată ! Asta înseamnă ca şi cum ai sta pe un butoi cu pulbere. Oricînd se poate isca un nou tăraboi... Da, da, prost merg lucrurile în ţara noastră. Ţăranul pîndeşte cu piatra-n sîn... Să mă omori şi tot nu ştiu în ce chip poate fi reglementată această problemă complicată a relaţiilor dintre boier şi ţăran...

— Mi-e teamă că se vor apuca înşişi ţăranii s-o reglementeze, — răspunse Bibikov, posomorît.

Plecă de la Panin îngrijorat, cu o adîncă deprimare în suflet.

Din convorbirile lui cu demnitarii, cu servitorii, din corespondenţa cu prietenii săi, ca şi din observaţiunile proprii, ştia că în Rusia dvorenilor relaţiile dintre ţărani şi boieri devin tot mai imposibile, culminînd pe fiece an cu tulburări, cu răzvrătiri, cu tîlhării. Evenimente din cele mai grave erau în perspectivă, iar forţa armată lipsea. „De-ar voi bunul dumnezeu să abată furtuna, ca să se poată isprăvi cît mai repede cu Turcia şi cu Polonia. Dar dacă — ptiu, ptiu ! — va răsări un alt Grişka Otrepiev [1])? Ia foc toată Rusia dvorenilor !"

Asemenea gînduri nu-i lăsau să doarmă nici pe demnitarii de la curte, nici pe marii stăpîni de robi, şi nici pe numeroşii boiernaşi de ţară. Ele o nelinişteau şi pe Ecaterina. Totuşi, ţarina îşi punea nădejdea în „pronia cerească" şi în zelul detaşamentelor de pedepsire. Ei, va născoci ea vreo cale de ieşire, puţin folositoare pentru mujic şi nu prea apăsătoare pentru dvoreni...

Boierii erau neliniştiţi, necăjiţi, iar ţăranii, care robeau din moşi-strămoşi, se bucurau. Petersburgul era populat aproape pe jumătate de şerbi, de ţărani supuşi la obroc [2]), de lucrători din construcţii... Strîns legaţi de toată ţara, ei ştiau tot ce se petrece în Rusia mai bine decît oricare altul. Întîlnindu-se prin tîrguri, prin ceainării, biserici şi crîşme, nu vorbeau decît despre soarta grea a ţăranului despre războaiele sîngeroase şi îşi dădeau cu părerea că, poate, va veni şi sărbătoarea lor.

CAPITOLUL II

Moşia din ţinutul Pskovului

1

Contele Iagujinski era un mare proprietar de robi ; avea turnătorii în Ural şi o manufactură de ciorapi la Moscova ; locuia la Piter sau făcea călătorii dese prin străinătate, arătîndu-se ararеori prin satele lui.

Moşia din ţinutul Pskovului, pe care, după datele recensămîntului, vieţuiau peste şase mii de oameni de parte bărbătească,

[1]) Grigori Otrepiev, boiernaş din Haliciu, care, dîndu-se drept Dmitri, fiul lui Ivan cel Groaznic, a uzurpat tronul Rusiei Moscovite şi a domnit în anii 1605—1606. (N. trad.)

[2]) Bir în bani plătit boierilor. (N. trad.)

era administrată de Gherasim Stepanov, un şerb al său. Acesta ştia bine carte, citea mult şi se pricepea să cînte la vioară şi din gură după note ; contele îl socotea un om înzestrat. Din fragedă tinereţe, Gherasim fusese conţopist în satul Hmel, cu o leafă de o rublă şi jumătate, de trei şi apoi de cinci ruble pe an, ducînd o viaţă plină de lipsuri. Ajungînd bărbat în toată firea, se însurase şi fusese numit vătaf. Curînd după aceea, contele îi încredinţase administraţia moşiei sale din Pskov, îndemnat de cinstea lui nestrămutată, de cunoaşterea desăvîrşită a muncilor cîmpului şi de priceperea cu care ştia să se înţeleagă cu ţăranii, stîrnind pizma multora. Gherasim Stepanov se mira nespus văzînd că el, „om de neam prost, fără putere, a ajuns la o asemenea stare, plină de cinste".

Trecură doi ani. Oameni pizmaşi şi necinstiţi din sat, foşti feciori boiereşti şi alţi lingăi, încercau în fel şi chip să-l clevetească în faţa contelui, duşmănindu-l, fiindcă el, ţăran din moşi-strămoşi, se ridicase deasupra lor şi le poruncea ca un boier.

În urma pîrilor mîrşave pe care aceştia le trimiteau la Piter împotriva lui, a vicleşugurilor şi uneltirilor, într-o zi de vară sosi pe neaşteptate la moşie franţuzul de Valse, administratorul moşiilor din preajma Moscovei ale contelui Iagujinski. Din porunca acestuia, trimisă de la Petersburg, Gherasim Stepanov fu coborît, în slujba de vătaf, iar de Valse fu numit administrator în locul lui. O asemenea jignire nemeritată îl făcu pe Gherasim Stepanov să se îmbolnăvească. Duşmanii săi nu mai puteau de bucurie.

De Valse era neînchipuit de hrăpăreţ şi de crud. Setos de îmbogăţire, se gîndi să înfiinţeze la moşie o mică ţesătorie. „De ce nu ? — chibzuia dibaciul franţuz ; — în acest ţinut, inul dă recolte îmbelşugate şi mîna de lucru e gratuită. Am să pun pe ticăloşii aceştia de ţopîrlani să ţească pînzeturi : un arşin pentru conte şi doi pentru mine. Contele nici nu dă pe-aici, aşa că am să mă îmbogăţesc cu siguranţă".

Gras, pleşuv, cu picioare scurte, de Valse, după ce se sfătui cu ajutorul său, franţuzul Antoine Beaudoyn, un omuleţ firav, cu nasul pe jumătate mîncat de o boală, luă hotărîrea să strîngă în folosul amîndurora, prin ameninţări şi înşelăciuni, o dajdie lunară de la toţi ţăranii de pe moşie. Ţăranii întîmpinară cu vrăjmăşie porunca aspră, care le fu vestită în acest scop. Gherasim Stepanov se înfăţişă la administrator ca să le ia apărarea. Stepanov era un bărbat voinic, de treizeci şi doi de ani, şi avea o înfăţişare

plăcută. Franţuzul nici nu-l primi înăuntru, poruncind să fie dat afară în brînci.

De Valse trăia ca un prinţişor. Umbla prin sate cu troica trasă de cai negri şi înconjurată de slugi, băgînd lumea în sperieţi. Cînd se întîlneau cu el, ţăranii trebuiau să cadă în genunchi, altminteri erau biciuiţi, şi vinovaţi şi nevinovaţi. Oamenii se întrebau cu uimire: de ce s-o fi dat unui prăpădit de franţuz atîta putere pe pămîntul rusesc? Toate plîngerile lor erau zadarnice: franţuzul izbutise să cumpere pe toate mărimile de la cancelaria provincială din Pskov, cu şperţuri şi cu plocoane.

El nu rostea nici un cuvînt rusesc, în afară de „Puşlama! Te fac să putrezeşti în temniţă... mătii, mătii". Avea pe lîngă el ca tălmaci pe Stahi Trofimov, un om şters, sfios, fost dascăl, care slujise la paraclisul ambasadorului rus din Franţa.

Într-o seară, trecînd printr-un sătuc, franţuzul se pomeni cu o ploaie de pietre şi de ciomege, însoţită de răcnete:

— Te ucidem! Nu scapi tu din mîinile noastre!

Franţuzul se sperie, lovi vizitiul în spate şi ţipă fonfăit:

— *Allez!... Marche-marche!* [1])

A doua zi dimineaţă, chemă la el pe vătaful Gherasim Stepanov. Franţuzul şedea într-un jeţ aurit, ca un ţar pe tron, chel, fără perucă, cu camizolul de catifea descheiat, cu obrazul buhăit, plin de pete roşii. În faţa lui, pe masă, era un gîrbaci de cîini.

— Uite ce e, dragă, — vorbi franţuzul, prin tălmaci. — Ştiu că ţăranii te ascultă. Bagă-le bine în cap să mi se supună în totul şi să nu facă pe arţăgoşii cu mine. Altfel va fi rău şi de tine şi de ei.

Mîniat, Gherasim îi răspunse cu îndrăzneală:

— Dumneavoastră trebui să ştiţi că dragostea supuşilor se cîştigă printr-o purtare blîndă şi părintească. Dar dumneavoastră vreţi să împovăraţi oamenii cu dăjdii la care nu aveţi dreptul. Despre asta am să-i scriu luminăţiei sale contelui Iagujinski.

Auzind asemenea vorbe, franţuzul de Valse izbi cu piciorul în podea, vrînd să-l înspăimînte pe Gherasim Stepanov, dar îşi ascunse ura cumplită împotriva acestui om primejdios şi nesupus.

Trecu şi februarie. Afară sufla o adiere caldă, drumurile se făcuseră roşcate-cafenii şi stăncuţele croncăneau printre ramurile mestecenilor. De la moşia contelui Iagujinski din preajma Moscovei sosiră la Hmel nişte meşteri — şerbi ai lui — aducînd cu ei războaiele de ţesut.

[1]) Haide! Dă-i drumul! (In limba franceză.) (N. trad.)

— Ce-or fi astea ? — se întrebau curioşi argaţii şi ţăranii.

— Iacătă ce-s : o să vă pună franţuzul să toarceţi zi şi noapte şi să ţeseţi cu ele pînză, — vorbeau meşterii, în glumă ori cu tot dinadinsul. — Mai întîi o să vă ia fetele la atelier, şi o să le strice pe toate, iar apoi, o să vă poruncească şi vouă să vă spetiţi muncind la războaie, pînă cînd o să vă daţi duhul. Da, toţi o să aveţi treabă pînă peste cap cu atelierul ăsta.

Ţăranii, cu inima neagră, îşi făceau semnul crucii : „Păzeşte-ne, doamne, de născocirile astea păgîneşti !..."

Curînd după aceea, războaiele fură aşezate în trei case şi într-o şură mare. Prin sate se scriau grabnic femeile, fetele şi bărbaţii mai pirpirii.

Ţăranii începură să se frămînte. Unii, mai cutezători, se apucară să şoşotească la curte, la pădure, prin hambare. Mai ales crîşmele vuiau. Băutura aprindea minţile şi oamenii beţi strigau :

— Nu, n-o să-i meargă ! Nu ne dăm bătuţi înaintea porcului de franţuz !

— Fraţilor ! Să începem tăvăleala ! Să ardem bîrlogul blestemat, să-l băgăm în boală pe franţuz, ca să-şi ia tălpăşiţa de pe aici !

În duminica următoare starostele vesti toată suflarea că schimbul întîi trebuia să se înfăţişeze la curte a doua zi în zori, unde urma să înveţe meşteşugul ţesătoriei. Femeile şi fetele plîngeau, iar bărbaţii strigau :

— Nici prin gînd nu ne trece să venim ! Avem şi noi treburi pînă peste cap. Chiar aşa să-i spui franţuzului.

Pe la amiază, trei ţărani fură ridicaţi de la casele lor şi închişi, şi mai multe femei şi fete, bătute. Peste tot se auzeau bocete.

Ţăranii făcură cea din urmă încercare de a scăpa de năpastă. O adunare, la care veniră numeroşi locuitori din cinci sate mari, luă hotărîrea să trimită luminăţiei sale contelui, la Piter, cîţiva oameni cu închinăciuni şi cu rugămintea de a-i scuti de munca aceea blestemată şi de dajdii, de a goni pe veneticul care-i asupreşte pe ei, nişte ruşi, şi de a pune vechil ca şi mai înainte, pe Gherasim Artamonovici Stepanov, omul lor de nădejde.

Trimişii luînd cu ei şi o jalbă scrisă, plecară spre Petersburg. Dar în drum, în urma unei pîri neîntemeiate, fură prinşi, bătuţi măr, şi din porunca lui de Valse, care era mînios foc, puşi sub pază la Pskov. Mai rău decît toţi o păţi Danilo Cernavin, un bătrîn cinstit de toată lumea, la care fusese găsită jalba către lumi-

năţia sa contele Iagujinski. Slugile franţuzului îl călcară în picioare, îl tîrîră de bărbă pe jos şi-i sparseră capul.

Cînd ţăranii aflară despre această ispravă, se iscă mare fierbere. O gloată de vreo două mii de oameni împresurară conacul, unde se încuiaseră cei doi franţuzi, tălmaciul şi şase slujitori.

O mie de gîtlejuri începură să urle:

— Hei, vechilule, lua-te-ar toţi dracii! Arată-ţi mutra oleacă. Vrem să-ţi spunem o vorbuliţă! Tare-am dori să stăm la taifas cu tine...

Stahi Trofimov, tălmaciul, îşi scoase pe un geam obrazul bărbos şi capul cu codiţă pe spate:

— Fraţilor, ce vreţi? Boierul de Valse vă roagă să nu mai răcniţi aşa.

— Nu sîntem fraţi cu tine! — răspunse cu ură un glas din gloata care lărmuia. — Iar franţuzul tău nu-i boierul nostru. Boierul nostru cel legiuit îi graful Iagujinski. Franţuzul tău să se care de-aici cu toată haita lui de duluri. Că de nu, uite, punem paie peste toată casa şi vă frigem pe toţi de vii!

Îndată o ploaie de pietre răpăi, izbind fereastra, şi geamurile se sparseră zuruind. Împresuraţii, pieriţi de frică, se repeziră în odăile dinlăuntru. Iar glasurile de afară vuiau tot mai cumplit, tot mai năpraznic.

— Spargeţi şura! Faceţi ţăndări războaiele lor afurisite! Aduceţi paie, cărati paie în jurul casei!... Să punem foc!

Un om cu barba neagră, cu chipul fioros, fărîmă lacătul; trîntind poarta de perete, mulţimea năvăli în şură; înăuntru se auziră vuiete surde, trosnete, şi din şură începură să zboare, învîrtindu-se, roţi, curele, picioare: turbată de mînie, mulţimea fărîma războaiele.

Cei doi franţuzi şi toţi slujitorii din conac erau aproape morţi de spaimă. Prin odăi alergau încolo şi încoace, îngrozite două cameriste rumene şi dolofane, nişte femei murdare de la bucătărie, feciorii, coaforul Jean... Toţi se agitau, apucau felurite lucruri şi le vîrau în boccele. De Valse, care se îmbătase, tremura ca varga, dînd porunci năstruşnice. Slugile puseră pe el un sarafan, pe deasupra acestuia un laibăr, şi-i înfăşurară capul într-un şal. Îmbrăcară muiereşte şi pe celălalt prăpădit de franţuz cu nasul mîncat de boală, apoi îi duseră pe amîndoi în bucătărie, pe cuptor, ascunzîndu-i după o cadă de aluat, după oale şi pîslari, spunîndu-le să stea acolo chitic — căci altcum vor fi descoperiţi, scoşi afară şi căsăpiţi... Şi cînd pogorî

înserarea cenușie, oamenii mînioși, rebegiți și flămînzi, începură să se împrăștie spre casele lor, amenințînd la plecare că a doua zi dimineață se vor întoarce și vor face harcea-parcea bîrlogul franțujilor.

Împresurații făcură rost de căruțe țărănești și, îmbrăcați în straie de muiere, fugiră în ascuns, pe drumuri de țară, la Pskov.

În săptămîna brînzii, la Hmel sosi de la Pskov un detașament de 200 de ostași, cu patru ofițeri. Noaptea, fără prea mult tărăboi, fură ridicați de la casele lor șapte țărani care fuseseră văzuți că se dedau la tulburări. Iar vătaful Gherasim Stepanov primi de la administrator poruncă să se înfățișeze neîntîrziat la el, la Pskov.

Nevasta și maică-sa începură să se tînguiască. El le spuse:

— Nu mă duc. Mai bine fug în Polonia, unde au plecat mulți oameni de la noi. Dacă mă duc, franțuzul mă omoară în cazne, căci sînt un om fără drepturi.

Atunci maică-sa, nevasta și fetița lui începură să plîngă și mai amarnic:

— Dar noi? Pierim fără tine. O să ne bage în mormînt... Roagă-te lui dumnezeu și du-te...

2

Iată și străvechiul Pskov, cîndva un tîrg slobod, cu bătrîna sa cetățuie, care a văzut pe vremuri oștile lui Stefan Bathory, cu vechi soboare, cu numeroase biserici, cu casele mari de piatră albă ale negustorilor Pogankin.

Gherasim Stepanov iubea Pskovul din tot sufletul, dar acum intra în el ca un osîndit care pășește într-o temniță rece.

Cei doi franțuzi și tălmaciul lor, înconjurați de slugile boierești ca de o suită, trăiau la Pskov în casa bogată a contelui Iagujinski. Amărît și îngrijorat, Gherasim Stepanov se înfățișă înaintea lui de Valse. Acesta îl privi crunt și-l întrebă prin tălmaci:

— Ce ai făcut, ticălosule? Oamenii tăi din Hmel și de pe toată moșia s-au răzvrătit împotriva mea, asmuțiți de tine. Asta înseamnă că tu ești capul răutăților...

Uluit, Gherasim nici n-avu timpul să deschidă gura, căci franțuzul porunci să i se pună lanțuri la picioare și să fie vîrît

în beciul de piatră de sub casă. În acea temniță umedă nu era nici sobă pentru încălzit, nici geam în fereastră. Cînd Gherasim intră în gheţăria aceea fu întîmpinat de vaietele şi gemetele celor şase ţărani, trimişi la moşier de satul Hmel, care zăceau legaţi în lanţuri, crunt bătuţi.

Bătrînul Danilo Cernavin, la care se găsise cu o săptămînă înainte jalba scrisă de ţărani către contele Iagujinski, mai mult mort decît viu, îl sfătui cu glas slab, gemînd şi răsuflînd şuierător:

— Deunăzi, pisarul nostru, care zăcea aici în fiare, a cerut să fie dus la judecătorie. Cere şi tu asta, Gherasim Artamonîci, tu ştii carte multă, o să te asculte.

Dimineaţa, franţuzul Beaudoyn, cel cu nasul mîncat, veni cu cheia şi descuie uşa beciului. Fără să se teamă de el, Gherasim îi strigă pirpiriului franţuz:

— Pentru ce, nelegiuiţilor, mă ţineţi aici în pivniţă, în frig?! Dacă sînt răzvrătit, daţi-mă pe mîna judecătoriei, să mă osîndească.

Atunci, la un semn al lui Beaudoyn, patru ostaşi cu puştile în mîini îl duseră din nou sus, la vechil.

— ...mătii, mătii, mătii! — îl întîmpină franţuzul, scuipînd ocări murdare. — *Muşic!* Puşlama! Să nu te încăpăţînezi, cîine! — şi, neprimind un răspuns supus, franţuzul se repezi la Gherasim şi-i lovi peste obraz, o dată, de două ori, după care porunci să i se lege mîinile la spate.

Şi urmă iar frigul, umezeala, întunericul. Iarna încă nu se sfîrşise.

Trecu încă o zi, încă o noapte, trecu o săptămînă. Nimeni nu era lăsat să intre la ţăranii întemniţaţi; erau hrăniţi cu foarte multă zgîrcenie; nu-i scoteau afară nici măcar pentru nevoile lor firești: într-un ungher se afla un hîrdău împuţit, respingător, care nu era scos afară niciodată. Întemniţaţii îşi tîrau zilele, roşi de ciudă şi de amărăciune, cîrtind împotriva lui dumnezeu şi împotriva soartei, blestemînd pe mai-mari şi stăpînirea. Bătrînul Prohor Gusakov, cu barbă albă şi cu ochii umflaţi din pricina bătăii, ofta şi gemea.

— Cum e cu putinţă, — se tînguia el, răsuflînd greu, — ca orice blestemat de venetic să-şi bată joc de un ţăran rus? — şi glasul său şuieră ascuţit de mînie: — Ţara e cîrmuită de o muiere! Mănîncă bine, bea bine, petrece cu grangurii ei

graşi, şi nu vede lacrimile, nu aude suspinele, dar nici poftă n-are să le audă. E-eh, nedreptate, strîmbătate rusească!

Albastrul cerului era strălucitor, din streşini picura apa. Dar nici gînd să pătrundă vreo rază de soare în beciul umed. Prin fereastra fără geam se vedea o priveliştе îngustă, mohorîtă: un gard de lemn în papainoage, zidul cenuşiu al unei case vecine şi un petic de cer. Lîngă gard se ridica o moviliţă de lături îngheţate, iar deasupra o pisică moartă cu o funie de gît, resturile unor cizme, hîrburi, murdărie, gunoaie.

O vrăbiuţă, păsărica sărmanilor, se lăsa adesea din zbor la cei întemniţaţi; ei o hrăneau cu firimituri şi se uitau la ea cu bucurie. Vrabia venea în fiecare dimineaţă — grăsuţă, zbîrlită, moţată; venea, clipea din ochi şi, ciripind, parcă le spunea: „Noroc, ţăraneilor, cirip-cirip! Nu-i nimic, răbdaţi... E moină! Croncănesc ciorile! Cirip-cirip!" Iar ţăranii simţeau că li se încălzesc sufletele.

În a şaisprezecea zi, fură aduşi în temniţă încă trei ţărani bătuţi măr, din satul Ohabenie din ţinutul Pskovului. Obrajii lor păroşi erau plini de vînătăi, ochii priveau rătăciţi.

— Au adunat aproape toată suflarea de pe moşie, şi au bătut pe un ins din zece, cinci sute de oameni şi mai bine, — începură să plîngă ţăranii noi aduşi, după ce mai răsuflară niţel. — Noi trei ne-am împotrivit, şi atunci din porunca comandirilor ne-au stîlcit cumplit. Nu mai putem sta nici în capul oaselor, nici lungiţi. O-of, tîlharii, of, blestemaţii!... Iar pentru fabrica lor, pe care am dărîmat-o, au pus o gloabă strașnică pe toată lumea de pe moşie. Iată ce ne-a făcut franţuzul, cu sufletul lui negru. Acum, se ia şi cea de pe urmă vacă din ogradă, se dă iama prin sipetele oamenilor şi se smulg cojoacele de pe umeri... Vai şi-amar...

— Dar ai mei, ce fac? — întrebă Gherasim, şovăielnic, cu teamă, simţind că inima îi zvîcneşte năpraznic.

— Ai tăi, drăguţule, s-au făcut nevăzuţi, da, au fugit, au pierit fără urmă... Şi-au lăsat de izbeliştе dobitoacele, avutul şi au plecat —cine să ştie unde-or fi — şi maică-ta, şi nevasta, şi fetiţa. Se auzise că au să le bată, să le schingiuie şi pe ele. Aşa că au luat-o la sănătoasa... Au plecat, tustrele, s-au dus Pesemne c-au fugit în Polonia.

Adînc mîhnit, Gherasim primi această lovitură în tăcere, dar toată făptura lui se cutremură. Cu obrazul scofîlcit, îm-

bătrînit de foame şi de suferinţă, zornăind din fiarele mari de la glesne, se aşează în colţ, pe o ladă răsturnată, copleşit de gînduri negre... „Iată, eu, un om nevinovat, am fost pus la popreală, am rămas fără cei dragi, fără sănătate — îşi spunea el. — Am fost pălmuit de două ori ca un golan de ticălosul acela de franţuz şi închis nu se ştie pentru ce, mai rău ca un tîlhar... Acum nimic nu mă mai poate scăpa. Am să pier"...

3

Veni şi mult aşteptata noapte a învierii. Cutremurînd văzduhul liniştit şi zidurile străvechii cetăţui, bubui adînc din mia sa de puduri de aramă, clopotul soborului sf. Treime.

Întemniţaţii se înviorară îndată. Aprinseră în grabă un felinar şi, nespus de tulburaţi, priviră în întunericul nopţii de primăvară. Zvonul de argint al numeroaselor clopote vuia asurzitor. Undele răsunătoare stîrnite de clopotele mici, pe fondul glasurilor în octavă ale clopotelor mari, de cîte o mie de puzi, se izbeau de zidurile temniţei, parcă îndemnîndu-i pe cei închişi înăuntru să fugă şi, revărsîndu-se asupra întregului cuprins, se înălţau spre slăvi. O nelămurită bucurie înaripă sufletele întemniţaţilor. Suspinînd adînc, alungîndu-şi din inimă toată amărăciunea, ei se îmbrăţişară în zornăitul lanţurilor.

— Hristos a înviat, fraţilor! Hristos a înviat! — rosteau ei în vreme ce bărbile le tremurau şi pe obrajii lor scofîlciţi şiroiau lacrimile.

Dar însufleţirea li se stinse repede; sufletele lor fură podidite iară de o amărăciune neagră, poate chiar mai copleşitoare decît cea de pînă atunci. Cei doi moşnegi cu bărbi albe, Danilo Cernavin şi Prohor Gusakov, se prăbuşiseră istoviţi la pămînt şi, dîndu-se cu capul de pereţi, îşi smulgeau părul deznădăjduiţi şi plîngeau în hohote printre icnetele de tuse răguşită, ţipînd sfîşietor:

— Hristos a înviat, e-adevărat. Dar noi?... Noi cînd înviem? Fraţilor, dragii noştri, aici o să ne putrezească ciolanele la toţi...

Cei din jur căutară să-i liniştească, să-i îmbărbăteze, dar şi ei erau podiditi de hohote de plîns şi nu găseau vorbe, nu ştiau ce să le spună ca să-i întărească în nenorocire.

Ostaşul de pază, cu puşca în mînă, se apropie de fereastră şi se uită în beci :

— Hei, nărozilor ! De ce urlaţi ? Ptiu, ce ţărani zănatici !

Şi, dîndu-se îndărăt, sforăi ; obrazul său zbîrcit şi blajin se încreţi şi mai mult de milă ; veni din nou la fereastră :

— Hei, Stepanov, Vavilov, Zlobin, vreţi să trageţi un fum ? Hai, luaţi de colea. Hristos a înviat... O-of, draci prăpădiţi... Luaţi şi cîte un ou.

Felinarul pîlpîia slab. Dangătul sărbătoresc contenise. Prin tîrg, doar cîinii neadormiţi mai hămăiau. Un cocoş cînta undeva departe. Un străjer bătea oţărît toaca. Droşca vreunui negustor trecu pe uliţă, uruind zgomotos din toată fierăria sa.

Ziua cea dintîi a paştelui trecuse. Bătrînul Danilo Cernavin căzu bolnav rău. Tot trupul, pîntecul vătămat şi spinarea brăzdată de loviturile gîrbaciului îl dureau cumplit... Gemea şi ofta, spunînd că-l „arde înăuntru" şi bînd cu sete apa rece ca gheaţa. Îl aşezară într-un ungher pe paie şi-l înveliră bine. Iar la ceasul cînd prin tîrg prinseră să bată clopotele pentru pavecerniţa de praznic, el începu să horcăie şi să se înăbuşe. Ţăranii ferecaţi în lanţuri şi vătaful Gherasim Stepanov se strînseră roată în jurul lui, neştiind cum să-l ajute în ceasul morţii.

În vremea aceasta, rotofeiul franţuz de Valse şi pirpiriul Beaudoyn, cu nasul mîncat de boală, poftiţi la masă de generalul-maior Pozdneakov, voievodul Pskovului, împreună cu numeroşi înalţi oaspeţi, se îndopau cu mîncări alese pe care le stropeau cu lichioruri franţuzeşti, cu vin de Burgundia, cu porter sau bishop [1]) englezeşti şi, tăifăsuind veseli. rîdeau în hohote, fumînd cu pipele tutun aromat. Ce le păsa lor ?...

...Gherasim şi ceilalţi întemniţaţi, care puteau să se mişte, rugară prin fereastră pe ostaşi :

— Flăcăi ! Un om de-al nostru, moş Danilo, trage să moară. Daţi fuga, ostaşi, sus, la boieri — trebuie să se facă ceva pentru el.

Curînd se ivi un bărbier cu părul creţ, cu nas mare, tuciuriu ca un ţigan, murdar şi beat. Acesta lăsă sînge bătrînului, strîngîndu-i braţul cu o sfoară legată ceva mai sus de tăietură. În blidul de pămînt se scurse mult sînge, pe care bărbierul îl aruncă pe zăpada roşcată ; un abur uşor se ridică deasupra zăpezii. Bătrînul se linişti o clipă, dar curînd începu să se zvîrcolească şi

[1]) Băutură din vin alb sau negru, cu portocale amare. (N. trad.)

să geamă, chemînd cu glas stins pe Dunika cea mare, pe Dunika cea mică, pe Olenka, nepoţelele lui, şi cerînd să vină popa ca să-l grijească.

— Mor, fraţilor, — murmura el. — Mi-au stropşit tot trupul din porunca franţuzului... Dumnezeu să-l pedepsească... — Închise ochii albaştri, chinuiţi de dor şi se zgribuli. — E întuneric... Mă înăbuş... Vreau afară... — îngăimă el şi începu să tragă aer ca un peşte scos pe uscat.

Oamenii îl duseră cu grijă, încetişor, la fereastră, unde bătrînul începu să horcăie, să sughită în chinurile morţii, şi căscînd gura cu dinţii albi, tresări şi-şi dădu sufletul.

Fiarele zornăiră : toţi se lăsară în genunchi.

Patru ostaşi vîrstnici intrară posomorîţi, cu o targă de rogojină. Adînc tulburaţi, vorbind între ei în şoapte, puseră cu grijă mortul pe targă, îşi scuipară în palme şi porniră cu el fără grabă. Cu glasuri tremurătoare, înghiţindu-şi lacrimile, întemniţaţii începură să-l prohodească, cîntînd „Sfinte dumnezeule". Chipul zbîrcit, isteţ, al mortului se albi şi sprîncenele încruntate i se descreţiră, dîndu-i o înfăţişare liniştită. Faţa lui se netezi, se lumină ca a unui sfînt. Ostaşii scoaseră leşul afară, şi uşa mormîntului celor vii se închise zgomotos la loc, în ţăcănitul lacătelor. Afară era aer proaspăt, înviorător. Lui Gherasim i se păru că mortul se căznea să privească pentru cea din urmă oară soarele care asfinţea, dar ochii săi nu mai vedeau. Cîrdul vesel de vrăbii de pe gard întîmpinară pe răposat cu un ciripit zgomotos : „A murit, a murit, cirip-cirip..." Două ciori ciuguleau stîrvul dezgheţat al pisicii cu funia de gît, bătîndu-se şi croncănind gălăgios.

...În clipa aceea, contele Serghei Pavlovici Iagujinski, şambelanul curţii, fără a simţi vreo amărăciune, aştepta în palatul strălucitoarei Ecaterina Alexeevna, împărăteasa a toată Rusia. Ţarina suverană, maica grijulie a norodului său, acum mai împlinită la trup, într-o toaletă superbă, scump împodobită cu aur şi cu nestemate, binevoia să se gătească spre a se duce, cu falnica sa suită, la Ermitaj, teatrul curţii maiestăţii sale, ca să vadă o piesă franţuzească cu balet şi cu travestiuri.

...Între timp, de Valse scorni încă o bătaie de joc pentru ţărani. Aceştia se pomeniră cu bărbierul cel cîrlionţat care-i tunse pe toţi chilug ca pe ocnaşi. Pociţi astfel cu sila, ţăranii, mai cu seamă cei bătrîni, plîngeau nemîngîiaţi.

Curînd după aceea, Gherasim fu dus din beci în odăile de sus, la de Valse. Gherasim prinse pe obrazul franţuzului un aer de oarecare încurcătură.

— Fiind un om al contelui, am să te trimit la el, — spuse de Valse. — Contele va face cu tine ceea ce va binevoi.

Seara fu dat în primire fostului sergent de oaste Voinov şi grăjdarului Iakov, care îl duseră la Piter.

4

Casa din Petersburg a contelui îi făcu lui Gherasim o primire duşmănoasă. Păzit cu străşnicie, fără să i se scoată fiarele, aşteptă încă nouăsprezece zile şi nouăsprezece nopţi, fără să fie cercetat şi să i se hotărască soarta. Se părea că boierului nu-i ardea de el. În ziua a douăzecea, i se scoaseră lanţurile pentru întîia oară.

Contele Iagujinski, un bărbat în vîrstă, cu ochii negri şi nasul coroiat, şedea în mica sufragerie, într-un halat cu ciucuri de aur, fără perucă, şi-şi sorbea cafeaua. Înaintea lui stătea Gherasim Artamonovici Stepanov, gîrbovit, sleit de puteri, urît, tuns ca un puşcăriaş. Contele cunoştea foarte bine pe fostul său vechil şi îl preţuia întotdeauna, sprijinindu-l. Dar acum, fără să se mire cîtuşi de puţin de înfăţişarea lui Gherasim, se uită la el cu o nepăsare jignitoare.

— Ascultă, Gherasime! Ia spune-mi, drăguţule... — începu el cu glas prefăcut, peltic. Şi-l tot întrebă despre muncile cîmpului: în ce chip se puteau spori însămînţările de in, cum trebuia îngrăşat mai bine pămîntul, şi altele. Iar de el, de Gherasim, de ţăranii schingiuiţi, de isprăvile franţuzului, parcă nici nu se sinchisea. Căci deşi le ştia pe toate, tăcea. Dar atunci, unde-i legea, unde a pierit dreptatea, la cine trebuie să caute ocrotire ţăranul? „Stăpînul vede obrazul meu batjocorit şi starea vrednică de plîns în care mă aflu, se gîndea Gherasim, dar nu scoate măcar o vorbă ca să mă mîngîie şi să osîndească pe cel care m-a batjocorit". Însă nu îndrăznea să aducă vorba asupra acestui lucru: în faţa lui era luminăţia sa contele, stăpînul său, iar el era un ţăran, un rob, nici măcar un om, ci un lucru oarecare.

Dar iată că sosi pe neaşteptate un oaspete: contele Alexandr Sergheevici Stroganov.

— Ia uite ! Ce-i cu arătarea asta ? — exclamă el, privind spre omul umilit, în zdrenţe de cerşetor.

— Păi, să vezi... — o încurcă gazda, — e un şerb al meu, un fost vechil al moşiei mele de la Pskov. Dar uite că de Valse i-a jucat un renghiu...

Contele Iagujinski zîmbi.

— Dă-mi voie, conte, dă-mi voie, — zise Stroganov, îngustînd ochii şi-şi ridică uşor pulpanele jachetei, aşezîndu-se pe un fotel aurit, capitonat cu stofă albă. — Care de Valse, care de Valse? — urmă, el, vorbind iute. — Nu cumva administratorul bunurilor dumitale de la Moscova ? Dar acela e un escroc. Îmi amintesc că, la Moscova, a fost amestecat într-o afacere foarte neplăcută cu nişte mărfuri prohibite, aduse prin fraudă de la Paris.

— Da, da... — Gazda se strîmbă cu neplăcere. — Dar am izbutit să muşamalizez această afacere...

— S-o muşamalizezi ? — exclamă Stroganov, ridicînd sprîncenele roşcate. — Mă mir... Dumneata, conte, eşti de o bunătate incorigibilă, ca şi...

Gherasim Stepanov deschise gura, ciuli urechile şi rămase nemişcat, ascultînd cu încordare. Contele Iagujinski se cam temea de Stroganov, un om iute de limbă ; zîmbi cu un aer vinovat, scoase o tabacheră de aur — pe care i-o dăruise Adolf Frederic, regele Suediei — şi o întinse spre musafir :

— Poftim, conte, serveşte-te... Iar în ceea ce-l priveşte pe de Valse, am săvîrşit o greşeală de neiertat, mutîndu-l la moşia de la Pskov, din care pricină s-au produs multe lucruri dăunătoare. Regret nespus...

— Cred, cred... — Musafirul luă cu plăcere o priză de tabac şi făcu gazdei cu ochiul. — Ia spune, scumpe conte, te duci des pe la moşia dumitale de la Pskov ?

Jucîndu-se cu tabachera şi, clătinînd din cap, gazda răspunse cu un zîmbet forţat :

— Spre ruşinea mea, n-am mai dat pe acolo de vreo trei-patru ani. Dar ce e ?

— Înţeleg, înţeleg... Baluri, recepţii, vizite, *parties de plaisirs* [1]) în ţări străine. Şi eu, şi eu am făcut la fel, aidoma... Dar de ţăranul care ne procură bănetul pentru luxul nostru nu ne îngrijim defel... — Musafirul lunecă cu privirea spre robul oropsit,

[1]) Partide de plăcere (în limba franceză). (N. trad.)

pe cînd acesta, nedumerit, se gîndea, cum era mai bine: să mai stea, ori să facă o plecăciune şi să iasă afară?

— Ştiu, conte, ştiu... — Gazda îşi apropie coatele de trup, dînd din mîini înspre musafir. — Dumneata, conte, eşti un volterian pasionat, ştiu, ştiu... Şi, te rog, să nu mai vorbim despre asta. Aşadar, cum spuneam, de Valse a făcut acolo nişte isprăvi, pentru care merită cel puţin să fie băgat la ocnă... Pe scurt, a fost pus sub pază la Pskov şi va fi adus curînd aici.

La auzul unor asemenea vorbe, Gherasim se clătină pe picioare, sîngele îi năvăli în cap şi inima îi zvîcni de bucurie. Contele Iagujinski se uită la el, cu milă, iar musafirul rosti usturător:

— Franţuzului dumitale o să i se dea drumul, crede-mă. Poate chiar dumneata ai să intervii pentru el! Este? Aud? Şi dacă n-o să fie aşa, atunci bestia aceea o să cumpere poliţia, o să-l cumpere pe voievod cu toate măruntaiele lui... Da, da, crede-mă. Unde să găseşti la noi în Rusia un om cinstit, care, dispunînd de o putere mare, să n-o folosească în rău? Nu există, nu există... Hapciu!

— Şi totuşi, iată un om cinstit, — zise contele Iagujinski, dînd din cap înspre Gherasim, care era gata să leşine.

Contele Alexandr Sergheevici Stroganov privi pe Gherasim printre gene şi rosti ironic:

— Nu mă îndoiesc. Dar pentru ce e ras ca un ocnaş şi are o înfăţişare atît de nenorocită, de parcă ar fi fost ţinut cu picioarele în butuc un an întreg? Oare aceasta este soarta oricărui rus cinstit?

Gherasim se luă de cap şi se prăbuşi pe duşumea. Slugile dădură buzna înăuntru.

...La bucătărie, măcelarul Nil Ivanovici Hreapov, cu părul uns cu ulei de rapiţă, pieptănat ca o streaşină deasupra urechilor, juca dame cu bucătarul.

După trei zile, Gherasim Stepanov se însănătoşi. Secretarul contelui îi făcu cunoscut că, din porunca luminăţiei sale, era numit vătaf la moşia Koltîşi. Gherasim, bucuros şi de această slujbuşoară, se duse îndată la catedrala Kazanski şi se rugă cu căldură înaintea icoanei.

— Îţi mulţumesc, maica domnului, că nu m-ai lăsat să pier şi că m-ai mîntuit de dureri, dincolo de toate aşteptările mele.

Timpul trecea. Gherasim ba era înălţat de stăpînul său, ba încovoiat ca un firişor de iarbă. În cele din urmă, contele se gîndi să-l trimită la turnătoriile lui din Ural. Acolo soarta avea să-l

întîlnească pe Gherasim Stepanov cu Emelian Pugaciov, ţarul mujicimii.

Luîndu-şi rămas bun de la el, contele îi spuse :

— La Moscova bîntuie ciuma, nu zăbovi mult pe acolo. Fă ce ai de făcut şi vezi-ţi de drum. Să-mi scrii ce se petrece la fabrica mea de ciorapi. Pare-mi-se că acolo toţi s-au molipsit de ciumă, ori au fugit care încotro. Nu mai am nici o veste de la ei. Ei, şi acum, drum bun.

CAPITOLUL III

Urgia molimii. Suhariovka

1

Pe la sfîrşitul anului 1770, se răspîndi în Moscova, adusă din Turcia, ciuma, sau, cum îi zicea poporul, boleşniţa.

Un asemenea oaspete cumplit nu se mai arătase la Moscova de pe vremea lui Alexei Mihailovici [1]), şi medicina n-avea încă nici o putere împotriva molimei.

Afanasi Şafonski, medicul-şef al spitalului civil, stătea smirna înaintea bătrînului feldmareşal conte Piotr Semionovici Saltîkov, comandantul Moscovei, care era cam tare de urechi, şi-i raporta situaţia cu glas piţigăiat. Mărunţel, cărunt, simplu, contele Saltîkov, fost comandant suprem în războiul cu Prusia, şedea într-un jilţ masiv, cu spătarul foarte înalt, arătînd astfel ca domnul dumnezeu într-o icoană ferecată cu aur.

— Boala asta, luminăţia voastră, — raporta doctorul, — a pătruns la noi prin lucruri aduse de pe front, cum sînt covoarele, ţesăturile şi altele. Cu toate opreliştele, astfel de lucruri sînt cărate pe ascuns din Turcia de domnii militari.

— Ei, va să zică, oştirea noastră se dedă la jafuri ? Las'că am să-i scriu feciorului meu... Vanka al meu ţine acolo în hăţuri o divizie. Hî-hî... Dar ce semne are boala ? — Contele îşi duse palma pîlnie la ureche, ca să audă mai bine.

— Cel dintîi simptom al bolii, luminăţia voastră, sînt frigurile. Parcă te trece un fior de gheaţă prin spate...

[1]) Al doilea ţar din familia Romanovilor. A domnit între anii 1645—1676. (N. trad.)

Contele scutură nervos din umeri : simţise deodată că-l trec fiori. Ţinuta lui mîndră pieri ca prin farmec.

— Alte semne ? — întrebă el, posomorît.

— Fierbinţeală... Limba e uscată, ca o iască. Transpiraţie. Greaţă, vomitări. Nelinişte, tristeţe, teamă. Iar cel mai important simptom al molipsirii e o slăbiciune în tot corpul : tremură mîinile, picioarele.

Contele Saltîkov simţi că îi tremură picioarele. Acest mult slăvit învingător al lui Frederic al II-lea se temea cumplit să nu se îmbolnăvească şi el, astfel că resimţea viu cele povestite de medic. Cu răsuflarea tăiată, verifica atent cele ce se petreceau în organismul său.

— Vocea devine tărăgănată, exprimarea nelămurită şi încurcată, limba parcă ar fi degerată sau muşcată.

— Aşa, aşa... Mai departe, mai departe... Te ascult cu atenţie, — rosti contele, limpede şi răspicat — ca să-şi controleze starea vocii. După ce se convinse că se exprima clar, iar limba nu părea a fi degerată, contele se mai învioră şi spuse : — Dar îa loc, Afanasi Porfirîci. (Doctorul Şafonski se aşează.) Ei, ei, mai departe ?

— Există şi cazuri de delir, uneori de agitaţie, cînd bolnavul trebuie legat, dar aceasta se întîmplă rar. Dureri de cap, ca după o asfixiere cu mangal, ochii sînt tulburi, la unii sînt roşii, ca după beţie, iar la alţii holbaţi...

— Holbaţi ? — repetă contele, cu glas răguşit. — Iată, ochii mei sînt holbaţi.

— Luminăţia voastră îi aveţi aşa de la natură. Liniştiţi-vă.

Feldmareşalul întinse mîna sa mică, păroasă, spre tabachera de aur încrustată cu briliante — darul Mariei Tereza, împărăteasa Austriei — îi oferi medicului tabac, luă şi el o priză şi, ca să-şi controleze tăria picioarelor, începu să umble cocoşeşte, posomorît, prin spaţiosul cabinet. Picioarele nu-i tremurau, friguri nu avea, limba nu-i era uscată. „Slavă domnului, slavă domnului !“ La uşă, santinela stătea în poziţie de drepţi, ca o statuie. Lîngă cămin aştepta porunci un valet în livrea cu fireturi, mărunţel şi cărunt ca şi stăpînul său, cu buza lăsată în jos şi cu codiţă de păr pe spate.

— Bine, dar există vreun semn neîndoielnic ?

— Da, luminăţia voastră. Pe tot corpul apar nişte pete roşii, de mărimea unui bob de mazăre şi chiar mai mari, numite

în popor „zgrăbunțe", iar în medicină „petechii". Apoi, buboaiele negre, numite buboane sau carbuncule. De asemenea umflarea unor glande sau așa-zisele gîlci.

— Dragă Afanasi Porfirîci, — rosti contele Saltîkov, cu un zîmbet încurcat, apropiindu-se de medic și simțindu-și parcă unele glande umflate. — Examinează-mă, te rog, vezi dacă n-am pe corp aceste... aceste pete și... gîlci...

— Ce vorbiți, conte! — exclamă medicul, cu zîmbet ironic. — Această boală nu intră în casele celor mari, în palate. Își caută prada printre oamenii de jos, printre cei de rînd.

— Totuși, totuși, fii bun și examinează-mă imediat. Cum?

— Îndată, — spuse Șafonski și se ridică cu un zîmbet pe buzele-i subțiri.

— Vaska! Ajută-mă să mă dezbrac!... — strigă Saltîkov bătrînului în livrea și, făcîndu-i doctorului semn cu degetul să-l urmeze, se îndreptă spre dormitor, descheindu-și din mers nasturii auriți ai uniformei.

Auzind strigătul, Vaska, bătrînelul care avea optzeci de ani bătuți pe muchie întocmai ca și stăpînul său, tresări și începu să tropăie pe loc, ca pentru a o lua la fugă; apoi se repezi, fîlfîind din coate, pe urma contelui. Dar deodată acesta se opri și, privind țintă spre doctor, cu ochii săi mari și spălăciți, întrebă:

— Azi ai fost la spitalul de contagioși?

— Da, am fost.

— Atunci, să lăsăm...

— Dar... m-am spălat, m-am afumat...

— Ei bine, să mergem... Cum? Sau... Dragă Afanasi Porfirîci, mai bine mîine. Mîine, dragă, cam pe la șapte dimineața. Nu trece pe la spital, vino de-acasă direct la mine. Ia loc. Hî-hî...

Contele și medicul se așezară iar, oarecum pieziș unul față de celălalt.

— Îmi permit să raportez luminăției voastre că instrucțiunile elaborate la direcția sanitară asupra felului în care trebuie să ne ferim de molipsire au fost tipărite și afișate peste tot, dar lumea le rupe.

— Le rupe? Ia te uită, netrebnicii! — strigă feldmareșalul și sună cu clopoțelul de argint ordonînd ofițerului de serviciu, care intrase îndată: — Poruncește, prietene, să vină ime-

diat oberpoliţaiul Bahmetev. — Întorcîndu-se spre medic, urmă : — Dar ce scrie în instrucţiuni ?

— Să se spele des tot corpul cu apă rece amestecată cu oţet... (— Eu mă spălam cu apă călduţă, — spuse contele.) În case să se toarne oţet peste cărămizi încinse. Să se afume des odăile cu ienupăr şi cu tămîie. Să nu se iasă afară pe nemîncate... (— N-am să ies, — zise contele, simţind că i s-a făcut foame.) Pe stradă, să se ţină în gură ceva care să provoace o salivaţie abundentă : ghimber, galang [1]), rădăcină de obligeană, şi să se scuipe. Să se miroasă des oţet bezoardic sau mai bine oţetul marca „Cei patru tîlhari", cu care să se spele subsuorile şi stinghia. (— Mă spăl jos şi miros „Cei patru tîlhari", — repetă după el contele ; bărbia lui, lăbărţată şi mălăiaţă, tremura ca o cîrpă.) Şi... să se poarte pe piele... iată ce... — strîngîndu-şi buza de jos, medicul lungi gîtul şi scoase din sîn o punguţă legată de un şiret.

— Dar ce-i asta ? Un săculeţ cu farmece ?! — exclamă contele, semeţ. — Nu cred în descîntece, în săculeţele voastre cu vrăji...

— Acesta nu e un săculeţ cu farmece, e camfor, luminăţia voastră. Daţi-mi voie să vă ofer unul şi dumneavoastră.

Şi scoţînd din trusă o punguţă asemănătoare, cu şiret, o întinse contelui.

— Ei, atunci e altceva, e altceva. — Contele luă punguţa, o mirosi, îşi făcu semnul crucii şi, holbînd ochii, şi-o petrecu după gît. — Ei, timpul care ţi-a fost acordat după program a trecut. Aştept pe generalul-locotenent Eropkin. Hî-hî... Ptiu !

Doctorul sări în picioare, luă poziţia de drepţi, se înclină şi ieşi.

Coridorul, scara principală şi sala de aşteptare de la parter, în care coborî, erau înecate în valuri de fum albăstriu înecăcios, provenit din arderea intensă a tot felul de substanţe antipestoase. La fiecare sfert de ceas, prin toate camerele golite de locatari din casa contelui, alergau căzăcei şi valeţi, ducînd pe fărăşe cărămizi încinse, peste care turnau oţet aromatic. În stradă şi în curtea din jurul casei fricosului feldmareşal ardeau fără încetare focuri, în care slugile zvîrleau crengi de ienupăr, ca să alunge ciuma.

În cabinet intră generalul-locotenent Eropkin, care luase

[1]) Plantă a cărei rădăcină are întrebuinţare de condiment. (N. trad.)

parte şi el la războiul cu Prusia. Generalul purta o perucă mică albă, care-i încadra faţa lungă, era uscăţiv, nu tocmai bătrîn, şi privea vioi cu ochii săi căprui.

— La ordin, luminăţia voastră!

— Iată de ce te-am chemat, dragă Piotr Dmitrici, — gîngăvi Saltîkov, gheboşîndu-se şi umezindu-şi buzele uscate. — Odinioară l-am bătut împreună pe Frederic... Ajută-mă, frăţioare... M-au părăsit toţi, sînt bătrîn şi neputincios, iar molima neagră se răspîndeşte cum nu se poate mai iute prin Moscova.

2

Măcelarul Nil Ivanovici Hreapov sosi la Moscova spre sfîrşitul lunii iulie 1771, în toiul molimei. Se înţelesese să se întîlnească acolo cu grădinarul Frolov, de la care vroia să împrumute ceva parale, întrucît treburile lui mergeau prost de tot. Scăpătase, trăia în mare sărăcie şi era deznădăjduit.

Moscova avea un perimetru de 36 de verste. Numeroasele case mari boiereşti, cu sumedenie de slugi, nu mai erau nişte locuinţe în înţelesul obişnuit al cuvîntului, ci adevărate aşezări ţărăneşti.

Boierii plecaseră demult la moşiile lor, ca să scape cu viaţă, iar slugile părăsite piereau de molimă, ori fugeau unde vedeau cu ochii, prin sate.

La Moscova se aflau 113 fabrici şi uzine mici, cu treisprezece mii de lucrători permanenţi (pe lîngă acei care veneau din afară). Manufactura cea mai de seamă era Marea Postăvărie de la Podul de Piatră, pe malul rîului Moscova. Proprietarii manufacturii erau: Ilia Dokuceaiev şi asociaţii lui. La acesta trăsese măcelarul Hreapov.

Ciuma izbucnise mai întîi în vechiul spital de pe colinele Vvedenskie. Spitalul fusese ars, dar molima se încuibase în centrul Moscovei, la Marea Postăvărie. Sfătuindu-se cu senatorii din Moscova, contele Saltîkov decise: „Să se scoată afară din oraş lucrătorii sănătoşi de la Postăvărie, să li se dea un medic, să se formeze un cordon în jurul locului lor de aşezare şi să se izoleze Postăvăria".

Dar cei două mii de lucrători, speriaţi de măsurile autorităţilor şi neavînd încredere în cei mari, fugiră din Postăvărie şi se ascunseră prin toată Moscova.

De obicei, la Moscova se strîngeau feluriţi meşteri, calfe şi lucrători din toată ţara, fiind aproape cu toţii ţărani şerbi, care nu locuiau tot timpul în vechea capitală. Lăsînd totul baltă, aceştia începură să fugă spre satele lor, luînd cu ei lucrurile infectate, rămase de la cei morţi, şi uneori, chiar pe tovarăşii lor îmbolnăviţi. Din această cauză, ciuma se întinse nu numai pe teritoriul guberniei Moscova, dar şi în guberniile Smolensk, Nijni-Novgorod, Kazan şi Voronej.

Iar contele Saltîkov, duşman al inovaţiilor, se lăsa greu şi, în ciuda poruncilor Ecaterinei, întîrzia în luarea măsurilor indispensabile pentru stăvilirea bolii, lăsînd ca molima să prindă teren. Îi scria împărătesei :

„Se pare că nu-i nevoie de instituirea carantinei pentru toată lumea care iese din oraş, după cum a poruncit maiestatea voastră. Iar ca să se interzică intrarea în Moscova e primejdios : aproape tot oraşul se hrăneşte cu grînele aduse din alte părţi, şi dacă acestea nu vor fi aduse, va începe foametea ; toate lucrările se vor opri şi nimeni nu se va duce la şapte verste după pîine, ci se va apuca de jaf ; or, chiar şi fără asta sînt destule tîlhării. Dealtfel, nici nu există posibilităţi pentru a se închide Moscova, nu avem trupe cu care am putea face un cordon".

Într-adevăr, întinderea uriaşă a oraşului, ca şi mulţimea populaţiei cuprinsă de spaimă, necesitau multe trupe, care să poată restabili ordinea. Dar, din pricina războiului cu Turcia, la Moscova nu se afla decît regimentul Velikoluţki, necomplet, cu un efectiv de numai 350 oameni, şi unităţi de trupă mai mici, alcătuite din ostaşi bătrîni.

Spre începutul lui iulie, molima luă proprţii foarte grave. Din cele douăsprezece mii de case locuite ale Moscovei, în şase mii existau bolnavi de ciumă, iar în trei mii, toţi locatarii fuseseră răpuşi de flagel.

Populaţia era cuprinsă de panică şi aceasta se transforma în exasperare.

— Nu ne e atîta frică de ciumă, cît de carantine şi de spitale, — se plîngeau oamenii. — De la spital şi de la carantină drumul duce drept la cimitir.

Hoinărind prin Moscova, în căutarea grădinarului Frolov, măcelarul Hreapov văzu multe grozăvii.

Dornic să-şi trăiască viaţa din plin şi să privească micile frămîntări omeneşti, cerceta totul, se ducea peste tot.

Într-o seară se întoarse tîrziu la casa negustorului Ilia Dokuceaiev, proprietarul manufacturii de postav, unde era găzduit, şi bătu în poarta închisă. Cîinele lătră, rîndaşul veni, se uită printr-o crăpătură a gardului înalt, şi spuse:

— Jupînul a plecat azi dimineaţă din Moscova, cu toţi ai lui, şi mi-a poruncit, dragă, să nu te mai las să intri, fiindcă umbli hai-hui prin toate casele ciumate. Na, prinde! — şi, spunînd aceste cuvinte, rîndaşul îi aruncă peste gard perna şi traista din lînă colorată, nu prea plină, amîndouă înfăşurate într-o pătură.

Hreapov nu se certă cu el, ci îşi luă lucruşoarele de jos şi rămase pe gînduri, neştiind unde să se ducă acum, în pragul nopţii. O luă printr-o ulicioară întortochiată. Cînd şi cînd întîlnea cîte un trecător. Unii mergeau grăbiţi, cu o cîrpă muiată în oţet la nas, ferindu-se de cei întîlniţi; alţii abia se tîrau, clătinîndu-se, ţinîndu-se de ziduri, de stîlpii felinarelor.

Un bătrîn, cu înfăţişarea de meşteşugar, căzu, izbindu-se cu ceafa de fereastra acoperită cu perdea a unui subsol locuit, spărgînd geamul. Omul scoase un geamăt prelung, voi să se închine, dar nu mai putu ridica mîna şi, rostogolindu-se cu faţa în jos, rămase nemişcat. Hreapov se opri, voind să cerceteze dacă murise ori nu, şi ce-o să se întîmple mai departe.

O luminiţă se aprinse în subsol, perdeaua fu dată la o parte, şi în locul ei se ivi o clipă un obraz palid. Curînd după aceea, uşa scîrţîi, şi doi oameni ieşiră afară. Purtau mănuşi şi aveau feţele înfăşurate în cîrpe, cu găuri pentru ochi; prinseră amîndoi un laţ de piciorul mortului şi îl tîrîră pe drumul plin de praf.

— Încotro? — îi întrebă Hreapov, care se aşezase pentru o clipă pe o piatră.

Cei doi nu răspunseră. Tîrîră mortul pînă la un maidan şi, lăsîndu-l acolo, cu funia legată de picior, se întoarseră grăbiţi acasă.

Se întunecase deabinelea. Stelele începură să licărească. Noaptea era caldă şi liniştită. Pe un colnic luceau turlele aurite ale unei bisericuţe, în care Hreapov intrase în ajun şi se rugase. Ştia că în curtea bisericuţei e un cimitir vechi şi o pajişte pe care se afla o tufă. Minunat. Va petrece noaptea pe iarbă, între

morminte. Se ridică şi voi să se îndrepte într-acolo, cînd deodată zări prin întuneric, lîngă cadavrul cald încă, umbra unui om înalt, desculţ, în zdrenţe. Hreapov se apropie pe furiş. „Ai murit, sărmane ?! — întrebă cerşetorul pe mort, fără să aştepte din partea lui răspuns. Ei, odihneşte-te în pace, dumnezeu să te primească în împărăţia lui."

Se lăsă pe vine oftînd, scoase cizmele din picioarele mortului, se încălţă cu ele, îşi vîrî funia în sîn şi-şi văzu de drum, închinîndu-se.

Hreapov clătină din cap, plescăind din limbă a mustrare şi o luă spre bisericuţa cu turlele aurite.

Ajuns acolo, aruncă perna pe iarbă, lîngă un mormînt cu crucea înnegrită, se înveli cu pătura pînă peste ochi şi adormi numaidecît. Nu ştia cît dormise cînd auzi deodată, parcă în vis, parcă aievea, scîrţîitul unei căruţe şi fornăit de cai. „Hei ! Veniţi încoace cu cîrligele !..." strigă cineva. Deodată, ceva greu, ascuţit, i se înfipse în umăr, şi măcelarul simţi că e tîrît undeva.

— Ajutor ! Ajutor ! — strigă el buimac de somn şi, deschizînd ochii anevoie, sări în picioare.

— Cine eşti ? — îl întrebă un ofiţer călare, iar doi oameni, care-şi înfipseră cîrligele în umărul său, lăsară funiile jos şi desprinseră din haina lui de postav sfîşiată o cange cu mai multe braţe.

— Sînt negustor, am venit de la Piter, — răspunse Hreapov.

— Păi dacă nu eşti ciumat, dacă trăieşti, de ce zaci pe jos, ca un stîrv ? Actele !

Hreapov îi întinse actele. Cineva aduse un felinar. După ce răsfoi hîrtiile, ofiţerul le dădu înapoi negustorului, descălecă şi se aşeză pe un mormînt. Căruţa mai scîrţîi cîteva clipe şi se opri în poartă.

— Cîţi ? — întrebă ofiţerul, obosit, şi-şi aprinse luleaua de la mucul lumînării din felinar.

— Treisprezece. Am ridicat chiar acum încă unul de pe maidanul de lîngă gard, — răspunseră alţi trei oameni care veniră de la căruţă şi se aşezară şi ei pe iarbă.

— Ia, staţi mai încolo, mai încolo ! — îi goni ofiţerul.

Sanitarii, porecliţi „căruţaşii-poliţai" se dădură mai la o parte. Toţi erau îmbrăcaţi în halate lungi ceruite, cu mănuşi,

tot ceruite, iar peste capete îşi puseseră saci cătrăniţi, cu găuri pentru ochi şi pentru nas.

— Cîţi aţi găsit dezbrăcaţi? — întrebă ofiţerul, luînd în gură cine ştie ce leac de mestecat.

— Opt. Al nouălea are lipsă numai cizmele.

— Neghiobii, tîlharii!... Sînt buni de împuşcat! — mormăi ofiţerul şi adăugă — Puteţi să-i duceţi la groapă, băieţi.

— Îndată, înălţimea voastră, numai să hodinim oleacă, că sîntem tare osteniţi, şi să fumăm o ţigară. N-am mai tras nici un fum de aseară.

Îşi scoaseră sacii de pe cap şi mănuşile, şi-şi aprinseră ţigările de la felinar.

— Tu de ce nu fumezi? — întrebă pe măcelar un „căruţaş" bărbos, cu obrajii scofîlciţi. — Cică e bine să fumezi, foloseşte împotriva ciumei.

— Nu prea mă tem eu de ciumă. La mine nu se dă nici fără tutun. Uite ce mai burtă am... — zise măcelarul, mîngîindu-şi pîntecul rotofei.

— Burtă? — rînji bărbosul. — Păi, noi am îngropat, socot, vreo douăzeci de mii de burtoşi ca tine...

— Douăzeci de mi-ii?! — îngăimă măcelarul tărăgănat, uluit, şi-şi făcu semnul crucii, cuprins de groază. — Înălţimea voastră, se poate oare să piară atîta lume?

Fără să-i răspundă, ofiţerul porunci:

— Daţi-i drumul! — şi sări în şa.

Simţind că-l biruie somnul, Hreapov se culcă din nou între morminte şi-şi trase pătura peste cap. Scîrţîitul căruţei se stinse după o cotitură a drumului. Un clopot de alarmă bătu undeva în depărtare, sfîşiind tăcerea nopţii. Glasurile a doi oameni, care treceau în goană, răsunară aproape: „Foc, foc dincolo de rîu!" Dar nu clopotul îl trezi pe Hreapov, ci altceva.

Abia începuse să uite totul şi să se cufunde în somn, cînd i se păru că cineva săpa şi arunca pămîntul cu cazmaua, în vreme ce se auzeau şopotele unor oameni care cărau o povară grea, pe care o aşezară jos, gîfîind de încordare. O femeie gemu, suspină şi numaidecît, un glas bărbătesc, înăbuşit, rosti: „Măicuţo, ai să ne nenoroceşti... Taci odată!"

Hreapov îşi deslipi cu greu pleoapele toropite de somn şi se ridică într-un cot. La vreo douăzeci de paşi de el, două felinare abia pîlpîiau prin bezna nopţii: unul era pus jos, lîngă o groapă

la care săpau în pripă doi oameni, celălalt era ţinut de un al treilea. Felinarul îşi arunca lumina peste o bătrînă gheboşată, în strai negru. De sub barişul cernit, legat cum obişnuiesc femeile bătrîne, privea un obraz uscăţiv, cu bărbia ascuţită şi cu ochii holbaţi de spaimă :

— Linişteşte-te, măicuţo, nu te mai zbuciuma atît... Ce să-i faci, pe tăicuţu' n-ai cum să-l mai întorci de pe lumea cealaltă; aşa a vrut dumnezeu... — căuta s-o îmbărbăteze feciorul ei, mîngîindu-i capul care-i tremura.

Ea tot suspina, murmurînd :

— O, doamne... Fără slujbă, ca pe un cîine... Vai, Prov Mihailîci, Prov Mihailîci, iubi-itul meu ! — Lacrimile îi curgeau şiroaie şi ea îşi sufla nasul, gemînd înăbuşit şi dureros.

Dincolo de mormîntul proaspăt se zărea un coşciug cenuşiu, nevopsit.

— Ei, mai e mult băeţi ? — întrebă încet fiul bătrînei, apropiindu-se de marginea gropii.

— Poate fi coborît, Pantelei Provîci, — răspunse un tejghetar bărbos şi, înfigînd cazmaua în pămînt, îşi şterse obrazul de sudoare.

— Dumnezeu să-l ierte ! Lăsaţi-l în groapă, — zise feciorul.

Hreapov se ridică şi veni mai aproape, pitindu-se după un mesteacăn.

După ce coborîră coşciugul cu frînghiile, se apucară să arunce în grabă pămîntul peste el. Bătrîna începu să bocească în gura mare, zvîrcolindu-se şi tîrîndu-se pe brînci spre mormînt.

— Măicuţo ! Taci din gură ! — spuse feciorul, şuierător. — Ce, vrei să mă laşi pe drumuri ? Dacă se află c-avem un mort, o să ne pună toată casa pe foc. De ce-ăi mai fi venit aici, aşa bolnavă ?

Deodată bătrîna căzu pe o coastă, se zgribuli, îşi înfipse degetele în pămînt, trupul i se cutremură, scoase un horcăit şi amuţi numaidecît.

Fiul său îngenunchie, se aplecă repede asupra ei şi îi lumină cu felinarul obrazul întunecat; deodată, o putere nevăzută îl zvîrli înapoi, pe spate; sărind în picioare, se repezi afară din curtea bisericii, cînd bălăbănind felinarul, ca pe o cădelniţă, cînd luîndu-se de cap, deznădăjduit, şi sfîşiind tăcerea nopţii cu strigătele lui nebuneşti :

— Măicuţo, tăiculiţă... o, doamne! Pentru ce mă pedepseşti atît de groaznic?

Hreapov simţi că-l străpung fiori de gheaţă, se cutremură şi se tîrî spre culcuşul său, poticnindu-se, dînd peste morminte.

— Aici ciuma face prăpăd, trebuie s-o şterg, — mormăi el.

Tejghetarul cel bătrîn îi spuse celui tînăr:

— Casa noastră e ciumată, Ivane. Iată, şi nevasta jupînului a pierit de ciumă. Dacă rămînem în ea, pierim. Mai bine, frate, hai să fugim de-aici, pînă nu ne îmbolnăvim.

— Dar încotro să fugim, Mitri Feodorîci?

— Unde fuge toată lumea... Se ştie unde... la ţară. Procleţii de boieri şi-au luat tălpăşiţa demult, cu toţii. Noi ce să mai păzim aici? Ce, sîntem mai nătărăi decît cuconaşii? Zvîrle cazmaua, Ivane, lasă totul şi hai s-o ştergem.

— Mitri Feodorîci! De vreme ce bătrîna a murit, să-i scoatem cerceii. Tot or s-o jefuiască alţii; mai bine îi luăm noi, nişte oameni cunoscuţi, ca să zicem aşa, pentru osteneala noastră.

— Lasă, Ivane, dă-i încolo... — se împotrivi bătrînul, uitîndu-se cu teamă la bătrîna moartă şi făcîndu-şi semnul crucii. — La ce împinge ispita pe om. Nu-i frumos ce spui, băiete. E şi păcat, e şi rău...

Hreapov îşi duse perna chiar lîngă zidul bisericii, în dreptul altarului, şi se culcă iar. Spre zori, adormi, biruit de somn şi se trezi în croncănitul stăncuţelor din vîrful mestecenilor, în nişte strigăte ascuţite, supărătoare şi în îngînarea fonfăită a unui cîntec. Lîngă un momînt bogat din apropiere, acoperit cu o lespede de marmoră, trei orbi cîntau cu glasuri gîngave:

Oh, lăcaş de veci, oh, mormînt, mormînt!
Nu scapă de tine nimeni pe pămînt...

Hreapov se sculă şi privi pe sub pleoapele îngreunate de somn: o gloată de vreo trei sute de oameni se înghesuia în jurul unui preot slab, cu barba roşcată, care stătea pe scara de granit a bisericii. Glasuri izbucneau cînd ici, cînd colo:

— Pravoslavnici, înălţaţi icoanele şi crucile! Nu ascultaţi de vorbe... Nicolae făcătorul de minuni are să ne păzească... Nu ascultaţi de doftori! Îndrugă verzi şi uscate! Nu-i nici un fel

de ciumă, e lingoare neagră! Părinte Osip, dă-ne drumul în biserică!

— Fraţi şi surori, n-am voie. Nu-i îngăduit să iasă credincioşii cu alai.

— Cine nu dă voie? Amvrosi? Nu ne pasă nouă de el. La Egori, la Pocroave şi la toţi sfinţii de la Kulişki de ce e voie?... De ce acolo se poate şi la noi nu? Alaiurile umblă prin toată Moscova... Deschide uşa!...

— Oameni buni, ieri ne-a spus la consistoriu să iscălim că am luat cunoştinţă... Arhiepiscopul nostru, Amvrosi, ne ameninţă cu pedepse grele. Cică din îmbulzeala de oameni se iscă molima.

— Dă-l încolo pe Amvrosi! Ce, e mai mare decît dumnezeu? Noi răspundem, deschide!...

Curînd, o mare mulţime de poporeni, cu prapori, cu cruci, cu icoane porni din biserică pe uliţele enoriei. Hreapov se alătură şi el mulţimii. Lumea cînta deznădăjduită pe toate glasurile: „Sfinte părinte, sfinte Nicolae, roagă-te lui dumnezeu pentru noi!" Preotul stropea drumul şi casele cu aghiasmă. Clopotele mici băteau de zor. Dimineaţa era călduroasă.

În gloată se aflau mai cu seamă femei. Mulţimea era aprinsă, gata de gîlceavă; în ochii umflaţi ai oamenilor, se citea fie deznădejdea tulbure, fie împăcarea cu soarta; oamenii erau îmbrăcaţi în haine sărăcăcioase, mulţi aveau în picioare opinci, dar şi mai mulţi erau desculţi. Printre ei se vedeau ologi, schilozi... Poporenii parohiei alergau repede din toate părţile şi gloata se îndesea. Oamenii se fereau de cadavrele care zăceau pe lîngă garduri, sau chiar în mijlocul drumului; unii scuipau cu scîrbă, dar cei mai mulţi se închinau, tremurînd înspăimîntaţi.

Deodată, doi inşi din mulţime începură să geamă şi o luară repede spre casele lor, împleticindu-se pe picioare şi văitîndu-se, un al treilea, holbînd ochii, se prăbuşi drept în praf. Un flăcău cu păr creţ tîra spre umbră pe tatăl său, un bătrîn căruia i se făcuse rău chiar atunci; obrazul înţepenit al bolnavului se acoperise cu pete roşcate şi chelia i se umpluse cu broboane de sudoare; ţinînd ochii închişi, amărît, îşi tîra anevoie picioarele, mestecîndu-şi limba în gură, tremurînd şi mugind. Înfricoşat, flăcăul suspina încetişor, cu buzele tremurînd.

Un car negru, înfiorător, se apropia, huruind în întîmpinarea procesiunii, şi pe lîngă el călcau mînioşi căruţaşii-poliţai, în haine înfricoşătoare, cu măşti groaznice, urmaţi de o javră de

cîine lățos. De sub rogojina care acoperea mormanul de cadavre ieșeau patru picioare goale, uscate, pline de buboaie vinete, pe care mișunau muștele... Carul se opri lîngă leșul celui care tocmai murise.

Simțind deodată că îi e greață, preotul scăpă cădelnița, se rezemă de umărul dascălului, care-l privea buimac, și bolborosi cu inima înghețată de groază:

— Doamne, nu mă părăsi. Mi-e rău... Mă trec fiori...

3

Într-o dimineață, devreme, măcelarul Hreapov se nimeri în tîrgul de vechituri, îmbîcsit de praf și plin de gunoaie, de lîngă turnul Suhariova. Îi era foame. Dar nu se prea găseau de-ale gurii. Mîncă o tavă de mazăre sleită, o bucată zdravănă de pîine și bău șase căni de sbiten cald.

Îmbucînd, privea curios tîrgul zgomotos. Peste tot praf, un soare dogoritor și o gloată de necuprins cu ochiul. Din cînd în cînd, huruia o căruță, trecea călare un ostaș de pază, sau o haită de cîini jigăriți alergau cu limbile scoase. Sute și sute de precupețe se așezaseră la întîmplare, fără nici o rînduială, ca buturugile în pădure, vînzînd lapte, bojoc fiert și zarzavaturi. Negustorii de vechituri umblau de colo-colo, dar, zărind vreun polițai, se pierdeau cu dibăcie în gloată. Un negustoraș din Iaroslavl, cîrlionțat, striga răsunător și vesel: „Care iei turtișoară dulce în poleială! Cocoșei de zahăr, un bănuț perechea, fraților!" Cete de milogi cutreierau prin tîrg, cerșind stăruitor o coajă de pîine, ori un bănuț.

Un băiat trăgea după el doi orbi cu traistele agățate de gît. Sprijinindu-se în niște ciomege lungi, orbii cîntau cu glasuri fonfăite niște stihuri care vorbeau despre ceasul morții. „Ienupăr, ienupăr! — striga de zor o țărancă bătrînă, cu dăsaga după umeri. Luați, oameni buni, afumați cu ienupăr". Un pîlc de popi de țară ori călugări, murdari, păroși, cu rase ponosite, treceau în drumul lor...

Din stînga răsunară niște țipete ascuțite, răzbind prin vuietul neîntrerupt al maidanului înțesat de mii de oameni. Niște tîrgoveți snopeau în bătaie un pungaș. Acesta izbuti să scape din mîinile lor, însîngerat, cu cămașa sfîșiată, și o rupse la

fugă, sărind ca un cal, peste precupeţele aşezate la fiecare pas, scăpîndu-şi pielea.

Izbucniră alte strigăte, nu departe de locul unde Hreapov isprăvea de băut sbitenul: „Au murit, au murit!... Doi oameni au dat ortul popii!" Mulţimea se îndepărta ca un talaz de locul acela blestemat, împrăştiindu-se în toate părţile. Un poliţai cu mustăţi cărunte se îndrepta grav într-acolo. „Cine a murit? Unde? Din ce pricină?" „I-a luat ciuma, i-a secerat. Ce, nu ştiai? Doi inşi". Poliţaiul se opri şi suflă în trîmbiţa de aramă. Doi morţi zăceau în praf, cu picioarele chircite jalnic sub burtă. Luîndu-şi coşurile şi cîntarele, precupeţele se grăbeau să se mute cît mai departe de cadavrele, calde încă.

Trîmbiţa de aramă sună iară. Dintr-o magherniţă înjghebată în grabă în mijlocul buruienilor de pe maidan, ieşiră doi inşi în halate lungi, apucară cu cîngile cele două cadavre şi le tîrîră agale spre magherniţă, stîrnind praful.

Toată această dramă omenească nu făcu aproape nici o impresie asupra gloatei de pe maidan.

Totuşi, un moşneguţ cu obrazul galben, ras cu îngrijire, se mînie. Îmbrăcat curăţel, într-un caftan scurt cenuşiu, cu nasturi albi, şedea chiar la picioarele turnului Suhariova, la o masă de lemn cioplit, plină cu tot felul de sticluţe, de punguţe de pînză şi de hîrtie, şi de cutii de lemn.

— Ia uite, ticăloşii, nelegiuiţii, — izbucni el, clătinînd din cap, cu ochii în lacrimi. — S-a poruncit ca morţii să fie duşi cu targa, şi ei îi tîrăsc pe jos, ca pe nişte cîini!... Măi, ce oameni, ce oameni!

Hreapov se opri lîngă el, curios, şi intră în vorbă:

— Da, unchiule, bine zici. Şi aşa-i prin toată Moscova! Am văzut cu ochii mei. Nu-i acătării deloc.

— Slujbaşii-s puţini, e lipsă de oameni! — strigă moşneguţul şi-şi strînse oţărît buzele uscate. — Toţi ăi mari au fugit care încotro, boierii au plecat, iar norodul e lăsat în plata domnului. Iacă, pînă şi poliţaii fug din Moscova, iar mulţi au şi murit. De la întîi ale lunii august au fost scoşi din temniţe ucigaşii osîndiţi la moarte, şi li s-a poruncit să care morţii.

— Dar matale, unchiule, cine eşti, şi ce vinzi aici?

— Eu, taică, sînt paznic cu leafă la direcţia medicală, sînt paznic cu leafă. Aşa că mă trimit în fiecare zi să vînd droguri

folositoare pentru oameni, adică: oţet „Cei patru tîlhari", stirax [1]), tămîie, rădăcină numită calmus, şi altele.

— Hei, negustor! Vinzi boarfe? — strigă un tătar, trăgînd de perna măcelarului, înfăşurată în pătură.

Hreapov, care cutreiera încet pe maidan, îl împinse la o parte şi-şi văzu de drum, dar fu înconjurat îndată de nişte telali burtoşi, cu caftane lungi, care strigau pe întrecute preţul pe care voiau să-l dea pe lucrurile lui. Hreapov se mînie şi-i sudui. „Nu vînd nimic! E aşternutul meu!" — striga el, răzbind prin pîlcul de negustoraşi care-l înconjurau. Atunci ei începură să-l ia peste picior:

— Le-a şterpelit de la un mort.

— L-am văzut cu ochii mei! Fraţilor, perna e a unui ciumat, aduce noroc.

— Unde, ce mort, care ciumat? Ce-i aici? — răcni un poliţai băut, răsărind ca din pămînt şi, smulgînd bocceaua din mîinile lui Hreapov, se îndreptă grav cu ea spre focul uriaş care ardea pălălaie lîngă turnul Suhariova.

Deşi Hreapov stărui, arătînd poliţaiului cu mustaţa căruntă că perna e a lui, cu toate rugăminţile sale, poliţaiul încruntat îi zvîrli lucrurile pe foc, şi apoi se apropie de o căldare plină cu oţet murdar şi-şi vîrî amîndouă mîinile în ea. La o mînă îi lipsea un deget.

— Spală-te şi tu, n-auzi? — îi strigă el lui Hreapov; — că te bag la gros, acum. A dracului boleşniţă!... Aşa-i porunca.

— Aşa-i porunca? Dar cine a poruncit? — strigă careva din mulţimea de gură-cască.

— Nu te priveşte pe tine cine a poruncit. S-a poruncit şi basta... — răspunse burzuluit poliţaiul fără deget, holbîndu-şi ochii înroşiţi spre mulţime.

— Doftoraşii îs de vină, nemţoii, — bîigui peltic, cu glas piţigăiat, un pitic cocoşat, fost cinovnic de cancelarie, cu capul prea mare faţă de înălţimea lui, afundat în pieptul cu gheb, cu chipul mic ca de vulpe şi ochii vicleni înecaţi în lacrimi. Hreapov simţea venind dinspre el o duhoare de basamac. — Ei, ei au adus rînduielile păgîneşti, pentru pieirea creştinilor pravoslavnici, — gîngăvea cocoşatul, clipind des din ochi. — Spitale, lazarete, carantine, să nu se mai îngroape morţii lîngă biserici, să li se ardă avutul.

[1]) Balsam aromatic, extras din răşina arborelui tropical „Styrax", întrebuinţat în medicină şi parfumerie. (N. trad.)

— Da, da, bine zice! — răsunară strigăte în larma rîsetelor batjocoritoare ale mulţimii.

— Ştiu eu ce spun, nu dasurda, am şi ochi şi urechi. De la Arbat am venit doi fraţi, amîndoi cocoşaţi... Jale mare. Jale mare, — urmă piticul, trăgîndu-şi pe umeri şalul vechi cu pătrăţele, care-i acoperea cocoaşa, şi punîndu-şi mîinile în şolduri, cu o schimă caraghioasă. — Iată, de pildă, la moşie e neamţul Erasmus, doctor de faceri — unu; Rinder, doctor de stat — doi; Kasian Jagielski — trei; doctorul Martens, de la azilul împărătesc de copii — patru; doctorul pensionar Skiodan — cinci... Ehei, băieţi, n-o să ne ajungă degetele ca să-i numărăm... Baronul von Asch, Ivan Kuhlmann, Christian Lado. Şi numai trei ruşi, Afanasi Şafonski şi doi doctori de la Universitatea din Moscova, domnii profesori Veniaminov şi Zîbelin. Iată cine alcătuieşte aşa-zisul consiliu medical. Toţi îs nemţi, toţi, strașnică bucurie pe noi... Jale mare!

— Dar şi ţarina noastră e nemţoaică! Doar face pe rusoaica. D-aia trage după ea pe ai ei! — glăsui deodată un zdrahon bărbos, cu umeri largi, cu părul rotunjit după obiceiul rascolnicilor.

— Hei, care ai vorbit, care ai vorbit?! — răcni poliţaiul cel fără un deget la mînă, sărind aprins în mulţime, ca într-o apă adîncă şi scoţîndu-şi tesacul. — Prinde-l măi, pune mîna pe el!

Oamenii se dădură îndărăt şi, speriaţi de tesacul bont, o rupseră la fugă.

Fugind, mulţimea chinuită, sugrumată, dar însetată de libertate şi scoasă din sărite, striga:

— Dar ce, nu-i adevărat? Chiar nemţoaică e... Curînd, curînd vine el tătucul ţar Petru Feodorîci!...

— Se aude că se ascunde în norod, sărmanul... Umblă printre noi.

— Numai să vină la Moscova, să ne facă semn cu mînuţa lui, că ne ridicăm buluc după el!

— Văleu, văleu, fugiţi, creştini pravoslavnici, că iar vine buiacul fără deget! — răcni rascolnicul şi, sumetecîndu-şi poalele caftanului, se aplecă şi pieri în mulţime, ca ursul în bunget.

— Prieteni, prieteni! — striga bătrînelul cocoşat, fugind alături de Hreapov, cu moţul tichiei de lînă, îndesată pe capul

cu fruntea lată, atîrnînd nevolnic pe umărul stîng şi bălăbănindu-se. — N-are nimeni bani de o duşcă?... Un castravecior murat am eu... ia uite, ce proaspăt e.

— Hai că fac eu cinste, — îl pofti îndată măcelarul, care gîfiia de alergătură.

O luară pieziş pe întinsul maidan ticsit de lume şi se opriră din cînd în cînd lîngă cetele gălăgioase de oameni mînioşi, care stăteau fără treabă.

În fiecare ceată era cîte unul mai bun de gură: un ostaş bătrîn, cu un ciot de lemn în loc de picior, o slugă boierească lăsată în voia soartei, un prăpădit de popă cu potcapul hrentuit arătînd ca o ciupercă, ahtiat de băutură şi băgat în sperieţi de ierarhii bisericeşti, un mahalagiu bătut măr cu gîrbaciul pentru vorbe pidosnice despre cei mari, ori un lucrător de fabrică fugit din lazaret. Mai abitir decît toţi zbierau însă nişte muieri zdravene şi nişte babe ştirbe.

— Au închis, au pecetluit băile!... Acu' unde să-şi mai spele omul sărman trupul păcătos? Asta-i bătaie de joc!...

— Bagă lumea fără socoteală în carantinele lor blestemate. Omoară oamenii cu zile... Da, da!

— Vor să stîrpească toată Moscova, tot norodul de rînd.

— Să ne răzvrătim!

— Să ne răzvrătim, să ne răzvrătim! Aşa e! — strigau oamenii, privind cu fereală în jur, spre a se păzi de iscoadele care-şi vîrau nasul peste tot...

Măcelarul Hreapov înghionti uşurel pe cocoşat în spate.

— Hai să mergem, că ne găsim beleaua.

— Da, da... Începe danţul... — zise cocoşatul, făcînd cu ochiul. — Mîrîie maica Moscovă, mîrîie... Las' că bine fac... Şi eu aş merge cu ei. Şi în mine, frate, clocoteşte sufletul, căci sînt nedreptăţit. Ei, hai s-o luăm la picior!

Cotiră într-o ulicioară şi, dînd de o crîşmă cu firmă roşie, voiră să intre.

Dar uşa era încuiată. După ce bătură o vreme, auziră strigînd dinăuntru:

— Treceţi la fereastră! Ce, sînteţi chiori?

Fereastra deschisă avea gratii. Uitîndu-se înăuntru, măcelarul ceru două păhărele bune de anason. Crîşmarul umplu paha-

rele și spuse de după gratii: „Puneți banii aici" și întinse o oală cu oțet.

Măcelarul aruncă în oțet o monedă de argint de cincizeci de copeici. Crîșmarul o scoase cu un clește, puse în oală opt monede de aramă de cîte cinci copeici și, întinzînd cleștele printre gratii, spuse:

— Ia-ți restul, prietene.

După ce-și goli pahărelul, cocoșatul gîngăvi cu glas subțirel:

— Nepătrunse-s căile tale, doamne... Pui banii în oțet, dar poate că vreun ciumat a sorbit din pahare înaintea noastră. Le-ai băgat în oțet, paharele?

— Nu, — răspunse crîșmarul, — porunca este să se pună în oțet numai banii.

După cel de al treilea pahărel, cocoșatul se apucă să cînte cu glasul lui gîngav, își smulse șalul din spate și, fluturîndu-l, începu să joace. Dar obrazul său uscățiv și zbîrcit era trist, și ochii roșii plini de lacrimi.

— Hai să mergem la Kremlin, — spuse el, bîlbîindu-se, — am să-ți arăt ceva. Cunosc tot rostul. Of, dragul meu, tare-i scîrboasă viața, peste tot... Greu e, greu e de trăit. Mai cu seamă pentru mine. Trăiesc amărît de tot la Moscova. Jale mare, jale mare...

O luară prin Sretenka, prin Bolșaia Lubeanka. Cocoșatul arăta mereu în dreapta și în stînga:

— Ia uite cîte case-s bătute în scînduri! Uite și colo, și aici, și în curtea asta... Of, maică doamne! Toate-s pustii. Iar stăpînii lor zac în pămînt.

La biserici băteau clopotele pentru liturghie. Drumul nepietruit era înecat în praf și numai la răscruci se vedea cîte un drumeag așternut cu bolovani mari de piatră și, pe alocuri, podețe de lemn pe lîngă casele boierești și cele negustorești mai bogate. Pe marginile drumului creșteau bălării chircite, ciulini și urzici, iar unele fundături erau verzi ca o pășune de la țară; pe acolo se vedeau păscînd capre, iar cîte un taur cu botul teșit ședea culcat și adulmeca în toate părțile cu nările fremătînd. Din cînd în cînd, se vedeau oameni trecînd, unii spre biserică, alții, cu un coș, spre piață.

CAPITOLUL IV

Piaţa Roşie. Arhitectul Bajenov şi arhiepiscopul Amvrosi

1

În Piaţa Roşie era mai multă curăţenie şi mai puţină lume decît în Suhariovka. Lîngă Lobnoe Mesto [1]) păşteau, legate de ţăruşi, două capre ale străjerului care umbla de colo-colo, în post, lîngă ghereta vopsită cu dungi piezişe, albe şi negre. Între şirurile de prăvălii de zid, negustori şi tejghetari, cu mîinile la spate, în lipsă de altă treabă, scuipau în toate părţile, priveau încolo şi încoace sau zvîrleau ovăz unui stol de porumbei vineţii.

Lîngă biserica Prea fericitului Vasili, era îmbulzeală mare. Acolo, prin dughene de rogojini şi de scînduri, micul negoţ era în toi. În turla Ivan cel Mare băteau clopotele pentru slujbă. Lăsînd îndată treburile, contenind vorbele, toată gloata din piaţă se descoperi, închinîndu-se cucernic, cu privirile spre turlele din Kremlin.

Hreapov şi cocoşatul, care se ţinea scai de el, ajunseră pe podul lat de piatră durat peste şanţul adînc care împrejmuia zidurile Kremlinului. Pe alte vremuri, şanţul fusese îmbrăcat în piatră albă, dar acum, năpădit de buruieni şi de urzici, era plin de gunoaie; în el se adăposteau cîinii de pripas, oamenii fără căpătîi şi beţivanii.

Drumul ducea peste pod spre turnul Spasskaia. Pe pod, de ambele părţi, se înşirau numeroase dughene mici în care se vindeau cărţi noi şi vechi, precum şi tablouri proaste. În unele dughene, călugăriţe în vîrstă, cu înfăţişare plăcută, vindeau iconiţe, cruciuliţe, untdelemn sfinţit, scamă din raclele făcătorilor de minuni moscoviţi, precum şi lucruri făcute de mîinile lor: punguţe din mărgele, cingători, mătănii.

— Cine-i? — întrebă Hreapov, ghiontindu-şi în coastă prietenul şi arătînd din ochi spre un om care trecea încet peste pod.

Lumea se dădea înlături, făcînd loc; dughenarii îşi smulgeau şepcile din capete, plecîndu-se adînc. Cu o clipă mai ina-

[1]) Monument istoric în Piaţa Roşie din Moscova reprezentînd o podină rotundă din piatră albă, cu un parapet tot din piatră albă. A fost construit în 1534 pentru a se vesti de pe el cele mai importante ucazuri ale ţarilor şi pentru a se oficia acolo slujbe religioase. Tot acolo se desfăşurau şi execuţiile capitale. (N. trad.)

inte, cel salutat coborîse dintr-o caretă luxoasă, cu blazonul contelui Saltîkov, oprită în dreptul podului, şi o luase spre turnul Spasskaia. Avea o faţă plăcută, pudrată, cam feminină, părul lung, ondulat, ochii inteligenţi, obosiţi, gura zîmbitoare. Purta pantofi, ciorapi negri, pantaloni scurţi, pînă la genunchi, şi pe deasupra mantie italienească de culoarea peruzelei, aruncată cu nepăsare peste umărul stîng, iar pe cap o tichiuţă neagră cu o pană de păun. După el mergea un băiat într-un caftan scurt cenuşiu, cu guler roşu, ducînd într-o mînă o legătură de cărţi, iar la subsuoară, nişte suluri lungi de hîrtie.

— Cine-i omul acela ? — întrebă din nou Hreapov, în şoaptă.

— Arhitectul Bajenov... E vestit pretutindeni. Locuieşte în Kremlin, — şopti cocoşatul ; pe chipul său zbîrcit, ascuţit, se întipări deodată o expresie de admiraţie, de extaz religios ; s-ar fi prosternat la picioarele ilustrului om, pentru un bănuţ de cinci copeici, cu care să-şi cumpere votcă, dar acela, descoperindu-se după datină, păşise pe sub poarta Spasskie.

— Ia priveşte, prietene, — rosti cocoşatul, arătîndu-i două şiruri de popi aliniaţi ca ostaşii, la poarta turnului. — Au făcut tarabă pletoşii, într-un loc sfînt, îs buni de alungat cu mătura...

Se strînseseră acolo vreo sută de popi, pîntecoşi şi uscăţivi, păroşi şi spînatici, pîrpirii şi vînjoşi, îmbrăcaţi în anterie ponosite de tot şi peticite, încălţaţi cu cizme scîlciate, iar doi din ei avînd chiar opinci. Nic unul nu avea parohie, fie pentru că erau prea bătrîni, fie că fuseseră răspopiţi pentru beţie. Toţi erau împovăraţi de familii grele, toţi trîndăveau într-o sărăcie neagră. Nu semănau unul cu altul, dar trăsăturile celor mai mulţi exprimau îndrăzneala, lăcomia şi făţărnicia. Oamenii înstăriţi se purtau faţă de ei cu un dispreţ vădit, iar cei săraci, călcîndu-şi pe inimă, îi chemau să le facă slujbe pe bani puţini.

Cei doi prieteni se amestecară în gloata care se îmbulzea în jurul popilor. Aceştia, uitîndu-se cu duşmănie unii la alţii, îmbiau oamenii :

— Fac slujbă la Iverskaia, un sfert de rublă !...

— Slujesc acatistul maicii domnului, cu cincisprezece copeici !

— N-ai decît să slujeşti ! — îl întrerupse un popă cu barbă roşcată. — Ai un glas gîngav, ca de ţap.

— Şi tu tragi la măsea din zorii zilei ; nici nu mai vezi pe unde calci de beat ce eşti.

— Fac parastas la cimitir: cu căruţa — zece copeici; pe jos — un sfert de rublă!

— Liturghie, liturghie, liturghie, cine doreşte? Încă n-am luat nimica-n gură, slujesc după tipicul apostolesc... O rublă slujba!

— Ia o jumătate de rublă, părinte, — îl rugă, apropiindu-se de el, un moşneag în haine sărăcăcioase, cu o fetiţă de mînă. — Uite, fiică-mea, mama copilei ăsteia, a murit de ciumă. Azi sînt patruzeci de zile de cînd a luat-o dumnezeu. Voim să-i facem un parastas...

— Puţin, prea puţin dai, moşule, — răspunse repezit păstorul cel bărbos. Ţinînd în mînă un colac de făină albă bună şi scălămbăindu-şi buzele groase, strigă din nou: — Slujesc sfinte liturghii şi parastase!... O rublă, o rublă! (Fetiţa firavă rămăsese cu un deget în gură, privind cu ochişorii nevinovaţi, mirată şi speriată, la gura larg căscată a popii.) N-o să găseşti mai eftin, moşule, — îi spuse el bătrînului.

— Las' că gă-sesc eu... V-aţi strîns aici ca şarlele pe maidan, — bodogăni moşul, mîniat, şi plecă mai departe cu nepoţica de mînă.

— Nouă grivne [1])! — strigă popa după el. — Hai mai iute, că muşc din colac! — şi, ducînd colacul la gură, îşi rînji dinţii galbeni.

— Stai nu muşca! — îl opri bătrînul. — Ia şase grivne. Te învoieşti?

— Fie şi cu şase grivne, moşule, numai că n-are să fie frumos... Îţi spun drept, n-are să fie o slujbă acătării. Mai dă ceva, că muşc... — Ca să-şi sperie muşteriul, popa duse din nou colacul la gură.

— Hai, părinte... Ia şapte grivne. Nici ca sfinţia ta, nici ca mine...

— Bine, — zise popa, vîrîndu-şi colacul în sîn şi luînd-o sprinten la picior. Ţinîndu-se anevoie după el, moşneagul călca grăbit cu picioarele crăcănate, iar fetiţa, înveselită, alerga ţopăind şi ţinîndu-se de cingătoarea bunicului.

Cocoşatul se plesni cu palmele peste şolduri şi începu să chicotească subţire, parcă behăia un berbec:

— L-aţi auzit? „Muşc din colac". Dacă muşcă, cică îşi

[1]) „Grivnă" sau „grivennik" — denumiri populare ale monezii de 10 copeici. (N. trad.)

pierde harul; vezi, doamne, trebuie să slujească liturghia pe inima goală... He-he! Vicleni sînt popii!

Deodată gloata amuți și popii începură să se vînzolească, uitîndu-se hoțește în jur, cu ochi speriați: fără să fie observat, sub bolta porții se furișase din Kremlin un diac de la consistoriu, în caftan albastru cu nasturi albi, însoțit de un pisar și de patru străjeri de la consistoriu, cu spăngile în mîini.

— La ce biserică slujești? În ce parohie? — se răsti diacul la un preot gras, asudat, și cu părul vîlvoi.

Pisarul deschise o condică, gata să scrie în ea, iar cei patru străjeri opriră ieșirea în Piața Roșie. Cel întrebat bolborosi ceva nelămurit, plecîndu-se adînc în fața diacului, iar toate celelalte fețe bisericești se năpustiră deodată, pe poartă, îi dădură grămadă pe străjeri și o rupseră la fugă, unii pe pod, alții prin șanț.

Totuși, cinci popi fură înhățați și, în rîsetele batjocoritoare ale mulțimii înveselite, duși la consistoriu, la strașnica judecată a arhiepiscopului Amvrosi.

2

Pe podina de la Lobnoe Mesto, un vlăjgan cu mutră fioroasă, cu brațul drept ridicat, izbea în lespezile de piatră toiagul cu măciulie de aramă și răcnea din răsputeri:

— Veniți, veniți! Toată Moscova să se adune! Pogorît-am la voi, păcătoșilor... ca să vă pocăiți, să vă pocăiți!... De nu, vă pedepsesc pe toți, pe toți are să vă ia lingoarea...

Cei care n-aveau ce face alergau, alergau buluc spre Lobnoe Mesto. Femeile, vînturînd mîinile în fugă, țipau isteric:

— Milogul, milogul!... A venit Mitenka, milogul... Mitenka vestește...

— Sărmanul Mitenka, oropsitul Mitenka... — le sprijini nebunul, îmbrăcat într-un cămeșoi lung, aproape putrezit, și purtînd pe piept o cruce de fier de un pud, agățată de gît cu un lanț greu. Milogul își zvîrli deodată cîrja, își acoperi cu palmele obrazul scofîlcit, osos, și începu să plîngă cu hohote, jalnic, cu un glas înfiorător, ca un urlet care se schimbă într-un lătrat; barba lui încîlcită tremura, hălăciuga neagră i se zbîrlise.

Gloata din jurul podinei de la Lobnoe Mesto amuțise, oamenii îl priveau încremeniți, cu gurile căscate. Brațele nebunului ii căzură de-a lungul trupului, și din ochii săi mari, arză-

tori, lacrimile îmbelşugate curgeau şiroaie: deodată se porni pe un rîs încetişor şi, dîndu-se într-o parte, începu să joace cu mişcări molatice, fără vlagă, ca în somn, înainte şi îndărăt, în dreapta şi în stînga, cu acelaşi zîmbet de smintit, cu dosul şi şoldurile tremurînd.

— Mitenka! Prea fericitule! Roagă-te pentru noi... Scapă-ne de ciumă, potoleşte-o! — ţipau femeile, închinîndu-se şi, fără să-şi dea seama ce fac, începeau să ţopăie pe loc, să joace şi să plîngă isteric, întocmai ca nebunul.

Iar gloata sporea mereu; cei întîrziaţi se sileau să răzbească mai în faţă, stîrnind gîlceavă cu alţii.

— Capra, capra! — ţipă deodată Mitenka, ascuţit. Mulţimea tăcu şi îşi ciuli urechile. — Capra a sosit de peste şapte mări şi şapte ţări, şi-a aurit singură coarnele şi a zvîrlit berbecul de pe podeţ. Berbecul l-a zvîrlit şi pe ieduţ l-a tăiat. Iar ieduţul e a-alb, şi-i nevinova-at!... Capra mănîncă iarbă şi joacă din ţîţă... — striga Mitenka, săltîndu-şi trupul şi dînd din mîini; ochii săi mari ardeau, sprîncenele îi zvîcneau în sus şi în jos; zbîrcituri adînci, drepte, îi brăzdau fruntea. — Dar lupul nu doarme, lupul o pîndeşte...

— Cine-i capra, fericitule? Cine-i lupul? — se întrebau oamenii, ridicîndu-se în vîrful picioarelor şi înghesindu-se pe Lobnoe Mesto.

— Auzi... se pricepe la politică... — chicoti cocoşatul, împungînd cu cotul pe măcelarul toropit de căldură. — Capra, să ştii că e ţarina... Iar iedul, e întemniţatul de la Schlüsselburg... He-he! Şi berbecul... He-he!...

— Hei, hei, împrăştiaţi-vă! Împrăştiaţi-vă! — strigau poliţaii călări, împresurînd mulţimea din toate părţile.

— Staţi, fraţilor, nu fugiţi! Nu ne lasă prea fericitul fără ajutor!... — zbierau oamenii.

Deodată răpăiră mai multe focuri de puşcă, şi mulţimea o rupse la fugă.

— Pleacă, fericitule! Pleacă, fericitule, pînă n-o păţeşti! — strigau poliţaii, ameninţîndu-l pe nebun.

— Nu mă duc, cîinilor. Mi-e milă de ieduţ... Iedul face be-e-e... iar ei, cu cuţitul pe el... — striga Mitenka, împotrivindu-se. Şi se prăvăli în genunchi, închinîndu-se şi lovindu-se cu fruntea de străvechile lespezi de piatră, care fuseseră stropite de atîtea ori cu sînge omenesc. — Mă rog lui dumnezeu, pentru toată Rusia.

— S-a închis tîrgul! S-a închis tîrgul! Gata! — Sumedenie de călăreți goneau prin Piața Roșie, învîrtind nagaicele și alungînd mulțimea de la biserica Prea fericitului Vasili. — Comandantul ăl mare a poruncit ca tîrgul să fie închis pînă la încetarea ciumei. S-a închis tîrgul!

— Ascultă, prietene! — zise măcelarul, atingînd umărul unui om între două vîrste, fără barbă și fără mustăți, îmbrăcat într-o haină lungă, curată. Omul fără barbă cerceta cu luare aminte tablourile și cărțile unui vînzător ambulant. — Nu pot să-mi amintesc de unde te cunosc...

— Nu știu, domnule, nu pot să știu, — răspunse omul, scoțîndu-și cuviincios șapca cu cozoroc de lac. — Poate ați fost cîndva la Piter, la contele Iagujinski? Sînt rob al luminăției sale... Gherasim Stepanov...

— A-ha! Da, asta este! — strigă măcelarul, zîmbind prietenos. — Acum îmi aduc aminte: și-a bătut joc cineva de dumneata, ai fost adus în casa slugilor... mi se pare c-ai și căzut.

— Așa-i, așa-i... o pățisem...

— Hai să mergem undeva la umbră, dacă nu ești grăbit. Măcelarul se bucura că întîlnise un om de pe meleagurile lui și voia să afle cu de-amănuntul ce mai e pe la Piter.

Împreună cu cocoșatul, trecură șanțul și se așezară la umbra zidurilor Kremlinului, pe iarba verde, cu fața spre șirurile de dughene. Gherasim Stepanov desfăcu bocceluța, îmbiind pe cei doi cu niște plăcinte din făină de secară umplute cu cartofi, pe care le adusese de la țară, iar măcelarul desfăcu legătura cu covrigi pe șalul cocoșatului, întins pe iarbă:

— Poftiți, luați...

N-avură vreme să mănînce nici măcar cîte un covrig, cînd un ins bărbos, într-un cecmen căzăcesc ponosit, se apropie de ei, împleticindu-se pe picioare, își scoase cușma de miel, plecîndu-se și cerînd încetișor de pomană, parcă rușinat. Hreapov îi întinse doi covrigi.

— Eu, frățiorilor, sînt cazac de la Iaik, poate c-ați auzit de mine? Fedot Kojin mă cheamă, — spuse omul și se așeză pe iarbă. — M-am răzlețit, fir-aș al naibii, de soții mei, trimiși de la Iaikul cel slobod chiar la țarina, maica noastră, cu jalobă împotriva cumplitelor sminteli ce se săvîrșesc împotrivă-ne de nelegiuiți, de căpeteniile noastre...

— Aha, iată cine-mi ești, — zise măcelarul, curios. — Dar în ce chip ai rămas în urma lor?

— Graful Cernîşev a poruncit ca oamenii noştri să fie înhăţaţi la Piter şi să fie trimişi cu de-a sila la războiul cu turcii. D-aia am fugit eu într-acoace. Eu, fîrtaţilor, ştiţi, am dat jaloba noastră chiar ei, maicii noastre, în mînuţele ei. Iar un străjer împărătesc, dar-ar benga în el, m-a croit pentru asta de două ori cu nagaica.

Cocoşatul îi făcu cu ochiul, rîse behăind ca un miel, şi spuse:

— Unul bătut are glagorie cît doi nebătuţi... Ei, acum, intră în slujbă. E mare lipsă de oşteni la Moscova, o să te primească.

— I-auzi vorbă; am şi intrat de ieri, lua-m-ar naiba, — răspunse cazacul, după ce-şi suflă nasul şi-şi şterse o lacrimă. — S-a alcătuit un steag de poliţai călări, din oameni tocmiţi de bunăvoie.

3

Orologiul din turnul Spasskaia, aşezat acolo încă din vremea ţarului Mihail [1]) de meşterul englez Halloway, bătu ceasurile unsprezece.

Un tînăr slujitor călugăr, cu părul pomădat, aduse într-o chilie mare, boltită, zugrăvită, a mînăstirii Ciudov din Kremlin, în care locuia arhiepiscopul Amvrosi, o tavă de argint cu două cești de cafea, frişcă încălzită şi pesmeciori din cocă de cozonac.

— Poftiţi, Vasili Ivanovici, vă rog, — îl îmbie Amvrosi pe arhitectul Bajenov, cu un gest oarecum stîngaci.

Arhitectul, aplecîndu-se cu eleganţă, luă ceaşca şi începu să amestece cafeaua cu o linguriţă de argint, care avea coada terminată în chip de cruciuliţă.

— Nu mă voi lipsi, iubitul meu frate întru Hristos, de plăcerea de a vă aduce iarăşi şi iarăşi mulţumirile mele, — începu Amvrosi cu glas de tenor şi cu un uşor accent sudic, puţin peltic, sorbindu-şi cafeaua şi acoperindu-şi cu palma barba neagră, rotunjită, — pentru că domnia voastră, un om cu mintea luminată, m-aţi vestit azi despre purtarea necuviincioasă a preoţilor mei care, făcînd de ruşine cinul lor duhovnicesc, săvîrşesc lîngă poarta Spasskie un negoţ hrăpăreţ pentru ademenirea credincioşilor. Uneori se aud acolo vorbe de ocară mur-

[1]) Mihail Feodorovici Romanov (1613—1645). (N. trad.)

dare, se iscă şi încăierări. Iar după slujbe, mulţi dintre popii fără căpătîi îşi petrec toată vremea prin crîşme ori cutreieră scîrbavnic pe uliţe. Şi mulţi mor de molima cea cumplită, care ne pîndeşte aici pe toţi. Aşa fel sînt păstorii noştri. Şi unde? În astă străveche cetate de scaun pravoslavnică. Mă întreb: ce s-o petrece prin satele îndepărtate? Mi-e şi groază să mă gîndesc.

— Îmi închipui, vlădică, ce trebuie să facă asemenea păstori cînd se duc să propovăduiască creştinismul printre păgîni, cum sînt başkirii, tătarii, ceremişii, — rosti Bajenov posomorît.

— Aşa e, aşa e! — zise arhiepiscopul Amvrosi. — Acolo, în ţinuturile mărginaşe, se făptuiesc adevărate blestemăţii cu nenorociţii aceia de altă credinţă. Acolo, şi Dmitri Secenov, cel vestit pentru înţelepciunea lui, a săvîrşit fapte nechibzuite. Dar pentru ce să căutăm pilde atît de departe? Să privim chiar aici, la Moscova... Înaintaşul meu, răposatul mitropolit Timofei, un om prea blajin, a slăbit frîul şi de acolo a pornit tot răul. Consistoriul, care are în grija lui treburile duhovniceşti, a ajuns sub el o speluncă de sfănţuitori şi de beţivi. I-am luat de gît, am poruncit, pentru înfricoşarea hoţilor şi tîlharilor din consistoriu, să fie ferecaţi în lanţuri cei care nu dau cinstirea cuvenită canoanelor, să fie puşi în fiare, să li se poprească simbriile, fără nici o milă. Din această pricină mi-am făcut mulţi duşmani... — Amvrosi închise o clipă ochii ageri, piezişi ca de chinez, şi oftă greu. Cu toată vîrsta lui înaintată, avea părul negru şi obrazul neted, prea puţin buhăit. — Iar duşmănia cu care mă întîmpină feţele bisericeşti a trecut şi în norodul de rînd şi chiar în păturile întunecate la minte ale negustorimii. Poporul cîrteşte: „Prea e aspru vlădica al nostru, a oprit pînă şi alaiurile cu cruci, trebuie alungat!..." Da, sînt aspru! — urmă Amvrosi, ridicînd glasul. — Ţin bine frîul în mînă; l-am ridicat şi voi lovi cu el, oricare ar fi cel ce umblă cu strîmbătate. — Ochii arhiereului scăpărau, de mînios ce era, şi pieptul său răsufla greu. Ruşinîndu-se parcă de ieşirea lui aprigă, zîmbi blînd spre musafirul care şedea mohorît şi îi spuse: — Vă rog să mă iertaţi, Vasile Ivanîci. Credeţi-mă că prea multe, prea multe mi s-au adunat pe suflet...

— Eu, vlădică, vă înţeleg pe deplin, iar măsurile pe care le-aţi luat le socot foarte folositoare, — răspunse musafirul, ridicîndu-se.

Amvrosi se grăbi să se scoale şi el, ca împins de nişte arcuri, şi pe un ton oarecum solemn îşi întrebă musafirul :

— Cînd voi avea îngăduinţa, eu, bătrîn monah, să vizitez templul de artă, în care, ocrotit de muza inspiraţiei, vă dezvăluiţi geniul ?

— Chiar şi acum, înalt prea sfinţite.

— Mă bucur.

Slujitorul aduse cu smerenie camilafca de călugăr, cu o cruce de diamante, şi toiagul de argint. Bajenov şi arhiepiscopul păşiră fără grabă pe covoarele înguste, printr-un şir de cămări scunde, cu pereţii plini de portrete străvechi ale mitropoliţilor moscoviţi.

La vîrsta sa, de treizeci şi trei de ani, Bajenov era socotit la curte, pe bună dreptate, un eminent arhitect rus ; avea titlul de onoare de membru al Academiei Imperiale de Arte, precum şi de profesor la trei academii europene : de la Roma, de la Bologna şi de la Florenţa. Era în bune raporturi cu Grigori Orlov, lucrase cîtva timp la direcţia artileriei şi avea gradul de căpitan de artilerie. Din însărcinarea personală a Ecaterinei, lucra acum la elaborarea unui proiect de sistematizare a întregului Kremlin. Atelierul său de machete se afla aproape de mînăstirea Ciudov, lîngă turla Ivan cel Mare.

— Nu doriţi să vedeţi în treacăt modesta mea bibliotecă ? — Spunînd aceste cuvinte, Amvrosi deschise o uşă care dădea într-o încăpere largă ; de-a lungul unui perete se aflau nişte dulapuri, înalte pînă la tavan, pline cu cărţi ; pe masa lungă din mijlocul sălii se aflau de asemeni o mulţime de cărţi, precum şi suluri vechi de pergament şi de papirus, hrisoave şi manuscrise. Mirosea a cărţi vechi şi a ceară de la parchetul proaspăt frecat ; moliile zburau prin încăpere şi razele soarelui jucau pe copertele aurite. — Îmi petrec tot timpul liber în liniştea desăvîrşită a acestei cripte. Ştiţi, din pricina epidemiei, eu, păcătosul, nu ies nicăieri, şed aici, ca un întemniţat. Şi-mi îngădui să mă laud : dacă domnia voastră sînteţi un creator de linii şi de volume materiale, eu sînt oarecum un creator al slovei. Am scris „Poveţe", „Slujbă pentru Dmitri al Rostovului" şi sînt pe punctul de a isprăvi „Cugetări împotriva ateilor şi neutraliştilor" ; trudesc şi la tălmăcirea „Psaltirii" din ebraică. Am moştenit, stimate domn, înclinarea către îndeletnicirile scriitoriceşti de la părintele meu. Tatăl meu, cu numele de Zertis, de obîrşie

din Valahia, a fost un om erudit şi a slujit ca tălmaci la hatmanul Mazepa.

Bajenov duse pe arhiereu în atelierul său de machete, plin de mirosuri înviorătoare de pin răşinos şi de baiţ. Înăuntru lucrau vreo douăzeci de tîmplari, gravori, strungari, sculptori şi desenatori. Toţi îşi lăsară o clipă lucrul şi întîmpinară cuviincios, cu o plecăciune, pe cei sosiţi

În jur, aşezate în stive de-a lungul pereţilor sau împrăştiate peste tot, se vedeau stinghii — coloane mici, florare, basoreliefuri, balustrade minuscule, arhitrave, bossage [1])-uri. ...Erau detalii ale marii machete ce avea să înfăţişeze uriaşele construcţii ale viitorului Kremlin [2]).

Măturînd cu rasa talaşii răsuciţi, Amvrosi se apropie iute de un perete pe care erau prinse nişte desene executate fin în acuarelă. În ochii săi îngustaţi jucau luminiţe de admiraţie.

— O, ce privelişte minunată! Ce frumuseţe negrăită! — exclamă el entuziasmat, într-o pornire sinceră, clătinînd din cap şi plescăind din limbă.

— E aspectul general în perspectivă, — rosti Bajenov emoţionat... — Iată şi palatul propriu-zis, la o scară mai mare. El se întinde de-a lungul rîului Moscova, ocoleşte o aripă a Kremlinului şi are o lungime de trei sute de stînjeni. Sala principală a palatului, cea din dreptul catedralei Arhanghelski, are cincizeci de stînjeni în lungime. Va fi înaltă, încăpătoare, luminoasă şi împodobită cu o colonadă în stil doric, cu obeliscuri şi cu numeroase statui, imaginînd alegoric puterea statului Rusiei. Iar aici se vede tot Kremlinul, aşa cum arată transformat după proiectul meu. — Bajenov îl conduse pe Amvrosi spre un al treilea desen uriaş, în perspectivă. — Vă rog să priviţi: clopotniţa Ivan cel Mare şi toate catedralele Kremlinului sînt incluse în compoziţia generală, numită ansamblu. Tot ce e de prisos a fost înlăturat, piaţa e curăţată; peste tot sînt colonade, porticuri, obeliscuri, portaluri; aici e un arc de triumf.

— Osana, osana! — murmură bătrînul Amvrosi, admirînd opera, fără să-l mai asculte. — O cetate dumnezeească, o minunăţie...

---

[1]) Ieşind în piatră, lăsat pentru a fi acoperit cu sculpturi sau a servi drept podoabă. (N. trad.)

[2]) Pentru construirea machetei a fost folosit cel mai bun material de la vestitul palat de lemn din Kolomna, clădit în secolul al XVII-lea şi desfăcut în 1767. (N. aut.)

Bajenov îşi netezi părul bălai, cîrlionţat, dădu capul pe spate şi se făcu parcă mai înalt, cu o expresie de mîndrie şi de inspiraţie în ochi şi pe chip, dar cu colţurile buzelor brăzdate de cute tragice.

— Da! Pot spune, fără să mă laud, — exclamă el, — că dacă toate acestea ar fi înfăptuite, atunci viziunea minţii ruseşti, geniul rusesc ar zbura pe aripile lui. Ajunge să ne tot ducă de frîu străinii, toţi aceşti de La Motte, Schlüter, Frostenberg şi tutti quanti [1])... Ne închinăm înaintea geniului lor, dar şi arhitecţii noştri sînt demni de cununa de lauri a nemuririi. Să luăm pe Cevakinski, constructorul catedralei sfîntul Nikola al Mărilor din Petersburg, ori pe Kazakov, ajutorul meu, ori pe Uhtomski, pe fraţii Iakovlev, pe Miciurin, pe Kvasov... Da! Contele Stroganov îmi arăta de curînd desenele lui Andriuşka Voronihin, un băiat de vreo doisprezece ani, şerb al său... Ce talent!... Sau să privim minunata biserică a Prea fericitului Vasili. Cine a construit-o? Barma şi Postnik, doi ruşi anonimi. Au transpus în piatră liniile bulbucate ale bisericilor de lemn, parcă cioplind cu dalta această mîndrie a întregului popor, clădită din piatră; o biserică mare în centru, iar în jurul ei, lipite, alte opt biserici, ca opt coloane, ca opt turnuri minunate; în total, nouă biserici. Cum de au avut asemenea inspiraţie? Nu puteau să vadă asemenea minunăţie decît în vis. O, geniu rusesc, geniu rusesc! — exclamă Bajenov, cu buzele tremurînd şi cu ochii umezi.

Lăsînd lucrul, meşterii şi lucrătorii ascultau încordaţi, cu gura căscată, frumoasele vorbe ale arhitectului. Acesta îşi muşca buzele încruntat. Amvrosi spuse:

— Cred că, aşa cum l-aţi transformat domnia voastră, Kremlinul va umbri prin frumuseţea lui şi măreaţa catedrală sfîntul Petru de la Roma, şi mult lăudata piaţă San Marco din Veneţia. Cinste vouă!

— O, numai de s-ar putea înfăptui! Dar nu, nu nădăjduiesc: eu, vlădică, am mulţi duşmani, mulţi adversari la Piter şi, orice lucrări aş face, au să mi le laude şi au să mi le pună deoparte: fă ceva mai simplu, aşa costă prea mult. N-am noroc şi pace, — încheie arhitectul, în vreme ce cutele aspre i se iviră iar în colţurile buzelor.

---

[1]) Şi alţii asemenea (în limba italiană). (N. trad.)

...Orologiul din turn bătu ora unu. Cel dintîi clondir golit se usca iute. Cazacul, cherchelit, îl destupa pe al doilea. Gherasim Stepanov, neobişnuit cu băutura, istorisea încet jalnicele întîmplări prin care trecuse.

— Iată ce a putut să facă, cu îngăduinţa contelui Iagujinski, un prăpădit de franţuz, un om scîrbos, cu mine, un rus din norod. Şi n-am avut nici o ocrotire din partea legii... — Oftă, aruncă o privire spre cocoşatul care moţăia, şi încheie : — Iar acum, mă duc vătaf de rînd în Ural, la turnătoriile luminăţiei sale contelui Iagujinski.

— Ura-a ! — ţipă caraghios, jalnic, cocoşatul, trezit din somn, şi sări în picioare, dar se prăbuşi iară îndată la pămînt.

— Ce te-a apucat ?... Ai visat urît ? — bodogăni măcelarul Hreapov.

— Vreau, vreau, vreau.... — bîiguia cocoşatul, tîrîndu-se spre clondir, cu tichia de lînă căzută pe urechea stîngă. — Dă-mi şi mie o duşcă. Am băut tot, am pierdut tot ce-am avut... Nevasta mi-am îngropat-o, odraslele m-au părăsit, doamne, iartă-mă, am ajuns calic, calic de tot... De la Arbat am venit doi fraţi, şi amîndoi gheboşi. Ha ! Mă duc de rîpă, fraţilor ! La slujbă îşi băteau joc de mine în toate chipurile : mă loveau, mă pălmuiau, mă stropeau cu apă din hîrdău... e-eh ! Ei, ce-are a face ? Mă lăsam sfănţuit, da, mă lăsam sfănţuit... Eu îmi opream o jumătate de rublă, iar celor mari le dădeam o sută... Al mai mare a făcut o burtă cît toate zilele, iar eu m-am dus la fund. Multe mii de beţivani ca mine sînt prin Moscova. De ce oare ? Fiindcă omul de rînd se înăbuşe, da, da. Mare nedreptate e în jur, peste tot ; oamenii se mănîncă între ei ca nişte cîini. Sînt roşi de ură toţi... Nemţi, boieri, carantine... Iar ciuma seceră în stînga şi-n dreapta, doamne apără-mă şi mă păzeşte. Jale mare, jale mare, doamne iartă-ne... — Bău, strănută, tuşi din rărunchi şi, tolănindu-se pe iarbă, cu balele curgîndu-i din gură, începu îndată să sforăie.

— Beţivan nenorocit ! — rosti măcelarul cu ciudă şi trase o duşcă. — Ha ! E amărît... Dar ce mari necazuri a avut el ?... — Eh, învîrtea şi el acolo niscaiva coţcării mărunte, i-o fi picat şi lui vreun cetvertoc [1]) pe zi. Ptiu ! Dar eu, Gherasime... Mă

[1]) Un sfert de rublă, 25 copeici (monedă de argint). (N. trad.)

crezi, ori ba? — Ridică glasul, holbă ochii aprinşi de mînie şi începu să se tragă de barbă. — Dacă tu, Gherasime, ai o durere, apoi a mea e de două ori mai mare! Doar eu vindeam marfă curţii! Pricepi? Da... Cu-urţii împărăteşti! Iar acum m-au sărăcit de tot, m-au jupuit, diavolii blestemaţi! Şi cine mi-a făcut-o? Un potlogar de-ai noştri, un om de rînd. Mai întîi, el, năpîrca, l-a jefuit pe graful Apraxin. Graful, mişelul, luase în război plocoane de la regele Frederic, dar Barîşnikov l-a jefuit. Graful a crăpat, iar Barîşnikov nu-şi mai încape în piele de atîtea avuţii; a ajuns bogătaş mare. ...Pe mine m-a lăsat pe drumuri. Aduce la sapă de lemn pe oricine îi cade în labă... Acum e otcupcic! A cumpărat dreptul să vîndă sare şi votcă... Aruncă la bacşişuri cu pumnul. Toate legile sînt de partea lui. Şi-a cumpărat cinuri cu aurul furat... Acum e moşier, iată ce a ajuns dumnealui! Pe mujicii săi îi bate la grajd: „Na, mujicule! Na, mujicule!" — scrîşnea Hreapov, izbind aprins cu pumnii în pămînt, lovindu-se în piept şi rupîndu-şi gulerul cămăşii, turbat de mînie. — Mi-e milă de ţăranul chinuit, de sufletul lui de mujic! Şi eu sînt mujic, sînt şerb al boierului Rakitin, eu care cu capul meu prăpădit, sărac, am agonisit bănet, nu jucărie, ca să vină Barîşnikov, lepra aia, să mă lase sărac, cu traista în băţ! Unde-i dreptatea, Gherasime, unde-i legea, unde-i dumnezeu? Stîrpiţi-i pe boieri!

Cazacul cel bărbos, cu nas mare, trase o duşcă din clondir şi privi cam turlăcit pe măcelar, clipind din ochii piezişi, roşii.

— Te-a lăsat sărac, zici? Ei, nu-l mînia pe dumnezeu, că ai să te faci iar om.

— Guguman mai eşti, cazace de la Iaik! — rosti Hreapov, scuipînd printre dinţi, şi-i întoarse spatele. Deodată, sări de pe traista sa cusută cu lînă colorată şi strigă, de se auzi peste toată piaţa: — Gherasime! Mă crezi? Se încrîncenează carnea pe mine!... Casa mi-au vîndut-o, muierea mi-a murit de obidă, copilaşii mi i-am lăsat pe la neamuri. Am ajuns la ananghie. Iacă, am mai strîns de pe unde am putut, vreo miişoară şi jumătate, tot ce mi-a mai rămas, şi am venit aici, cu gîndul să înjghebez iară ceva.... Dar uite... e-eh, Gherasime! Mă crezi? Stau, cuget şi nu mă mai îndeamnă inima la nimic... Mi s-a înveninat sufletul, Gherasime! Ard toate măruntaiele din mine! Am să ies la drumul mare, să ucid... Las' că le scot eu sufletul negustoraşilor şi grafilor!... Ucide-i pe jefuitorii norodului, stîrpeşte-i! — Cu părul vîlvoi, beat turtă, scutura din barbă şi vîn-

tura pumnii, ca la bătaie; cămaşa roşie îi ieşise afară din nădragii pe jumătate descheiaţi. — Gherasime! Ia-mă, ia-mă cu tine! Căpetenie de tîlhari mă fac! — zbiera el, lovindu-se în piept.

Patru ostaşi bătrîni se apropiau de ei, venind dinspre poarta Nikolskie pe lîngă zidul Kremlinului.

— Nu mai faceţi atîta gălăgie, oameni buni, tăceţi odată, — strigau ei din depărtare. — Poate să se ivească vreo mărime şi vă vîră în temniţă. Ştiţi şi voi: sînt carantine, e ciumă. Ei, să trăiţi. Iacă, am picat şi noi pe capul vostru.

Măcelarul se potoli îndată; gemînd şi oftînd, cei patru bătrîni se aşezară obosiţi pe iarbă; ochii lor spălăciţi clipeau somnoroşi, codiţele de păr cărunt le ieşeau, caraghioase, de sub pălăriile de pîslă.

Unul dintre ostaşi era tunarul Pavel Nosov, bătrînul prieten al tînărului Emelian Pugaciov. Din clipa cînd se despărţiseră, atunci, în războiul cu Prusia, trecuseră zece ani, dar Pavel Nosov se schimbase prea puţin; era tot atît de vînjos, de oţelit; numai scăpărarea din ochi îi pierise. Ţăran şerb, îşi meritase libertatea deplină prin slujba lui îndelungată în oştire şi ar fi putut trece la odihnă, dar se obişnuise cu traiul de ostaş pînă într-atît, încît ceruse voie mai-marilor să-l lase să-şi slujească ţara pînă la moarte. Fusese trimis la un forpost [1]), în stepele întinse de la Orenburg, dar, fiind în trecere prin Moscova, zăbovise din pricina cumplitei urgii a ciumei.

Un bătrînel bondoc şi cîrn, căruia tovarăşii îi ziceau Vaska, îşi dezlegă funda ruginie a codiţei, despleti părul cu îndemînare, scoase beţigaşul reglementar şi se apucă să-şi descurce părul, lung ca de femeie, cu un pieptene de aramă.

— Iacă, am fost de caraulă, în Kremlin... Şi acum, am vrea să-i tragem un pui de somn la umbră; tare-i cald... A-ha! Aveţi băuturică şi covrigi. Huzuriţi, fraţilor... Daţi-ne şi nouă măcar cîte un covrigel, că umblăm cu maţele chiorăind... Opt grivne pe lună, atîta-i toată simbria noastră, aşa că n-ai de unde să pui osînză. Iar unde te învîrteşti e scumpete mare, nu te poţi atinge de nimic. Ţineţi minte vorba mea: cu ciuma asta o să fie foamete.

— Nu foamete, ci răzmeriţă... Răzmeriţă, — îşi dădu cu părerea bătrînul cazac Kojin, şi scuipă într-o parte.

— De bunăseamă, — întări un alt ostaş bătrîn, rupînd un

[1]) Aşa se numeau în sec. al XVIII—XIX-lea, micile întărituri înaintate de pe linia hotarelor ameninţate de năvălirile hoardelor prădalnice. (N. trad.)

covrig între gingiile ştirbe. — Foametea aduce cu ea şi răzmeriţă. De înfulecat n-ai ce, iar dacă bei pe inima goală se aprinde şi sufletul din tine.

— Cică s-ar fi auzit, dar nu ştiu de-o fi adevărat ori ba, — vorbi fonf ostaşul ştirb, căruia-i ziceau Vaska, un bătrîn de şaptezeci de ani, — că ţarul Petru Feodorovici s-ar fi arătat în Rusia, pe undeva prin ţinutul Poltavei, pare-mi-se. A umblat zvonul acu' vreo cinci ani, a zburat şi a pierit... O fi vreo născocire.

— Nici o născocire, — se împotrivi Pavel Nosov. — Petru al III-lea e în viaţă, acesta-i adevărul curat. Anul trecut s-a ivit undeva lîngă Astrahan, am auzit de la trei ostaşi din bateria noastră, care au fost acolo c-un ofiţer, ca să cumpere nişte cai. S-a dus vestea prin tot olatul Astrahanului. Petru Feodorovici trăieşte, o să se facă din nou împărat şi o să uşureze viaţa ţăranilor.

— Baliverne, — zise măcelarul, încredinţat de ceea ce ştie şi, ridicînd clondirul, îl scutură şi-l duse la buze. — Petru Feodorovici e mort, am văzut cu ochii mei înmormîntarea lui.

Cocoşatul se trezi din nou, deschise ochiul stîng buburos şi se tînguí amarnic:

— Petru Feodorovici a fost sugrumat, Ioan Antonovici a fost tăiat... Mare jale. Mare jale. Cumplit e păcatul gîzilor netrebnici.

5

Arhiepiscopul Amvrosi se afla în camera de lucru a lui Bajenov. Din tavan atîrna un policandru de pe vremea Elizavetei, cu cristale şi cu lumînări trandafirii de ceară. De-a lungul pereţilor, se înşiruiau dulapuri, scrinuri, o masă, toate de stejar sculptat, lucrate după schiţele stăpînului casei. Pe pereţii capitonaţi cu stofă albăstrie atîrnau două portrete de Antropov, mai multe miniaturi de Rotari şi de pictorul danez Ericksen. Covoarele scumpe de pe jos erau primite în dar de la contele Saltîkov. Pe masa de scris se aflau teancuri din publicaţia „Moskovski vedomosti“ [1]), broşuri şi cărţi în limba rusă şi în limbi străine. Putea fi văzut acolo şi „Emil“ cu prima parte a

[1]) „Monitorul Moscovei“. (N. trad.)

„Confesiunilor“ lui Rousseau, interzise de Ecaterina, şi vechiul roman „Simplicissimus“ al lui Grimmelshausen, şi statutul Societăţii Economice Libere; suluri de hîrtie cu desene, crochiuri, schiţe, cutii de compasuri, tuburi de culori străine...

Amvrosi şedea cu capul plecat, mohorît, depănînd stînjenit între degete un şirag de mătănii de chihlimbar. După o vreme, ridică privirea asupra lui Bajenov, se uită pătrunzător în ochii lui trişti, oarecum absenţi, şi întrebă oftînd:

— Pare-mi-se că atunci eraţi în străinătate?

— Da, vlădică, în Italia. M-am întors în Rusia curînd după asasinarea lui Ioan Antonovici.

Pot să vă întreb confidenţial, în secret, dacă aţi avut prilejul, cînd vă aflaţi în străinătate, să citiţi ecourile stîrnite în publicaţiile străine, de această întîmplare sîngeroasă din Rusia?

— Bineînţeles, bineînţeles că da. Am şi păstrat o publicaţie apărută la Londra. — Bajenov deschise un secretar elegant lustruit şi, după ce căută puţin printre hîrtii, zise: — Iat-o: „Însemnările unui călător cu privire la proclamaţia din 17 august 1764“. Ascultaţi, înalt prea sfinţia voastră, mai multe fragmente: „Oricît de tristă ar fi fost pînă atunci soarta nefericitului Ivan, el n-a fost scutit de cea din urmă violenţă din partea unei naţiuni care nu renunţă de bunăvoie la prilejul de a-şi dovedi brutalitatea“. Şi aşa mai departe... Iată, poftim şi o concluzie filozofică: „Unele şi aceleaşi acţiuni nu au întotdeauna aceleaşi consecinţe. Doi trădători, născuţi în zodii diferite, au o soartă diferită: unul e ridicat la rangul de conte, de cavaler al mai multor ordine, e făcut senator (recte Grigori Orlov, — lămuri Bajenov), pe cînd celuilalt (lui Mirovici) i se taie capul, iar trupul lui e ars împreună cu eşafodul“. — V-aţi plictisit? — întrebă Bajenov, aprinzîndu-şi o ţigară de foi străină. — Acest comentariu e cel mai moderat din cele apărute în Europa. Dar, după cîte îmi amintesc, am văzut şi un alt comentariu, foc de usturător, scris de un aşa-zis „Englez liber“. Se spune că Ecaterina s-a simţit atinsă dureros de acel articol, ca şi de multe altele. Şi-a dat seama că opinia publică liberă nu cruţă nici capetele încoronate. Dar, înalt prea sfinţia voastră, vă rog să luaţi notă: Europa strigă: poporul, poporul, poporul!... Dar ce amestec are aici poporul rus? Poporul rus n-are nici un amestec în

crimele comise de cei de la curte. Iar opinia noastră publică e încătușată...

— Oamenii simpli reacționează în felul lor propriu la asemenea întîmplări tenebroase, — răspunse Amvrosi care ascultase atent pe stăpînul casei. — Uciderea prințului Ioan a avut un răsunet imediat în provincie. Am legături cu mai mulți senatori și am aflat de la ei că în provincie, curînd după asasinat, au avut loc manifestări de compasiune nu numai pentru soarta lui Ioan, dar și pentru aceea a lui Petru al III-lea. Astfel, după un an, Senatul a cercetat în secret șase cazuri în legătură cu aceasta, iar în anul următor, încă zece. Poporul ține minte, poporul nu uită nimic și ia numai adevărul drept temei al părerilor pe care și le formează, — încheie Amvrosi și se ridică spre a se retrage.

— Numai o clipă, înalt prea sfinția voastră! Dacă doriți, vă pot arăta un fragment din manifestul scris de nenorocitul Mirovici, bineînțeles, în numele prințului Ioan...

— Îl cunosc. N-am nici o simpatie pentru Mirovici! — zise Amvrosi. — Acest smintit care rîvnea o mărire deșartă a fost rob al trufiei sale. Prietene Vasili Ivanîci, ardeți aceste cuvinte obraznice și mîrșave, împroșcate de un răzvrătit, chipurile, în numele lui Ioan Antonovici. Mirovici nu se gîndea la popor: Mirovici se gîndea la el însuși.

— În sfîrșit, maica noastră, marea ocrotitoare a artelor, — zise Bajenov, — a scăpat de amîndoi pretendenții la tron: nici Petru, nici Ioan nu mai sînt. Dar tare mi-e teamă că în locul lor vor apărea niște impostori. Ce părere are înalt prea sfinția voastră?

— Impostori au fost, sînt și vor fi, — răspunse arhiepiscopul, ridicîndu-se.

...În vremea aceasta, cazacul Fedot Kojin, care era un om săritor pentru alții, făcu rost de încă două clondire, de o pîine și de ceapă verde.

Peste maidanul scăldat în razele soarelui pășeau oameni în pîlcuri sau răzleți, treceau droști sau docare cu familii de negustori.

Prezicătoarea Marfușa, o nătîngă vestită în toată Moscova, mergea încet, legănîndu-se greoi. Prezicătoarea se adăpostea în turnul de la poarta Varvarskie, în chilia unui monah bătrîn.

Temîndu-se de hoţi şi de borfaşi, umbla cu toate straiele pe ea — vreo zece rochii şi un cojocel vechi din blană de iepure — umflată toată de bulendre. Îşi tîra pe drum, ţinînd-o de un colţ, pînă şi perna jegoasă. Trecînd pe maidan, rotundă ca o căpiţă de fîn, proasta se strîmbă şi zbieră:

— V-a pedepsit ăl de sus, haidăilor, el v-a pedepsit! Aţi uitat de dumnezeu, neghiobilor, beţi votcă pînă nu mai ştiţi de voi! O să vă bată atotputernicul cu pietre, o să vă trimeată draci pe cap! Ptiu, ptiu, ucigă-vă crucea! — zbieră ea începînd să scuipe şi să se închine în toate părţile, după care o luă spre bazarul de prăvălii scunde, înşirate între Iliinka şi Nikolskaia.

Între rîndurile de case nu se vedea nimeni.

— Vreau să îmbuc ceva, vreau să îmbuc ceva, — scîncea nătînga.

Cinci fierari beţi, în şorţuri de piele ciuruite de arsuri, ţinîndu-se de gît, se apropiau pe zece cărări, dinspre Varvarka. „Deschideţi pieţele! — strigau ei, înjurînd, puşi pe bătaie. — Aţi închis toate intrările în Moscova, nu se mai aduce nimic. Vreţi să fie foamete, vă e dor de răzmeriţă, hai? Dacă nu ridicaţi opreliştile, sărim şi dărîmăm tot!"

— Se răzvrăteşte norodul, — bolborosi greoi măcelarul culcat pe spate, cu barba în sus, trăgînd cu urechea la vuietul mulţimii. Şi scuipă printre dinţi.

— Bîntuie duhul răzvrătirii prin toată Rusia, — întări Gherasim Stepanov, care şedea lungit lîngă măcelar, cu mîinile sub cap. Se silea să adoarmă dar nu putea, căci îl durea sufletul.

Cei opt prieteni zăceau toropiţi, pe iarbă. Ostaşii şi cocoşatul cel pirpiriu adormiseră şi sforăiau pe întrecute.

— Hei, Fomka! — strigă străjerul către fiul său care trecea în fugă, arătînd cu degetul spre măcelar şi spre ceilalţi cheflii. — Dă o fugă peste şanţ, dragul tatii, şi vezi dacă prăpădiţii aceia sînt vii ori morţi. Ia uite, cinci, şase, şapte, opt oameni. Dacă-s ciumaţi, repede-te pînă la *punt,* ca să trimită nişte ocnaşi cu cîrlige. Stai oleacă, ascultă! Să nu care morţii peste podul Spasski, ci să-i împingă în şanţ şi să-i tîrască pe acolo, spre podul umblător [1]) de pe rîul Moscova, unde-i o plută pentru ciumaţi...

[1]) Podul umblător (pe vase) trecea rîul Moscova şi ajungea pînă în dreptul Mlaştinii Caprelor, locul în care se executau pedepsele date criminalilor. (N. aut.)

CAPITOLUL V

Voinicie căzăcească. Oastea de pe Iaik. În parcul de la Țarskoe Selo

1

Ciuma tot se mai făcea simțită în trupele rusești care luptau împotriva turcilor. Totuși, acolo, pînă la urmă, fu curmată prin măsuri drastice. Curînd după aceea, ostașii începură să fie chinuiți de febra asiatică. Spitalele gemeau de bolnavi.

Boala lui Pugaciov se prelungea. Cazacul se uita cu pizmă la tovarășii săi care plecau sănătoși dintre zidurile spitalului. Of, tare se săturase de atîta zăcere între bolnavi!

Grekov, atamanul de tabără, văzînd că Pugaciov avea nevoie de odihnă îndelungată, îl învoi să plece acasă, împreună cu alți cazaci bolnavi, ca să se înzdrăvenească.

Și astfel, iată-l sosit la ai lui: Sofiuşka, cele două fetițe, feciorașul Troşka, și măicuța lui dragă. Lipsuri, sărăcie... Amărăciuni, numai amărăciuni!

Sănătatea lui Pugaciov lăsa de dorit. Bătrînii stăniceri îl sfătuiră să ceară scutirea de slujba ostășească. Spre sfîrșitul lunii februarie 1771, plecă cu lotca spre Cerkassk, cetatea lor de scaun, unde își avea reședința Efremov, atamanul Oastei Donului. Ajuns acolo, trase în gazdă la cazaca Skorobogataia. Înfățișîndu-se diacului la cancelaria Oastei, îi spuse:

— Am venit ca să cer scutirea de slujba ostășească; mă doare pieptul și picioarele.

— Intră în spital, — răspunse diacul. — Și, dacă boala ta n-o să poată fi lecuită, ai să capeți scutirea, iar dacă ai să te faci bine, o să te trimitem din nou la război.

Aceste vorbe nu-i plăcură deloc lui Pugaciov; n-avea nici un chef să plece iar la război, lăsîndu-i pe toți ai săi în voia soartei. Nici el nu știa ce să facă. Între timp, cazacii învoiți pentru odihnă fură chemați din nou în armata operativă. Pugaciov trebuia să plece și el cu aceștia. Efremov, atamanul Oastei Donului, porunci cazacilor odihniți să pornească spre tabără și, totodată, le dădu să înțeleagă că puteau scăpa de război dînd oameni în loc. Plecînd împreună cu tot pîlcul de cazaci, Pugaciov trecu Donețul, îndreptîndu-se spre armata operativă, dar pe

drum îşi dădu seama că nu avea putere să meargă mai departe, din pricina bolii. Tocmi în locul său pe un cazac cu numele de Biriukov, căruia îi dădu doi cai înşeuaţi, o sabie, o o burcă albastră închis şi douăsprezece ruble. Biriukov plecă la război, iar Pugaciov rămase să-şi vadă de sănătate.

Cînd se simţi mai întremat, plecă spre Taganrog, la cazaca Pavlova, sora lui. Cazacul Pavlov, soţul Fedosiei Ivanovna, i se plînse lui Pugaciov, pentru faptul că, la începutul războiului cu Turcia, fusese mutat pentru totdeauna, ca şi alţi numeroşi cazaci, de la Zimoveiskaia şi din alte staniţe, la Taganrog. Acolo viaţa era grea, toate se făceau într-un chip nou: în loc de atamani fuseseră puşi peste ei polcovnici; în loc de starşini, rotmiştri [1]), iar maica ţarină poruncise să se uite de drepturile pe care le avuseseră la Don şi de datinile lor străvechi.

— Vor să ne muştruluiască după feleşagul husarilor şi să ne dea fel şi chip de învăţături, după tipicul ostăşesc.

— Ce tot îndrugi, Pavlov, asta nu-i cu putinţă, — spuse Pugaciov uimit. — Aşa cum au slujit părinţii şi bunicii noştri în Oastea Donului, tot astfel trebuie să slujiţi şi voi.

— Deschide ochii şi tu şi priveşte, dacă nu mă crezi. De îndată ce au început să ne sminteasscă viaţa noastră căzăcească, mulţi dintre noi şi-au pus în gînd să-şi ia tălpăşiţa de pe aici. Unii chiar au şi fugit... Şi pe mine mă paşte gîndul ista.

— Şi încotro să fugi?

— Dacă iau şi nevasta, atunci plec undeva în inima Rusiei. iar dacă fug singur, atunci mă duc la Sici, la zaporojeni.

— La Sici n-ai să ajungi, iar în Rusia au să te înhaţe, — zise Pugaciov, după o vreme de chibzuială. — Şi, dacă e vorba s-o iei din loc, atunci mai bine să te duci spre Terek; după cît se aude, acolo îs mulţi de-ai noştri cu toţi ai lor; traiul e ieftin şi ai unde să te ascunzi, îs codri întinşi. Şi, pe deasupra, atamanul Oastei de la Terek are poruncă să primească asemenea fugari. — Pugaciov se înveseli şi plesni din palme. — Fugim tustrei! Merg şi eu cu voi...

Pregătirile nu ţinură mult. Fedosia, care căpătă învoire să plece în staniţa Zimoveiskaia, ca să-şi vadă mama, porni întracolo însoţită de Emelian, fratele ei. Pavlov trebuia să vină cu

[1]) Căpitani de cavalerie. (N. trad.)

trei tovarăşi ai săi peste vreo două săptămîni, ca să nu stîrnească bănuieli rotmistrului.

După ce sosiră cu toţii, Pugaciov lăsă în stepă pe cei trei fugari şi pe sora lui şi, însoţit de Pavlov, cumnatul său, se strecură noaptea, prin dosul ogrăzilor, spre casa lui.

— Iată ce este, mamă, — spuse el, — cumnatul meu şi Fedosia au de gînd să fugă peste Terek. Mă cheamă şi pe mine cu ei. Acolo traiul e mai slobod.

Maică-sa, nevasta şi Troşka, băiatul cel mare, care se trezise din somn, izbucniră în plîns, străduindu-se să-i schimbe gîndul.

— Trăim în atîta sărăcie şi acu' vrei să ne mai părăseşti şi tu. Ba umbli tehui la război, ba vrei să pleci la Terek... Ai frică de dumnezeu!

Pugaciov şi fugarii se sfătuiră în taină o săptămînă întreagă (el se răzgîndise şi nu mai voia să plece, dar ei stăruiau). În cele din urmă, văzînd că cumnatul său nu-l slăbea deloc, Pugaciov se prefăcu că e gata să meargă cu ei.

Într-o noapte se sui cu fugarii în lotcă, vîsli şapte verste pe Don la vale, îi dădu jos pe malul Stepei Nogaice şi, îndepărtîndu-se repede cu lotca de mal, strigă:

— Ştiţi drumul spre Manîci? Mergeţi pe acest drum şi o să ajungeţi drept la Terek.

— Stai, unde te duci? — strigară speriaţi fugarii păcăliţi. Cumnatul său scoase sabia şi se repezi în apă, după Pugaciov.

— Stai, tîlharule!...

Dar Pugaciov îşi flutură doar cuşma în semn de rămas bun şi pieri în negura umedă, ceţoasă. Sub el se întindea apa rece, neagră, şi din urmă zburau prin ceaţă sudalmele cumplite ale celor părăsiţi.

Negăsind drumul spre Terek, după şase săptămîni de rătăcire, fugarii se întoarseră la Zimoveiskaia şi fură puşi sub pază. Fiind cercetaţi la atamanul staniţei, arătară că Pugaciov îi trecuse peste Don şi că avea de gînd să fugă şi el cu ei. Pugaciov ştia că pentru ajutorul dat fugarilor îl păştea ocna. Ca să-şi scape pielea, luă o traistă de pîine şi fugi în stepă, unde hoinări vreo două săptămîni. După ce isprăvi pîinea, într-o noapte se întoarse acasă. Văzîndu-l, nevasta începu să plîngă şi-i spuse:

— Mama şi cumnatul sînt duşi la Cerkassk. Te caută şi pe tine...

Curînd după aceea Pugaciov fu ridicat şi el şi dus la Cerkassk, dar fugi de sub pază şi stătu ascuns trei zile şi trei nopţi în stufăriş. Răcind din pricina frigului, hămesit de foame, veni pe furiş în Zimoveiskaia şi se ascunse pînă la crăciun în podul casei lui.

Sufletul zvînturatic al lui Pugaciov îl tot îmboldea să iasă din ascunziş. Cu două zile înainte de sărbătorile crăciunului, spuse alor săi că va fugi spre Terek şi-i va chema la el după ce o să se statornicească acolo. Noaptea sări în şa şi-i pieri urma.

Luînd-o de-a dreptul peste stepă şi ocolind nevăzut opreliştile şi pîndele, sosi cu bine în staniţa Dubovskaia. Acolo se înfăţişă atamanului, cerînd să-l înscrie în Oastea de la Terek. Se înţelege că Pugaciov îi ascunse cu acest prilej faptul că era fugar, iar atamanul Tatarinţev îl înscrise fără şovăială în staniţa Dubovskaia.

Acolo rămase foarte puţin şi, după ce îşi făcu rost de o zapiscă de învoire pe trei săptămîni, se duse în staniţa Işciorskaia, din ţinutul Oastei Donului.

Deştept şi iscusit, el începu să-şi arate bogatele însuşiri. Într-o zi de praznic, vorbind la o mare adunare a locuitorilor din trei staniţe, spuse cazacilor de la Don:

— Dar de ce, fraţilor staţi aşa cuminţi, de ce faceţi degeaba umbră pămîntului? Pentru ce cazacii de la Terek au şi simbrie şi tain de merinde mult mai mare decît voi? Ehei, ia alegeţi-mă pe mine ataman şi trimiteţi-mă la Piterburh[1]). O să scot de la Colegiul Oştirii tot felul de înlesniri pentru voi. Am pe cineva tare la Piter. Şi dacă n-o să meargă acolo, atunci ajung pînă la împărătească, pînă la graful Orlov...

Tustrei atamanii de staniţă şi bătrînii îl ascultau cu gura căscată. Mişcările, privirea şi glasul lui Pugaciov le erau pe plac: „Ce cazac viteaz!“ Îi dădură cu toţii un înscris, în care îşi arătau dorinţa de a-l avea pe Emelian Pugaciov ataman de căpetenie al lor şi-i făcură rost de douăzeci de ruble, pentru cheltuielile lui de drum pînă la Piter.

Pentru cine ştie ce scopuri ale sale, Pugaciov ceru la doi cazaci să-i facă o pecete de plumb de ataman al Oastei Donului. Apoi se duse la tîrgul din Mozdok şi îşi cumpără un beşmet

[1]) Pronunţare populară, greşită, a numirii oraşului Petersburg. (N. trad.)

albastru chinezesc, cizme galbene, un malahai [1]) de vulpe, o sabie, o cingătoare de mătase albă şi merinde, cheltuind pentru toate acestea şapte ruble şi patruzeci şi două de copeici.

Iar la 9 februarie, plecînd din Mozdok, dădu dincolo de ieşirea din tîrg peste o strajă, fu prins, închis şi legat cu lanţ de un butuc. Cazacii care îl aleseseră, ca şi acei care îi făcuseră pecetea de plumb, fură „osîndiţi fără cruţare la bătaie cu vergile".

Cunoscut fugar de sub pază şi „răzvrătitor al cazacilor săraci cu duhul", Emelian Pugaciov avea de aşteptat o aspră osîndă. Dar lucrurile luară altă întorsătură. În noaptea spre 13 februarie 1772, întemniţatul ceru ofiţerului de rînd să-i dea voie să iasă afară, ca să-şi facă nevoile. Ieşind însoţit de ostaşul de pază, scoaseră fireşte şi butucul de care era legat Pugaciov. Ieşiră dar nu se mai întoarseră.

În raportul care vestea fuga lui Pugaciov şi a ostaşului se spune între altele:

„Acest Pugaciov era legat de butuc cu un lanţ încuiat cu lacăt, care butuc l-a lăsat lîngă umblătoare, cu trei verigi ale lanţului, iar alte trei verigi şi lacătul le-a luat cu el".

Cei doi fugari furară doi cai ai Oastei şi în timpul nopţii izbutiră să străbată un drum bunicel. Ziua se ascunseră în pădure. În vreme ce se încălzeau la un foc, ostaşul îi spuse lui Pugaciov:

— Ai auzit că în Oastea de la Iaik s-a iscat un tărăboi cum n-a mai fost vreodată, o dandana mare? Un mic război de adevărat...

— De unde ştii?

Vîntul a adus vestea, leatule...

2

Într-adevăr, starea lucrurilor în Oastea cazacilor de la Iaik era foarte tulbure.

...Ţinutul de la poalele munţilor Ural, şi din regiunea Volgăi de mijloc şi de jos, se întinde pînă spre stepele largi ale Donului. Tot pămîntul acesta nemărginit era socotit din vechime, în întregul lui, un ţinut slobod căzăcesc unde se puteau aşeza, fără

[1]) Căciulă cu moţ şi clape, purtată mai ales de başkiri, de kazahi, de kirghizi etc. (N. trad.)

piedici, tot felul de oropsiţi : muncitori asupriţi de cîrmuire, de moşieri, de stăpînii manufacturilor şi ai turnătoriilor, ţărani şerbi osîndiţi la ocnă sau la spînzurătoare, ostaşi fugari şi rascolnici prigoniţi pe faţă de biserică.

Cînd aceşti oameni, care cutreierau stepele, nu mai găsiră loc în ţinutul slobod al Donului, fură nevoiţi să se îndrepte spre răsărit, către pămînturile întinse din ţinutul Volgăi, spre apele Irghiz şi Iaik [1]). An de an, aşezîndu-se tot mai mulţi, se îndeletniceau îndeosebi cu pescuitul şi cu vînătoarea. In felul acesta, cu trecerea vremii, luă naştere căzăcimea de la Iaik, recunoscută de cîrmuire.

Dar, în afară de ruşii fugari, aceste stepe erau locuite din vechime şi de alte neamuri — başkiri, kalmîci, kirghizi, tătari etc. Din vremuri uitate, prin aceste părţi trecea drumul larg al hoardelor nomade care înaintau spre Don, spre Nipru, spre Dunăre şi mai departe.

Veac după veac, căzăcimea de la Don şi de la Nipru a ţinut piept nomazilor, rămînînd stăpînă în stepele de la miazăzi. In chip firesc, căzăcimea de la Iaik trebuia să facă şi ea acelaşi lucru, la marginea de miazăzi-răsărit a Rusiei.

Incepînd de pe vremea lui Petru cel Mare, tinzînd să sprijine aşezarea ruşilor în ţinutul bogat al Uralului şi în stepele din ţinutul Orenburgului, cîrmuirea rînduise traiul cazacilor după tipicul ostăşesc.

Cazacii intrară sub ascultarea Colegiului de Război de Stat, viaţa lor fiind călăuzită de poruncile date de Petersburg.

Lanţurile care încătuşau slobozenia căzăcească de altădată se strîngeau tot mai mult, iar lumea cazacilor se despărţea din ce în ce mai limpede în pături. Cîrmuitorii cazacilor — atamanul şi căpeteniile — deşi aleşi, se sprijineau în acţiunile lor mai cu seamă pe pătura înstărită a căzăcimii de la Iaik. In acest chip, se alcătuise „pătura căpeteniilor", care era în opoziţie, prin ea însăşi şi prin năzuinţele sale, cu gloata căzăcimii, aşanumita „Oaste'.

Şi iată că, încetul cu încetul, se iscă o luptă între cele două tabere vrăjmaşe — aceea a căpeteniilor şi aceea a Oastei.

Tot tărăboiul din Oastea de la Iaik se stîrni din pricina unor potlogării ale atamanului şi ale căpeteniilor.

[1]) După răzvrătirea lui Pugaciov, fluviul Iaik şi cetăţuia Iaikului au fost numite fluviul Ural şi oraşul Uralsk. (N. aut.)

Cazacii de rînd aveau simbrie de la cîrmuire şi nu se îndeletniceau cu plugăritul, hrănindu-se cu ceea ce scoteau din pescuitul în Iaik.

Începînd din 1752, atamanul dădea toate locurile de pescuit în arendă cazacilor, vărsînd pentru aceasta statului suma de 10 500 ruble. Restul de bani rămaşi din vînzarea peştelui se foloseau pentru cheltuielile cîrmuirii Oastei şi se împărţeau între cazaci.

Curînd după aceea, căpeteniile începură să umble cu înşelăciuni. Martemian Borodin, atamanul de staniţă, nu mai dăduse cazacilor, de trei ani de zile [1]), nici o copeică din banii scoşi din vînzarea peştelui, spunînd că ceea ce căpătase abia ajungea pentru plata dajdiei către cîrmuire. Cazacii se zbăteau în sărăcie, iar căpeteniile se îngrăşau.

Martemian Borodin, după ce dobîndise gradul de polcovnic, pusese mîna pe uriaşe întinderi de stepă şi avea sumedenie de şerbi — ţărani fugari, kalmîci, kirghizi, într-un cuvînt ajunsese mare moşier. Avînd o voinţă de fier şi o fire crudă, el ajunsese cel mai mare asupritor al sărăcimii căzăceşti.

Cazacii înfăţişau lui Borodin cererile lor legiuite: „Dă-ne bani, arată-ne cum ai făcut socotelile!" Martemian Borodin pedepsea samavolnic pe mulţi la bătaia cu gîrbaciul, „ca pe nişte zurbagii şi porniţi pe răzmeriţă" şi se plîngea la Colegiul de Război din Petersburg că cei mai mulţi cazaci erau răzvrătiţi şi nu ascultau de el. De atunci oamenii scorniseră şi alte nume pentru cele două tabere învrăjbite: celei mai mici „starşineşti" — care ţinea hangul căpeteniilor — îi ziceau şi tabăra „supuşilor", iar celeilalte, adică „Oastei", îi ziceau tabăra „nesupuşilor".

Partea nesupusă luă hotărîrea de a-şi trimite împuterniciţii chiar la împărăteasă cu o jalbă iscălită de 2 800 oameni. Cazacii cereau ca atamanul Borodin să fie înlăturat şi să li se îngăduie să-şi aleagă un alt ataman, după voia lor.

Doi împuterniciţi aleşi porniră spre capătul lumii, la Piter.

Ecaterina plecă urechea la cererea cazacilor şi ordonă Colegiului de Război să cerceteze cu toată nepărtinirea plîngerea lor; iar „dacă s-a procedat într-adevăr abuziv împotriva privilegiilor lor şi dacă au dreptul să-şi aleagă un ataman de tabără din mijlocul lor, atunci să-i lăsaţi să aleagă pe cine vor".

[1]) Începînd din 1759. (N. aut.)

Cu toate acestea, nici chiar dispoziția Ecaterinei nu a fost executată întocmai. E adevărat că generalul-maior Potapov, trimis de la Petersburg, sosi în primăvara anului 1763 la cetatea Iaikului și porunci să se aleagă din mijlocul cazacilor patruzeci de oameni, care să poată dovedi vinovăția atamanului Borodin și a căpeteniilor. În urma cercetării făcute, fărădelegile acestora fură adeverite pe deplin. Generalul Potapov înlătură pe Borodin și pe doi nacealnici și încercă să impună un om de al lui ca ataman. Cazacii nu se învoiră cu acest lucru. Plecînd la Petersburg, Potapov lăsă în locul lui pe maiorul Novokreșcenov, dintr-un regiment de dragoni. La sfîrșitul anului 1765 fu primită dispoziția Colegiului de Război prin care cei înlăturați — atamanul Borodin și doi nacealnici — își pierdeau gradele și slujbele și trebuiau să verse o anumită sumă de bani în folosul cazacilor. Totodată se dispunea să se aleagă de bunăvoie, prin vot liber, trei candidați pentru slujba de ataman, comunicîndu-se Colegiului de Război numele lor și urmînd ca, pînă la confirmarea noului ataman, administrarea treburilor Oastei să se facă de un grup de oameni aleși dintre căpetenii și cazaci.

Partea ostășească era mulțumită de aceste dispoziții. Dar, curînd după aceea, Novokreșcenov porunci ca acel care îndemnase la tulburări, cazacul Loghinov, să fie surghiunit la Tobolsk; cazacul Copeecikin, care fusese cu jalba la Petersburg, să fie trecut ca ostaș de rînd, iar cei patruzeci de împuterniciți aleși de Cercul Oastei să fie bătuți cu ciomegele și trimiși să facă slujbă peste rînd la tîrgul Guriev.

Jignită în acest chip, Oastea trimise din nou împuterniciți la Piter, plîngîndu-se de isprăvile samavolnice ale maiorului.

Mai trecură vreo șase luni.

Pentru cercetarea plîngerii, fu trimis comandantul garnizoanei Orenburg, generalul-maior Cerepov, un om crud și hotărît. Împreună cu generalul sosi la Orenburg și un detașament de dragoni. Generalul ceru imediat cazacilor să aleagă trei candidați pentru funcția de ataman: pe diacul Suetin, pe care sărăcimea nu-l putea suferi, pe Mitreasov și pe Feodor Borodin, feciorul atamanului înlăturat. Cazacii nici nu se gîndiră să se supună acestei cereri și aleseră alți trei candidați, oameni de-ai lor.

Mîniat pe cazacii nesupuși, generalul întrerupse tratativele cu ei. A doua zi începură să răsune clopotele, vestind porunca: „Toată lumea la Cercul Oastei!"

Oastea se aduna pe platoul din faţa clădirii de zid a Izbei Oastei [1]). Locul larg, unde se întrunea Cercul, era împrejmuit cu un parmaclîc de lemn. Înlăuntrul parmaclîcului se afla o podină pe care trebuiau să stea atamanul şi căpeteniile.

Din ordinul generalului, partea nesupusă din căzăcime fu izolată printr-un cordon de dragoni înarmaţi. Nedumeriţi, cazacii nu voiau să se apropie de parmaclîcul Cercului, ţinîndu-se deoparte.

Generalul Cerepov, împreună cu maiorul Novokreşcenov, cu căpeteniile şi cu cazacii înstăriţi, intrară în Cerc. Generalul, care se aşezase pe locul atamanului de pe podină, se ridică din fotoliu şi, răsucindu-şi mustaţa neagră, strigă supărat:

— Ascultaţi ucazul!... Daţi-vă mai aproape de parmaclîc!

— Auzim bine şi de-aici. Nu sîntem surzi... — răspunseră cei nesupuşi.

— Veniţi mai aproape! — strigă generalul, stacojiu la faţă.

Cazacii nu se mişcau. Nici un sunet nu străbătu prin văzduhul îngheţat. Nacealnicii de pe podină stăteau la masă nemişcaţi, ţepeni. Generalul sări jos, ieşi cu paşi grăbiţi din împrejmuire, se opri în spatele dragonilor şi le ordonă să tragă în cei nesupuşi. După o salvă asurzitoare trasă în aer, aproape toată Oastea căzu la pămînt. Cazacii începură să ţipe speriaţi:

— Fie-vă milă, înălţimea voastră! Nu sîntem cu nimic vinovaţi.

— Foc!... — tună generalul.

Nevoind să verse sînge, dragonii mai traseră o salvă tot în aer; cu toate acestea, mai multe gloanţe nimeriră în cîţiva cazaci, culcaţi în zăpadă; trei fură omorîţi, iar şapte răniţi.

— Fie-ţi milă, tătucule! — se rugau cazacii întinşi pe jos, fără arme. — Pentru ce?

— Vă veţi supune ucazurilor maiestăţii sale?

— Înălţimea voastră! —strigară cazacii. — Oastea e totdeauna supusă lui dumnezeu, măriei sale ţarinei şi ucazurilor ei!

Generalul se întoarse curînd după aceea la Orenburg.

Dezbinarea şi neînţelegerile adînci din Oastea Iaikului continuau. Iar vremea trecea. Ambele tabere se pîrau una pe cealaltă la Petersburg.

În cele din urmă, se căzu la învoială asupra unuia din punctele buclucaşe: Cercul căzăcesc alese, iar Colegiul de Război întări ca

[1]) Denumire tradiţională a sediului atamanului Oastei. (N. trad.)

ataman pe Piotr Tambovţev, un cazac de rînd. Om cinstit, dar fără voinţă, noul ataman nu era în stare să frîngă cerbicia taberei starşineşti. Căzînd treptat-treptat, sub înrîurirea căpeteniilor, Tambovţev sfîrşi prin a trece pe faţă de partea lor, dedîndu-se la tot felul de silnicii împotriva cazacilor din tabăra Oastei. Întărîtaţi împotriva lui, cazacii spuneau :

— Oare nu l-am ales noi ? Poftim, iacă ce ne face chiar unul de-ai noştri...

Războiul cu Turcia, care continua, cerea forţe noi de luptă. Cîrmuirea hotărî să trimită în ajutorul armatei de operaţiuni o aşa-numită Legiune Moscovită, cu un efectiv de 6 000 de oameni liberi. În compunerea acestei legiuni trebuia să intre trupe de infanterie, de cavalerie şi un detaşament de 335 cazaci de Iaik. Ucazul privitor la acest lucru fu primit la Iaik la începutul anului 1770. Toată Oastea de Iaik se întărîtă şi nu voi să se supună.

Pe maidane, prin izbe, prin cătune se puteau auzi aceleaşi vorbe :

— Nu mergem ! Vor să facă ostaşi din noi. Să ne bage în trupa regulată. Au poruncit să ne radem bărbile... Vor să-şi bată joc de vechea noastră datină, de credinţa strămoşească...

— Atamanii şi căpeteniile sînt nişte vînzători !

Se adună Cercul căzăcimii. Cazacul Ciumakov [1]) zise :

— S-o rugăm pe maica ţarină, în numele Oastei întregi, să ne scutească de slujba la legiune.

Mulţimea îl sprijini :

— Să mergem cu toţii la împărătească, toţi ca unul... Datoria noastră e să slujim fără şovăire, după învoielile şi rînduirile străbune, aşa cum au slujit moşii şi strămoşii noştri. Dar nu vrem să ne bage în alcătuirea legiunii !

Îndemnat pe ascuns de vicleanul Martemian Borodin, atamanul Tambovţev se hotărî la o măsură aspră : pentru alcătuirea detaşamentului necesar legiunii, să prindă pe cine nimerea. Prin fel şi chip de silnicii, cu bătăi şi cu gîlcevi la cuţite, fuseseră înhăţaţi trei sute trezeci şi cinci de oameni — atîţi cîţi se cereau după ucaz — care fură închişi cu toţii, iar celor de la Piter li se vesti că porunca Colegiului de Război fusese adusă la îndeplinire, iar oamenii urmau să fie înaintaţi sub pază la Simbirsk.

Dar zadarnic se amăgea atamanul cu astfel de nădejdi. Stupul agitat al Oastei de la Iaik se întărîta din ce în ce mai mult. De teama pedepselor din partea atamanului, ca să scape cu

[1]) Unul dintre principalii tovarăşi de mai tîrziu ai lui Pugaciov. (N. aut.)

viaţă, cei mai mulţi cazaci se făcură nevăzuţi, risipindu-se prin stepe şi prin cătune îndepărtate, unde găseau peste tot adăpost, mulţumită vremii de vară.

Partea nesupusă izbuti să trimită pe ascuns la Petersburg o delegaţie de 22 oameni, după ce strînsese cîte 30 copeici de fum [1]) pentru cheltuielile lor de drum.

3

Delegaţia în frunte cu sotnicul Portnov, sosi în iunie 1770 la Ţarskoe Selo, reşedinţa Ecaterinei.

Delegaţii nu fură lăsaţi să intre în palat şi nici măcar în parc, de unde ar fi putut pătrunde, mai ştii, căţărîndu-se pe burlanele de apă, prin ferestrele deschise ale palatului. Ce era de făcut? Sotnicul Portnov, împreună cu doi tineri cazaci, pîndeau în fiecare zi dis-de-dimineaţă în faţa grilajelor de fier, privind înăuntru, în parc, în nădejdea că o vor vedea pe împărăteasă.

— Ea e! Pe dumnezeu, ea este! — strigă într-o zi Portnov, un om cu o fire deschisă, şi arătă cu mîna spre un grup care cobora pajiştea lină de la palat spre lac. Se zăreau două femei, una mai înaltă, cealaltă mai scundă, însoţite de doi căţeluşi, unul mai mare, celălalt ceva mai mic. La trei paşi în urmă, păşea un general înalt, drept, cu bastonul în mînă (— E graful Orlov, Grigori Grigorîci, — şopti sotnicul), urmat de doi paji. Ceva mai departe de ei, veneau cinci lachei în livrele smeurii.

Toate porţile parcului erau păzite de dragoni înarmaţi cu puşti.

Ivan Portnov vîrî degetele în gură şi fluieră de trei ori. După două-trei minute, ceilalţi nouăsprezece cazaci ajunseră în fugă lîngă sotnic.

— Doamne ajută, — rosti Portnov şi, rugîndu-se mereu, sări cu uşurinţă grilajul de fier şi alergă de-a dreptul spre Ecaterina. Aceasta coborîse între timp pe malul lacului şi arunca bucăţi de pîine lebedelor care se apropiaseră de mal.

Cei douăzeci de cazaci fugeau după Portnov, tropotind ca nişte cai de stepă. Ţinîndu-şi săbiile la şolduri, se uitau cu teamă spre un ostaş care alerga cu arma după ei.

[1]) Adică de fiecare casă locuită. (N. trad.)

— Stai! Stai că trag! — răcnea ostaşul.

Undeva, în apropiere, o tobă bătu alarma, un clopoţel sună şi îndată se auzi o comandă stridentă. După cîteva clipe, un pîlc de oameni, cu armele în cumpănire, se repezi după cazaci. Dar acum acestora nu le mai era frică, pentru că ajunseseră în goană aproape de împărătească.

Ecaterina, îmbrăcată într-un peignoir larg, albastru deschis, cu bonetă de dantelă pe cap, auzind zgomot, întoarse repede capul şi abia avu tip să întrebe: „Ce înseamnă asta?", cînd sotnicul Portnov, gîfîind, îşi smulse cuşma şi se prăbuşi la picioarele ei, vîrîndu-şi fruntea în iarba verde şi cu mîna dreaptă întinzînd împărătesei jalba. În simplitatea lui sufletească, închise ochii pe jumătate, ca să nu fie orbit de priveliştea strălucitoare a ţarinei; cu barba roşcată tremurînd, sotnicul strigă ascuţit:

— O, milostivă maică... Măria ta! Ia, ia jaloba aiasta!... Ne încredinţăm măriei tale... Apără-ne, ocroteşte-ne cu înalta ta mînă, de căpeteniile noastre, împotriva fărădelegilor şi jecmănirii lor nerușinate...

Cei douăzeci de cazaci căzură şi ei în genunchi, clipind din ochi, buimaci, şi nevăzînd nimic, în afară de foaia de hîrtie tremurătoare şi de femeia din faţa lor, frumoasă ca „pogorîtă din rai".

Contele Grigori Orlov, sclipind din toate aurăriile jachetei şi din briliantele inelelor de mare preţ, îi ameninţa cu bastonul, dar în sinea sa zîmbea.

Ridicînd sprîncenele, Ecaterina luă hîrtia, şi sotnicul Ivan Portnov îi auzi glasul „ceresc" :

— Ridicaţi-vă, cazaci!

Bărboşii se sculară în picioare şi rămaseră încremeniţi, cu mîinile la vipuşcă.

Glasul Ecaterinei căpătă note pămîntești, de mînie. Ea întrebă:

— Cazaci, voi ştiţi oare că regulamentul interzice să mi se dea petiţii personal în mînă?

— Ştim, măria ta! — răcni sotnicul Portnov şi-şi holbă spre Ecaterina ochii speriaţi.

— Dacă ştiţi, atunci de ce nu ascultaţi, sotnice?

— Sîntem vinovaţi, măria ta! — răcni iar Portnov. — Aşa a hotărît Cercul Oastei, s-o dăm... de-a dreptul în mînuţe...

— Cercul e Cerc, — îl întrerupse Ecaterina, — dar eu, eu

sînt deasupra Cercului... Pentru a cîta oară făptuiţi voi asemenea faptă nereglementară? Şi de ce nu vă potoliţi odată?

— Sîntem vinovaţi, măria ta! — zise un cazac şi toţi căzură din nou în genunchi.

Ecaterina duse lornionul la ochi, privi cu atenţie şi cu interes pe voinicii bărboşi şi-i spuse ceva în franţuzeşte prinţesei Golovina.

Orlov vorbi aspru cazacilor:

— Răspunsul prin Colegiul de Război... Şi acum, marş!

Ecaterina îşi întrerupse convorbirea cu Golovina, privi pe Orlov cu un zîmbet dojenitor, şi apoi porunci unui paj, gingaş ca o fată:

— Du-i, te rog, pe cazaci la palat. Să li se dea de mîncare. Şi... şi cîte un păhărel de votcă!...

Răsuflînd uşuraţi, cazacii căzură a treia oară la picioarele Ecaterinei.

În cererea lor, cazacii o rugau pe Ecaterina să nu-i dea în regimentele legiunii şi să poruncească plata lefii şi a tainului lor în grîne, neprimite de cinci ani de zile.

O lună mai tîrziu, Ecaterina dispuse Colegiului de Război să satisfacă imediat cererea cazacilor. Dar ucazul care fu scris în acest scop nu pomenea nimic de scutirea lor de slujba în legiune. Delegaţii, nemulţumiţi de o asemenea hotărîre, se purtară cutezător înaintea Colegiului de Război, nevrînd să asculte sfatul ce li se dădea de a se întoarce la Iaik, şi lăsară în sala Colegiului ucazul adresat Oastei.

Curînd după aceea, cazacii izbutiră să-i înmîneze împărătesei o a doua jalbă, prin care cereau din nou să fie scutiţi de slujba în legiune.

Văzînd atîta stăruinţă din partea lor, Ecaterina dispuse Colegiului de Război: „În satisfacerea cererii cazacilor de la Iaik, îi scutim cu desăvîrşire de slujba în legiune, urmînd *să nu mai fie trimişi cu ea*".

Pentru pacificarea spiritelor fură trimişi la Iaik ofiţerul Durnovo, din regimentul Semionovski, cunoscut personal de Ecaterina şi prieten cu Grigori Orlov, şi generalul-maior Davîdov de la Orenburg.

Sosi luna martie 1771. Între timp se întîmplase o mare încurcătură cu kalmîcii. Cîrmuirea luase hotărîrea de a trimite la războiul cu Turcia un număr de 20 000 de kalmîci. Drept

răspuns, 30 000 de chibitce [1]) de kalmîci, părăsind stepele prin care rătăceau de colo-colo, fugiră în China [2]). La Iaik sosi un înalt ucaz poruncind să se trimită la Kizlear 500 de cazaci în urmărirea kalmîcilor.

Această poruncă neașteptată fu cît se poate de neplăcută pentru Oaste. Patru adunări ale Cercului, foarte zgomotoase, se ținură una după alta. Partea nesupusă nu se învoi în ruptul capului să trimită oameni în urmărirea kalmîcilor.

— De ce?

— Păi, iacă de ce... — zise sotnicul taberei nesupușilor și îi întinse atamanului o copie după ucazul primit de delegați de la Colegiul de Război, cu un an în urmă. În această copie, slujbașul de la Petersburg schimbase cele scrise în textul prea înaltului ucaz, în favoarea cazacilor, și în loc de „urmînd să nu mai fie trimiși cu ea", în copie era scris: *„urmînd să nu mai fie trimiși nicăieri"*.

Aceasta îi făcu să se împotrivească cu îndîrjire de a pleca la Kizlear.

Generalul Davîdov și ofițerul Durnovo, sosit de la Petersburg, înaintară un raport amănunțit la Colegiul de Război. Iar tabăra nesupușilor trimise din nou o delegație la Colegiul de Război, în frunte cu sotnicul Kirpicinikov. Delegația sosi la Petersburg pe la mijlocul verii anului 1771.

Sotnicul Kirpicinikov se prezentă la contele Zahar Cernîșev, șeful Colegiului de Război, voind să înainteze prin el cererea către împărătească. Cum îl văzu, contele începu să răcnească la Kirpicinikov.

— De ce ai venit singur?... Cîți sînteți aici?... Douăzeci și cinci de oameni, nu? M-am săturat de voi și de jalbele voastre... Veniți cu toții, atunci o să vă primesc cererea. Sau, poate că vă bag la închisoare pe toți.

Delegații căutară un mijloc pentru a înmîna cererea Ecaterinei în persoană. Într-o zi din iunie, cînd împărăteasa trecea cu caleașca spre Senat, Fedot Kojin, un cazac cu barba roșcată, căzu în genunchi înaintea ei și izbuti să-i dea jalba. Fu înhățat, dar scăpă și fugi la Moscova.

Trecură încă vreo cinci luni. Colegiul de Război dădu o dispoziție către poliție: „Urmăriți pe trimișii cazacilor și luați măsuri

---

1) *Chibîldă* — haraba cu coviltir de pîslă sau de piele, servind de locuință nomazilor. Aici cuvîntul e folosit în sensul de familii. (N. trad.)

2) În cele 8 luni de drum au pierit 100.000 kalmîci răpuși de boli, de frig și de tîlhari. (N. aut.)

să nu fie găzduiţi de nimeni, fiind adevăraţi răufăcători". Curînd după aceea, şase dintre cazaci fură prinşi, tunşi şi, din ordinul lui Cernîşev, trimişi ca ostaşi de rînd în armata operativă împotriva turcilor. De înalta hotărîre nu se auzea însă nimic.

Sotnicul Ivan Kirpicinikov se hotărî să ceară ocrotirea contelui Grigori Orlov, dar, aflînd că era plecat din Petersburg, se duse la fratele său Ivan Grigorievici. Zahar Cernişev fusese pus la Colegiul de Război de Nikita Panin şi, prin urmare, era un duşman al partidei fraţilor Orlov. Contele Ivan Orlov se arătă prietenos şi binevoitor faţă de Kirpicinikov.

— Am auzit, am auzit. De doisprezece ani ţine povestea asta cu voi... Hm! Curată porcărie, — zise el. — Contele Cernîşev a încîlcit lucrurile rău de tot, ştiu, ştiu... El nu poate dezlega treburile mari... Da... şi aşa... Stai jos, sotnice!

Apoi îi dădu o scrisoare şi-i spuse:

— Du-te direct la Iaik. Nu mai trece pe la Colegiul de Război; de, ştii cum e contele Zahar, te pomeneşti că te mai şi bate. Scrisoarea asta dă-o căpitanului Durnovo, acolo la voi, la Iaik. Cu ea, o să poţi trece pe oriunde şi tu şi delegaţii... Dar să ocoliţi Moscova. Ciuma bîntuie rău pe acolo...

CAPITOLUL VI

Minunea. Un ospăţ pe vremea ciumei

1

Era în septembrie 1771. La Moscova, ciuma bîntuia cu o furie cumplită.

Oamenii, familii întregi, piereau văzînd cu ochii. Cadavrele zăceau în mijlocul uliţelor, mai ales prin mahalale. Poliţaii zeloşi tirau cu sila, în larmă şi ţipete, la carantină sau la spital, pe toţi oamenii sănătoşi, din casele în care se descoperea vreun bolnav; adeseori, aceştia se molipseau acolo şi piereau. Aceste măsuri aveau darul să ridice populaţia împotriva medicilor şi spitalelor. Umblau zvonuri, după care cîrmuirea ar fi mituit pe doctori ca să stîrpească toată sărăcimea. Băile fuseseră demult închise, pecetluite; pieţele erau închise şi ele. Începuse foame-

tea. Mulţi dintre acei care mai aveau puteri se grăbiră să fugă pe furiş din Moscova, luînd uneori cu ei şi pe cei îmbolnăviţi. Unii izbuteau să dispară chiar din spitale şi din carantine. Erau urmăriţi, prinşi şi pedepsiţi cu bătaia. Uneori mulţimea sărea pe cei care băteau şi-i omora cu o ploaie de pietre. Toată Moscova era răscolită de presimţiri sinistre. „Pe capul nostru va veni urgie mare, urgie mare!" — se jeluiau prin pieţe şi pe lîngă biserici smintiţii şi femeile isterice. Jafurile şi omorurile se ţineau lanţ. Autoritate nu mai exista. Ordinea nu mai era respectată nicăieri. Poporul se lăsa din ce în ce mai mult cuprins de panică. S-ar fi părut că nu mai rămăsese mult, şi Moscova va pieri de ciumă şi tulburări.

Dar iată că se produse o minune...

Lumea de rînd crezu în această minune şi, oftînd, îşi zise: „Aşadar, atotputernicul şi-a întors faţa către noi, aşadar mai avem o licărire de nădejde". Prin toată Moscova, de la un capăt la altul, zbura vestea: „Unui popă bătrîn, de la biserica Tuturor Sfinţilor din Kulişka, cică i s-a arătat chiar prea sfînta născătoare de dumnezeu şi i-a spus în ce chip să scăpăm de molima cea neagră... Veniţi, creştini pravoslavnici, în acea biserică, maica noastră. Popa nu ne minte, o să ne lumineze calea".

Biserica de la Kulişka, curtea ei, uliţele şi ulicioarele dimprejur, toate erau înţesate de norod. Larma şi strigătele vuiau, ca la un foc mare. Nu se putea auzi nimic.

Şi abia noaptea tîrziu, mulţimea porni grămadă în procesiune de la biserica Tuturor Sfinţilor spre Kitai-Gorod [1]). Din bisericile aflate în drumul ei, alte mulţimi de credincioşi ieşeau cu prapure, cu cruci şi cu icoane, alăturîndu-se procesiunii. Gloata sporea mereu, stîrnind nori de praf, care pluteau deasupra ei; cîntările în neorînduială răsunau tunător ca o vijelie în întunericul nopţii. Un preot bătrîn, chel dar vînos, lămurea din cînd în cînd cu glas tare pe cei nedumeriţi:

— Doi mireni cu frica celui de sus, robul lui dumnezeu Beakov, ostaş în regimentul de gardă Semionovski, şi altul, robul lui dumnezeu Ilia Afanasiev, de la o fabrică, amîndoi fiii mei duhovniceşti, au avut ieri noapte o vedenie minunată...

— Cum, au avut-o amîndoi deodată? — întrebau miraţi scepticii.

[1]) „Oraşul de mijloc" — cartierele Moscovei dintre zidurile Kremlinului propriu-zis şi al doilea rînd de ziduri. Pe vremuri, acolo era centrul comercial al Moscovei. (N. trad.)

— Amîndoi deodată, amîndoi deodată, fraţilor! Tocmai în asta se vede minunea de care s-a milostivit cel de sus faţă de noi, păcătoşii. Şi li s-a arătat născătoarea de dumnezeu şi pururea fecioară Maria şi le-a zis lor: „Sînt treizeci de ani de cînd nimeni n-a mai pus o lumînare dinaintea icoanei mele de la Bogoliubovo, aceea care se află deasupra porţii Varvarskie. Iar pentru aceasta Hristos voia să trimită întru toată mînia, o ploaie de pietre peste voi, ca să facă toată Moscova una cu pămîntul, dar eu l-am înduplecat pe fiul domnului să nu facă aşa ceva. Şi, în loc de ploaie cu pietre, umbla-va o molimă prin Moscova, vreme de trei luni. Rugaţi-vă, zise, la acea icoană, şi veţi fi izbăviţi curînd de încercarea prin care treceţi".

Oricît de prostească ar fi fost această poveste, oamenii se minunau, scoteau strigăte de uimire, oftau, se închinau cu nădejde şi cîntarea lor însufleţită se înălţa de pretutindeni în văzduh: „Prea sfîntă născătoare de dumnezeu, mîntuieşte-ne pre no-oi!"

Palatul şi birourile din Moscova ale contelui Iagujinski fuseseră bătute în scînduri încă din luna august. În uşă stătea de pază un ostaş bătrîn cu puşcă. Vrînd-nevrînd, Gherasim Stepanov fusese nevoit să-şi caute adăpost în altă parte. Nu prea avea chef să se ducă în Uralul îndepărtat, în acea ocnă, aşa că hotărî să mai rămînă în oraş, crezînd că, poate, în curînd se vor deschide birourile, îşi va face rost de ceva bani şi va putea pleca la drum.

Găsise găzduire la bătrînul călugăr Iosif, pskovitean ca şi el, care se adăpostea, cîte zile mai avea de trăit, într-o chilie singuratică din turnul de la poarta Varvarskie, spre care duceau o uşă de fier ruginită şi o scăricică întunecoasă de piatră. Chilia, cu două ferestruici, înguste cît două crăpături în zid, cu tavanul jos, rotundă ca o tobă, cu pereţii de piatră înnegriţi de fum, cu o sobiţă pentru încălzit şi pentru gătit, se află sus, chiar sub acoperiş, arătînd mai curînd ca o temniţă decît ca un lăcaş omenesc. Bătrînul Iosif, ciolănos, înalt şi cu chipul cuvios, era îmbrăcat într-o rasă înroşită de soare şi pătată de ceară, iar pe cap purta o tichie ponosită. Dădea întotdeauna pe brînci de treburi: ba făcea ghete sau pantofi pentru morţi, ba şedea aplecat deasupra mesei, copiind cu scrisul său frumos, ca de tipar, „Călătoria pe care a făcut-o în India Afanasi Nikitin, negustor din Tver, în anul 1468", după o copie rară, pe care o

luase de la catedrala sf. Sofia ; alteori zugrăvea, fără prea multă iscusinţă, icoane ieftine pentru săteni.

...Odată cu adierea răcoroasă a zorilor, un vuiet nedesluşit şi răbufnirile unei cîntări începură să pătrundă în chilie, prin ferestruica deschisă. Iosif se trezi din somn şi-l ghionti cu cotul pe Gherasim : „Auzi, fiule ? Vuieşte Moscova !“ Gherasim sări în picioare şi se frecă la ochi. Monahul învie luminiţa şovăielnică din candela mare atîrnată lîngă icoana argintată ; jos, uşa de fier se auzi scîrţiind şi zăngăni dată de perete ; cineva urca scara gîfîind şi ocărînd ; uşa chiliei se deschise şi Marfuşa, prezicătoarea, intră cu umărul înainte, umflată ca o căpiţă de fin.

— Ehei, voi dormiţi buştean ! — ţipă ea, zvîrlindu-şi perna spre sobiţă. — Auziţi, norodul umblă grămadă, popii păşesc, îngerii cîntă... Rugaţi-vă lui dumnezeu, rugaţi-vă cu toţii ! Azi e ziua mîntuirii lumii... — Bău cu nesaţ două căuşe de apă, îşi luă de pe părul cărunt pălăria veche de pai, împodobită cu flori, şi mai multe tichii, oftă din rărunchi şi se prăvăli sleită de puteri pe podea, lîngă sobiţă. Parcă era o căpăţînă de varză, cu cele „şaptezeci şi şapte de straie“ ale ei. Avea atîrnate sub fuste, săculeţe cu cîrpe, cu oase roase, cu castraveţi şi cu mere putrede, cu pesmeţi, cu peşte împuţit, cu nasturi, cu panglici şi cu potcoave de fier. Căra cu ea toate gunoaiele acestea, ca pe o comoară.

Se lumina de ziuă. Orologiul din turnul Spasskaia bătu ceasurile patru. Călugărul şi Gherasim scoaseră capetele pe fereastră. Un cîrd tomnatic de ciori sure trecu în zbor, croncănind de zor. Maidanul din faţa zidului Kitaiului, înecat în praf, pe alocuri năpădit de buruieni şi de tufe, începea să se umple de norod. Procesiunea se ivi în depărtare ; felinare cu ţiplă scoase din altar licăreau tulbure, legănîndu-se deasupra mulţimii. Ajungînd în faţa porţii Varvarskie, gloata se opri, cîntarea încetă, şi toate privirile se înălţară, mii şi mii de ochi uitîndu-se plini de nădejde la icoana mare, străveche, a maicii domnului de la Bogoliubovo, prinsă deasupra bolţii porţilor Varvarskie. Oamenii se închinau cu evlavie, băteau mătănii pînă la pămînt ; unii cădeau în genunchi, plecîndu-se cu fruntea în pulbere. Se auziră strigăte : „Lumînări, lumînări ! Aduceţi o scară !“ Se aduseră lumînări şi o scară. Sprijiniră scara de boltă, în dreptul icoanei, şi un bătrîn zidar, pleşuv, în caftan negru cu creţuri, se sui sus, cu un mănunchi de lumînări aprinse. Curînd, licăririle lor vii luminară icoana. Gherasim şi cu călugărul se uitau la

popii cu patrafire care soseau din toate părțile; credincioșii aduceau niște analoghioane, așezîndu-le cît mai aproape de poartă. Un popă roșcat se răstea la altul cărunt, care venise cu analoghionul: „Eu am venit înainte!... E locul meu!" Enoriașii celui cu păr cărunt săriră în apărarea lui; se iscă sfadă, sudalme și pînă la urmă încăierare. În alte părți fu aceeași poveste. „Fiilor creștini, astîmpărați-vă! E loc pentru toată lumea!" strigau popii, mai mulți de o duzină, ridicînd crucile. În cele din urmă, oamenii se potoliră și se așezară pîlcuri-pîlcuri, fiecare lîngă analoghionul lui, cu preotul lui. Răsunară mai multe slujbe deodată.

Veni nămiaza; cei care obosiseră plecau, dar alții le luau locul și mulțimea sporea mereu. Niște poliței călări, cu un ofițer în frunte, se învîrteau în jurul mulțimii, care nu mai judeca limpede, dar nu cutezau s-o împrăștie. Sosi o companie de ostași bătrîni din gardă, dar și aceștia erau tot atît de neputincioși: mulțimea de mii și mii de oameni nu lua deloc în seamă strigătele lor. Niște fierari vînjoși, murdari, cu șorțuri de piele și cu mînecile suflecate (în Varvarka erau trei fierării mari negustorești), umblau printre oameni și, aruncînd priviri piezișe spre ostași, șopteau cu glasuri domoale credincioșilor:

— Fraților, să facem rost măcar de niște ciomege, ori de pietre, ca să putem bate răcanii dacă sar la noi.

De pretutindeni răsuna rugăciunea „Prea sfîntă născătoare de dumnezeu, mîntuiește-ne pre noi!"

Bătrînul zidar pleșuv se suia pentru a zecea oară pe scară pînă la icoană, punînd lumînări noi.

— Frați creștini! Dați fiecare pentru o lumînare dăruită prea sfintei fecioare! Puneți-vă obolul în aceste cufere, — strigă cuvîntătorul, arătînd două sipete uriașe, ferecate, care răsăriseră ca din pămînt. Bănuți de cinci copeici, de o jumătate de copeică, poltinici, cădeau înăuntru zuruind. Credincioșii se sileau pe întrecute să-și arate evlavia. Neamuri de negustori veneau cu harabalele, cu droștile, se strecurau înainte și zvîrleau în cufere ruble de argint și galbeni. Mulțimea înțesase toată întinderea din preajma porții; nimeni nu mai putea trece, nici pe jos, nici călare.

Se înserase, dar lumea nu se împrăștia.

În gloata nesfîrșită erau destui molipsiți de ciumă. În înghesuiala cumplită, boleșnița se răspîndea fără nici o stavilă. La căderea nopții, vreo treizeci de inși se și prăbușiră, unii din

ei murind pe loc. Puşcăriaşii şi ocnaşii cu cängi, în hainele lor fioroase şi cu măşti înfricoşătoare, se ivirä curînd în urma unui vlăjgan care ridica sus un steguleţ alb, ceea ce însemna: „Feriţi-vă!" Lumea se dădea la o parte, înspăimîntată, făcîndu-le loc, strîngîndu-se cit mai aproape de popi, îmbulzindu-se spre icoana făcătoare de minuni; cioclii apucau cu cängile lor cadavrele şi le tîrau spre căruţă.

Gherasim şi monahul mai dormiseră o noapte şi acum se uitau din fereastră, mohoriţi şi cu durere în inimă, la această privelişte, atît de pidosnică, al cărei rost îl pricepeau însă prea bine.

Se înnopta din nou, a doua oară.

Gloata neagră de oameni de lîngă poartă era împrejmuită din toate părţile de un brîu de focuri care ardeau pălălaie. Miile de luminări aprinse, din mîinile credincioşilor, pîlpîiau în bezna nopţii, ca nişte licurici. Înaintea icoanei prinsă sus, deasupra porţii, ardea un snop mare de luminări. Lumina lor tremurătoare se revărsa asupra mulţimii de jos, scoţind din întuneric capete pleşuve, cu părul zbîrlit ori legate cu barişe. De pretutindeni răsunau strigăte răzleţe, scurte, ţipete, gemete, clinchetele bănuţilor de cinci copeici, un vuiet neîntrerupt care ieşea din pieptul uriaş al mulţimii: „Prea sfîntă născătoare de dumnezeu, mîntuieşte-ne pre noi!" Într-un colţ fuseseră prinşi nişte hoţi de buzunare şi acum erau snopiţi în bătaie; în altă parte cineva ţipa ca din gură de şarpe: „Săriţi, hoţii!" În depărtare, nişte cheflii buimaci şi înverşunaţi răcneau un cîntec.

În noaptea aceea din 11 spre 12 septembrie, arhiepiscopul Amvrosi nu închise ochii. Îşi dădea seama de marea primejdie a minunii născocite de preoţi şi era hotărît să se răfuiască chiar în dimineaţa următoare cu popii setoşi de cîştig.

Între timp, ciuma începu să ucidă în Moscova peste o mie de oameni pe zi. Oraşul era ameninţat de foamete şi de nenorociri fără de seamăn.

Comandantul şef al Moscovei, bătrînul conte Saltîkov, trimise Ecaterinei un raport disperat:

„Acum nu se mai simte nevoia înfiinţării de carantine, şi e chiar prea tîrziu pentru aceasta — aproape toată lumea bună a plecat din oraş; fuge şi prostimea pe capete: n-au mai rămas decît puţini prăvăliaşi, brutari, simigii, vînzători de cvas şi băcani. Ţăranii nu aduc de la sate d-ale gurii, ne ameninţă foametea, iarna bate la uşă, lemne nu se cară, oamenii sînt amă-

rîţi şi înspăimîntaţi. Boala s-a răspîndit într-atîta, încît nu mai există nici un mijloc ca să poată fi stinsă. E greu să se poată face o aprovizionare — nimeni nu munceşte şi magazii unde s-ar putea depozita grînele nu sînt. Generalul-locotenent Eropkin se străduieşte din răsputeri să pună capăt acestui rău, dar toate silinţele lui sînt zadarnice. În jurul meu, mor oameni în toate casele. Eu am închis porţile şi stau singur, aşteptînd să-mi vină şi mie sfîrşitul. Instituţiile nu mai lucrează, slujbaşii din cancelarii se îmbolnăvesc unii după alţii. Îmi iau îndrăzneala să vă rog a-mi îngădui să părăsesc oraşul în aceste clipe de mare nenorocire".

După ce expedie această scrisoare, în aceeaşi zi, Saltîkov părăsi Moscova, lăsînd-o în voia soartei, şi plecă la Marfino, moşia lui din apropiere.

2

Ecaterina fu indignată cînd citi această scrisoare, la Ţarskoe Selo.

— Bătrîn ramolit, — murmură ea, făcînd o grimasă mînioasă şi începu să sublinieze cu creionul de aur unele rînduri care o scoteau din sărite. Sublinie de două ori fraza: „Eu am închis porţile şi stau singur, aşteptînd să-mi vină şi mie sfîrşitul", şi, zvîrlind creionaşul, exclamă: — Şi acesta e învingătorul de la Kunnersdorf! În război era învingător, dar epidemia l-a dat gata. Ce părere ai, Grigori Grigorici?

Şedeau în micul şi fermecătorul „cabinet azuriu" de lîngă camera de culcare, sorbind cafeaua de după masă. Pereţii şi plafonul încăperii erau îmbrăcaţi în cristal alburiu şi albastru cu ornamente masive de bronz aurit. Basoreliefuri de bronz, încrustate în medalioane de cristal albastru, împodobeau pereţii. În fundul camerei, pe o estradă, spre care urca o singură treaptă, se afla o sofa largă turcească, capitonată cu stofă albăstrie, o măsuţă şi două taburete cu picioare de cristal albastru. Ecaterina ţinea foarte mult la această încăpere şi o numea „tabacheră". Pe măsuţă era un teanc de cărţi de joc, nedesfăcut, şi scrisoarea feldmareşalului Saltîkov.

Fostul „favorit al inimii, Grişenka", care devenise acum, simplu, Grigori Grigorici, îşi dădea seama cu durere de răcirea sentimentelor împărătesei faţă de el. Nu era sigur, doar bă-

nuia că Ecaterina, zeița lui fără seamăn pe lume, își aranjase, ca să zicem așa, „o dragoste tainică în altă parte". Cu durere în suflet, privea prin fereastra de cristal, care cobora pînă la parchet, spre părculețul intim al Ecaterinei. Stejarii, arțarii și teii atinși de suflul brumei timpurii de dimineață, își plecau încet frunzele îngălbenite sau purpurii ca sîngele.

— Ca erou slăbit în lupte, e demn de o glorie eternă, — rosti Ecaterina, — dar ca administrator, e tare ramolit. Încep să nu-l mai respect și să nu mai țin la el. Tu ce părere ai?

Orlov, într-o ținută impecabilă, întoarse repede spre țarină fața pudrată, cu o ușoară expresie de semeție, dar îndată răspunse pe un ton extrem de respectuos, în care, totuși, femeia din Ecaterina simți o nuanță rece de orgoliu masculin rănit:

— Maiestate, multe sînt trecătoare pe lume. Iată, stejarul. — Fără să se întoarcă, Orlov făcu semn cu o mică batistă de mătase peste umăr, spre parc. — A venit toamna, frunzele stejarului cad, va veni iarna, stejarul va fi desfrunzit și n-o să vă mai opriți privirea asupra lui...

— Ah, excelență, lăsați sentimentalismul; vorbesc serios... Ascultă, Grigori Grigorici, am niște planuri în legătură cu tine...

— Sînt bucuros să vă ascult, maiestate, — răspunse Orlov, cu o politețe subliniată, dar cu o intenționată răceală în glas.

Ecaterina începu să înșire pe un ton grav și ferm feluritele neorînduieli de care era plină împărăția ei.

— Te apucă groaza să te gîndești... Șerbii se răscoală împotriva moșierilor; lucrătorii împotriva stăpînilor... Chiar în ținutul Kamei s-au ivit bandiți... Cincisprezece bande! Iar războiul cu turcii nu se mai sfîrșește...

Tăcu, plecînd capul. În aceeași clipă, din prag se auzi glasul gutural al unui negru cu părul creț, în livrea roșie, cusută cu galoane de aur, și cu poalele tăiate scurt, care anunță:

— Contele Nikita Ivanîci Panin!

Zîmbind plăcut cu ochii săi negri, acum ceva mai gras, contele Panin, căruia i se acordase dreptul de a intra în apartamentele țarinei fără a mai cere audiență, se apropie încet de ea și îi sărută mîna întinsă; pe urmă, ceremonios și fără nici o urmă din servilismul forțat de altădată, îl salută pe Orlov cu o plecăciune.

— Șezi, Nikita Ivanîci, — îl pofti Ecaterina, arătîndu-i locul de lîngă ea și, luînd un puf în mîna sa îngrijită, cu degetul

cel mic dat într-o parte, își pudră fruntea ușor asudată. — Vii la momentul oportun... Citește, te rog, ce scrie acest moșneag de la Moscova...

Panin citi hîrtia, făcînd grimase. Buzele lui pline se sileau să zîmbească, dar sprîncenele date cu negru erau încruntate.

Ecaterina duse la buze ceașca cu cafea și pe urmă vorbi cu aprindere, presărîndu-și conversația în rusește cu fraze franțuzești. Se pricepea de minune să-și moduleze vocea, știa să-și farmece interlocutorul sau, uneori, să-l facă să tremure. De astă dată vorbea pe un ton ironic, privind nervoasă printre gene și umezindu-și buzele uscate.

— Nu mai există nici un mijloc ca să stingă boala! Ei, cum vă place? Dar nu s-a furișat oare epidemia în acel oraș minunat, datorită indolenței acelora care aveau îndatorirea de a-l apăra de orice primejdii? E mai bine de un an de cînd am dispus să se pună cordoane la bariere și să se înființeze centre de carantină pe toate drumurile, pe unde s-ar fi presupus că Moscova ar putea fi amenințată de un pericol. Și iată că, anul trecut, în decembrie, prin incuria și lipsa de vigilență a autorităților, boala a apărut în Moscova. I-am recomandat imediat feldmareșalului Saltikov toate mijloacele imaginabile, pentru ca flagelul să fie curmat cît mai repede cu putință. Dar acest moșneag senil ori nu aplica nici una din dispozițiunile noastre, ori făcea prea puțin, și asta cu o totală lipsă de energie, lăsînd lucrurile să meargă în voia întîmplării, ori sperînd în mila celui de sus. Dar... — glasul Ecaterinei răsună cu o ironie tăioasă, — dar, pentru păcatele noastre, nefiind de multe ori vrednici de mila atotputernicului, noi și preacuviosul nostru feldmareșal am adus Moscova într-o asemenea situație, încît acum mor acolo cîte o mie de supuși de-ai noștri pe zi. Iar drăgălașul nostru bunicuț socoate orice metodă nouă zadarnică, inutilă. Ce îmbîcseală! Ce prostie! *Tout cela tient à la barbe de nos ancétres...* [1])

— Dar acum, prea grațioasă maiestate, ați încredințat această misiune generalului-locotenent Eropkin, — obiectă Panin.

— O, da... Dar nu e suficient. Conte Grigori Grigorici, pregătește-te să te deplasezi pînă la Moscova, dar, te rog, fără întîrziere.

---

[1]) Toate acestea sînt vechi ca barba străbunilor noștri (în limba franceză). (N. aut.)

Orlov se ridică, făcu o plecăciune și se așeză la loc. Prin gîndul său trecu chipul lui Potemkin, inteligentul, abilul, primejdiosul său rival. Oare Potemkin să fie, acesta să fie omul care-i sapă groapa? Inima lui Orlov, sătulă de bogăție și de glorie, se strînse la auzul vorbelor reci, oficiale, ale împărătesei. Cu uimire răutăcioasă observa contele Panin schimbarea atît de izbitoare a atitudinii Ecaterinei față de atotputernicul Orlov, dușmanul lui de moarte.

3

În asemenea zile erai nevoit să te descurci singur cum puteai. Măcelarul Hreapov, căruia îi plăcea să mănînce bine, se simțea tare slăbit. Într-o dimineață, ieși încruntat pe portița unei căsuțe cenușii de lemn de pe Bolșaia Ordînka (unde își găsise adăpost), își scoase șapca, închinîndu-se cucernic în cele patru părți, și apoi o luă repede la picior spre bariera Serpuhovo, dincolo de care era lăsat un teren anume pentru piață, unde veneau cu alimente țăranii din împrejurimile Moscovei. Ulița era aproape pustie.

Ajungînd la Valul Vacilor, zări deodată trei inși în halate cenușii de spital, fugind de zor. Unul dintre ei, un bărbat slab, cu barba neagră, lepădă halatul lung care-i stînjenea mișcările, aruncă papucii și o rupse la fugă spre rîul Moscova, numai în cămașă și izmene. Măcelarul Hreapov rămase cu gura căscată de mirare.

— Frolov, Frolov! — strigă el, recunoscînd în fugar pe grădinarul din Rostov, pe care-l căutase în zadar de atîta vreme. Dar era cît pe ce să fie dat grămadă de niște paznici de la un centru de carantină și de doi străjeri cu pîriitori, care alergau gîfîind.

— Puneți mîna pe ei, puneți mîna! — strigau din fugă. — Au fugit din carantină... Toți zece is ciumați... de la manufactură, postăvari. Puneți mîna, puneți mîna pe ei!

Auzind larma, localnicii își strigau unul altuia din ferestrele deschise: „O fi vreun foc?“ „Nu cred, zice că au spart carantina lui Golițîn...“ „Ce spui?! Cică ieri a fost un mare tărăboi la spitalul de pe colinele Vvedenskie...“ „Da-a, începe“ — zise scurt, de la fereastră, către vecinul său, un moșneag cu barba lungă, cu bucuria răutăcioasă a prevestitorului în glas.

„Să știi c-o să izbucnească răzmeriţa, își zise măcelarul, clătinînd din cap, și-și văzu de drum. Ce s-o fi întîmplat cu Frolov..."

La patru verste dincolo de bariera Serpuhovo, în cîmp deschis, pe locul unde era tîrgul, părea că izbucnise un foc mare: numeroase focuri ardeau în șir; duhoarea și fumul se înălţau spre cer. Dincoace de focuri, mii de moscoviţi flămînzi — lucrători din manufactură, meșteșugari, tîrgoveţi, slujbași de prin cancelarii — se îmbulzeau cu coșuri, saci și sticle. Dincolo de focuri, se zăreau nedesluşit niște hulube ridicate în sus, ca niște trunchiuri de copaci arși, și se auzea fornăitul cailor deshămaţi. Căruţele erau pline cu pîine și făină, cu cartofi, varză și tot felul de grăunţe. Ţăranii precupeţi erau în plină gîlceavă cu cumpărătorii.

— Tîlharilor! Creștini sînteţi voi? Jupuiţi pielea de pe om!

— O să vă spunem stăpînilor voștri — ce-o să vă mai tăbăcească spinarea!... Vă știm noi, sînteţi ai grafilor Cerkasov, — striga un bătrîn negustor cu ochelari și cu șepcuţă de catifea. — O să vedeţi, daţi voi de dracu'!

— Nu ne mai speria cu tăbăceala, moșulică! — îi răspundeau pe deasupra focului și a fumului doi tineri ţărani în opinci. — Ne-am deprins cu bucuria asta. Ehei, vine și vremea noastră, ce-o să-i mai zvîrlim pe toţi grafii tăi, uite, ia, într-o pălălaie ca asta... Dar nici ţie n-o să-ţi meargă bine, tarabagiule!

— Hei, gura! — strigă un bătrîn cu un picior de lemn, ajuns, pentru vrednicia lui, din soldat ofiţer. — Ai cumpărat, gata, ia-o din loc! Ai luat ce-ţi trebuie, du-te cu dumnezeu! — și păși marţial, șchiopătînd de-a lungul liniei de focuri.

Șirul acesta se întindea pe vreo două sute de stînjeni. Pe un tăpșan, niște cîini jigăriţi se băteau pe ciolane. Pe lîngă focurile unde tîrguiau oamenii, umblau poliţai și ostași bătrîni din gardă.

— A-a, Oaste de Iaik! — strigă măcelarul Hreapov, zărindu-l pe cazacul Fedot Kojin, îmbrăcat în mundir scurt, uniforma gărzii, și cu sabia la șold. — Ai intrat în slujbă?

— Slujesc, slujesc, frăţioare, — răspunse omul cu un zîmbet prietenesc pe tot obrazul său bărbos. — Ce vrei să iei? Ceva carne de vacă? De berbec? Dacă-i așa, vino repede cu mine. Numai, doamne ferește, să nu treci dincolo de focuri.

— Hei, bărbosule! — strigă Hreapov prin fum unui ţăran caraghios, mărunţel, cîrn și cu o barbă cît un măturoi, care vin-

dea carne. — Ia cîntăreşte la iuţeală un sfert de berbec. Vezi, pune o pulpă dinapoi...

Omul luă cumpăna, cîntări marfa şi zise vesel:

— Ce mai mîndreţe de berbec! L-aş înfuleca eu, da-mi aprind paie-n cap cu boierul... Firește, e al boierului!... „Du-l, Silanti, zice, şi vinde-l la preţ bun; vezi să nu umbli cu furtişag, că mănînci bătaie". Tare-i hain boierul nostru — mănîncă ardei. L-au înjunghiat, dar n-au mîntuit cu el. A scăpat cu zile, iar Petruha bucătarul s-a ales cu nările rupte şi-i trimis în surghiun hăt departe, în Sibir... Na, ţine! — Prinse ciosvîrta de berbec cu o cange, o ţinu cîteva clipe deasupra focului, o trecu dincoace şi-i dădu drumul într-un hîrdău cu apă.

Droşte de negustori şi poştalioane soseau neîntrerupt la tîrg. Lucrători şi calfe, slabi, cu ochii adînc căzuţi în cap, mînioşi, se uitau cu jind cum erau încărcaţi cartofi, carne, grăunţe, şi vorbeau în gura mare:

— Ia uite-i, cară cu toptanul.... Noi de un' să luăm? Toate atelierele îs pecetluite, de unde să scoţi o copeică?... N-avem ce mînca... Ni se sting de foame copilaşii... Ce vor, să ajungem să ne vindem şi crucea de la gît?

— Săriţi! Pe negustori, fraţilor, jefuiţi-i!... Spargeţi spitalele — acolo îs strînse merinde berechet...

În clipa aceea, ostaşii se apropiară repede înciudaţi şi ofiţerul cu picior de lemn veni după ei, şchiopătînd.

— Impr-ăşştiaţi-vă!... Altfel poruncesc deschiderea focului!

— Taci din gură, boieraşule! O să-ţi smulgem ciotul cu care mergi şi o să te stîlcim în bătaie cu el...

— Proştilor! Nemernicilor! Mi-am pierdut piciorul în război, am apărat credinţa şi patria.

— I-ai apărat pe boieri şi pe negustoraşii gheşeftari. Iată pe cine!

— Rupeţi cartuşul! Turnaţi pulberea pe tigăiţe! Foc! — răcni ofiţerul mînios, bocănind cu ciotul de lemn.

Gloata se împrăştie în fugă.

4

Veni şi seara zilei de 15 septembrie. Se întunecase. Numai la poarta Varvarskie licăreau luminiţe de colo-colo.

Gherasim Stepanov scoase capul afară din ferestruica chi-

liei lui. În turnul Spasskaia, orologiul bătu ceasurile nouă. Mulțimea începu să se rărească. Popii și dascălii, istoviți de puteri, scoteau din gîtleje un hîrîit, însoțit de glasurile credincioșilor, vălmășite ca un muget ostenit. Femei smintite și nebuni întru Hristos forfoteau în toate părțile. Marfușa prevestitoarea își povestea vedeniile deasupra bolții. Un flăcău cu ochii bulbucați, în cămașă, fără cingătoare, se suia pe scară și se dădea jos, aprinzînd și stingînd luminările. Banii cădeau clinchetind în cuferele pline pînă sus, „pentru lumînarea de la tot creștinul", păzite de o mică ceată de credincioși, înarmați cu pari, cu cuțite și cu mici greutăți de cîntar legate de cîte o frînghie.

Gherasim își încordă vederea, văzînd deodată, de la înălțimea ferestruicii lui, șapte ostași voinici din gardă, ivindu-se din întuneric și apropiindu-se de cufere, însoțiți de un vagmistru și de doi slujbași de la consistoriu, care duceau în mîini ceară și un sigiliu. Slujbele scurte de la cele zece analoghioane, așezate la o depărtare potrivită unul de altul, încetară îndată; privirile tuturor se întoarseră spre cufere; piața amuți deodată, cuprinsă de îngrijorare.

Cei doi slujbași se apropiară de straja credincioșilor și strigară tare:

—Vlădica Amvrosi a poruncit să se pună peceți pe cuferele cu bani, pentru ca ei...

Cineva din mulțime răcni: „Ucideți pe hîrțogari!" — și oamenii, punînd mîna pe ce găseau la îndemînă, se repeziră la voinicii ostași, îi dădură peste cap și le smulseră puștile. Ostașii scăpară cu greu din mîinile răzvrătiților și își traseră spăngile, apărîndu-se cu ele. Cei doi slujbași doboriți la pămînt dîrdîiau de spaimă și bîlbîiau: „Ne-a trimis vlădica Amvrosi, fie-vă milă de noi!" Oamenii săriră pe ei.

La o biserică din apropiere clopotele începură să bată într-o dungă, a primejdie, iar lîngă străjile opreliștilor de pe ulițe, pîrîitoarele prinseră a răpăi de zor, urmate de dangătul clopotelor de la alte biserici și din turnul Spasskaia.

Curînd, toată Moscova, de la un capăt la altul, le răspunse din întuneric, cu un vuiet cumplit de clopote.

O detunătură surdă de tun bubui undeva în depărtare. Ori poate că tuna.

— Fraților, se întîmplă ceva, se întîmplă ceva... Auziți? Tunul! — Lumea se întărîta cu fiecare clipă tot mai mult. — Haideți, fraților, dați-i drumul!

Cuferele fură răsturnate pe loc; mulțimea, dîndu-i grămadă pe popi, doborînd analoghioanele, se năpusti spre bani; piața răsuna din nou de sudalme îngrozitoare, de țipete sălbatice, vestind vărsarea de sînge.

Icoana maicii domnului de la Bogoliubovo, înaintea căreia cu cîteva clipe mai înainte se vărsau lacrimi, fu uitată îndată de toată lumea; nu mai folosea nimănui; sutele de lumînări aprinse dinaintea ei ardeau pînă la capăt, se stingeau și cădeau jalnic în drum. Toată piața mugea de larmă, de țipete, de răcnete deznădăjduite: „Ajutor, ajutor. Tîlharii!... Ucideți, ucideți pe granguri, striviți pe bogătani! Moarte lui Amvrosi! Carantinele, carantinele! Puneți-le foc! La Kremlin, fraților, la Kremlin".

Iar dangătul spăimos al clopotelor vuia întruna, vuia la toate bisericile. Străjerii învîrteau necontenit pîrîitorile și suflau în goarne. Undeva, în depărtare, se iviră flăcările unor focuri.

Gherasim simți că-i îngheață spinarea.

Norodul din toată Moscova porni spre poarta Varvarskie, pe uliță, maidane și ulicioare, ca sloiurile de gheață vălmășite de zăpoarele năvalnice ale primăverii.

Amvrosi, îmbrăcat într-un zăbun țărănesc de aba, cu părul împletit într-o coadă și ascuns sub pălăria de pîslă țărănească, ieși în piața Kremlinului, luminată șovăielnic de puținele felinare cu ulei, bătu mătănii pînă la pămînt în fața turlelor de aur, bulbucate, din Kremlin, se urcă împreună cu nepotul său, slujbaș la consistoriu, într-o droșcă de rînd și fugi pe furiș prin poarta Nikolskie la mînăstirea Donskoi.

Din partea potrivnică, tropotind cu ciubotele pe podul de lemn, o gloată nesfîrșită alerga sau mergea grăbită în întuneric, cu ciomege, cu topoare și cu toiege de fier. Bătrîni și tineri, femei și copii răcneau din fugă cu glasuri întretăiate, înăbușindu-se:

— Stăpînirea jefuiește pe maica domnului! N-o lăsăm pe maica domnului, n-o lăsăm! Ne dăm și viața pentru ocrotitoarea noastră cerească... Noul vlădică a adus toată urgia asta pe capul nostru. Moarte lui Amvrosi!

Polițaiul-șef Bahmetev, care venise la Kitai-Gorod însoțit de cinci husari călări, privea gloata celor zece mii de oameni care se vînzoleau cu mare aprindere de ambele părți ale zidului, între porțile Ilinskie și Varvarskie.

— Ce căutaţi aici? — întrebă Bahmetev.

— Am alergat cu toţii la chemarea clopotelor... ca să apărăm pînă la cea din urmă suflare pe sfînta născătoare de dumnezeu.

Bahmetev strînse din umeri şi plecă urmat de escorta lui la generalul Eropkin, ca să raporteze. Lîngă poarta Voskresenskie întîlni o altă gloată care alerga dinspre piaţa Ohotnîi Read, de pe Mohovaia, de pe Tverskaia. În fruntea mulţimii gonea Hreapov, măcelarul bărbos, în haina lui lungă de nanchin albastru şi cu o bîtă pe umăr, răcnind neîncetat din răsputeri aceleaşi vorbe:

— Fraţilor! Săriţi în apărarea prea sfintei născătoare de dumnezeu! — Leoarcă de sudoare, îşi lingea buzele uscate, sorbea în fugă dintr-o sticlă o băutură sau apă. — Fraţilor! Săriţi în apărarea prea sfintei născătoare de dumnezeu!...

Cufundat în bezna adîncă, oraşul era înfiorător. Dar nu toată Moscova se răzvrătise. Cîţiva de puţin. Mulţi alergau pe ulite din curiozitate, fără să ştie încotro se duc. Iar cei mai mulţi dintre locuitorii paşnici se închiseseră prin case, după ce zăvorîseră zdravăn porţile. Dangătul neîntrerupt al clopotelor, răpăitul pîrîitorilor, tropotul, larma, sudalmele ce ieşeau din gura răzvrătiţilor care alergau, urletele fioroase ale dulăilor de prin ogrăzi, toate acestea umpleau inimile oamenilor paşnici de o spaimă cumplită. Oamenii încuiaţi prin casele lor nu-şi puteau da seama de cele ce se petreceau în oraş. Unii credeau că turcii bătuseră oştile ruseşti şi erau pe cale să intre în Moscova; alţii îşi închipuiau că lucrătorii din manufacturi dărîmă carantinele; în sfîrşit, unii se întrebau dacă nu s-a ivit cumva în Kremlin ţarul Petru Feodorovici al III-lea. Demult umblau prin Moscova zvonuri despre el...

Pîrîitorile răsunau mereu, dangătul clopotelor mai vuia pe alocuri, străjerii lăsau repede opreliştile pe ulite: „Pe-aici nu se trece!... Înapoi, înapoi! Pe-aici nu se trece!" Dar norodul, înverşunat, într-un avînt războinic, răsturna totul din calea lui şi fugea, fugea mereu, cutremurînd bezna nopţii cu strigătele lui mînioase, fără înţeles.

Şi iată că mulţimea, venind dinspre poarta Varvarskie, năvăli în Kremlin. Trecînd în fugă peste podul Spasski, haimanalele dădură peste cap, în şanţ, toate tarabele şi dughenele cu cărţi. Pătrunzînd în Kremlin, se repeziră spre mînăstirea Ciu-

dov, intrară cu sila în încăperile arhiepiscopului Amvrosi, îl căutară peste tot, traseră de picioare, de sub pat, pe un călugăr în vîrstă, ciolănos, cu cruce de aur pe piept și, crezînd că e Amvrosi, începură să-l bată. Slujitorii și monahii cu păr cărunt îi luară apărarea: „Fraților pravoslavnici, dar el nu-i vlădica Amvrosi!... E Nikon, fratele său mai mic, arhimandrit la mînăstirea Voskresenski. A venit aici, ca să se curarisească". „Dar Amvrosi unde-i?" „A fugit, habar n-avem unde, iacă, a plecat încă de aseară..."

Atunci dădură drumul arhimandritului care fusese stîlcit în bătăi. De spaimă, acesta își pierdu darul vorbirii și, două săptămîni mai tîrziu, își dădu duhul. Mulțimea se năpusti în încăperi, sfărîmînd și dărîmînd totul; sparseră ușile chiliilor, devastară consistoriul și biblioteca de neprețuit, smulseră cu tocuri cu tot ferestre, uși, dărîmară sobele; în paraclisul mitropolitan, pîlcuri de rascolnici, setoși de nimicire, luară de pe pristol odoarele de argint, furînd potire și vase de preț, sfîșiară antimisul, sparseră icoanele cu toporul, împrăștiară în vînt puful și fulgii din perne.

Între timp, cei de afară spărgeau cramele de vinuri păstrate pentru vînzare.

O namilă de fierar, icnind surd, fărîma cu barosul niște lacăte uriașe. Ostașii bătrîni, invalizi, cu cozi cărunte, aruncînd pușlile cît colo, săriră și ei să spargă ușile grele, ferecate, ajutați de călugării însetați.

— Se deschide, se deschide!

În cele din urmă, ușile se deschiseră larg, și o aromă tare, care înveselea inima, izbi nasurile, revărsîndu-se din cramă. Alții aținaseră între timp în fața cramei un foc din mobila arhierească fărîmată, din hîrtiile consistoriului, din cărțile de mare preț și din icoanele sparte. La lumina acestui foc fură scoase din întunericul cramei butoaie cu lichior franțuzesc, cu bere englezească și mii de sticle cu vinuri aduse din străinătate.

— La rînd, la rînd, nu le spargeți! — strigau ostașii de pază. — Dacă verși pe jos, nu mai bei!

— Zi-i, sparge! Ajunge pentru toți! Au adunat, leprele, pentru toată Moscova. Hai să gustăm și noi bunătățile boierești! Spăngile fură puse în mișcare, retezînd gîturile sticlelor, ca pe niște capete de găini; vinul curgea gîlgîind. Se aprinseră alte focuri, mințile se înviorară, limbile se dezlegară, picioarele to-

păiau sprintene. În toate părţile, pe lîngă focuri, începură să răsune cîntece voiniceşti şi se încinseră jocuri.

— I-ha, să ne înecăm amarul !... Veseleşte-te, frăţioare !

Bezna adîncă de la miezul nopţii se legăna în pălălăile focurilor. Clopotniţa Ivan cel Mare, răsărind din întuneric, ca un stîlp fumuriu, părea că se bălăbăneşte şi ea încolo şi încoace ; turla ei aurie, oglindind sclipirile luminilor, se scălîmbăia năstruşnic.

Străvechea piaţă istorică a Kremlinului, martoră a atîtor întîmplări, vedea acum, pentru întîia oară, spăimosul ospăţ din zilele ciumei.

În ceasurile acelea, Kremlinul avea o înfăţişare înfiorătoare.

Toţi poliţaii, ofiţerii şi bătrînii încruntaţi, în surtucuri cu poale lungi, care veniseră ca să potolească lumea, dădeau îndărăt sub ploaia de pietre azvîrlite din gloată.

Palid, îngrijorat, arhitectul Bajenov stătu toată noaptea la fereastra atelierului cu machete, privind cu încordare cele ce se petreceau sub ochii lui uimiţi.

Spre zori, toată piaţa Kremlinului, pavată cu lespezi albe, acoperită de pene şi fulgi, părea uriaşul cîmp al unei crîncene lupte. Peste tot zăceau, claie peste grămadă, morţii laolaltă cu viii doboriţi de băutură. Sforăituri sugrumate, gemete de moarte, aiureli îngrozitoare şi o duhoare ameţitoare de vin stăruia deasupra pieţii, tăind răsuflarea.

Roşu ca sfecla, cu o vînătaie la un ochi, Hreapov zăcea cu braţele şi mîinile date larg înlături, cu barba proţăpită în sus, lîngă Tunul Ţar, sforăind aprig. Ciujdit lîngă el, fără simţiri, adormit pe vecie de băutură, zăcea nevolnicul cocoşat, cu sărmana lui scufie.

Mai bine de o mie de oameni de tot soiul, adunaţi de prin Moscova, zăceau pe caldarîm în neştire : slugi în caftane soioase de postav aspru, tarabagii însetaţi de un vinişor pe veresie, conţopişti cu bărbuţe de ţap şi tot felul de hîrţogari de prin cancelarii, femei, flăcăiandri, călugări tinerei sau mai vîrstnici, pîntecoşi şi cu părul cărunt, tot felul de muieri destrăbălate, lucrători, calfe, popi caterisiţi şi veterani invalizi care făceau paza cramei, sumedenie de milogi respingători, de femei apucate de năbădăi, de schilozi, de smintiţi religioşi... În cramă zăceau de asemenea mulţi morţi de beţie sau înecaţi în vinul şi în berea care cursese din butoaie.

Piața Kremlinului părea moartă. Hulubii și stăncuțele abia trezite din somn zburau în cîrduri, stîrnind fulgii ușori de pe caldarîm și căutînd ceva de ciugulit, iar cîinii care se mulțumeau cu puțin, dînd sfioși din coadă, umblau de colo-colo, lingînd bărbile proțăpite și hăpăind toate murdăriile lepădate de oameni.

În urma cîinilor și a păsărilor, îndată ce orologiul din turnul Spasskaia vesti ceasurile șase și se lumină bine de ziuă, se ivîră și oameni vii : polițaii, caraulele, ostașii. Sosi călare polițaiul-șef Bahmetev, împreună cu ofițerul Sablukov.

Pînă la ceasurile 9, piața fu curățată de bețivii adormiți sau treziți din beție.

În cursul nopții, moartea își întinsese larg aripile peste vălmășagul omenesc al credincioșilor atît de zeloși din ajun : peste o sută de morți rămaseră pe lespezile albe ale Kremlinului. Nu se putea ști dacă muriseră uciși de băutură, ori de ciumă. Dar nu era același lucru ? Înfiorătorii căruțași ai morții, cu măștile lor groaznice, îi tîrîră pe toți cu cîngile spre înspăimîntătoarele care ale ciumaților și îi cărară afară din oraș, la groapa comună.

Cocoșatul cel pirpiriu mergea acum cu fală, ca un bogătaș, pe ultimul lui drum : fusese pus cu băgare de seamă în căruță, peste toți ceilalți. Atît de nefericit în viață, acum trona deasupra trupurilor neînsufletite, lăsîndu-se greu pe ele. Zăcea ghemuit, astîmpărat, nemaipăsîndu-i nici de viață, nici de moarte. Numai buzele lui întredeschise, spînatice, parcă voiau să spună — ca o încheiere dureroasă : „Mare jale, mare jale".

Arhitectul Bajenov, profesor la cele trei academii străine, de la Roma, de la Bologna și de la Florența, neluînd în seamă părul care-i cădea peste umeri în neorînduială, privea iară din fereastră realitatea sfîșietoare și plîngea tăcut, înghițindu-și lacrimile.

Deodată, pe drumul plin de hîrtoape, într-o căruță care ducea spre gropile morții leșurile ciumaților, începu să miște ceva și se auziră gemetele unor oameni vii, luați drept morți : „Ajutor, ajutor..."

Mulțimea întărîtată, aprinsă de suflul răzvrătirii din ajun, sări din nou, crîncenă :

— A-a, se îngroapă oameni vii ?! Dați căruțele peste cap ! Omorîți căruțașii, omorîți căpeteniile ! Scăpați oamenii !...

Şi, fără teamă de molipsire, cei care veniseră în fugă se apucară să descarce căruţele ca să scoată cu mîinile goale din mormanele de leşuri pe beţivii şi pe golanii înviaţi din morţi.

5

De îndată ce piaţa fusese curăţată de leşuri, Kremlinul începu să se umple din nou de golănime, şi chiar foarte repede. Mulţi se repeziră în beciuri să isprăvească ce mai rămăsese din băutură. Iar o mare gloată de zurbagii, aflînd că Amvrosi se ascundea în mînăstirea Donskoi, se înţeleseră la iuţeală între ei şi o luară la fugă într-acolo, ca să-l prindă.

Un ofiţer trimis de generalul-locotenent Eropkin sosi în goană la mînăstire şi-l sfătui pe Amvrosi să se îmbrace cît mai repede în haine schimbate şi să plece neîntîrziat cu el la Horoşevo, afară din oraş.

— Chibitca mea vă aşteaptă la capătul grădinii prinţului Trubeţkoi. Grăbiţi-vă, înalt prea sfinţia voastră! Mulţimea aleargă încoace.

Într-adevăr, gloata de zurbagii devastă în drum cîteva centre de carantină şi, lărmuind, răcnind, trăgînd focuri de puşcă, se revărsă năvalnic în preajma mînăstirii Donskoi.

Arhiereul nici n-avu timp să se urce în trăsură, că zidurile mînăstirii fură luate cu asalt de goată. „Deschide, deschide!“ urla mulţimea şi poarta trosni sub izbiturile ei.

Înconjurat de monahii bătrîni, tulburat, arhiereul intră grăbit în biserică şi se sui în cafas, apoi se piti după catapeteasmă. Dar mulţimea care năvăli în biserică îl descoperi şi îl tîrî în ogradă, spre clopotniţă. Zguduit, palid, dar fără să-şi piardă stăpînirea de sine, Amvrosi întrebă cu bărbăţie:

— Ce-aveţi de gînd să-mi faceţi, smintiţilor? N-am fost eu acela care a avut grijă de mîntuirea voastră, voind să-i astîmpăr pe popii care v-au amăgit cu minunea cea protivnică lui dumnezeu, scornită de ei?

Dar mulţimea nu-l asculta. Asmuţită de crîşmarul Dmitriev, gloata zbiera:

— Taci, taci din gură, antihristule! N-ai fost tu acela care ai trimis oameni s-o jefuiască pe maica domnului? N-ai oprit tu să fie îngropaţi morţii lîngă biserici? N-ai hotărît tu să fim băgaţi în carantine?

— Moarte vrăjmaşului norodului ! Moarte celui ce s-a lepădat de dumnezeu !

Şi opt inşi din mulţime săriră la arhiereu, stîlcindu-l în bătaie cu parii. El se prăbuşi la pămînt. Mulţimea se opri. Dar, „văzînd că-i mişcă mîna dreaptă, începură iar să-l izbească cu parii în cap. Un popă caterisit îi dădu lovitura de graţie, zdrobindu-i o parte din craniu, care-i rămase atîrnată deasupra ochiului".

Tulburările din Moscova nu se potoleau deloc. Ieşind pe uliţe, mulţi oameni, buimaci de băutură, se adunau în cete mici şi asmuţeau pretutindeni lumea, chemînd-o să năvălească în Kremlin, să dea iama prin biserici, să spargă prăvăliile din Piaţa Roşie, să scuture negustorimea, să prade şi să pună foc palatelor boiereşti, să facă una cu pămîntul carantinele.

În unele locuri, bărboşi necunoscuţi strigau către mulţimea ameţită de băutură, zvîrlind vorbele ca pe nişte tăciuni aprinşi în paie :

— Piere Rusia pravoslavnică, dragi creştini, piere ! Ne-a pedepsit dumnezeu, trimiţîndu-ne şi războiul cu păgînii, şi molima asta cumplită. Dar de unde se trag toate astea ? De acolo că peste noi domneşte o nemţoaică, fraţilor. Ce-a făcut cu bărbatul ei, cu Petru Feodorîci, împăratul nostru ? Ai ?

— Trăieşte în norod, umblă printre noi ! — răspundeau cu siguranţă de sine glasuri din mulţimea zbuciumată, îmbulzită.

— Ba nu e deloc în norod, — rosti cu tărie un creştin de credinţă veche, arătos, cu barba căruntă, care purta o şapcă cu cozoroc de culoare deschisă, suflîndu-şi nasul într-o batistă roşie. — Măria sa a fugit peste hotar la talieni. Şade ascuns la papa din Rîm.

— Împr-ăştiaţi-vă ! — zbierau ameninţător, cu o înfăţişare jalnică, scoţîndu-şi spăngile, ostaşii bătrîni care soseau la faţa locului, în frunte cu tunarul Pavlo Nosov.

Oamenii chercheliţi îi întîmpinau cu hohote de rîs prietenoase şi treceau din mînă în mînă două clondire cu vin verde [1]).

— Hei, răcani bătrîni ! Să bem în sănătatea împăratului Petru Feodorîci. Ur-ra !

În acele zile de dezmăţ, în Moscova se strîngeau peste tot asemenea gloate alcătuite îndeosebi din slugi lăsate în voia

[1]) Veche denumire populară a rachiului care, nefiind destul de curat, avea o nuanţă verzuie. (N. trad.)

soartei de stăpînii fugiți, din lucrătorii manufacturilor amestecați cu golani, meșteșugari și tarabagii. Toate vorbele care se vînturau în aceste mulțimi, toate ciorovăielile lor aprinse ajungeau de fiecare dată la aceeași încheiere, care se năștea de la sine: toți erau nemulțumiți de nemțoaica Ecaterina, toți așteptau cu nerăbdare venirea pe curînd a lui Petru al III-lea.

Generalul-locotenent Eropkin își dădea foarte bine seama că numai forța armată putea să salveze Moscova. Toată ziua aceea de pomină o petrecu „strîngînd cu multă trudă, din fărîme, o unitate militară și, cu chiu cu vai, înjghebă spre seară un detașament de o sută douăzeci de oameni și făcu rost de două biete tunulețe". Cu această mînă de oameni, porni pe la 6 seara de la Ostojenka spre Kremlin.

Sosirea detașamentului nu tulbură deloc gloata pestriță, întărîtată de ultimele întîmplări, care umplea Piața Roșie. Dar cînd detașamentul intră prin poarta Borovițkie în Kremlin, fu întîmpinat cu ciomege și cu strigăte mînioase.

Ostașii încărcară puștile și tunurile, grăbindu-se să închidă porțile Kremlinului.

După o salvă și un atac la baionetă, mulți inși din gloată fugiră din Kremlin înfricoșați; alții fură prinși, legați și băgați la beci.

Dar larma din Piața Roșie nu contenea; mulțimea se îngroșa mereu; bărbosul Fedot Kojin, cazacul din ținutul Iaikului, cel cu ochi piezișî, lăsase baltă slujba de polițai și acum ațița gloata înarmată cu pari:

— Dați-i drumul, fraților, drept în Kremlin! Sîntem cîtă frunză și iarbă, o să-i strivim în picioare ca pe niște găini pe prăpădiții ăia de răcani! Sînt cazac slobod din oastea Iaikului. Înainte, fraților! — striga el, privind fioros cu ochii încrucișați și învîrtindu-și spanga ruginită.

Măcelarul Hreapov făcea și el tărăboi în fața porții Spasskie. Își legase ochiul vătămat cu o cîrpă roșie și arăta slăbit de tot după atîtea zile de neliniște: nasul i se ascuțise și barba lui, demult nepieptănată, se încîlcise cumplit.

Generalul-locotenent Eropkin, călare pe un roib înalt, ieși prin poarta Spasskie. Pătrunzînd fără teamă în mijlocul mulțimii, voi să liniștească cu orice preț lumea:

— Ajunge, ajunge, prieteni... Băgați-vă mințile în cap, gîndiți-vă bine ce vreți să faceți...

În acea clipă un ciomag greu îl lovi dureros peste spinarea încovoiată şi asupra lui începu să plouă cu pietre şi cărămizi.

— Ucideţi-i, căpăţîna mamei lor de boieri ! — zbiera cazacul din ţinutul Iaikului, năpustindu-se înainte. — Năvăliţi drept prin poartă ! Înainte, înainte, voinici !

— Fraţilor ! — urla şi Hreapov în gura mare, învîrtind un drug de fier. — Ţineţi-vă bine ! Fără frică !

Rănit, Eropkin fugi călare în Kremlin, ameninţînd cu nagaica şi strigînd cu glas ascuţit : „Dau ordin să se tragă ! O să vedeţi stele verzi, neghiobilor !"

În Kremlin fură aduse iute, la poarta Spasskie, cele două tunuri, şi, cînd mulţimea năvăli pe poartă, ostaşii traseră un foc cu mitralii, pe urmă o ghiulea. Răzvrătiţii, răpuşi sau speriaţi de moarte, căzură grămadă unii peste alţii. Cei rămaşi teferi, venindu-şi în fire, săriră ca arşi afară, în Piaţa Roşie. În urma lor, fură scoase pe piaţă şi cele două tunuri. Ofiţerii Sablukov şi Voloţki traseră asupra fugarilor încă două focuri cu mitralii şi mai multe salve de puşti. Piaţa Roşie se goli de lume. Vreo sută de oameni fură omorîţi, iar două sute patruzeci şi nouă prinşi. Printre cei prinşi se aflau o mulţime de slujbaşi şi de cinovnici mărunţi de prin cancelariile tuturor colegiilor, laolaltă cu casapi din Ohotnîi Read, ţărani şerbi, rascolnici bărboşi şi golani beţivi.

Fu prins şi măcelarul Hreapov, care fusese rănit la picior de mitralii.

Înştiinţat despre tulburări, feldmareşalul Saltikov se întoarse în vechea capitală în dimineaţa zilei de 17 septembrie, cu o caretă trasă de şase cai dereşi. Cu mai multe săculeţe de camfor atîrnindu-i de git, stropindu-se mereu cu droguri împotriva ciumei, micuţ, cărunţel, simplu, şedea în marea caretă închisă, cu un căţel aşezat într-un cufăr uriaş, şi bombănea pe sub nas, ocărînd pe ticăloşii cărora le ardea de răzvrătire. Lîngă vizitiu şi în spatele caretei erau aşezate două sobe cu mangal aprins şi cu pietre încinse. Doi băieţi, servitorii lui, aruncau mereu peste ele prafuri aromate şi turnau oţet marca „Cei patru tîlhari". Două cozi de fum şi de aburi se tîrau în urma caretei care gonea iute, cu un falaitar călare pe calul înaintaş. Băieţi desculţi alergau după echipaj, trăgîndu-şi nădragii şi strigînd :

— Ia uite, ia uite, a luat foc ! Îl pîrlesc pe boier în butcă !

Curînd, intră în Moscova şi regimentul Velikoluţki, cu un efectiv de 350 baionete.

Răzvrătirea se potoli în oraş, dar scînteile ei zburară pînă la moşiile din jurul lui, pînă la sate, pînă la domeniile statului şi ale palatului.

În satele din împrejurimi se iviră feluriţi răzvrătitori în mundire ostăşeşti, care aţiţau, semănînd tulburări, arătînd oamenilor nişte ucazuri plăsmuite, zicînd că ar fi fost trimise de la cancelaria gubernială. Aceşti oameni erau slugi boiereşti din Moscova, părăsite de stăpînii lor, sau slujbaşi şi conţopişti care-şi pierduseră pîinea, ori lucrători din manufacturi ajunşi la ananghie. Cutreierau în felurite locuri, dar cu rînduială, parcă ar fi fost înţeleşi: adunau pe ţărani la sfat, strîngeau iscăliturі de la popi şi de la staroşti, şi vesteau: „De îndată ce veţi auzi clopotele din Moscova, trăgînd a primejdie, ori bubuit de tun, veniţi iute la oraş cu bîte, cu suliţe şi cu topoare. La Moscova s-a săvîrşit o vînzare. Vînzătorul Amvrosi a fost ucis, Eropkin aşijderea. Feldmareşalul Saltîkov e pus sub pază. Sînt cu toţii împotriva măriei sale. S-a primit un ucaz de la Petersburg: să se dărîme casele boiereşti şi să se împartă la sărăcime tot avutul din aceste case".

Cinci răzvrătiţi fură prinşi, în felurite cătune şi sate, de oamenii de pază ai moşierilor. Printre cei prinşi era şi cazacul Fedot Kojin din ţinutul Iaikului.

Vremea se răcorea. Molima începu să descrească văzînd cu ochii. În tot acest timp, muriseră la Moscova peste o sută de mii de oameni. Numărul morţilor, din cele două sute de sate molipsite din judeţul Moscova, era de asemenea destul de mare. Pentru lupta împotriva ciumei, stăpînirea cheltui numai în Moscova, fără nici o socoteală, uriaşa sumă de patru sute de mii de ruble.

Pe la sfîrşitul lui septembrie, contele Grigori Orlov sosi în oraş cu o mare suită şi cu unităţi militare. Pe locul în care fusese omorît Amvrosi fură spînzuraţi doi inşi, dovediţi vinovaţi de nelegiuire: crîşmarul Ivan Dmitriev, fost negustor la Moscova, şi Vasile Andreev, argat la moşia colonelului Raevski. Mulţi oameni fură bătuţi cu cnutul şi alţii închişi în temniţe; printre aceştia erau şi Hreapov, fostul măcelar care vindea carne curţii imperiale, şi Fedot Kojin, cazac în Oastea din ţinutul Iaikului.

CAPITOLUL VII

Împotrivire armată. Fără poftă de mîncare şi băutură

1

Pe cînd deputaţii asudau în Piter, tot căutînd dreptatea, în cetăţuia Iaikului se petreceau întîmplări cu totul neobişnuite în urma ordinului repetat al lui Rainsdorp, guvernatorul Orenburgului, care poruncea trimiterea neîntîrziată a unui detaşament la Kizlear, pentru prinderea kalmîcilor.

Generalul Davîdov fu numit în altă funcţie şi în locul lui sosi, de la Orenburg, generalul-maior von Traubenberg.

Fire hotărîtă, autoritară şi brutală, generalul Traubenberg, mîniat de purtarea cazacilor îndărătnici, ordonă stăruitor ca detaşamentul să plece imediat la Kizlear. Dar sotnicii şi cazacii din tabăra celor nesupuşi nu veniră la Cerc. De fapt, nici n-avea cine să vină: aproape toţi cei nesupuşi se împrăştiaseră prin cătune şi gospodării răzleţe, de teama prigoanei, ori trăiau ascunşi prin casele lor. În ianuarie 1722, delegaţia care fusese la Petersburg, în frunte cu Kirpicinikov, se întoarse în cetăţuia Iaikului.

În aceeaşi zi, sotnicul Kirpicinikov îi înmînă lui Durnovo scrisoarea sigilată a contelui Orlov.

După ce citi scrisoarea, Durnovo spuse:

— Oastea a aşteptat un an de zile să vă întoarceţi de la Petersburg şi pînă acum n-a trimis detaşamentul la Kizlear. Prin urmare, lămuriţi Oastea că detaşamentul trebuie trimis neîntîrziat.

— Dar ce mă priveşte pe mine acest lucru? — răspunse Kirpicinikov, cu îngîmfare. — Cum o vrea Oastea, aşa are să facă.

Spre seară, în casa bătrînului cazac Tolkaciov, sotnicul Kirpicinikov aducea la cunoştinţa cazacilor ce făcuse la Petersburg. Împrejurul casei se strînsese o mulţime de lume. Printre cazaci umblau şi oameni de-ai căpeteniilor, dar erau apucaţi de guler şi alungaţi. Kirpicinikov ieşi în faţa mulţimii şi vorbi:

— Asupra jalbelor noastre care au fost înmînate chiar împărătesei, şi nu numai o dată, nu s-a luat nici o hotărîre.

— Ce ne facem acum? — se auziră glasuri pline de îngrijorare.

— Nu știu. — Kirpicinkov își dădu brațele înlături nedumerit, se uită împrejur și, ca ferindu-se de urechi străine, vorbi încetișor, dar deslușit: — Toată pacostea ne vine de la grafu1 Cernîșev. Pe mulți de-ai noștri i-a prins; pe unii i-a bătut fără cruțare cu gîrbaciul, iar pe alții i-a băgat în cetățuia Petropavlovskaia, ce pe niște răufăcători și tîlhari. Noi, frați cazaci, trebuie să ne apărăm singuri, iată ce e! — Kirpicinikov ridică mîna și o scutură hotărît în aer. — Să ne ridicăm în apărarea noastră, iată ce vă spun! Că altfel graful Cernîșev o să ne prăpădească pe toți, și pe noi și pe feciorii noștri. L-a trimis aici pe generalul Traubenberg, fără știrea împărătesei, ca să isprăvească cu noi.

Ochii cazacilor se învăpăiară, glasurile prinseră tărie. Frecîndu-și urechile arse de ger, cazacii strigară:

— Spune, sotnice, ce-i de făcut?... Cînd e vorba de dreptate, nu ne dăm înapoi de la nimic. Vorbește!

— Acu' eu zic să trimitem împuterniciți la căpitanul Durnovo, care să-l roage să înlăture fără zăbavă căpeteniile, așa cum se spune în ucaz. Ce soroc să-i dăm? — întrebă Kirpicinikov.

— O zi... două... E puțin!

— Dacă pînă a treia zi n-au să înlăture căpeteniile, — vorbi Kirpicinikov amenințător, dacă nu le vor pune să dea gloabele cuvenite și nu vor plăti Oastei leafa pe cinci ani, atunci, frați cazaci, ne ridicăm la luptă! — strigă el cu hotărîre, vînturind pumnii deasupra capului.

— Așa e! La luptă!... Ce să mai răbdăm?!... — îl sprijini mulțimea, cu avînt.

A doua zi, în izba sotnicului intrară trei cazaci din partea căpeteniilor.

— Gheneralul-maior Traubenberg a poruncit să te întrebăm dacă ai la tine ucazul cu care zgîndări lumea.

— N-am nici un ucaz, — răspunse Kiripicinikov, aspru, încruntînd sprîncenele.

— Ai de gînd să aduni Sfatul?

— Nu-s ataman.

— Cu toate că nu ești ataman, Oastea te ascultă mai abitir decît pe ataman.

— Plecați! — le strigă Kirpicinikov. — Și să nu mai călcați pe aici. Eu mă duc la baie... Hei, femeie, pregătește-mi primenelile!

Mirat de o asemenea purtare a lui Kirpicinikov, generalul dădu din umeri şi-şi scărpină nervos obrazul prost bărbierit.

— Las' că-l învăţ eu minte pe răzvrătit!

Şi se întoarse spre polcovnicul Okutin, care se afla în cancelarie:

— Te rog, fii aşa de bun, du-te pînă la Kirpicinikov şi ordonă-i în numele meu să vină încoace fără întîrziere. Atamanul, căpeteniile şi oamenii supuşi vor să audă din gura lui ce s-a făcut la Petersburg cu cererea lor. O să adunăm Sfatul.

Îndată ce Okutin bătu la uşa lui Kirpicinikov, acesta sări afară din izbă, dădu polcovnicului o palmă peste grumaz şi-l îmbrînci de pe scară, înjurîndu-l.

— A-a-a... Dai într-o căpetenie?! — răcni cel bătut. — Uiţi că sînt polcovnic!...

Kirpicinikov îşi ieşi din sărite şi trase sabia din teacă.

— Pleacă, pînă n-am făcut doi polcovnici din tine! Cazaci, daţi-l afară din ogradă pe cîinele ăsta!...

Auzind de la Okutin ce se întîmplase, Traubenberg se aprinse de mînie. Clocotea. Socotea în gînd puterea de care dispune şi o compara cu aceea a adversarului său încăpăţînat. Jocul părea că începe să fie primejdios: se temea mult să nu stîrnească nemulţumiri la Curte şi de aceea dorea cu tot dinadinsul să împăciuiască, fără tărăboi, tabăra nesupusă a cazacilor. În acest scop trimisese la Kirpicinikov o delegaţie de treizeci de cazaci, în frunte cu diacul şi cu acelaşi Okutin, ca să-l lămurească cu cît mai multă înţelepciune, că nu-i îngăduit să fie atît de samavolnic, şi să-l aducă frumuşel, paşnic, la cancelaria Oastei.

Pîlcul de delegaţi intră liniştit şi fără grabă în ograda sotnicului Kirpicinikov. Cazacii bătură încetişor la uşă. Nici un răspuns. Bătură ceva mai tare. Nevasta lui strigă din tindă:

— Nu-i acasă! A plecat.

— O fi la baie.

Cazacii cercetară baia: era goală. Cercetară şi podul de fîn şi staulul — nimic. Începură iar să bată la uşă, tot mai stăruitor, şi să strige:

— Deschide! Din porunca înălţimii sale!

Atraşi de strigăte şi de zgomot, vecinii începură să iasă afară din case. Trecătorii se opreau. Se adună repede o gloată arţăgoasă de cazaci din tabăra nesupusă.

— Îi bat pe ai noştri! — strigau ei. — Puneţi mîna pe slugile căpeteniilor! Vîrîţi-i la beci!

Se iscă o încăierare. Cazacii se înhăţau cu arcanele unii pe alţii, tîrînd pe cei prinşi, fiecare spre ai lui. Trei cazaci bărboşi fură prinşi de cei din tabăra căpeteniilor şi duşi cu arcanul la cancelaria Oastei. Generalul Traubenberg porunci să fie bătuţi pe medean cu gîrbaciul şi vîrîţi la gros.

Înfruntată astfel, tabăra celor nesupuşi primi cu strigăte războinice sfidarea lui Traubenberg. Pornirea spre împotrivire îndîrjită se aprinse vijelios în sîngele cazacilor.

Cazacii din tabăra nesupuşilor începură să se strîngă pe uliţa Tolkaciova, sau Kabankina, cum i se mai spunea, ale cărei case dădeau cu ferestrele spre malul Iaikului. Oamenii aprinseră focuri mari ca să se încălzească.

Mulţimea nesfîrşită a nesupuşilor puse pe uliţi străji, cu porunca de a-i prinde pe toţi cazacii care ţineau cu căpeteniile, dacă ieşeau din casele lor, şi a-i pune sub pază. Iar sotnicii din neamuri neînstărite trimiseră răvaşe, vestind toată suflarea nesupusă din tîrg, ca şi de prin gospodăriile răzleţe şi de prin forposturi, bătrîni şi tineri, să se adune îndată la sfatul din uliţa Tolkaciova.

Curînd, nesupuşii începură să sosească din toate părţile călări, cu sănii ori pe jos.

Toată uliţa Tolkaciova şi cele învecinate cu ea, toate ogrăzile mai apropiate şi izbele se înţesară de lume. Erau aprinse mereu alte focuri ; caii sforăiau, răsunau chiote, îndemnuri, strigăte. În mulţime se aflau şi multe căzăciţe războinice. Zvîrlind cîte o strigare de luptă, cîte o vorbă hazlie, piperată, în rîsetele mulţimii, aţîţau focul, aprindeau bărbăţia.

Oamenii căpeteniilor, rămaşi prin case, se înspăimîntară. Îi pîndea în orice clipă primejdia din partea sărăcimii căzăceşti. Ca să-şi scape pielea, fugeau cîte unul sau cîte doi, sub ocrotirea întunericului geros, pînă la Izba Oastei, unde erau apăraţi de tunuri. Tot într-acolo, fără să se ştie pentru ce, se îndreptau harabale ciudate cu fîn, cu paie, cu calabalîc.

— Stai ! — strigară cazacii din straja de lîngă biserică şi izbucniră în rîs, înconjurînd o haraba cu fîn ce trecea încet pe lîngă ei, din care se iţeau două picioare omeneşti.

Femeia, speriată, dădu bice calului.

— Ei, ei, cumătro, stai pe loc !

Ermilka, un tînăr cazac buzat, înşfăcînd cu mîinile sale zdravene ciubotele care ieşeau din fîn, trase afară un bărbos trufaş şi lat în umeri.

— A, să trăieşti, Akinfiev! Unde te duceai? — strigară cei din strajă, hohotind vesel.

— Hei, fraţilor, care are suliţa mai ascuţită? Trebuie să încercăm tot fînul, poate c-o să tragem în proţap încă vreun peşte... Ha-ha! — strigă tare Ermilka, vesel şi pornit pe şagă, şi smulse suliţa unui tovarăş de-alături.

— Stai, chiposule! — zbieră femeia, plîngînd cu deznădejde. — Acolo e şi omul meu...

Deodată toată harabaua se clătină şi fînul se tălăzui de sus pînă jos; se iviră deasupra alţi patru bărboşi cu puşti retezate. Ruşinaţi, gîfîind şi trăgînd şuierător aerul pe nas, îşi scoaseră cuşmele din cap. Un bătrîn spuse flăcăilor din strajă:

— Lăsaţi-ne, băieţi. Nu ne faceţi de ocară...

— Nu vă e ruşine obrazului, cazaci? — sărira cu gura pe ei oamenii din strajă. — Vă duceţi să apăraţi pe bogătani şi cîrmuirea de pripas?... Dar voi ce sînteţi? Tot din sărăcime...

— Bine zici, da, săraci, — mormăiră cei prinşi, cu privirile în pămînt. — Dar sîntem înglodaţi de datorii la bogătani şi la căpetenii. D-aia ni-e frică să ne împotrivim...

— Haideţi, treceţi la noi. Altminteri, o să vă bușim de o să iasă praful din voi, — scrîşni Ermilka, învîrtind nagaica în aer.

Femeia izbucni în văicăreli mînioase, ocărîndu-i:

— Ah, diavolilor, diavolilor! Iar vreţi vărsare de sînge?... Pesemne că doriţi să plîngă iar domnul nostru Isus Hristos!

— Cum să plîngă? — Cazacii rămaseră cu gura căscată şi se dădură mai aproape de Matriona.

— Cum, cum! — se oţărî femeia, ştergîndu-şi lacrimile cu palma. — Ce, n-aţi auzit? La Anna Gluhova icoana mîntuitorului plîngea cu lacrimi amare, cînd afurisitul de ghinărar Cerepov trăgea în voi, prostănaci bărboşi, atunci lîngă Sfat...

Cazacii schimbară priviri, rotind capetele, uimiţi.

Ochiul rece al lunii privea din tăriile pustii. Gerul se întetea. Bîrnele din izbe trosneau. Bărbile cazacilor, crengile golaşe ale pomilor din livezi şi din grădini se colbuiră de o promoroacă pufoasă. Gerul pişca nasurile, urechile, frigea obrajii, îngheţa sîngele în vine, pătrundea toată făptura, amorţind-o. Dar mulţimea vînzolită a cazacilor nu se împrăştie toată noaptea. Focurile sporeau mereu.

2

Deasupra Iaikului se revărsau zorile unei zile de neuitat: 13 ianuarie 1772. In Tolkaciova, oamenii se adunau mereu. Cazaci scoşi din slujbă sau încă în oaste, călări şi pe jos, flăcăiandri înarmaţi cu puşti ori cu săbii, cu suliţe sau chiar cu ciomege, neveste, mame, toată gloata lărmuia, se frămînta. Copiii se zbenguiau, cîinii zburdau printre oameni, lătrînd veseli. Cazacii nu ştiau ce să facă, ce hotărîri să ia. „Ne căutăm dreptatea, vrem să ne dobîndim drepturile, nu vărsare de sînge..."

— Văleu, o să fie vărsare de sînge! — prevesteau bătrînele.

— Ia uite, ia uite, aşază tunuri! — începură să strige băieţii şi se grăbiră să se caţăre în copaci. Ciinii, dînd din coadă şi ridicînd botul, lătrau a şagă la ei, ca la veveriţe.

Intr-adevăr, din ordinul generalului, pe dîmburile de lîngă Izba Oastei se aşezau tunuri, în aşa fel ca să poată bate uliţele. In spatele tunurilor se alinie un detaşament de trupă regulată, din regimentul de pihotă Alexeevski, cu un efectiv de o sută cincizeci de ostaşi bătrîni.

— Vor să ne răpună, — vorbeau cazacii între ei, abătuţi.

Zvonurile despre icoana plîngătoare a mîntuitorului se tot înteţeau. Anna Gluhova, cazacă trupeşă, şchioapă, între două vîrste, venea de la bazar înconjurată de o mulţime de oameni, ţinînd de picioare un iepure alb, îngheţat bocnă.

— ...a doua oară el, izbăvitorul nostru, a plîns atunci cînd s-au cerut cazaci de la Oaste pentru legiune. Acum plînge iar, a treia oară. Of şi auleu, o să fie rău de noi, o să fie rău... — se tînguia cazaca Anna, învîrtind capul în toate părţile şi plescăind cu amărăciune din limbă.

— Bine zici, surată! — întări mulţimea şi intră buluc în casa Annei Gluhova.

Epitropul bisericii se închină, luă icoana de la locul ei şi privi cu luare aminte chipul lui Hristos, dar nu văzu nici o lacrimă, ci numai nişte dîre uscate, ca de untdelemn, care se prelingea în jos de la ochi. Trecură şi pe la bătrîna Biriukova, ca să ia icoana maicii domnului.

Cînd cei din uliţa Tolkaciova văzură că se apropie alaiul cu icoanele şi auziră dangătul tuturor clopotelor de la bisericele Kirsanovskaia şi Petropavlovskaia, se repeziră buluc la icoane,

descoperindu-se într-o clipă, şi se prăbuşiră în genunchi, ca un singur om. Mii de guri se rugară cu evlavie:

— Doamne Isuse Hristoase!... Apără-ne şi ne mîntuieşte! Fă dreptate, dumnezeule, nădejdea noastră, şi nu ne lăsa să pierim!...

În vreme ce icoanele erau duse în biserică, toată Oastea nesupusă, tot norodul se prăvăli cu fruntea la pămînt, toţi vărsară lacrimi fierbinţi în zăpada rece.

— Doamne miluieşte, doamne miluieşte...

În vremea aceea, generalul Traubenberg îşi încărca tunurile cu mitralii, iar o ştafetă, trimisă încă în ajun de el, gonea spre Orenburg, cu raportul care vestea răscoala cazacilor şi cu rugămintea de a i se trimite neîntîrziat întăriri.

Mulţimea porni din uliţa Tolkaciova în urma icoanelor şi, după ce străbătu cam o verstă, se opri lîngă biserica Petropavlovskaia. În vremea slujbei din biserică şi pe cînd cazacii nesupuşi cereau binecuvîntarea cerească, în ajunul unor lupte hotărîte împotriva vrăjmaşilor, preotul Vasiliev, pe care-l durea inima pentru oamenii sărmani, zărind în gloată pe Maxim Şigaiev [1]), un cazac înalt şi spătos, îi spuse:

— Hai, fiule, la căpitanul din gardă Durnovo, — trebuie să-i împăcăm cum om şti.

Ajuns la Izba Oastei, Şigaiev căzu la picioarele lui Durnovo:

— Oastea te roagă, tătucule: împlineşte totul după porunca prea luminatei împărătese.

— Cazacii să se împrăştie pe la casele lor, — răspunse Durnovo, — şi pînă în zece zile am să dezleg toată încurcătura.

— Oastea te roagă să-ţi arăţi milostivirea chiar astăzi... Încalecă, tătucule Serghei Dmitrici, şi vino de vorbeşte Oastei...

— Nu, mulţumesc, — răspunse Durnovo, cu un zîmbet îngîmfat. — Te pomeneşti că aveţi de gînd să-mi faceţi seama! N-ar costa-o nimic pe împărătească. — Şi, spunînd aceste vorbe, Durnovo, acel filfizon de la Piter, trecu mînios în odaia de alături.

Făcîndu-şi loc prin gloata deasă din biserică, popa, ţinînd sus capul cu părul vîlvoi, şi Maxim Şigaiev, care păşea adus de spate, strigară către oameni:

— Să ne rugăm, fraţi cazaci, şi să juruim că vom sta cu

[1]) Mai tîrziu, unul dintre tovarăşii cei mai apropiaţi ai lui E. I. Pugaciov. (N. aut.)

toţii, umăr la umăr, fără vicleşug... Din păcate, mai-marii n-au plecat urechea la rugăminţile noastre.

După jurămînt şi după o scurtă slujbă, cazacii luară trei icoane şi, împărţiţi în două gloate, porniră pe uliţele Bolşaia şi Ulianovskaia, drept spre Izba Oastei. Chipurile tuturor erau posomorîte, iar inimile negre, căci nu ştiau ce-i aşteaptă. Femeile oftau din adînc.

Drept înainte, pe zăpada albă, se zăreau pe dîmburi tunurile negre, cu tunarii şi cu detaşamentul de trupă regulată lîngă ele. Iar în spatele lor, pe medean, aşteptau două sute cincizeci de cazaci dintre cei supuşi, gata de luptă. Mîniosul general-maior se plimba ceva mai încolo, agale, dar cu aer marţial, în faţa pîlcului de căpetenii, cu atamanul în frunte, mormăind ceva nedesluşit şi aruncînd priviri piezişe ba ţanţoşului căpitan Durnovo, care stătea de vorbă pe un mal de pămînt cu un ofiţer de pihotă, ba gloatei de răzvrătiţi, care înainta încet spre el.

Mulţimea păşea fără grabă, într-o tăcere mînioasă. Maxim Grigorievici Şigaiev, dîndu-şi seama că tunurile puteau să tragă dintr-o clipă într-alta, îşi întoarse deodată calul cu pieptul spre gloată şi se ridică în scări.

— Adunare, stai! (Mulţimea învolburată, încetinind pasul, se opri greoi o clipă.) Oaste căzăcească, mai ai răbdare oleacă... Daţi-mi un răgaz: am să iau cu mine cîţiva bătrîni cu icoane şi am să mă duc din nou să stau de vorbă cu Serghei Mitrici Durnovo... Poate c-o să se milostivească şi o să ne judece pricina pe care o avem cu căpeteniile.

Mulţimea se învoi. Şigaiev sări jos din şa, şi împreună cu trei moşnegi care purtau icoanele, porni fără teamă prin mijlocul uliţei, drept asupra tunurilor.

Dar mulţimea tresări deodată: unii dintre cazaci, mai focoşi şi mai repezi, împreună cu nişte ştrengari care-şi vîrau nasul în toate, începură să se furişeze pe urmele lui Şigaiev, ţinîndu-se de-a lungul gardurilor. Cel dinţîi o luă înainte, cu sabia trasă, Zarubin-Cika [1]), un cazac negricios ca un ţigan.

— Unde vă duceţi, diavolilor, staţi! — le striga lumea speriată — Las' să meargă numai moşnegii şi cu Şigaiev...

[1]) Alt personaj care mai tîrziu a devenit unul dintre tovarăşii cei mai apropiaţi ai lui E. I. Pugaciov. (N. aut.)

Şigaiev, tacticos, şi cei trei bătrîni care duceau icoanele, abia ajunseseră la clopotniţă, cînd, la un semn făcut de Traubenberg, un tun bubui, urmat de al doilea, de al treilea...

Mulţimea răspunse printr-un muget surd şi sări în sus, de parcă o vijelie ucigătoare ar fi atins-o cu aripa ei de foc. Deodată izbucniră ţipete de mînie şi mulţimea se năpusti ca un puhoi năvalnic spre vrăjmaş. Clopotele celor trei biserici băteau spăimos într-o dungă, împuşcăturile trosneau, femeile începură să ţipe înnebunite, repezindu-se în ulicioare, dînd buzna în ogrăzi. Învîltorînd toată uliţa într-o larmă asurzitoare, strigînd, răcnind, cazacii, înverşunaţi, se repezeau ca turbaţi înainte, înainte, asupra gurilor negre ale tunurilor de aramă.

— Ucide-i, hăcuieşte-i ! — zbierau, urlau mii de glasuri omeneşti în fugă. Tunurile fură luate într-o clipă şi o parte din tunari căzură căsăpiţi cu săbiile. — Întoarceţi-le cu gurile drept în nasul supuşilor !... Puneţi plumbii !... Fitilul ! Fitilul !

Unul după altul, făcînd să duduie împrejurimile cu trăsnetul lor năpraznic, tunurile măturau cu o grindină de plumb şi pe cazacii supuşi, care fugeau de rupeau pămîntul, şi trupa de ostaşi bătrîni, cu codiţe de păr cărunt la ceafă.

Rănit de un glonţ la mînă, generalul Traubenberg trăgea focuri de pistol şi se dădea iute înapoi, în faţa năvalei mulţimii, spre izba sotnicului Semion Tambovţev, urmat de un pîlc de ostaşi.

— Prindeţi pe diavolul cel mare ! — striga negriciosul Zarubin-Cika. — Spintecă-l, spintecă-l ! — urla el răguşit, învîrtind sabia.

Alb ca varul, generalul Traubenberg sări pe scară, ca un lup fugărit, voind să se ascundă în izbă. Dar sprintenul Cika îl doborî pe loc cu o lovitură fulgerătoare de sabie. Cazacii se repeziră chiuind asupra lui şi-l ciopîrţiră.

Lîngă baterie, o gloată de vreo patruzeci de oameni se năpustise asupra căpitanului Durnovo. Îl răniră cu săbiile la braţ, la cap, îl dădură grămadă cu o împunsătură de suliţă şi săriră să-l stîlcească cu ciomegele, să-l calce în picioare.

— Ce faceţi, afurisiţilor ?! — răcni Maxim Grigorievici Şigaiev, venind tocmai la timp, cu barba lui castanie, despărţită în două legănîndu-se în fugă. — Pe cine loviţi ? Pentru ăsta, împărăteasa o să vă spînzure pe toţi...

Dezmeticiţi, cazacii îl tîrîră de picioare pe Durnovo la temniţă, îl zvîrliră într-un beci rece şi încuiară uşa după el.

Piotr Tambovțev, atamanul Oastei, și mai mulți fruntași fură înjunghiați. Dar urîtul Martemian Borodin izbuti să se ascundă.

Prin tîrg, jaful era în toi. Erau prădate locuința generalului, ale căpeteniilor, casa atamanului și ale cazacilor înstăriți. Leșul înlemnit de ger al lui Tambovțev fu descăpățînat. Capul lui, înfipt într-o suliță, fu ridicat sus, lîngă Izba Oastei. Băieții zvîrleau în el cu bulgări de omăt.

— Tîrîți stîrvurile în stepă, să le ronțăie fiarele!... — striga mulțimea.

Pe înserate, clopotele începură să bată iar într-o dungă, dar clopotul care chema toată lumea la Sfatul Oastei suna acum într-un chip deosebit, mohorît, înfricoșător. Cazacii vorbeau între ei:

— Dumnezeu ne-a ajutat să-i biruim pe potrivnicii prea înălțatei împărătese: ne-am îngrijit de folosul cîrmuirii și ne-am dobîndit slobozenia... Măria sa o să fie mulțumită de fapta noastră.

Sfatul fu aprins. Mulți dintre cazaci veniseră băuți. Aleseră noi căpetenii, hotărîră să dea uitării gîlcevile dintre ei, să trăiască-n pace, iar pe cei mai de seamă vrăjmași ai Oastei să-i ucidă.

Hotărîrea fu adusă la îndeplinire de îndată: unele dintre căpetenii și dintre cîrdașii lor, diacul Suetin și Iugunov, pisarul Oastei, fură uciși, iar leșurile lor zvîrlite în rîurile Ceagan și Iaik.

3

Setea de răzbunare fu alinată și pămîntul cetățuii Iaikului fu scăldat în sînge; dar patimile nu se potoliră, iar vremurile de urgie și de cazne nu se sfîrșiră pentru cazacii nesupuși.

Se zvoni că de la Orenburg pornise o oștire pentru pedepsirea cazacilor. Lumea din cetățuia Iaikului începu să umble întunecată, posomorîtă. Ca și altă dată cazacii scriseră din nou către Ecaterina o jalbă, în care învinuiau de toate cele întîmplate pe generalul Traubenberg și pe atamanul Oastei, Piotr Tambovțev. Amîndoi, arătau ei, „așezînd tunuri pe uliție și încărcîndu-le cu ghiulele și cu plumbi, au început să tragă asupra noastră, a celor adînc smeriți, și au omorît peste o sută de oameni și pe mulți alții i-au rănit".

Această jalbă fu dusă la Piter de o delegație.

Informată despre tulburările căzăceşti, Ecaterina dispuse ca generalul-maior Fraiman să plece de la Moscova, cu o companie de grenadieri, pentru restabilirea ordinei la Iaik.

Timpul trecea. Iarna se sfîrşise. Iaikul intră iară în matcă, vara era aproape. Şi, odată cu vara, venea şi generalul Fraiman, ameninţînd traiul slobod căzăcesc. După ce ieşise cu trupele din Orenburg, ajunsese pe la mijlocul lunii mai la cetatea Rassîpnaia. Curînd după aceea, în cetăţuia Iaikului se ştia că Fraiman „trece pîrăul Kindel".

Cazacii, care îşi dădeau seama de rostul sosirii lui Fraiman, luară hotărîrea să nu-l lase să facă ce vrea şi să înceapă lupta împotriva lui. Sfatul hotărî să se ceară ajutor de la Nur-Ali, hanul kirghizilor, şi să se poruncească forposturilor să aducă în cetăţuia Iaikului jumătate din iarba de puşcă şi jumătate din efectivele lor de cazaci.

Oastea trecu repede pe picior de război.

La generalul Fraiman fu trimisă o delegaţie de cazaci, în frunte cu esaulul Afanasi Petrovici Perfiliev (cel mai însemnat tovarăş de luptă, de mai tîrziu al lui Pugaciov, rămas credincios pînă la capăt). Fraiman declară delegaţilor că vine împotriva cetăţuii Iaikului şi ceru predarea tuturor acelora care stîrniseră sîngeroasa răscoală.

— N-a stîrnit-o unul sau altul dintre noi, — răspunse Perfiliev. — Sîntem cu toţii vinovaţi înaintea prea milostivei noastre stăpîne.

— Avem liste, — răspunse Fraiman.

— Listele dumneavoastră nu-s drepte, — se împotrivi cutezător Perfiliev. — Iar Oastea m-a însărcinat să vă spun că cei mai de seamă tulburători ai liniştii noastre au fost atamanii Martemian Borodin şi Tambovţev, împreună cu căpeteniile.

— Minţi, esaule!... Aţi fost aţîţaţi la răsvrătire.

— Nu, înălţimea voastră. Fiecare are necazul lui şi ne-am ridicat cu toţii deodată, nefiind aţîţaţi de nimeni...

— Predaţi-mi patruzeci de oameni, după listă: celorlalţi, n-o să le fac nici un rău.

Pe obrazul aspru, nearătos, al esaulului Afanasi Perfiliev se iviră, roşii, urmele lăsate de vărsat. Făcînd o plecăciune în faţa generalului Fraiman şi privindu-l pieziş, cu ochi răi, spuse:

— I-am trimis o jalbă prea milostivei noastre stăpîne. Acum, aşteptăm să ne vină hotărîrea ei. Iar pe înălţimea voastră vă rugăm, cu adîncă plecăciune, să nu treceţi hotarul Oastei Iaikului.

— Sînt aici în executarea ordinului pe care l-am primit de la generalul Rainsdorp, guvernatorul Orenburgului. Plecați acasă și căutați să-i aduceți pe cazaci la supunere. Vă dau un termen de trei zile.

Acest răspuns al lui Fraiman, adus de Perfiliev în tabăra de lîngă rîul Embulatovka, nu plăcu cazacilor. La îndemnul căpeteniilor, Sfatul cătăcesc luă o hotărîre războinică: „Dacă Fraiman vine la rîul Embulatovka, să se pornească lupta împotriva lui".

Cinci zile ținură încăierările lipsite de izbîndă pentru cazaci.

In ziua de 8 iunie, Fraiman intră biruitor în cetățuia Iaikului și se întări acolo.

Cel dintîi transport de 86 arestați fu expediat la Orenburg, unde comisiunea de anchetă începuse să funcționeze.

De la Petersburg sosi un prea înalt „ucaz", o mare năpastă peste cazacii iubitori de libertate: Ecaterina dădea o lovitură decisivă libertății și datinei lor din vechime.

Drept răspuns la răzvrătirea sîngeroasă a cazacilor, Ecaterina dispuse ca în viitor cetățuia Iaikului să fie sediul unui comandament, cu o garnizoană în subordine. Funcțiunea de ataman, Sfatul Oastei și cancelaria ei se desființau, clopotele de alarmă erau suprimate, toți cazacii urmau să fie repartizați pe regimente, subordonate comandamentului militar de la Orenburg.

— Să fugim în Persia ori în Hiva, — strigau cazacii cu deznădejde, aflînd despre „prea înalta milă". — S-a isprăvit cu Oastea Iaikului!

Comandant al cetățuii fu numit colonelul Simonov, avînd ca ajutor pe fostul ataman Martemian Borodin.

Tîrgul Iaikului se goli simțitor de lume. Multe din cele patru mii de case, mai mari sau mai mici, erau bătute în scînduri. O parte din locuitori se împrăștiară prin stepă și prin așezările mai îndepărtate, mulți alții, printre care se aflau esaulul Afanasi Perfiliev și Zarubin-Cika, se făcură nevăzuți; mulți fură prinși, puși în fiare și trimiși ca niște răufăcători la Orenburg. Toate temnițele, închisorile și carcerele ostășești din acest centru gubernial fură umplute de arestați. Apoi, fură închiși în prăvăliile din cartierul negustoresc, de la curtea zarafilor, în magaziile de lemne, în pivnițele reci și umede ale caselor negustorești.

In beciurile de cazne din Orenburg începură cercetările înso-

ţite de înfricoşări şi schingiuiri cumplite. Sîngele omenesc curgea şiroaie.

Iar viaţa din cetăţuia Iaikului era din ce în ce mai grea, mai întunecată. Asupra locuitorilor rămaşi apăsa, asemenea unui nor plumburiu, teama arestării, ca urmare a destăinuirilor făcute de tovarăşii schingiuiţi la Orenburg. Oamenii ajunseseră la capătul puterilor. Vorbele voioase pieriseră ; nu mai aveau poftă nici de mîncare, nici de băutură, nicăieri nu se auzeau rîsete vesele, nicăieri nu răsuna glas zglobiu de fată ; cu ochii căzuţi adînc în cap, oamenii umblau ca nişte umbre, fiindu-le frică să se culce înainte de revărsatul zorilor ; vorbeau toată noaptea în şoaptă prin izbe şi se apropiau mereu de fereastră, încordaţi, trăgînd cu urechea în bezna nopţii : nu cumva aveau să scîrţîie la ferestre paşii ostaşilor de la comandament, nu cumva un pat de armă va izbi curînd în portiţă : „Deschide ! În numele legii!"...

Şi iată că, deodată, în acele vremuri de restrişte, în acele clipe cînd moartea părea fiecăruia mai dragă decît viaţa, în cetăţuia Iaikului se zvoni pe ascuns că undeva la Volga, pasămite chiar la Ţariţîn, chiar în Legiunea Moscova, aceea în care cazacii se împotriviseră cu atîta încăpăţînare să slujească, s-ar fi ivit ţarul împărat Petru Feodorovici al III-lea, în strai de ostaş de rînd, făgăduind să se ridice în apărarea tuturor celor asupriţi şi obijduiţi.

Această veste nu uimea, nu zăpăcea mintea cazacilor ; zvonul că Petru al III-lea ar fi în viaţă umblase la Iaik şi cu cinci, şi cu zece ani mai înainte.

Acum însă, cînd Oastea de Iaik fusese păgubită de toate ale sale şi se prăvălise sub osîndă, asemenea zvon fu primit de cazaci ca o veste vrednică de încredere. Şi ea zgudui, învioră îndată toată căzăcimea.

CAPITOLUL VIII

„Uite popa, nu e popa". Rătăcitorul Pugaciov. În chilia lui Filaret

1

Ce lucruri neobişnuite se petrecuseră, cum se născuse legenda reapariţiei ţarului ? Iată ce se întîmplase.

Cu patruzeci de ani în urmă, în 1734, o mie cincizeci şi şapte de familii de cazaci de Don fură strămutate la Volga, între staniţa Kamîşenskaia şi tîrgul Ţariţîn, alcătuindu-se aşa-zisa Oaste Căzăcească a Volgăi.

Pentru a-şi uşura slujba de pază, cazacii începură să întîmpine cu voie bună şi să primească în rîdurile căzăcimii pe toţi fugarii, pe toţi oamenii fără căpătîi, dornici de libertate, de viaţă slobodă

In ianuarie 1772, Fedot Bogomolov, un ţăran al contelui Roman Voronţov, fugit de la moşierul său, din satul Spasskoe, judeţul Saransk, se înscrisese în Oastea Căzăcească de la Volga. Bogomolov fu vărsat curînd în Legiunea Moscova. Cînd legiunea ieşi din Dubovka şi plecă la război împotriva turcilor, Bogomolov, cazacul nou înscris, „fiind beat peste măsură", se dădu drept împăratul Petru al III-lea. Din porunca mai-marilor, în urma unui tărăboi cumplit ce se stîrni între cazacii care îl crezuseră pe impostor, Bogomolov fu pus sub pază şi înaintat la Ţariţîn, unde fu osîndit la bătaia în piaţă cu cnutul, la ruperea nărilor şi la surghiun pe viaţă în ocna de la Nercinsk. Dar singurul călău din Ţariţîn se îmbolnăvise de delirium tremens, din pricina necontenitei beţii, şi fu nevoie să se scrie la Astrahan, cerîndu-se trimiterea unui alt călău. In timpul acesta Bogomolov chibzuia în fel şi chip cum ar putea face ca să fugă. Şedea cetluit de butuc, împreună cu alţi osînditi, într-o temniţă zdravănă de lîngă poarta Ţariţînului, sub pază puternică. Nici unul dintre temniceri nu ştia pentru ce fusese închis acest osîndit şi cine era. Această taină aţîţă nespus dorinţa strajei de a afla cine e. Om şiret, Bogomolov ştiu să folosească dibaci această împrejurare. Intr-o noapte, chemă la el pe un ostaş de pază, îi arătă un semn în formă de cruce de pe trupul său şi îi spuse:

— Priveşte! Acesta e un semn împărătesc. Eu sînt împăratul Petru Feodorîci al III-lea.

Ostaşul tresări şi crezu în acest basm. După două zile, tîrgoveţii începură să se strîngă lîngă poarta Ţariţînului, nădăjduind tainic să-l vadă pe împărat.

Cazacii şi cazacele de la Don, care veneau la tîrg în Ţariţînul apropiat de ţinutul lor, vestiseră această „născocire" şi la Don.

Intre timp, la Don se înteţeau propriile lor certuri şi zăpăceala. Moşierul Danilo Efremov, ales ataman în 1758, era stăpînul unei averi uriaşe. Pusese mîna pe pămînturi întinse din

vecinătatea rîului Medvedița, mutase acolo o parte din șerbii săi din guberniile centrale și primea bucuros pe țăranii care fugeau de asupririle moșierilor. In scurt timp, începuse să ducă o viață neatîrnată de țărișor cu puteri depline. Fiind cunoscut personal de împărăteasa Elizaveta, dobîndise aprobarea acesteia pentru ca titlul de ataman al Oastei Donului să rămînă în neamul lui și transmisese acest titlu feciorului său.

Noul ataman, Stepan Efremov, care nu mai fusese ales de cazaci, ci, ca să spunem așa, învestit de tatăl său, era tot atît de autoritar și de vanitos ca și acesta, dar, neavînd nici mintea, nici tactul lui, începu să abuzeze de puterea sa, în dauna masei căzăcești. În 1771, înaintă la Colegiul de Război un proiect care tindea la întărirea puterii atamanului Oastei, cerînd ca acesta să aibă puterea de a dispune în mod nelimitat de toate fondurile Oastei. Dar de data asta i se înfundă : în același timp cu proiectul său, Colegiul de Război primi și o pîră, prin care două căpetenii învinuiau pe ataman de înstrăinare de bani și de alimente din fondurile Oastei, de luare de mită și, mai ales, de legături tainice cu beii Kabardini și cu tătarii de la hotare, adică de trădare politică. Or, în această perioadă, după cum se știe, războiul cu Turcia era în toi.

Colegiul de Război luă măsuri grabnice în legătură cu pîra, trimițînd la Cerkassk, reședința atamanului Oastei, trei generali, unul după altul. Unul dintre ei era chiar generalul-maior Cerepov, acela care împușcase la cetatea Iaikului pe cazacii fără arme, lungiți la pămînt. Cei trei generali aveau misiunea de a urmări în principiu activitatea atamanului și de a veghea ca el să execute fără întîrziere ordinul comandantului suprem, de a trimite în Turcia un nou contingent de cazaci.

Autoritarului ataman îi stăteau ca un ghimpe în ochi generalii, nelipsiți din preajma lui.

Hotărît să se răfuiască cu cîrmuirea, spunea pe față unuia sau altuia :

— Dacă Petersburgul înțelege să-mi trimită iscoade pe cap. am să mă retrag cu toată Oastea în munți și am să fac atîtea răutăți, că n-o să mă uite în veci Ecaterina. E de ajuns să-i șoptesc beiului Djan-Malibet numai o vorbă, și n-o să rămînă la Don nici suflet de om.

Aceste amenințări ajunseseră la urechile cîrmuirii. Petersburgul ordonă atamanului Efremov să se prezinte la Colegiul de Război. Efremov refuză. Atunci Colegiul de Război ordonă gene-

ralului Cerepov, să-l înainteze imediat la Piter, sub escortă. La auzul unui asemenea ordin, răzvrătitul ataman se gîndi să pornească lupta deschisă cu Piterul. „Ce-o fi, o fi", îşi zise el, şi plecă din Cerkassk, luînd-o prin staniţele de la Don şi asmuţind pe cazaci împotriva cîrmuirii.

— Cazaci ! — striga el pe medeane, la adunările căzăceşti. — E vorba să fiţi vărsaţi la trupele regulate, să fiţi înscrişi ca ostaşi ; la toamnă se vor face încorporări. Stăniceri, apăraţi-vă drepturile din vechime, ţineţi-vă de mine, eu am să vă scap...

Oamenii începură să se frămînte.

— A-a, pe noi să ne scrie ca ostaşi ?! Să ne încorporeze ?! — strigau ei. — De la gheneralul Cerepov ni se trage pacostea asta. Îl ciopîrţim ! Aici nu-i la Iaik, e la Don !

Tulburările dezlănţuite în căzăcime avură darul să-l bage în sperieţi pe generalul-maior Cerepov, un om de nimic, care începu să tremure pentru pielea lui. Acum, atamanul Efremov, cel poznaş şi repezit, îi părea un uriaş, în stare să-i compromită cu un singur bobîrnac toată cariera. Temîndu-se ca nu cumva primejdiosul ataman să vină la Cerkassk, generalul scoase în drum o sotnie de cazaci înarmaţi. Dar atamanul nici n-avea de gînd să se întoarcă în oraş ; plecă la moşia lui, „Ograda verde", prefăcîndu-se bolnav.

Intre timp, Cerepov ordonă să se citească la Cercul Oastei dispoziţia Colegiului de Război pentru chemarea imediată la Sankt-Peterburg a atamanului Efremov, a cărui autoritate asupra cazacilor înceta cu începere de la acea dată.

Cazacii, care-l urau pe acest reprezentant al puterii de stat, izbucniră în proteste zgomotoase, apărîndu-şi neatîrnarea şi atamanul. Strigau din toate părţile :

— Ucazul nu face nici doi bani : e iscălit de graful Cernîşev, nu de mînuţa prea milostivei noastre stăpîne !

— Nu-l lasă în tîrg pe atamanul nostru. A dat poruncă să se tragă în el... Cînd s-a mai pomenit una ca asta ? Noi n-o să tragem asupra atamanului Oastei !

— Acest Cerepov e o năpîrcă, nu-i gheneral. Ar vrea să ne bage răcani în oştirea regulată. La gîrlă cu el !

Cazacii, burzuluiţi, se repeziră spre casa în care era găzduit generalul Cerepov, devastîndu-i şi prădîndu-i locuinţa. Generalul o luă la goană spre cetăţuie, dar fu ajuns din urmă, bătut la sînge şi dus spre apă, ca să fie înecat. Insă atamanul Efremov, însoţit de o strajă, tocmai venea în întîmpinarea gloatei tur-

bate de mînie. Scăpîndu-l pe Cerepov, îl luă la el acasă, unde îi spuse şiret:

— Această oaste, dragul meu general, nu este cea de la Iaik, e Oastea Donului.

Dar răzvrătirea atamanului se sfîrşi curînd. În cele din urmă fu arestat şi dus la Piter. Acolo fu judecat şi, pentru cumul de crime, condamnat la moarte. Dar Ecaterina îi comută pedeapsa cu moartea în închisoare pe viaţă la Pernov [1]).

Ecaterina punea mare preţ pe fidelitatea cazacilor de la Don. Voind să-i cîştige prin mila şi bunăvoinţa ei, clarvăzătoarea ţarină îşi călcă pe inimă şi-i graţie pe fruntaşii cazacilor, implicaţi în cazul atamanului Efremov.

2

Întorcîndu-ne puţin înapoi cu povestirea, vedem că cea dintîi izbucnire a tulburărilor printre cazacii de la Don, atunci cînd atamanul Stepan Efremov îi uluise cu vestea că ei, cazacii, au să fie trecuţi în oastea regulată, se petrecea în acelaşi timp cu rebeliunea armată a căzăcimii de la Iaik. Şi tot atunci, între cazacii de la Volga se ivise, după cum s-a povestit, uzurpatorul Bogomolov, care se dădea drept Petru al III-lea.

Bogomolov era încă închis în temniţa tainică de la poarta Ţarîţînului. Zvonul despre el trecu în staniţa Peatiizbeanaia, şi de acolo, se răspîndi în tot ţinutul Donului, trecînd şi la cazacii de la Iaik. Oamenii, stîrniţi, începură să vină tot mai des pe la impostorul Bogomolov, cumpărîndu-i pe temniceri. „Te pomeneşti că este într-adevăr ţarul", îşi spuneau ei.

Pînă şi un popă, Nikifor Grigoriev, crezu în acest basm. Impostorul, arătîndu-i semnele de pe trup, îl păcăci cu vorba şi pe el.

— Fă, părinte, tot ce-ţi stă în putinţă şi scapă-mă de năpastă. Am să te fac mitropolit, — îl rugă Bogomolov pe popă. — În noaptea spre 25, aştept să vină cazacii de la Don să mă scoată de aici... O să se dea de veste. Spune şi sfinţia ta o vorbă la cine trebuie.

Nădăjduind foloase mari, popa se bucură foarte şi, trecînd pe lîngă un toboşar culcat pe iarbă, sub un scoruş de lîngă casa lui, îi şopti ceva la ureche.

[1]) In Livonia pe malul golfului Riga (N. aut.)

Dar noaptea cu pricina trecu, se lumină de ziuă şi nu se întîmplă nimic. Între timp, vestea acestor uneltiri ajunse şi la urechea lui Beketov, guvernatorul Astrahanului, care sosise întîmplător la Ţariţîn. El porunci ca primejdiosul întemniţat să fie mutat în arestul comenduirii, iar popa să fie pus în fiare.

Pe cînd îl duceau sub escortă pe uliţă, Bogomolov urlă către mulţime:

— Oameni buni, nu vă părăsiţi împăratul!...

Dar i se astupă îndată gura şi, aruncat într-o teleagă, fu dus în goana mare la comenduire. Cînd văzu că vin să-l ridice, popii îi pieri graiul de supărare şi de spaimă. Trecînd prin tîrg spre cancelarie, se smulse din mîinile ostaşilor de pază şi fugi spre mulţimea adunată:

— Oameni pravoslavnici, scăpaţi-mă!...

Mulţimea de gură-cască, care se bucura că are prilejul să se încaiere cu răcanii stăpînirii, la care ţinea atît de puţin, scoase la iuţeală parii tarabelor din tîrg şi, lăsîndu-l baltă pe popă, se năpusti spre arestul comenduirii. Colonelul Ţîpletev, comandantul oraşului, ordonă să se sune alarma şi porunci ostaşilor ca la caz de nevoie să tragă în plin. Răzvrătirea de la Ţariţîn fu înăbuşită repede.

La începutul lui august, Fedot Bogomolov fu bătut crunt cu cnutul, i se tăiară nările, iar pe frunte fu înfierat cu stigmatul necinstei, „O", adică „ocnaş", drept adaus la semnele lui de „ţar". Pe urmă, noaptea tîrziu, îl porniră cu o lotcă spre Saratov, urmînd să fie surghiunit în Siberia. Dar în drum, Bogomolov, schilodit de călău, muri.

În acest chip nefericit îşi sfîrşi zilele ţăranul fugit de pe moşia contelui Roman Voronţov, strălucitul părinte al nenorocoasei „Lizka Sultana", pe care o cunoaştem.

Ţăranul rus Fedot Bogomolov a ridicat pumnul său zdravăn, dar a greşit lovitura. N-avea nici mintea, nici iscusinţa, nici îndrăzneala lui Emelian Pugaciov, cazacul de la Don, trecut prin ciur şi prin dîrmon, şi de aceea fapta ţăranului Bogomolov a fost o ispravă nesăbuită, iar numele său a pierit aproape fără urmă în istorie.

Alături de cei doi răzvrătiţi din acele vremuri, trebuie pomenit şi al treilea, Stepan Efremov, atamanul Oastei Donului, maimarele lui Emelian Pugaciov, unul dintre cei mai mari moşieri, cunoscut în cercurile palatului. S-ar fi părut că el avea de partea lui toţi sorţii ca să izbîndească în răzvrătire. Mulţumită înrîu-

ririi de care se bucura printre cazaci şi printre ceilalţi locuitori, ar fi putut ridica şi duce după el toată căzăcimea de la Iaik, Volga şi Don ; i-ar fi fost uşor să aducă la îndeplinire toate ameninţările, adică să-şi unească puterile cu ale cnejilor Kabardini, cu cneazul Temir al kumîcilor, cu tătarii de la hotare, să năvălească în iureş asupra guberniilor dinăuntrul ţării, să ridice ţărănimea, să ocupe Moscova şi să ameninţe direct Sankt-Petersburgul. Dar... Stepan Efremov nu era născut conducător. Firea lui era stăpînită de o trufie deşartă, de o patimă lipsită de voinţă şi prin mintea lui nu trecea nici cea mai slabă umbră a unui gînd care să ţintească spre binele norodului. Dealtfel, hoţ de bani obşteşti şi ahtiat de îmbogăţire, mare moşier, stăpîn de şerbi, se răzvrăti tot pentru interese proprii, personale, iar cînd fu călcat pe coadă se zburli ca o pisică, sări pe cel care îl supărase, îl zgîrie cu ghiarele şi se lăsă bătut. Se aprinsese ca iarba de puşcă, răspîndise puţin fum şi se stinsese.

Prin urmare, tustrei — boierul, ţăranul şi cazacul — se luau la întrecere, ca să zicem aşa, pentru titlul de erou al istoriei. Doi dintre ei sfîrşiră fără slavă, iar cel de al treilea cazacul Pugaciov, zgudui temeliile împărăţiei de la un capăt la celălalt. Degeaba făcea spirite Ecaterina a II-a, scriindu-i lui Voltaire, cu o morgă sarcastică : „Marchizul Pugaciov, marchizul Pugaciov"... Probabil, în clipa aceea, inima ei era plină de venin şi de cea mai autentică spaimă : avea intuiţia, deşi se ferea s-o mărturisească, că acest cazac Pugaciov nu era un marchiz scos din paginile vreunui roman franţuzesc de aventuri, nu era un om ticălos, vrednic de dispreţ, ci un călăuzitor adevărat al poporului, primejdios şi înfricoşător.

3

Viaţa de pribegie a lui Emelian Pugaciov îşi urma crugul ei.

Pe vremea aceea, toate şleahurile Rusiei erau întţesate de fugari, de pribegi. Lucrătorii fugeau de munca peste puterile lor, ostaşii fugeau de slujba la oaste, care ţinea treizeci şi cinci de ani, ocnaşii înrăiţi, oameni osîndiţi fără vină, pîndiţi de cnut, de tragerea pe roată, de moarte, toţi fugeau ; fugeau feciori de negustori, care pierduseră la chefuri banii părinteşti ori ai altora; fugeau chiar şi negustorii, ca să scape de groapa datornicilor care nu-şi plătiseră datoriile, de temniţă, de ocară, fugea tot

felul de lume, de sărăcime, dar, mai ale, ţăranii şerbi fugeau cu duiumul de boierii lor samavolnici.

Zeci şi sute de mii de oameni ajunşi la aman, dar hotărîţi şi dîrji, înfruntînd orice primejdie, porneau pe drumul atît de amar al pribegiei, în nădejdea că-şi vor croi o soartă mai bună, că vor găsi undeva măcar o umbră de viaţă slobodă.

Un asemenea pribeag ajunsese şi cazacul Emelian Pugaciov, împreună cu ai săi. N-avea altă nădejde decît să se aciueze şi el cu cei dragi undeva, pe un pămînt fără stăpîni, între nişte oameni iubitori de neatîrnare, aidoma lui, pe care viaţa din baştina lor îi strivise în picioare.

Aşadar, vînturi poznaşe îl goneau ba în Caucaz, ba la hotarul cu Polonia, ba la stareţii schiturilor, ba din nou la Don, la Iaik, la Kama, la Volga, la Kazan... Pe urmă, totul se petrecu de la sine, năvalnic. Şi atunci nu mai fu un vînt slab care adia din susul apei, ci un vifor turbat, năpraznic, care învolbură gîndurile pribeagului, îl zvîrli în sus, în vîrtej, şi îl aruncă vijelios drept în vîltoarea răzmeriţelor ajunse la sorocul lor.

Acum totul începu să geamă în scăpărări de fulgere, în trăsnete, totul fu cuprins de pîrjol. Iar un glas lăuntric îi spuse: „Nu mai sta ca un netot, Emeliane! Trezeşte-te". Pugaciov îşi deschise larg ochii asupra vieţii, ca într-un basm. Şi nu orbi, nu se dădu îndărăt, ci-şi umflă pieptul larg în bătaia tuturor vînturilor, în urgia tuturor furtunilor.

Pe Pugaciov pribeagul, necunoscut de lume, l-am părăsit în noaptea spre 13 februarie 1772, cînd îşi fărîmase lanţurile şi fugise din temniţa tîrguşorului Mozdok.

Setea de necunoscut a fugarului, apucăturile pidosnice şi chemările vieţii începură să-l zvîrle de colo-colo. Şi aşa hălădui cam multă vreme.

Dar iată că-l întîlnim din nou, la Vasili, stareţul unui schit de rascolnici din Starodub. Pugaciov mărturisi stareţului că e cazac fugar.

— Pentru dumnezeu, spune-mi, cuvioase părinte, unde să-mi plec capul şi să trăiesc în tihnă? Am lăsat la Don nevastă şi copii mici.

Ospătînd pe drumeţ cu ridichi şi cu cvas, stareţul îşi spuse părerea:

— Spre ţara leşească ţi-e calea, fiule. Pe-aici trec sumedenie

de fugari, îndreptîndu-se spre Vetka [1]) la schiturile dărîmate ale rascolnicilor. Iar după o vreme vin la forpostul Dobreanka şi spun: „Sîntem rascolnici fugiţi din ţara leşească". Intrucît e obştit un ucaz dat încă de cel ce a fost ţarul Petru al III-lea, vecinică fie-i amintirea, iar în puterea acestui ucaz s-a poruncit ca cei veniţi din ţara leşească să se aşeze fiecare unde va voi, o să capeţi o zapiscă de aşezare în orice loc îţi va pofti inima. Cînd s-o muta mai încolo straja de aici, atunci, fiule, o să te călăuzesc eu.

Cu chiu, cu vai. Pugaciov rămase la stareţ vreme de trei luni. Cosea fîn, lucra dulgherie şi astfel îşi agonisi ceva parale.

Stareţul Vasili îl povăţui pe Pugaciov să înveţe buchile după cărţile bisericeşti. Pugaciov spusese stareţului — ca şi ostaşului Pereşibi-Nos, pe drumul spre Kama — că el, Emelian, ştiuse tare bine carte, încă din copilărie, dar că, din nenorocire, în războiul cu Prusia a căzut dintr-un copac şi s-a izbit cu capul de nişte pietre... Nefiind prea sîrguincios, Pugaciov nu se omorî cu desluşirea buchilor, dar, fiind o fire înzestrată, învăţă repede să citească slovele de tipar. In privinţa scrisului, nici stareţul nu era prea mare meşter.

După puţin timp, urmînd sfatul acestuia, Pugaciov ajunse la Vetka, apoi se întoarse la forpostul Dobreanka. Acolo se strînseseră mulţi fugari, care, din cauza ciumei, erau ţinuţi la carantină. Aceştia îl dăscăleau pe Pugaciov:

— Să spui la forpost că eşti de obîrşie din ţara leşească şi că vrei să te aşezi în Rusia. Dacă le spui că te-ai născut la Don, se leagă de tine.

Două zile mai tîrziu, Pugaciov făcu întocmai precum îl povăţuiseră. La întrebarea pusă de maiorul Melnikov: „De unde eşti şi cum te cheamă?" — el, fără să-şi tăinuiască numele, răspunse: „Sînt de fel din Polonia şi mă numesc Emelian, fiu al lui Ivan Pugaciov".

Il trecură în catastif. Bătrînul medic nu-l puse să se dezbrace, ci doar îl făcu să treacă de trei ori prin foc, şi apoi uitîndu-i-se în ochi, îi spuse:

— N-ai nici o boală primejdioasă, nu dai de bănuit în privinţa sănătăţii.

După şase săptămîni de carantină, el şi ostaşul Logacev căpătară de la maiorul Melnikov hîrtii pentru trecerea slobodă

[1]) In fosta gubernie Moghiliov, pe atunci cotropită de Polonia. (N. aut.)

spre locul de aşezare ales de ei, în plasa Malîkovka, pe moşiile coroanei, la rîul Irghiz [1]).

Pe cînd şedea în carantină, Pugaciov se ducea adesea pe la doi negustori rascolnici din Dobreanka, Kojevnikov şi Krîlov, şi chiar îl ajută pe Kojevnikov să-şi clădească o baie, şi îndeplini cu pricepere unele treburi negustoreşti pe care i le încredinţase acesta. Văzîndu-l priceput şi dîrz, Kojevnikov îl sfătui să se apuce de o negustorie la forpostul Dobreanka, făgăduindu-i să-l ajute cu bani pentru început.

— Mulţumesc, — îi răspunse Pugaciov, — am făcut şi eu o negustorie, am fost la Kama, în satul Kotlovka, cu un prieten, un cazac de la Don, şi am cumpărat împreună cu el pînzeturi şi dohot; ne-am înjghebat şi un barcaz. Dar nu ne-am ales cu nici o pricopseală. Negustoraşii din Ţariţîn, să trăiască, ne-au tras clapa. Şi atunci, noi, de necaz, am băut o parte din bani, iar ce-a rămas s-a dus pe gîrlă. Nu, tăicuţule, nu mă trage inima la negustorie...

— Cum ţi-i voia, — zise bătrînul Kojevnikov, oleacă oţărît. — Cinsteşte omul, dar nu-i băga pe gît... Tu, Emeliane, ai fi bun de ataman. Ai voinicie multă, numai că eşti cam buiac şi nu poţi sta locului... Rătăceşti ca un cîine de pripas.

— Nu m-aş da înlături dacă ar fi vorba să ajung ataman. Doar am fost horunj în războiul cu Turcia. Şi la care oaste crezi că aş fi bun de ataman?

— De cazacii de la Iaik ai auzit? E gîlceavă mare acolo.

— Am auzit, am auzit... Cazacii de la Iaik ni-s prieteni, megieşi buni.

Cu aceasta, cinstirea lor se sfîrşi.

După ce căpătă hîrtiile de drum, Pugaciov se duse la Kojevnikov şi-l rugă să-l ajute cu ceva bani. Acesta îi dădu o rublă şi o pîine mare, spunîndu-i:

— Să-i spui închinăciuni de la mine părintelui Filaret, stareţul schitului. Unu-i Kojevnikov la Irghiz, îl cunosc toţi ca pe

---

[1]) Iată actul de identitate autentic al lui Pugaciov (puţin prescurtat): „Prezentatorul acestuia, Emelian, fiul lui Ivan Pugaciov, de fel din Polonia, şi înfăţişat la forpostul Dobreanka, de credinţă rascolnic, repartizat la dorinţa lui în gubernia Kazan, provincia Simbirsk, pe lîngă rîul Irghiz, să fie lăsat să treacă slobod pe şleau şi să i se dea găzduire după ucaz, iar la sosire să se prezinte cu acest act la cancelaria provinciei Simbirsk... Semnalmentele: părul castaniu închis, barba neagră cu fire albe, la tîmpla stîngă o cicatrice din pricina scrofulozei, tot din pricina scrofulozei cîte o gropiţă sub mamela dreaptă şi cea stîngă, talia 2 arşini 4,¼ verşoci, vîrsta 40 de ani. Dat spre credinţă de administraţia forpostului Dobreanka. Într-un loc ferit de ciumă, anul 1772 august 12. Maior Melnikov, medic de graniţă Andrei Tomaşevski, ofiţer cu aprovizionarea şi îmbrăcămintea Nikifor Bazanov. (N. aut.)

un cal breaz. Ascultă: sfătuieşte-te despre Iaik cu Filaret. E un cap şi jumătate.

Ajuns în staţia Glazunovskaia din ţinutul Oastei Donului, Pugaciov ascultă cu nesaţ povestirile despre răzmeriţa sîngeroasă de la Iaik şi despre tulburarea din sînul căzăcimii de la Don şi de la Volga. Izba se umpluse de oamenii veniţi să-l vadă pe drumeţul umblat. Pugaciov cumpără ceva băutură şi-i cinsti pe cazaci.

— Tătucule, — vorbi gazda, un cazac cu barba albă, după ce gustă din băuturică. — Ţarul-împărat Petru Feodorovici s-a ivit la Ţariţîn. Precum s-a zvonit de atîţia ani în norod, că ţarul trăieşte, întocmai aşa a ieşit... Adică, n-a grăit bazaconii norodul. Iar ţarul-împărat s-a ascuns cît s-a ascuns, şi acum s-a dat pe faţă la Ţariţîn. Stăpînirea l-a prins iară, numai că dumnezeu l-a scăpat şi de data asta...

Ochii lui Pugaciov scăpărară.

— Cum, a fugit? — întrebă el.

— A fugit, a fugit, — răspunse cu grabă toată lumea din jurul mesei, bucuroasă să răspundă. — Dar încotro a luat-o, asta nu se ştie.

Pugaciov puse cîteva ciuperci sărate pe o felie mare de pîine, trase o duşcă de rachiu şi începu să mănînce pe îndelete.

— Bine, dar pentru ce i-e drag norodului ţarul Petru Feodorovici? — întrebă el în vreme ce clefăia, mestecînd ciupercile.

— Ha, cap de netot! — zbucniră în larmă oamenii. — Păi, nu ştii cum se chinuie tot norodul?

— De-o pildă chiar noi, cazacii, — zise un esaul bătrîn, ieşit din Oaste, venind gheboşat, de la cuptor la masă. — Sub Petru Feodorovici, Oastea noastră a trăit în pace, iar acum, ţarinei Caterina i-a dat prin gînd să ne scrie în oştirea regulată, ca pe ostaşi. Iată, la cetatea Iaikului nu mai este ataman de Oaste nici măcar cu numele, ţarina a pus pe un polcovnic el ei, unul Simonov... O-of, vai şi amar de noi! Piere căzăcimea.

— Să trăim sub o muiere ori sub un ţar?... Ia gîndiţi-vă! — strigă gazda, asmuţitor şi cu amărăciune în glas.

— Odinioară, ţarul Petru Feodorovici se îngrijea şi de ţărani, — scîrţîi glasul unui moşneag de lîngă cuptor. — Uite, eu am fost şerb la o mînăstire, dar am fugit, sînt zece ani de cînd sînt scris la cazaci. Ehei, ce trai de cîine am dus noi la

mînăstire! Iar Petru Feodorovici, cînd s-a suit în scaun, ne-a dezrobit pe noi, sărmanii, ne-a dăruit viaţa slobodă. D-aia a fost dat jos lumina noastră... Dar de cine? De boierii ăi mari şi de vlădici.

— Păi, de i-ar fi îngăduit dumnezeu să rămînă ţar, el i-ar fi slobozit nu numai pe ţăranii bisericeşti şi mînăstireşti, ci pe toţi şerbii, pînă la unul!

— De se va ivi Petru Feodorîci, rău o să fie de moşieri, — sări şi Pugaciov cu glas ridicat. — Pesemne că ţarul o să vestească slobozirea ţărănimii din toată Rusia. Numai de-ar voi să vină la norodul său.

— O să vină el, tătucul, o să vină! Las' c-o să vină! — proroceau cu însufleţire cazacii şi căzăcimea, făcîndu-şi semnul crucii şi suspinînd.

Acest fel de vorbe avură darul să-i tulbure lui Pugaciov mintea şi inima. El se grăbi să plece la Volga, în satul Malîkovka [1]) de pe pămînturile coroanei, iar de acolo la Mecetnaia Sloboda [2]) de pe malul rîului Irghiz, la cinstitul egumen Filaret, mai aproape de căzăcimea de la Iaik.

4

Malurile rîului Irghiz, afluentul stîng al Volgăi dintre Hvalînsk şi Saratov, erau locuite din vechime de rascolnici. După numărătoarea din 1765, pe meleagurile acelea trăiau o mie o sută optzeci de locuitori statornici. Dar, cu prilejul numărătoarei, mulţi fugari aşezaţi acolo plecaseră vremelnic, iar numărul lor fusese cu neputinţă de stabilit.

După ce străbătu vreo optzeci de verste, cu traista în băţ, Pugaciov ajunse la schitul lui Filaret, străjuit de o bisericuţă durată din lemn, cu hramul Voviderniei. Codri deşi, hăţişuri, un drumeag îngust între buturugi şi rădăcini, şi în bunget pe poiană, vreo cincisprezece izbuliţe clădite temeinic. Era dimineaţa. Fulgi uşori de omăt pogorau pe pămînt. Un pîlc de bătrîni bărboşi, în straie lungi, ieşi din biserică. În fruntea lor, sprijinindu-se în toiag, păşea mărunt un bărbat sprinten, cu barba neagră, cu obrazul galben, scofîlcit, cu nasul coroiat şi cu privirea ageră a ochilor ţîşnind de sub sprîncenele încrun-

[1]) Oraşul Volsk, din fost gubernie Saratov. (N. aut.)
[2]) Fostul oraş Nikolaevsk, din fosta gubernie Samara. (N. aut.)

tate. Zăbunul său de postav, cu guler de veveriţe, era descheiat, descoperind anteriul de stofă bună, încins la mijloc cu un brîu lat, albăstrui, cusut cu lînă colorată. În mîna stîngă ţinea un şirag de mătănii din piele şi pe cap purta o scufie pătrată, cu un tiv de lînă pe margini.

Recunoscînd numaidecît în el pe egumen, Pugaciov se apropie şi-i căzu la picioare.

— Blagosloveşte, prea cucernice părinte. Sînt rascolnic [1]). Vin de la Vetka, pentru mîntuirea mea. Iar negustorul Kojevnikov, din Dobreanka, îţi trimite adînci închinăciuni.

— Ridică-te, fiule... Să trăieşti întru domnul. — Rostind aceste cuvinte, egumenul Filaret îi aruncă o privire iute, pătrunzătoare, îl binecuvîntă după vechiul tipic şi-l sărută pe obraz.

Pugaciov duhnea a băutură şi a ridichi. Filaret se strîmbă uşor. Ochii săi negri zîmbiră cu o licărire şireată.

Proptindu-şi bărbile în piept, monahii se grămădeau curioşi în jurul lui Pugaciov. În inima codrului albit de zăpadă, cîrduri mici de stăncuţe vesele zburau de colo-colo. Clopotele băteau subţirel.

— Sînt cazac fugar de la Don, — spuse încet Pugaciov, cu mîna la gură. — Numai să nu mă dai de gol, părinte Filaret. Milosteveşte-te de mine...

— Ce spui, ce spui! Înainte ca să soseşti am primit de la negustorul Kojevnikov, cu un om de încredere un răvaş în care te laudă mult. Fii tare, fiule, şi nu te năcăji că eşti fugar, — răspunse Filaret, schimbînd priviri cu monahii. — Domnul nostru Isus Hristos n-a avut nici el unde să-şi plece capul... — adăugă, uitîndu-se din nou la monahi.

Aceştia îşi plecară privirile încurcaţi. Toţi, pînă la unul, erau pribegi şi fugari. Iar viaţa fiecăruia dintre ei era încîlcită şi, în felul ei, bogată în întîmplări. Încă de pe vremea lui Petru I, rascolnicii de toate sectele fugeau la Irghiz, în afund de codri, şi nu numai pentru mîntuirea sufletului, ci şi pentru a-şi scăpa pielea de ierarhii prigonitori, de zbirii ţarişti şi de moşieri. Iar, în vremuri vechi, pe aici hălăduiau tot felul de oameni zvînturatici, dornici de viaţă slobodă şi de cîştig uşor. Dar, de cînd răsăriseră schiturile rascolnicilor şi hanurile în codri şi în rîpele de la Irghiz, era mai multă linişte.

---

1) Pugaciov nu era rascolnic, dar se dădea ca atare din motive de ordin practic. (N. aut.)

— Uite, priveşte, fiule, — rosti Filaret, arătînd cu toiagul. — Iacă moara noastră de vînt, pentru măcinat. Dincolo de pădure sînt ogoare, bostănării, prisăci. Iacă stupina noastră, unde iernează albiniţa lui dumnezeu. Rămîi cu noi, robul lui dumnezeu, şi trudeşte pentru atotputernicul, laolaltă cu fraţii noştri. Ai unde trăi, slavă domnului, că schituri îs sumedenie.

Pugaciov ridică iute capul, dădu vioi din umeri, şi-şi puse pe creştet căciula siberiană din blană de iepure.

— Nu, prea cucernice părinte — spuse el, — mai am pînă să iau calea mîntuirii sufletului. Las' să strîng păcate mai multe ei, atunci om vedea... Dar aş avea ceva... de vorbit cu sfinţia ta... Ce-i pe la Iaik? Lumea zice că i-au stropşit pe cazaci cu totul...

— Hai în chilie, dealtfel e ceasul prînzului, — rosti Filaret şi se întoarse către monahi: — Mergeţi în pace, părinţi... Domnul cu voi.

Monahii se închinară adînc în faţa lui Filaret şi porniră agale prin codru, peste troieni, pe pîrtiile fiarelor. Pe lîngă Filaret, care mergea alături de Pugaciov, treceau telegi cu bîrne, cu fîn, cu lemne. Cărăuşii îşi scoteau de departe căciulile şi se plecau adînc în faţa lui Filaret.

— Iacă, cioplim bîrne, — îl lămuri Filaret pe Pugaciov, — vrem să clădim trapezăria; frăţia noastră sporeşte, şi nici de fugari nu ne lipseşte dumnezeu: noaptea trecută, au sosit şase inşi fugiţi de la moşieri, împreună cu o femeie cu prunc. Dar iată-i...

Ajunseră la izba lui Filaret, mare, cu obloane zugrăvite în alb şi albastru. Deasupra uşii se afla o cruce în opt colţuri, smălţuită. O ceată de ţărani în zdrenţe se lăsa în genunchi. Un băieţaş de patru ani, în opinci, stătea lîngă maică-sa, îşi freca ochii cu pumnişorii şi scîncea.

— Pîine, părinte egumen, pîine, pîine-e... Nu mai ştim de cînd n-am pus nimic în gură... Măcar nişte coji... — se rugau fugarii într-un glas, gemînd şi încrucişîndu-şi mîinile pe piept.

Pugaciov îşi luă repede traista de pe umăr şi o goli în poalele cojocului întins de femeie: peşte îngheţat, bucăţi de pîine, lipii, o ulcică cu unt — toate căpătate de pomană pe drum. Femeia izbucni în plîns cu gura strîmbată. „Milostive, milostive". Băieţaşul apucă o lipie şi muşcă din ea cu lăcomie.

— Cum, nu v-a dat să mîncaţi azi dimineaţă ? — întrebă Filaret cu asprime.

— Nu, părinte... Am jupuit scoarţă de pe copaci în pădure şi am mîncat-o cu nişte ierburi de prin molidiş şi cu ghindă... O-of, vai de noi...

Filaret bătu cu toiagul la fereastră. Un flăcău bălai, în cămaşă, fără brăcinar, sări afară.

— Frate Pantelei, du-i pe sărmani la părintele Ipat, să-i hrănească pe săturate, — porunci Filaret flăcăului şi se întoarse spre ţărani : — Dar bordeiul l-aţi găsit ?

— L-am găsit, l-am găsit, părinte, dumnezeu să te aibă-n pază... Cică acolo s-a spînzurat ieri un om... Dar noi ce avem cu el, dumnezeu să-l ierte ! Sîntem bucuroşi şi de un bîrlog de urs.

— Dar de ce aţi fugit ? — întrebă Pugaciov, mişcînd din sprîncene.

— O-of, milostive, — strigară ţăranii pe întrecute, cu glasuri fonfăite. — Uite, două case sîntem... Boierul, de, moşierul nostru Kolpakov Lexei Lexandrîci, vagmistru în gardă, e un om tare fioros, pe mulţi i-a ucis în bătăi cu gîrbaciul de cai. Iar pe noi, iacă, două case, a vrut să ne schimbe pe un armăsar murg şi pe doi ogari, şi era să ne trimită, sărmanii de noi, prin locuri străine, îndepărtate. Ei, şi ne-am împotrivit. Atunci ne-au tras la toţi o mamă de bătaie la grajd. Nici pe muierea aiasta, pe tuşa Malania, încă, nici pe ea n-au cruţat-o. Dar uite, milostive, în aceeaşi noapte slugile i-au făcut seama boierului, i-au deschis beregata cu jungherul, da, beregata, dragii mei, boierului, vagmistrului din gardă. Iar boierul, nelegiuitul, n-avea pe nimeni — trăiau pe lîngă el vreo douăzeci de fete de la noi, că le tîra cîte două-trei să se culce cu el, armăsarul... Ei, şi s-a iscat tărăboi mare, dar pînă la tîrg, pînă la stăpînire e departe... Aşa că mulţi s-au făcut nevăzuţi şi ia-i de unde nu-s. Şi noi, uite, ne-am gîndit s-o luăm la picior, cît sîntem teferi. Aiasta-i toată povestea noastră.

În mintea lui Pugaciov învie deodată drumul pe care-l străbătuse împreună cu Vanika Semibratov spre Kama ; îşi aduse aminte şi de întîlnirea cu boierul acela burduhănos, şi de năgăicuţele usturătoare ale slugilor boiereşti.

O zbîrcitură de sus în jos îi brăzdă fruntea deasupra rădăcinii nasului, şi el spuse printre dinţi.

— Dar ştiţi că eu îl cunosc pe boierul, pe nelegiuitul de Le-

xei Lexandrîci ? Şi am văzut şi fetele pe care le lua cu el la plimbare...

— O-o-o ? — se minunară ţăranii. — Ai fost adică prin părţile noastre ?

— Am fost. Îl ştiu şi pe omul pe care l-a tîrît boierul în picioarele goale peste jeratic. Cum îi zice ? Grigori, pare-mi-se ?

— O-o-o ! Aşa e, aşa e. Nu Grigori, ci Gavrila îi zicea. A murit, să-i fie ţărîna uşoară, a murit. I-au obrintit rănile. I s-au înnegrit picioarele ca tăciunii ; ce s-a mai chinuit, sărmanul ! Ţipa de se auzea prin tot satul...

— Păcat de el, — zise Pugaciov. — Boierului vostru trebuia mai întîi să-i jupuiţi pielea pînă la coaste, şi pe urmă să-l spintecaţi.

Casa lui Filaret era mare, cu două chilii, iar bucătăria, în care locuia fratele Pantelei, fusese clădită alături, dincolo de tindă. Odăiţa pentru musafiri, în care intrară, avea patru ferestruici mititele, cu ţiplă. În colţul din faţă erau icoane ferecate în argint, înnegrite de vreme, cruci de chiparos mari şi mici şi trei candele de sticlă albastră şi roşie, aprinse. Luminiţele lor jucau pe odoarele de argint, risipeau întunericul cu gingăşie, arzînd cu licăriri domoale, colorate. Făclioarele, ca şi toată înfăţişarea chiliei curate, în care adiau miresme de tămîie, ceară şi lemn de chiparos, scăldară sufletul mohorît al lui Pugaciov într-un val de bucurie şi căldură.

Dezbrăcîndu-şi zăbunul, Filaret se apropie de analoghionul de piele şi, depănînd mătăniile printre degete, murmură o scurtă rugăciune. Pugaciov dădea şi el din mînă, cu gîndurile aiurea. Pe cuptorul larg, bun de dormit, încălzit straşnic, se lăfăia un motan roşcat şi sprîncenat, cu ochii mari, holbaţi, ca de bufniţă. Tot patul stareţului era scăldat în mătăsuri, cu un morman de perne pînă aproape de tavan, îmbrăcate în feţe albe, cu cusături.

— Mi le-au trimis cei de la Moscova, care mă ţin în cinste, dar şi nevestele cazacilor de pe aici îmi poartă de grijă mie, păcătosul. Mi-au adus de toate în chilia mea săracă, — rosti Filaret, tărăgănat, ca pentru a se dezvinovăţi. — Dar ştii, mă trag din neam de negustori, da, da : din negustori moscoviţi. Eu însumi am fost negustor din starea a doua. Făceam negoţ de marchitănie. Dar am auzit glasul domnului şi am lepădat totul, căci totu-i deşertăciunea deşertăciunilor şi toate-s deşertăciuni.

Pugaciov nu-l întrerupse; dădea din cap a încuviințare și arunca priviri cu înțeles spre cuptorul cald. Tare îi mai plăcea starețului Filaret să vorbească. Înalt și slab, cu părul tuns scurt, rotunjit, după portul celor de la Kerjeneț, ca și al lui Pugaciov, chiar semăna cu acesta la chip și la ochii vioi, ba veseli, ba încruntați.

— Eu, prea cucernice părinte, am să mă urc pe cuptor, mi-s înghețate bocnă picioarele, au înlemnit. Am răcit la războiul cu turcii, și tare mă mai necăjesc și ele și rănile... — zise Pugaciov, lăsîndu-se pe cuptor cu un oftat de plăcere; își scoase ciubotele scîlciate și începu să-și desfacă obielele arse de sudoare. Motanul roșcat adulmecă duhoarea iute ca spirtul și îngustă ochii, torcînd încîntat. Smîrcîindu-se, Pugaciov își atîrnă obielele la hornul de aerisire.

Filaret se lăsă într-un jilț cu învelitoare albă ca zăpada și începu, ascultîndu-și vorbele cu plăcere, să-și amintească cu glas tare de Moscova și de obiceiurile ei, de viața păcătoasă a înaltei nobilimi, de maica Ecaterina și de Grigori Orlov, cu care avusese dorința să-și curme păcatul săvîrșind taina cununiei, dar se împotrivise Sinodul, călcînd-o pe trena lungă, apoi trecu la amintiri despre împăratul Petru al III-lea și despre soarta lui nefericită.

— Uite-l, uite-l... Privește, Emelian, fiule. E zugrăvit după țarul cel viu, — și starețul arătă cu degetul un portret în ulei, așezat între cele două ferestre, înfățișînd bustul lui Petru.

Pugaciov sări ca ars de pe cuptor. Se apropie iute de portret, își îngustă pisicește ochii și, murmurînd: „După cel viu... Auzi, după cel viu...“ își pironi cu nesaț ochii asupra portretului. Dar ferestruicile mici cerneau prea puțină lumină. Pugaciov luă din sfeșnicul de la icoană o lumînare groasă de ceară galbenă, o aprinse de la candelă și, cercetînd în lumina ei chipul țarului, începu parcă să soarbă trăsăturile stranii ale omului tînăr, cu cîrlionți cărunți, care cu ochii mari, zîmbitori, se uita batjocoritor la cazacul pribeag.

Nu o dată i se întîmplase să vadă portretul vreunui țar, dar nu prea îl băga în seamă — credea că țarii sînt zugrăviți după închipuire, așa cum îi trece fiecăruia prin minte. Dar acuma, iacă, acesta era făcut după chipul cel viu al țarului!

— Portretul mi-a fost trimis prin mijlocirea negustorului de starea întîia Burdastov, din Moscova, ca dar de la maiorul-

secund Iaroslavțev din gardă, care cinsteşte credinţa cea adevărată. Mi s-a spus că portretul seamănă foarte bine cu el...

— Dar ţarul n-are barbă, — zise Pugaciov, încet şi cu părere de rău.

— Deşi el nu poartă barbă, — îi răspunse stareţul, — în schimb s-a milostivit să ne dăruiască nouă, celor numiţi rascolnici, „crucea şi barba", adică a pus capăt prigoanei împotriva sărmanilor de noi, ne-a statornicit dreptul să purtăm barbă după datina cea veche şi să ne închinăm la crucea cu opt braţe, cea dătătoare de viaţă, nu la cea de ocară, a aşa-zişilor pravoslavnici. Dar, mai cu seamă, acest om de bine este drag inimii noastre, credincioase celor din vechime, pentru că a dat voie tuturor răscolnicilor noştri fugiţi peste hotare să se întoarcă fără şovăire în Rusia, să se aşeze fiecare pe unde va voi, să-şi zidească biserici şi să facă slujba bisericească după tipicul lor. Da, cu adevărat, amintirea luminoasă a împăratului Petru Feodorîci sălăşluieşte azi şi pururea în inimile noastre... — Deodată, Filaret sări în picioare şi întinse brusc mîna cu mătănii spre portret. — Şi dacă acest păstor s-ar ivi din nou în mijlocul norodului său, ca s-o arunce pe afurisita de fiică a Babilionului care i-a furat tronul, atunci noi, cei de credinţă veche, am aduce cu toţii la picioarele lui de ţar avuţiile noastre pămînteşti : aur, mărgăritare, argint şi chiar viaţa ne-am dărui-o întru slujirea acestui mare mucenic ! — strigă stareţul Filaret în lumina şovăielnică a odăii, cu glas înalt, plin de înflăcărare. — Ştii tu ce putere sîntem în Rusia noi, rascolnicii ? Sîntem tari şi prin ştiinţa de carte : mulţi dregători mari ţin cu noi, şi cel puţin jumătate din toate capitalurile ale noastre sînt...

Lumînarea din mîna lui Pugaciov tremura ; cu capul plecat, el răsufla adînc, ascultînd cu un freamăt tainic vorbele lui Filaret.

— Emeliane, robul lui dumnezeu ! — rosti stareţul şi-l privi cu ochi arzători. — Să ne rugăm pentru prea înălţatul nostru stăpînitor Petru Feodorîci. Dacă a răposat întru domnul, răpus de braţul hapsînei boierimi, să aibă parte de un loc sfînt în raiul părintelui ceresc. Dar dacă e viu şi teafăr, aşa cum glăsuieşte norodul, atunci să se ivească iar pe acest tărîm, să strîngă puterea cea mare pe lîngă steagurile lui şi să-i pună dumnezeu însuşi în dreapta paloşul pedepsei, şi flăcări în inimă... Roagă-te, Emeliane ! — Şi stareţul cu barbă neagră îngenunchie

înaintea candelelor. Aplecîndu-şi des fruntea la pămînt sau ridicîndu-şi braţele spre cer, şoptea apăsat cuvintele fierbinţi ale rugăciunii.

Pugaciov stătea înlemnit, ca fermecat, în spatele lui Filaret. Dădea din mînă şi se gîndea în taină la ale lui, rătăcind cu privirile tulburate, de la luminiţa candelei, de la stareţul îngenunchiat înaintea ei, la cuptorul cald pe care motanul roşcat, după ce dăduse jos cu laba o obială încinsă, o mesteca cu ochii îngustaţi, pofticioşi. „Fără barbă, fără barbă... Cu obrazul ras... La ochi semănăm, după cît se pare..." — se gîndea Pugaciov, amintindu-şi de cafeneaua turcească şi de vorbele ciudate schimbate între husar şi muntenegrean.

Stareţul se ridică şi, cu o mişcare obosită, se aşeză din nou în jilţ. Mintea lui Pugaciov era plină de feluritele zvonuri despre Petru al III-lea, auzite pe drum. Ca să vadă cît sînt de întemeiate, îl întrebă pe stareţ:

— Oare, oamenii vorbesc ceva?... Despre el, despre împărat?

— Vorbesc, fiule, vorbesc, — răspunse stareţul cărturar, care ştia atîtea lucuri, şi începu să povestească cu însufleţire musafirului, care se aşezase pe cuptor, cum, numai după cîte ştia el, se iviseră patru oameni, dîndu-se fiecare drept împăratul Petru al III-lea. Dar, fie din pricina minţii lor becisnice, fie pentru că aşa a voit dumnezeu, aceşti impostori au fost de fiecare dată prinşi. Iată, de curînd, numai cu patru luni înainte, cel de pe urmă impostor a fost pus în fiare la Ţariţîn, dar se zice că ar fi fugit, deşi nu prea e de crezut. Mai curînd, l-or fi sugrumat călăii.

— Aşadar, a fost un mincinos, nu ţarul cel de-adevărat? — întrebă Pugaciov de pe cuptor, răsuflînd greu pe nări şi scobindu-şi bătăturile de la picioare.

— Da, fiule, aşa mi se pare: n-a fost cel adevărat. Petru Feodorîci poate că mai trăieşte, poate că l-a mîntuit dumnezeu. Ei, şi-apoi de mai trăieşte ori nu, asta n-avem de unde s-o ştim noi; atîta numai că norodul îl aşteaptă cu nădejde, că pentru norod totuna e: fie ţar, fie mincinos, numai să ţină cu el. Ce să mai vorbim: dacă vrea norodul, pune pe oricine să stea în fruntea lui!

Pugaciov holbă ochii la Filaret şi rămase încremenit. Urmă o tăcere lungă.

Şi iată că fratele Pantelei se ivi în uşă.

— A sosit un chervan de la cetatea Iaikului, părinte egu-

men, — rosti, făcînd o plecăciune adîncă. — Cazacii au adus drept danie sfîntului lăcaş peşte şi icrişoare. Poruncești să se descarce ?

— Ia-ţi cheile. Ies şi eu îndată.

La auzul vorbei „icrişoare", Pugaciov simţi să-i iasă gura apă ; foamea care se trezi în el îl făcu să uite pentru o clipă de impostor şi de toate. Dar, înfrînîndu-se, zise :

— Tare-s ciudate toate acestea, părinte. Ciudate-s vorbele tale : „Dacă vrea norodul, pune pe oricine să stea în fruntea lui !" Dar dacă... e un mincinos cel care are să stea în frunte ? Lămureşte-mă mai bine, prea sfinte, ca să mă pot dumeri.

Stareţul privi chipul mohorît al musafirului său şi, venind mai aproape de el, îl întrebă :

— Ştii carte, fiule ?

— Nu, mintea mea e întunecată, — răspunse Pugaciov cu glas surd.

— Nu cunoşti nici slova de tipar ?

— Ba da, slova de tipar o cunosc. Dar ca să scriu...

Stareţul oftă şi spuse :

— Mă întrebi de mincinoşi. Ei bine, iată... Mulţi mincinoşi au fost în Rusia în toate vremurile. Dar cei mai de seamă au fost cei doi Dmitri înălţaţi în chip samavolnic. Aceste întîmplări s-au petrecut demult, în vremuri de tulburare, sub ţarul Boris Godunov... Iar după ce a murit Boris, a venit la domnie tînărul Feodor, feciorul său. Ei, şi atunci impostorul Dmitri l-a dat jos pe ţarul legiuit, Feodor, şi s-a aşezat el în scaun.

— Şi multă vreme a stăpînit ?

— Nu, puţină. Norodul, lămurit de boieri, a aflat că nu era ţar, că avea de gînd să-l treacă la credinţa papistăşească, şi l-a sfîşiat.

— Auzi dumneata, — rosti Pugaciov, îngîndurat. — Asta înseamnă că n-a fost pe placul norodului. — Şi, deodată, adăugă cu glas rugător : — Prea sfinte, te-aş ruga să-mi dai să îmbuc ceva. Sînt istovit de foame... Rogu-mă ţie, milostiveşte-te.

— Bine, bine... — încuviinţă stareţul, apucîndu-l de braţ şi ducîndu-l la masă.

În bucătărie era foarte cald. Gazda şi musafirul se dezbrăcară, rămînînd numai în cămăşi. La masa cu învelitoare bună, curată, şedeau doi cazaci bărboşi care se grăbiră să se scoale şi îngenunchiară la picioarele lui Filaret. Acesta îi îmbrăţişă şi-i blagoslovi.

Hămesit de foame, Pugaciov își puse un boț zdravăn de icre de nisetru, așezîndu-l moviliță pe tipsia lui de cositor, adăugă ceapă tocată și începu să înfulece cu o lingură mare de lemn, de parcă icrele ar fi fost păsat. Dar iată că sotnicul Terentiev, unul din cei doi cazaci, cu nas coroiat și cu un moț lung de păr, începu să vorbească, mîngîindu-și grav barba. Pugaciov se învioră îndată.

Terentiev povesti amănunțit despre cea din urmă încăierare sîngeroasă, cînd sărăcimea se ridicase împotriva bogătanilor și ucisese pe generalul împărătesc, pe Piotr Tambovțev, pe atamanul Oastei și încă patru căpetenii.

Pugaciov asculta și întreba mereu una și alta, voind să afle totul, în toate amănuntele.

— Ești însetat și flămînd de a ști, privești lucrurile la rădăcina lor. E vrednic de laudă, — îi spuse Filaret. — Ei, hai, mănîncă ciorbă de pește.

Cazacii povesteau:

— Mare prăpăd e pe la noi... Pe mulți i-au băgat în temniță; acum stau și-și așteaptă ceasul morții. Aveam de gînd să fugim cu toată oastea la Astrabad [1]), dar gheneralul Fraiman ne-a întors îndărăt...

— Nu, — rosti Pugaciov, — nu la Astrabad, ci acolo unde a fugit Nekrasov [2]), la rîul Kuban, iată unde vă e drumul... Acolo, cei de la Don o să vă primească fără vorbă.

— Păi, noi am fugi și acuma într-acolo, dar cu ce? N-avem nici bani, nici un călăuzitor priceput, — răspunse Terentiev.

— Bani se găsesc, — zise Pugaciov, fălos, fără să se gîndească, și privi cu semeție. — Am eu atîția bani, c-or să ajungă pentru toată Oastea. Locurile le cunosc ca-n palmă. Iar voi, cazaci voinici, aveți nevoie de un ataman de nădejde, iată ce vă trebuie.

Toți îl priviră țintă. Agerul Filaret se uită în ochii lui și-l întrebă cu viclenie și neîncredere:

— Dar de unde ai, fiule, atîția bani?

— Asta mă privește, — răspunse tainic Pugaciov, după o clipă de tăcere. Filaret zîmbi pe sub mustața lui neagră. Pugaciov dădu înainte, sfătos:

---

1) Provincie persană pe țărmul de sud-est al Mării Caspice. (N. trad.)

2) Ignati Nekrasov (Nekras sau Nekrasa) — căpetenie de cazaci. In timpul răscoalei populare din 1708, conducătorul acesteia, Kondrati Bulavin, l-a numit atamanul unui detașament care a activat dincolo de Volga. După moartea lui Bulavin a adunat detașamente noi. Ulterior a fugit în Kuban, iar de acolo în Turcia. (N. trad.)

— Bine, fraţi cazaci... Zilele acestea am să fac un drum pînă la Iaik — vreau să cumpăr ceva peşte şi icre. O să văd acolo ce hram purtaţi. Iar voi, la nevoie, să-mi daţi o mînă de ajutor... în privinţa peştelui.

La bisericuţă, clopotul sună pentru pavecerniţă. Egumenul Filaret şi cei doi cazaci plecară la slujbă. Pugaciov se culcă.

În cele trei zile şi trei nopţi pe care le petrecu la schit, Pugaciov mîncă pe săturate. Faţa i se împlini, iar obrajii prinseră rumeneală. Vîrtoşia de altădată îi clocotea din nou în trup. Şedea zile întregi fără treabă, tolănit pe cuptor, ascultînd cu luare aminte vorbele stareţului Filaret, dar acesta avea treburi pînă peste cap : venea, stătea oleacă la taifas şi apoi nu se mai arăta îndelung. Dealtfel, lui Pugaciov îi părea bine că era singur. Tot mai viu, tot mai stăruitor îl ademenea gîndul de a se strecura la Iaik şi de a-i îndupleca pe cazaci să pornească cu toată Oastea în ţara turcească — numai să-l aleagă pe el ataman. Şi de ce nu l-ar alege ? Ce-i lipsea ? Care altul putea să rînduiască atît de bine totul ca Oastea să fie mulţumită — doar era un om umblat, văzuse tot felul de ghenerali, fără număr. Ehei, ce mai trai o să dea peste Emelian Pugaciov. Şi-ar aduce pe-ai lui, ar sta cu toţi în case de zid...

O altă vedenie orbitoare i se năzărea în închipuirea lui vie, dar o alunga cu hotărîre, fără părere de rău, ca pe o ispită vrăjitorească.

La plecare egumenul Filaret îl petrecu pînă la Mecetnaia Sloboda.

CAPITOLUL IX

Negustor de peste hotare. S-a întîmplat în cetatea Kazan...

1

În stepa Sîzranului, pe malul rîuleţului Talovaia, la şaizeci de verste depărtare de cetăţuia Iaikului şi la şaptezeci de Irghiz, se afla umetul [1]) Talovîi.

O izbă cu pereţii într-o rînă, cu şase ferestre, un sarai mare, două hambare, o baie şi un şopron pentru cai, acoperit ca vai

[1]) Hanul. (N. trad.)

de lume. În vîrful unei prăjini înalte, bătută în poartă, era prinsă o roată veche ; un şomoiog de fîn se legăna într-un capăt de sfoară : aceasta era firma făcută de hangiu, poftind drumeţii să intre, să se încălzească şi să dea cailor să mănînce.

Un dulău lăţos, legat în lanţ, îşi scoase din coteţ căpăţîna albă de promoroacă şi hămăi răguşit, privind spre stepă. Într-o clipă, o droaie de javre se adunară din toate părţile, lătrînd prosteşte.

Oboleaiev, stăpînul umetului Talovîi, un om mărunţel, cu barbă sură şi cu ochi blajini, pierduţi într-un păienjeniş de zbîrcituri, dădu o gură la cîini şi strigă unei bătrîne oploşite pe lîngă el, care spărgea lemne cu toporul :

— Auzi, babo, vine cineva, *găina lui Erioma !* [1]) Încinge repede cuptorul.

La poartă se opriră două sănii. Una era plină cu saci de făină, iar în cealaltă se aflau doi călători. Unul din ei într-un tulup [2]) nou de oaie, în pîslari şi cu căciulă siberiană de iepure alb, cu nişte mănuşi uriaşe din blană de cîine, coborî agale. Bătrînul Filippov, stăpînul cailor, îi deshămă şi îi duse la grajd să se odihnească.

— Să-mi trăieşti, jupîne ! — dădu bineţe lui Oboleaiev unul ţiin călători, care nu era altul decît Pugaciov, şi intră cu el în izbă. — Cît drum mai am de făcut pînă la cetatea Iaikului ?

— Şaizeci de verste, *„găina lui Erioma"*... Dar matale, ce fel de om eşti, de unde vii şi încotro ţi-e drumul ?

— Sînt negustor de peste hotare şi mă duc spre Iaik, după peşte. Dar pe dumneata cum te chiamă ? Ai locuit vreodată în cetatea Iaikului ?

— Eu îs ostaş plugar, pe nume Oboleaiev Stepan, poreclit „Găina lui Erioma". Îs neam de ţăran, din judeţul Simbirsk. În cetatea Iaikului mi-am mîncat amarul de mic, argăţind la cazaci bogaţi şi chiar la ataman, la Piotr Tambovţev, dumnezeu să-l odihnească, şi la el am slugărit. Eu îi cunosc pe toţi cazacii. Şi acum mai trec pe aici pe la mine, ba unul, ba altul ca să-şi verse necazul şi să mai tăifăsuiască... Ştiu tot ce are fiecare pe suflet.

— Trăiesc greu ?

— Vai de mine, să te ferească dumnezeu ! — „Găina lui

---

[1]) Stepan Oboleaiev (ca şi toate celelalte personaje din acest capitol) a existat în realitate, fiind pomenit în documente istorice cu această poreclă caraghioasă, care i-a fost dată din cauza expresiei „găina lui Erioma" pe care o întrebuinţa mereu. (N. trad.)

[2]) Cojoc lung, pînă la glezne. N. Trad.)

Erioma", clătină din cap şi-şi suflă zgomotos nasul pe lutul de pe jos. — Is amărîţi rău.

Pugaciov bău pe nerăsuflate cu ulcioraş de cvas, icni de plăcere şi întrebă, ştergîndu-şi mustaţa :

— Ce zici, or vrea să meargă cu mine, în Kuban, la nekrasoveni ? Ai ?

— Ce să zic ? Fireşte, de mers or merge... Dacă doreşti să le afli pe toate mai cu temei, uite, aici aproape de tot, într-un bordei, sînt doi cazaci, fraţii Zakladnov, nişte vînători care au venit să prindă vulpi.

— Nu s-ar putea să vină încoace ? Trimite după ei, zi că-i cheamă un călător.

Curînd după masă, fraţii Zakladnov, doi cazaci zdraveni, intrară în izbă.

— Cine ne-a chemat ? — întrebă Grigori Zakladnov.

— Eu, — răspunse Pugaciov. Privind pieziş spre femeia de lîngă cuptor, adăugă : — Hai afară, să stăm oleacă de vorbă.

Amîndoi fraţii Zakladnov, „Găina lui Erioma" şi Pugaciov se duseră spre sarai. Pugaciov întrebă cu glas scăzut :

— Domnilor cazaci, ai, spuneţi-mi fără fereală, ce se întîmplă la voi, ce năpaste, ce supărări vă fac căpeteniile ?

Uitîndu-se unul la altul şi la „Găina lui Erioma", fraţii Zakladnov îi povestiră lui Pugaciov ceea ce se petrecea în Oastea de la Iaik.

— Mulţi sînt ridicaţi, mulţi sînt duşi la cercetări, — zise Grigori Zakladnov, uitîndu-se cu luare aminte la obrazul oacheş al lui Pugaciov. — Se aude că la Orenburg, doisprezece inşi dintr-ai noştri sînt osîndiţi la ciopîrţire, patruzeci şi şapte la spînzurătoare şi alţi trei la tăierea capului...

— Nu se aude, ci acesta-i adevărul adevărat, — întrerupse pe frăţîne-său tînărul Efrem Zakladnov. — Am citit înştiinţarea cu ochii mei. Aşa a hotărît comisia de cercetare, la 17 septembrie acest an. Hotărîrea au dus-o la Piter, ca s-o iscălească mult prea miiostiva ţarină.

— Vai, vai, vai, — îi căină Pugaciov, clătinînd din cap şi ţîţîind. — Domnilor cazaci, trebuie să scăpaţi într-un fel de belea, altminteri vă înhaţă pe toţi. Iacă, aş putea să vă duc eu în Kuban, la nekrasoveni, la rîul Loba. Iar de acolo aţi trece cu supunere la sultanul turcesc. Să ajungem noi să trecem hotarul : că dincolo am marfă de două sute de mii de ruble ; pentru început, aş hrăni toată oastea. Dar şi paşa turc, cu care mă cunosc

bine, are să ne întîmpine; ne-ar da şi cinci milioane — ce-am mai huzuri...

— Dar dumneata cine eşti? — întrebă Grigori Zakladnov, cam speriat, cu neîncredere în glas.

— Sînt Emelian Feodorov, rascolnic, negustor de peste hotar. Şi pe mine mă prigonesc cinovnicii ţarinii — era cît p-aci să ajung la închisoare. Trebuie pînă la urmă să mă tupilez şi eu pe undeva. Numai, cinstiţi cazaci, să nu scăpaţi nici o vorbă nimănui, din ceea ce v-am spus — totul rămîne între noi!

Cei doi fraţi Zakladnov se înveseliră. Grigori îşi făcu chiar semnul crucii.

— Mare-i dumnezeu! Am pleca toţi cu dumneata... Efremka, ia adu o vulpiţă, plocon pentru domnul negustor...

— Mulţumesc, nu vă osteniţi, — zise Pugaciov. — Va să zică am să vin chiar eu la cetatea Iaikului. Dar cazacul Denis Pianov, ori Tolkaciov, or fi acasă? Mi-a spus o vorbă despre ei stareţul Filaret.

2

In seara zilei de 22 noiembrie 1772, Pugaciov şi tovarăşul său de drum, ţăranul Filippov, intrară cu două sănii în cetatea Iaikului şi o luară prin înserarea vînătă, geroasă, drept spre ograda rascolnicului Denis Pianov, un cazac bătrîn, ieşit din oaste.

— Bucuros de oaspeţi, unchiule? Prea cinstitul egumen Filaret îţi trimite binecuvîntarea sa, — spuse Pugaciov gazdei, făcîndu-şi semnul crucii cu două degete înaintea icoanelor.

— Oricînd sîntem bucuroşi de oaspeţi, de oameni buni. Iar de cei care ne aduc binecuvîntarea părintelui Filaret, cu atît mai mult, — răspunse prietenos bătrînul, voinic, rumen, cu barba albă.

La cină gazda puse pe masă votcă şi vorbiră despre unul şi acelaşi lucru. Gazda se tînguia că lumea din tîrg trăieşte în deznădejde şi în mare scîrbă; cazacii se aşteaptă la o prigoană crîncenă.

După cină, se culcară: Pugaciov şi gazda, pe cuptor, ţăranul Filippov, pe jos; Agrafena, nevasta lui Pianov, se dusese cu fetiţa ei în altă odaie. Cînd Filippov începu să sforăie,

gazda, Denis Pianov, îl atinse pe Pugaciov cu cotul şi-i spuse în şoaptă :

— Musafirule, frăţioare, auzi ?... N-ai adormit ? Se zvoneşte că la Tariţîn s-a ivit un om, un potlogar, care s-a dat drept ţarul Petru Feodorîci. Dar acum nu se mai aude de el. Oamenii zic că s-ar fi ascuns, alţii că l-au omorît în bătaie... Dumneata n-ai auzit în drum nimic despre asta ?

Inima lui Pugaciov se opri o clipă. Sîngele îi năvăli în capul ameţit, şi el răspunse cazacului :

— N-a fost un potlogar şi nu s-a dat drept ţar, ci ţarul însuşi s-a ivit la Ţariţîn, chiar el, Petru Feodorîci. E adevărat, l-au prins la Ţariţîn, dar a scăpat, iar în locul său au ucis un altul în cazne, ca să-i ascundă urma.

Pianov căscă larg ochii, silindu-se să vadă prin întuneric obrazul musafirului.

— Nu se poate una ca asta, oaspete drag, — se împotrivi el, după ce cugetă bine. — Doar stăpînitorul nostru Petru Feodorîci a murit la Piter.

— Nu-i adevărat, — rosti Pugaciov cu tărie şi se ridică într-un cot. — Ţarul a scăpat de la o moarte năpraznică şi la *Piterburh,* şi la Ţariţîn.

— Nu prea ar părea cu putinţă, — se îndoi Pianov.

Pugaciov nu răspunse nimic. Se ocărî singur în gînd, pentru că îndrugase unui om atît de puţin cunoscut nişte lucruri fără şir, în care nu credea nici el. Tot băutura era de vină... Tăcu, pe urmă aduse vorba de-a dreptul asupra ţelului urmărit, a cărui înfăptuire i se părea fără greş, cu putinţă.

— Cum puteţi răbda voi, cazaci slobozi, răpirea drepturilor voastre ? Unde vă e bărbăţia ?... Sînteţi nişte muieri... (Pianov suspina şi se scărpina, luptîndu-se cu gîndacii şi cu ploşniţele care-l încolţiseră.) V-aş duce eu în ţara turcească, la rîul Loba.

— Bucuroşi am merge cu matale, — şopti Pianov, făcîndu-şi semnul crucii peste gura deschisă într-un căscat larg, — dar cum o să trecem printre urdiile tătăreşti ? Şi apoi, n-avem nici unul măcar o carboavă de drum...

— Tătarii or să se bucure cînd au să ne vadă. Iar pentru cheltuielile plecării o să vă fac eu danie cîte douăsprezece ruble de fiecare gospodărie.

— Dar ce fel de om eşti dumneata ?! — întrebă Pianov cu un ţipăt uşor, de uimire. — Şi de unde ai atîta bănet ?

Atunci Pugaciov începu să-i povestească din nou basmul cel învăţat pe de rost, cum că negustorea în ţări străine şi că avea duium de bogăţii lăsate la hotar: brocart, covoare, feregele, cizme — toate cumpărate în Egipt şi în Persia, pe care nu le-a putut trece în Rusia, din pricina ciumei.

Gazda era ameţită de aceste vorbe ale musafirului întîmplător. Se frecă de mai multe ori cu dosul de cuptor, se dădu aproape de tot şi spuse, tulburat:

— Să fie cu putinţă?... Dar nimeni n-are atîta bănet, nici un negustor... Poate, numai ţarul...

Pugaciov sări ca ars. Se aşeză pe cuptor, cu picioarele atîrnînd în jos şi, lovindu-se cu pumnul în piept, rosti:

— Sînt chiar ţarul Petru Feodorîci. La Ţariţîn am fost scăpat de dumnezeu şi de oamenii de bine. Iar în locul meu au omorît în bătaie un ostaş de pază.

Pianov sări şi el, lăsîndu-şi picioarele pe marginea cuptorului şi-şi holbă ochii la Pugaciov. Acesta, dezmeticindu-se, se sperie de vorbele rostite şi, apucîndu-se de cap, strigă tare pe Filippov care sforăia, întins pe jos:

— Hei, Semioane, Semioane, Filippov!

— De ce strigi? — răspunse ţăranul după o vreme.

— N-ai auzit nimic?

— Nu, am dormit buştean. Dar ce e?

— Mi s-a năzărit, — spuse Pugaciov cu un oftat de uşurare, — că cineva a bătut la fereastră.

— Din pricina beţiei, pesemne, — răspunse Filippov, neprietenos, privind chiorîş spre chipul lui Pugaciov care se vedea nedesluşit; lumina lunii pătrundea anevoie prin geamurile înghemţate.

Denis Pianov, adînc tulburat, tremurînd şi clănţănind din dinţi, se dădu jos de pe cuptor, îşi aruncă pe umeri beşmetul tătăresc şi ieşi afară să se dezmeticească. Pugaciov se luă după el. Se aşezară cot la cot pe scară, tăcînd, fiecare cu gîndurile lui.

Bătrînul Filippov stătea cu inima strînsă, în aşternut: auzise prin somn strigătul lui Pugaciov care-l trezise: „Nu sînt negustor, sînt ţarul Petru Feodorîci". Doamne, doamne... Ce era de făcut? Acum o să dea de bucluc, pentru că se înhăitase la drum cu un derbedeu ca ăsta... Doamne apără şi ne păzeşte!

— Dar cum te-a păzit dumnezeu? Şi pe unde ai rătăcit zece ani în şir, lumina noastră! — vorbi încet Pianov. Credea şi nu credea în vorbele musafirului său băut.

— Iată ce s-a petrecut cu mine. Din mila lui dumnezeu: garda, conții, prinții, au alergat la mine-n palat și m-au închis, dar căpitanul Maslov, laudă lui, mi-a dat drumul. Mi-am luat chip de om de rînd și m-am ascuns în Polonia și la Țarigrad... Am fost în Egipt, la faraoni... (Pugaciov mișca din sprîncene, încordîndu-și gîndul, în silința de a mai găsi un nume de țară.) Am fost în Persia, în Prusia. Iar de acolo, drept la voi, la Iaik...

Pianov se ridică în picioare și, încă neputîndu-și stăpîni gîndurile și simțurile, făcu în fața lui Pugaciov o plecăciune adîncă.

— Bine, tătucule. O să stăm de vorbă cu bătrînii în privința Turciei. Ce-or spune ei, vei afla.

— Dar, Denis Ivanîci, să fim înțeleși: nu vorbi cu oricine, nu da taina asta în vileag oricui, — adăugă Pugaciov, amenințîndu-l poruncitor cu degetul.

Pe cer licăreau stele mari și luminoase. Luna cu fruntea sa lată, sidefie, luneca încet spre asfințit. Crucea cu opt brațe lucea în lumina albastră, pe turla bisericii azurii. Nici un zgomot, nici un foșnet, peste tot stăruia tăcerea rece, din preceasul zorilor. Moleșit de căldura de pe cuptor, Pugaciov se simți pătruns deabinelea de ger. Tresări din umeri, scuturat de frig, și gîndul i se limpezi; înțelese, în sfîrșit, la ce urgie se osîndise singur, prin vorbele pe care le spusese, în întunericul acestei nopți, lui Denis Pianov. Un simțămînt de teamă i se strecură în suflet. „La dracu' la dracu-! O să mă lepăd de vorbele mele. O să zic că n-am spus nimic", se gîndi Emelian, încleștîndu-și dinții.

— Iată ce e, Denis Ivanîci, — începu el cu glas hotărît, cu bărbăție. — Ți-am spus c-aș fi țarul Petru Feodorîci cel adevărat... Auzi? Ei, află că... — urmă el, și, deodată, se poticni. Vedenia orbitoare pe care o gonea tot timpul i se arătă din nou, covîrșitoare. Dar aburii beției mai clocoteau în sîngele lui — la cină băuse zdravăn. Pugaciov se cutremură cu tot trupul, din cap pînă-n picioare, și zvîcni din umăr: „Fie ce-o fi! N-ai fost treaz, nu mai zice că nu ești breaz". — Auzi, unchiule! Să n-o spui oricui... Iar eu întăresc înc-o dată: sînt țarul. cu adevărat!...

Ocolind ograda bisericii, o caraulă de ostași călări se apropia încet. Caii fornăiau și strănutau; aburi ușori se ridicau de pe trupurile lor încălzite de fugă. Cei doi oameni de pe scară se aplecară și intrară repede în izbă.

Pugaciov stătu în cetatea Iaikului, la cazacul Pianov, o săptămînă întreagă. Într-o zi, acesta, prinzînd o clipă prielnică, îi spuse în şoaptă :

— Iată, măria ta, am vorbit bătrînilor noştri cazaci despre dorinţa ce o ai să ne duci în ţara turcească, în Kuban. S-au bucurat foarte şi-au zis : e un lucru de seamă, trebuie să stăm de vorbă cu cazacii, uite, atunci cînd se vor aduna cu toţii la pescuit cu ostia [1]) şi...

— Dar le-ai spus că eu sînt ţarul Petru ?

— Mi-a fost frică s-o spun pe faţă, măria ta, dar le-am dat să înţeleagă, pe ocolite.

— Şi ei ? — întrebă Pugaciov cu răsuflarea tăiată.

Denis Pianov îngăimă, bîlbîindu-se :

— S-au cam îndoit.

Pugaciov se încruntă şi mormăi ceva nedesluşit.

Începu să cutreiere prin pieţe, de dimineaţă şi pînă seara ; se uita cu luare aminte la oameni, asculta cu nesaţ dacă se vorbea ceva cum că Petru Feodorovici al III-lea ar fi sosit tainic în cetatea Iaikului. Întîmplarea nu avea însă nici un răsunet în norod, şi el nu ştia dacă trebuie să se bucure de aceasta ori să-i pară rău.

Îşi cumpără pînză colorată pentru o cămaşă şi un pud şi jumătate de crapi, iar ţăranul Semion Filippov îşi încărcă două care cu peşte, şi amîndoi plecară înapoi.

În ziua de 19 decembrie, în urma pîrii ţăranului vînzător Semion Filippov, Pugaciov fu găsit la Malîkovka, ridicat de o strajă şi înaintat „spre cele legiuite". La cercetări mărturisi că era cazac fugar din staniţa Zimoveiskaia, din ţinutul Donului, dar că, dacă era o pîră împotriva sa din partea lui Semion Filippov, el aşa credea, că, fiind beat, i-ar fi sfătuit pe cazaci să fugă în Kuban, dar nu avusese nici un gînd să facă într-adevăr asemenea ispravă şi, pe cînd stătuse de vorbă cu Pianov, nu se dăduse drept ţar.

Fu pus în lanţuri şi înaintat, mai întîi la Simbirsk, iar de acolo la Kazan.

În stepă se dezlănţuise un viscol cumplit ; fu nevoie să se oprească cu el, timp de două zile, la un han din Sizran. Cînd intră în izbă, Pugaciov se plînse că-i degerase un picior, şi

[1]) Unealtă de pescuit, în formă de furcă de fier, cu coada lungă. (N. trad.)

rugă să i se scoată cizmele. Pe cînd îl descălțau, îi căzură dintr-o cizmă cinci fișicuri cu monete de aur și de argint înfășurate într-o hîrtie. Pugaciov desfăcu unul din fișicuri, scoase din el un cervonet de două ruble și jumătate și ceru să se ia băutură de un sfert de rublă. Acești bani îi avea de la egumenul Filaret.

— Am avut bani de argint în brîu, vreo treizeci de ruble în chimiraș și, cusute într-o cămașă groasă de drum, alte patruzeci și două de ruble. Dar la Malikovka m-au jefuit de tot ce aveam, m-a prădat pisarul. Ei, lasă-l în plata domnului. Să-i ajute dumnezeu să trăiască cu banii mei.

La masă, Pugaciov și cei doi țărani care-l însoțeau, Șmotkin și Popov, băură binișor. Pugaciov îi dădu lui Șmotkin cîțiva cervoneți, chipurile, în păstrare.

Două zile mai tîrziu, cînd viscolul conteni, se urcară în sănii. Șmotkin îl chemă pe Popov într-o parte și-i arătă zece cervoneți.

— Emelian al nostru, știi, vrea să spele putina... Tu ce zici, să-i iau banii?

— Vezi-ți de treabă... Să piară, cu bani cu tot. Dă-i banii îndărăt, — îl sfătui Popov. — Și, bagă de seamă, fii cu ochii în patru. Să nu-i dai hățurile în mîini. Nu vezi ce diavol e? Ce ochi are — te apucă și groaza! Deunăzi, s-a holbat beat la mine, de era să cad jos...

— Bine că mi-ai spus; acum nu mă mai dau jos din sanie și nu mai las țepoiul din mînă.

Pentru mai multă siguranță, se apucară să-l lege pe Pugaciov cu lanțul de sanie, cu toate că avea fiare la picioare.

— Ce faceți, băieți? — spuse Pugaciov, dojenitor. — Vai, fraților, fraților! Doar am la Țarigrad bănet cu carul. Eu îs negustor, făceam negoț cu oameni de peste hotare. Nu vreți, fraților, să mă duceți pînă la Starodub? Fiți buni, milostiviți-vă. De m-o duce dumnezeu cu bine la Starodub, vă răsplătesc cum n-ați visat, vă umplu de aur.

— Nu, Emelian Ivanîci, — se împotrivi Popov. — Țin la capul meu mai mult decît la orice avuție.

La 4 ianuarie 1773, Pugaciov fu adus la Kazan.

Cu prilejul cercetărilor fu dezbrăcat și i se frecă spinarea cu apă sărată tare; pe piele i se iviră niște dungi negricioase. Atunci fu întrebat dacă fusese pedepsit la bătaie cu cnutul, ori

cu gîrbaciul, şi de ce anume fugise în Polonia ? Pugaciov răspunse aceleaşi lucruri, ca şi la Malikovka, la care mai adăugă :

— N-am fost bătut nici cu cnutul, nici cu gîrbaciul. M-a bătut polcovnicul Denisov, în războiul cu Prusia, fiindcă i-am scăpat calul.

Din ordinul lui von Brandt, guvernatorul Kazanului, Pugaciov fu închis în aşa-zisele „temniţi negre" din cetăţuie, sub vechea cancelarie gubernială, pe jumătate surpată.

Curînd după prinderea lui Pugaciov, organele de cercetări îl puseră sub urmărire şi pe Denis Pianov. Dar acesta se făcuse nevăzut, fără urmă.

3

La închisoare, Pugaciov se purtă ca un om deştept. Ca şi pînă atunci, se dădea drept rascolnic, spunîndu-le tuturor că n-avea nici o vină şi că pătimea fiind pîrît, pentru „cruce şi barbă". Noaptea, cînd cei mai mulţi întemniţaţi dormeau, el întindea pe jos cojocul rupt primit în închisoare, îngenunchia pe el, ca să nu răcească la picioare şi, zornăindu-şi fiarele, se ruga cu rîvnă. Această comedie o repeta adeseori. Prin toată închisoarea se răspîndi vorba despre el, ca despre un om cuvios, cu frica lui dumnezeu. Ostaşii de pază se arătau faţă de el compătimitori şi miloşi. Toată lumea îi zicea Emelian Ivanici. Îndeosebi îi arătau o mare cinstire rascolnicii înstăriţi din Kazan, care aduceau întemniţaţilor pomeni, pentru mîntuirea sufletului. Pugaciov căpăta totdeauna mai mult decît alţii, dar, în cuviosia lui, împărţea cele mai bune bucăţi ostaşilor de pază şi tovarăşilor. Pe scurt, smeritul Pugaciov era cuminte, foarte ascultător şi întotdeauna îl vedeai îngîndurat. Aflînd întîmplător de la rascolnici că egumenul Filaret venise la Kazan, pentru a da în lucru nişte icoane, Pugaciov se rugă de ei :

— Vai, spuneţi-i... să facă ce poate, ca să mă scoată de aici...

Filaret nu avea prea mare trecere la administraţie şi, grăbindu-se să plece înapoi spre Irghiz, lăsă o scrisoare negustorului Şciolokov, un prieten al său, rugîndu-l cu căldură să-l scape pe rascolnicul Emelian Pugaciov din temniţa cea înfricoşătoare. Dar, în acea vreme, Şciolokov se afla la Moscova, cu treburi negustoreşti.

Filaret plecă. Şciolokov nu sosi curînd. Pugaciov mai petrecu cîteva săptămîni, chinuit de nesiguranţă. Între timp, cunoscu de aproape pe întemniţatul Parfen Drujinin, un negustor din tîrguşorul Alata, care ţinea de gubernia Kazan. Negustorul avea patruzeci şi opt de ani. Era un om cu chipul supt, cu bărbuţă de ţap, cu ochii stinşi, intraţi în fundul capului.

— Stau de o veşnicie aici, — se plîngea Drujinin, tuşind mereu. — Am în mahala o căsuţă, nevastă şi trei copii. Negustorii m-au ales otcupcic [1]) ; aveam sarcina să vînd sarea statului în satul Sretenskoe. După un an, mi-au cerut socoteala. Am avut şapte mii de puzi de sare lipsă. Pentru asta stau închis şi pătimesc.

— Mi se pare, Parfen Petrovici, că trebuie să fugim de-aici, — murmură Pugaciov, făcîndu-i cu ochiul.

— Bine ar fi... Dar în ce chip ? N-ai cum ! Îndată bagă ostaşul spanga în tine.

— Trebuie să ne gîndim. Găsim noi calea.

Zăvoarele zăngăniră, uşa de fier scîrţîi şi în temniţă intră un om scund, rotofei, cu barba căruntă, în caftan blănit cu vulpi. Băiatul care-l însoţea avea după umeri, atîrnată de o funie, o legătură de colaci mari de grîu. După ce se obişnui puţin cu întunericul jilav din temniţă, bătrînul întrebă :

— Unde-i cazacul de la Don, Emelian Ivanov ?

— Chiar eu sînt. — Zornăind din lanţuri, Pugaciov se sculă în picioare. — Vai, nu cumva dumneavoastră sînteţi Vasili Feodorîci Şciolokov ?

— Chiar el, — răspunse negustorul. — Vasiutka, ia lasă doi colaci pentru bietul om.

Tulburat, clipind şi privind cu blîndeţe în ochii senini ai lui Şciolokov, Pugaciv spuse :

— Prea cinstitul egumen Filaret mi-a poruncit să mă închin adînc în faţa dumneavoastră şi să vă rog să aveţi grijă de mine, sărmanul, pe lîngă guvernator.

— Pentru ce stai aci ?

— M-au pîrît pentru cruce şi barbă.

— Bine, drăguţule. Am să mă duc şi la guvernator, cu care stau bine, am să mă duc şi la secretar.

— Faceţi tot ce puteţi, pentru dumnezeu ! — spuse Pugaciov în şoaptă, dîndu-se mai aproape de Şciolokov. — Şi făgă-

[1]) Concesionar cu remiză. (N. trad.)

duiţi-i guvernatorului o sută de ruble, sau chiar mai mult. Şi secretarului, care cercetează pricina mea, vîrîţi-i şi lui în mînă măcar vreo douăzeci de ruble. Boieraşii trag la bani. Iar eu am destui, i-am lăsat în păstrare la părintele Filaret, — minţi Pugaciov.

Şciolokov îi dărui o rublă şi, după cîteva zile, se duse la secretarul Abramov, pe care-l rugă că „dacă pricina pentru care stă închis acest Emelka nu e prea împovărătoare şi protivnică legilor, atunci să nu fie năpăstuit, pentru care şi stareţul Filaret are să vă fie mulţumitor".

Curînd după aceea, Pugaciov avu noroc — pesemne că rascolnicul Şciolokov ştiuse cum să-l ajute. Printr-o dispoziţie a guvernatorului, în luna martie 1773, i se scoaseră lanţurile grele, lăsîndu-i-se la picioare numai cele uşoare. Pentru smerenia lui, pentru ascultare şi blîndeţe, Pugaciov era adeseori trimis cu alţi întemniţaţi în tîrg la muncă, şi el folosea acest lucru din plin, cutreierînd prin cîmpul Arskoie [1]), cercetînd iscoditor toată aşezarea Kazanului, căutînd cu pricepere să cunoască oamenii întîlniţi întîmplător şi dobîndind bunăvoinţa ursuzilor ostaşi de pază cu cîte o glumă, cu cîte un dar. Pe scurt, treburile lui mergeau strună, nădejdea că va putea fugi îi creştea tot mai mult.

4

Între timp, la Petersburg se decidea soarta sa. Indiferent dacă Pugaciov era socotit un mare răufăcător, ori unul fără însemnătate, fapt este că Ecaterina se interesă de cazul lui. Ea dispuse în ziua de 6 mai: „Cazacul Pugaciov va fi pedepsit la bătaie cu cnutul şi, fiind un vagabond deprins să trăiască de capul lui, fără să muncească, va fi deportat în oraşul Pelîm [2]), unde urmează să fie pus la muncă în folosul statului, dîndu-i-se pentru întreţinere trei copeici pe zi". Această înaltă poruncă se tîrî fără grabă prin hîrtoapele drumurilor de primăvară, de la Piter la Kazan.

Pugaciov, presimţind parcă furtuna care venea pe capul lui, începu să se grăbească. Îl îmboldi o întîmplare care-i zgudui adînc pe toţi întemniţaţii. Într-o seară, el şi negustorul Drujinin

[1]) Una din suburbiile Kazanului. (N. trad.)
[2]) In regiunea Uralului din Siberia de vest. (N. trad.)

cărau apă de la fîntînă la bucătăria închisorii. Deodată, în ograda dinăuntru, împrejmuită cu ulucă, se auzi răpăitul unei tobe, urmat de un geamăt puternic, prelung; geamătul începu să slăbească, se potoli, apoi un țipăt nebunesc, sfîșietor, spintecă aerul. Drujinin scoase un oftat și se cutremură, astupîndu-și urechile. Pugaciov simți că-l trec fiori de gheață.

— Ia uite, ia uite! — strigau oamenii din toate părțile. A primit o sută de cnuturi, pentru că a ucis un om — e pușcăriașul Novoselov Vanka...

Prin fața lui Pugaciov și a lui Drujinin era tîrît un om mai mult mort decît viu, cu spinarea goală, sfîșiată pînă la sînge cu cnutul. Omul era dus de brațe de doi ostași cu chipurile posomorîte. Își mișca anevoie picioarele în fiare, părînd că e cît pe ce să se prăbușească la pămînt în fiecare clipă. Cu ochii închiși, năucit de bătaie, mișca din buze și gemea cu glas subțirel, parcă ar fi scîncit un cățel; capul i se bălăbănea, brațele îi atîrnau în jos, ca ale unui mort. In spatele lui mergeau un cinovnic ferchezuit, cu niște hîrtii în mînă, și un ofițer cu fața palidă, în cizme mari, scîlciate.

Iar la cîțiva pași în urma lor venea călăul, un vlăjgan bine hrănit, cu mutra fălcoasă. Pe obrazul său ras, neted, ochii priveau tîmp în gol; o curelușă, ținîndu-i părul pieptănat cu îngrijire, îi trecea peste fruntea îngustă; purta cămașă roșie de mătase, beșmet tătăresc, aruncat cu fudulie pe un umăr, și cizme lăcuite, din piele de țap.

Era, fără îndoială, beat, căci mergea clătinîndu-se, împleticindu-se și scuipa printre dinți. Oprindu-și privirile obraznice spre mulțimea de pușcăriași tăcuți, scutură în aer, amenințător, cnutul din curele, ud de sînge. Acei dintre întemnițați care așteptau să se întîlnească cu el într-un viitor apropiat, îi făceau plecăciuni pînă la pămînt, zîmbind slugarnic; dar cei mulți îl fulgerau fioros cu ochii și mîrîiau șuierător printre dinți. „Călăule, schingiuitorule, ucigașule, lepră! Crăpar-ai să crapi!... Nu te-ar primi pămîntul!... Ineca-te-ai în sîngele nostru! Năpîrcă! Ciumatule!"

Pugaciov și Drujinin se zgribuliră pe patul lor de scînduri, lungiți unul lîngă altul, și rămaseră îndelung tăcuți.

— Uite, așa o să pătimim și noi. Ai văzut? — începu Drujinin.

— Păi, ți-am spus eu: trebuie s-o luăm din loc, — răspunse Pugaciov. — Cînd o să ne mai scoată la cîmpia Arskoie, la

muncă, dacă n-o să fie pază prea mare, ne suim într-o lotcă şi — valea ! Acu' apele sînt mari, o să plutim repede...

— Cu lotca nu-i prea sigur, n-o găseşti cînd îţi trebuie. Mai bine s-o luăm pe uscat. Am să cumpăr un cal. Dar unde să ne ducem ?

— Nu te îngriji de asta... — îl linişti Pugaciov. — O luăm fie spre Iaik, fie spre Irghiz. Numai să scăpăm de aici.

A doua zi de dimineaţă veni feciorul lui Drujinin, Filimon, un flăcău de 18 ani, şi aduse cîte ceva de-ale gurii pentru taicăsău. Acesta îl luă deoparte şi-i spuse să cumpere neapărat un cal şi o căruţă, „fiindcă eu şi prietenul meu ne-am pus în gînd să fugim". Feciorul încercă să se împotrivească, să-şi înduplece tatăl să se răzgîndească spunîndu-i : „O să te prindă şi o să te pedepsească cu moartea".

— Am să te blestem cumplit ! — îl ameninţă Drujinin, schimonosit de mînie, ridicînd pumnul asupra flăcăului.

Feciorul începu să plîngă, tuşi în palmă şi spuse :

— Bine, tăicuţule, am să fac după voia ta.

Peste două zile, căruţa îi aştepta. Un ostaş de pază, Grigori Mişcenko, se arătă gata să fugă cu ei. Îl ţinea în cinste pe Pugaciov, credea în vorbele lui şi primi bucuros îndemnul acestuia de a fugi cu ei.

În ziua de 29 mai, la orele 8 dimineaţa, Pugaciov şi Drujinin se duseră la ofiţerul comandant al gărzii.

— Înălţimea voastră, — începu Drujinin, făcînd o plecăciune adîncă, — daţi-ne voie să ne ducem după cîte ceva de-ale gurii la protopopul de la catedrală, părintele Ivan Efremov, care mi-e rudă.

Ofiţerul, avînd încredere deplină în Pugaciov şi în Drujinin, îi învoi şi trimise cu ei pentru pază pe ostaşul Rîbakov precum şi pe Mişcenko, care voia să-i însoţească. Pugaciov simţi că i se urcă sîngele la cap : totul mergea cum nu se putea mai bine. Ofiţerul porunci cu străşnicie ostaşilor :

— Să nu vă duceţi cu întemniţaţii în altă parte decît la protopop; peste o jumătate de ceas, să fiţi înapoi, în curtea închisorii.

Ajuns la casa popii, Drujinin se sărută cu rotofeiul protopop, scoase nişte bani şi-l rugă pe dascălul de la catedrală, mare iubitor de băutură, să dea o fugă după votcă, bere şi mied. Băură la repezeală, pe nerăsuflate, fără să mănînce. Dealtfel, se stăpîneau din răsputeri să nu bea, dar îi turnau pe săturate

ostaşului Ribakov, care habar n-avea de gîndurile lor. Ostaşul se chercheli iute. Făcea bale la gură şi izbea cu pumnul în masă, bolborosind cu limba, care nu-i mai încăpea în gură :

— Ha-ha ! Grăbiţi-vă... E vremea, hei, voi !

Îi întinseră încă un pahar mare de votcă amestecată cu bere. El îl dădu de duşcă, oftă din rărunchi, holbă ochii şi începu un cîntec. Îl luară de braţe şi-l duseră afară. Lîngă biserică aştepta căruţa gata de plecare. Pe capră şedea flăcăul Filimon Drujinin.

Ca să-l înşele pe ostaşul Ribakov, Drujinin-tatăl strigă :

— Hei, surugiule. Cît iei ca să ne duci pînă la cetăţuie ?

— Cinci copeici, — răspunse Filimon.

— Mare hrăpăreţ eşti, — spuse Pugaciov. — Ei, fie... Pricopseşte-te.

Pugaciov şi Drujinin urcară mai întîi în căruţă pe ostaşul Rîbakov, beat turtă, şi apoi se suiră şi ei, împreună cu ostaşul Mişcenko şi se acoperiră cu o rogojină. Filimon croi calul cu harapnicul şi căruţa o luă la goană ca vîntul. Rîbakov adormi îndată. Iar după ce lăsaseră vreo zece verste între ei şi Kazan, se dezmeteci o clipă, îi dădu lui Pugaciov un ghiont între coaste şi mormăi :

— De ce mergem de atîta vreme ?... Hei...

— Iacă aşa, frate, — răspunse Pugaciov, rîzînd. — Ne-a dus pe un drum ocolit. Stai ! Am ajuns... Uite cetăţuia. Hai, leatule, dă-te jos !

Îl îmbrînci pe Rîbakov, zvîrlindu-l în drum, trase o şuierătură voinicească şi căruţa pieri în nori de praf. Iar Rîbakov, beat mort, fără să-şi dea seama de nimic, ajunse, cu chiu, cu vai, în satul Ţarîţîno de pe pămînturile coroanei şi acolo se prăvăli în urzici, lîngă zaplazul casei vechilului.

Fuga celor trei nu-i fu raportată guvernatorului Iakov Larionovici von Brandt decît peste cinci zile.

Ascultînd raportul secretarului, bătrînul guvernator era gata să-şi iasă din sărite, dar, voind să-şi cruţe sănătatea şubredă, se stăpîni. Clătină numai din cap a dojană şi ţîţîi.

— Vai, domnilor... Mă tăiaţi fără cuţit. Ei, ce-am să-i spun acum procurorului general al Senatului ? Iată, poftiţi, — guvernatorul, cu mîna lui bătrînească, cu vine albastre sclerozate, întinse secretarului scrisoarea venită de la Piter, prin care i se făcea cunoscută înalta poruncă din 6 mai : „Pugaciov va fi pedepsit la bătaia cu cnutul şi deportat la Pelîm". — Această scrisoare s-a tîrît douăzeci şi cinci de zile de la Sankt-Peters-

burg pînă aici. Halal grabă! Ei? Pe cine să pedepsesc acum cu cnutul, pe cine să deportez la Pelîm? Spui că osînditul a fugit? Bravo lui!... Phii, straşnic om! Dar dacă a fugit, trebuie prins cît mai repede! Să fie prinşi, să fie prinşi ticăloşii! — se aprinse von Brandt, dar auzindu-şi strigătul tăios, ceea ce era cu primejdie pentru sănătatea lui, se domoli numaidecît şi trase o înghiţitură de suc de la gheaţă, făcut din merişoare de munte.

Începu zăpăceala cercetărilor, care te uimea prin încetineala obişnuită în imperiul rus. Totuşi, von Brandt dispuse imediat ca fuga celor trei să fie vestită prin toate judeţele guberniei şi porunci ca fugarii să fie căutaţi cu o grijă deosebită prin aşezările de la Irghiz, deoarece „rascolnicii aşezaţi la Irghiz primesc acolo fără frică tot felul de haimanale". Cu toate acestea, cele două săptămîni de căutări nu duseră la nimic. Înciudat, guvernatorul vesti, cu părere de rău, la Piter, prinţului Veazemski, procurorul general al Senatului, că înalta poruncă relativă la aplicarea pedepsei corporale lui Pugaciov şi la deportarea acestuia la Pelîm, „n-a fost executată, deoarece numitul Emelian Pugaciov a fugit cu ostaşul pus de pază pe lîngă el, cu trei zile înainte de sosirea scrisorii luminăţiei voastre". Această scrisoare a guvernatorului se tîrî pînă la Petersburg exact 47 de zile şi 47 nopţi şi abia la 13 august, orele 12 noaptea, cuprinsul ei fu raportat de urgenţă contelui Zahar Cernîşev, vicepreşedintele Colegiului de Război.

Petersburgul nu era Kazanul. Petersburgul îşi dădu seama numaidecît ce fel de om era Pugaciov. Fură trimise în goană ştafete la Don, la Orenburg, la Kazan, cu porunca straşnică de a-l prinde pe mult prea cutezătorul Emelka Pugaciov, de a-l prinde neapărat!

CAPITOLUL X

S-a aflat izbăvitorul

1

Tocmai în ziua cînd contele Cernîşev iscălea la Piter ordinul către guvernatorul Orenburgului şi epistola către Oastea Donului pentru prinderea lui Pugaciov, adică la 14 august 1773, Emelian Pugaciov, voios, scuipînd în stînga şi-n dreapta, îngînînd un

cîntecel, sosi cu căluţul său la umetul Talovîi, unde era bine cunoscut acum. Zărindu-l Stepan Oboleaiev, stăpînul umetului, strigă plin de bucurie:

— Ah, suflet voios în cîrje! Pe unde mi-ai umblat, de unde te aduce dumnezeu? Nu ne-am văzut de şase luni şi mai bine.

— Păi, cum să spun, frate... Am rătăcit şi eu prin lumea largă, — răspunse Pugaciov, ca să scape de lămuriri. Pe urmă, îl întrebă: — Ascultă, frate Stepan Maximîci, n-am fost căutat pe aici? Dar cu cazacul Denis Pianov ce-i, o mai trăi?

— În privinţa ta, slavă domnului, nu se vorbeşte nimic, — răspunse hangiul. — Dar Pianov cela s-a tupilat pe undeva, a întins-o. La Iaik, comandirul, polcovnicul Simonov, a aflat că Pianov i-ar fi îndemnat pe cazaci să fugă în Kuban, iar pe tine să te facă ataman... Ei, hai în casă, să gustăm din harbuji, că s-au copt...Anul ista a dat dumnezeu belşug... — Om mehenghiu şi îndeajuns de isteţ, hangiul ştia foarte bine că Pugaciov fusese închis în urma unei pîri, în temniţa din Kazan, dar, de vreme ce nu auzise de la el nici o vorbă cu privire la această întîmplare, găsi de cuviinţă să nu-şi necăjească musafirul cu întrebări.

Pugaciov poposi aproape o săptămînă la umetul Talovîi. Căuta de zor să se întîlnească cu cazacii şi, pentru aceasta, îşi petrecea toată vremea în stepă, de dimineaţă pînă seara, bucuros de vremea frumoasă, împuşcînd saigaci[1]).

Într-o zi, urmărind un saigaci rănit, se depărtă ca la vreo 15 verste de umetul „Găinii lui Erioma".

Ajunse pe malul unui pîrău. Peste zi, ostenind, se culcă în nişte tufari. Şi îndată ce-şi lăsă trupul odihnei, aceleaşi gînduri, cu neputinţă de alungat, îl năpădiră. Iată-l fugar din închisoare. Fără îndoială că îl căutau peste tot, doar era un răufăcător de seamă, nu un potlogar ori un hoţ de cai oarecare, doar atunci îndrugase cîte-n lună şi-n stele bătrînului Denis Pianov, în privinţa sa: „Sînt ţar, sînt ţar"... Vai, o să-l prindă, o să-i rupă nările, o să-l bage la ocnă... „Vai de sărmanul meu cap!... Să ştii că n-o să mai am parte de zilişoare însorite". Sau, cine ştie? Poate c-o să aibă noroc. Poate că fîrtaţii de pe Iaik o să-l aleagă să-i cîrmuiască. „Ce i-aş mai duce, ce i-aş mai duce, în Kuban, ori pe alte tărîmuri slobode. Iar dacă le-aş fi pe plac cazacilor, s-ar putea să mă pună ataman peste ei. Ce-mi mai trebuie? Emelian Pugaciov, ataman al Oastei slobode de la Iaik! Cu buzduganul în mînă, cu pecetea Oastei în buzunar!..."

[1]) Antilope de stepă. (N. aut.)

— Cap să fie, că buzdugane berechet, — rosti el tare, și un geamăt surd îi ieși din pieptul zbuciumat de visări tainice.

Deodată văzu cum o tufă de pe malul prăvălatic de dincolo, de apa pîrîului se mișcă foșnind. Un moșneag cu un ceaunaș în mînă se ivi de după ea, coborînd la apă.

— Noroc, moșule! — strigă Pugaciov, ieșind la mal. — Ce, ești fugar? Te ferești de iscoade? De mine să nu-ți fie frică, sînt și eu cam la fel...

— Vai, binefăcătorule! — spuse bătrînul, după ce privi cu luare aminte pe omul zdravăn, cu barba neagră. — Fugari sîntem, e adevărat. Am fugit de la un moșier hain ca o fiară. Patru case de oameni stăm aici și flămînzim. Ar trebui să ne ducem în tîrg, după ceva pită, dar ne e frică. Nu cumva ai măcar o cojiță, binefăcătorule? Dar matale cine ești?

Pugaciov tăie în două cu cuțitul pîinea pe care o avea la el.

— Prinde-o, tătucule, — strigă moșneagului, zvîrlindu-i pîinea peste apă.

— Vai, binefăcătorule, vai, fătul tatii!... — mulțumi bătrînul, înecîndu-se în lacrimi de bucurie. Dar Pugaciov, ca doborît de un plumb, se prăvăli între tufe: pe malul celălalt răsăriseră, unul după altul, șase cazaci călări.

— Tu cine ești? — îl întrebă pe moșneag un cazac cu barba roșcată.

— Îs localnic de pe-aci, milostive... Jumătatea de pîine căzu din mîinile bătrînului.

— Arată hîrtiile!

— N-am, milostive... — îngăimă bătrînul, aruncîndu-se la picioarele cazacului cu barba roșcată. Acesta îl croi cu nagaica și se uită împrejur, făcînd semn cu mîna oamenilor săi:

— Hei, veniți încoace! Oho, ia uite, sînt mulți — ce de vizuini și-au făcut, ca popîndăii! Haideți, băieți, căutați-i!

Cazacii se repeziră să scoată oamenii din bordeie. De sub pămînt țîșneau tineri și bătrîni, femei și copii. Cazacii îi îndemnau cu lovituri de biciuște, le legau mîinile.

— Dar pentru ce-i năpasta asta?... — Vai, doamne! — țipau femeile. — Iertați-ne, oameni dragi, fie-vă milă de noi!

— Să ne fie milă de voi? — se oțărî cel cu barba roșcată, dar coborî îndată glasul. — V-aș ierta, dar ni se cere socoteala.

Aţi auzit, cred, de Martemian Borodin ? O să ne ia la rost, o să ne bată cu nagaicele. Dracu' v-a împins, afurisiţilor, să vă ascundeţi aici. In loc să vă mistuiţi cît mai departe în stepe, veniţi cu toţii lîngă cetate.

— Nevoia ne mînă, milostive... Vai, slobozeşte-ne, drăguţule...

— Iată ce e, spuneţi drept, — rosti cazacul sumeţindu-se — nu cumva aţi întîlnit un om cu barba neagră, de vreo treizeci şi cinci de ani, nu prea înalt, cu privirea îndrăzneaţă, pre nume Emelka Pugaciov ? Aşa, moşulică : spune-mi unde se află, fără să mă minţi, şi atunci vă dezleg îndată pe toţi, ca să vă duceţi unde o să vedeţi cu ochii.

Ascuns pe celălalt mal al pîrăiaşului, Pugaciov înlemni, se lipi de pămînt şi îşi opri răsuflarea.

— Ei, ce spui, moşulică ? — întrebă din nou omul cu barba roşcată.

— Bătrînul ridică pîinea de jos, suflă nisipul de pe ea, privi îngîndurat peste pîrău, acolo unde se afla Pugaciov; pe urmă, întorcînd ochii asupra cazacului, răspunse :

— Nu, milostive. N-am văzut asemenea om. — Deodată, obrazul i se sbîrci, barba îi tremură, genunchii i se îndoiră şi, scoţînd un oftat, se apucă de o tufă.

Pugaciov răsufla adînc. „Vai, ce bătrîn de treabă... Să trăiască"... Bărbia îi tresări ; inima îi zvîcni dureros sub cămaşă.

Omul cu barba roşcată porunci :

— Kitaev şi Konopatov, minaţi-i la cetăţuie cu arcanul — cîţi sînt ?... Şase, opt, unsprezece... Noi ne vedem de drum.

Fugarii fură legaţi de o funie lungă, ca nişte mărgele. Cărînd în spinare lucrurile lor sărăcăcioase, dădeau din cap şi plîngeau, închinîndu-se. In urma tuturor legaseră o fetiţă firavă, îmbrăcată în zdrenţe. Fetiţa călca iute cu picioruşele desculţe, se uita mereu îndărăt, la vizuina ei, îşi freca ochii cu pumnişorii aspri şi scîncea cu glăscior subţirel către un cazac călare : „Vai, unchiule, vai, tăicuţule, mi-am uitat păpuşica acolo. Dezleagă-mă să-mi iau păpuşica". Lui Pugaciov i se rupea inima de ea mai mult decît de toţi ceilalţi.

După ce toată lumea pieri din vedere şi se aşternu liniştea, se gîndi : «Ei, Omelko, păzeşte-te... Că altfel, „ţarule", ai să te pomeneşti atîrnat de o grindă.»

Noaptea, se întoarse la umet.

Intr-o zi, spre sfîrşitul săptămînii, cînd se întoarse de la vînătoare, găsi la umet trei ţărani necunoscuţi, cu capetele rase, ca ale ocnaşilor.

— Uite, Stepan Maximîci, am făcut rost de ceva vînat, — spuse el gazdei şi aruncă de pe umeri un saigaci ucis. — Jupoaie-l, frate, şi fă-ne o ciorbă şi un păsat. Dar voi, ce fel de oameni sînteţi? — întrebă el, întorcîndu-se spre ţărani.

Cu toate că Pugaciov purta o cămaşă obişnuită, de pînză aspră, mînjită cu sîngele saigaciului, şi ciubote scurte, ponosite, iar pe cap avea o tichie de lînă, înfăţişarea aspră a obrazului său arămiu, cu barba neagră, privirea lui pătrunzătoare şi glasul poruncitor îi speriară pe ţărani; ei se aruncară la picioarele necunoscutului.

— Vai, milostive, sîntem ţărani fugari, dintre cei duşi pe locuri noi. Iştia-s Alexeev şi Feodotov, iar pe mine mă chiamă Ciucikov. Ne-au dus de la Kolomna, de lîngă Moscova, cu barcazurile, ca să ne aşeze pentru totdeauna în ţara Siberiei. Jumătate din noi au murit pe drum... Aşa, e, frate. La Kazan, noi trei am fugit şi ne-am rătăcit pe aici... Nu ne lăsaţi...

— Bine, fraţilor, nu vă necăjiţi, — rosti Pugaciov, cu măreţie. — Eu nu vă las... Deocamdată, staţi slobozi aci. Numai să vă feriţi de iscoadele căpeteniilor.

Îmbărbătaţi astfel, ţăranii îşi ştergeau lacrimile cu pumnii. Ciucikov, cel mai în vîrstă dintre ei, prinse o clipă potrivită şi-l întrebă pe hangiu ce fel de om e cel ce-a stat de vorbă cu ei.

— A, e un cazac din Dubovka, un om de seamă, — răspunse „Găina lui Erioma", tainic, cu şiretenie. După două zile, tocmi pe ţărani la coasa fînului într-un coclau îndepărtat, şi plecă spre cetatea Iaikului, la cazacul Grigori Zakladnov, cunoscutul său.

In cetatea Iaikului, starea de tulburare şi de neorînduială stăruia. Cazacii îşi aşteptau soarta în pricina uciderii generalului Traubenberg. Iar acum, după fuga cazacului Denis Pianov, se răspîndiseră zvonuri, după care la Pianov ar fi găzduit, trei zile şi trei nopţi, un „om mare", dar nu se ştia cine anume. Colonelul Simonov porunci ca în locul lui Pianov, care se făcuse nevăzut, să fie ridicată Agrafena, nevasta lui. La cercetări, după ce o puseră să jure şi o băgară în sperieţi, femeia arătă că în casa lor poposise un negustor în trecere, cu barbă neagră, un om chipeş şi înfocat, care cumpărase ceva peşte şi plecase, dar

că ea nu știe cine e. Agrafena rămase închisă toată iarna, dar nu se putu scoate mai mult de la ea. Prin urmare, nici stăpînirea nici cazacii nu putură afla temeinic cine era acest „om mare" și pentru ce venise în cetatea Iaikului.

Pe cînd Pugaciov ședea în temniță, zvonurile umblau sporite și înflorite. Un cazac bătrîn, ciocnindu-se nas în nas cu alt moșneag, după ce-i cerea să jure cu strășnicie, îi spunea în șoaptă că „omul cel mare" — auzi? — nu era, pare-se, altcineva decît chiar tătucul împărat Petru Feodorîci — cică Denis Pianov lăsase să se înțeleagă cam așa ceva.

— El, lumina noastră, a făgăduit să se ivească iară în tîrgușor, pînă în preajma crăciunului.

— Nu la crăciun, ci în primăvară, cînd cazacii au să se adune cu toții la pescuit, cînd vin apele mari.

Chiar și printre cazacii mai tineri, toată iarna stăruiră zvonuri necurmate. Așa, cazacul Grebnev, care plecase la vînătoare de vulpi, se întîlni cu prietenul său Zarubin-Cika.

— Să-mi trăiești, Cika! Ei, cum îți merge cu treburile? Ai auzit ceva veşti bune?

— De cele rele am avut parte...Cică la Orenburg a sosit poruncă de la Colegiul de Război: o să ne vină năprazna pe cap. Va trebui să fugim. Iar știrile bune nu-s pentru noi, frate.

— Ba îs și veşti bune, vai de capul tău, Cika. Iacă, am să ți le spun în taina cea mai mare. Se zice că Grișka Zakladnov ar fi spus că la „Găina lui Erioma" ar fi mas un negustor. Zakladnov l-a văzut la umet pe negustorul cela și iarna trecută. Iar negustorul l-a întrebat pe Grișuha: „Am auzit eu că voi, cazacii de la Iaik, sînteți într-o mare cumpănă. Oare-i adevărat?" Cela i-a spus tot păsul nostru. Negustorul a scris ce-auzise și a grăit: „Eu am să mai trec pe la Iaik, în chip de negustor, și o să binevoiesc a poposi la Denis Pianov", așa a zis și a pierit, cine știe unde. Da, frate Cika...

— E o bucurie s-auzi așa ceva, — rosti cazacul Cika cel cu obrazul arămiu și cu barba neagră, apoi descălecă și scăpără ca să-și aprindă luleaua. — Și p-ormă?

— P-ormă, aud că Grișuha Zakladnov l-ar mai fi întîlnit o dată pe acel negustor tocmai cînd dădea să plece de la „Găina lui Erioma" la Mecetnaia, la chinovie. A sărit voinicește în șa și a strigat: „Cu bine, domnilor cazaci! Am fost la voi, în cetatea Iaikului. Primăvara am să viu iar, cu treburi de seamă. Pe toți

o să vă izbăvesc de năpaste. Ascuțiți-vă săbiile, gătiți-vă pulberea!" și, croind sirepul cu biciușca, dus a fost.

— Dar cine-o fi?! — strigă aprinzîndu-se Cika, cazacul tuciuriu ca un țigan.

— Un om mare. Ori șade în preajma țarinei, ori e chiar el de sînge împărătesc.

Zvonurile se înfiripau tot mai temeinic. Ferindu-se de femei și de fleacuri, cazacii începură să se pregătească de nădejde pentru sosirea izbăvitorului. Nu mai aveau somn și nici poftă de mîncare — ah, de-ar veni primăvara mai iute!

Dar primăvara veni, vremea pescuitului trecu, dar izbăvitorul nu sosi. Veni și vara; livezile înfloriră, înverziră. Și în loc de izbăvitor, căzăcimea de la Iaik se pomeni cu un trăsnet asupra capului. E drept că osînda în pricina răzmeriței fusese simțitor îmblînzită. În locul celor șaizeci și două de pedepse cu moartea prin spînzurătoare, sfîrtecare și descăpățînare, se hotăra „prea milostiv" ca 16 oameni să fie bătuți cu cnutul, să li se rupă nările, să fie înfierați și surghiuniți „pe vecie" la turnătoriile de la Nercinsk; în afară de aceasta, alți 68 de cazaci fură osîndiți la pedepse mai blînde, de la bătaia cu gîrbaciul și surghiunirea în Siberia, împreună cu nevestele și cu copiii pînă la luarea la Oaste. Toți ceilalți cazaci răzvrătiți, anume 2461 de oameni, erau deocamdată iertați de pedeapsă. Se mai poruncea să fie puși să jure din nou credință stăpînirii.

În vremea aceasta, hangiul „Găina lui Erioma", întorcîndu-se acasă se miră mult cînd îl găsi pe Pugaciov în odaia cu hamuri, stînd cu coatele pe masă, mișcînd din barbă și citind cu glas tare dintr-o carte.

— Nu vrei să asculți și matale niște vorbe înțelepte? — îi ispuse el gazdei și-i întinse cartea. — Ia uite ce mai cărțulie. Miroase-o! E cartea tuturor cărților, așa cum n-are nici starețul Filaret, nici guvernatorul. E nemțească.

Uimit, hangiul care, cu chiu cu vai, știa să deosebească buchiile, duse cartea la ochii betegi: într-adevăr, slovele din carte nu erau rusești; cartea cu scoarțele frumoase din piele de porc avea un miros înțepător, plăcut, scoarța era împodobită cu un zgriptor de aur cu două capete și avea mărginile poleite. Hangiul încreți fruntea, mișcă nedumerit din sprîncene și întrebă:

— Dar de unde ţi-ai făcut, frăţioare, rost de această înţelepciune?

— Mi-a ajutat dumnezeu, — răspunse Pugaciov, ferindu-se de lămuriri (o cumpărase cu două copeici la tîrgul de vechituri din Kazan). — Stai jos. Ascultă.

— Oare, te pricepi şi la slove străine? — întrebă hangiul şi mai nedumerit.

— Dacă nu m-aş pricepe, de ce-aş mai lua-o în mînă?! Am să citesc nemţeşte cu ochii, în minte, şi am să-ţi tălmăcesc pe ruseşte. Înţelegi?

— Vai de mine, dar de unde le ştii pe toate acestea?

— De unde, de unde... Nu-i de mintea matale, — răspunse Pugaciov. — Am umblat prin Prusia, prin Ţara Turcească. Ei, ascultă.

Tocmai atunci intră ţăranul fugar Ciucikov şi nevasta lui. Pugaciov închise cartea.

Femeia spuse:

— Poftiţi la baie, bărbaţi. S-a încălzit bine.

Ca să nu dea de vreun bucluc, hangiul nu mai ascultă citirea lui Pugaciov şi-l pofti să se aburească. La baie, stînd amîndoi, văzu pe pieptul lui Pugaciov, sub ţîţe, două semne albe, zbîrcite. Hangiul îl întrebă:

— Dar ce-s astea?

Plesnindu-se cu tîrnul, Pugaciov nu răspunse, gîndindu-se că hangiul nu degeaba îi pune asemenea întrebare. Ce putea fi oare? Nu cumva hangiul stătuse de vorbă cu Denis Pianov, în faţa căruia, la sfîrşitul anului trecut, Pugaciov se dăduse drept Petru al III-lea?

Cinară în odaia cu hamuri sau „de locuit", în care trăgeau de obicei muşterii în trecere, veniţi cu caii ori pe jos. Înăuntru se afla un cuptor rusesc de lut şi în jurul hogeacului mişunau gîndacii, în colţ era un spălător şi un hîrdău cu lături în care pluteau coji de pepeni. Pereţii erau negri, afumaţi, şi chiar în zile cu soare odaia arăta posomorîtă. Aerul duhnea înţepător a acreală, a funingine, a dohot, a obiele murdare, încinse. De-a lungul pereţilor se întindeau laiţi de lemn, cu rupturi de pîslă pline de praf, murdare, cu bucăţi de cojoace de oaie, cu zdrenţe soioase, cu snopi de paie drept căpătîi. Pe peretele de lîngă uşă atîrnau, în cuie de lemn, hamuri, dîrlogi şi sădelci.

După cină, Pugaciov şi hangiul se duseră să se culce la aer curat, într-un sarai mare, numit pe căzăceşte „baz". Acolo

se afla o laviță largă, cu polog, cu saltea de fîn proaspăt și cu pilote mari de fulgi. Adormiră buștean. Pugaciov ba sforăia tare, ca un cal, ba începea să vorbească în somn, gemînd și scoțînd țipete ascuțite.

A doua zi de dimineață, pe cînd se spălau la fîntînă, Pugaciov se uită printre gene la hangiu și spuse:

— Iată, Ștepan Maximici, m-ai întrebat la baie, ce fel de semne am pe mine. Știi tu oare ce-s aistea?

— Ce semne sînt?!

— Nătîng mai ești, Maximîci! — zise Pugaciov, cu prefăcută dojană. — Cum, oare n-ai auzit de semnele împărătești? Doar fiecare țar le are din născare. Tare ageamiu mai ești...

— Ce tot vorbești? De unde poți să ai matale semne de țar?... — strigă hangiul mirat, și puse repede jos căldarea cu apă.

— Va să zică, nu ghicești pentru ce îți spun vorbele aistea? — rosti Pugaciov tulburat, ștergîndu-se cu prosopul. — Om fără minte! — Zvîrli prosopul pe umărul hangiului, scăpără din ochi și adăugă poruncitor:

— Eu sînt Petru Feodorîci, țarul vostru...

Sprîncenele hangiului zvîcniră în sus și el șovăi pe picioare. Înăbușindu-se și bîțîindu-și bărbuța deasă, începu să bolborosească:

— Găina lui Erio... Găina lui E... Cum așa? La mine, la umet?... Găina lui E... Găina lui... Doar sînt ucazuri de la împărăteasa Caterina... Se vorbește, Găina lui Erio... peste tot... Dar nu, nu poate fi una ca asta, Găina lui Erioma... Țarul Petru Feodorîci a murit.

— Nu-i adevărat! — strigă Pugaciov, bătînd amenințător cu piciorul în pămînt. Hangiul tresări, își trase cămașa și rămase încremenit. — Petru Feodorîci, slavă lui Hristos, trăiește... S-a scornit o minciună cum că ar fi murit. Uită-te la mine, ca la el. Amîndoi sîntem o ființă.

În capul hangiului gîndurile roiau bezmetic: țarul se ivise pe neașteptate la Țaritîn; Denis Pianov fugise, zvonuri peste zvonuri, zgriptorul de aur pe bucoavnă, semnele pe piept... Și toate se vălmășiră. Tremura pe picioare, se pleca mereu, bolborosind aiurea și necutezînd să-și ridice ochii.

— Nu te mînia... Nu te mînia... Din prostie, din nepricepere m-am purtat așa cu măria ta, te-am luat drept un om de rînd... Să nu mă pui la cazne...

— Ei, ce tot vorbeşti, robule Stepan! Pentru ce să mă mînii pe tine? — Pugaciov îl luă de braţ şi-l duse la iazul împresurat de sălcii, în care se bălăceau raţele. — Doar n-ai ştiut, Stepan Maximovici, cine sînt. Şi de azi înainte, pînă va veni vremea, să nu-mi arăţi nici o cinstire. Pricepi? Să te porţi cu mine ca şi cum aş fi un om de rînd. Şi să nu dai în vileag că sînt ţar, decît cazacilor de pe Iaik. Şi să n-o spui fiţecăruia, ci numai acelora care ţin cu Oastea, iar celor care-s de partea căpeteniilor, să te ferească dumnezeu să le şopteşti ceva. Iar muierilor... — Pugaciov îl ameninţă aspru cu degetul. Nici uneia, nici din partea Oastei, nici din partea căpeteniilor. Altcum ele cum îs gură spartă, au să se apuce să trăncănească la tîrg.

— Am înţeles, măria ta, nădejdea noastră. — Hangiului i se uscase gura şi inima-i stătea în loc, ca în zborul iute al scrînciobului. — O să-i dau de ştire lui Grişuha Zakladnov; îl ştii şi pe el şi pe Efremka, fratele său. S-au înfăţişat măriei tale iarna trecută, pe cînd vînau vulpi. Grigori a făgăduit că vine pe curînd.

— Bine, — spuse Pugaciov. — Îl ţin minte. Vezi, Stepan Maximovici, rînduieşte-le pe toate cum trebuie. N-o să te uit, ai să fii fericit toată viaţa. Să ştii de la mine, iacă, ţi-o spun şi p-aista: vrăşmaşii mei cei haini m-au pus în fiare şi m-au aruncat în temniţă, la Kazan, dar dumnezeu a mîntuit pe unsul lui. Păzeşte-mă, Stepane.

Într-adevăr, după trei zile Grigori Zakladnov sosi la umetul Talovîi, ca să-i ceară, pentru puţină vreme, lui „Găina lui Erioma" un cal pentru muncă şi, căpătîndu-l, se găti de plecare. Hangiul îi şopti încetişor, arătînd spre Pugaciov, care şedea îngîndurat lîngă sarai:

— Ascultă, Grişa, ce crezi tu despre omul ista — o fi om de samă au ba?

— Păi eu de un' să ştiu? Doar a spus atunci că se cheamă Emelian Ivanov, şi-i neguţător străin.

— E ţarul, — spuse hangiul, după ce trase aer în piept şi-i dădu drumul, privind obrazul bărbos al lui Zakladnov. — El e, ţarul Petru Feodorîci, în carne şi oase... A venit ca să izbăvească sărăcimea voastră din Oaste. Are o carte cu zgripţor de aur, semne... Iată ce minunăţie...

Zakladnov căscă gura, îşi dădu cuşma pe ceafă şi, clipind des, strigă :

— Măi, ce grozăvenie! Ei, înseamnă că domnul dumnezeu ne-a purtat de grijă...

Pugaciov se apropia de ei, călcînd falnic, cu capul sus. Oprindu-se la trei paşi de Zakladnov, întrebă :

— Grigori, ţi-a vorbit Stepan Maximîci despre mine?

— Da, tătucule.

— Da, da. Nu sînt negustor, ci ţarul Petru Feodorîci al III-lea. Du-te, prietene, de-a dreptul acasă şi spune bătrînilor de ispravă să vină neîntîrziat la mine. Poftește-i... Iar de vor zăbovi şi nu şi-or dori binele, n-o să-i aştept mult, o să pier din ochi, ca fumul. O să mă căutaţi şi n-o să mă găsiţi. Iar eu am de gînd să vă izbăvesc pe toţi de năpasta căpeteniilor şi să vă duc în Kuban. Dar vezi, Grigori, să nu afle oamenii căpeteniilor. Ai nevastă?

— Cum se poate fără nevastă?

— Ei, să nu sufli o vorbă. Că iscoadele voastre aleargă prin stepă, scormonesc fiecare tufă.

Zakladnov făcu o plecăciune adîncă şi sări în teleagă. Hangiul îl îmbie :

— Mai stai oleacă. Păsatul e gata, s-a frăgezit. Întăreşte-ţi inima şi pe urmă pleci.

Zakladnov mîncă laolaltă cu toată lumea, pe o masă neacoperită ; Pugaciov prînzi la o masă deosebită, cu învelitoare bună, ţinînd cartea lîngă el. Cînd vedea că-l privesc cei de faţă,lua cartea în mîini şi, mişcînd din buze, începea să citească pentru el, în vreme ce Grigori Zakladnov tot clătina din cap şi plescăia.

2

...În cetatea Iaikului, lîngă biserică, văzduhul se cutremura de plînsete şi de răcnete cumplite: o sută patruzeci şi patru de suflete din sărăcime — neamuri întregi, cu copii mici şi cu moşnegi gîrbovi — erau izgonite în Siberia şi plecau cu numeroase telegi. O mulţime mare de nevoiaşi, veniţi să-i petreacă pe cei care plecau, aştepta posomorîtă în jurul chervanului gata să pornească, dar lumea venea mereu. Lanţul de ostaşi, călări şi pedeştri, din jurul chervanului îşi proţăpea

spăngile şi ridica ameninţător nagaicele, strigînd către oameni să nu dea buzna şi să-şi vadă de treburi. Un ofiţeraş neamţ, în mundir verde-închis şi cu tricorn cu şiret alb, răcnea de pe cal :

— Ce-i panorama asta ?! Împrăştiaţi-vă !... Nu vă înghesuiţi ! Ce-e ! Sînt duşi la ocnă, aşa le trebuie... Nu s-au astîmpărat.

— Bine ar fi să te trimită acolo pe tine, boieraşule neamţ, — răspundeau femeile din gloată, cu glasuri răstite şi veninoase. — Parcă ţi-e milă ţie de neamul rusesc ? Ce rău au făcut bieţii oameni ?...

— Ce-e ? Mulţumiţi mult prea milostivei împărătese c-aţi rămas cu capetele pe umeri...

— Mulţumim, mulţumim ! — răsunară glasuri de bărbaţi şi de femei, vădit batjocoritoare. — Tare mulţumiţi sîntem de ea, de stăpîna noastră !

Făcîndu-se că nu-şi dă seama de „ofensa adusă maestăţii", ofiţeraşul neamţ se aprinse ca para focului, îşi şfichiui calul şi se îndepărtă de cei care strigau.

Pe uliţe cutreierau caraule, nelăsînd oamenii să se adune în pîlcuri. Ca pentru ai mîhni şi mai mult pe cei năpăstuiţi, o sotnie de cazaci bogătani trecu de la casa comandantului, colonelul Simonov, spre marginea tîrgului. Indesîndu-şi pe-o ureche cuşmele moţate de oaie, cu funduri de catifea, lucind în soare, cu hamurile şi cu armele bătute în argint, sotnia trecu, fudulă, pe lîngă chervanul plin de jale. Bogătanii aruncau priviri dispreţuitoare spre osîndiţi, foştii lor tovarăşi, care şedeau mohorîţi în telegi. Aceştia întorceau privirile, scrîşnind din dinţi, şi-i împroşcau din urmă cu blesteme.

Dar iată că răsună şi porunca : „Înainte, înainte !" Telegile scîrţîiră şi chervanul se urni din loc ducînd cu sila în Siberia o sută patruzeci şi patru de suflete osîndite. Gemînd greu, prelung, oamenii începură să se închine, uitîndu-se spre biserică şi spre ţintirimul de lîngă ea şi izbucniră în ţipete sfîşietoare, înecîndu-se în lacrimi, cu ochii la mulţimea care-i petrecea.

— Rămîneţi cu bine, rămîneţi cu bine, dragi cazaci !... Iertaţi-ne, dacă v-am greşit cu ceva, păcătoşii de noi ! Nu ne uitaţi ! Rămîneţi cu bine, morminte strămoşeşti ! Vai, n-o să ne mai odihnim lîngă voi, oase albe ! Rămîi cu bine, Iaikule

slobod!.. Rămîneţi cu bine, cinstiţi oameni!... Rămîi cu bine, rămîi cu bine, căzăcime slobodă!

Mulţimea le răspundea cu un vuiet asemănător vijeliei în codru, răcnind într-un glas, fluturîndu-şi cuşmele şi barişele, Acoperind cu larma lor hurducăitul şi scîrţîitul telegilor, toţi cei din gloată şi din chilne plîngeau în hohote, de la fetele gingaşe pînă la cazacii bărboşi, oţeliţi în lupte. Colbul des, care plutea în văzduh, lăsa dîre murdare pe obrajii uzi de lacrimi. Cele treizeci şi cinci de telegi erau încărcate cu tăgîrţe, cufăraşe, coşuri şi saci. În lădiţele păstrate cu grijă de fiecare familie se afla cîte o legăturică scumpă, cu pămîntul locurilor de baştină — fiecare năd ăjduia să ducă în mormînt, pe tărîmuri străine, un pumn din sfînta ţărînă a meleagurilor lui de obîrşie, udate cu atîta sînge, cu atîtea lacrimi, în îndelungata viaţă a căzăcimii de pe Iaik, să-l aibă lîngă el sub capacul coşcigului.

Cei întîrziaţi săreau afară, din ogrăzi, îngenunchiau în colb dinaintea telegilor în mers, făceau plecăciuni pînă la pămînt, strigau cu lacrimi de durere: „Cu bine, cu bine, mucenici nevinovaţi, pînă la judecata de-apoi a lui Hristos!" rămînînd astfel pe ambele părţi ale drumului, pînă la ieşirea din tîrg, în vreme ce şirurile de telegi îşi urmau drumul. De atîta plîns zbuciumat, de atîtea ţipete, femeile din telegi se îngălbeniseră ca ceara şi răguşiseră cumplit. Unele, sleite de puteri, zăceau de-a curmezişul chilnelor, cu faţa în jos, cu umerii zguduiţi de hohote de plîns deznădăjduite, înăbuşite. Taţii, soţii şi fraţii lor priveau cu chipuri împietrite; cîte unul, încremenit, era podidit deodată de lacrimi; neputînd să şi le stăpînească, clătina doar din cap şi se ţinea de inimă. Copiii şedeau în telegi liniştiţi şi chiar veseli, vorbind voioşi cu cei din telegile mai apropate.

— Vanka! — striga un băieţaş de trei ani, cu păr bălai. — Calul nostru îi mai bun!...

— Ba al nostru îi mai bun... Are coadă-ă!

— Akulka! Uite doi motani pe acoperiş!...

— Mare ispravă! La noi, bunica se ţine de burtă şi plî-înge...

Chervanul se îndepărta; cele o sută patruzeci şi patru de suflete se duceau să sufere şi să moară pe tărîmuri străine, părăsindu-şi casele, bătute cu scînduri, în care se născuseră.

Telegile pieriseră în zare, dar mîhnirea de moarte nu se alină în cetatea Iaikului. Viaţa slobodă se usca asemenea cununii înverzite a copacului cu rădăcinile tăiate, sortită veştejirii. Deşi oamenii îşi tîrau zilele cum puteau — fiecare trăia cu dinţii încleştaţi, fiecare inimă de cazac era încrîncenată ca spinarea brăzdată de loviturile grele ale cnuturilor.

Soarele era sus pe cer, dar nu mai lumina, păsările cîntau, dar urechile oamenilor nu le auzeau; clopotele băteau melodios şi vesel, dar fiecare simţea că în sufletul său răsună dangătul unui prohod. Şi fiecare vedea înainte un mormînt deschis, în care, „prin mila" prea îngîmfatului Petersburg şi prin înalta grijă de mamă a „dreptcredincioasei" împărătese, fusese zvîrlită toată slobozenia căzăcească, prăvălite toate temeliile de veci ale norodului iubitor de viaţă descătuşată, un mormînt în care fuseseră gîtuite şi aruncate laolaltă răbufnirile răzmeriţelor pline de vitejie ale sărăcimii căzăceşti, atît de primejdiose pentru liniştea boerimii din împărăţia Rusiei.

Şi cazacilor năpăstuiţi li se părea că unele mîini slugarnice se şi repezeau să apuce lopeţile, ca să astupe cu pămînt acest mormînt deschis al slobozeniei căzăceşti. Şi li se mai părea cazacilor că se ridicau sumedenie de spînzurători, că se înălţa o podină de cazne şi că gîdele se urca pe treptele însîngerate ale podinei, cu toporul în mînă.

Toată mulţimea de cazaci îşi aştepta cu sete izbăvitorul, dar izbăvitorul nu se arăta.

Dar, deodată, se întîmplă ca într-un beci închis, înţesat de oameni, unde nu mai poţi răsufla şi nu mai ai ce nădăjdui: o mînă voinicească făcu o deschizătură, dăruind celor închişi viaţa şi alungînd moartea.

Deodată, tocmai atunci cînd se părea că totul e pierdut, o veste zbucni asemenea glasului unei trîmbiţe: „A venit izbăvitorul!".

3

Se înserase. Cădea o ploaie caldă. După ce dădu ovăz la cai şi aruncă fîn la vaci, „Găina lui Erioma" se gătea să intre în casă, ca să se urce pe cuptor. Deodată auzi tropot de cai şi zări prin pîcla ploii doi cazaci vînători, apropiindu-se de umet.

— Ne laşi să ne adăpostim de vremuiala aiasta şi să înnoptăm la tine? — întrebă cazacul Kunişnikov, un bărbat scund.

— Iaca, am vînat saigaci şi am întîrziat în stepă.

— Intraţi, intraţi, pentru voi e loc, — răspunse „Găina lui Erioma", dîndu-şi îndată seama că cei doi vînători, care vădeau atîta fereală, nu veniseră pentru a vîna saigaci.

Cazacii săriră jos din şa. Bărbosul Denis Karavaiev, care avea albeaţă la ochiul drept, se dădu mai aproape de hangiu, şi-l întrebă încetişor:

— Oare dumneata eşti stăpînul umetului?

— Chiar eu-s. Dar de ce?

— Aşa, nimic. — Karavaiev mai stătu o clipă, nehotărît, oftă de mai multe ori, se uită cu fereală în jur şi întrebă în şoaptă: — Oare-i adevărat că la dumneata se ascunde un om care zice că-i ţarul Petru Feodorîci?

Hangiul îşi ciupi bărbuţa înspicată cu fire argintii şi călcă de două ori pe loc, temîndu-se de un răspuns făţiş.

— Cine v-a îndrugat năzdrăvania asta? — întrebă el încurcat.

— Grigori Zakladnov, iată cine.

— Aşa,aşa. — Hangiul se înveseli îndată. — Voi amîndoi, adică sînteţi din partea Oastei? Bine. Ei, dacă-i aşa, am să vă spun: da, asemenea om e la mine. Numai că acum, nu-i voie la el: e lume străină, dar rămîneţi pînă mîine dimineaţă, şi atunci...

Cei doi sosiţi îşi împedicară caii şi-i lăsară să pască, apoi mîncară pîine cu pepene şi, ceasurile fiind tîrzii, se culcară la sarai, în fîn. Lîngă un perete scund al saraiului, în faţa lor, după o perdea înflorată, dormeau Pugaciov şi stăpînul hanului.

— Ţi-au venit nişte oaspeţi, — îi şopti lui Pugaciov hangiul, culcîndu-se, — primeşte-i mîine dimineaţă, tătucule.

— Bine, — îi răspunse Pugaciov, tot în şoaptă. — Dar să afli mîine de la ei, dacă au fost la *Piterburh,* la palat, şi dacă ştiu cum trebuie să se înfăţişeze unui împărat. Spune-le: cînd vor intra la mine, să cadă în genunchi şi să-mi sărute mîna.

Dimineaţa, hangiul intră la cei doi cazaci, care se treziseră din somn, şi stătu de vorbă cu ei. Apoi deschise larg uşa saraiului, lăsînd lumina orbitoare a soarelui să năvălească înăuntru şi, luîndu-şi un aer măreţ, falnic, pe chipul încă nespălat, dă-

du perdeaua la o parte. Cei doi cazaci dădură cu ochii de un bărbat voinic, cu barba şi cu mustăţile negre, cu ochii scăpărători, aşezat la o masă. Săriră în picioare, se scuturară de praf, îşi potriviră cecmenele, veniră la masă în vîrful degetelor şi căzură în genunchi.

— Să nu te mînii, măria ta, nici nu ştim cum să ne închinăm ca lumea, — rosti Karavaiev, cel cu albeaţă, fistîcit, bîlbîindu-se de tulburare.

— Sculaţi-vă, domnilor cazaci, — îi întîmpină Pugaciov, întinzîndu-le mîna cu palma în jos. Cei doi cazaci i-o sărutară cu sfiiciune. — Ei, şi pentru ce aţi venit la mine, domnilor?

— Venim la măria ta... trimişi să te rugăm să ne iei sub oblăduirea măriei tale, să ne ocroteşti pe noi, sărmanii...

Pugaciov se uită cu o privire sfredelitoare la obrazurile lor: nu cumva se prefăceau, nu cumva veniseră cu gînd viclean împotriva lui? Dar ochii lor priveau umili, şi glasurile rosteau vorbele deschis, fără ascunzişuri. Repede, dar cu chibzuială, cazacii îi istorisiră despre năprazna neasemuită care căzuse peste Oastea de la Iaik.

— Iar noi voiam să slujim aşa cum am slujit şi în trecut, după îndreptările cele vechi, ca pe vremea lui Petru cel Mare.

În timpul vorbirii, pe obrazul lui Pugaciov se zugrăvea ba durere, ba mînie; gîfîia, încleşta pumnii şi scrîşnea: „Ah mişeii! Ah, nelegiuiţii!" Iar după ce isprăviră, îşi netezi barba, atinse cartea cu marginea aurită şi, alegîndu-şi vorbele, rosti:

— Ei, acum, prieteni, ascultaţi cu luare aminte tot ce-am să vă spun şi duceţi vorbă şi bătrînilor voştri... Aflaţi de la mine, prieteni, că, dacă vreţi să vă ridicaţi întru apărarea mea, o să vă apăr şi eu. Dumnezeu să ne ajute!... — Şi, înălţînd privirea spre cer, Pugaciov îşi făcu smerit semnul crucii cu două degete.

Cazacii izbucniră în lacrimi şi îi căzură la picioare:

— Porunceşte-ne, stăpîne, nădejdea noastră!... Toată Oastea are să te întîmpine. Nu te lăsăm în ananghie, stăpîne, nădejdea noastră!... Crede-ne!

Inima lui Pugaciov zvîcni furtunos, buzele îi tresăriră straşnic şi, schimonosindu-se, îşi scutură o lacrimă, sculîndu-se repede în picioare:

— Ei, şoimii mei dragi, feciorăşii mei! Acu' umblă pe jos vulturul vostru cel sur. Zdrăveniţi-i aripile vulturului sur!

Rostind aceste vorbe, Pugaciov ridică braţele şi le dădu înlături. Ochii săi negri, mari, scînteiau, înfăţişarea sa, cu toate straiele sărăcăcioase, era măreaţă, impunătoare. Cazacii rămaseră cu gurile căscate şi se dădură îndărăt. Îmbrăţişîndu-i, el le spuse cu un tremur în glasul răguşit de tulburare:

— Vă miluesc Oastea cu apele Iaikului, cu pescării, cu ocine şi cu tot pămîntul, fără dăjdii, fără bir... De asemenea şi cu fîneţe... şi cu sare... Să-şi ia oricine sare, s-o care în cele patru vînturi, oriunde va voi...

— Tare ne-a fericit, măria ta, milostivirea-ţi cea înaltă, — îngăimară cazacii, căzînd iar la picioarele lui Pugaciov. — O să-ţi slujim cu credinţă şi cu dreptate, juruim pe cruce! Murim pentru tine!

Din uşa larg deschisă privea, cu barba întinsă înainte, ţăranul fugar Ciucikov. Ascultînd vorbele neasemuite şi văzînd că cei doi cazaci îl numeau pe cel cu barba neagră împărat, nădejdea lor, Afanasi Ciucikov încremeni. Văzîndu-l, Pugaciov dădu din mînă şi strigă:

— Pleacă, du-te, frate, n-ai ce căuta aici!

Cisluirea din sarai urma mai departe. Pugaciov porunci celor doi cazaci să-i facă steaguri, să cumpere stofe de toate culorile, mătase şi ceapraz, iar pentru el, ţarul, nişte straie de soi, şi o cuşmă scumpă, cu fund de catifea.

— Stăpîne, nădejdea noastră, dar nu s-ar putea să ne scrii ce şi cum trebuie să cumpărăm? Căpăţînele noastre sînt ciur găurit, nu ţin nimica. Şi bine ar fi să dai un ucaz pentru Oaste.

Încurcat, Pugaciov clipi din ochi, mormăi ceva, se scărpină după ureche şi răspunse:

— Păi... aici n-avem nici cerneală, nici hîrtie. De scris, v-aş scrie, sigur. Dar... ştiţi voi, copii, că ucazurile le scriu marii pisari ai ţarului, iar acesta îşi pune doar iscălitura? Ei, bine: duceţi-vă cît mai degrabă la Iaik, vestiţi Oastea despre mine, iar peste vreo două zile, cel mult trei, veniţi înapoi, aci.

— Sîntem la coasa fînului, măria ta, nădejdea noastră! Tătucule, nu s-ar putea aştepta vreo săptămînă? — spuseră cazacii, închinîndu-se.

— Nu, domnilor cazaci... — se împotrivi Pugaciov, aspru. — Trebuie să ne grăbim de sîrg. Că, de nu, se duce vestea-n lume, şi o să fie rău şi de voi şi de mine... Atunci pe mine nici nu mă mai aflaţi aci. Aşadar, copii, aveţi grijă de voi... dar şi de alţii...

— Kunișnikov și Denis Karavaiev încălecară și, dîndu-i bineţe cu cușmele puse în vîrful sulițelor, se făcură nevăzuți în stepă.

Ţăranul Afanasi Ciucikov veni fuga la Pugaciov, își scoase căciula din capul ras ca al unui ocnaș, căzu la picioarele lui și, sărutîndu-i ciubotele, strigă printre lacrimi de înduioșare:

— Tătucule, stăpîne, nădejdea noastră, nu ne lasă pe noi. robii tăi, slugile tale...

Pugaciov îl ridică:

— În curînd n-o să mai fie robi. Și tu ai să fi un om slobod... Iar pînă una alta, să nu spui la nimeni cine sînt, — rosti el și se duse voios pînă la pîrăul Talovaia, să se scalde. Mergea hotărît, iute, sprinten. Ciucikov nu-și mai lua ochii de la el. „Ia uite-l... Merge ca o mîndră de soi, nu ca noi mujicește..."

Pugaciov se dezbrăcă și se aruncă îndată în pîrău. Vara se sfîrșea, dar apa era tot caldă, ca laptele proaspăt muls. Ar fi înotat mai mult, dar nu trebuia să zăbovească; ar fi cîntat, dar nu — asta, trebuia să fie mai tîrziu.

Insă, în clipe de fericire, Pugaciov, nu putea trăi fără cîntece. Așadar, și acum, trăgîndu-și straiele de-adreptul pe trupul gol, începu să cînte frumos, cu glas subțire:

Lîngă maluri, pe-o cîmpie
Fericit și ve-e-esel
Cu-a staniței herghelie
Zburdă zlobod bidiviul,
Dar cazacul stă-n robi-i-e...

Cînta cu foc, zvîrlind cuvintele și privind lung spre Iaikul care, de-acum înainte, îi era drag, scump.

Zburdă, zburdă surule!
Tu ești slobod! Ce-ți mai pasă!
Dar te-oi prinde, -n frîu te-oi pune,
În frîu trainic de mătasă!
Haide zboară, surule!
Zboară, surule, ca vîntul!...

— Da, așa e, — își spuse singur, tare, curmîndu-și cîntarea. — Dă-i zor, grăbește-te, Emelka... Măi, cap întunecat ce ești, trebuie să dai fuga la Irghiz, la chinovie, să-ți cauți un pi-

sar... Altminteri, odată te pomenești că încep să rîdă cazacii de tine. Halal țar, va-ai de capul tău!...

Se întoarse repede la umet și, după ce înfulecă la repezeală niște fiertură de ovăz, îl zori pe „Găina lui Erioma", spunîndu-i să meargă cu el la Irghiz.

— N-o fi cu primejdie, tătucule? — îl feri hangiul. — Doar acolo, toată lumea te cunoaște...

— Dumnezeu o să ne aibă în paza lui, — răspunse Pugaciov. — Tare-mi trebuie un om cu carte, pentru cancelăria mea. Cred că acolo, la schituri, sînt destui.

4

Drumul era desfundat. Călări pe bidivii bine hrăniți, cei doi drumeți o luaseră peste stepă. Se opriră la schitul Isaakievski. Din porunca lui Pugaciov, hangiul dădu fuga la schit, găsi pe egumen, îi spuse că s-a ivit țarul Petru Feodorîci și că el poruncea tuturor fugarilor ascunși prin schiturile irghizene să vină neîntîrziat în cetate la Iaik și să adaste acolo porunci. Egumenul își făcu semnul crucii și spuse:

— Slavă și mărire întru cel de sus! Dar pe aici n-avem oameni ascunși. Au fost vreo cincizeci, dar s-au risipit ca potîrnichiile, fugind de o haită de iscoade. Cînd s-or aduna la loc i-oi trimite eu, i-oi trimite neapărat.

Drumeții o luară spre Mecetnaia Sloboda, la cumătrul lui Emelian Ivanovici, Stepan Kosov, al cărui socru, țăranul bătrîn Semion Filippov, cu un an în urmă, îl pîrîse, de frică, pe Pugaciov. Nu prea îi îmboldea inima să meargă într-acolo, dar Pugaciov se gîndea că-și va putea scoate avutul de la Stepan Kosov.

Ajunși la Mecetnaia, hangiul se opri la marginea satului, iar Pugaciov se duse la cumătrul său, însă nu-l află acasă: cumătrul căra grînele la arie. Pugaciov se duse spre miriște, dar, în apropiere de sat îl întîlni pe Kosov care se întorcea acasă. Văzîndu-l, acesta se schimbă la față. Ochii îi jucau în cap, speriați.

— A, cumetre dragă, de unde te-aduce dumnezeu? Vai ce întîlnire... — începu el, cu voce mieroasă, uitîndu-se împrejur.

— Doar știi și tu de unde, — îi răspunse Pugaciov, neprietenos. — Dumnezeu să-i dea sănătate socrului tău: din mila lui,

am hăpăit ciorbă de viermi în temniţa din Kazan. Dar, cumetre, uite ce e: ţii minte, cred, c-au rămas la tine nişte cămăşi de-ale mele, nişte peşte şi calul...

— Le-au luat pe toate la Malîkovka, dragă, şi pe mine, nu numai o dată m-au tîrît la cercetare... S-a auzit c-ai fugit din temniţă... Oare-i adevărat? Dar hîrtii ai, Emilian Ivanîci?

— Am, sigur că am, — răspunse Emelian, uitîndu-se pătrunzător în ochii cumătrului.

Pe jos, alături de Pugaciov, care se neliniştise de întrebări, mergea Stepan Kosov, bărbat voinic şi zdravăn.

— Ian arată-le! — spuse el.

— Dar pentru ce, cumetre, ai nevoie de hîrtiile mele?

În acea clipă, ajunseră la marginea satului Mecetnaia.

— Hîrtiile tale? — zise din nou cumătrul şi, zărind doi oameni la o poartă, le făcu semn cu mîna să vină la el. Aceştia păşeau alene. Kosov se apropie de Pugaciov şi spuse: — Hai să mergem la împuternicitul nostru! — şi întinse mîna ca să apuce calul de căpăstru.

Dar Pugaciov şfichiui cu gîrbaciul, mai întîi pe cumătrul şi apoi calul, luînd-o la goană nebuneşte. În tropotul mărunt al copitelor iuţi, în vuietul vîntului care şuiera la urechi, crîmpeiele unei cîntări îi răsăriră deodată în cuget:

Haide zboară, surule!
Zboară, surule, ca vîntul!...

Îşi îndesă zdravăn cuşma în cap, dădu din cot şi rîse în hohote.

— Ce s-a întîmplat?! — strigă hangiul, apropiindu-se iute de el.

— Lua-l-ar toţi dracii pe Kosov acela! — răspunse Pugaciov ştergîndu-se de năduşeală. — Auzi, cîinele, să-mi ceară hîrtiile! Era să mă apuce de piept. Abia am putut să scap...

— Păi, tătucule, da' pentru ce te-ai dus la astfel de răutăcători?

— Hai la schituri! Acolo n-au să ne găsească prea curînd...

Cei doi călăreţi se îndreptară în goană spre schitul Timoteev, care se afla la vreo 15 verste de Mecetnaia.

Amurgea. În pădure se întunecase deabinelea. Cei doi călăreţi se închinară cu faţa spre paraclisul de bîrne, străjuit de crucea cu opt braţe, după canoanele „vechii credinţe", şi intrară

călări în ograda monarhului Pahomi, stareţul schitului. Mirosea ispititor a pîine caldă.

Din pitărie ieşi un moşneguţ scund, cîrn, cu codiţa de păr cărunt pe spate.

— A, nu cumva tu-mi eşti, negustorule, robul lui dumnezeu, viteazul cu blană de oaie? He-he... Dar ista cine-i? E-hei! „Găina lui Erioma"! Suflet de voinic în cîrje! — glumea stareţul, rîzînd molcom şi îngustînd ochii.

Pugaciov sări din şa şi întrebă:

— Părinte Pahomi, n-ai cumva pe aici un om cu carte?... Am mare nevoie de el... Şi al doilea, nu-s ceva fugari pe aici?

— Păi, da' eu ce sînt? — strigă stareţul vesel şi privi semeţ. — Sînt şi om cu carte, şi fugar, şi fluierar! He-he he...

În clipa aceea, pe drum se auzi un ropot de copite; o ceată de călăreţi trecu în trap iute, în frunte cu Kosov, cumătrul lui Pugaciov, călare pe un sirep voinic.

— Ne urmăresc... — zise hangiul, şuierător.

Deodată Kosov îşi întoarse brusc calul şi strigă către ai săi:

— Stai, parcă ei sînt... Haideţi în ogradă, băieţi!

Lăsîndu-şi calul, Pugaciov se repezi afară, pe lîngă pitărie, pe după chiliile monarhilor, prin grădini de zarzavat, peste pîrleaz, sări într-o lotcă şi, ajutîndu-se cu o prăjină, trecu pe malul celălalt al riului Irghiz.

Prin întuneric auzea strigăte şi sudalme lărmuind în ograda lui Pahomi.

— Vorbeşte, mişelule, spune, pe unde a fugit răzvrătitorul? — întrebă mînios Kosov pe hangiul mort de spaimă.

— Uite, uite, acolo s-a dus... — bolborosea, dînd din cap. — În chiliuţa aceea.

Hangiul fu închis în baie, iar cei vreo douăzeci de urmăritori, împreună cu stareţul Pahomi, se apucară să-l caute prin toate chiliile. Clopotul începu să bată a primejdie, zvîrlindu-şi dangătul gros de aramă în bezna nopţii, deasupra străvechiului codru de peste Irghiz, în care se ascunsese Pugaciov. La chemarea lui, monahii somnoroşi ieşiră din chiliile lor îndepărtate. Rugîndu-se lui Isus, uitîndu-se împrejur, căutau să vadă dacă nu cumva, doamne fereşte, arde ceva. Pînă şi de la schitul Filaretovski, învecinat, veniră oameni călări. Dar căutarea fu zadarnică: noaptea de septembrie era întunecoasă, iar în tot schitul nu se aflau decît două biete felinăraşe meşterite de monahi.

Urmăritorii plecară îndărăt, luînd cu ei şi pe hangiu.

Cînd zarva se potoli, Pugaciov trecu Irghizul înapoi şi intră în ograda chinoviei. Monahii dormeau tun. Deschise încetişor uşa pităriei şi, călăuzindu-se după miros, luă o pîine mare, o frînse, îşi hrăni calul şi mîncă şi el.

Apoi încăleçă fără grabă şi plesni calul odihnit peste greabănul vînjos. Mergea prin codru, uitîndu-se împrejur. Bătrînii copaci dormeau în linişte. Noaptea se aşternuse peste tot Irghizul, peste rîpi şi văgăuni. Pugaciov se uita la cerul înstelat : în zare, oiştea Carului Mare atingea dunga neagră a codrului — nu mai era mult pînă în zori.

Pugaciov întorcea capul în toate părţile, gîndindu-se cu mirare la ziua atît de buclucaşă care trecuse. Dar nu era mîhnit de loc : începu să fluiere încetişor şi să îngîne :

Zburdă, zburdă surule !
Tu eşti slobod, ce-ţi mai pasă !...

Cuvîntul „slobod", atît de drag, îl îmbărbăta ; privea cutezător înainte, spre viitorul său, şi-şi mîna surul prin stepa largă, scăldată în lumina trandafirie a soarelui care răsărea, spre umetul Talovîi, rămas acum fără stăpîn, acolo, unde trimişii Oastei de la Iaik trebuiau să-şi aştepte stăpînitorul.

CAPITOLUL XI

Trimişii îl cercetau pe ţar cu îndoială în suflet. Dacă-i Petru, Petru să fie ; dacă-i Emelian, Emelian să fie

1

Cetatea Iaikului îşi usca ochii înlăcrimaţi, soarele începuse să lumineze într-aievea, iar inimile celor mulţi tresăltau de o presimţire tulburătoare. Aproape nimeni nu ştia încă nimic lămurit, dar zvonurile despre ţarul ivit de curînd se întăreau. La aceasta dădeau ajutor bărbosul Denis Karavaiev, cel cu albeaţă la un ochi, şi bondocul Kunişnikov, cel cu obraz copilăros, care se întorsese nu demult de la umetul Talovîi.

Cazacul Measnikov, un flăcău cu obrajii rumeni, credincios Oastei, trecu dis-de-dimineaţă pe la Denis Karavaiev, află despre

„tătuc" şi se grăbi să ducă această veste lui Zarubin-Cika, prietenul său. Acesta şedea în tinda băii şi turna gloanţe de plumb, împreună cu Piotr Kociurov, un beţivan vestit.

— Aţi auzit minunea ? — zise Timoha Measnikov, flăcăul fălcos, cu păr bălai, şi începu să istorisească ce auzise, răsucindu-şi bărbuţa ca o lopăţică.

— Minune ori nu, — îl întrerupse Cika cel cu ochii fugari, — dar vestea aiasta mi-a ajuns demult la urechi ; mi-a spus-o Grebnev, iară el a aflat-o de la Grişuha Zakladnov, care a văzut totul cu ochii săi... Numai că nu prea îmi vine a crede — cîte nu se îndrugă... Iată, mai deunăzi, se trăncănea că ţarul s-a ivit la Ţariţîn ; ei, şi ţarul cela s-a ales cu nările rupte...

Measnikov nu voia să-şi dea drumul la gură, faţă de beţivanul Kociurov ; îl îmbie pe Cika să meargă cu el în tîrg, să aleagă, spunea, un purceluş. Pe drum, Mesnikov îi spuse :

— Auz' că tătucul a poruncit să vină la el doi oameni. N-ar fi bine să' mergem noi, Cika, adică eu şi cu tine ?

— Păi, de ce nu ? Mergem chiar mîine, fără zăbavă, — încuviinţă Zarubin-Cika, care era tare zvînturatic din fire.

— Karavaiev spunea că are de gînd să se ducă el cu cineva la tătuc...

— Lasă-i să se ducă, — răspunse Cika ; — ei cu ei, noi cu noi.

În drum întîlniră doi flăcăi din partea Oastei.

— Încotro, fraţilor ? Nu cumva la tîrg ?

Se opriră şi dădură să-şi aprindă lulele ; iasca nu lua foc şi începură să şuguie veseli. O caraulă de trei ostaşi se apropie de ei.

— Împrăştiaţi-vă, împrăştiaţi-vă, cazaci voinici, — le spuse blajin mai-marele caraulei. — N-aţi citit porunca comandirului ?

— Nu ştim carte, — zise Cika, cel oacheş ca un grec şi făcu ochii mici. — Tare multe porunci mai dă şi comandirul cela al vostru ; mai bine să plătească o leafă omenească.

— Ţine-ţi limba-n frîu, — zise mai-marele caraulei, aspru, cu glas schimbat. — Te ţiu bine minte, băiete... Da, da : în ajunul praznicului Voviderii ai fost bătut cu gîrbaciul. Du-te cu dumnezeu, flăcăule !

— Azi tu ai gîrbaciul în mînă, mîine o să ajungă pe mîna mea, — îi aruncă arţăgos Cika şi plecă mîrîind : — Las' c-avem noi ac de cojocul vostru : o să vă tundem coadele muiereşti cu foarfecile de oi...

Cînd ici, cînd colo, se iveau caraule, supraveghind pe cazacii Oastei, ca să nu se adune grămadă. Apropiindu-se de casa lui, Cika zări cinci cazaci care şedeau la umbră ; tăiau pepeni cu bricegele şi, uitîndu-se cu fereală în toate părţile, cisluiau.

— Chiar Denis Karavaiev mi-a spus, — vorbea cu jumătate glas pistruiatul Andrei Kojevnikov, clătinînd barba roşcată, creaţă. — La umetul Talovîi, e chiar el, ţarul... Poftește acolo doi-trei cazaci ca trimişi ai Oastei...

— Negreşit că trebuie să mergem la tătuc ! — hotărîră cazacii. — Hei, Cika, aşază-te !...

— La cine să mergem ? — întrebă Cika, lăsîndu-se lîngă tovarăşi pe iarbă şi apucînd o felie zemoasă de pepene roşu, sîngeriu.

— Da' ce, n-ai auzit ? S-a ivit ţarul !

— Nu zău ? Cine v-a spus ? — întrebă Cika, prefăcîndu-se că nu ştie nimic.

— Apoi, Denis Karavaiev şi Kunişnikov, iată cine ! — răspunse oţărît Andrei Kojevnikov, cel cu barba roşcată. — Trebuie să mergem să-l ascundem pe tătucul nostru, că oamenii căpeteniilor au nasuri de copoi şi-i vor da iute de urmă... Nu cumva ai vrea tu, Cika, să faci lucrul aista ? Să-l păzeşti pe ţar ? !

— De ce să nu vreau ? Il fac, — răspunse acesta, fără să stea pe gînduri. — Dar în ce loc să-l ascund ?

— De asta n-avea grijă, — zise Andrei Kojevnikov, scuipînd seminţele de pepene. — Du-l de-a dreptul la mine, la tarla, acolo-s mereu Mihailo şi Stiopka, fraţii mei, şi tătucu- are unde să se ascundă. Va să zică, te duci ?

Cika se învoi bucuros şi cu treaba aceasta, ascunzînd însă lui Kojevnikov că mai vorbise şi cu Measnikov să meargă la „tătuc". Zărind o caraulă, cazacii îşi luară pepenii neisprăviţi şi se împrăştiară în grabă.

Între timp, la poarta bărbosului Denis Karavaiev, cel cu albeaţă la un ochi, bătu Maxim Şigaiev, un cazac înalt, adus de spate, cu barba galbenă ca spicul, despărţită în două şi pieptănată. Îi deschise o fetiţă cu un barişel roşu pe cap. Karavaiev, de la care se răspîndiseră toate zvonurile despre „tătuc", cotrobăia lîngă cuptor, într-un lădoi ferecat, ajutat de nevasta lui, o cazacă rumenă şi nurlie. Lîngă ladă era o grămadă de pînze colorate, de găteli femeieşti.

— Să-mi trăiești, Denis... Ziua bună, Varvara, — le dădu bineţe Şigaiev. — Da' ce-i iarmarocul ista ?...

— Ei... trebăluiam şi noi... Căutăm o panglică mai frumuşică, pentru fetiţă, — lămuri stăpînul casei, încurcat.

Varvara aruncă musafirului o căutătură neprietenoasă şi ieşi în tindă.

Om isteţ, Şigaiev îşi dădu îndată seama că stăpînii casei voiau să se ferească de ochi străini. Aşezîndu-se pe laviţă, întrebă:

— O fi adevărat, Denis, ce spune lumea : cică l-ai văzut pe ţar, la umetul Talovîi ?

Karavaiev se uită în ochii cenuşii, sfredelitori, ai musafirului şi tăgădui :

— Habar n-am... Lumea trăncăneşte aiurea... Nerozii !

Cazacii credincioşi Oastei se purtau cu fereală faţă de Maxim Grigorievici Şigaiev ; la 13 ianuar, cu un an mai înainte, se ridicase şi el la răzmeriţa sîngeroasă împotriva căpeteniilor şi a generalului Traubenberg, dar, fără să se ştie de ce, fusese iertat şi nu suferise nici o pedeapsă. Deşi se vestise de poliţai că Şigaiev era iertat, fiindcă îl scăpase de la moarte pe căpitanul Durnovo, totuşi, cazacii, bănuielnici, nu prea se arătau încrezători, şi vorbeau între ei : „Fără doar şi poate că Maxim Şigaiev a trecut în tabăra căpeteniilor".

Văzînd atîta fereală din partea stăpînului casei, Şigaiev se posomorî, se încovoie şi mai mult şi, uitîndu-se în jos, spuse :

— Pe nedrept vă feriţi de mine, fraţilor. Am fost şi sînt întotdeauna de partea norodului. Oare n-am mers eu în frunte, împreună cu cei trei bătrîni cu icoane, asupra lui Traubenberg, pe cînd voi vă fereaţi, umblînd pe lîngă ziduri ? Noroc că m-a ferit dumnezeu de plumbi, au şuierat pe-alături... Din oameni, vă faceţi neoameni, şi mă năpăstuiţi pe degeaba. Ce vreţi de la mine ? Să-mi scot inima, să v-o arăt ?... Cazacul vorbea pripit, bîlbîindu-se ; apoi se ridică, îşi netezi cu o mişcare iute barba bălaie, răsfirată în două, şi o luă spre ieşire. — Cu bine !

— Stai oleacă, Maxim Grigorici ! — îl opri Karavaiev, ruşinat. — N-o să-ţi ascund că, într-adevăr, am văzut pe omul careşi zise Petru Feodorîci. Alaltăieri, am fost amîndoi la el, eu şi cu Serghei Kunişnikov. Ţarul ne-a poruncit să venim iară peste trei zile. Hai să mergem, frăţioare... de vreme ce nu eşti împotriva norodului... şi, ca un om cu cap, care ai fost la Piter — ei, nu strică să-l vezi pe ţar, să stai şi tu de vorbă cu el.

— Bine, hai să mergem, — se învoi bucuros Şigaiev, şi ochii săi cenuşii, jucăuşi, priviră mai blajin.

— Noi, eu şi muierea, uite, n-am să-ţi ascund, căutăm nişte pînze colorate pentru ţar, pentru steaguri, şi ceva ceaprazuri... El a poruncit. Aşadar, mergem mîine?

— Bine. Odată ce am spus, nu mă dau îndărăt.

În vremea asta, Cika începu să se pregătească încă de cu seară să se ducă la umet împreună cu prietenul său Measnikov. Aflînd ce gînduri are, nevasta lui Cika sări cu gura pe el:

— Golanul! Ia uite ce-i mai trăsneşte prin cap... Tocmai tu te-ai găsit să-ţi bagi nasul? Prea puţină bătaie ai mîncat şi prea puţin te-au ţinut la răcoare, pentru blestemăţiile tale?

— Gura! — răcni la ea Cika şi o trase strașnic de cozi, poruncindu-i să nu cuteze a sufla cuiva măcar o vorbă despre „tătuc".

Şi în izba lui Measnikov era gîlceavă. Tînărul şi rumeiorul Measnikov se temea ca dracu' de tămîie de nevastă-sa, un zdrahon de muiere cu ochi negri, pusă pe chefuri şi pe băutură. Cînd îi spuse sfielnic că are de gînd să se ducă a doua zi la ţar, împreună cu Cika, Lukeria lui răcni atît de năpraznic, că aproape îl asurzi, şi înşfăcă hăţurile de pe poliţă, ca să-i tragă o mamă de bătaie. Measnikov voi să pună mîna pe sabie, dar, desmeticindu-se, dădu buzna pe uşă, căutîndu-şi scăparea în grădină. Lukeria îl ajunse din urmă, îl dădu grămadă între brazde şi-l buşi zdravăn. Blajinul Measnikov jură că nu se mai duce la „tătucu' şi se împăcară.

Dimineaţa, Zarubin-Cika, un om care nu se descumpănea niciodată, veni să-l ia, strigîndu-l tare, cu glas voios. Lukeria plecase la biserică, la liturghie.

— Ce-ar fi să ne lipsim? — spuse Measnikov, şovăielnic, amintindu-şi de păruiala din ajun. — Are cine să se ducă. Şi de ce să mergem? Dacă dăm de vreo belea...

— Măi, Timoha, tare bleg mai eşti!... Mînca-te-ar ciorile! Păi, n-ai spus chiar tu aseară că vrei să mergi? — Hai, îmbracă-te, împieliţatule, — îl ocărî prietenește focosul Cika. — O să ne facem că mergem la vînat. Iată, mi-am luat şi puşca cu mine.

Şi cei doi prieteni încălecară şi porniră spre umetul Talovîi. După două ceasuri purcedeau tot într-acolo şi Denis Karavaiev, împreună cu Maxim Şigaiev, fără să ştie că înaintea lor plecaseră alţi doi trimişi ai Oastei, Measnikov şi Cika, pentru „a-l vedea pe tătuc".

Zarubin-Cika şi prietenul său ajunseră la Talovîi spre seară. Zarubin-Cika întrebă ţăranul care mătura ograda, dacă hangiul şi omul care măsese la el erau acasă. Ţăranul îi răspunse că amîndoi — şi gazda şi musafirul — plecaseră undeva, şi că nu ştia dacă aveau să se întoarcă devreme.

— Nu cumva matale eşti Afanasi Ciucikov ? — întrebă Cika.

— Eu îs, dar voi cine sînteţi ?

— De noi să nu ai teamă. — Cika îşi spuse numele său şi pe al tovarăşului. — Sîntem trimişi de Oaste, la tătucul ţar. Nu vezi că-ţi ştim şi numele ? Doar nu ni l-a şoptit sfîntul duh ! Ni l-au spus oamenii. Şi, dacă ţarul stă ascuns pe undeva, spune-ne fără frică, pentru că noi sîntem slugi credincioase ale măriei sale.

Atunci ţăranul îi desluşi :

— Ţarul a poruncit să-l aşteptaţi aci... E plecat cu adevărat, nu vă mint... Astă noapte, ori mîine, are să fie înapoi...

Zarubin-Cika îşi dădea seama că era primejdios să rămînă lîngă umetul aşezat la drumul mare : fel şi chip de omenire trecea pe acolo, şi călare şi pe jos. Şi el îi spuse ţăranului :

— Noi ne ducem în stepă. O să ne vîrîm printre tufarii care se văd colo, unde o să şi înnoptăm. Cînd soseşte tătucul, ai grijă şi ne cheamă.

Ceilalţi doi trimişi — Maxim Şigaiev şi Karavaiev — poposiră în stepă, la vreo trei verste de umet. Dimineaţa, lăsîndu-şi teleaga între tufe, Denis Karavaiev se repezi călare la umet. Ţăranul Ciucikov îi spuse şi lui că nici „tătucul", nici „Găina lui Erioma" nu erau acolo, dar că doi cazaci, Measnikov şi Cika, sosiseră în ajun şi se pitiseră după tufari.

Karavaiev nu fu deloc bucuros cînd auzi de cei doi martori nepoftiţi. Measnikov — mai treacă-meargă ; dar Cika era un om certăreţ şi arţăgos, de la care te puteai aştepta la orice. Îndeobşte, Karavaiev, şi nu numai el, ci şi mulţi alţi cazaci se fereau unii de alţii „la începerea unor isprăvi atît de însemnate". Ce se făceau, în împrejurarea că n-aveau să izbutească ?... Văleu ! Atunci, ar fi fost mulţumiţi să se aleagă numai cu ştreangul, căci mai era şi ciopîrţirea pe butuc...

— De bunăseamă că nu le-ai spus nimica despre ţar ?

— Le-am spus totul. Au zis că-s trimişi de Oaste. Ei, şi atunci... ştii...

— Măi, tare poznaş şi nărod mai eşti !... Cum poţi să trăncăneşti aşa faţă de oricine ? Limbut cum eşti, ai să te pome-

neşti fără căpăţînă pe umeri, — îl dojenea posac Karavaiev, sticlindu-şi albeaţa ochiului. — Ei, eu şi cu tovarăşul ista o să stăm dincolo de pîrău. Cînd au să vină, dă-ne de ştire, trimite-ţi feciorul la noi...

Apropiindu-se de locul pe care înnoptase, Karavaiev zări lîngă teleaga lui pe Measnikov şi pe Cika, care sosiseră călări. Maxim Şigaiev nu se vedea pe lîngă căruţă. Ştiind cum era privit de cazaci şi temîndu-se să dea ochi cu Cika, un om repezit şi cîrcotaş, Maxim Şigaiev, care avea o fire înţeleaptă, se ascunsese în stufărişul de pe malul gîrlei.

— Noroc, Denis Ivanîci! — îi strigă Cika lui Karavaiev, care se apropiase. — Ce, ai venit să împuşti saigaci? Dar unde ţi-e tovarăşul? Te-am văzut cu cineva. Cu cine eşti?

Karavaiev îşi holbă ochiul cu albeaţă spre Cika şi răspunse în silă:

— Păi... a fost un băieţel, un kalmîk, care m-a rugat să-l iau şi pe el. S-o fi dus să vîneze saigaci...

Zarubin-Cika rîse în hohote:

— Vai, mehenghiu mai eşti, Karavaiev!... Barba ţi-e lungă, dar tot coţcar ai rămas, tot coţcar, frăţioare. Păi, voi aţi venit la ţar, la Petru Feodorîci — tu şi cu Şigaiev... Şi acu' dai zor: kalmîk, kalmîk... — Cika rîse iar, în gura mare.

— Numai îndruga verzi şi uscate, palavragiule! — se răsti Karavaiev. — Nici nu ne-a trecut prin cap aşa ceva. Cum să fie ţarul aici? Să te cruceşti şi alta nu!

2

Între timp, „împăratul' sosi la umet, cu obrazul tras de cele două nopţi de nesomn şi cu ochii tulburi.

Mujicul Ciucikov îl întrebă, plecîndu-se adînc şi ajutîndu-l să se dea jos din şa:

— Dar „Găina lui Erioma" unde-i?

— Ţi-au călcat-o cocoşii, la Pahomi în schit, — răspunse Pugaciov, zîmbind posomorît. — Iar ţăranii de la Mecetnaia au jumulit-o de tot. Pesemne c-au şi băgat-o în ciorbă. Ei, a fost pe aici careva din Oastea Iaikului?

— Au fost, au fost, stăpîne, nădejdea noastră. Patru oameni! Afanasi Ciucikov şi Vaska, nepotul „Găinii lui Erioma", se

urcară pe acoperişul saraiului şi începură să-şi învîrtească aprinşi căciulile.

Karavaiev sosi repede, în goană. Cu un zîmbet prostuţ pe buze îi dădu bineţe lui Pugaciov, ca mai vechi cunoscut, şi-l rugă să poftească la locul lui de popas, la telegă, lîngă care îl aştepta cazacul Şigaiev.

Pugaciov rugă pe Vaska să-i ungă cu dohot cizmele ponosite, îşi scuturâ burca colbuită, şi-o trase bine pe trup, îşi descurcă cu pieptenele de aramă părul şi barba, încălecă sprinten pe calul odihnit al lui Karavaiev şi o luă în trap înainte, în vreme ce cazacul îl urma pe jos.

Ajungînd la Maxim Şigaiev, care şedea îngîndurat pe iarbă, lîngă teleagă, Pugaciov descălecă, îi dădu bineţe, făcînd o plecăciune, şi se aşeză tăcut lîngă el. Cu nasul lui coroiat, cu barba răsfirată în două, Maxim Grigorievici Şigaiev îi păru lui Pugaciov un om aşezat şi vrednic de încredere. Şigaiev, crezînd că Pugaciov e vreun om de rînd, nu-l lua în seamă, şi uitîndu-se cu nerăbdare la Karavaiev, care se apropia de ei, îi strigă tare:

— Ei, ce se s-aude, Denis Ivanîci? N-a sosit încă?

— Păi, iată-l, iată-l pe tătucul nostru! — răspunse Karavaiev, care ajunsese în dreptul lor, şi i-l arătă pe Pugaciov.

Şigaiev sări în picioare uluit, îi aruncă lui Pugaciov o privire speriată, îşi smulse cuşma din cap şi-i făcu o plecăciune smerită:

— Vai, să am iertare, binefăcătorule, m-am purtat tare urît cu matale din pricina capului meu prost!

— Nu-i nimic, nu-i nimic, prietene, — răspunse Pugaciov. — Ian spune-mi, cum s-a isprăvit pricina voastră cu căpeteniile, cu vrăjmaşii voştri?

Maxim Şigaiev, care era înalt şi subţire la făptură, se aplecă cu mîinile lipite de vipuşcă şi începu să povestească. În vremea aceasta, Karavaiev întinse pe iarbă un bariş mare al nevestei, în loc de faţă de masă, şi se apucă să rînduiască ceva de îmbucat: faguri cu miere, harbuji şi mere. În depărtare se iviră doi călăreţi care se apropiau iute de locul de popas. Şigaiev îşi întrerupse povestirea şi strigă:

— Ia uite! Iar e Cika şi cu Measnikov! Mi-e frică de potlogarul ista de Cika — e o haimana şi un zurbagiu. Hai, măria ta, să ne ascundem în stufăriş, pentru ca ei să-şi vadă de drum. Cu Cika ista odată te pomeneşti că-ţi cîntă popa la cap.

Fără să stea mult pe gînduri, Şigaiev şi Pugaciov plecară grăbiţi şi, după ce intrară, la o depărtare bunicică, în stufăriş, se aşezară jos, pitulîndu-se, pe cînd Karavaiev se grăbea să ascundă merindele în chilnă.

— Unde-i ţarul? — strigă Cika, din depărtare. — Cei de la umet au spus că e aici.

Karavaiev se fîstîci, privind cu ciudă spre cazacul care ajunsese lîngă el, şi nu ştiu ce să-i răspundă.

— Ei, ce te holbezi aşa la mine? Dar aiasta a cui e? — întrebă el, arătînd cu gîrbaciul cuşma lui Şigaiev, uitată pe jos. — Nu plec de aici, pînă nu-l văd cu ochii mei, chiar de ar trebui să aştept trei zile şi trei nopţi. Hai, Measnikov descalecă!

Şi ambii călăreţi săriră din şa.

Karavaiev era adînc tulburat. O adiere de vînt îi unduia barba bogată. Ofta, bombănea ceva pe sub nas şi umbla de colo-colo în jurul telegii. În cele din urmă, se duse şi scoase de sub leagăn o tăgîrţă. Cika îl privea batjocoritor şi obraznic, cu ochii săi negri, bulbucaţi. Karavaiev nu mai putu să se stăpînească şi-i spuse cu glas întretăiat:

— Ascultă, Cika! Dar să nu fie cu supărare, prietene. Drept să-ţi spun, ne e teamă de tine. Ştii şi tu, la noi s-a pus la cale o treabă primejdioasă, ţi-o spun pe şleau — putem să ne pierdem capetele.

— Ei şi?

— Juruie că n-ai să ne faci nici o sminteală... Atunci o să să ţi-l arătăm pe tătucu. — Zicînd acestea, Denis Karavaiev scoase din traistă o icoană şi o aşeză în codîrlă, rezemînd-o de un harbuz. — Aşa, frate: închină-te şi juruie. Atunci o să te cred.

Zarubin-Cika şi Measnikov se închinară la icoană, o sărutară şi jurară să ţină totul în taină.

Karavaiev, înviorat ca de o apă vie, vîrî iute icoane la loc, sări în teleagă, se întoarse cu faţa la pîrău şi strigă tare:

— Maxim Şigaiev, veniţi...

Pugaciov se ivi din stufăriş, urmat de lunganul Şigaiev, şi se apropie de teleagă, cu pas sprinten, apăsat.

— Să-mi trăieşti, Oastea Iaikului! — rosti el, cu glas sărbătoresc. — Odinioară, părinţii şi bunicii voştri, şi chiar voi înşivă, vă duceaţi la picioarele înalţilor stăpînitori, la Moscova şi la *Piterburh,* dar acum, s-a îndurat dumnezeu de lacrimile

voastre, şi însuşi împăratul a pogorît la voi. Iată, eu-s acela pe care îl aşteptaţi, ţarul Petru Feodorîci al III-lea.

Measnikov şi Cika se plecară adînc în faţa lui Pugaciov. Cika simţi că-i năvăleşte sîngele în obraz şi că inima i se strînge chinuitor: aşteptase să-l vadă pe ţar întru toată strălucirea şi slava, dar înaintea sa vedea un om de rînd.

— Boierii m-au urît pentru că am fost oblăduitorul norodului şi pe ei nu voiam să-i cruţ. Atunci m-au răsturnat de pe scaunul împărătesc şi au viclenit să mă dea pieirii. Dar atotputernicul nu l-a părăsit pe unsul său. Mult am mai pribegit apoi. Şi astăzi m-am hotărît să mă aşez în scaunul domniei... Pentru asta vă cer, copii, apărare şi sprijin.

Glasul lui Pugaciov se înălţa fără prefăcătorie; vorbirea-i părea frumoasă; o adîncă durere se citea pe chipul său mîhnit, tras de oboseală, dar ochii care-l priveau ţintă pe Cika scăpărau de hotărîre. Cazacii răspunseră într-un glas:

— O să-ţi slujim, tătucule... Bucuroşi îţi slujim...

Karavaiev rînduia grăbit merindele. Pugaciov se aşeză pe iarbă. Maxim Şigaiev stătea în spatele lui. Denis Karavaiev tăia harbuzul, îmbiind pe ţar cu cele mai bune bucăţele înfipte în vîrful cuţitului. Ţăranul Ciucikov veni de la umet, făcu o plecăciune şi, fără să aştepte să-l poftească cineva, se aşeză lîngă Pugaciov, trăgîndu-şi cruciş sub el picioarele încălţate în nişte opinci rupte. Measnikov şi Cika, sfiindu-se să stea jos lîngă împărat, fără a fi îngăduiţi, se aşezară pe o hulubă a telegii. Karavaiev îi aduse lui Pugaciov o tavă cu faguri de miere. Viespi şi bondari, atraşi de mireasma ei, veniră în zbor din zăvoiul de sălcii. Şigaiev îşi învîrtea cuşma, alungîndu-le din preajma stăpînitorului.

— Da, prieteni, — spuse Pugaciov, tot privind chiondărîş spre Cika. — Multe nevoi am îndurat în cei doisprezece ani de pribegie. Şi acum, priviţi cum arăt! — Cu un zîmbet dispreţuitor, îşi trase în jos pulpana burcii şi oftă: — Se cade oare ca un ţar să umble în asemenea straie scîrbavnice? Ei, nu-i nimic, am să o rabd şi p-asta... Norodul meu credincios rabdă şi mai multe.

— Răbdăm, răbdăm, tătucule... Ei, despre asta, o să vorbim altă dată, cînd va veni vremea, iar acum, măria ta, ian arată-ne semnele tale împărăteşti, — rosti Denis Karavaiev, care mai prinsese inimă. Dealtminteri, el rostise acea vorbă cu nevinovăţie, arzînd de nerăbdare să-i vadă pe toţi cei de faţă, şi mai cu

seamă pe vicleanul de Cika, că se încred cît mai repede în ţarul care, în sfîrşit, se ivise.

Pugaciov înălţă fruntea, încruntă ameninţător sprîncenele şi se răsti la Karavaiev :

— Eşti robul meu şi vrei să-mi porunceşti ?...

La strigătul mînios al „tătucului" toţi încremeniră. Denis Karavaiev se făcuse alb ca varul. Cika rămase cu gura căscată. Measnikov sări jos de pe hulubă. Dorind să îmblînzească mojicia lui Denis, Maxim Şigaiev se plecă şi rosti cu glas tărăgănat :

— Nu te supăra, lumina noastră... Nu sîntem oameni învăţaţi... Nici o vorbă nu ştim s-o grăim ca lumea...

Pugaciov luă cuţitul :

— Dacă nu mă credeţi, atunci priviţi ! — rosti el, tăindu-şi gulerul cămăşii. — Iacă semnele împărăteşti...

Toţi se aplecară asupra cicatricelor de pe piept, mai jos de ţîţe. Înspăimîntat, Timoha Measnikov, cazacul cel fălcos, începu să tremure din toate mădularele. Ţîţiind din limbă, ceilalţi îşi arătau uimirea. Denis Karavaiev se şi închină. Numai Zarubin-Cika rămase nemulţumit de cele văzute ; înfundîndu-se printre tufele de răchită, rîse acolo pe ascuns, cu poftă, apoi ieşi din tufe şi se apropie de Karavaiev. Silindu-se să-şi ascundă zîmbetul, şopti :

— Dar de ce poartă barbă şi-i tuns căzăceşte ? Iar straiele lui, tot de mujic sînt. Ţarul Petru Feodorîci umblă ras, l-am văzut zugrăvit într-o canţelarie.

— Păi, el, lumina noastră, se ascunde, se păzeşte, ca să nu se agaţe iscoadele de el. Tocmai pentru asta şi-a lăsat şi barba să-i crească.

Auzind crîmpeie din şoaptele lor, Pugaciov căpătă îndrăzneală.

— Ţarul e o făptură înaltă, dragii mei, — începu el povăţuitor. — Cînd stăpînitorul unei ţări şade pe scaunul domniei, el nu-şi vede norodul şi nu simte durerile lui. Dar iată că ţarul a pogorît în norod şi nu-i întîmpinat cu bucurie, ci cu îndoială. Vai, copiii mei, copiii mei !... Credeţi-mă. Iacă, priviţi după ce se cunosc ţarii cei adevăraţi ! — zise el, dînd la o parte părul de pe tîmpla stîngă şi arătînd o veche urmă de vărsat.

— Stăpîne, nădejdea noastră, aista-i hultanul, nu ? — întrebă cu sfială lunganul Maxim Şigaiev, aplecîndu-se asupra

„stăpînitorului' care şedea pe iarbă, şi aproape atingîndu-l cu nasul său puţin coroiat.

— Nu e hultan, prietene, ci zgripţorul împărătesc.

— Şi cum, nădejdea noastră, toţi ţarii se nasc cu zgripţor, ori aista-i semnul pe care li-l dă pronia cerească, la urcarea lor în scaunul domniei ?

Pugaciov simţi în glasul lui Şigaiev o umbră de batjocură.

— Aşa e de cînd lumea, — rosti el aspru, ridicîndu-se. — Şi, la urma urmei, nu se cade ca voi, oameni de rînd, să aflaţi taina asta. — Pugaciov îşi dădea seama că oamenii erau cam îndoielnici. Se posomorî şi-l cuprinse teama. Şe aştepta ca, din clipă în clipă, să sară pe el, să-i strige că-i un potlogar şi să-i pună juvăţul de gît. Ehei ! Dar mai avea cartea ceea cu zgripţorul de aur ! Nu cumva ea îl putea ajuta să-i încredinţeze pe cazaci de obîrşia lui împărătească ? Se lovi peste buzunarele nădragilor şi se căută cu înfrigurare în sîn : nu mai avea cartea ; o pierduse, pesemne, prin codrul de la Irghiz, cînd fugea de urmăritori. „Neghiobule, neghiobule, ce lucru de preţ ai prăpădit !" Dar nu mai era vreme de boceală. Cu sufletul tulburat, pierzîndu-şi cutezanţa, se ridică drept, cît era de înalt şi, cu mîinile pe piept, cu capul dat pe spate, întrebă deznădăjduit : — Ei copii, acu' credeţi că sînt ţarul Petru Fedorîci cel adevărat, stăpînul vostru ?

— Credem, credem ! — răspunseră într-un glas. — Te socotim marele împărat !

Pugaciov se cutremură din tot trupul şi-şi dădu jos cu mîna broboanele de sudoare de pe obrazul galben ca ceara.

După ce făgădui cazacilor tot felul de înlesniri, porunci ca doi dintre ei să plece la cetate, după steaguri, iar alţi doi să rămînă pe loc, pentru a-l păzi.

Şigaiev şi Karavaiev plecară spre tîrg, iar Pugaciov, Cika şi Measnikov se afundară călări în stepă.

3

Înnoptară în stepă, fără focuri, păzindu-se de iscoadele comandantului Simonov. Dimineaţa porniră iar la drum. Cika îl ducea pe ţar prin stepa deluroasă, aşa-numită Sîrt, spre gospodăriile fraţilor Kojevnikov.

Pe dinaintea lui Pugaciov se perindau meleaguri necunoscute, plictisitoare. Sufletul lui era tulburat, împovărat, căci nu știa ce-i va aduce ziua de mîine. Acum soartea lui era cu totul în mîinile lui Cika și ale lui Measnikov. Dar ce se ascundea în cugetul lor? Poate amîndoi erau niște vînzători. Ei, cel rumen, cu bărbuța bălaie, ascuțită, părea a fi băiat de treabă. Dar cel negru, cu ochii bulbucați, Cika? O pramatie, un derbedeu, o lichea! Doar Cika se îndoise din capul locului că el, Pugaciov, ar fi țar, și te pomenești că nici acum nu-l crede. S-ar putea ca diavolii ăștia să-l vîndă! „E-eh, Emeliane, Emeliane... N-ar fi mai bine să dai îndărăt, să-ți scapi capul osîndit, atîta vreme cît nu-i prea tîrziu?... Gîndește-te bine la ce ți-ai pus în cuget, țînc fără minte... Ai milă de capul tău nechibzuit, pentru copilașii tăi, pentru nevastă și pentru maică-ta..." Cufundat în gînduri grele, Pugaciov mergea călare pe iapa sură, cu capul plecat, suspinînd dureros. În mintea sa stăruia mereu același cîntec:

Zburdă, zburdă, surule!
Tu ești slobod, ce-ți mai pasă!...

Dar dragul cuvînt „slobod" căpătă de astă dată un înțeles deosebit, prevestitor de rele, îndreptîndu-se ca o săgeată otrăvitoare împotriva inimii lui, pe care o străpunse o durere de neîndurat. Unde-i viața slobodă? A fost și s-a dus.

— Ai ațipit oleacă, măria ta? — îl întrebă din dreapta Cika.

— Am ațipit, cazace. De trei nopți n-am mai închis ochii.

— Ajungem curînd, — rosti Cika și suspină, fără să știe de ce.

Pugaciov se frecă la ochi, scutură din umeri și rămase pe gînduri. Uitîndu-se împrejur, văzu aceeași stepă pustiită de arșiță, presărată cu movile și ici-colo cu cîte un copăcel.

Încet-încet, pe nesimțite, stepa, cerul, și tuspatru zările pămîntului se răsuciră asemenea colțurilor unui văl de necuprins, se strînseră împrejurul lui și-l încleștară. Și el se simți deodată închis ca într-un sac, spînzurînd într-un hău, și în cugetul său se stinse totul.

Se trezi înfiorat și deschise larg ochii: stepa, cerul erau la locul lor, iar Cika călărea cot la cot cu el, legănîndu-se în șa.

Pugaciov privi cu coada ochiului moţul, barba neagră şi chipul cazacului înnegrit de arşiţă, şi începu :

— Răposatul Petru Întîiul, bunicul meu, a colindat vreo şapte ani prin ţări străine. Iar eu, iacă, am pribegit vreo zece anişori dincolo de hotare. Şi, pe deasupra, am mai rătăcit alţi doi prin Rusia, trăind printre oamenii de rînd. Unde nu mi-a dus dumnezeu paşii !?

Cei doi cazaci tăceau ca loviţi de surzenie.

— Doar Ivan Okutin, căpetenia voastră, trebuie să mă ţină minte, — urmă el, cu glasul oleacă şovăielnic. — Socot că n-a uitat cum l-am miluit cu sabia şi cu cătuia, cînd m-am urcat ţar în scaun...

Cei doi tăceau.

„Proastă ispravă' îşi zise Pugaciov, descumpănit deabinelea. Calul parcă se clătina sub el, şi stepa i se legăna înaintea ochilor înceţoşaţi. Făcînd o sforţare, se stăpîni şi întrebă :

— Dar voi ce ziceţi, prieteni : mă vor primi cazacii voştri ?

Urmară alte clipe de tăcere : Pugaciov simţi că-l străbat fiori de gheaţă ; apoi, un val de căldură îi năpădi tot trupul. Dar iată că Timoha Measnikov răspunse :

— Ei, cine să-i ştie, măria ta, poate c-or să te primească, poate că nu...

Iar Cika adăugă pe un ton de ocrotitor :

— Las' c-o să-i zorim noi, măria ta. Ne-ai intrat în inimă.

Acum Pugaciov îl privi la rîndul său, cu neîncredere : „Cearcă şi află ce-ascunde omul în suflet". Pîrăul Malîi Ceagan licări între zăvoaiele de sălcii. Prin apropiere, pe un colnic, se zăreau clădirile cenuşii ale forpostului Ceaganski. Cînd începu să amurgească, cei trei drumeţi ajunseră la gospodăria lui Mihailo Kojevnikov, mezinul lui Andrei.

Mihailo şedea pe prispa casei, împreună cu bătrînul cazac Şavarnovski. Acest moşneag cu mustaţa albă trăia din mila fraţilor Kojevnikov, într-o izbă a sa.

— Încotro vi-i calea, flăcăi ? — întrebă Mihailo, ridicîndu-se de pe prispă şi urînd bun sosit lui Cika şi lui Measnikov.

— Taman la tine. Ţi-am adus un oaspete. Dă-i găzduire, fîrtate.

Mihailo se uită la omul străin, cu burcă din păr de cămilă şi cu cămaşă de pînză groasă.

— Cine-i omul ista ?

— E ţarul Petru Feodorîci, tătucul nostru ! — rosti Cika, fără să clipească. Lui Pugaciov i se încălzi inima, iar Mihailo rămase năuc, încremenit, ca înfipt în pămînt, holbîndu-şi ochii, fără a putea scoate o vorbă.

— Da'ce, Mihailo, ţi-ai înghiţit limba ? — întrebă Cika.

— Păi, chiar aşa mi-a spus Andriuha, frăţine-tău : „Du-l de-a dreptul la noi, zice, la gospodărie, acolo are unde să stea ascuns".

Pugaciov pogorî ochii. Nu-i plăcea asemenea primire.

— Mi-i frică, fraţilor, mă tem, — rosti în cele din urmă Mihailo. — Pe aici, ştiţi, umblă tot felul de lume, iscoadele îmi dau tîrcoale — doamne fereşte şi ne păzeşte ! Nu vă fie cu supărare, dar tare mi-e frică. Ce să zic : poate la moşneagul ista ?

— Poftiţi, cu dragă inimă ! — strigă bucuros Şavarnovski.

— Pe obrazul său, pielea aspră se boţi, încreţită de un zîmbet.

Bătrînul avea o izbă mică, spoită curat pe dinăuntru. Se aşezară la cină. Andrei Kojevnikov, fratele cel mai mare, cu barbă roşie, intră, se uită la musafir cu luare aminte, bănuielnic şi strîmbă din nas : fără să ştie de ce, dar musafirul nu prea îi era pe plac. Iar acesta şedea pe locul de cinste, se ţinea drept şi privea cu băgare de seamă spre oameni. Voia să pună stăpînire pe cugetele lor, să-i încredinţeze că el era ţarul cel adevărat. Aştepta clipa prielnică, ascultînd cu luare aminte vorbele pe care le şopteau Cika şi Measnikov fraţilor Kojevnikov. „Mă sprijină... Slavă ţie, Hristoase, mă sprijină... Bogdaproste, Cika" se gîndea el.

Mihailo Kojevnikov începu să încline spre ei. Şoptea :

— Păi, eu, fraţilor, nu-i mult de cînd am fost cu trimişii la Piter. Ei, şi acolo umblau zvonuri la fel... Petru Feodorîci, ziceau, trăieşte. E adevărat, s-a vestit moartea lui, dar uite, şi anul trecut, vorbea norodul că el, tătucul nostru, s-ar fi ivit la Ţariţîn şi ar fi fost omorît în chinuri acolo.

Pugaciov privi mîndru şi rosti cu greutate :

— Cu scornituri de astea umblă vrăjmaşii mei cei haini — cică aş fi fost ucis în cazne, la Ţariţîn. Dar iată-mă-s, viu şi nevătămat... — Şi el începu să depene o lungă poveste despre soarta lui cea nenorocoasă de împărat. Vorbea cumpănit, cu miez, glăsuind adînc din piept, cucerind încrederea. Născocea tot felul de năzdrăvănii, despre fuga lui minunată din închisoarea de la Oranienbaum (cu ajutorul unui oarecare căpitan Maslov),

despre pribegia lui de peste hotare, despre înapoierea în Rusia, şi altele asemenea.

Vorbea cu pricepere şi în chip meşteşugit, mirîndu-se chiar el în sine. Şi, cu cît mai multe minciuni îndruga, cu atît mai viu lucra închipuirea lui. Toată lumea ciulea urechile, uluită, cu gîturile vînjoase întinse spre „tătuc", ascultîndu-l fără să clipească. Numai Andrei Kojevnikov se uita bănuitor la Pugaciov: barba lui roşcată, creaţă, atîrna în jos şi pistruii i se albiseră; era tot mai încredinţat că omul din faţa lui nu era ţarul, ci un mincinos adus cine ştie de cine.

— În cărţile sfinte stă scris demult de proroci că eu, ţarul, trebuia să mă ivesc abia după vreun an şi jumătate... Ei, şi eu n-am mai putut răbda, văzîndu-mi norodul zăcînd în mare restrişte. Şi am avut vedenii noaptea, un glas ce pururi mă povăţuia: „Blagoslovitule rob Petru, mergi în cetatea Iaikului şi-ţi mîntuie Oastea, iar ea are să te primească şi să te ocrotească; altfel nici nu-ţi dai seama cum se va risipi toată. În cetatea Iaikului, spunea glasul, pînă şi icoana mîntuitorului plînge amarnic ziua şi noaptea, văzînd cît de urgisiţi îs cazacii...

— A plîns, a plîns amarnic!... Chiar aşa a fost! Întocmai! — strigă bătrînul Şavarnovski cel cu mustaţa albă, în vreme ce-şi strîmba gura de înduioşare şi lacrimile i se prelingeau pe obraji.

— Cum, e adevărat, copii? — Pugaciov se făcea, cu iscusinţă, că habar n-avea de lucrul acesta (în cetate la Iaik auzise povestea cu „lacrimile mîntuitorului").

— Întocmai, măria ta, — întăriră cei din jurul mesei. — Icoana ceea e în casa cazacei Anna Gluhova...

Sughiţînd după cina îmbelşugată, Pugaciov clătină din cap şi, fără să se scoale de pe laviţă, se întoarse greoi, pe jumătate, cu obrazul la icoane şi se închină cucernic cu două degete. Toată lumea îşi făcu semnul crucii după pilda lui.

— Va să zică, aşa porunceşte însuşi dumnezeu, domnilor cazaci. Tocmai de aceea am venit la voi. Numai, copii, să vă ţineţi de partea mea cea dreaptă şi să nu rămîneţi în urmă. Zgripţorul cel sur o să vă înalţe şi-o să vă dăruiască viaţa cea vie. Dar de veţi scăpa zgripţorul sur din mîini, atunci să nu cîrtiţi — zgripţorul sur îşi va afla alt liman... — isprăvi el cu ameninţare în glas.

— Ce tot vorbeşti, tătucule! — strigă mustăcind bătrînul Şavarnovski, podidit iară de lacrimi.

Trăgîndu-şi răsuflarea de pe urma vorbelor înţepătoare ale ţarului, toţi cei din jurul mesei rostiră pe întrecute:

— Rămîi cu noi, stăpîne, nădejdea noastră! Îţi slujim cu credinţă!

— Vă mulţumesc, — răspunse Pugaciov.

Cika zăbovi puţin şi apoi îi făcu o plecăciune adîncă:

— Eu, măria ta, mă duc numaidecît la Oaste s-o vestesc de venirea ta. Nu-i vreme de pierdut...

— Bine, prietene, du-te. Îţi dau trei zile soroc. Vino şi vesteşte-mi ce spune Oastea.

Iar a doua zi, Pugaciov îi porunci şi lui Measnikov să se ducă la Iaik în cetate, să cumpere o pereche de cizme roşii din piele de ţap, o pernă cu ceaprazuri pentru şa şi un cioltar cît mai mîndru, pentru a înlocui cerga de pîslă. Dîndu-i trei ruble, îi spuse:

— Găseşte, prietene, un pisar isteţ şi vesteşte-i pe oamenii de treabă c-a sosit ţarul Petru Feodorîci. Dar unde mă aflu anume, asta să nu le-o spui.

În aceeaşi zi plecă şi Andrei Kojevnikov. Posomorît, cu sufletul zbuciumat de îndoieli, goni pînă în cetate în zborul calului. Ajuns aici, se duse la Maxim Şigaiev şi i se plînse că „pezevenghiul de Cika le-a adus pe cap un golan de pe drumuri şi că mai şi cutează să spună, potlogarul, că acela-i Petru Feodorîci". Isteţ, Şigaiev, văzînd în ce ape se scaldă Kojevnikov, se prefăcu îndurerat.

Zarubin-Cika era şi el chinuit de îndoieli: daravera cu „tătucul" nu părea lucru curat!

După ce sosi acasă, se duse seara tîrziu la Denis Karavaiev.

— Ascultă-mă, Denis... numai, pentru dumnezeu, să nu te ascunzi de mine... Doar punem la cale o treabă obştească... Ce fel de om socoţi tu c-o fi... Petru Feodorîci ista?

Karavaiev, cel cu albeaţă pe un ochi, crezuse la început orbeşte că acest „om mare", înaintea căruia el şi Kunişnikov îngenunchiaseră în saraiul „Găinii lui Erioma", vărsînd lacrimi de înduioşare, era într-adevăr ţarul, nădejdea lor. Dar, în urma cercetării „semnelor împărăteşti", în inima lui se cuibări o îndoială. Totuşi, acum nu voia să se întindă la vorbă. Mîngîindu-şi barba creaţă, tăcea, privindu-l pe Cika cu neîncredere.

— Şi apoi, vrei să ştii una şi bună, Denis Ivanovici? „Tătucul" nostru mi-a destăinuit că nu e ţar, ci-i un cazac de rînd, —

minți hoțește Cika, fără să clipească, căutînd cu tot dinadinsul să dezlege limba tăcutului Karavaiev.

O roșeață vie se așternu pe obrazul bărbos al acestuia. Se apropie de fereastră, privi afară și se uită pe după perdea, dacă nu cumva Varvara, care era tare iscoditoare, trăgea cu urechea la vorbele lor. Pe urmă, tulburat, îi puse lui Cika mîna pe umăr:

— Juruie-mi, băiete, că n-ai să trăncănești nici de față cu taică-tău, nici cu maică-ta, nici cu nevasta, nici de față cu oameni străini!

— Pe Hristos și pe dumnezeu, n-am să destăinui vorba pe care mi-o spui, Denis!

— Ei, atunci ascultă, — zise Denis Ivanovici Karavaiev, hotărît, răsuflînd șuierător, parcă dezmeticit din dulcea lui visare. — Sigur, pe noi ne doare inima să ne gîndim că el n-ar fi țar, ci, hai să zicem, un cazac de la Don. Și dacă e într-adevăr așa? Ei, să-l ia dracu'! Numai să ne călăuzească el ca un țar, căci nouă ne e totuna — să ne vedem noi intrați în zodia cea bună.

Lui Cika i se rotiră ochii în cap și o roșeață adîncă îi năvăli în obrajii arși de vînturi.

— Eh, fie și așa! — strigă el și, împins de deznădejde, trînti cușma de podea cu o amară pornire. — Așa, va să zică, e scris Oastei noastre!

— Dar poate că tot e țar... De unde putem să știm? — rosti Karavaiev, îngîndurat, căutînd să-l bolmojească pe Cika.

— După noi, fie și ciine, numai să avem de la el un rost de-acu' înainte... — strigă Cika, vînturînd din mînă...

4

„E țar ori nu e țar?" — se frămînta cu gîndul Zarubin-Cika. Rămînînd mai multe zile în cetatea Iaikului, umbla prin bazaruri și trăgea cu urechea la glasul norodului. Cei mai mulți cazaci credincioși Oastei știau că țarul se ascunde pe undeva, în preajma cetății, dar priveau în fel și chip acest lucru.

„Dacă e țarul cel adevărat, atunci nici nu face să mai stau pe gînduri. Pe comandir și pe oamenii lui îi legăm cobză și — hai cu toată Oastea la tătucu'. Bine, dar dacă e un mincinos, atunci cum rămîne? O parte din Oaste are să-l primească, cealaltă nu. Adică iar o să fie vrajbă între noi, iar vărsare de sînge.

Dar viaţa noastră, după răzvrătire, tot s-a răsturnat cu fundul în sus. Mare dandana, frăţie... Te doboară îndoiala..."

Nici Cika, nici Measnikov nu făcură nici o ispravă, nu vorbiră cu nimeni din cetate şi se întoarseră la gospodăria fraţilor Kojevnikov, cu capul împuiat de vălmăşagul vorbelor din tîrg.

Measnikov îi adusese ţarului nişte cizme de safian, o pernă pentru şa şi un cioltar frumos. Pugaciov îi întrebă dacă vestiseră pe careva dintre oamenii de nădejde despre venirea ţarului împărat. Drept răspuns, Cika şi Measnikov începură să taie la piroane de îngheţau apele:

— Pe mulţi oameni destoinici i-am vestit, măria ta, nădejdea noastră, şi prin cetăţuie şi prin gospodării... Unii cred, alţii se îndoiesc. Noi, în numele tău, le-am poruncit oamenilor de credinţă să se adune la pîrăul Usiha, îndată ce vei da de veste.

— Ei, bine, ce-o fi, om vedea, — răspunse Pugaciov, aspru.

In urma sfatului pe care-l ţinură cu toţii, hotărîră că e primejdios să rămînă pe loc şi că trebuie să plece numaidecît spre izvorul pîrăului Usiha, cale de douăzeci de verste, iar de la cetatea Iaikului — cincizeci. Pe acolo erau locuri întinse, de stepă, pustii, iar pe o movilă se afla un copac înalt — din el vedeai în toate părţile.

Noaptea, înşeuară patru cai şi încălecară pe trei. Cel de-al patrulea, un cal voinic, era de schimb, pentru Pugaciov. „Tătucul" nu era gras, dar îndeajuns de vînjos; nu orice cal putea să alerge multă vreme cu el în spate.

Meleagurile cele noi îi plăcură lui Pugaciov.

— Tare e bun locul ista pentru veghere, pentru pîndă, — spuse el; — aici n-o să ne ia ca din oală, nu!

Din porunca lui Pugaciov, Timoha Measnikov plecă din nou în cetate, după fruntaşii Oastei. Cika rămase între patru ochi cu Pugaciov. „Cine-o fi, cine-o fi? E ţar, ori nu e ţar, e ţar ori un hoinar buiac?" — se tot întreba Cika, zbuciumîndu-se. Deodată nu se mai stăpîni, se închină în gînd şi-o trînti pe şleau:

— Să fie cu iertăciune, tătucule: ian spune-mi adevărul curat, fără ascunzişuri: eşti ţarul ori ba?

Pugaciov îl fulgeră cu o privire fioroasă. Dar Cika nu se înspăimîntă, ci-şi duse mîinile la spate şi răspunse la căutătura cruntă a lui Pugaciov cu o privire obraznică şi cutezătoare.

— Nu căta să mă sperii, tătucule, că nu-s d-ăia sperioşi! Mai bine mărturiseşte-mi mie, că nu sîntem mulţi p-aici, numai noi doi — matale şi cu mine. Denis Karavaiev, iacă, mi-a şi spus...

— Ce ţi-a spus, neghiobule ?

— Păi, atîta a spus, că eşti un cazac de la Don, — îl încleştă stăruitor Cika. — Fără supărare, oaspete drag !

Pugaciov se cutremură cu toată făptura :

— Minţi, nătărăule ! Minţi ! — zbieră el şi scuipă pe jos, luînd-o cu paşi iuţi spre pîrău.

— De oameni poate c-ai s-o ascunzi, dar de dumnezeu nu ! — îi strigă Cika din urmă şi alergă după el, ca să isprăvească pe loc ceea ce începuse.

Pugaciov se întoarse vijelios spre Cika, şi acesta se opri la trei paşi de el, amîndoi cu ochii scăpărînd ca două săbii încrucişate.

— Sînt ţarul Petru Feodorîci cel de-aievea ! Acesta-i tot adevărul şi toată dreptatea. Iar tu eşti robul meu supus ! — strigă Pugaciov, răstit, izbindu-se cu pumnul în piept.

Cika, stăpînindu-se din răsputeri, stăruia înverşunat într-ale lui :

— I-am juruit lui Denis Karavaiev c-am să păstrez taina... Ei, tătucule, ţi-o jur şi matale, poţi să mă crezi. Cazac de Don ori ba, ce scofală-i şi ce pricopseală am eu din asta ? Iar dacă noi, tătucule, te-am primit drept ţar, atunci s-a isprăvit, aşa va fi.

De astă dată, glasul lui Cika izvora fremătător din suflet şi ochii i se umeziră. Pugaciov se apropie de el şi, chemîndu-şi în sprijin toată vîrtoşia lăuntrică, glăsui :

— Ei, Cika... m-ai băgat în sudori cu vorbele tale... Numai să taci, auzi, să nu scoţi o vorbă... Auzi, Cika ? Să moară asta odată cu tine. Pricepi ? Rogu-mă ţie în numele lui Hristos şi al lui dumnezeu... Că, de nu, o să ne zboare capetele de pe umeri, şi mie, şi ţie. Şi oare numai atîta ? O să piară şi năzuinţele şi gîndurile mele... Hai să şedem şi să vorbim o vorbă. (Se aşezară pe iarbă.) U-uf... Nu ştiu ce-i cu mine... — Îl scuturau frigurile, dinţii îi clănţăneau, albul ochilor i se făcuse gălbui, şi o vinişoară îi zvîcnea lîngă tîmpla stîngă. — O să-ţi spun adevărul. Iacă : sînt cazac de Don, pre nume Emelian, fiul lui Ivan Pugaciov.

Ridică ochii asupra lui Cika, aşteptîndu-se ca acesta, încrîncenat de mînie, să sară în picioare, să-l suduie, să-l scuipe în barbă, să se lepede de el şi să plece. Dar spre uimirea lui Pugaciov, Cika răsufla greu, şi pe obrazul lui oacheş, cutezător, năpădit de barba neagră, încîlcită, se aşternuse un zîmbet trist, iar în ochii săi batjocoritori, obraznici, licărea acum luminiţa unui simţămînt cald de prietenie.

— Așa da, bogdaproste! Bogdaproste! — strigă el cu bucurie, ridicîndu-se. — Ce mi-e secară, ce mi-e negară... Petru ești, Petru să fii; Emelian ești, Emelian să fii... Iar căzăcimea te urmează negreșit, te urmează! — Cum nu se poate mai aprins, Cika țopăia pe loc și juca din umeri.

— De cînd tot cutreier pe Don și în felurite tîrguri, — zise Pugaciov, mai vesel, — pretutindeni, Cika, frățioare, se spunea că Petru Feodorîci e viu și nevătămat, iar gîndul meu, Cika, e să adun o mare putere și să iau Moscova. Pe-acolo nu-i oaste, știi, ostașii sînt la războiul cu turcii...

— Iar dacă, măria ta, n-ai să pui stăpînire pe împărăția Moscovei, — vorbi Cika, înecîndu-se, — tot o să facem împreună o împărăție la Iaik.

— N-are rost să privim prea departe, — răspunse Pugaciov. — Și, Cika, nu ți-am tăinuit că sînt cazac de rînd. N-am destăinuit acest lucru decît doară la trei oameni: lui Șigaiev, lui Karavaiev și lui Pianov.

— E-eh, măria ta! — strigă Cika fără a-l mai asculta pe Pugaciov. — Ce-aș mai bea de bucurie... Arde sufletul în mine!

— Mai stai, prietene, așteaptă... Încă n-a sosit vremea pentru asta.

Se culcară fără să facă foc, învelindu-se în cergi și în beșmete. Cika începu îndată să sforăie. Dar Pugaciov nu putu închide ochii de tulburat ce era. Întorsătura atît de neașteptată a lucrurilor îi zguduise adînc. În urma lămuririi pe care o avusese cu Cika, se simți îndată mai ager; jocul lui nepriceput sub chipul de țar îl lega de mîini și de picioare. Și această stare de lucruri îl apăsa. Ei, acum nu el, Emelian Pugaciov, ci tovarășii săi cei mai apropiați vor fi vinovați de amăgirea oamenilor; el va fi curat sufletește înaintea norodului, înaintea cazacilor care l-au ales țar.

Noaptea era înstelată, neagră și tăcută. În văzduh adiau miresme de pelin, de ierburi veștede, de țărînă uscată. Se auzea cum ronțăie iarba caii priponiți, fornăind și sărind cu stîngăcie în trei picioare.

În cugetul zbuciumat al lui Pugaciov, gînduri și chipuri se vălmășeau în neorînduială. Nevasta, copiii, sumedenie de fețe cunoscute și necunoscute, starețul Filaret, „Găina lui Erioma", bătrînul tunar Pavel Nosov — tovarășul de război din Prusia — Vanka Semibratov, Pereșibi-Nos și ostașul beat, pe care îl zvîrlise în drum din chibitcă, la Kazan, și voievodul hoț de cai, căru-

ia-i scosese măseaua, şi nişte femei tinere, semănînd cu Caterina, care îl atingeau în glumă. Tot norodul îi făcea plecăciuni şi-i zicea... mare stăpînitor.

„Vai, copii, ce prostuţi, ce prostuţi sînteţi! Pentru ce naiba vă trebuie vouă un ţar?" — şoptea Pugaciov, holbîndu-şi în întuneric ochii nealinaţi de somn; pe urmă, începu să chibzuiască cu glas tare; se sculă, înveli cu burca pe Cika-Zarubin, care sforăia de zor, se duse la pîrău şi se plimbă de colo-colo de-a lungul malului, vorbind, tot vorbind; se oprea dus pe gînduri, îşi ciufulea hălăciuga deasă de păr, îndrepta spre afundurile stepei strigăte dîrze şi se izbea cu pumnii în piept. Pe urmă, începea să umble iar, încolo şi încoace, înainte şi înapoi.

Capul lui dogorea, creierul îi clocotea; auzea cu gîndul bubuit de tunuri, răpăit de tobe; caii zburau în goană, pretutindeni se înălţau spînzurători şi totul dimprejur pierea în flăcări mistuitoare.

Pugaciov îşi holbă ochii buimaci şi trase adînc aer în piept. — „O-of!" — gemu el şi coborî iute spre gîrlă, unde încercă undele adormite: apa era rece. Lăsîndu-se în genunchi, îşi vîrî în ea pînă la umeri capul cu părul vîlvoi.

Stepa tăcea, nici o frunză nu se clintea din copacul bun de pîndă; veşnicia neîndurătoare plutea, mută, deasupra pămîntului, aducînd ziua în locul nopţii şi zvîrlind cenuşa nopţii înapoi, în adîncul fără de fund al veacurilor.

CAPITOLUL XII

„Nu pentru mine mi-am pus în gînd să mă dau pe faţă, ci pentru norodul obijduit." Juruinţa

1

Dimineaţa soarele îşi înălţă talgerul de aur deasupra stepei. Cei doi drumeţi făcură foc ascuns într-o rîpă. Cika se uită cu luare aminte la Pugaciov şi clătină din cap:

— E-hei, măria ta, dar ai început să cărunţeşti bine. Ia uite ce înspicat eşti, şi în barbă, şi la tîmple...

— Ei? Din ce pricină o fi? — mormăi Pugaciov.

— Cîţi ani ai?

— Treizeci şi cinci...

— Eşti tînăr, — rosti Cika cu căldură. Simţise deodată că Pugaciov îi e drag, îi e scump inimii.

— Ia priveşte, doi călăreţi! — strigă Pugaciov şi arătă cu capul peste stepă, spre răsărit. La vreo patru verste de locul lor de popas, cei doi călăreţi mergeau în pas lenevos.

Cika încălecă repede pe deşelate şi zbură în calea lor.

— Stai! Încotro, băieţi?

Cei doi cazaci se opriră.

— Mergem să vînăm saigaci. Da' matale ce faci pe aici?

— Haideţi, veniţi cu mine, la fumuleţul cela. Acolo ne aşteaptă cineva.

— Cine?

— Marele împărat Petru Feodorîci! — rosti Cika apăsat şi cu sprîncenele încruntate, uitîndu-se aspru la cazaci.

Aceştia se mirară foarte („Ce-o căuta ţarul în stepă?"), dar nu cutezară să spună ceva împotrivă, fiind îmboldiţi şi de dorinţa de a vedea minunăţia.

Văzîndu-i că se îndreaptă spre rîpă, Pugaciov îşi puse într-o clipă cizmele cele roşii, îşi potrivi cu pieptenele de aramă părul şi barba, aşternu pe jos, în loc de covor, cioltarul arătos, puse deasupra ibînca înflorată cu mărgele şi se aşeză pe ea, cu mîna stîngă în şold.

Înainte de a ajunge la el, călăreţii, împreună cu Cika, săriră din şa, se apropiară în pas ostăşesc de Pugaciov, şi îi făcură o plecăciune adîncă.

— Măria voastră împărătească! — răcni Cika, voinicește, smulgîndu-şi cuşma din cap. — Îngăduiţi să vă înfăţişez pe Ceapov şi Kociurov, cazaci de-ai noştri.

— Încotro vi-i drumul? — întrebă Pugaciov.

— Păi, uite, vrem să vînăm niscaiva saigaci.

— Ba nu, prieteni. Dacă aţi dat ochi cu mine, să nu mai plecaţi de aici. Sînt ţarul vostru... (Cei doi cazaci tropăiră pe loc şi schimbară priviri.) Iar de vă va trece prin gînd să fugiţi, să ştiţi că e vai de capul vostru... Îndată ce intru în cetate, vă spînzur...

Vrînd-nevrînd, cei doi se supuseră.

Curînd Timoha Measnikov se întoarse din tîrg. Prinzînd o clipă potrivită, Cika îl luă deoparte şi-i povesti cele vorbite cu Pugaciov. Measnikov nu se arătă uimit; cugetă o vreme şi spuse, tăinuindu-şi gîndurile:

— Noi sîntem oameni mici. Ţar ori ba — să-l ia naiba. De-o voi Oastea, ţi-l înalţă din glod împărat.

— Văd că are dibăcie şi pricepere, chiar peste trebuinţă. Vădeşte că-i şi aprig... Tare mi-e drag, — zise Cika.

— Nouă ce ne trebuie ? — spuse rumenul Measnikov, cu înţelepciune. Purta credinţă de la început şi din inimă luptei care avea să vină, fără să-şi caute foloase, arătîndu-se sîrguincios, cutezător şi ager. — O să-i dăm cinstire de ţar. Iar el o să se rupă în două pentru noi... Ii adevărat Cika ?

— Aşa-i ; e adevărat, Timoha. Numai, bagă de seamă, ţine totul în taină...

— Tare-mi eşti nărod. Doar am un cap pe umeri.

După masă, Cika se duse la gospodăria fraţilor Kojevnikov şi a lui Konovalov, să ceară ceva merinde şi un cort pentru ţar. Dimineaţa, odată cu Cika, sosiră în „tabăra" ţarului : Sidor Kojevnikov — mezinul, bătrînul Vasili Konovalov şi alţi patru cazaci. Aşezară cortul pentru Pugaciov, iar ei, zece la număr, dormiră vreo săptămînă sub cerul deschis. Dealtfel, grijuliu, Measnikov dădea mereu fuga pînă la cetate.

A doua zi sosi şi Mihailo Kojevnikov. Cika ştiu să-i spulbere cu dibăcie îndoielile în privinţa „tătucului". Acum, Mihailo credea orbeşte că Pugaciov e ţar.

Emelian Pugaciov îl socotea pe Mihailo Kojevnikov un om umblat (fusese la Piter) şi de folos, aşa că îl pofti în cortul său.

— Mihailo, nu cumva ţi-au venit pe cap oameni în cercetare?

— Nu, tătucule, măria ta, toate-s bune. Dar cînd, tătucule, ai să te arăţi în lume ?

— Cînd o să se adune Oastea la pescuit [1]), ei, atunci o să vedem...

— Nu ştiu de-i bine, tătucule, — spuse Mihailo, după ce chibzui niţel, — doar acolo or să vină căpeteniile şi oamenii lor. S-ar putea să ţi se împotrivească.

— Atunci îi legăm pe toţi şi intrăm cu falâ în cetate.

— Dar acolo în cetate şade comandirul Simonov, cu oştire şi cu tunuri. Poate că n-o să te lase.

— Dacă nu mă lasă, nici nu-i nevoie. Atunci trec pe alături şi mă apuc să răzbesc în Rusia.

— Dar cu cine o să mergi în Rusia ?

---

[1]) Campania de pescuit de toamnă (a celor mai preţioase soiuri, de peşte) se deschidea în fiecare an în Ural într-o atmosferă de sărbătoare, cu participarea Oastei întregi. (N. trad.)

— Eu cred că o mare gloată, din tot felul de oameni, o să mă urmeze. Iar de va veni lume puțină, mă ascund iar. Nu trebuia, știi, să mă ivesc decît peste un an și șapte luni, dar a început și sîngele să mi se închege în vine, cînd am văzut cît pătimește norodul de rînd în Rusia. Ah, copiii, mei, sărmanii, nefericiții de ei... Doar *nu pentru mine mi-am pus în gînd să mă dau pe față înainte de soroc, ci pentru norodul obijduit.* Eu am venit la voi, prieteni, pentru slava țării mele și a voastră. Și nici n-am să cîrmuiesc eu ; o să ridic la împărăție pe Pavel Petrovici, feciorul meu. Pe nacealnici o să-i schimb peste tot locul ; pe guvernatori și pe voievozi, pe toți tîlharii, sfănțuitorii și ucigașii de suflete vii, îi alung ! Și-am să aduc rînduiala căzăcească în toată Rusia. Să nu mai rămînă nici urmă de ostași.

În acest chip își dezvălui Pugaciov țelul luptei sale.

Sosi și Ivan Harcev cu un plocon pentru țar : o jumătate de vadră de votcă.

— Dacă așa va fi voia lui dumnezeu, o să ne jertfim și capetele pentru măria ta și-o să-ți slujim... — zise el.

— Bogdaproste. Voi o să mă apărați, copii, și eu am să vă port de grijă.

Strîmbîndu-se din pricina fumului, îndemînaticul Timoha Measnikov gătea la foc, în rîpă, o ciorbă de berbec și mesteca într-un cazan păsat vîrtos cu slănină. Cika tăia scrumbiile de Astrahan, harbujii, pîinea, și așeza bucatele de-a dreptul pe iarbă, sub copac.

La cină, Pugaciov șezu pe locul de cinste. Se îmbrăcase cu cămașă curată de pînză subțire și cu beșmetul înflorat, dăruite de bătrînul Vasili Konovalov. Mihailo Kojevnikov scutură din torbă mai multe pocale de cositor. Întinse lui Pugaciov un pocal de argint împodobit cu un zgripțor, pe care-l cumpărase de la Piter.

— Ia uite, e făcut de stăpînire ! — rosti acesta zîmbind. — Ei, mulțumescu-ți ție.

Înghițind în sec, Ivan Harcev dădu cep butoiașului de stejar și turnă hmelnik [1]) la toată lumea.

— Să trăiesc eu, Petru Feodorici al Treilea, țarul și nădejdea voastră !

Toți se sculară în picioare și strigară cît îi ținea gura :

[1]) „Ametitoare" : votcă bine rafinată. (N. aut.)

— Să ne trăieşti, tătucule! Să ne trăieşti mulţi ani! — şi băură.

Această primă urare de sănătate şi recunoaşterea făţişă a lui Pugaciov, de către cazaci, drept ţar al lor, se petrecu cu măreţie şi în rînduială.

Cei adunaţi, şi mai cu seamă el, Pugaciov, simţiră cu toată limpezimea minţii la ce faptă primejdioasă purced, în ce necunoscut chinuitor îşi aruncă viaţa. În această clipă mare, inima fiecăruia din cei de faţă zvîcni amarnic, şi nu numai o dată, iar sîngele îngheţă în vine. Dar lupta pornise, fără putinţă de întoarcere! Barba lui Pugaciov tremura; îşi scutură broboanele de sudoare de pe obraz. Un corb trecu în zbor şi croncăni ascuţit. Cazacii îl petrecură cu priviri înnegurate.

— Ei, domnilor cazaci, staţi jos, — rosti Pugaciov, dînd din cap; ar fi vrut să mănînce cu fasoane, dar nu erau nici furculiţe, nici cuţite; luă cu mîna o bucată de scrumbie şi, amintindu-şi nişte cuvinte anevoioase boiereşti spuse:

— Eu îs obişnuit să mănînc cu *furşet,* la *sablee,* or *vestival,* [1]) dar iacă, aşa s-a întîmplat! Ce să-i faci!...

— Să nu fie cu supărare, tătucule, — ceru iertare Harcev, umplînd din nou pocalele.

— Iar acum, să bem în cinstea prea milostivei noastre ţarine, — ură bătrînul Vasili Konovalov, nimerind cu oiştea în gard.

— Nu se cade să beau pentru ea, — îl opri Pugaciov, aspru. — Katka m-a băgat în nenorocire. — Şi ridică pocalul glăsuind:

— Să-mi trăiască Pavel Petrovici, moştenitorul meu!

Toţi cei de faţă izbucniră în urale în cinstea ţareviciului, apoi băură. De fiecare dată, înainte de a-şi goli pocalul, Pugaciov îşi făcea semnul crucii. Adunarea începea să devină gălăgioasă.

— Bun e ospăţul, dar cinstea-i cam rară, — glumea veselul Cika.

Pugaciov clipi din ochi, îşi întoarse privirile, îşi şterse de beşmet o lacrimă şi rosti cu durere în glas:

— Mi se rupe inima, mi se rupe inima mea de tată... Of, cît mă doare de Pavel Petrovici, fecioraşul meu, cît mă doare... O să mi-l strice acolo, sărmanul de el...

Cazacii rămaseră tăcuţi, privind cu îndoioşare şi cu luare aminte cum îşi revarsă un ţar simţămintele de părinte. Focosul,

[1]) Furculiţă, reuniune, festival — toate cuvinte franţuzeşti, pocite. (N. trad.)

zvînturaticui Zarubin-Cika nu-şi mai lua privirea de la Pugaciov, şoptind ca în vis :

— Doamne miluieşte... Dar el e ţar, zău, e ţarul Petru al Treilea cel adevărat...

2

Două zile mai tîrziu, în cetatea Iaikului se dezlegau anumite lucruri de foarte mare însemnătate. Seara tîrziu, Şigaiev, Zarubin-Cika, Measnikov, Karavaiev şi cazacul de Ilek, Maxim Gorşkov, şedeau la baie, fără lumină. Aflaseră că la urechea comandantului Simonov ajunseseră unele zvonuri despre anumite întîmplări ciudate.

— Ei, fraţilor, acum trebuie să stăm cu urechile ciulite, dar cu gura zăvorîtă, — zise Cika cu jumătate de glas.

Cei cinci se sfătuiau pentru cea din urmă oară înainte de a trece la fapte. Trebuia ori nu să-l primească pe Pugaciov drept ţar ?

— Dacă în inima norodului a prins demult viaţă zvonul, anume că Petru al Treilea trăieşte, — începu, tuşind uşor, lunganul Şigaiev, — asta înseamnă că trebuie să-i încredinţăm pe cazaci că el e ţarul cel adevărat. Se spune că seamănă la chip cu răposatul împărat şi pare un om iscusit.

— Iscusinţă are el berechet, e un cazac isteţ, — îşi dădu cu părerea Cika — Şi-i voinic, diavolul... Un căluţ mai slăbănog s-ar crăcăna sub el...

— Eu zic, fraţilor, să-l sprijinim, — rosti Timoha Measnikov. — Tu ce crezi, Denis Ivanîci ?

— Mă învoiesc întru totul, — răspunse Karavaiev.

— Dar tu, Gorşkov ?

— Păi, ce să mai vorbim de mine ? Nu mă dau îndărăt. Iar de-o să mă dau, omorîţi-mă, — rosti gros Maxim Gorşkov cel spînatic ca un scopit.

Opaiţul din baia strîmtă îl stinseseră ; numai jarul din vatra de piatră pîlpîia auriu ; văpăi roşietice luminau blînd chipurile încordate ale cazacilor.

Isteţ la minte, Şigaiev lunecă cu degetele peste barba-i răsfirată în două şi, dregîndu-şi glasul, începu să cuvînteze chibzuit, molcom :

— Fraţilor, nu o dată am stat la sfat şi, după cît se vădeşte din toate, am hotărît să luăm asupra noastră fapta de a vesti noi cei dintîi Oastea Iaikului că zisul Pugaciov este ţarul Petru Feodorîci cel adevărat şi de aievea. Aşadar, *de azi înainte îl luăm pe stăpînitorul numit sub ocrotirea noastră şi-l punem stăpîn peste noi.*

Toţi rămaseră tăcuţi, abia trăgîndu-şi răsuflarea. Vorbele cu tîlc, bine rînduite ale tovarăşului lor le intraseră adînc în suflet, le învîltorau sîngele.

— Iar care dintre noi se va împotrivi la aiasta, acela să fie pedepsit cu moartea, — adăugă tunător Maxim Gorşkov.

— E adevărat, — încuviinţară cu toţii, — trebuie să avem grijă ca treaba noastră obştească să nu se ducă de rîpă.

— Ascultaţi mai departe, cazaci, — urmă Maxim Şigaiev, după ce tăcu o clipă. — La noi, la Iaik, viaţa a intrat într-un vad greu, iar de la Petersburg n-am primit nici o uşurare. Nu-i aşa, fraţi cazaci ? Întotdeauna a mocnit în noi mînia cea fără de istov pentru atîta nedreptate, şi mocneşte pînă astăzi. Dar iată că acuma s-a plinit vremea, şi ne cade-n mîini un prilej prielnic. Prin urmare, primindu-l pe ţar, nădăjduim că are să ne dea la loc drepturile noastre cele răşluite, starea noastră slobodă şi datinile strămoşeşti, *iar pe boieri şi pe tot felul de boiernaşi, care săvîrşesc împotriva noastră cele mai mari zminteli, o să-i stîrpească cu acest prilej, cu rădăcină cu tot, prin puterea norodului...* Şi el, tătucul, cugetă aidoma ; el, tătucul, mi-a spus-o între patru ochi. În afară de aceasta, mai ştiu că puterea noastră se va spori şi se va înmulţi prin mujicimea care este şi ea adusă în sapă de lemn.

Sfatul luă sfîrşit prin juruinţa fiecăruia faţă de toţi, prin sărutarea crucii adusă cu el de înţeleptul Karavaiev. Toţi cei cinci se îmbrăţişară, grăind : „Dumnezeu să ne ajute... Dă doamne... Ori ne pierdem capetele, ori vom fi întregi şi fericiţi. Să ne trăiască şi el, stăpînitorul, Petru Feodorîci !"

Din ochii cazacilor picurau lacrimi de înduioşare, dar întunericul le ascundeau chiar privirii lor.

3

Colonelul Simonov, care fusese pus comandant al cetăţuii Iaikului de către Petersburg, trimise iscoade în mijlocul norodu-

lui. Iscoadele cutreierau prin crîşme, bazaruri, făceau pe nătîngii ori pe beţivanii, dar cazacii îi cunoşteau ca pe nişte cai breji.

— Gura, fraţilor... se apropie un copoi, o iscoadă a comandirului.

Din cînd în cînd, cîte un cazac turlăcit trîntea o vorbă proastă la crîşmă, răcnind crîncen:

— Stai, stai, aibi răbdare! Acu' începe tăvăleala! O să se scoale tot Iaikul, ca un om...

Copoii îl luau de grumaz şi-l tîrau aproape în nesimţire la cancelarie. Lăsat să doarmă pînă se dezmeticea, la cercetări o ţinea una şi bună: „Nu-mi amintesc nimic, am trăncănit aiurea, eram beat turtă". Îi scrijeleau dosul cu cnutul, îl ţineau vreo trei zile şi trei nopţi la gros, pe urmă, îl zvîrleau în uliţă, fără să se fi ales cu ceva de pe urma lui.

Colonelul Simonov dorea arzător să ştie unde se ascundea nelegiuitul care se dădea drept răposatul împărat, şi cine erau mişeii care-l adăposteau. Dar cazacii erau muţi şi atît de straşnic legaţi între ei, încît Simonov nu putea cu nici un chip să prindă în mreje măcar un singur vînzător. Pînă şi „Găina lui Erioma", care fusese adus de la Malîkovka, nu dezvălui nimic despre Pugaciov, care-ar fi putut folosi la ceva. Simonov îşi ieşea din sărite şi trimitea în toate părţile urmăritori, dar totul era zadarnic.

Între timp, oamenii lui Pugaciov nu se culcaseră pe-o ureche — zvonul despre sosirea ţarului umbla din ce în ce mai făţiş printre oamenii aşezaţi din cetate. Bătrînul cazac Plotnikov poftise la el pe vecinul său Iakov Pocitalin, un bărbat între două vîrste, şi stătea de vorbă cu el.

Vasili Iakimîci Plotnikov se bucura de cinstirea obştească; la el se aducea îndată orice veste nouă şi cazacii veneau adeseori să-i ceară sfatul. Casa lui nu era îmbelşugată, dar musafirii găseau oricînd uşile deschise. Bătrînul locuia cu baba şi cu nepotul său Vaska. Feciorul îi fusese ucis cu prilejul răzmeriţei stîrnită cu un an înainte.

— Ţarul ne făgăduieşte mari miluiri, — spunea Plotnikov, un bărbat impunător, bărbos, cu chelie mare şi cu nasul cîrligat ca de buhă. — Tu ce zici să-l sprijinim?

— Dar cum să nu-l sprijinim, Vasili Iakimîci? — răspunse cuviincios mustăciosul Pocitalin, un bărbat în vîrstă. — Doar traiul nostru, cu fiecare zi e tot mai pîrdalnic.

Văzînd luminiţa din fereastră, tînărul cazac Sidor Kojevnikov

intră în casă şi, după ce dădu bineţe bătrînilor, trase deoparte pe gazdă şi-i spuse în şoaptă :

— Vasili Iakimîci, viu la dumneata, pentru o pricină mare.

— Nu te feri. Pocitalin e de-ai noştri.

Sidor privi chipul deschis, cu mustăţi mari, cu obrajii scofîlciţi, al lui Pocitalin şi, aşezîndu-se pe laviţă, vorbi către gazdă :

— Vasili Iakimîci, măria sa cere să ne îngrijim fără zăbavă de steaguri. Poate ne-oi da o mînă de ajutor ! Am tot căutat noi, dar...

Nici nu-şi sfîrşi bine vorba, cînd sosi rumenul Timoha Measnikov şi aduse vorba tot asupra steagurilor.

— Şi a mai poruncit măria sa să cumpărăm pînză în tot felul de *colori,* şi ceva mătase, şi fireturi. Dar bani n-a dat. Şi eu n-am o lescaie.

— Bani am strîns eu, — răspunse gazda şi deschise un cufăr. — Iacă, am adunat zece ruble — au dat oamenii cîte o rublă, cîte două. Cred c-o să ajungă. Apoi scoase din cufăr un sul de pînză.

— Ia ţine, Timofei, să le desfăşurăm.

Două steaguri uriaşe ale Oastei, vechi şi zdrenţuite, unul cenuşiu, celălalt albastru, se aşternură de la un perete pînă la celălalt.

— Dar de unde ai făcut rost de ele, Vasili Iakimîci ? — strigară cei trei musafiri, zîmbind cu încîntare. — Doar ale noastre sînt, ale...

— Ale noastre, ale noastre, — răspunse stăpînul casei ; chelia îi lucea şi barba lui se mişca într-un zîmbet de mulţumire de sine. — Da, îs steagurile primite de Oaste, din mila împărătesei. Mi le-a adus un flăcău. În vreme ce îl ucideau pe gheneralul Traubenberg, cazacul Drozdov a pătruns în izba Oastei şi le-a şterpelit.

— Va să zică, ţarina le-a dăruit Oastei, iar Oastea o să-l miluiască pe ţar cu ele ! — rosti voinicul Timoha Measnikov, izbucnind în hohote de rîs.

— Ei, dar tătucul n-are de gînd să vină în cetate ? — întrebă Pocitalin.

— Nu, — răspunse Measnikov. — I-am vorbit despre asta şi a spus : „Dar pentru ce să mă duc la ei, pe furiş, ca un hoţ ? Mai potrivit este ca Oastea să trimită la mine pe aleşii ei, dintre cazacii bătrîni ori între două vîrste, ei, atunci o să mă sfătuiesc cu ei despre cele de urmat". Şi a mai spus : „Să-mi faceţi neapă-

rat rost de un om priceput la carte, să vină cu hîrtie cu cerneală". Iată ce-a grăit tătucul.

Cazacii rămaseră o vreme tăcuți, gîndindu-se. Firește că nici Plotnikov, nici Pocitalin nu știau că „tătucul" nu era țar, ci un cazac de rînd, aidoma lor.

— Ian ascultă, Iakov Mitrici, — rosti gazda către Pocitalin, — ce mai tura-vura ? Trimite-l la țar pe Ivan al tău... La ce să-i trebuie altceva mai bun ?

În ochii lui Pocitalin licăriră scăpărări de mîndrie, și el își ciupi mustața lungă, sură, dar răspunse smerit :

— Păi, socot c-a fi prea tînăr el, Ivanuška al meu, pentru asemenea treburi... E adevărat, are cap de aur, a cetit multe bucoavne, de cînd era băietan, dar ce să priceapă el din treburile unei împărății ?

— Lasă, n-are a face ! — îl copleșiră strigătele de îndemn ale celorlalți. — Țarul n-are să-i ceară prea mult. Iar flăcăul o să învețe iute meșteșugul ; ș-apoi, în ce cinste are să se afle !... Oho !

Obrajii păienjiniți de zbîrcituri ai lui Pocitalin se aprinseră. Pogorînd ochii în dușumea, grăi :

— Amu, de-a fi sfatul vostru deopotrivă cu rîvna feciorului meu, atunci îi dau blăgoslovenia mea.

În acea clipă, ciocăniră bătăi tari în obloanele închise. Gazda strigă :

— Vasiutka ne dă de veste... Băgați-vă în beci, prieteni, ascundeți-vă ! Luați steagurile, steagurile ! — și, zicînd aceste vorbe, stinse lumina.

Închizînd chepengul după ei, se închină și ieși afară, scuturat de-un fior. Era seara tîrziu. O caraulă se apropia încet de-a lungul uliței, îndreptîndu-se spre izba lui. Ostașii vorbeau tare, rîdeau ; lulelele lor scurte și largi scînteiau fumegînd în întuneric.

— Ai oameni străini în casă ? — îl întrebă pe Plotnikov mai marele caraulei.

— Nu-i nimeni... Numai ai casei.

— Nu cumva îl aștepți pe țar, moșule ? — strigă un caporal cărunt, cu codiță de păr pe spate, și rîse zgomotos.

— Fă-ți cruce, prietene ! — murmură Plotnikov, cu glas tremurător, speriat. — N-am auzit de așa ceva. Care țar ? De unde?

— Păi, tu trebuie să ştii mai bine, — răspunse caporalul din mers. — V-am încondeiat noi pe cei mai breji. — Şi caraula se îndepărtă, mistuindu-se în întuneric.

Plotnikov îi petrecu cu o privire plină de ură. Mai stătu o clipă pe gînduri, mulţumi nepoţelului Vasiutka pentru că veghease bine la poartă şi dădu să intre în casă, cînd, deodată, de după colţ, se ivi beat Martemian Borodin. Acest bogătaş, ale cărui matrapazlîcuri stîrniseră răzmeriţa sîngeroasă a cazacilor de la Iaik, fusese pus din nou în drepturile lui, printr-o poruncă venită de la Petersburg. Pentru firea neatîrnată a lui Plotnikov, pentru vorbele cutezătoare pe care le rostea la Cercurile Oastei, Borodin vedea în bătrînul cazac un vrăjmaş.

— Stai, cazace! — zbieră el, cînd îl văzu pe Plotnikov că pleacă de lîngă portiţă. — Dre-epţi! Nu ştii cine sînt eu?

Plotnikov încremeni smirna.

— Faci adunări tainice, diavol bătrîn!... Aşteptaţi venirea ţarului, pui de lele!... Vă arăt eu vouă ţar!... — Borodin îşi repezi pumnul şi-l izbi pe bătrîn peste ureche.

Lovitura fusese atît de cruntă, încît Plotnikov se clătină pe picioare şi gemu de durere printre dinţii încleştaţi, simţind că-i vuieşte capul.

Vasiutka începu să plîngă în gura mare şi fugi în casă.

Mătăhălosul Martemian Borodin înainta cu pieptul asupra bătrînului şi încleşta pumnii, ţintind să-l mai pălească o dată. Plotnikov se dădu îndărăt.

— Dar pentru ce daţi, înălţimea voastră într-un om bătrîn? Vă vede dumnezeu... — grăi el, cu o dojană amară.

Martemian Borodin icni, îl izbi încă o dată din răsputeri în obraz cu pumnul său greu, şi-şi văzu de drum, scuipînd sudalme murdare. Sîngele începu să curgă gîrlă din nasul stîlcit al lui Plotnikov. Fără să-şi şteargă obrazul de sînge şi de lacrimi, bătrînul intră în casă.

— Ia uitaţi-vă, prieteni, cum ne cinstesc ticăloşii, pentru slujba noastră credincioasă! — se plînse el cazacilor care ieşiseră din beci.

— Cine-a dat în tine? Matiuşka Borodin?

— El, porcul ghiftuit, el!

— Ehei, băieţi, proşti am fost că nu l-am căsăpit cînd cu răzmeriţa, — scrîşni Timoha Measnikov. — Las' că-i vine lui rîndul. Ce-o să mai stea cu suliţa în burtă!

CAPITOLUL XIII

„Să-mi trăieşti, Oaste a Iaikului!“

I

Ciungul Kononov, un cazac ieşit din Oaste, stătea în cancelaria comenduirii, înaintea colonelului Simonov.

— Cine ţi-a spus? Vorbeşte! — porunci cu glas răsunător Simonov, un bărbat cu umerii înguşti şi cu obrazul brăzdat de urma unei răni grele. — Furier, scrie!

— Pentru preîntîmpinarea unei noi tulburări... — începu cu sfială Kononov, sprijinindu-se în băţ şi tuşind uşor. — La mine... cum să zic... a venit, aşadară, finul meu Piotr Kociurov adică, turlăcit ştraşnic. Pentru preîntîmpinarea tulburării, zice: „Iacă, naşule, zice umblă zvonuri despre ţar... că adică... ţarul s-ar fi ivit lîngă Iaik“. Eu, firește, i-am strigat finului: „Vai de scăfîrlia ta de beţivan! De unde ai mai auzit şi vorbele aistea scîrbavnice? Zice: „Păi, vorbea Timoha Measnikov, numai că zicea să nu spun la nimeni...“ Atunci, îl întreb pe finul meu: „Dar unde o fi pribeagul cela, zic, adică ţarul?“ Iar el, finul, adică... „Cică undeva la Uşiha... la pîrăul Uşiha, ori la gospodăriile Kojevnikovilor...“ Era beat, dreptu-i... Poate c-a sporovăit aşa, la beţie... Dar, pentru preîntîmpinarea tulburării, înălţimea voastră... ar trebui... cum să zic... să se facă o cercetare în acel loc.

În vremea aceasta, cazacii Kuzma Fofanov şi Dmitri Lîsov plecaseră la Pugaciov, trimişi de Oaste. Ca să nu stîrnească bănuieli, porniseră fiecare pe alt drum, şi nu în acelaşi timp, urmînd să se întîlnească la sălaşele de iarnă [1]) ale lui Measnikov, la vreo zece verste de tîrg. Acesta sosise acolo singur, de cu noapte, şi-i aştepta.

Fofanov se bucura în toate împrejurările de încrederea tovarăşilor, dar fîşneţul Lîsov, care, ca şi Şigaiev, scăpase de pedeapsă după răzvrătire, fusese luat la ochi de sărăcime. Fofanov avea oarecare avere şi era un om priceput şi stăruitor. De la o vreme se ţinea scai de Timoha Measnikov: «Ia-mă,

[1]) E vorba de stîne răzleţite prin stepă, folosind pentru adăpostirea vitelor şi, adeseori a fugarilor. Au jucat un rol de seamă în răscoalele cazăceşti. (N. trad.)

ia-mă cu tine la „tătucu".» Îi bătuse capul atît de mult, pînă ce acesta, călcîndu-şi pe inimă, îl luă cu el.

În sfîrşit, ajunseră cu bine şi plecară tustrei de la sălaşele de iarnă spre tabăra lui Pugaciov. Scund şi adus de spate, Lîsov îşi mişca bărbuţa de ţap pe mutrişoara-i uscăţivă, ascuţită, şi povestea tot felul de istorii, rîzînd fără nici o grijă.

Buiac mai era acest diavol de Mitka!

Copacul de pîndă se ivi drept înainte şi după o vreme desluşiră tabăra. Zărindu-i pe cei trei călăreţi în depărtare, Zarubin-Cika, străjerul credincios al ţarului, îi luă drept o caraulă înaintată a pîlcului de supraveghere — un ertaul, după vorba căzăcească. „Ia uite, caiafele! se gîndi el. Va trebui să ne batem; bine că avem oameni destui..." Şi el începu să-şi legene sulița, ceea ce însemna: „Nu te apropia, că tragem".

— Iacă, ne sperie!... Nu cumva o fi tătucul? — izbucni în hohote prefăcute de rîs gheboşatul Mitka Lîsov, privind iscoditor printre gene şi, ca să facă o poznă, începu şi el să-şi legene sulița. Dar Measnikov, ager la vedere, îl recunoscu pe voinicul Cika-Zarubin şi se grăbi să dea roată cu trăpaşul său, ceea ce însemna: „Nu vin duşmani, ci prieteni". Drept răspuns, Cika dădu şi el roată cu calul său.

— Copii, daţi o fugă pînă la bătrîni şi călăuziţi-i cu cinste aici, — le porunci, lui Konovalov şi lui Sidor Kojevnikov, Pugaciov, care şedea sub un copac.

Cortul alb al ţarului se ridica lîngă pîrău. Aproape de el, împrejurul unui foc, se îngrămădea un pîlc de oameni noi sosiţi la ţar — cîţiva cazaci şi patru tătari: spătosul Idîrkei Almetiev, poreclit Idorka, un bărbat în vîrstă, Boltai, feciorul lui, Barîn Musaiev, zis Baranka, şi bătrînul Amanîci.

Cînd Fofanov şi Lîsov se apropiară, Pugaciov se ridică.

— Să-mi trăieşti, Oaste a Iaikului! — rosti el cu glas tare şi le întise mîna dreaptă, cu palma în jos. Ei se înclinară adînc în faţa lui şi i-o sărutară. Rîzînd în sine, Lîsov se gîndi: „Nu prea pare a fi de ţar, mînuţa asta: cu aşa labă poţi să sugrumi şi un lup". — În ce scop aţi venit prieteni? — întrebă Pugaciov.

— Am venit ca să ne închinăm măriei tale, — răspunse Fofanov, cu glas sărbătoresc. — În afară de asta, doream să ştiu dacă măria ta eşti bine, sănătos...

— Vă mulţumesc. Eu, Petru Feodorîci, marele vostru stăpînitor, vă cer să mă sprijiniţi ca să mă urc iară în scaunul

împărătesc. Atunci o să statornicesc rînduiala căzăcească în toată Rusia, o să scap norodul de toate angaralele, o să-i şterg de pe obraz toate lacrimile amare, ca să aibă parte de viaţă slobodă fiecare suflet de om. Iar pe voi, copii, v-am chemat aici, ca să vestiţi Oastea să vină la mine, toată Oastea... — Pugaciov încruntă sprîncenele şi îşi frecă fruntea cu palma — tare ar fi vrut să cuvînteze meşteşugit, cu greutate, nu cu vorbe ţărăneşti, grosolane, ci cu cele mai alese, aşa cum se cade să grăiască un ţar, repede, precum povestea starețul Filaret. „E-eh, păcatele mele... căpăţîna îmi cugetă la vorbe cu toptanul, dar limba, pîrdalnica, nu scoate mare lucru din ele". — Şi eu, adică, astfel am hotărît... aşadară... astea-mi sînt gîndurile mele cele înalte împărăteşti... Poruncesc să se adune pînă la cinci sute de cazaci în acest loc, cu tot echipamentul de război. Auziţi, fraţilor, cazacii mei credincioşi? Poruncesc de asemenea, ca mare ţar, să se vestească Oastea, ca să mă aştepte pe mine, împăratul, chiar la cel dintîi loc de popas [1]). Eu, marele stăpînitor, voi veni la ei cu cei cinci sute de oameni de oaste credincioasă.

— S-ar putea, stăpîne, nădejdea noastră, să nu mai ieşim la pescuit, — îl întrerupseră Fofanov şi Lîsev. — Pare că Simonov, comandirul, n-o să ne dea voie să prindem peşte...

Pugaciov îngustă ochii, se sfătui din priviri cu Cika şi, cuprinzîndu-şi barba în pumn, rosti îngîndurat:

— Bine... bine... Nici nu-i acu' vreme potrivită pentru pescuit, copii. Aşa-i, e adevărat. Ne pricepem noi şi la altfel de pescuit — cu sulițele şi cu puştile, în loc de cîngi; ce-o să ne mai îndopăm tunurile cu plumbi! Las' că peştele nu fuge el de noi. Toate pagubele voastre o să vi le răsplătesc din vistieria mea împărătească. — Deodată, se învioră, îşi înălţă capul şi ridică mîna: — Şi am hotărît eu, marele împărat, să izbesc cu toată puterea drept asupra cetăţii Iaikului, zicînd că ţarul vine, pasămite, cu Oastea Donului, nu cu cea a Iaikului. Aiasta va fi spre înspăimîntarea comandirului Simonov şi întru slava noastră!

Cazacii tăceau. Din spatele ţarului priveau cei patru tătari care se sculaseră de lîngă foc. Idorka, în mînă cu un pămătuf

[1]) Prima oprire, într-un loc cu nutreţ, după plecarea cazacilor din tîrgul Iaikului spre bălţi. Acolo se adunau cazacii de la toate gospodăriile, de prin prejur, alăturîndu-se gloatei de pescari. (N. aut.)

din coadă de cal, gonea cu rîvnă din preajma ţarului roiuri de tăuni şi de muscuţe. Fofanov făcu o plecăciune şi rosti:

— Să n-ai nici o îndoială, măria ta... Vom vesti Oastea despre poruncile măriei tale...

— Bogdaproste. Şi-ar mai trebui să-mi aduceţi ceva de îmbrăcat — iacă ce straie port — n-am altele, — zîmbi strîmb Pugaciov, şi-şi pipăi nădragii peticiţi. — Şi-un cekmen mi-ar trebui.

— O să-ţi aducem, dacă-om găsi, — răspunse Mitka Lîsov, fără să se sinchisească: era dezamăgit cu desăvîrşire de „tătucu". — Adevărat e, nu-s toate cele de pe tine împărăteşti. Te pomeneşti că te vede Oastea cu straiele astea şi strîmbă din nas, — chicoti Mitka.

Pugaciov îl fulgeră cu o privire mînioasă. Cika, din spatele ţarului, îl ameninţă pe Mitka cu pumnul.

Measnikov întinse pe pajişte cele două steaguri. Pugaciov le privi încîntat, plescăind din limbă, şi spuse:

— Tare-s mari, dar nu-s de ajuns, tot ne mai trebuie, — zise el şi porunci să se rupă fiecare steag în două.

Lîsov, Fofanov şi Measnikov plecară înapoi. În drum întîlniră pe tînărul Ivan Pocitalin şi pe bătrînul Vasili Iakimîci Plotnikov, care se hotărîse să fugă ca să scape de prigoana lui Borodin.

Înainte de plecarea feciorului său în slujba ţarului, Pocitalin îl povăţuise cu vorbe înduioşate:

— Să fii sîrguincios, Ivanuşka, să fii sîrguincios în treaba aiasta de obşte căzăcească la care purcezi. Iar de va trebui dăruieşte-ţi şi viaţa pentru ea, pentru lupta noastră sfîntă. — Şi, grăind astfel, îşi sărută feciorul pe viţele de păr mătăsoase, cîrlionţate şi bălaie ca inul.

Pugaciov se odihnea în cort. Spătosul Idorka, cu brîul plin de hangere şi de junghiuri, străjuia la intrare.

Bătrînul Plotnikov şi Ivan Pocitalin descălecară şi se apropiară de cort.

— Opriţi-vă! — le şopti Idorka şi făcu un semn din mînă. — Tătucul ţar hodineşte...

— Nu dorm! — strigă Pugaciov din cort. — Cine-i acolo? Să intre!

Bătrînul şi tînărul păşiră în cort şi se lăsară în genunchi dinaintea lui Pugaciov, care şedea pe un butuc lîngă o măsuţă făcută din patru pari bătuţi în pămînt, pe care se pusese, în

loc de scîndură, o cergă de pîslă. Pe măsuţă se aflau felii de pepene verde şi galben. Pugaciov scuipă seminţele într-o parte, zvîrli în colţ o coajă de pepene roasă, îşi şterse cu poala cămăşii mîinile, mustăţile şi barba şi întinse celor veniţi dreapta pentru sărutare. Atingînd-o tulburat cu buzele, bătrînul Plotnikov grăi :

— Iată, măria ta : flăcăul ista se pricepe tare bine la buchi. Îl cheamă Vanea Pocitalin şi-i cazac de-al nostru de la Iaik.

— Frumos, frumos... Ai să scrii la porunca mea, voinice, — rosti Pugaciov cu o plăcere deosebită, privind cu luare aminte pe tînărul năltuţ, cu obrajii rumeni şi cu ochii ca albăstrelele...

— Dar, măria ta, scriu tare prost, mi-e teamă că n-am să fiu pe placul măriei tale, — spuse Pocitalin, sfielnic, cu glas întretăiat.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, ai să izbuteşti tu să-mi faci pe plac... Slujeşte-mi, voinice, şi eu am să-ţi port de grijă.

— O să mă silesc, măria ta, din răsputeri. Iar straiele istea îs pentru măria ta, să le porţi sănătos. — Zicînd aceste cuvinte, Pocitalin întinse lui Pugaciov un cekmen verde, nou, cu găitane de fir, un brîu de mătase, un beşmet ceva mai vechi şi o cuşmă din pielcică de miel cu fund de catifea.

— Dar cine mi le trimite ?

— Aista-i ploconul meu pentru măria ta, — răspunse flăcăiandrul.

— Îţi mulţumesc, — rosti Pugaciov zîmbind. Apoi, ridicîndu-se, învîrti în mîini cekmenul cu găitane de fir. — Ah, e frumos, tare frumos, — şi-l îmbrăcă ; cekmenul pîrîia la umeri.

2

În vremea aceasta Timofei Measnikov se întoarse acasă, ca să-şi facă o pereche de cizme şi să plece numaidecît îndărăt la Pugaciov. Nevastă-sa se repezi cu gura pe el, văicărindu-se :

— O să vezi tu unde ajungi cu hoinărelile tale, nătărău ce eşti... Ce te holbezi aşa la mine ? Te-au căutat ! O-of, ce năpastă pe capul meu !... În locul tău, afurisitule, l-au înhăţat pe frăţîne-tău, pe Gavrila.

Measnikov, care rămăsese cu gura căscată, se apucă de cap : „s-a dus treaba, s-a dus ţarul, o să ne hăituiască". Uitînd

de cizme şi fără să-i spună ceva nevestei, fugi la cazacul Luhmanov, prietenul său, se ascunse la el în pod şi trimise pe fetiţa gazdei să-l caute pe Stepan Kojevnikov.

Acesta sosi într-un suflet.

— Steopa, prietene, — îi spuse Measnikov, tulburat. — Ia-o în goana goanelor la Usiha şi vesteşte-l pe „tătucu" că Martemian Borodin a pornit ca să-l prindă. Grăbeşte-te, Steopa, altfel nu scăpăm de prăpăd...

Dis-de-dimineaţă, Stepan Kojevnikov sosi în goană la gospodăria fraţilor săi. Aici află de la bătrînul Şavarnovski că fratele său, Mihailo Kojevnikov, fusese prins în ajun de pîlcul de cercetare al lui Borodin şi dus. Stepan Kojevnikov, care alergase călare toată noaptea, îl ascultă fără să înţeleagă ce spune şi, aproape căzînd, de ostenit ce era, se tîrî spre şură, ca să închidă ochii măcar cîteva clipe.

— Da' ce, nu eşti în toate minţile? — strigă Şavarnovski. — Dă fuga la Usiha. Nu vezi că pierim cu toţii?...

Stepan mormăi: „Tare-s ostenit", dar, de bine de rău, îşi birui oboseala, îşi răcori capul cu apă la fîntînă şi plecă îndată spre tabăra ţarului.

Spătos, zvelt, cu mijlocul ca tras prin inel, îmbrăcat în veşmintele cele noi, Pugaciov era de nerecunoscut. Strălucind în soare cu găitanele de fir ale cekmenului verde, cu cuşma îndesată voinicește pînă la sprîncenele-i dese, se plimba măreţ pe pajişte, vorbind ceva cu cei vreo zece oameni din jurul lui.

Sosit în goană, Stepan Kojevnikov le strigă din şa:

— Ce mai zăboviţi pe aici? Measnikov vă vesteşte să fugiţi de aici pe dată... Borodin vă caută, vine repede încoace. L-a înhăţat pe Mişka, fratele meu...

— Cazaci, la cai, — răsună numaidecît porunca lui Pugaciov.

Înşeuară caii într-o clipă şi, călăuziţi de Cika, o luară cu toţii la goană, de-a lungul pîrăului Usiha.

Această neaşteptată alarmă se dovedi a fi neîntemeiată; nu era nici o primejdie apropiată. Martemian Borodin ridicase pe Mihail Kojevnikov şi se întorsese în cetatea Iaikului.

Cercetările, pe care le făcea chiar colonelul Simonov, ţinură patru ceasuri. Întrebîndu-l unde se află Measnikov, dacă ascunseseră la gospodăria lor pe răufăcătorul care se dădea drept ţar şi dacă ştia unde este acesta acum, Mihail Kojevni-

kov nu voi la început să răspundă nimic, dar, după ce fu bătut crîncen cu gîrbaciul, dezvălui tot ce ştia.

Colonelul Simonov trimise îndată la Usiha, la locul unde se înalţa copacul de pîndă, o ceată de 30 cazaci, sub porunca a doi sotnici şi a unui sergent, cu ordinul de a pune mîna pe „răufăcător" şi pe toată ceata lui de tîlhari (Simonov încă nu cunoştea numele lui Pugaciov şi de aceea îi spunea „răufăcător").

...Cazacii lui Pugaciov străbătuseră în goană vreo cinci verste, cînd, deodată, Cika strigă deznădăjduit:

— Stai! — şi, întorcîndu-se către Idîrkei, care mergea alături de el, adăugă scurt: — O iscoadă, se ascunde...

— Adea-adea[1]) — răcni tătarul şi se năpusti împreună cu Cika în galop spre hăţiş. Aplecîndu-se pe coama calului, un om încerca să se facă nevăzut printre tufarii înalţi.

Se opriră cu toţii, împreună cu Pugaciov, privind încordaţi urmărirea.

Curînd zăriră pe Idîrkei şi pe Cika întorcîndu-se. Tătarul tîra cu arcanul un om bondoc, cu capul gol, îmbrăcat cu o scurtă verde vătuită. Era beat ori se prefăcea, căci mergea clătinîndu-se pe picioare. Pe chipul lui rotund, cu obraji puhavi, juca un zîmbet neînţeles, iar ochii ageri, de fiară, se uitau cu obrăznicie la călăreţii care-l aşteptau.

— E pisăraşul lui Simonov, măria ta, — îi spuse Vanea Pocitalin lui Pugaciov. — Mai înainte a fost în slujba lui Matiuşka Borodin. Lingău la bogătani şi hapsîn cu sărăcimea. Şi-a băut şi căciula, nemernicul...

Idîrkei îi scosese laţul de pe gît şi aştepta porunci, cu hangerul în mînă.

— Cît îţi plăteşte Simonov pentru vînzarea ta, Iudă, iscoadă blestemată?! — răcniră cazacii.

— Mult... Iară vouă, fraţi cazaci, o să vă plătească şi mai mult, — mormăi iscoada. — E-hei, da' tare mulţi sînteţi aci, puilor... Steopa Kojevnikov, Vanika Pocitalin, fraţii Kociurov, Plotnikov, dracul bătrîn, Cika... E-he-hei! Ce-o să mai joace gîrbaciul pe spinările voastre... N-o să scăpaţi cu una cu două, feţilor...

— Taci, caiafă, iudă, drac spurcat! — îl ocărau cazacii,

[1]) Chiot tătăresc, de îmbărbătare şi de năvală. (N. trad.)

fulgerîndu-l cu privirile. Bătrînul Plotnikov încleştă pumnul pe mînerul săbiei.

— E-hei, da' ce-i cu mincinosul cela ? Nu pare a fi de-ai noştri, — strigă iscoada, arătînd cu capul rotund spre Pugaciov. — Alelei ! Iată mişelul pe care vi l-aţi ales de ţar... Puneţi-i mîna în gîtlej, fraţi cazaci, ş-o să vă dobîndiţi iertarea !...

Sprîncenele încruntate ale lui Pugaciov se încreţiră şi mai mult ; ochii săi larg deschişi scăpărau scîntei. Venind cu calul drept deasupra netrebnicului, întrebă scrîşnind :

— Cine-i mişel ?

Acesta căscă gura şi se dădu îndărăt înspăimîntat din faţa călăreţului. Se aşternu o tăcere neobişnuită ; parcă totul amorţise împrejur.

Stăpînindu-şi mînia, Pugaciov întrebă din nou :

— Cine-i mişel ?

— Tu eşti mişel ! — strigă vînzătorul, cu o înverşunare de om beat şi, năucit de groază, se dădu un pas îndărăt.

Sabia încovoiată sclipi în văzduh, şuierînd. Pugaciov izbi pe ticălos atît de năpraznic, încît şi mîna ridicată şi căpăţîna rotundă zburară cît colo.

— Ha-a-ahh ! — şuieră deodată o răsuflare vajnică din piepturile cazacilor.

— Duceţi încolo hoitul ! — porunci Pugaciov.

— Păi, tăticule, măria ta, ce să-l mai ridicăm de aici ? — rosti Cika, tremurînd din tot trupul. — O să-l mănînce lupii chiar la noapte... Dă-mi voie, tătucule, să-ţi curăţ săbiuţa. — Luînd cu grijă din mîinile lui Pugaciov sabia care sclipea în soare, o şterse de buruieni cu rîvnă, şi apoi, de pulpana cekmenului său şi, cu o plecăciune adîncă, o întinse lui Pugaciov.

Porniră cu toţii mai departe, gonind în tăcere. Cazacii schimbau priviri între ei şi arătau din ochi pe furiş spre Pugaciov. Da-a, n-au dat greş : „tătucul" e cumplit cu becisnicii, cu cei ce se ridică împotrivă norodului. El, lumina lor, va şti să ţină puterea norodului în mîinile lui zdravene. Cu asemenea cîrmuitor se pot săvîrşi isprăvi de seamă. Al lor să fie, să trăiască, să trăiască întru mulţi ani !

Pugaciov călărea şi el în tăcere. Încet, încet, răbufnirea furtunoasă de mînie din sufletul lui se potolea.

După ce lăsară vreo zece verste între ei şi tabără, Pugaciov spuse însoţitorilor săi că ar fi bine să se afunde în stepă.

— Vai, ţar tătuc, pentru ce mergem stepa, umblăm hai-hui? Du-te hutor [1]) Tolkaciov, acolo ajutor allah, găseşti şi oameni mult, — îl sfătuia smerit pe ţar zdravănul Idorka, scoţîndu-şi malahaiul din cap.

— Dar tu?

— Eu mergeam chibitca tătărăsc, strîngem oameni, ieşim la drum, vă aşteptăm. Cînd întorci cetate, venim noi toţi cu tine.

Călăreţii se aşezară roată cu Pugaciov în mijloc. Se sfătuiră cu toţii ce să facă.

După ce vorbi în şoaptă cu Ivan Pocitalin, Cika spuse:

— Are dreptate Idorka, bine a zis. Trebuie să răzbim la hutorul Tolkaciov. Poate că acolo, într-adevăr, sînt oameni, cazaci credincioşi Oastei şi o să mai vină şi alţii. Atunci ne întoarcem cu toţii la cetate. Iar de nu, ne ducem la Uzeni. Pe acolo sînt stufărişuri dese, unde ne putem ascunde.

— Dar voi cum credeţi, Kociurovi? — întrebă Pugaciov, îngîndurat, trecîndu-şi ochii asupra celor doi fraţi.

— Păi, la fel cu Cika, — răspunse Kuzma Kociurov.

I se alăturară şi ceilalţi întrebaţi: Vasili Konovalov, Siuziuk Malaev şi alţii. Pugaciov hotărî:

— Mulţi, puţini, cîţi or veni la noi, la hutorul Tolkaciov, sîntem nevoiţi să mergem asupra cetăţii Iaikului. De-om izbîndi, ne-om fereca vrăjmaşii în lanţuri la ei în cetate. Iar de nu, ne-om risipi, om fugi care încotro. Cika, tu ce zici?

— După mine, măria ta, îi de ajuns numai să ajungem pînă la cetate: de acolo or să fugă la noi mulţi inşi din cei încondeiaţi de Simonov; cela n-are să se joace cu ei, le zboară capetele la iuţeală...

— Aşadar, să mergem la Tolkaciov. Fie şi aşa, — hotărî Pugaciov, şi porniră cu toţii în trap uşor spre hutorul Tolkaciov, la o sută de verste de cetatea Iaikului.

Cika avea dreptate: colonelul Simonov nu dormea. El îi căuta îndîrjit prin tîrg pe Timofei Measnikov, pe Konovalov, pe Cika şi pe bătrînul Vasili Plotnikov.

[1]) Moşie, gospodărie; uneori — cătun (numai la cazaci). (N. trad.)

— Iată, purcedem în mijlocul norodului, — grăi Pugaciov, pe cînd se aflau la un popas, — ar trebui să vestim ceva scris oamenilor. Hai, Pocitalin, flăcăiaşule, scrie ceva straşnic; acu' să văd cum te pricepi tu să scrii.

Tremurînd din toate mădularele, Ivan Pocitalin se supuse. Scoase hîrtia, călimara de aramă şi o pană de gîscă din torba în care îşi ţinea toate cele trebuincioase pentru scris şi nişte cărţulii; se duse mai la o parte, întinse beşmetul pe iarbă, se lungi pe burtă, se închină şi se puse pe treabă.

Gîndurile roiau vîjelioase în capul înfierbîntat al flăcăului priceput şi prea înţelept pentru vîrsta lui. Auzise multe vorbe din bătrîni despre traiul slobod căzăcesc cel pierdut, despre viaţa minunată care ar putea să răsară dacă ar fi de toate. Dealtfel, el Ivan Pocitalin, avea să reverse acum pe hîrtie ceea ce visa norodul, căci el înţelegea cu cea mai mare limpezime năzuinţele celor oropsiţi. Şi chiar tătucul ţar vorbise mult pe drum — acu' nu mai rămînea decît să le scrie cu rînduială, meşteşugit, şi mîna, afurisita, să n-o ia anapoda — ia uite-o cum tremură...

Pugaciov şi straja lui stătură îndelung în tăcere, deoparte, fără să scoată şeile de pe cai, fără să facă foc pentru a-şi găti mîncarea.

În cele din urmă, Ivan se apropie de Pugaciov, îi făcu o plecăciune şi-i întinse hîrtia. Toţi îşi vîrîră nasul în ea, minunîndu-se de slova frumoasă, împodobită cu floricele şi cu izvoade. Pugaciov privea rîndurile încruntat, mişca din buze şi în cele din urmă grăi:

— Bine scrii, tare bine, tare bine. Ai să rămîi pisarul meu.

— Asta-i o chemare, măria ta... Trebuie s-o iscăleşti, iacă aici, — şi vorbind astfel, pisarul muie pana în cerneală.

— Ce vorbeşti, ce vorbeşti, voinice! — răspunse Pugaciov, dînd din mînă încurcat. — Nu vreau să-mi arăt urma mîinii mele pînă la Moscova, — adăugă el şi, lunecîndu-şi repede privirea peste chipurile încordate ale cazacilor, găsi de cuviinţă să încheie apăsat: — Şi-i aşa, pentru nişte pricini mari, pe care nu se cade să le cunoască minţile oamenilor de rînd. Am să spun un singur lucru: unde-i mîna, acolo e şi capul... Auzi, pisarule? Iscăleşte tu pentru ţar.

Făcînd o plecăciune, Pocitalin iscăli în josul hîrtiei.

Pugaciov o luă, o împături cu grijă, şi o vîrî în sîn.

Sosiră la gospodăria Tolkaciov la miezul nopţii, în întunericul adînc din septembrie. Părţile acelea erau potrivite cu scopurile lor. Stepă, crînguleţe, un pîrău şi multe gospodării căzăceşti, răspîndite peste tot. Gazda nu era acasă; musafirii fură întîmpinaţi cu prietenie de Piotr Tolkaciov, fratele gazdei. Cika îl trase la o parte şi-l luă repede:

— Măria sa cere ca toţi cazacii de prin partea locului să se adune mîine dimineaţă aici. Du-te, Tolkaciov, de-ţi vesteşte megieşii.

Fiind osteniţi, se culcară toţi în şuna de fîn. Numai lui Cika nu-i ardea de somn. Cunoscînd bine împrejurimile, umblă îndelung prin bezna neagră, pe la alte gospodării. Dădea în gropi, se izbea de pîrleazuri, scăpa cu ajutorul nagaicii de năvala cîinilor, trezea pe gospodari din somn şi le spunea:

— Fraţilor, mîine, dis-de-dimineaţă, să vă aflaţi strînşi la Tolkaciov. Un om de seamă are să vă aştepte acolo, dar cine-i, asta aveţi s-o aflaţi pe urmă. De vreţi să aveţi parte de un trai ca lumea, să nu staţi cu mîna în sîn.

Aşa umblă de la o gospodărie la alta, pînă ce căzu istovit.

În zorile zilei de 16 septembrie, la casa lui Tolkaciov veniră vreo cincizeci de oameni — cazaci, kalmîci, şi ţărani ruşi fugari. Fură lăsaţi să intre înăuntru.

Într-o odăiţă, Pugaciov, dichisit frumos, şedea măreţ pe locul de cinste, în colţul icoanelor. Iar la o oarecare depărtare de el, fără să se clintească, aştepta straja lui. Cei sosiţi îşi holbau ochii lung, cu lăcomie la „omul de seamă" şi la straja sa.

— Hei, acu' să mă recunoaşteţi copii, — rosti cu jumătate de glas Pugaciov.

Atunci Cika veni mai în faţă şi rosti cu căldură:

— Soarele cel minunat a răsărit pentru noi: prieteni cazaci, lumina cea vie ne-a lovit ochii fără de văz — Petru Feodorîci al Treilea, stăpînul nostru, el însuşi, şade aici cu noi de faţă!

Mulţimea încremeni, uluită, spăimîntată. Cei veniţi mai tîrziu strigau de afară, de sub fereastră:

— Ieşiţi afară ca să-l vedem pe omul cel de seamă!... Hei, Cika!... Pentru ce ne-ai chemat aici?

Atunci ieşiră cu toţii afară. Soarele strălucea în slăvi. Văzduhul era greu, plin de mirezme; sticleţii ciuguleau repede scoruşe coapte, din grădiniţe, cocoşii trîmbiţau, raţele grase măcăiau, funigeii suri pluteau încetişor prin văzduh, iar deasupra lor, în seninul albastru al cerului, mai sus de nouri, un stol de cocori vîslea spre miazăzi, în unghi larg, scoţînd scîncete de rămas bun.

Fără să vrea, Pugaciov îşi înalţă ochii spre cer şi se uită cu o amărăciune dureroasă, care-i sfîşia sufletul, la stolul de păsări slobode atît de dragi inimii. „Iată, voi vă vedeţi de drum, iară eu, mi se pare că m-am băgat în căpcană". Dar, biruindu-şi îndată buimăceala de o clipă, intră cutezător în mijlocul norodului.

— Eu sînt Petru Feodorîci al Treilea, stăpînul vostru cel adevărat. Credeţi-mă, copii. Trăiesc, n-am murit. Iată-mă-s întreg şi teafăr înaintea voastră. Iar în locul meu, a fost înmormîntat un altul, semănînd cu mine la chip. Aşa a voit dumnezeu şi oamenii de bine. Iar voi slujiţi-mi cu credinţă şi cu dreptate, şi am să vă ţin la inima mea de ţar... Vă miluiesc cu un trai cu desăvîrşire slobod, eu, marele stăpînitor, vă miluiesc cu mări, cu păşuni, cu pămînt, cu peşte, cu simbrii bune... O să fiţi cei mai de frunte în împărăţia mea. Am umblat prin lume, am fost pretutindeni. În pribegia mea, am văzut cu ochii cît de greu o duce norodul de jos, cît de crunt îl obijduiesc becisnicii de boieri... Pe deasupra, am aflat şi despre obidele voastre cele mari. — Pugaciov privi ţintă spre pămînt, clăti din cap, oftă şi-şi ridică glasul: — Da, da, copiii mei dragi, adevărat e, cînd a pierit păstorul cel adevărat, piere şi turma toată. Dar iată că eu, ţarul vostru, am să vă apăr şi am să pedepsesc necruţător pe toţi vrăjmaşii voştri. Să aveţi nădejde în mine!

Cei de faţă se prăbuşiră în genunchi, toţi ca unul.

— O să-ţi slujim, tătucule, o să-ţi slujim pînă la cea de pe urmă suflare! Împreună cu tot norodul o să te luăm sub apărarea noastră! — strigau oamenii însufleţiţi, mulţi cu ochii podidiţi de lacrimi. — Porunceşte-ne, părintele nostru!

Două femei tinere aduseră din paraclis o icoană străveche, şi oamenii începură să jure credinţă ţarului. Toată lumea, cu mic cu mare, săruta cu osîrdie icoana, şi, tăcută, făcea în faţa stăpînitorului o plecăciune pînă la pămînt.

— Acum, copii, duceţi-vă pe la casele voastre. Vestiţi prin forposturi şi peste tot unde se află oameni, că eu, ţarul vostru, sînt aici. Iar mîine, să fiţi lîngă mine toţi călări, cu suliţa în mînă, cu sabia, cu puşca, cu toată amuniţia de paradă. Cine nu vine, nu scapă teafăr din mîinile noastre. Aflaţi că sînt necruţător cu vînzătorii.

— Fie pre voia ta, tătucule!... Ţi-am juruit... Sîntem robii tăi pînă la mormînt!

4

A doua zi, avu loc adunarea călăreţilor înarmaţi, cărora li se alăturară şi cazacii de la două forposturi: Kojeharovski şi Budarinski. Se strînseseră la un loc peste o sută de oameni, gata de drum. Pugaciov, strălucitor de bucurie, îşi încălecă armăsarul murg, intră în cercul cazacilor şi porunci:

— Pisar! Ceteşte chemarea către Oaste!...

Toată lumea sări jos din şa, se descoperi şi, după pilda lui Cika, ridică mîna dreaptă. Ivan Pocitalin despături hîrtia şi începu să rostească cu glas tare, fără grabă:

„Noi, ţarul Petru Feodorovici, împărat şi mare stăpînitor a toată Rusia, iproci, iproci, iproci [1]). Stă scris în ucazul meu către Oastea Iaikului: precum bunicii şi părinţii voştri au slujit ţarilor pînă la ultima picătură de sînge, aşa să slujiţi voi, prietenii mei, pentru baştina voastră, mie, marelui stăpînitor împărat Petru Feodorovici. Dacă veţi sluji baştina voastră şi veţi înălţa sus, fără istov, azi şi în vecii vecilor slava voastră căzăcească şi a copiilor voştri, voi toţi, cazacii, kalmîcii şi tătarii, veţi fi miluiţi de mine, marele stăpînitor. Şi care s-au făcut vinovaţi cu ceva faţă de mine, stăpînitorul împărat Petru Feodorovici, eu, stăpînitorul Petru Feodorovici, de toate vinile îi iert şi vă miluiesc pre voi: cu rîul de la obîrşie şi pînă la vărsare, şi cu pămînt, şi cu păşuni, şi cu leafă în bani, şi cu plumbi, şi cu iarbă de puşcă, şi tainul de bucate — eu, marele stăpînitor—împărat, vă miluiesc.

Petru Feodorovici, leatul 1773, septemvrie în 17 zile".

Mulţimea răspunse prin strigăte de bucurie, zvîrlindu-şi cuşmele în sus.

[1]) Şi altele. (N. trad.)

„Septemvrie şaptesprezece, septemvrie şaptesprezece, îi stăruia în urechi lui Pugaciov, şi el se silea să-şi amintească ceva, dar nu putea. Septemvrie şaptesprezece... Ce-o fi şi asta ?..." Dar n-avea vreme să stea pe gînduri.

— La cai ! — porunci el, ridicînd mîna. — Desfăşuraţi steagurile !

Cinci steaguri colorate, prinse de suliţe, înfloriră în strălucirea soarelui. Pe fiecare steag fusese cusută crucea albă, cea de credinţă veche, cu opt braţe.

Pugaciov se închină, şi toată lumea îi urmă pilda.

— Înainte, copii ! — răsună porunca tunătoare a stăpînitorului.

Ermilka, trîmbiţaşul cel buzat, înălţă o zvoană din surla lui de aramă. Steagurile înaintau în frunte, urmate de Pugaciov, cu straja lui, după care se înşiruiau rîndurile drepte ale cazacilor. În urma lor, femeile, bătrînii şi copiii alergau, fluturîndu-şi cuşmele şi năframele, dînd din mîini, drept rămas bun, făceau semnul crucii asupra celor plecaţi, ca să le fie drumul norocos, strigînd : „Să vă dea dumnezeu izbîndă ! Dumnezeu să vă aibă-n pază !" Şi-şi ştergeau lacrimile îmbelşugate.

Oastea se îndrepta spre cetatea Iaikului.

Pe drum nu era colb şi caii alergau în trap.

„A-ha, iată ce e. Septemvrie şaptesprezece. Păi, azi Sofiuşka mea îşi serbează ziua numelui !" îşi aminti, în sfîrşit, Pugaciov.

Poate că şi Sofia şi-o fi adus aminte de el în clipa aceea. În staniţa ei, Zimoveiskaia, era hărţuită mereu, mereu o duceau la atamanul staniţei ; îi cotrobăiau şi în casă şi în beci, şi în pod, îi puseseră o caraulă de pîndă chiar lîngă izbă, gîndind că, poate, Emelian Pugaciov, primejdiosul fugar, avea să se-ntoarcă acasă, să le cadă în gheare. „Vai de tine, hoinarule, Omelianuşka, hoinarule, dragostea mea ! M-ai lăsat străină pe lume, cu copii mici", poate că aşa gîndea în clipa aceea Sofia cea părăsită de soţ, tot privind de la biserica de pe colnic, peste Don, spre soare răsare, tot privind şi plîngînd.

Pugaciov oftă şi rămase pe gînduri, cu capul plecat. Dîndu-şi seama de starea sufletească a ţarului, Cika se apropie din stînga şi întrebă cu glas tare :

— E voie, măria ta, să-i zicem o cîntare ?

Pugaciov îşi ridică asupra lui ochii goi, îngînduraţi, şi

nu răspunse nimic. Atunci Cika făcu cu ochiul unui flăcău cu buze groase, cîrn, cu moțul negru scăpat de sub cușmă:
— Dă-i drumul, Ermilka!

Chipeșul Ermilka își drese glasul, zîmbi, și ochii săi ferestruiți se îngustară ca două șuviițe; își potrivi moțul, plescăi din buze și, lăsîndu-se ușor pe spate în șa, începu cu glas subțire:

Furtună, hai, învolubură-te-odată,
Revarsă-te odată ploaie deasă...

Cazacii se înviorară, iar cîntarea izvorîtă din o sută de piepturi se revărsă peste stepă, se ridică spre slăvi.

Nu e — demult —dreptate în Rusia,
Prin lume umblă numai strîmbătate.

Se învioră și Pugaciov. Cunoștea viersul și se pricepea strașnic să cînte. Ar fi vrut să se alăture corului tunător al cazacilor, dar se gîndi că, poate, unui împărat nu-i stă bine să cînte pe trezie și-i pieri pofta.

În drum, se alăturau oastei cazaci din cătunele apropiate — tătari, kalmîci — și rîndurile ei sporeau.

Între timp, Rainsdorp, guvernatorul Orenburgului, primise printr-o ștafetă învechitul ordin, din 14 august, al contelui Cernîșev, privitor la prinderea cazacului fugar Emelian Pugaciov, scăpat din închisoarea de la Kazan. Ordinul dispunea cu asprime ca fugarul să fie căutat pe teritoriul guberniei Orenburg, „mai cu seamă prin așezările Oastei Iaikului", urmînd ca, îndată ce va fi prins, să fie pus în fiare strașnice și înaintat la Kazan „sub o pază deosebită".

Guvernatorul Rainsdorp nu putea să priceapă deloc de ce e atît de îngrijorat Petersburgul de fuga unui pușcăriaș oarecare, a unui nenorocit: a fugit, ei, dracu' să-l ia — sînt atîtea mii ca el... Înciudat, Rainsdorp răspunse la Petersburg, Colegiului de Război, că toate măsurile cu putință fuseseră luate, dar că, din nefericire, fugarul nu fusese descoperit.

Printr-o ironie crudă a soartei, Rainsdorp semnă acest raport tocmai în ziua de 18 septemvrie 1773, cînd Pugaciov,

după ce pusese cu uşurinţă stăpînire pe forpostul Budarinski, se şi apropia de cetatea Iaikului.

Între timp căutarea lui continua, cu tărăgăneala obişnuită, pe teritoriul guberniilor Orenburg şi Kazan, precum şi prin staniţele Oastei Donului.

Prin voinţa norodului el fiinţa, şi trecuse la fapte!...

In zadar era căutat *hoinarul Pugaciov;* îngîmfatul Petersburg n-avea să afle prea curînd că în Rusia nu mai rămăsese nici urmă din el, şi că sub numele de Petru Feodorovici al III-lea se ridicase *cumplita căpetenie a răsculaţilor* Emelian Ivanovici Pugaciov.

Puşkin (Leningrad)
1935-1939

INDICE DE NUME

Antropov Alexei Petrovici (1716—1795) — eminent portretist rus. Lucrările lui constituie o importantă etapă în dezvoltarea picturii realiste ruse. Printre portretele create de el a fost şi acela al împăratului Petru al III-lea. S-a ocupat şi cu pictura bisericească.

Bajenov Vasili Ivanovici (1737—1799) — mare arhitect rus, unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai arhitecturii clasice ruse din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Una dintre cele mai importante creaţii ale sale e casa Paşkov (azi vechea clădire a bibliotecii „Lenin" din Moscova). A folosit în spirit inovator tradiţiile vechii arhitecturi ruse şi ale arhitecturii clasice universale.

Barma — genial arhitect rus din secolul al XVI-lea, a construit împreună cu arhitectul Postnik, biserica Vasili Blajennîi (Fericitul Vasile) din Piaţa Roşie din Moscova.

Bayle Pierre (1647—1706) — eminent publicist şi filozof francez. Bayle, după cum a arătat K. Marx, a zdruncinat din punct de vedere teoretic încrederea în metafizică şi în scolastica religioasă. El a declarat făţiş că existenţa unei societăţi alcătuite numai din atei este pe deplin posibilă. A scris „Dicţionar istoric şi critic".

Beccaria Cesare (1738—1794) — jurist şi publicist burghez italian. În cunoscutul lui „Tratat asupra infracţiunilor şi pedepselor" a exprimat revendicările burgheziei în lupta împotriva feudalismului.

Boileau Nicolas (1636—1711) — poet francez şi teoretician al clasicismului. Principala sa operă e „Arta poetică" (1674), în care este expusă poetica clasicismului. Ea a jucat un rol însemnat în dezvoltarea literaturii occidentale în perioada monarhiei absolutiste din Franţa.

Boris Godunov (Boris Feodorovici Godunov) (1551—1605) — boier rus, conducătorul de fapt al statului sub domnia lui Feodor Ivanovici, şi ţar al

Rusiei între anii 1598—1605. A continuat politica lui Ivan al IV-lea, îndreptată spre consolidarea poziției nobilimii, intensificarea asupririi iobăgiste, întărirea autocrației și lărgirea statului multinațional rus. A dus războaie victorioase împotriva Suediei, Poloniei și Crimeii. Politica sa de centralizare și de limitare a samavolniciei boierilor, a provocat o puternică nemulțumire din partea unor grupuri importante ale aristocrației feudale. Intensificarea asupririi iobăgiste a dus la creșterea contradicțiilor de clasă și la răscoale țărănești.

Cevakinski Savva Ivanovici (1713 — anul morții necunoscut) — eminent arhitect, reprezentant al barocului rus de la mijlocul secolului al XVIII-lea. Creația lui cea mai importantă e catedrala Nikolski din Leningrad. A fost profesorul arhitectului Bajenov.

D'Alembert Jean Le Rond (1717—1783) — unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai iluminismului francez din secolul al XVIII-lea, filozof și matematician renumit. Principala lui operă filozofică poartă titlul: „Elemente de filozofie". Colaborînd cu celebrul filozof materialist Diderot, a redactat „Enciclopedia", publicație în jurul căreia s-au grupat numeroși filozofi, oameni de știință și scriitori progresiști francezi, cunoscuți sub numele de „enciclopediști".

Ideile și acțiunea enciclopediștilor au avut un rol de seamă în pregătirea revoluției burgheze din Franța, de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Deffand Marie de Vichy-Chamrond, marchiză (1697—1780) — cunoscută prin corespondența ei cu unii din oamenii iluștri ai epocii (Voltaire, Walpole și alții).

Falsul-Dmitri I — aventurier și impostor, care în 1605 a uzurpat, cu ajutorul intervenționiștilor polonezi și al Vaticanului, tronul Rusiei, dîndu-se drept Dmitri, fiul țarului Ivan al IV-lea. E foarte probabil să fi fost de fapt Grigori Otrepiev, un călugăr fugar. În mai 1606 a fost ucis în timpul unei răscoale populare.

Ericksen Virgilius (1722—1772) — pictor danez, stabilit în 1757 la Petersburg, unde a ajuns pictor al curții imperiale. A devenit cunoscut prin portretele, miniaturile și pastelurile sale. A pictat mai multe portrete ale împărătesei Ecaterina a II-a, precum și numeroase portrete de demnitari ruși.

Fonvizin Denis Ivanovici (1745—1792) — eminent dramaturg și scriitor satiric rus, unul dintre cei mai de seamă iluminiști ruși din secolul al XVIII-lea. În piesa sa „Brigadierul", cea dintîi comedie socială rusă, este înfățișată lumea nobililor de la mijlocul secolului al XVIII-lea. În comedia satirică „Neisprăvitul", Fonvizin a zugrăvit cu o mare măiestrie lumea nobililor din provincie și a creat tipuri vii și realiste de moșieri iobăgiști. A mai scris o serie de lucrări publicistice și satirice: „Testamentul lui Panin", «Întrebările lui Fonvizin și răspunsurile date autorului „Celor întîmplate aievea și celor plăzmuite"», „Gramatică generală de curte", în care a denunțat despotismul și orînduirea iobăgistă.

Grimmelshausen Hans Jakob Christoffel (aprox. 1625—1676) — eminent scriitor german, autor de romane și povestiri realiste, scrise în stilul literaturii populare din secolul al XVI-lea. Opera lui cea mai de seamă se

numește „Pățaniile lui Simplicius Simplicissimus" în cinci volume (1668), în care este zugrăvită cu o adîncă simpatie pentru popor realitatea germană din perioada pustiitorului Război de 30 de ani.

Helvetius Claude-Adrien (1715—1771) — remarcabil filozof materialist francez, ideolog al burgheziei revoluționare franceze din secolul al XVIII-lea. A criticat cu curaj ordinea feudală și religia catolică. Principalele lui opere sînt „Despre spirit" (1758) și „Despre om" (1773).

Homer — poet grec antic legendar, care se presupune că a trăit între secolele XII-VIII î.e.n. Autor al marilor poeme epice „Iliada" și „Odiseea". Problema personalității poetului și a originii celor două poeme de mai sus n-a fost încă dezlegată, și constituie în știință așa-numita problemă homeriană.

Kant Immanuel (1724—1804) — filozof german, întemeietorul idealismului german de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea—începutul secolului al XIX-lea. Filozofia lui a fost aspru criticată în lucrările clasicilor marxism-leninismului. Principalele opere ale lui Kant sînt: „Critica rațiunii pure" (1781) și „Critica rațiunii practice" (1788).

Kazakov Matvei Feodorovici (1738—1812/13) — mare arhitect rus. Alături de V. I. Bajenov, e unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai arhitecturii clasice ruse din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Cele mai importante creații ale sale sînt: fostul senat (azi Palatul Guvernului U.R.S.S. din Kremlin), fosta Adunare a nobilimii (azi Casa Sindicatelor), spitalul Golițîn, Universitatea, casa Razumovski (azi Institutul de cultură fizică) etc., toate din Moscova. A îmbinat în opera sa cele mai bune tradiții ale arhitecturii naționale ruse cu cele ale arhitecturii clasice universale.

Kvasov Andrei Vasilievici (data nașterii și aceea a morții nu se cunosc) — arhitect rus de la mijlocul secolului al XVIII-lea. Cea mai importantă creație a lui e catedrala Adormirii maicii domnului din Kozelеț (Ucraina). A mai lucrat la construirea Palatului Mare (Ekaterininski) din Țarskoie Selo (azi orașul Pușkin).

Lefort Franț Iakovlevici (1656—1699), — elvețian, personaj din anturajul țarului Petru I. A luat parte la organizarea noii armate și flote regulate ruse. A comandat flota rusă în cea de a doua campanie a lui Petru I împotriva Azovului.

Lopuhina Natalia Feodorovna — soția generalului Stepan Vasilievici Lopuhin, văr cu prima soție a lui Petru I. A fost amestecată, împreună cu soțul și fiul ei, într-un complot împotriva împărătesei Elizaveta Petrovna. Familia Lopuhin a fost deportată în Siberia, unde Stepan Vasilievici a murit. Soția și fiul lui au fost însă readuși din deportare de Petru al III-lea.

Marmontel Jean-François (1723—1799) — scriitor francez, a reprezentat în literatură aripa moderată a iluminismului burghez din secolul al XVIII-lea. A scris printre altele romanul „Belizarie". În timpul revoluției burgheze franceze de la 1789 s-a situat pe poziții reacționare.

Mazepa Ivan Stepanovici (1644—1709) — hatman al Ucrainei între anii 1687 şi 1709. Trădător al poporului ucrainean. A dus o politică de trădare faţă de Rusia şi Ucraina în folosul Poloniei panilor. În 1708, în timpul invaziei suedezilor în Rusia, a trecut de partea lor. După bătălia de la Poltava (1709), în care regele Carol al XII-lea al Suediei a fost înfrînt, a fugit împreună cu el în Turcia, unde după scurt timp a murit.

Miciurin Ivan Feodorovici (1700 ?—1763) — arhitect rus. Clădirile ridicate de el în Moscova nu s-au păstrat. A construit biserica sf. Andrei şi palatul Putevoi din Kiev, precum şi catedrala mînăstirii Svenski de lîngă Briansk. A educat numeroşi tineri arhitecţi.

Miller Gerhard-Friedrich (1705—1783) — istoric şi arheograf, membru al Academiei de Ştiinţe din Petersburg, german de origine. Cercetînd arhivele centrelor administrative din Siberia, a cules materiale privitoare la istoria acelui ţinut. A fost aspru combătut de Lomonosov pentru că împărtăşea teoria pseudoştiinţifică a unor savanţi germani reacţionari, potrivit căreia vechiul stat rus a fost creat de varegi (normanzi).

Montesquieu Charles Louis (1689—1755) — iluminist francez, ideolog al burgheziei liberale. Fără să înţeleagă just legile dezvoltării societăţii, a căutat totuşi să descopere cauzele apariţiei diferitelor orînduiri de stat şi să stabilească o legătură între diferitele laturi ale vieţii sociale. A combătut monarhia absolută feudală, considerînd monarhia constituţională drept cea mai bună formă de guvernămînt. Este autorul teoriei liberale a separării puterii de stat în executivă, legislativă şi judecătorească. Deşi nu a fost ateu, a criticat aspru biserica şi clerul. Principalele lui scrieri sînt: „Scrisori persane", „Spiritul legilor" şi altele.

Münnich Burkhard Cristoph (Hristofor Antonovici) (1683—1767) — general-feldmareşal în armata rusă, german de origine. Pe timpul împărătesei Anna Ivanovna a fost preşedintele Colegiului de război, în războiul ruso-turc de la 1735—1739 a comandat trupele ruseşti din Crimeia şi Basarabia. Fiind un slab comandant militar, se ocupa în special cu intrigi politice şi lua parte la „revoluţii de palat". În 1742 a fost deportat de împărăteasa Elizaveta Petrovna. Petru al III-lea l-a adus înapoi din deportare. A deţinut funcţiuni şi sub Ecaterina a II-a. Münnich a fost unul dintre politicienii străini tipici care au jucat un rol activ în cercurile conducătoare ale Rusiei ţariste în secolul al XVIII-lea.

Nestor — vestit cronicar rus din secolul al XI-lea—începutul secolului al XII-lea, călugăr la mînăstirea Kievo-Pecerski. La sfîrşitul secolului al XI-lea a scris „Citire despre cnejii Boris şi Gleb" şi „Viaţa lui Feodosi" (unul din ctitorii mînăstirii sale), în care a combătut luptele dintre cneji şi încercările Bizanţului de a supune Rusia influenţei sale. Majoritatea istoricilor îl consideră drept autor al „Cronicii anilor trecuţi", vast letopiseţ al evenimentelor din Rusia veche.

Postnik (Postnik Iakovlev, Posnik) — genial arhitect rus din secolul al XVI-lea, care a construit (împreună cu Barma), celebra biserică Fericitul Vasile, din Moscova. A fost în fruntea echipei de constructori care au lucrat la Kremlinul din Kazan. Se presupune că ar fi luat parte la construirea catedralei Adormirii maicii domnului şi a bisericii Nikolskaia din mînăstirea Sviajski etc.

Pufendorf Samuel (1631—1694) — jurist și istoric german.

Rastrelli Varfolomei Varfolomeevici (1700—1771) — eminent arhitect, reprezentant de seamă al barocului rus. Principalele lui opere sînt : caselepalate ale lui M. I. Voronțov și S. G. Stroganov și Palatul de Iarnă din Leningrad, Palatul Mare din Peterhof (azi Petrodvoreț), ansamblul mînăstirii Smolnîi din Leningrad.

Rinaldi Antonio (aprox. 1710—1794) — arhitect, italian de origine. A lucrat în 1752—1790 în Rusia. În lucrările sale de început — Montagne Russe și Palatul Chinezesc din Oranienbaum (azi orașul Lomonosov) — a cultivat stilurile baroc și rococo. Mai tîrziu (Palatul de Marmoră din Petersburg și Palatul din Gatcina) a trecut la formele clasicismului.

Rotari Pietro (1707—1762) — pictor italian. Începînd din 1757 a lucrat la Curtea împărătesei Elizaveta Petrovna. A lăsat tablouri istorice, portrete și gravuri. În Rusia a pictat portrete ale împărăteselor Elizaveta Petrovna și Ecaterina a II-a și o mulțime de portrete ale pesonalităților petersburgheze, precum și cîteva pînze istorice.

Rousseau Jean-Jacques (1712—1778) — eminent gînditor și iluminist francez, democrat mic-burghez ; a jucat un rol important în pregătirea ideologică a revoluției burgheze franceze de la 1789. Principalele sale lucrări sînt : „Discurs asupra originii inegalității dintre oameni" (1755) și „Contractul social" (1762). Teoriile sociale ale lui Rousseau erau pătrunse de tendințe materialiste. Concepțiile sale filozofice erau însă idealiste. Rousseau și-a expus ideile pedagogice progresiste în lucrarea „Emil, sau despre educație" (4 volume, 1762).

Saint-Germain Claude-Louis (1707—1778) — general francez. S-a distins în luptele din Flandra, în timpul Războiului de șapte ani.

Schlüter Andreas (1664—1714) — sculptor și arhitect german. În 1713 Petru I l-a invitat în serviciul Rusiei unde însă Schlüter n-a apucat să creeze nimic însemnat.

Shakespeare William (1564—1616) — mare poet și dramaturg englez. Un realism profund și prezentarea multilaterală a tipurilor create de el i-au imortalizat numele. Opera lui reprezintă una din culmile artei din epoca Renașterii. A scris 37 de piese, 2 poeme și 154 de sonete. În dramele istorice „Richard al III-lea", „Henric al IV-lea" și altele, e zugrăvit procesul transformării Angliei într-un stat unitar. Marile lui tragedii „Othello" și „Regele Lear" oglindesc contradicțiile relațiilor burgheze în devenire și situația tragică a omului într-o lume subordonată interesului și minciunii, setei de bani și de putere. Alte piese celebre ale lui Shakespeare sînt : „Macbeth", „Hamlet", „Negustătorul din Veneția", „Romeo și Julieta" etc.

Sumarokov Alexandr Petrovici (1717—1777) — scriitor rus, unul din reprezentanții de seamă ai clasicismului rus. În tragediile „Horev", „Sinav și Truvor", „Dmitri-Uzurpatorul" și altele pune problema datoriei cetățenești, a slujirii societății, a renunțării la sine pentru binele statului. În comediile „Tutorele", „Mitarnicul" și altele critică ignoranța și înfumurarea nobililor din provincie. A mai scris fabule, ode, epigrame, poezii lirice. A contribuit la dezvoltarea limbii literare ruse.

Uhtomski Dmitri Vasilievici (1719—1775 sau 1774) — arhitect rus de seamă. Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea a jucat un rol de frunte printre arhitecții din Moscova. Cea mai importantă lucrare a lui e terminarea clopotniței catedralei lavrei Troițe-Serghieva din Zagorsk. A creat prima școală de arhitectură din Rusia.

Vallin-Delamothe Jean-Baptiste-Michel (1729—1800) — arhitect de origine franceză, care a lucrat în Rusia între anii 1759 și 1775. A fost profesor la Academia de arte din Petersburg. Printe clădirile construite de el figurează biserica sf. Ecaterina, Micul Ermitaj, palatul contelui I. G. Cernișev din Petersburg etc.

Varro Marcus Terentius (116—27 î.e.n.) — scriitor și învățat roman, autor a numeroase lucrări din diferite domenii, conservator și partizan al oligarhiei senatului. Scrierile sale principale sînt: „Antichități", „Despre limba latină", „Despre agricultură".

Voltaire François-Marie Arouet (1694—1778) — celebru scriitor, filozof și iluminist francez. A jucat un rol important în pregătirea revoluției burgheze franceze de la 1789. A criticat vehement ideologia feudală, catolicismul, fanatismul religios, teoria idealistă a ideilor „înnăscute", sistemul politic al absolutismului. Principalele lui opere sînt: „Dicționar filozofic", „Scrisori filozofice", tragedia „Zaira", poemul satiric „Fecioara din Orléans", povestirile filozofico-satirice „Micromegas" și „Candide", tratatele de istorie „Istoria lui Carol al XII-lea", „Secolul lui Ludovic al XIV-lea", „Istoria Rusiei sub Petru cel Mare".

Suveranii Rusiei de la Petru I pînă la Ecaterina a II-a. După moartea împăratului Petru I (1725), s-a urcat pe tronul Rusiei Ecaterina I-a, cea de a doua soție a lui, care a domnit pînă în 1727. La moartea ei tronul a revenit lui Petru al II-lea Alexeevici, în vîrstă de 12 ani, nepot de fiu al lui Petru I. In 1730, odată cu moartea lui Petru al II-lea, survenită la vîrsta de 15 ani, linia bărbătească a familiei Romanov s-a întrerupt. Pe tronul Rusiei s-a urcat Anna Ivanovna, fiica țarului Ivan al V-lea, frate al lui Petru I. Ea a domnit pînă în 1740. A urmat scurta domnie nominală a lui Ivan al VI-lea, un copil în vîrstă de cîteva luni, fiu al Annei Leopoldovna, nepoată a împărătesei Anna Ivanovna, și al ducelui Anton de Braunschweig, regentă fiind mama suveranului, Anna Leopoldovna. In 1741, printr-o lovitură de stat, s-a urcat pe tronul Rusiei Elizaveta Petrovna, fiică mai mică a lui Petru I și a Ecaterinei I-a. Domnia ei a durat pînă în 1761. Vrînd să păstreze tronul Rusiei pentru urmașii tatălui său, ea a numit ca moștenitor al tronului pe nepotul său Karl-Peter-Ulrich, fiul Annei Petrovna — fiica mai mare a lui Petru I și a Ecaterinei I-a — și a lui Karl-Frederic duce de Holstein-Gottorp, nepot de soră al regelui Carol al XII-lea al Suediei. La vîrsta de 14 ani, Karl-Peter-Ulrich, duce de Holstein-Gotorp, a sosit în Rusia, a trecut la ortodoxie și a primit numele de Petru Feodorovici. Ceva mai tîrziu el s-a căsătorit cu o verișoară de a treia a sa, Sofia-Augusta prințesă de Anhalt-Zerbst, care, trecînd la ortodoxie, a primit numele de Ecaterina. In 1761, la moartea Elizavetei Petrovna, s-a urcat pe tron Petru al III-lea Feodorovici. In urma unei lovituri de stat i-a urmat soția sa Ecaterina a II-a (1762—1796).

CUPRINS

Pag.

V. I. Şişkov — Prefaţă de V. Borisova 7

PARTEA ÎNTÎIA

Capitolul I. Cazacul Pugaciov — Lupta de la Gross-Iägersdorf 21

Capitolul II. Lupta de la Zorndorf. — Sindrofia de la fraţii Orlov 50

Capitolul III. Marea bătălie de la Kunersdorf 72

Capitolul IV. Viaţa la Königsberg 93

Capitolul V. Berlinul a fost cucerit 108

Capitolul VI. Cavalerii de tuci 125

Capitolul VII. Petru Feodorovici al III-lea, împărat a toată Rusia 135

Capitolul VIII. Odată cu mătuşa sa, Petru se îngroapă şi pe el. — Duşmanul Rusiei, prietenul lui Petru 159

Capitolul IX. Cele două Ecaterine. — Hatmanul Razumovski . 179

Capitolul X. Întemniţatul fără nume 190

Capitolul XI. Măcelarul Hreapov. — „Caleaşca maiestăţii sale!“ 199

Capitolul XII. O „proastă“ deşteaptă. — Garda petrece . . 214

Capitolul XIII. Complotul 229

Capitolul XIV. Visul unei nopţi de vară 246

Capitolul XV. Alarma. — Ecaterina a pus şaua pe cal şi pe Rusia. — Kronstadtul şi-a încărcat tunurile cu mitralii . 259

Capitolul XVI. Tragedia s-a terminat 274

Capitolul XVII. Petru a fost înmormîntat ca un ofiţer oarecare. — Gura lumii vorbeşte 289

PARTEA A DOUA

Pag.

Capitolul I. Ecaterina a II-a, împărătească a toată Rusia . . 300

Capitolul II. Pronia cerească. — Ivanuşka cel născut fără noroc 324

Capitolul III. Lomonosov. — Micul moştenitor al tronului are musafiri. — O filipică necruţătoare 339

Capitolul IV. Societatea Economică Liberă. — Nakazul . . . 364

Capitolul V. La Palatul Granovitaia 385

Capitolul VI. „Chinuitoare şi de suflete ucigătoare" . . . 403

Capitolul VII. Cuvîntări de luptă 416

Capitolul VIII. La drum. — Cufărul negustorului 426

Capitolul IX. La drum. — Biciuşcă de boier. — Un nobil inimos 438

Capitolul X. Satul Bolşie Travî. — Bubuie tunetul 457

Capitolul XI. Un mic război şi un chef la toartă 473

Capitolul XII. Urmărirea. — Tare a fost vinul 483

Capitolul XIII. Pescarul. — Pugaciov lecuieşte straşnic măselele. — La zmeură în doi 498

PARTEA A TREIA

Capitolul I. Privelişti istorice. — Turcia şi Polonia. — Finul lui Petru cel Mare 511

Capitolul II. Moşia din ţinutul Pskovului 531

Capitolul III. Urgia molimii. — Suhariovka 545

Capitolul IV. Piaţa Roşie. — Arhitectul Bajenov şi arhiepiscopul Amvrosi 563

Capitolul V. Voinicie căzăcească. Oastea de pe Iaik. — In parcul de la Ţarskoe-Selo 581

Capitolul VI. Minunea. — Un ospăţ pe vremea ciumei . . . 595

Capitolul VII. Împotrivire armată. — Fără poftă de mîncare şi băutură 618

Capitolul VIII. „Uite popa, nu e popa". — Rătăcitorul Pugaciov.— In chilia lui Filaret 630

Capitolul IX. Negustor de peste hotare. — S-a întîmplat în cetatea Kazan 651

Pag.

Capitolul X. S-a aflat izbăvitorul 666

Capitolul XI. Trimişii îl cercetau pe ţar cu îndoială în suflet. — Dacă-i Petru, Petru să fie ; dacă-i Emelian, Emelian să fie 687

Capitolul XII. „Nu pentru mine mi-am pus în gînd să mă dau pe faţă, ci pentru norodul obijduit". — Juruinţa . . . 708

Capitolul XIII. „Să-mi trăieşti Oaste a Iaikului" 719

Indice de nume 735

ERATĂ

Pag.:	*Rîndul:*	*În loc de:*	*Se va citi:*	*Din vina:*
385	2 de sus	serbiei	șerbici	Editurii
391	5 de sus	trei sute și trei	trei sute douăzeci și trei	Editurii
411	12 de sus	îmbinau	îmbiau	„
431	13 de sus	de votcă!	de votcă?	„
594	4 de jos (trimitere)	1) *Chibildă*	1) *Chibitcă*	Tipografiei
644	17 de jos	încă,	iacă,	Editurii
653	3 de sus	cu ulcioraș	un ulcioraș	„
686	1 de sus	monarhului	monahului	„
686	21 de jos	monarhilor	monahilor	„

T. 1726

Redactor de carte : Zaharia M.
Tehnoredactor : Bachmayer V.
Corector : Danciu E.

Dat la cules 12.VII.1956. Bun de tipar 4.X.1956. Tiraj 15.000+100 ex. Hîrtie ediţiuni tip B. de 52 gr. m.p. Ft. 61×86/16. Coli ed. 47,78. Coli de tipar 46,5. Comanda 73. Planşe 14. A. nr. 02310. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 S—31. Pentru bibliotecile mari indicele de clasificare 8 S—31=R

Tiparul executat sub com. nr. 993 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Bucureşti — R.P.R.

EMELIAN PUGACIOV

EDITURA
CARTEA RUSĂ
BUCUREȘTI

1955